THE BOOK WAS DRENCHED

ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون
الحمد لله سبحانه وتعالی کہ کتاب مستطاب جامع حقائق و معارف حاوی اعمال و وظائف
تالیف و تدوین قطب الارشاد شمس الافراد عاشق اللہ حضرت سید مظفر علیشاہ قدس اللہ سرہ
جواہر غیبی
کہ مشتمل بر کنوز اسرار الٰہی و خزائن رموز معرفت و آگاہی ست برائے طالبان درگاہ حق
و سالکان طریق توحید مطلق بتصحیح ارادت مؤتمن محمد ابو الحسن صانہ اللہ
در مطبع عالی مشہور منشی نولکشور واقع لکھنؤ بحسن انطباع یافت

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین انہین بعض کتب اخلاق و تصوف فارسی و اردو وغیرہ درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو -

کتب اخلاق و تصوف فارسی

گلستان - شیخ سعدی شیرازی -

فرہنگ گلستان - تصنیف مولوی عبد اللہ الموسوی

گلستان مترجم - ترجمہ لفظ بلفظ ہوا ہی -

شرح گلستان - مصنفہ مولوی محمد اکرم ملتانی -

ریاض رضوان - شرح گلستان از مولوی ریاض علی صاحب -

اخلاق محسنی - تصنیف ملا حسین واعظ -

گلستان حکیم قاآنی - بجواب گلستان سعدی قابل دید ہی -

بوستان - جلی قلم مانند قلم او سط قطعہ لائق دید ہی -

بوستان - سہ مصرعہ متن و حاشیہ مین تین مصرع ہین

ایضاً - دو مصرعہ مطبوعہ مطبع علوی -

مثنوی شاہ شرف - از شاہ بو علی قلندر عارفانہ مضمون ہی -

مثنوی معنوی مولوی روم - چہار مصرعہ ہر سہ دفتر محشّے -

شرح مثنوی بحر العلوم - مرحوم و مغفور یہ شرح حامل المتن ہی -

لطائف معنوی - شرح مثنوی مولوی روم

مطبوعہ مطبع کانپور -

مکاشفات رضوی - شرح مثنوی مولوی روم از مولوی محمد رضا -

اسرار الاولیا - از حضرت شیخ فرید شکر گنج رحمہ اللہ -

مجموعہ مثنویات - فرید الدین عطار جسمین یہ رسائل ذیل ہین - جواہر الذات - ہیلاج - الٰہی نامہ - مختار نامہ منطق الطیر - بلبل نامہ - نزہت الاحباب - مصباح الفتوح - بے سر نامہ -

تحفہ محمدی - مولفہ خواجہ امیر الدین عرف پگلی وال حکایات و مواعظ عارفانہ مین بقلم نہایت جلی و خوشخط -

پیراہن یوسفی - شرح مثنوی معنوی حامل المتن اُردو منظوم مصنفہ مولوی یوسف علی شاہ گلشن آبادی اس شرح مین متن کے ہر شعر کا ترجمہ ایک ہی شعر مین بالالتزام ہی اور دوسری شرح حاشیہ پر -

مثنوی سلسبیل - مصنفہ حکیم منور حسین فیض تخلص

انوار محمدی - مصنفہ محمد امیر اکبر آبادی دربیان فرقہ اہل اسلام -

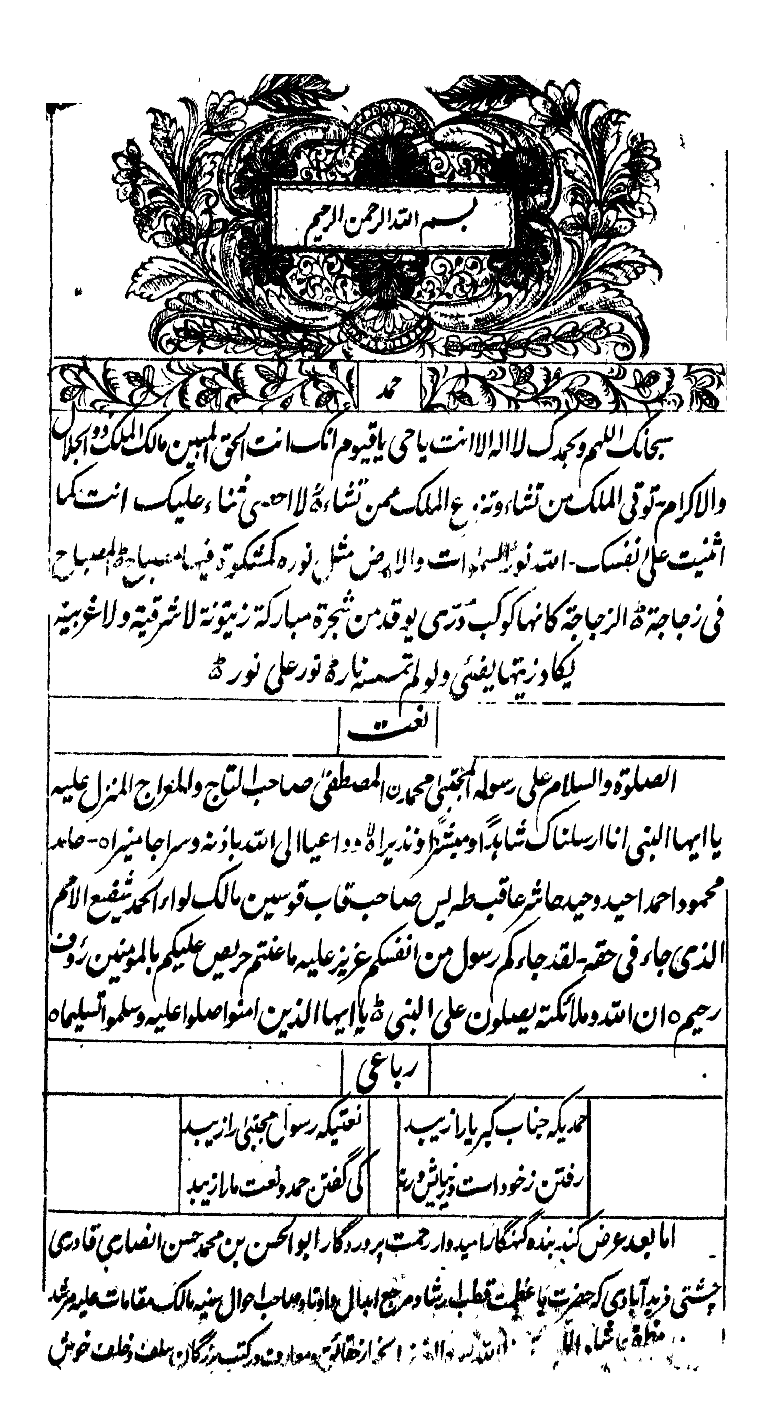
اخلاق ناصری - مشہور علم اخلاق کی کتاب -

اخلاق محمدی - مصنفہ محمد علی یزدی اخلاق مین -

مصباح الہدایت - ترجمہ عوارف مشہور کتاب ہی -

ألا إن أولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون
الحمد للہ سبحانہ و تعالیٰ کہ کتاب مستطاب جامع حقائق و معارف حاوی اعمال و وظائف
تالیف و تدوین قطب الارشاد شمس الافراد عاشق اللہ حضرت سید مظفر علیشاہ قدس اللہ سرہ
جواہر غیبی
کہ مشتمل بر کنوز اسرار الٰہی و خزائن رموز معرفت و آگاہی ست برائے طالبان بارگاہ حق
و سالکان طریق توحید مطلق بتصحیح ارادت مومن محمد ابوالحسن صانہ اللہ عما سوے
در مطبع عالی شہرہ منشی نولکشور واقع لکھنؤ حسن انطباع یافت

حمد

سبحانک اللھم وبحمدک لا الٰہ الا انت یاحی یاقیوم انک انت الحق المبین مالک الملک ذو الجلال والاکرام۔ تؤتی الملک من تشاء وتنزع الملک ممن تشاء لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک۔ اللہ نور السمٰوات والارض مثل نورہ کمشکوٰۃ فیہا مصباح المصباح فی زجاجۃ الزجاجۃ کانہا کوکب دری یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ لاشرقیۃ ولاغربیۃ یکاد زیتہا یضیٔ ولو لم تمسسہ نار نور علی نور

نعت

الصلوٰۃ والسلام علی رسولہ المجتبیٰ محمد ن المصطفیٰ صاحب التاج والمعراج المنزل علیہ یاایہا النبی انا ارسلناک شاہدا ومبشرا ونذیرا وداعیا الی اللہ باذنہ وسراجا منیرا۔ حامد محمود احمد احید وحید حاشر عاقب طٰہٰ یٰس صاحب قاب قوسین مالک لواء الحمد شفیع الامم الذی جاء فی حقہ۔ لقد جاءکم رسول من انفسکم عزیز علیہ ماعنتم حریص علیکم بالمومنین رؤف رحیم ان اللہ وملائکتہ یصلون علی النبی یاایہا الذین اٰمنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما

رباعی

حمدیکہ جناب کبریا را زیبد	نعتیکہ رسول مجتبیٰ را زیبد
رفتن ز خود است و نیایش و ثنا	کی گفتن حمد و نعت ما را زیبد

اما بعد عرض کند بندہ گنہگار امیدوار رحمت پروردگار ابوالحسن بن محمد حسن انصاری قادری چشتی فریدآبادی کہ حضرت با عظمت قطب ارشاد و مرجع ابدال و اوتاد و صاحب احوال سنیہ مالک مقامات علیہ مرشد [illegible] اسحٰق از خانقاہ و معارف و کتب بزرگان سلف و خلف خویش

می کردند بدست مبارک نسخهٔ آن نبیگرفتند و سلسلهٔ این کار چندان کشید که مجموعهٔ اوراق آن انتخاب بضخامت یک کتاب رسید- گاه بودے که یاران ممتاز را براے مطالعه لطف فرمودندی هنوز این اجزا ترتیب نیافته بود که حضرت باعظمت اللّٰهی قدس الله سره العزیز از عالم کثرت بجلوتگاه قربت رفیق اعلیٰ آسودند شب دهم شهر ربیع الاول ۱۲۹۹ یکهزار دوصد نود و نه هجری انا لله و انا الیه راجعون- در ایام مرض الوصال باکثر اوقات این بیت کاتب را اسماع میفرمودند باآنکه طبیب معالج حضرت حکیم سید مهر علی صاحب که قرابت قریبه باحضرت اللّٰهی دارند براے اجتناب مبالغه میکرده اند اما ذوق آن وقت رخصت امتناع نمیداد ؎

بهارست و چمن پرجوش ساقی رو بمستان کن
تبسم زیر لب فرما و تاراج گلستان کن

بعد از آنکه مدتی برین واقعهٔ جانکاه و نائبهٔ حسرت افزا گذشت مجموعه اوراق این انتخاب ز جزودان آگاهی بیرون آمد و آن ذخیرهٔ بود بیش بها از هر جنس حقائق و معارف و مسائل شرعیه و حکمیه منتخب از تصنیفات ارباب تصوف و سلوک که رقم زده کلک جواهر سلک بود و ایراد هر مضمون بلفظ جوهر فرموده بلکه از نقاضاے انام نزاکت تمام و لطافت بلیغ در خاطر مبارک بروز کرده بود و تدوینات ماسبق را بیشتر از نظر کیمیا اثر انداخته دلهائی آسودند که این مجموعه جواهر ارزش قبول دارد تاآنکه دیده دیده وران اوراق رقعهٔ مختصر بدستخط خاص یافتند فحواے او شهادت داد که حضرت باعظمت اللّٰهی را ترتیب این اوراق منظور بود عبارتش اینست

از مفتح الابواب مفتاح فتح یافتم و در حجرهٔ معانی را بکشادم- امید چنانست آنچه از سهو و خطا یابند بذیل کرم بپوشند چه غرض فقیر خودنمائی نیست بلکه مقصود کلی آنست که قابل آن هر یک بقدر استعداد خود از حالات و مکاشفات این طائفهٔ علیه محظوظ گردند نه آنکه قیل و قال را پیدا آرند و بحکم الهام این کتاب را جواهر غیبی نام نهادم بجناب خداوند تعالی مقبول دلها و مطلوب جانها گرداناد و از خطا و زلل نگاهدارد انه علی ما یشاء قدیر و بالاجابة جدیر انتهی

چون تدوین این مقاصد و ترتیب مطالب بتوقیع خاص قراریافت یاران بمن اشارت کردند که این سعادت ابدی و خیر جاری را ذریعهٔ عاقبت خود گردانم چون کاری بزرگ و مهمی عظیم بود با خود می اندیشیدم که ناگهان بنامی که بمقام دوئی پیش ازین مییم یاد آمد و در تعبیرش حیران بوده ام گفتم مگر این تاویل همانست- منام- روزی وقت قیلوله بخواب بودم چنان نمود که حضور پرنور حضرت باعظمت سیدے مولاے سید مظفر علی شاه اللّٰهی قدس الله سره العزیز بربالین این بنده قیام باتمکین دارند و بر زبان مبارک این لفظ

جاتی کہ من محتاج این لقا ہستم علی الفور دست سعی بکشادم و آنقدر کہ فہم ناقص من بر یافت در شش کنز بہ ترتیبش آوردم
چون کتاب را ابتدا در بیان عام و خاص ست بنا بر آن احوال علیہ حضرت الٰہی ابا یاران اعلیٰ خاتم ختم کتاب
نمودم و در آغاز برانچہ عرض داشت نیفزودم **وما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت والیہ انیب**

جوہر حمد و ثنا مر ذاتے و حقیقتے راست کہ موجود باشد بوجود ہر موجود و مسجود باشد بسجود ہر مسجود - وجود حق عین
وجود ہر شے و وجود ہر شے عین وجود حق باشد - ذات حق امر معقول ست و ذات ہر شے امر معقول - **اینما تولوا فثم**
وجہ اللہ ہر جا کہ رو آرید آنجا وجہ اللہ باشد و ذات او کہ مقدس است از شرکت غیر پس روے تو وجہ اللہ باشد
وپہلوے تو وجہ اللہ و بطن تو وجہ اللہ و ظہر تو وجہ اللہ

جوہر در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ حمد را بدایتی است و نہایتی
بدایت حمد آنست کہ در مقابلہ نعمتی کہ بہ بندہ دادہ اند حمدی میگوید از برای آنکہ میداند کہ حمد نعمت را زیادہ میگرداند
و نہایت حمد آنست کہ جناب حق سبحانہ و تعالیٰ مثلاً ویرا توتی دادہ کہ بآن قوت قیام بحق عبودیت می نماید از نماز
و روزہ و زکوٰۃ و حج و امثال آن در مقابلہ اینچنین نعمتی کہ سبب قرب و رضاء حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ گشتہ است
حمد میگوید بلکہ نہایت حمد آنست کہ بندہ داند کہ حامد از مظہر او غیر حق سبحانہ نبودہ است کمال بندہ جز در ان نیست
کہ داند کہ او معدومی ست کہ او را نہ ذات ست و نہ صفت و نہ فعل باین اندیشہ خود را مسرور گرداند کہ او را مظہر
صفات خود گردانیدہ اند - و میفرمودند کہ شکور بحقیقت آنست کہ در نعمت مشاہدہ منعم کند و فرمودند کہ امام غزالی قدس سرہ
فرمودہ اند کہ اگر از نعمت متلذذ شود منافی شکر نیست اگر تلذذ از ین جہت باشد کہ سبب وصول میشود بحق سبحانہ و تعالیٰ

جوہر حمد سہ نوع است قولی و فعلی و حالی خواہ حق حامد باشد مر نفس خود را خواہ عبد حامد باشد مر معبود خود را پس حمد
قولی کہ حق حامد باشد مر نفس خود را چنانچہ در کتب آسمانی یعنی کلام اللہ حمد مر نفس خود را فرمودہ و حمد فعلی چنانچہ کمالات جمالی و جلالی
از غیب بسوی شہادت و از باطن بطرف ظاہر رسانیدہ و حمد حالی چنانچہ خود بخود در ذات متجلی بود بفیض اقدس حمد قولی کہ عبد حامد باشد
مر معبود خود را حمد لسانی ست چنانکہ در سائر شریعت و ملت جاریست بر لسان انبیا و حمد فعلی ایشان بندہ با عمال بدنی ست از عبادات
و طاعت ہر عضوی از اعضا مشغول میگرداند بعملی کہ بدان مخصوص ست بوجہی کہ در شریعت نبی آن قوم بدان منصوص ست
و حمد حالی اتصاف روح و دل بود بصفات کمالات علمی و عملی و تخلق باخلاق الٰہی و این نوع حمد نزد اہل صوفیہ است
و اما نزد علماء ظاہر من حیث اللغت مفہوم آن تعظیم فاعل است بجہت احسان و انعام مطلقا علی الانام و از روے
اصطلاح علمی معانی تعریف محمود است بنعوت کمال و حمد اخص است از مدح و اعم از شکر است چرا کہ شکر مخصوص تعظیم
فاعل است بسبب آنچہ از نعم و مکارم کہ متوصل میشود بمنعم علیہ و اہل تحقیق درین معنی نظری دقیق دارند و میگویند
حامد در حالت حمد شاہد ثبات است بملاحظہ افعال و صفات ست و شاکر را دیدہ شکر

بسبب افعال موثرست پس مصنف علیه الرحمة آغاز کتاب را بحمد وشکر ابتدا کرده چرا که این فعل فعل اہل کمال است تا حاء. وثنا گر ذات مطلق وذات معینه را باشد ومصنف حمد بیحد وشکر بیعد از ان گفته که کمالات ذات مطلق وذات مقید را احدیے ونہایتے نیست بر ہر صفتے ونعمتے مستحق حمد وثنا است خواه آن صفت از ثبوتات صفات جمالی باشد وخواه ثبوتات صفات سلبیه وکاف صفت ذات بلا اعتبار است وضمیر شین راجع بذات مطلق ست آئینه حقایق نما

جواہر حضرت قدوة المحققین نجم الملة والدین محمد عز الدین المغربی قدسنا الله تعالی بسره العزیز در جام جهان نما میفرماید. حمد بیحد وشکر بیعد سزاے ذاتے را که وحدتش منشا احدیت وواحدیت شد ومرات ازلیت وابدیت گشت ورابطهٔ ظاہریت وباطنیت وواسطه اولیت واخریت آمد که حد فاصل اشارت بدوست وبرزخ جامع عبارت از وست وحقیقت محمدی خود اوست وثنا بے نہایت قرین حضرتے را که به تعین اول وتجلی اول که متضمن شعور بود بکمال ذاتی وکمال اسمائی اجمالاً وشامل اعتبار وجود وعلم ونور وشهود بود وباعث تعین دوم شد وتجلی اول که متضمن شعور بود بر کمال ذاتی وکمال اسمائی تفصیلاً وتجلی دوم که از حیثیت واحدیت بود تعین بمرتبه الوهیت شد که شامل ظاہر وجودست که وجوب وصف خاص اوست وشامل ظاہر علم ست که امکان از لوازم اوست وشامل حقیقت انسانی که برزخ ست بین الوجوب والامکان وصلوة نامیات بر مظہر عالم که حقائق ارواح واجسام تفصیل حقیقت روح وجسم اوست واو بحقیقت روح وجسم اجمال جمیع اشیاست وبر آل واصحاب او باد که حاملان عرش شرع او بودند وناقلان نقش اصل وفرع رضوان الله تعالی علیهم اجمعین۔

جواہر اے محمود بہر شانے واے معبود بہر مکانے۔ اے مذکور بہر لسانے واے معروف بہر احسانے۔ وجود عالم قطره ایست از بحر جود او۔ وعالم وجود لمعه ایست از ظهور نور شهود او۔ احتجاب او ہم بنور اوست۔ واختفاے او بسبب شدت ظهور اوست۔ ہ

سر وحدت در نیابد ہیچکس	حیرت آمد حاصل دانا وبس
گرچه توحید تو می خوانیم ما	ہم تو دانائی که نادانیم ما
اے منزه ذاتت از فہم عقول	در صفاتت دور عقل بو الفضول

ہمه آثار قدرت اوست وہمه انوار عظمت اوست ہر چه ہست از وست وہمه بدوست بلکه خود ہمه اوست جمال احدیتش از دہمت ملاحظهٔ افکار مبرا وجلال صمدیتش از زحمت ملابسهٔ انکار منزا مبارزان میدان فصاحت در وصف او مجال عبارت تنگ وسابقان عرصهٔ معرفت را در تعریف او پاے اشارت لنگ پایه رفعت اوکبریش از مهوازات حواس ومحاذات قیاس متعالی وساحت عزت معرفتش از تعرض اوہام وتردد افہام خالی ساحت عقول را دست نہایت معرفت او جز تحیر وتلاشی وسیلے نیست وبصیرت صاحب نظران را در اشعهٔ انوار عظمت او

جز لتعامی و تعاشی بہیلنے نہ منزہ است از والد و ولد و مقدس است از معونت و مدد۔ ذات نامحدود او را بدایت
نیست و صفات نامعدود او را نہایت نہ ازل وابد مندرج در تحت احاطت او۔ و کون و مکان منطوی در طے
بساطت او جملہ اوائل در اولیت او و اواخر و ہمہ اواخر در آخریت او و اوائل ظواہر اشیا در ظاہریت او و باطن بواطن
اکوان در باطنیت او ظاہر۔ دلیل وجود او ہم وجود اوست و برہان شہود او ہم شہود اوست

نطق و ثنایش چہ ثناست این | عقل و تمناش چہ سود است این

جوہر الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علیٰ سید المرسلین و خاتم النبیین و آلہ المعصومین و صحابہ الطاہرین
واتباعہ واحزابہ اجمعین۔ پائے ادراک در میدان دریافت کنہش لنگ و قافیہ شعور در بیان حقیقت آن
ذات بے رنگ تنگ کمال خبرداری این مرتبہ بیخبریست و نہایت ادراک این مرتبہ عجز ست غایت ادراک
درین مقام عجز ست العجز عن درک الادراک ادراک ہرچہ در عقل و فہم و وہم و حواس و قیاس گنجد ذات سبحانہ و تعالیٰ
از ان منزہ و مقدس ست چہ این محدثات اند و محدث جز ادراک محدث نتواند کرد آنچہ پیش تو پیش از ان
رہ نیست، غایت فہم تست اللہ نیست ہرچہ ادراک او بدان منتہی گردد غایت ادراک او بود نہ غایت او سبحانہ و تعالیٰ
تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا از درک ادراک و عاجز ماندن از ادراک او عین ادراک لا تفکروا فی ذات اللہ
وتفکروا فی الاء اللہ۔ حمد فزون از عد و شکر برون از حد مر ذاتے را کہ وجود او عین ذات اوست و ہمہ موجودات
رشحہ از فیض جود اوست و قائم بدوست۔ زہے علو جلال و زہے عظمت جمال کہ احدیتش عین واحدیت ست۔
جوہر الحمد لاحد المحیط من الازل الی الابد والمروج لاحد الواسطۃ بین لواحد والاحد حمد فزون از عد
شکر برون از حد مر ذاتے را کہ وجود او عین ذات اوست و ہمہ موجودات رشحہ از فیض جود اوست و قائم بدوست
و او در استکمال ہیچ کمالے از کمالات محتاج نیست بل ہرچہ سوائے اوست در جمیع وجود محتاج بدوست زہے
علو جلال و زہے عظمت جمال کہ احدیتش عین واحدیت و وحدتش عین ہر دو یعنی احدیۂ مطلقہ است کہ در تجلی
علمی و اجمالی مسمیٰ بوحدت شدہ و در مرتبہ تفصیلی خود را واحدیت خواندہ و در مرتبہ تجلی ثانی صورت ظاہر وجود
ظاہر علم گشتہ وصلوٰۃ بیحد و درود بیعد بر شجر ایمان و آفتاب آسمان عرفان و بر فلک انوار سبحانی و خزینہ گنج
حقائق و معانی و مفتاح اسرار رحمانی باد از آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما شیخ ابراہیم شطاری جنت آبادی
مرید حضرت ابو عبداللہ محمد خطیر الدین العطاری المخاطب من حضرت القدس الغوث

لغت

جوہر مقصود از ایجاد موجودات اوست و جامعیت انسان و کمالات او بواسطہ اوست۔ سیر من اللہ و ل
اوست و سیر الی اللہ عز و جل ذات وسیر فی اللہ خود اوست حقیقت جامعہ انسانیہ اوست و آئینہ سفیدون

نعتِ متناہیہ وست. مظہر شان الہی و مظہر شانش کماہی. لولاک لما اظہرت الربوبیۃ در شان اوست و لولاک لما خلقت الافلاک برہان اوست. بتفہیم مقام دنی ساز عالم او ادنی قابل خلعت فاوحی محرم اسرار ما اوحی

نظم

اوست ایجاد جہان را واسطہ … درمیان خلق و خالق رابطہ
شاہباز لامکانی جان او … رحمۃ للعالمین در شان او
عارف اطوار سر جزو و کل … خلق اول روح اعظم عقل کل
علت غائی ز امر کن مکان … نیست غیر ذات آن صاحب قران
رہنماے خلق و ہادی سبل … مقتداے انبیا ختم رسل

جواہر درود نامحدود بر صاحب مقام محمود ست

مظہر جامع حدوث و قدم … امی و حل عقد لوح و قلم
موجۂ اولین بحر شہود … نقطۂ آخرین دور وجود
جنبش اول ز محیط قدم … سلسلہ جنبان وجود از عدم

جواہر در معنی وجود و ہستی. وجود بضمتین یافتن مطلوب و ہستی و بمعنی جسم و بدن کہ در عرف مستعمل ست در کتب لغت یافتہ نشد مگر آنکہ مجاز باشد و چون زبان زد بعضے ثقات ست ظاہرا درست باشد و ہستی لفظے است فارسی کہ تعبیر از معنیش بزبان عربی بلفظ وجود میکنند. و مقابل نیستی ست و در اصطلاح صوفیہ بمعنی موجود کہ عبارت از ذو الوجود ست و بمعنی دولت چنانچہ نیستی بمعنی فقر و عارف سامی شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ لفظ وجود را گاہ بمعنی تحقق و حصول کہ معانی مصدریہ و مفہومات اعتباریہ اند اطلاق میکنند و بدان اعتبار از معقولات ثانیہ ست کہ بوے برابر وے امرے نیست در خارج بلکہ ماہیات را عارض میشود در تعقل چنانچہ محققان حکما و متکلمین تحقیق آن کردہ اند و گاہ لفظ وجود میگویند و حقیقتی میخواہند کہ ہستی وے بذات خود ست و ہستی باقی موجودات بوے و فی الحقیقت غیر از وے موجودے نیست در خارج و باقی موجودات عارض وے اند و قائم بوے چنانکہ ذوق کمل کبرا و عارفین و عظماء اہل یقین بران گواہی میدہد و اطلاق این اسم بر حضرت حق سبحانہ و تعالی بمعنی ثانی ست نہ بمعنی اول رباعی

ہستی بقیاس عقل اصحاب قیود … جز عارض اعیان و حقائق نمود
لیکن بمکاشفات ارباب شہود … اعیان ہمہ عارض اند و معروض وجود

جواہر صاحب تحفۃ المرسلہ الی النبی صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم میفرمایند. اعلموا اخوانی اسعدکم اللہ تعالی و ایانا ان الحق سبحانہ و تعالی ہو الوجود و ان ذلک الوجود لا شکل لہ و لا حد و لا حصر و مع ذا

اظهر و تجلی بالشکل والحد ولم یتغیر عما کان من عدم الشکل وعدم الحد بل الآن کما کان بدانید اے برادران دینی من که سعد و نیکبخت گردانید شما را حق سبحانه وتعالی و ما را بدستیکه حق سبحانه وتعالی هستی است و هستی وے عین ذات ویست و آن هستی را نه صورت ست و نه هیئت و نه او را حدست و نه بدایت و نه نهایت و با وجود این بشکل ظهور نموده و بحد تجلی فرموده و نگشته از آنچه بوده بلکه در ظهور و نمود همچنان ست که پیش ازان بوده این را مثالے گوییم که بفهم قریب تر بود و آن اینست که اگر شخصے گرداگرد خود آئینه ها مختلف دارد خرد و کلان طویل و عریض پس در هر آئینه برحسب آن آئینه صورتے مختلف پیدا خواهد شد در آئینه خرد صورت خرد و در کلان صورت کلان و در طویل دراز و در عریض عریض بے آنکه حقیقت آن شخص و صورت اصلی آن تغیر پذیرد و رنگے دیگر گیرد پس بیین آنچه محال بود چگونه جائز آمد و نیز این حکم در فرشتگان و جن منقول و معروف ست که ایشان بصورت مختلفه پدید می آیند و از حقیقت خود منقلب نمی شوند بلکه از شعبده بازان و ساحران چنین ظاهر میشود که جز نموداری بیش نیست چنانچه رسن را مار و گل را خار می سازند و مایان بچشم سر می بینیم که آن رسن مار گشته و گل خار و حقیقت نه آن مار گشته و نه این خار بلکه جز نموداری چیزے دیگر نیست پس چون این معنی در مخلوقات جائز آید بر قادر مطلق و حکیم برحق چه مشکل نماید حضرت عارف سامی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره میفرمایند ؎

آن کان حسن بود و نبود از جهان نشان — الآن ان عرفت علی ما علیه کان
اعداد لون کثرت صورت نمایش ست — فالکل واحد یتجلی بکل شان
نوریست محض کرده باوصاف خود ظهور — نام تنوعات ظهورش بود جهان
چند در نهان و عیان نیست غیر او — فی حد ذاته نه نهان ست و نه عیان
فالعین وجود بود براعیان چون لباس — ساری بود ز لطف در اطوار جسم و جان
دانا بهر بصیرت و بینا بهر بصر — گویا بهر زبان و توانا بهر توان
جامی کشیده دار زبان را که سر عشق — رمزیست کس مگوے حدیثیست کس مدان

و این تمثیل که گفتم بر همه وجوه نباید دانست بلکه در نا گردیدن ذات و نا گشتن صفات حق سبحانه وتعالی در ظهور فرمودن درین تعینات و دیگر آنکه هر نقص و عیب راجع ست برین ظهور نه بر آن ذات و ان الوجود واحد والالباس مختلفة ومتعددة و ان ذلک الوجود حقیقة جمیع الموجودات و باطنها و ان جمیع الکائنات حتی الذرة لا تخلو عن ذلک الوجود و آن هستی یکیست و لباسها مختلف و بسیارست و تعینات بیحد و بیشمار و آن وجود حقیقت جمیع کائنات ست و باطن او و جمیع موجودات بلکه همه ذرات خالی نیند ازو و چه ممکن نیست که بے آن هستی ایشان را وجود متصور گردد و ایں ذلک الوجود لیس بمعنی التحقق والحصول لانهما من المعانی المصدریة

لیسا بموجودین فی الخارج فلا یطلق الوجود بهذا المعنی علی الحق الموجود فی الخارج تعالی عن ذلک علواً کبیرا
و آن وجود بمعنی تحقق و حصول نیست که اینها انتزاعی مصدریه اند که در خارج وجود ندارند پس لفظ وجود باین معنی بر حق سبحانه
و تعالی که موجود در خارج ست اطلاق نباید که شان او برتر ست از آنکه آن لفظ در حق او بدین معنی گشاید بل عیننا
بذلک الوجود الحقیقة بهذه الصفات اعنی وجوده بذاته و وجود سائر الموجودات بها و انتفاء غیرها
فی الخارج و ان ذلک الوجود من حیث الکنه لا ینکشف لاحد و لا یدرکه العقل و لا الوهم و لا الحواس و لا یاتی
فی القیاس لان کلهن محدثات و المحدث لا یدرک بالکنه الا المحدث تعالی ذاته و صفاته عن الحدوث
علواً کبیرا بلکه میخواهیم بدان وجود حقیقی که متصف ست باین صفات عالم یعنی هستی وے بذات او و هستی سائر
موجودات بدو و انتفاء غیر او در خارج و آن وجود از حیثیت کنه هیچکس را منکشف نگردد و نه او را عقل دریابد و نه حواس
و نه در آید در قیاس چه اینها همه نو پیدا شده اند و نو پیدا شده بکنه ادراک نکند مگر بمثابه خود و ذات و صفات حق
سبحانه و تعالی از آن برتر ست و بلی و من رام معرفته من هذا الوجه و سعی فیه فقد ضیع وقته و کسے که بخواهد معرفت آن هستی
بحیثیت کنه او و سعی کند در پی او تحقیق ضائع کرده باشد عمر خود را و ان لذلک الوجود مراتب کثیرة

جوهر شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حق نما میفرمایند که حق سبحانه و تعالی در مذهب محققان صوفیه
عبارت از وجود محض ست و وحدت او وحدتے ست حقیقی نه وحدتے که مقابل کثرت باشد و وجود او عین ذات اوست

جوهر حضرت حق سبحانه و تعالی وجود مطلق است و قائم بنفسه است که عین وجود ست و همه موجودات شیونات
وے اند و قائم بوے و منزه است از قیام صفات که عین صفات ست آنچه دیگران را بقیام صفات حاصل شود
او سبحانه را بذات خود حاصل ست و مقدس ست از تعدد و ظاهر ست نزد خود بذات خود و خود را مشاهد ست بذات
خود و غنی ست از ماسوائے خود که مظاهر اند دریافت و ادراک آن عقل و وهم را محال ست۔

در بیان آنکه وجود حقیقی در هر مرتبه با حکام و آثار آن مرتبه ظاهر

جوهر وجود حقیقی در هر مرتبه با حکام و آثار آن مرتبه ظاهر ست و بلون آن مرتبه ملون اگرچه فی الحقیقت او را
رنگے نیست مثلاً اگر آفتاب در زجاج هاے مختلف الوان تابد در هر زجاجے بقدر قابلیت آن زجاج نور سخا برگردد
از اخضر اخضر و از اصفر اصفر و از احمر احمر و این الوان را آفتاب نمی توان گفت چرا که آفتاب یک حقیقت بسیط ست
هیچ لونے را در ان مدخل نیست و اگر شخصے هر فردے از افراد لون را آفتاب گوید خطا و غلط گفته باشد اگرچه ظهور
هیچ لونے بے آفتاب نیست اما عین آفتاب نیست همچنان ذات مطلق در هر مرتبه باسمے مسمی گشته و در هر تعینے
متعین شده و در هر قیدے مقید ست اگر کسے مقید را مطلق گوید یا مطلق را مقید خطا و هذیان گفته باشد
اگرچه مقید بے مطلق نیست و مطلق بے مقید نه اما مقید من حیث المقید مطلق نیست و مطلق من حیث المطلق

مقید نہ چراکہ ہر دو قید اند فہم من فہم ۱۲- از آئینہ حقائق نما شرح جام جہان نما

جوہر کثرت اسماء وصفات ذات را متکثر نگرداند چنانچہ کثرت تعدد اعداد واحد را متعدد ونکند ہمچنان به تعدد تعینات وتکثرات وجود حقیقی متکثر ومتعدد ومنقسم نشود بلکہ ایشان مظاہر ومجالی اند نہ آنکہ ایشان را اعلحدہ وجود ست در خارج تا مزاحمہ وجود حقیقی را متکثر گردانند وایشان را در مرتبہ ذات شیونات خوانند ودر مرتبہ علم اعیان ثابتہ ودر مرتبہ شہادت کہ جامع جمیع مراتب ست خلق دانند- آئینہ حقائق نما

جوہر در معنی کل شئی فیہ کل شئی مولانا جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت ہستی بجمیع شیون وصفات ونسب واعتبارات کہ حقائق ہمہ موجودات اند در حقیقت ہر موجودے ساری ست ولہذا قیل کل شئی فیہ کل شئی صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرمایند

دل یک قطرہ را اگر بر شگافی	برون آید ازو صد بحر صافی

رباعی

ہستی کہ بود ذات خداوند عزیز	اشیا ہمہ در وے اند وے درہمہ نیز
اینست بیان آنکہ عارف گوید	باشد ہمہ چیز مندرج درہمہ چیز

جوہر خفاے او باعتبار صرافت واطلاق ست وظہور او باعتبار مظاہر وتعینات ہر چند حجب بیشتر ظہور بیشتر وہر چند حجب کمتر خفا زیادہ تر-

جوہر در مذہب محققان صوفیہ حق عبارت از وجود محض ست وآن وجود حقیقی ست کہ در مقابل آن عدم حقیقی است -

جوہر ظہور حضرت حق سبحانہ وتعالی بے ما صورت نہبندد ووجود ما بے او متحقق نشود فوجودنا بہ وظہورہ بنا

جوہر در اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش بدانکہ اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش میان حکماء متقدمین وصوفیہ موحدین متفق علیہا ست اما نزد حکما جزئی حقیقی ست ومتعین بہ تعین کہ عین ذات اوست ونزد صوفیہ نہ کلی ست نہ جزئی ونہ خاص ونہ عام بلکہ مطلق ست از ہمہ قیود تا بحدیکہ از قید اطلاق نیز واین حالہ بکشف صریح وذوق صحیح میکنند وآن طور ورائے طور عقل یعنی قوت عقلیہ با دراک آن وافی نیست نہ آنکہ منافی طور عقل ست زیراکہ بمقدمات عقلیہ نہ اثبات آن توان کرد ونہ نفی آن حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند- رباعی-

واجب کہ وجود بخش نو وکہن ست	تصویر وجود بخشش قول کن ست
گویم سخن نغز کہ مغز سخن ست	ہستی ست کہ ہم ہستی وہم ہست کن ست

رباعی

رباعی

هر بی سر و پا را نه رسد دست بتو / خوش آنکه ز خود برید و پیوست بتو
هستی تو هستی که بجز ذات تو نیست / ما نیست بذات خود وی هست بتو

درین دو رباعی اشارت ست باتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش چنانکه مذهب حکماء و صوفیه موحده است و بیانش آنست که موجودات را بحسب تقسیم عقلی سه مرتبه می تواند بود اول موجودی که وجود وی مغائر ذات وی باشد و مستفاد از غیر چون ممکنات موجوده دوم موجودی که حقیقت وی مغائر وجود وی باشد و مقتضی آن بر وجهی که انفکاک وجود از وی محال باشد در خارج اگرچه بنا بر تغائر میان ذات و وجود تصور انفکاک ممکن ست چون واجب الوجود بر مذهب متکلمین سوم موجودی که وجود او عین ذات او باشد یعنی بذات خود موجود بود نه بامری مغائر ذات و لاشک چنین موجود واجب بود زیرا که انفکاک شی از نفس خودش تصور نمی توان کرد فکیف که بحسب خارج واقع تواند شد و پوشیده نماند که اکمل مراتب وجود مرتبه سوم ست و فطرت سلیمه جازم ست با آنکه واجب تعالی می باید که بر اکمل مراتب وجود باشد پس ذات وی عین وجود وی باشد تنبیه و ازینجا معلوم شد که چون لفظ وجود و هستی بر واجب تعالی اطلاق کنند مراد بآن ذاتی ست که موجود ست بنفس خود و موجد ست مر غیر خود را نه کون و حصول و تحقق که معانی مصدریه و مفهومات اعتباریه اند که آنرا تحقق و وجود نیست مگر در ذهن تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و میفرماید رباعی۔

هستی که بذات خود هویداست چو نور / ذرات مکونات ازو یافت ظهور
هر چیز که از فروغ او افتد دور / در ظلمت نیستی بماند مستور

رباعی

خورشید فلک بنور خویش ست منیر / جرم قمر از پرتو او نور پذیر
روشن بخود ست نور کز عقل خبیر / افزون نهدش نه مهر و نه خورده گیر

درین دو رباعی اشارت ست به تمثیلی که از برای بیان مراتب موجودات در موجودیت کرده اند و گفته که اشیاء نورانی را در نورانیت سه مرتبه است اول آنکه نور وی مستفاد باشد از غیر چنانکه جرم قمر در مقابله آفتاب روشن گردد بشعاع او و درین مرتبه سه چیز باید یکی جرم قمر دوم شعاع که بر وی افتاده است سوم آفتاب که مفید شعاع ست مرتبه دوم آنکه نور وی مقتضای ذات وی باشد چون آفتاب بفرض آنکه ذات وی مستلزم و مقتضی نور وی بود و درین مرتبه دو چیز باید یکی جرم آفتاب دوم نور وی مرتبه سوم آنست که بذات خود ظاهر و روشن باشد نه بنوری که زائد باشد بر ذات وی

چون نور چه بر هیچ عاقل پوشیده نیست که نور آفتاب تاریک نیست بلکه بذات خود ظاهر و روشن ست نه بنوری دیگر که بذات وی قائم باشد و درین مرتبه یک چیز نیست که بخود بر دیدهٔ مردم ظاهرست و دیگر چیزها بواسطه وی ظاهر میشوند بآنمقدار که قابلیت ظهور دارند و هیچ مرتبه در نورانیت بالاتر ازین مرتبه سوم نیست و چون این مقدمات در محسوسات متصور گشت مراتب سه گانه موجودات که پیش ازین مذکور شد روشن گشت و اکملیت مرتبه سوم مبین شد

جوهر بدلیل اثبات اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش مولانا شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

هر چیز که جز وجود در چشم شهود	در هستی خویش هست محتاج وجود
محتاج چو واجب نبود صفت وجوب	باشد بوجود خاص و هو المقصود

این رباعی اشارت ست بدلیل اثبات اتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش و تحریرش آنست که گوئیم هر چیزی که مغایر وجودست بحیثیتی که نه عین مفهوم وجود باشد و نه فردی وی چون انسان مثلا مادام که منضم نگردد وجود بوی متصف نمیگردد بوجود فی نفس الامر پس هر چیز که مغایرست مر وجود را در موجودیت فی نفس الامر محتاج باشد بغیر خود که وجودست و هر چه محتاج باشد بغیر خود در موجودیت ممکن ست زیرا که ممکن عبارتست از چیزی که در موجودیت خود محتاج باشد بغیر پس هر چیز که مغایر باشد مر وجود را واجب نتواند بود و به براهین عقلیه ثابت شده است که واجب موجودست پس واجب نتواند بود مگر وجود سوال اگر کسی گوید ممکن آنست که در موجودیت خود محتاج باشد بغیری که موجد وی است نه وجود وی جواب گوئیم هر چیز که در موجودیت محتاج بغیرست استفاده وجود از غیر میکند و هر چه استفاده وجود از غیر میکند ممکن ست خواه آن غیر را وجود گویند خواه موجد

جوهر در بیان آنکه وجود حق و هستی مطلق هر جا که ظاهرست عین مظهرست

شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند هرگاه که چیزی در چیزی نموده میشود ظاهر غیر مظهرست یعنی ظاهر دیگر و مظهر دیگرست و ایضاً آنچه نموده میشود از ظاهر در مظهر شبح و صورت ست نه ذات و حقیقت الا وجود حق و هستی مطلق که هر جا که ظاهرست عین مظهرست و در همه مظاهر بذات خود ظاهر است

جوهر آن وجود باعتبار مرتبه اطلاق منزه است از جمیع نقائص رنج و راحت راجع است بسوی تعینات و وجود بواسطه تلبس بامور شریفه کمال نگیرد و بسبب ظهور در مظاهر خسیسه نقصان نپذیرد نور آفتاب هر چند بر پاک و پلید تابد هیچ تغیر به بساطت نوریت او راه نیابد نه از مشک بوی گیرد و نه از گل رنگ روح در بدن انسان موجودست و محیط و با وجود چندین پلیدیهای قالب او پاک و لطیف ست

چنانچه پیش از تعلق پاک و لطیف بود پس نور حقیقی که از همه الطف ست او را ازین چه نقص حاصل شود

جوهر ظهور و خفاء شئون و اعتبارات بسبب تلبس بظاهر وجود و عدم تلبس آن موجب تغیر حقیقت وجود و صفات حقیقی او نیست بلکه مبنی ست بر تبدیل نسب و اضافات و آن مقتضی تغیر در ذات نیست اگر عمرو از یمین زید برخیزد و بر یسارش نشیند نسبت زید باو مختلف شود و ذاتش با صفات حقیقیه عمرو همچنان برقرار خود و همچنین حقیقت وجود بواسطه تلبس با مور شریفه زیادتی کمال نگیرد و بجهت ظهور در مظاهر خسیسه نقصان نه پذیرد و نور آفتاب هر چند بر پاک و پلید تابد هیچ تغیر بر بساطت نوریت او راه نیابد نه از مشک بوی گیرد و نه از گل رنگ و نه از خار عار دارد و نه از خار ا ننگ لوائح زیرا که معیت حق سبحانه باشیاء نه چون معیت جوهر بجوهر یا عرض بعرض یا عرض بجوهر بلکه معیت وجود ست بماهیت من حیث هی که بمعیت ماهیت موجود میگردد و آن معیت عبارتست از ظهور نسبت مجهول الکیفیت میان وجود و ماهیت

جوهر آن وجود محیط است بجمیع موجودات بهچو احاطه ملزوم بلوازم و موصوف بصفات چنانچه عالم بصفت علم و قادر بصفت قدرت نه احاطه ظرف بمظروف یا احاطه کل مر جزو را

جوهر شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما میفرمایند که حقیقت وجود بشرط لا شئ مسمی بمرتبه احدیت و غیب هویت و ذات بلا قید ست جمیع اسماء و صفات درین مرتبه مستهلک اند و وجود بشرط جمیع اشیا که لازمه اوست از کلیات و جزئیات مسمی است باسماء و صفات مرتبه واحدیت و الوهیت و مقام جمع خوانند و حقیقت وجود نه بشرط شئ نه بشرط لا شئ او را بهر دو مساوی باشند آن مرتبه را وحدت حقیقی و هویة مطلقه خوانند که ساری ست در جمیع موجودات و باصطلاح صوفیه تعین اول و تجلی اول گویند درین مرتبه جمیع اعیان ثابته در حضرت علم بصورت عقل ظاهر شدند۔

جوهر در بیان آنکه حقیقت هستی از جهت صرافت و اطلاق خودش ساریست در ذوات جمیع موجودات شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند همچنانکه حقیقت هستی از جهت صرافت و اطلاق خودش ساریست در ذوات جمیع موجودات بحیثیتی که در آن ذوات عین آن ذوات ست چنانکه آن ذوات در وے عین وے بودند همچنین صفات کامله او بکلیتها و اطلاقها در جمیع صفات موجودات ساری اند بمثابه که در ضمن صفات ایشان عین صفات ایشانند چنانکه صفات ایشان در ضمن صفات کامله عین آن صفات کامله بودند مثلاً صفت علم در ضمن علم عالم بجزئیات عین علم بجزئیات ست و در ضمن علم عالم بکلیات عین علم بکلیات و در ضمن علم فعلی و انفعالی عین علم فعلی و انفعالی و در علم ذوقی و وجدانی عین علم ذوقی و وجدانی تا غایتی که در ضمن علم موجوداتی که بحسب عرف ایشانرا عالم نمیدارند عین علمے است که لائق حال ایشان است

نامیہ مدام

وعلی ہذا القیاس سائر الصفات والکمالات

جوہر نزد محققین وجود معروض ست وموجودات مقیده عارض ووجود مطلق موجود ست وغیر او را وجود نیست اصلا در حقیقت ونزد حکما ومتکلمین وجود عارض ست مر ماہیات وحقائق را وماہیات وحقائق معروضات وجود اند ووجود مطلق را در خارج وجود نیست بل وجود آن ذہنی ست وآن امر کلی ست عام که جود تحت افراد خود وعجب تر آنکه حکما ومتکلمین میگویند که وجود مطلق نقیض عدم مطلق ست ومقسم تمام موجودات وخیر محض ست وواحد ست واو را ضد ومثل نیست وباز میگویند که آن در خارج معدوم ست

جوہر بدانکه حق حقیقی وجود واحد مطلق ست ومقابل وجود عدم است پس باطل حقیقی عدم باشد وحق اضافی آنست که نفع او بنسبت ببعضی باشد دون بعضی مثل عسل که نسبت بامزاج محرور صفراوی یابس مضر وباطل ست ونسبت بامزاج بارد وبلغمی مرطوبی حق ونافع ست وپوست خربزه وپوست برنج وکاه گندم نسبت بانسان باطل ست چه ماکول انسان نیست ونسبت باحیوانات حق ونافع وعلی ہذا القیاس وحق اضافی وباطل اضافی ہر دو اقسام حق حقیقی اند چه در تحت وجود داخل اند نه خارج

جوہر بدانکه غیر وجود عدم ست وعدم لاشی محض ست پس وجود دائما واحد ست وبر حقیقت حقیقی خود بلا تغیر وتبدیل باقی ست وعدم ہمچنان دائما بر عدمیت خود ست ہرگز وجود عدم نمیشود وموجود معدوم نمیگردد که قلب حقائق محال ست۔

جوہر شیخ رکن الدین شیرازی قدس سره در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص وشیخ ابراہیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما شرح جام جہان نما میفرمایند الوجود عدم العدم والعدم عدم الوجود ست

وجود حقیقی ست عدم العدم
نمانده درین بحث الا وجود
عدم چیست عدم الوجود ای حکیم
که غیر وجود ست بیشک عدم

حکم کننده وتمیز کننده نیک را از بد

جوہر در بیان آنکه وجود خیر محض ست شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرماید که چون صفات واحوال وافعال که در مظاہر ظاہر ست فی الحقیقت مضاف بحق ظاہر در ان مظہر ست پس اگر احیانا در بعضے از انہا شرے ونقصانے واقع باشد از جہت عدمیت امرے دیگر تواند بود زیرا که وجود من حیث ہو وجود خیر محض ست واز ہر امرے وجودے که شرے متوہم میشود بواسطه عدمیت امر وجودے دیگر ست نه بواسطه آن امر وجودے من حیث ہو امر وجودی وحکما در آنچه وجود خیر محض ست دعوی بضرورت کرده اند واز برائے توضیح مثالے چند آورده وگفته که سردی مثلا که مفسد اثمار ست وشر ست نسبت باثمار شریت او نه از ان جہت ست که کیفیتے ست از کیفیات وجودی زیرا که او ازین جہت کمالے ست از کمالات بلکه از ان جہت ست که

سبب شده است مر عدم وصول اثمار را بکمالات لائقه خود و همچنین قتل مثلا که شر است شریت او نه از جهت قدرت قاتل ست بر قتل یا قاطعیت آلت یا قابلیت عضو مقتول مر قتل را بلکه از جهت زوال حیات است و آن امر یست عدمی الی غیر ذلک من الامثلة ٥

هر جا که وجود کرده سیر است ای دل — میدان بیقین که محض خیر است ای دل
هر شر ز عدم بود عدم غیر وجود — پس شر همه مقتضای غیر است ای دل

بدانکه وجود را من حیث هو وجود شری لاحق نگردد نه آنکه مطلقا شر را بوی اضافت نتوان کرد چراکه وی اگرچه فی نفسه و من حیث انه وجود بد نیست اما نه ازین حیثیت که سبب بدیست و مستلزم وی

جواهر مقرر ست نزد حکما و محققان علما که وجود خیر محض ست در هر صورتی که باشد بدانکه هر کائنی که هست مظهر ست اسمی را از اسماء الهیه و وجود مطلق که خیر محض ست بجمیع وجوه ظاهر شده است بآن اسم پس هر کائن بدین رو خیر ست و موجب ظهور احکام اسماست ازین رو هم خیر ست لیکن چونکه در اسماء تقابل ست در مظاهر آنها نیز تضاد روی داد پس اثر هر مظهر مخالف اثر دیگر ست پس ازین مخالفت یک کائن بد باشد بنسبت کائن دیگر و بد مطلق ممکن نیست۔

جواهر ظهور نیک و بد از انست که ذات جناب حق سبحانه و تعالی باسماء متقابله متعین گشته پس تقابل و تضاد و توافق درین متعینات پیدا شد پس متعینی که موافق دیگر ست نیک و متعینی که متضاد و مخالف ست بد ست در حق او و مکروه و مرغوب و خیر و شر امور اعتباری اند بر حسب طبائع مختلف چنانچه نزد یک طبعی مثلا شئی مکروه و شر ست و نزد یک طبع دیگر همان شئ مرغوب و خیر ست و چیزیکه بهمه وجوه و علی الاطلاق مکروه و شر بود نیست و جناب حق سبحانه و تعالی خالق همه است هرچه از و صادر میشود همه نیکوست بدی نسبت بما است و هرگاه که نسبت بجناب حق سبحانه و تعالی دهند همه نیکیست و محض حکمت

جواهر بدانکه وجود من حیث هو وجود خیر محض ست و عدم من حیث هو عدم شر محض پس هر امری که باشد بود او بهتر از نابود او باشد من حیث الوجود و نابودی که لاحق او میگردد من حیث الشرع و العرف و العقل سبب عارضی و مذمومیت بنسبت بائی عارض میگردد پس جهت محمودیت جهت وجود ست و وجود لازم وجود مطلق ست پس باید که اندوی هیچ فوت نباشد چنین کمالی که متفوق جمیع کمالات نیست الا ذات احدیت جامع مر جمیع اسماء و صفات را که ان مسمی باالذات تعالی شانه

جواهر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که این عین واحد از حیثیت تجرد و اطلاق از تعینات و تقیدات حق ست و از حیثیت تعدد و تکثر که بواسطه تلبس او بتعینات می نماید خلق عالم

پس عالم ظاہر حق ست و حق باطن عالم و عالم پیش از ظهور عین حق بود و حق بعد از ظهور عین عالم بلکه فی الحقیقت یک حقیقت ست و ظهور و بطون و اولیت و آخریت از نسب و اعتبارات ہو الاول و الآخر و الظاہر و الباطن

رباعی

چون حق بتفاصیل شیون گشت عیان	مشهود شد این عالم پرسود و زیان
گر باز روند عالم و عالمیان	بارتبه اجمال حق آید بعیان

اگر مجموع عالمیان که تفاصیل شیون حق اند بعدم باز گردند و بمرتبهٔ اجمال که سابقاً داشته اند رجوع نمایند حق آید بعیان یعنی عین حق ماند و بس چنانکه اول بود بے مظاہر تفصیلیه کان الله و لم یکن معه شیٔ و میتواند که مراد از باز رفتن سیر عروجی باشد که آن بطریق جذبه یا سلوک طالبان را میسر مے گردد

جوہر بدانکه اجلی و اظہر جمیع مفهومات و بدیهیات وجود واحد مطلق ست که از غایت ظهور و وضوح مخفی و مستتر می نماید ؎ ای تو مخفی بور ظهور خویشتن + وے رخت پنهان بنور خویشتن ۔
و بحقیقت غیرے نیست که واسطه و سبب ظهور حق تعالی گردد

جوہر ذات مطلق بقید واحدیت و موجودیت وجود نام یافت و بقید عالمیت و معلومیت علیم شد و بقید ظاہریت و مظهریت نور گشت و بقید شاہدیت و مشهودیت شهود شد

جوہر اعتبارات اربع اعتبارات ذات مطلق اند و ذات مطلق بواسطه این اعتبارات مقید بجمیع اعتبارات شد که عبارت از مرتبه واحدیت ست چه این اعتبارات جامع جمیع اعتبارات ست و جمیع اعتبارات از ایشان ظاہر خواہند شد که ایشان شکل کلی مطلق اند

جوہر مطلق بے مقید نباشد و مقید بے مطلق صورت نه بندد اما مقید محتاج بمطلق و مطلق مستغنی ست از مقید پس استلزام از طرفین ست و احتیاج از یکطرف چنانکه حرکت ید و حرکت مفتاح که و بدیست. لوائح مطلق بے مقید نباشد یعنی وجود مطلق بے مقید نیست در نفس امر و ہمیشه تقید کونی لازم اوست که بعضے از صفات الٰہی مشروط است بتحقق وجود کونی ۔ و صوفیه چنین گویند که موجودات کونی بعضے ازلیست که آنرا مبدعات ازلی گویند و الا تعطیل بعضے از صفات لازم می آید و می تواند بود که مراد از انکه مطلق بے مقید نباشد اینکه مطلق باعتبار ظهور بے مقید نیست چه مراد از آنکه مطلق مستغنی ست از مقید آنست که بحسب ذات وجود عین ذات اوست پس احتیاج نباشد بہیچ قیدی یعنی ظهورے چنانکه حرکت ید و حرکت مفتاح که و بدیست حرکت ید در صفت که مفتاح در وے ست چه اینجا ہر دو حرکت باہم اند اما حرکت مفتاح محتاج ست بحرکت ید و حرکت ید را احتیاج بمفتاح نیست اگر چه با وے موجود گرفته است ۔

جواہر ذات احدیت را با ہر صورتے وتعینے از صور علمیہ نسبتے خاص ست وآنرا نسبت اسمائی خوانند زیراکہ ہر نسبتے صفات ست وذات باہر یک از صفات اسمے ست وازانجہت گفتہ اندکہ اسم عین مسمی است کہ در اصطلاح آن طائفہ اسم ذات مسمی ست باعتبار صفتے از صفات خواہ صفت وجودی مثل علیم کہ ذات مع العلم ست یا صفت سلبی ہمچو قدوس کہ ذات مع القدس ست یعنی منزہ از عیب وباید دانست کہ مراد باسمای این الفاظ اسمای ملفوظ ست زیراکہ این اسمای ملفوظ را اسمای اسماء میخوانند واسما باعتبار ذات وصفات وافعال منقسم می شود بذاتے مثل اللہ وصفاتے مثل علیم وافعالے مثل خالق وہر شئے از اشیا وہر تعینے از تعینات کلیہ وجزئیہ مظہر اسمی اند از اسمای کلیہ وجزئیہ واسماء اللہ باعتبار صفات متضاد ومتقابل مثل لطف وقہر ورضا وسخط منحصر در جمالیت وجلالیت اند ومخلوقی کہ غیر از انسان ست محظوظ از تعین اسماء مثل ملائکہ مظہر سبوح وقدوس اند فلہذا گفتند ونحن نسبح بحمدک ونقدس لک وشیطان کہ مظہر عزیز ومتکبر واقع ست از ابی واستکبر ودر آیتے دیگر فبعزتک لاغوینہم اجمعین وطینت آدم را در فطرت مرکب گردانید از جمیع اسمای جمالی وجلالی کہ معبر بیدین شدہ اند وغیر از انسان ہر یکے مخلوق بید واحد اند زیراکہ یا مظہر اسمای جمالیہ اند ہمچو ملائکہ رحمت یا مظہر اسمای جلالیہ مثل شیطان وملائکہ عذاب ومبدء ومعاد ہر شی بحقیقت ہمان اسم ست کہ آن شی مظہر ومربوب ان اسم واقع ست زیراکہ فی نفس الامر اعیان ممکنات کہ اعیان ثابتہ اند وصور معقولہ اسماء اللہ اندکہ در عالم حق اند وہر عینے از اعیان در علم وعین مربوب ہمان اسم ست کہ خود صورت آن اسم است وہمیشہ در تربیت اوست بلکہ حقیقت آن شی ہمان اسم ست وبدون آن اسم آن شی معدوم صرف ست۔

جواہر حضرت حق را باہر موجود ے از موجودات وتعینے از تعینات نسبتے خاص ست وہر یکے مظہر صفتے مخصوصہ وذات حق را باعتبار ہر صفتے اسم می نامند پس ہر یکے مظہر اسمے از اسمای الہیہ باشد وحظ وقسمت ہر یکے کہ از حق یافتہ اند آن صفت خاص ست کہ ہر یکے مظہر آن واقع شدہ است ومبدء ہر یکے از ایشان آن اسم خاص ست چہ از ان اسم ظہور یافتہ اند وباز معاد ہر یکے آن اسم خواہد بود وذات حق ہر چیزے را بصفتے خاص تربیت میفرماید۔ شرح گلشن راز۔

جواہر ہر ممکن ہالک ست ومعدوم فی ذاتہ ونیست موجود مگر حق سبحانہ وتعالی کہ او وجود مطلق ست واین ممکنات شیونات ست پس وجود نیست درین شیونات مگر وجود حق تعالی کہ بآن موجود اند واین معیت ممکنات وانحصار وجود در وجود حق تعالی کہ نفس ذات ست حق ست کما قال اللہ تعالی کل شیء ہالک الا وجہہ یعنی ہر چیز ہالک ونابود ست مگر ذات حق تعالی نہ آنکہ خیال میکنند اہل ظاہر کہ ہر شی ہالک

خواہد شد در روز قیامت لبید شاعر کہ رسول مقبول علیہ الصلوٰۃ والسلام قول آنرا مدح فرمودہ گفتہ الا کل شیٔ ما خلا اللہ باطل آگاہ باش ہر چیزے را کہ سواے اللہ تعالیٰ است نابود ست و این بر عارفان مشہود است

جوہر ذات صرف کہ لا تعین ست چون بجمیع شیونات کہ لازم ذات وے اند متوجہ بتوجہ ذاتے شد نہ توجہ اجمالی و تفصیلی این مرتبہ را وجود مطلق نامند کہ ہیچ جہت و ہیچ قید مقید نیست نہ اجمالی و نہ تفصیلی۔

جوہر چون ذات صرف کہ کنایت از مرکز ست و ذات مطلق کہ اشارت از دائرہ ست چون بجمیع لوازم کہ عبارت از اسما و صفات ست متوجہ بصورت اجمالی گشت ہیئت خط وسطانی کہ قطر دائرہ است صورت تعین اول و تجلی اول متعین و متجلی شد چہ از نقطہ لا تعین اول تعین خط اول ست چنانچہ وحدت حقیقی تعین اول از لا تعین ست و این تعین اول مصدر جمیع تعینات و سبب جملہ ظہورات گشت

جوہر دائرہ مطلق کنایت از وجود مطلق ست بسبب قطر وحدت بدو قوس عظیمہ احدیت و واحدیت مقوس کردہ شد چراکہ ہر دو مرتبہ بقدر خود عظیم اند۔ احدیت بقید تجرید عظیم القدر ست و واحدیت بقید جامعیت نیز عظیم است قوسے ازان مسمی است باحدیت و قوسی دیگر مسمی است بواحدیت و خط وسطانی کہ برزخ است بینہما مسمے ست بوحدت و قاب قوسین باعتبار آنکہ حامل تجلی اول است بحقیقت محمدی

جوہر ذات مطلق کنایت بدائرہ ست بواسطہ قطر کہ اشارہ وحدت و قاب قوسین حقیقت محمدیہ بدو قوس مقوس کردہ شد این ہر دو قوس پیش از ظہور قطر صورت دائرہ بودند باسم قوسین مسمی نبودند چون قطر در وسط دائرہ مرور کردہ دائرہ بصورت قوسین نمایان گشت ہمچنین مرتبہ احدیت و واحدیت پیش از ظہور وحدت لا تعین بودند و بقید شرطین مشروط نہ بواسطہ مرتبہ وحدت باسمے و قیدے مسمی و مقید شدند

جوہر قوس واحدیت منقسم شد بچہار قسم یعنی واحدیت کہ اعتبار ذات ست ازان رو کہ انتشار اسما از وست باعتبار اربعہ مقسوم بچہار قسم کہ وجود و علم و نور و شہود بود گشت

جوہر اعتبارات اربعہ کہ وجود و علم و نور و شہود ست در قوس واحدیت ثبت کردہ شد یعنی این امور اربعہ در قوس واحدیت بجہت آن ثبت افتاد کہ وحدت خط وسطانی ست دران مرتبہ اعتبار را گنجائی نیست چراکہ درین مرتبہ ہست و نیست متساویست و قوس احدیت مرتبہ مجرد ست از جمیع تعینات و تقیدات بل ماحی جمیع مراتب ست پس نماند الا آنکہ در قوس واحدیت این امور اربعہ اثبات کنند چراکہ مرتبہ واحدیت جامع جمیع تعینات و اعتبارات ست این امور امرے کلی و اجمالی جمیع امور کلی و

وجزئی را اشتمال ست پس این امور اربعہ را درین مرتبہ از جہت تناسب نسبت کردن انسب است

جوہر ہستی وصعون موجودات نامدہ است ونہ بد و متحد شدہ زیرا کہ حلول و اتحاد رااز دو وجود چارہ است تا یکے در دیگرے در آمد یا بد و متحد شود و وجود حقیقی از یکے بیش نیست و تعدد در صفات ست و غیر وجود عدم ست

جوہر وجود در مظاہر رنگ مظاہر نمیگیرد امابرنگ مظاہر ظاہر شود۔ نور آفتاب رنگ ندارد ولیکن در آبگینہ ظاہر میشود شعاع آفتاب پس دیدہ می شود دران شعاع رنگہاے مختلف ؎

آفتابے در ہزاران آبگینہ تافتہ
جملہ یک نورست لیکن رنگہاے مختلف

پس برنگ ہر یکے تابے عیان انداختہ
اختلافے درمیان این وآن انداختہ

ہفتاد ہزار حجاب نور و ظلمت ست تا توئی تو باتست آن ہفتاد ہزار حجاب مسدود بود چون تو بے تو باشی آن ہفتاد ہزار حجاب کرا محجوب گرداند

جوہر خدا بالضم بمعنی مالک وصاحب وچون لفظ خدا مطلق باشد بر غیر ذات باریتعالی اطلاق نکنند مگر در صورتیکہ بچیزے مضاف شود چون کدخدا و دہ خدا و گفتہ اند کہ خدا بمعنی خود آیندہ است چہ مرکب است از کلمہ خود و کلمہ آ کہ صیغۂ امر ست از آمدن و ظاہر ست کہ امر بترکیب اسم معنی اسم فاعل پیدا میکند و چون حضرت خداوند تعالیٰ بظہور خود بدیگرے محتاج نیست لہذا باین صفت خوانند و نزد این طائفہ علیہ خدا تعبیر حق ست و حق عبارت است از وجود مطلق و حقیقت اشارت است از صفات حضرت خداوند تعالیٰ۔

جوہر در آنکہ حقیقت ہر شی تعین وجود ست و حضرت علم شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت ہر شے تعین وجود ست در حضرت علم باعتبار شانے کہ آن شان مظہر اوست یا خود وجود متعین بہمان شان در ہمان حضرت و اشیاء موجودہ عبارت ست از تعینات وجود باعتبار انصباغ ظاہر وجود باثار و احکام حقائق ایشان یا خود وجود متعین بہمان اعتبارات بر وجہیکہ حقائق ہمیشہ در باطن وجود پنہان باشند و احکام و آثار ایشان در ظاہر وجود پیدا زیرا کہ زوال صور علمیہ از باطن وجود محال ست والا جہل لازم آید تعالیٰ اللہ عن ذلک علوا کبیرا۔ رباعی۔

ما ئیم وجود و اعتبارات وجود
در پردۂ ظلمت عدم مستوریم

درخارج علم عارض ذات وجود
ظاہر شدہ عکس ما ز مرآت وجود

پس ہر شے بحسب حقیقت وجود یا وجود متعین ست یا تعین عارض مر وجود را و تعین صفت متعین ست و صفت باعتبار مفہوم اگرچہ غیر موصوف است اما باعتبار وجود عین اوست و تغائر بحسب مفہوم و اتحاد بحسب وجود موجب صحت حمل ۔ رباعی۔

ہمسایہ و ہمنشین و ہمرہ ہمہ اوست	در دلق گدا و اطلس شہ ہمہ اوست	
در انجمن فرق و نہان خانہ جمع	باللہ ہمہ اوست ثم باللہ ہمہ اوست	

قولہ حقیقت ہر شے تعین وجود ست در حضرت علم باعتبار شانے کہ آن شان مظہر اوست یا خود وجود متعین ست بہمان شان در ہمان حضرت این تردد باعتبار دو ملاحظہ است یکے آنکہ نظر بر مظہر باشد نہ بر امرے کہ ظاہر ست در وے و متعین ست بوے و حقیقت را باین اعتبار تعین وجود گویند و درین مرتبہ وجود مرات ست و ملاحظہ دیگر آنکہ نظر بر ظاہر دران مظہر باشد و بر امرے کہ متعین ست دران مظہر و باین اعتبار حقیقت را وجود متعین گویند و درین نظر مظہر مرات ست و جمیع موجودات را در مرتبۂ تعین و خارج نیز این دو حیثیت

جواہر بدانکہ تعین من و تو پردہ و حجاب جمال آن حقیقت مطلقہ است چون آن تعین در تجلی وحدت اطلاقی در میان نماند و محو و متلاشی گردد حجاب غیریت بالکل ازمابین مرتفع گردد و در نظر عارف غیر حق ہیچ در نیاید

بے نشان شو از ہمہ نام و نشان	تا بہ بینی روے جانان را عیان	
از غبار ما و من ہر کو برست	از شراب وصل جانان گشت مست	
ہر کہ از قید تعین وارہید	بے من و ما خویش را مطلق بدید	
در حقیقت ما و من سد رہ است	من نگویم ہر کہ از حق آگہ است	

ظاہر گردد کہ حقیقت ست کہ بصورت تعینات و کثرات بر آمدہ و ملتبس بلباس ما و توئی بودہ است۔

جواہر امتیاز عابد و معبود از یکدیگر بحسب اعتبار اطلاق و تقید ست والا موجود حقیقی شے واحد ست من و تو و او اعتبارات عقلی آن حقیقت اند

جواہر تکالیف احکام شرعیہ لازم تعین مائی و توئی ست و پردہ مائی و توئی حجاب وجہ کبریائی ست و احکام مذہب متفرع بر من و تست چون تعین مائی و توئی نماند حکم مذاہب و کیش نماند۔

جواہر صاحب گلشن راز قدس سرہ میفرماید ؎ تعین بود کز ہستی جدا شد + نہ حق بندہ نہ بندہ با خدا شد چون این تعین کہ موہم غیریت می شد مرتفع گشتہ ظاہر شد کہ غیر از حق موجودے نیست نہ آنکہ حق بندہ شدہ و نہ آنکہ بندہ خدا شد کہ حلول و اتحاد پدید گردد

جواہر از خود فانی شدن عبارت از ارتفاع تعینات ست از وجہ وجود مطلق زیرا کہ ظہور وحدت حقیقی موقوف آنست۔ صاحب گلشن راز فرماید ؎ جز از حق نیست دیگر ہستی الحق۔ ہو الحق گو اگر خواہی انا الحق۔ یعنی بغیر از حق ہستی دیگر نیست ہستی مطلق اوست چون محقق اینمعنی گشتی اگر ہو الحق گوئی راست ست زیرا کہ باعتبار اطلاق و قید غیریت اعتباری ملاحظہ است و اگر انا الحق گوئی راست ست کہ کثرات و تعینات

نمود وہمی ہستی مطلق اندے نمود وہمی از ہستی جدا کن . نہ بیگانہ خود را آشنا کن . چون توہم غیریت و بعد و بیگانگی بواسطہ تعین و نمود وہمی ست کہ عارض ہستی مطلق ست و ترا محجوب از حق میدارد پردہ خودی از میان بردار و خود را آشنا کن کہ غیریت حقیقی ندارد ہیچ بیگانگی عارضی ست

جوہر در حفظ مراتب حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند حقیقت وجود اگرچہ بر جمیع موجودات ذہنی و خارجی مقول و محمول میشود اما او را مراتب متفاوت ست بعضہا فوق بعض و در ہر مرتبہ او را اسامی و صفات و نسب و اعتبارات مخصوصہ ست کہ در سائر مراتب نیست چون مرتبۂ الوہیت و ربوبیت و مرتبہ عبودیت و خلقیت پس اطلاق اسامی مرتبہ الوہیت چون اللہ و رحمن و رحیم و غیرہا بر مراتب کونیہ عین کفر و محض زندقہ باشد ہمچنین اطلاق اسامی مخصوصہ مراتب کونیہ بر مراتب الوہیت غایت ضلال و نہایت خذلان باشد

رباعی

اے بردہ گمان کہ صاحب تحقیقی　　و اندر صفت صدق و یقین صدیقی

ہر مرتبہ از وجود حکمے دارد　　گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

جوہر در آنکہ عالم و اعیان عالم جملہ سایہ حق تعالی اند شیخ رکن الدین شیرازی قدس سرہ در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص میفرمایند کہ عالم و اعیان عالم جملہ سایہ حق تعالی اند و این سایہ بمثابہ آئینہ است مر حق تعالی را او آئینہ را در نمایندگی صور حکمی ست تا آنکہ اگر آئینہ کوچک ست صورت مرئیہ در روے کوچک نماید و اگر بزرگ ست بزرگ نماید و وقتے باشد کہ بسبب جرم و جوہریت آئینہ و صفا و کدورت آن خوب را زشت نماید و خوب را خوب تر ہمچنین حق تعالی بہ نسبت با ہر یکے از اعیان عالم کہ ظلال حق تعالی اند ظہورے دارد صغیر و کبیر و کثیف و لطیف و صافی و اصفی و جلی و اجلی و لطیف و الطف و آنچنان باشد کہ اگر آن عین کہ ظل ست قریب ست بہ بساطت و نوریت و صفا چنانچہ اعیان عقول و نفوس مجردہ حق تعالی در مظہر بغایت صفا و نوریت و لطافت نماید و اگر آن عین را نوعے حاصل ست از نوریت و بساطت بسبب حجب متکثرہ چنانچہ اعیان کثیفہ حق تعالی در مظہر و بغایت کثافت نماید و حال آنکہ فی نفس الامر ذات مقدس حق تعالی منزہ و متعالی ست از صغر و کبر و لطافت و کثافت

جوہر در حقیقت حضرت حق سبحانہ و تعالی شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حقیقت حق سبحانہ و تعالی جز ہستی نیست و ہستی او را انحطاط و پستی نہ مقدس است از سمت تبدل و تغیر و مبرا است از وصمت تعدد و تکثر از ہمہ نشانہا بے نشان نہ در علم گنجد نہ در عیان ہمہ چیز در و پیدا و او بے چند و چون ہمہ چیز با او مدرک و او از احاطہ ادراک بیرون چشم سر در مشاہدہ

جمال او خیره و دیده بنور ملاحظه کمال او تیره- و شیخ عیسی قدس سره در شرح اسماء الحسنی میفرمایند که حقیقت حق سبحانه و تعالی جز وجود مطلق نیست و آن وجود مطلق عین ماهیت نفس خود ست و بروی زائد نه و او نه کلی ست و نه جزئی نه مطلق و نه مقید نه صفت وحدت را لبسراپرده او گذر و نه صورت کثرت را از عزت ذات او خبر او همه محیط است و خود از احاطه بیرون غایت نشان او بے نشانی ست و نهایت عرفان او حیرانی و آن ذات و حقیقت مطلقه وجودیست بسیط که عبارت لاتعین و عین کافور و غیب هویت و هستی بحت و غیب الغیب از مرتبه او ناطق و او در عین صرافت خود و اطلاق خویش همه موصوف و بجمله مقید و شیخ صدر الدین قونوی قدس سره مرتبه ذات بر تعین علم اطلاق میکنند و میفرمایند که سخن لاتعین برای تفهیم مبتدیان ست-

جوهر در آنکه وجود حقیقی یکی ست شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که وجود حقیقی یکے ست ممتاز از سائر موجودات من حیث الاطلاق والذات و ظاهر ست بذات خویش در صور اعیان جمیع موجودات من حیث الاسماء والصفات و این اعیان مرایاء تعینات نور و مجالی تنوعات ظهور او یند تا در ایشان جز وجود متعین بحسب نمایندگی مرات و صفا و کدورت آن نماینده و تعددی که مشاهده می آفند بحسب تعدد مرات ست و مثال آن در محسوسات چنانست که مثلا چون تو روے بدیوار آوری که در روے آنهمه آئینها نشانده باشند هر آئینه صورت تو در هر آئینه از آن آئینها ظاهر شده ولیکن ظهورات مختلفه بحسب جوهر آئینه و نمایندگی آن مشاهده خواهی کرد و بلاشک خواهی دانست که توئی در آن آئینها متجلی و جز تو در آن کسے دیگر نیست و تو همچنانی و همان صفتی که بودی در مرتبه خود پس اعیان موجودات را بمنزله

مرایاء متعدده متنوعه متکثره دان و ذات جناب الٰهی را بمثابه وجه واحد

جوهر در سریان وجود واحد مطلق در کثرات کونیه سریان وجود واحد مطلق در کثرات کونیه همچو سریان واحد ست در اعداد چه کثرت مراتب اعداد بحقیقت غیر از تکرار واحد نیست و نسبت وجود واحد بامراتب کثرات و تنوعات ظهور همچو نسبت واحد ست بامراتب عددی و چنانچه مراتب اعداد غیر متناهیه شرط ظهور واحد اند مراتب موجودات امکانیه نیز شرائط ظهور احکام اسماء الٰهیه اند چه اگر مخلوق نباشد خالقیت خالق را ظهور نباشد و اگر جرم مجرم نباشد احکام عفو و رؤف و رحیم و لا احم و جبار و منتقم را ظهور نباشد-

جوهر در آن که نور حقیقی یکے بیش نیست مولانا جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

در کون و مکان نیست عیان جز یک نور	ظاهر شده آن نور بانواع ظهور
حق نور و تنوع ظهورش عالم	توحید همین ست دگر وهم و غرور

نور حقیقی یکے بیش نیست و آن نور خدا تعالی منبسط و نامحدود و نامتناهی ست و عالم تجلی نور خدا تعالی است

کہ بچندین ہزار صفت تجلی کردہ است و باین صورتہا خود را ظاہر گردانیدہ بدان وفقک اللہ تعالے وایانا الفہم الحقائق کہ تعینات حق و تمیزات وجود مطلق بحسب خصوصیات و اعتبارات و شیونا تی کہ مستجن ست در غیب ذات خالی از ان نیست کہ در مرتبہ علم ست یا در مرتبہ عین اگر در مرتبہ علم ست حقائق و ماہیات اشیاست کہ مسمی ست در اصطلاح این طائفہ باعیان ثابتہ و اگر در مرتبہ عین ست وجودات اشیاست پس حقائق اشیا عبارت باشد از تعینات وجود حق در مرتبہ علم باعتبار خصوصیات و اعتبارات و شیون مستجنہ در غیب ذات ہرگاہ کہ وجود تجلی کند بر خود متلبس بشانے از شیون تجلی علمی عینی حقیقتی باشد از حقائق موجودات و چون تجلی کند متلبس بشانے دیگر حقیقتے دیگر بنا شد از حقائق و علی ہذا القیاس و وجودات اشیا عبارت باشد از تعینات و تمیزات وجود حق در مرتبہ عین باعتبار احکام و آثار این حقائق و ماہیات بآن طریق کہ حقائق و ماہیات ہمیشہ در باطن وجود اعنی در مرتبہ علم ثابت باشند و آثار و احکام شان کہ ظلال و عکوس اند ایشان را در ظاہر وجود کہ مجلی و آئینہ ست مر باطنش را پیدا و ہویدا و ہر وقت کہ ظاہر وجود متعین گرد و بسبب انصباغ بآثار و احکام حقیقتے از حقائق موجودی باشد از موجودات غیبی خارجی و چون منصبغ گرد و باحکام حقیقتے دیگر موجود دیگر باشد از ان موجودات پس این موجودات متکثرہ متعددہ کہ مسمی ست بعالم نباشد مگر تعینات و تنوعات ظہور وجود حق سبحانہ و تعالی کہ ظاہر است بسبب اشتراک و مشاعرے کہ از احکام و آثار آن حقائق ست متعدد و متکثر نماید و حقیقت وجود بر ہمان وحدت حقیقی خودست کہ منبع است مر وحدت و کثرت و بساطت و ترکیب و ظہور و بطون را و پوشیدہ نماند کہ تعین صفت متعین ست و صفت عین موصوف ست من حیث الوجود اگرچہ غیر اوست من حیث المفہوم و لذا قیل التوحید للوجود و التمیز للعلم

جوہر در حقائق اشیا و وجودات اشیا شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات می فرمایند۔ رباعی :-

گر طالب شر بود و گر کاسب خیر	گر صاحب خانقہ و گر راہب دیر
از روے تعین ہمہ غیر اند نہ عین	وز روے حقیقت ہمہ عین اند نہ غیر

پیشتر گذشت کہ حقائق اشیا عبارت ست از تعینات وجود مطلق در مرتبہ علم و وجودات اشیا عبارت ست از تعینات او در مرتبہ عین پس حقائق اشیا و وجودات ایشان از حیثیت محض حقیقت وجود عین یکدیگر و عین وجود مطلق باشند و تمایز و تغائر بالکلیہ مرتفع باشد و از حیثیت تعین مغائر یکدیگر و مغائر وجود مطلق نیز باشند اما مغائرت ایشان مر یکدیگر را باعتبار خصوصیات ست کہ ما بہ الامتیاز ایشان ست از یکدیگر و اما مغائرت ایشان مر وجود مطلق را بسبب آن نسبت کہ ہر یک از ایشان تعینی ست منحصر مر وجود واحد را

که مغایرست مر سائر تعینات را و وجود مطلق مغائر نیست مر کل را و مر بعض را بلکه در کل عین کل ست و در بعض
عین بعض و منحصر نیست در کل و در بعض پس غیریت او باعتبار اطلاق باشد از کلیت و بعضیت و از اطلاق نیز فافهم

جوهر حضرت علم را بحر امکان انسان نامند که از امواج جواهر اجناس او را انواع و اشخاص ممکنات دائما
مواج ست و صورت امواج از بحر ماده حادث می گردانند از قعر علم بساحل خارج نمی آرند کنایت ایں عبارت

جوهر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که بحر بلسان عرب اسم ست
مر آب بسیار را فی الحقیقت غیر از آب نیست و چون حقیقت مطلق آب متعین و متمیز شود بصورت امواج موج
خوانند و چون منعقد گردد و بشکل حباب حبابش گویند و چون متصاعد شود بخار باشد و چون آن بخار بر یکدیگر
نشیند ابر شود و ابر بسبب تقاطر باران شود و باران بعد از اجتماع و قبل از وصول بحر سیل و سیل بعد از وصول
بحر بحر پس فی الحقیقت نیست اینجا مگر امر واحد اعنی ماء مطلق که مسمی شده است بدین اسامی بحسب اعتبارات
و برین قیاس حقیقت حق سبحانه و تعالی نیست الا وجود مطلق که بواسطه تقیید بمقیدات مسمی میگردد و باسمای ایشان
چنانکه مسمی میگردد اول بعقل پس بنفس پس بفلک پس باجرام پس بطبائع پس بموالید الی غیر ذلک و نیست
فی الحقیقت مگر وجود حق و هستی مطلق که مسمی گشته است بدین اسما بحسب اعتبارات تنزل از حضرت احدیت
بحضرت واحدیت و از حضرت واحدیت بحضرت ربوبیت و از آن بحضرت کونیت و از آن بحضرت جامعه انسانیه
که آخر حضرات کلیه است پس جاهل چون نظر کند بصورت موج و حباب و بخار و ابر و سیل گوید این البحر و نداند که
بحر نیست الا آب مطلق که بصور این مقیدات برآمده است و خود را در مظاهر مختلفه نموده و همچنین چون نظر کند بمراتب عقول و نفوس
و افلاک و اجرام و طبائع و موالید گوید این الحق و نداند که این همه مظاهر وی اند و وی سبحانه خارج نیست ازین مظاهر و مظاهر
از وی و اما عارف چون نظر کند داند و بیند که همچنانکه بحر آبی ست و حقیقت مطلق آب که محیط ست بجمیع مظاهر و صور خویش
از موج و حباب و غیرها و میان مطلق آب این مظاهر هیچ مغایرت و مباینتی نیست بلکه هر قطره از قطرات و هر موجی
از امواج مصداق است که عین آب ست من حیث الحقیقت و غیر اوست من حیث التعین همچنین اسم حق عبارتست از حقیقت مطلق
که محیط ست بهر نفسه از ذرات موجودات و بهر مظهری از مظاهر کائنات و میان او و این مظاهر تغائر و تباین نیست و هر یک
ازینها مصداق ست که اوست من حیث الحقیقت اگرچه غیر اوست من حیث التعین پس نه بیند در واقع مگر وجودی مطلق و
وجودی مقید و حقیقت وجود را هر دو یکی داند و اطلاق و تقیید را از نسب و اعتبارات او شناسد

جوهر ظهور حضرت حق سبحانه و تعالی و صور کثرات و تعینات مانند حباب و امواج است که بر روی دریا پیدا میشود و بحر نقش این حباب
و امواج مخفی نماید و حباب و امواج غیر بحر می نماید و فی الحقیقت غیر دریا و گنجایش هیچ نیست تا زمانیکه حباب و امواج از روی بحر
مرتفع نشود بحر بر صرافت وحدت ظهور نیابد و معلوم نگردد که نقوش حباب و امواج اعتباری بوده حقیقتی نداشت

	جملہ عالم نقش این دریاست بس	ہرچہ گوییم غیر ازین سوداست بس	

جوہر حباب اگرچہ نقاب و حجاب مرافت آبست لیکن مانع دیدن آب نیست زیرا کہ ہمون آب ست کہ باین صورت ظاہرست ہمچنان صور عالم اگرچہ نقاب و حجاب جمال حضرت جمیل مطلق ست لیکن مانع مشاہدہ او سبحانہ تعالی در تعینات نیست

جوہر در توحید توحید در لغت گردانیدن چیزے را واحد کہ با و غیر را شریک و مثل و ضد ندانند و نزد علماے توحید اعتقاد کردن وحدانیت حضرت خداوند تعالی است و این ثمرہ معرفت استدلالی ست و نزد فرقہ علیہ صوفیہ صافیہ توحید معرفت وحدانیت حضرت خداوند تعالی است و این ثمرہ معرفت شہودی ست و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ توحید را مراتب ست اول توحید ایمانی دوم توحید علمی سوم توحید حالی چہارم توحید الہی توحید ایمانی آنست کہ بندہ بتفرد وصف الہیت و توحد استحقاق معبودیت جناب حق سبحانہ و تعالی بر مقتضاء اشارت آیات و اخبار تصدیق کند بدل و اقرار دہد بزبان و این توحید نتیجہ تصدیق مخبر و اعتقاد صدق خبر باشد و مستفاد بود از ظاہر علم و تمسک بدان خلاص از شرک جلی و انخراط در سلک اسلام فائدہ دہد و متصوفہ بحکم ضرورت ایمان با عموم مومنان درین توحید مشارک اند و بدیگر مراتب متفرد و مخصوص و توحید علمی مستفاد ست از باطن علم کہ آنرا علم الیقین خوانند و آنچنان بود کہ بندہ در بدایت طریق تصوف از سر یقین بداند کہ موجود حقیقی و موثر مطلق نیست الا خداوند عالم و جملہ ذوات و صفات و افعال را در ذات و صفات و افعال او محو و ناچیز داند و ہر ذاتے را فروغے از نور ذات مطلق شناسد و ہر صفتے را پرتو از نور صفت مطلق داند چنانکہ ہر کجا علمے و قدرتے و ارادتے و سمعے و بصرے یابد آنرا اثرے از آثار علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر جناب الہی داند و علی ہذا جمیع صفات و افعال و این مرتبہ از اوائل مراتب توحید اہل خصوص ست و توحید علمی اگرچہ فرود مرتبہ توحید حالی ست ولیکن از توحید حالی مزجی بآن ہمراہ بود و صاحب این توحید بیشتر در ذوق و سرور بود و بدین توحید بعضے از شرک خفی برخیزد و توحید حالی آنست کہ حال توحید وصف لازم ذات موحد گردد و درین مقام وجود موحد در مشاہدہ جمال وجود واحد چنان مستغرق عین جمع گردد کہ جز ذات و صفات واحد در نظر شہود او نیاید تا غایتے کہ این توحید را صفت واحد بیند نہ صفت خود و این دیدن را ہم صفت او بیند و ہستی او بدین طریق قطرہ وار در تصرف تلاطم امواج بحر توحید افتد و غرق جمع شود و اینجاست قول ابن عطا قدس سرہ التوحید نسیان التوحید فی مشاہدۃ جلال الواحد حتی یکون قیامک بالواحد لا بالتوحید و منشاء این توحید نور مشاہدہ است و منشاء توحید علمی نور مراقبہ و بدین توحید اکثرے از سوم بشریت

در میان چیزے در آمدن ۱۲

ایستگنند

منتفی شود بر مثال نور آفتاب که در غلبهٔ ظهور او بیشتر اجزاے ظلمت از روے زمین برخیزد و بتوحید علمی
بعضے رسوم از آن مرتفع گردد بر مثال نور مهتاب که بظهور او بعضے از اجزاء ظلمت منتفی شود و اکثر همچنان
باقی ماند و سبب وجود بعضے از بقایاء رسوم در توحید حالی آنست تا صدور ترتیب افعال و تهذیب اقوال از
موحد ممکن بود و بدین جهت در حال حیات حق توحید چنانچه باید گذارده نشود و بدین توحید بیشتر از شرک
خفی برخیزد و خواص موحدان را در حالت حیات حقیقت توحید صرف که بیکبارگی آثار رسوم وجود در متلاشی
شود کلمه بر مثال برق خاطف لامع گردد فی الحال منتفی شود و بقایاء رسوم دیگر باره معاودت کند و درین
حال بکلی بقایاء شرک خفی مرتفع گردد و وراے این مرتبه در توحید آدمی را مرتبه دیگر ممکن نیست و توحید الهی
آنست که جناب حق سبحانه و تعالی در ازل ازال بنفس خود نه بتوحید دیگرے همیشه بوصف وحدانیت و نعت
فردانیت موصوف و منعوت بود کان الله و لم یکن معه شئے و اکنون همچنان بر نعت ازلی واحد و
فرد ست و الآن کما کان و تا ابد آباد هم برین وصف خواهد بود کل شئے هالک الا وجهه فرمود
و نفرمود یهلک تا معلوم شود که وجود همه اشیا در وجود او امروز هالک ست اینست حق توحید و این توحید ست

که از وصمت عیب و نقصان مبرا ست و توحید ملکیه آدمی بسبب نقصان وجود ناقص آمد

جوهر حضرت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند که نزدیک صوفیه ترک
توحید الی الله تعالی در توحید توحید ست و نظر کردن سوے غیر حضرت خداوند تعالی تشبیه ست یعنی
کمال توحید سقوط نظر موحد ست در رویت توحید و این در مرتبه فنا حقیقی ست و در حقیقت کمال توحید
همین ست و بعضی میفرمایند که توحید عبارت ست از اثبات ما لم یزل و اسقاط ما لم یکن یعنی اثبات
چیزے که همیشه بود و همیشه باشد و آن حضرت خداوند تعالی است و دور کردن چیزے که نبود و نباشد و
آن دنیاست و ما فیها و بعضے میفرمایند توحید آنست که ذکر نکند چیزے را مگر الله تعالی را و نداند چیزے
را مگر الله تعالی را و فهم نکند چیزے را سواے او سبحانه و تعالی و دوست ندارد چیزے را مگر الله تعالی را
پس دوست دارد الله تعالی را از جهت ذات من غیر نظر الی الصفات و قطع طمع عن المرادات
و بعضے میفرمایند که علامت توحید نسیان توحید ست و بعضے میفرمایند توحید نفی تفرقه است و وقوف
بسر حد جمع و این وصف در بدایت توحید حالی لازم بود و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی
قدس سره در لوائح میفرمایند توحید یگانه گردانیدن دل ست یعنی تخلیص و تجرید او از تعلق بما سواے
حضرت حق تعالی هم از روے طلب و ارادت و هم از جهت علم و معرفت یعنی طلب و ارادت او از همه
مطلوبات و مرادات منقطع گردد و همه معقولات و معلومات از نظر بصیرت او مرتفع شود و از همه

روے توجہ بکردانند و بغیر حضرت حق سبحانہ و تعالی آگاہی و شعورش نماند انتہی این حال توحید ست در مرتبہ
جمع و الا در نہایت توحید کہ فرق بعد الجمع ست اہل توحید را علم و شعور باشیا واقع است لیکن بر وجہے کہ
ہمہ را بطور یک چیز دانند و بینند و اضافت از ایشان منقطع ساختہ ہمہ را اسناد بواحد حقیقی نمایند کہ التوحید
اسقاط الاضافات یعنی نہایتش آنست کہ در عین تفرقہ مستغرق عین جمع باشد و در عین جمع ناظر تفرقہ
چنانچہ ہیچ یک از جمع و تفرقہ مانع دیگرے نبود و اینست کمال توحید و در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ
عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ توحید درین زمانہ آن شدہ کہ مردم ببازار میروند و پسران ساده روی
می نگرند و میگویند کہ مشاہدہ حسن و جمال حق سبحانہ و تعالی میکنیم نعوذ باللہ ازین مشاہدہ یکے از اکابر فرمودہ
اگر فتم کہ نفس را در مشاہدہ شاہد صوری ہیچ حظے نماند آخر حظ روحانی خود باقی ست و آنرا انکار نمی توانکرد
و ہمچنانکہ سالک را از لذات نفسانی کہ حجب ظلمانی ست گذشتن واجب ست از حظوظ روحانی
کہ حجب روحانی ست ہم گذشتن لازم ست

جوہر در بیان آنکہ وحدت حقیقی را تقیدات و تعددات عظیم ترین حجاب ست

شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ عظیم ترین حجابے و کثیف ترین نقابے
جمال وحدت حقیقی را تقیدات و تعددات ست کہ در ظاہر وجود واقع شدہ است بواسطہ تلبس آن باحکام
و آثار اعیان ثابتہ در حضرت علم کہ باطن وجود ست و محجوبان را چنان می نماید کہ اعیان موجود شدہ اند
در خارج و حال آنکہ بوی از وجود خارجی بمشام ایشان نرسیدہ است و ہمیشہ بر عدمیت اصلی خود بودہ اند
و خواہند بود و آنچہ موجود و مشہود ست حقیقت وجود ست اما باعتبار تلبس باحکام و آثار اعیان نہ از حیثیت
تجرد از انہا زیرا کہ ازین حیثیت بطون و خفا از لوازم اوست پس فی الحقیقت حقیقت وجود ہمچنان
بر وحدت حقیقی خود ست کہ ازلاً بود و ابداً خواہد بود اما در نظر اغیار بسبب احتجاب بصورت کثرۃ احکام و
آثار مقید و متعین در می آید و متعدد و متکثر می نماید رباعی

بحریست وجود جاودان موج زنان — زان بحر ندید غیر موج اہل جہان
از باطن بحر موج بین گشتہ عیان — بر ظاہر بحر و بحر در موج نہان

جوہر مسئلہ وحدت مسئلہ غامض ست بسیار کسان بے تحقیق آن ملحد گشتند و بسیار بتحقیق آن مومن حقیقی شدند۔
صاحب گلشن راز قدس سرہ راست ؎ ہر آنکس را کہ اندر دل شکے نیست یقین داند کہ ہستی جز یکی نیست
و نیز صاحب گلشن راز قدس سرہ راست ؎ دو چشم فلسفی چون بود احول ز وحدت دیدن حق
شد معطل از شارح قدس سرہ احول آنرا میگویند کہ یک چیز را دو بیند چون چشم وجود ممکن را غیر

واجب اعتقاد کرده و یک حقیقت را دو تصور نموده و ندانسته که نور وجود که بر اعیان ممکنه تافته همان نور وجود واجب ست و غیر وجود مطلق موجودے دیگر نیست لاجرم وحدت حقیقی حق ندیده و از ذوق شهود توحید محروم گشته است

جواہر ظهور و نمود غیریت اشیا از مقتضیات قوت واهمه است که مدرک جزئیات ست و بکلیات و حقائق امور اطلاع ندارد و الا یک حقیقت بیش نیست که بصورت مختلفه کثرات عالم غیب و شهادت تجلی فرموده و در حواس چون غلط بسیار واقع است اعتماد بر مدرکات حواس نتوان کرد چنانچه احول یکے را دو می بیند و سراب را که معدوم ست موجود می‌داند و قطرهٔ نازله را خط مستقیم می انگارد و شخصے که در کشتی نشسته است کشتی را که متحرک ست ساکن می بیند و نقطهٔ آتش را که بسرعت حرکت دوری دهند مصور بصورت دائره می نماید و فی الحقیقت غیر از یک نقطه آنجا چیزے دیگر نیست همچنین نقطهٔ وحدت ست که بجهت سرعت تجدد ذات و تجلیات غیر متناهیه بصورت دائره موجودات ممکنه ظاهر گشته

جواہر ذات واحد ست بحسب ذات خویش و کثرت در اسما و صفات ذات باشد که اسما عبارت ست از ذات مع الصفات و صفات از امور عینیه خارجیه نیست بلکه نسب معقوله و هر چه موجود فی العقل است اگر در خارج وجود یافت آنرا موجود فی العقل والعین خوانند و الا از قبیل امور عدمیه شمرند به نسبت با امور موجوده در خارج - نمایندگی کثرات از جهت شیون مختلفه ذات ست که بصور اعیان ثابته ظهور کرده ظاهر خلق ظاهر حق ست و باطن خلق باطن حق - غیر از ذات احدیت که مسمی الله است هر چه هست یا تجلی ذات ست یعنی مظهر ذات یا صورتے ست در ذات یعنی اسمے ست الٰہی یا صفتے ست ذاتی حاصل در ذات احدیت و اطلاق صورت با اسم کردن از آن جهت است که اسما جمله حجب ذات اند یعنی ذات مختفی ست در اسم همچنان معنی مختفی ست در صورت غیر مسمے الله مجالی و مظاهر ذات اند -

جواہر چون در مشاهده اشیا اول حق تعالی را بیند یعنی اول نظر بر نور وجود واحد مطلق است صاحب این شهود را ذوالعین گویند که حق را ظاهر می بیند و خلق را باطن و خلق نزد وے مرآت حق ست و حق ظاهر و خلق در وے نهان چنانچه آئینه در صورت مخفی ماند زیرا که اظهر اشیا هستی حق ست چه او بخود پیدا است و پیدائی اشیاء دیگر بواسطهٔ اوست نمے بینی که فرضاً اگر صورتے از دور مشاهده شود اول موجودیت او مفهوم میگردد و فاما گاه باشد که از غایت بعد مکان معلوم نگردد که آن صورت انسان ست یا فرس یا غیر آن بلکه در همه حال بحقیقت انچه مدرک می شود وجود ست زیرا که غیر او عدم ست فلهذا محقق میفرماید که الحق محسوس والخلق معقول سه رباعی تو ظاهر است بعالم نهان کجاست + گر او نهان بود بجهان خود عیان کجاست + فلهذا یکے میفرماید ما رأیت شیئا الا رأیت الله قبله

نظر بر ہر چہ افگند یم واللہ	نیامد در نظر مارا جز اللہ	

ودیگرے گوید ما رایت شئیا الا ورایت اللہ بعدہ چہ آن حقیقت بعوارض مشخصہ وپردہ تعینات مستتر گشتہ واول نظر بر نقاب می افتد آنگاہ برنشا بد وصاحب این مرتبہ را ذوالعقل نامند کہ خلق را ظاہر بیند وحق را باطن حق نزد وے مرات خلق ست ومرات بصورتے کہ دران مرات ظاہر گشتہ است مختفی ست ہمچون اختفاے مطلق در مقید. ودیگرے فرمود ما رایت شئیا الا رایت اللہ فیہ سہ

از صفای مے ولطافت جام	ہم آمیخت رنگ جام ومدام	
ہمہ جامست نیست گوئی مے	یا مدامست نیست گوئی جام	

ودیگرے گفت ما رائت شئیا الا رائت اللہ سوزیرا کہ بحکم اتحاد مظہر وظاہر عاشق ومعشوق درخارج از یکدیگر ممتاز نیستند اگرچہ عقل تمائز بینہا می نماید ویکے را بحقیقت غیر آن می شمارد وصاحب این دوم مرتبہ را ذوالعقل والعین خوانند کہ حق را در خلق می بینند وخلق را در حق مشاہدہ می نمایند وشہود یکے ازان دیگر محتجب نمیگردد وبلکہ وجود واحد را از وجہے حق می بینند واز وجہے خلق وبرویت کثرت مظاہر از شہود وجہ واحد متجلی دران محتجب نمیگردند آنکس راز

جوہر از الفاظ مبارکہ حضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی قدس سرہ این موجودات ممکنہ یا از عدم پیدا آوردہ ہمچو پیدا آوردن چیزے را از چیزے ویا عدم را باین صور نمودہ یا از خود صورت کردہ یا خودش بہر یک ازین صور تجلی فرمودہ مع بقائہ علی ما ہو علیہ من الوحدۃ والاحدیۃ فی حد ذاتہ وحقیقتہ وشک نیست کہ اول وثانی محال ست زیرا کہ عدم شے نیست کہ مادہ چیزے تواند بود یا او را بصورتے تواند نمود وثالث نیز بجہت آنکہ موجب تجزی وتبعیض اوست تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا زیرا کہ واحد بوحدت حقیقیہ واحدیت ذاتیہ مطلقہ اگر متجزی ومتبعض گردد ہر آئینہ انقلاب وجود بعدم لازم آید بجہت آنکہ موجد عین وجود ست کہ غیر او جز عدم نیست ونیز مقررست کہ وحدت صفت نفسی اوست کہ زوال او سبب زوال موصوف بود پس نماند مگر خودش باین صور متمثل نماید وباین اشکال متشکل مع بقائہ علی ما ہو علیہ فی حد ذاتہ وحقیقتہ من الوحدۃ الحقیقیۃ والاحدیۃ الذاتیۃ بلا تبدیل وتغیر ولا تعدد ولا تکسر مستزاد

ہر لحظہ بشکل آن بت عیار برآمد	دل برد ونہان شد	
ہر دم بلباس دگران یار برآمد	گہ پیر وجوان شد	
اینجملہ ہمون بود کہ می آمد ومی رفت	ہر قرن کہ دیدی	
تا عاقبت آن شکل عرب وار برآمد	دارائے جہان شد	

رومی سخن کفر نگفت ست چو قائل	منکر نشوید ش
کافر شده آنکس که به انکار براید	مردود جهان شد

جوہر در بیان آنکہ کلمات ارباب توحید تشویق راست تا تحصیل کمال معرفت را

حضرت شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات می فرمایند رباعی

ناکرده طلسم ہستی خویش خراب	از کنج حقیقت نتوان کشف حجاب
دریاست حقیقت و سراب ست سخن	سیراب نشد کسے ز دریا بسراب

رباعی

از ساحت دل غبار کثرت رفتن	خوشتر که بہرزه در وحدت سفتن
مغرور سخن مشو که توحید خدا	واحد دیدن بود نه واحد گفتن

تامل در کلمات قدسیه ارباب توحید و تفکر در انفاس متبرکه اصحاب مواجید تشویق راست نه تحصیل کمال معرفت وتحقیق را زیراکه علوم ومعارف ایشان ذوقی و وجدانی ست نه تقلیدی و نقلی یا عقلی برہانی پس بالکلیة بساط جستجو در نوشتن و بگفت وگوی بحاصل خرسند گشتن کمال جہالت وغایت ضلالت ست از گفتن بزبان تا یافتن بوجدان تفاوت بسیارست و از شنیدن بگوش تا کشیدن در آغوش درجات بیشمار ہر چند نام شکر بری تا شکر نخوری کام تو شیرین نشود و ہر چند وصف نافه گوئی تا نافه نه بوئی مشام تو مشکین نگردد پس چون طالب صادق را بواسطه مطالعه این معانی سلسله شوق در حرکت آید و داعیه طلب قوت گیرد می باید که بمجرد گفت و شنید بسنده نکند بلکه کمر اجتہاد وربندد وحسب المقدور در تحصیل این مطلوب کوشد شاید که توفیق موافق آید وسعادت مساعدت نماید

جوہر حضرت قدوة المحققین شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینه حقائق نما شرح جام جہان نما میفرمایند که اگر کسے سوال کند که کسے علم توحید وعلم حقائق حاصل کرده و عمل بران نه ورزیده یعنی تصفیه وتزکیه نکرده معاد روح او چگونه باشد حضرت امام محمد غزالی قدس سرہ در رساله مضنون علی غیر اہله جواب چنین فرموده اند که او عالم فاسق ست مدتے عذاب صوری چشد بعد از روزگار نیکو گردد چنانچه با ذہب نحاس باشد چون در آتش کنند و سخت بدمند حیله نحاس سوخته گردد و ذہب خالص بدر اید واگر کسے سوال کند که حال آن کس چیست که عمل نیک ورزیده وعلم تحقیق حاصل نکرده بہ امام جواب میفرمایند آنکس تا تحصیل درجات انافضیلت عمل باشد او را از آلام صوری نجات باشد و از بہشت صوری با نصیب بود اما از سعادت معنوی محروم ماند چرا که سعادت معنوی لازم علم کمال است که او را حاصل نبود

جوهر فص حکمة احدیة فی کلمة هودیة تخصیص این حکمت بکلمه هودیه از ان جهت است که هود علیه السلام عارف مراتب ثلاثه احدیه و مظهر توحید ذاتی و اسمائی و افعالی بود و در ین فص توحید علی سبیل التدقیق مذکورست و احدیت را سه مرتبه است اول احدیت ذات که دران مرتبه بهیچ وجه کثرت را اعتبار نیست **قل هو الله احد** بیان این مرتبه احدیت مطلقه است دوم احدیت اسماء و صفات یعنی همه اسماء و صفات مع کثرتها التی لا تحصی با ذات یکی است و باین اعتبار گویند که الله واحد است هو الله الواحد القهار یعنی جمیع اسماء و صفات دران مستهلک و عین ذات اند سوم احدیت افعال و تاثیرات و موثرات است یعنی که آن ذات متعالیه است که فی الحقیقت مصدر جمیع افعال و موثر در همه منفعلات است و بحکم تربیت هر یکی را بحسب اختلاف در استعدادات و تفاوت قابلیات سوی حضرت ذات میکشاند

جوهر حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات می فرمایند رباعی

هستی که حقیقت حق آمد الحق — بی آنکه بحق بود مضاف و ملحق
قومی که بتعینش مقید دارند — قومی دگر از قید تعین مطلق

قائلان باتحاد وجود واجب تعالی با حقیقتش دو فرقه اند فرقه اول ارباب فکر و نظر چون حکما و افیان میگویند نشاید که واجب الوجود کلی باشد یعنی نشاید که اورا کلیت و عموم عارض تواند بود زیرا که وجود کلی در خارج بی تعین صورت نبندد پس لازم آمد که واجب الوجود مرکب باشد از ان امر کلی و تعین و ترکب واجب محال است چنانکه مشهورست بلکه واجب باید که فی حد ذاته متعین باشد یعنی تعین وی عین ذات وی باشد چنانکه وجود وی عین ذات وی است تا بهیچ وجه در و ترکب و تعدد صورت نبندد و چنین موجودیت اشیا عبارت از ان باشد که ایشان را با حضرت وجود تعلقی خاص و نسبتی معین است و از آنحضرت بر ایشان پرتویست نه آنکه وجود مر ایشان را عارض است یا در ایشان حاصل و برین تقدیر موجود مفهومی باشد کلی محمول بر امور متکثره و وجود جزئی حقیقی ممتنع الاشتراک بین الکثیرین و اگر کسی گوید که متبادر بذهن از لفظ وجود مفهومی است مشترک میان چیزهای بسیار پس چون جزئی حقیقی باشد گوییم که سخن در حقیقت وجودست نه در آنچه متبادر میشود از لفظ وجود پس می شاید که حقیقت جزئی حقیقی باشد و مفهوم کلی متبادر از لفظ وجود عرض عام نسبت بآن حقیقت چون مفهوم واجب تعالی قیاس با حقیقتش و فرقه دوم صوفیه قائلین بوحدت وجود اند میگویند که ورای طور عقل طوریست که دران طور بطریق مکاشفه و مشاهده چیزی چند منکشف میگردد که عقل از ادراک آن عاجز است همچنانکه حواس از ادراک معقولات که مدرکات عقل است عاجز اند و دران طور محقق شده است

کہ حقیقت وجود کہ عین واجب الوجود ست نہ کلی ست و نہ جزئی و نہ خاص و نہ عام بلکہ مطلق است از ہمہ قیود تا حدی کہ از قید اطلاق نیز معرا است بران قیاس کہ ارباب علوم عقلیہ در کلی طبعی گفتہ اند وآن حقیقت در ہمہ اشیا کہ موصوف اند بوجود تجلی وظہور کردہ است. آن معنی کہ ہیچ چیز ازان حقیقت خالی نیست کہ اگر از حقیقت وجود بکلی خالی بودے اصلا بوجود موصوف نہ شدے

جوہر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ در رسالہ خود میفرمایند کہ حقیقت واجب سبحانہ وتعالیٰ وجود مطلق ست وحقائق ممکنات شیونات وتعینات اوست پس واجب ممکن نمیتواند شد ومطلق با وجوب لازم متعین را امکان ومحال ست کہ مطلق عین متعین گردد بوجہیکہ اصلا تغائر نماند واطلاق مطلق باطل شود ونیز محال ست کہ متعین عین مطلق گردد بہ بطلان تغائر زیرا کہ از متعین تعین باطل وزائل نمیشود در شہود چنانکہ سالک در مرتبہ فنائی الحد رسد تعین شہود وے آن باشد واو غافل از تعین خود میشود اما در واقع تعین مرتفع نمے شود

جوہر در واجب الوجود ہر چہ وجود او ضروری باشد اور اواجب الوجود گویند وہر چہ عدم او ضروری باشد اور ممتنع الوجود نامند وہر چہ وجود وعدم او ضروری نباشد اور اممکن الوجود خوانند- ارباب عقل واصحاب فکر یعنی حکما ومتکلمین برانند کہ واجب تعالیٰ علت موجدہ ممکن است وممکن معلول واجب تعالیٰ پس واجب تعالیٰ غیر ممکن باشد کہ علت موجدہ ہر شے غیر آن شے باشد وشیخ اکبر در فص محمدی ایشان را اصحاب علت میفرمایند ونیست نفس الامر وحقیقت حال کہ جماعہ مذکورہ برانند ونیست حق علت موجدہ ممکن بنہجے کہ ممکن غیر او باشد واو غیر ممکن ع چون ندیدند حقیقت رہ افسانہ زدند - ومیگویند عقلاء مذکورہ در اثبات واجب تعالیٰ کہ ہر ممکن در وجود خود محتاج باشد بسوے واجب تعالیٰ واین حکم بدیہی ست چہ ہر کسے بعد ازادراک معنی امکان حکم میکند کہ ہر ممکن مفتقر باشد بسوے واجب الوجود در وجود خود بواسطہ یا بلاواسطہ ودرین حکم اہل وجدان واہل برہان شریک اند لیکن اہل برہان برآنند کہ واجب تعالیٰ غیر ممکن باشد بجمیع وجوہ آرے حکم کردن با فتقار ہر ممکن بسوے واجب تعالیٰ بدیہی ست لیکن نیست ممکن غیر واجب تعالیٰ وواجب غیر ممکن چہ افتقار ممکن بسوے واجب تعالیٰ مثل افتقار حباب باشد بسوے آب پس حباب عین آب باشد وآب عین حباب پس واجب تعالیٰ حقیقت الحقائق باشد وہر حقیقتے از حقائق فردے باشد از افراد آن چنانکہ ہر جسم خاص فردے باشد از افراد جسم مطلق پس واجب تعالیٰ بر ہر فرد محمول باشد

جوہر در تحقق واجب الوجود دور توقف الشئے علی ما یتوقف علیہ وتسلسل استناد ممکن ست در وجود خود بعلتے کہ موثر ست در وی واستناد آن علت بعلت دیگر کہ در ان علت اول موثر است

وهلم جرّا الی غیر النهایة و چون امکان تساوی وجود و عدم ممکن است پس البته جهت ترجیح احد الطرفین نزد یک ممکن محتاج بعلت ست اگر چنانچه آن علت واجب باشد ثبت المدعی و اگر ممکن باشد خالی نیست که همان ممکن مفروض اول ست یا ممکن دیگر اگر اول باشد دور است چه ممکن اول موقوف ممکن دوم باشد و ممکن دوم موقوف بممکن اول و اگر آن علت ممکن دیگر باشد خالی نیست که سلسلهٔ احتیاج منجر بواجب میگردد یا نمیگردد اگر منجر بواجب شود فهو المراد و الا معلول ممکن دیگر باشد و آن بممکن دیگر معلول ممکن دیگر همچنین الی غیر النهایة میرود و این ست گرفتاری تسلسل چه هر چند فرض علل می‌نماید بجای نمیرسد و دور باطل تسلسل ست محال + اوست لیس مبدء و بدوست مآل + پس قائل گشتند که واجب الوجود ست چه اگر نباشد ازین دو باطل که دور و تسلسل ست یکی لازم آید ازین استدلال او را معلوم گشت که واجب الوجود می باید که باشد و معرفت حقیقی که علم بحقیقت بود حاصل نشد چه آن معنی بنفی غیر میسر ست نه باثبات هر که حق را بوسیلهٔ اشیا می داند بحقیقت جاهل است و هر که اشیا را بحق داند او عارف است

جوهر واجب الوجود آنست که وجود او مقتضای ذات او باشد و ممکن الوجود آنست که وجود او نه مقتضای ذات وی باشد بلکه از جهت موجودیت محتاج بغیر که علت وی ست باشد و پیش حکما علت احتیاج ممکن بموثر امکان ست از امکان اختیار واجب میکنند چه وجود و عدم نظر بذات ممکن متساوی اند و احد الطرفین ممکن که وجود باشد یا عدم بر طرف دیگر مرجح نمیشوند الا بواسطه امر مغائر آن ممکن که آن علت وی باشد و نزد متکلم علت احتیاج ممکن بموثر حدوث ست زیرا که احتیاج ممکن بموثر از جهت خروج ست از عدم بوجود و آن حدوث ست و بعضی که علت احتیاج امکان و حدوث را داشته اند و در علت احتیاج حدوث اعتبار کرده اند شطراً او شرطاً مقصود آنست که حکیم فلسفی بلکه اصحاب استدلال مطلقا از وجود ممکن بوجود واجب استدلال نموده می گویند که ممکن از جهت امکانیت و حدوث محتاج بعلت ست و آن علت از روی امکانیت محتاج خواهد بود بعلتی دیگر اگر آن علت دیگر واجب باشد فهو المراد و اگر باز ممکن باشد اگر همان ممکن مفروض باشد یا منتهی بواجب شود که مقصود است یا منجر بممکنات غیر متناهیه گردد دور و تسلسل لازم آید و چون اثبات ذات واجب بممکن می نمایند هر آینه در معرفت ذات واجب حیران باشند چه معلول اثر علت ست و آثار بذوات و صفات دلائل ذات و صفات موثر اند لابد ست که در دلیل از مدلول چیزی باشد و چون ذات ممکن نزد ایشان من کل الوجوه خلاف ذات واجب ست

جوهر در تنزیه حق سبحانه و تعالی از تحدید و تقیید منکران وحدت وجود دو فرقه اند یکی قائلان تشبیه که حق سبحانه و تعالی را جهت ثابت میکنند دیگر قائلان بتنزیه که مجرد از مکان و جهت گویند و این تحدید و تقیید ست مر ذات

حق سبحانہ وتعالی است پس حق تعالی در وجود مماثل شد مر وجود مجردات را چنانکہ مجردات بجز موجود و مجرد از مکان و جہت اند ہمچنین حق تعالے
نیز ذاتے ست مجرد از مکان و جہت پس شبیہ بجواہر مجردہ شدہ اگرچہ شبیہ بجسمانیات نشد پس منکران وحدت
وجود ہمہ مشبہ اند و منزہ و اہل تحقیق حق تعالی منزہ است در عین تشبیہ و مشبہ است در عین تنزیہ و کسیکہ
منکر صفات تشبیہ است و یا منکر صفات تنزیہ ہر دو خاطی اند و در قرآن مجید آیات تشبیہ بسیار اند و آیات
تنزیہ ہم واقع است و ہر دو حق ست و ایمان بہ یکے و تاویل بدیگرے ایمان ببعض ست و کفر ببعض و
بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ در رسالہ خود میفرمایند کہ حق سبحانہ و تعالی منزہ است در مرتبہ ذات
و مشبہ است در مظاہر پس اوست جامع میان تنزیہ و تشبیہ و نیست منزہ محض بوجہے کہ قابل تشبیہ نباشد
اصلا چنانچہ اشعریہ میگویند چہ تنزیہ باین وجہ تقیید ست و نیست مشبہ محض چنانچہ مجسمیہ میگویند کہ این تشبیہ
تحدید است واللہ تعالی منزہ است از تقیید و تحدید و او سبحانہ مشبہ است در عین تنزیہ کہ اوست با تنزیہ
خود در مظاہر و منزہ است در عین تشبیہ بہ اعتبارات ہالک اند و اوست موجود پس مشبہ بچہ چیز باشد و
در قرآن مجید نصوص دالہ بر تشبیہ اکثر اند از نصوص دالہ بر تنزیہ و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ در فصوص الحکم
میفرمایند ۵ فان قلت بالتنزیہ کنت مقیدا + وان قلت بالتشبیہ کنت محددا + پس اگر
گوئی بہ تنزیہ فقط و تشبیہ را با آن یار نکنی باشی تو مقید یعنی قید کنندہ مر حق تعالی را در غیب یعنی منکر
ظہور وے مشو با وجود آنکہ اللہ تعالے خود را وصف کردہ است بہ بودن وی ظاہر ست و اگر گوئی بہ تشبیہ
و تنزیہ را با آن منضم نکنی چنانچہ مجسمیہ میگویند کہ اللہ تعالے جسم و مشبہ است پس شوی محدد یعنی حد کنندہ
مر اللہ تعالی را در بعضے مراتب کہ مرتبہ تنزیہ از آن خارج باشد و حق تعالی حد ندارد و باز میفرمایند ۵
وان قلت بالامرین کنت مسددا + وکنت اماما فی المعارف سیدا + و اگر بگوئی ہر دو امر کہ
تنزیہ و تشبیہ باشد یعنی حق تعالی منزہ است در عین تشبیہ و مشبہ است در عین تنزیہ باشی تو مسدد و بر طریق
سداد و راست گوئی و شوی امام و سردار در معارف الہیہ و باز میفرمایند ۵ فمن قال بالاشفاع کان
مشرکا + ومن قال بالافراد کان موحدا + اشفاع مصدر است از باب افعال بمعنی جفت کردن
و افراد نیز مصدر ست از باب مذکور و مشرکا بصیغہ اسم فاعل از تشریک و موحد بصیغہ اسم فاعل کسی کہ اثبات
غیر با حق تعالی نکند پس کسی کہ بگوید باشفاع و جفت کند خلق را با حق تعالی یعنی بگوید کہ حق تعالی را وجود
علیحدہ است و ممکن را وجود علیحدہ او مشرک ست و این شرک خفی ست و کسی کہ بگوید بافراد یعنی بواحد بودن
و فرد بودن وجود کہ وجود نفس ذات حق تعالی است و واحد ست و کثرت مظاہر او منافی وحدت نیست
ہست آن شخص موحد و باز میفرمایند ۵ فایاک والتشبیہ ان کنت ثانیا + وایاک والتنزیہ ان کنت مفردا +

لفظ ثانی بصیغه اسم فاعل بمعنی ثنا کننده و یا بمعنی دوم یعنی باز دار مر نفس خود را از تشبیه اگر هستی تو ثنا کننده
حق تعالی را و یا اگر هستی تو دوم حق در وجود یعنی قائل تشبیه باین طریق مشو که خود را یک موجود دانی و حق را
موجود دوم از خود و باز دار نفس خود را از تنزیه اگر تو باشی مفرد یعنی جدا کننده تشبیه را از تنزیه بالجمله باید
که قائل شوی به تشبیه در عین تنزیه و تنزیه در عین تشبیه باز میفرمایند ~ فما انت هو بل انت هو و تراه
فی عین الامور مسرحا و مقیدا • پس تو او نیستی چرا که تو مقیدی و متعین و او مطلق بلکه تو او هستی بحسب
حقیقت که حق متعین شده است در تو و می بینی حق را در عین موجودات مسرح و مقید ای خلاص از
قید تعین و مقید بقید تعین یعنی ظاهر در عین متعین ~

جوهر در توحید ذات و تنزیه صفات علماء صوفیه که بسبب انقطاع از شواغل با معدن علم
اتصال یافتند و قدم ارواح و قلوب ایشان در آن مستقر و ثابت و راسخ شد و دیده بصیرت شان
بنور مشاهده جمال ازلی مکتحل گشت بطریق علم یقین و برهان مبین بل بوجه کشف ذوق و وجدان سینه
و می بینند و گواهی میدهند که هیچ کس و هیچ چیز مستحق معبودی و لائق مسجودی نیست الا حق سبحانه و تعالی ذات
قدیمش همیشه بوصف وحدانیت موصوف ست و بنعت فردانیت معروف و صفات محدثات از مشاکلت و
مماثلت و اتصال و انفصال و مقارنت حلول و خروج و دخول و تغیر و زوال و تبدل و انتقال از قدس و نزاهت او
مسلوب و هیچ نقصان بکمال و جمال کمال او نامنسوب جمال احدیتش از وصمت ملاحظه افکار مبرا و جلال
صمدیتش از زحمت ملابسه انکار معرا مبارزان میدان فصاحت را در وصف او مجال عبارت تنگ
و سابقان عرصه معرفت را در تعریف او پای اشارت لنگ پایه رفعت او را کنش از سوانحات حواس
و محاذات قیاس متعالی و ساحت عزت سرفنش از تردد اوهام و تعرض افهام خالی نهایات عقول را
در بدایات معرفت او خبر تحیر و تلاشی ولیله نیست و بصیرت صاحب نظران را در اشعه انوار عظمت او
جز تعامی و تعاشی سبیلی نه ذات نامحدود او را بدایت نه و صفات نامعدود او را نهایت نه ازل و ابد
مندرج در تحت احاطت او و کون و مکان منطوی در طی بساطت او جمله اوائل در اولیت او و اواخر
و همه اواخر در آخریت او و اوائل ظواهر اشیاء در ظاهریت او و باطن بواطن اکوان در باطنیت او ظاهر هر چه
در عقل و فهم و وهم و حواس و قیاس گنجد ذات سبحانه و تعالی از آن منزه و مقدس ست چه این همه محدثات اند
و محدث جز ادراک محدث نتواند کرد دلیل وجود او هم وجود اوست و برهان شهود او هم شهود او غایت
ادراک درین مقام عجز ست العجز عن درک الادراک ادراک هیچ موحد بکنه ادراک واحد جز واحد
نتواند رسید و بهر جا ادراک او بدان منتهی گردد غایت ادراک او بود نه غایت واحد تعالی الله عن ذلک

علو کبریاسے انچہ پیش تو پیش ازان رہ نیست ۔ غایت فہم تست اللہ نیست ۔

جوہر صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ

چیست توحید خدا آموختن ۔ خویشتن را پیش واحد سوختن

گر ہمی خواہی کہ بفروزی چو روز ۔ ہستی ہمچون شب خود را بسوز

زانکہ ہستی سخت مستی آورد ۔ عقل از سر شرم از دل میبرد

شد عزازیلی ازان ہستی بلیس ۔ کہ چرا آدم شود بر من رئیس

ہر کہ از ہستی خود مفقود شد ۔ منتہاے کار او محمود شد

جوہر کمال ذاتی وکمال اسمائی حق سبحانہ وتعالی صاحب تحفۃ المرسلہ الی النبی صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند وان لذلک الوجود کمالین احدہما کمال ذاتی وثانیہما کمال اسمائی اما الکمال الذاتی فہو عبارۃ عن ظہورہ تعالی علی نفسہ بنفسہ فی نفسہ لنفسہ بلا اعتبار الغیر والغیریۃ والغناء المطلق لازم لہذا الکمال الذاتی ومعنی الغناء المطلق مشاہدتہ تعالی فی نفسہ جمیع الشیون والاعتبارات الالہیۃ والکیانیۃ مع احکامہا ولوازمہا ومقتضیاتہا علی وجہ کلی اجمالی لاندراج الکل فی بطون الذات ووحدتہ کاندراج جمیع الاعداد فی الواحد العددی وآن وجود را دو کمال ست یکے کمال ذاتی ودوم کمال اسمائی وکمال ذاتی عبارت ست از ظاہر شدن حق سبحانہ وتعالے بر ذات خود بذات خود در ذات خود براے ذات خود بے اعتبار غیر وغیریت وغناء مطلق لازمہ این کمال ذاتی ست ومعنی غناء مطلق مشاہدہ حق سبحانہ وتعالی است در ذات خود جمیع شیون واعتبارات الہیہ وکونیہ را با حکام ولوازم ومقتضیات او بر وجہ کلی اجمالی زیرا کہ ہمہ در بطون ذات ودر وحدت او مندرج اند وانما سمیت غناء مطلقا لانہ تعالی بہذہ المشاہدۃ مستغن عن ظہور العالم علی وجہ التفصیل لا حاجۃ لہ فی حصول المشاہدۃ الی العالم وما فیہ لان المشاہدۃ جمیع الموجودات حاصلۃ لہ تعالی عند اندراج الکل فی بطونہ ووحدتہ وہذہ المشاہدۃ تکون شہودا اعینیا علمیا کشہود المفصل فی المجمل والکثیر فی الواحد والنخلۃ مع الاغصان والاوراق والثمار فی النواۃ الواحدۃ ونامیدہ شد این مشاہدہ مذکورہ بغناء مطلق مگر ازین جہت کہ حق سبحانہ وتعالی بدین مشاہدہ بے نیاز ست از ظہور عالم بر وجہ تفصیل ودر حصول این مشاہدہ مر او را حاجت نیست سوے عالم وچیزے کہ در ویست زیرا کہ مشاہدہ جمیع موجودات نزد یک اندراج ہمہ در بطون ذات او ودر وحدت او حاصل ست واین مشاہدہ شہودی عینی علمی باشد چون شہود مفصل در مجمل

بسیار و سواحد تجلی باشاحها دباہمه توابع او دریک خسته واما الکمال الاسمائی فهو عبارة عن ظهوره
تعالی علی نفسه وشهود ذاته فی التعینات الخارجیة اعنی العالم ومافیه وهذا الشهود یکون شهودا
عیانیا عینیا وجودیا کشهود المجمل فی المفصل والواحد فی الکثیر والنواة فی النخلة وتوابعها
اما کمال اسمائی عبارت ست از ظهور او تعالی بر ذات خود وشهود او مر ذات خود را در تعینات خارجیه یعنی عالم
و چیزے که در وست واین شهود عیانی عینی وجودی باشد همچو شهود مجمل در مفصل و یکے در بسیار و خسته در نخلے
و در توابع آن وهذا الکمال الاسمائی من حیث التحقق والظهور موقوف علی وجود العالم وما فیه
لان معناه السابق لایحصل الا بظهور العالم علی وجه التفصیل واین کمال اسمائی از حیثیت
تحقق وظهور موقوف ست بر وجود عالم و بر آنچه در وست زیرا که معنی مذکوره کمال اسمائی حاصل نشود
مگر بظهور عالم بر وجه تفصیل - وشیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند
که حضرت حق سبحانه وتعالی بموجب فرمودهٔ خود ان الله لغنی عن العالمین بحسب کمال ذاتی از
وجود عالم و عالمیان مستغنی ست واما تحقق وظهور کمال اسمائی موقوف ست بر وجود اعیان ممکنات
که مرایا ومجالی صفات واعتبارات ذات اند چه کمال اسمائی عبارت ست از ظهور ذات مقدسه
وشهود او در مراتب تعینات خود که مسمی اند بغیر وسوی اگر گویند چنین شد استکمال حق تعالی بغیر لازم آید
گوییم که مراتب نیز مظهر ومجلی ست مطلقا غیر نیست تا استکمال بغیر لازم آید بلکه او را دو جهت ست یکے
تعین تشخصی وے که لاحق وے شده وآن جهت غیریت ست ودیگر جهت وجودی که قیام همه موجودات
بآن وجود است واین عین وجود حق ست سبحانه هکذا قال بعض شارحی الفصوص وپوشیده نماند
که مرآتیت ومظهریت موجودات مر وجود حق تعالی را از حیثیت غیریت ست نه از جهت عینیت چه
مظهریت مرایا ومظاهر باعتبار تعین وتقیید است وایشان باعتبار تعین وتقیید غیر وجود مطلق اند
اگرچه در حقیقت وجود متحد اند ومحققان از غیریت این میخواهند وغیر حقیقی خود عدم محض ست پس
جواب صواب آنست که گویند ذات فی نفسها کامل است نه بوجود اغیار که مظاهر مقیده است
وکمال اسمائی بجهت کمال مظاهر واسما وشیون ست نه بجهت کمال محض ذات پس استکمال ذات بغیر لازم نیاید.

جوہر در تحقیق اسما وصفات صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معتقد جماعت صوفیه
آنست که خداوند تعالی را اسمای حسنی نامعدود است وصفات اعلی نامحدود وهر اسمے دلیل صفتے وهر صفتے
سبیل معرفتی وهر معرفتے سوفت بربوبیتے وهر ربوبیتے طالب عبودیتے واز جمله آن اسمای نامتناهی بحیثیت
جناب الهی نود ونه اسم وهزار ویک بحسب استعداد وفهم وطاقت بشری از پرده غیب بصحرای ظهور آورده

وجمال صفات را درین مظاہر بدیده مشتاقان لقا برا لقا و لقا برلقا خود جلوه کرده تا ہر لحظه بدان تجلی
ایشان را تسلی دیده باشد بر لمحه از دریچه اسمی جمال صفتے بر نظر ایشان عرض میکند و ذوق بر ذوق وشوق
بر شوق شان می افزاید چه ہرگاه بوجه صفتے جدید بر ایشان مکشوف می شود ذوقے تازه بدل ایشان
می پیوندد وشوقی جدید بمشاہده جمال ذات در ایشان انگیخته میگردد وحق تعالی را وراے نود ونه اسما
ودیگر اسمار بسیار است زنہار گمان نبری که اسماء جناب الہی در آنچه شنیده و بتو رسیده است منحصر ست چه بسیار
اسما که در خزانه عزت مکنون و در درج غیرت ست وہیچکس را جز عالم الغیب بران اطلاعی نه علم ازلی بمعرفت آن
منفرد ست اسماء او سبحانه از حد حد بیرون است وصفات او سبحانه از عد عدا افزون وہمچنانکه اسماء را نہایت نیست
معانی وبطون ہر اسمی را غایت نیست

جوہر در بیان آنکه حضرت حق سبحانه وتعالی از روی حقیقت وذات از ہمه چیز پوشیده
تر ست شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که حضرت حق سبحانه
وتعالی از روے حقیقت وذات از ہمه چیز پوشیده تر ست کنه ذات وغیب ہویت او تعالی مدرک
ومفہوم ومشہود ومعلوم ہیچکس نتواند بود کما اخبر ہو عن نفسه بقوله ولا یحیطون به علما ہر چه در عقل و
فہم ووہم وحواس وقیاس گنجد ذات خداوند سبحانه وتعالی ازان منزه است ومقدس چه اینہمه محدثات اند
ومحدث جز ادراک محدث نتواند کرد اما از روے تحقق ہستی پیداتر از ہمه چیزہا ست وقال بعضہم
قدس الله تعالی اسرارہم حق سبحانه وتعالی از ہمه مخلوقات وموجودات نہانتر ست واز غایت پیدائی نہان

جوہر خداوند تعالی واحد ست لا شریک له ولا ضد له ولا ند له جسم نیست جوہر نیست عرض نیست
وحضرت خداوند تعالی در دار آخرت در بہشت بچشم سر دیده خواہد شد وبہشت ودوزخ مخلوق اند واہل بہشت
در نعیم واہل دوزخ در عذاب باشند وعذاب قبر وسوال منکر ونکیر وبعث بعد موت ووزن ومیزان وصور ہمه حق اند وخواہد

جوہر بدانکه نزد بعضے صفات جناب حق سبحانه وتعالی عین ذات ست ونزد بعضی غیر ذات ونزد
بعضے نه عین ذات ست ونه غیر ذات وبعضی میفرمایند که متعرض نشویم لفظ غیر را نه بنفی ونه باثبات بلکه گوئیم
که جناب حق سبحانه وتعالی موجود است وجناب او تعالی را صفات ست که معدوم نشود چنانکه ذات جناب او
سبحانه وتعالی معدوم نشود وحضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که صفات
غیر ذات اند من حیث ما یفہم العقول عین ذات اند من حیث التحقق والحصول مثلا عالم ذات ست باعتبار صفت علم و
قادر باعتبار قدرت ومرید باعتبار ارادت شک نیست که اینہا چنانکه بحسب مفہوم با یکدیگر متغایر اند با ذات نیز متغایر اند
اما بحسب تحقق وہستی عین ذات اند بآن معنی که آنجا وجودات متعدده نیست بلکه وجود یست واحد واسما وصفات نسب

واعتبارات اوست

جوہر در صفات حق تعالی صفات حق تعالی نزد بعضے عین ذات ست و نزد بعضے غیر ذات و نزد بعضی نه عین ذات ست و نه غیر ذات و بعضی گویند که متعرض نشویم لفظ غیریت نه بنفی و نه باثبات بلکه گوئیم که جناب حق سبحانه و تعالی موجود ست و او تعالی را صفات ست که معدوم نشود چنانکه ذات او سبحانه و نزد یک محققین باعتبار آنکه عقل مدرک اوست غیر ذات ست چه او حاکم ست بتمیز میان ذات که عبارت از وجود مطلق ست و میان صفات که نسبتها ممتنع ده است و باعتبار واقع و فی نفس الامر عین یکدیگر اند چه صفت عبارت از تجلی وجود مطلق ست و مرتبه ظهور تجلی خاص که زائد بر ذات او نیست بلکه عین ذات اوست مثلاً عالم ذاتی ست باعتبار صفت علم و قادر ذاتے ست باعتبار صفت قدرت و مرید باعتبار ارادت و شک نیست چنانکه ذات و صفات در میان خود متغائر اند و عین همچنین صفات و اسما در میان خویش نیز بحسب مفهوم و مظاهر متغائر اند تغائر کلی و عین اند بعینیت اصلی

جوہر صفات ذاتیه عبارت ست از حیات و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام و این نزد اکثر محققان ست و بعضے بقا را نیز از صفات ذاتیه دانند - و امام الائمه از صفات صفت علم ست و بعضے بر آنند که امام ائمه صفت حیات ست - صاحب عین المعانی قدس سره را اول مختار ست

جوہر عارف سامی حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که جمیل علی الاطلاق حضرت ذو الجلال و الافضال ست هر جمال و کمال که در جمیع مراتب ظاهر ست پرتو جمال و کمال اوست که آنجا تافته و ارباب مراتب بدان سمت جمال و صفت کمال یافته هر کرا دانائے دانی اثر دانائی اوست و هر کجا بینائے بینی ثمره بینائی اوست بالجمله همه صفات اوست که از اوج کلیت و اطلاق نزول فرموده و در حضیض جزویت و تقیید تجلی نموده تا تو از جز بکل راه بری و از تقیید باطلاق روے آری نه آنکه جزرا از کل ممتاز دانی و به مقید از مطلق باز مانی رباعی

از لطف قد و صباحت خد چه کنی
در سلسلهٔ زلف مجعد چه کنی
از هر طرفے جمال مطلق تابان
اے بیخبر از حسن مقید چه کنی

جوہر اسماء سبعه و ائمه اسماء عبارت ست از حی و علیم و مرید و قدیر و بصیر و سمیع و متکلم بعضے محققان حی را امام الائمه گویند زیرا که اسم حی بذات مقدم ست بر اسم علیم و حیوة شرط علم ست و علم مشروط او و شرط را تقدم ست بر مشروط و بعضی گویند که اسم علیم بامامت اولی ست از حیوة زیرا که امامت امر یست نسبی و مقتضی ماموم و امام اشرف از ماموم و علم مقتضی آنست که معلوم قائم باشد

بروے واسم حیوة اقتضاء غیر حی نمیکند چراکه حیوة عین ذات ست وعلم مقتضی نسبت وظاهراست که علم انقدر ثبوت انچه حیوة واز امامت او تقدیم بالطبع لازم نیاید و دانسته که مزاج معتدل برتق رائحه حیوة ست وحیوة با تقدیم شرف ست بر مزاج پس اسم علیم برامامت اولیست از اسم حیوة آئینه حقائق نما امام ائمه از صفات صفت علم ست

وبعضے بر آنند که امام ائمه صفت حیات ست عین المعانی

جواهر سبوح مشتق ست از تسبیح وقدوس مشتق ست از تقدس وهردو در معنی تنزیه مشارک اند من حیث اللغت هردو را معنی تطهیرست امامن حیث الاصطلاح مبالغه در قدوس بیشتراست از سبوح که تسبیح تنزیه حق ست از شریک وصفات نقص چون عجز وضعف وتغیر وفنا وامثال آن وتقدس تنزیه حق ست از جمله که در تسبیح گفته شد واز هرچه لائق جناب مقدس اوست از صفات امکان خواه آن صفتی ناقصه باشد یا کامله که آنچه به نسبت با غیر حق کمال نماید وقدوس محصور در جمله اسماء حسنی ست واو در تنزیه وکمیت وکیفیت از سبوح اشد مبالغه است پس او اخص باشد از سبوح وآنچه اخص باشد اعم آنرا در ذکر موخر دارند از انتها بهمین جهت گویند سبوح قدوس

جواهر قال الله تعالی هو الاول والآخر والظاهر والباطن وهو بکل شی علیم ٥ اوست پیش از همه اشیا وپدید آرنده آنها یعنی قدیم ازلی ست که اورا بدایت نیست وپس از فنا همه موجودات اوست یعنی باقی ابدیست که آخریت اورا نهایت نیست فرد اول او اول بے ابتدا + آخر او آخر بے انتها + وآشکار او جود او بکثرت دلائل ونهان حقیقت ذات او از تعقل هر عاقل رباعی

اول وآخر توئی کیست حدوث وقدم
ظاهر وباطن توئی چیست وجود وعدم
اول بے انتقال آخر بے ارتحال
ظاهر بے چند وچون باطن بے کیف وکم

صاحب بحر الحقائق فرماید که اول ست در عین آخریت وآخر ست در عین اولیت وبرهمین منوال ظاهرست در عین باطنیت وباطن ست در عین ظاهریت حضرت شیخ ابوسعید خراز قدس سره را پرسیدند که خدا تعالی را بچه شناختی فرمودند بآنکه میان اضداد جمع کرده پس این آیه خواندند وفرمودند که متصور نیست جمع اضداد الا از حیثیت واحد واعتبار واحد در آن واحد قطعه

اولے وهم در اول آخری
باطنی وهم در آن دم ظاهری
تو محیطے بر همه اندر صفات
وز همه پاکی ومستغنی بذات

واو بهمه چیز علیم ودانا است اول وآخر نزد علم او مساویست وظاهر وباطن به نسبت دانش او یکسان

جواهر قال الله تعالی لیس کمثله شئ وهو السمیع البصیر علما را اختلاف ست در آنکه کاف در

کمثله زائدست یا غیر زائد بعضے بر آنند که زائدست پس معنی وے تنزیه باشد چراکه از لیس مثله شیٔ
این لازم آید که او را مثل هیچ وجه از وجوه نیست و قوله و هو السمیع البصیر تشبیه باشد از بهر اطلاق سمع و بصر
بر مالک بر عبد میکنند پس در وے هم تنزیه باشد و هم تشبیه و بعضے بر آنند که کاف در وے زائد نیست پس بجاے
مثل باشد یعنی لیس مثل مثله شیٔ و نفی مثل از مثل خود کرده باشد و اثبات مثل کرده است مثلی که مثل
از وے منفی بود و این عین تشبیه است و تنزیه درین قول باشد که و هو السمیع البصیر و در علم بلاغت
گفته که هرگاه مبتدا ضمیر باشد مقدم بر خبر و خبر وے معرف بلام بود فائده حصر دهد پس معنی این باشد
که اوست تنها که سمیع ست و بصیر ست و این عین تنزیه باشد چراکه تنزیه ذات او از سمع و بصر کرده است
که آن نقص است بآنکه آلت مخلوق ست و او تعالی منزه است از آلت چنانکه گفته اند در معتقدات که
سمیع بلا سمع و بصیر بلا بصر و اثبات سمیعی و بصیری حق را کرده باشد پس ازین آیت مذکوره بتقدیر
کاف زائده نیمه اول آیه تنزیه باشد و نیمه دیگر تشبیه و بتقدیر غیر زائد نیمه اول آیت تشبیه باشد و نیمه دیگر تنزیه
و اگر نیکو تامل کنی بیابی که در هر نیمه از آیت تنزیه در تشبیه است و تشبیه در تنزیه است پس خلاصه سخن این
باشد که حق ست که سمیع است و بصیر ست در هر سمیعی و بصیرے که او را سمع و بصر باشد یعنی گوش و حدقه
و حق را گوش و حدقه نیست و این عین تنزیه است در تشبیه ۔ و شیخ اکبر گفت قوله تعالی لیس کمثله
شیٔ یعنی نیست مثل حق تعالی چیزے تنزیه کرد خود را از نقائص آنچه در عالم باشد چه عالم اهل عالم بایکدیگر
متماثل اند پس عالم حق نباشد و نیز فرمود و هو السمیع البصیر یعنی الله تعالی سمیع ست و بصیر بمعنی شنوا و بینا
پس تشبیه کرد حق تعالی که ما مثل حق سمیع و بصیر ایم الله اعلم ۔

جوهر در کلام جناب الٰهی صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که هیچ شک نیست که قدر
و مرتبه هر کلامی بر حسب مقدار متکلم بود هر چند متکلم رفیع پایه تر کلام او رفیع تر و پایه او منیع تر و چون ذات
قدیم منفرد ست بجلال و عظمت کلام هم چنین منفرد بود بجلال و عظمت و اگرچه از روے افاده و نفع بجان
نیک نزدیک ست و لیکن از جهت رفعت مرتبت و علو منزلت بغایت دور است بر مثال آفتاب که بجرم
از خلق دور ست و بشعاع و حرارت نزدیک اگر بآثار منافع آن بنگری در غایت قرب و ظهورش بینی
و اگر بکنه حقیقت آن بنگری در نهایت بعد و بطونش یابی هم قریب ست و هم بعید هم ظاهر ست و هم باطن
بعضی در قرب و ظهورا و نظر کردند و گفتند حروف و صوت ست بجهت احتراز از بعد و بطون و بعضے در
بعد و بطونش نظر کردند و گفتند نه حرف ست و نه صوت و طائفه اول که گفتند حرف و صوت ست بعضی گفتند
قدیم ست و بعضی گفتند محدث معلوم شد که هر قائلے بنا بر مذهب خود هر کدام قاعده نهاده است صحابه

وتابعین بجهت ملازمت اصول وچنین فضول هرگز خوض نکردند واز اصول واجبه ایمان آوردن است بقرآن مجید ومتابعت اوامر ونواهی آن کردن اینقدر از جمله لوازم واصول است وشروع درزوائد چون حدوث وقدم بدعت وفضول

جوهر در معنی الاعیان الثابتة ما شمّت رائحة من الوجود در شرح رباعیات مولانا عبد الرحمن جامی قدس سره مذکور ست که صاحب فصوص الحکم قدس سره در فص ادریسی میفرمایند الاعیان الثابتة ما شمّت رائحة من الوجود یعنی اعیان ثابته که صور علمیه اند بر عدمیت اصلی خود واند وبوے از وجود خارجی بمشام ایشان نه رسیده است ومعنی این سخن آنست که اعیان ثابته نزد افاضه وجود ایشان ثابت ومستقر اند بر بطون خود وهیچ وجه ظاهر نخواهند شد زیرا که بطون وخفا ذاتی ایشان ست وذاتی چیزے از آن چیز جدا نمی شود پس آنچه ظاهر میشود از این اعیان احکام وآثار این اعیان ست که بوجود یا در وجود حق ظاهر میشوند نه ذوات این اعیان

جوهر در بیان آنکه نور وجود حق سبحانه وتعالی بمشابه نور محسوس ست وحقائق واعیان ثابته بمنزله زجاجات متنوعه متلونه شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که نور وجود حق سبحانه وتعالی بمثابه نور محسوس ست وحقائق واعیان ثابته بمنزله زجاجات متنوعه متلونه وتنوعات ظهور حق سبحانه وتعالی دران حقائق واعیان ثابته چون الوان مختلفه همچنانکه نمایندگی الوان نور بحسب الوان زجاج ست که حجاب اوست وفی نفس الامر اورا لونے نیست تا اگر زجاج صاف ست وسفید نور در وے صاف وسفید می نماید واگر زجاج کدر ست وملون نور در وے کدر وملون نماید با آنکه نور فی حد ذاته از لون وشکل مجرد ومعرا ست همچنین نور وجود حق سبحانه وتعالی با هر یک از حقائق واعیان ظهوریست که اگر آن حقیقت وعین قریب ست به بساطت ونوریت وصفا چون اعیان عقول ونفوس مجرده نور وجود دران مظهر در غایت صفا ونوریت وبساطت نماید واگر بعید ست چون اعیان جسمانیات نور وجود دران کثیف نماید با آنکه نور فی نفسه نه کثیف ست نه لطیف پس اوست تعالی وتقدس که واحد حقیقی ست منزه از صورت وصفت ولون وشکل در حضرت احدیت وهم اوست سبحانه که در مظاهر متکثره بصور مختلفه ظهور کرده بحسب اسما وصفات وتجلی اسمائی وصفاتی وافعالی خود را بر خود جلوه داده

جوهر در نفی مجعولیت از اعیان ثابته وماهیات شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات می فرمایند رباعی

اعیان بحنیض عین ناکرده نزول — حاشا که بود بجعل جاعل مجعول

چون جعل بود افاضهٔ نور وجود		توصیف عدم بآن نباشد معقول

صوفیه موحدین با حکمای محققین متفق اند در نفی مجعولیت از اعیان ثابته و ماهیات و کلام شیخ محقق و مدقق صدر الحق والدین القونوی و متابعان ایشان ناظر بآنست که نفی مجعولیت از اعیان ثابته بنابر آنست که جعل را عبارت میدارند از تاثیر موثر در ماهیات باعتبار افاضه وجود عینی خارجی برایشان و شک نیست که اعیان از آن حیثیت که صور علمیه اند وجود خارجی از ایشان منتفی ست پس لازم آمد انتفاء مجعولیت نیز و بعضی از محققان ارباب نظر را درینجا تحقیقی ست و حاصلش آنست که ماهیات ممکنه همچنانکه در وجود خارجی محتاج اند بفاعل در وجود علمی نیز محتاج اند بفاعل خواه این فاعل مختار باشد خواه موجب پس مجعولیت بمعنی احتیاج بفاعل از لوازم ماهیات ممکنه است مطلقا خواه در وجود عینی و خواه در وجود علمی و اگر مجعولیت را تفسیر کنند باحتیاج بفاعل در وجود خارجی قول بنفی مجعولیت از اعیان ثابته صحیح باشد اما پوشیده نماند که این تخصیص و تقیید تکلف ست و راجع باصطلاح پس صواب درین مقام آنست که گویند که مراد بنفی مجعولیت از ماهیات عدم احتیاج ایشان ست فی حد انفسها بجعل جاعل و تاثیر موثر زیرا که ماهیت سواد مثلا وقتیکه ملاحظه کرده نشود با و مفهوم دیگر وراء مفهوم سواد عقل معنی جعل و تاثیر را در وے تجویز نمیکند بسبب آنکه میان ماهیت و نفس خویش مغائرتے نیست تا فاعل بجعل و تاثیر او را نفس خودش گرداند و همچنین قسمیست جعل و تاثیر فاعل در صفت وجود بامعنی که وجود را وجود گرداند بلکه جعل و تاثیر وے متعلق بماهیت است باعتبار وجود بامعنی که ماهیت را متصف میگرداند بوجود همچنانکه تاثیر صباغ در ثوب مصبوغ نه بآنست که ثوب را ثوب گردانیده است یا صبغ را صبغ بلکه به آنست که ثوب را متصف بصبغ گردانیده است پس برین تقدیر هر یک از نفی مجعولیت ماهیات فی حد انفسها و اثبات مجعولیت ایشان باعتبار اتصاف بوجود صحیح باشد

جوهر در بیان حقیقت هر موجود حضرت حق سبحانه و تعالی بعلم قدیم خویش حقائق کلیه و جزئیه ام ازلیست و علم بشیء مستلزم بوجود آن شے است در علم پس اشیا تمامها موجود بوجود علمی ازلی باشند شیخ ابراهیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما میفرمایند که حقیقت هر موجودے عبارت ست از نسبت تعین او در علم حق سبحانه و تعالی ازلا و آن حقیقت را در اصطلاح محققان عین ثابته خوانند و در اصطلاح متکلمان معلوم معدوم و در اصطلاح حکما ماهیت و در اصطلاح معتزله شی ثابت

جوهر بدانکه حقائق اشیا را اعیان ثابته خوانند بجهت ثبوت اینها در حضرت علم و اعیان ثابته عدم اضافی اند چه نسبت با وجود خارجی عدم اند و باستعداد خود با وصال عدم ثابت اند

درعلم جناب حق سبحانه وتعالی ثبوت اند وجود خارجی بمشام ایشان نرسیده است وهرگز اقتضاے ظهور نمیکنند واز علم بعین نمی آیند وظاهر نشده است مگر احکام وآثار اینها یعنی هستی با حکام وآثار اینها ملتبس شده است وظهور نموده ودرین مرتبه ظهور اشیاء کونیه وتمیز هر یکے درعلم جناب الهی هست بروجه تفصیل پس اشیاء دراین مرتبه صور علمیه حضرت حق تعالی اند که بر حضرت حق تعالی ظاهر اند وحق تعالی عالم باینهاست تفصیلا وهیچ یکے از اینها نه خود را دیده اند ونه مثل خود را

جوهر اعیان ثابته اگرچه درمرتبه علم صور متنوعه دارند لیکن ایشان را دران مرتبه محلها متعدد نیست بلکه محل ایشان امرے واحدست وآن علم حضرت باریتعالی است وبه نسبت علم واحد معلوم نیز واحد باشد چه معلوم من حیث المعلوم واحد است درذات عالم چنانچه وحدت نوعی من حیث النوع واحدست اگرچه درخارج افراد وے متصور است همچنان اعیان ثابته درمرتبه علم حق تعالی متعدد اند بتعلق علم اما من حیث النفسی المعلوم متعدد نیستند

جوهر بدانکه اعیان ثابته آئینه وجود حضرت حق تعالی اند وعالم عکس آن وجود است که بواسطه مقابل درآئینه ظاهر گشته واین عکس را ظل نیز خوانند زیراکه چنانچه ظل بنور ظاهرست وقطع نظر از نور کرده عدم ست عالم نیز بنور وجود حضرت حق تعالی پیدا وروشن است ونظر بذات خود عدم وظلمت ست وخاصیت آئینه آنست که عکس درو ظاهر میشود بر مقتضاے آئینه چنانچه درآئینه کج عکس کج ودرآئینه طولانی عکس طولانی ودر بزرگ بزرگ ودر کوچک کوچک وعلی هذا القیاس وحال آنکه آن شخص محاذی همان یک شخص باشد پس این اختلاف همه از آثار واحکام آئینه حاصل شده وآئینه اصلا مرئی نمیشود چنانچه صورت درآئینه می بینی وآئینه را نمی بینی وصورتے که درآئینه می نماید آئینه بآن صورت متصف نمیشود ونمی گویند که آئینه آن صورت ست یا آن صورت آئینه است بلکه آئینه سبب ظهور او شده است همچنین اعیان ثابته که صور علمیه حضرت حق تعالی اند حکم آئینه دارند که وجود حضرت حق تعالی باحکام ایشان ظاهر شده وبصورت ایشان نموده است وآن اعیان متصف بوجود نشده اند وهمچنان معدوم اند وآثار اعیان که درو ظاهر گشته موهم آن شده که مگر اعیان بوجود ظاهر شده وحال آنکه آثار اعیان در وجود پیدا شده —

جوهر حق سبحانه وتعالی من حیث الوجود المضاف الی الموجودات عین موجودات خارجیه ست چراکه اعیان موجوده درخارج جمله آئینها اند مر وجود حق تعالی را ودرآئینه جز عین بیننده وصورت او نمایان نیست پس موجوداتے که آنرا محدثات میخوانی باید که صور تفاصیلی حق تعالی دانی پس محدثات نیز

باین اعتبار بذاته اعلی باشد نه آنکه علو ایشان اضافی باشد چرا که علو حق تعالی ذاتی ست و این اعیان عین
حق اند و اعیان ثابته ثبوت صور ایشان در علم ست پس از موجودات علمیه باشد نه از موجودات خارجیه از حیثیت
شیخ اکبر قدس سره فرموده ما شمت رائحة من الوجود یعنی من الوجود الخارجی که صور اعیان ثابته یافت ایشان
در علم ست و معدوم خارجی ست پس صور اعیان ثابته بحال خویش باقی باشد و اعیان را دو اعتبار است یکی
آنکه یا اعیان مرائی وجود حق تعالی و اسما و صفات او سبحانه اند تا وسوی جز آن وجود متعین بحسب نمایندگی
مراة و صفا و کدورة آن صورت نماید و تعدد در نظر بحسب تعدد مراة ست و مثال آن در محسوس چنین بیان
که مثلاً تو روی بدیواری آوری که همه آن دیوار آئینها در وی نشانیده باشند بلاشک صورت تو در هر یکی
از ان آئینها ظاهر خواهد شد و وی نمایندگی با مختلف بحسب جوهر آئینه و نمایندگی آن و بی شبهه میدانی که تو ئی که
در ان آئینها می نمائی و خود تو در ان نیستی و تو خود همچنان که هستی در مرتبه خود با آن صفت که هستی و از ینجا هم
بدانی که چگونه اعیان موجوده اند در علم و معدوم اند در عین و رائحه وجود خارجی بمشام آن نه رسیده
دوم آنکه گوئی در وجود فی الخارج جز اعیان نیست و وجود حق در غیب مراة این اعیان ست و تنبا آنکه موحد
عارف که حق بر وی غالب باشد و وی در حق فانی چون ازین معنی اخبار کند باعتبار اول کند و مومن عالم
که خلق بر وی غلبه کرده باشد باعتبار دوم اخبار کند و عارف محقق کامل را مشاهده هر دو مراة است گاه حق
در خلق بیند و گاه خلق در حق و هر دو مراة را شناسد

جوهر هر عینی از اعیان موجوده فی الخارج را دو اعتبارست یکی من حیث الحقیقت و بدین معنی عبارت ست
از ظهور جناب حق سبحانه و تعالی در صور مظاهر ممکنات و این تجلی را تجلی شهودی میخوانند و اعتبار دوم
من حیث التعین و التشخص و ازین اعتبارست که اشیا را ممکن و خلق می نامند و جمیع نقائص را
بموجودات ممکنه ازین منسوب میدارند

از رد صورت نماید غیر دوست	چون نظر کردی بمعنی جمله اوست
زان یکی ما عندکم ینفد شنو	جز یکی ما عندنا باق مرو

ما عندکم ینفد اشارت باعتبار دوم ست و ما عندنا باق اشارت باعتبار اول

جوهر هر عینی را از اعیان اقتضای ذاتی بود که معبر باستعداد و قابلیت ست حضرت حق سبحانه و تعالی
بصورت هر عینی مناسب استعداد آن عین ازان اعیان در وجود خارجی بهمان صورت استعداد ذاتی ایشان ست
و بصورت هر عینی مناسب استعداد آن عین ظهور فرموده بی کم و زیاده پس عین ثابته مومن تقاضی ایمان بود
و عین ثابته کافر و عاصی تقاضای کفر و عصیان می نمود در وجود عینی هر یک بر همان صفت که تقاضا

می نمود بامر کن فیکون ظاہر گشتند پس جناب خداوند تعالی را حجت تو می ست بر خلق که ہر چه بشما داده ام تقاضاے ذاتی شما بود از کفر و اسلام و طاعت و عصیان و علم و معرفت و جہل ہر یک آنچه بلسان استعداد و زبان حال سوال کردند ہمان یافتند پس ہر چه برایشان وارد میشود از شرور و قبائح و نقائص عقوبات ایشان است که بہر ایشان است و آن در حقیقت ہمه خیر ست ۵ ہر چه ہست از قامت ناساز بے اندام ماست ٭ ورنه تشریف تو بر بالاے کس کوتاه نیست ٭ ما صنع الله فهو خیر ع زنیکو ہر چه صادر گشت نیکوست ٭ آن دہنده جمیل و نیکوست جز نیکوی و خوبی نخواہد داد و الله جمیل و یحب الجمال ہر که یافت عین مقصود خود یافت وجود خیر محض ست صادر نمیشود از و الا خیر طلب کرد و بیافتند

جواہر جناب حق سبحانه و تعالی بصورت جمیع اعیان تجلی بر حسب استعدادات ایشان فرموده است پس ہر صفت که بموجودات خارجیه ظاہر میشود از جہت آنکه صفت تابع ذات است منسوب بحضرت حق تعالی است نه بآنکه حق تعالی است که بصورت ظاہر گشته و از ان رو که ظہور حضرت حق تعالی بصورت ہر شے در خور استعداد است که اقتضاے ذاتی آن شے است بواسطه اقتضا انتساب صفت بآن شے نیز می نمایند و اعیان فی حد ذاته استعدادات مختلفه داشتند چراکه اعیان شیونات ذات باعتبار اسما اند و اسما بذات خود مختلف داشتند و جمیع موجودات مظاہر اسما و صفات الہیه اند و چنانچه اختلاف و تفاوت در تمام اسما متحقق واقع است در مظاہر نیز ہست

جواہر اعیان ممکنات معدومات اند و عدم ظلمت ست و جناب خداوند تعالی نفس وجود ست و وجود نور ست و چون وجود در ان اعیان متعین شد و ظاہر شد پس وجود بر ظلمت افتاد اعیان ممکنات موجود گشتند پس این موجودات متعینه ظل ذات حضرت حق تعالی اند و ظل عبارت است از نور ممتزج بظلمت ہمچو سایه که در نور آفتاب و یا سراج افتد که او عبارت است از ظلمت ظاہره بنور پس ظاہر شد که تمام عالم اظلال حضرت حق تعالی باشد و این اظلال بنظر حقیقت عین حق اند و انسان کامل ظل ذات مستجمعه جمیع اسماست اگرچه ہمه موجودات متعینه ظل ذات حضرت حق تعالے اند

جواہر بدانکه اعیان خارجیه سایهٔ اعیان ثابته ست و اعیان ثابته سایهٔ وجود حضرت حق تعالی ست پس تو ظل ظل حضرت حق تعالی ہستی و نسبتے که ترا است با حضرت حق تعالی نسبت ظلیت است و چنانچه ظل مفتقر ست بشخص ذی ظل تو نیز مفتقری بحضرت خداوند تعالی و ازین نسبت ظلیت بدانی که شخص از ظل بکلی مستغنی ست و او را بظل ہیچ افتقاری نیست

جواہر بدانکه قبول ہدایت در استعداد ہمه نبود و مشیت ہدایت نیز ہمه را نبود که مشیت تابع علم ست بدانکه علم تابع اعیان است و مقتضیات اعیان آنچه باشد حق افاضه وجود آن فرماید قبول ہدایت

در استعداد همه نبود و مشیت هدایت نیز همه را نه بود مشیت نسبتی ست تابع علم که چیزی را تا بوجهی از وجوه نداند امکان آن نیست که اراده و مشیت بآن متعلق گردد که مشیت تابع علم ست و علم بآن حاصل بود که همه نفوس را استعداد و قبول هدایت نیست و حق تعالی ندهد بکسی چیزی که او را قوت قبول آن نباشد و مشیت از حق متعلق نگردد الا که حقیقت حال تقاضای آن کند پس عدم مشیت معلل بعدم اعطاء اعیان ایشان باشد و هدایت همه با جمعهم را اعیان نداد الا مقتضیات ذوات و ذوات مقتضی شی و نقیض آن نباشد پس هر عین که تقاضای هدایت کند آنجا ضلالت نباشد و آن عینی که تقاضای ضلالت کند آنجا هدایت نباشد

جوهر بدانکه اعیان مجعول بجعل جاعل نیست تا کسی گوید که چرا عین مهتدی را قابل و مقتضی ابتدا گردانید و عین ضال را مقتضی ضلالت ساخت همچنان که پیش ایشان ست که کس را نرسد که گوید چرا عین کلب را کلبی نجس العین گردانید و عین انسان را انسان طاهر ساخت بلکه اعیان صور اسماء متکثره الهیه و مظاهر اسما اند در علم بل عین اسما و صفات قائمه بذات قائم بل من حیث الحقیقت والهویت عین ذات اند و ازلاً و ابداً جعل و ایجاد متعلق او نگشته

جوهر مولانا عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که ایجاد عبارت ست از تجلی وجود حق تعالی بصور اعیان ثابته و ملبیات و انصباغ او باحکام و آثار ایشان و غایت و ثمره استتار وجود حق بصورت هر عین ثابته ظهور اوست سبحانه بحسب تجلی که آن عین ثابته مظهر اوست۔

جوهر در اسماء و تعینات اسم عبارت ست از ذات موصوفه بصفتی اسما عبارتست از ذات مع الصفات بنسب و تعینات ذات که صفات اند منشای کثرات و اختلافات موجودات شده و نیز بواسطه نسب و تعینات اسما از یکدیگر ممتاز گشته و اگرچه صفات کثیر اند اما ذات واحد ست و کثرت صفات موجب تکثر ذات نمیشود و کثرت وجه ظاهر موجود است

جوهر هر اسم را دو دلالت ست یکی بر ذات مسمی و باین دلالت اسم عین مسمی باشد دوم دلالت بر حقیقتی که این اسم مخصوص باوست و آن حقیقت بسبب آن دلالت ممتاز میگردد از غیر آن و باین دلالت اسم غیر مسمی باشد

جوهر کثرت اسما و صفات ذات را متکثر نگرداند چنانچه کثرت تعدد اعداد واحد را متعدد نکند همچنان به تعدد و تعینات و تکثرات وجود حقیقی متکثر و متعدد نشود بلکه مظاهر و مجالی اند نه آنکه ایشان اصلاً موجود نیست در خارج تا مرتبه وجود حقیقی را متکثر گردانند و ایشان را در مرتبه ذات شیون نامند و در مرتبه علم اعیان ثابته نامند و در مرتبه شهادت که جامع مراتب ست خلق نامند.

جوہر بدانکه هر اسمی از اسماے جزئیه وکلیه متضمن ست بجمیع اسماء زیراکه تمامی اسماء بذات احدیت متحد اند واز یکدیگر ممتاز بخصوصیات ونسب اند ومطلقا صفات ونسب بالقوه لاحق ذات اند واز ذات منفک نمیشوند پس در هر چیز همه چیز باشد چنانچه در خردی تمامی موجودات بحقیقت نیست فاما تعین او مانع ظهور کمالات وجود ست واین سر اسرار تجلیات میگویند که عارف مشاهده همه اشیا در هر شیئے می نماید

جوہر بدانکه هر موجودے از موجودات مظهر اسمی معین ست وهر موجودے نزد رب خود مرضی ست چه سعید وچه شقی بنا بر آنکه مظهر افعال وآثار رب خود ست وربی در وی اظهار کمالات ومرادات خود کرده وازین لازم نیست که موجودے چون نزد رب خود مرضی باشد نزد رب موجودے دیگر هم مرضی باشد مثلا عبد المضل چون نزد رب خود که اسم المضل هست مرضی ست لازم نیست که نزد رب عبد الهادی که اسم الهادی ست هم مرضی باشد. انسان کامل مظهر رب مطلق ست پس راضی ومرضی وناظر ومنظور او باشد

جوہر هم مبارک الله جامع جمیع اسماء الہی ست واسماء الہی نامتناهی را همه اسماء متعدد ست بسبب احدیت اسم الله وهمچنین طریق الله تعالی که آن طریق مستقیم است ومحمد رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه بآن مقیم جامع جمیع طرق آن اسماست بآن معنی که هر اسمے از اسماء رب مظهر خویش ست ومظهر او عبد هی ست که تربیت از ان می یابد وآن اسم او را بطریق خود دعوة میکند چنانچه اسم الهادی بجانب هدایت خواند واسم المضل سوی ضلالت راند پس همه طرق اگر چه مختلف باشند در قرب وبعد لیکن منتهی باشند در اینها بصراط الله تعالے قال صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الطرق بعدد انفاس الخلائق او بعدد انفاس الالهیه یعنی هر طریقے بحسب هر اسمے از اسماء الله تعالے تواند بود وهر اسمے را مظهر یست وآن مظهر تابع ومربوب او وچون اسماء همه اسم یک ذات اند واعیان وجودیه جمله مستند بآن اسما اند واو منتهی باسم الله پس جمله بر راه الله تعالی باشند اما طریق اقرب طریق جامع محمدیست که

اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم عبارت از انست

جوہر ذات وهویة او با هر موجودے بحکم وهو معکم هست پس هیچ ذره از ذرات موجودات نباشد که حق تعالی بهویة با او نباشد وصراط مستقیم حق راست پس همه بر صراط مستقیم باشند حق تعالی بهویة خویش از سعت رحمت رحمانی خویش با همه است وهمه را در تحت ذیل وجود رحمانی در آورده که ایجاد جمله برحمت رحمانی که آنرا بنفس رحمانی گویند فرموده است تا هر یک را بکمالے که استعداد او آنرا طلبید تا ابد وقابل آن گشته از ازل برساند پس غضب وانتقام نسبت بالمغضوب علیهم ومنتقم منهم عین رحمت اوست چرا که اهل عالم بسبب غضب وانتقام بآن کمالی که مقدر ست از جهت ایشان میرسند۔

جوہر ما من دابّۃٍ الا ہو آخذ بناصیتہا ان ربی علی صراط مستقیم یعنی ما من شئ موجود و ما من حیٍّ الا ہو ای الحق آخذ بناصیتہا و معنی کلام این باشد کہ ہیچ موجودے و زندہ نیست در وجود الا آنکہ حق تعالی ناصیہ او گرفتہ است و در وے متصرف ست بحسب اسمای خود تا او را بہر راہے کہ میخواہد می برد و او آخذ ناصیہ است بر صراط مستقیم ست و درین آیۃ چند لطیفہ است یکی آنکہ موجود حی را کہ ماخوذ ست ابتدا خواند تا اشارہ کند بآنکہ نزد صاحب شہود و کشف اہل وجود ہمہ زندہ اند و حیاتے دارند دوم آنکہ فرمود ہو آخذ بلفظ ہو تا اشارہ کند بآنکہ ہویۃ حق با ہمہ اسما و مظاہر آن ہست سوم آنکہ اسم الرب را اضافت بہ نفس خود کرد و ربی گفت و آنکہ لفظ صراط را منکر فرمود تا تنبیہ باشد بآنکہ ہر ربے بہ نسبت با عبد خود بر صراط مستقیم ست کہ آن صراط مستقیم عبارت از راہے ست جامع طرق پس ہمہ مستقیم باشد چنین فرمودہ اند شیخ رکن الدین شیرازی قدس سرہ در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص

جوہر بدانکہ مطلوب رب از مربوب بیش ازین نیست کہ مظہر او باشد تا آن رب افعال و آثار خود چنانچہ مراد اوست درین مظہر بظہور رساند و آنچہ رب میخواست در وے بظہور رسید ہر آئینہ رب از وے راضی و او مرضی باشد و از انجہت کہ عین مراد رب از وے حاصل گشت یعنی افعال و صفات او در ظہور باد کامل گشت چنانکہ کمال بذاتہ محبوب ست سبب کمال ہم محبوب ست پس ہر یکے از رب کہ آن اسم خاص ست و مربوب کہ عبد ست از رب مطلق کہ رب الارباب است راضی و مرضی باشد کہ رب مطلق تعالی خلق ہر چیزے بر ربوبیت مطلقہ چنانچہ ارادہ و آن رب خاص کہ اسمی ست از اسما و گرد و ہر چہ فی ارادہ داد و او بحسب قابلیت مربوب او پس حق او چنانچہ مقتضاے عین اوست بہ تمام گذارد

جوہر ذات کہ وجود مطلق است بذاتہ مبدء جمیع صفات ست پس لابد در مرتبۂ متاخر متصف بہ نسب و اضافات شود ہمچو علم و قدرت و غیر آن پس بالقیاس باین صفات تعدد اعتباری حاصل شد و ذات عالم متمیز شد از ذات قادر و آنرا اسم گویند و اسم عبارت ست از ذات موصوفہ بصفتی و این تکثر اسماست و عین وحدت ست کہ این اسما مظاہر اوست و چون اتصاف بعلم معلوم را میخواہد و قادر مقدور را میخواہد پس اعیان ممکنات کہ شیون حق اند در علم بنحوے ثبوت پیدا کردند در حال عدم و این شیونات عبارت از تعینات عدمیہ اند و ثبوت و تقرر این اعیان در حال عدم از اقتضاے ذات حق ست و لازم ذات حق ست و این اعیان مجعول بارادہ نیست و اسما طالب اند کہ آثار و احکام آنہا ظاہر شود در وجود خارجی و ظہور آثار اسما بے آمدن اعیان در خارج متصور نبود پس اللہ تعالی این اعیان را فرمود کن پس جانب ایشان راجح شد موجود شدند بالقار آنہا در عدم ذاتی خود بمعنی آنکہ حق سبحانہ و تعالی در شیونہا کہ اعیان

اند ظاہر شد پس ذات ظہور در عین موجود ست و ظاہر ست باسمی کہ آن عین صلاحیت ظہور آن اسم داشت و آثار اسم دران عین ظاہر شد و احکام آن عین بحسب ملوح آن عین قرب شد و آن اسم رب این عین ست و این مربوب آن اسم ست و ظاہر عین مظہر ست بوجہی نہ غیر او بجمیع جوہ و این ست معنی کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق پس او سبحانہ بہر تعین متعین شدہ موجود گشت و عالم امکان بوجود آمد با تنزہ وے در حد ذات خود و ہمچنین فرمودہ اند ملک العلما مولوی عبدالعلی قدس سرہ در شرح مثنوی معنوی

جوہر بدانکہ ذات را وجوہ غیر متناہی ست یعنی مقتضیات اسما کہ جملہ در الوہیت جمع اند چراکہ حضرت الوہیت عبارت ست از ذات با جمیع اسما و صفات۔ حق را با ہر یکے از خلق وجہی خاص است یعنی آن وجہ ربوبیت کہ ازان وجہ افاضہ فیض بمربوب خود میکند۔ و محال ست کہ موجودے را از موجودات عینیت از ہمہ اسما و کل وجوہ نصیب باشد مگر انسان کامل کہ خلیفۂ حق ست و جامع جمیع اسماست تا تربیت علویات و سفلیات بحکم خلافت تواند کرد

جوہر بدانکہ ربوبیت را سرے است و آن اعیان ثابتہ است کہ اول در غیب ست و مخفی و بعد ازان بشہادت می آید و ظاہر میشود و آن آنست کہ بہ تعین تو متعین است و حقیقت او ہرگز ظاہر نشود ہر یکے ازان مربوب را ربے معین ست کہ آن اسما اللہ اند و آن نیز در غیب مخفی ست۔ ربوبیت ظاہر نمیگردد الا بمربوب پس زوال او موجب این باشد و عین ثابتہ ہرگز زائل نشود پس ربوبیت ہرگز باطل نشدہ

جوہر بدانکہ وجود عین خواہ در حضرت اعیان ثابتہ باشد و خواہ در خارج زائل نخواہد شد چراکہ وجود او بہ وجود رب اوست و رب دائم و او دائم اما دوام رب ظاہر ست کہ اسما اللہ اند و اسما او عین ذات او و ذات او دائم ست پس ہمانچو دائم باشند و اما دوام عین در حضرت اعیان ہم روشن کہ آن علم اللہ تعالیٰ است و علم اللہ تعالیٰ ذاتی ست و اما دوام عین در خارج و آن بحسب نشاۃ مراوست گاہ در نشات دنیویہ موجود بوجود خارجی باشد و گاہ در نشاۃ برزخیت و گاہ در نشاۃ اخرویہ کہ آن بعد از بعث و حشر خواہد بود پس ثابت گشت کہ عین موجود ست دایما و ربوبیت باطل نیست دائما۔

جوہر جماعتی از اولیا از کثرات و تعینات تعبیر بجز و از واحد مطلق تعبیر بکل فرمودہ اند چہ اشتمال مرمقیدات را درین صورت مثل اشتمال کل ست مر اجزاء خود را و جماعتے دیگر موجودات ممکنہ را باعتبار تعین و تشخص محدث خواندہ اند و از واحد مطلق کہ اشیاء موجودہ مظاہر و مجالی اویند تعبیر بقدیم نمودہ چہ غرض مجموع کاملان اولیا بیان مراتب اطلاق و تقید ست

جواہر کرام

جوہر کمال اسمائی کہ کمال جلاء و استجلاست کمال جلا یعنی ظہور او در جمیع شیون الہیہ و کونیہ ازلاً و ابداً و کمال استجلا یعنی شہود او مر خود را بحسب ہمین شیون پس آن ظہور شہود عینی عیانی ست کظہور المجمل فی المفصل و الواحد فی الکثرۃ و النواۃ فی الشجرۃ و این تحقیق مطابق شیخ صدر الدین قونوی ست۔ و شیخ عبد الرزاق کاشی در اصطلاحات خود میفرمایند۔ کہ جلا ظہور ذات مقدسہ لذاتہ فی ذاتہ و

استجلا ظہورہ لذاتہ فی تعیناتہ

جوہر حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند ؎

حق عالم و اعیان خلائق معلوم	معلوم بود حاکم و عالم محکوم
بر موجب حکم تو کند با تو عمل	گر تو بمثل معذبی ور مرحوم

رباعی

حکم قدر و قضا بود بے مانع	بر موجب علم لایزالی واقع
علم ازلی تابع اعیان باشد	اعیان ہمہ مر شیون حق را تابع

قضا عبارت ست از حکم جناب الٰہی کلی بر اعیان موجودات باحوال جاریہ و احکام طاریہ بر ایشان من الازل الی الابد و قدر عبارت ست از تفصیل این حکم کلی بآنکہ تخصیص کردہ شود ایجاد اعیان با وقات و ازمانیکہ استعدادات ایشان اقتضاے وقوع میکند دران و تعلق کردہ اند ہر حالے از احوال ایشان بزمانے معین و بسببے مخصوص و سر قدر آنست کہ ممکن نیست مر ہیچ عینی را از اعیان ثابتہ کہ ظاہر شود در وجود ذاتاً و صفۃً و فعلاً مگر بقدر خصوصیت قابلیت اصلی و استعداد ذاتی خویش و سر سر قدر آنست کہ اعیان ثابتہ امور خارجیہ نیستند از ذات جناب حق سبحانہ و تعالیٰ کہ معلوم جناب او سبحانہ شدہ باشند ازلاً و ابداً و متعین گشتہ در علم او سبحانہ علی ما ہی علیہ بلکہ نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالیٰ اند پس ممکن نیست کہ متغیر گردند از حقائق خود زیرا کہ ذاتیات جناب حق سبحانہ و تعالیٰ منزہ اند و مبرا از قبول جعل و تغیر و تبدیل و مزید و نقصان و چون این امور دانستہ شد بدانکہ حکم جناب حق سبحانہ و تعالیٰ بر موجودات تابع علم او سبحانہ ست باعیان ثابتہ و علم او سبحانہ باعیان ثابتہ تابع اعیان است بآنمعنی کہ مر علم ازلی را ہیچ اثرے نیست در معلوم باثبات امرے کہ مر او را ثابت نبودہ باشد یا بنفی امرے کہ ثابت بودہ باشد بلکہ تعلق علم او سبحانہ بمعلوم بران وجہ است کہ آن معلوم فی حد ذاتہ بران ست و علم را در وے ہیچ گونہ تاثیرے و سرایتے نیست و اعیان ثابتہ صور نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالیٰ اند و نسب و شیون ذاتیہ جناب حق تعالیٰ مقدس و منزہ اند از تغیر و تبدیل ازلاً و ابداً پس اعیان نیز

ممتنع التغیر باشند از انچه بر آنند فی حد انفسها و علم جناب حق سبحانه و تعالی بر ایشان بمقتضاے قابلیات و موجب استعدادات ایشان باشد هرچه بلسان استعداد از حضرت حق وجواد مطلق طلب دارند چنانکه چند انکه شاید عطا نماید و انعام فرماید بے نقصان و زیادت خواه از درکات شقاوت خواه از درجات سعادت

جوهر بد انکه بعضی اسرار قدر بطریق اجمال دانند و بعضے بر سبیل تفصیل و این مرتبه اعلی است و دانستن اسرار قدر به دو وجه است یکی آنکه حضرت خداوند تعالی آنرا آگاه کند که عین ثابته تو تقاضاے چنین و چنین حال میکند و بتو چنین و چنین خواهد رسید دوم آنکه حضرت حق تعالی العنایت خود حجب از پیش بصر بصیرت او بردارد و عین ثابته وی بوی بنماید و او عین ثابته خود ببیند و بداند و اگر عین ثابته وے مظهر اسم جامع الهی باشد اینچنین کس چنانچه مطلع گردد بر احوال خود از عین خود مطلع شود بر احوال جمله اعیان بجهت مرتبه جامعیت و فرق میان علم بنده و علم حضرت حق تعالی آنست که علم حضرت حق تعالی با ستعداد بنده بی واسطه است که حضرت حق تعالی بذات خود عالم ست بر آن و علم بنده بعین ثابته خود بواسطه عنایت حضرت خداوند تعالی است و عنایت حضرت خداوند تعالی به بنده بدو نوع ست یکی آنکه عین ثابته بنده و استعداد او تقاضاے آن عنایت کند و این عنایت از قبیل فیض مقدس ست که مترتب است بر اعیان و استعدادات دوم آنکه ذات الهی تعالت عظمته مقتضی آنست نه عین ثابته بنده و آنرا فیض اقدس گویند و فیض اقدس ست که عین ثابته را پیدا میکند و او را استعداد می بخشد

جوهر عالم بدون معلوم نمی تواند شد و اگر این معلومات منفی محض باشند پس قدرت بچه چیز باشد و اراده بچه چیز متعلق شود پس تقررات این اعیان بتعلق اراده و اختیار نیست که تعلق ارادات بعد تقررات ست پس این تقررات مجعول نیستند باعتبار ثبوت علمی اگرچه باقتضاء ذات اند و ذات مقتضی ثبوت آنهاست و اگر مجعول می بودند پس صادق می شد که اگر نخواهد بکند و این راجع بآن میگردد تا بگوید اگر خواهد عالم نشود و این سفسطه است و الله شیخ اکبر فرموده که اعیان واجب الثبوت اند یعنی واجب الثبوت باقتضاء ذات و شیخ عبد الرحمن جامی فرموده

کے دہد دست جعل جاعل را	که موافق کند قوابل را

جوهر قدر عبارت است از موقت ساختن آن چیزرا که اشیا در مرتبه عین ثابت بدان بودند چنانچه شیخ اکبر بیان فرمودند اعیان ثابته معلومات حق اند و حق علم از آن گرفته و علم تابع معلوم ست پس معلوم علی ما هی علم بود و علم بدان متعلق شد و تقدیر الهی بسبب آن معلوم مستقر گشت پس مرجع تقدیر سوے عین ثابت است لهذا شیخ محب الله میفرماید القدر انت و قضا عبارت ست از حکم

اللہ تعالیٰ بر اشیا بنا بر چیزے کہ عطا کردہ است معلومات از آنچہ بران ہستند معلومات درحد انفس خود بلا زیادۃ
پس حکم کردہ است قضا بر اشیا مگر بحسب طلب آن اشیا در مرتبہ عین ثابت کذا حقق الشیخ الاکبر۔
از حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام سوال کردند کہ تقدیر قضا مقدور کسی ہست فرمودند کہ قضا را قضا تغیر کند۔

جواہر قضا کہ سر قدر باشد حکم کلی حق تعالیٰ در ہر شے۔ و از نخستین با حوال ہر شے کہ جاری باشد بر آن احوال
ابد الآباد و حکم کلی حق تعالیٰ در ہر شے براندازہ علم اوست بہر شے و در ہر شے چہ حکم حق تعالیٰ تابع علم اوست
باشیا و علم حق تعالیٰ در ہر شے براندازہ چیزیست کہ دادہ باشد ہر شے کہ معلوم باشد آنرا بحق تعالیٰ یعنی ہر چیز کہ
ہر شے بران باشد در نفس خود۔ قدر کہ متفرع باشد بر سر قدر توقیت چیزیست یعنی تعیین وقت آن امر کہ بران
ہر شے ثابتہ خود از غیر زیادت بران امر پس قدر تفصیل قضاست کہ حکم کلی باشد در ہر شے۔ علم قدر بجز حق تعالیٰ
را میسر نیست الا ہر کرا خواہد اطلاع دہد

جواہر ازل عبارت از بقاء وجود ست مطلقا و آن مسبوق بعدم نیست و افتتاح آن از عدم اضافی
شے و ازل عبارت از اولیکہ افتتاح آن از عدم اضافی باشد و ابد کہ مقابل اوست عبارت از آخریست
کہ اختتام آن عدم اضافی باشد بوجود عین و ہر فردے را از افراد موجودات ازلیتی و ابدیتی باشد کہ
ازلیت او باعتبار عین ثابتہ اوست کہ در علم حق ست و ابدیتہ او باعتبار وجود عقلی کہ وجود خارجی مراد است

جواہر مشیت در لغت خواستن ست و مشیت حق ازلی و ابدی ست ہمچنانکہ ارادت اما باصطلاح این
طائفہ مشیت خواستے باشد کہ منشار آن ذات بود بایجاد معدومی یا بانعدام موجودے و ارادت ہمان خواست
ذات ست بایجاد معدومی پس مشیت اعم از ارادت باشد و معنی خواست ذاتی حق آن بود کہ تجلی ذاتی فرماید
و حق اسم ذات ست و اختیار آن بر دیگر اسما ازان جہت کردہ تا محقق گرداند کہ منشا این طلب ذات ست باسما
وصفات نہ اسما وصفات فحسب

جواہر بدانکہ مشیت نسبتے ست تابع علم کہ چیزے را تا بوجہے از وجوہ نداند امکان آن نیست کہ ارادہ
و مشیت بآن متعلق گردد و چنانچہ مشیت نسبتے تابع علم ست علم نیز نسبتے ست تابع معلوم و در ینجا معلوم اعیان
ثابتہ است و احوال آن۔ عالم و اعیان عالم یا در آئینہ حق دیدہ شود بوجود خارجی یا حق در آئینہ عالم دیدہ شود
یعنی گاہ حق آئینہ عالم باشد و گاہ عالم آئینہ حق اگر تو آئینہ باشی بوجود خارجی مر حق را و خود را وجود دانی چون
وجود مرات حکم ترا باشد و در نمایندگی کہ واحد حقیقی کہ آن وجود مطلق حق تعالیٰ است و دران تعدد نیست بحسب
تعدد خویش متعدد می نمائی و اگر اثبات وجود حق را کنی باینمعنی کہ حق مراۃ تو باشد نہ تو مراۃ حق حکم ہمہ ترا باشد
در وجود حق بیشک بآن معنی کہ وجود حق یکی ست من حیث ہو ہو و تعدد در اعیان مختلفہ تست و تو بحسب

کثرت خویش متعدد می نمائی واگر اثبات آن قسم دیگر کنی من حیث وجود کام باین اعتبار که وجود مسکه از حق ست فائض
من گشتست و من بآن وجود پیدا شده ام حکم ترا باشد درین وجود نیز بحسب عین مقید معینه خویش و باین تقدیر
مذکور بحقیقت حق باشد که بر وجود خویش حکم فرماید در مرتبه او مراتب تفصیلیه خویش ولیکن چون ظهور در مظهر عین ست
باین اعتبار گویند که الحکم لک بالشاک — علم بنده تعین ثابته خود از عنایت حق ست باد

جوهر فرق میان ارادت ومشیت آنست هرچه در تحت ارادت ست اطلاع آن بر انبیا و اولیا جائز ست
وانچه در مشیت ست انبیا و اولیا را بر آن اطلاع نیست وخوف ایشان آنست که در پرده مشیت تا چه باشد
قبول بارد وانچه ارادت ست در لوح محفوظ مکتوب ست وانچه مشیت است در ام الکتاب مکتوب است
که جز حق تعالی غیرے نداند۔ انچه اراده است در لوح محفوظ مکتوب ست آنرا مقتضی گویند اولیا وانبیا را قدرت
آن داده اند که بدعا آن بگردد اما مشیت که آنرا قضا گویند وآن حکم محکم ست و در ام کتاب ثبت ست
بدعا انبیا و اولیا نگردد وایشان را بدان اطلاع نباشد که چه رفته است

جوهر قلم اعلی عبارتست از عقل کل وآن تعین ملکی ست در جوهر علمی که مکنونست در وی همه اشیا تا
دخول اهل جنت در جنت واهل نار در نار و ذبح موت ولوح محفوظ عبارت است از نفس کل وآن تعین
ملکی است که تفصیل انچه در قلم بود در آن متحقق است بالقاء قلم واین لوح ام الکتاب ست اینجا کتابت قیمه
نیست بلکه کتابت معانیست که از عقل برین نفس ملقی میشود قال الله تعالی لکل اجل کتاب یمحو الله
ما یشاء ویثبت وعنده ام الکتاب هر اجلے را از اجال خلائق کتاب است محو میکند الله تعالی چیزے را
که میخواهد و اثبات میکند چیزے را که میخواهد ونزد او ام الکتاب ست که در و محو و اثبات را دخل نیست که آن لوح
محفوظ ست از تغیر بخلاف کتب دیگر که دران محو و اثبات میشود واین قلم اعلی انچه بودنی ست نوشت
در لوح محفوظ و فراغت از نوشتن حاصل کرد واینست معنی قول وے صلی الله علیه وآله وسلم جف القلم
بما هو کائن وما انکه بسیار اند بعضی آنها اقلام اند که قدرے از انچه در قلم اعلی بود در وے مکنونست
وبعضے الواح اند وهر قلم در لوحے که بازاء او ست می نویسد مثل نوشتن رقوم واین اقلام هر وقت
در کتابت اند گاهی مکتوب ایشان محو می شود و گاهے مثبت می نماید وآن سرور صلی الله علیه وآله وسلم
صریر همین اقلام شنیده بودند در معراج واما قلم اعلی پس خشک شده است وکتابت نمیکند در حال چنین مستفاد

از کلام عارف سامی مولوی عبد العلی وغیره

جوهر در حدیث وارد ست اول ما خلق الله نوری واول ما خلق الله العقل واول ما خلق الله
القلم این هر سه چیز یک معنی بود چه وجود سید عالم در عالم شهادت مظهر صورت روح اضافی بود واز عالم غیب و

وعقل اول تو رنیست فائض از روح اضافی وقلم ہم عبارت از عقل اولست کہ واسطہ صور کلمات الٰہی است
و رابطہ اخراج آن از محل جمع بمقام تفصیل است پس ہیچ منافات نبود در بیان این سہ حدیث وگفتہ اند
عقل جمیع خلائق از بدو وجود دنیا تا انقطاع آن در جنب عقل رسول اللہ ہمچنانست کہ نسبت ریگ با جمیع
رمال دنیا۔ ازینجاست کہ طائفہ از متابعان مجرد عقل چون فلاسفہ از بیشتر مدرکات احوال انبیا محروم ماندند
و آنہا را انکار کردند کہ جمیع مدرکات روح در تحت احاطہ عقل نگنجد عقل اگرچہ اکرم و اشرف مخلوقات است
و در صدر آفرینش منصب تقدم و تفوق دارد چنانچہ در خبر است کہ اول ما خلق اللہ العقل لیکن مرتبہ
روح فوق مرتبہ اوست چہ اولیت و تقدم عقل در عالم خلق ست و روح از عالم امر ست و نیز قیام عقل
بروح ست نہ قیام روح بعقل مثال عقل با روح چنانست کہ مثال نور آفتاب ست با قرص او و نور آفتاب
اگرچہ شریف ست لیکن قیام او بقرص آفتاب ست ہمچنانکہ بنور آفتاب صور محسوسات در زمین ظاہر شود
بواسطہ نور عقل صور معلومات و معقولات در دل روشن میشود

جوہر ملائکہ مہیمنہ کہ بملائکہ عالین معروف اند از بدو خلقت در جمال لایزال حضرت حق سبحانہ وتعالے
مستغرق اند و از شدت اشتغال درین حال ہیچ نمیدانند کہ حضرت حق تعالی خلیفہ آدم نام آفریدہ است
یا نہ و حضرت حق سبحانہ وتعالی ایشان را بسجدہ آدم علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام امر نفرمود عرب گویند
ہیم ای تحیر و ہیمان حیرت در عشق ست و ہیمان مقامی ست از مقامات سالکان و ہیمان دوام حیرت ست
مراد از عالین ملائکہ صف اول ست از وجود و ملائکہ مہیمنہ نیز از عالین اند و ایشان را شعور بران نیست
کہ حق تعالی آدمی را ایجاد فرمود یا نہ چون موسی گفت رب ارنی انظر الیک جواب شنید کہ لن ترانی
این بر سبیل تعلیم موسی بود کہ بدیدہ سر ما را نتوانی دید در دار دنیا چشم سر در عالم باطن باید کشاد۔

جوہر ملائک تنزہ تام دارند ازین جہت افضل اند از انسان لہذا دائما در تسبیح اند و عصیان را بسوی
ایشان راہ نیست و شیخ عبد الرحمن جامی قدس سرہ فرمودند کہ فضیلت شان باعتبار تنزہ است از
ادناس جسمانیہ و فضل انسان کامل بر ملائکہ بنظر جامعیت اوست و عارف ست اللہ تعالی بنا و این معرفت
چونکہ جامع ونتن دلیل[illegible]
اکمل ست از معرفت ملائکہ و انسان کامل مسبح است حق تعالی را بجمیع اسما تنزیہ و تشبیہ پس تسبیح او نیز
اکمل ست از تسبیح ملائکہ و علماء ظاہر رسل را از جمیع ملائکہ افضل دانند

جوہر در ایمان بملائکہ و کتب و رسل جناب الٰہی صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند
کہ جملہ مومنان بعد از ایمان بوحدانیت و تنزیہ ذات و تقدیس صفات او ایمان دارند بوجود ملائکہ کہ سکان
صوامع قدس و قطان جوامع انس اند و بوجود کتب منزلہ کہ او سبحانہ بواسطہ ملک بانبیا و رسل فرو فرستاد
جمیع قاطن بمعنی مقیم[illegible]

وبوجود انبیا و رسل او گذارندگان پیغام جناب الهی اند و اجماع است میان علما متفق در تفضیل انبیا بر ملائکه و خلاف است
در تفضیل ملائکه بر مومنان و بعضی ملائکه از بعضی فاضل تر و درجه بعضی از بعضی نازل تر مقامات ایشان متفاوت
و صفوف ایشان مختلف و الصافات صفا بیان آن بعضی مقربان حضرت جلال و معتکفان عتبه کمال اند
و السابقات سبقا اشارت بدان و بعضی مدبران امور فالمدبرات امرا وصف ایشان و بعضی حاجبان
درگاه عزت و الزاجرات زجرا نعت ایشان و بعضی ثناخوان حضرت بادشاهی و خوانندگان کتب جناب
الهی و التالیات ذکرا بوصف ایشان ناطق و بعضی نقله اخبار و حمله اذکار فالملقیات ذکرا در حق ایشان
صادق و مراتب صفوف ایشان بسیارست هر صنفی مشغول بامری مخصوص و هر یکی را مقامی معلوم و اجماع
کرده اند بدان که میان انبیا تفاضل ست بعضی از بعضی فاضل تر و لیکن تعیین فاضل از مفضول مشروع نیست
الا افضلیت رسول بر دیگر انبیا به نص حدیث معلوم شده است و اجماع کردند بر آنکه انبیا از جمله بشر فاضل تر اند
و هیچکس از اولیا و صدیقان بدرجه ایشان نرسد حضرت بایزید بسطامی قدس سره میفرمایند آخر نهایات
الصدیقین اول احوال الانبیاء و حضرت ابن عطا قدس سره میفرمایند ادنی منازل المرسلین اعلی مراتب الانبیاء
و ادنی مراتب الانبیاء اعلی مراتب الصدیقین و ادنی مراتب الصدیقین اعلی مراتب الشهداء و ادنی مراتب الشهداء
اعلی مراتب الصالحین و ادنی مراتب الصالحین اعلی مراتب المومنین و اجماع کرده اند بر عصمت انبیا از اقتراب
کبائر و در صغائر خلاف ست و اجماع کرده اند بر جواز کرامات اولیا در عهد رسول علیه السلام و بعد از عهد ایشان
مانند خوارق عادات و تقلیب اعیان و اطلاع بر ضمائر و سماع هواتف و اجابت دعوات و طی زمان و مکان
و طائفه که بر آن انکار کرده اند پنداشتند که تمیز و فرق میان انبیا و اولیا جز معجزه نیست و آن صدور فعلی بود
از انبیا که غیر ایشان از مثل آن عاجز اند پس گفتند اگر اولیا را مسلم داریم میان ولی و نبی فرق نماند
جواب آنست که نبوت انبیا نه بوجود معجزات ست بل بوحی و ارسال جناب الهی پس هر که حق تعالی بدو وحی کرد
و بخلق فرستاد نبی بود معجزه باوی باشد یا نه و حال اولیا نه چنین ست و معجزه فعل انبیاست و کرامت فعل
اولیا معجزه از برای اظهارست و دعوی بر او سابق و کرامت ازین هر دو صفت خالی و او را کرامت به
برکت متابعت انبیا حاصل شده است و وجود آین در آن داخل

جوهر بدانکه ملائکه موجود اند در عالم خود خارج از انسان و قدرت بر آن دارند که بهر صورتیکه خواهند متمثل
شده ظاهر شوند و با وجود بودن ملائکه در عالم خود در انسان قوی شده موجود گشتند که انسان جامع جمیع
حقائق ست حقیقت یک حقیقت است

جوهر در مراتب وجود حق سبحانه و تعالی مراتب وجود حضرت حق سبحانه و تعالی اند و سه جزئیه

غیر متناہی اند چه ظهور ذات بحت بحسب مراتب جزئیه در حصر نمی آید الا بسبیل کلیت وطریق اصلیت پس بعضے میفرمایند که مراتب کلیه منحصر در پنج مرتبه است و آنرا مراتب کلیه وعوالم کلیه و حضرات خمس خوانند چنانچه عارف سامی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

واجب چو تنزل کند از حضرت ذات
غیب ست و شهادت و بوسط روح و مثال
پنج ست تنزلات او را درجات
الخامس جمعیت تلک الحضرات

اول حضرات را مرتبه غیب و معانی گویند و آن حضرات ست بالتجلی والتعین الاول والثانی وما اشتملا علیه من الشئون والاعتبارات اولاً والحقائق الالهیة والکونیة ثانیا دو مرتبه دوم را که در مقابل اوست مرتبه حس و شهادت خوانند و آن از حضرت عرش رحمن ست تا بعالم خاک و آنچه درمیان ست از صور اجناس و انواع و اشخاص عالم و مرتبه سوم را که تلو مرتبه غیب ست متنازلا مرتبه ارواح گویند و چهارم را که تلو مرتبه عالم حس ست متصاعداً عالم مثال و خیال منفصل خوانند و پنجم که جامع ایشان ست تفصیلا حقیقت عالم ست و اجمالا صورت عنصری انسانی ست و نزد بعضے مراتب کلیه شش ست و آنرا تجلیات سته و تنزلات سته و مقامات سته و مراتب سته خوانند چنانچه در شرح رباعیات ست قال بعضهم قدس الله تعالی اسرارهم مراتب کلیه شش است زیرا که مراتب مجالی و مظاهر وجود اند پس خالی نیست از انکه انچه ظاهر ست در ایشان ظاهر ست بر حق سبحانه و تعالی تنهانه بر اشیاء کونیه یا هم بر حق سبحانه و تعالی ظاهر ست و هم بر اشیاء کونیه قسم اول را مرتبه غیب گویند بسبب غائب بودن اشیاء کونیه ازان و وے از نفس خود و از غیر خود پس در هیچ چیز را درین قسم ظهور نیست مگر بر حق سبحانه و تعالی و این قسم منقسم میشود به دو مرتبه زیرا که عدم ظهور چیزے بر اشیاء کونیه یا بسبب انتفاء اعیان ایشان ست بالکلیة علما و عینا حیث کان الله ولم یکن معه شیئ و این مرتبه را التعین اول و مرتبه اولی از غیب خوانند و یا بسبب انتفاء ظهور ست بر اعیان ایشان اگرچه ایشان متحقق و ثابت و متمیز باشند در علم ازلی و ظاهر باشند بر حق سبحانه و تعالی نه بر وجود و مثال خود کما هو الامر فی الصور الثابتة فی ازلنا و این مرتبه را التعین ثانی و عالم معنی و مرتبه ثانیه از غیب خوانند و اما قسم ثانی از مراتب که انچه ظاهر ست در وی هم بر حق سبحانه و تعالی ظاهر ست و هم بر اشیاء کونیه منقسم گردد به مراتب مرتبه اول ارواح است و آن مرتبه ظهور حقائق کونیه مجرده بسیطه است که مدرک ست مر نفس خود را و مثل خود را چنانکه ارواح درین مرتبه مدرک اعیان خود اند و امثال خود و مرتبه دوم عالم مثال ست و این مرتبه وجود ست مر اشیاء کونیه مرکبه لطیفه را که قابل تجزیه و تبعیض و خرق و التیام نباشد و مرتبه سوم عالم اجسام است و این مرتبه وجود اشیاء کونیه مرکبه کثیفه است که قابل تجزیه و تبعیض اند و این مرتبه را نام کرده اند مرتبه الحس و عالم الشهادة پس مجموع این مراتب پنج باشند و مرتبه ساد سه جامع است مر جمیع مراتب را و آن حقیقت انسان

کامل ست زیرا کہ او جامع جمیع است بحکم برزخیتی کہ دارد و نزد بعضے مراتب کلیہ ہفت ست چنانچہ صاحب تحفۃ المرسلہ
الی النبی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم میفرماید المرتبۃ الاولی مرتبۃ اللاتعین والاطلاق والذات
البحت لابمعنی ان قید الاطلاق ومفہوم سلب التعین ثابتان فی تلک المرتبۃ بل بمعنی ان ذلک الوجود
فی تلک المرتبۃ منزہ عن اضافۃ النعوت والصفات ومقدس عن کل قید حتی عن قید الاطلاق
ایضا وہذہ المرتبۃ تسمی بالمرتبۃ الاحدیۃ وہی کنہ الحق سبحانہ وتعالی ولیس فوقہا مرتبۃ آخری وکل المراتب
تحتہا مرتبہ اول لاتعین واطلاق وذات بحت ست نہ بایں معنی کہ قید اطلاق ومفہوم سلب تعین درآں مرتبہ
ثابت باشند بلکہ بایں معنی کہ آن وجود دران مرتبہ منزہ است از اضافت جمیع نعوت وصفات ومقدس است
از ہر قید حتی کہ از قید اطلاق نیز واین مرتبہ کنہ حق سبحانہ وتعالی است وبالاے او دیگر مرتبہ نیست بلکہ ہمہ مراتب
زیر این مرتبہ اند واین مرتبہ را مرتبہ احدیت می نامند والمرتبۃ الثانیۃ مرتبۃ التعین الاول وہی عبارۃ
عن علمہ تعالی لذاتہ وصفاتہ ولجمیع الموجودات علی وجہ الاجمال من غیر امتیاز بعضہا عن بعض
وہذہ المرتبۃ تسمی بالوحدۃ والحقیقۃ المحمدیۃ ومرتبہ دوم مرتبہ تعین اول ست وآن مرتبہ عبارتست از دانستن
حق سبحانہ وتعالی مر ذات وصفات خود وہمہ موجودات را بر وجہ اجمال بے امتیاز بعضی از دیگرے واین مرتبہ را مرتبہ
وحدت وحقیقت محمدیہ نامند والمرتبۃ الثالثۃ مرتبۃ التعین الثانی وہی عبارۃ عن علمہ تعالی لذاتہ وصفاتہ
ولجمیع الموجودات علی طریقۃ التفصیل وامتیاز بعضہا عن بعض وہذہ المرتبۃ تسمی بالواحدیۃ والحقیقۃ
الانسانیۃ ومرتبہ سوم مرتبہ تعین ثانی ست وآن عبارتست از دانستن حق سبحانہ وتعالی مر ذات علیہ وصفات
سنیۃ خود وجمیع انام را بر نمط تفصیل وجدا شدن یکے از دیگرے واین مرتبہ را واحدیت وحقیقت انسانیہ نام دادند.
روش قدیمہ ۱۲ روش ۱۲
فہذہ ثلث مراتب کلہا قدیمۃ والتقدیم والتاخیر عقلی لازمانی واین ہر سہ مرتبہ قدیم اند وتقدیم وتاخیر
عقلی ست نہ زمانی چنانچہ عقل تقاضا میکند کہ اول ذات باید بعد ازان صفات واول اجمال باید بعد ازان
تفصیل بے آنکہ زمانہ را ہیچ دخل باشد والمرتبۃ الرابعۃ الارواح وہی عبارۃ عن الاشیاء الکونیۃ المجردۃ
البسیطۃ التی ظہرت علی ذواتہا وعلی امثالہا ومرتبہ چہارم مرتبہ ارواح ست وآن مرتبہ عبارتست از اشیاء کونیہ
مجردہ بسیطہ یعنی مادہ وترکیب ندارند وظہور بر ذوات خود وبر امثال خود دارند والمرتبۃ الخامسۃ مرتبۃ
عالم المثال وہی عبارۃ عن الاشیاء الکونیۃ المرکبۃ اللطیفۃ التی لاتقبل التجزی والتبعیض و
لاالخرق والالتیام مرتبہ پنجم مرتبہ عالم مثال ست وآن عبارت ست از اشیاء کونیہ مرکبہ لطیفہ کہ قبول نمیکند
پارہ شدن ودریدن وپیوستن را والمرتبۃ السادسۃ مرتبۃ عالم الاجسام وہی عبارۃ عن الاشیاء الکونیۃ
المرکبۃ الکثیفۃ التی تقبل التجزی والتبعیض ومرتبہ ششم مرتبہ عالم اجسام ست وآن عبارت است از اشیا

اشیاء کونیہ مرکبہ کثیفہ کہ قبول میکند تجزیہ وتبعیض وخرق والتیام را والمرتبۃ السابعۃ المرتبۃ الجامعۃ بجمیع المراتب المذکورۃ الجسمانیۃ والنورانیۃ والوحدۃ والواحدیۃ وہی التجلی الاخیر واللباس الاخیر وہی الانسان و مرتبہ ہفتم مرتبہ است شامل جمیع مراتب مذکورہ جسمانیہ ونورانیہ ووحدت وواحدیت را واین مرتبہ تجلی اخیر ولباس اخیر ست کہ عبارت است از انسان بے نظیر فہذہ سبع مراتب الاولی منہا مرتبۃ اللاظہور والستۃ الباقیۃ منہا ہی مراتب الظہور الکلیۃ والاخیرۃ منہا اعنی الانسان اذا عرج وظہر فیہ جمیع المراتب المذکورۃ مع انبساطہا یقال لہ الانسان الکامل والعروج والانبساط علی وجہ الاکمل کان فی نبینا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ولہذا کان خاتم النبیین پس این ہفت مراتب کہ اول از ان مرتبہ لاظہور ست وشش باقی مراتب ظہور کلیہ اند ومرتبہ پسین کہ انسان ہست وقتیکہ ترقی کند وپیدا شود درو ہمہ مرتبہ ہای مذکورہ با انبساط وفراخی خود دران وقت او را انسان کامل گویند وعروج وانبساط بوجہ اتم در نبی ما صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بود ہم ازینجہت خاتم النبیین گویند وبعضے ہمین چہار الفاظ میگویند لاہوت وجبروت وملکوت و ناسوت ومیگویند کہ لاہوت عبارت از ذات بے کیف وبے رنگ ست ہو اشارت بدوست وجبروت عبارت از تعین اول وشہود مجمل ست کلمہ اللہ عبارت ازوست لہذا ہو را ذکر لاہوتی گویند واللہ را جبروتی پس اول مقام جمع الجمع است وثانی مقام جمع وملکوت عبارت از مجموع عالم ارواح وعالم مثال است وناسوت عبارت از مجموع عالم شہادت وحضرت انسان ست بر آیشان اعتراض وارد میشود کہ مقام تفصیل اسماء وصفات وامتیاز صور علمیہ وماہیات را کہ اعیان ثابتہ میگویند چہ باید گفت کہ در ملکوت وناسوت داخل نمی توانیم کرد چہ ایشان اشیاء موجودہ فی الخارج وممتاز از وجود حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ ہستند والاسماء والصفات والاعیان الثابتۃ لیس کذلک ونیز در مقام اول کہ ذات بے کیف ست ودر مقام دوم کہ ذات تعین شہود اجمالی ست داخل نمی توانیم کرد لہذا محققان صوفیہ میگویند کہ ذات بحت را ہاہوت باید گفت ہو اشارت بسوے اوست ومرتبہ شہود اجمالی را لاہوت اللہ عبارت ازوست ومرتبہ تفصیل اسماء وصفات را جبروت ودرین مرتبہ موافق ہر صفت اسمے بر ذات اطلاق کنند باعتبار سمع سمیع وباعتبار بصر بصیر وباعتبار علم علیم وعلی ہذا القیاس ونیز اسم اللہ کہ جامع جمیع اسماء است بر این مرتبہ اطلاق کردن صحیح وواقع میدانند وتفسیر ملکوت وناسوت بحالہ وانچہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہم فرمودند ؎ لاہوت بیخ ست ای پسر جبروت شاخ آن نگر + ملکوت گلہای شجر ناسوت جملہ بر ثمر + مخالف این تحقیق نیست چہ وجود بیخ انداز داناست کہ بمنزلہ ہاہوت ست ودر ذکر نا کردن اینجا مضایقہ نیست

جوہر دوم مرتبہ احدیۃ احدیت عبارتست از ذات صرف وآن وجود مطلق ہستی ست بیع اشارات گویند کہ درین مرتبہ

که در غایت مرتبهٔ استعلاء و استغنا رست و فی حد ذاته و کنه حقیقته قیدے و اضافتے ندارد حتی که قید اطلاق و قید تنزیه هم ندارد و کان الله ولم یکن معه شیئ اشارت بدو ست نه کل ست و نه جزئی و نه مطلق و نه مقید نه عام و نه خاص بے وصف و بے نعت و بے نام و بے نشان بے زمان و بے مکان صوفی چون درین مقام می رسد مضمحل و متهلک میگردد و از خود و از غیر خود نامے و نشانے نمیداند چه این مرتبه بے رنگے و بے کیفی ست چنانچه آنجا در ینجا گنجائی نیست و شبهه و مومن را درین مقام یارائے رسائی نه درین مرتبه موسی و فرعون و مسلمان و محمد و ابوجهل همه از حضرت مولانا جلال الدین رومی قدس سره ازین مقام خبر میدهند ه

چون به بیرنگی رسی کان داشتی	موسی و فرعون دارند آشتی
چونکه بیرنگے اسیر رنگ شد	موسی با موسے در جنگ شد

جوهر بدانکه عمے جوهر یست قائم بنفسه و اصل هر متعین ست و همه متعینات درین جوهر عمائی پیدا میشود و قائم بوے ست و تعین جامع جمیع حقائق امکانیه است و همه موجودات اعراض اند درین جوهر عمی ه حضرت حق تعالی قبل پیدا کردن خلق در تعین عمائے بود چنانکه در حدیث شریف وارد است در جواب سوال اعرابی که کجا بود رب قبل آنکه پیدا کند سموات و ارض را - یعنی خلق را - یعنی اعرابی از حضرت سرور عالم صلی الله علیه واله واصحابه وسلم سوال کرد که این کان ربنا قبل ان یخلق الخلق قال کان فی عماء مافوقه هواء و لاتحته هواء - و بعضی اطلاق عمی نیز بر مرتبه لاتعین کرده اند چه عمی بمعنی کوریست و چون عقل و کشف ادراک اینمرتبه نمی توانند کرد گویا که نسبت باینمرتبه حال او حال کوریست و نزد این طائفه علیه مرتبه لاتعین بمنزله خاک خشک ست که قابلیت صورت ندارد و تعین اول بمنزله خمیر ست که قابلیت صور پیدا نموده لهذا گفته اند که این مرتبه را وحدت حقیقی و کثرت اعتباریست و مجمع قابلیات و استعدادات است یعنی قابل و مستعد صور سماوی و ارضی و غیرهاست و تعین ثانی بمنزله صور ظروف و اوانی ست که از خمیر پیدا شده لهذا گفته اند که درین مرتبه کثرت حقیقی و وحدت اعتباری ست و این مرتبه وحدت و واحدیت را مراتب الهی گویند - و مرتبه ارواح و مثال و اجسام را مراتب کونی و مرتبه انسان جامع است میان حق و عالم یعنی هم مرتبه الهی ست و هم کونی زیرا که برزخ است میان صفات جناب الهی و صور کونی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند ه

هستی که مبرا ز حدوث ست و قدم	نه کل و نه جزء ست نه بسیار و نه کم
زیرا که تعین چه اخص و چه اعم	مسبوق بود بلا تعین فافهم

المرتبة الكلية حيثيت اطلاق مشار اليه و محكوم عليه نميشود و بهيچ حكمی و شناخته نمیشود بهيچ وصفی و اضافت

گرده نمیشود بوے ہیچ نسبتے از نسب چون حدوث و قدم و وحدت و کثرت و وجوب و امکان و وجود و مبدئیت یا تعلق
علم او بذات خود یا بغیر آن زیرا که این ہمه مقتضی تعین و تقید ست و شک نیست در آنکه تعین و تقید خواه اخص
تعینات باشد مطلقا چون تعینات شخصیه جزئیه خواه اعم و اوسع ہمه تعینات چون تعین اول خواه اعم و اخص من وجه
چون تعینات متوسطه بینہما مسبوق ست بلاتعین پس ہیچ یک ازین تعینات حضرت وجود را من حیث ہو لازم
نباشد بلکه لزوم آن بحسب مراتب و مقامات مشار الیہا ست بقوله رفیع الدرجات ذو العرش پس میگردد مطلق
و مقید و کلی و جزئی و عام و خاص و واحد و کثیر بے حصول تغیر و تبدل در ذات و حقیقتش و قتیکه ملاحظه کرده شود
باعتبار اطلاق و فعل و تاثیر و وحدت و علو مرتبه الوہیت ست و ہی حقیقة الحق سبحانه و تعالی و مراد و را ست وجوب
ذاتی و قدم و امثال آن از صفات کمال و وقتی که ملاحظه کرده شود باعتبار تقید و انفعال و تاثر و قابلیت وجود از
حقیقت واجب بالفیض و التجلی حقیقت عالم ست و مراد و را ست امکان ذاتی و حدوث و غیرہا من الصفات
و این باعتبار تنزل ست بعالم معانی و تجلی او بصور علمیه که معبر میشود باعیان ثابته و چون ہر یک از حقیقتین متفرقتین
لا بد ست از اصلی که ایشان در وے واحد باشند و او در ایشان متعدد زیرا که واحد اصل عدد ست و عدد تفصیل
واحد نا چار ست از حقیقت ثالثه که جامع باشد بین الاطلاق و التقید و الفعل و الانفعال و التاثیر و التاثر مطلق
باشد از وجہے و مقید باشد از وجہے فاعل باشد باعتبارے و منفعل باشد باعتبارے و این حقیقت احدیت جمع

حقیقتین مذکورتین ہست و لہا مرتبة الاولیة الکبری و الآخریة العظمی

جوہر در اسماء مرتبه احدیته حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سره در آئینه حقائق نما میفرمایند که مرتبه
احدیت را لاتعین و وجود مطلق خوانند بجہت آنکه ذات درین مرتبه بہمه تعین اسماء و صفات و افعال قید
تعین ندارد چه درین مرتبه ذات مطلق از ہمه مطلق ست بلکه جمیع تعینات درین مرتبه عین ذات اند و وجود
صرف از آن گویند که ذات بصرافت خود خالص ست از اسم و رسم و نعت و وصف و ذات ساذج و عین کافور
از آن نامند که از لون اسماء و صفات و افعال ساده است ہیچ لونے ملون نیست اما بہر لونے که ملون گردد
قید آن لون گیرد این صفت ذات مطلق ست و مجہول النعت از آن گویند که جمیع نعوت درین مرتبه معروف
و مشہود نیستند و نعت عبارتست از اسم ثبوتی و سلبی چون درین مرتبه تصور ثبوتے و سلبی ہیچکدام نباشد پس ذات
درین مرتبه مجہول النعت باشد و ازل الآزال از آن خوانند که ہیچ مرتبه بالاتر ازین مرتبه نیست چرا که ہمه مراتب مسبوق
این مرتبه است و غیب الغیوب از آن نامند که ہمه مراتب غیب اضافی از اعیان ثابته تا مثال مطلق درین مرتبه
غائب مطلق اند نه تصور خارجی و نه تصور علمی دارند و منقطع الاشارات از آن گویند که درین مرتبه جمیع اشارات
اسماء و صفات منقطع است التوحید اسقاط الاضافات درین مرتبه است و منقطع الوجدانی از آن گویند که درین مرتبه

بتصور وجدان نیست نه آنکه ذات را وجدان نیست چرا که تصور وجدان در مرتبهٔ علم است چون علم درین مرتبه متصور نیست پس وجدان که اثر علم است نیز نباشد کسے نگوید که وجدان ذات بذات چرا نباشد جواب این اسماء مترادف اسم لاتعین است و مرتبهٔ لاتعین سالب جمیع تعین است پس از تصور لاتعین ذات منقطع الوجدانی باشد و لفظ منقطع بهر دو محل بفتح طاء است و وجدانی نسبت بوجدان ست و غیب هویت ازان گویند که جمله مراتب وجود درین مرتبه غیب و فقدان اند به نسبت مراتب ظهور چنانچه در شب تار همه اشیا بالفعل موجود خارجی باند اما از غلبهٔ او هیچ اشیا نمی نماید چه نابودن دیگر ست و نادیدن دیگر و عین المطلق ازان خوانند که ذات صرف درین مرتبه من کل الوجوه مطلق ست بحدیکه از مطلق هم مطلق ست و ذات بلا اعتبار ازان گویند که جمیع اعتبارات ذات درین مرتبه بلا اعتبار ست کان الله ولم یکن معه شئی کنایت ازین مرتبه است و این اسماء نیز در اصطلاح این قوم نامها این مرتبه اند ذات احدیه و احدیت صرف و احدیت مطلق و احدیت ذات و عالم ذات و ذات هویت و ذات هو هو و ذات مطلق و ذات صرف و ذات بحت و ذات بلا تعدد و وجود بحت و وجود محض و طوفان محض و غیب مطلق و غیب مجهول و غیب مصون و غیب مکنون و مکنون المکنون و بطون البطون و مخزن شیون و عدم العدم و قدم القدم و خفاء الخفاء و مقام او ادنی و اول لانهایت و آخر لا بدایت و غایت الغایات و نهایة النهایات و معدوم الاشارت و هستی مطلق و هستی ساده و هستی صرف و حقیقة الحقائق

جوهر در مرتبه وحدت این مرتبه شهود علمی ذات ست مر خود را بجمیع شیونه من الازل الی الابد بالاجمال غناء مطلق لازم این مرتبه است چه ذات مطلق بدین مشاهده مستغنی ست از تفصیل عالم و آدم لاندراج الکل فی بطون الذات کالمفصل فی المجمل و کالشجر فی النواة ان الله غنی عن العالمین اشارت بدو است۔

جوهر در تعین اول صاحب عین المعانی قدس سره میفرمایند که اول تعین او تعین علم ست که خود بر خود به نفس خود تجلی فرمود و تعین اول وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض مشتمل بر جمیع قابلیات چه قابلیت اتصاف او بهمه اسما و صفات بلکه بماهیات موجودات نیز و باعتبار تجرد او از همه نسب و اسماء و صفات تا غایتے که از تجرد نیز مرتبهٔ احدیت ست و باعتبار اتصاف او بهمه اسماء و نسب و صفات و اعتبارات مرتبهٔ واحدیت ست و حضرت محمد غوث قدس سره برانند که تعین اول احدیت صرف است که عبارت از ذات مطلقه است و لاتعین عبارت از مجهول النعت و وحدت که حقیقت محمدی است تعین ثانی ست از احدیت۔

جوهر اول مرتبه تعین که از غیب مطلق و لاتعین ظاهر گشت وحدت حقیقی ست که اسقاط و اثبات

ہر دو صفت ذاتی اوست و اصل ہمہ قابلیات و جامع جمیع مراتب تعینات و استعدادات کلیہ و جزئیہ خاص و عامست
و وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض مشتمل بر جمیع قابلیات چہ قابلیت تجرد از جمیع صفات و اعتبارات و چہ قابلیت
اتصاف بہمہ و باعتبار تجرد از جمیع اعتبارات تا غایتے کہ از قابلیت این تجرد نیز مرتبہ احدیت ست و مراو راست بطون
و اولیت و ازلیت و باعتبار اتصاف او بجمیع صفات و اعتبارات مرتبہ واحدیت ست و مراو راست ظہور و آخریت
و ابدیت - و صورت جامع و ظہور ذات مطلق ست بتعین اول فلہ الاسماء الحسنی و ہو الاسم الاعظم
و او را ظہور و بطون متساویست باعتبار آنکہ قابل ظہور و بطون است حقیقت و استعداد او متضمن اشیاست
در ہر باطنی باطن و در ہر ظاہرے ظاہر و در ہر انسے انس و در ہر جنے جن و در ہر ملکے ملک و در ہر فلکے فلک
و در مجردات مجرد و در مرکبات مرکب و در مثالیات مثال و در مادیات مادہ و در عین عین و در عیان عیان و
در معنی معنی و در صورت صورت و در روحانی روح و در جسمانی جسم و در جواہر جوہر و در عرضیات عرض چراکہ
او وجود مطلق ست ہر قیدے کہ مقید گردد صورت آن قید گردد حقیقت او را قیدے مخصوص نیست بنا بر آن
قیود متضادہ را قبول میکند - تنزل اول را وحدت و حقیقت محمدی و تعین اول گویند و آن تعین شدن
حضرت وجود ست بقابلیت جمیع تعینات کہ اسماء و صفات الہیہ باشند آن صفات یا کونیہ ثبوتی باشند
یا سلبی و چون درین مرتبہ دانستن حق است سبحانہ مر ذات خود را بذات خود بجمیع صفات و تعینات
بر سبیل جمع و اجمال ظہور اشیاء کونیہ از روے تفصیل درین مرتبہ منفی ست فلہذا اسیل بدیگر مرتبہ نمود -

جواہر حضرت حق تعالی بتجلی اول کہ خود بر خود در خود برائے خود تجلی فرمود شہود ذاتی مر او را حاصل شد
و در ضمن آن شہود اجمالی جملہ موجودات از ازل تا ابد متحقق گردید کشہود الشجرۃ و اغصانہ و اوراقہ و اثمارہا
فی شہود النواۃ و تجلی دوم مشاہدہ خود ست بجمیع تفاصیل شیون خود شہود تفصیلی تمام موجودات در مرتبہ
علم وست و او درین مرتبہ فیض اقدس او جملہ معلومات را تقرر علمی و ثبوتے عینی حاصل شد بعدہ در مرآت
تجلیات اربعہ یافتہ یعنی تجلی روحی و تجلی مثالی و تجلی حسی شہادتی و تجلی انسانی -

جواہر حضرت قدوۃ المحققین نجم الملۃ و الدین محمد عز الدین المغربی قدس سرہ در جام جہان نما
میفرمایند کہ وحدت منشاء احدیت و واحدیت شد و مرآت ازلیت و ابدیت گشت و رابطہ ظاہریت
و باطنیت و واسطہ اولیت و آخریت آمد کہ حد فاصل اشارت بدوست و برزخ جامع عبارت ازوست
و حقیقت محمدی خود اوست و حضرت قدوۃ المحققین شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در آئینہ حقائق نما در شرح
این میفرمایند کہ وحدت در لغت عدم تکثر ست با جزو افراد و انضمام و در اصطلاح این قوم وحدت تعین
اول ست از ذات مطلق و چون این تعین اول از لاتعین ظاہر شد و اعتبار از وی معاً ظاہر گشت

یکی احدیت که اعتبار ذات ست باسقاط جمیع اشیا امی لابشرط شی دوم واحدیت امی ذات مع کمال الصفات
که اعتبار ذات است انسان رو که انتشار اسما از ویست امی بشرط شی و در نظر اہل تحقیق وجود این اعتبارین
موقوف بوجود وحدت نیست اما ظهور ہر دو موقوف بر وحدت ست که منشا کنایت از ویست چنانچه نسبت
عاشقیت ومعشوقیت از عشق چه وجود این ہر دو مرتبه قبل از عشق موجود خارجی بودند اما نسبت
در ایشان موجود نبود چون این ہر دو نسبت بایشان ظاہر گشت ہر دو در خارج علم یافتند ہمچنین مرتبه احدیت
که ماہیت مجرده است از قید تجرد معرا ومبرا بود و واحدیت که ماہیت جامع اسما وصفات ست از قید جامعیت
نیز مقید نبود بلکه این ہر دو مرتبه پیش از تعین اول لاتعین بود وہیچ تعین مقید نه نه بشرط شی ونه لابشرط شے
بواسطه تعین اول که وحدت ست ہر دو مرتبه مقید ومعین گشته وقوله مرات ازلیت وابدیت گشته یعنی وحدت
حقیقی مانند آئینه است ازل که لابدایة له است وابد که لانہایة له است دران آئینه مرئی میشوند این تشبیه را
آئینه اشارت کرده کنایة آنست چنانچه آئینه دو رو دارد ہمچنان وحدت نیز دو طرف دارد چرا که برزخ است
بینہا و وجه دیگر آنست که اصلا مرئی نمیشود وآنچه حاسه باصره می بیند صورت رائی ست نه آئینه ہمچنان
آنچه در خارج مرئی ست وجود ست ووحدت فقط مرئی نیست و دیگر آنکه صورتیکه در آئینه دیده میشود
نمی گویند که آن صورت حال در محل آئینه است بلکه آئینه سبب ظهور صورت شده وہکذا صورت ازل وابد در
آئینه حقیقت محمدی ظاہر شده نمی گویند که ازل وابد دران محل حقیقت محمدی حلول کرد بل سبب ظهور ایشان
گشته وقوله ورابطه ظاہریت وباطنیت و واسطه اولیت وآخریت آمد مراد از ظاہریت اشراق انوار اسما (روشن شدن انوار)
وصفات حق ست که جمع الجمع کنایت از انست وباطنیت حق احتجاب حق ست از کل موجودات جمیع
اشاره ازین مرتبه است ومرتبه وحدت این ہر دو مرتبه تقابل را مرتبط ساخته واولیت باعتبار
مبدا کل اشیا که الله مصدر الموجودات وآخریت باعتبار معاد کل موجودات (باہمدیگر وبرو شدن ان را) که الی الله ترجع الامور
این ہر دو مرتبه قید ذات مطلق ست اول باعتبار وجود وآخر باعتبار شهود قوله حد فاصل یعنی میان
احدیت وواحدیت وازلیت وابدیت وظاہریت وباطنیت واولیت وآخریت قوله اشارت بدوست
یعنی اسما مذکوره کنایت از ہمان وحدت جامع ست چرا که جمیع مراتب ازین نسبت متمیز علمی گشته ودر ہر نسبتے
باسمی مسمی شدند وجمیع مراتب در مرتبه لاتعین بے تعین بودند چنانچه شجر در مرتبه بذر السبب وحدت جمیع
مراتب از یکدیگر جدا گشتند۔

جوہر حضرت شیخ ابراہیم شطاری در آئینه حقائق نما شرح جام جہان نما فرموده اند که کسی را وہم
آن نشود که کمال ذات در مرتبه تعین اول موجود شد ونیز گمان نبرد که اول مستتر بود بعد ازان ظاہر گشت

یا اول معدوم بود پس ازان موجود گشت یا غائب بود بعد ازان حاضر شد چراکه این امور ناسزا مستلزم نقص وجود خود اند بلکه انچه حاصل ست من الازل الی الابد بکمال خود حاصل است ونقصان را دران مساغ راه نیست زیراکه جمیع مراتب جناب حق سبحانه وتعالی ازلی اند ولازم ذات اند ابداً از ذات منفک نیستند وعقل درین مرتبه (جای روان شدن ۱۲) عاجز ست حکم کردن نتواند قیاس مع الفارق میکند ومیگوید اگر در مرتبه لاتعین تعین اسما وصفات موجود باشند پس هیچ فرق نباشد میان تعین ولاتعین گویند این قیاس در مرتبه عقل موجه ومربوط است اما در مرتبه اطلاق این مقدمه مقهور وممنوع است چه بیان وحدت وکثرت ومطلق ومقید برای تفهیم وتفهم طالبان است نه فی نفس الامر که اول وحدت بود اکنون کثرت شد یا اول مطلق بود آخر مقید شد تعالی الله عن ذلک علواً کبیرا الآن کما کان من الازل الی الابد۔

جوهر اول تعین که از لاتعین ظاهر گشت وحدت حقیقی ست که اسقاط واثبات هر دو صفت ذاتی اوست وحدت را دو نسبت متساوی اند انتفاء تعدد واثبات تعدد اگر نظر بر باطن او کنند عین انتفاء نسبت درین نسبت عین احدیت آمد واگر نظر بر ظاهر او کنند عین تعدد است ازین نسبت عین واحدیت آمد وازین حیثیت او را برزخ جامع گویند۔

جوهر برزخ بالفتح وزاء معجمه مفتوح وخاء معجمه بمعنی زمانه که مابین وقت مرگ وزمان قیامت است وچیزے که میان دو چیز متخالف حائل باشد خواه ازان هر دو متخالف در خود مناسبتے داشته باشد یا نه و برزخ هر شے بانصیب بود از دو شے که بے تصور شیئین برزخ را وجود نیست چنانچه زمانه حال برزخ ست میان ماضی ومستقبل ومرتبه مثال که حاجز ست میان اجسام کثیفه وارواح مجرده واعراف برزخ ست میان بهشت ودوزخ وبوزنه برزخ است میان بهائم وانسان ودرخت خرما ومردم گیا برزخ است میان حیوانات ونباتات وبسد یعنی بیخ مونگا برزخ ست میان نباتات وجمادات۔

جوهر صاحب عین المعانی میفرمایند که اول تعین او تعین علم ست که خود بر خود بنفس خود تجلی نمود بے توهم تقدم جهل واستتار وفقدان وغیبت واو را اسامی مختلفه است یعنی تعین اول وحقیقت محمدی ووحدت صرف وکنز الکنوز وغیرها۔

جوهر شیخ نور الدین جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که حقیقت الحقائق که ذات الهی است تعالی شانه حقیقت همه اشیاست واو فی حد ذاته واحد ست که تعدد را بار در احدیت ۱۲ اما باعتبار تجلیات متکثره وتعینات متعدده در مراتب تارة حقائق جوهریه متبوعه است وتارة حقائق عرضیه تابعه پس ذات واحد بواسطه صفات متعدده جواهر واعراض متکثره می نماید ومن حیث الحقیقت یکے ست که اصلا متعدد ومتکثر نیست

یکی احدیت که اعتبار ذات ست باسقاط جمیع اشیا ای لابشرط شئی و دوم واحدیت ای ذات مع کمال الصفات
که اعتبار ذات است از ان رو که انتشار اسما از ویست ای بشرط شئی و در نظر اہل تحقیق وجود این اعتبارین
موقوف بوجود وحدت نیست اما ظهور ہر دو موقوف بر وحدت ست که منشا کنایت از ویست چنانچه نسبت
عاشقیت و معشوقیت از عشق چه وجود این ہر دو مرتبه قبل از عشق موجود خارجی بودند اما نسبت
در ایشان موجود نبود چون این ہر دو نسبت بایشان ظاہر گشت ہر دو در خارج علم یافتند ہمچنین مرتبه احدیت
که ماہیت مجرده است از قید تجرد معرا و مبرا بود و واحدیت که ماہیت جامع اسما و صفات ست از قید جامعیت
نیز مقید نبود بلکه این ہر دو مرتبه پیش از تعین اول لاتعین بود و بہیچ تعین مقید نه نه بشرط شئی و نه لابشرط شئے
بواسطه تعین اول که وحدت ست ہر دو مرتبه مقید و معین گشته و قوله مرات ازلیت و ابدیت گشته یعنی وحدت
حقیقی مانند آئینه است ازل که لابدایة له است و ابد که لانہایة له است در ان آئینه مرئی میشوند آئین حقیقت را
آئینه اشارت کرده کنایه آنست چنانچه آئینه دو رو دارد ہمچنان وحدت نیز دو طرف دارد چرا که برزخ است
بینہما دوجه دیگر آنست که اصلا مرئی نمیشود و آنچه حاسه باصره می بیند صورت رائی ست نه آئینه ہمچنان
آنچه در خارج مرئی ست وجود ست وحدت فقط مرئی نیست و دیگر آنکه صورتے که در آئینه دیده مے شود
نمی گویند که آنصورت حال در محل آئینه است بلکه آئینه سبب ظهور صورت شده و ہکذا صورت ازل و ابد در
آئینه حقیقت محمدی ظاہر شده نمی گویند که ازل و ابد در ان محل حقیقت محمدی حلول کرده بل سبب ظهور ایشان
گشته و قوله و رابطه ظاہریت و باطنیت و واسطه اولیت و آخریت آمد مراد از ظاہریت اشراق انوار اسما
و صفات حق ست که جمیع الجمع کنایت از انست و باطنیت حق احتجاب حق ست از کل موجودات جمیع
اشاره ازین مرتبه است و مرتبه وحدت این ہر دو مرتبه تقابل را مرتبط ساخته و اولیت باعتبار
مبدا کل اشیا که الله مصدر الموجودات و آخریه باعتبار معاد کل موجودات که الی الله ترجع الامور
این ہر دو مرتبه قید ذات مطلق ست اول باعتبار وجود و آخر باعتبار شهود قوله حد فاصل یعنی میان
احدیت و واحدیت و ازلیت و ابدیت و ظاہریت و باطنیت و اولیت و آخریت قوله اشارت بدوست
یعنی اسماء مذکوره کنایت از ہمان وحدت جامع ست چرا که جمیع مراتب ازین نسبت متمیز علمی گشته و در ہر نسبتے
باسمی مسمی شدند و جمیع مراتب در مرتبه لاتعین بے تعین بودند چنانچه شجر در مرتبه ہذا السبب وحدت جمیع
مراتب از یکدیگر جدا گشتند۔

جوہر حضرت شیخ ابراہیم شطاری در آئینه حقائق نما شرح جام جہان نما فرموده اند که کسی را دہم
آن نشود که کمال ذات در مرتبه تعین اول موجود شد و نیز گمان نبرد که اول مستتر بود بعد از ان ظاہر گشت

[Margin glosses: "روشن شدن ۱۲" above line 17; "با ہمدیگر و برو شدن ۱۲" above line 19]

[Margin: اول]

معلوم اعیان ثابته مقید ست و وحدت حقیقی ازان گویند که این اسم نفس تعین اول ست که لا یصدر من الواحد
الا الواحد درین مرتبه تعدید و اعداد و کثرت و افراد نیست مساوی الطرفین ست بین النفی و الاثبات و فلک
دلایة المطلق هم بنا بر آن خوانند که تعین اول که جوهر اول است ظاهری و ابد و باطنی باطن او در او لایة مطلق
خوانند همالک لولایة لله الحق کنایه ازین ولایت ست و ظاهر او را نبوت مطلق نامند چرا که او برزخ است
بین الوجوب الاحدیة والواحدیة از مواجه احدیت فیض اقدس بے واسطه قبول میکند نامش ولایة مطلق
و بمواجه واحدیت فیض مقدس اخذ کند و بخلق رساند نامش نبوت مطلق ست کنت نبیا و آدم بین الماء
والطین اشارت بدین نبوت ست که جمیع ولایت اولیا و نبوت انبیا ازوی ناشی و ظاهر شوند و کنایه فلک
ثابتات ازانست که چنانچه ثبوت جمله سیارات و ثابتات در افلاک ست همچنان ثبوت ولایت کلی و جزئی انبیا
و اولیا از ولایت مطلق است و تجلی اول ازان گویند که اول ظهور او از لاتعین است از مرتبه خفا اول متنور
گشت و قابلیت اول ازان گویند که او ماده جمله مخلوقات و موجودات است و جمیع قابلیات از وے
ظهور یابند و مقام او ادنی نزد این قوم عبارت از احدیة الجمع است که فوق این مرتبه هیچ مرتبه نیست الا ذات
صرف و درین مرتبه مرتفع تمیز اثنیت اعتباریه است و برزخ البرازخ بجهت آن گویند که او حائل ست میان
تعین و لاتعین و جامع جمیع برازخ است و برزخ کبری ازان گویند که حامل مرتبتین اعظم ست یعنی احدیت و
واحدیت و احدیة الجمع ازان گویند که اعتبار ذات ست من حیث هی بے اعتبار اسقاط و اثبات و بدین نامها
نیز می شمارند تعین اول و تجلی اول و ظل اول و ظهور اول و خلق اول و مخلوق اول و وجود اول و موجود اول
و قابلیت اول و مبدء اول و برزخ اول و نشان اول و عقل اول و عقل کل و قلم اول و قلم اعلی و سبب اول
و مرتبه اولی و واسطه اولی و عالم معنی و حقیقت محمدی و نور محمدی و درة البیضا و برزخ کبری و برزخ البرازخ و برزخ جامع
و مرتبه اولی از غیب و غیب مطلق و عالم مطلق و رابطه مطلق و وجود مطلق و ماده مطلق و وحدت صرف و عالم وحدت
و مرتبه بعث و عالم اجمالی و وجود اجمالی و حضرت اجمال و عالم رموز و کنز الکنوز و کنز الصفات و عالم صفات و لوح محفوظ و ام الکتاب
و نور الانوار و حقیقة الحقائق و حقیقت مجهول و آدم حقیقی و حقیقت آدم و اسم اعظم و روح اعظم و ابو الارواح
و عشق اکبر و احدیة الجمیع و جمع الجمع و مقام شهود جمع الجمع قاب قوسین و لاهوت و اطلاق اسم مبارک الله برین مرتبه
می کنند و هم مرتبه واحدیت نیز معدن الکثرت ازان خوانند که جواهر اسماء و صفات ازین معدن ظهور یافت
و منشاء السوی ازان نامند که جمیع ممکنات ازین مرتبه ظهور یافته و الوهیت عبارت از حضرت اسم جامع
که جامع جمیع اسماء و صفات و افعال ست و قابلیة الکثرت ازان نامند که جمیع کثرات اسماء کلی الهی و اسماء کیانی
کونی ازین معدن صدور یافته و فلک الحیوة ازان خوانند که مدار حیات عالم برین مرتبه منوط است زیرا که اینجا

مرتبہ متضمن حقائق عالم ارواح واجسام است چراکہ ہر مرتبہ را باسم الٰہی تربیت میکنند و ہر مرتبہ کمالی حیات حقیقی از وے حاصل میکنند و فلک کنایہ از علو مرتبہ اوست و قابلیت ظہور یعنی مصدر جمیع ظہورات ست و نفس رحمانی عبارت از وجود اضافی ست کہ واحدست بحقیقت و متکثر بصور معانی۔

جوہر ہمہ موجودات ارواح و مثال بلکہ اسما و صفات در مرتبہ تعین اول متحد اند اصلا امتیاز نیست بلکہ در آن مرتبہ قابلیت ظہور ست نہ غیر و درین مرتبہ این ہمہ شیون ذاتیہ و حروف عالیات نامیدہ میشوند و این شیونات کہ در مرتبہ تعین اول بالقوہ بودند ہمہ در تعین ثانی تمیز گشتند و اسما و صفات شدند و ماہیات متمائزہ در علم شدند و این اعیان ثابتہ نامیدہ شدند و چون در وجود آمدند کلمات نامیدہ شدند۔

جوہر اللہ اسم مرتبہ است کہ جامع جمیع اسما و صفات و استعدادات و قابلیات است و این مرتبہ را در عرف صوفیہ وحدت مے نامند و حقیقت الحقائق خوانند و حقیقت محمدی گویند۔

جوہر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

در مرتبہ اول کہ صفات جبروت
از ذات جدا نبود و ملک از ملکوت
اعیان وجود را پدیدار نبود
در عین ظہور بلکہ در علم ثبوت

در مرتبہ نخستین کہ تعین اول ست ملک از ملکوت کہ مرتبہ ارواح ست و ملکوت از جبروت کہ مرتبہ صفات ست و جبروت از لاہوت کہ مرتبہ ذات است ممتاز نیست بلکہ وحدتے ست صرف و قابلیتے ست محض و این مرتبہ ہمہ در وے مندرج و مندمج من غیر امتیاز بعضہا عن بعض لا علما و لا عینا و خصوصیات این اعتبارات را باعتبار اندراج و اندماج درین مرتبہ بے امتیاز ایشان از یکدیگر اگرچہ آن امتیاز بحسب علم باشد شیونات ذاتیہ و حروف عالیات و حروف علویہ و حروف اصلیہ نیز می خوانند و بعد از امتیاز ایشان از یکدیگر در مرتبہ ثابتہ بسبب نورانیت علم صور شیون مذکورہ اند و مسمیٰ باعیان ثابتہ و ماہیات و بعد از تلبس بوجود و احکام و آثار اعیان مسمیٰ ست بموجودات و میفرمایند رباعی

در عالم معنی کہ نباشد اشیا
از ذات خود و غیر خود آگہ اصلا
ہستند ہمہ از روے ہستی یکتا
نوریت علم شان ز ہم کرد جدا

در مرتبہ دوم یعنی تعین ثانی کہ مسمیٰ میگردد باعتبار تحقق و تمیز جمیع معانی کلیہ و جزئیہ در وے اشیا کونیہ را بذات خود و ذات امثال خود اصلا شعور نیست بلکہ تحقق و ثبوت ایشان درین مرتبہ مقتضی اضافت وجود و نسبت با ایشان بحیثیتی کہ ایشان متصف شوند بموجودیت و وجود بسبب اضافت و نسبت با ایشان متعدد و متکثر گردد و چون بوجود متصف نشوند بطریق اولیٰ لازم می آید کہ متصف نباشند بکمالات کہ تابع ہستی

مروجود را چون شعور بخود و شمل خود پس ایشان درین مرتبہ متعدد و تمیز نباشند بتعدد و تمیز وجودی بلکہ تعدد و تمیز ایشان
باعتبار علم باشد بخلاف مرتبہ اولی کہ دران مرتبہ این تعدد علمی نیز ملحوظ نیست و امثال این بعینہ دانہ است کہ اصل
شجرہ است وقتیکہ وی را دانہ فرض کنیم پس تعین و تجلی دانہ خودش بے آنکہ تفاصیل خصوصیات بیخ و ساق و شاخ
و برگ و شگوفہ و میوہ کہ در وے مندرج و مندمج اند ملحوظ وے باشد بمثابہ تعین اول ست کہ اشیا را در وی نہ تعدد
وجودی ست و نہ تمیز علمی و تعین و تجلی دانہ بر خودش بصور تفاصیل این خصوصیات کہ بر وجود بصورت بیخ و ساق
و شاخ و برگ و شگوفہ و میوہ جلوہ نماید و این مفصل را در مجمل مشاہدہ کند بمنزلہ تعین ثانی ست کہ اشیا را در وے
اگرچہ تعدد وجودی نیست اما تمیز علمی ست و این خصوصیات مذکور باعتبار اندراج در مرتبہ اولی بے تعدد وجودی
و تمیز علمی شئو و از شیونات ذاتیہ است و صور معلومیت آنہا در مرتبہ ثانیہ مثال حقائق موجودات کہ مسمی است
باعیان ثابتہ در عرف صوفیہ و بماہیات نزدیک حکما۔

جواہر شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند اول تعینی کہ ثانی غیب ہویت
و مرتبہ لاتعین ست وحدتے ست کہ اصل جمیع قابلیات ست و او را ظہور و بطون مساوی ست و مشروط و مقید
بہیچ یک از انتفار اعتبارات و اثبات آن نیست بلکہ او عین قابلیت ذات ست مر بطون و ظہور و ازلیت و
ابدیت و انتفاء اعتبارات و اثبات آنرا و مر این وحدت را دو اعتبار ست اول اعتبار او ست بشرط عدم
اعتبارات و سقوط آن بالکلیۃ و این اعتبار احدیت ست و ذات را باین اعتبار احد خوانند و متعلق این
اعتبار بطون ذات ست و ازلیت او و دوم اعتبار او ست بشرط ثبوت اعتبارات غیر متناہیہ مر او را و این اعتبار
واحدیت ست و ذات را باین اعتبار واحد خوانند و متعلق این اعتبار ظہور ذات ست و ابدیت او پس احدیت
مقام انقطاع و استہلاک کثرت وجودیہ است در احدیت ذات و واحدیت اگرچہ کثرت وجودیہ منتفی ست از وے
اما کثرت نسبیہ متعقل التحقق ست در وے ہمچون تعقل نصفیت و ثلثیت و ربعیت در واحد عددی کہ منشاء
ہمہ اعداد او ست و جمیع تعینات وجودیہ غیر متناہیہ مظاہر این نسب متعلقہ در مرتبہ واحدیت است

جواہر در مرتبہ واحدیت این مرتبہ شہود علمی ذات ست مر خود را بجمیع تفاصیل شیونہ و امتیاز بعضہا
عن بعض و درین مرتبہ حقائق جملہ موجودات و ماہیات تمامی کائنات بتفصیل و امتیاز بعضہا عن بعض در
مرتبہ علم متحقق و ثابت شدند لہذا این مرتبہ را **اعیان ثابتہ** می نامند و تقدیم و تاخیر این سہ مرتبہ یعنی مرتبہ
احدیت و وحدت و واحدیت کشفی و عقلی ست نہ زمانی و حقیقی چہ ذات بے قید صفات کہ منتفی در مرتبہ
اول است و بعلم اجمال صفات و تجلیات در مرتبہ دوم و بعلم تفصیلے آنہا در مرتبہ سوم۔

جواہر در تعین ثانی اشیاء کہ بہ بوجود متصف نیستند پس متصف نباشند بکمالات کہ تابع ست مر وجود را

چون شعور بوجود و شمل خود پس ایشان درین مرتبه متعدد و متمیز باشند بتعدد و تمیز وجودی بلکه تعدد و تمیز ایشان باعتبار باشد بخلاف مرتبهٔ اولی که دران مرتبه این تمیز و تعدد علمی نیز ملحوظ نیست —

جواهر مرتبهٔ دوم مرتبهٔ غیب ثانی ست و غیب ثانی مسمی ست به تعین ثانی و مراد از تعین ثانی متحقق بودن اشیا که صفات الهیه و صور کونیه اند و ممتاز بودن آن اشیا یکی از دیگرے و ثابت بودن ان اشیا در حضرت علم ازلی یعنے منسوب ست بازل که علم حق ست و ازل بمعنی لابدایت در ماضی ست و ظهور آن اشیا برائے کسے که عالم باشیاست یعنی حق سبحانه و تعالیٰ و ظهورے که بر وجه تفصیل و فرق باشد یعنی بنحوے که هر چیزے که در علم منفصل و مفارق از چیزے دیگر باشد - و این اشیا صور معلومهٔ حق اند که بر حق ظاهر اند و حق عالم بانهاست و هیچ یکے زینها خود را سیاند و نه شمل خود را - و این مسئله مخالف شیخ اکبر ست چه شیخ اکبر در فتوحات تصریح فرموده که صور علمیه را ثبوت علمی ست و هر یکے ازینها را حیات و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام مناسب مرتبهٔ ثبوت ست و درین باب چندے از آیات قرآنی را بطریق شاهد نقل فرموده چنانچه موجودات خارجی را صفات مذکوره مناسب مرتبهٔ وجود ست بخلاف بعضے که میگویند که صور علمیهٔ الهیه را علم نیست چنانچه صور ذهنیه و وهمیه و خیالیهٔ ما را -

جواهر تعین ثانی خواهان آن بود که جمیع مراتب اجمالی و تفصیلی و حقائق بعضها عن بعض متمیز گردد و این حال حاصل نمیشود الا در مرتبهٔ واحدیت که آن مرتبهٔ الوهیت ست چرا که مرتبهٔ احدیت مرتبهٔ انتقال ست و مرتبهٔ وحدت مرتبهٔ اجمال پس مرتبه باید که جمیع اسماء و صفات دران مرتبه ثابت باشند و جمله اجمال دران تفصیل یابند و این مرتبهٔ الوهیت ست و ذات مطلق درین مرتبه باسم الله مسمی و موصوف گردد -

جواهر میان تعین اول و تعین ثانی فرقی نیست الا اجمالی و تفصیلی و تفصیل نوعی از کمال است مر علم اجمالی را و علم اجمالی مبنا و علم تفصیلی ست و اجمال متقدم ست بر تفصیل پس تا چار مرتبهٔ اول مرتبهٔ علمی ست و مرتبهٔ ثانی مرتبهٔ اعیانی -

جواهر تعین دوم از حیثیت الوهیت دو مرتبه را شامل ست وجوب لذاته و وجوب لغیره وجوب لذاته را ظاهر وجود گویند که وجوب صفت خاص اوست و وجوب لغیره را ظاهر علم نامند که امکان از لوازم اوست و مرتبهٔ الوهیت جامع این هر دو مرتبه است بجهت آنکه وجوب مرتبهٔ ظاهر ست و امکان مرتبهٔ باطن باقتضاے اسم الظاهر مرتبهٔ ظاهر را شامل است و باقتضای اسم الباطن مرتبهٔ باطن را شامل ست و این هر دو را ظاهر وجود و ظاهر علم ازان گویند که هر دو در خارج موجود اند اما هر یکے را وصف خاص ست ممتنع الانفکاک یکے غنا مطلق بالذات و دیگر مفتقر بالذات -

جواهر دور اسماء مرتبهٔ واحدیت این مرتبه را واحدیت و حقیقت انسانیه نام دارند و بدین اسماها

نیز انگارند تعین ثانی و تجلی ثانی و فلک الحیوة و حضرت ربوبیت و حضرت جمع و منشاء الکثرة و احدیت الکثرت
و قابلیت ظهور و مرتبه ثانی از غیب و برزخ ثانی و منتهی المعرفت و منشاء السوی و حضرت الوهیت و
منتهی العابدین و حضرت ارتسام و کون جامع و ظهور ثانی و ظل ممدود و نفس رحمانی و وجود منبسط و مبدء ثانی
و منشاء ثانی و عالم ملکوت و عالم باطن و عالم امر و عالم ثانی و مجموع الارواح و ید ثانی و عالم اسماء و عالم وجود
و کنز الارواح و معدن ارواح و معاد ارواح و مقام ارواح و پردهٔ وحدت و ظل وحدت و مبین صفات
و عین الیقین و ملک باطن از تحفه مرسله۔

جوهر در اعتبارات اربعه اعتبار بالکسر عبرت گرفتن و باندیشه از پے چیزے رفتن و چیزے را
نیک نگاه داشتن و اعتبارات اربعه عبارت ست از وجود علم و نور و شهود که اعتبارات ذات مطلق اند
و تعدد وجودی ندارند محض صلاحیت ذات اند و ذات بهر یک نسبت بیک اسمی مسمیٰ گردید و ذات مطلق
بواسطه این اعتبارات مقید بجمیع اعتبارات شد که عبارت از مرتبه واحدیت ست چه این اعتبارات
جامع جمیع اعتبارات اند و جمیع اعتبارات از ایشان ظاهر خواهند شد و این امور اربعه در قوس واحدیت
ثبت افتاد بجهت آنکه وحدت که خط وسطانی ست در آن مرتبه امتیاز را گنجائی نیست چراکه درین مرتبه
هست و نیست متساویست و قوس احدیت مرتبه مجرد ست از جمیع تعینات و تقییدات بل از جمیع
مراتب است پس نماند الا آنکه در قوس واحدیت این امور اربعه را ثابت کنند چراکه مرتبه واحدیت جامع
جمیع تعینات و اعتبارات است

جوهر در مرتبه ارواح بعد از تنزل بمرتبه ثانی تنزل ست بمرتبه ارواح و روح جوهریست بسیط مجرد از شکل
و لون و زمان و مکان و خرق و التیام و عالمی ست که اشارت حسی بدان راه نیابد و مدرک ست مر نفس خود را
و مثل خود را بلکه مبدء خود را که جناب حق سبحانه و تعالی است و آنرا عالم امر و عالم غیب و عالم علوی و عالم ملکوت
گویند و این مرتبه ظهور ذات ست مر خود را در خارج بنوعے از جدائی و غیریت و روح از حیثیت تجرد مغائر بدن ست
و تعلق تدبیر و تصرف نسبت با بدان میدارد و قائم بذات خود ست و در بقا محتاج بدن نیست فاما ازین حیثیت
که بدن مر عالم شهادت صورت و مظهر کمال اوست آن روح منفک از بدن نیست و از جهت اظهار کمال
محتاج بدن ست و ساری ست در اجزاء بدن نه همچو سریان حلول و اتحاد که نزد اهل نظر مشهور ست بلکه مثال
سریان وجود مطلق که حق ست سبحانه و تعالی در جمیع موجودات و باین اعتبار میان روح و جسم مغائرت
من کل الوجوه نباشد و گفته اند هر که کیفیت ظهور جناب حق سبحانه و تعالی در اشیا که اشیا از جهت عین حق اند و
از جهت غیر اند بداند کیفیت ظهور روح در بدان که روح از جهت عین بدن و از جهت غیر بدن ست تواند دانست

زیراکه رب بدن ست هرکه حال رب بامربوب دانست ظهور حق تعالی بصور اشیا دانسته است۔
صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرماید که معرفت روح و ذروهٔ ادراک آن بغایت رفیع و منیع است
بکمند عقول وصول بدان میسر نگردد ارباب مکاشفات بر کشف آن غیرت نموده جز بزبان اشارت ازان عبارت
نکرده و شریف تر موجودی و نزدیک تر مشهودی بحضرت عزت روح اعظم ست که حضرت خداوند تعالی آنرا
بخود اضافت فرموده بلفظ من روحی و من روحنا آدم کبیر و خلیفه اول و ترجمان الهی و مفتاح وجود و قلم
ایجاد و جندار واح همه عبارت از اوصاف اوست و اول صیدی که در شبکه وجود افتاد او بود و مشیت قدیمه او را
بخلافت خود در عالم خلق نصب کرده و مقالید خزائن اسرار وجود بدو تفویض نموده و او را بتصرف دران
ماذون گردانیده و از بحر حیات نهری عظیم بر و گشود تا پیوسته استمداد او فیض حیات ا… و میکند و بر اجزای کون
افاضه می نماید و صورت کلمات الهی را از مقر جمع اعنی ذات مقدس به محل تفرقه که عالم خلق ست میرساند
و از عین اجمال در اعیان تفاصیل جلوه میدهد و کرامت جناب الهی او را دو نظر بخشید یکی از برای مشاهده
جلال قدرت ازلی و دوم از برای ملاحظه جمال حکمت لم یزلی عبارت از نظر اول عقل فطری و مقبل آمده
نتیجه او محبت جناب الهی و عبارت از نظر دوم عقل خلقی و مدبر و نتیجه او نفس کلی هر فیضی که روح اضافی
از عین جمع استمداد کند نفس کلی آنرا قابل گردد و محل تفصیل آن شود و میان روح اضافی و نفس کلی بسبب
فعل و انفعال و قوت و ضعف نسبت ذکورت و انوثت پدید آمد و به رابطه امتزاج و واسطه ازدواج ایشان
متولدات اکوان موجود گشتند و بدست قابله تقدیر از مشیمه غیب بعالم ظهور آمدند پس جمیع مخلوقات نتیجه
نفس و روح آمد و نفس نتیجه روح و روح نتیجه امر چه حق تعالی روح را بخودی خود آفرید بی هیچ سببی که اشارت امر
بدان ست و جمله بواسطه روح که خلق عبارت از انست و همچنانکه وجود آدم در عالم شهادت مظهر صورت
روح آمد و وجود حوا در عالم شهادت مظهر صورت نفس و تولد او از آدم۔ و تولد صورت ذکور
بنی آدم از صورت روح کلی مستفاد آمد و لیکن ممتزج بصفت نفس و تولد اناث از صورت نفس کلی
پدید آمد با متزاج صفت روح و بدین جهت هیچ نبی بر صورت اناث مبعوث نگشت چه نبوت نسبت
تصرف در نفوس بنی آدم و تاثیر در عالم خلق نسبت به ذکورت دارد مصباح۔

جوهر در مرتبه عالم مثال این مرتبه ظهور ذات ست در مدارج بعد و اشکال لطیفه غیر قابله مر تجزیه
و انقسام و خرق و التیام را و وجه تسمیه آن بعالم مثال آنست که هر فردی از عالم ارواح و عالم اجسام بصورتی
مماثل وی درین عالم هست و جماعتی آنرا خیال خوانند زیراکه مدرک اینها قوت متخیله است و نزد محققین مثال
دو قسم ست یکی آنکه قوت متخیله انسانی ورا ادراک آن مشروط ست در خواب و تخیل نمودار می شود و آن گاهی

صواب باشد و گاهی خطا و آن را مثال مقید و خیال متصل نامند دوم آنکه بقوت متخیله و را دراک آن شرط نیست بلکه
بقوت باصره نیز ادراک توان کرد چنانچه صورتهاے که در آئینه و چیزهاے صافی می نماید و آن را مثال مطلق و خیال
منفصل خوانند زیرا که اینها جدا از قوت متخیله بذاتها خود موجود اند بجسد ارواح یعنی بودن ارواح برنگ جسد چنانچه
ارواح موتی بصورت جسمانی در خواب می نماید روح کامل صورت جسمانی گرفته بر یکے از محبان خود ظاهر شود و آن
صحیح و صواب ست خطا را اندرو راه نیست و عالم مثال را عالم برزخ و مرکبات لطیفه نیز گویند و در اصطلاح این
طائفه علیا ارواح و مثال را جمع کرده عالم ملکوت گویند و عالم مثال واسطه فیض عالم ارواح بعالم اجسام است و
و برزخے ست جامع میان ارواح و اجسام و بحسب برزخیت جامع احکام هر دو عالم ست که ظاهر و باطن است
و حد فاصل ست میان غیب و شهادت و نه عین جسم مرکب مادی است و نه عین جوهر مجرد عقلی یعنی عالم مثال
غیر عالم اجسام و غیر عالم ارواح است و نسبت بارواح کثیف است و نسبت باجسام لطیف لیکن مشابهت دارد
بجوهر جسمانی و بجوهر مجرد عقلی اما مشابهت وی باجسام از ان جهت ست که چنانچه اجسام محسوس مقداریست همچنین
عالم مثال نیز محسوس مقداریست و مقدار عبارت است از کمیت و کمیت عبارت از طول و عرض و عمق است
چه صورتے که در آئینه می نماید مدرک بحاسه باصره میگردد و طول و عرض و عمق دارد و مشابهت وی بارواح از ان
جهت ست که چنانچه ارواح لطیف و نورانی اند همچنین عالم مثال نیز لطیف و نورانی ست و از لطافت و نورانیت
آن صورت ست که بدست نمی توان گرفت و به شمشیر خرق نمی توان کرد و شهود ذوات مجرده از ماده در صور و
اشباح جسمانی در عالم مثال بود و ظهور حضرت جبرئیل در بعضی اوقات بصورت یکے از اصحاب جناب سرور عالم صلی الله
تعالی علیه و آله و صحابه و سلم که اسم مبارک دحیه کلبی بود و شهود خضر و انبیا و اولیا همدرین عالم باشد و کاملان توانند
که در عالم مثال تشکل خود را بشکل دیگر از آدمی و حیوان منقلب سازند و قوت تشکل باشکال مختلفه بعد از مردن و
از قید تن بر آمدن بایشان زیاده می شود و عالم مثال که روح بعد از مفارقت از جسد بشری و جسم عنصری دران
خواهد ماند غیر عالم مثال و برزخ سابقه است چه این برزخے ست ما بین دنیا و آخرت و برزخے که قبل از نشاء دنیوی ست
از مراتب تنزلات بود و اورا با نشاء دنیا اولیت ست و برزخے که بعد نشاء دنیوی ست از مراتب معارج ست
و اورا با نشاء دنیوی آخریت ست و صورے که لاحق ارواح در برزخ اخیر می شوند صور اعمال و نتائج اخلاق و افعال
که در نشاء دنیوی حاصل شده بخلاف صور برزخ اول و ممکن ست ظهور چیزے که در برزخ اول ست در عالم حس
و شهادت چه بسا اوقات مردم عوام و خواص چیزها در خواب می بینند که اثر آن بعد از بیداری در عالم شهادت پدید
می آید و ممتنع است رجوع چیزے که در برزخ ثانی ست بسوی عالم شهادت یعنی ارواحے که از دنیا منتقل شده
به برزخ ثانی رسیده اند محال ست که باز بدنیا بیایند مگر رجوع و خروج ایشان در دار آخرت خواهد بود و صور برزخ اول

عوام را در خواب مکشوف باشد و خواص را گاہی بخواب و گاہی بہ بیداری و قدرت ندارند بہ کشف احوال برزخ ثانی
مگر اقطاب و افراد و کم کسے از اہل مکاشفہ مطلع می شوند بر احوال موتیٰ و تسمیہ کردہ اند برزخ اول را الغیب امکانی
و مثال امکانی و ثانی را الغیب محالے و مثال ثانی و محالی و امتناعی —

جوہر در مرتبہ شہادت مرتبہ شہادت ظہور ذات ست مر خود را و خارج بصور اجسام و اجرام - درین مرتبہ
حق تعالیٰ نور خود را بدو تجلی یکی طبائع و دوم عناصر در ظہور انداخت از طبائع عرش و کرسی و ما فیہما ظہور یافت و
افلاک سبعہ نیز عند اہل التحقیق از طبائع اند و از عناصر مظہر کرہ نار و ہوا و کرہ آب و کرہ خاک کہ ہفت طبقہ زمین است
و حیوانات آتشی و ہوائی و آبی و خاکی و معدنیات و نباتات بظہور پیوست - و اجسام بر دو قسم ست علویات
و سفلیات علویات چون عرش و کرسی و سموات سبعہ و ثوابت و سیارات و باتفاق اہل کشف و شہود عرش و کرسی
و کواکب کہ مرکوز در کرسی اند و حکما آنرا ثوابت خوانند طبعی اند نہ عنصری و اصلا قابل فساد و فنا و زوال نیستند چہ
سطح کرسی زمین بہشت ست و عرش سقف بہشت - و اتفاق علماء سنت و جماعت ست کہ ہفت چیز در قیامت فانی
نخواہند شد. لوح و قلم و عرش و کرسی و بہشت و دوزخ و ارواح انسانی و کواکب دیگر کہ آنرا کواکب سیارہ گویند
و آن ہفت اند قمر ست و عطارد و زہرہ و شمس و مریخ و مشتری و زحل و ہر یکے ازینہا بر یک فلک بترتیب مذکور
یعنی قمر بر فلک اول و عطارد بر فلک دوم تا آخر و افلاک سبعہ کہ تحت کرسی اند قابل کون و فساد و خرق و
التیام اند - و شیخ اکبر در فتوحات فرمودہ کہ چون عالم فانی شود و مردم را زندہ نمودہ ازین زمین بزمینے دیگر کہ
در قرآن مجید مسمی است بارض ساہرہ نقل کنند کرہ ناری بر ما تحت خود کہ عناصر ثلاثہ اند و ہم بر ما فوق خود کہ افلاک
سبعہ اند غلبہ کند و ہمہ را برنگ خود سازد تا آنکہ ہیچ جسمی در جوف کرسی نماند ہمین مسمی بجہیم است کہ جاے
اشرار است و ما بین عرش و کرسی بہشت کہ جاے اخیار ست و طبیعت عبارت است از حقیقت جسمانی
سوال عناصر اربعہ و آنچہ ازینہا پیدا شدہ است کہ آنرا موالید ثلاثہ خوانند کہ آن جماد و حیوان و نبات است
ہمہ اینہا طبیعی اند چہ طبیعی بمعنی منسوب طبیعت جسمانی ہست پس طبیعی را مقابل عنصری ذکر کردن صحیح نباشد —
جواب اجسام دو قسم اند بعضے ازینہا مظاہر طبیعت مجردہ اند از کیفیات اربعہ کہ آن حرارت و برودت و
رطوبت و یبوست است و این قسم مسمی ست باجسام طبیعی و بعضے دیگر ازینہا مظاہر طبیعت مقیدہ بکیفیات
اربعہ مذکورہ اند و این قسم را عنصری نامند پس مراد ازین قول کہ عرش و کرسی و کواکب طبیعی اند آنست کہ
این امور ثلثہ منزہ اند و مبرا از تضاد کیفیات اربعہ متضادہ و ظاہر ست کہ خرابی جسمی کہ درو کیفیات اربعہ باشد
بسبب غلبہ یکی ازین کیفیات ست بر دیگر و اصلا وابستہ کون و فساد نیستند - و کون عبارت ست از حدوث
صورتے [illegible] صورتے مثلاً چون آب را بجوشانند و بخار گردد و صورت مائی فانی می شود و این را در

در اصطلاح حکما فساد گویند و صورت ہوائی پیدا میشود این را کون گویند و ہر فساد را کون لازم ست یعنی بعد ہر صورت فاسدہ صورت کائنہ پیدا میشود و سفلیات چون بسائط عنصریات یعنی عناصر اربعہ کہ بسیط اند یعنی غیر مرکب اند و جسم و آثار علوی یعنی اثر ہائے گردش افلاک و کواکب کہ از زمین بلند اند و ایشان را کائنات جو نیز خوانند و جو بمعنی ما بین آسمان و زمین است مانند آتش و باد و آب و خاک و این چار امثلہ بسائط عنصری ست و برق و آتش پارہ کہ از ابر جہد و رعد آواز شدید کہ از ابر برآید و ابر و باران کہ این امثلہ آثار علویست و رعد نزد حکیم آواز پاریدن ابرست چنانچہ جامہ قوی را پارہ کنند و آواز از ان خیزد ہمچنین بصدمہ ہوا ابر فرق میگردد پارہ پارہ میشود و آواز از و میخیزد کہ رعد ست و آیۃ ولالت میکند کہ رعد آواز تسبیح ملک ست و شیخ اکبر فرمودند چنانچہ حق تعالی در جسم ارضی افاضہ روح نمود تا انسان شد و در جسم ناری القاء روح کرد تا جن و شیاطین پیدا شدند ہمچنین در جسم ہوائی کہ ابرست القاء روح کردند تا فرشتہ مسبح پیدا میشود کہ آن رعد ست و چنانچہ جن بسبب لطافت وجود جسمانی مسمی بارواح ناری اند ہمچنین رعد بجہت لطافت وجود جسمانی اکثر مسمی بملک کنند یا نامش روح ہوائی نہند یسی برجاست و سفلیات مرکبات عنصریات اند چون جماد و نبات و حیوان و انسان و ہر یکے از ینہا مرکب از عناصر اربعہ است و چنانچہ عالم اجسام دو قسم است ہمچنین عوالم دیگر کہ توابع عالم اجسام اند نیز دو قسم است چہ اینہا اعراض اند و عرض در وجود خود محتاج بجوہر ست و محتاج تابع محتاج الیہ باشد چون حرکت و سکون و ثقل و خفت و لطافت و کثافت و الوان و اضواء و حروف و اصوات و روائح و طعوم و انواع و اصناف آن کہ تابع عالم اجسام است۔

جوہر در اسماء مرتبہ شہادت عالم حس و شہادت و عالم ناسوت و عالم ملکوت و عالم خلق و عالم سفلی و مرکبات کثیفہ۔

جوہر در مرتبہ جامع حضرت انسان این مرتبہ ظہور ذات ست مر خود را در یک مظہر اتم کہ آن نوع آدم است و در عرف این قوم عالم حس و شہادت و حضرت انسان را جمع کردہ ناسوت گویند و این مرتبہ ست جامع جمیع مراتب جسمانیہ و نورانیہ و وحدت و واحدیت را و این مرتبہ تجلی اخیر و لباس اخیرست و انسان وقتیکہ عروج کند پیدا می شود در ہمہ مراتب مذکورہ بانبساط خود و را نوقت او را انسان کامل گویند و عروج و انبساط بوجہ اتم در نبی ما بود صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ازینجہت خاتم النبیین و امام المرسلین گویند و ظہور و تجلی جناب حق سبحانہ و تعالی در نبی ما بجمیع اسماست غیر از وجوب ذاتی بر وجہ کمال بی غالبیت یکی بر دیگرے بلکہ بر سبیل تساوی و اعتدال و در انبیاء دیگر و اولیا نیز بجمیع اسماء ظہور فرمودہ است لیکن بر طریق غالبیت بعضی اسماء و مغلوبیت دیگرے نہ بر سبیل اعتدال پس لفظ مظہر اتم بر نبی ما صلی اللہ تعالی

علیہ وآلہ واصحابہ وسلم منحصر باشد نہ بر غیر و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ انسان کامل حادث بصورت الہیہ است
وآن چیز کہ نسبت کردہ میشود بسوی او سبحانہ از اسمی یا صفتے نسبت کردہ میشود آن چیز بسوے انسان کامل سوائے
وجوب ذاتی کہ این صفت مختصہ حضرت حق تعالی است و میفرمایند کہ نہ وصف کردیم او تعالی را بوصفے مگر
آنکہ ہستیم ما بآن وصف یعنی متصف بآن وصف ہستیم و ذائق آن وصف ہستیم سوائے وجوب ذاتی خاص
کہ نہ متصف بآن ہستیم و نہ ذائق آن ہستیم کہ آن صفت مختصہ ذات جناب حق سبحانہ و تعالی ست و علم جمیع
اعیان نیز در حق بشر محال ست وہمچنین علم تفصیل احوال الی الابد

جوہر در بیان آنکہ انسان مظہر اسم مبارک اللہ تعالی است نہفتہ مباد کہ ہر مرتبہ و ہر تعین
مظہر یکے از اسماء اللہ تعالی است و انسان مظہر اسم کلی اللہ تعالی است و جمیع اسماء در تحت اسم کلی اللہ تعالی
کہ اسم ذات و مستجمع جمیع صفات و اسماست مندرج اند ہمچو اندراج جزئیات در تحت کلی و چنانچہ اسم اللہ تعالی
بحقیقت و مرتبہ مقدم ست بر جمیع اسماء و ظہور و تجلی بر جمیع اسماء نمودہ انسان کامل کہ مظہر اسم مبارک اللہ تعالی
است باید کہ بذات و مرتبہ بر جمیع مظاہر مقدم باشد بنا بر اتحاد مظہر و ظاہر و تجلی و ظاہر بر باقی مظاہر باشد
پس جمیع مراتب موجودات کہ مظہر اسماء اللہ تعالی اند مظہر انسان کامل باشند و حقیقت انسان کامل
مشتمل باشد بر جمیع اشیا و اگرچہ انسان غیر کامل نیز مظہر جامع اسم کلی اللہ تعالی است لیکن انسان کامل
کہ انبیا و اولیاء اند از باقی افراد انسانی از انجہت بکمال ممتاز گشتہ اند کہ بطریق تصفیہ رجوع بمبدء
حاصل کردہ اند و از ہستی موہوم خویش فانی گشتہ باقی باللہ شدہ اند و اہل تحقیق میفرمایند کہ حضرت حق تعالی
را چنانچہ در جمیع موجودات سریان ست انسان کامل را نیز در جمیع موجودات سریان باشد چہ کامل کسی ست
کہ از خودی خود فانے و بہ بقاے جناب حق تعالی باقی باشد

جوہر در معنی الانسان سری وانا سرہ حدیث قدسی ست الانسان سری وانا سرہ انسان
سر من ست یعنی من ظاہرم و او باطن من و من سر انسانم کہ انسان ظاہر من ست و من باطن او و عارف را
این ہر دو مشاہدہ میسر است گاہ حضرت حق سبحانہ و تعالی را باطن یابد و خود را ظاہر و گاہ خود را باطن می یابد
و حضرت حق تعالے را ظاہر

جوہر در حقیقت انسانی چون حضرت حق سبحانہ و تعالی از مقام احدیت بواسطہ ظہور و اظہار تنزل
نمود بصورت حقیقت انسانی کہ روح اعظم و عقل کل است تجلی فرمود و انسان عبارت از مجموع روح
و جسد و ہیئت اجتماعی ست و اصل و حقیقت او روح اعظم و عقل کل است کہ مخلوق اول و در مرتبہ دوم
از مراتب وجود واقع است پس تمامی حقائق عالم مظہر حقیقت انسانی ست کہ حقیقت انسانی بصورت ہمہ

عالم ظاہر شدہ وحقیقت انسانی آئینہ ومجلاء جناب حق سبحانہ وتعالی است وعالم مرات انسان کامل ست از نیمت
مجموع عالم مفصل مسمی بانسان کبیر ست وبسبب این جامعیت مستحق خلافت گشتہ زیرا کہ خلیفہ باید کہ بصورت
مستجمع اوصاف مستخلف بود چنانکہ صاحب الفصوص الحکم قدس سرہ میفرمایند ومن شرط الخلیفۃ ان
یکون علی صورۃ المستخلف وانسان مظہر جمعیت ذات ست اجمالاً وتفصیلاً بخلاف افلاک وعناصر وغیرہا
کہ ہر کدام از انہا مظہر صفتی واسمی ست از ان جمعیت لہذا از حمل امانت مظہریت آن جمعیت ابا آوردند
انسان قبول آن نمود پس فضل جناب الٰہی وکرم نامتناہی روح را خلعت جمیع اسماء وصفات جمالی وجلالی
پوشانیدہ در مسند آفرینش مکرم وموقر فرمود وصورت روح در آئینہ وجود آدم منعکس شد جمیع اسماء وصفات
جناب الٰہی در وی متجلی گشت وخطاب انی جاعل فی الارض خلیفہ در رسید وبر منشور خلافت او این توقیع
ان اللہ خلق آدم علی صورتہ وبر لوائے کرامت او این آیۃ ظاہر شد وعلم آدم الاسماء کلہا وملائکہ
را بسجدہ او فرمود چہ ملائکہ را آن کمال وجمعیت نبود کہ بعضی ملائکہ مظہر صفت جمال اند وایشان ملائکہ
لطف ورحمت اند وبعضے مظہر صفت جلال وایشان ملائکہ قہر وغضب اند وآدم را جامع صفات جمال
وجلال ومحل لطف وقہر ورحمت وغضب گردانید خلقتہ بیدی عبارت ازانست لاجرم حضرت حق تعالی را
بجمیع اسماء وصفات شناخت وملائکہ نیز شناختند مگر بدان اسم کہ مظہر آن بودند کہ لا علم لنا الا ما علمتنا
اشارت بدوست وحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہ از جامعیت
حضرت انسان خبر میدہند ؎

داءک فیک وما تشعر — دوائک منک وما تبصر
وتزعم انک جرم صغیر — وفیک انطوی العالم الاکبر
وانت الکتاب المبین الذی — باحرفہ یظہر المضمر
وانت الوجود ونفس الوجود — وما فیک الموجود لایحصر
فلا حاجۃ لک فی خارج — فیخرج عنک ما یسطر

وحضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند ؎

انا القرآن والسبع المثانی — وروح الروح لا روح الاوانی
فؤادی عند مشہودی مقیم — یشاہدہ وعندکم لسانی

؎

شد بہ نقش موج ما دریا عیان — انچہ در عالم تو جویائی منم

چون ظہور جملۂ اشیا بماست	مظہر اوصاف رحمانی منم
ہر دو عالم شد بنور ما عیان	اصل ہر پیدا و پنہانی منم
نیست عالم در حقیقت جز طلسم	گنج بے پایان اگر دانی منم

جوہر در سجدہ ملائکہ بحضرت آدم علیہ السلام بعضے میفرمایند کہ سجدہ ملائکہ حضرت آدم علیہ السلام را من قبیل قبلہ است و مسجود حقیقی خداوند تعالے ست۔ و بعضے میفرمایند کہ حضرت آدم علیہ السلام مسجود بودند بسجدہ تحیت نہ بسجدہ عبودیت و بعضے میفرمایند کہ ملائکہ چون نور حضرت حق تعالی را در حضرت آدم علیہ السلام مشاہدہ کردند بے اختیار در سجود افتادند ؏ چون بنود سے ذات حق اندر وجود، آب و گل را کی ملک کردے سجود + و حضرت جدی مولانا شاہ امجد علی صاحب میفرمایند ؏ حرمت سے ملائک نے اُسے سجدہ کیا ہے + جسوقت کہ وہ صورت انسان مین آیا + و این کلام جامع است مر ہر دو قول اخیر را و نیز میفرمایند ؏

گرچہ اُس نور کا ہے یون تو سبھی جا پہ ظہور	پر کھلا خوب طرح صورت انسان مین آ

جوہر در بیان آنکہ علت غائی ایجاد انسان ست بدانکہ انسان نہایت مراتب تنزل وجود و بدایت ترقی ست و برزخ ظلمت کثرت و نور وحدت واقع است و غرض از ایجاد مراتب موجودات وجود انسانی ست و غرض از نوع انسان آن افراد اند کہ بسیر کشفی رجوع بمبدء نمودند و بمرتبہ کمال حقیقی رسیدہ اند و حصول معرفت حقیقی جز انسان را نیست و عبادت و معرفت تامہ جز از ان نیاید چہ باقی موجودات ہر یکے بر بعضی اسما و صفات عارف شدہ اند کہ مظہر آنند و عبادت ان اسم می کنند کہ ایشان را از ان اسم نصیبے ست و انسان بحسب جامعیت عارف جمیع اسماست پس بحقیقت علت غائی ایجاد او باشد و علت غائی اگرچہ بوجود ذہنی مقدم است اما بوجود خارجی متاخرست چہ علت غائی اول الفکر و آخر العمل ست ؏ ترا از بہر این کار آفریدند + اگرچہ خلق بسیار آفریدند + شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ آدمی اگرچہ بسبب جسمانیت در غایت کثافت است اما بحسب روحانیت در نہایت لطافت ست بہر چہ روآرد حکم آن گیرد و بہرچہ توجہ کند رنگ آن پذیرد لہذا حکما گفتہ اند چون نفس ناطقہ بصور مطابق حقائق متجلی شود باحکام صادق آن متحقق گردد عموم خلائق بواسطہ شدت اتصال بدین صورت جسمانی و کمال اشتغال بدین پیکر ہیولانی چنان شدہ اند کہ خود را از ان باز نمیدانند چنانکہ در مثنوی معنوی ست ؏

اے برادر تو ہمین اندیشۂ	ما بقی تو استخوان و ریشۂ
گر گل ست اندیشۂ تو گلشنی	ور بود خارے تو ہیمہ گلخنی

پس می باید کہ بکوشی و خود را از نظر خود بپوشی و برذاتی اقبال کنی و بحقیقتے اشتغال نمائی کہ درجات موجودات ہمہ

مجالی جمال او بیند و مراتب کائنات مرایای کمال او بدین نسبت چندان مداومت نمائی که با جان تو درآمیزد و هستی تو از نظر تو برخیزد اگر بخود درآئی با او آورده باشی و چون از خود تعبیر کنی از او کرده باشی متقید مطلق شود و انا الحق هو الحق گردد رباعی

گر در دل تو گل گذرد گل باشی	در بلبل بیقرار بلبل باشی
تو جزوی و حق کل ست گر روزی چند	اندیشه کل پیشه کنی کل باشی

جوہر در بیان آنکه زلت انسان کامل بہتر ست از طاعت عامه بدانکه زلت انسان کامل بہتر است از طاعت عامه نزد جناب حق سبحانه و تعالی از انجهت که چون زلت از انسان کامل بظهور می آید باستغفار متوجه می شود پس بمرتبه عظمی میرسد که از طاعت عامه را این مرتبه حاصل نمیشود و شیخ اکبر قدس سره در فتوحات فرموده اند که اهل الله چون زلت کنند منحط شوند از مقام خود و این انحطاط موجب شقاوت ایشان نیست و میشود هبوط ولی وقت زلت و هر چه که رسیده است بولی از این زلت از خواری و انکسار عین ترقی ست بر حالیکه قبل از این زلت بود زیرا که علو انسان کامل بجهت علم است و بجهت حال و درین خواری و انکسار زائد میشود و علم باشد که سابق نبود و زائد میشود حال که آن خواری و انکسارست که سابق زلت نبود و این ترقی ست بحال اشرف و کسی که این حال بیابد از خواری و انکسار وقت زلت و مقام رب بانتر سد چنانکه انسان ناقص است پس نیست او از اهل طریقت بلکه او ابلیس ابلیس است و این انحطاط و خواری که اولیا را است بعد صدور زلت عین معراج انسان کامل ست بجهت آنکه این حال اشرف است از حال سابق و معنی زلت لغزش است از مقام خود که فعل مناسب مقام ایشان نبود و از ایشان صادر شد اگر چه این فعل باین شان است که اگر از ناقص صادر می شد عصیان می بود بلکه کبیره و همچنین فعلے که از اولیا بلا قصد صادر شود بلکه بخطا و نسیان معصیت نیست بلکه خلاف منزلت ایشان ست و همچنین ولی که مکاشف باشد بقدر خود و مشهود وی می شود که در حق وی مخالفت مقدر است پس بحکم تقدیر از وی مخالفت صادر خواهد شد آن عصیان نیست که درین حال تکلیف از وی ساقط است که میداند که بحکم قدرست و این فعل اگر چه از وی عصیان نیست لیکن مناسب منزلت وے نیست که این فعل صادر میشود از وے۔

جوہر در بیان آنکه انسان کامل دائم در فراق ست بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که انسان کامل ہر چند سیر الی الله و من الله تمام کرده و واصل حقیقی گشته لیکن سیر فی الله را حد و نهایت نیست که تجلیات حق تعالی را نهایت نیست پس در ہر تجلی که

مشاہدہ میکند طالب دیگری می باشد پس دائم در فراق ست لہذا جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم مامور شدند بطلب زیادۃ در علم بقول او سبحانہ قل رب زدنی علما ونیز دعا می فرمودند رب زدنی فیک تحیرا واسما جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالی را نیز نہایتی نیست پس علم ہر اسمی کہ پیدا میشود انسان کامل را ومشاہدہ حق تعالی در آن اسم حاصل آید او را طلب معرفت باسم دیگر پیدا آید پس انسان کامل ہمیشہ در تشنگی می باشد و دریاہای معرفت فرو می برد وتشنگی او زائل نمی شود و در حدیث شفاعت واقع است کہ الہام میکند مرا اللہ تعالی اسمائیکہ علم کسی بآن اسما نہ رسیدہ است پس یاد کنم اللہ تعالے را بآن اسما وشفاعت کنم امت را وشیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ شفاعت کہ موجب فضل بر اولین وآخرین ست ہمین وجہ است کہ این علم حاصل شود کہ کسی را حاصل نیست ومخفی مباد کہ حقیقت الہیہ جامع جمیع صفات واسما است واسما غیر متناہی اند وعلم غیر متناہی محال ست بر تفصیل پس معرفت حقیقت الہیہ بتفصیل محال ست ونیست ممکن مگر علم حقیقت الہیہ بوجہی کہ جمیع اسما معلوم شود باجمال وتفصیل آن غیر واقف بحد ست یعنی حدے ندارد کہ آنجا بایستد لہذا کامل در علوم الہیہ ہمیشہ در سیرست وتشنگی او مرتفع نمے شود۔

جوہر در بیان آنکہ انسان را سہ نوع ممات است۔ انسان را سہ نوع ممات است اول در ہر طرفۃ العین بحسب مقتضای ذاتی ممکن کہ لازم امکانیت است وتمامت موجودات درین موت بحسب مقتضای ممکن "یکمرتبہ چشم برہم زدن" در ہر طرفۃ العین با انسان شریک اند دوم ممات اختیاری کہ مخصوص نوع انسانی است واین موت عبارت از فنا جمیع ہوای نفس واعراض از لذات جسمانی ومشتہیات نفسانی ومقتضیات طبیعت وشہوت است ودر اصطلاحات صوفیہ مخالفت نفس را موت احمر خوانند وموتوا قبل ان تموتوا اشارت باین موت اختیاری ست سوم ممات اضطراری وآن عبارت از قطع تعلق روح ست از بدن واین موت شامل جمیع حیوانات ست وحیات نوع انسانی نیز سہ گونہ است اول حیاتی ست کہ در ہر طرفۃ العین تجلی نفس رحمانی وامداد فیض وجودی متواتر می رسد وآن حیات در مقابل مماتی ست کہ در ہر زمان بحسب مقتضای ذاتی ممکن انسان وجمیع موجودات را واقع است واین شامل مراتب وجود ومخصوص نشاء ظہور ست دوم حیات ابدی قلبی کہ بواسطہ انسلاخ اضافات نفسانی واتصاف بصفات قلبی حاصل میگردد واین حیات در مقابل ممات اختیاریست واین ممات وحیات مخصوص نوع انسانی ست سوم حیات ست در برزخ مثالی ملکوتی بحسب حال مردہ واین حیات در مقابل ممات اضطراری ست

جوہر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سرہ در رسالہ خود میفرمایند ... دو قسم اند قسمی با بدان تعلق ندارند بحسب تصرف و تدبیر چنانچہ تدبیر و تصرف نفس ناطقہ در جسم ما است و ایشان را کروبیان گویند و ایشان نیز دو قسم اند قسمی آنند کہ بعالم اجسام ہیچ وجہی خبر ندارند چہ اینہا مہیمین اند کہ تجلیات ... دانش آنہا را سوختہ از ینجاست کہ مامور بسجدہ آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام نشدند شیفتگی و دیوانگی در عظمت جناب مستطاب خداوند تعالی و یگانہ اند در مطالعہ جمال حضرت حق سبحانہ و تعالی و ایشان را ملائکہ مہیمہ خوانند و قسمی دیگر آنند کہ اگرچہ بعالم اجسام تعلق ندارند بنحوی کہ ہر فرد ایشان مدبر جسمی از اجسام باشد چنانکہ روح زید کہ مدبر جسم زید است و دو شہود قیومیت شیفتہ و متحیر اند اما ایشان حجاب بارگاہ الوہیت اند و وسائط فیض ربوبیت و فیض حضرت اقدس و اعلی بر دو قسم است فیض وجہ خاص و فیض سلسلہ ترتیب فیض وجہ خاص عبارت از فیضی است کہ بے واسطہ غیر ... از جناب حق سبحانہ و تعالی از ان حیثیت کہ وی سبحانہ و تعالی ساریست در قابل فائز شود و فیض سلسلہ ترتیب عبارت از فیضیست کہ بواسطہ حجاب مذکور باشد و ایشان را ملائکہ جبروتیہ خوانند و ... ایشان فرشتہ است کہ او را روح اعظم خوانند و باعتبار دیگر او را قلم اعلی گویند کہ اول ما خلق اللہ القلم و باعتبار دیگر عقل اول کہ اول ما خلق اللہ العقل و این روح اعظم در صف اول ... است و روح القدس کہ او را جبرئیل خوانند در صف اخیر ایشان است و قسمی دیگر آنند کہ بعالم اجسام تعلق دارند ... تدبیر و تصرف ہر یکے در یک جسمی و ایشان را روحانیان گویند و ایشان نیز دو قسم اند قسمی آنند کہ ... تصرف میکنند و ایشان را ملکوت اعلی خوانند و قسمی دیگر آنند کہ در ارضیات تصرف میکنند ایشان را ملکوت ادنی گویند و بر ہر جزے ملکی موکل است و در حدیث شریف وارد شدہ ملک الجبال ملک الریح و ملک الرعد و ملک البرق و ملک السحاب تا جائیکہ فسبحان الذی بیدہ ملکوت کل شیء نقاب بر نیندازد و آنچنین ... دانست و ارواح ناری کہ ایشان را جن و شیاطین خوانند از جنس ملکوت اسفل اند و بعضی ... بر نوع انسانی مسلط کردہ اند و ابلیس رئیس ایشانست و بعضی از ایشان قابل تکلیف اند و ... بحی و پیش ائمہ طریق و سادات تحقیق در حقیقت و ماہیت ایشان اختلاف بسیار است و ہر یکے

از مقام خود خبرے دادہ اند و شرح آن دراز است

جوہر در حفظ مراتب وجود قدوۃ المحققین صاحب تحفۃ المرسلہ الی النبی صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم میفرمایند ان اسماء مرتبۃ الالوہیۃ لا یجوز اطلاقہا علی مراتب الکون و الخلق و کذا لا یجوز اطلاق اسماء مراتب الکون علی مرتبۃ الالوہیۃ ہر دو ستی کہ ...

گردن نامہا بمرتبہ الوہیت برمرتبہ کون وخلقت روانیست وہمچنین عکس آن وترک این رعایت زندقہ والحاد است نزد محققان وحضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ درلوائح میفرمایند کہ حقیقت وجود اگرچہ برجمیع موجودات ذہنی وخارجی مقول ومحمول می شود اما او را مراتب متفاوت ست بعضہا فوق بعض ودر ہر مرتبہ او را اسامی وصفات ونسب واعتبارات مخصوصہ است کہ در سائر مراتب نیست چون مرتبہ الوہیت وربوبیت وعبودیت وخلقیت پس اطلاق اسامی مرتبہ الوہیت مثلاً چون اللہ ورحمن وغیرہما برمراتب کونیہ عین کفر ومحض زندقہ باشد وہمچنین اطلاق اسامی مخصوصہ مراتب کونیہ برمرتبہ الوہیت غایت ضلال ونہایت خذلان رباعی

اے بردہ گمان کہ صاحب تحقیقی	وندر صفت صدق ویقین صدیقی
ہر مرتبہ از وجود حکمے دارد	گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

جوہر عالم را سہ موطن ست یکی تعین اول ودرین موطن نام اجزاے عالم شیون میگویند دوم تعین ثانی ست ودرین محل نام آن اعیان ثابتہ میباشد سوم خارج ست ودرین محل باعیان خارجیہ می نامند وعالم را خیال ازان جہت گویند کہ با موجودات خیالی شریک ست دربن کہ وجود حقیقی ندارد واجزاء علم او ادراک ظہور ونمود ہست

جوہر حضرت شیخ محب اللہ قدس سرہ میفرمایند کہ وجود اضافی کہ وجود عالم ست موہوم محض است ووجود حقیقی وموجود حقیقی حضرت حق تعالی است وبس پس درمیان نماند مگر وجود واحد حقیقی پس کجا گنجایش اینکہ واجب تعالی کلی باشد چہ جاے کلی طبعی کہ ممتنع الوجود است در خارج

جوہر بدانکہ ہرچہ متعین باشد ممتاز از غیر اصلی دارد پس ناچار است ہر موجود را از حقیقت خود وآن حقیقت را از مبداء خود کہ حقیقة الحقائق باشد پس تمام نشود ومنقطع نگردد سوال مگر ہنگامیکہ منتہی شود بسوے مبداء حقیقی کہ اصل باشد یعنی آنکہ تعین نداشتہ باشد وممتاز نگشتہ از ہیچ موجودی

جوہر چون وجود واحد مطلق درمراتب تنزلات تجلی فرمود متعین بہ تعین شد ومقید گشت آن مقید را جزئی گویند ومطلق را کلی گویند ومطلق شامل مقید است وکلی شامل جزئیست ومقید جزئے از جہت تقیدے کہ دارد محجوب از کلی ست ونسبت اشیاء موجودہ متعینہ با وجود مطلق کہ حق عبارت ازوست نسبت جزئیات ست با کلی۔

جوہر وجود موجودات از حیثیت نسب اسما کثیر است واز حیثیت ذات کہ وجود است واحد است چہ غیر از وجود عدم است ذات واحد باعتبار تکثر نسب وصفات متکثر نمی گردد ونمود کثرت در اسماست نہ در ذات

جو ہر تعیین معین کردن ومخصوص نمودن چیزے را ازمیان چیزہا وتعین مخصوص شدن چیزی ازمیان چیزہا وگاہی مراد ازہستی ووجود نیز باشد- اطلاق بالکسر روان کردن ورہا کردن از بند وکشادن وگفتن وتکلم راندن- تقیید قید کردن وبند نمودن

جو ہر مراد ازصور خیالی موجودات کونی ست کہ آنرا نفوس وہمی نیز گویند وعالم را خیالی ازین حیثیت گویند کہ باموجودات خیالی شریک ست درینکہ وجود حقیقی ندارد واورا جز درعلم وادراک ظہور ونمود نیست چنانکہ گذشت ووجود در جمیع موجودات مشہود مے شود

جو ہر تعین مخصوص شدن چیزے ازمیان چیزہا وگاہ مراد ازہستی ووجود نیز باشد کما قال تعین صفت متعین است وصفت عین موصوف ست من حیث الوجود اگرچہ غیر اوست من حیث المفہوم ولذا قیل التوحید للوجود والتمیز للعلم

جو ہر شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ موجود حقیقی یکی بیش نیست وآن عین وجود حق وہستی مطلق است اما اورا مراتب بسیار ست اول مرتبہ لاتعین وعدم انحصار واطلاق از ہر قید واعتبارات وازین حیثیت منزہ است از اضافات نعوت وصفات ومقدس ست از دلالت الفاظ ولغات نہ نقل را در نعت جلال او زبان عبارت ست ونہ عقل را امکنہ کمال او امکان اشارت ہم ارباب کشف از ادراک حقیقتش در حجاب ہم اصحاب علم از امتناع معرفتش در اضطراب غایت نشان او بی نشانی ست ونہایت عرفان او حیرانی ومرتبہ ثانیہ تعین اوست بہ تعین جامع مر جمیع تعینات فعلیہ وجوبیہ الہیہ را وجمیع تعینات انفعالیہ امکانیہ کونیہ را واین مرتبہ مسمی است بہ تعین اول زیرا کہ اول تعینات حقیقت [illegible] ست وفوق او مرتبہ لاتعین ہست لاغیر ومرتبہ ثالثہ احدیت جمع جمیع تعینات فعلیہ موثرہ است واین مرتبہ الوہیت است مرتبہ رابعہ تفصیل مرتبہ الوہیت است وآن مرتبہ اسما وحضرات ایشان [illegible] واعتبار این دو مرتبہ از ظاہر وجود است کہ وجوب وصفت خاص اوست ومرتبہ خامسہ احدیت جمع جمیع تعینات انفعالیہ است کہ از شان ایشان ست تاثر وانفعال واین مرتبہ کونیہ وامکانیہ است ومرتبہ سادسہ تفصیل مرتبہ کونیہ است کہ مرتبہ عالم ست وعروض این دو مرتبہ باعتبار ظاہر علم ست کہ امکان از لوازم اوست وآن تجلی اوست بر خود بصور حقائق واعیان ممکنات پس فی الحقیقت وجود یکی بیش نیست کہ در جمیع مراتب وحقائق ساریست ودرین مراتب وحقائق عین این مراتب وحقائق ست چنانکہ این مراتب وحقائق در وی عین وی بودند حیث کان اللہ ولم یکن معہ شئ [illegible] حق را [illegible] جدا از عالم زیرا کہ عالم ہمہ حق ست وحق در عالم+

جز عالم نیست مدر موضع دیگر مراتب را منحصر در پنج مرتبہ داشتند و مرتبہ اول را تعین اول گفتہ مراتب تعینات و تنزلات را شمردہ اند پس منافی این سخن نباشد کہ درین قسم مرتبہ الہی را دو قسم ساختہ اند یکی قسم مرتبہ ذات الہی ست و دیگرے تفصیل این مرتبہ کہ مرتبہ تمیز اسماء و صفات است از یکدیگر و ہمچنین مرتبہ امکانی را دو قسم اعتبار کردہ یکی احدیت جمع جمیع ممکنات و دیگرے تفصیل آن مرتبہ و چون در حقیقت ہمین مرتبہ امکانی ست کہ در کون ظہور یافتہ این ظہور کونی را علیحدہ نشمردہ و می تواند بود کہ مراد از مرتبہ سادسہ کہ تفصیل مرتبہ خامس ست و چون از ادانی کونی باشد و مرتبہ علم بحقائق ممکنات و اعیان ثابتہ تمام داخل مرتبہ خامسہ باشد چرا کہ وجود عینی سامرتبہ تفصیل است و علم را نظر مرتبہ اجمالی قولہ حق ساجد اشمرز عالم الخ یعنی عالم در حق باعتبار تعین اول عین اوست و تمائز اصلا نیست دران مرتبہ میان حق و عالم بلکہ در مرتبہ تعین مثالی نیز عین ست چرا کہ تعدد وجودی دران مرتبہ نیست و حق در عالم یعنی باعتبار مرتبہ ظہور در عالم عین عالم ست چرا کہ ظاہر باعتبار ظہور عین مظہر ست میان مظہر و ظاہر دران مظہر مغائرت اصلا نیست چنانکہ مصنف فرمودہ کہ وے درین مراتب و حقائق عین مراتب و حقائق است چنانکہ این مراتب و حقائق در وی عین وے بودند حیث کان اللہ ولم یکن معہ شے

جواہر وجود را تنزلات است ای ظہورات بحسب تعینات کہ آنرا شیون ہویۃ ذاتی گویند از ان روے کہ آن شیون کامنہ در ذات ست و تصریح بلفظ ہو فی قولہ تعالے کل یوم ہو فی شان و مثال آن شیون در محسوسات چون خفاے شجر در نوات

(ہستہ خرما یعنی تخم خرما ۱۲)

جواہر کون عبارت از وجود عالم است از ان روے کہ عالم ست نہ بآن اعتبار کہ حق ست پس بمعنی مکون بود و کون جامع وجود انسان کامل ست کہ آن آدم است۔ آدم و عالم را دو اعتبار است یکے من حیث ذاتہ و آن نبود و پیدا شد و یکی من حیث الوجود المطلق کہ ساریست در کل کہ با ہمہ کس و ہمہ چیز آنس میگیرد و باین اعتبار اشتقاق انسان از انس باشد و شاید کہ اشتقاق او از نسیان باشد کہ چون بہ بعضے از انچہ شامل ست مشغول میشود از بعضی دیگر غافل میگردد

جواہر وجود ہر موجود من حیث الحقیقت عین وجود موجودات دیگر ست و از حیثیت تعین غیر است و امتیاز ہر موجودے از ما عداے خود بخصوصیت نسبت و صفت خاص است یعنی ہر شے مظہر اسمی خاص است از اسماء الہیہ چہ اسم عبارتست از ذات با نسبت خاص ست و نسبت و صفت تابع ذات آمد غیر حق را وجودی نیست۔

جواہر جمیع موجودات از روی محض حقیقت وجود عین حق است سبحانہ تعالی و من حیث التعین غیر اوست

جواہر بدانکہ حق تعالی با کل واحد از اعیان کہ ظلال حق تعالی اند ہمچنانست کہ نور بہ نسبت

بازجاجہ کہ نمایندگی الوان نور بحسب لون زجاج است کہ حجاب اوست وفی نفس الامر نور را لونی نیست تا اگر زجاج صافی ست وسفید نور دروی صاف وسفید نماید واگر زجاج کبود است وملون نور دروے کبود وملون نماید ودر حقیقت نور نہ رنگ دارد ونہ کثیف است حضرت حق تعالیٰ واحد حقیقی ست منزہ از صورت وصفت ولون وشکل در حضرت واحدیت وہم اوست کہ در مظاہر متکثرہ بصور مختلفہ ظہور وبروز کردہ است بحسب اسما وصفات وتجلی اسمائی وصفاتی وہمانی خود را بخود عرضہ کردہ لاتدرکہ الابصار وہو یدرک الابصار خلاصہ کلام این کہ حق را تشبیہ کردہ است بنور وحقائق واعیان موجودات را بزجاجات متنوعہ متلونہ وظہورات حق تعالیٰ بالوان مختلفہ متظاہر وہو تعالیٰ منزہ ومتعال عن الشکل والوضع واللون واین سخن کہ گفتہ اند لون الماء لون انائہ

حکایتی از حقیقت این صورت است۔ از نصوص الخصوص فی شرح الفصوص

جوہر بدانکہ عالم بجمیع اجزا خویش اعراض است ومعروض وجود جناب حق سبحانہ وتعالیٰ وعرض آنرا گویند کہ در موجودیت خود محتاج بغیر باشد چنانچہ [illegible] حرکت وسکون والوان اعراض اند ومعروض جواہر واجسام کہ بے اجسام این چیزہا ظاہر نتوانند شد ونزد محققین جواہر نیز اعراض اند ومعروض وجود جناب حق سبحانہ وتعالیٰ کہ قیام جمیع موجودات بی آن متصور نیست

جوہر کثرت واختلاف صور امواج بحر را متکثر نگرداند وآحاد اسما مسمی را متعدد نکند دریا نفس زند بخارش گویند ومتراکم شود ابرش خوانند فرو چکد بارانش نام نہند روان شود سیل گویند۔ صاحب لمعات قدس سرہ میفرمایند کہ نہایت کار آنست کہ محب محبوب را آئینہ خود بیند وخود را آئینہ او یعنی نہایت سفر ممکن آنست کہ ہستی واجب را آئینہ خود بیند وہستی خود را آئینہ واجب بحکم

المومن مرآت المومن

جوہر بدانکہ چنانچہ سایہ را بخود وجودی نیست عالم را نیز بخود وجودی نیست وچنانچہ سایہ تابع وجود شخص است عالم نیز تابع وجود حضرت حق تعالیٰ است چراکہ مظہر اسما وصفات اوست واسما وصفات لازم او بل عین ذات اوست

جوہر اشیا عبارت ست از تعینات کہ وجود بآن تعینات متعین شدہ ویا عبارت ست از وجود کہ متعین باین تعینات گشتہ بہر تقدیر وجود اشیا بی تعینات صورت نبندد

جوہر بروز وکمون از مقتضیات کمال ذاتی است وظہور وحدت بنفس کثرت وبازگشت کثرت بوحدت ہم از آثار نفس رحمانی ست۔ گلشن راز

جوہر دربیان آنکہ حقائق اشیا عبارت ست از تعینات وجود مطلق در مرتبہ علم شیخ

نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که حقائق اشیا عبارت است از تعینات وجود مطلق در مرتبه علم و وجودات اشیا عبارتست از تعینات او در مرتبه عین پس حقائق اشیا و وجودات ایشان از حیثیت محض حقیقت وجود عین یکدیگر و عین وجود مطلق باشند و تمایز و تغایر بالکلیه مرتفع باشند و از حیثیت تعین مغائر یکدیگر و مغائر وجود مطلق نیز باشند اما مغائرت ایشان مر یکدیگر را باعتبار خصوصیات ست که ما به الامتیاز ایشان ست از یکدیگر و اما مغائرت ایشان مر وجود مطلق را بسبب آنست که هر یک از ایشان تعینی ست مخصوص مر وجود واحد را که مغائر است مر سائر تعینات را و وجود مطلق مغائرست مر کل را و مر بعض را بلکه در کل عین کل ست و در بعض عین بعض و منحصر نیست

در کل و در بعض پس غیریت او باعتبار اطلاق باشد از کلیت و بعضیت و از اطلاق نیز فافہم

جوہر موجودات ممکنه که بعالم موسوم ست کل است زیرا که دو جزو دارد یک جزو او وجود است که تغیر و تبدل اصلا بوے راه نیابد و یک جزو دیگر تعین که امر عرضی ست بمقتضاے ذاتی خود ہر لحظه نیست میگردد و موجودات ممکنه در حقیقت از ترکیب وجود و عدم باز دیا گشته از امور اجتماعیه است و وجود امور اجتماعی عرض ست زیرا که نبود و پیدا شد و عرض برحسب عدمیت ذاتی که دارد علی الدوام طالب و ساعی ست بسوی مرکز خود که عدم است و ہیئت اجتماعی از جمله اجزاء او مرکب ست و مرکب بانعدام

ہر جزو معدوم میشود و مقررست که عرض دو زمانه باقی نمی ماند

جوہر قدیم و محدث که واجب و ممکن است از ہم جدا نیستند علی الدوام قدیم را بصور محدثات ظهور است پس قدیم را که حق ظاہر مرادست حق گویند و محدث را که حق مظہر اوست عالم خوانند

جوہر ممکنات عبارت از ظهور تجلی حق ست بصورت ایشان پس ممکنات قطع نظر از تجلی حق

بصورت ایشان کرده عدم اند پس از امور اعتباریه اند و وجود خیالی و وہمی دارند

جوہر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

ای آنکه بفهم مشکلاتی منسوب
وز نسبت امکان و وجوبی محجوب
امکان صفت ظاہر علم ست فحسب
مخصوص بظاہر وجود ست وجوب

باطن وجود عبارتست از مرتبه لاتعین و تجرد از مظاہر و ظاہر وجود اشارت ست بمراتب تعینات کلیه و جزئیه وجوبیه و امکانیه و گاہی باطن وجود گویند مراد از ان مرتبه صور علمیه و اعیان ثابته باشد وقتی که گویند وجوب صفت ظاہر وجود ست مراد بظاہر وجود صور علمیه و اعیان ثابته باشد گاہی ظاہر وجود میگویند در مقابله باطن وجود که مرتبه لاتعین و تجرد از مظاہر است و حینئذ مراد بظاہر وجود مراتب تعینات

کلیه وجزئیه وجوبیه وامکانیه است وگاهی ظاهر وجود میگویند در برابر باطن وجود که صور علمیه واعیان ثابته است وحینئذ مراد بوی حیثیت عالمیت حضرت وجود ست زیراکه چون حضرت وجود برخود تجلی کند بذات خود وشیون واعتبارات ذات خود لا شک اورا دو حیثیت پیدا میشود حیثیت عالمیت وحیثیت معلومیت که صور علمیهٔ اعیان ثابته است باطن وپوشیده است ور ذات عالم وذات عالم نسبت بآن ظاهر چنانکه اینمعنی را در خود وامثال خود باز می یابیم وبس ظاهر ست که هریک از حیثیتین مذکورتین را اگرچه تمایز بین العالم والمعلوم بمحض اعتبار باشد اقتضاے چند خاص است چون وحدت و وجوب واحاطه وتاثیر مر عالمیت را ومقابلات این امور اعنی کثرت وامکان ومحاطیت وتاثر مر معلومیت را پس وقتی که گویند وجوب صفت ظاهر وجود ست مراد بآن ظاهر وجود باشد بمعنی ثانی نه بمعنی اول چه ظاهر وجود بمعنی اول شامل ست مر همه تعینات وجوبیه وامکانیه را چنانکه گذشت پس صفت وجوب شامل جمیع تعینات ظاهر وجود بمعنی اول نباشد ومتبادر از نسبت وجوب بوے شمول است ومراد بظاهر علم صور علمیهٔ اعیان ثابته است که از لوازم ایشان ست صفت امکان که عبارتست از تساوی نسبت ایشان بظهور وبطون که معبر میشوند بوجود وعدم خارجی وباطن ظاهر علم عین وجود ست که شامل شیون اعتبارات ومن حیث ظاهر همان تمیز نسبتی واقع فافهم فانه سر مبهم

جوهر در تجدد امثال شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که شیخ اکبر قدس سره در فص شعیبی میفرمایند که عالم عبارتست از اعراض مجتمعه در عین واحد که حقیقت هستی ست وآن متبدل وتجدد میگردد مع الانفاس والآنات در هر آنی عالمی بعدم میرود ومثل آن بوجود می آید واکثر اهل عالم ازین معنی غافل اند کما قال الله تعالی بل هم فی لبس من خلق جدید ومیفرمایند که عالم بجمیع اجزائه نیست مگر اعراض متجدده متبدله مع الانفاس والآنات که در عین واحد جمع شده اند ودر هر آنے ازین عین زائل می شوند وامثال آنها بوی ملتبس میگردند پس ناظر بواسطه تعاقب امثال در غلط می افتد ومی پندارد که آن امریست واحد مستمر رباعی

بحریست نه کاهنده ونه افزاینده	امواج برو رونده وآینده
عالم که عبارت ازهمین امواج است	نبود دو زمان بلکه دو آن پاینده

ومیفرمایند که ارباب کشف وشهود می بینند که حضرت حق تعالی در هر نفسی متجلی ست به تجلی دیگر ودر تجلی او اصلا تکرار نیست یعنی در دو آن بیک تعین ویک شان متجلی نمیگردد بلکه در هر نفسے بتعین دیگر ظاهر میشود ودر هر آنے بشانی دیگر تجلی میکند رباعی

هستی که عیان نیست دوآن در شانی ... در شان دگر جلوه کند هر آنی
این نکته بجوز کل یوم هو فی شان ... گر بایدت از کلام حق برهانی

و سر درین آنست که حق سبحانه وتعالی را اسماء متقابله است بعضی لطیفیه و بعضی قهریه همه دائما در کار اند و تعطیل بر هیچ یکی جائز نه پس چون حقیقتی از حقائق امکانیه بواسطه حصول شرائط و ارتفاع موانع مستعد وجود گردد رحمت رحمانیه او را دریابد و بروی افاضه وجود کند و ظاهر وجود بواسطه تلبس با آثار و احکام آن حقیقت متعین گردد بتعین خاص و متجلی شود بحسب آن تعین بعد از ان بسبب قهر احدیت حقیقی که مقتضی اضمحلال تعینات و آثار کثرت صوری است ازان تعین منسلخ گردد و در همان آن انسلاخ بمقتضای رحمت رحمانیه به تعین دیگر خاص که مماثل تعین سابق باشد متعین گردد و در آن ثانی بقهر احدیت مضمحل گردد و تعین دیگر برحمت رحمانیه حاصل آید و هکذا الا ماشاء الله پس در هیچ دو آن بیک تعین تجلی واقع نشود و در هر آن عالم بعدم میرود و دیگری بمثل آن بوجود می آید اما محجوب بجهت تعاقب امثال و تناسب احوال می پندارد که وجود عالم بر یک حال است و در ازمنه متوالیه بر یک منوال و هم در لوائح میفرمایند رباعی

انواع عطا گرچه خدا می بخشد ... هر اسم عطیه جدا می بخشد
در هر آنی حقیقت عالم را ... یک اسم فنا یکے بقا می بخشد

خواجه ابوالوفا خوارزمی میفرمایند که چون اقل اجزاء زمان منقسم بدو آن است در یک آن ایجاد حاصل می شود و در آنی دیگر اعدام منافات سخن خواجه ابوالوفا و سخن مصنف ظاهر است و بر سخن مصنف این شبهه می آید که ایجاد و اعدام دو امر ست که بعد از دیگری متحقق میشود پس چگونه هر دو در یک آن که قسمت پذیر نیست وجود توانند یافت در توفیق بین الکلامین و دفع شبهه می توان گفت که مراد مصنف از لفظ آن نه آنی ست که میان علماء مشهور ست و قسمت پذیر نیست بلکه مراد از آن زمانی ست که اقصر زمانها ست منقسم بدو آن و آن بهمعنی در میان این طائفه شائع است

جوهر در تجدد امثال محققان صوفیه صافیه میفرمایند که هر آن عالمی بعدم میرود و عالمی بوجود می آید و این را تجدد امثال گویند عالم را دو وجه است وجهی ست بسوی نفس خود و وجهی ست بسوی اصل و رب او پس ممکن از حیثیت نفس خود معدوم ست و نیست وجود او مگر از حیثیت وجه دوم که وجه رب او باشد پس در هر آن موجود ست و معدوم عدم از حیثیت ذات و وجود از حیثیت رب ـ موجودات ممکنه کل است زیرا که یک جزء او وجود ست و جزء دیگر تعین هر جزوے که از کل فانی و نیست گردد بے شبهه بانعدام جزء انعدام کل لازم آید ـ هر لحظه جزء تعین بسبب عدمیت ذاتی نیست میگردد و علی الدوام بحسب اقتضاء شیونات ذاتیه حق تعالی که صفات و افعال و انظار

بر صورت جمیع مظاہر عالم میگردد و ذات حق سبحانہ و تعالی باعتبار صفات و اسما مقتضی مظہر ست کہ احکام آن صفات
و اسما دران مظہر بکمال ظہور رسد چنانچہ وجود عالم تجلی ست و ظہور حق بعالم

جوہر نزد اہل تحقیق مقرر است کہ در تجلی حضرت حق تعالی تکرار نیست یک شان او سبحانہ را ثبوت و بقا در دو آن نہ در ہر آن شانی بعدم میرود و شانی دیگر مثل او بوجود می آید لہذا مظاہر در ہر آن موجود شوند و باز معدوم گردند زیرا کہ تجلی جلال در ہر آن از موجودات سلب وجود میکند و تجلی جمال در ہمان آن افاضہ وجود نماید۔ ہر نفس در عالم حشر و نشر ست حشر بمعنی جمع است و نشر بمعنی بسط و اظہار ست یعنی بسبب آنکہ ہر لحظہ تعینات عالم نیست میگردد و رجوع بوحدت حقیقی می نماید و ہمہ اشیا شی واحد میگردد حشر است یعنی جمع است و تفرقہ نمی ماند و باعتبار تتالی و توالی فیض رحمانی و امداد وجودی و شیونات ذاتی و تجلیات اسمائی چون آن حقیقت واحدہ ہر لحظہ و ہر دم بصورت جمیع کثرات و تعینات عالم ظاہر میگردد نشر ست کہ عبارت از بسط و اظہار ست چہ پیوستہ از کثرت بوحدت میرود و از وحدت بکثرت می آید پس دائما در ہمان این عروج و نزول کہ مستلزم حشر و نشر ست واقع است ہر موجودے عبارت از وجود و تعین ست و ہر موجود باعتبار تعین غیر موجود دیگر ست و وجود کہ جزء ہر موجود ست شامل جمیع موجودات است

جوہر عالم در ہر آن در خلق جدید ست۔ چون اعراض جوہر واحد اند و اعراض متبدل اند در ہر زمان بقا جوہر
قال الجنید ان المحدث اذا قرن بالقدیم لم یبق لہ اثر یعنی بدرستیکہ ممکن محدث ہنگامے کہ
مقرون شود بواجب قدیم باقی نماند آن محدث را اثرے

جوہر مقتضاء اسماء الہی آنست کہ عالم علی الدوام ہست و نیست باشد زیرا کہ موجد و محیی و مبدی و رحمن و منعم و مصور و خالق و قیوم و امثال ذلک اقتضاء وجود موجودات و ظہور مظاہر می نمایند و معید و ممیت و قہار و قابض و فرد و واحد اقتضاء عدمیت و خفاء مظاہر می کنند ہمیشہ موجودات در خلق جدید ست و ہر لحظہ آفرینش دیگر و وجود تازہ می یابد و در ہر طرفۃ العین ایجاد و اعدام دیگر واقع است اگرچہ از غایت سرعت انقضاء و تجدد فیض رحمانی در نمی یابند۔ از غایت سرعت انقضاء و تجدد ایشان انعدام و ایجاد کہ علی الدوام ایشان را واقع است مدت عمر خلق میپندارند و دراز می نماید و ادراک آن ایجاد و اعدام کہ در ہر طرفۃ العین مے یابد

جوہر صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ می فرماید ؎

صورت از بے صورتی آید برون	باز شد کانا الیہ راجعون
پس ترا ہر لحظہ مرگ و رجعتے است	مصطفی فرمود دنیا ساعتی است
ہر نفس نو می شود دنیا و ما	بیخبر از نو شدن اندر بقا

سرعت تجدد رحمانی بنوعی ست که ادراک رفتن و آمدن نمی توان کرد بلکه آمدن عین رفتن ست و رفتن عین آمدن اشیا آناً فآناً از مقتضیات امکانیهٔ ذاتی نیست می شوند و بفیض تجلی حق هست میگردند بواسطه سرعت تجدد فیض رحمانی در نمی توان یافت که در هر نفس و هر آن هر ممکنی نیست میگردد و هست می شود زیراکه میان وجود و عدم او زمان متخلل نمی گردد تا عدمیت او ملحوظ شود بلکه علی الدوام فیض وجودی متصل است که احساس عدمیت نمی توان نمود فلهذا علی الاتصال وجود احدی می بیند- وجود ممکنات عبارت از ظهور حق است بصورت ایشان

جواہر صور ہمه کائنات در هر آن متبدل می شود که در هر آن صورتے معدوم میشود و صورت آخر در آن آن موجود می شود با وحدت عین و این نیست که یک صورت باقی باشد در دو آن لیکن چونکه صورت زائله شبیه صورت حادثه است حس این تبدل را نمی یابد و گمان برده می شود که همون صورت مستمره است و شیخ اکبر قدس سره فرموده بعد ذکر حال که بر عارف می شود که اینجا سریست و آن اینست که حال نعت الہی ست بجهت افعال او سبحانه و توجهات او سبحانه بر کائنات اگرچه آن نعت واحد العین ست لیکن از تعلق بکائنات متعدد شد و الله تعالی هر وقت در شانی ست چنانکه فرموده کل یوم هو فی شان و اصغر ایام زمان فرد غیر منقسم است پس می باید که دران زمان فرد در شانی باشد و در زمان فرد دیگر در شان دیگر پس در هر آن در شانی باشد که آن شان در زمان دیگر نباشد و این شیونهای متحدده احوال مخلوقات است آنرا بقا در دو زمان نیست چنانکه متکلمان در اعراض می گویند و این احوال اعراض مخلوقات است و الله تعالی خالق این احوال است بتوجهات اراده که مصاحب ست حضرت کلمه کن را پس همیشه اراده متوجه میگردد و این عین توجه است و همیشه است کلمه کن همیشه تکوین است در حق سبحانه و در حق خلق الی غیر النهایت انتهی این کلام مستطاب ناطق ست باینکه این شیون متحدده احوال مخلوقات است و این شیون را بقا نیست در دو آن پس معلوم شد که این مخلوقات قدر مشترک است و بعد آن تصریح فرموده که محل این احوال باقی ست اگر این احوال متوالی نمی بود پس محل این احوال باقی نمی بود پس محل این احوال قدر مشترک ست پس بدانکه آن قدر مشترک اعیان ثابته ممکنات که بوی وجود را نه شمیده است و دران حق که وجود ست ظاهر می شود بحسب قابلیت محل که عین ثابت ست صورت میگردد و این صورت که عین وجود حق است متجدد می شود در هر آن و این وجودات ظاهره در عین ممکن متجدده مراد است از احوال متجدده و ظاهر است که اگر این احوال ظهور نیابد در اعیان اعیان را وجود و بقا نباشد که این موجود نیست مگر بظهور درین وجودات متجدده و اگر زیاده بیان خواهی بشنو که عین ثابت هر کائن اگرچه ثابت و متمیز است لیکن فی حد ذاته آنرا وجود نیست بلکه معدوم است و نیست وجود مگر مستعار و آن

وجود ذات حق ست که در وی متجلی می شود و تجلی حق را بقا نیست و تکرار نیست که کل یوم ھو فی شان در ہر آن
بشان دیگر است پس در عین ثابت ہر کائن در ہر آن از وجود ظاہر میشود و صورت میگردد و در آن
ثانے وے آن وجود و آن صورت زائل می شود از ان عین و نحو دیگر از وجود و صورت دیگر ظاہر
می شود و قدر مشترک درمیان این زائلات و کائنات عین ثابت ست که حقیقت شخصیه است پس
حقیقت شخصیه مکلف باقی ست و اوست مطیع و عاصی و اوست مثاب و معذب پس ساقط شد آنچه
که توہم کرده می شود که بر قول تجدد امثال عاصی و معذب یک نمی ماند بلکه تعذیب ظلم کرده و قول
الله تعالے بل ھم فی لبس من خلق جدید اشاره باین تجدد امثال است یعنی بلکه آن کافران
بلکه ہمه محجوبان در التباس اند از پیدائش نو یعنی بخلق جدید شعور نمیدارند نسبت بودن امثال و
اشباه چنین فرموده اند ملک العلماء در شرح مثنوی معنوی که آنرا پیدا میکند الله تعالیٰ در ہر زمان در
دنیا و آخرت و این اصل اصول ست پس وقتیکه الله تعالیٰ حالے را در مخلوق پیدا نمود آن حال
در زمان فرد موجود گشت و در زمان دیگر معدوم گشت و این عدم صفت ذاتیه وی است و او صلوح
وجود نداشت مگر در زمان فرد که موجود شد و در ان زمان دیگر اراده صلوح و استعداد رفت پس این
عدم آن حال را بنفسه است و محل حال را بقا نیست مگر با آن حال یا بمثل وی یا به ضد وی و مفتقر است
این محل بسوی رب خود در بقاء خود پس پیدا میکند در محل امثال احوال یا اضداد احوال را پس وقتیکه
موجود شوند امثال متمثل میگردد که حال او باقی ست و چنین نیست در واقع وقتیکه ثابت شد که
حق سبحانه و تعالیٰ در ہر زمانے در شانی ست از توجه الٰہی ست و حق سبحانه را تعریف کرده است که خود
بنفس خود محول میگردد در صور پس ہر شانے که حق آنرا پیدا می کند صورت الله است پس عالم
بر صورت حق ست و ہمین ست عالم از مدتے که پیدا ساخته است الله تعالیٰ ہر احوالیکه متوالی اند بر
عالم متجدد الامثال نیست متجدد مگر بنظر وجود بمعنی آنکه حق که نفس وجود ست در اشخاص عالم بشانی
ظاہر می شود و در ان که آن شان دیگر نیست بلکه در آن دیگر شان دیگر است اما حقیقة شخصیت ہر شخص از
اشخاص عالم پس متجدد نیست بلکه بنظر قدر مشترک این شیون محفوظ است بلکه حقیقت شخصیت قدر
مشترک است میان این شیون زیرا که حقیقت شخصیت او رائحه وجود نه شمیده مگر بظهور این شیون
و این شیونات وجود اند لا غیر و نقل و حشر این شخصیت است پس تجدد شیونات منافی حشر حقیقت
شخصیت بعینها نیست و ہمچنین حال اعمال که انسانیکه ظاہر شده و صفت مکلف گردیده فانی ست لیکن آن حقائق
و شیونات دیگر محفوظ اند و نقل و حشر آن حقیقت است نه نقل آن شان خاص که فانی ست - ملک العلما

جوہر نزد اہل کلام مقرر است که عرض باقی نمی ماند در دو زمان یعنی در دو آن بلکه در ہر آن متجدد می شود بعضی که در آن سابق موجود بود در آن لاحق منعدم میگردد و مثلش حادث میشود با بقای حقیقت و فلاسفه مخالف اند درین حکم و شیخ اکبر مصرح اند بآن و درین اشاره دلیل گرفت بر آنکه عرض را نقل متصور نیست اگر کسی گوید که تجدد امثال در جواہر نیز ثابت است پس نقل جواہر نیز متصور نباشد گوییم که در تجدد امثال ظہور وجود بشانہای مختلفه است با بقای تشخص که شمیده است در ذات خود بوی وجود نیست موجود مگر از ظہور وجود اما اعراض پس حقیقت شخصیت او فانی است در ہر آن شخصیت دیگر موجود میگردد پس نقل اعراض ممکن نباشد و نقل جواہر ممکن باشد و باید دانست که اعراض اعمال بجہت آنکه حرکات و سکنات اثر بقا ندارد پس نقل آن ممکن نباشد پس بنا بر آن مقدمه لازم نیست و نیز از مقدمه مذکوره امتناع نقل تشخص اعراض لازم است نه حقائق اعراض و مقیدان بعقل نقل حقائق اعراض اعمال منع می کنند بوجه مذکور - ملک العلما

کنز دوم

جوہر ا بنا خبر دادن نبوت بضمتین و تشدید واو خبر دادن و پیغمبری - نبا بفتح خبر نبی فعیل است بمعنی فاعل اگر مشتق از نبا ست که بمعنی خبر دادن باشد پس نبی بمعنی خبر دہنده بود یا مشتق از نبو که علو و ارتفاع باشد چون مرتبه نبی از دیگر مخلوقات ارفع و اعلی است نبی گفتند و نبی عام ست خواه صاحب کتاب باشد یا نباشد و رسول خاص ست آنکه صاحب کتاب باشد رسول بمعنی فرستاده شده و بمعنی پیغمبر که صاحب کتاب باشد بخلاف نبی که آن اعم ست خواه صاحب کتاب باشد خواه نباشد و بمعنی قاصد و پیک - رسل بضمتین جمع رسول بمعنی قاصد و پیغمبر - رسالت بکسر پیغام بردن و پیغمبری -

جوہر بدانکه رسول اعلی از نبی ست و نبی اعلی از ولی چه رسول ولایت و نبوت با رسالت دارد و نبی ولایت و نبوت دارد و رسالت ندارد و ولی ولایت دارد و نبوت و رسالت ندارد -

جوہر بدانکه طرق انبیا منشعب است از طریق مستقیم جامع مخصوص سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم چرا که جمله انبیا نور نبوت خویش از مشکوة محمدی گرفته اند صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم بحکم کنت نبیا و آدم بین الماء والطین پس ہر نبی که پیش از سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم آمد دعوت امت بدین و طریق محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله وسلم کرد اما بحسب استعداد قوم و چون استعدادات بکمال رسید چنانچه میوه ہیچ مزید نبود سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم میان خلق آمد و ہمه را بصراط مستقیم جامع دعوت کرد

جوہر قدوة المحققین حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سره در شرح جام جہان نما مسمی بآئینه حقائق نما میفرمایند که نبوت واسطه و برزخ است میان رسالت و ولایت چون نبوت مشتق از انبا است و انبا اخبارست از حقائق الٰہیه یعنی معرفت ذات و صفات و اسما و افعال و این اخبار دو قسم ست یکے اخبار معرفت ذات و صفات و اسما و این مخصوص و لایت مطلق ست خواه از نبی بظہور آید خواه از ولی غیر نبی و دوم جمع ان اخبارست با تبلیغ احکام شرعیه و تادیب باخلاق و تعلیم حکمت و قیام بسیاست و این مخصوص رسالت ست این را نبوت تشریعی می نامند و اول را نبوت تعریفی خوانند و نبوت تشریعی منختم بحضرت رسالت صلی اللہ تعالیٰ علیه وآله و اصحابه وسلم گشت فاما تعریفے که لازم ولایت مطلق است باقی ست تا دور خاتمه ولایت محمد مہدی و ولایت اعم از نبوت و رسالت ست و نبوت اعم از رسالت و اخص از ولایت زیرا که ہر رسول که ہست البته نبی ست و ہر نبی رسول نیست و ہر نبی ولی ست و لازم نیست که ہر ولی نبی باشد و این اسم ولی جاری بر بندگان حق تعالیٰ می شود بسبب تخلق ایشان باخلاق الٰہی و تحقق بفناء ذات و صفات و تعلق به بقا بعد الفنا و صحو بعد المحو

(چه نبوت تشریعی بیان احکام ست نه اظہار اسرار ۱۲)

جوہر بدانکه ہر نبی که بود از آدم تا محمد رسول اللہ تعالیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیه وآله و اصحابه وسلم جمله نور نبوة از مشکوة خاتم النبیین گرفتند و اگرچه وجود طبعی محمد از ہمه متاخر بود اما او بحقیقت خود در عالم ارواح بر ہمه مقدم و نبی بودند حدیث کنت نبیا و آدم بین الماء والطین مخبر ازین معنی ست و غیر او از انبیا در عالم ارواح نبی نبودند تا آن زمان که او را نبوة نفرستادند نبی نشد چرا که مقصود آفرینش او بود و اول وجودے که در علم اللہ تعالیٰ سر زد او بود و انعراتب او اعیان عالم و او دید شد و از نور او انبیا پیدا شدند اگرچه انبیا پیش از اشباح ایشان ہم در عالم ارواح و ہم در علم اللہ تعالیٰ موجود بودند و استعداد ایشان مر نبوة را ہم با ایشان موجود و بحسب استعداد خود طالب ظہور نبوت بودند اما با وجود نور محمدی که بر مثال آفتاب بود ایشان مانند کواکب در تحت اشعه نور وی مختفی بودند و ہیچ ظہور نداشتند و ہمچنین بود حال خاتم الاولیا باجمیع که ہمه اولیا نور ولایت از مشکوة وی گرفتند و او ولی بود و آدم میان آب و گل بود و غیر او از اولیا تا شرائط ولایت که ان تخلق باخلاق اللہ تعالیٰ ست در ایشان پیدا نشد ولی نگشتند

جوہر نبی آنکس باشد که فرستاده شود بخلق از برای ہدایت و ارشاد ایشان بکمال که مقدر است بحسب استعداد اعیان ایشان را و نبی فعیل ست بمعنی فاعل از انبا که عبارتست از خبر دادن یعنی مخبر از حضرت حق تعالیٰ و ذات و صفات و اسما او سبحانه مر بندگان را یا بمعنی مفعول یعنی او را حضرت خداوند تعالیٰ اخبار کرده است آن امور مذکوره

جوہر بدانکہ رسالت و نبوت تشریعی ہر دو منقطع گشت و بجناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم ختم شد و سبب انقطاع آنست کہ این ہر دو از صفات کونی زمانی ست چون زمان آن منقطع گشت آن نیز منقطع شد و نبوت و رسالت منقسم بر دو قسم است قسمی تعلق بہ تشریع دارد کہ آن اوامر و نواہی ست از جناب حق تعالی بر خلق بواسطہ انبیا و آن انقطاع پذیرفت و قسمی دیگر خبر دادن از حقائق جناب الہی و اسرار غیب و اظہار اسرار عالم ملک و ملکوت و کشف اسرار ربوبیت ست و آن منقطع نمی گردد و آنرا انبا گویند۔

جوہر بدانکہ حضرت سرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم اکمل از جمیع انبیا اند زیرا کہ مظہر نبوت مطلقہ اند و جمیع انبیاء دیگر استفاضہ فیض از نور نبوت آنحضرت می نمایند

جوہر حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ خاتم الرسل نبی بودند پیش از خلقت عنصری و نبوت باقی رسل و انبیا بعد آمدن در عالم عنصری ست پس خاتم الرسل نبی بودند در ہر موطن و این سلام است کہ ولی ہم باشند در ہر موطن پس آن سرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم ولی و نبی بودند در ہر موطن قبل از وجود این عالم۔

جوہر در شہادت نبوت و حق رسالت بمحمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم قال اللہ تعالی ہو الذی ارسل رسولہ بالہدی و دین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ وکفی باللہ شہیدا محمد رسول اللہ وقال اللہ تعالی ما کان محمد ابا احد من رجالکم ولکن رسول اللہ وخاتم النبیین صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اہل ایمان بر موجب شہادت جناب الہی و دلالت معجزات نامتناہی ایمان آوردند برسالت محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و بر مقتضاء نص کلام مجید اعتقاد کردند کہ جملہ ادیان و ملل بظہور دین ایشان منسوخ شد و حکم سائر کتب منزلہ بوجود قرآن مجید کہ بر ایشان منزل گشت زائل و باطل و بعد از ایشان طریق نبوت مسدود است و جملہ دعوتہا الا دعوت ایشان مردود ہر کہ از طریق متابعت ایشان ردی گرداند و احکام شریعت ایشان را بر خود واجب و لازم نداند ولی شیطان و عدو رحمان بود و از جملہ زنادقہ و ملاحدہ باشد و اگر خوارق عادات بر وی ظاہر شود استدراج خوانند نہ کرامت فرعون وقتیکہ بر کنار نیل میرفت ہر گاہ کہ او روان شدے نیل با او روان شدے و چون نیل بایستادی با او بایستادی و شک نیست کہ آن نہ از جملہ کرامت بود اگرچہ او را و قوم او را چنان می نمود کہ آن محض قدرت و عین اعجاز ست بلکہ مکر الہی بود تا او در کفر خود ہر روز راسخ تر بود و از قبول ایمان دور تر گردد اما اولیا و صدیقان را ببرکت متابعت رسول علیہ الصلوۃ والسلام ممکن ست کہ بعضے از خوارق عادات مکشوف شود و آن کرامات جناب الہی بود در حق ایشان تا بدان واسطہ یقین ایشان زیادہ گردد و لازم نیست

که هر که ولی و صدیق بود نشان صحت حال او ظهور کرامت باشد چه تواند بود که پایه صاحب کرامات از کسی که نه صاحب کرامت بود نازل تر باشد و حال این از حال آن کامل تر و سر این معنی آنست که سبب ظهور کرامات بیشتر تقویت یقین و تائید ایمان صاحب کرامات بود و طائفه که قوت یقین ایشان در درجه کمال باشد ایشان را بمشاهده آثار قدرت مجرد از حکمت احتیاج نیفتد و ازین جهت نقل کرامات و خوارق عادات از صحابه رسول علیه الصلوٰة والسلام کمتر آمده است و از متاخران مشائخ بسیار با آنکه حال صحابه فوق حال ایشان بود و همچنانکه انبیا بوحی مخصوص اند اولیا بالهامات ربانی از دیگر مومنان متمیز اند و حق سبحانه و تعالی ایشان را در وقائع الهام صواب کرامت کند یا بخواب یا به بیداری و خواب درست جزوی از اجزاء نبوت است

جوهر نسب شریف محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بفتح میم بن قصی بضم قاف و فتح صاد و تشدید یا بن کلاب بکسر کاف بن مرّه بضم میم و تشدید را بن کعب بفتح کاف و سکون عین بن لوی بضم لام و فتح همزه و تشدید یا بن غالب بن فهر بکسر فا و سکون ها بن مالک بن النضر بفتح نون و سکون ضاد معجمه بن کنانه بکسر کاف و بنونین بن خزیمه بخاء معجمه و زاء بر لفظ تصغیر بن مدرکه بضم میم و سکون دال مهمله و کسر را بن الیاس بکسر همزه بر قول بعض و بفتح آن نزد بعضی از یاس ضد رجا و همزه برای وصل است و صاحب مواهب گفته که این قول اصح است بن مضر بضم و فتح ضاد معجمه بن نزار بکسر نون و بزاء بن معدّ بضم میم و فتح عین مهمله و بعضی بفتح میم و سکون عین تصحیح کرده اند بن عدنان بفتح عین و سکون دال تا اینجا متفق علیه است نسب شریف میان ارباب سیر و اصحاب علم انساب و فوق آن معلوم و صحیح نیست باتفاق بر آن که آنحضرت از اولاد اسمعیل است و ابراهیم و نوح و ادریس از اجداد اویند و روایت ست از ابن عباس که گفت چون آنحضرت ذکر نسب شریف خود میکرد تجاوز نمی کرد از معد بن عدنان پس از آن توقف میکرد و از عمر رضی الله تعالی عنه روایت کرده اند که می گفت انتساب میکنم تا عدنان و نمیدانم ما فوق آن و عروه بن الزبیر گفته که نیافتیم ما هیچ یکی را که بشناسد بعد از معد بن عدنان و از عدنان تا اسمعیل تا آدم اختلاف بسیار است و بعضی میان عدنان و اسمعیل سی تن ذکر کرده اند که معروف نیست اشخاص و احوال ایشان و بعضی کم و بعضی بیش مدارج النبوت

جوهر در بیان آنکه آنحضرت را نه جفت بودند و چهار سریه - اسمای ازواج مطهره - اول حضرت خدیجة الکبری رضی الله تعالی عنها بنت خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصی بن کلاب و در سی سالگی و بروایت سی و پنج سالگی در عقد نکاح حضرت سرور عالم در آمده در آن وقت حضرت سرور عالم بست و پنج ساله بود مدت و در سن شصت و پنج سالگی پیش از هجرت بسه سال بروایت اصح دهم رمضان المبارک وفات یافت

سوآن سال را عام الحزن گفتند دوم حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها بنت ابابکر صدیق در شش سالگی
بنکاح درامده در عیدین و در سن نه سالگی زفاف شد وقتیکه از ہجرت ہفت ماه بروایت اصح گذشته وقتی که وفات
نبی واقع شد ہژده ساله دران وقت عایشه بود و بعد آنحضرت در سن شصت و پنج سالگی شده وفات یافت
در وقت معاویه بن ابوسفیان و در بقیع در مدینه مدفون کردند سوم حفصه بنت عمر بن الخطاب در اول ماه
شعبان یا ماه آخر سال سوم از ہجرت و نزد بعضی سال دوم به نکاح آنحضرت درامدند و در سال چہل و چہارم
و بروایت چہل و یکسال یا چہل و پنج سال یا چہل و ہفت وفات یافت چہارم ام حبیبه بنت ابوسفیان بن
حرب بن امیه بن عبد الشمس بن عبد المناف خواہر معاویه در سن سی و نه سالگی بنکاح درامده و در سال چہل و
چہارم فوت شد پنجم زینب بنت جحش در سال چہارم ہجری بقول اصح بنکاح درامده و در سال بستم فوت شد
مدت عمر پنجاه و سه سال و در بقیع مدفون ششم میمونه بنت حارث بن زہره بن کلاب بن عامر یا اندخاله عبد الله
بن عباس در سال ہفتم از ہجرت بنکاح درامده در حین مراجعت از عمرهٔ قضا در سال پنجاه و یکم نقل کرد
و در بقیع مدفون ہفتم صفیه بنت حیی بن اخطب بن الحرسه از فرزندان ہارون علیه السلام ابن عمران
و برادر موسی علیه السلام در سال ہفتم آنحضرت او را از برای خود اختیار فرمود و در سال پنجاہم فوت شد
در خلافت عمر خطاب در بقیع مدفون ہشتم سوده بنت زمعه بن قیس بن عبد الشمس در مله بعد از فوت
خدیجه کبری ایک سال بنکاح درامد و در سال پنجاه و چہارم در زمان معاویه و بقول اصح در خلافت عمر
مدفون در بقیع نہم ام سلمه بنت ابی امیه بن مغیره بن عبد الله بن عمران بن مخذوم در سال چہارم از
از ہجرت بنکاح درامده و در سال شصت و یکم فوت شد ابوہریره نماز ایشان گذارد

چہار آنحضرت را ہفت فرزند بود نر سه پسر و چہار دختر نام پسران قاسم و ابراہیم و عبد الله حضرت قاسم از
بطن حضرت خدیجة الکبری تولد شده قبل از وحی مشہور است که پیش از بعثت متولد شده بودند دو سال رسیدند
و بعضی گویند ہفده ماه در مکه معظمه مدفون و عبد الله از بطن حضرت خدیجة الکبری بعد وحی مشہور کنیت
به طیب و طاہر بعد از بعثت متولد شده و در مکه معظمه المدفون فی حجار و بعضی گویند که طیب و طاہر لقب
عبد الله است که بعد از بعثت متولد شده بود در مکه معظمه و حضرت ابراہیم از بطن ماریه قبطی ست سریه بود
فرستادهٔ بادشاه بود در ہشتم سال ہجرت متولد شده ہفت ماه بزیست و بعضی گویند ہشت ماه یا ده ماه مدفون
در مدینه در بقیع - اسامی بنات آنحضرت چہار دختر از بطن حضرت خدیجه بودند فاطمه و رقیه و ام کلثوم و زینب
خیر النسا فاطمه کنیت ایشان ام محمد لقب زاکی و بتول و راضیه و مرضیه در آخر ماه رمضان در مکه معظمه بعد از
وحی تولد شده تعداد عمر بست و ہشت سال و سه ماه بود و بتاریخ سوم شہر رمضان سنه یازدہم ہجری وفات یافت

سبب تسمیۂ فاطمه آن بود که مادر آمنه و مادر عبدالله که مادر و پدر آنحضرت بودند اسرا فاطمه نام بود در سال دوم از هجرت
باصح روایت در آخر ماه صفر در نکاح امیر نور نبوت در آمد در انوقت حضرت فاطمه هیژده ساله بودند بعد از وفات
حضرت رسالت پناه بشش ماه رحلت فرمودند باصح روایت و نماز جنازه حضرت علی کردند و بقولی حضرت
عباس و حضرت رقیه تولد قبل از نبوت در نکاح عتبه ابن ابی لهب بود چون او از اسلام محروم شد بامر ابی لهب
او را طلاق داد حضرت عثمان در نکاح خود در آورد و در سال دوم از هجرت فوت شد و حضرت ام کلثوم
تولد قبل از نبوت در نکاح عتبه پسر دوم ابی لهب قبل از نبوت بود چون او از اسلام محروم شد
از وجدا کرد وقتیکه رقیه برحمت حق پیوست حضرت عثمان در نکاح خود در آورد و در سال نهم از هجرت
وفات کرد و حضرت زینب تولد قبل از وحی و قبل از نبوت در نکاح ابو العاص بن ربیع پسر خاله او
وفاتش در خلافت حضرت عمر و ترتیب اولاد آنحضرت اینست که اول زینب تولد شد و بعد از ان
ام کلثوم بعد از ان رقیه بعد از ان عبدالله بعد از ان ابراهیم بعد از ان قاسم بعده فاطمه بعضے
گویند اول قاسم بعده زینب بعده عبدالله بعده رقیه بعده ام کلثوم بعده فاطمه بعده ابراهیم و قول آخر مختار جمهور است
و هجرت آنست که آنحضرت از تعدی کافران از مکه بمدینه توجه نموده آنرا سن هجری نویسند.

جوهر ولادت شریف حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنها در سنه احدی و اربعین از مولد نبی صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم گفته اند و این قول ابوبکر راویست و این مخالف ست آنرا که روایت
کرده است آنرا ابن اسحاق که اولاد آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم همه زائیده شده اند
پیش از نبوت الا ابراهیم زیرا که برین قول ولادت وی رضی الله تعالی عنها بعد از نبوت می شود بیک
سال و ابن جوزی گفته که ولادت فاطمه رضی الله تعالی عنها پیش از نبوت ست به پنج سال اشهر
روایات است و حضرت فاطمه اصغر بنات رسول الله است صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در قولے
و بقولے رقیه و بقولے ام کلثوم رضی الله تعالی عنهن و حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنها سیده نساء العالمین
و سیده نساء اهل الجنت ست تسمیه کرده شده بفاطمه زیرا که حق تعالے باز داشت او را و محبان او را از
آتش دوزخ و بتول از جهت انقطاع وی از نساء زمان خود در فضل و دین و حسن و جمال و انقطاع وی
از ماسوی الله تعالی و زهرا از جهت زهرت و بهجت و جمال و کمال وی و زاکیه و راضیه نیز از القاب شریف
اوست و بود اشبه ناس برسول الله صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در راه و روش و صورت و سیرت و
سخن کردن و بود آن حضرت چون می درامد فاطمه بروی می ایستاد و می گرفت دست شریف او را و
می بوسید جبین مبارک او را و می نشاند در جاے نشست خود و همچنین چون می درامد آنحضرت علیه السلام

بروی می ایستاد و میرفت وی بسوی آنحضرت و میگرفت دست مبارک آنحضرت را و می نشاند بجای خود
و تزویج کرد آنحضرت او را به علی مرتضی در سنه ثانیه در رمضان بعد از مراجعت از بدر و بعضی بعد احد
گفته اند و زفاف کرد در ذی الحجه و بقولے تزویج کرد در رجب و بقولے در صفر تزویج وی بامر حضرت
حق تعالی و وحی وی و بود پانزده ساله و پنج ماهه و نصف ماه و مرتضی را بست و یک سال و پنج ماه و
اقوال دیگر نیز هست و زائید وی حسن و حسین و محسن و زینب و ام کلثوم و رقیه و محسن رقیه در زمان طفولیت
وفات یافتند و زینب را بعبدالله بن جعفر و ام کلثوم را بعمر بن الخطاب داد و از ایشان نسل نماند اگرچه
ام کلثوم را از عمر بن الخطاب پسری شد و نام او زید بود در حدیث صحیح آمده که فاطمه سیدة نساء اهل الجنة
الحسن و الحسین سید اشباب اهل الجنة و بصحت پیوسته که فرمود صلی الله تعالی علیه وسلم که فاطمه
بضعة منی من اذاها فقد اذانی و من ابغضها فقد ابغضنی و نیز آمده است که ان الله یغضب
بغضب فاطمة و یرضی برضاها روزی حضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه بحضور
سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم التماس نمود که او دوست تر است بتو از من یا من از وی فرمودند
وی دوست تر است بسوی من از تو و تو عزیز تری بر من از وی و بصحت پیوسته از عایشه صدیقه رضی الله
تعالی عنها که فرمودند بیرون رفتند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وسلم و بود بر وی کسائے
از پشم حسن بن علی او را پیش آمد پس در زیر کسا در آورد او را بعد از ان حسین بن علی آمد او را نیز در
ردائے شریف آورد آنگاه فاطمه و علی آمد ایشان را نیز در ان کسا در آورد پس این آیت بخواند
انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا و در شان این چهار کس فرمود
من جنگی ام با کسی که جنگ کند ایشان را و صلح کننده ام با کسی که صلح کند با ایشان روزی آنحضرت
بخانه فاطمه تشریف شریف آورد دید که فاطمه جامه سطبر از پشم شتر پوشیده نشسته است آنحضرت
آب در چشم مبارک در آورد و فرمود ای فاطمه امروز بر مشقت و تنگی دنیا صبر نمائے تا فردای قیامت
نعیم بهشت ترا باشد و روزی آنحضرت دست مبارک خود بر سینه مبارک فاطمه زهرا نهاده دعا کرد
خداوندا او را از گرسنگی آزاد گردان فاطمه میفرماید تا من بودم دیگر هرگز از دل خود زحمت گرسنگی
نیافتم و آنحضرت چون بسفر میرفت آخر کسے را که وداع کردے فاطمه زهرا بود و چون مراجعت
فرمودے اول کسی از اهل بیت خود که ملاقات نمودے وی بودے آنگاه بحجره ازواج مطهره
تشریف شریف می برد از حضرت عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها پرسیدند که از آدمیان
که دوست تر بود بر رسول الله فرمودند فاطمه گفتند از مردان گفت شوهر او

جوہر شجرہ نسب حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم - بسم اللہ الرحمن الرحیم محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بن عبد اللہ بن عبد المطلب بن ہاشم بن عبد المناف بن قصی بن کلاب بن مرہ بن کعب بن لوی بن غالب بن فہر بن مالک بن نضر بن کنانہ بن خذیمہ بن مدرک بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان بن ادبر بن ازود بن الیسع بن سلامان بن یعرب بن سحب بن جمل بن قیدار بن اسمعیل بن ابراہیم بن آذر بن تاخور بن شاروح بن ارغوں بن قانغ بن شالخ بن غابر بن ارفخشد بن سام بن نوح بن ملک بن متلوشلخ بن اخنوخ بن یرد بن مہلائیل بن قینان بن انش بن شیث بن آدم صفی اللہ علیہم السلام محبوب السالکین

جوہر اسم والد ماجد حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم عبد اللہ بود ونام والدہ ماجدہ آمنہ بنت وہب بن عبد المناف ونیز نام والد ایشان حارث بود ونام شیر مادر حلیمہ چون حضرت سرور عالم را صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم حضرت آمنہ در حمل گرفتند شب دوشنبہ بود وشانزدہم جمادی الاخری وچون تولد شدند شب دوازدہم ربیع الاول بود وشب دوشنبہ ختنہ کردہ وناف بریدہ وسرمہ کشیدہ وناخن چیدہ متولد شدند. چون چہل سالہ شدند نبوت یافتند. وجبرئیل آمدند چون به پنجاہ ودو سال رسیدند بمعراج رفتند. وعمر مبارک شصت وسہ سال وسہ ماہ وسہ روز وسہ ساعت بود چون نقل فرمودند دوم ربیع الاول بود وبروایتے دوازدہم روز دوشنبہ ربیع الاول اول کسی کہ بر حضرت ایشان ایمان آوردند از پیران ابا بکر صدیق بودند واز کودکان حضرت علی واز زنان حضرت خدیجہ کبریٰ ودران شب کہ تولد شد شب از نور گرم بود گہوارہ حضرت ایشان را بر بام کعبہ نہادند ماہ از آسمان فرود آمد وگرد مہد مبارک ہفت بار طواف کرد وجملہ ستارگان نیز از آسمان فرود آمدند وگرد مہد مبارک گردیدند - از محبوب السالکین

جوہر در مدارج النبوت مذکور است کہ انصار ہر بامداد بر بلندیہاے مدینہ آمدہ منتظر طلوع آفتاب جمال باکمال محمدی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم می ایستادند وچون آفتاب گرم می شد بخانہا بر می گشتند روزی بر حکم عادت بعد از امتداد انتظار بخانہ باز آمدہ بودند کہ ناگاہ یکے از یہود در مقام معہود ایستادہ نظر نش بر کوکبہ قدوم جماعتے افتاد دریافت کہ آنحضرت اند قبیلہ انصار کہ نزدیک وی بود آواز درداد مسلمانان باستقبال اجلال آن سرور برآمدند وبالای حرہ ملاقات کردند ومبارکباد گفتند وشادیہا نمودند وجوانان وکودکان وزنان ومردان وخرد وبزرگ میگفتند جاء رسول اللہ وجاء نبی اللہ وحوش نیز بعادتی کہ دانند بازی میکردند وجماعہ از دختران

بنی النجار بشادمانی دف زنان برامدند و مخدرات قبائل انصار بر سر کوچها و بر در سراها و بر بامها
برآمده و وصول بمدینه مطهره روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول یا سیزدهم و اختلاف محمول است
به رویت هلال و به دوازدهم جزم کرده است نووی در کتاب سیر از روضه و اقوال دیگر نیز هست
که از مقام صحت دور ست و برامدن از مکه در بست و هفتم از صفر بود و خروج از غار اول ربیع الاول
و اتفاق ست میان علماء سیر که روز در امدن در مدینه دوشنبه بود از ماه ربیع الاول ولیکن اختلاف
است دران که چندم ماه بود و از فضائل روز مبارک دوشنبه است که ولادت سرور انبیا و ابتداے
بعثت و هجرت و قدوم بمدینه مبارک و قبض روح مطهر همه در روز دوشنبه بود و نزول آنحضرت در منازل (یعنی گرامی)
بنی عمرو بن عوف بود که مسجد قبا در انجا بنا یافته است و هم دریجا حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب
بتفاوت سه روز از مکه در رسیدند و در روضة الاحباب ست که حضرت امیر المومنین پیاده راه می رفت
و پایهاے مبارک از پیاده رفتن آبله کرده بود حضرت دست مبارک خویش را بران مالیده در زمان
صحت یافت انتهی و این مثل آنست که در غزوه خیبر چشم حضرت امیر المومنین درد میکرد آنحضرت لعاب
مبارک خود را مالید در حال شفا یافت و چند روز بهمرین مقام اقامت فرمودند بقولے چهار ده روز
و بقولے بست روز و بقولے چهار روز دوشنبه و سه شنبه و چهار شنبه و پنجشنبه و قول اول صحیح تر ست
و روز جمعه وقت ارتفاع نهار برآمد و در طریق در بطن وادی دران موضع که الآن مسجد صغیر بنا
کرده اند نماز جمعه بگذارد و بعده بر راحله خود متوجه باطن مدینه با سکینه شد قبائل انصار اجتماع
نموده در رکاب کرامت مآب روان شد و بعد از برامدن آنحضرت و توجه آوردن هر یک از
قبائل انصار دیده توقع و انتظار براه امید دوخته سر راه آنحضرت را گرفته پیش آمده ایستادند
و التماس [illegible] بمنزل خود و عذر خدمتگاری و جان سپاری نمودند آنحضرت همه را دعای
خیر کرده میفرمودند این ناقه من ماموراست هر جا که نشیند منزل من همانجا خواهد بود تا بموضعی رسید
که مسجد منیف نبوی ست ناقه بے اختیار آنجا نشست و آنحضرت را هم بر پشت ناقه حالتی که مخصوص
زمان ورود وحی می بود در گرفت پس ناقه از آن موضعی که نشسته بود برخاست و قدمی چند از ان
پیشتر رفت و برگردید و باز بهمان موضع اول نشست و گویا که باین رفتن و آمدن تجدید بناے
مسجد نمود چنانکه واقع شد و دار ابو ایوب انصاری اقرب مواضع بود باین موضع ابو ایوب اسباب
و حوائج آنحضرت را از پشت ناقه برداشته و بنظر شریف آنحضرت در آورده و احتمال دارد و الله اعلم
که اشارتی از جانب آنحضرت نیز یافته باشد چنانکه از روایتے که در روضة الاحباب آورده ظاهر میگردد

در منزل خود برد پس ہم منزل ابو ایوب بسعادت نزول شریف مشرف گردید ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء والد ابو ایوب می آمد کہ گفت چون سرور عالم در منزل من شرف نزول ارزانی داشت پایان خانہ را اختیار کرد و من و والدہ و فرزندان من در بالا خانہ ماندیم عرضداشت کردیم یا رسول اللہ مادر و پدر من فدائے تو باد من در سکونت بالاخانہ بسیار حرج و کلفت می کشیم کہ سرور انبیا در زیر باشد و ما بر بالاخانہ نشینیم حضور بالاخانہ اختیار فرمایند فرمودند کہ جماعہ با ما اند و طوائف مردم ملاقات ما می آیند تو و اہل تو بر بالاخانہ باشند و در روایتے دیگر آمدہ کہ ابو ایوب بتضرع و التماس می بود تا آن سرور انبیا بہ بالاخانہ برآمدند و اہل ابو ایوب در پایان افتادہ و مدت اقامت آنحضرت در منزل ابو ایوب باصح روایات ہفت ماہ بود و در روایات کم و بیش واقع شدہ۔

جوہر بدانکہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم در مکہ مبارک چہل سالہ بودند کہ نزول وحی شد و بعد نزول وحی سیزدہ سال دیگر ماندند بعدہ از مکہ سوی مدینہ منورہ ہجرت فرمودند پنجاہ و سہ سالہ بودند و در مدینہ منورہ دہ سال ماندند ہژدہ روز مریض بودند روز دوشنبہ دوازدہم ماہ ربیع الاول وفات یافتند و بعضے دوم ماہ ربیع الاول گویند پس بقاء حیات در دنیا شصت و سہ سال بود و بعضے شصت و پنج سال گویند و بعضے شصت سال و بعضی شصت و دو سال بست و دو روز والاول اصح و روز وفات شریف دوشنبہ ربیع الآخر و روز دفن بعضی پنجشنبہ گویند و بعضے شب چہارشنبہ و بعضی گویند وفات در روز دوشنبہ است لیکن دفن نکردند در دوشنبہ و سہ شنبہ و بعضے روز دفن سہ شنبہ گویند

جوہر از فضائل روز مبارک دوشنبہ است کہ ولادت سرور انبیا صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم وابتداء البعثت و ہجرت و قدوم بمدینہ مبارک و قبض روح مطہر ہمہ در روز دوشنبہ بود مدارج النبوت

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بہ برکتہم فرمودند کہ ہر پیغمبر را وقت نقل مخیر میکردند و فرمان می شد کہ تو مخیری اگر ترا می باید چندگاہ دیگر در دنیا باش واگر نمی باید نقل کن وقت نقل جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم حضرت عائشہ رضی اللہ تعالی عنہا ہمیں معنی را در خاطر گذرانیدند کہ جناب سرور عالم را صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم کہ دانند کہ آن خوش ہستند کہ تا چندگاہ دیگر میان صحابہ باشند یا بعالم بقا روند ہمیں معنی در دل کردہ و سوی جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم نگریستند جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم بہ لفظ مبارک راندند کہ مع النبیین والصدیقین والشہداء والصالحین

جوہر در آداب حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم صاحب مصباح الدیۃ

قدس سرہ میفرمایند کہ نزدیک اہل تحقیق ومحبان صدیق معلوم ومحقق است کہ محبوب محبوب محبوب بود ہر کہ محبوب محبوب را دوست ندارد بحقیقت محب نفس خود باشد نہ محب محبوب ومحبوب را بعلت آنکہ وسیلہ انتفاع ومحل التذاذ نفس خود داند دوست دارد نہ بذات وحقیقت ومحبان صادق کہ از علت ہوا ومراد نفس صافی گشتہ باشند وازشائبہ ہستی خالص شدہ خود را از برای محبوب خواہند نہ محبوب را از برای خود وہمچنانکہ محبوب محبوب بود وسیلہ وصول بحضرت محبوب ہم محبوب بود وپیش اہل ایمان والقان ظاہر است کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہم محبوب اند وہم وسیلہ حضرت حق سبحانہ وتعالی پس محبت جناب الہی اقتضای صدق محبت رسول کند صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وچون معلوم شد کہ ہر کجا محبت بود رعایت اداب لازم باشد پس برعموم اہل ایمان خصوصا ارباب کشف وعیان رعایت آداب حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم واجب ولازم بود وحضرت سید عالم صلوۃ اللہ وسلامہ علیہ وآلہ واصحابہ اگرچہ بصورت وجسمانیت از نظر ظاہر بینان پنہان اند لیکن بصفت روحانیت بر نظر ارباب بصیرت مکشوف وعیان اند بلکہ صورت شریعت از قالب روحانیت ایشان است پس مادام کہ شریعت ایشان در عالم باقی بود صورت ایشان بامعنی حاضر باشد وامداد حیوۃ ایشان بارواح ونفوس است متصل ومتواتر پس باید کہ بندہ ہمچنانکہ حق سبحانہ وتعالی را پیوستہ بر جمیع احوال خود ظاہرا وباطنا واقف ومطلع بیند باید کہ رسول حق سبحانہ وتعالی را نیز بر ظاہر وباطن خود مطلع و حاضر داند ومعظم آداب آنست کہ در خاطر خود راہ ندہد کہ ہیچ آفریدہ را آن کمال ومنزلت وعلو مرتبہ کہ ایشان را بود ممکن باشد یا ہیچ سالک بحضرت عزت راہ تواند یافت الا بدلالت ہدایت ایشان چہ مقسم فیض جمیع موجودات روح مطہر نبوی ونفس مقدس مصطفوی است بے واسطہ ایشان ہیچ مدد حضرت الہیت فائض نشود ۔

چنانچہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند کہ ہر کرا حدثے رسد وطہارت نکند جفا کردہ باشد واگر طہارت ساخت ودو رکعت نماز نگذارد جفا کرد واگر نماز گذارد ودعا نگوید جفا کرد وچون دعا گوید وابتدا از ما وپدر نکند جفا کرد وچون مادر وپدر را بنام نخواند جفا کرد وچون بمسجد آید دو نماز نگذارد وبنشیند جفا کرد وچون مصحف شریف باز کرد ونخواند جفا کرد واگر بدعوتے خوانند ودے اجابت نکند جفا کرد واگر نام من بشنود یا بوی گل بمشام وی رسد ودرود نگوید جفا کرد واگر دو کس بایکدیگر دوستی دارند ونام یکدیگر نپرسند جفا کردہ باشند ۔

جوہر در فوائد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بہ سِرّہم فرمودند کہ حضرت امیر المومنین افضل الصدیقین رضی اللہ تعالیٰ عنہ بجناب مستطاب سرورِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم چہل ہزار دینار آوردند سرورِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم فرمودند کہ بر فرزندان و اہل بیت چہ گذاشتہ التماس نمودند کہ جناب مستطاب خداوند تعالیٰ بس ست و رسول او سبحانہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم و آنروز کہ چہل ہزار دینار آوردند گلیمی پوشیدہ و میخی بران زدہ بجناب سرورِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم آمدند ہمان زمان حضرت جبرئیل علیہ السلام بر لباس حضرت افضل الصدیقین بیامدند جناب سرورِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم فرمودند یا اخی این چہ لباس ست حضرت جبرئیل التماس نمودند یا رسول اللہ امروز جملہ ملائکہ را امر شدہ است تا بر موافقت حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گلیم بپوشند و میخی بران زنند۔

جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ فاضل ترین ہمہ امت حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ اند و سید اہل تجرید و بادشاہ ارباب تفرید مشائخ حضرت ایشان را مقدم ارباب مشاہدہ میدانند و حضرت ایشان بیشتر شب مشغول بجناب حق سبحانہ و تعالیٰ بودے چون وقت سحر در آمدے از سینہ مبارک خود نفسے بر آوردے از ان نفس بوے جگر سوختہ آمدے بدین سبب بود کہ حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کرات میفرمودند کاشکے عمر یک موی بودے از مویہاے کہ بر سینہ مبارک امیر المومنین ابوبکر صدیق بود رضی اللہ تعالیٰ عنہ پانزدہ روز زحمت مزاحم ذات پاک حضرت ایشان شد و در سال سیزدہم از ہجرت برحمت جناب حق سبحانہ و تعالیٰ پیوستند۔ حضرت ابی بکر صدیق بن عثمان بن عامر بن عمر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرّہ کنیت پدر حضرت ایشان ابوقحافہ است و تولد حضرت ایشان در مکہ است روز جمعہ دوازدہم رمضان المبارک روز جمعہ بوقت چاشت و عمر مبارک شصت و سہ سالہ بود و مدت خلافت حضرت ایشان دو سال و شش ماہ و چہار روز ست بست ہفتم جمادی الاولے روز دوشنبہ من خمس عشر من الہجرۃ نقل کردند و زہر دادہ شہید شدند در مدینہ منورہ در حظیرہ حضرت سرورِ عالم دفن کردند محبوب السالکین

جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ حضرت امیر المومنین عمر خطاب رضی اللہ تعالیٰ عنہ امام اہل تحقیق بودند و در بحر محبت غریق حضرت سرورِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم میفرمایند الحق ینطق علی لسان عمر و اقتدای اہل تصوف بلبس مرقع و صلابت اند در دین بدوست وقتی حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ در نواحی مدینہ خشت میزدند آفتاب بر پشت مبارک حضرت ایشان

سخت بتافت گرمی آفتاب اثر کرد بنظر غضب جانب آفتاب دیدند بفرمان حضرت عزت نور آفتاب بستند جهان تاریک شد و غلغله در مدینه طیبه بیفتاد که مگر قیامت قائم شد بعده حضرت المومنین بنظر رضا جانب آفتاب دیدند آن نور رید و باز بخشیدند و مدت خلافت حضرت ایشان ده سال و شش ماه و پنج روز بود و در سنه بست و سوم بر دست ابو لولو شهادت یافتند. حضرت عمر بن خطاب بن نفیل بن عبد العزی بن رباح بن عبد الله بن قرط بن زراح بن عدی بن لوی بن غالب بن فهر بن مالک. ہشتم محرم روز دوشنبه وقت صبح صادق در مکه متولد شدند عمر مبارک پنجاه و سه سال و پنج روز بود و مدت خلافت ده سال و شش ماه و پنج روز و وفات بست و دوم و بروایتی بست و ششم ماه ذی الحجه روز پنجشنبه جنازه ایشان خود بهوا شده در حظیره سرور عالم در گور در آمد و ابو لولو غلام مغیره بن شعبه امیر المومنین عمر را کشت شهید شدند. محبوب السالکین

جواهر حضرت عثمان بن عفان بن ابی عاص بن امیه بن عبد الشمس بن عبد المناف بست و سوم رمضان المبارک روز جمعه متولد شدند و عمر مبارک هشتاد سال بود و بروایتی نود سال و دوازده سال و دو ماه و یازده روز خلافت راندند و چون ایشان را بخلافت نشاندند اول کسی که با ایشان بیعت کرد حضرت علی بودند بعده جمیع صحابه بیعت کردند مگر بعضی مردمان بیعت ایشان قبول نکردند هیزدهم ماه ذی الحجه روز جمعه نقل کردند و بروایتی غره ماه ذی الحجه لشبیر برادر محمد ابابکر صدیق نام او زخم ایشان رسانید بوهله تیعیلون تیقتلون شهید گردانیدند در بقیع دفن کردند. محبوب السالکین

جواهر در سیر الاولیا مذکور است که حضرت امیر المومنین عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه بانواع کرم و فرط نعم مخصوص بودند و بلباس حلم و بوفور علم موصوف عبد الله ابی رباحه و ابی قتاده رضی الله تعالی عنهما روایت کرده اند که روز جمعه حرب الدار ما نزدیک امیر المومنین عثمان رضی الله تعالی عنه بودیم چون غوغا بدرگاه حضرت ایشان رسید غلامان ایشان سلاح بر داشتند امیر المومنین فرمودند هر که سلاح بر نگیرد از مال من آزاد و ما از پیش او از ترس جان خود بیرون آمدیم حضرت امیر المومنین امام حسن علیه السلام بر سر راه ما را پیش آمدند با حضرت ایشان باز گشتیم و نزدیک امیر المومنین عثمان آمدیم حضرت امام علیه السلام سلام کردند و فرمودند یا امیر المومنین من بی فرمان تو با مسلمانان شمشیر نتوانم کشید و تو امام برحقی مرا فرمان ده تا بلای این قوم از تو دفع کنم امیر المومنین فرمودند یا ابن اخی ارجع و اجلس فی بیتک حتی یاتی الله بامره فلا حاجة لنا فی اهراق الدماء و میان اہل سلوک این مقام خدمات و مدت خلافت حضرت ایشان ده روز کم ده سال بود و مدت عمر هشتاد و هشت سال و بعضی گفته اند

نود سال و بوقت شہادت مصحف در کنار بود روز چہار شنبہ بدست نیاز عیاض شہید شدند

جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ حضرت امیر المومنین علی کرم اللہ تعالی وجہہ مقتدای اولیا و پیشوای
اصفیا بودند و باوصاف بذل وعطا و فقر میان صحابہ کرام ممتاز و بقوت و شوکت از حضرت عزت بخطاب
اسد اللہ الغالب مخاطب و بکثرت علم از جملہ صحابہ بقول انا مدینۃ العلم وعلی بابہا مخصوص لہذا قال امیر المومنین
عمر رضی اللہ تعالی عنہ لولا علی لہلک عمر و بخلعت خرقہ فقر کہ از حضرت عزت بحضرت سرور صلی اللہ تعالی
علیہ وآلہ وصحابہ وسلم در شب معراج رسیدہ بود میان خلفای اربع مشرف گشتند لاجرم تا روز قیامت نسبت سنت الباس
خرقہ مشائخ از حضرت ایشان ماندہ و این کار دینی استقامت از حضرت ایشان گرفت و جناب ایشان را در تصرف مقامی
رفیع ست و شانی عظیم و در حدیث صحیح ست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم حضرت فاطمہ رضی اللہ تعالی عنہا
را فرمودند کہ ترا در نکاح مردی آوردہ ام کہ عرفان او از ہمہ بیش ست و ایمان او از ہمہ پیش - در رسایل از
کتاب سیر منقول ست کہ میان جناب اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ و حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی
علیہ وآلہ وصحابہ وسلم محبت از عہد کودکی بود و حضرت اسد اللہ الغالب در ایام جاہلیت بت پرستی نکردہ
حضرت ایشان را در بتکدہ می بردند و میگفتند کہ تو چرا سجدہ نمیکنی میفرمودند کہ چون بت را سجدہ کنم سر من
درد میکند و در باطن من می گذرد کہ جماد ست بی روح کہ از ایشان ہیچ منفعت نباشد سجدہ اینچنین جمادات
باطل ست و چون این کلمات را حضرت امیر المومنین حمزہ رضی اللہ تعالی شنیدند خوش شدند و حضرت
اسد اللہ الغالب را در کنار گرفتند و فرمودند ای علی مستقل در کلمات خود باشی کہ بت پرستی کار بزرگان ما
نبود حضرت ایشان فرمودند ای عم مرا محبت و برادری با محمد بن عبد اللہ است کہ او ہمیشہ حق پرستی
دارد حضرت امیر المومنین حمزہ فرمودند کہ محمد اخلاق پیغمبران دارد امید وارم کہ محمد پیغمبر شود و ما بدو ایمان
آرم و روزی علی مرتضی در خدمت حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم آمدند و حضرت ایشان را
خوش و شاد یافتند عرض کردند کہ ہر زمان کہ می آمدم رخ مبارک را زرد و چشم سرخ و گریان ہمی یافتم امروز
خوش و خرم می بینم سر چیست فرمودند یا علی انت اخی فی الدنیا والآخرۃ امروز بر من وحی نازل شد و جبرئیل
علیہ السلام بر من سورہ اقرا باسم ربک الذی خلق بیاورد و پیغمبر آخر زمان منم جناب امیر المومنین خوش
شدند و عرض کردند یا سیدی ابوبکر صدیق با شما عہد کردہ بود کہ چون بر محمد وحی نازل شود ما ایمان آریم
ابوبکر را خبر کنیم پس رفتند و حضرت صدیق را ازین حال خبر کردند حضرت ایشان فرمودند کہ محمد امین ست
و او در تمام عمر خود ہرگز دروغ نگفتہ اکنون ہم دروغ نگوید پس جناب امیر و حضرت افضل الصدیقین بحضرت
سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم آمدند و لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ گفتند و ایمان آوردند

واول کسے کہ میان پیران ایمان آورد حضرت افضل الصدیقین بودند ومیان کودکان جناب علی مرتضیٰ و جناب
امیر در مجاہدہ وریاضت چنان بودند کہ دربیان نیاید ودرخانہ حضرت ایشان سہ چہار فاقہ شدے ونہ فاقہ نیز
شدہ است سر فقر خود باکسی نگفتی وباحضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم نیز نگشادے حضرت
علی ابن ابی طالب بن عبد المطلب چون بخلافت نشستند ہمہ صحابہ برایشان بیعت کردند مگر بعضے بیعت قبول
نکردند در روضۃ الاحباب مسطور ست کہ ارباب سیر وتواریخ آوردہ اند کہ چون واقعہ قتل حضرت عثمان بن عفان
بوقوع پیوست جناب ولایت مآب درخانہ خود نشست ودر اختلاط با مردم من کل الوجوہ بربست رؤسا وعلما
عصر روی بعتبۂ علیہ وسدۂ سنیہ آوردند تا ہم بیعت با وے استحکام دہند آنحضرت اجابت نفرمودند وروایتے
آنکہ بعد از پنج روز از واقعہ حضرت عثمان مصریان با اہالی مدینہ گفتند نزد مرتضیٰ علی رفتہ التماس قبول منصب
خلافت باید نمود پس باتفاق بہ آستان رفتہ گفتند یا امیر المومنین عالم را چارہ نیست از امامی وپیشوائی و
خلیفہ ومقتدا ونمیدانم در روزگار از تو باین کار احق واولی جواب فرمودند مرا باین کار میلے نیست ہر کرا
شما اتفاق کنید من با شما متابعت کنیم بعرض رسانیدند تا تو درمیان ما احیا باشی کرا یارائے دم زدن فرمودند
کہ شما را این مرتبہ نیست کہ متصدی نصب امام شوید این کار تعلق برائے ورویت اہل بدر دارد کہ ارباب
حل وعقد وصحاب رفیع القدر ہر مرد را کہ ایشان بخلافت وریاست قبول نمایند خلیفہ او خواہد بود این
کلام متین حضرت را باین شرح وبسط چون بآن طائفہ جلیل القدر رسانید جمہور ایشان کہ در مدینہ بودند
بر در سرائے آنحضرت آمدہ استدعائے مبایعت نمودند چون ہجوم والحاح مہاجر وانصار بدین مشابہ دیدند
از خانۂ خویش بیرون آمدہ متوجہ مسجد نبوی شدہ خطبۂ فصیحہ وبلیغہ خواند مشتمل بر حمد وثنائے خداوند عالم و
درود بر سرور عالم بعد ازان فرمودند ای گروہ مومنان راضی ہستید باین کہ من امیر شما باشیم ہمہ گفتند آرے

جوہر روزی دہ نفر کافران بحضور حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم عرض کردند کہ
ما یک یک نفر یک مسئلہ را بتکرار از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ
سوال کنیم اگر ہر کدام را جواب غیر مکرر بفرمایند حدیث انا مدینۃ العلم وعلی بابہا برحق دانیم پس یکے آمد
وسوال کرد یا علی علم افضل ست یا مال فرمودند علم گفت بچہ دلیل فرمودند کہ علم میراث پیغمبرانست ومال
میراث کافران دوم گفت کہ علم افضل ست یا مال فرمودند علم گفت بچہ وجہ فرمودند علم ترا نگہبان است و
مال را تو سوم گفت کہ علم افضل ست یا مال فرمودند علم گفت چگونہ فرمودند علم را دوست بسیار اند ومال را
دشمن بسیار چہارم ہمین سوال کرد فرمودند علم گفت بچہ طور فرمودند اگر از مال چیزی بدہند کم گردد واز علم ہرچہ
خرچ کنند کم نشود بلکہ زیادہ شود پنجم ہمین سوال کرد وجہ پرسید فرمودند صاحب مال را بخیل ولئیم گویند وصاحب

علم را تعظیم نمایند ششم سوال کرد وجہ پرسید فرمودند مال را اندوختہ نگاہ باید داشت و علم را احتیاج نگہبانی نباشد هفتم سوال کرد فرمودند علم روشن کند دل را و مال دل را سیاہ کند هشتم سوال کرد فرمودند که مال را حساب است و علم را حساب نیست نهم سوال کرد فرمودند علم همراه تو با آخرت برند و مال را به دنیا گذارند دهم سوال کرد فرمودند آنکه علم دارد دعوی بندگی کند و مالدار دعوی فرعونی پس همه کافران بحضور حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم مسلمان شدند

جوہر امام اول امیر المومنین علی کنیت ابو الحسن و ابوتراب و لقب حیدر و مرتضی و یعسوب الدین و امام المتقین و پدر ایشان عمران و کنیت ابو طالب و مادر ایشان بی بی فاطمه بنت اسد بن ہاشم بن عبد المناف سیزدہم رجب روز جمعه در خانه مبارک در وجود آمده بعد از عام فیل سی سال و عمر شصت و سه سال بود و قاتل ایشان عبد الرحمن بن ملجم و در شب ادینه بست و یکم رمضان سنه اربعین من الهجرت و قبر در نجف از بلاد کوفه و مدت امامت و خلافت پنج سال و نه ماه و فرزندان ایشان امام حسن و امام حسین و محسن مات صغیراً و محمد اکبر و عثمان اکبر و عثمان اصغر و عمر اکبر و عمر اصغر و جعفر اصغر و محمد اصغر و عبد الله و عباس اصغر و ابو القاسم و غوث و زید - زینب کبری و زینب صغری و رقیه کبری و رقیه صغری ام الجده و نفیسه و ام الکرام و امامه و زینب و امهانی و ام سلمه و میمونه و خدیجه و فاطمه و متمنه و امام محمد حنفیت عباس اکبر و جعفر اکبر و معاش و یحیی - امام دوم امام حسن کنیت ابو محمد و لقب امین و سبط مادر ایشان حضرت فاطمه بنت رسول الله تولد در شب پانزدهم رمضان سنه هجری در مدینه و عمر چهل و شش سال و پنج ماه و ده و نیم روز سنه خمسین من هجرت وفات یافت و قاتل ایشان شعیب الکبری بوده زن امام حسن جعده نام بنت اشعث بن قیس او را زهر داده وفات ایشان بعد نبی سی و نه سال و بعد علی ده سال و بعد از فاطمه سی و ہشت سال و شش ماه نهم ماه صفر قبر در بقیع مدت امامت ده سال و فرزندان ایشان زید و قاسم و عبد الله و یعقوب و حسین و عبد الرحمان و اسمعیل و محمد و طاهر و حمزه و حسن مثنی و فاطمه و ام عبد الله و ام سلمه و رقیه و ام الحسن در بعضے رسائل ست که فرزندان امام حسن پانزده اند هفت پسر و ہشت دختر - و امام سوم حضرت امام حسین کنیت ابو محمد و لقب رشید و سبط مادر ایشان فاطمه بنت رسول الله تولد پنجم رمضان سنه چهار هجری در مدینه و عمر پنجاه و شش سال و دو ماه و قاتل ایشان شمر بن جوشن وفات دهم محرم سنه احد و ستین هجری قبر در کربلا مدت امامت پانزده سال و فرزندان ایشان یازده و دو دختر از انجمله علی اکبر علی اصغر عبد الله فاطمه سکینه و در رسائل دیگر ہشت فرزند چهار پسر و چهار دختر - امام چهارم حضرت امام زین العابدین کنیت ابو محمد و سعلے و لقب سجاد و زین العباد و مادر ایشان شهربانو و تولد

بفتم شعبان مدت عمر پنجاہ و ہفت سال قاتل شان عبدالملک مروان وفات ہیزدہم محرم قبر در بقیع مدت امامت ہفدہ سال و فرزندان امام محمد باقر و عبد اللہ و حسن و حسین اصغر و زید و عمادی و علی اصغر و خدیجہ و علیہ و ام کلثوم — امام پنجم امام محمد کنیت ابو جعفر لقب باقر مادر ایشان فاطمہ بنت حسن و تولد ماہ رمضان عمر پنجاہ سال قاتل ایشان ابراہیم ابن ولید وفات ذی الحجہ قبر در بقیع مدت امامت ہیزدہ سال و فرزندان امام جعفر عبد اللہ و جعفر و ابراہیم و علی و زلیخا و زینب۔

جواہر جگر بند مصطفیٰ صاحب الجود و السخا ابو محمد حسن مجتبیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ امام دوم اند از ائمہ اہل بیت ولادت حضرت ایشان روز سہ شنبہ پانزدہم ماہ رمضان سال سوم از ہجرت در مدینہ واقع شدہ اکثر اوقات حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم مرکوب می شدند حضرت ایشان را و حضرت امام حسین علیہ السلام را راکب می ساختند و میفرمودند کہ نزدیک پروردگار ما بہترین خلائق ایشانند و دوستی ایشان باعث نجات ست و دشمنی ایشان جز گمراہی و ضلالت بار نیارد حدیث شریف مثل اہل بیتی کمثل سفینۃ نوح چون حضرت علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ بشربت شہادت چشیدند روز دیگر در رمضان سال چہلم ہجری امیر المومنین حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ بجای پدر بزرگوار بر مسند خلافت نشست چہار ہزار مرد با حضرت ایشان بیعت نمودند تا مدت شش ماہ چون حضرت سید عالم فرمودہ بودند کہ ایام خلافت بعد از من سی سال ست از انجملہ بست و نہ سال و شش ماہ خلفاء اربعہ بر سریر خلافت متمکن بودند و شش ماہ کہ از جملہ سی سال ماندہ بود حضرت امیر المومنین امام حسن علیہ السلام تمام کردہ چون دید کہ معاویہ در طلب حکومت بیقرارست و خون مسلمانان درین امر ریختہ خواہد شد امر حکومت را بمعاویہ تسلیم کردہ و خود در مدینہ طیبہ گوشہ گرفت صاحب خزانہ جلالی فرماید کہ با اینہمہ خاطر معاویہ نیارامید جعدہ بنت اشعث زن حضرت امیر المومنین حسن علیہ السلام را بوعدہ ہا فریفتہ ساخت آن ناقص العقل و الدین موجب گفتہ معاویہ امام معصوم را مسموم ساخت چون حضرت المومنین دید کہ ایام حیات آخر رسید حضرت امیر المومنین امام حسین علیہ السلام را طلب فرمودہ خلافت و امامت را حوالہ نمودہ بتاریخ بست و ہشتم ماہ صفر سنہ خمسین ہجری جان بجانان تسلیم کرد ایام حیات حضرت ایشان چہل و ہفت و مدت خلافت شش ماہ بودہ پسر و شش دختر گذاشتند چنانچہ مفصل این ماجرا در روضۃ الصفا مسطور ست مراۃ الاسرار — و چون قدریان غلبہ کردند و مذہب اعتزال در جہان پراگندہ شد حضرت خواجہ حسن بصری قدس سرہ بخدمت حضرت امام حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نامہ نوشت و آن اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم السلام علیک یا ابن رسول اللہ و قرۃ عینیہ و رحمۃ و برکاتہ کہ شما جملگی بنی ہاشم چون کشتیہا روانید

در روایتی آمده است هرکه متابع شما بود نجات یابد چون متابعان کشتی نوح که بدان نجات یافتند مومنان چه میفرمائید
ای ابن رسول الله در حیرت ما در قدر و اختلاف ما در استطاعت تا بدانیم که روشنی شما اندر آن چیست و
هرگز منقطع نخواهد شد علم شما بعلم خدای عزوجل و او نگاه دارنده و حافظ شماست چون این نامه رسید
جواب نوشت - بسم الله الرحمن الرحیم الخ نوشته بود و این از حیرت خود و از آنکه میگوئی از امت ما اندر قدر
و آنچه را سخن بر آن مستقیم است اینست که هرکه بقدر خیر و شر از خدای تعالی ایمان نیارد کافرست و هرکه معاصی
بحواله کند فاجر یعنی انکار تقدیر مذهب قدریه بود و حواله معاصی بخدای تعالی مذهب جبریه بس بخدا اختیار است
اندر کسب خود بمقدار استطاعت از خدای عزوجل و این میان قدر و جبر است یعنی جمله خیر و شر بتقدیر
خدای تعالی است اما باختیار تو موجود میشود - مرآة الاسرار

جوهر حضرت امام حسین رضی الله تعالی عنه بن علی ابی طالب کرم الله وجهه امام سوم از ائمه
اهل بیت ولادت حضرت ایشان روز سه شنبه ماه شعبان سال چهارم از هجرت در مدینه واقع شده
و شش ماهه متولد گشتند حضرت ایشان فرمودند شفیق ترین برادران تو بر تو دین است از آنچه
نجات مرد در دین بود و هلاکش در مخالفت آن کسی سوال کرد که نهایت بندگی چیست فرمودند که
نهایت کار بنده آنست که از اختیار خود برخیزد یعنی در ذات احدیت چنان غرق گردد که خود را در میان
نه بیند - روزی مردی آمده گفت یا ابن رسول الله من درویش درمانده ام و اطفال دارم مرا قوت
معیشت می باید فرمودند که بنشین که ما را رزقی در راه است بسی بر نیامد که پنج صره دینار بیاوردند آنحضرت
هر پنج صره بدان درویش داده و از وی عذر خواست که ما را معذور دار ما از اهل بلائیم و از راحت دنیا
باز مانده و مرادهای خود گم کرده صاحب تاریخ طبری می آرد که چون معاویه ابن ابی سفیان بمرد و
موافق وصیت وی یزید بن معاویه بر مسند حکومت نشست با همه اهل شام بیعت بستند و نامه برای
ولید بن عتبه که از نزد پدرش حاکم مدینه بود فرستاد که از چهار تن بیعت من بستان یکی عبد الرحمن بن
ابوبکر صدیق دوم عبد الله بن عمر فاروق سوم عبد الله بن زبیر چهارم حضرت امام حسین علیه السلام
اگر بیعت قبول کنند بهتر و الا کار آنها بساز ولید بموجب صلاح مروان بن حکم با هر چهار بزرگ
مستحق خلافت را تکلیف بیعت یزید نمود هرگاه که ایشان بر حکومت معاویه راضی نبودند بر یزید
چه طور بیعت کنند به جهت دفع شر متوجه مکه شدند و چون این خبر شائع شد که حضرت امام بیعت
یزید قبول نکردند و بمکه رفتند مردم کوفه از این خبر شاد گشته محضرها نوشتند و رسولان پیش امام علیه السلام
فرستادند و دوازده هزار متفق شده پیغام فرستادند حضرت امام حسین با جمیع قبیله متوجه کوفه شدند بر چند

عبد اللہ بن عباس منع کرد کہ کوفیان بیوفا اند اگر کوفیان دوستدار شما اند چرا خلیفہ یزید اند کوفہ بدگردند
الغرض عرض عبد اللہ بن عباس سودمند نشد و ہمراہ امام چہل سوار و صد پیادہ بود از مکہ روانہ گشتند ہوا خواہان
یزید بوی خبر رسانید یزید چون مار پیچیدہ عبد اللہ بن زیاد را نامہ نوشت کہ از انجا لشکر جمع کردہ سر راہ امام
بگیر اگر بیعت من قبول کند بہتر والا او را با جمیع ہوا خواہان او بکش عبد اللہ بن زیاد ملعون عمر بن سعد را
با چہار ہزار کس برای کشتن امام تعین نمودہ روے بہ بادیہ نہاد اول ماہ محرم سال شصت یک بود شخصی امام را دیدہ
گفت ای امام مسلمانان کجا خواہی رفت فرمود بکوفہ گفت باز گردید اینک لشکر عمر بن سعد با چہار ہزار کس
رسید و مسلم بن عقیل را کہ پیشتر بکوفہ فرستادہ بود او را کشتہ اند حضرت امام از انجا کوچ کردہ بدشت
کربلا فرود آمدند از عقب عمر بن سعد رسید و مردم کوفہ بیوفائی کردہ با او متفق شدند و آب فرات را
باتفاق یکدیگر بر روی اہل بیت رسول خدا ببستند تا بے آب ہلاک شوند یک ہفتہ از گفت و شنود
گذشت روز جمعہ بتاریخ دہم محرم سنہ شصت و یک ہجری از صبح جنگ آغاز شد امام معصوم با جمیع برادران
و فرزندان وغیرہ بے آب تشنہ در جنگ مشغول گشتند و آخر روز مذکور با پنج برادر و سہ فرزند و ہشتاد و
تن از اصحاب شربت شہادت چشیدند و سر حضرت امام بریدہ پیش یزید لعین بردند مدت حیاتش
پنجاہ ہشت سال و بقولے پنجاہ و ہفت سال و سہ ماہ و دو روز بود چہار پسر و دو دختر داشتند و
صاحب تاریخ طبری گوید کہ جمیع کشتگان کربلا سہ روز افتادہ ماندند بعد از ان مردمان بنی اسد
آمدہ امام حسین علیہ السلام را بگور کردند و علی اکبر بن حسین را در پایان قبر پدر دفن کردند و دیگر شہدا را
بیک موضع در خاک مستور ساختند و حضرت عباس بن علی کہ علمدار و محبوب ترین برادران حضرت
امام بودند در حیات امام چند ساعت پیشتر ترددات نمایان کردہ شربت شہادت چشیدند ایشان را
بر سر راہ غاضریہ مدفون ساختند حضرت امام زین العابدین مریض بودند تا امانت خلافت و
امامت مع وصیت بوے ایشان حوالہ نمودہ جان بجانان سپرد و از فرزندان علی مرتضی محمد حنیفہ
و عمر زندہ ماندند کہ ہمراہ امام نبودند سید محمد گیسو دراز در مصنفات خود می نویسند کہ من حیرانم بر مجتہدان
امت محمدی کہ مردم امت فرزندان پاک نہاد آنحضرت را بے گناہ کشتند و بنام مسلمانی آنہا بحال
خود ماندند و از ملفوظات خواجگان چشت ما اکثر جا حضرت گنج شکر و دیگر خواجگان فرمودہ اند کہ این
کافران چرا فرزندان رسول علیہ السلام را بے گناہ کشتند و بعد از شہادت امام حسین یزید بن معاویہ
بشرب دوام الفت گرفت و بروایتے آنکہ گفت کہ از دین محمد بیزار شدہ و ملت عیسی ہم و [illegible]
چہارم وارث علم و عمل مصطفوی و متصرف ولایت مرتضوی حضرت امام علی زین العابدین

بن حضرت امام حسین امام چهارم اند مادر ایشان شهربانو بنت یزدجرد شهریار بن خسرو بن هرمز بن نوشیروان بود
و در روضة الصفا و حبیب السیر مسطور است که در زمان خلافت امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه سه دختر یزدجرد
اسیر کرده آورده بودند هر سه را حضرت اسد الله کرم الله تعالی وجهه در حصه خود گرفتند که اینها دختران
سلاطین عجم اند فروختن ایشان مناسب ندارد پس یکے را بحضرت امام حسین علیه السلام بخشیدند از وی حضرت
امام زین العابدین متولد گشتند و یکی به محمد بن ابوبکر صدیق داد از وی قاسم بوجود آمد و یکے را
بعبد الله بن عمر فاروق عنایت کرد از وی سالم تولد نمود پس علی بن حسین و قاسم بن محمد و سالم بن
عبد الله خاله زاد یکدیگر بودند و تولد امام چهارم روز جمعه پانزدهم جمادی الآخر و بروایتی در ماه شعبان
سنه ثمان و ثلثین هجری واقع شد اسم شریفش علی بود و کنیت وی ابومحمد و ابوالقاسم نیز گفته اند و القاب وی
زین العابدین و ذکی و امین است در زمان شهادت حضرت امیر دو ساله بودند و در واقعه کربلا
بست و سه ساله عمر داشتند که بعد از شهادت حضرت امام بر مسند امامت نشستند محمد حنیفه بن علی
در باب امامت با وی منازعت نمود امام زین العابدین فرمودند که در خانه کعبه نزدیک حجر الاسود
رویم و از وی بپرسیم که امام زمان کیست پس هر دو باتفاق نزد حجر الاسود رفته سوال کردند حجر الاسود
بزبان فصیح گفت که امامت بعد از حسین بن علی بعلی بن حسین رسیده است و امام زمان اوست
روز سه شنبه هژدهم ماه محرم در سنه خمس و سبعین هجری در زمان سلطنت ولید بن عبد الملک بن
مروان به ریاض جنان شتافتند و در بقیع مدینه پهلوے عم خود حضرت امام حسن مدفون گشت مدت عمر
پنجاه و هفت سال و ایام امامتش سی و چهار سال و بقول اکثر مورخین ولید بن عبد الملک بن مروان
آن امام معصوم را زهر داد حضرت ایشان یازده پسر و چهار دختر داشتند - مرآة الاسرار

جوهر مفتاح حقائق و معارف حضرت امام محمد باقر بن زین العابدین رضی الله تعالے عنهم
امام پنجم اند مادر ایشان بنت امام حسن بود ولادتش روز جمعه سوم ماه صفر و بقولے غره ماه رجب سنه سبع
و خمسین هجری در مدینه واقع شده اسم شریفش محمد است و کنیت ابوجعفر و القابش باقر و شاکر و هادی
گفته اند در زمان شهادت امام حسین سه ساله بودند و در وقت وفات پدر خود سی و هشت سال عمر داشتند
که بر مسند امامت نشستند کمالات حضرت ایشان بسیار است درین مختصر گنجایش ندارد روز دوشنبه
هفتم ذیحجه سنه اربعه عشر و مائة در زمان سلطنت هشام بن عبد الملک بفردوس اعلی شتافتند و بقول
اکثر ارباب تاریخ هشام بن عبد الملک امام پنجم را زهر داد مدت عمر پنجاه و هفت سال و ایام امامتش
نوزده سال مدفن در بقیع مدینه نزدیک مرقد بهشت آئین امام زین العابدین است پنج پسر و دو دختر داشت

ولبقولی شش پسر ویک دختر وبقولی سه پسر ویک دختر داشت مراۃ الاسرار

جواہر سر حلقہ اہل کمال امام ابوعبد اللہ جعفر بن محمد الصادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ امام ششم اندر شش جہات عالم از ردی حقیقت متعرف بود مادر حضرت ایشان ام فروہ بنت قاسم بن محمد بن ابوبکر صدیق است وولادتش روز شنبہ ویا یکشنبہ ہفدہم ربیع الاول سنہ ثلث وثمانین واقع شدہ اسم مبارکش امام جعفر وکنیت ابوعبد اللہ وابو اسمٰعیل ولقبش صادق وصابر وفاضل وطاہر ست در وقت جد خود امام زین العابدین پانزدہ سالہ بود وبقولے دوازدہ سالہ ودر زمان انتقال پدر خود امام محمد باقر سی وچہار سالہ بودند وبروایتے سی ویک سال عمر داشتند کہ بعد از پدر بر مسند امامت بہ نشستند وکمالات حضرت ایشان از شرق تا غرب فرا رسیدہ روز دوشنبہ پانزدہم ماہ رجب سنہ ثمان واربعین ومائۃ در زمان سلطنت ابوجعفر منصور دوانقی از خلفاء بنی عباس بہ ریاض رضوان شتافت وبقول اکثر مورخین آنجناب را منصور دوانقی زہر داد مدت حیاتش شصت وہشت سال وبقولے شصت وپنج سال وایام امامت سی وچہار سال بود وشش پسر ویک دختر داشتند وبقول اصح ہفت پسر وچہار دختر بودند از آنجملہ پسر کلان اسمٰعیل بود۔ مراۃ الاسرار

جواہر امام ششم امام جعفر ولقب صادق ومادر حضرت ایشان بی بی افزون بنت قاسم تولد در ربیع الاول وعمر شریف شصت سال وفات در شوال وقاتل حضرت ایشان ابوجعفر دوانقی وقبر شریف در بقیع ومدت امامت سی وپنج سال وفرزندان حضرت ایشان موسیٰ واسمٰعیل واسحاق وعباس ومحمد وعلی وعبد اللہ وام فاطمہ

جواہر امام ہفتم موسیٰ کاظم کنیت ابوالحسن ولقب کاظم مادر ایشان بی بی حمیدہ بانو تولد در صفر عمر پنجاہ وچہار سال وقاتل ایشان ہارون رشید قبر در بغداد وفرزندان ایشان امام علی وابراہیم وعباس وقاسم واسمٰعیل وجعفر وہارون وحسن واحمد وہارون وحمزہ ومحمد وعبد اللہ واسحاق وحسین وفضیل وسلمان وفاطمۃ الکبریٰ وفاطمۃ الصغریٰ وام کلثوم وام جعفر ولبابہ وزینب وخدیجہ وعلیہ وحلیم ودرانم وامیر وعائشہ وام سلمہ ومیمونہ۔

جواہر۔ امام ہشتم امام علی رضا کنیت ابوالحسن لقب رضا مادر ایشان ام ولد ولادت در مدینہ روز پنجشنبہ پانزدہم ربیع الاول سنہ ثلث وخمسین ومائۃ وشہادت در سناباد طوس روز جمعہ بست ویکم رمضان سنہ ثلث ومائتین ہجرے عمر چہل ونہ سال قاتل ایشان مامون رشید قبر در طوس وآنرا مشہد گویند مدت امامت بست سال وحضرت ایشان را پنج پسر بودند ویک دختر موسیٰ اکبر وجعفر و

و ابو الحسن علی و ابراہیم محمد تقی

جوہر امام نہم امام محمد کنیت ابو جعفر و لقب تقی و مادر ایشان ریحانہ تولد رمضان عمر بست و پنج سال وفات ذی القعدہ قبر بغداد قاتل شان عبد اللہ زبیر مدت امامت ہفدہ سال ایشان را یک پسر بود اسم نقی۔

جوہر امام دہم علی و کنیت ابو الحسن ثالث چہ ابو الحسن اول علی بودند دوم علی موسی الرضا سوم علی ہادی و عسکری نیز ہست لقب نقی مادر ایشان بی بی افزون ولادت در مدینہ سوم رجب سنہ اربع عشر و مائتین عمر چہل سال قاتل ایشان ابو فضیل قبر در سامرہ نزدیک بغداد مدت امامت سی سال فرزندان ایشان حسن و حسین جعفر و محمد و عائشہ وفات در زمان مستنصر خلیفہ در سر من رائے روز دوشنبہ آخر جمادی الآخر سنہ اربع و خمسین و مائتین و قبر وی در سرای وی است در سامرہ و عقب او سہ پسر حسن و حسین جعفر اما جعفر کنیتش ابو عبد اللہ مشہور است۔

جوہر امام یازدہم امام حسن کنیت ابو محمد لقب زکی و عسکری مادر شان ام ولد ولادت حضرت ایشان در مدینہ نوزدہم ربیع الاول سنہ احدی و ثلثین و مائتین ہجری قبر در پہلوی پدر در سر من رائے عمر بست و نہ سال قاتل شان زبیر بن جعفر قبر در سامرہ نزدیک بغداد و حضرت ایشان یک پسر نامش محمد بن حسن

جوہر امام دوازدہم امام محمد و کنیت ابو القاسم و لقب مہدی آخر الزمان و ایشان از اولاد امام حسن عسکری شوند ہر وقت کہ حق تعالی خواہد کہ خروج کند

جوہر بعد از شہادت امیر المومنین امام حسن رضی اللہ تعالی عنہ معاویہ بن ابی سفیان دہ سال حکومت نمود پانزدہم رجب در سال شصت ہجری بمرض طاعون در دمشق وفات یافت ولادتش پیش از بعثت پنج سال بود و در سال ہشتم از ہجرت ایمان آورد و در زمان خلافت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ حاکم شام شد و بست سال در ایام خلافت حضرت عمر و عثمان حکومت کردہ و دہ سال دیگر بعد از معاودت حضرت اسد اللہ الغالب بجانب کوفہ حاکم بود عمرش بقولی ہشتاد و ہشت و بقولی ہشتاد و پنج سال بود و وزیر او پسرش یزید و ابو منصور رومی بود دہ است و نہ پسر داشت از انجملہ حکومت ممالک بہ یزید حوالہ نمود۔ مرآۃ الاسرار

جوہر در ملفوظ حضرت امیر سید محمد گیسو دراز قدس سرہ مذکور است کہ خلافت از حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم بردو نوع است خلافت کبری و خلافت صغری خلافت کبرے خلافت باطنی ست و خلافت صغری خلافت ظاہری و خلافت کبری با جماع امت مخصوص است

بحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ و خلافت صغری باجماع سنیان حضرت امیر المومنین
افضل الصدیقین راست رضی اللہ تعالی عنہ و حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ
میفرمایند کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم داعی و ہادی امت بودند چون سو نق از دنیا
عالم بقا شدند صحابہ را داعی و ہادی گذاشتند و خلافت کبری مخصوص بحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب
کرم اللہ تعالی وجہہ و بعضے را خلافت صغری بود و بعضے را نہ صغری و نہ کبری و از حضرت امیر المومنین
اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ از خلافت کبری خلفا شدند و ازان خلفا خلفاء دیگر می شوند
و تا قیامت این سنت جناب الہی جاری خواہد بود اما اجازت نامہ و مثال کہ سلف خلفا را دادہ اند
و امر دیگران را می دہند مشروط بشروط می کنند چون آن شروط مفقود شود بحکم اذا انتفی الشرط
انتفی المشروط بتحقیق خلیفہ نماند و داعی و مرشد و ہادی و شیخ باصطلاح صوفیہ نخوانند و میفرمایند
کہ مشہور چہاردہ خانوادہ اند کہ ہمہ تعلق بحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ دارند
و در شرح عوارف دوازدہ امام میفرمایند پس در اصل دوازدہ خانوادہ اند یکی ادہمیان کہ تولی بحضرت
ابو اسحاق سلطان ابراہیم بن ادہم قدس سرہ دارند دوم طیفوریان کہ تولی بحضرت شیخ بایزید طیفور بن
عیسی بسطامی قدس سرہ دارند سوم محاسبیان بحضرت ابو عبد اللہ بن حارث محاسبی قدس سرہ چہارم
قصاریان بحضرت ابو صالح حمدون قصار قدس سرہ پنجم جنیدیان بحضرت ابو القاسم شیخ جنید بغدادی
قدس سرہ ششم نوریان بحضرت ابو الحسین محمد نوری قدس سرہ ہفتم سہلیان بحضرت ابو محمد سہل بن عبد اللہ
تستری قدس سرہ ہشتم حکیمیان بحضرت ابو عبد اللہ بن علی حکیم ترمذی قدس سرہ نہم خرازیان بحضرت
ابو سعید احمد بن عیسی الخرازی قدس سرہ دہم حلاجیان بحضرت ابو منصور حلاج قدس سرہ یازدہم سیاریان
بحضرت ابو العباس قاسم مہدی السیاری قدس سرہ دوازدہم خفیفیان بحضرت ابو عبد اللہ محمد بن خفیف
قدس سرہ اما خانوادہ چشتیان متفرع از ادہمیان ست و خانوادہ سہروردیان متفرع از جنیدیان

جوہر حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ آمدن آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام درین دار جہت جزا
نبود بلکہ از جہت ظہور خلافت و سیادت حضرت ایشان بود۔

جوہر اول خلیفہ در خلافت صغری ابو بکر بعدہ عمر بعدہ عثمان بعدہ علی خلافت ابو بکر باجماع صحابہ است
و خلافت عمر باستخلاف ابو بکر و خلافت عثمان بمشاورت صحابہ است بفرمان عمر و خلافت علی ہم برحق ست
زیرا کہ وقت مشورت صحابہ بر علی و عثمان ہر دو کس افتاد اما چون عثمان را پیش کردند وے متعین گشت
بر خلافت و چون عثمان وفات یافت بمشورت اول علی متعین گشت و خلافت ایشان تا سی سال بود

خلافت ابوبکر دو سال و سه ماه و نه شب و خلافت عمر ده سال و شش ماه و پنج شب و خلافت عثمان
دوازده سال و یازده شب و خلافت علی پنج سال و نه ماه و آن سرور بجنون خود خلافت یکیے تعیین نفرمود
اگر اہل بیت را بدادے دشمنان را تہمت میل افتادے و اگر بیگانه را بدادے اہل بیت را غم آمدے
و بعد چہار خلیفه بہترین مردمان عشرہ مبشرہ اند و آن ده کس اند که در حق ایشان آن سرور گواہی داده اند
بدخول بہشت و آن ده کس چہار خلفاے راشدین اند و شش دیگر طلحه و زبیر و سعد بن ابی وقاص و سعید
و عبد الرحمن ابن عوف و ابو عبیده بن جراح و این گواہی آمین کرد انداز تغیر دین زیرا که با تغیر دین
بہشت نباشد و ہر که شک آرد در گواہی کفرست از ینجاست که بر خاستن بیم عاقبت از بنده ممتنع نیست
بلکه جائزست که بنده از خوف عاقبت ایمن گردد و آنکه ایشان خوف میداشتند بجہت آنکه نباید که
بر ما چیزے رود که خلاف رضاے حق باشد و این خوف خوف شرم و از بندگی حق باشد نه از بیم سوء خاتمه
و بعد عشره مبشره بہترین مردمان کسانے اند که گواہی داد مصطفیٰ ﷺ ایشان را بہشت که داخل خواہند شد
از امت من ہفتاد ہزار بغیر حساب و بہترین مردمان بعد ایشان عامه صحابه اند بقوله خیر القرون قرنی
پس بہترین مردمان علماء عامل اند که ایشان را علماء آخرت گویند

جوہر در ذکر اصحاب رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم صاحب مصباح الہدایۃ
قدس سره میفرمایند که ہیچ شک نیست که محبت ہر محبوبے اقتضاء محبت کند با ہر که نسبتے بقرب یا قرابت
با وی دارد و اہل بیت و صحابه رسول مقبول صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم بعضے ہم نسبت صورت
و معنی داشتند و بعضے مجرد نسبت معنی و آن نسبت ایمان ست که بواسطه محبت و شرف صحبت رسول مقبول
صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم مومنان را حاصل گشت که انا من الله و المومن منی و نسبت
معنوی از نسبت صوری کامل تر و بدین نسبت انبیا را جز میراث معنی که آن علم است نبوده است پس محبت
رسول مقبول صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم محبت اہل بیت و اصحاب ایشان که ورثه علم ایشان
اول ایشان بودند و از ایشان بدیگر مومنان انتقال کرد اقتضا کند و کسے روا دارد مومن حقیقی که
در اصحاب رسول مقبول صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه قدح کند و حال آنکه ایشان از جہت محبت حضرت
سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم مہاجرت معاہد و اوطان و مفارقت اقارب و اقران
اختیار کردند و اموال خود را در قدم مبارک ایشان نثار کردند۔

جوہر ذکر حضرت خواجه اویس قرنی رضی الله تعالیٰ عنه قبله تابعین بودند و قدوۃ اربعین گاه گاه
حضرت سید عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم روے مبارک سوی یمن میکردند و میفرمودند که

نسیم رحمت از جانب یمن می شنوم

جوہر۔ قال اللہ تعالیٰ کنتم خیر امۃ ببین شرف این امت مرحومہ زادہا اللہ تعالیٰ شرفا آنکہ خیر الانبیا را خیر الامم باشد و متابع خیر الکتب کہ قرآن مجید ست خیر الناس بود حضرت خضر دعا کردند کہ خداوند تعالیٰ مرا از امت مرحومہ و مغفورہ محمدؐ گردان و چون ابراہیم علیہ السلام در صحف فضیلت این امت یافتند عرض کردند خداوند تعالیٰ بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ ایشان از امت محمد اند و حضرت موسیٰ در توریت مدح این امت یافت عرض کردند کہ خداوندا بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ این امت محمد اند پس عرض کردند کہ خداوندا بگردان مرا از جملہ ایشان فرمود کہ دور ست ظاہر شدن ایشان و عیسیٰ علیہ السلام در انجیل فضائل این امت یافت عرض کردند خداوندا بگردان ایشان را از امت من فرمود کہ ایشان از امت محمد اند پس عرض کردند بگردان مرا از ایشان پس حضرت خداوند تعالیٰ برداشت حضرت عیسیٰ را بسوی آسمان و در آخر زمان از ین امت گردانید۔

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و صحابہ وسلم فرمودند کہ عمر دنیا ہفت ہزار سال بود و پیدا شدم من در آخر ہزار ششم محدث شیخ جلال الدین سیوطی قدس سرہ میفرمایند کہ از احادیث و لات آثار قیامت آنست کہ مدت امت آنحضرت زیادہ از ہزار سال ست و این زیادت بہ پانصد سال نمیرسد چرا کہ از چند طریق از طرق احادیث وارد شدہ کہ مدت بقائے دنیا ہفت ہزار سال است آنحضرت در آخر ہزار ششم مبعوث شدہ و دجال بر سر صد سال برآید و عیسیٰ فرود آید او را بکشد و چہل سال بر زمین بماند و مردم بعد طلوع آفتاب از مغرب یکصد و بست سال زندگانی کنند و میان دو نفخ صور چہل سال است پس مجموع این دو بست سال باشد و امام مہدی پیش از دجال ہفت سال ظاہر شود و دجال بر سر ہزار سال ہجری باشد اگر بعد دیگر برسد خروج دجال و برآمدن آفتاب از مغرب ہر چند معلوم نیست فاما ممکن نیست کہ مدت ہزار و پانصد سال بکشد مردم بعد دجال چہل سال زندگانی کنند و عیسیٰ فرود آید و چہل سال بر زمین بماند و میان دو گوش دجال چہل گز مسافت باشد۔ مردم بعد طلوع آفتاب از مغرب یکصد و بست سال بر روی زمین بمانند۔ میان دو نفخ صور چہل سال است بنفخ اول اللہ تعالیٰ ہر زندہ را بمیراند و بنفخ دیگری ہر مردہ را زندہ کند

جوہر در خبر ست کہ خلائق در روز قیامت باتفاق نزد حضرت آدم علیہ السلام در آیند و عرض کنند کہ اے پدر فرزندان را دریاب و در حضرت حق برای ما سخنی گوی بفرمایند کہ امروز سخن گفتن وظیفہ من نیست بہ ابراہیم روید تا او چہ گوید حضرت ابراہیم علیہ السلام نیز ہمان فرمایند کہ آدم علیہ السلام

فرمود علیٰ ہذا تا آخر الامم جملہ انبیا با امم ایشان بحضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم آیند وعرض
کنند کہ ای پیش از ہمہ و پیش از ہمہ امروز دست تست در شفاعت بکشائی و بحضرت درآئی و ہمہ از ین حیرت برہانی
حضرت باعظمت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جناب حق سبحانہ وتعالیٰ را ثنا گویند واز حضرت اجازت
خواہند ندا آید اشفع تشفع وسل تعطہ و در خبر معتبر است کہ در روز قیامت اول کسی کہ شفاعت کند و شفاعت
او قبول کنند حضرت باعظمت محمد رسول اللہ باشد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وبعد حضرت ایشان دیگر انبیاء
وبعد از انبیا اولیا وبعد از اولیا مومنان وآخر کسی کہ شفاعت کند جناب مستطاب ارحم الراحمین باشد
سبحانہ وتعالےٰ شانہ

جوہر در لغت جنت عبارت از زمینے ست کہ درو درخت بسیار مغروس باشد چنانچہ سایہ بر زمین
چنان انداختہ باشد کہ زمین را بظل خود پوشانیدہ باشد واشتقاق آن از الجن است وہو الستر پس لفظ
جنہ صیغہ مرۃ باشد از الجن ودر اصطلاح علماء ظاہر عبارت ست از مقامات متنزہہ ومواطن طیبہ متوطنہ
از دار آخرۃ وآن جنت افعال حسنہ واعمال صالحہ است بحسب صدور افعال وظہور اعمال از قلت وکثرت
وعرفا گویند کہ بغیر ازین جنت افعال واعمال جنات دیگر ست کہ آنرا جنات صفات گویند وآن متصف
بودن بندہ است بصفات کمالیہ ولی الالطاف والافضال ومتخلق گشتن باخلاق خلاق ذی الجلال و
والجمال وآن نیز متفاوت است بحسب مراتب اہل کمال وجنات دیگر ست کہ آنرا جنات ذوات گویند
وآن عبارت است از ظہور رب الارباب بعباد خاص ورب بر ہر یکے بتجلی ذات ومستتر گشتن عبد درآن
جنات بمحو ذات در ذات وحق تعالیٰ را سہ جنات ست از برائے خود واین مستفاد است از قولہ تعالےٰ
فادخلی جنتی کہ مضاف است بذات یکی جنت اعیان ثابتہ است کہ حق تعالیٰ بآن مستتر می شود وذات
خود را بذات خود از ورائے اعیان ثابتہ مشاہدہ میفرماید وجنت دیگر جنت ارواح ست کہ حق تعالےٰ
مستتر میگردد در ان ارواح چنانچہ نہ ملک را اطلاع است ونہ بشر را وجنت دیگر عالم شہادت ست وملکوتست
کہ حق تعالےٰ مستتر گشتہ در ان استتار چنانچہ مطلع نیست بران ہیچ اغیار از فصوص الخصوص فی شرح الفصوص

جوہر بدانکہ بہشت ودوزخ مخلوق اند وامروز موجود اند وفانی نشوند مومنان ہمیشہ در بہشت باشند
وکافران ہمیشہ در دوزخ واہل کبائر وصغائر از مومنان در دوزخ روند وہمیشہ نباشند عذاب مومن عاصی
از جائزات است وعذاب کافر از واجبات وبہشت ہشت اند دار الجلال ودار القرار ودار السلام و
جنت عدن وجنۃ الماوی وجنۃ الخلد وجنۃ الفردوس وجنت نعیم ودوزخ ہفت اند جحیم ولظی وحطمہ
وسعیر وسقر وجحیم وہاویہ ونام خازن بہشت رضوان است ونام خازن دوزخ مالک است

جوهر بدانکه جنت و جهنم دو مظهر کلی اند از مظاهر الٰهیه یکی محتوی بر جمیع مراتب سعدا و دیگر مشتمل بر جمیع مدارک اشقیا و حصول کمال اعیان اشقیا در دخول جهنم است چنانچه وصول اعیان سعدا بکمال خویش در دخول جنت است و آن کمالی که هر یکی را از آن دو طائفه بسبب دخول بدار اهل خویش حاصل گردد

عین قرب ایشان ست برب خویش

جوهر حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که هیچ آیتی در کلام ربانی وارد نشده که از آن همیشگی عذاب مفهوم گردد اما خلود و قیام کفار در نار مسلم الثبوت ست و این مستلزم خلود عذاب نیست و میفرمایند که روز قیامت بمقتضای رحمتی وسعت کل شیء سحاب رحمتش آتش غضب را فرو نشاند و بمقتضای سبقت رحمتی علی غضبی سلطان رافتش غنیم انتقام را شکست دهد و زحمت و کلفت عاصیان و کافران بعد چند ایام کشمکش براحت و آرام مبدل شود و میفرمایند که بعد مدتها جوهر کفار اهل نار و ناریکی خواهد شد و عذاب برایشان

حدیث قدسی ۱۲

عذاب خواهد بود یعنی عذب بمعنی حلو و شیرین مشتق از عذوبت و آرام کلی رو خواهد داد

جوهر صراط پلی ست بر پشت دوزخ باریکتر از موی و تیزتر از تیغ هر دو طرف او چنگلهاست همچو خارهای سعدان یعنی آهن که باسه گوشه خار راست میکنند و بهر دو کناره او فرشتگان استاده بگویند رب سلم سلم همه خلائق بروی بگذرند بعضی همچو برق و بعضی همچو باد و بعضی همچو آب و بعضی همچو اسپ تیز رو و بعضی همچو پیاده و بعضی همچو چیه هر که در پس روی انبیا و اولیا مستقیم تر او در گذشتن آن پل آسان تر یکی آنچنان گذرد که نداند پل در میان بود یا نه و کافر و فاسق گذشتن نتوانند و بعضی گویند پل میان دوزخ و بهشت نهاده اند دوزخی بلغزد و در دوزخ

افتد و بهشتی در بهشت رود

جوهر نعیم اهل نیران مباین نعیم اهل جنان است و ام اللذاذ و تنعم میان اهل جنت و نعیم و اهل جهنم و عذاب الیم یکی ست و یکسان ست دوزخیان از نعیم بهشت چنان گریزانند که گریز اهل جنت از نیران و حال آنکه میان نعیم بهشتیان و نعیم دوزخیان نزد تجلی رحیم و رحمان در صورت رحمت جدائی و تفاوت چندانست که بمثل گوئی این زمین و آن آسمان است نعیم اهل دوزخ از رحمت ارحم الراحمین پیدا شد بعد از غضب و عذاب الیم و نعیم اهل بهشت از حضرت رحمن الرحیم پیدا شد بمحض امتنان جسیم اما چون مآل عذاب ایشان بعذوبت رسید ازین جهت گفته شد که ام لذة و تنعم بالنسبة الیهما واحد اما من حیث التنعم والتلذذ بینهما ون بعید و تفاوة مدید چون وعید زائل شد جزو عدم منماز بهر آنکه بسبب مغفرت زائل گشت پس در حق مومن عاصی و هم در حق کافر و منافق اما اول از بهر آنکه عفو او را دریافت و مغفرت مغفور گشته و اما ثانی از بهر آنکه عذاب ایشان مبدل گشت به نعیم که مناسب

ایشانست۔ واخلاف دار شقاوت کہ آن نیران ست در انجا لذتے دارند کہ آن مباین نعیم ساکنان
دار السعادۃ است کہ آن جنان ست ونفوس خبیثہ اشقیا را نعیم وتلذذ از خبیثات باشد۔ ونفوس
طیبہ سعداء را نعیم مقیم از طیبات باشد آخر از حیوانات مشاہدہ کردہ باشی کہ جعل جز بقاذورات
انس نگیرد ومنج عسل کہ نحل است جز بر زہرات نہ نشیند۔ تجلی الٰہی از ان روے کہ تجلی ست بر سعدا
واشقیا یکسان است ویکی ست اما قوابل واستعدادات متعدد ومتنوع ومتباین اند بعد از قبول تجلی
ہر یکے انچہ در ایشانست جز آنرا نتوانند کہ بظہور رسانند ہمچنانکہ آب باران کہ از سوی آسمان فرومی آید
از جہت مائیت یک آب ست صافی وشیرین بے کدورت بر زمینے میرسد وازوی نیشکر مے روید
وبر زمینی میرسد وازوی حنظل متولد میگردد وباران کہ در لطافت انچ وانچہ اہل شقاوت راست از عذاب تو
ظاہرش عذاب می بینی اما باطنش عذب است بہ نسبت ایشان واشتقاق عذاب از عذوبت ست ولفظ
عذاب مر معنی عذب را ہمچون پوست است مر مغز را کہ پوست صیانت مغز میکند او نیز صیانت آن مغز میکند۔

جوہر بدان ایدک اللہ تعالے حضرت شیخ اکبر نفی عذاب آخرت نمی کنند

مقامات اخرویہ بعد از فراغ حیات دنیویہ بطریق جامعیت وکلیت سہ منزل ومقام است کہ آنرا
جنت وجہنم واعراف نام است وبر ہر یکے ازین مقامات ثلثہ اسمی از اسما اللہ تعالی حاکم است
کہ دائم بذاتہ اہل آن مقام را طالب ست واہل آن رعایا آن اسم اند وعمارت آن منزل ومقام بوجود
ایشان است ووعدحق عبارتے از رسانیدن آن کامل است تا بان کمال معین کہ استعداد ہر یکے
ازین سہ طائفہ آنرا طالب وبآن متواصل است مثلاً موعود اہل صلاح جنت است ومنازل ومراتب
آن واہل فساد را جہنم وانچہ مناسب آن وطائفہ دیگر در وعلی الاعراف رجال م تعریف وتحقیق مناصب
آن وہمچنانکہ ہمہ وعد کامل است وعید نیز شامل ست بحسب مراتب ایشان۔ وعید کہ آن عذاب است
از مقتضیات اسم المنتقم است واحکام آن در پنج طائفہ ظاہر گردد وبا ایشان اجرا یابد وایشان را
اہل نار گویند یکی مشرک ودوم کافر وسوم منافق وچہارم مومن عاصی پنجم عارف غیر عامل باشد یا
محجوب غیر عارف بود وبرین پنج طائفہ چون اسم المنتقم سلطنت خود براند بہ نیران جہنم ہمہ معذب باشند
وعذاب ہر یکے فراخور او باشد۔ بر ہر یکے عذاب بوجہے عذب گردد تا از ان تلذذی وتنعمی یابند۔
وصورت آن عذاب اول بدیگر چیز مبدل گردد وچون بر ایشان سالہا وقتہا بگذرد کہ ہر حقبے
ہزار سال آن عالم بود ہر یکے را مناسب حال او از حضرت عزت راحتے ورحمتے برسد اما عارف
غیر عامل یعنی کہ موحد بودہ حال را میدانست کہ حق ست کہ در مظہر خلقیت وکونیہ ظہورات دارد وجود بحقیقت اوست

وباقی کسراب وچون داد ہر مقامی نداد وحق ہر مرتبه نگذارد چون در جحیم بعد چند وقت مقیم گردد داند که مکان اعمال
ونه مان فعال ایام دنیا بود وآن فرصت از وے فوت شد حق مطلق نظرے فرماید بحال ایشان۔ ومحجوب غیر عارف
عاصی که درین حجاب مانده بود که خداوندی ہست خارج از عالم حقیقت او دیگر ست وحقیقت عالم دیگر ایشان را
نیز بعد از عذاب راحتے حاصل شود ودر قابل آن جہل نه چنان راحتے که کسی داند که از چه راحت یافتند۔
ومنافقان نیز بعد از بعد زمان عذاب وتطاول ایام عقاب چون در ایشان دو استعداد بود یکے استعداد
کمال ودیگر استعداد نقصان چون استعداد نقص بر ایشان غلبه کرد واز ادراک کمال محروم ماندند ایشان نیز
در آتش بعد از تالم بسیار بنقص وعا خود راضی گردند وتالم از ایشان زائل گردد وتبدیل عذاب ایشان بعذوبت آن بالجمله
در مثال محسوس که می بینیم که کسانیستند که در مبادی حال با مور خسیسه دنیویه راضی نمی باشند وبه منصبی از مناصب سرفرو نمی آرند وبعد تقلب
احوال چون مبتلا میگردند بامری خسیس مدتی مباشر می شوند وبآن چنان مالوف میگردند که بآن افتخار میکنند والم عار آن
از ایشان مرتفع میشود اما تبدیل عذاب مشرکان که مقید بمعین از موجودات بالوہیت فرا گرفته بودند وبمعبودیت اله
مطلق تشریک گرفتند بعد از انکه منتقم از ایشان بعذاب انتقام کشید رحمت حق مطلق از آن روی که آن وجود مقید نیز مظہر
از مظاہر حق مطلق بود ایشان را دریابد وآلام آن عذاب از اجسام ایشان بردارد تا قطعاً احساس عذاب نکنند با آنکه
در جہنم باشند۔ وتبدیل عذاب کفار که مستحق اشد عذاب اند بعاقبت چون ایشان نیز باستعداد فطری خود در آن
افتاده اند ہر چند بسوزند در انواع عذاب آخر حق تعالی بحکم سبقت رحمتی علی غضبی راحتی بیابند حاصل کلام عذاب موبد
نخواہد بود من حیث انه عذاب لیکن تابید وخلود بعضی در مقام عذاب که جہنم ست باشد تا جنت وجہیم ہر دو
معمور ماند. واین اخبار که گفته شد منافی ایات وارده در عذاب نیست۔

جوہر در رویة - صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند رویة عیان درین جہان متعذر است چه
باقی در فانی نگنجد اما در آخرت مومنان را موعود ست وکافران را ہم نوع مومنان در دنیا حق تعالی را بدیده
ایمان ونظر بصیرت بینند ودر آخرت بنظر عیان وبعض طائفه در دنیا بعلم الیقین بدانند ووعده عین الیقین ایشان بآخرت بود
وطائفه بعین الیقین بینند ووعده حق الیقین ایشان بآخرت بود وعین الیقین چون بکمال رسد درجه حس بصر یابد که
دران زیادت صورت نه بندد چنانکه حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه ازین مقام خبر داده اند
لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا وطائفه که نفی رویت کردند در آخرت محل غلط ایشان دو چیز آمد یکی تمسک
بقول خطاب خداوند تعالی لا تدرکه الابصار ودیگر قیاس آخرت بر دنیا جواب از اول آنست که رویت دیگر است
وادراک دیگر رویت ممکن است وادراک متعذر جرم آفتاب را توان دید وادراک نتوان کرد وجواب از
دوم آنکه رویت دنیوی با رویت اخروی ہیچ مناسبت ندارد باقی را با فانی چه نسبت پس محل غلط ازینجا

که آن طائفه پنداشته‌اند که در آخرت رویت را جهتی و وصفی و احاطهٔ نور بمبصر باید همچنانکه در دنیا مبصرات دنیوی را مشاهده کرده‌اند و این تصورات دنیا و این متصورات همه متخیلات باطل است و این غلطی بزرگ است که کسے قیاس هر مرتبه که فوق حال و مقام او بود بر حال و مقام خود کند امور اخروی را امروز کسی دریابد که او بکلی از دنیا و لذت او صرف رغبت کرده باشد و روی دل تا بآخرت آورده این طائفه معامله به نقد کنند و به نسیه تن در نه دهند انچه دیگران را فردا از لقا وعده است ایشان را امروز عین نقد است و با اینهمه اگرچه وعده دیگران نقد ایشان ست ایشان را نیز وعدیست که آن نقد طائفهٔ دیگرست و آن طائفه را همچنین تا به نقد مطلق رسد که وعده او نقد دیگرے نبود و آن حضرت سرور عالم اند صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم که وعده دیگرانبیا نقد ایشان اند همچنانکه وعده اولیا نقد انبیاست و وعده مومنان نقد اولیا و حضرت سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم بحسب حال خود هم مقامے موعود است که عبارت از آن مقام محمود است هیچکس را با ایشان دران شرکت نیست و بدین معنی کلام مجید بدان ناطق ست که عسی ان یبعثک ربک مقاما محمودا

جواهر رویت حضرت خداوند تعالی در دنیا بدیدهٔ دل بود نه بچشم سر لیکن بغلبه حال چنان نماید که گویا بچشم سر می بیند و بعضے میفرمایند که سالک این راه بجائے رسد که بصر و بصیرت یکی گردد و ظاهر و باطن یکرنگ شود امتیاز صورت و معنی از میان برافتد آن زمان خواه بگوکه بدیدهٔ دل می بینم یا بچشم سر حاصل هردو عبارت یکیست

جواهر در دیدن محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم مر خداوند تعالی را در شب معراج علما را اختلاف است بعضے گویند بدل و دیده رویت در دنیا که دار فناست در حق موسی بعبارت نص منفی باشد و بعضے گویند که رویت آنحضرت علیه السلام بچشم سر بود و پیغامبر را در شب معراج رویت خداوند تعالی دو کرت بود

جواهر حدیث قدسی که مروی بخاری است اعددت لعبادی الصالحین ما لا عین رات ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب بشر جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی میفرمایند مقرر کردم و مهیا ساختم برائے بنده هائے صالحان من آنچیز را که نیست هیچ چشم که دیده باشد و نه هیچ گوش که شنیده و نه خطره کرده بر قلب بشر اکثر بر آنند که مراد رویت جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی است

جواهر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که در آخرت حضرت خداوند تعالی بصور مختلفه تجلی فرماید با اهل آخرت تا هر کس انچه تصور کرده باشد که حق آنست و او را بآن تصور ببیند ۱۲ ذرا

فائده در کشف الاسرار ست که روزی در مجلس جناب ارشاد مآب قبله کونین غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی رضی الله تعالی عنه و ارضاه مذکور شد که فلان مرید آنجناب میگوید که من

جناب حق سبحانہ وتعالیٰ را بچشم سر دیدم آنحضرت او را بحضور خود خواندند و پرسیدند اعتراف نمود پس آنجناب او را ازین قول منع فرمودند و عہد گرفتند کہ بار دیگر اینچنین نگوید حاضران سوال کردند کہ این مرد محق است یا مبطل فرمودند محق است لیکن امر بروی ملتبس گشتہ و وجہش آنست کہ وی بچشم بصر نور جمال را دید در ہمان وقت از بصیرت کہ رویت قلبی ست سوراخے بطرف بصر او پیدا گشت و شعاع بصرش بنور شہود جناب حق تعالیٰ متصل شد پس آنچہ بصیرتش مشاہدہ کرد مظنون او شد کہ بصر من دیدہ است و فرق نکرد کہ اینجا دو رویت ست قال اللہ تعالیٰ مرج البحرین یلتقیان بینہما برزخ لا یبغیان یعنی دریاے رویت بصر و دریاے رویت بصیرت را در برابر روان ساختہ چنانکہ باہم نیامیزند و برزخے درمیان نہادہ کہ ہر دو درہم نشوند و جناب حق سبحانہ وتعالیٰ بمقتضاے مشیت خویش نور جمال وجلال بدست الطاف خود بطرف قلوب بندگان می فرستند پس در میگیرد و حاصل میکند قلب بندہ ازان نور چیزے و در میگیرد و حاصل میکند چشم از رویت صور و درین ہیچ ضرر نیست زیرا کہ رداے کبریائی جناب الٰہی فوق انوار جمال وجلال ست کہ بسوی انخراق آن رد را راہی نیست

جوہر بعضی میفرمایند کہ رویت حضرت خداوند تعالیٰ در دنیا جائز نیست نہ بعرفہ نہ بصیرت نہ بچشم و نہ بدل مگر از جہت یقین بد انمعنی کہ یقین بداند کہ ہست وچون یقین بندہ درست گشت ہمچنان باشد کہ دیدار ست ولیکن نہ دیدار بود وہر کہ روا دارد کہ بندہ خداوند تعالیٰ را درین جہان بیند یا معاینہ بچشم و یا بدل ضال ست و مبتدع و کذاب وحضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ نفی دیدار در دنیا بمعنے دیدار عین حق یا بمعنی ادراک ہویت گفتہ است و درین شکے نیست کہ دیدار بدینمعنی نباشد بلکہ دیدار در دنیا بدل کہ آنرا مشاہدہ گویند ظہور ذات وصفات بتجلی انوار است ویقین دانستن بدل کہ خداوند تعالیٰ ہست چنانکہ باید نبود تا رفع حجاب وتجلی انوار نشود نہ بینی کہ شیخ ابو الحسین نوری قدس سرہ میفرمایند کہ الیقین ہو المشاہدۃ چون یقین بندہ را بدین درست گردد لاجرم ہمچنان باشد کہ دیدار است یعنی چنانست کہ دیدار ست عین حق و ادراک ہویت است ولیکن نہ دیدار عین حق و ادراک ہویت بود و اگر کسی ازین یقین علمی مراد دارد معاذ اللہ کہ دیدار قلبی را آنمعنی باشد کہ این نوع یقین عوام ہمہ دارند خواص را از عوام ہیچ فرقی نماند پس یقینیکہ خواص را باشد نبود تا رفع حجاب وتجلی با انوار نشود وہمین را ما مشاہدہ و دیدار قلبی میگوئیم وحضرت شیخ قوام الدین قدس سرہ میفرمایند کہ مکاشفہ نہ آنست کہ ہویت حضرت حق تعالیٰ ادراک کنند و یا دریابند ہر چہ خواہی نام نہ رویت قلبی را خواہ رویت بصیرت گو خواہ مکاشفہ خواہ مشاہدہ باصطلاح صوفیہ ہویت

رویت قلبی ست نه رویت عیانی که بجارحه بصر تعلق دارد

جوہر - رویت تعلق دارد بقلب و رویت متعلق است بچشم سر رویت را صفاے حجاب گویند و رویت را
رفع حجاب و معنی صفا حجاب آنست که مثلاً یک چیز را چنانکه ست عینک زیر چشم نہادہ بنید و معنی رفع حجاب
آنست که بی عینک بر بنید آنکه صفا حجاب ست آنرا مشاہدہ گویند و آنکه رفع حجاب ست آنرا رویت گویند
و رویت حق موقوف ست بموت صوری موعود ست بجنت بچشم سر و رویت موقوف ست بموت معنوی - از کثرت
تزکیه و تصفیه قلب سالک جلا که در دل روی نماید جمال حقیقی می بنید از غلبه حال بیقین تمام میداند که
رویت است فاما اہل معرفت این را مشاہدہ گویند کمثل الشمس که در چہارم آسمان ست و صفا حجاب
گویا که بذاته در آسمان دنیاست که می نماید بعضی گویند که دیدن حق تعالی بچشم سر جائز ست و در عقل چرا که
موسی سوال رویت کرد بقول رب ارنی انظر الیک و سوال محال انبیا روا نیست بعضی گویند
اشارت لن ترانی بر نفی اضافات غیریت است یعنی ہرگز تو نخواہی دید مرا ای موسی تا که توئے -
بعضے گفته رویة در آخرت ہمچو معرفت در دنیاست چنانکه خداوند تعالی را شناخته شود در دنیا از غیر ادراک
و دریافتن ہویت ہمچنان دیده شود در آخرت از غیر ادراک و دریافتن ہویت قال الله تعالی لا تدرکه الابصار
و ہو یدرک الابصار در دنیا بدید خداوند تعالی را بچشمہا پس در دنیا معرفت بچشمہاے شہودی که مشاہدہ
ذات است عارفان را بغیر ادراک بود چنانکه در آخرت رویة و مشاہدہ بغیر ادراک شود

جوہر - وقتی جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بحضرت خداوند تعالے
التماس نمودند که خداوندا فرداے قیامت حساب امت من بدست من دہی زیرا که امتے دارم که در غایت
جور و جفا اند نباید که ایشان پیش انبیاے دیگر فضیحت شوند فرمان شد که حساب امت تو پیش خویش
خواہم دید تا ایشان پیش تو ہم فضیحت نشوند اگر ترا امت اند مرا بندگانند -

جوہر - رحمت او سبحانه بر دو وجه است یکی رحمة امتنانیه و این رحمة عام و مطلق است و
سابق بر غضب و غضبیکه واقع شود بر مغضوبان منسوب بر رحمت است و غضب خالص نیست
و این رحمت عام است ہمه را و ازین رحمت عالم پیدا شده سعید و شقی و مومن و کافر و مطیع و عاصی
و رسیدن بذوق بعالم و ابقاء عالم ازین رحمت است و این رحمت شامل است مر ابلیس را نیز و باین رحمت
عذاب از کفار منقطع شود در جہنم و ابلیس نیز امیدوار این رحمت است دو وجه دیگر رحمت وجوبیه است
و آنرا حضرت خداوند تعالی بر خود لازم گرفته و وعده بآن فرموده رحمت وجوبیه نامیده شده و این رحمت
مقید ماست و متعلق است بصالحان و تائبان در فتوحات مکیه میفرماید که سہیل بن عبدالله تستری

قدس سره گفتند که میان من و ابلیس مناظره طویله واقع شد و در آخر مناظره ابلیس گفت که الله تعالی میفرماید و
رحمتی وسعت کل شیء رحمت من وسعت کرده هر شیء را و این کلام عام است و ابلیس گفت من هم شیء هستم
و شیء انکر النکرات است شامل است هر چیز را پس مرا هم رحمت وسعت کرده است سهیل میفرماید که من متحیر ماندم
درین حجت و فهمید ابلیس ازین آیه که نه فهمیده بودم من پس متفکر ماندم و این آیه را تکرار میکردم پس هرگاه که رسیدم
بقول وی سبحانه که بعد این آیه است فسأکتبها للذین یتقون ویؤتون الزکوة پس گفتم من ابلیس را
یا ملعون الله تعالی مقید ساخت رحمت خود را و خارج گردانید از عموم پس فرمود کتابت کردم این رحمت را
برای متقیان پس تبسم کرد ابلیس و گفت ای سهیل من ترا دانسته بودم که تو باین مقام هستی که تقید
رحمت کنی تقید صفت تست نه صفت او سبحانه یعنی رحمت از صفات ذاتیه حق است مقید نمی تواند شد چنانکه
ذات او سبحانه مقید نیست و تو که عبد مقید هستی پس رحمت تو نیز مقید باشد بعد ازان رفت و شیخ اکبر میفرماید
که این عام رحمت مسئله اصل ست نه فرع و رحمت حق سبحانه و تعالی مطلق است مقید بکسی نیست و ابلیس نیز
منتظر این رحمت است و مشمول این رحمت و از پاره این رحمة مقیده است و آن رحمت وجوبیه است که
لازم گردانید الله تعالی که بآن رحمت رحمت کند بر تائبان و مغلصان و اما رحمت مطلق چون وجود مطلق است
پس شامل همه اشیا است و ابلیس را نیز دران نصیب است چنین فرموده ملک العلما مولوی عبد العلی

قدس سره در شرح مثنوی معنوی

جوهر ایمان بر دو نوع است مجمل و مفصل نزد بعضی ایمان مجمل معتبر است و نزد بعضی ایمان مفصل
پس ایمان مفصل باید آورد تا باتفاق درست باشد و ایمان مجمل اینست که بگوئی آمنت بالله کما هو
باسمائه وصفاته وقبلت جمیع احکامه و خلاصه اش اینست که قبول کردم دین مسلمانی را و آنچه درست
و بیزارم از کفر و کافری و آنچه درست و حضرت شیخ سعد بن بڈہن قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند
که حضرت شاه مینا قدس سره وزینه وقت قیلوله و در شب معتاد بود که با حضور تمام میخواندند و دیگران را
نیز میفرمودند قبول کردم دین مسلمانی را و آنچه درست و بیزارم از کفر و کافری و آنچه درست و اتوب الیه
و اقول اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمدا عبده و رسوله بعده سه کرت این
دعا میخواندند اللهم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیئا وانا اعلم واستغفرک لما لا اعلم و
اتوب الیه و اقول لا اله الا الله محمد رسول الله و ایمان مفصل اینست که بگوئی آمنت بالله و
ملائکته وکتبه ورسله والیوم الآخر والقدر خیره وشره من الله تعالی والبعث بعد الموت
یعنی بگوید و اعتقاد کند که گرویدم بخداوند تعالی و گرویدن آنست که بداند که خداوند تعالی یکی ست و بود

و باشد او بود عالم نبود او باشد عالم نباشد قدیم ست با همه صفات ذات و صفات افعال وجود او را ابتدا نیست
و بقاء او را نهایت نه او را ابنا نیست و از زن و فرزند منزه است او بکس نماند و کس بدو نماند و از خوردن و
آشامیدن و خندیدن و از جای بجای رفتن و مکان گرفتن و از جمیع صفات نقائص منزه است حی ست
نه بجان سمیع ست نه بگوش بصیر ست نه بچشم عالم است نه بدل قادر ست نه بتن پنهان و آشکارا کلی و جزوی
میداند که هر عالمی بصد هزار درجه ازین عالم برتر باشد آفریدن و ناچیز کردن تواند باراده قدیم هرچه خواست
کرد و هرچه خواهد کند حکیم ست مختار ست خالق ست جوهر و جسم و عرض و کل و بعض نیست صورت و جهت و جای
و نهایت ندارد و بگوید و اعتقاد کند که فرشتگان بندگان حضرت خداوند تعالی اند شب و روز بعبادت آنجناب
مشغول اند سستی و کاهلی ندارند بعضی از نور اند و بعضی از نار معصوم اند از گناهان صغائر و کبائر بعضی گویند
عصمت در بعضی فرشتگان ست و ایشان را بصفت ذکورت و انوثت نکنند بعضی از گاه آفرینش قیام
هستند و بعضی در سجود و بعضی در رکوع و دشمن داشتن ایشان را کفر است اگر کسی گوید که دیدار فلان بر
من چون دیدار عزرائیل است اگر در دل عداوت بوده باشد بنابر آن تشبیه کافر گردد و بعضی گفته اند
که خواص بشر افضل است بر خواص ملک و عوام ملک یعنی همه پیغامبران افضل اند بر همه فرشتگان و عوام
بشر افضل اند بر عوام ملک یعنی اتقیا افضل اند بر عوام ملک و خواص ملک افضل اند بر عوام بشر و بعضی
ساکت اند از تفضیل رسل بر ملائکه و تفضیل ملائکه بر رسل و بگوید و اعتقاد کند که کتب خداوند تعالی که از آسمان
فرود آمده اند بر پیغامبران همه برحق است و بر طریق تعین کتب ایمان نیارد چنانکه بعضی گویند که صد و چهار
کتب است زیرا که شمار کتب بدلیل قطعی ثابت نیست چهار کتب مشهور است توریت بزبان سریانی بر موسی
علیه السلام و انجیل بزبان عبرانی بر عیسی علیه السلام و زبور بر داود علیه السلام و فرقان حمید بر محمد رسول الله
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم و بگوید و اعتقاد کند که همه پیغامبران فرستاده خداوند تعالی برحق اند اول
ایشان آدم علیه السلام اند و آخر ایشان محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدالمناف هرچه فرموده اند برحق
فرموده اند بعضی نبی اند و بعضی مرسل و بعضی اولوالعزم هیچ پیغمبر زن و بنده نبود و در پیغمبری ذوالقرنین و لقمان
و خضر اختلاف ست و صحیح آنست که خضر علیه السلام پیغامبر اند و پیغامبران همه معصوم اند از کفر قبل الوحی و بعد الوحی
و اما از گناهان معصوم اند بعد الوحی اما قبل الوحی نادر و بعضی درین اختلاف دارند و اجماع است که انبیا همه فاضلتر اند
از همه بشر هیچ صدیقی و ولی در فضل با انبیا مساوی نشوند اما انبیا میان خود فاضل و مفضول اند و حضرت
محمد رسول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم از همه افضل اند و خاتم النبیین حضرت عیسی علیه السلام که
فرود آیند کار بر شریعت نبی ما کنند اند یکی از علماء امت مرحومه و نبی ما رسول اند موعود همه عرب و عجم

همه پیغامبران را معجزه بوده است در زمان خود معجزه نموده اند معجزه ظهور امریست خارق عادت که برای صدق نبوت پیدا گردد در هنگام دعوی دیگری از آوردن مثل آن عاجز شود چنانچه نبی ما دعوی نبوت کردند و معجزات روشن چون شق القمر و سلام گفتن سنگ و آمدن درخت بخواندن ایشان و نالیدن چوب و بیرون آمدن چشمها از سر انگشتان و معجزات کا از کثرت در شمار نتوان رسید خصوصًا قرآن مجید معجزه باقیه است و شریعت مستقیم و بگوید و اعتقاد کند که روز قیامت آمدن برحق است و همه را بعد مردن زنده کنند از آدمیان و پریان و پرندگان و فرشتگان و جمله جانوران بحدیکه سقطی از شکم مادر افتد و صورت بسته باشد و جان در وی نیامده باشد او را نیز زنده کنند برای شفاعت مادر و پدر و بگوید و اعتقاد کند که گردیدن میزان اندازه کردن خیر و شر و گرویدن بتقدیر آن باشد که بداند نیکی و بدی که از بنده در وجود می آید همه از خداوند تعالی است نیکی همه بارادت و حکم و مشیت و امر و محبت و رضا و قضا و قدر خداوند تعالی است و بدیها همه بارادت و مشیت و قضا و قدر خداوند تعالی است لیکن در بدیها رضا و محبت او و امر او نیست و باید دانست که رضا غیر ارادت است روا باشد که اراده بود و رضا نباشد چنانکه مریضی باشد که دارو کردن ارادت دارد و رضا ندارد و رضا لائق بخیرات بود نه در شر و نزدیک اشعری محبت و رضا چنانکه در خیر است در شر هم است و نزدیک معتزله خیرات همه بارادت اوست و در شر ارادت او نیست و این باطل است و بگوید و اعتقاد کند که بعد مردن گوشت و پوست و استخوان پراگنده و خاکستر گردد بعده روز قیامت اجساد هر یک را بر هیئته اولی با جمیع صفات وی بامر خداوند تعالی پیدا گردند و زنده گردانند تا این جسد را به ثواب و عقاب رسانند پرندگان و چهارپایان همه حشر کرده شوند برای قصاص مظالمی که میان ایشانست حاضر شوند بعده ناچیز شوند مگر چیزی که با آدمی انس دارد مانند کبوتر و جز آن و بگوید و اعتقاد کند که بهشت و دوزخ امروز موجود مخلوق اند اهل بهشت همیشه با عیش و نعمت باشند و اهل دوزخ همیشه در دوزخ با عذاب و عقاب بوند و بگوید و اعتقاد کند که علامات قیامت و عذاب قبر و سوال منکر و نکیر و میزان و صور و شفاعت شافعان و خواندن نامها و دادن نامها بعضی را بدست راست و بعضی را بدست چپ و صراط و لوح و قلم و حوض کوثر همه برحق است

جوهر بدانکه انچه آمده است که الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالجنان و عمل بالارکان

مراد از آن نه آنست که عین ایمان اقرار است یا عمل بل عین ایمان مجرد تصدیق دل ست و اقرار و عمل هر دو علامت و دلیل آن و هر چند ممکن ست که شهادت این دو شاهد زور باشد چنانچه در حق منافقان که اقرار و عمل در ایشان موجود بود و ایمان مفقود و لیکن بسبب آنکه بنای احکام بر ظواهر ست به شهادت این دو شاهد حکم بر ایمان مشهود له درست بود و حیف از و ساقط گردد همچنانکه قاضی بعد از ادای شهادت

شهود حکم بر مشهود علیه لازم گردد اگرچه احتمال کذب دارد وقتی حضرت بلال رضی الله تعالی عنه شخصی را از کفار در معرکه بینداخت و آن شخص شهادت عرض کرد حضرت بلال بآن مبالات ننمود و سر او از تن جدا کرد
چون این حالت بحضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه اجمعین عرض داشت در معرض عتاب آمدند عرض کردند یا رسول الله اقرار او از خوف بوده نه از ایمان فرمودند چرا دل وی نه شگافتی
یعنی تو چه دانی که در دل او ایمان نبود

جوهر ایمان بر انواع ست نیکیها ست و اصل جمله عبادتها هیچ نیکی و عبادت بی درستی ایمان کار نیاید و بغیر ایمان در قرب حق سبحانه و تعالی نگشاید و معنی ایمان اقرار کردن بزبان و استوار داشتن بدل که الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب ایمان نزد حق تعالی جمعیت یعنی بدایت پس غیر مخلوق باشد و نزدیک خلق تفرقه است یعنی همه مومنان از آن نصیب می یابند فرمود حضرت سرور عالم که الله تعالی ایمان آفرید و خلعت سخاوت او را پوشانید که بهمه خلق نصیب برساند ایمان دو قسم است مجمل و مفصل مجمل امنت بالله کما هو باسمائه و صفاته و قبلت جمیع احکامه و مفصل امنت بالله و ملائکته و کتبه و رسله والیوم الآخر والقدر خیره و شره من الله تعالی والبعث بعد الموت - ایمان پنج نوع است ایمان مطبوع و ایمان معصوم و ایمان مقبول و ایمان مردود و ایمان موقوف و ایمان مطبوع ایمان فرشتگان است و ایمان معصوم ایمان پیغمبران است و ایمان مقبول ایمان مومنان است و ایمان مردود ایمان منافقان است و ایمان موقوف ایمان مبتدعان است ایمان غیر مخلوق ست و عطای حق است هر کرا خواهد بدهد ایمان نوریست که در دل بنده در آرد حق تعالی
او بشناسد بدان نور آفرید گار خود را بیگانگی و بیچگونگی -

جوهر بدانکه ایمان سر راس عبادت ست هیچ عبادت بغیر درستی ایمان درست نیست و ایمان را دو رکن است یکی اقرار بزبان و دوم تصدیق بالقلب که الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب لیکن تصدیق رکن اصلی ست و اقرار بزبان شرط اجرای احکام شرع است در دنیا

جوهر ایمان دو نوع است یکی عطاء حضرت خداوند تعالی و آن نوریست مقذوف در قلب مومن که از آن توفیق بر اقرار و تصدیق یافت و دوم آنکه کسب میکند بنده بقوت ایمان عطائی یعنی چون حضرت خداوند تعالی نورے در دل بنده می نهد بقوت آن نور عطائی اقرار و تصدیق حاصل میکند و کسب میکند شهادت بر وحدانیت حضرت خداوند تعالی و بر رسالت حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم و بر حقیقت جمیع چیزے که بر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم نازل

جوہر صاحب رسالہ مکیہ قدس سرہ میفرمایند کہ ایمان کامل آنست کہ جمع کند میان توحید و تعظیم و قول حضرت خداوند تعالی لیس کمثلہ شیٔ توحید است و قولہ تعالے وہو السمیع البصیر تعظیم است یعنی چون دانست کہ حضرت خداوند تعالی بے شبہ و بے نمون ست توحید را حاصل کرد و بعد حصول توحید بسوی مشغول گشت و دانست کہ حضرت خداوند تعالی شنوا است نہ بگوش و بینا ست نہ بچشم تعظیم حاصل کرد پس چون کسی را توحید و تعظیم جمع شد ایمان کامل شد

جوہر حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم میفرمایند کہ مومن کسی ست کہ ایمن شوند ہمسائگان او از ضررہاے او و مانند آن مراد از ان ثمرہ ایمان است کہ ہمسایہ را ایذ و مضرتے نہ رسد بجہت آنکہ ہمسایہ اہل حقوق است

جوہر سوال میکنند کہ در صفت ایمان مفصل تقدیر خیر و شر مذکور است و در کلمہ طیب و کلمہ شہادت مذکور نیست اگر ذکر آن فرض نیست در صفت ایمان چرا ذکر کردند و اگر فرض ست بکلمہ طیب و کلمہ شہادت ایمان چگونہ حاصل شود جواب بر قول بسیری از علما ایمان مجمل بسند است پس بکلمہ طیب و کلمہ شہادت ایمان ثابت شود و نزدیک بعضی علما ذکر این امور در ایمان نہ فرض ست از ینقدر تفصیل چارہ نیست در صفت ایمان ذکر این امور احتیاط کردند تا باتفاق علما ایمان حاصل شود و سوال میکنند کہ در صفت ایمان ایمان بفرشتگان و کتب ایمان بپیغمبران چرا مقدم داشتند جواب از انکہ تحقیق ایمان برسل بذکر فرشتگان و کتب متعلق است زیرا کہ بیان مترتع بکتب است و کتب را بر پیغامبران فرشتگان آرند و سوال میکنند کہ چون بدیہا ہمہ بحکم و بارادت و مشیت حضرت خداوند تعالی است عذاب کردن ظلم بود و حضرت خداوند تعالی از ظلم منزہ است جواب ہیچکس را بر حضرت خداوند تعالی حقی واجب نیست تا بمنع حق او ظالم گردد و دیگر ظالم آن باشد کہ در ملک کسے بے اذن او تصرف کند و چون کسے را بر و حقی واجب نبود و تصرف وی در ملک خود بود جور و ظلم نباشد بلکہ عدل بود حضرت خداوند تعالے مالک مطلق است ہر چہ خواہد کند و کردن او یا فضل بود یا عدل و اینجا عدل است بجہت آنکہ بندہ را فاعل مختار گردانیدہ است

جوہر طوائف مردم باعتبار ایمان و عمل چہار اند اول صالحان کہ ہم ایمان دارند و ہم عمل صالح دوم فاسقان کہ ایمان دارند و عمل صالح نہ سوم منافقان کہ عمل دارند و ایمان نہ چہارم کافران کہ نہ ایمان دارند و نہ عمل

جوہر ہر کہ اقرار نکند بزبان و تصدیق کند بدل او کافر است عند الناس و مومن ست عند اللہ و ہر کہ اقرار کند بزبان و تصدیق نکند بدل او مومن است عند الناس و کافر است عند اللہ و ہر کہ اقرار

کند بزبان و تصدیق کند بدل او مومن است نزدیک اللہ و عند الناس پس ہر کہ خواہد تا از حکم کفر بحکم ایمان آید اقرار کند بزبان و تصدیق کند بدل کہ الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب اینست

نجات و تخلیص از کفر و نفاق

جوہر بدانکہ اصول دین اسلام است و اعتقاد و ایمان و ایقان و معرفت و توحید اسلام آنست کہ فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم کہ بنا کردہ شد اسلام بر پنج چیز یکے شہادت بر وحدانیت حضرت خداوند تعالیٰ و بر رسالت رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم کہ بگوید لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ یعنی نیست الہی سزاوار پرستش بحق در وجود مگر اللہ تعالیٰ و محمد رسول اللہ است دوم برپا داشتن نماز پنج وقت سوم دادن زکوٰۃ از دویست درم شرعی پنج درم شرعی چہارم روزہ ماہ رمضان المبارک پنجم حج کردن اگر استطاعت و قدرت باشد و حقیقت اسلام نوریست در سینۂ مومنین کہ بدان نور در معرفت و ہدایت کشادہ میگردد و فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم مسلم کسی ست کہ سالم مانند مسلمانان از دست و زبان او و مراد ازین ثمرہ و کمال اسلام است و اعتقاد صحیح گرفتن صورت علم راسخ است بوجود مغیبات و استدلالات و معانی معقولات و کشف ملکوت یعنی اعتقاد صحیح وقتی شود کہ مغیبات را کشف کند پس بدان کشف در دل علم راسخ پدید آید و کمال این جز معرفت شہودی نشود و حقیقت اعتقاد نوریست در دل بندہ کہ دور سکند بدان نور چیزے کہ پیش آید او را از شک و ریب و اعتقاد صحیح آنست کہ خالی باشد مومن از تعطیل و الحاد و تشبیہ و تجسیم و تکییف و تنقیص و حلول و اتحاد و اباحت معتزلہ تعطیل صفات مے کنند کہ خداوند تعالیٰ عالم بذات و قادر بذات بغیر واسطہ علم و قدرت میگویند و این باطل است و الحاد میل بسوے باطل یعنی میل از سنت و جماعت بسوی باطل نکند چنانکہ بعضے دانند کہ حضرت خداوند تعالیٰ را دو میگویند و بعضے چہار و تشبیہ آنکہ خداوند تعالیٰ را مانند چیزے نداند و دیگرے را مانند خداوند تعالیٰ نداند لیس کمثلہ شئے ہمیشہ خواند و تکییف یعنی چگونگی در ذات خداوند تعالیٰ کہ خداوند تعالیٰ بیچون و بیچگون ست لون و دم و حرارۃ و برودت و رطوبت و یبوست و غیر ایشان کہ از صفات اجسام است بر خداوند تعالیٰ اعتقاد نکند و تنقیص آنکہ خداوند تعالیٰ را صفت بہ تنقیص و از دیاد نکند کہ تنقیص و از دیاد یا بعدد بود یا باجزا بعدد چنان بود کہ نہ بودہ شد دہ بود یا دہ شد و باجزا چنان بود کہ چیزے خرد باشد بتربیت بیفزاید یا چیزی بزرگ باشد بعلتی یا بسببے بکاہد خداوند تعالیٰ منزہ است از عدد و اجزا

جوہر صاحب مصباح [illegible] میفرمایند که معنی اسلام انقیاد نفس است مر قبول احکام جناب الٰہی را و سر انقیاد نفس انخلاع اوان وصف دعوی الہیت ست و اتصاف بصفت عبودیت که اراده اماریت صفت جبلی نفس است پیوسته خواہد که فرمان ده بود نه فرمان پذیر و این صفت در وے عین منازعت است بحضرت حق سبحانه و تعالی در الہیت و معبودیت پس ہرگاه که در نفس صفت انقیاد جناب الٰہی پدید آید آماریت او بماموریت مبدل شود و این نزاع از و برخیزد و در سلک عباد الله منخرط شود و اسلام قالب و صورت ایمان است و ایمان روح و معنی آن پس حیات اسلام بایمان است و کمال ایمان باسلام

جوہر در اعمال صاحب مصباح الہدایة قدس سره میفرمایند که مراد از عمل درین موضع احکام مبانی اسلام است و مبانی اسلام پنج اند اداے کلمه شہادتین و صلوٰة و زکوٰة و صوم و حج و معنی اسلام انقیاد نفس ست مر قبول احکام جناب الٰہی را و نیز انقیاد نفس انخلاع اوان وصف دعوی الہیت و اتصاف بصفت عبودیت ست که ارادت اماریت صفت جبلی نفس است پیوسته خواہد که فرمان ده بود نه فرمان پذیر و این صفت در وی عین منازعت است با حق سبحانه و تعالی در الہیت و معبودیت که ہیچ مخلوق را استحقاق آن نیست پس ہرگاه که در نفس انقیاد احکام جناب الٰہی پدید آید اماریت او بماموریت مبدل شود و در سلک عباد الله منخرط گردد و اسلام قالب و صورت ایمان است و ایمان روح و معنی آن پس حیات اسلام بایمان است و کمال ایمان باسلام که موجود کمال اوصاف ایمان در عین ایمان مجرد از صورت اسلام چنان تعبیه است که وجود ثمره در تخم و مراد از آمدن آدمی بدنیا این زراعت است تا امروز بزراعت عمل اثمار حقائق ایمان بردارد و بانبار خانه آخرت فرستد و فردا در دار السلام از ان منافع انتفاع می یابد و اشارت بدین معنی ست الدنیا مزرعة الآخرة و بوجه دیگر ایمان بمثابه نور مصباح است و عمل بمثابه زیت پس ہمچنانکه نور مصباح باتصال امداد زیت متزائد و روشن باشد از دوام اتصال زیت عمل مصباح ایمان ہمواره زجاجه قلب سماوی و مشکاة نفس ارضی منور باشد و عمل که بمثابه زیت است از غایت صفاء استعداد طہارت فی نفسه خود نورے دارد و نور عمل بدو گونه است ذاتی و آن خاص مومنان راست و عارضی و آن خاص منافقان راست ذاتی نتیجه ایمان ست و عارضی اثر اضادت نار کفر و نفاق و منافقان روز قیامت چون نور مومنان مشاہده کنند از ایشان نور خواہند و عمل نوریست و آن مومنان را ذاتی ست و منافقان را عاریت و فی الجمله طوائف مردم باعتبار ایمان و عمل چہار اند اول صالحان که ہم ایمان دارند و ہم عمل صالح دوم فاسقان که ایمان دارند و عمل صالح نه سوم منافقان که عمل دارند و ایمان نه چہارم کافران که نه ایمان دارند و نه عمل

جوہر کفر و .. و نوع پند اشتن است پیغامبر را و فرستادن حضرت خداوند تعالی حضرت جبرئیل بر پیغامبر و
حضرت خداوند تعالی را و چیزی از چیزہاے کہ آوردہ اند حضرت جبرئیل بر پیغامبر و این تکذیب اگر ظاہر بود باطن
باشد کافر بود و اگر در باطن بود منافق باشد

جوہر در اقرار بوحدانیت حق سبحانہ و تعالی و رسالت حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ
و اصحابہ اجمعین صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ بندہ کلمہ شہادت بزبان براند اشہد ان
لا الہ الا اللہ و اشہد ان محمدا عبدہ و رسولہ و بدین اقرار بر تصدیق دل خود گواہی دہد و اقرار از
شہادت خاص تر است چہ ہر اقرارے شہادت بود بر نفس خود نہ ہر شہادت اقرار باشد و آنچہ آمدہ ہست
کہ الایمان تصدیق بالجنان و اقرار باللسان و عمل بالارکان مراد از ان نہ آنست کہ عین ایمان اقرار است
یا عمل بل عین ایمان مجرد تصدیق دل است و اقرار و عمل ہر دو علامت و دلیل آن و ہر چند ممکن است کہ شہادت
این دو شاہد زور بود چنانکہ در حق منافقان کہ اقرار و عمل در ایشان موجود بود و ایمان مفقود ولیکن سبب آنکہ
بناء احکام بر ظواہر است شہادت این دو شاہد حکم بر ایمان مشہود لہ لازم بود اگر چہ احتمال کذب وارد۔

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مرج البحرین میفرمایند کہ حکم فقہ عام ست یعنی
شامل است تمامہ خلق را و خواص و عوام محکوم اند بدان زیرا کہ مقصود وی اقامت مراسم شریعت است
و اعلاے اعلام دین و ملت و بنای فقہ بر علم است و لہذا قواعد و ضوابط آن کلیہ است کہ باختلاف
افراد و اشخاص مختلف و متغیر نشود و حکم تصوف خاص ست یعنی مخصوص ست باہل قرب و خصوص
زیرا کہ آن معاملہ است میان پروردگار و بندہ و مدار این بر ذوق و حال ست و احکام آن جزئیات
کہ باختلاف احوال و مواجید و اذواق مختلف گردد و ازینجا ست کہ حکم فقیہ و انکار وی بر صوفی جاریست
و انکار صوفی بر فقیہ صحیح نہ و صوفی را رجوع بفقیہ ضروریست باحکام تا بر آن عمل کند و در احوال حقائق معارف
شریعت نیفتد و فقیہ را در احکام رجوع بصوفی نہ پس تصوف بفقہ محتاج است و فقہ از تصوف مستغنی
اگر چہ تصوف اعلی و ارفع است از فقہ در مرتبہ لیکن فقہ اسلم و اعم است در مصلحت و ازینجا گفتہ اند کہ
کن فقیہا صوفیا و لا تکن صوفیا فقیہا یعنی اول داد فقاہت و عمل شریعت و حفظ ظاہر بدہ
بعد از ان بمقام تصوف و اتصاف بحقیقت و تصفیہ باطن عروج کن زیرا کہ این اکمل و اتم و اسلم است
علما و حالا و ذوقا و لا تکن صوفیا فقیہا یعنی ہم از اول تعلق بحقیقت و توجہ مواجید باطن مکن
کہ بعد از وی رعایت ظاہر و اتباع شریعت استحکام نخواہد پذیرفت مریدرا باید کہ باطن حقیقت را بے
ظاہر شریعت مقدم ندارد تا جذب باطنیہ نرود و بالحاد نکشد و بظاہر از باطن اکتفا نکند تا لاابالی و فطر

و تکشف نشود و بر فقاهت صرف متوقف نماند و از انوار و اسرار محروم نگردد و نیز رجوع از فقه بتصوف باعث طلب مزید و شوق عرفی و تعطش کمال آسان است و لیکن رجوع از تصوف بفقه بعد از استیلای ذوق باطن و غلبۂ حقیقت دشوار پس اول تمسک بعروۃ وثقای شریعت و فقاهت کند بعد از ان بذروۂ علیای حقیقت و تصوف برآید فقاهت مرتبہ اسلام است و کلام درجہ ایمان و تصوف مقام احسان چنانچہ در حدیث جبریل این ہر سہ مقام مبین و مفصل است نیکوئی آنکہ پرستش کنی پروردگار خود را گویا می بینی او را و حضرت امام مالک رضی اللہ عنہ فرمودند کسی کہ صوفی شد و فقیہ نگشت از دین حق برگشت و آنکہ فقیہ شد و صوفی نگشت از فرمان بیرون آمد و آنکہ ہر دو را یکجا کرد بتحقیق رسید بالجملہ مرتبہ کمال فقہ صحیح و ذوق صریح است و انفراد ہر یکے از دیگرے موجب انحطاط و نقصان چنانچہ علم طب بے تجربہ آن کفایت نکند و تجربہ طب بے علم آن صورت نہ بندد

جوہر فرض بر دو نوع است فرض عین و فرض کفایہ فرض عین آنست اگر بعضے از مخاطبان بجاے آرند از دیگران ساقط نشود چنانچہ نماز و روزہ و حج و زکوۃ و غسل جنابت و تعلم قرآن و تعلم فقہ آنمقدار کہ چارہ نیست از دانستن آن و جہاد با کفار چون نفیر عام باشد۔ و فرض کفایہ چنانکہ جواب سلام و جواب عاطس گفتن یرحمک اللہ آنکس را کہ عطسہ زد و الحمد للہ رب العالمین گوید و نماز عیدین و نماز جنازہ و غسل میت و تکفین و امر معروف یعنی نیکی فرمودن و نہی منکر یعنی از بدی باز داشتن و پرسیدن بیمار و خواندن علم قرآن و فقہ زیادہ از قدر حاجت و جہاد کردن بر دشمنان دین چون نفیر عام نباشد و معنی فرض کفایہ آنست کہ اگر بعضے از مسلمانان بجا آرند از گردن بعضی دیگر ساقط شود و اگر ہمہ ترک گیرند ہمہ آثم باشند

جوہر معنی قبلہ توجہ کردن است بچیزے ہر کہ روی بچیزے آرد قبلہ آن بود ظاہر او باطنا قبلہ انبیا و امم ایشان بیت المقدس بود و قبلہ حضرت سرور عالم و امم مرحومہ حضرت ایشان کعبہ است۔ بعضے گفتہ اند کہ قبلہ چہار اند قبلہ جوارح کہ بر جمیع مومنان فرض شدہ است تا بدان سمت نماز گذارند۔ دوم قبلہ دل است کہ اصحاب طریقت را توجہ بدانست و مشغولی ایشان دران سوم قبلہ سر است کہ توجہ مریدان بشیخ باشد چہارم قبلہ وجہ اللہ انبیا و اولیا را توجہ بدانست و ہر چہ غیر اوست پشت بدوست و ہر چہ اوست روے بدوست قبلہ عشاق جمال لم یزل و معنی کعبہ میانہ چیز است سمی الکعبۃ کعبۃ لانہا سرۃ الارض و کعبہ را بیت اللہ و بیت الحرام گویند۔ و معنی حج قصد کردن است ہر کہ قصد چیزے کند و مقدم خدا ہر و باطن دران راہ زند حج او ہمان باشد۔ قلب عارف حرم اللہ تعالی است و حرام است بر حرم

الله تعالی اینکه دیده آید در آن غیر الله تعالی کعبه عام است و کعبه خاص کعبه عام ظاهر است و کعبه خاص باطن است قبله و کعبه مقام خدمت است دل و روح محل معرفت و محبت ـ کعبه ظاهر از احجار است و کعبه باطن پر اسرار آن مقام خلیل است و اینجا رب جلیل ست

به طواف کعبه رفتم بحرم رهی ندادند	که تو در برون چه کردی که درون خانه آئی	

بهر و کعبه چه میروی خدا اینجاست	بطواف هر دو عالم میروی خدا اینجاست

جوهر صوم بر سه وجه است صوم الروح بقصر الامل و صوم العقل بخلاف الهوی و صوم النفس بالامساک عن الطعام و المجامع ـ روزه در شرع عبارت است از ترک خوردن و آشامیدن و جماع کردن از صبح صادق تا غروب آفتاب بنیت روزه که عاقل و بالغ و مسلم باشد و پاک باشد از حیض و نفاس ـ دوم روزه خاص و آن روزه ز چشم و بینی و گوش و دست و پاے که تا دیدنی نه بیند و ناشنیدنی نشنود و ناگفتنی نگوید و ناگرفتنی نگیرد و نا رفتنی نرود ـ سوم روزه خاص الخاص است که روزه ظاهر و باطن باشد و غیر حق در دل نیاسفد ـ

جوهر یاد کردن مرگ فضیلتے عظیم دارد حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند یاد مرگ بسیار کن که آن ترا در دنیا زاهد گرداند حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها عرض کرد که هیچکس بدرجه شهدا باشد فرمودند باشد کسی که در روز بیست بار از مرگ یاد کند حضرت ابراهیم تیمی قدس سره میفرمایند دو چیز است که راحت دنیا از من ببرد یکے ذکر مرگ و دیگرے خوف استادن پیش حضرت خداوند تعالی زنے حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها از سختی دلی خود شکوه کرد فرمودند یاد مرگ بسیار کن او چنان کرد و سختی از دل او برفت حضرت امام حجة الاسلام قدس سره میفرمایند که هر که شناخت که آخر کار او بمنزل مرگ است و قرارگاه او گور است و موکل او منکر و نکیر و موعد او قیامت و مورد او بهشت یا دوزخ [illegible] اندیشه او را همه تر از اندیشه مرگ نبود و هیچ تدبیر بروی غالب تر از تدبیر زاد مرگ نبود و هر که یاد مرگ بسیار کند نیابد [illegible] [illegible] مشغول شود و گور را روضه یابد از روضهاے بهشت و هر که مرگ را فراموش کند [illegible] [illegible] [illegible] غافل باشد و یاد کردن مرگ بر سه وجه است یکی یاد کردن غافل که به دنیا مشغول [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] یاد کردن تائب تا خوف [illegible] غالب تر باشد [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] تائب از مرگ [illegible] [illegible] لیکن تعجیل مرگ را کاره باشد [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] یاد کردن عارف و آن آنان [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] باشد و درجه دیگر است بزرگتر از این که مرگ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] این مقام مقام تسلیم است و خلق چنانند غافل که اگر یاد کنند [illegible] [illegible]

اثرے نکند که دل بمشغله دنیا چنان مستغرق ست که چیزے دیگر را جائے نمانده

جوہر۔ در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدسنا الله تعالی بسره المبارک میفرمودند که شریعت ست و طریقت و حقیقت شریعت اجراے احکام ست بر ظاہر و طریقت تمحل و تکلف است در جمعیت باطنی و حقیقت رسوخ است درین جمعیت و میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین میفرمودند که شریعت و طریقت و حقیقت را در ہمه چیز بیان می توان کرد مثلاً دروغ گفتن که نہی به نسبت آن می آمده اگر کسی آنرا بسعی و مجاہده نگوید و بر طریق استقامت باشد و از زبان دور گرداند که باختیار وی اختیار از زبان صادر نشود این شریعت است لیکن باوجود این می تواند بود که در باطن داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی و مجاہده در آن کند که از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت است و چنان شدن که بے اختیار و باختیار از وے دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت است حضرت خواجه این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند

جوہر بدانکه متابعت اقوال جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم شریعت است و متابعت افعال طریقت و متابعت احوال حقیقت پس ہر که متابعت اقوال جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم کرد شریعت درست کرد و ہر که متابعت افعال کرد طریقت درست کرد و ہر که متابعت احوال کرد حقیقت درست کرد۔

جوہر آغاز طریقت نہایت شریعت است تا حق شریعت نگذارد راه طریقت بر وے نکشاید اگر در ہوا پرد و یا بر آب رود فعل او کرامت نیست بل سحر یا استدراج است ؎

رہبر راه طریقت آن بود	کو باحکام شریعت مے رود
ہمچنین کامل بجو گر ره روے	تا ز وصل دوست با بہره شوے

جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم الشریعة اقوالی والطریقة افعالی والحقیقة احوالی والمعرفة سری پس بمرتبه سر حق تعالی رسیدن ابتدا از شریعت است کسی که در شریعت راسخ آید حقیقت راه بر وے خود کشاید برزخ ناسوت و ملکوت شریعت است و برزخ ملکوت و جبروت طریقت و برزخ جبروت و لاہوت حقیقت که مرتبه وحدت برزخ ست بین احدیت و [illegible] شریعت جزئیست که بحث کرده می شود در آن از حلال و حرام و مراد از ملکوت در راه سلوک صفت روحی پیدا کردن که عبارت از کم خوردن و کم گفتن و بنوعی ریاضت نمودن که صفت بشریت او رفع گردد و صفت ملکی بر وے ظاہر آید۔ جبروت در اصطلاح صوفیه اعیان ثابته را گویند و در اصطلاح حکما حقائق [illegible]

گوید وعلمای متکلمین معلومات الله ازلی گویند

جوهر طریقت راه و در اصطلاح سالکان تزکیه باطن چنانکه شریعت تزکیه ظاهر است و مخفی نماند که طریقت عبارت از سیر خاص است که مخصوص سالکان راه جناب خداوند تعالی است مانند ترک دنیا و دوام ذکر و توجه بسبب او تبتل و انزوا و صدق و اخلاص وغیر آن و امر طریقت اشارت از احوال حقیقت ست زیرا که طریقت مقدمه حصول حقیقت ست و چنانچه طریقت سر شریعت است حقیقت سر طریقت است و طریقت بی شریعت وسوسه است و حقیقت بی طریقت زندقه

جوهر تقوی بفتح اول و فتح واو ترسیدن و پرهیزگاری و فارسیان گاهی بکسر واو نیز خوانند و تقوی را مراتب است اول پرهیز از شرک که سبب رهائی از عذاب جاودانی است دوم دور بودن از گناه صغیره و کبیره و آن باعث حصول سعادت دوجهانی ست سوم ترک ماسوا الله و آن واسطه حصول قرب ربانی ست

جوهر چهار رکعت بدو سلام بگذارد در اولی قل اللهم تا بغیر حساب پانزده بار و در ثانیه سورة الکوثر پانزده بار و در ثالثه سورة الکافرون پانزده بار و در رابعه سورة الاخلاص پانزده بار بعد از ان این دعا ده بار بخواند حاجت روا گردد بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین حسبنا الله ونعم الوکیل انی مسنی الضر وانت ارحم الراحمین وافوض امری الی الله ان الله بصیر بالعباد یا من ذکره شرف الذاکرین یا من طاعته نجاة للمطیعین یا من رافته ملجاء للعالمین یا من لا یخفی علیه تمنا المحتاجین برحمتک یا ارحم الراحمین و اولی آنست که این نماز را بعد از نیم شب کند و بین الظهر والعصر هم آمده است

جوهر صلوة قضاء الحوائج روز جمعه چون آفتاب برآید دو رکعت بگذارد در اولی سورة الفلق و در ثانیه سورة الناس و بعد از سلام آیة الکرسی هفت بار و باز چهار رکعت بگذارد و در هر رکعتی سورة النصر یکبار و سورة الاخلاص بیست و پنج بار بخواند و چون فارغ شود هفتاد کرت لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم بخواند خواص این نماز نمی داند بجز حق سبحانه وتعالے۔

جوهر دوازده رکعت بشش قعده و یک سلام در شب و یا روز بخواند و بعد از التحیات بیند تکبیر گوید و سر بسجده نهد سوره فاتحه هفت بار و آیة الکرسی هفت بار و لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد وهو علی کل شیء قدیر ده بار پس گوید انی اسالک بمعاقد العز من عرشک ومنتهی الرحمة من کتابک و اسمک الاعظم وجدک الاعلی وکلماتک التامة ان تقضی حاجتی ... پس سر از سجده بردارد و سلام دهد این نماز برای قضای حوائج مهمات بتجربه رسیده

جوہر دو رکعت ہر وقت کہ تواند بگذارد و شب جمعہ فاضلتر در اولی سورۃ الکافرون دہ بار و در ثانیہ سورۃ اخلاص دہ بار بعد از سلام سر بسجدہ نہادہ دہ بار درود بخواند و دہ بار سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم دہ بار اللہم ربنا آتنا فی الدنیا حسنۃ وفی الآخرۃ حسنۃ وقنا عذاب النار دہ بار یا غیاث المستغیثین اغثنا آنگاہ یک یک حاجت خواہد هر کہ یاد آید بعدہ گوید یا رب ہزار حاجت دینی و دنیوی من روا گردان بفضل اللہ تعالے روا شود

جوہر صلوٰۃ الصلوٰۃ ہمچو صلوٰۃ التسبیح است بجاے تسبیح درود خوانند ہر درودے کہ باشد و این دو رکعت است خواہ در شب گذارد خواہ در روز اما بعد از اشراق درین نماز اثرہا ست ہر مہمے کہ بخواند آید

و براے ہر مہمے در روز جمعہ نیز خوانند

جوہر نماز قل اقل چہار رکعت ست بیک سلام ما بین مغرب وعشا در ہر رکعت با فاتحہ چہار قل ختم کنند و بعد از سلام سر بسجدہ نہادہ ہفتاد و یکبار بگوید یا حی یا قیوم برحمتک استغیث بعضی از مریدان طالبان براے مواظبت این نماز ارشاد نمودہ اند و فرمودہ اند اگر کسے خواہد کہ کوہ را بنا خن تراشد اگرچہ محال است بطفیل این نماز ممکن باشد و مخفی نماند کہ چون حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در دعا سعی بلیغ فرمودے یا نماز بخواندے ہم و ہمیشہ فرمودند یا حی یا قیوم برحمتک استغیث

جوہر صلوٰۃ العاشقین چہار رکعت است بیک سلام در آخر شب بدین نیت نویت ان اصلی للہ تعالی اربع رکعات صلوٰۃ العاشقین براے اہم مہمات در اولی بعد از سورہ فاتحہ یا اللہ صد بار و در ثانیہ یا رحمن صد بار و در ثالثہ یا رحیم صد بار و در رابعہ یا ودود صد بار

جوہر نماز کن فیکون چہار رکعت است در اول شب آدینہ غسل پاک کند و جامہ پاک بپوشد و در اول بعد از فاتحہ صد بار بخواند افوض امری الی اللہ ان اللہ بصیر بالعباد و در دوم صد بار الا الی اللہ تصیر الامور و در سوم صد بار نصر من اللہ وفتح قریب وبشر المومنین و در چہارم صد بار انا فتحنا لک فتحا مبینا و بعد از سلام صد بار گوید غفرانک ربنا والیک المصیر بعدہ سر بسجدہ نہد و ہر دو دست بردارد و صد بار گوید استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ این نماز براے

قضاء حاجات از مجربات صحیح میفرمایند

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک میفرمودند کہ نماز حضرت خواجہ اویس قرنی رضی اللہ تعالی عنہ در سوم و چہارم و پنجم رجب است بعد از ان فرمودند کہ در سیزدہم و چہاردہم و پانزدہم آوردہ اند بعد از ان فرمودند کہ ہر روایتے در بیست و سوم و بیست و چہارم

وبست وپنجم بعد از ان فرمودند که در مدرسه دانشمندی بود مولانا زین الدین ہر مسئله که از وسوال کردندے او جواب شافی گفتی و در مباحثه بعبارت دانشمندانه در آمدے از حال تعلم او استکشاف کردند گفت که من ہیچ نخوانده ام چون بزرگ شدم وقتے نماز خواجه اویس قرنی گذاردم و دعا کردم که الٰہی من بکبر سن رسیدم و ہیچ تعلیم نکردم مرا علمی کرامت کن جناب مستطاب حق سبحانه وتعالیٰ به برکت این نماز در علم بر من کشاد تا در ہر مسئله که سخن می افتاد بخوبی شارح می شوم انتہیٰ وطریقه نماز اینست که بوقت چاشت غسل کند وچہار رکعت بگذارد وبعد سلام ہفتاد بار بگوید لا اله الا الله الملک الحق المبین لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر وچہار رکعت دیگر بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحه سورة النصر یکبار وبعد از سلام ہفتاد بار گوید انک لقوی معین واہدی دلیل بحق ایاک نعبد وایاک نستعین وچہار رکعت دیگر بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحه سه بار سوره اخلاص وبعد از سلام ہفتاد بار سوره الم نشرح بخواند و دست برداشته بر سینه فرود آرد و حاجت خواہد و از اول غسل تا اتمام نماز تکلم نکند

جواہر صلوة التسبیح چہار رکعت است بہتر آنست که در چہار رکعت بعد فاتحه از مسبحات چہار سوره بخواند و مسبحات ہفت سوره است سوره بنی اسرائیل و سوره حدید وحشر وصف وجمعه وتغابن و اعلیٰ واز حضرت عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه این چہار سوره مرویست سورة التکاثر و سورة والعصر و سورة الکافرون و سوره اخلاص و در روایتے سورة الزلزال و سوره والعادیات و سورة النصر و سوره اخلاص و بعضی درویشان عراق ہمین در رکعت اول سورة الکافرون خوانند و در دوم سوره اخلاص و در سوم سورة الفلق و در چہارم سورة الناس و درین نماز در ہر رکعت ہفتاد و پنج بار تسبیح خواند یعنی سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ومجموع در چہار رکعت سیصد بار بدین طریق که بعد تکبیر افتتاح ثنا خواند بعده تسبیح پانزده بار بعده اعوذ خوانده سوره فاتحه و سوره دیگر خواند بعده تسبیح ده بار گوید و در رکوع ده بار و در قومه بعد تحمید ده بار و در سجده اولیٰ بعد تسبیح معمول ده بار و بین السجدتین ده بار و در سجده ثانیه ده بار و این مختار مشائخ حنفیه است وبعضے در ہر رکعت بعد از قرائت پانزده بار خوانند و بعد سجده ثانیه نشسته ده بار و باقی چنانکه مذکور شد اگر توفیق یابد ہر روز یکبار بخواند والا در ہفته یا در ہر ماہے یا در ہر سالے یا در تمام عمر یکبار و این نماز را وقت معین نیست ہر که ہر روز بخواند بعد اشراق بخواند و اگر بعد ہفته بخواند روز جمعه بہتر و اگر در ماہے بخواند در پنجشنبه اولیٰ و اگر در سال بخواند روز عاشورا اولیٰ و بعضی میفرمایند که بعد زوال قبل نماز ظہر بہتر است که در روایت حضرت عبد الله بن عمر رضی الله تعالیٰ عنه آمده و بعد زوال روز جمعه افضل

که حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ تعالی عنہ ہمین وقت میخواندند واز حضرت ابن المبارک رضی اللہ تعالی عنہ پرسیدند که اگر سہو درین نماز لاحق شود در سجدہ سہو تسبیح مذکور دہ بار گوید یا نہ فرمودند درین نماز سیصد بار تسبیح آمدہ است فقط و مخفی نماند که این نماز را حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم نعم اکرم خود بحضرت عباس رضی اللہ تعالی عنہ آموختہ اند و فضل این نماز بسیارست ودر حدیث شریف وارد است که ہر که این نماز بخواند تا جمیع ذنوب صغیرہ وکبیرہ او آمرزیدہ شود وسوای این فائدہ فوائد این نماز بسیار آمدہ

جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم ہر که بگذارد نماز بامداد ونشیند در جای نماز تا طلوع آفتاب مقدار یک نیزہ پس دو رکعت نماز بگذارد نوشتہ شود در دیوان او که آمرزیدہ شود واگر چہار رکعت بگذارد نوشتہ شود در دیوان مقبلان واگر شش رکعت بگذارد نوشتہ شود در دیوان مطیعان ومسلمان ومخلصان واگر ہشت بگذارد نوشتہ شود در دیوان رستگاران واگر دہ بگذارد نوشتہ شود در دیوان اولیاء

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند که حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک بندہ را نماز اشراق فرمودند دو رکعت شکر اللہ در اول بعد از فاتحہ آیة الکرسی تا خالدون ودر دوم امن الرسول تا آخر و آیة اللہ نور السموات والارض تا واللہ بکل شیء علیم وبعد از ان دو رکعت استعاذہ فرمودند در اول بعد از فاتحہ سورة الفلق ودر دوم سورة الناس بعد از ان دو رکعت استخارہ فرمودند در اولی بعد از فاتحہ سورة الکافرون ودر ثانیہ سورہ اخلاص فرمودند که آن روز که حضرت شیخ الاسلام ما خواجہ فرید الحق والدین قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک مرا نماز اشراق فرمودند ہمین شش رکعت فرمودند انتہی وبعضی بعد از ان دو رکعت استجابت گذارند در اول بعد از فاتحہ سورہ واقعہ ودر دوم سورة الاعلی والا سورة القدر وسورة الکوثر وبعد از ان دو رکعت شکر روز در ہر رکعت بعد از فاتحہ پنجگان بار سورہ اخلاص وحضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الحق والدین قدس سرہ میفرمایند که دو رکعت شکرانہ مادر وپدر بگذارد ودر ہر رکعتی بعد از فاتحہ آیة الکرسی یکبار وسورہ اخلاص سہ بار وبعد از سلام درود گوید واین دعا بخواند یا لطیف الطف لی وبوالدی فی جمیع الاحوال کما تحب وترضی یا علیم یا قدیر اغفر لی ولوالدی انک علی کل شیء قدیر ووقت اشراق از طلوع آفتاب تا بر آمدن آن مقدار دو نیزہ است چون آفتاب مقدار یک نیزہ طلوع کند نماز شروع نماید وبعد نماز اشراق اگر بخواند قرآن مجید بخواند یا ذکر گوید واگر صلوة تسبیح بگذارد بہتر واقل اشراق دو رکعت است ومتوسط چہار واکثر دہ۔

جوہر چون ربع روز بگذرد چہار رکعت بگذارد در اول بعد از فاتحہ سورہ والشمس بخواند در دوم سورہ واللیل و در سوم سورہ والضحیٰ و در چہارم سورہ الم نشرح و نماز چاشت دوازدہ رکعت است واقل چہار پس در چہار رکعت اول بعد از فاتحہ سورہ فتح بخوانند پس سورہ نوح پس سورۃ القدر پس سورۃ الکوثر و در چہار رکعت دوم سورہ والشمس پس سورہ واللیل پس سورہ والضحیٰ پس سورہ الم نشرح و در چہار رکعت سوم سورۃ الکافرون پس سورۃ النصر پس سورہ تبت پس سورہ اخلاص۔ و بعد از فراغ نماز چاشت خواندن اللھم اغفرلی وارحمنی وتب علیّ انک انت التواب الغفور صد بار ماثور است و ہر کہ التزام گیرد نماز چاشت را اسباب معیشت وی را حضرت خداوند تعالیٰ مہیا دارد و فرمودہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ سہ چیز با سہ چیز جمع نشود گناہ با توبہ و توانگری با زنا و فقر و فاقہ با نماز ضحیٰ۔

جوہر بعد نماز چاشت دو رکعت برائے صحت نفس گذارد در اول بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی یکبار و سورہ والشمس یکان بار و سورۃ اخلاص پنج بار و در دوم امن الرسول و سورہ والضحیٰ یکان بار و سورہ اخلاص پنج بار و بعد از سلام بخواند اللھم انی اسالک العفو والعافیۃ والمعافاۃ فی الدنیا والآخرۃ

جوہر نماز تہجد بہترین نوافل است و وقت آن ثلث آخر از شب است دوازدہ رکعت بہ شش سلام بگذارد در اول بعد از فاتحہ دوازدہ بار سورہ اخلاص و در دوم یازدہ بار ہمچنین در ہر رکعت یک یک عدد کم کند تا در رکعت دوازدہم یکبار خواندہ بعدہ وتر بخواند و اگر گذاردہ باشد اعادہ کند و در اول بعد از فاتحہ سورۃ الاعلیٰ بخواند و در روایتی سورۃ القدر و در دوم سورۃ الکافرون و در سوم سورۃ الاخلاص و اگر قضا شود بروز ادا کند و اکثر مشائخ بعد ہر دوگانہ این نماز مراقبہ طویلہ میفرمایند

جوہر در شب معراج دوازدہ رکعت بخواند و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورہ از قرآن مجید و تشہد در ہر رکعتین و سلام در آخرین بعدہ صد بار گوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر بعدہ صد بار استغفار بعدہ دعا کند و شب معراج نزد اکثر شب بست و ہفتم ماہ رجب است و نزد بعضے شب ہژدہم ماہ رمضان المبارک۔

جوہر شب قدر شب معظم است بعضی گویند گاہے در ماہ رمضان مبارک باشد و گاہے غیر رمضان و بعضی در اول شب ماہ رمضان گویند و بعضے در شب ہفتدہم ماہ مذکور و بعضی نوزدہم و بعضے بست و یکم و بعضے بست و سوم و بست پنجم و بست و ہفتم و بست و نہم و نزد اکثر در شب بست و ہفتم ماہ رمضان

جوہر صلوۃ القلب برائے صفائی دل چہار رکعت است در ہر واحد سورہ اخلاص یکبار اما بلسان قلب نہ بلسان دہان

جوہر صلوۃ عشق یک رکعت است چون به اہدنا الصراط المستقیم برسد تکرار کند تا بیخود شود و بیفتد و چون بہوش آید از صراط الذین انعمت علیہم شروع کند و فاتحہ را تمام نماید و سورۃ القدر ضم کند و لفظ انا انزلناہ را سہ بار تکرار کند و تمام نماید و التحیات خواند و سلام داده از نماز برآید اگرچہ این نماز بر دستور فقہاے حنفیہ نیست اما فقرا کرده اند۔

جوہر صلوۃ الاسرار دو رکعت است بعد از نماز مغرب یا بعد از تہجد بدین نیت بگذارد نویت ان اصلی للہ تعالی رکعتی صلوۃ الاسرار تقربا الی اللہ تعالی و انقطاعا عن غیر اللہ تعالی و بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورہ اخلاص یازده بار و بعد از سلام بجانب عراق یازده گام برود و آنجا استاده بہر دو دست بادب و تعظیم تمام سلام کند بعده یازده بار درود نیاز بخواند و یکبار فاتحہ و یازده بار سورہ اخلاص و ثواب آن بحضرت محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدسنا اللہ بسره المبارک بگذارند و جناب ایشان را بحضرت حق سبحانہ و تعالی وسیلہ گرفتہ حاجت خواہد و بعده یازده بار بگوید یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً للہ و این نماز در خلوت بگذارد و در بہجۃ الاسرار مذکور ست کہ حضرت غوث الثقلین قدسنا اللہ تعالی بسره المبارک فرموده اند ہر کرا حاجتے بدرگاه غوث باشد دو رکعت نماز بگذارد و بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ یازده بار سورہ اخلاص و بعد از سلام درود بخواند و بیاید بجانب عراق یازده گام و بگیرد نام مرا و وسیلہ سازد مرا بدرگاه عزت و حاجت خواہد قضا کرده شود حاجت او۔

جوہر دو رکعت قبل طلوع فجر بخواند در ہر رکعت آیۃ الکرسی سہ بار و سورۃ الکافرون و سورہ اخلاص یازده بار بعد ازان گوید سبحان اللہ و بحمده سبحان اللہ العظیم و بحمده استغفر اللہ صد بار جناب حق سبحانہ و تعالی قضا کند دین او را و وسیع کند بروے رزق و این مشہور و مجرب است

جوہر صاحب وام مداومت نماید بر سورہ والعدیت یا امن الرسول یا سورۃ النبا سیزده بار بخواند یا سورہ واقعہ چہل و یکبار یا بعد ہر فرض پنج بار قل اللہم مالک الملک تا بغیر حساب

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند کہ بنده را غلامی بود ملیح نام او را بشکرانہ ارادت در نظر حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم آزاد گردانیده شد ہمان زمان غلام مذکور سر بقدم مخدوم عالمیان آورده بشرف بیعت مشرف گشت بعد ازان نماز دوگانہ فرمودند بر لفظ مبارک

راندند که این دوگانه رانیت چنین باید کرد و دواعاً عمّا سوی الله —

جوہر صلوة شکر النهار دو رکعت است در ہر رکعت بعد از فاتحه اخلاص پنجبار بخواند و در شکر اللیل در ہر رکعت بعد از فاتحه کافرون پنج بار

جوہر صلواة رضای ابوین دو رکعت است در ہر رکعت چہار قل بخواند۔

جوہر بعد از زوال چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد از فاتحه سوره اخلاص یازده بار یا پنج بار یا سه بار بخواند این وقت ہمچو نصف لیل است و زمان نزول رحمت چه درہای بہشت بعد زوال کشاده میشود

جوہر صلوة الحفظ ده رکعت است بعد از نماز ظہر بعد از فاتحه از سوره فیل در ہر رکعت یک سوره تا آخر قرآن مجید بخواند و ہر که این نماز پیوسته بگذارد با خضر ملاقات کند

جوہر صلوة حفظ الایمان دو رکعت ست بعد از نماز مغرب در اول بعد از فاتحه سورهٔ اخلاص ہفت بار و سورة الفلق یکبار و در دوم بعد از فاتحه سورهٔ اخلاص ہفت بار و سورة الناس یکبار و بعد از سلام سر بسجده نہد و سه بار بگوید یاحی یاقیوم ثبتنی علی الایمان

جوہر بعد از نماز مغرب صلوة اوابین بست رکعت آمده در ہر رکعت بعد فاتحه سه بار اخلاص و اقل آن شش رکعت ست و از فوائد الفواد معلوم شده که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالیٰ به برکتهم حضرت شیخ حسن علاء سنجری را بین العشائین شش رکعت اوابین فرموده اند۔

جوہر صلوة السعادت چہار رکعت است در اولی سوره اخلاص چہل بار پس سی بار پس بست بار پس ده بار و در بعضی اول ده بار پس بست بار پس سی بار پس چہل بار و ہر که شب دوشنبه این نماز بگذارد ہرگز شقی نشود و بعضے گویند که صلوة السعادت دو رکعت است در ہر رکعتی بعد فاتحه آیة الکرسی یکبار و اخلاص سه بار بخواند و بعد از سلام ده بار درود و ده بار استغفار۔

جوہر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالیٰ به برکتهم فرمودند که مرا یاری بود ہمدرس او را مولانا تقی الدین گفتندے مرد صالح و دانشمند او پیوسته بعد از صلوة مغرب دو رکعت بگذاردے در رکعت اول بعد از فاتحه والسماء ذات البروج و در دوم بعد از فاتحه والسماء والطارق خواندے چون او نقل کرد من او را در خواب دیدم و گفتم جناب خداوند تعالےٰ با تو چه کرد گفت چون کار من تمام شد فرمان آمد که ما او را بدان دو رکعت بخشیدیم یکے از حاضران سوال کرد که این را صلوة البروج گویند فرمودند خیر این را صلوة البروج گویند آن دو رکعت که در ہر دو آیتہاے مبداے سورهٔ انعام در اول ختم بر یستہزؤن و در دوم ہم ختم بر یستہزؤن آنرا صلوة النور گویند و فرمودند که چون شب در آید فرشته بر بام کعبه بر اید و ندا کند که اے بندگان جناب خداوند تعالیٰ و اے امتان حضرت محمد مصطفی صلی الله تعالی

علیہ وآلہ وصحابہ وسلم شما را شبے بخشیدہ بود وشبی در پیش است وآن شب اول گور ست برائے ذخیرہ آن شب
درین شب کارے بکنید وآن کار آنست کہ دو رکعت نماز بگذارید و بہر رکعت بعد فاتحہ قل یا ایہا الکافرون
پنج بار بخوانید وچون روز بر آید ہمان فرشتہ بر بام بیت المقدس بر آید وندا کند کہ اے بندگان جناب خداوند تعالے
واے امتان حضرت محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم حضرت خداوند تعالی شما را روزی بخشیدہ است
وروزی در پیش است وآن روز قیامت است برائے ذخیرہ آن روز درین روز کارے بکنید وآن کار
آنست کہ دو رکعت بگذارید و بہر رکعت بعد از فاتحہ پنجبار سورۂ اخلاص بخوانید بعد از ان بر لفظ مبارک
رانند کہ شیخ جمال الدین ہانسوی قدس سرہ این را حدیثے روایت کردہ اند

جوہر اگر معصیتے سر زند باید کہ زود وضو کند ودوگانہ نماز گذارد واستغفار کند وازان معصیت
توبہ کند وبر گذشتہ ندامت کشد

جوہر در فتاواے تیسیر میگوید السجدۃ اثنان سجدہ العبادۃ وسجدہ التحیۃ سجدۃ العبادۃ
اللہ تعالی خاصۃ وسجدہ التحیۃ بدون اللہ تعالی لوجہ التکریم فی خمستہ حال جاز للقوم ان یسجد
للنبی والمرید للشیخ والرعیۃ للملک والولد للوالدین والعبد للمولی فی کل حال خیر حس
فتاواے سراجی اذا سجد الانسان سجدۃ تحیۃ لا یکفر فتاوی خانی وان سجد الرجل للسلطان
وکان قصدہ للتعظیم والتحیۃ دون الصلوۃ لا یکفر فتاوی کافیے قال صدر الشہید من سجد
بغیر اللہ تعالی ویرید التحیۃ دون العبادۃ لا یکفر

جوہر قول ابن عباس سجدۃ التحیۃ بمنزلۃ السلام۔ در مرصاد العباد است کہ ملائکہ را سجدہ آدم
فرمودند سبب آن بود کہ حق تعالی آدم را بنور ذات متجلی کرد سجدہ بحقیقت آدم را نبود نور ذات
صفات حق تعالی را بود چنانچہ امروز سجدہ قبلہ وکعبہ را نیست مر رب الکعبہ وقبلہ راست و پیش مشائخ
کہ سر بر زمین می نہند سجدہ نیست آن تعظیم وتکریم نور ذات وصفات معبود حقیقی ست کہ مشائخ واولیا
بدان نور متجلے اند

جوہر سجدہ پنج قسم است سجدہ عبودیت وسجدہ تحیت وجواز واباحت وفرضیت قولہ تعالے
فاسجدوا للہ واعبدوا این سجدہ عبودیت است وسجدہ کہ بغیر اللہ تعالے میکنند آن سجدہ تحیت است
کہ لسجدہ سر بر زمین نہادن التوجہ تواضع وتکریم وتحیات واباحت سجدہ دو قسم است سجدہ عبادت وسجدہ تحیت
مسئلہ تکبیر در راہ روز عید اضحی بآواز بلند گفتن سنت ست چون بمصلی برسد تکبیر منقطع کند ودر وقت تکبیر
بہتر ست کہ استادہ شود والفاظ در مذہب امام اعظم اینست اللہ اکبر اللہ اکبر لا الہ الا اللہ واللہ اکبر اللہ اکبر وللہ الحمد

مسئلہ۔ تاخیر نماز عید اضحی بسبب عذر تا سہ روز جائز است۔

جوہر صوم از اصول طریقت وقتے بود کہ صوم خواص داری و یا آنکہ صوم داری تا آنکہ تقلیل طعام درست نکنی ہیچ فائدہ این راہ نشود زیرا کہ مقصود این طائفہ را تجویع است و قہر نفس یکے از آداب روزہ آنست کہ چون روزہ دار باشی جائے نروی کہ مردمان آنجا طعام خورند یا خواہند خورد و اگر بی قصد بیفتی نشاید کہ روزہ بکشائی و این سخن بشنو کہ ترا گویند کہ دل مسلمانان نگاہ داشتن فاضلتر است در خبر است کہ اگر جائے روی کہ مردمان طعام خورند و تو روزہ دار باشی ایشان را وعائے تا ایشان بخورند دل نگاہ داشتن جائے باشد کہ کسے را جائے دعوت کنند و مقصود او باشد و قومی بطفیل او خواندہ باشد چون صوم بدار دیا طے کند در ان عجبی و کبرے نکند چہ ان صوم بازبان تر از فطار باشد بلکہ افطار نافع تر بود

جوہر سحر خوردن بہ شب اتباع سنت است کہ سنت سحر از برائے تقویت بدن و تصفیہ باطن و توجہ الی اللہ است نہ برائے سیری شکم

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند ایام بیض کہ سیزدہم و چہاردہم و پانزدہم است از بہر آن گویند کہ چون آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام را سوئے زمین آوردند بگریہ و زاری مشغول شدند تا آنکہ تمام اندام مبارک حضرت ایشان سیاہ گشت پس جناب حق سبحانہ و تعالی توبہ حضرت ایشان قبول فرمود فرمان رسید کہ درین سوزہا روزہ دار داشتند خواجگان ما موقت بیعت مریدان را تحریص میکردند و افطار ایام بیض بر خواجگان ما اصلا رخصت نبود و رخصت در افطار از بندگی شیخ الاسلام حضرت شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی قدس سرہ شدہ است از بہر آنکہ اکثر مریدان بندگی حضرت مخدوم عالم ترکش بندان بودند رفعا للحرج بعد امر بصوم ایام بیض رخصت بر افطار ہم میفرمودند و منقول است از جناب مستطاب امیر المومنین علی کرم اللہ تعالی وجہہ کہ فرمودند روزے بحضور حضرت باعظمت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم حاضر شدم فرمودند اے علی جبرئیل ترا میگوید کہ ہر ماہے سہ روزہ بدار نوشتہ شود مر ترا باول روزہ ہزار نیکی و در دوم سی ہزار و در سوم صد ہزار التماس کردم کہ این ثواب خاص مرا باشد یا عموم را فرمودند ہر کہ این روزہا بدارد پس پرسیدم کہ آن روزہا کدام اند فرمودند آن روزہا ایام بیض است و در بعضے حدیث است کہ جبرئیل علی نبینا و آلہ و علیہ السلام بجناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم التماس نمود ہر کہ روزہ دارد یک روز در ایام بیض دور کردہ شود از انکس ثلث گناہان وے و ہر کہ

دوم روز روزه دارد دور کرده شود دو ثلث گناهان وے وہر که سوم روز روزه دارد از همه گناهان
بیرون آید و باشد همچو کسے که شهید گشته است در راه جناب خداوند تعالے و بشارت دهید مریاران
خود را و بفرمائید ایشان را بروزه داشتن ایام بیض که این روزه ناروشن گردانند لهای شان را
وسپید گردانند رویهاے شان را۔

جواہر امام شافعی همیشه رضی الله تعالیٰ عنه پیوسته این روزه نامیداشتند و در ذی الحجه عشر دوم
باید داشت و صوم سته شوال حکم صیام دهر دارد اما علما را درین اقوال است۔ صوم را سه مرتبه است
صوم عوام و خواص و اخص الخواص صوم عوام آنست که از اکل و شرب و جماع باز مانند و صوم خواص
آنست که سمع و بصر و دست و پا و زبان و سائر اعضا از گناهان باز دارند و صوم اخص الخواص
آنست که دل را از همم دنیه و از کار دنیویه باز دارند و از جمیع سوے الله بالکلیة تبرا آرند۔
جواہر بدانکه جمله حسنات را ثواب معین است الّا ثواب صوم معین نیست حضرت حق تعالے
آنرا بخود اضافت فرموده و ضامن جزاے آن شده پس اجر آن بغیر حساب است و در خبر است که
الصبر نصف الایمان والصوم نصف الصبر و لفظ صوم در اصل لغت موضوع است براے
اسماک مطلقا و در عرف شرع عبارت است از امساک مقید به طعام و شراب و وقاع از طلوع
فجر تا غروب آفتاب مقرون به نیتے صحیح و مطلق امساک از طعام فضیلتے بزرگ است خصوصاً مقید
بحکم شرع چه بیخ جمله شهوات و منشا جمیع مخالفات امتلا از طعام است۔ بتقلیل طعام دل صافی
گردد و هوا بمیرد و نور علم افزایش گیرد۔ احوال مشائخ دران مختلف و متفاوت طائفه در سفر و حضر
بدان مداومت دارند یعنی صائم الدهر باشند و بعضے آن را مکروه دانند و بعضی صوم داؤدی
اختیار کرده اند یعنی یک روز صائم باشند و یک روز افطار کنند و فضیلت آن در خبر است
و وجه فضیلت این صوم آنست که مراد از صوم مخالفت نفس است و فطام او از عادت مالوف
هرگاه نفس بر دوام صوم معتاد شود صوم عادت او گردد و تعاقب و تناوب صوم و افطار پیوسته
در مخالفت بود و طائفه بر صوم ایام شریفه اقتصار نموده و آن روز عرفه و عاشوره و عشر اول
از ذی الحجه و عشر اول از محرم و رجب و شعبان بحسب سنین اول و اول شهر و اوسط و آخر آن
و ایام بیض یعنی سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم بحسب شهور و ادینه و پنجشنبه و دوشنبه بحسب سابیع
و طائفه بر وفا از طعام امساک نموده اند و پیش از غروب افطار کرده تا هم مقصود که تجویع نفس است
حاصل شود و هم آفت اعجاب که به رویت صوم است مندفع گردد و شیخ الاسلام بر اختیار این طریق

انکار کرده فی الجملہ مشائخ در اختیار صوم سہ فرقہ اند فرقہ آنند کہ علم شان بحال غالب بود و بعوارض احوال مبالات ننمایند و بر نیتے کہ دارند در صوم ثابت قدم باشند و فرقہ آنکہ حال شان بر علم غلبہ دارد و ہر روز کہ برخیزند موجب اشارت علم در دل ایشان اختیار صوم بود و در اثنا ے آن ہر گاه کہ از غیب سانح شود چون احضار طعامے و حضور جماعتے کہ موافقت ایشان فضیلت بیند بر مقتضاے سلطان حال از اختیار و ارادت خود باختیار و ارادت حق سبحانہ و تعالی منسلخ شوند چنانکہ جنید بغدادی کہ علی الدوام بہ نیت صوم برخاستے و ہر گاه کہ بعضے از اخوان حاضر شدندے با ایشان افطار کردے و فرقہ اند کہ حال و علم در ایشان معتدل بود ایشان متصرف در ہر دو گاہے اختیار صوم کنند و بعوارض ننگرند و یا بجہت سیاست و تدبیر نفس خود یا بجہت دیگران گاہے افطار کنند یا بجہت رفق و لطف بنفس خود یا براے موافقت احباب و اختیار ایشان در ہر دو جانب از اختیار حق بود پس ہر یک را ازین سہ گانہ طریقت خاص ست مناسب حال و لکل وجہۃ ہو مولیہا۔ مصباح الہدایہ

جوہر بدانکہ روزه قساوت قلبی را دور میکند و در حدیث شریف وارد است کہ الصبر نصف الایمان والصوم نصف الصبر و در خبر ست کہ براے صائم دو فرحت است فرحت عند الافطار و فرحت عند لقاء الرحمن بعضے فرحت نزدیک افطار فرحت مغفرت را گویند چنانکہ در خبر ست ان اللہ یغفر عند وقت الافطار و بعضی فرحت عند الافطار اجابت دعا را گویند حضرت حق سبحانہ و تعالے صوم را بخود اضافت فرمود کہ الصوم لی وانا اجزی بہ از انکہ صائم بصوم موصوف بصمدیت می شود و صمد آنرا گویند کہ ویرا بطعام و شراب حاجت نباشد و بعضے گفتہ کہ صوم از افعال سر و نیت است مخلوق را در عبادت دیگر اطلاع می شود و درین اطلاع نمی رود و دخل ریا در وی نمی شود و تخصیص جزاء صوم کہ بخود فرمود بنا برآنست کہ چون سیئے را در قیامت خصمان پیدا شوند حضرت حق تعالی جزاے اعمال وے خصمان را دہد مگر ثواب صوم صائم را دہد

جوہر مشائخ طریقت میفرمایند کہ ہیچ خصلتے بعد از ایمان بہتر از دو خصلت نیست یکی گرسنہ را سیر کردن و دیگرے سیر را گرسنہ داشتن یعنی بصوم و روزه را چہار فائده است اول خاموشی دوم فکر سوم معرفت چہارم محبت مشائخ صوفیہ اتفاق کرده اند کہ زیاده از چہار روز توالی افطار مکروه است و در تمام سال چہار روز متصل افطار آمده است مقصود از صوم تجویع نفس ست و درین راه گرسنگی اصلی عظیم است

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسره کتم بر لفظ مبارک راندند کہ در روایتی آمده است کہ جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و صحابہ وسلم ہر ماه

سه روزه و دوشنبی اما معلوم نیست که آن سه روز کدام بوده است بعد از ان فرمودند که اواب در دوشنبی آنست
که ثلث سال را روزه داشته شود یعنی در سال چهار ماه بعد از ان فرمودند که این را قسمتی کرده اند انانکه علاوه
دارند ده ذی الحجه و ده محرم نیز دانند و ده روز دیگر روزهای متبرکه و موسم میدانند همان ثلث سال میشود بعد از ان فرمودند که این را
نوع دیگر هم تعین کرده اند اگر در هفته دو روز روزه دارند مثلا دوشنبه و پنجشنبه همان ثلث سال می شود دوم مرتبه
که هر که پیوسته روزه میدارد و اعادت میشود و رنج روزه بر و آسان میگردد و لیس ثواب در ان بیشتر باشد که
یک روز روزه دارد که آن بر نفس دشوار تر آید و آن روزه داؤدی ست علی نبینا و آله و علیه السلام
یک روز روزه دارد و یک روز افطار کند

جوهر بدانکه روزه عاشوره و عرفه یعنی نهم عید الضحی احکم صیام دهر دارد و شش روزه بعد عید
سه روزه در هر ماه همین حکم دارد

جوهر در حدیث شریف وارد است که هر که در شنبه و پنجشنبه و جمعه ماه رجب و ذی القعده و ذی الحجه
و محرم روزه دارد عبادت نهصد ساله در دیوان عمل وی ثبت گردانند۔

جوهر عبادت سه مرتبه است کسی عبادت میکند از جهت ثواب و عقاب و این مرتبه عامه مومنان است
و کسی بنا بر آنکه او را بنده خوانند و بشرف بندگی رسانند زیرا که بنده بزرگترین نامهاست مر آدمی را که حضرت
سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم هیچ خطابی که یا ایها النبی و یا ایها الرسول
خوش نبودند چون خطاب شد سبحان الذی اسری بعبده بغایت منشرح گشتند و این را عبودیت
گویند و ختم را عبودیت چهار چیز است وفا بالعهود و محافظة الحدود و رضا بالموجود و صبر بر مفقود و کسی عبادت
میکند اجلالا و هیبة و حیاء و محبة و این را عبودیت خوانند پس عبودت اعلی از عبودیت و عبودیت اعلی
از عبادت پس محل عبادت تن است و آن بجا آوردن امر ست و محل عبودیت روح و آن راضی شدن
بحکم است و محل عبودت سر است و آن عبادت در احوال است پس عبادت اصل است و عبودیت و
عبودت فرع و نیست فرع بدون اصل یعنی تا آنکه اتیان امر نبود رضا بحکم و عبادت در احوال نشود و
عبادت و عبودیت مجاهده است با نفس و عبودت هدایت است حضرت شیخ ابو علی دقاق قدس سره
فرمودند العبادة للعوام والعبودیة للخواص والعبودة لاخص الخواص والعبادة لمن له
علم الیقین والعبودیة لمن له عین الیقین والعبودة لمن له حق الیقین والعبادة
لاصحاب المجاهدات والعبودیة لارباب المکابدات والعبودة صفات اهل المکاشفات

جوهر بدانکه عبادت حضرت امیر المومنین افضل الصدیقین رضی الله تعالی عنه حضرت خداوند تعالی

را اجلالاً و تعظیماً بود و فرمودند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کہ ابوبکر بر شما از کثرت صوم و صلوٰۃ فاضل نشدہ است الا بچیزے کہ قرار گرفتہ است در سینۂ او و آن عظمت و اجلال است و عبادت حضرت امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالی عنہ خوفاً و ہیبۃً بود از ہیبت حضرت ایشان ہیبت بود چہ کسی کہ از حضرت خداوند تعالی بترسد از وی ہر چیز بترسد و حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند کہ شیطان می گریزد از سایۂ عمر و عبادت حضرت امیر المومنین عثمان رضی اللہ تعالے عنہ از روے شرم بود و فرمودند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم شرم بکنیم من از کسے کہ شرم میکنند از وے فرشتگان آسمان و عبادت حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ از روے محبت حضرت خداوند تعالی بود قال اللہ تعالی و یطعمون الطعام علی حبہ مسکینا و یتیما و اسیرا

جوہر قال اللہ تعالی و ما خلقت الجن و الانس الا لیعبدون و نیافریدیم جن و انس الا کہ آنکہ عبادت کنند و عبادت خالصاً لوجہ اللہ تعالی وسیلۂ قرب و معرفت ست و عبادت عادتے علامت بے سعادتی ست و نتیجۂ آن شقاوت سے نگرد و جمع باعادت عبادت + عبادت میکنی بگذر ز عادت + و ہر کہ جناب حق سبحانہ و تعالی را بعلتی عبادت کند معبود او ہمان علت باشد از ینجاست کہ گویند ہر چہ دلبند تست معبود تست۔

جوہر در رشحات مذکور است کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ عبادت عبارت از انست کہ باوامر عمل نمایند و از نواہی اجتناب کنند و عبودیت عبارت است از دوام توجہ و اقبال بجناب حق سبحانہ و تعالی و فرمودند کہ در بعضے کتابہا فرق عبادت و عبودیت چنین کردہ اند کہ عبادت اداے وظائف بندگی ست بموجب شریعت و عبودیت حضور و آگاہی دل بر نعت تعظیم و میفرمودند کہ مقصود از خلقت انسان تعبد است و خلاصہ و زبدہ تعبد آگاہی ست بجناب حق سبحانہ و تعالے در ہمہ احوال بنعت تضرع و خضوع

جوہر کسیکہ خود را مستغنی از بندگی داند مدعی خداوندیست و بندگی کردن اینست کہ آنچہ فرمایند آن کنی و بندہ بودن اینست کہ بداند آنچہ بدارند ہمہ آن باشی و اصل بندگی ذل و افتقار ست ہر چند اظہار آن ابندہ بیشتر الطاف حضرت خداوندی در حق او زیادہ تر و صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ میفرمایند ۔

گر تو خواہی حرّ سے و دل زندگی
بندگی کن بندگی کن بندگی
زندگی مقصود بہر بندگی است
زندگی بے بندگی شرمندگی است
جز خضوع و بندگی و اضطرار
اندرین حضرت ندارد اعتبار

هر که اندر عشق یابد زندگی	کفر باشد پیش او جز بندگی
ذوق باید تا دهد طاعات بر	مغز باید تا دهد دانه شجر

جوہر هر طاعتی که بر تن دشوار تر باشد طاعت همان باشد و مخالفت نفس سر همه طاعتهاست وقال الله تعالی ونهی النفس عن الهوی فان الجنة هی الماوی ۵ یک نفس از نفس بفرمان نیست کفش بپاکن که بهشت آن تست + این طائفه روا ندارند که همه عمر یک قدم بمراد نفس زنند و بر ابلیس اگر تعظیم نفس نبودی مخالفت امر حضرت خداوند تعالی نشدے و در فرعون اگر تعظیم نفس نبودے دعوی خدائی نکردے پس موافقت حضرت خداوند تعالی بجز مخالفت نفس نبود

جوہر اخلاص پاک و خالص کردن دوستی و عبادت و طاعت بی ریا کردن و دین بے ریا داشتن-

جوہر اخلاص آنست که عمل صالح کنی و از حضرت خداوند تعالی ثواب آن نه طلبی و نخواهی که ترا باین یاد کنند و برائے آن ترا بزرگ دانند

جوہر بعضی میفرمایند که اخلاص در عمل آنست که صاحب آن در دنیا و آخرت بران عوض نخواهد و این اخلاص صدیقان است و بعضی میفرمایند که اگر طلب ثواب کند از اخلاص بیرون نیاید و حضرت ذو النون مصری قدس سره میفرمایند که علامت اخلاص سه چیز است یکی برابر بودن مدح و ذم خلق دوم فراموش کردن رویۀ اعمال در اعمال سوم تقاضا نکردن ثواب در دین و دنیا و بعضی میفرمایند که اخلاص در فراموشی رویت خلق ست بدوام نظر سوی حضرت خداوند تعالی تا از نظر بخلق بیرون نیائی هرگز بگنج اخلاص نرسی و ازینجاست که صوفی را برملائے فضل دهند چه علائے خلق را در نظر دارد که عمل و حال خود را می پوشد و صوفی دوام نظر بحضرت خداوند تعالی دارد و بعضے میفرمایند که اخلاص نا دیدن اخلاص است چه کسے که در اخلاص بجز و اخلاص بیند اخلاص باخلاص محتاج باشد چه التفات باخلاص نظر و یا عجب ست

جوہر بدانکه عمل ظاهر بدون اخلاص باطن بکار نیاید ان الله لاینظر الی صورکم والی اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم ونیاتکم بدرستی که الله تعالی نظر نمی کند بسوے صورتهائے شما و سوی اعمال شما لیکن نظر میکند بسوے قلوب شما و نیات شما پس مقبول نزد الله تعالی قلوب اند و اخلاص باطن اگر صور با پاکے قلوب باشد و اعمال ظاهر با اخلاص باطن آن زمان صور و اعمال نیز مقبول گردد-

جوہر هر کرا مهمی پیش آید هفت روز بخواند روز جمعه یا الله یا واحد صدبار و شنبه یا رحمن یا رحیم صدبار و یکشنبه یا واحد یا احد صدبار و دوشنبه یا صمد یا فرد صدبار و سه شنبه یا حی یا قیوم صدبار و چهارشنبه یا حنان یا منان صدبار و پنجشنبه یا ذو الجلال و الاکرام صدبار مجربست

جوہر عند الحاجت بگوید یا رب بحق معروف کرخی حاجت من روا گردان۔

جوہر برائے ہر حاجت و استعانت پانصد بار بخواند الٰہی احدی صمدی من عندک مددی

جوہر عند الحاجت یا حی یا قیوم یا حلیم یا عزیز یا کریم سبحانک یا کریم تو کنی کار صعب ای علیم بحق ایاک نعبد و ایاک نستعین سی صد بار بخواند

جوہر ہر کرا حاجت دینی و دنیوی باشد غسل کند و دو رکعت نماز بگذارد و بگوید الٰہی بحرمت آن ساعت کہ با خواجہ ابو اسحاق احمد نہاوندی آشتی کردی حاجت مرا روا کن این عمل از مجربات صحیحہ فرمودہ اند

جوہر شب پانزدہم مستقبل قبلہ نشیند و نوزدہ ہزار بار بگوید اللہ المستعان و ہر بار کہ بہ اتمام شود سر بسجدہ نہد و سہ بار آمین گوید بعدہ حاجت خواہد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم یا حی یا قیوم یا صمد یا ودود یا وتر یا ذا الجلال والاکرام بعد از نماز صبح صد بار بخواند حاجتش بر آید۔

جوہر ہر حاجتے کہ باشد ہزار بار با تسمیہ بخواند امنت باللہ العلی العظیم و توکلت علی الحی القیوم

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا حافظ یا حفیظ یا وکیل یا رقیب یا اللہ وصلی اللہ تعالیٰ علی محمد و آلہ و صحابہ اجمعین ہر نیتے و حاجتی کہ بخواند حاجت روا شود عدد معین نیست

جوہر عند الحاجت ہر روز ہزار بار سورہ اخلاص بخواند۔

جوہر دہ اسم اند کہ آنرا خرج بیخبر جان گویند برائے سیاحان متوکل در براری و منازل نافع اند چون از خواب بیدار شود اسم الباسط را دہ بار خواند بر دو کف و دیدہ بر روی فرود آرد و درمیان سنت فجر و فرض آن یا اسرافیل یا طاطائیل یا دردائیل بحق یا لا الٰہ الا اللہ الرفیع جلالہ یا اللہ یازدہ بار چون از نماز فارغ شود الباسط صد بار و العزیز چہل بار و سورہ نصر بست و پنج بار پس این دہ اسم را یکصد بار بخواند و ہی ہذہ سرایوز ازعی جوشا منوعا عالما تیوثونا سلینا ملینا ملقوما یا قیوما بحق کہیعص بحق حمعسق۔ ہمین دہ اسم برائے دفع شر جن و انس و بلیات و آفات نیز خوانند و برائے اخراج جنے کہ در خانہ و منزلے استکانہ گزیدہ باشد لیکن بتغیر ما طریقش اینست کہ دہ بار خواند و در ہر جہت دم کنند سرالولز رعاز وشا منوعا عالما طیوثونا شلینا ملینا وملخوما و یا قیوم بحق کہیعص بحق حمعسق بحق لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ ما این اسما را در دفع جنات اثر عظیم است بر آب دم کنند و بخوانند

جوہر ہر کہ سورۃ الفلق بسیار خواند رزق بآسانی میسر شود۔

جوہر سورۃ التکاثر در نماز نافلہ بسیار بخواند مال زیادہ شود و رزق وسیع و سورۃ الہمزہ ہمین حکم دارد۔

جوہر آیۃ الکرسی تا خالدون بعد ہر نماز از فرائض و سنن و نوافل و در غیر اوقات نماز مداومت نماید غنی گردد—

جوہر قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب مواظبت کند بعد ہر نماز از فرائض و سنن و نوافل و در غیر اوقات نماز و وقت خواب رزق وسیع گردد و دین ادا شود و محتاج نه شود—

جوہر سوره واقعه ہر روز بعد نماز فجر و مغرب و عشا یکبار بخواند سختی و درویشی نه بیند و دشمنان او مقهور شوند. و اگر معاندے نسبت بوے کیدے اندیشد ضرر و اثر آن بوے لاحق شود و ہمیشه در حفظ حضرت خداوند تعالیٰ باشد و ہر که این سوره را در مجلس واحد چہل بار بخواند حاجت قضا شود

جوہر اگر تنگ دست سورۃ النصر ہر روز بعد نماز فجر بست و پنج بار بخواند. توانگر گردد۔

جوہر براے دفع تنگی معیشت ہر شب سوره جمعه بخواند و بعد وضو نشانه کند رئیس را۔

جوہر بسم الله الرحمن الرحیم لا حول ولا قوۃ الا بالله العلی العظیم بسم الله الملک الحق المبین من العبد الذلیل الی مولی الجلیل قد مسنی الضر وانت ارحم الراحمین نبیسد و در آب جاری انداز د حضرت خداوند تعالیٰ غرض او در اسبوع واحد حاصل کند [هفته و مست بود ۱۲]

جوہر بعد از نماز صبح پیش از تکلم صد بار گوید بسم الله الرحمن الرحیم لا حول ولا قوۃ الا بالله العلی العظیم یا حی یا قیوم یا قدیم یا قائم یا فرد یا قدیر یا احد یا صمد ہر حاجت که خواہد روا شود

جوہر ہر گرا کار صعب پیش آید بخواند توکلت علی الحی الذی لا یموت ابدا والحمد لله الذی لم یتخذ ولدا ولم یکن له شریک فی الملک ولم یکن له ولی من الذل وکبره تکبیرا و بعد از ان تکبیر گوید مجرب است

جوہر اگر چیزے گم شود بخواند کفی بالله نصیرا و کفی بالله شہیدا و کفی بالله علیما و کفی بالله حسیبا و کفی بالله وکیلا بعده سه بار بخواند اصبحت فی جوار الله و امسیت فی امان الله

جوہر ہر که دفینه نہاده فراموش کند یا دفینه پدر و اقربا یا غیر ایشان [ہمسایگان ۱۲] نمیداند که در چه موضع است سوره والضحی مواظبت نماید و اگر سوره الزلزال در نماز و غیر نماز بسیار خواند بر دفینه ملک زمین اطلاع یابد

در خواب یا در بیداری

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالیٰ بسرہم فرمودند که چون خوانند را در آیتے ذوقے و راحتے پیدا آید باید که آنرا تکرار کند و راحت گیرد و فرمودند که در حالت تلاوت و سماع سعادتی که حاصل میشود و بر سه قسم است انوار است و احوال ست و آثار است

وآن از سہ عالم نازل میشود وآن سہ عالم ملک وملکوت ودرمیانہا جبروت است وآن سعادت بر سہ جای
فرود می آید بر ارواح وقلوب وجوارح نخست انوار از ملکوت بر ارواح بعد از ان احوال از جبروت بر قلوب
بعد از ان آثار از ملک بر جوارح یعنی اول در حال سماع انوار نازل میشود از عالم ملکوت بر ارواح بعد از ان در دل پیدا می آید
آنرا احوال میگویند وآن از عالم جبروت ست بر قلوب بعد از ان بکائی وجنبشی که ظاهر میشود آنرا آثار میگویند و آن از عالم ملک است
بر جوارح و فرمودند که حضرت شیخ اکبر قدس سره ہر کرا قرآن مجید یاد گرفتن فرمودے گفتی که اول سورهٔ یوسف یاد گیرد و فرمودند که
جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند که ہر کرا نیت یاد گرفتن قرآن مجید باشد و
بدان نرسد وہم بدان نیت از جہان بردد او را در گور نہند فرشتہ بیاید وترنجے از بہشت بیارد و بدست
او دہد آنکس او را ابتلاع کند تمام قرآن مجید محفوظ شود و روز حشر حافظ مبعوث شود و فرمودند که قرآن مجید
فرو بردن ۱۲
بر ترتیل و با تردید باید خواند یکے از حاضران سوال کرد که تردید چہ باشد فرمودند که از آیتے که خواننده را
ذوقی و رقتے حاصل آید تکرار باید کرد و فرمودند که وقتی جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیہ وآلہ واصحابہ
وسلم میخواستند که چیزے بخوانند فرمودند بسم الله الرحمن الرحیم ہم درین تسمیہ دل مبارک احوالی پیدا شد
بست بار مکرر فرمودند و فرمودند که مراتب قرآن مجید ہشت نوع است پنج نوع از ان بیان فرمودند
اول آنست که وقت قرآن مجید خواندن باید که دل خواننده را تعلیق بجناب حق سبحانہ وتعالی باشد
واگر آن میسر نشود باید که آنچہ میخواند معانی آن بر دل بگذراند. واگر آنہم نتواند باید که در حال قرآن مجید
خواندن جلال وعظمت جناب حق سبحانہ وتعالی بر دل بگذراند یکے از حاضران سوال کرد که آن یعنی
ہمان تعلیق بجناب حق تعالی است که در مرتبہ اولی فرمودند فرمودند خیر آن بذات جناب حق سبحانہ وتعالی
بود این بصفات ست مرتبہ چہارم فرمودند که در وقت خواندن باید که حیا بر وے غالب باشد وتصور کند
که این دولت چہ لائق منست ومرا چہ محل این سعادت است واگر آنہم نباشد باید که بداند مجازی آن
بخواننده ۱۲
قرآن مجید خواندن حضرت خداوند تعالی است ہر آینہ مرا جزاے بدہد درین میان بنده عرضداشت
کرد که ہر بار که بنده قرآن مجید میخواند بیشتر واضح آن آنچہ معلوم باشد بر دل بگذراند واگر در اثناے
تلاوت دل بنده بسوداے یا باندیشہ مشغول شود باز با خود گویم که این چہ اندیشہ وچہ سوداست و دل
خود بواضح مشغول کنم ہمان زمان بر سر آیتے رسم که آن آیت مانع آن سودا وآن اندیشہ باشد آیتے
در نظر آید که در وصل آن مشکل باشد که در دل گذشتہ حضرت سلطان المشائخ فرمودند که آن معنے
نیکوست آنرا نیکو نگاه دارے۔

جواہر حضرت خواجہ ابو یوسف چشتی ساقدسنا الله تعالی بسره المبارک در ایام جوانی قرآن مجید

یاد نمی شد حضرت خواجہ محمد چشتی قدسنا اللہ تعالے بسرہ العزیز در خواب فرمودند کہ صد بار سورہ فاتحہ
وقت خواب خواندہ باشی از برکت آن تمام قرآن مجید یاد شد۔

جوہر ہر کہ قرآن مجید یاد گیرد اول سورہ یوسف یاد گیرد ببرکت او تمام قرآن مجید یاد شود۔

جوہر حضرت ملا علی قاری قدس سرہ در شرح عین العلم میفرمایند کہ قاری ہر روز بعد تلاوت قرآن مجید
این دعا بخواند اللهم ارحمنی بالقرآن واجعله لی اماما ونورا وهدى ورحمة اللهم ذكرنی
ما نسيت وعلمنی منه ما جهلت وارزقنی تلاوته اناء الليل والنهار واجعله حجة لی يا رب العالمين
واز حضرت خواجہ یعقوب چرخی قدس سرہ منقول است کہ صحابہ کبار بعد تلاوت قرآن مجید ہر روز
مواظبت این درود داشتند. اللهم صل على محمد وآله وصحبه بعدد ما فی جميع القرآن حرفا حرفا
وبعدد كل حرف الفا الفا۔

جوہر در خبر است ہر کہ قرآن را پیش روے خود گرداند بقیامت پیش او برود و او را سوے
بہشت رہنمونی کند و ہر کہ پشت انداز د بقیامت پس پشت او فرشتہ آید و بسوے دوزخ راند و فرمودند
حضرت سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ شب معراج گناہان امت من بر من عرض کردند
ندیدم از انہما ن بزرگتر از ان کسے کہ قرآن داند و نخواند۔ و امام احمد حنبل قدس سرہ فرمودند کہ دیدم
در خواب حضرت خداوند تعالے را ہزار بار عرض کردم کہ یا رب بکدام عبادت قربت تو شود بندگان را
سوے تو فرمود قرآن مجید بخوان عرض کردم بفہم یا بغیر فہم فرمود بفہم یا بغیر فہم یعنے قرآن فہم کند یا
نکند و فرمودند حضرت سید عالم صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم اگر خواہی حضرت خداوند با تو سخن گوید پس
قرآن بخوان و اگر خواہی تو با خداوند تعالے سخن گوے پس نماز بگذار

جوہر سجدہ فرض ست در سورہ رعد و نحل و بنی اسرائیل و حج و فرقان و الم تنزیل و حم السجدہ والواجب در سورہ اعراف
و مریم و ص و قرآن و سنت در النجم و اذا السماء انشقت و اقرء و تطوع در نحل لقرئ فی كل سجدة من الاربعة عشر قراة اخرى و تسبيحات شتى

جوہر قال اللہ تعالیٰ افلا یتدبرون القرآن فرمان میشود پس چرا فکر نمیکنید. در خواندن قرآن مجید
تا معانی بطنی و اسرار اصلی کلام اللہ بدانید حضرت امام جعفر الصادق میفرمایند کہ خداوند تعالی
تجلی می کند مر بندگان خود را در تلاوت کردن قرآن مجید لیکن ایشان را معلوم نمی شود۔

جوہر در رسالہ ہمدانی گوید قاری وقت تلاوت خود را بکلام اللہ سپارد چنانچہ حق تعالی بیوفق
یعنی دل را بر داشتن اسرار قرآن منتظر دارد و چون سری از ان روشن شود ہمانجا بایستد و آن را بر
خاطر نقش کند و شاید وقت خود سازد پس یقین کلام خود را بدو نماید چنانچہ حق نمودن است پس چہ

در عالم غیب و شهادت است روی نماید و تاثیر آن این بود که اگر تا نے آیهٔ قرآن و ننزل من القرآن
ما هو شفاء و رحمة للمومنین با تعوذ و تسمیه بر مومن و مومنه خواند بر حمتی صد ساله بد صحت یابد
و اگر آیهٔ ثم اماته فاقبره بر شیر و ماده بر ظالمی که باشد سه بار بخواند جید جید بلاک گردد و اگر آیهٔ ثم اذا شاء انشره بلاک شده
بخواند زنده گردد و در تمهیدات میگوید که خوانندهٔ قرآن از صفت بموصوف رفتن آنست که وقت تلاوت تفکر نماید که
چه فرمان میشود و بچه ترهیب میکند و بچه ترهیب مے نماید پس ازین صفات ذاتی بذات فکر کند که الله تعالیٰ مرا چنین
میفرماید و ازین چیز منع میکند این طریقه در پرده سخن محبوب شنیدن است اگر بتدریج برین عمل کند
و اطاعت او امر واجب بیند و از نواهی اجتناب نماید آن قاری را تالی گردانند و با صفات ذاتی
انس و معرفت ارزانی فرمایند رسول علیه السلام فرمودند که در خواندن قرآن مجید گریه باید کرد و اگر
گریه نیاید بستم آرد و اگر بچشم نگرید بدل گریه کند یعنی آنحضرت چون بآیهٔ عذاب میرسیدند استعاذه کردندی
یعنی اعوذ بالله میگفتند و بآیهٔ مغفرت رحمت جستی تو همچنان کن فکر در تلاوت آنست که در آیتی که رسد و عقاب
و رحمت و قصه که باشد تامل کند در خلقت هر موجودے و مخلوقے فکر نماید و چون در صفات من رسند
تواضع کنند و عزت دارند و چون در خسارت و ابرام کفار رسند که با حق و رسول کرده اند آهسته و با شرم
خوانند و هر چه از تلاوت کردن بشنود آنرا از حق شنیدن دانند در فوائد الفواد تلاوت با ترتیل و ترویه
باید کرد ترویه آنست که بر آیتے که خواننده را رقتے و ذوقے حاصل شود تکرار کند یعنی باز خواند و
ترتیل آن که رعایت مخارج کند

جوهر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و سلم ماه رجب را شهر الله فرمودند و شعبان را شهری
و رمضان را شهر امتی زیرا که شهر رجب مخصوص است بمغفرت و شعبان را شهری بدین معنی فرمودند
که نزول آیهٔ ان الله و ملائکته یصلون علی النبی یا ایها الذین آمنوا صلوا علیه و سلموا تسلیما
درین ماه بوده است و رمضان را شهر امتی بدان معنی که ماه رمضان گناهان امت را میسوزد و پاک میکند

جوهر باید که در شب براءة غسل کند و نیت روزه بامداد کند و روزه پانزدهم بدارد و در یک چشم
یکبار سرمه کند و در دوم دو بار تا سال دیگر چشم او بدرد نیاید و درین شب آوندها بجنبانند تا برکتے
تا سال دیگر پیدا آید و درین شب از دانه بپزد و از گوشت پرهیز کند هر دانه ده نیکی ست و از ده بدی
پاکی است و ده درجه از بهشت ست

جوهر در طهارت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که طهارت شرط صحت صلوة است و
شیطان در هیچ وقت بر حال بنده مومن چندان غیرت نبرد که در حال صلوة و وقت قرب و مناجات او

باخداوند تعالی و طهارت که نوریست از انوار ایمان مومن را بمثابه سلاحی ست در دفع شیطان کالوضوء
سلاح المومن و فضیلت وضو بر ارباب معاملات پوشیده نیست و وجه فضیلت بیشتر از آنکه درجهٔ محبوبی
حق سبحانه و تعالی بدان یابند که ان اللہ یحب التوابین و یحب المتطهرین و اہل طهارت سہ طائفه
اند طائفهٔ عوام مومنان و طهارت ایشان بر ظواہر و تنظیف بدن و لباس و مکان مقصور بود و طائفه
(پاک گردن ۱۲)
عوام صوفیان و خواص مومنان و طهارت ایشان ہم در ظاہر بود بر وفق طائفه اول و ہم در باطن
بر وفق طائفه سوم و آن تزکیه نفس بود از اخلاق ذمیمه و تصفیه قلب از لوث محبت دنیا و طائفه
خواص صوفیان و اخص خواص مومنان و ایشان با طائفه اول و دوم در طهارت ظاہر و باطن مشارک
باشند و بطهارت سر از لوث ملاحظه اغیار منفرد و بعضے از متزہان و متشبهان متصوفه در تطهیر ظاہر مبالغه
نمایند و در تطهیر باطن از انجاس غل و غش و حقد و حسد و غیر آن تسامح و تساہل روا دارند و این معنی
منافی سیرت اصحاب حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ست چه از صحابه بودند که پای
برہنه براه رفته اند و بر زمین بے سجاده نماز کرده و گاه گاه در استنجا بر حجر و سنگ اقتصار نموده و لیکن ہمه
در تطهیر باطن کوشیده۔

جواہر ہر که با وضو باشد ہیچ بلا مبتلا نشود و ہر گاه بلائے رسد و او بے وضو باشد ملامت نکند مگر نفس
خود را و فرمودند جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که آمرزش خواہند فرشتگان
آنکس را که با وضوست مادام که حدث نرسیده است و فرمودند ہر که با وضو بمیرد شہید مرده باشد و
فرمودند که وضو حصار و سلاح مومن ہست و فرمودند که خوردن آب بقیه وضوی مومن شفاست از
ہفتاد درد و حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجهه و وجوه آله الکرام
طهارت ساختند و فضاله آن طهارت استاده خوردند و این حدیث روایت کردند که ہر که فضاله طهارت
بخورد جناب خداوند تعالے آنرا علاج بیماریها گرداند که اطبا از معالجه آن عاجز آمده باشند۔
و وضو بر وضو نور علی نورست و در خبرست که رسول علیه السلام از ابلیس پرسیدند که دشمن ترین مردمان
نزدیک تو کدام ست گفت کسی که دائم با وضوست ۔ چون آب نیابد تیمم کند ۔ در شریعت نماز بی طهارت
درست نگردد و در حقیقت نیز درست نشود چنانچه ظاہر را طهارت است باطن را نیز طهارت ہست
طهارت ظاہر بآب ست و طهارت باطن بآب ندامت و خجالت و بآب حیا و خوف۔
جواہر در خبرست فردائے قیامت ہمه کس را فرمان رسد که سجده کنید کسانیکه با وضو و با طهارت
مرده اند سجده کردن توانند و کسی که بے وضو مرده سجده را قادر نشود و در عقوبت گرفتار بود۔

کنز سوم

جوهر در تعریف علم و مراتب آن صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد
از علم نوریست مقتبس از مشکات نبوت در دل مومن که بدان راه یابد بخداوند تعالی یا بکار خداوند تعالی
و این علم وصفت خاص انسان است و ادراکات حسی و عقلی او از آن خارج و فرق میان عقل و
این علم آنست که عقل نوریست فطری که بدان اصلاح از فساد و خیر از شر تمیز گردد و آن مشترک است
میان مومن و کافر و علم خاص مومنان است و عقل که مشترک ست میان مومن و کافر آن عقل است
که تمیز میکند میان صلاح و فساد امور دنیوی چه این عقل هم مومن را تواند بود و هم کافر را اما عقلی که تمیز کند
میان صلاح و فساد امور اخروی آن خاصه مومنان است و میان او و علم تلازم واقع است و دیده
این عقل بنور هدایت روشن است و بکحل شریعت مکتحل و عقل در ذات خود یک چیز ست ولیکن دو
وجه دارد یکی در خالق و عبارت از و عقل هدایت که خاصه مومنان ست و یکی در خلق و این عقل
مشترک است که آنرا عقل معاش خوانند و اهل ایمان و طالبان حق و آخرت را عقل معاش تابع
عقل هدایت بود و در هر صورت که عقل معاش را با عقل هدایت موافقت و مطابقت و متابعت
بود آنرا معتبر دارند و بر مقتضاء آن عمل کنند و هر کجا عقل معاش را با عقل هدایت مخالفت افتد
آنرا از درجه اعتبار اسقاط کنند و بدان مبالات ننمایند و ازین سبب اهل دنیا ایشان را به ضعف عقل نسبت
(یعنی نسبت ضعف عقل کردن ۱۲)
کنند و ندانند که ایشان را و را عقل ایشان عقلی دیگر ست و علم سه گونه است یکی علم توحید دوم علم
معرفت کار خدای تعالی از اعدام و ایجاد و اماتت و احیا و نشر و حشر و ثواب و عقاب و غیر آن سوم
علم احکام شریعت از اوامر و نواهی و هر یکی را ازین مسالک سه گانه سالک ست جداگانه سالک
مسلک اول را عالم ربانی خوانند و در علم او این دو علم دیگر داخل من غیر عکس و سالک مسلک دوم را
عالم اخروی خوانند و در علم او علم شریعت مقدار فرضیت داخل من غیر عکس و سالک مسلک سوم را
عالم دنیوی خوانند و او را از آن دو علم دیگر خبر نه چه اگر خبر داشتی آنچه دانستی بعمل آوردی از بهر آنکه
فتور در اعمال نتیجه قصور ایمان است علماء ربانی با وجود ایقان بوحدانیت حق سبحانه و تعالی ایمان
دارند باخرت ایشانند سابقان و اهل تصوف و علماء آخروی با وجود ایمان باحوال آخرت از علوم
اسلام آنچه محتاج الیه است بهره دارند و آنرا در عمل می آرند ایشان را ابرار و اصحاب الیمین خوانند
و علماء دنیوی جز ظاهر علوم اسلام هیچ نصیب نه دارند و آنچه دانسته اند بعمل نیارند بسبب ضعف ایمان

و شر ایشان بدیگران متعدی بود ایشانند اصحاب الشمال و اشرار الناس و علماء السوء که در حق ایشان وعید
و تحذیر وارد شده است و در حدیث معراج آمده است از حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
وسلم که آن شب بجماعتی گذشتم که لبهای ایشان را بمقراض آتشین می بریدند پرسیدیم که شما چه قومید
گفتند که ما آن گروهیم که بنیکی میفرمودیم و خود بجا نیاوردیم و از بدی نهی میکردیم و دران اقدام مینمودیم پس نکه
هیچکس بهتر از علماء ربانی و اخروی نیست هیچکس بدتر از علماء دنیوی نیست و سبب آنست که هیچ چیز از علم
سودمند تر نیست وقتی که از بهر حق تعالی طلبند و هیچ چیز از و زیانکار تر نیست وقتیکه از برای دنیا جویند
و علامت علم نافع آنست که در نفس تقوی و تواضع باشد و علامت علم ضار آنکه در نفس کبر و نفاق
و غرور و طلب دنیا بود۔

جوهر در بیان آنکه علم تابع است مر وجود را۔ شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره
در لوائح میفرمایند که شیخ صدر الدین قونوی قدس سره میفرمایند که علم تابع است مر وجود را بآن معنی
که هر حقیقت از حقائق را که وجود است علم است و تفاوت علم بحسب تفاوت حقائق است در قبول وجود
کمالا و نقصانا پس آنچه قابل است مر وجود را علی الوجه الاتم و الاکمل قابل است مر علم را علی هذا الوجه
و آنچه قابل است مر وجود را علی الوجه الانقص متصف است بعلم علی هذا الوجه و منشاء این تفاوت غالبیت
و مغلوبیت احکام وجوب و امکان است در هر حقیقت که احکام وجوب غالب ست آنجا وجود و علم غالب تر
بود در هر حقیقت که احکام امکان غالب تر وجود و علم ناقص تر و غالبا خصوصیت حکم تابعیت علم مر وجود را
که در کلام شیخ واقع شده است بر سبیل تمثیل ست و الا جمیع کمالات تابعه وجود را چون حیات و قدرت
و ارادت و غیرها همین حال ست و قال بعضهم قدس الله تعالی اسرارهم هیچ فردے از افراد موجودات از
صفت علم عاری نیست اما علم بر دو وجه است یکی آنکه بحسب عرف آنرا علم میگویند و دیگرے آنکه بحسب عرف
آنرا علم نمیگویند و هر دو قسم پیش ارباب حقیقت از مقوله علم است زیرا که ایشان مشاهده میکنند سرایت
علم ذاتی حق سبحانه و تعالی را در جمیع موجودات از قبیل قسم ثانی ست مثلا آب که بحسب عرف او را عالم نمیدانند
اما می بینیم او را که تمیز میکند میان بلندی و پستی از بلندی عدول میکند و بجانب پستی جاری میگردد و پس از
خاصیت علم است جریان وی بر مقتضاء قابلیت قابل و عدم مخالفت بآن اما درین مرتبه علم در صورت
طبیعت ظاهر شده است و علی هذا القیاس سرایة العلم فی سائر الموجودات

جوهر اقسام علوم چهار است یعنی علم احادیث و علم اصول فقه و علم نظر و استدلال که آنرا علم کلام
گویند و علم سلوک و تصوف اول علم روایت اخبار و آثار و این جمله را علم احادیث گویند و الروایة اعم مطلق

فعل النبی و الخبر یطلق علی قول النبی لا علی فعله و الآثار افعال الصحابة دوم علم درایة و آن علم فقه و احکام متداول میان علماء اصول و علماء فقه یعنی علم اصول فقه متداول میان علماء اصول است و احکام مسائل متداوله میان علماء فقه است و سوم علم نظر و استدلال است بر مخالفان مذہب اہل سنت و جماعت باثبات حجت بر اہل بدع و ضلال نصرةً للدین مانند اثبات وحدانیت حضرت خداوند تعالی که حضرت خداوند تعالی واحد است و در اصطلاح این علم را علم کلام گویند چہارم علم حقائق و علم مقامات و علم احوال و علم معامله و اخلاص است در طاعات و توجه سوی حضرت خداوند تعالی از جمیع جہات و این علم را علم سلوک و علم تصوف گویند و این اعلی و اشرف علوم است و علم حقائق علم دل است و علم معارف و علم اسرار که این را علم اشارت گویند۔ حضرت خداوند تعالی مخصوص گردانیده است حضرت علیه السلام بعلوم ثلثه اول علمی است که بیان فرمود آنحضرت ہمه خلق را و آن علم شرائع و احکام است که آنرا علم ظاہر گویند دوم علمی است که خاص کردند آنحضرت بدان علم بعض صحابه را نه غیر ایشان را چنانچه فرمود علی علیه السلام که تعلیم فرمودند مرا آنحضرت ہفتاد نوع از علم که تعلیم نفرمودند آن ہفتاد علم ہیچکس را جز من سوم علمی ست که مخصوص آمد بدان علم آنحضرت صلعم که شریک نیست دران علم کسی از صحابه

جوہر در علم لدنی صاحب مصباح الہدایه قدس سرہ میفرمایند که علم لدنی علمی است که اہل قرب را بتعلیم جناب الہی و تفہیم ربانی معلوم و مفہوم شود نه بدلائل عقلی و شواہد نقلی و فرق میان علم الیقین و علم لدنی آنست که علم الیقین ادراک نور ذات و صفات جناب الہی ست و علم لدنی ادراک معانی و کلمات از جناب الہی است بے واسطه بشر و آن بر سه قسم است وحی و الہام و فراست اما وحی خاصه انبیا ست و آن دو گونه است کلام جناب الہی و حدیث نبوی چه اقوال حضرت ایشان ہمه وحی بوده است و ما ینطق عن الہوی کلام جناب الہی بواسطه جبرئیل بر دل رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم تنزل شده است و حدیث نبوی بعضے بے واسطه جبرئیل آمده در محل شہود فاوحی الی عبده ما اوحی اشارت بدوست و بعضے بواسطه نزول جبرئیل و بعضے بواسطه نفث او در دل نبی و مراد از نزول جبرئیل تنزل اوست از صورت ملکی در ہیات بشری و مراد از نفث او القاء معنی وحی الہی ست در دل نبی بے واسطه تمثل بصورتے اما الہام مخصوص باولیاست و آن علمی ست درست و ثابت که جناب حق سبحانه و تعالی آنرا از عالم غیب در دل خواص اولیا قذف کند مقذوف آنرا خاطر حقانی خوانند و اما فراست علمی بود که بسبب

تفرس آثار صورت از غیب مکشوف شود و آن مشترک است میان خواص مومنان چنانچہ در
حدیث است **اتقوا عن فراسة المومن فانه ینظر بنور الله** و فرق میان الہام و
فراست آنست کہ در فراست کشف امور غیبی بواسطہ تفرس آثار صورت بود و در الہام بے
واسطہ آن و فرق میان وحی و الہام آنکہ الہام تابع وحی بود و وحی تابع الہام نباشد یعنی اولیا را
مرتبہ الہام بواسطہ متابعت رسول حاصل شود و انبیا را وحی بتبعیت دیگری

جوہر در علم الیقین- صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند کہ یقین عبارتست از نور
حقیقت در حالت کشف استار بشریت بہ شہادت وجد و ذوق نہ بعقل و نقل و ما دام آن نور
از وراء حجاب نماید آنرا نور ایمان خوانند و چون از حجاب مکشوف گردد آنرا نور یقین خوانند و بحقیقت
ہر دو نور یکے اند ہمان نور ایمان وقتیکہ مباشر دل بے حجاب بشریت گردد نور یقین بود و تا بقاء
وجود است پیوستہ از زمین بشریت غیم بشری متصاعد می شود و طلعت آفتاب حقیقت را می پوشاند
و گاہ گاہ از لمعان آن نور ذوقے یابد پس نور ایمان پیوستہ ثابت باشد و نور یقین گاہ گاہ لامع و
لائح چنانکہ در حدیث آمدہ کہ **الایمان ثابت والیقین خطرات** و یقین را سہ درجہ است
اول علم الیقین و مثالش آنست کہ کسی را باستدلال از مشاہدہ شعاع و ادراک بحرارت در
وجود آفتاب بے گمان بود دوم عین الیقین و مثالش آنست کہ کسے بمشاہدہ جرم آفتاب در
وجود او بے گمان بود سوم حق الیقین و مثالش آنست کہ کسے بتلاشی و اضمحلال نور بصر در نور
آفتاب در وجود او بے گمان بود پس در علم الیقین معلوم محقق شود و در عین الیقین مشاہد و معاین
و در حق الیقین رسم دوئی از مشاہدہ و مشاہد و معاین برخیزد بنیندہ دیدہ شود و دیدہ بینندہ و
این معنی در حال بقاء ترکیب کاملان و واصلان را جز بر سبیل ندرت و اتفاق و لمحہ دست ندہد
مانند برقے کہ ناگاہ در لمعان آید و فی الحال منطفی گردد چہ اگر ساعتے باقی بود سلک ترکیب و
ترتیب انحلال پذیرد و رسم وجود برخیزد لی مع الله عبارت ازین دم است ۵ ہمدرد تو مقیم
نتوان بود + حلقہ میزنند و میگذرند + پس ایمان اصل یقین بود و علم الیقین و عین الیقین
و حق الیقین فروع او و بعضی از بعضی غالب تر و ازین است کہ حق سبحانہ و تعالیٰ مومنان را بایمان
مامور گردانیدہ است **یا ایہا الذین آمنوا آمنوا** چہ ایمان را مراتب بسیار است **ہو الذی انزل
السکینة فی قلوب المومنین لیزدادوا ایمانا مع ایمانہم** سکینہ درین موضع عبارت است
از یقین کہ دل را از اضطراب شک آرام دہد و در حدیث آمدہ است **الایمان الیقین کلہ** و نیز

بطریق استدلال عقلی معلوم شود ازین علم الیقین دورست چه آن علم استدلالی ست واین علم حالی
ظلمت شب شک بچراغ عقل یکبارہ مرتفع نشود مگر بطلوع آفتاب حقیقت

جوهر علم یقینی را سه مراتب اند یکی علم که از استدلال پیدا شود بوجهی که مستقر باشد و اشتباه دران راه نیابد و زوال نه پذیرد بوجهی این را علم الیقین گویند وچون باز مشاهده آن شود بوجهیکه مشهود گردد وحاجت استدلال نماند آنرا عین الیقین نامند. وچون ذاتی گردد بوجهیکه عین آن شهود گردد آنرا حق الیقین خوانند- ولو کشف الغطاء ما ازددت یقینا اگر دور کرده شود پرده زیاده نکنم یقین را یعنی پرده که میان من ومیان احوال آخرت ست اگر آن پرده برداشته شود یقین که مرا در دنیا حاصل ست هیچ در آخرت زیادت نه پذیرد دیگر آنکه زیادتی وضوح وشاهده بود

جوهر علم الیقین عبارت ست از ادراک معانی وفهم کلمات از الله تعالی به تعلیم الهی وتفهیم ربانی نزد بعضی یقین عافیت قلب است از مرض جهل وشک بدانچه وعده کرده اند وبعضی گفته که یقین آنست که ترا غم فردا نماند- وبعضی گفته که فرق بین الایمان والیقین کالفرق بین الاعمی والبصیر است چون خبر کرده شود بطلوع آفتاب بینا به بیند ونابینا نه بیند لیکن ثابت شده است نزدیک نابینا وجود آفتاب بتواتر اخبار- کسی که صحیح شد علم یقین او صحیح شد ایمان او ومعرفت او وتوحید او وکسی که صحیح شد توحید او در دنیا صحیح شد رویت او مر خداوند تعالی را در آخرت

جوهر- مشائخ طریقت را درباب یقین اقوال ست بعضی فرمودند که یقین تحقیق کردن غیب ست بازاله کل ظن وریب وشیخ سهل قدس سره فرمودند که یقین عبارت از مکاشفه است وشیخ نوری قدس سره فرمودند که یقین اشارت از مشاهده است وازینجاست که گفته اند که عالم یقین مقام فناست زیرا که تا سالک را فنا دست نه دهد اهل مکاشفه ومشاهده نگردد پس یقین مقام مکاشفه ومشاهده باشد وفرمود صاحب رساله مکیه شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره که یقین عبارتست از ظهور نور حقیقت در موطن در حالت کشف استار بشریت بشاهد وجد وذوق نه بدلالت عقل ونقل واین معنی موافق قول خواجه سهل است که الیقین هو المکاشفه والمشاهده واما آنکه نوری گفته الیقین هو المکاشفه والمشاهده راست نیاید- وقد جاء فی الخبر الایمان یقین کله ایمان یقین ست همه آن یقین پس لاجرم علم این اهل بود ویقین فرع

جوهر در علم حال- بدانکه علوم اهل تصوف علم احوال ست واحوال کار دلست صاحب

مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که از جمله علوم خاصه متصوفه یکے علم حال است یعنی دوام ملاحظه
دل ومطالعه سر صورت آن حال را که میان بنده وخداوند ست ووقوف بر کمیت وکیفیت آن
در جمیع اوقات بموازنه زیادت ونقصان ومساوات وقوت وضعف آن بمعیار صدق
تا بحسب هر وقت بمراعات حقوق ومحافظت آداب آن قیام نماید زیرا که هر حالے را در نفس
خود ادبے ست وبحسب هر وقت ادبے وباعتبار هر مقامے ادبے مثلا حال رضا را در نفس
خود ادبے ست وآن طمانینت نفس است در تحت مصادمات احکام جناب الهی وبحسب وقتے
که زیادت گردد ادبے دارد وآن اداے شکر است تا طریق مزید حال رضا مسدود نگردد وحظ
نفس ومطاوی انکسار وافتقار تا بصفت استغنا وکبر وعجب ظاهر نشود وبحسب وقتیکه
نقصان پذیرد یا موقوف شود ادبے دیگر ست وآن استغاثه واستعانت ست بحضرت
فتاح تا در ترقی ومزید بکشاید ونفس را از حرکات نگاه دارد ودر باطن بنده از جهت طلب
مزید عزمی شوق انگیزد وشوقے حزن آمیز پدید آید همچنین زیادت حال رضا را در مقام
موافقت احکام جناب الهی حکمے وادبے دیگر ست وآن رضا ور رضا است ودر مقام
مخالفت حکمے وادبے دیگر ست وآن انکار وحزن بر وجود رضا ست ونقصان آنرا در هر یک
ازین دو مقام بر عکس زیادت ادبے ست پس هر که پیوسته ملاحظه صورت حال خود
بود میان او وخداوند [illegible] آداب آن بحسب هر وقتے ومقامے محافظت ومواظبت نماید بمبلغ
کمال وبمقام رجال رسد وهر که ازان غافل بود از انقطاع طریق مامون نباشد واین
شغلے شاغل است که اگر اوقات عمر دران صرف کرده شود حق آن گذارده نیاید وسالکان
این طریق متفاوت اند بحسب قوت واستعداد وضعف آن بعضے آنند که این تفاوت
احوال وتمیز میان زیادت ونقصان آن در انفاس بدانند ودر هر نفس تفاوت حال خود
به نسبت با نفس سابق دریابند وبعضے در اوقات بدانند وبعضے در ساعات وبعضے در ایام
حضرت شیخ سهل بن عبدالله قدس سره فرموده بنده سلامت نیابد الا وقتیکه بحال خود
عالم باشد وآنرا فراموش نکند وبدان حق را مطیع باشد واز وے پرسیدند که علم حال چیست
فرمود ترک التدبیر ومن کان فی هذا المقام فهو من اوتاد الارض یعنی هر که حال
او با حق سبحانه ترک اختیار وسلب ارادت بود دوام ملاحظه این حال اقتضاء دوام ترک
تدبیر کند وهر گاه که در خود رغبت تدبیرے یابد آنرا نفی می کند چه داند که منافی حال اوست

و تخصیص حال به ترک اختیار ازان کرده است که هیچ حال ازان شریف تر نیست ـ

جوهر در علم قیام صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که علم قیام عبارت از انست که بنده در جمیع حرکات و سکنات ظاهره و باطنه حق تعالی را بر خود قائم و مطلع بیند و در کل احوال و اقوال و افعال او سبحانه را رقیب خود داند و این علم عزیز است و این علم را علم مراقبه خوانند هر که آنرا شعار باطن خود سازد از جمله مقامات شریفه و احوال عزیزه محظوظ گردد و تعظیم و هیبت جناب الهی او را در جمیع عوارض و حوادث معلم و مؤدب شود و حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره مریدان را بیشتر بدین علم وصیت فرموده اند که از چهار چیز خالی مباشید یکی علم قیام که حق تعالی را بر همه حال خود شاهد و مطلع بیند دوم ملازمت عبودیت که پیوسته خود را در مواقفت عبودیت او موقوف دارید سوم دوام استغاثه از حضرت وهاب بر توفیق این دو معنی چهارم استمرار صبر برین سه چیز تا وقت ممات چه خیر دنیا و آخرت و سعادت سر و علانیت درین چهار

چیز درج است ـ

جوهر در علم سعت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که هرگاه که اخلاق نفس مبدل و دیو طبیعت مسلمان گشت و بجای متابعت هوا مطاوعت خدا اتباعے پدید آمد این مرتبه را مقام سعت خوانند آنچه در بدایت حظ نفس بود اکنون حق او گشت چه سعت این یا در بدایت مقام فناء ارادت و ترک اختیار بود یا در مقام بقا بعد از فنا اما در مقام فناء ارادت از بهر آنکه وقوف بر حد ضرورت نباشد الا بوجود اختیار آن در مقام فناء ارادت که سالک از حول و قوت خود منخلع شود و اختیار خود منخلع گردد محکوم وقت باشد نه مقید اختیار و اما بمقام بقا بحق از بهر آنکه نواصی احوال در تصرف او بود و او از تحت تصرف احوال بیرون رفته نه مقید اخذ بود و نه مقید ترک در قبضه تصرف احکام الهی منقاد و مستسلم گشته

جوهر در ماخذ علم صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مصدر و منشاء جمله علوم حضرت الهی ست و اول مورد که فیض علم ازلی بر و وارد و فائض شده قلب مصطفوی و نفس مزکی نبوی بود و از قلب منور و از نفس مطهر نبوی فیض علوم و احوال و اخلاق و اعمال در قلوب و نفوس امت روان شد بعضے قبول اعمال بیش نداشتند ایشان عباد بودند و بعضی قبول اخلاق و اعمال بیش نداشتند ایشان زهاد بودند و بعضی قبول اعمال و اخلاق و احوال همه داشتند ایشان صوفیان بودند پس معلوم شد که ماخذ جمله علوم وجود پاک

سید عالم ست علیه افضل الصلوات واکمل التحیات واقتباس علوم ظاهره و باطنه همه از مشکوة کلمات تامات و مصابیح اعمال و اخلاق و احوال حضرت ایشان ست صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم

جوهر در علم فرضیت و فضیلت - صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند قال النبی علیه السلام طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة علمی که طلب آن بر کافه مسلمان فریضه است نزدیک علماء مختلف فیه است بعضے گفته اند علم اخلاص زیرا که همچنانکه عبادت حق تعالی فرض است اخلاص در عبادت هم فرض است چنانکه علم عمل فرض بود علم اخلاص عمل هم فرض بود و بعضے گویند علم آفات اخلاص ست یعنی صفات نفوس که ظهور آن مخرب قاعده اخلاص ست پس علم اخلاص موقوف بود بر علم صفات نفوس و هرچه واجبی بر وی موقوف بود آن هم واجب باشد. و بعضے گویند علم وقت ست یعنی دانستن آنکه هر وقت اشتغال بچه چیز اهم و اولے ست از اقوال و افعال و بعضے گویند علم حال ست یعنی دانستن حالے که میان بنده و خداوند بود و او نیکه بدانی حال مخصوص باشد و وقوف یافتن بر زیادت و نقصان آن در هر وقت و بعضے گویند که علم خواطر است و تمیز میان آن چه منشاء احوال خواطر اند و صلاح و فساد اعمال متعلق بدانست و این جمله که برشمرده شد فضیلت اند نه فریضه زیرا که هرچه فریضه بود ترک آن روا نباشد

جوهر بدانکه فضائل علم در نص و احادیث وارد ست نه آنست که مجرد علمی داند و بران عمل نباشد عالم باحکام مشروعات باشد و عامل بران و اگر کسے علم بخواند و بران عامل نباشد از علماء سوء است و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که بدترین خلائق علماء بد هستند که ایشان بر علم خود عامل نباشند و فرمودند که منشینید نزدیک هر عالمے مگر عالمے که بخواند شمارا از پنج چیز بسوے پنج چیز یعنی از پنج چیز باز دارد و پنج چیز را امر کند از شک باز دارد و بسوے یقین بخواند و از ریا باز دارد و بسوے اخلاص بخواند و از رغبت دنیا باز دارد و بسوے زهد بخواند و از کبر باز دارد و بسوے تواضع بخواند و از عداوت باز دارد و بسوے نیکخواهی بخواند و فرمودند هر که طلب کند علم را تا فخر نماید بدان علم با علما یا مجادله کند بدان علم با سفها یا بگرداند روے مردمان را بخود پس بگو که او جای خود کند در آتش دوزخ - بدانکه واجب است بر بنده تعلم علم معرفت و توحید علم فقه و شریعت تا حاصل نماید علم مستقیم

جوہر علماء رسوم علم اشیا علی ما ہی علیہ فی نفس الامر را حکمت گویند وخود را حکیم و عالم اشیا علی ما ہی علیہ پنداشتند و حال آنکہ بوی از علم صادق بمشام جان ایشان نرسیدہ چہ ایشان ارباب نظر اند۔ و علم صادق بے کشف و شہود دست نمیدہد ہذا طور وراء طور العقل و البرہان لا یعرف الا بالکشف و الوجدان

جوہر در علم ضرورت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ علم ضرورت عبارتست از ادراک حد ما لا بد نفس در حرکات و سکنات و افعال و اقوال و معرفت زمان و حبس نفس درین مقام و حد ما لا بد آنست کہ نفس را از ان منع نشاید کرد چہ حق اوآن بود و منع حقوق از نفس نامرضی ست و حق نفس آنست کہ از منع آن خللے دینی یا دنیوی تولد کند۔ پس حق نفس در ماکل و مشارب و استراحت و منام آنقدر است کہ بدان امساک روح و حفظ عقل و منع کلالت حواس کردہ شود و این قدر ضرورت و لا بد است و منع آن سبب خلل مزاج و نقصان عبادات و فقدان عقل و ہر چہ از ینجد بگذرد جملہ حظ نفس ست و وقوف بر حد ضرورت عزیمت و تجاوز از ان بشرط علم رخصت و ارباب عزائم خواص مومنان و صوفیان اند و ارباب رخص عوام مومنان و استقامت نفس از اعوجاج طبیعت صورت نبندد الا بوقوف بر حد ضرورت و استقامت بران و دانستن حد ضرورت در ہمہ چیز ہا علمی غامض ست و نفس را بران حد داشتن عملے مشکل اہل بدایت را اطلاع بدان بے ارشاد منتہی متعذر بود و وقوف بران حد بے امداد مربی متعسر چہ سالک مادام از صفات نفس بکلی منخلع نگشتہ باشد و نظر محبت او با نفس خود چیزے باقی بود اکثر حظوظ را حقوق خود داند و ہم و قوف و استقامت نتواند پس او را از تنبیہ شیخ و مدد ہمت او چارہ نباشد۔ و در بدایت حال تجاوز او از حد ضرورات و حقوق جائز نبود چہ ارتکاب حظوظ او را از بلوغ مقصد مانع آید و نفس را در ہمہ چیز حقے و حظے ہست تا غایتی کہ در ترک خطا در انفطی ہست حق او را شناختن واجب ست و اعطای آن لازم و ہمچنین شناختن حظوظ و منع آن ہر کہ نفس را در یک چیز بر حد ضرورت دارد اثر آن در دیگر چیز ہا سرایت کند خصوصاً در طعام کہ اصل ہمہ شہوتہاست ہرگاہ کہ نفس در ان بر حد ضرورت اقتصار نماید وقوف او در دیگر چیز ہا بر حد ضرورت آسان بود نفس بر مثال شجرہ خضر ست کہ از و فروع شہوات بسیار منشعب شدہ و بیخ ہمہ شہوتہا طعام است و مدد و تازگی این شجرہ و فروع او از طعام است و اثر احوال طعام از حرام و حلال و کراہیت و ضرورت و زیادت در جمیع اقوال و احوال بندہ ظاہر شود مثلاً اگر لقمہ مکروہ بخورد یا حرام اثر آن کراہیت و

وحرمت در اقوال وافعال او پدید آید و اگر لقمہ طیب بر سبیل ضرورت تناول کند از وحرکات وکلمات طیبہ ضروریہ صادر شود و این قاعدہ ایست کلی مقرر ومحافظت بران در تزکیہ نفس اصلی معتبر واہمال آن مایۂ خسران وخذلان ونفس تامدتے کہ بر حد ضرورت وقوف نماید تبدیل اخلاق ذمیمہ واوصاف ناپسندیدہ او باخلاق حسنہ واوصاف جمیلہ میسر نشود۔ آدمی را بحسب روح وقلب ضرورت است وبحسب نفس وقالب ضرورت ست پس ضرورت روح وقلب شہود حضرت حق تعالیٰ ومطالعہ صفات وافعال دوست سبحانہ تعالیٰ کہ بقاے حیات وقوام ہر دو بدان متعلق است وضرورت نفس وقالب اکل وشرب است کہ سبب قوام اشیان است۔

جوہر علم راجح عبارت ست از اعتقاد قطعی وموافق حق وحقیقت علم راجح نوریست وماخذ این علم حضرت خداوند تعالیٰ است کہ می ریزد بر قلب بندہ پس می یابد بندہ بسبیے بدان علم راجح بسوے خداوند تعالیٰ وآن علم را مراتب است اول علم الیقین وآن حاصل شود از دیدن اشیا واستدلال بران واین مرتبہ عوام است دوم عین الیقین وآن حاصل می شود از مشاہدہ صفات وظہور صفات واین مرتبہ خواص است سوم حق الیقین وآن حاصل میشود از ظہور ذات وتجلی ذات باصفات باتصال ووصال واین مرتبہ اخص الخواص علم الیقین ہمچو کسی ست کہ بداند بطریق عادت کہ در دریا آبست یعنی از دیگران می شنود یا بقرینہ واستدلال میداند وعین الیقین ہمچو کسی ست کہ بر کنار دریا ایستد وآب را ببیند وحق الیقین ہمچو کسی ست کہ آشنا گردد در دریا وآب آن آشنا نمید

جوہر در علم دراست ووراثت صاحب مصباح گوید کہ علم دراست علمی است کہ اول تا آخر بخوانند وبدانند عمل کردن نتوانند وعلم وراثت علمی ست کہ تا اول بمقتضاے علم دراست عمل نکنند آخر ندانند

جوہر عقل بالفتح خرد ودانش وآن قوتے ست نفس انسان را کہ بدان تمیز دقائق اشیا کند وآنرا نفس ناطقہ نیز گویند وگفتہ اند کہ عقل در اصل مصدر است بمعنی بند در پا بستن چون خرد ودانش مانع رفتن طبیعت میشود بسوی افعال ذمیمہ لہذا خرد ودانش را عقل گویند ودر اصطلاح حکما بمعنی ملک یعنی یک فرشتہ از دہ فرشتگان وعقول بفتح خردمند وبضمتین جمع عقل کہ بمعنے دانش ست وجمع عقل کہ بمعنی ملک ست چہ نزد حکما مقرر ست کہ حضرت خداوند تعالیٰ اول یک فرشتہ پیدا کرد کہ آنرا عقل اول وجوہر اول نیز گویند پس آن فرشتہ یک فرشتہ دیگر ویک آسمان پیدا کرد بعدہ فرشتہ دوم یک فرشتہ ویک آسمان پیدا کرد ہمچنین دہ فرشتہ ونہ آسمان پیدا شدند وعقل عاشر یعنی فرشتہ دہم ہمہ افراد عالم را بحکم حضرت خداوند تعالیٰ پیدا کرد

و آنرا عقل فعال گویند بفتح و تشدید عین مهمله بصیغهٔ مبالغه و حضرت جبرئیل علیٰ نبینا و آله و علیه السلام همین عقل فعال ست و همین ده فرشتگان را عقول عشره گویند و نزد اکثر حکما همگی ده فرشته اند زیاده ازینها متحقق نیست

جوهر عقل اول و عقل کل عبارتست از نور محمدی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و هم کنایه از حضرت جبرئیل علی نبینا و آله و علیه السلام و گاهے عقل کل کنایه از عرش اعظم باشد و عقل کلی همان عقل کل و علت اولی هم کنایه از عقل اول عقل کل اول مرتبه است از مراتب موجودات عقل کل مظهر احدیت و حامل احکام اجمالی ست و نفس کل مظهر واحدیت و حامل احکام تفصیلی علم است

جوهر ذو العقل عبارت از کسی ست که خلق را ظاهر بیند و حق را باطن پس حق نزد وی مرآت خلق است و مرآت بصورتے که دران مرآت ظاهر گشته مخفی ست چون اختفاے مطلق در مقید ما رایت شیئا الا و رایت الله بعده اشارت ازین مرتبه است چه آن حقیقت بعوارض مشخصه و پرده تعینات مستتر گشته و اول نظر بر نقاب می افتد انگاه بر شاهد و صاحب این مرتبه ذو العقل نامند بعضی باشند که در مشاهده مکونات اولا محو شده در ایشان ذات مطلق گردد و بعد آن ذات ثانیا تعینات و اضافات بیند و بعضی باشند که مطالعه ذات مطلق در مشاهده اشیا نمایند و بعضی باشند که مشاهده ذات مطلق بعده مشاهده اشیا فرمایند یکے گوید ما رایت شیئا الا و رایت الله قبله و یکی گوید فیه و یکی گوید بعده

جوهر بدانکه امور کلیه که از حقائق لازمه طبائع موجوده در خارج ست مثل حیوة و علم و قدرت و ارادت مثلا از امور عقلیه ست که در خارج عینی ندارد و یعنی اشاره حسیه بوی نتوان کرد تا گویند که این حیوة ست و آن علم است و این قدرت و آن ارادت بلکه وجود ایشان وجود عقلی است و صفت باطنیه دارند و این معقول باطن از وجود عینی خارجی که طبائع موجوده اند در خارج هیچ انفکاک ندارد و چرا که از جمله لوازم آن اعیان اند و میان لازم و ملزوم جدائی محال است — امور کلیه را در خارج عینی جداگانه علی الانفراد نیست مثلا حیات تنها که از امور کلیه است در خارج عینی ندارد و یعنی اشاره حسیه بوی نتوان کرد تا گوئی که این ست حیات - امور کلیه را با وجود صفت باطنیه حکم و اثر ست در هر چیزے که در خارج او را وجود عینی است از طبائع موجوده اند — حیات مثلا امور کلیه است و در خارج وجود وے ندارد و حکم از بهر آنکه این عین موجوده در خارج که انسان است تا در تعریف وے نگوئی که حیوان انسان خود معلوم نگردد که چیست و اثر از بهر آنکه این موجوده در خارج که انسان ست اگر او را حیات نباشد و صفتش بحیات نکنند و چون حیات نباشد دیگر کمالات علم و ارادت و قدرت که مشروط بحیات ست او را نباشد و حال آنکه هست پس معلوم شد

کہ امور کلیہ ہم حاکم ست و ہم موثر بر اعیان خارجی آین امور کلیہ معقولہ کہ در خارج عین اعیان موجودہ است ہمیشہ در نفس خود از امور معقولہ است کہ از معقولیت خود جدا نمیگردد و او با صفت بطون و عینیت دائمی ست پس این امور کلیہ بآن اعتبار کہ عین اعیان موجودہ است و باعتبار آثار ظاہرہ وے ظاہر ست و باعتبار آنکہ امور معقولہ است و در خارج عین ندارد باطن باشد. ہو الظاہر و الباطن

جوہر ہمچنانکہ آدم در عالم شہادت مظہر صورت روح آمد حوا در عالم شہادت مظہر صورت نفس آمد تولد او از آدم خلق منہا زوجہا تولد نفس از روح و تاثیر از دواج نفس و روح و نسبت ذکورت و انوثت ایشان بصورت آدم و حوا منتقل گشت ہیچ نبی بر صورت اناث مبعوث نگشت چہ نبوت بسبب تصرف در نفوس بنی آدم و تاثیر در عالم خلق نسبت بذکورت دارد و نیز واسطہ سر ظہور انبیا روح است و روح مقید صورت ذکور است تولد قلب از ہر دو و تولد صورت ذکور بنی آدم از صورت روح کلی مستفاد اند و تولد صورت اناث از صورت کلی نفس پدید آمد با متزاج منفعت

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند کہ امت من آنہا کہ ایمان بمن آوردہ اند و بدین اسلام گردیدہ اند. در وے بقبلہ دارند ہفتاد و سہ گروہ شوند ہر گروہ را اعتقادے دیگر و رائے دیگر باشد ہفتاد و دو فرقہ از انجملہ بدوزخ روند و بعلت ضلالت و فساد اعتقاد و شومی بدعت بعذاب آتش گرفتار آیند تا وقتیکہ قادر مطلق خواہد ایشان را از ان الائیشہا و کثافتہا پاک سازد و بہ بہشت در آرد و یک گروہ ازین ہفتاد و سہ گروہ گروہے باشد کہ بہ آتش در نرود و از جہت عقیدت مستحق عذاب نگردد پرسیدند یا رسول اللہ این فرقہ کہ بر ہدایت باشند و بدوزخ در نروند چہ کسانند فرمودند آنہائیکہ در مذہب و اعتقاد موافق طریقہ من و اصحاب من باشند و این فرقہ ناجیہ را کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بدان اشارت فرمودند اہل سنت و جماعت خوانند کہ در دین و اعتقاد در پے سنت رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم و جماعت اصحاب آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہم روند یعنی اعتماد بر عقل خود نکنند و تابع نقل و سنت باشند و آن ہفتاد و دو فرقہ را اہل بدعت و ضلالت و اہل ہوا گویند و اہل قبلہ نیز گویند و اہل قبلہ را کافر نباید گفت و خارج از دائرہ اسلام نباید شمرد و مخالفت ایشان با فرقہ ناجیہ در ہمہ جا نیست الا در بعضے مسائل و عقائد کہ در انجا خطا کردہ و بتاویل و تغیر ظواہر نصوص از جادہ مستقیم منحرف گشتہ اند

جوہر در بیان آنکہ ہر قدرت و فعل کہ ظاہر از مظاہر عباد میشود فی الحقیقت از حق ظاہر

دران مظاهرست نه از مظاهر مولانا جامی قدس سره در لوائح میفرمایند هر قدرت و فعل که ظاهر از مظاهر صادر میشود فی الحقیقت از حق ظاهر دران مظاهر ظاهرست نه از مظاهر پس نسبت قدرت و فعل به بنده از جهت ظهور حق ست بصورت او نه از جهت نفس او و الله خلقکم وما تعملون میخوان ودجود و قدرت و فعل خود را از حضرت بیچون میدان۔

جوهر در آفریدن افعال بندگان صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که اعتقاد جماعت آنست که حق سبحانه و تعالی همچنانکه خالق اعیان ست خالق افعال بندگانست و هیچ مخلوق را قدرت بر ایجاد فعلی ممکن نه الا بقدرت بخشیدن او و هیچ مرید را ارادت چیزے حاصل نه الا بمشیت او چه هرگاه که وجود فاعل که اصل ست نه از و بود فعلش که فرع وجود ست بطریق اولی نه از و باشد پس هرچه در وجود حادث میشود از خیر و شر و کفر و ایمان و طاعت و عصیان همه نتیجه قضا و قدر جناب الهی بود بے آنکه هیچ کس را بر وے حجتی متوجه گردد بلکه حجت بالغه او بر همه لازم و ثابت باشد و اگر گوئی چون فعل آفریده اوست پس عقوبت بنده لائق کرم او نبود گویم محل غلط و منشار شکوک بشتر آنست که کسے کار خداوند تعالے بر کار بنده قیاس کند و گوید اگر مثل این فعل بنده کند او را ظالم گویند و همعنی بر خداوند عالم روا نبود بدانکه وجود بنده ملک خداوند تعالی است و هر تصرف که مالک در ملک خود کند صحیح بود و حق تعالی همچنانکه لطیف و ذو الفضل ست قهار و عادل ست و به نسبت با ذات ازلی او لطف و قهر یکسان است و همچنانکه لطف اقتضاء ظهور میکند قهر نیز اقتضاء ظهور میکند و لابدست که هر یکے را مظهرے بود و آن وجود مومنان ست و کفار و جنت و نارست پس حکمت بالغه جناب الهی هر صنفے را مظهرے بر حسب مشیت خود از عدم بوجود آورد یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید و آنرا که مظهر لطف گردانید باو بصفت فضل ابتدا کرد و آنرا که مظهر قهر ساخت باو طریق عدل سپرد و فعلش منزا از علل و عدلش مبرا از خلل و ازینجا معلوم شود که افعال بندگان سبب سعادت و شقاوت نبود و ثواب فضل حق تعالی است و عقاب عدل او و رضا و سخط دو صفت قدیم ست که بافعال بندگان متغیر و متبدل نشود و هر کرا حق تعالی بنظر رضا ملحوظ گردانید او را عمل اهل بهشت ارزانی داشت و هر کرا محل نظر سخط گردانید او را بر عمل اهل دوزخ انگیخت و مراد ازین سخن نه آنست که آدمی مطلقا مجبورست و او را هیچ وجه اختیار نیست بلکه افعال او بیشتر تابع اختیار اوست ولیکن اختیار او نه باختیار اوست و معنی این آنست که فاعل مختار کسی بود که افعال او تابع علم و قدرت و ارادت او بود

هرچه بدانست و ارادتش بدان تعلق گرفت و قدرت بآن جمع شد ناچار موجود گردد و مختار دران اختیار
مجبور بود زیراکه وجود علم و قدرت و ارادت در بنده و توفیق اجتماع ایشان در یک حال فعل
بنده است و نه باختیار او پس بنده هم مختار بود و هم مجبور چنانکه منقول است از حضرت امیرالمؤمنین
حسن بن علی رضی الله تعالی عنهما که فرمودند اگر مطیع باکراه و اختیار طاعت حق تعالی کند مطیع
نباشد. و اگر عاصی بغلبه و اختیار معصیت کند عاصی نباشد. و مع هذا حق تعالے بنده را در مملکت
خود فرونگذارد تا بخود هرچه خواهد کند و موافق این سخن از حضرت امام جعفر الصادق رضی الله
تعالی عنه نقل ست که لا جبر و لا تفویض و لکن امر بین امرین از جهت مشکل این مسئله شریعت
از خوض دران منع فرموده است چه افهام عوام از ادراک آن قاصر بود و علماء راسخ را بتوفیق
جناب الهی بطریق مکاشفه صورت آن کماهی مشاهده شده ذلک فضل الله یؤتیه
من یشاء و الله ذو الفضل العظیم

جوهر معتزله طائفه اند که منسوب باسلام اند و از اصول مذهب این طائفه یکے آنست که
لقاء الله تعالی را منکر اند میگویند که در دنیا و آخرت دیدن حق تعالے ممکن نیست دیگر میگویند
که بنده خالق افعال خود است دیگر قایل باثنینیت مبداء افعال شده میگویند که نیکی از حق است
و بدی از نفس دیگر اعتقاد ایشان اینست که مرتکب کبیره نه مومن ست و نه کافر و منزلت
بین المنزلتین اثبات می کنند و مشهور ست که واصل بن عطا که مقدم این جماعت است
شاگرد حضرت خواجه حسن بصری قدس سره بود یک روز در مسجد با شاگردان دیگر این حکایت
میگفت که مرتکبان کبائر نه کافراند و نه مومن و اثبات منزلت بین المنزلتین میکرد حضرت
خواجه قدس سره این سخن بشنیدند و فرمودند اعتزل منا یعنے از ما جدا و دور شود زیراکه قائل
گشته بچیزے که نه بر طبق معتقد ماست ازین سخن این اسم معتزله برین فرق بماند همچنین
مذکور است در شرح گلشن راز

جوهر در مسئله جبر و اختیار علما سخنها گفته اند و هنوز تشویش خاطر باقی ست چراکه عقل
در ادراک بعض مقدمات دینی کافی نیست و گرنه در اصلاح امور عباد حاجت نزول وحی
نمی افتاد و بالجمله آنکه ادعاے اختیار مستقل و جبر محض هر دو مستلزم انکار کتاب و سنت است
زیراکه اعمال عباد مثل اعیان ایشان بحکم نص جلی مخلوق اوست سبحانه پس باختیار تام کجا
همچنین مواخذه از مجبور صرف ظلم است و ظلم بحکم شرع و عقل مسلوب است از جناب

او تعالی

او تعالیٰ پس جبر محض نیز او بدیہی ست کہ افعال ما مثل حرکات مرتعش نیست بلکہ مسبوق بعلم و ارادہ و قدرت ست
و ہمین است حصہ اختیار و معنی فعل اختیاری لیکن ظہور این سہ قوت با اختیار ما نیست ہرگاہ میخواہند
از مبدا ر فائض میکنند و ہمین ست حصہ جبر و معنی فعل اضطراری و چون اختیار تام و جبر محض ہر دو
متحقق نشد پس امریست متوسط چنانچہ از جواب مشہور امام زین العابدین در مقابل سوال امام
حسن بصری مستفاد می شود **لا جبر و لا تفویض و لکن امر بین امرین** و ہمین امر متوسط بلسان
شرع معتبر است بلفظ کسب و این لفظ را جز بر افعال عباد اطلاق نمیکنند پس معلوم شد کہ فعل
ما مخلوط جبر و اختیار ست ہمین قدر اختیار خفیف مناط تکلیف ست و لیس برعایت ضعف اختیار بنا نہادہ اند
کہ رحمت را بر غضب سبقت دادہ اند با آنکہ ہیچ صفتے از صفات الٰہیہ بر صفت دیگر سبقت ندارد و ہرگاہ افعال او تعالیٰ
مسبوق بعلم و ارادت و قدرت ست و بعلاقہ مسبوقیہ این ہر سہ صفت افعال عباد مشابہتی من وجہ با فعال او سبحانہ
دارند و بحرکات مرتعش کہ مجبور محض ست اصلا مناسبت ندارند اگر محاسبہ بر این افعال متوجہ
شود منافی عدالت نیست و بر طور صوفیہ ثبوت حصہ اختیار بدین وجہ می توان کرد کہ نزد ایشان
ظہور حضرت وجود در ہر ذرہ از ذرات کائنات تمام است با کمالات مندمجہ او نہ ظہور جزوی است
از اجزاے چرا کہ حضرت وجود بسیط حقیقی ست منجزی نمیگردد و ازین راہ میفرمایند **کل شیء فیہ
کل شیء** و چون اختیار نیز صفتے یا شانے ست از صفات و شیونات حضرت وجود پس باید کہ
در ہر مظہرے از مظاہر خصوصا در انسان کہ مشرف است بمنصب خلافت صفت اختیار ہم
متحقق باشد اگرچہ ضعیف باشد و بار تکلیف امر و نہی بر آن بود۔

جوہر جباریت عبارتست از اصلاح امور و پر کردن ہر شیئے را بآنکہ صالح آن باشد پس
اعیان کہ مستعد بودند بذات خود افعال را حق سبحانہ و تعالیٰ بعلم ازلی خود دانست این استعداد
را پس این اعیان را پر کرد با فعالے کہ صالح آن بودند پس اصلاح نمود این اعیان را بایں
افعال و مرجع جباریت اعطاء مقتضیات اشیا بوجہ کمال است و این جباریت منافی اختیار
عبد نیست و تحقیقش آنست کہ ذات حق سبحانہ با صفات خود متعین شدہ ظاہر در مظہر عبد شد پس
بقدر قابلیت این مظہر صفاتش نیز ظہور یافت پس قدرت ہم ظہور یافت لیکن نہ چنانکہ در حق کہ
وجود مطلق است زیرا کہ قدرت حق عام و شامل بود بلکہ بقدر ظہور حق در متعین و تضییق شدن وسعت
قدرت ہم تضییق شدہ بقدر قابلیت این ظہور قدرت را پس عبد قادر است بقدرت حق و اختیار
عبارتست از معنی کہ بر انگیختہ شود از ادراک خیریت احد مقدورین از دیگر بخیال این مدرک اگرچہ

در واقع خیر نباشد بلکه شر باشد و تعبیر آن معنی بخواہش کرده میشود و آنمعنی در عبد موجود است و طریق صدور افعال که از عبد بقدرت صادر میشود اینست که عبد چون طرفین مقدور را ادراک کرد پس احد الطرفین خیر نمود نزد وی خواہش آن پیدا شد و ازین خواہش فعل در عبد پیدا شد و این خواہش را که از ادراک خیریت احد المقدورین پیدا شده و متوجه شده بسوی حصول آن اختیار نامند پس عبد قادر و مختار است بر فعل و فعل از خواہش اوست که قدرت و اختیار حاصل است عبد را لیکن این عبد جز مظہریتش نیست و این قدرت و اختیار قدرت و اختیار حق ظاہر است درین مظہر و این مظہر قادر و مختار بقدرت و اختیار ظاہر است خلاصه که عین عبد معدوم است در ذات خود و نیست موجودیة او مگر موجودیت ظاہر پس این وجه مسلوب بقدرت و اختیار است و این گفته شد معنی قول حضرت امام جعفر صادق علیه و علی آله و آبائه الصلوة والسلام که نیست جبر و نیست اختیار بلکه امریست بین الجبر و الاختیار پس ظاہر شد که حق ظاہر میکند مظہر را با فعالے که مستعد است مظہر آنرا بوجہے که گفته شد پس جباریت منافی اختیار نشد و ازینجا ظاہر شد که از مبادی فعل اختیاری درک ملائم ہست و این ادراک در اختیار عبد نیست و ازین ادراک خواہش حاصل میشود پس مبادی فعل اختیاری امور اضطراریه اند و این منافی اختیار فعل نیست زیرا که فعل از خواہش واقع است اگرچه در مبادی خواہش مضطر باشد پس اگر جباریت بمعنی اکراه گفته شود و اکراه حق باین وجه است که مبادی خواہش را پیدا ساخت و این اکراه بحسب استعداد محل و صلوح اعیان ست و این اکراه منافی اختیار نیست که فعل از خواہش واقع است و اینست معنی اختیاریه فعل نیز مستوا ند شد - ملک العلما

جوہر - جبریه گویند خالق ما و افعال و اعمال ما حق ست و ما را جز اتصاف بآن افعال و اعمال بهره نیست چون حرکت سنگ که بتحریک غیرے متحرک میشود و فی الحقیقت آن سنگ را دران حرکت هیچ مدخلی نیست والله خلقکم و ما تعملون و قدریه گویند خالق در ما وصف اراده و قدرت نهاده تا ایجاد افعال و اعمال اختیاریه خود کنیم خالق ما حق ست و خالق افعال و اعمال خود ماییم و اشاعره که گروہے ست معتبر از متکلمین میگویند که خالق ما و افعال ما چه اختیاریه و چه اضطراریه حق ست و فاعل و کاسب افعال اختیاریه خود ماییم ازینجہت انتساب افعال ما بسوی ما ست لها ما کسبت و علیها ما اکتسبت و نزد این همه عالم غیر حق ست و حق غیر عالم عالم را موجود علاحده و از حق جدا شمارند و در موجودیت شریک حق می پندارند و فرق وجوب و امکان درمیان ایشان

وصوفیه گویند که غیر حق موجودے نیست همون حق که در مرتبه بطون از جمیع شیون منزه و مبرا و در مراتب
ظهور بجمیع صفات متصف و منعوت پس وجود ما وجود حق ست و هر اراده و قدرت و فعل که ظاهر
از ماست فی الحقیقت از حق ست که در ما ظاهر ست نه از ما و گویند که عالم را دو اعتبار ست یکے
اعتبار عینیت دوم اعتبار غیریت از حیثیت اول فعل ازو منتفی ست بلکه خود فاعل ست زیرا که
هستی موهوم و تواضع آن عین هستی حقیقی ست و از حیثیت دوم از روی ظاهر فعل ازو ظاهر میشود
ازینجهت باو منسوب والله خلقکم وما تعملون میخوان و قدرت و فعل خود را از حضرت بیچون
می دان۔ بدانکه اختیار و جبر این جماعت عالیه غیر اختیار و جبر قدریه و جبریه است صاحب گلشن راز
ہر آنکس را که مذہب غیر جبر ست + نبی فرمود کو مانند گبر است ۔ شیخ اکبر
قدس سره فرموده‌اند کسے که مشاهده کرد جبر را در اختیار که مبادی اختیار امور اضطراریه اند و عالم
شد بآن بعلمی که از طریق کشف و شهود است و مخالفت میکند بجهت تقدیر نه انتهاک حکم شرع
شریف پس هست او عمل کننده بچیزیکه دانست آنرا پس ضرر نخواهد کرد آنرا آن عمل بلکه آن شخص
مغفور است که الله تعالی او را بخشیده است آنچه که او کند و باین کلام علما ظاهر [illegible] است در
شرح عضدی مختصر الاصول ۔ مذکور ست که اگر ابو جهل میدانست بعلم یقینی که ایمان نخواهد آورد
البته از وے تکالیف ساقط می شد چنین فرموده اند ملک العلما مولوی عبد العلی در شرح مثنوی معنوی
جو ہر جبریه خود را غیر حقیقی خیال کرده با وجود این جبر بر خود بسته و ملاحظه هستی حقیقی و فاعل حقیقی در میان
نیاورده لاجرم گمراه و بے ادب گشته و قدریه نسبت صفات بخود کرده و با وجود این خود را از نیکان
شمرده نعوذ بالله من هذه العقائد و طائفه صوفیه عرفت ربی برب لا را نصب العین خود نموده و هستی
موهوم خود را گم کرده خود را مورد تصرفات حق گردانیده و در افعال مثل مرده در ید غاسل داره و هر چه
که از حق باو رسد برو صابر باشد و شکایت نکند و بحکم تقدیر جبر او را در عین اختیار مشهود باشد
که خود را مجبور در عین اختیار بیند بمشاهده و شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند آن شخص که
مشاهده کرد جبر را در عین اختیار از روے علم بطریق کشف و شهود و مخالفت امر شرعی کرد
بحکم تقدیر نه بحکم انتهاک شرع پس آن شخص عامل ہست بر طبق علم خود و این شخص مغفور ست شرح مثنوی
جو ہر بدانکه دلائل و علامات عدم اختیار بنده بسیار اند و از انجمله عدم حصول هر امید دلیل
بے اختیاری است چه اگر اختیار بودے تمام مقاصد بر مراد حاصل شدے دیگر آنکه اگر کسی را اختیار
در صدور افعال بودے البته همه امور بر نهج مرام واقع شدے و اکثر آنست که هر چه این کس میخواهد

خلاف آن واقع میشود و آنچه جناب ارشاد مآب امیر المومنین علی کرم الله تعالی وجهه وجوه آله الکرام میفرمایند که
عرفت ربی بفسخ العزائم مقوی عدم اختیار یست چه اگر او با اختیار بودے فسخ عزائم بظهور نه پیوستے
و دیگر آنکه هیچ کس در مرتبه کمال که حاصل کرده اند دائم نمی مانند مراتب کمال باقی می مانند و اهل آن مراتب
متغیر و متبدل می شوند و این دلیل تمام است بر عدم اختیار چه اگر اختیار داشتندی هیچ کس از کمال
تجاوز نه نمودندے و همیشه بر همان حال بودندے اگرچه تحصیل مراتب کمال بجد و سعی موهم آنست که
آدمی را اختیار باشد اما انتقال از آن مراتب دلیل صریح ست بر عدم اختیار

جوهر شیخ ابوالحسن نوری قدس سره فرمود التوبة ان تتوب من کل شیء سوی الحق
اهل توحید هرگاه نظر بغیر کنند آنرا گناه دانند معتزله گویند که اهل کفر و اهل کبائر دائم در عذاب باشند
حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره کنهم فرمودند که این خطاست کافران دائم در عذاب
باشند بسبب آنکه اعتقاد ایشان آنست که آنچه ایشان آنرا می پرستند آن معبود ایشانست و آن عقیده
ایشان بر کفر دائم ست چون اعتقاد ایشان بر کفر دائم ست عذاب ایشان هم دائم باشد اما اهل کبائر دائم در کبائر
نمانند وقتی که از ارتکاب معاصی فارغ میشوند میدانند که آنچه کردیم خطا بود پس چون اعتقاد ایشان بر دوام کبائر راسخ
نباشد عذاب ایشان هم دائم نباشد و فرمودند که عاصی در حال عصیان بسه صفت مطیع ست اول آنکه
میداند که آنچه میکنم حق نیست دوم آنکه میداند که جناب خداوند تعالی میداند و می بیند سوم آنکه امید
آمرزش هم دارد و این هر سه عقیده کار مطیعان ست و فرمودند که در مذهب اشعری ست کافرے
که خاتمه او بر ایمان بود او مومن است و مومنی که عیاذا بالله خاتمه او بر کفر بود کافر است ۔

جوهر جبر عارفان دیدن قدرت و اختیار خود محو در قدرت و اختیار حضرت حق تعالی است
پس بقدرت و اختیار خود قادر و مختار نیستند بلکه قادر و مختار اند بقدرت و اختیار حضرت خداوند تعالی
و مجبور اند بجهت نبودن اختیار ایشان بالاستقلال و تو خود را مختار میدانی باین وجه که قدرت خود را
مستقل در ایجاد و صدور فعل میدانی و همچنین مجبور میدانی که اصلا اختیار نیست نه در صورت و نه در حقیقت

جوهر بد آنکه همه موجودات سعید باشند چرا که هرچه این موجود راست از افعال و اقوال و اخلاق
و احوال از ربوبیت رب متصرف فیه است و او جز آله ظهور نیست و هر رب بآنچه مقتضاے او از فعل اوست
راضی باشد که اگر از آن راضی نبودے آن فعل از وے صادر و ظاهر نگشتی و اگر گوئی بنا بر این سخن
باید که شقی خود موجود نباشد گوئیم شقاوت و سعادت دو وصف اند اگر این موجود بد آنست که او جز
آله ظهور نیست و هرچه ظاهر میگردد از وجود وے مقتضاے رب اوست او را سعید گویند و اگر از این حیثیت

مجرد و عاری ماند و می پندارد که آنچه ظاہر میگردد از افعال او ست و قابلیت اوست بنفسه بسبب این جہل او را شقی گویند۔

جوہر علامت شقاوت سہ چیز اند یکے آنکہ حق تعالیٰ او را علم دہد و از عمل محروم گرداند دوم آنکہ عمل دہد و از اخلاص محروم گرداند۔ سوم آنکہ صحبت صالحان روزی کند و از حرمت ایشان محروم گرداند

جوہر بدانکہ نفس لطیفہ است کہ مودع است درین قالب و آن محل اخلاق مذمومہ ست و اخلاق مذمومہ مصدر افعال مذمومہ است و روح لطیفہ است کہ نہادہ شدہ است درین قالب آن محل صفات محمودہ است و صفات محمودہ مصدر افعال محمودہ است تا صفات مذمومہ بصفات محمودہ بدل نگردد افعال و اقوال مذمومہ بافعال و اقوال محمودہ بدل نشود و تبدیل صفات مذمومہ بصفات محمودہ نزد این طائفہ علیہ اصلے عظیم است و این را گردش گویند

جوہر بدانکہ نفس در اصل یکی است و باعتبار صفات متغایر ست یکی صفت مطمئنہ ست و این نفس مومن را باشد دوم صفت لوامہ است و نزد بعضے این نفس کافر را باشد کہ بر نفس خود ملامت کند و بعضے میفرمایند کہ کافر و مومن ہر دو را باشد زیرا کہ در حدیث شریف ست کہ روز قیامت ہر نفسے لوامہ باشد فاسقان گویند چرا فسق ورزیدیم و صالحان گویند چرا اصلاح زیادہ نکردیم سوم امارہ و این صفت اصلی خلقی و جبلی ست ہر یکے را باشد اگر توفیق رفیق گردد بصفت مطمئنہ رساند

جوہر نفس آدمی طفلی ست کہ ہرگز پند ادیب گوش نکند و آنچہ بیاموزند فراموش گرداند اگر بزجر و توبیخ پیش آئی آثار تربیت بروی مترتب گردد و چون مہر و شفقت کنی بی بہرہ شود ضرب الصبیان کالماء فی البستان ضرب و تادیب کودکان مثل آبے ست کہ در باغ دادہ شود یعنی چنانکہ آب موجب نشو و نمائے و رونق باغ می باشد ہمچنین ضرب و تادیب کودکان باعث خوبی و نام آوری و نشو و نمای ایشان مے گردد

جوہر بدانکہ دل محل تفصیل علم و کمالات روح است و تقلب ظہورات الٰہی بشیونات ذاتی ازان مسجود جائے سجود ست و دل جائے شہود ازین جہت مسمی بقلب شدہ و واسطہ است میان روح و نفس و کمالات ہر دو بسبب برزخیت بدو ظہور یافتہ و از روح مستفیض است و بنفس مفیض چنانچہ در ظلمت او راک اشیا بواسطہ نور چراغ می توانکرد رویت جمال وحدت حقیقی در تاریکی کثرت جز بصفائے دل حاصل نمی توان نمود جام جہان نما دل انسان کامل است مرآۃ حق نما بحقیقت ہمین

ولست ۵ دل مخزن خزائن سر الہی ست مقصود ہر دو کون زدل جو کہ حاصل ست ، دل را بیت اللہ الاعظم
گویند التماس کردند از جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم این اللہ تعالی
فرمودند فی قلوب عبادہ ۵ دل یکیے خانہ ایست ربانی بخانہ دیو راچہ دل خوانی

جوہر بدانکہ روح کان خیر و محل صفات محمودہ است و نفس کان شر ست و محل صفات مذمومہ
وعقل لشکر روح ست و ہوا لشکر نفس اگر لشکر روح غالب بود دل بسوے وی مائل گردد واگر لشکر نفس
غالب بود دل بسوی وے گرویدہ شود و بعضے میفرمایند کہ روح بادشاہ است و وزیرا و عقل و لشکر
او ملائک حق ست و جانب دیگر نفس بادشاہ ست و وزیرا و شیطان و لشکر او ہوا ہمہ وقت محاربہ دارند مادام کہ روح
غالب شود ازان شخص خیرات و عبادات در وجود آید واگر نفس غالب شود فسق و فجور ازو در وجود آید و
دل ہر طرفے کہ غالب بیند با او یار شود و بدین معنے کہ متقلب ست او را قلب گویند

جوہر نفس یکے ست اما چہار صفت دارد اول صفت امارہ دوم لوامہ سوم ملہمہ چہارم مطمئنہ
و ہر یک خاصیت جدا دارد جناب خداوند تعالے قالب انسان را از آتش گرم و خشک
و باد گرم و تر و آب سرد و تر و خاک سرد و خشک بیافرید و عارفان ہر عنصر را بنفسی تشبیہ
کردہ اند آتش را بنفس امارہ نام کردند و باد را لوامہ و آب را ملہمہ و خاک را مطمئنہ و ایشان را قرار کردہ اند
چہل مراتب دادہ اند مراتب کہ از امارہ حاصل شود اول را جہل گویند و دوم را حرص
و سوم را بغض چہارم را قہر پنجم کبر ششم کینہ ہفتم حسد ہشتم بخل نہم کفر دہم نفاق این
خاصیت نفس امارہ است حق ازو بعید و نفس لوامہ را بباد تشبیہ کردہ اند و آن ہم
کنندۂ خیر ست و ہم کنندۂ شر ۱۰ مراتب دارد و از لوامہ حاصل شود زہد و تقوے و ورع و بندگی و نماز و روزہ
و حج و عمرہ و زکوۃ و جہاد و ملہمہ را بآب تشبیہ کردہ اند و عقل و حکمت و دانش و وحی و الہام و خیر و حال
و فضل و احسان و خلق و سخاوت این مراتب از ملہمہ حاصل شود و مطمئنہ را بخاک تشبیہ کردہ اند بامر
حق حرکت میکند و خلاف او نمیکند بہشت در تحت اوست و ازو حاصل شود فقر و صبر و عدل و انصاف
و رضا و علم و تحقیق و یقین و عہد و وفا۔ نفس آدمی از چہار عناصر است چون خاک لطیف شود آب
گردد و چون آب لطیف شود باد گردد و چون باد لطیف شود آتش گردد و چون آتش کثیف شود باد
گردد و چون باد کثیف شود آب گردد و چون آب کثیف شود خاک گردد و آتش از نور جلال ست
و نور جلال از نور جمال کافران از نور جلال و مومنان از نور جمال۔

جوہر حق تعالی روح انسان پیش از جسم آفریدہ و بعدہ آتش و باد و آب و خاک بیافرید

وعالم را از دو مرکب گردانیده بعد از ان تخمیر آدم گردانید۔ روح را بصفت آفرید که همهٔ اوصاف موصوف تواند شد و بهر صفت که موصوف شود او را نامے بود چنانچه اماره و لوامه و ملهمه و مطمئنه۔ چون که از معرفت نفس بمعرفت حق تعالے می توان رسید پس فرض آمد معرفت جمیع نفوس حاصل کردن عین القضات قدس سره فرمود هر که معرفت نفس خود حاصل کرد معرفت نفس محمدؐ او را حاصل شود قال الله تعالی لقد جاءکم رسول من انفسکم سر اینجا است و هر که معرفت نفس محمدؐ حاصل کرد همت در معرفت ذات حق تعالی بست هر که خود شناس نیست محمد شناس نیست اماره نفس شهوت است و لوامه نفس معصیت و ملهمه نفس الهام حق یابنده و مطمئنه نفس طاعت و عبادت و معرفت است

جوہر بدانکه چون نفس از اغوائے قوت شیطانیه برائے تلذذات بدنیه در معاصی انداز د آن نفس را اماره گویند و چون بعد فعل و اتیان اوامر قوت شیطانیه خود ملامت کند بر اتباع قوت شیطانیه آن نفس را لوامه گویند و چون بر قول قوت ملکیه عمل کند و باین اطمینان گیرد قول شیطانیه را راه ندهد آنرا نفس مطمئنه گویند و چون صفات ملکیه بروغالب آمد و امر بخیر کند آنرا نفس ملهمه گویند و این تسمیه ها باعتبار مراتب در اعتبارات است۔

جوہر غیبت بالکسر بد گفتن از پس مردم اگر راست باشد و اگر دروغ باشد بهتان بود و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم الغیبة اشد من الزنا التماس کردند که غیبت از زنا چگونه سخت تر باشد فرمودند توبه زانی قبول شود و صاحب غیبت آمرزیده نشود تا خصم را خوشنود نگرداند و فرمودند هر که خورد گوشت برادر در دنیا بسبب غیبت گفتن پیش آورده شود او را گوشت او در روز قیامت و فرمودند که تو ذکر مسلمان کنی بچیزیکه او را از ان کراهیت باشد با وجود آنکه آنچیز در وے بود تو غیبت کردی او را و اگر آنچیز در وے نباشد تو بهتان کرده او را و فرمودند که در شب معراج گذشتم بر قومے که رویهای خویش بناخنهائے خویش میخراشیدند حضرت جبرئیل علی نبینا و آله و علیه السلام عرض کردند که ایشان غیبت کنندگانند و فرمودند که در قیامت نامهٔ اعمال بدست غیبت گوینده دهند او هیچ حسنه در ان نبیند گوید که نیست این نامهٔ من زیرا که من طاعت بسیار کرده ام و در ینجا چیزے نیست گویند که عمل ترا غیبت گفتن تو برده است بعد از ان مردے را نامهٔ اعمال دهند او بیند در ان طاعت بگوید این نامهٔ من نیست زیرا که طاعت نکرده ام گویند که بنده ترا غیبت میگفت حسنات وی ترا داده شده است و مرویست که حضرت عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها عورتے را فرمودند که کوتاه بالا است و عورتے را

فرمودند که دامن چه دراز ست حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که غیبت
کردے وجناب خداوند تعالی وحی کرد سوی موسی علی نبینا وآله وعلیه السلام هر که بمیرد وتوبه کند از غیبت او
آخر کسے باشد که در بهشت در آید وهر که بمیرد واصرار کند بر غیبت او اول کسے ست که در دوزخ در آید وصاحب
کیمیاء سعادت قدس سره میفرمایند که غیبت کردن بدل همچنان حرام است که بزبان وچنانکه نشاید
که نقصان کسی بدیگرے گوئی نشاید که بخود نیز گوئی وغیبت بدل آن بود که گمان بد بری بکسی بے آنکه
از وی بچشم چیزے بینی یا بگوش شنوی یا یقین دانی حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم میفرمایند که حضرت خداوند تعالے خون مسلمان ومال او وآنکه با وگمان بد برند هر سه حرام کرده است
وهر چه در دل افتد که آن نه بیقین بود ونه از قول دو عدل باشد شیطان در دل افگنده باشد وحرام
آن بود که دل خود را بآن قرار دهی اما خاطرے که بے اختیار در آید وآنرا کاره باشی بآن ماخوذ نباشے
(داد دہندہ و مرد صالح کہ شایستہ گواہی باشد ۱۲)
حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیه وآله واصحابه وسلم میفرمایند که مومن از گمان بد خالی نبود لیکن سلامت
او از ان باشد که در دل خود تحقیق نکند تا احتمال را در ان مجال بود وبر وجه نیک حمل کند ونشان آنکه تحقیق
کرده است بدل او آنکس گران تر شود ودر مراعات او تقصیر کند وچون بدل وزبان با وی بران باشد
که بود نشان آنست که تحقیق نکرده است اما اگر از یک عدل بشنود باید که توقف کند واو را دروغ زن
ندارد که گمان بد بردن برین عدل هم روا نبود وچون بیقین داند غیبت نکند ولیکن بخلوت نصیحت کند

جوهر در تکلف تکلف بر خود رنج نهادن واز خود چیزے نمودن که آن درو نباشد وصاحب
مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که تکلف در جمیع احوال قولاً وفعلاً مذموم است ودرمیان صدق
وتکلف منافات است از انجهت که تکلف یا در قول بود بزیادت تملق وثنا واظهار محبت زاید بر انچه
که در دل باشد یا در فعل بزیادت تواضع وتحیة وانفاق زاید بر قدر وسع وامعنی مباین صدق است
وقتی بعضے از صحابه بزیارت حضرت سلمان فارسی رضی اللہ تعالی عنه رفتند حضرت سلمان نان جو ونمک
پیش آوردند یکی از یشان گفت اگر با این نمک سعتر بودے بهتر بودے حضرت سلمان برخاستند ومطهره
خود گرو کرده سعتر آوردند چون فارغ شدند آنکه تمناء سعتر کرده بود دست بدعا برداشت وگفت الحمد لله
(گیاہیست ۱۲)
الذی قنعنا بما رزقنا حضرت سلمان فرمودند اگر تو قناعت واشتی مطهره من بگرو نبودے حضرت
انس بن مالک رضی اللہ تعالی عنه روایت کنند که وقتے بولیمه از ولائم حضرت سید المرسلین صلی اللہ
تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حاضر شدم در آنجا نه گوشت بود ونه نان پس معلوم شد که تکلف عین
تخلف ست از حقیقت صدق وگفته اند التصوف ترک التکلف

جوہر در غضب غضب بفتحتین خشم گرفتن و با لفظ کردن مستعمل و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ
میفرمایند کہ غضب و مدارات صفت شیطان است ہمچنانکہ حلم و مدارات فعل رحمٰن و میفرمایند کہ نفس
ہموارہ از کسی کہ بر عکس مراد او شود منزعج گردد و طیش و نفور در وی پدید آید و خواہد کہ بغیظ و غضب او را
از خود دور گرداند از انجست خون در دل در تور آن آید پس اگر مغضوب علیہ را فوق خود داند در وی
امعان غضب نتواند خون دل از ظاہر بشرہ روی بباطن نہد و در دل جمع گردد حزن و غم از ان
تولد کند و صفرت لون دلیل آن باشد و اگر او را تحت خود داند و تواند کہ بروی غضب براند خون دل
بر جوشد و عروق و شرایین از ان منتفخ گردند و اثر حمرت بر روی پدید آید و بضرب و شتم و امثال آن ظاہر
شود و اگر او را مقابل خود بیند خون دل متردد گردد میان انقباض و انبساط و از ان غل و غش تولد کند
و امثال این عوارض از نفس صوفی دور بود چہ صوفی صاحب یقین بنور توحید جملہ حوادث را از حق سبحانہ
و تعالی بیند و بدان راضی بود لاجرم باطن او از اثارت غضب انگیختن باشد و حزن و غم و غل و غش
از وی منتفی بود بل غضب او وقتی پدید آید کہ از ہتک حرمات جناب الٰہی چیزی مشاہدہ کند و اقوال و
افعال صوفی ہمہ موزون بود بمیزان شرع ہرگز شتم و فحش از دہان وے بیرون نیاید۔

جوہر غضب صفتی ست مذموم و نسبت او باشیطان ست ہر کرا خشم غالب است نسبت او با شیطان
ظاہر ست و سبب عظیم بر انگیختن خشم و اخلاق بد صحبت کسانے است کہ خشم بر ایشان غالب است
و زنان و کودکان و پیران ضعیف نفس و بیماران زود خشم گیرند۔

جوہر در بیان تکبر تکبر بزرگی نمودن و گردن کشی کردن و در رشحات مذکور است کہ خواجہ عبید اللہ احرار
قدس سرہ میفرمودند کہ تکبر دو نوع ست مذموم و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق و بچشم حقارت
در ایشان نگریستن و خود را از ایشان زیادہ دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق تعالی
و تعظیم بر غیر او سبحانہ باین معنی کہ ہر چہ غیر حق تعالی است در نظر وے حقیر و بیمقدار شود و علاقہ التفات وی
از ان منقطع گردد و این تکبر اصل ست و موصل بمرتبہ فنا و تکبر بمعنے عدم التفات باغنیا
از تواضع بہتر پس اگر تکبر بحق کند عزت ست و عزت محمود است و اگر بغیر حق کند تکبر است
و تکبر مذموم است ہم ازینست کہ بعضے گفتہ اند التکبر ان تکبر بحق فہو محمود و ہو تکبر الفقراء
علی الاغنیاء استغناء باللہ عما فی ایدیہم و ان تکبر بغیر حق فہو مذموم و ہو تکبر
الاغنیاء علی الفقراء اذ یدیم لما سقط فیہ من فقرہم در خبر است اذا رایتم
المتواضعین فتواضعوا لہم فاذا رایتم المتکبرین فتکبروا علیہم

که خود را از دیگر برتر داند و ضیعت آنست که خود را کمینه گرداند. کبر آنست که خود را از دیگرے بزرگ داند و این
دعوی کار فرعون و قارون بود و رسم شداد و نمرود ملعون و بعضے گویند کبر آنست که خود را از دیگری بناحق
بزرگ داند۔

جوہر در بخل و شح بخل بالضم زفت شدن و شح بهر سه حرکت و تشدید حا حطی حرص و بخل صاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که در مقابله جود بخل ست و در مقابله سخا شح است جود و بخل بکسب و عادت ہم
دست دہد و سخا و شح صفت طبعی است اگر نفس غالب شح غالب و اگر روح غالب سخا غالب و بعضے بخل و
شح یک معنی گویند و بعضے گویند بخیل آنست که مال خود ندہد و شحیح آنست که دل بر ستدن مال غیری بناحق گمارد
و بعضی گویند بخیل آنست که خود بخورد و دیگرا ندہد و شحیح آنست که نه خود خورد و نه غیری را دہد و بعضے گویند بخیل آنست
که بخلی کند از چیزیکه در دست اوست و شحیح آنست که بخلی کند از چیزیکه در دست اوست یا در دست غیر و صاحب مصباح الہدایہ
قدس سره میفرمایند که ہیچ خلق چندان کدورت و ظلمت ندارد که بخل اگر کسے ہمه خصال نیکو دارد و بخیل بود ظلمت
بخل نور ہمه صفات حمیده را بپوشاند حضرت شیخ شیراز قدس سره بخیل اگر بود زاہد بحر و بر بہشتی نباشد بحکم خبر

جوہر حسد خواستن و آرزو بردن نعمت غیرست بزوال نعمت غیر و این مطلقا ممنوع و مذموم است
و در حدیث شریف وارد است که حسد میخورد حسنات را چنانکه میخورد نار حطب را و غبطه آرزو بردن نعمت
غیر است بغیر ارادت زوال نعمت غیر و بغیر ارادت زوال خصوص نعمت غیر و این در امور دینی جایز است و بہتر
و در حرص امور دنیوی ممنوع لیس آرزو بردن آنچه حضرت خداوند تعالی بدان چیزی بعضی را بر بعضی فضل داده
و میان ایشان در قسمت فرق نہاده یکے را مخصوص گردانیده بصفت عالیه و دیگرے را
مخصوص کرده بصفت سافله اگر صاحب صفت سافله آرزو کند صفت عالیه را
که دیگری بدان مخصوص ست اگرچه متضمن اراده زوال آن نعمت نبود لیکن متضمن اراده زوال خصوص
آن نعمت و زوال فضل او که نعمتی دیگرست شود حسد باشد غبطه نبود و در نہی در آید و لا تتمنوا ما فضل الله
به بعضکم علی بعض محمول ہمین معنی ست و در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ
قدسنا الله تعالے بسره المبارک فرمودند که جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم دعا فرموده اند اللہم اجعلنی محسودا ولا تجعلنی حاسدا و فرمودند حسد آنست که یکے مر دیگرے را
در نعمت بیند بخواہد که آن نعمت او را باشد گوید که خدایا آن نعمت را از وے زوال گردان و این
حرام است و غبطه آنست که یکے مر یکے را در نعمت بیند خود را مثل آن خواہد گوید خدایا آن نعمت را
بر وی پاینده دار لیکن مرا نیز مثل آن روزی گردان و این حرام نیست. و مقصود عبارت ست از اسباب

عداوت در قلب و حقد ثمره غضب ست حسد از نتایج حقد است و حقد از نتایج غضب - حقد آنست
که با برادر مومن بسبب عداوت یا مضرت کینه داری کند تا انتقام کشد

جوہر در حدیث صحیح وارد است که چهار خصلت اند اگر در شخصے باشند او منافق خالص است و اگر
یکے از آنها باشد در وی خصلتی از نفاق تا آنکه ترک کند وقتیکه امانت سپرده شود خیانت کند و وقتیکه
سخن گوید کذب گوید و وقتیکه وعده کند خلاف وعده کند و وقتیکه مخاصمه کند فجور کند و دشنام دهد

جوہر عُجب بضم اول و سکون ثانی تکبر و خود بینی و مرد متکبر

جوہر عجب از جمله اخلاق مذموم است حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه
وسلم فرمودند که سه چیز مہلک ست بخل و ہوا و عجب و فرمودند اگر معصیت نکنید ترسم از شما بچیزے
که بدتر است از معصیت و آن عجب ست و فرمودند اگر خنده کنی و به تقصیر خود مقر باشی بهتر از آنکه
گریه کنی و آنرا کارے دانی و از حضرت ام المومنین عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها عرض کردند که
مردے کے بدکردار بود فرمودند چون پندارد که نیکوکار ست و این پندار عجب است

جوہر بدانکه از عجب آفتها تولد کند و یکے از آن کبر است که خود را از دیگران بهتر داند و گناہان
خود را یاد نیارد و چون یاد آرد تدارک آن مشغول نشود و پندارد که خود آمرزیده است و شکر نکند و از
زوال نعمت نترسد و ہراس از دل او برود و از مکر حضرت خداوند تعالی امین گردد و بر خود ثنا گوید
و اگر بخلاف راے او چیزی گویند نشنود و نصیحت کس گوش نکند و سعادت در آنست که خود را و طاعت
خود را ناچیز داند که گفته اند که خود را چیزے دانستن خود را ناچیز کردن است - ؎

ساقی بیار باده که نزدیک عارفان	میخواره به ز زاهد معجب ہزار بار

جوہر در حدیث شریف وارد ست که چون دروغ گوید بنده یکسو می شوند از وی فرشتگان
کاتب اعمال از بد بوی آنچه مے آید از دہن وے -

جوہر ریا در اعمال نظر بر خلق داشتن است و سمعه که طالب آوازه و ستایش خلق ست و ناموس
توقع حرمت و جاه از خلق داشتن است

جوہر نشان ناشناسی ناسپاسی ست + شناسائی حق و حق شناسی ست + نشان و علامت
ناسپاسی و جہل شخص آنست که ناشناس و ناخوشنود باشد و در ہر چه بیند عیب جوئی نماید و گرفتار
چون و چرا باشد و شناسائی حق و حق شناسی ست که حق ہر کسے را شناسد و حق ہیچکس را فرو گذاشت نکند
و ضائع نگرداند و ہر که حق کاملان نمی شناسد بحقیقت حق خدا نمی شناسد و کفران نعمت موجب خذلان

ولبعد حرمان است۔

جوہر ہوا و غضب نفس را دو صفت ذاتی ست و این خاصیت عناصر ست ہوا از خاصیت آب و خاک است میل سوے سفل دارد و غضب را خاصیت باد و آتش ست او تکبر و ترفع بود ہوا اسفلی و مادہ است و غضب علوی و نر بہایم ہوا غالب و غضب مغلوب و بر سباع غضب غالب و ہوا مغلوب ہوا بصفت جہولی و غضب بصفت ظلومی موصوف است ہوا اگر از حد اعتدال تجاوز کند و غالب شود شرہ و حرص و دنائت و بخل و خیانت و شہوت بار آرد و اگر غضب از حد اعتدال تجاوز کند و غلبہ نماید مردم را بد خوئی و تکبر و خود رائی و ترفع و صلابت مستولی گردد و اگر صفت غضب در خلقت یکی مغلوب و ناقص افتاد بے حرمتی و بیغرتی و کاہلی و عجز و دیوثی و ذلت روی دہد و اگر ناگاہ غضب غالب شد و ہوا انست را ند حقد در باطن پیدا آید و اگر ہوا و غضب ہر دو غالب آید حسد تولد شود و خاصیت غاضب آنست از حسد نخواہد کہ کسی را چیزے باشد و خاصیت ہوا آنکہ خواہد ہر چہ دیگری دارد مرا ہم باشد جمیع مائم ازین دو صفت متولد شود و این ہر دو صفت معتدل باید قول محققین الغضب مفتاح کل شر۔ نظامی سے سر ز ہوا تافتن از سروری ست۔ ترک ہوا قوت پیغمبری ست۔ ہوا دو نوع ست یکی ہوا بر لذت و شہوت دوم ہواے جاہ و ریاست۔ ہر کہ ترک ہوا کند بوصلت حق مکرم شود و ہر کہ غضب فرو خورد بصفت حلیمی حق سیراب گردد۔

عم دا ان ناشنفتہ و تشدید واو مفتوحہ بمعنی برادری یعنی برادر شدن بکسر اول و سکون ثانی و فتح واو بمعنی برادران ۱۲

جوہر حضرت رابعہ بصری وقت نماز می گفتند الٰہی دلم را در نماز حاضر کن و یا نماز بیدلی قبول کن

جوہر۔ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و صحابہ وسلم میفرمایند کہ تمام در بہشت نرود۔

جوہر ریا عبارت است از طلب منزلت در قلوب ناس بعبادات و اعمال خیر۔

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ المبارک فرمودند کہ اخوت بر دو نوع است یکی اخوت نسبی و یکی اخوت دینی و ازین ہر دو اخوت اخوت دینی قوی ترست زیرا کہ اگر دو برادر نسبی باشند یکی مومن و یکے کافر میراث برادر مومن برادر کافر نرسد پس این اخوت ضعیف یافتیم اما اخوت دینی قوی ست زیرا کہ پیوندے کہ میان دو برادر دینی باشد پیوند ایشان در دنیا و آخرت برقرار ماند۔

جوہر قال رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و صحابہ وسلم المومن مراۃ المومن یعنی مومن آئینہ مومن است پس بیبند از مومن از انچہ بنید بر نفس خویش و نہ بند ہر مومن از انچہ نبیند بر نفس خویش۔

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم فرمودند کہ خواجہ بود با نعمت و ثروت گاہ گاہ بخدمت عین القضات قدس سرہ خرچے فرستادے ہمانا کہ وقتی عین القضات چیزے از صاحب خیر دیگر توقع کرد و غرض خود بوفا رسانید آنخواجہ بشنید خاطر کوفتہ کرد و بخدمت عین القضات عتاب فرستاد کہ چرا از دیگرے چیزی گرفت و این دولت باین کس ارزانی نداشت عین القضات بروے نوشت کہ برائے این مصلحت مرنج رہا کن تا دیگرے نیز دولتے یابد از انہا مباش کہ میگفت اللہم ارحمنی

محمدا و لا ترحم معنا احد۔

جوہر در ادب ادب بفتحتین اندازہ و حد چیزی نگاہ داشتن و بمعنی دانش و طور پسندیدہ و با لفظ کردن و دادن و خوردن مستعمل آداب بالجمع و علم عربی را علم ادب از ان گویند کہ بدان نگاہ داشتہ می شود خود را از خلل در کلام عرب و آن دوازدہ قسم است علم لغت و علم صرف و علم اشتقاق و علم نحو و علم معانی و علم بیان و علم عروض و علم قافیہ و این ہشت اصول اند و علم رسم الخط و علم قرض الشعر و آن علمی ست کہ امتیاز کردہ میشود بدان میان شعری کہ سالم از عیوب ست یا غیر سالم از عیوب و علم انشاء نثر از خطب و رسائل و علم محاضرات یعنی علم تواریخ و مانند آن و این چہار فروع اند و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ ادب عبارت ست از تحسین اخلاق و تہذیب اقوال و افعال و افعال دو قسم اند افعال قلوب و آنرا نیات خوانند و افعال قوالب و آنرا اعمال خوانند و اخلاق و نیات نسبت بباطن دارند و اقوال و اعمال نسبت بظاہر پس ادیب کامل آنکہ ظاہر و باطنش بمحاسن اخلاق و اقوال و نیات و اعمال آراستہ بود و اخلاقش مطابق اقوال باشد و نیاتش موافق اعمال چنانکہ نماید باشد و اشارت بدین معنی ست قول شیخ الاسلام قدس سرہ الادب تہذیب الظاہر والباطن و ہر کہ در تہذیب ظاہر و باطن ہمیشہ متعہد احوال خود بود نخواہد کہ اخلاق و احوالش با اقوال مختلف باشد و اگر بیان حالے یا مقامے یا خلقی بر زبان آورد و خود را بدان متخلق و موصوف نیابد آن قول سوء ادب داند و از جملہ آداب آنست کہ ہموارہ جوارح و اعضا را بصوالح اعمال متحلی دارد و ہیچ حال و در ہیچ مقام محافظت آن از وی ساقط نشود و مادام تا آثار محاسن آداب در ظاہر شخص پدید نیاید علامت آنست کہ باطن او ہنوز متادب نشدہ است و ادیب لبیب آنست کہ ہیچ دقیقہ از دقائق آداب ظاہرا و باطنا فرو نگذارد چہ اہمال آداب اگر در ظاہر بود سبب عقوبت شود در ظاہر و اگر در باطن بود موجب عقوبت گردد در باطن شخصی اعور در طواف بود و میگفت اللہم انی اعوذ بک منک از کیفیت حال او پرسیدند گفت وقتی بنظر شہوت در امردی صاحب جمال نگریستم در حال لطمہ بر روی من آمد و یک چشم

ریختہ شد و حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرمایند. الادب فی العمل علامۃ قبول العمل
و حضرت ابو علی دقاق قدس سرہ میفرمایند. کہ بندہ بطاعت بجنت برسد و بادب در طاعت بحضرت خداوند تعالیٰ
برسد و چون مرید بیرون آید از ادب باز گردد در انجا کہ آمدہ بود سبب ترقی آن ادب بود چون سبب نماند
ترقی ہم نماند. و حضرت ابو نصر سراج طوسی قدس سرہ میفرمایند. کہ مردم در حفظ آداب سہ گروہ اند یکے
اہل دنیا و بیشتر آداب ایشان در فصاحت و بلاغت و حفظ علمہا و شعرہا بود و ہر کرا این خصائل نبود
وی را بے ادب گویند دوم اہل شریعت کہ ادب ایشان با تحصیل علوم بریاضت نفس تادیب جوارح
و ترک شہوتہا سوم اہل خصوص کہ آداب ایشان نگاہداشتن دل ست کہ ہمیشہ پاسبانی دل کنند
و از اغیار نگاہ دارند و منشاء جمیع آداب شان طہارت قلب آداب و اخلاق و احوال نبوی و اقوال
و افعال مصطفویست ہر تابعے بقید متابعت از آداب ایشان نصیبی یافتہ پس کمال آداب مستفاد
از کمال متابعت ایشان ست و این خاصہ صوفیان است و صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ میفرمایند

از خدا جوئیم توفیق ادب — بے ادب محروم ماند از لطف رب
بے ادب خود را نہ تنہا داشت بد — بلکہ آتش در ہمہ آفاق زد
بد ز گستاخی کسوف آفتاب — شد عزازیلے ز جرات رد باب
ہر چہ بر تو آید از ظلمات و غم — آن زبیباکی و گستاخی ست ہم
ہر کہ بیباکی کند در راہ دوست — رہزن مردان شد و نامرد اوست
ہر کہ گستاخی کند اندر طریق — گردد اندر وادی حسرت غریق

از برہان الطائفہ شیخ شبلی قدس سرہ پرسیدند کہ ما التصوف قال کلہ آداب پس صوفی نباشد
تا ظاہر و باطن او مودب بآداب نگردد

جوہر بعضے میفرمایند کہ تصوف ہمہ ادب ست زیرا کہ تصوف اقتدا است بحضرت سید عالم قولاً
و فعلاً و اخلاقاً و معلوم ست کہ سید عالم ادب از جناب خداوند تعالیٰ گرفتہ بودند و ہر وقت ما ادب ست و جلال
اوست و آن محفوظ بودن بندہ است از بے ادبی تا از اوصاف بے ادبی پاک نگردد شایستہ قرب حضرت خداوندی
نگردد و لیس ہر کہ لازم گیرد ادب را برسد بدان جاہا یحتی کہ مردان رسیدہ اند و ہر کہ محروم ماند از قرب و طاعت با
ترک حرمت شود ندا رند و بعضے میفرمایند ہر کہ محروم ماند از ادب محروم ماند از جمیع خیرات بزرگی میفرماید کہ توحید
موجب ست ایمان را ہر کرا ایمان نیست توحید نیست و ایمان موجب ست علم شریعت را پس ہر کرا علم شریعت
نیست او را ایمان و توحید نیست و شریعت موجب ست ادب را پس ہر کرا ادب نیست او را شریعت و ایمان

و توحید نیست نعوذ باللہ منہا

جوہر در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ مولانا رکن الدین خوافی قدس سرہ کہ بسے فضائل و کمالات داشتند میفرمودند کہ من از ہیچ کار خود امیدوار نیستم الا از یک کار رعایت امیدوارم و آن آنست کہ روزے در صحرائی خدمت شیخ زین الدین کلال قدس سرہ کہ از مشائخ بزرگ شیراز بودند بطہارت مشغول بودند و من کلوخ استنجاے حضرت ایشان را بر رخسار ہائے خود سودم تا بدان استنجا کردند و ہم از ایشان نقل کردند کہ میفرمودند اگر صورت درویشے را بر دیوار نقش کنند از پاے آن دیوار با ادب می باید گذشت

جوہر در ادب معیشت صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ احوال متصوفہ در توکل بحسب اختلاف درجات مختلف است بعضے بجہت ضعف حال در طلب رزق توسل باسباب کنند و بعضے بجہت قوت حال و سلب اختیار بکفالت حق سبحانہ و تعالی اکتفا نمایند و برو توکل کنند و ہیچ سببے توسل و توصل برزق مقسوم نجویند و طائفہ اول بعضی بکسب تسبب نمایند و بعضے بسوال و بعضے بحکم صلاح وقت گاہ بکسب و گاہ بسوال چنانکہ حضرت ابراہیم ادہم گاہے بجہت نفقہ (سبب ساختن ۱۲) اصحاب لقمہ حلال کسب کردے و گاہے کہ تنہا بودے در وقت حاجت بقدر ضرورت طریق سوال سپردے و ابوجعفر حداد کہ استاد جنید بود ہر دو شب یا سہ شب بین العشائین بیرون آمدے و قدر ما یحتاج از در خانہا سوال کردے و ابوسعید خراز در بعضی حالات وقتی کہ نیک محتاج شدے دست فرا داشتی و شیئاً للہ گفتی و این طائفہ را تا ضرورتی و فاقہ تمام نبودہ است و صلاح وقت مقرون با اشارت غیب در سوال ندیدہ در آن بر خود نکشودہ و مادام تا بتوانند سوال نکنند و از آن بر حذر باشند پس ادب سائل آنست کہ تا ضرورت باعث نشود در سوال شروع ننماید و طائفہ دوم کہ متوکلان اند بجہت کمال شغل بحق تعالی و مطالعہ نور یقین بہیچ سبب از اسباب برزق تسبب نجویند و از ہیچ مخلوق استعانت ننمایند تا مسبب الاسباب بہر طریق کہ خواہد رزق بدیشان میرساند و ازین طائفہ بعضی آنہا اند کہ ہرچہ خواہند از حق تعالی خواہند تا از سہ چیز یکی ایشان را ارزانی دارد یا اعطاء سوال یا صبر از آن یا ازالہ داعیہ آن از خاطر و بعضی آنہا اند کہ ہیچ نخواہند نہ از خلق و نہ از حق تعالی بسبب آنکہ علم و ارادت خود را در علم و ارادت مطلق محو کردہ اند و ازینجاست قول آنکہ گفت الفقیر لا یحتاج الی اللہ و متوکلان را اصحاب فتوح خوانند بجہت آنکہ تناول ایشان از فتوح غیب بود و وجود این طائفہ در عالم از کبریت احمر عزیزتر و کمیاب تر ست و حقیقت فتوح آنست کہ از حق تعالی ستانند نہ از خلق خواہ واسطہ آن دست مردم بود و خواہ نہ و خواہ سبب آن معلوم باشد و خواہ نہ بشرط آنکہ نفس را بمقدمہ آن تطلعے و تشوقے نبودہ

جوہر در آداب تجرد و تاہل صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ اخبار نبوی و احادیث
مصطفوی در فضیلت تجرد و تاہل متماثل و متعارض اند بعضی ازان بذکر فضیلت تجرد ناطق و بعضے بر فضیلت
نکاح شاہد صادق و منشاء این تعارض و تقابل اختلاف احوال نفوس است در حق بعض کہ مغلوب شہوت اند
نکاح لازم بود و در حق طائفہ کہ در اثنای سیر و سلوک باشند تجرد و تفرد فضیلت بود درویشے را گفتند چرا
زن نگیری گفت زن مردان را شایستہ بود و من ہنوز بمقام مردی نرسیدہ ام و درویشی را گفتند کہ سنت
نکاح ترک کردہ گفت کہ من ہنوز بفرض مشغولم و ادب متاہل آنست کہ در اختیار زن نظر بہ دین او دارد
نہ بر دنیا و در رعایت حقوق او اہمال نکند و باید کہ خود را در تزوج از سہ آفت محافظت کند یکی کثرت مخالطت
با اہل و آن آفت نفس ست دوم اہتمام بوجود رزق و آن آفت قلب است سوم تعلق باطن بجمال زن
و آن آفت روح است

جوہر در تعہدات نفس و آداب آن صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ تعہدات
ضروری نفس سہ چیز ست خورش و پوشش و خواب و آنرا حقوق نفس گویند و متصوفہ در تعہدات نفس سہ
طائفہ اند مخلصان[1] و مخلَصان[2] و مخلَصان مخلِص[3] مخلصان مبتدیان اند بارادت خود قائم ہرچہ کنند از بہر حق تعالے
کنند مخلَصان متوسطان اند بحق تعالی از ارادت و اختیار خود فانی ہرچہ کنند بحق کنند و مخلَصان مخلِص
منتہیان اند بارادت و اختیار حق تعالے متصرف ہرچہ کنند ہم بحق تعالی کنند و ہم از بہر حق تعالی و ادب
مخلصان آنست کہ از حقوق درنگذرند و ادب مخلَصان آنکہ ہیچ یک از حقوق و حظوظ ارادت ندانند
و ادب مخلَصان مخلِص آنکہ بارادت حق تعالی از بہر حق نفس را گاہے بر حقوق بدارند و گاہے در
حظوظ مجال اتساع (فراخ شدن ۱۲) دہند و خورش حق نفس ست از بہر آنکہ قوام بدن و اعتدال مزاج بسبب طعام و شراب
مربوط و مشروط ست و در تناول طعام ادب آنست کہ اول دست بشوید و ہمچنین بعد از طعام چہ در خبر ست
کہ **الوضوء قبل الطعام ینفی الفقر و بعدہ ینفی اللمم** (نزدیکی گناہ ۱۲) و حق تعالی را بہ تحمید یاد کند و تناول طعام
بذکر مقرون باشد و بر پای چپ نشیند و پای راست برآورد و بر دست تکیہ نسازد و ابتدا و ختم طعام نمک کند
چہ در خبر ست کہ فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کہ یا علی ابتداء طعام نمک کن
و ختم او نمک کہ نمک شفاء ہفتاد بیماریہاست مثل جنون و جذام و برص و وجع الاضراس (درد دندان ۱۲) وغیرہ و نان چون
حاضر شود طلب نانخورش نکند و باید کہ تنہا نخورد چہ اجتماع بر طعام سنت ست و طعام بر سفرہ خورد و تنہا
نکند تا آنگاہ کہ متقدم مجلس ابتدا کند و بدست راست خورد و از میان نخورد و چون لقمہ از دست
بیفتد برگیرد و بخورد و نفس بر طعام نزند و عیب طعام نکند اگر اشتہا دارد بخورد و الا بگذارد و بر

طعام خاموش نباشد که آن سیرت اهل عجم ست و لقمه بزرگ نگیرد و نیکو بخاید و به پیش خود نگرد و لقمه دیگران و وجوه حاضران ننگرد و از پیش خود خورد و چندان نخورد که ممتلی شود و تا سفره برنگیرند برنخیزد و تا جمع فارغ نشوند دست باز نکشد اگرچه سیر بود و نان و گوشت بکارد پاره نکند و تا نیک گرسنه نشود طعام نخورد و چون طعام خورده باشد کاسه آلوده نگذارد و بعد از طعام حمد گوید و درود بخواند و از طعام شبهه احتراز نماید الا جائیکه ضرورتی افتد و حلال آنست که ظاهرا وجه حرمت و کراهت آن پیدا نبود و از دست کسی رسد که ظلم یا فسق او معلوم نباشد و شبهت آنکه وجه حرمت آن ظاهر نبود لیکن از دست فسقه و ظلمه رسد و حرام آنکه وجه حرمتش ظاهر بود و حلال محمود است و شبهت مکروه و در طعام خوردن در پیش جماعت نروند تا آنکه فارغ شوند و در ضیافت تکلف ننمایند الا وقتی که باعث بران نیتی صالح بود و آنچه حاضر بود پیش آرند و قلیل آنرا حقیر نشمارند و مستحب ست که با مهمان تا در خانه بروند و اجابت دعوت خصوصا دعوت ولیمه سنت ست باید که تصنع و تکبر از ان مانع نشود و پوشش هم حق نفس ست بجهت دفع سرما و گرما پس ادب در لباس آنست که نظر برین دو مقصود دارد و غیر ان را فضول و زائد شمارد و در لباس دو شرط واجب ست یکی در عموم احوال و دوم در خصوص اوقات اما آنکه رعایتش پیوسته واجب ست شرط حل ست باید که از وجه حلال حاصل شده باشد و شرط دوم که رعایت آن بحسب وقتی مخصوص واجب بود طهارت ست که صحت صلوة بران موقوف ست و احوال مردم در تقشف و تنعم لباس مختلف ست و در پوشیدن لباس سه طائفه اند متقشفان و متنعمان و تارکان اختیار در ان و ارباب تقشف دو قوم اند محقان و مبطلان اما محقان هشت طائفه اند اول طالبان ثواب آخرت دوم طالبان تواضع و انکسار که نظرشان بر دفع تکبر از نفس خود باشد و ازین طائفه بعضی اصحاب مرقعات باشند که ترقیع جامها بدان رقعها و خرقها کنند که از مزابل بردارند و بشویند تا انکسار نفس زیادت بود سوم طالبان سلامت دین اند که همواره از وقوع در شبهات ترسند و بر لباس دون اقتصار کنند چه نهایت حد حلال بر بدایت شبهت متصل ست همچنانکه نهایت شبهت به بدایت حرام پیوسته چهارم طالبان مراغمه نفس اند که نظر ایشان در تقشف بر مخالفت هوای نفس بود. پس نفس را بر لباس دون اقتناع فرمایند پنجم طالبان علو همت در اختیار تقشف نظر بر نزاهت قلب از تلوث بار جامه ششم طالبان فراغت وقت که پیوسته بر فراغت خاطر و صفاء وقت خود غیرت برند پس ترک فضول و زوائد کنند و بر ضرورات قناعت نمایند هفتم طالبان خفت بجامه دون بسازند تا بار ایشان بر مردم کمتر بود هشتم داعیان اند نظرشان در ترحم و تعلل و متقشفان مبطل دو طائفه اند

متقشف مرد تنگ عیش ۱۲

مراغمه خشم گرفتن ۱۲

یکی عاجزان که اختیار تقشف بجهت آن کنند که بتحصیل لباس ناعم قدرت ندارند دوم مدعیان که نظر ایشان در تقشف بر اظهار دعوی زهد بطلب قبول مردم بود و این طائفه از تصوف بل از مسلمانی
بقوت اندک وجامه درشت وچرکین بسر بردن ۱۲
نصیبی ندارند چه وصف حال شان همه کذب و نفاق و ریا بود و اصحاب تنعم دو فرقه اند محقان و مبطلان محقان سه طائفه اند اول منصفان که باندرون و بیرون بضعف و قصور خود عارف و معترف باشند دوم صادقان و مخلصان که نظر ایشان و اختیار لباس ناعم مبنی بر صدق و اخلاص بود مانند آنکه نفس را در تقشف حظے بینند و خواهند که آنرا از نفس منع کنند پس لباس ناعم پوشند تا نفس از ان حظ ممنوع شود تا خلق ایشان را از جمله راغبان دنیا و طالبان حظوظ پندارند و صورت حال زهد و اعراض ایشان از دنیا بدین لباس مستور شود سوم واصلان و کاملان اند که بعد از کمال تزکیه نفس و طهارت قلب نظر شان در نعومت لباس بر رفق و مواساة با نفس بود چه درین مرتبه حظوظ نفس حقوق او گردد اما متنعمان مبطل سه طائفه اند یکے مدعیان غالط که بر پندار وصول و کمال در غلط افتند دوم مدعیان جاحد که دعوی کمال کنند و خلق را چنان نمایند که ما از جمله واصلانیم و لیکن باندرون دانند
منکر با وجود داشتگی ۱۲
که دعوی ایشان هیچ معنی ندارد سوم متبخران که بپوشیدن فاخر افتخار و مباهات نمایند بے آنکه دعوے حالے یا کمالے کنند اما تارکان اختیار جمعی باشند که بهیچ یک از تقشف و تنعم مقید نباشند بسبب آنکه از ارادت و اختیار خود منسلخ شده باشند و تابع ارادت و اختیار غیب گشته هرچه بدیشان رسد از لباس ناعم و غیر ناعم ایشان فضیلت خود دران دانند و این جماعت دو طائفه اند یکی آنکه ایشان را بهیچ وجه اختیار نباشد نه کلی و نه جزئی هرگاه ایشان را از غیب فتوحے رسد دران تصرف نمایند تا وقتیکه اذنی از غیب در واقعه یا منام بکیفیت تصرف در ایشان وارد شود و طائفه دوم در تحصیل مجبور و در تصرف مختار چون جامه از غیب بدیشان رسید اگر خواهند بدوزند و بپوشند و اگر خواهند ببخشند بخلاف طائفه اولی که بی اذن دران تصرف نمایند

جوهر حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره در مدارج النبوت میفرمایند که فرق میان صدقه و هدیه آنست که صدقه بفقرا دهند و بر سبیل مهربانی و ترحم دهند و هدیه نزدیک کبرا آرند بطریق پیشکش و بطریق تذلل و تادب نهند

جوهر در رشحات ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره فرمودند که اجر بر دو نوع ست اجر ممنون و غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله هیچ عملی نباشد بلکه محض موهبت باشد و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد

جوهر در قلة المنام صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خواب از جمله حقوق نفس ست چه اگر بکلی خواب از نفس منع کنند یبوست بر دماغ مستولی شود و مزاج از اعتدال منحرف گردد و حواس و قویها از کار باز مانند و مقدار زمان خواب گفته اند که ثلثی از شبانروز ست که هشت ساعت بود و این هشت گانه در تابستان که غایت طول نهار باشد دو ساعت از روز بخواب مشغول باید بود و شش ساعت از شب و در زمستان که غایت قصر نهار باشد هشتگان ساعت از شب در خواب صرف باید کرد و این مقدار حق نفس است از آن کمتر نشاید و بر آن زیادت نباید و اگر کسی خواهد که ازین مقدار که حق نفس ست چیزی کم کند چنانچه مزاج را ضرری نرسد بیکی از دو طریق تواند بود یکی مکسوب و دیگر موهوب اما مکسوب عادت ست که کسی بتدریج تقلیل خواب عادت کند و بقلت نوم متضرر نشود چه عادت نائب طبیعت ست و اما موهوب روح طاعت و انس صحبت است هر که او را ذوق طاعت و انس صحبت ست قلت نوم اگرچه بر خلاف عادت بود مزاج او را زیان ندهد و همچنین پیش ارباب احوال بر سبیل تجربه متحقق ست چه بعضی از ارباب عزائم و اصحاب قلوب [illegible] اند که سالها قطعاً خواب نکرده اند و بدو رکعت نماز یا وردی دیگر شب بروز آورده و بر طهارت عشا صلوة صبح گذارده بی آنکه در مزاج ایشان خللی پیدا شود۔

جوهر در صحبت و آداب آن صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند کیمیای سعادت ابدی صحبت ست و تخم شقاوت سرمدی هم صحبت هیچ چیز در نفوس بنی آدم از خیر و شر چندان تاثیر ندارد که صحبت از ینجهت طائفه که بر صلاح آن نظر کرده اند صحبت را علی الاطلاق بر وحدت تفضیل داده اند و طائفه که نظر بر فساد و مضرت آن کرده اند وحدت را مطلقاً بر صحبت ترجیح داده اند صاحب مثنوی معنوی ع

علم آموزی طریقش قولی ست — حرفت آموزی طریقش فعلی ست
فقر خواهی آن بصحبت قائم ست — نی زبانت کار می آید نه دست

وحق صریح و مذهب صحیح آنست که هیچ یک از صحبت و وحدت نه مطلقاً محمود ست و نه مذموم الا بشرطی و آن نظر مصاحبت و اعتبار حال او ست اگر از اهل خیر و صلاح ست صحبت او بهتر و اگر از اهل شر و فساد بود وحدت از صحبت او بهتر۔ هر صحبت که بنا بر آن محبت الهی بود محمود و هر صحبت که مبنی بر هوا و مشارکت لذت فانی بود مذموم۔ و فائده صحبت وقتی دست دهد که بر شرائط و آداب آن عمل نماید۔ و آداب صحبت بسیار ست از انجمله چند آداب که بمثابه اصول اند ذکر میرود و امید ست که آداب دیگر از ان معلوم شود ادب اول تخلیص نیت و احکام قاعده صحبت ست طالبان مبتدا

باید که در مبدا التخلیص و تصفیه نیت از شوائب علل فانیه و حظوظ عاجله مقدم دارند چه هر صحبت که بنا کرآن بر قاعده واهی و علتی متناهی بود بزوال این علت زائل گردد و عاقبت بوحشت و فرقت انجامد و ثمره صحبت در خاتمه آن پدید آید - پس لازم بود که اول نیت از شوائب علل صافی گردانند نماز استخاره کنند و تضرع از حضرت ذوالجلال توفیق برکت صحبت و حسن خاتمت وی درخواهد ادب دوم طلب جنسیت باید که اختیار صحبت نکنند الا با طالبان حق و قاصدان آخرت تا جنسیت واقع بود - ادب سوم ترک تکلف ست باید که بتکلف زندگانی نکند چه تکلف از طریق تصوف دور ست - ادب چهارم تنفید تصرفات در هرچه موسوم بسمت مالکیت او الا ما حرم الله مفتوح و مسلوک دارد - پنجم التواء سر و علانیه است باید که همچنانکه ظاهرا با صاحب خود بصفا و تودد بود باطنا هم بصفا و محبت باشد - ششم تغافل ست از زلات اخوان باید که اگر بر زلتی اتفاقی از زلات اخوان وقوف افتد خود را از آن غافل سازد داند که وقوع زلت لازم بشریت ست - هفتم اظهار جمیل و ستر قبیح ست باید که بپوشد معائب صاحب خود مستور دارد و محاسن مکشوف - هشتم تحمل و مدارا ست باید که بار یار خود بکشد و بر مصادمت مکروه از وے صبر کند - نهم نصیحت ست باید که بر عیبی که دران نصیحت پسندیده بود و آنرا در صاحب مشاهده کند مبذول دارد و او را بران تنبیه و اطلاع دهد و در ازاله آن کوشد و نصیحت در خلوت کند و الا فضیحت بود - دهم قبول نصیحت ست باید که اگر صاحب وی را نصیحت کند منت شمرد - یازدهم ایثار ست باید که اصحاب را در جمیع حظوظ بر خود مقدم دارد و آنچه مقدور او بود از حظوظ و منافع بر ایشان ایثار کند اگرچه بدان محتاج بود دوازدهم انصاف ست باید که انصاف برادران بدهد و از ایشان انصاف نطلبد و همیشه بنقصان و تقصیر خود معترف بود و توقع از دیگران ندارد ابو عثمان حیری گفته حق صحبت آنست که مال خود را بر برادر خود متوزع داری و بمال وے طمع نکنی و انصاف از خود بدهی و از وے طلب انصاف نکنی و متابع او باشی و از وے متابعت نجوئی و اندک نیکی او بسیار دانی و بسیار نیکی از خود اندک - سیزدهم تصدیق وعده است باید که هر وعده که با یار کند در بند آن باشد که بدان وفا نماید چه خلاف پیمان نوعی است از کذب - چهاردهم آنکه چون تفضیل صاحب خود شناسد تقدیم او واجب داند - پانزدهم اداء حقوق اصحاب - شانزدهم شفقت و تعطف بر اصاغر و قطع طمع از خدمت ایشان - هفدهم رعایت اعتدال ست در صحبت باید که حال خود در صحبت میان انبساط و انقباض معتدل دارد و از افراط و تفریط اجتناب کند - هژدهم حرص بر ملازمت ست باید که

بملازمت صحبت یار حریص بود و از مفارقت او محترز ـ نوز دہم مہاجرت مانوس ست ـ بیستم ذکر مہجور ست بخیر که بعد از مفارقت یاد صاحب خود نکند الا بخیر از جہت مراعات حقوق صحبت ـ

جوہر کسی که اراده کند رفیق پس الله تعالیٰ کافی است و اگر مونسی خواہد پس قرآن ... کافی است و اگر گنج خواہد قناعت کافی ست و اگر ... خواہد موت کافی ست و اگر اکتفا نکند باین چہار ... او را نار کافی است ـ

جوہر اگر سخت گرسنه شود و عاجز باشد از طلب قوت پس فرض ست بر ہر که بداند حال او ... اینکه او را طعام بدہد یا بنمائی کند بر کسی که او را طعام دہد پس اگر قادر باشد بر کسب بر و لازم است که کسب کند و اگر قادر نباشد لازم است او را که سوال کند و اگر ترک سوال کرده بمیرد گناہگار شود سوال بقدر حاجت باید است ... وقت سوال نظر بسوی حقتعالیٰ دارد و این ہم توکل برحق است

جوہر صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که لفظ ادب عبارت ست از تحسین اخلاق و تہذیب اقوال و افعال

جوہر سنت سلام آنست که کلان تر بر خرد گوید و شہری بر روستائی و سوار بر پیاده و خواجه بر غلام و بی بی بر کنیزک و استاد بر شاگرد و ہر که بجاه و نعمت زیاده باشد سلام بر آنکس بود که حضرت سید عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند که من این ادب از پروردگار خود آموخته ام که حضرت خداوندی در شب معراج بر من اول سلام فرمودند که **السلام علیک ایها النبی** لفظ سلام در کل مواضع السلام علیکم یا سلام علیکم بالتنوین نزدیک شافعی سلام علیکم و بر قول علما السلام علیکم افضل است سلام بالف و لام و در حدیث است کسی که گوید سلام علیکم او را ده حسنات است و اگر بگوید السلام علیکم او را سی حسنات است و اگر در کلام تقدیم و تاخیر باشد یعنی یکی گوید السلام علیکم و دیگر نیز گوید السلام علیکم این جائز است زیرا که سلام ثانی جواب است و اگر ہر دو معاً گویند السلام علیکم واجب است بر ہر دو جواب

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالیٰ بسره المبارک فرمودند که چون در صدقه پنج شرط موجود شود ہر آئینه آن صدقه قبول باشد و از آن پنج شرط دو پیش از عطاست و دو در حالت عطاست و یکے بعد از عطاست اما آن دو که پیش از عطاست یکے آنست که آنچه خواہد داد از وجه حلال پیدا کند دوم شرط آنست که نیت کند که بمرد صالح دہد که در وجه فساد خرچ نکند یعنی باہل صلاح دہد و آن دو شرط که در حالت عطاست یکی آنست که بتواضع و بشاشت دہد و بانشراح دل دوم شرط آنست که خفیه بدہد و آن یک شرط که بعد از عطاست آنست که پیش کسی آنرا بزبان نیاورد و ذکر آن نکند

جوهر بدانکه آداب در سخن گفتن آنست که [illegible] در سخن گفتن نیکخواهی و راهنمونی خلق بود و طلب
[illegible] ایشان و مقصود نفع خلق بود [illegible] خود و سخن نگوید با مردمان مگر بر اندازه عقل ایشان و ارشاد
[illegible] اصحاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم که ما گروه انبیائیم فرموده شده ایم که سخن گوئیم با مردمان
[illegible] عقلهای ایشان و سخن نگوید [illegible] آنکه سوال کرده شود و جواب گوید بر اندازه فهم و
[illegible] نه بر اندازه علم خویش که عادت صحابه و سلف همچنین بوده است و صفت ابدالان چنین است
[illegible] نگوید تا کسی از ایشان سوال نکند و سوال [illegible] از مقام خویش [illegible] نکند بدان [illegible]
[illegible] است و سخن نگوید در علم [illegible] [illegible] تا آنجا [illegible]
یا ایها الذین آمنوا لم تقولون [illegible] کبر مقتا عند الله [illegible]
[illegible] چرا میگوئید [illegible] بزرگ است از روی خشم عند الله [illegible] و قال الله تعالی
[illegible] ون الناس بالبر و تنسون انفسکم و انتم تتلون الکتاب [illegible]
[illegible] نفسهای خویش را فراموش میکنید [illegible] کتاب [illegible]
[illegible] قدرت آن فعل نکند اما در [illegible] آن فعل نباشد [illegible] این آیت [illegible] چنانکه
[illegible] زکوة و حج میکند مستحق ثواب باشد اگرچه خود تارک [illegible]
[illegible] این آیت کسی آمد که وی قاصد بر آن فعل نباشد یا دیگری را امر بطاعت کند [illegible]
آن کار کند اما اگر یکی [illegible] امر بطاعت [illegible] بر خیرات میکند و خود نیز قاصد است [illegible] آن
مشغول نمی شود اگرچه آن فعل بعمل مقرون نمیگردد اندر تحت این آیت [illegible]

جوهر باید که بمردمان سخن بر اندازه عقل ایشان گوید یعنی ایشان طاقت سماع آن دارند و فهم
ایشان در آن رسد

جوهر یکی از بزرگی سوال کرد ما الزهد و بحب مال مبتلا بود جواب داد که الزهد ترک المال
و دیگری هم سوال کرد ما الزهد و این بحب جاه مبتلا بود فرمود که الزهد ترک الجاه

جوهر آداب طعام خوردن آنست که بی گرسنگی طعام نخورد و در اثنای طعام خوردن از یاد حضرت
حق تعالی غافل نشود و بر مائده پیش از بزرگان دست دراز نکند و اگر میزبان باشد دیگران را بخوردن طعام
امر نکند و هر جا که بنشانند نشیند و از جائیکه بنشانند بجای دیگر نرود و پیش از شریک دست از طعام نکشد
و اگر صاحب مائده بخدمت برخیزد مانع نیاید و در آرزوی طعام خاص بانفس خود موافقت نکند و بهر چه پیش نهند
خرسند بود و بعد از فراغ طعام شکر منعم بجا آرد

جوہر حیوان درشہبر [illegible] و ہر چہ کہ نام حضرت خداوند تعالی بران نوشتہ باشد از خود جدا نکند و بجای
چپ در پیش نہد [illegible] باشد و رو برقبلہ و آفتاب ماہتاب نہ نشیند و پشت بر آنہا نیز و بر پا بستہ چنانچہ تمام زیارت
نماید و بے ضرورت [illegible] تنگ و سخن نگوید و وقت [illegible] است پیش نہد

جوہر در استیا احد [illegible] آنچنان بود کہ بعد از انقطاع بول [illegible] بیشتر بر وفق مراعات
و ترذکر را برفق و آہستگی بکشد [illegible] بیفشاند تا کہ قطرہ [illegible] بول باشد جمعید و در تمدید [illegible] مبالغہ
نماید تا از حد علو در نگذرد [illegible] واحصا [illegible] کہ تا رطوبت یا بہ استبرا
کنند چہ تشبیہ ذکر [illegible] پستان [illegible] نکرد و آشد [illegible] بیت از ر ... ظاہر شود

جوہر خواب عبارت از [illegible] فعلی از کا [illegible] بعلو [illegible] چیزے در نظر خیال
آید و آن [illegible] عالم آن خوابی [illegible] بواسطہ [illegible] ادراک کند
از وساوس شیطانی و ہواجس نفسانی کہ اتقاء شیطان و نفس باشد خیال [illegible] بہ اسباب
در نظر نفس آورد [illegible] باشد [illegible] کہ آن [illegible] رویاے صالح گویند [illegible]
اوست کہ خواب [illegible] چہل و شش جزو نبوت و در [illegible] آمدہ است [illegible]
کہ جناب [illegible] عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ و سلم بعد از چہل سال مبعوث
شدند و تمامی [illegible] شصت و سہ سال [illegible] بیست و سہ سال از عمر خجستہ آل در نبوت گذرانیدند
از انجملہ در ابتدا [illegible] ماہ وحی بخواب [illegible] آمد بعد ازان بیست و دو و نیم سال دیگر حضرت جبرئیل علی نبینا
و آلہ و علیہ السلام [illegible] نصوص قرآنیہ نازل می شد بنا برایں قاعدہ خواب صالح یک جزو است
از چہل و شش جزو نبوت زیرا کہ شش ماہ یک جزو میشود از چہل و شش جزو بیست و سہ سال و فرق کردہ اند
میان رویا [illegible] صادق رویاے صالح آنست کہ مومن یا ولی یا نبی ببیند و از نمایش جناب
حق سبحانہ و تعالی باشد و بتاویل و تعبیر حاجت بود و رویاے صادق آنست کہ بے تاویل راست باشد
اما از نمایش روح بود و در رویاے صادق مومن و کافر شریک اند و واقعہ غیبی دو نوع ست یکی محتمل است
کہ برہمنان و فلاسفہ و بے دینان را از کثرت ریاضت نفس و تزکیہ نفس تصفیہ دل کشف افتد
و بر بعض احوال خلق وقوف باشد و از امور نا آمدہ خبر دہند اما ایشان را بدان قرب و قبول و
سبب نجات نباشد دوم واقعہ غیبی آنست کہ در آئینہ آفاق و انفس جمال آیات بینات در نظر آید

جوہر شیخ رکن الدین شیرازی قدس در نصوص الخصوص فی شرح الفصوص میفرمایند کہ
کہ عالم خیال انسانی دو روے دارد یکے بسوی عالم مثال مطلق کہ اصل و منشاے اوست و یکے دیگر

بجانب نفس و بدن و نقوشی که در خیال منطبع میگردد اگر از طرف سفلی و جانب نفس و جسم ست آن محاکات باشد از هیئت نفسانیه و مزاجیه و آنرا حقیقتی و اصلی نباشد از قبیل اضغاث احلام گیرند و معتمد علیه نباشد و اگر انچه منطبع شده دروی از جهت علویت ست یعنی از عالم مثال مطلق یا از قلب نورانی انسانی منور بنور عاطفت رحمانی و آن صورت هر آئینه دروی مرتسم و متجسد گردد و آن البته حقانی باشد خواه در خواب باشد و خواه در بیداری یا بین النوم و الیقظه و انچه بیند از رویای صادقه یا از قبیل وحی باشد و محتاج به تعبیر و تاویل نباشد چرا که از خزانه علم حق بوی نموده شده است و خطا و غلط دران نباشد و اگر انعکاس قلب منور بنور قدس باشد اگر قوت متصرفه انسانیه دران متصرف گردد و آنرا از ان صورت نقل کند بصورتے شبیه مناسب اگر رویا باشد به تعبیر محتاج بود و اگر وحی بتاویل محتاج گردد و واقعه حضرت ابراهیم علی نبینا و آله و علیه السلام از ان قبیل بود که به تعبیر محتاج بود از ین سبب حضرت ایشان را فدا رسید که وفدیناه بذبح عظیم

جوهر معنی علمی کلی که هست اول نزول او از ام الکتاب ست یعنی علم الله تعالی بعالم لوح محفوظ که بمثابه دل عالم ست و از انجا متنزل میگردد بعالم مثال و از انجا متجسد و متشخص میشود پس بعالم حس متنزل میشود و در شاهد محقق میگردد خواه بعینه و خواه بصورتے مناسب آنکه دیده بود و تعبیر عبارت از چنین صورت ست - حال حضرت ابراهیم علی نبینا و آله و علیه السلام در مبدا این بود که هر خوابی که بدیدے و صورتے که در عالم خیال بوی نموده شدی در عالم حس و عیان بعینه حقیت آن نیز مشاهده کردے و عرفا این حال را کشف صوری خوانند.

جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالے بسره المبارک فرمودند که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم میفرمودند که دوش یاران خود را دیده ام که هر یکے پیراهنی پوشیده اند ولیکن یکے را پیراهن تا سینه بیش نیست و یکے را تا ناف و یکی را تا زانو اما عمر را دیدم که پیراهن او در زمین کشان بود عرضه داشت کردند که این خواب را تعبیر فرموده آید فرمودند آرے پیراهن هر یکے را بر دین هر یکے تعبیر کرده ام و فرمودند وقتی مردی بخدمت ابن سیرین آمد و گفت که من بیگاه سفرجل در خواب دیده ام گفت تو سفر خواهی کرد گفتند از کجا گفتی گفت اول سفرجل سفر ست و مردے دیگر بیامد و گفت که من امشب سوسن در خواب دیده ام گفت ترا بدی برسد گفتند از کجا گفتی گفت اول سوسن سو ست و آن همه حکمهاے او درست بود و فرمودند که ابن سیرین مرد بزرگ و عالم و در عهد حضرت خواجه حسن بصری قدس سره بود و فرمودند که امام محمد غزالی

قدس سره در احیاء العلوم آورده اند که آن دو خواب را که ابن سیرین تعبیر کرده است از عجائب روزگارست
و آن آنست که وقتی مردے در ماه رمضان بخدمت او آمد و گفت که من این شب در خواب دیده ام
که انگشترین در دست منست و افواه رجال و فروج نسا را مہر می کنم ابن سیرین گفت تو مگر موذنے
گفت آرے گفت بانگ نماز نیک پگاه چرا میگوئی و مردے دیگر بیامد و گفت که من در خواب دیده ام
که روغن از کنجد بیرون می آید و من باز آنرا در کنجد میکردم ابن سیرین گفت که آنکه در خانۂ تست
نیکو تفحص کن نباید که مادر تو باشد آن مرد در خانه آمد و از جفت خود پرسید چون نیک تفحص نمود مادرش بود

جوہر جناب مستطاب سرورعالم در مبادی وحی ہر خواب که دیدے بعد ازان بعینه واقع شدے
و این خواب را رویاء صادقه خوانند و این رویاست که جزوی از نبوت ست

جوہر جناب مستطاب سرورعالم صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم میفرمایند که ہر که دید مرا در
خواب پس بتحقیق دید مرا زیرا که شیطان تمثل نکند بمن بعضی میفرمایند که رویت شریف جناب سرورعالم
صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بر صفتے و نعتے صحیح باشد که در دنیا بودند و بعضے میفرمایند که رویت
شریف بہر صفتی که باشد صحیح بود و در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برہان الدین قدس سره
میفرمودند که اگرچه شیطان بصورت منور آنسرور صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم متمثل نمی تواند شد
خود را چنان نمی تواند نمود لیکن رویت شریف در حالت خواب بر سبیل توہم و تخیل رائی می تواند بود
چنانچه نقل ست که حضرت امام محمد غزالی قدس سره مر برادر خود حضرت امام احمد را قدس سره ہرگاه فرمودے
که من جناب سرورعالم را صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم در خواب دیدم فرمودی که آنچه دیدۂ
توہم و تصور تست تا روزی حضرت امام احمد قدس سره جناب سرورعالم را صلی اللہ تعالی علیه وآله وسلم
در واقعه دیدند و جناب سرورعالم صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم خوشۂ خرما بایشان ارزانی
داشتند در آنوقت بعرض رسانیدند که برادرم شغف رویاے لقاے مبارک بغایت دارد میخواہم
که باین سعادت مستعد گردد و ازین خوشه تبرکے بوے نیز عطا شود جناب سرورعالم صلی اللہ تعالی
علیه وآله واصحابه وسلم دو خرما ازان خوشه جدا کردند و خود را در خواب امام نموده عطا فرمودند حضرت
امام بعد از انتباه صورت این معامله را به برادر باز نمودند حضرت امام احمد قدس سره تصدیق
کردند و خوشه مذکوره را که دو خرما ازان جدا شده بود ظاہر ساختند و صورت واقعه خویش تقریر فرمودند

جوہر بدانکه اگرچه شیطان بجای حضرت سرورعالم صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم خود را
بمردم در خواب نمی تواند نمود اما بجاے حضرت حق تعالے می تواند نمود یعنی ابلیس بدین تلبیس قدرت دارد

که خود را بنوعی در رویا نماید که هر که وی را ببیند پندارد که حضرت حقتعالی را دیده

جوہر خواجہ ابن سیرین قدس سره میفرمایند که اگر کسے خود را جامہ سیاه پوشیده بیند و بنیده خواب اگر از طائفه لشکریان ست تعبیر آنست که سلطان شود و اگر از دانشمند انست قاضی شود و اگر از عوام الناس است غمی و اندوہے بدو رسد و نقل ست که یکے نزد حضرت ایشان آمد و گفت که من خواب دیده ام که بانگ نماز میگویم فرمودند تو حج خواہی کرد ہمدران مجلس دیگرے گفت که من نیز خواب دیده ام که بانگ نماز میگویم فرمودند که ترا به تہمت دزدی گیرند۔

جوہر بدانکه حین تقریر خواب اگر تحریک دست سائل جانب راست ست یا جانب آسمان تعبیر بخیر باشد و اگر تحریک دست او جانب چپ بود یا بجانب زمین تعبیرش شر بود و این را تعبیر بفعل سائل گویند و نیز وقت سوال سائل گوش دارد و اگر چیزے شنود که آن بفال مبارک ست چنانکه اذان یا تلاوت قرآن مجید یا ذکر اولیا و امثال آن تعبیر بخیر باشد و اگر چیزی شنود که آن بفال مبارک نیست چنانکه دشنامی و گریه و امثال آن تعبیرش بد بود و این را تعبیر بسمع گویند و ہم وقت سوال سائل نظر کند اگر چیزے بیند که آن بفال مبارک باشد مانند روی خوب یا صورت اسپ یا امثال آن تعبیر بخیر است و اگر روے زشت یا صورت چیزی بیند که بفال نیک نیست تعبیر بشر ست

جوہر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که با یکے از اکابر سمرقند گفتم اگر کسے در خواب بیند که حضرت حق سبحانه و تعالی مرده است تعبیر این چیست فرمودند که اکابر میفرمایند که اگر کسی در خواب بیند که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم مرده اند تعبیرش آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصورے و فتوری شده است و این مردن صورت شریعت ست این نیز مثل آن رنگے دارد حضرت خواجه فرمودند که میتواند بود که کسے را حضور مع الله تعالی بوده باشد و ناگاه آن حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنے نسبت حضور و شہود او نابود شد و حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره میفرمایند که می تواند بود که یکے از ہوا ہا که صاحب واقعه آنرا خداے خود گرفته بوده است از دل وے نابود شود آن مردن خداے عبارت از نابود شدن این ہوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضورا و زیاده شود

جوہر بایزید خداوند تعالی را در خواب دید عرض کرد که راه بتو چیست فرمود از خود گذشتی و رسیدی

جوہر حضرت جنید بغدادی فرمودند که حق تعالی را بخواب دیدم فرمان شد چه میخواہی گفتم

انچه تو خواهی فرمان شد من ترا میخواهم چنانکه تو مرا میخواهی باز فرمان شد هرچه میخواهی بخواه گفتم ترا میخواهم

جوهر اگر یکی چیزی شیرینی در خواب خورد تعبیرش آنست که لذت ایمان نصیب وے گردد-

جوهر بدانکه سالک را در واقعه سه فائده هاست اول آنکه فرق میکند میان حق و باطل دوم میان وقائع نفسانی و شیطانی و حیوانی و سبعی سوم میان ملکی و قلبی و روحے و رحمانی تا که غالب نشود بر نفس صفات ذمیمه مانند حرص و بخل و حسد و حقد و کبر و غضب و شره یعنی غایت حرص و شهوت اگر سبزهاے خوش و روضها و قصرها و آئینه هاء صافی و جواهر نفیس و گوهرهاے شریف و ماه و ستارگان و آسمان صافی و آب هاء روان و صاف اینجمله صورت صفات و مقامات دلی ست واگر ایوان بے نهایت بیند و عالمهاے نا متناهی و طیران و معارج و طے زمین و آسمان و رفتن بر هوا و عالم بیرنگی و بیچونے و کشف معانی و علوم لدنی و ادراکات بے الوان و تجرد از جسمانیت و تجلی روحانیت اینجمله از صفات روحانیت و نمایشهاے روح واگر مطالعه ملکوت و مشاهده ملائک و هواتف و عرصه بهشت و دوزخ و افلاک و عرش که راس ملکوت اشیاست در نظر آید در سلوک صفات ملکی ست و حصول صفات حمیده واگر مشاهدات انوار عالم غیب افتد و مکاشفات الوهیت و الهامات و اشارات و مکالمات و تجلیهای صفات ربوبیت در مقام فنا و بقا و وصول تخلق باخلاق حق است

از هر نوع احوال و قائع شمه نموده اند باقی ازین قیاس میکنند

جوهر اگر کسی حضرت خداوندی را ببیند در خواب پس باشد رویا صحیح محتاج سوی تعبیر یعنے سالک را در خواب یا در حال چیزی نماید چنانستے که کسی گوید که آن چیز پروردگارست و آن دیدن صحیح بود لیکن محتاج بسوی تعبیر بود اما سالک درین محل بالقاء شیطان آن چیز را عین خداپندارد در غلط افتد تعبیر آنست که آن شخص هنوز بنده نفس ست دوست میدارد نفس خود را پس واجب است بر آن سالک که بپرهیزد از طاعت نفس و هوای گاه باشد که در خواب چیزی ببیند و از القاء شیطان پندارد که این پروردگارست و باشد که درین محل پندارد که حضرت حقتعالی است از القاء شیطان

جوهر هر که حضرت خداوند تعالی را در خواب بیند کاری کند که او را بهشت واجب آید و از غمهاے دنیا و آخرت بے غم شود و اگر کافر بیند ایمان یابد و اگر عاصی بیند توبه یابد و اگر ظالم بیند عادل گردد و اگر مطیع بیند مزیدے در کار او پیدا آید و اگر بنده بیند آزاد گردد و اگر محبوس بیند خلاص شود و اگر بیمار بیند شفا یابد و اگر فقیر بیند غنی گردد و دیدن حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم نیز همین حکم دارد

جوهر اگر خواب نیک بیند آنرا در باطن سخت بگیرد و با دوستان بگوید و تعبیر آن از نادان نپرسد

واگر خواب مکروه بیند سه بار گوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم سبحان الله
والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم وهر بار آب دهن
جانب چپ اندازد و دیگر رو از پهلوی که بدان بود و بعضی دو رکعت نماز نیز بگذارند و تصدق کنند بچیزے
و این خواب با کسی نگوید و تعبیه آن از کسی نجوید و بداند که اینچنین خواب اثری ندارد تا خواب مذکور او را
زیان نکند۔

جواہر وعده را وفا باید کرد و آن وعده ها که در روز میثاق واقع شده و در قرآن شریف در مواضع
مذکور گشته و وعده ها که با عبد اند نیز واجب الایفا اند بامر الٰہی بشرط آنکه مخالف تشریع حق نباشد و شیخ
اکبر فرموده از جمله اولیاء الله موفون لعهد اند و قتیکه عهد کنند وفاء آن عهد میکنند و غدر که ضد عهد است
نمی کنند و وفا بعهدے که با الله تعالے است بر وجه اتم می کنند و وفا از شیمها خاصه الله تعالے است
پس شخصیکه امد بان امور که الله تعالیٰ تکلیف داده است بآن بر وجه تمام و کثیر کرد و این ایتان بوجهی
که عادت شود پس آن شخص وفی است والله وفا کرد پس معلوم شد که اصل ایفاء وعده بالله است
و آن ایفاء ایتان بشرائع است و ایفاء وعده با عباد از انجهت ست که الله تعالے فرض و واجب گردانید
پس این ایفاء هم ایفاست بالله و نیز شیخ اکبر فرموده کسی که مکشوف شود بر وے انچه عارض می شود
مرمیت را وقت احتضار موجب میگردد این کشف را وفاء عهد که بالله است و نیز فرموده که گاہے این
وفا بعهد این سبب کشف میشود و گاہے این کشف سبب وفاء عهد میگردد و باید دانست که وفاء وعید
مطلقا کرم نیست بلکه در بعض مواضع تخلف وعید در کرم است والله تعالے حضرت اسمعیل را مدح کرد
و حضرت حق سبحانه و تعالیٰ فرمود که صادق الوعد بودند و نه مدح کرد بصدق وعید و الله تعالے جائیکه
وصف کرده خود را وصف کرد بصدق وعده و فرمود ان الله لا یخلف المیعاد و نفرمود لا یخلف الوعید

جواہر عطا دو قسم ست عطای ذاتیه و عطای اسمائیه و اعطیات جمیع اعطیه و اعطیه جمع عطا و
عطا و منحه که جمع وی منح ست هر دو بیک معنی آید۔ و عطا که از ذات بیچون به بنده رسد از تجلی اسم جامع الله باشد
نه از دیگر اسماء صفات و افعال و آنرا اسم جامع از انجهت گویند که باعتبار اسم ذات است فقط و باعتبار
اسم ذات ست با جمیع صفات۔

جواہر عطایا و منح بر دو قسم اند ذاتیه یعنی بخششهای که منسوب اند بسوے ذات حق تعالیٰ و نور
ذات در انجا ظاهر ست و اسمائیه یعنی بخششهاے که منسوب باشند بسوی اسماء حق تعالیٰ که از دست اسمی
از اسماء حق تعالیٰ بیرسند و اگر قدم اسمی در میان نشود آن نعمت بدائره ظهور داخل نشود و بایست

هیچ کس نیاید و امتیاز در میان عطایای ذاتیه و اسمائیه کار ذوق ست و بگفتن راست نیاید۔
چو بهر صاحب فوائد الفواد قدس سره بحضرت سلطان المشائخ رضی الله تعالی عنه عرضه داشت کرد
که این کس هرگز از کسی چیزی نخواسته و همه عمر در توقع نکشاده اگر کسی ناخواسته لطفی میکند و چیزی میدهد
چگونه باید کرد فرمودند که بباید ستد بعد ازان فرمودند که وقتی حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم چیزی بحضرت امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه میدادند حضرت ایشان التماس نمودند
که من چیزی دارم این به فقیر دیگر عنایت شود از اهل صفه وغیره آن حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم فرمودند که هرکه ترا چیزی دهد بغیر خواست آنرا بخور و صدقه کن و در ثمرات الحیات مذکورست
که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که چون بر درویش توکل کنش ابواب فتوح کشاید انچه
بے خطره دل و احتمال شبهه منت حامل حاصل آید باید که اقبال نماید و میفرمودند چنانچه تگاپوی و جستجوی
در تحصیل اسباب معیشت خلاف اخلاق حمیده است همچنان بجد و جهد رد کردن آن ناپسندیده است
زیرا که بنده را بر مقام تسلیم مستقیم باید بود و ترک اختیار باید نمود نه تجمیع تصدیع باید کشید نه تفریق تفرقه
باید دید و منقول ست از ابوهریره رضی الله تعالی عنه که فرمودند من از کسی سوال نکنم و اگر کسی بدهد مرا
بے سوال پس قبول کنم و بزرگی فرموده که وقتی مرا بے سوال از غیب چیزی پدید آمده بود من آنرا قبول
نکردم حضرت حق سبحانه و تعالی بسوال آنچیز مرا مبتلا کرد و در حدیث شریف نیز وارد ست که اگر کسی را چیزی
ناخواسته برسد و آن رد کند بسوال آن چیز مبتلا گردد و شیخ محمود کاشی قدس سره در مصباح الهدایة فرمود
احوال متصوفه در تسبب و توکل بحسب اختلاف درجات مختلف ست بعضی بجهت ضعف حال یا صلاح وقت
در طلب رزق توسل باسباب کنند و بعضی بجهت قوت حال و سلب اختیار بکفالت حق سبحانه تعالی اکتفا
نمایند و بروی توکل کنند و بهیچ سبب توسل و توصل برزق مقسوم نجویند طائفه اول که متسببان اند بعضی
توسل نمایند و بعضی بحکم صلاح وقت گاه بکسب و گاه بسوال چنانکه ابراهیم ادهم گاهی بودی که برای نفقه
اصحاب کسب کردی و گاهی که تنها بودی در وقت حاجت بقدر دفع وقت طریق سوال سپردی و ابوحفص حداد
که استاد جنید بود بین العشائین قدر ما یحتاج از خانها سوال کردی و ابوسعید خراز در بعضی احوال وقتی
که نیک محتاج شدی دست فرا داشتی و شیئاً لله گفتی این طائفه را تا ضرورتی و فاقه تمام نبوده است و
صلاح وقت مقرون باشارت غیب در سوال نه دیده اند در آن برخود نگشوده اند مادام تا توانسته
سوال نکنند ازان پرهیز باشند و اما طائفه دوم که متوکلان اند بجهت کمال شغل به حق تعالی و مشاهده
جمال توحید و مطالعه نور یقین هیچ سببی از اسباب رزق بتسبب نجویند و از هیچ مخلوق استعانت ننمایند تا

مسبب الاسباب بہر طریق کہ خواہد رزق بدیشان رساند روزی یکے از بایزید پرسید کہ ما ترا بہ کسبی مشغول
نمی بینیم معاش تو از کجاست جواب داد کہ مولاے من خنزیر و کلب را رزق میدہد و تو می بینی بایزید را
رزق نخواہد داد و از ین طائفہ بعضے آنہا اند کہ ہر چہ خواہند از حق تعالےٰ خواہند تا از سہ چیز یکی ارزانی دارد
یا اعطاء مسئول یا مبر از ان یا ازالہ داعیہ آن از خاطر بعضے آنہا اند کہ ہیچ نخواہند نہ از حق و نہ از
خلق بسبب آنکہ علم و ارادت خود را در علم و ارادت مطلق محو کردہ اند دانند کہ علم ازلی را احاطہ بمصالح
آنہا از علم ایشان زیادت بود و ارادت کلی را تعلق بحوائج ایشان از ارادت جزوی ایشان بیشتر و
عام تر باشد لاجرم بعلم او از سوال مستغنی باشند چنانچہ ابراہیم علیہ السلام فرمود علمہ بحالی حسبی عن
سوالی از اینجاست قول آنکہ گفت الفقر لا یحتاج الی اللہ ۔ متوکلان ۔ اصحاب فتوح
خوانند بجہت آنکہ از فتوح غیب تناول ایشان بود ہر چہ بینند کہ از غیب بے تطلع و تشوق نفس
فتوح میشود آنرا قبول میکنند اگر چہ بدان محتاج نباشند و اہل فتوح بعضے آنہا اند کہ در اخذ و عطا
بر سابقہ ازلی متوقف باشند بسبب آنکہ نفس خود را در ہر حال بہ تبعیت ہوا متہم دارند و بعضی آنہا اند
کہ در اخذ متوقف باشند و در اعطا نہ چہ در اعطا حظ نفس کمتر بینند و بعضے آنہا کہ در اعطا متوقف
باشند و در اخذ نہ چہ در اخذ محض اختیار و مجرد فعل حق تعالےٰ بینند و در اعطا اختیار و فعل خود
و بعضی کہ نہ در اخذ متوقف باشند نہ در اعطا بسبب تلاشی وجود ایشان در نور توحید و تصرف در اشیا
بحق و امن از غائلہ ہوا و وجود این طائفہ در عالم از کبریت احمر عزیز تر و کمیاب ست پس ادب
تارکان اسباب و متوکلان کہ تناول ایشان از فتوح بود آنست کہ پیش از وصول بدرجہ اعلیٰ
تجلی ذات یا صفات یا افعال کہ مبدء تجلیات ست در تناول فتوح و اعطا بہ سابقہ علمی جدید
و اذنی عتید مسارعت نمایند و پیش از احکام مقام حریت در قدمگاہ احرار قدم ننہند و حال خود را بر اصحاب
تمکین و ارباب یقین بے دلیل صحیح و یقین صریح قیاس نکنند و صحت اذن بطریق نوم معلوم شود یا بواقعہ یا بکشف مجرد
نقل ست کہ شیخ حماد ہیچ طعامی نخوردی الا آنکہ در واقعہ یا در خواب بدی کہ فلان طعام چندین مقدار از فلان بستان یا دیگری
در خواب بدی کہ فلان طعام چندین مقدار نزد حماد ببر پس شیخ حماد آنرا بستدی و قبول کردی و آوردہ اند کہ جناب
مستطاب غوث الثقلین سیدی و شیخی سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ و ارضاہ بشخصی از
مریدان خود گفتہ فرستاد کہ فلان کس را نزد تو ودیعتے ہست باید کہ از ان چندین زر و چندین طعام
بفرستی حالانکہ مودع غائب بود آن شخص نزد حضرت ایشان آمد و عرض کرد چگونہ روا باشد کہ من در
ودیعت تصرف کنم ما نہ جناب شما پسند فتوی دہید کہ نشاید حضرت ایشان او را بیان الزام نمود او

بموجب اشارت جناب مقدس وعلی منقاد و مستسلم شد بعد ازان عنقریب مکتوبے از صاحب ودیعت مذان شخص رسید کہ چندین زر وچندین طعام از ودیعت بردار و پیش حضرت معلا و مقدس ببر پس جناب والا اورا فرمودند اشتنی کہ اشارت فقرا ازصحت علم خالی بود وحقیقت فتوح آنست کہ از حقتعالی ستانند نہ از خلق خواہ واسطہ آن دست مردم بود یا نہ وخواہ سبب آن معلوم بود یا نہ بشرط آنکہ نفس را بر مقدمہ آن تطلع وتشوقی نہ بود شیخ الاسلام آوردہ است کہ وقتے مریدے از نزدیک شیخ ابو السعود آمد وگفت میخواہم مقدارے معین ازان موظف گردانم کہ ہر روز بخدمت تو آرند ولیکن مے اندیشم کہ صوفیان گویند المعلوم شوم شیخ گفت مانگوییم چہ ہر معلوم کہ حق تعالے برای ما اختیار کردہ

ما دران مشاہدہ فعل او کنیم وآنرا مبارک دانیم

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی ببرکتہم فرمودند کہ وقتی حضرت امیر المومنین عمر خطاب رضی اللہ تعالی عنہ بیکے اسپی بخشیدہ بودند آن اسپ بروے لاغر شد آنحضرت خواستند کہ آن اسپ را ازان مرد بہمائی نزور کہ بخشیدہ بودند بگیرند جناب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم فرمودند کہ دادہ خود را نباید خرید اگرہمہ بدانگے یابی

جوہر مردے از کثرت عیال وقلت معاش بحضور شیخ شبلی قدس سرہ شکایت کرد فرمودند کہ در خانہ باز رود ہر کرا روزی بر خداوند تعالی نیست اورا از خانہ بیرون کن وجماعتے بحضور سید الطائفہ حضرت شیخ جنید بغدادی قدس سرہ در آمدہ عرض کردند کہ طلب رزق کنیم فرمودند اگر میدانید کہ حضرت خداوند تعالے شمارا فراموش کردہ است یاد دہانیم گفتند در خانہ درائیم وبتوکل نشینیم فرمودند آزمودن شرک بود گفتند پس حیلہ چیست فرمودند الحیلۃ ترک الحیلۃ

جوہر ہیچگاہ بر فقیر سوال حلال میگردد یا نہ چون مشرف ہلاک شود وچارہ نیابد کہ بدان خلاص جوید سوال مباح گردد چنانچہ خواجہ ابو حفص حداد کہ استاد جنید بود اندر نماز شام ونماز خفتن بیرون آمدے وسوال کردی بر اندازہ حاجت خودستی ونیز خواجہ ابراہیم کہ مدتے در جامع بصرہ معتکف شدہ بودند در سہ شبا روز یک شب افطار کردی و آن شب افطار از درہا دریوزہ کردے واز مشائخ دیگر نیز ہمین منوال منقولست ودر روایات فقہ نیز مسطورست - اگر بے کسب حال فقیر بر قرار ماند واعتماد بر حق ثابت ماند ترک کسب بروی لازم گردد واگر صبر نشود ودر بدر دریوزہ کند کسب بروی لازم شود از جہت ضرورت - اگر شخصے سوال نکند ولی سوال مہانگیرد از جملہ روحانیان بود واگر سوال نکند واورا دہند قبول کند این را بہ فردوس اعلی نشانند واگر سوال کند وبیاید قدر کفاف قبول کند عزت دارست واگر بہ سوال حرص کند وہمیشہ کار وی ہمین ست

سواد الوجه فی الدارین در ماده اوست بالجمله اهتمام بر رزق قبیح است - زاهد عیال دار و ضعیف که
قوت مجاهده ندارد سوال کند زراعت بقدر کفاف مباح ست و اگر زاهد مجرد ست و قوت مجاهده دارد
اگر متوکل شود مزید درجه است و اگر چیزے نرسد فاقه کند که لیلة الفاقة معراج الفقیر هیچ نعمتی بهتر از
فاقه نیست و هیچ ملکی بهتر از قناعت نیست اگر طاقت بکسب ندارد و لعبه سه فاقه سوال هم مباح ست اما سوال
دو در وبزه از امراء و ملوک نکند از صالحی و شیخی و یا کاسبے که کسب او از وجه حلال بود لبقدر حاجت خرچ
کند باقی همه ایثار کند عاشق عیال دار ضعیف که تحمل مجاهده ندارد اگر سببے جوید غیر تجارت از براے
سد جوع که بدان قوت شب و روز حاصل کند داخل دنیا نیست زیرا چه داخل حساب نیست و زیادت طلب نکند
زیرا چه بهترین رزق آنست که بسنده کند حدیث خیر الرزق ما یکفی

هر که با همت درین ره آمدست	گر گدائی میکند شاه آمدست
نفس قانع گر گدائی میکند	در حقیقت پادشاهی میکند

عاشق مجرد و صاحب قوت که تحمل مجاهده دارد هیچ چیز او را بهتر از توکل نیست -
آنقدر تعلق که بنده را با رزق ست اگر با رزاق باشد هرگز گرسنه نماند که رزق الخواص فی
یقینهم و رزق العوام فی عینهم عوام نظر بر سبب کنند و خواص نظر بر مسبب تو دانی کسے را
کسی میدهد + خدا میدهد هاند خدا میدهد + چون توکل اختیار کند هر چه از غیب فتوح پدید آید قبول کند و
و چون و چرا نیفتد که دران خطر عظیم ست

جوهر حضرت ابو عبد الله رویم قدس سره فرمودند یا بنی اجعل علمک ملحا و ادبک دقیقا
و این اشارت ست که علم اندک را ادب بسیار بود و این دلیل ست بر شرافت و عظمت ادب ابلیس اگرچه
طاعت داشت بواسطه ترک ادب که گفت انا خیر منه مردود گشت و آدم زلت داشت بواسطه ادب که
گفت ربنا ظلمنا انفسنا مقبول گشت

جوهر در سفر و اقامت در رشحات مذکور است که احوال مشائخ طریقت در اختیار سفر و اقامت مختلف
افتاده است بعضی در بدایت سفر کنند و در نهایت مقیم شوند و بعضی در بدایت مقیم شوند و در نهایت سفر
کنند و بعضے در بدایت و نهایت مقیم باشند و سفر نکنند و بعضی در بدایت و نهایت سفر کنند و مقیم نشوند و هر طائفه را
ازین جها - فرقه در سفر و اقامت نیتی صادق و غرض صحیح است و حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره
میفرمودند که حضرت شیخ بهاء الدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را سفر به یا اقامت من خود را
از جواب عاجز نمودم بنا بر مراعات ادب ایشان مبالغه کردند که بگوے گفتم در سفر مبتدی اجزء پریشانی

دل ہیچ حاصل نیست سفر وقتی مبارک ست که صفت تمکین حاصل شده باشد ومبتدی را در گوشه
می باید نشست وصفت تمکین حاصل باید کرد زیرا که تشنیع وملامت خویشان وآشنایان وناموس
از مردمان وی را مانع می آید از آنکه بخلاف شریعت کاری کند ومرتکب فعل نامرضی شود وبعضی از مشائخ
برخلاف این رفته اند وگفته که مبتدی را سفر می باید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان ومفارقت اخوان
از بعضی عادات رسمی ومألوفات طبعی خلاص شود وبواسطه ریاضات ومجاهدات که از لوازم سفر است
وی را فی الجمله تصفیه وتزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد خانواده خواجگان است در باب سفر واقامت
آنست که مبتدی را چندان سفر می باید کرد که خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از آن
باید که ترک سفر کرده خدمت وملازمت وی را لازم گیرد وبکار پیش تا وقتیکه ملکه نسبت این عزیزان
حاصل کند واین نسبت ملکه وی شود واگر در شهر خود اینچنین کسی یابد البته از صحبت وخدمت وے
به هیچ طرف تردد وغیر این هرچه کند موجب تضییع اوقات ست وفرمودند که شیخ بایزید قدس سره
در بدایت حال از بسطام سفر کردند وبصحبت یکی از مشائخ رفتند آن بزرگ فرمودند که باز گرد
از انجا که قدم برداشته آمده مقصود در آنجا گذاشته وی باز گشت پیر مادری داشت بخدمت وطلب
رضای وی قیام نمود ومقصود وی حاصل شد وحضرت شیخ اکبر قدس سره این سخن را چنین تاویل
فرموده اند که اشارت آن بزرگ باین بوده است که آنچه مقصود حقیقی ست بجمیع ازمنه وامکنه
محیط است وهیچ جا از احاطه وی خالی نیست پس شیخ بایزید را بران سر آگاه ساخت که در
طلب وی حاجت بقطع مسافت نیست وصاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سفر در
تمرین نفوس طاغیه وتلیین قلوب قاسیه اثری عظیم وفائده جسیم دارد چه مهاجرت اوطان
وخلان ومخالفت معهودات ومألوفات ومصابرت بر مصائب ونوائب نفوس وطبائع
را از ترسم وتقید برسوم وعادات وقیود مرادات آسوده وآزاد گردانند واثر قساوت وغفلت
از قلوب لاهیه وساهیه بردارد وتاثیر سفر در تلیین نفوس کم از تاثیر نوافل صوم وصلوة نباشد
وحضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم بر سفر ترغیب فرموده اند وهرچند حصول
مقصود ووصول بمقصد طالبان حقیقت بر سفر موقوف نیست چه بعضی از مشائخ هرگز سفر نکرده
نه در بدایت ونه در نهایت لیکن بیشتر سفر کرده اند بعضی در بدایت بجهت استفاده وبعضی در نهایت
بجهت آنکه صلاح وقت حال خود دران دیده اند چنانکه حضرت ابراهیم خواص قدس سره هرگز در
شهری بیشتر از چهل روز اقامت نکردند چه صلاح حال وصحت توکل خود دران میدیدند وهرگه قصد

سفر دار د باید که چند ادب رعایت کند آدب اول نیت صالح کند و تعیین مقصود معتبر و از مقاصد معتبره طلب علم ست ولقاء مشائخ و قطع مالوفات و معهودات و استکشاف احوال نفس و استخراج رعونات و دعاوی او و همچنین دیگر مقاصد معتبره و آدب دوم با رفیق سفر کردن که الرفیق ثم الطریق سوم امیر ساختن یکے از جماعت که باهم سفر کنند تا جمله متابع رائے او و حکم او باشند و مستحقاق امارت کسی را بیشتر بود که در زهد و تقوی و سخاوت و شفقت کامل تر باشد چهارم تودیع اخوان است باید که برادران را وداع کند و برا خوان باشد که او را دعا کنند پنجم تودیع منزل است باید که چون از منزل برخواهد خاست دو رکعت نماز بگذارد و بدان منزل را وداع کند ششم چون بر مرکب خواهد نشست بگوید بسم الله الرحمن الرحیم توکلت علی الله و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم هفتم بگاه از منزل برآید و ابتدا بیوم الخمیس کند هشتم چون بمنزل فرود آید نخست تحیت آن منزل را دو رکعت نماز گذارد نهم عصا و رکوه و میان بند با خود دارد که مصاحبت آن سنت است دهم چون بشهری رسد که آنجا اقامت کند از دور چون نظر بر وے اندازد بر احیا و اموات آن شهر سلام کند و بعضی از قرآن مجید بخواند و هدیه بدیشان فرستد یازدهم پیش از دخول دران شهر اگر میسر شود غسل برارد۔

برادران جمع اخ ۱۲

سحر و صبح ۱۲

ابریق چرمین مهندی چھاگل ۱۲

کنز چهارم

جوہر قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله بگو ای محمد اگر هستید شما دوست دارنده خدا تعالی پس متابعت کنید مرا خدا تعالی شما را دوست دارد پس بحکم آیه کریمه متابعت آن سرور ظاهرا و باطنا فرض شد و ظاهر متابعت مرتبه نبوت ست و باطن متابعت مرتبه ولایت و در اصطلاح صوفیه چیه مرتبه نبوت آنست که حضرت رسالت پناه بواسطه حضرت جبرئیل اسرار توحید از حق تعالی اخذ می نمود پس جماعت کثیر در متابعت ظاهر آن سرور ماندند و فرقه قلیل با سرار ولایت بهره مند در متابعت باطن آنحضرت پیروا فتند حضرت سید عالم مامور بودند که اسرار مرتبه ولایت بی طلب صدق بکسی نفرمایند و الآن این سنت درین فرقه معمول است روزی آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم منجوم نشسته بودند که هر کس احوال احکام شرائع می پرسد و از اسرار باطن سوال نمی کند همان زمان بخاطر اسد الله گذشت که بموجب فرمان جناب الٰهی احکام شرائع از آنحضرت سر اخذ نموده متابعت ظاهری آورده ام اما از احوال راه باطن خود خبر ندادند تا متابعت سر بجا آورده می شد پس از کمال صدق و اخلاص بخدمت حضرت رسالت پناه رسیده سوال کرد آنحضرت فرمودند که مرا فرمان چنین بود که بے طلب این راز بکسی نگویے پس این اسرار از علی بفرقه صوفیه رسید العلما ورثة الانبیا از ینجاست۔

جوہر بعضی میفرمایند که ارکان تصوف در ظاهر پنج است اول خدمت پیران و عیلان دینی و خدمت درماندگان دوم خرقه ارادت پوشیدن از پیر سوم خلوت در ذکر و فکر و عبادت چهارم صحبت با پیر کردن بے اعتراض

و بے اختیار کالمیت بین یدی الغسال پنجم فتوت در سخا و بذل و ایثار را اقدام نمودن و ارکان تصوف در باطن نیز پنج است اول علم یعنی دانستن احکام شریعت و طریقت دوم عمل یعنی عمل کردن با صدق و اخلاص سوم حال پیدا آوردن در باطن خود چهارم در مقام دل رسیدن پنجم معرفت حضرت حق سبحانه و تعالی تا همه ارکان ظاهر و باطن در ذات سالک جمع نشود صوفی نگویند و بعضے میفرمایند که اول تصوف علم است و اوسط عمل و آخر موهبت یعنی اول علم را خالصاً مخلصاً حاصل کند بعده عمل کند آنگاه بخشش از حضرت خداوند تعالی بیابد علم راه می نماید و عمل یاری میدهد بر طلب و موهبت بمقصود می رساند بعضی میفرمایند صوفی آنست که ملکی ندارد و اگر دارد نخواهد که بر وی قرار گیرد و بعضی میفرمایند صوفی آنست که دل خود را صاف کرده باشد برای حضرت خداوند تعالی که جز خداوند تعالی دیگر را نخواهد بهر مقامے که برسد بگذرد تا بخداوند تعالی برسد و بعضی گفته که صوفی آنست که همیشه با خداوند تعالے باشد بغیر علاقه و بعضے گفته صوفی آنست که خداوند تعالے وی را از حظوظ انسانی بمیراند و بمشاهده خویش باقی گرداند و حضرت جنید فرمود الصوفے

کالارض یعنی صوفی همچو زمین باشد در تحمل جفاء خلق یا در حق تواضع

جوهر صوفیان بر سه وجه اند مرید طالب و متوسط سائر و منتهی واصل مقام مرید مجاهدات و مکابدات است بے ریا و تجرع مرارات و مجانبت حظوظ نفس و اقتصار بر حقوق و مقام متوسط مراعات صدق
فرو بردن ۱۲ المیها ۱۲ دور بودن ۱۲ کوتاه نمودن ۱۲ نگاه داشتن ۱۲
در کل احوال و ادب در جمیع مقامات و مقام منتهی صحو و تمکین است ظاهراً مع الخلق و باطناً مع الحق

دل پیش تو ام دیده بجای دگر ستم	تا خلق ندانند که ترا می نگرستم

جوهر حضرت سید الطائفه ابو القاسم شیخ جنید بغدادی قدس سره میفرمایند که اصول این طائفه پنج است یکی صوم دوم قیام شب بعبادت جناب خداوند تعالی سوم اخلاص عمل یعنی هر عملی که کند مقصود او تقرب الی الله تعالی باشد چهارم اشراف علی الاعمال بطول رعایت یعنی دیده ور شدن بر عملهاے خویش بطول رعایت در هر رکنے یعنی از هیچ رکنی غافل نشود روزی جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم مردی را دیدند که نماز میگذارد و با جوارح بازی میکرد فرمودند اگر دل او خاشع بودے در نماز اعضاء او هم خاشع بودے پس رعایت اعمال و حسن ادب دلیل بر حسن باطن است۔ و در هر دل که خوف جناب حق سبحانه و تعالی غالب تر رعایت اعمال و حسن ادب نیکوتر پنجم توکل بر جناب حق سبحانه و تعالی در هر حال و حضرت شیخ سهل بن عبد الله تستری قدس سره میفرمایند که اصول ما هفت ست یکی تمسک بکتاب الله تعالی تا هیچ کار مخالف کتاب نکند دوم اقتدا بجناب مستطاب رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم تا هیچ کاری مخالف قول و فعل جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم نکند سوم اکل حلال

چہارم کف الأذی یعنی باز ماندن از آزار مسلمانان بدست و زبان و ہمہ اعضا پنجم اجتناب از آثام ششم توبہ ہفتم ادائے حقوق یعنے حق جناب خداوند تعالے وحق العباد —

جوہر بعضی گویند کہ صوفی قائم ست بمراد خداوند تعالیٰ چنانکہ بزرگے را پرسیدند کہ چگونہ باشی گفت چنانکہ میدارد گفتند چگونہ میدارد گفت چنانکہ میخواہد گفت چگونہ میخواہد گفت مرا با خواست او چہ کار و سلطان العارفین گفت سی سال میگفتم چنین کن و چنان کن چون اول بہ مرتبہ معرفت رسیدم گفتم خدایا تو مرا باش و ہرچہ خواہی کن و بزرگے گفت کہ خداوند تعالے را بخواب دیدم فرمود چہ میخواہی گفت آنچہ تو میخواہی فرمود من ترا ام چنانکہ تو مرائی و این علمی ست کہ نزدیک فقیر و زاہد یافتہ نشود زیراکہ زاہد ترک را بزرگی میدارد و فقیر اقبیح می پندارد و ہمچنین فقیر فوقیت مقام صوفی از مقام فقر بدانست کہ فقیر بارادہ فقر و حظ نفس خود محجوب بود و صوفی را ہیچ ارادہ مخصوص نبود در صورت فقر و غنا ارادہ او در ارادہ حق محو بود بل ارادہ او عین ارادہ حق بود اگر صورت فقر و رسم آن اختیار کند بارادہ و اختیار خود محجوب نبود چہ ارادہ او ارادہ حق است —

جوہر حقیقت فقر و زہد وصف خاص و لازم حال صوفی ست صوفی را مرتبہ بود در زہد وراے مرتبہ زاہد کہ حظ نفس از ان دور است حدیث الدنیا حرام علی اہل الآخرۃ والآخرۃ حرام علے اہل الدنیا وہما حرامان علی اہل اللہ

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مرج البحرین میفرمایند راہ راست آنست کہ عقل را تابع نقل گردانند و اعتماد بر عقل نکنند و بحث پیش نیایند و بندہ باشند و انقیاد و تسلیم نمایند ؎ زبان تازہ کردن باقرار تو ٭ نہ انگیختن علت از کار تو ٭ و این صفت در مذہب اہل سنت و جماعت پیدا است و تمامہ ائمہ دین و مشائخ طریقت کہ مشہور اند و ذکر ایشان بر صفحات روزگار مسطور است برین مذہب بودہ اند و برین اعتقاد رفتہ و در کتب مشائخ انجا کہ بیان اعتقاد خود می نمایند ہمین اعتقاد ست ہیچ یکے از ارباب بدعت و اہل ہوا بمقام قرب نرسیدہ و مشائخ میفرمایند کہ وجود ظلمت بدعت عملا و اعتقادا مانع ظہور نور ہدایت و ولایت است و گمان نبرند کہ طریقہ تصوف مخالف مذہب اہل سنت و جماعت است و صوفیہ فرقہ دیگر اند وراے این فرقہ ناجیہ و آنچہ ایشان را از اعمال و اخلاق و احوال و مقامات و مواجید و اذواق و نکات و اشارات و سائر کمالات دادہ ہیچ فرقہ دیگر را ندادہ و شیخ جلال الدین سیوطی کہ از اعاظم علماء متاخرین حدیث ست در عقائد خود مینویسد کہ اعتقاد میکنم این کہ طریق حضرت شیخ جنید بغدادی و اصحاب حضرت ایشان مقوم است

یہ است کہ مرادہ شدہ است ۱۲

جوہر جمیع ائمہ طریقت و اساطین ملت تابع مذہب فقہا بودہ اند چنانچہ سید الطائفہ در مذہب ابی ثور بودند و حضرت غوث الثقلین در مذہب امام احمد حنبل (جمع اسطوانہ یعنی ستونہا ۱۲) و شبلی مالکی و جریری حنفی و محاسبی شافعی

جوہر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ مراد از صوفیان واصلان و کاملان اند کہ کلام مجید عبارت از ایشان بمقربان و سابقان کنند نہ جماعتے کہ بمجرد رسمی و مطلق اسمی از دیگران متمیز و مخصوص باشند ہر کہ بدرجہ مقربان حضرت جلال و سابقان صفت کمال رسد اکابر طریقت و ابنا حقیقت او را صوفی خوانند خواہ مترسم بود برسوم صوفیہ و خواہ نہ و معروف درمیان عموم مردم آنست کہ اسم صوفی بر کسے اطلاق کنند کہ مترسم بود برسم صوفیان اگر از اہل حقیقت بود و اگر نبود و اہل خصوص از صوفیہ مترسمان را صوفی نخوانند بلکہ متشبہ بصوفیان خوانند و سبب اختصاص اہل کمال بدین اسم آنست کہ اکثر ایشان از قدماء مشائخ بجہت تعلل و تزہد از دنیا و اقتدا بانبیا لباس صوف پوشیدہ اند و یکدیگر را صوفی خواندہ و این اسم درمیان ایشان متعارف شدہ و شہرت یافتہ و در زبانہا متداول گشتہ۔

جوہر صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند صوفی آنست کہ از خود فانی بود و بحق تعالی باقی و متصوف آنکہ بمجاہدہ این درجہ طلب کند و مستصوف آنکہ برای جاہ و حظ دنیا خود را مانند ایشان کند و از کار و معنی صوفی و متصوف خالی بود۔ و روایت کردہ اند حضرت امام قشیری قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک بسند متصل خود از سید الطائفہ شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز التصوف ان یمیتک الحق عنک و یحییک بہ یعنی تصوف آنست کہ بمیراند ترا اللہ تعالی از نفس تو و احیا کند بخود یعنی فانی از وجود کونی گرداند و باقی سازد ببقاء خود پس برین تقدیر بحسب ظاہر صوفی مرادف ولی است چہ ولی آن کس است کہ فانی باشد در اللہ تعالی و باقی باشد ببقاء اللہ تعالی پس ولایت و تصوف امر واحد است و از کلام جمہور اہل اللہ مستفاد میشود کہ تصوف مرتبہ خاص است از ولایت و نزد بعضی نہایت فقر بدایت تصوف است و نزد بعضے تصوف مباینت قلب ست از غیر و از شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس سرہ منقول ست کہ ہفتصد تن از مشائخ طریقت در ماہیت تصوف سخن گفتہ اند تمام ترین و بہترین ہمہ اقوال اینست کہ التصوف صرف الوقت بما ہو اولی بہ و در نفحات الانس مذکور ست کہ حضرت سفیان ثوری قدس سرہ فرمودند کہ من ندانستم کہ صوفی چہ بود تا ابو ہاشم صوفی را ندیدم و پیش از ایشان بزرگان بودند در زہد و ورع و در طریق توکل و محبت لیکن اول کسے کہ وی را صوفی خواندند حضرت ایشان بودند و ہمچنین اول خانقاہی کہ برائے صوفیان بنا کردند آنست کہ برملہ شام کردند و سبب آن بود کہ روزی امیر ترسا بشکار رفتہ بود در راہ دو تن را دید ازین طائفہ علیہ کہ فراہم رسیدند

و دست در آغوش یکدیگر کردند و همان جا نشستند و آنچه داشتند از خوردنی پیش نهادند و بخوردند و برفتند امیر رسالہ
معامله ایشان با یکدیگر خوش آمد یکی از ایشان را بخواند و پرسید که آن که بود گفت ندانم گفت از کجا بود گفت ندانم
گفت پس این الفت چه بود گفت ما را این طریق ست گفت شما را جاے هست که آنجا فراهم آئید گفت
نے گفت من براے شما جائے بسازم تا با یکدیگر آنجا فراهم آئید پس آن خانقاه برمله شام بساخت

جوهر صوفی که تارک اشیاست نه از بهر عوض موعود است زیرا که او ابن وقت خوش ست و صوفے
قائم باشیا در اراده خداوند تعالی است نه باراده خویش پس او نمی بیند فضیلتے در صورت فقر و نه در صورت
غنا فرق ست درمیان فقر و تصوف زیرا که فقیر قائم ست در اشیا بخود و واقف ست باراده خود بخلاف
صوفی که او قائم ست بمراد خود خداوند تعالی چنانچه بزرگے را پرسیدند که چگونه می باشی گفت چنانکه میدارد
گفتند چگونه میدارد گفت چنانکه میخواهد گفت چگونه میخواهد گفت مرا با خواست او چکار۔ حضرت سلطان العارفین قدس سره
فرمودند سی سال میگفتم چنین کن و چنان کن۔ چون اول مرتبه معرفت رسیدم گفتم خدایا تو مرا باش و هر چه
خواهی کن و این علمی ست که نزدیک فقیر و زاهد یافته نمی شود زیرا که زاهد ترک را بزرگ میدارد و اخذ را
قبیح می پندارد و همچنین فقیر حضرت شبلی قدس سره فرمودند اگر مرا مخیر کنند میان بهشت و دوزخ من دوزخ
اختیار کنم که بهشت مراد نفس ست و دوزخ مراد دوست بخلاف فقیر و زاهد که ایشان تمیز نمی کنند میان
صفت بلکه آن اختیار کنند که داعی تر ست بترک و بیرون آرنده تر است از شواغل دنیا اما اہل شام فرق
نمی کنند میان تصوف و فقر و تمسک می کنند باین آیه که فرمود خداوند تعالی للفقراء الذین احصروا
فی سبیل الله و ایشان همه اہل تصوف بودند همچنین زهد غیر فقر ست مجمع السلوک

جوهر در بیان متشبه محق بملامیته و متشبه مبطل در مصباح الهدایه مذکور ست که متشبه محق
بملامیته طائفه باشند که اکثر نوافل و طاعات ایشان نباید جز براے فرائض مواظبت نکنند و این
طائفه از جهت عدم ریا با ملامیته مشابهت دارند و ایشان را قلندریه خوانند و فرق آنست که ملامتی بجمیع
فضائل و نوافل تمسک جوید ولیکن او را از نظر خلق پنهان دارد و قلندری از حد فرائض درنگذرد و با ظهار
و اخفاء اعمال از نظر خلق مقید نبود و متشبه مبطل بملامیته طائفه باشند که بر اظهار فسق و فجور مبالغه نمایند
و گویند مراد ما ازین ملامت خلق و اسقاط نظر مردم ست و حق سبحانه و تعالی از طاعت خلق بی نیاز ست

جوهر در بیان متشبه محق بفقیر و متشبه مبطل در مصباح الهدایه مذکور ست که متشبه محق بفقیر
آنست که ظاهرش برسم فقر مترسم بود و باطنش خواهان حقیقت فقر ولیکن هنوز میل بغنا دارد و بتکلف
بر فقر صبر میکند و متشبه مبطل آنست که ظاهرش برسوم فقر مترسم بود و باطنش بحقیقت آن غیر مطلع و

مرادش مجرد اظهار دعوی بود و طلب قبول خلق آنرا هم مرائیه خوانند.

جوهر در بیان متشبه محق بزهاد و متشبه مبطل در مصباح الهدایه مذکورست که متشبه محق بزهاد طائفه باشند که هنوز رغبت ایشان بکلی از دنیا مصروف نشده باشد و خواهند که یکبارگی از دنیا رغبت بگردانند ایشان را متزهد خوانند. و متشبه مبطل جماعتے باشند که از برائے قبول خلق ترک دنیا کنند ایشان را مرائیه خوانند.

جوهر در بیان متشبه محق بخادم و متشبه مبطل در مصباح الهدایه مذکورست که متشبه محق بخادم آنست که همواره بخدمت بندگان حق تعالی قیام نماید پس وقتی بحکم غلبه نور ایمان و اختفار نفس بعضی از تصاریف خدمات او در محل استحقاق افتد و وقتے بحکم غلبهٔ نفس خدمت او بهوا و ریا آمیخته بود جمعی را که نه در محل استحقاق باشند بتوقع محمدت و ثنا خدمتی بلیغ بتقدیم رساند و بعضی را که مستحق خدمت باشند محروم گذارد و اینچنین کس را متخادم خوانند و متشبه مبطل کسی بود که او را در خدمت نیت آخرت نباشد بلکه خدمت خلق را دام منافع دنیوی کرده بود آنرا مستخدم گویند.

جوهر در بیان متشبه محق بعابد و متشبه مبطل بعابد در مصباح الهدایه مذکورست که متشبه محق بعابد کسی بود که اوقات خود را مستغرق عبادت خواهد ولیکن بسبب بقایائے دواعی طبیعت و عدم کمال تزکیه نفس هر وقت در اعمال و اوراد و طاعات او فترات و تعوقات افتد یا کسی که هنوز لذت عبادت نیافته باشد و به تکلف بدان قیام می نماید او را متعبد خواند و متشبه مبطل بعابد شخصی بود از جمله مرائیه که نظر او در عبادت بر قبول خلق بود و در دل او ایمان بثواب آخرت نباشد و تا اطلاع غیرے بر طاعت خود نه بیند بدان قیام ننماید

فترات جمع فترة بمعنے سستی و ضعف ۱۲

جوهر در بیان اعتقادات صوفیان صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معنے اعتقاد انعقاد صورتے علمی ست یا ظنی و انعقاد آن در دل بوجود مغیبات و مأخذ آن در مبدا رحال تکرار سماع اخبار و تواتر انطباع آثار ست در نفوس ساده اطفال که بمرور ایام و امتداد زمان سبب انعقاد ظنون و اوهام و موجب تقلید عقیده عوام میگردد و صورت آن عقائد در ضمائر ایشان کالنقش فی الحجر راسخ و ثابت میشود تا غایتی که صحائف ضمائر و الواح خواطر ایشان بدان صورچنان منتقش و ممتلی میگردد که مجال و مساغ صورتے دیگر در آن محال نماید پس هرکجا سابقه عنایت ازلی تعلق گیرد و خواهد که بنده را اعتقاد صحیح کرامت کند نخست او را از آثار و رسوم عادات و مسموعات برهاند و بیخ هوا و غما از دل او انتزاع کند در روزگار صحبت حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم ببرکت آثار نزول وحی

و بپرتو انوار نبوت نفوس امت از ظلمت رسوم عادات منخلع گشته بود و قلوب از لوث طبیعت و شائبه هوا طهارت یافته لاجرم عقائد ایشان از وسمت اختلاف معرّا بود و دلها از بیماری هوا سلیم و مبرّا چون آفتاب رسالت بحجاب غیبت متواری و محتجب گشت نفوس امت با احتجاب و غیبت آن باز سایه بر انداخت و ظلمت هوا اندک اندک از کمین استتار بیرون آمده مزاج قلوب را از اعتدال استقامت روی بانحراف نهاده و بقدر انحراف اختلاف پدید آمد و شیطان را طریق تصرف در عقائد گشوده شد و بحسب بعد از عهد رسالت و احتجاب نور عصمت ظلمات رغبات نفوس با دنیا زیادت شد و اختلاف بیشتر پدید آمد الی یومنا هذا پس هر که طالب عقیده درست بود باید که بطبقهٔ اول از صحابه اقتدا کند و بآثار ایشان اقتصار نماید و این معنی دست ندهد مگر بصدق اعتقاد و افتقار و حسن التجا بحضرت و نابت و اعتصام بفضل جناب الٰهی و هر کرا حق تعالی انعمت صرف رغبت از دنیا بخشید او را محل نظر رغبت خود گردانید

جوهر در معنی خلق خلق بالضم خوی و عادت و مروت و اکثر اطلاق آن بدون قید بر نیک آید و گاهی بقید بد بمعنی خوی بد آید اخلاق بالفتح جمع و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خلق عبارتست از هیأتی راسخ در نفس که مبدء صدور افعال خیر یا شر گردد بسهولت و مبادی افعال خیر را اخلاق حسنه خوانند و مبادی افعال شر را اخلاق سیئه و منشاء اخلاق حسنه یا طهارت طینت بود یا حسن عادت یا عقل یا ایمان یا توحید اما طهارت طینت سبب اخلاق حسنه چنان بود که نفس در اصل جبلت طهارتی از خبث طبیعت یافته باشد و از وی در مبدء طفولیت بی زحمت تکلیف آثار حسن خلق از صدق و امانت و غیر آن ظاهر و باهر بود و هر روز در تزاید و تضاعف باشد و تاثیر این سبب یا مستند بود بمجموع طهارت نطفه پدر و مادر و غذاء شیر و حسن خلق مرضعه یا به بعضی از آن و اما سبب حسن عادت بدان طریق بود که نفس بواسطه حسن تربیت ابرار و ملازمت صحبت اخیار بنقوش آثار خیر منتقش گردد و هیأت اخلاق حسنه در وی مرتسم و راسخ شود و عروق صفات ذمیمه و اخلاق سیئه از وی مستاصل و منتزع و اما سبب عقل چنان بود که کسی بنور عقل میان خیر و شر تمیز کند و بحسن اخلاق مهتدی گردد و اما سبب ایمان چنان بود که کسے بجهت ایمان بآخرت اعتقاد ترتب ثواب کند بر اخلاق حسنه و بر خیر حریص گردد و از شر منزجر و اما سبب توحید چنان بود که سالک بعد از آنکه تجلی ذات او را از خود فانی گردانید و بحق باقی دل او عرش ذات شود و نفس او مظهر صفات و در این هیچ خلق دیگر نیست هر که بدین مقام رسید منزلے یافت که فوق آن منزلے نبود و کمال این منزلت رسول الله را بود صلے الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که بخطاب انک لعلی خلق عظیم مخاطب گشتند و بعد از آنحضرت

صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بحسب مناسبت واندازہ قرب خواص امت حضرت ایشان را نصیبے
ازان کرامت شد و فرق میان این متخلق و دیگر متخلقان آنست کہ نصیب ایشان از حقائق اخلاق بجز
آثار و رسوم نباشد و متخلق نشوند الا ببعضے و متخلق موحد بجمیع حقائق اخلاق متخلق و متصف باشد و
ہر یک از اخلاق حسنہ بمثابہ دریست کہ متخلقان بدان در بہشت روند و مجمع و مخزن جمیع اخلاق ذات
جناب الٰہی ست ہر کرا خلقی ازان بخشیدہ اند رقم خیر و سعادت بر و کشیدہ اند و منشاء اخلاق سیئہ یا
خبث طینت و فساد جبلت بود یا سوء عادت و تعدی شر صحبت و مردم را ظاہریست کہ آنرا بشریت
خوانند و باطنی کہ آنرا آدمیت گویند و بشریت را صورتے ست کہ آنرا خلق خوانند و آدمیت را صورتیست
کہ آنرا خُلق خوانند فردا در صور اخلاق حشر کنند اگر در صفات بہیمی و اخلاق سبعی ماندہ باشد در صور
بہائم و سباع برانگیزانند و فرمودند حضرت سرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم یحشر امتی یوم القیامۃ
علی عشرین صنفا و از ان صنوف بعضی را فرمودند کہ در صور حیات و عقارب حشر کنند و بعضی را
در صور قردہ و خنازیر و بعضی را در صور کلاب و علی ہذا و طائفہ برانند کہ ہمچنانکہ تغیر خلق ممکن نیست
تغیر خُلق ہم ممکن نیست چنانکہ در خبرست فرغ ربکم من الخلق والخلق والرزق والاجل و طائفہ
دیگر برانند کہ تبدیل اخلاق ممکن ست والا شرع بہ تحسین آن کہ حسنوا اخلاقکم نفرمودے و مذہب
صحیح اینست والا سعی و مجاہدہ را ہیچ فائدہ نبودے و از حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ
واصحابہ وسلم پرسیدند کہ چہ چیزست کہ مردم بیشتر بدان سبب در بہشت روند فرمودند حسن خلق۔

جوہر در اخلاق صوفیان شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند ومن
اخلاقہم الحلم والتواضع والنصیحۃ والشفقۃ والاحتمال والموافقۃ والاحسان والمداراۃ
والایثار والخدمۃ والالفۃ والبشاشۃ والکرم والفتوۃ وبذل الجاہ والمروۃ والمودۃ
والجود والعفو وکظم غیظ والصفح والسخاء والوفاء والحیاء والتلطف والبشر والطلاقۃ
والسکینۃ والوقار والدعاء والثناء وحسن الخلق وتصغیر النفس وتوقیر الاخوان وتبجیل المشائخ
والترحم علی الصغیر والکبیر واستعظام ما الیہ واستصغار ما منہ۔

جوہر در حلم حلم بالکسر آہستگی و بردباری و دیر غضب شدن و آہستگی نمودن در عقوبت کسی صاحب مجمع السلوک
قدس سرہ میفرمایند حلم آنست کہ بار غیری کشی و بار خود بر دیگری ننہی و بعضی گویند حلم آنست کہ انحصار نفس کنی در
امری کہ موجب غضب باشد با وجود قدرت صرف غضب و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ حلم
عبارت ست از کظم غیظ و احتمال اذیت خلق نہ از سر عجز۔

جوهر در حلم حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم در مجمع السلوک ست که روزی اعرابی طرف ردای مبارک حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم گرفته وبجانب خود کشیده گفت که هر دو شترم را از ان مال حق تعالی که بر تست پر کن ونه از مال تو حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم از وفور حلمی که در جبلت داشتند از چنان جفا در غضب نشدند وفرمودند که مال خداوند تعالی است ومن بنده خداوند تعالی ام وفرمودند ای اعرابی مکافات کنم آنچه تو بر من کردی گفت مکن فرمودند چرا گفت از انکه تو مکافات بدی بدی نمیکنی بی ادبی عفو فرمودند واز سخاوت طبعی هر دو شتر او را بجو وخرما پر کرده عنایت فرمودند

جوهر در تواضع تَوَاضُع بضم ضاد معجمه فروتنی نمودن وخود را فرو نهادن وبالفظ کردن ونمودن مستعمل وصاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که تواضع عبارت ست از وضع نفس خود بحضرت خداوند تعالی در مقام عبودیت وباخلق در مقام انصاف ووضع نفس بحضرت خداوند تعالی در مقام عبودیت یا بانقیاد اوامر ونواهی بود یا بقبول تجلیات صفات یا بفناء وجود در تجلی ذات پس انقیاد اوامر ونواهی در نفس تواضع مبتدیان ست وقبول تجلیات صفات در قلب بافناء مشیت خود در مشیت ذات تواضع متوسطان وقبول تجلی ذات در روح بافناء وجود خود در وجود مطلق تواضع منتهیان اما وضع نفس باخلق در مقام انصاف یا بقبول حق بود یا به رعایت حقوق یا به ترک ترفع وتوقع ومراد از قبول حق آنست که در میان مناظرات ومحاورات هرگاه که حق از طرف دیگری مشاهده کند باو طریق مکابره نسپرد بلکه بوجه انصاف وتسلیم پیش آید وهر چند درین حال ظاهرا باخلق تواضع نماید باطنا بحقیقت بحضرت حق سبحانه وتعالی نموده باشد ومراد از رعایت حقوق آنکه حق ایشان فرو نگذارد بلکه بر حقوق خود مقدم دارد ومراد از ترک ترفع وتوقع آنکه خود را باخلق در محل فوق مرتبه که مستحق آنست نیارد بلکه توقع رعایت حق مرتبه خود را از ایشان هم ندارد وحقیقت تواضع رعایت اعتدال ست میان کبر وضعت وکبر عبارت است از تصور فوقیت وترفع از درجه که مستحق باشد وضعت عبارت ست از تضییع حق او ووضعش در مرتبه که دون حق او باشد واین رعایت بوقوف بر حد اعتدال مقامی بغایت عزیز الوجود ست وتصور آن مزلت اقدام چه مادام در نفس از بقاء وجود وصفات آن اثری مانده باشد بطرف کبر مائل بود وقدر خود را ورای مرتبه داند که مستحق آن باشد لاجرم چون مشائخ طریقت این علت را در نفس پوشیده یافتند بهر معالجه واخراج آن از وی بیشتر اقوال ایشان در تواضع آنست که بمعنی ضعت دلالت دارد وتواضع باخلق چنان پسندیده است که خاص حق تعالی را بود بدان معنی که ایشانرا مظاهر آثار قدرت وحکمت حضرت

خداوند تعالی ببیند نه ازان سوی که با ایشان طمع و احتیاج دارد و تواضع نعمتی ست که بران هیچکس حسد نبرد همچنانکه کبر بلائی ست که هیچکس بر صاحب آن رحمت نکند و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که تواضع معتدل و میانه رو باشد میان کبر و ضعت و کبر آنست که خود را از دیگر برتر داند و ضعت آنست که خود را کمینه گرداند در محلی که تحقیر کرده شود دران محل و اضاعت حق شود فالتواضع محمود والضعة مذمومة والکبر مذموم والعزة محمودة

جوهر در تواضع حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم

صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که در خبر است که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم گوشت پخته بدست مبارک خود پاره میکردند و میخوردند نه بکارد و میفرمودند که بادشاهان عجم از تکبر گوشت پخته بکارد پاره کنند و خورند و می بینم که گوشت پخته را بدست پکاله کردن و خوردن بتواضع نزدیک ترست و از تکبر دورتر و از فرط تواضع در عیادت مساکین تشریف می بردند و دعوت فقرا را اجابت میفرمودند و هر طعام درویشانه که پیش می آوردند برغبت تناول میفرمودند و با فقرا مجالست میکردند و اگر درمیان اصحاب تشریف می آوردند هر جا که خالی می یافتند رونق افروز می شدند و از نشستن در موضع معین که نوعی از تکبر ست منع میفرمودند و غلام و کنیزک را بخشونت و تخویف کار نمی فرمودند و کالاے و غله که در خانه حاجت افتادی بارها خود در بازار می خریدند جریر بن عبد الله بجلی رضی الله تعالی عنه روایت میکنند که روزی حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم در حجره با یاران نشسته بودند و من آخر آمدم دیدم که درون حجره جای نشست نمانده است من در پیش حجره نشستم ردا از خود از کتف مبارک فرود آورده و بسوی من انداخت فرمودند که بدین جامه من بنشین ازان کرمی که در حق من ارزانی داشتند من در آسمان و زمین نگنجیدم و ردای مبارک را بوسیدم و بر دیده نهادم و بر روی مالیدم و باز بخدمت حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم رسانیدم و ائمه حدیث آورده اند ازان تواضع که در حق جریر عبد الله بجلی ارزانی داشتند تا او بر صدر حیات بود میان یاران معظم بودی و آن حرمت که در حق او ارزانی فرمودند در اولاد و احفاد او درمیان خلق مرعی ماند۔

جوهر در نصیحت

نصیحت اندرز و خیر خواهی و پند دادن و بالفظ گفتن و گزاردن و پذیرفتن و شنیدن مستعمل۔ صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند نصیحت آنست که نیک خواهی کنی همه را تا آنچه خود را خواهی دیگران را همان خواهی و آنچه بر خود روا نداری بر دیگران روا نداری۔ و مواعظة آنست که نفس خود را دعا و نصیحت و نیکخواهی کند و بگوید که در یاد جناب حق سبحانه و تعالی باش نه در بند غیر۔ جز یاد حق هرچه

کنی عمر ضائع است + حرف حرف عشق ہرچہ بخوانی بطالت ست + وقدم در عصیان منہ کہ مستحق عقاب و رنج شوی
و مستوجب ہجران و دوری گردی کہ طاقت آن نداری و بدانی کہ محبت حضرت حق سبحانہ وتعالی در پیروے
حضرت باعظمت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ست کما قال اللہ تعالی قل ان کنتم
تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ ویغفر لکم ذنوبکم واللہ غفور رحیم

جوہر در شفقت شفقت بفتحات در اصل لغت بمعنی ترس ست چون مہربان از آفات و بلیات
دوست خود را ترسانیدہ باشد مجازاً بمعنی مہربانی مستعمل شدہ۔ صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرماید
شفقت آنست کہ بر ہمہ خلق مہربانی کنی خواہ عالم خواہ جاہل خواہ مطیع خواہ عاصی بر مطیع شفقت کنی جہت تعظیم
طاعت را و بر عاصی شفقت کنی تا مگر بسبب برکت شفقت تو بصلاح باز آید نہ بینی کہ حضرت سید عالم
صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در روز احد بمقابلہ جفاء ایشان فرمودند اللہم اہد قومی فانہم
ضالون وبعضی گویند کہ شفقت داخل نصیحت است نصیحت عام است وشفقت خاص چنانکہ مردے
سخنے بر مردم گوید آن نصیحت است وانکہ بر یار خود ویا بر برادر خود ویا بر پسر خود نصیحتے کند آن شفقت است

جوہر در احتمال احتمال بر داشتن وگمان کردن۔ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرماید احتمال
آنست کہ رنج خلق بکشی از بہر حق تعالے وجفاء ایشان را تحمل کنی با آنکہ قوت مکافات باشد ودر خبر ست
ہر کہ فرو خورد خشم را وحال او اینست کہ وی میتواند کہ آنرا براند بخواند ویرا خداوند تعالی روز قیامت
بر سر خلائق تا آنکہ مخیر گرداند ویرا در ہر کدامی حور کہ بخواہد حضرت سلطان ابراہیم ادہم قدس سرہ فرمودند
کہ مرا در دنیا دو بار خوشی بودہ است اول آنکہ روزی نشستہ بودم یکی آمد و بر سر من بول کرد و دوم آنکہ یکی آمد ومرا سیلیہا زد۔

جوہر در احتمال حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در مجمع السلوک ست کہ بعضی عربان کہ خبر
از حسن ادب نداشتند عطنی عطنی گویان بحضور جناب سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میرسیدند واز شدت
حرص وغلبہ غضب وتنگی معیشت وقلت علم وعقل کلمات موحش بعبارت درشت میگفتند وجناب رسالت مآب صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم از حلم مفطورات ہمہ بی ادبیہای ایشان احتمال میکردند واز عفو مجبول از بی طریقیہاے
ایشان در میگذشتند واز سخاوت طبعی ملتمسات ہر یکے را اجابت میفرمودند۔

جوہر در موافقت صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرماید موافقت آنست کہ در کارے
یار شوی در حد مشروعات ومباحات اما جوہر مرد در موافق آنجا پیدا شود کہ در موافقت کردن ضررے
ومشقتے پیدا شود۔

جوہر در عفو واحسان عفو بالفتح از خطا در گذشتن وترک کردن عقوبت گناہ در حالت قدرت

و بفتح اول و ضم فا و تشدید واو بسیار در گذرنده از گناه کسی - احسان نیکوئی کردن و نیکو داشتن چیزے را
و بالفظ کردن مستعمل۔ صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند عفو آنست که از بدی در گذری و احسان
آنکه در مقابله بدی نیکی بکار داری و از جمله مکارم اخلاق عفو و احسان ست و صوفی را تخلق بدین خلق از
لوازم احوال ست چه حقیقت معنی توحید که راس المال معامله اوست بجناب حق تعالی تقاضا آن میکند
که خلق را در هیچ حال بذات خود فاعل و موثر ندانند بلکه ایشان را وسائط مشیت و قدرت خداوند تعالی
بینند و منشاے عفو حقیقی این نظرست چه کسے که بخود فعلے و اثرے ندارد حواله اسائت (بدی کردن ۱۲) باو نکند. و بعضے
چون وجود وسائط را سبب تخلق بعفو بینند بر ایشان منت ننهند بلکه منت پذیرند و در مقابله آن احسان
کنند و چون در مقابله ذنوب باعتذار قیام نمایند بطریق اولی معاذیر ایشان بپذیرند و بذکر آن تشویر و تخجیل
ایشان ننمایند و از انجهت که افعال ایشان معلل بغرضی نبود در ازاء جفا وفا کنند و در مقابله بدی نیکے
چنانکه در خبرست احسن الی من اساء الیک و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند عفو آنست
که از گناه بگذری و گناه ویرا نگیری و با وچون معامله پیش آئی چنانکه خوف از دل او برود و در خبرست
که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که در شب معراج قصرهاے بلند در بهشت
دیدم گفتم اے جبرئیل مر کراست این قصرها گفت آن کسان را که خشم را فرو برند و از گناهگاران عفو کنند
و نیز در خبرست که فرداے قیامت منادی ندا کند کجا اند آن کسان که اجر ایشان بر جناب خداوند تعالی است
پس نخیزد هیچ یکے مگر آن کسان که از گناهگاران عفو کرده اند و آورده اند که غلامی کاسه آش گرم بر
حضرت امیر المومنین امام حسن رضی الله تعالی عنه ریخت حضرت امام صورت خشم انگیخت غلام گفت
الکاظمین الغیظ آنحضرت کظم غیظ فرمودند باز غلام گفت والعافین عن الناس فرمودند عفو کردم
باز گفت والله یحب المحسنین فرمودند آزاد کردم ترا و بعضی این معامله از حضرت امیر المومنین عثمان
رضی الله تعالی عنه روایت کرده اند و صفح آنست که از گناهگار بگذری و باحسان پیش آئی پس عفو
عام باشد و صفح خاص بود و احسان آنست که نیکوئی کنی با خلق نیکوئی کردن در حد شرع بشرطے آنکه از
محسن بر تو احسانے من قبل نرسیده باشد و در لغت صفح بالفتح عفو کردن گناه و در گذشتن از خطاے کسے

جوهر مدارات مدارات و مدارا بالضم میم رعایت کردن و صلح و آشتی نمودن و مدارا در اصل
مدارات بود در کلام فارسی گاهی تا از بین می افتد و در عربی تا مستعمل ست و همچنین محابا و مواسا صاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند مدارات آنست که با خلق نرمی کنی و آسانی گیری مدانچه در حد شرع است
و فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم شخصے که داده شود نصیب او از نرمے

پس تحقیق داده شود نصیب از خیر شخصے که محروم کرده شود نصیب او از نرمی پس تحقیق محروم کرده شود
نصیب او از خیر۔

جوہر در مدارات حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در مجمع السلوک است که حضرت خیر البشر صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہیچ وقتے مر ہیچ طعامی را نفرمودند که نیکو نیست اگر خوش می آمد تناول میفرمودند واگر خوش نمی آمد نمی خوردند وحضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالی عنہ میفرمایند که دوازده سال خادمی کردم ہرگز در ہیچ کارے مرا نفرمودند چرا کردی یا چرا نکردی اگر کارے کردمے وخوش آمدے دعا فرمودے واگر خوش نیامدے میفرمودند کان امر اللہ قدرا مقدورا

جوہر ایثار بالکسر برگزیدن یعنی منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم داشتن واین کمال درجہ سخاوت است و بالفظ کردن مستعمل۔ صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند ایثار آنست که چیزے بدیگرے دہی با آنکه محتاج باشی واہل ایثار آن بود که در ایثار دہی میان بیگانه ویگانه وآشنا وغیر آشنا فرقے نبود۔

جوہر در بذل ومواسات بذل بالفتح دادن ودر باختن وبالفظ کردن مستعمل۔ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند که از جملہ مکارم اخلاق یکے بذل ست اعنی اعطاء خیر وآن چند نوع است اول آنکه در مقابله بذلے دیگر افتد وآنرا مکافات خیر خوانند دوم آنکه بر سبیل ابتدا وافتتاح بود وبا توقع مکافات وآنرا متاجره خوانند واین ہر دو قسم مرتبه عوام است سوم آنکه بر سبیل ابتدا بود بے توقع مکافات وآنرا ایثار خوانند واین قسم مرتبه خواص ست چہارم آنکه در مقابله سیئه بود وآنرا احسان خوانند واین قسم مرتبه اخص الخواص ست واہل ایثار چند طائفه اند طائفه بمال ایثار کنند چنانچه روز غنائم بنی نضیر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم انصار را فرمودند اگر خواہید که با مہاجران در غنیمت مشارک باشید اموال ودیار خود بر ایشان مقاسمه نمائید والا غنیمت خاص مہاجران را باشد التماس نمودند که ما اموال ودیار را با ایشان مقاسمه کنیم وغنیمت خاص ایشان را مسلم داریم وطائفه بجاه ایثار کنند چنانکه یکی از مشائخ پیش والی زمان قبول تمام داشتند وبعضے ارباب حوائج بجہت قضاء حاجات توسل بجاه شیخ می جستند عاقبت والی ملول شد وشیخ بر عادت معہود نزدیک او رفتند مسموع نداشت بازگشتند در راه صاحب حاجت دیگر باز گردانید والی ہمچنان مقبول نداشت تا چند نوبت مثل این صورت مکرر شد والی گفت چند نوبت آمدی مقبول نیفتاد ہمچنین طریق شفاعت مسلوک میداری شیخ فرمودند بر ما گفتن است وبر تو شنیدن ما کار خود می کنیم اگر تو خواہی کار خود کن یا نه والی را این سخن کارگر آمد واز ان حال پشیمان شد وجملہ حاجات را که مسموع نداشته بود قضا کرد وطائفه بمجہود ایثار کنند

چنانچہ وقتی جمعی از منکران نزد خلیفہ تقبیح صورت حال متصوفہ کردند و ایشان را بکفر و زندقہ مشہور گردانیدند خلیفہ بقتل ایشان اجازت داد ہمہ را برای ضرب رقاب حاضر کردند شیخ ابو الحسن نوری قدس سرہ در پیش رفتند سیاف گفت چرا درین امر مبادرت جوئی فرمودند طریق من مبنی برایثار ست میخواہم کہ این چند نفس درکام این برادران کنم این خبر بدار الخلافت رسانیدند خلیفہ بخلاص ایشان فرمان داد و طائفہ بحظوظ آخروی ایثار کنند چنانچہ دو یار بودند روزی بہم رسیدند یکی از ایشان برعادت قدیم اظہار بشر و طلاقت نکرد یار دیگر بر وانکار نمود جواب داد کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودہ اند کہ چون مسلمان بیکدیگر رسند صد جز رحمت برایشان نزول کند نود جز بہ کسے بود کہ تازہ روی تر بود و دہ جز بدیگرے کہ تازہ روے کمتر دارد و بدین سبب خواستم کہ تازہ روے تو زیادہ باشد تا بیشتر رحمت ترا بود

جوہر در خدمت خدمت بالکسر چاکری کردن و در استعمال فارسی بمعنی تحفہ و سلام و کورنش نیز آمدہ و با لفظ کردن و گزیدن و رسانیدن مستعمل خدمات بکسر اول و فتح ثانی جمع و صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند خدمت آنست کہ مسافر و مقیم را بر موافق طبع ایشان خدمت کنی تا ایشان باوراد و ذکر بفراغ دل مشغول باشند و اگر در خانقاہ چیزے موجود نباشد دریوزہ کند و خدمت ایشان کند و اگر خدمت فوتے کنی آن خدمت نیست بلکہ شفقت ست و در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ فرمودند کہ جناب حق سبحانہ و تعالیٰ اصحاب خدمت را نظرہا کند و در اثنا آن فرمودند کہ خواجہ بود با نعمت و ثروت گاہ گاہ بخدمت عین القضاۃ خرچے فرستادے ہمانا کہ وقتی عین القضاۃ چیزے از صاحب خیر دیگر توقع کرد آنخواجہ بشنید خاطر کوفتہ کرد و بخدمت عین القضاۃ عتاب فرستاد کہ چرا از دیگرے چیزے گرفت و این دولت باین کس ارزانی نداشت عین القضاۃ بروی نوشت کہ براے این مصلحت مرنج رہا کن تا دیگرے نیز دولتے یابد از انہا مباش کہ میگفت اللہم ارحمنی و محمدا ولا ترحم معنا احدا کما مر۔

جوہر در الفت الفت بالضم خوگر شدن و دوستی و بلفظ دادن و نہادن و گرفتن مستعمل صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند الفت آنست کہ با یکدیگر سزاواری کنی یعنی معیشت او بر صفتی نباشد کہ مردمان با او الفت نگیرند و آن با ایشان الفت نگیرد و سزاواری مخالف شرع نبود

جوہر در بشاشت بشاشت بفتح کشادہ روئی و خوشی طبع و تازہ روی شدن۔ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ از جملہ مکارم اخلاق تازہ روئی و بشاشت است صوفی

ہمیشہ بشاش وبشاش بود بسبب دوام اکتحال بصیرت او بمطالعہ جمال ازلی وملاحظہ کمال لم یزلی نضارت (تازگی ۱۲)
وجہ او اثریست از آثار نظر عرفان وبشاشت او نوریست از انوار وجدان (خندان روی ۱۲) صوفیان تخلق بدین خلق باخاص
وعام واہل وناہل بکار دارند وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند بشاشت آنست کہ با پیشینہ کشادہ رو
باشی نہ ترش رو ہرچند ناخوشی بود در باطن از جہت خود وفرمودند حضرت سرور صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ
وسلم ہر نیکوئی صدقہ است وبعضے نیکوئی آنست کہ ملاقی شوی برادر مومن را بروی کشادہ وآنکہ بریزی تو
از دلو خویش آبی را در اوند برادر مومن وبشر آنست کہ تازگی نمائی در ظاہر بر روی خلق باوجود آنکہ کراہت
(کشادگی ۱۲) او ناخوشی بود در دل پس بشر قریب بشاشت ست

جوہر در کرم کرم بفتحتین مروت وسخاوت وجوانمردی ومردمی وعزیزی وبزرگواری صاحب مجمع السلوک
قدس سرہ میفرمایند کرم آنست کہ نیکوئی کنی باکسی کہ از وقتی ترا امید نیکوئی نباشد وکرم اسمی ست عام ہر
چیزے را کہ بدان منفعت بدیگری رسد آنرا کرم خوانند اگرچہ ہر یکے را نامی ست علیحدہ بر سبیل خصوص
چنانکہ کرم اگر بدادن مال باشد آنرا سخا گویند واگر بسخن نیک باشد آنرا زبان لطف وغیر ہن گویند
واگر بسر بردن عہد ووعدہ باشد آنرا وفا گویند واگر بدر ومند شدن بدرد دیگرے باشد آنرا شفقت گویند
پس ہرگاہ کہ از تو یا از دیگری بدیگری رسد تو بدان خوش دل شوی کار بر جادہ کرم کردہ باشی وہرچہ
برعکس این باشد آنرا شوم گویند وآن کس را لئیم ومعنی لئیم ناکس باشد

جوہر در فتوت فتوت بضمتین وتشدید واو مفتوحہ جوانمردی ومروت وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ
میفرمایند کہ فتوت جوانمردی را گویند وصوفیان ہمچنین گویند کہ انصاف دہی وانصاف نطلبی وبعضے
گویند فتوت آنست کہ درگذری از لغزشہاے مردمان وبعضے گویند فتوت آنست کہ ہمیشہ در کار دیگرے
باشی یعنی در آنچہ منفعت غیر بود در ان باشی وبعضی گویند کہ فتوت صفتی ست کہ نباشد کسے را بکمال
مگر حضرت سید عالم را صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ ہر کسے فردا نفسی نفسی گوید جناب سرور عالم
صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم امتی امتی فرمایند وبعضی گویند کہ جوانمردی آنست کہ بار خود بر خلق ننہی و
آنچہ داری بذل کنی حضرت معروف کرخی قدس سرہ فرمودند علامت جوانمردی سہ چیز ست یکی وفا بی خلاف
دوم ستایش بے جود سوم عطا بے سوال

جوہر بذل الجاہ بعضی از اخلاق صوفیان بذل الجاہ است یعنی دادن جاہ است دادن جاہ
آنست کہ اگر دو یار ہم مرتبہ باشند یا یکے از دیگرے فروتر باشد آن مرد معظم ہم مرتبہ خود را یا فروتر خود را در مجمع
مردمان بیگانہ ویگانہ ہا ست دوجاہت خود ویرا دہد وخود را فروتر گرداند یا کسی را کہ کارے وحاجتی افتد

و آن کار بسعی یکی بزاید در ان کار قدم زند و کار و یا بر آرد چنانچہ نقل ست کہ مہتر دانیال صلوات اللہ علیہ کتاب
ملکی می گرفت از جہت برادر دن کار ہای مردمان جاہ خود را در میان نمیدید دل آن ملک را از بہر آن دست
می آورد آن ملک بخت نصر بود ملکی جبار ظالم کہ بیت المقدس را خراب کردہ بود و توریت را سوختہ بود
مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم گفت من اخذ بر کاب اخیہ المسلم لا یرجو ولا یخافہ
غفر لہ اما گفتہ اند در بذل جاہ کار صوفی کامل حال عالم ربانی ست کہ وی عالم با غایات وعیوب نفس باشد
تا در بذل جاہی اخذ جاہی مقصود نباشد درین محل محل ہوشیاری ست ہشیار باید بود کار ہر جاہ طلبے
مدعی نیست لا یصلح ہذا الا لعبد اطلع اللہ تعالی علی باطنہ و ذکر فی حاشیۃ العوارف ان
اجتماع صحۃ الاسلام مع الجاہ عسیرۃ بل متعذر ولہم فی اسقاط الجاہ من انفسہم حیلۃ
لطیفۃ وہی انہم یرون انفسہم فی الظاہر للحق عاصین وفی الباطن ہم اطوع الخلق
فکل من وجدوہ علی منکر ینظرون الیہ بہذا التاویل وقد جاء فی قصص بنی اسرائیل ان نبیا
سال اللہ تعالی آن یریہ من صحبتہ فامرہ ان یذہب الی البلدۃ الفلانیۃ فیہا قصاب اسمہ
فلان ہو صحبنا فذہب النبی علیہ وعلی نبینا الصلوۃ والسلام الیہا وطالبہ من ای شخص سال عنہ
قال ہو فاسق زان شارب الخمر فقد ذہب الی حانوتہ فوجدہ بلباس العیارین السارقین
وزیہم فقال اتقبل الضیف فقال اقبل بشرط ان لو رائت شیئًا لا تقول مع الخلق فقال
لا اقول فلما جاء المساء اغلق باب الحانوت وذہب الی الخرابات واشتری جرۃ من الخمر
واستاجر امراۃ فاجرۃ وجاء الی الحانوت فاکرم الضیف ونومہ فتناوم الضیف فقام
القصاب واعطی المراۃ اجرتہا ونومہا واراق الخمر وخلع لباسہ ولبس پلاسًا وقام
تلک اللیلۃ الی الصبح بالخدمۃ للہ تعالی فانتبہ النبی علیہ السلام وقام ولبشرہ بما
اوحی اللہ تعالی الیہ فی حقہ فبکی کثیرا وقال للنبی علیہ السلام اذا ہتک اللہ تعالی
ستری ادع لیقبض روحی فدعا فاستجیب

جوہر در مروت مروت بضمتین وتشدید واو مفتوحہ مردمی و مردی وصاحب مجمع السلوک
قدس سرہ میفرماید مروت آنست کہ با ہر کسی مردمی کنی بدانچہ توانی وبعضی گویند مروت آنست کسی کہ
درباب تو احسان کردہ باشد تو ہم بروی باحسان پیش آئی۔

جوہر در مودت صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرماید مودت آنست کہ دوست صفت باشی با خلق
یعنی با خلق معاملتے بظاہر کنند کہ ایشان بدانند کہ مارا دوست میدارد و گرنہ دل صوفی جز خداوند تعالی کسے را

دوست ندارد پس مودت در معنی استم دوست داشتن بود برضای حق تعالے۔

جوہر در جود و جود بالضم بخشش وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند جود جوانمردی کردن است بے آنکہ از کسے ترا نیکی رسیدہ باشد و تو بہ و بخششی کنی واز و توقع مدح و ثنا کنی و بعضی گویند جود آنست کہ فرق نکنی میان کسے در دادن بچیزے کہ این مومن ست یا کافر مستحق ست یا نامستحق و بعضے گویند جود آنست کہ بسیار دہد و اندک نگاہ دارد

جوہر در تودد و تالف صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ از جملہ اخلاق کریمہ و اوصاف شریفہ تودد و تالف است ہر چند در نہاد مردم این خلق تمام تر خیر و سعادت در و بیشتر و وحدت و عزلت کہ محمود است بہ نسبت با شرارست و الا تالف و صحبت با خیار اشرف مطالب و اعز مآرب ست چہ بہر صاحبے از مصحوب خود بطریق صحبت ہر چہ برو غالب بود از خیر و شر اکتساب کند پس اہل خیر و صلاح بواسطہ مخالطت و ممازجت نفوس و امتزاج اوصاف خیر از یکدیگر اکتساب کنند۔

جوہر در کظم غیظ صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند کہ کظم غیظ یعنی فرو خوردن خشم کارے عظیم الشان ست از باب قہر نفس و جہاد با شیطان ست کہ نفس برامضاء موجب خشم می آورد و شیطان برایذا و ایلام جانبے می گمارد و مراد آنست کہ بر نفس و شیطان غالب آید و موافقت و متابعت ایشان ننماید التماس کردند بحضور حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ چہ چیز ست کہ مارا از خشم جناب خداوند تعالی دور کند فرمودند کہ خشمناک نشوی و فرمودند ہر کہ خشم فرو خورد حق تعالی عذاب خود از وے بردارد و اتفاق کردہ اند برین کہ ہیچ کار نیست فاضل تر از حلم بوقت خشم و صبر بوقت طمع۔

جوہر در صفح صفح آنست کہ از گناہگار بگذری و باحسان پیش آئی پس عفو عام باشد و صفح خاص بود

جوہر در سخا سخا بالفتح جوانمردی و صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند کہ آنست کہ بعضی مال بدہد و بعضی را نگاہدارد و جود آنست کہ اکثر بدہد و بعضے را نگاہدارد و آنکہ چیزے را نگاہ ندارد و کل بدہد وے صاحب ایثارست و از ینکہ گفتہ شد بباید دانست کہ جود اعلی بود از سخا بلکہ سخا اعلی و اکمل از جود ست زیرا کہ سخا صفت طبعی ست و گفتہ اند کہ حق تعالی سالک را صوفی نگرداند مگر آنکہ طبیعت وی برای سخا رہست گرداند و در مقابلہ سخا شح است و شح صفت نفس ست و در مقابلہ جود بخل ست و جود و بخل بکسب عادت ہم دست دہد اما سخا و شح صفت طبعی ست اگر نفس غالب شح غالب و اگر روح غالب سخا غالب پس سخا خاص باشد و جود عام بود و کل سخی جواد و لیس کل جواد سخیا و حق سبحانہ و تعالی را بصفت سخا نکنند زیرا کہ سخا از نتیجہ طبیعت است و اللہ تعالی منزہ عنہا و در جود و بخل ریا دادہ و طلب غرض عاجل و آجل و نظر واپس مدح و ثنا

از خلق وثواب از خالق وسخا ازین ہمہ مبراست پس بذل عام تر از ہمہ وسخا اتم واکمل از جود وایثار افضل و اعلیٰ از سخا وصاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ ہیچ خلق آن نورانیت ندارد کہ سخا وایثار تا غایتی کہ اگر شخصی بود مستجمع خصال ذمیمہ وسخاوت درو موجود باشد نور سخاوت ظلمات ذمائم دیگر را بپوشاند وسلوک طریق تصوف کسی را آسان دست دہد کہ در غریزت او سخاوت مفطور بود ودر لوح استعداد او آیۂ ایثار مسطور صوفی محقق وعارف مدقق کہ قدم او در علم توحید راسخ بود وہر چند در عطاے کہ دست او واسطہ بود خود را درمیان نہ بیند لیکن در عطائیکہ دست دیگر واسطہ ان بود بعد از مشاہدہ مسبب کہ منعم مطلق است واو را شکر او واسطہ نیز کہ سبب آن باشد اثبات کند واز منت پذیرد واثبات واسطہ در توحیدا وقادح نبود ودر ہمعنی بصدر رسالت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم اقتدا نماید کہ از حضرت امیر المومنین صدیق اکبر در بذل مال منت قبول فرمودند شیخ شیراز قدس سرہ

سخاوت مس عیب را کیمیاست	سخاوت ہمہ دردہا را دواست

جوہر در وفا وفا بالفتح وعدہ بجا آوردن وبسر بردن عہد ودوستی وسخن وبالفظ کردن ودشتن وجستن مستعمل وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند وفا آنست کسی کہ درباب تو احسان کردہ باشد تو ہم درباب وی احسان کنی چنانکہ ویرا باید نہ چنانکہ ترا باید پس وفا اخص باشد از مروت۔

جوہر در حیاء حیا بفتح ودر آخر ہمزہ وبے ہمزہ نیز بمعنی شرم ونفی آن بلفظ بی کنند وبالفظ بالیدن مستعمل وبمعنی باران وفراخی سال ونزد بعضی با ہمزہ بمعنی شرم وبے ہمزہ بمعنی باران وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند کہ حیاء باز داشتن نفس ست حق باز داشتن از ہر چیز یکہ در شریعت وطریقت وعادت ومروت مذموم بود وصاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ حیا از جملہ احوال مقربان ست چندانکہ قرب زیادت حیا بیش وہر کہ ہنوز حال حیاء بدو فرود نیامدہ باشد علامت آن بود کہ ہیچ مرتبہ از مراتب قرب نیافتہ است وحیاء آنست کہ باطن بندہ از ہیبت اطلاع حضرت خداوند تعالیٰ منطوی گردد واین دو گونہ است حیاء عام وحیاء خاص حیاء عام صفت اہل مراقبہ است کہ قلب ایشان از ہیبت اطلاع رقیب قریب بمل تمادہ بر سیأت وتقصیرات خود منطوی گردد وحیاء خاص صفت اہل مشاہدہ است کہ روح ایشان از عظمت شہود حضرت حق تعالیٰ در حق خود منطوی گردد واین حیاء از جملہ احوال ست وحیاء عام کہ مندرج ست در سمت مقام مراقبہ از جملہ مقامات ست واین محافظت ظاہر وباطن ست از مخالفت احکام جناب الہی بسبب مراقبہ نظر حق سبحانہ وتعالیٰ واین حیا بر دو گونہ است یکے حیا از معصیت ودوم حیاء تقصیر در طاعت۔

جوہر در تلطف تلطف نرمی نمودن ومہربانی کردن وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند

تلطف آنست که با خلق نرمی کنی نه درشتی حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالی وجهه غلام خود را خواندند
جواب نداد پس دوم بار سوم بار پس خود رفتند و دیدند که غلطیده است فرمودند ترا می خوانم نمی شنوی عرض کرد که
می شنوم فرمودند ترا بدین چه آورد که مرا جواب ندادی عرض کردم از شما ایمنی ست بکلی جواب ندادم فرمودند ترا آزاد کردم

جوہر در بشر بشر آنست که تازگی نمائی در ظاہر بروی خلق با وجود آنکه کراہت و ناخوشی بود در دل
پس البشر قریب بشاشت است

جوہر در طلاقة طلاقت بفتح کشادگی زبان و تیز زبانی صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند طلاقة
آنست که کشادگی نمائی در گفتار با خلق یعنی برروی کسی سختی نکنی و درشت و بر صفتی نگوئی که وی ناخوش گردد

جوہر در سکینه سکینه بفتح سین مہمله و کسر کاف عربی آرام و آہستگی صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند
سکینه آنست که آرامیده باشی در کارہا تا گفته اند ہر حالی و ہر حادثے که طبع آدمی انسان از دست میرود مضطرب
میگردد و صاحب سکینه اوست که در چنین حالات از دست نرود۔

جوہر در وقار وقار بفتح آرامیدگی و آہستگی و گرانباری ماخوذ از وقر بالفتح بمعنی گرانبار شدن و بکسر او خوانده‌اند
نوعی از تفریس ست ۔صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند وقار آنست که آہسته باشی در کارہا نه آنکه عجلت
کنی که العجلة من الشیطان والتانی من الرحمن و وقار قریب سکینه است

جوہر در دعاء دعا بالضم حاجت خواستن از خداوند تعالی آدعیه بفتح اول و سکون دال و کسر عین و
فتح تحتانی جمع و با لفظ رسیدن و رساندن و رفتن مستعمل و با لفظ کردن و گفتن کنایه از وداع شدن نیز باشد
و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند دعا آنست که مسلمان را بدعاے خیریت یاد آری ستما کان
اولا جاقیا کان اولا۔

جوہر در ثناء ثناء بفتح سخن نیک و ستایش و با لفظ کردن مستعمل و صاحب مجمع السلوک قدس سره
میفرمایند ثنا آنست که ہمه را نیکو گوئی اگرچه کسی جافی باشد۔

جوہر در حسن خلق شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند قال ابن المبارک
حسن الخلق بسط الوجه وکف الاذی وبذل الندی فرمود ابن المبارک قدس سره حسن خلق آنست
که کشاده رو بود و از رنجیدن و رنجانیدن دور بود و دادن عطا بود و سئل سہل التستری عن حسن الخلق
فقال ادناه الاحتمال وترک المکافات والرحمة للظالم والدعاء له پرسیده شد سہل تستری
قدس سره از نیکوخوئی پس گفت کمترین نیکوخوئی قبول کردن جفا خلق ست و ترک دادن مکافات است
بخشیدن مر ظالم را و دعاے خیر کردن مر آن ظالم را و شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک میفرمایند

که حسن خلق یعنی نیکوخوئی آنست که بار خلق بکشد و بار خود بر ایشان ننهد و عفو را لازم گیرد بزرگی را پرسیدند که
حسن خلق از که آموختی گفت از قیس بن عاصم که روزی در خانه او نشسته بودم کنیزکی دیگچه کرده بریان می آورد
از دست وی بر سر پسر قیس بیفتاد و در حال بمرد کنیزک بترسید گفت هیچ مترس ترا از بهر حق تعالی آزاد کردم و
نقل است که ترکی از خواجه ابراهیم ادهم قدس سره پرسید که راه آبادانی کدامست اشارت سوی گورستان کردند
آن ترک بر سر مبارک ایشان چنان زد که خون روان شد کسی گفت که ایشان سلطان ابراهیم ادهم اند آن ترک
پشیمان گشته معذرت کردن گرفت فرمودند معذرت حاجت نیست من برای تو از حق تعالی بهشت خواستم
چگونه روا باشد که نصیب من از تو نکوئی بود و نصیب تو از من بدی و خواجه معروف کرخی قدس سره بکنار
دجله وضو میکردند و مصحف و جامهٔ خویش آنجا نهاده عورتی آن مصحف و جامه برداشت و روان شد
خواجه فرمودند ای خواهر باکی نیست بر تو پسری باشو هری هست که مصحف خواند گفت نه فرمودند مصحف بده
و جامه ببر و روزی امام احمد حنبل قدس سره وضو میکردند و دستار پیش نهاده مردی آمد و ستد و روان شد
امام فرمودند ای عزیز وهبت لک قل قبلت و حجة الاسلام امام محمد غزالی قدس سره در کیمیای سعادت
میفرمایند که خداوند تعالی بر حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ثنا کرد بخلق نیکو و
فرمود انک لعلی خلق عظیم و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که مرا
فرستاده اند تا محاسن اخلاق تمام کنم و فرمودند عظیم ترین چیزی که در ترازو نهند خلق نیکوست یکی عرض کرد
که دین چیست فرمودند خلق نیکو و عرض کردند که فاضل ترین اعمال چیست فرمودند خلق نیکو و فرمودند از
عقب هر بدی نیکوئی کن و مخالطت با خلق بخوی نیکو کن و عرض کردند که فلان زن بروز روزه دارد
و بشب نماز گذارد ولیکن بدخوست همسایگان را بزبان می رنجاند فرمودند جای او دوزخ ست و فرمودند خوی بد
طاعت را همچنان تباه کند که سرکه انگبین را و خلق نیکو گناه را نیست کند چنانکه آفتاب یخ را و حضرت
فضیل عیاض قدس سره میفرمایند که صحبت با فاسق نیکوخوی دوست تر دارم که با قاری بدخوی و حضرت
یحیی معاذ قدس سره میفرمایند خوی بد معصیتی ست که با آن هیچ طاعت سود ندارد و خوی نیکو طاعتی ست
که با آن هیچ معصیت زیان ندارد

جوهر در تصغیر نفس صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که تصغیر نفس آنست که نفس را همه
وقت در کارها خداوند تعالی خوار دارد بدانچه هوای وی باشد نکند

جوهر در توقیر اخوان در مجمع السلوک ست توقیر اخوان آنکه همه وقت برادران مومن را
تعظیم دارد و هر کس را فاضل و خود را مفضول پندارد

جوهر در تبجیل مشایخ در مجمع السلوک مذکورست که بزرگ داشتن مشایخ یعنی آنانکه بر سجادهٔ مشیخت هستند یا هر که در علم بزرگ باشد ایشان را بزرگ داری و حرمت ایشان بواجبی بجا آری و فرمودهٔ ایشان را عدول نکنی روزی حضرت خواجه شقیق بلخی و حضرت ابوتراب نخشبی بر سلطان العارفین مهمان بودند و طعام پیش آوردند جوانے استاده خدمت میکرد هر دو بزرگواران فرمودند بیا با ما طعام بخور جوان گفت من صائمم پس خواجه ابوتراب فرمودند بخور و ثواب یک ماه بستان گفت روزه نتوان کشاد پس خواجه شقیق فرمودند بخور و ثواب یکسال بستان همان جواب بداد شیخ بایزید بسطامی قدس سره فرمودند از دست بدارید که رانده حضرت ست

پس مدتے بر نیامد که او را به دزدے گرفتند و هر دو دستش جدا کردند۔

جوهر در ترحم بر صغیر و کبیر در مجمع السلوک مذکورست که ترحم بر صغیر و کبیر آنست که بخشائی بر خرد و بزرگ یعنے باید که لطف و رحمت او بر همه باشد

جوهر در استعظام ما الیه و استصغار ما منه صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که استعظام ما الیه و استصغار ما منه آنست که هر چه از تو در حق کسی باشد و بکسے رسد اگر چه آن شے عظیم بود تو آنرا حقیر دانی و هر چه از دیگری در حق تو باشد و بر تو رسد تو آنرا عظیم دانے۔

جوهر در قناعت قناعت بفتح راضی شدن باندک چیز و نزد اهل الله قناعت آنست که قلب ساکن باشد در حال افلاس چنانکه در توانگری می باشد و چون در افلاس سکون نشد و رنج رسید آن قناعت نیست بلکه رنج قلب ست که شرارت پیدا میکند و چون افلاس باین وجه باشد از ان افلاس پناه باید جست و در حدیث شریف وارد ست که قناعت مال و گنج عظیم است که کم نمی شود و صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرمایند ؎

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج ❊ گنج را تو وانمی دانی ز رنج
چون قناعت را پیمبر گنج گفت ❊ هر کسی را کے رسد گنجے نهفت
از قناعت هیچکس بیجان نشد ❊ وز حریصے هیچکس سلطان نشد

بهفت

قدوة المحققین صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که قناعت عبارتست از وقوف نفس بر حد قلت و کفایت و قطع طمع از طلب کثرت و زیادت هر نفسے که بدین صفت متصف شد و بدین خلق متخلق گشت خیر دنیا و آخرت و گنج غنا و فراغت بدو مسلم داشتند و راحت ابدے و عزت سرمدی نصیب او گردانیدند و غنا که عبارتست از عدم احتیاج گویا کسوتے ست که بر قامت قناعت دوخته چه احتیاج از صاحب قناعت بجهت قصر طمع از موجود و قطع نظر از معدوم صورت

نه بندد و قناعت مقدمه رضاست هر که قانع شد مستعد نزول حال رضا گشت و قناعت در امور دنیوی پسندیده است نه در امور اخروی و طمع از جناب حق سبحانه و تعالی داشتن منافی صبر و قناعت نیست و در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو نابخته یابد آرزوی نان جو بخته نکند و آنرا نیز آنقدر خورد که دست و پا جنبد از برای نماز گذاردن و میفرمودند که بر وجهی می باید بود که همیشه میسر شود در خوردن و پوشیدن قناعت باید کرد بچیزیکه از ان فرومایه تر نباشد. و میفرمودند اگر کسی در بیابان افتد مثلا که دران نه آب بود نه آبادانی و از هیچ ممرّ امید طعام نباشد و ویرا برای طعام هیچ دغدغه نشود و در باطن وی نیز هیچ تفرع نبود می توان گفت که این را [سبب ۱۲] قناعت بتحقیق حاصل شده است

دلا اگر قناعت بدست آوری	در اقلیم راحت کنی سروری
اگر تنگدستی بسختی منال	که پیش خردمند هیچ ست مال
مدار ای خردمند از فقر عار	که باشد نبی را ز فقر افتخار
غنی را زر و سیم آرایش است	ولیکن فقیر اندر آسایش است
غنی گر نباشی مکن اضطراب	که سلطان نخواهد خراج از خراب
قناعت بهر حال اولی تراست	قناعت کند هر که نیک اختر است
ز نور قناعت برافروز جان	اگر داری از نیک بختی نشان

جوهر در مِزاح مزاح بکسر خوش طبعی کردن و بضم خوش طبعی۔ صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مزاح خلقی شریف ست و گفته اند المزاح فی الکلام کالملح فی الطعام و اکثار آن همگنان را خصوصًا اهل بدایات را که نفوس ایشان از بقایا جموح [سرکشی ۱۲] و جنوح [میل کردن ۱۲] منسلخ نگشته باشد و قلوب بر دقائق صفات نفس وقوف نیافته بغایت مکروه است و صوفیان را که نفوس ایشان در تحت سیاست علم مقهور شده باشد و بقایای هوا از ان برخاسته روا بود که بجهت ترویح قلب خود یا تالیف قلوب دیگران در وقت خود بقدر حاجت طریق مزاح و مداعبت [مزاح و بازی کردن ۱۲] با اصحاب و با اهل ولا مسلوک دارند و آداب صوفیان در مزاح آنست که از جاده صدق انحراف نمایند و الفاظ موحش بکار نه دارند و هرچه بر سخافت [سستی ۱۲] عقل دلالت دارد اجتناب واجب دانند و صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که در حالت مزاح از کذب و غیبت و فحش و لغو دور باشند و اکثر اوقات نکنند که اکثر اوقات خود را بهزل دادن کار مردم سبک طبع است و با مرد با هیبت و وقار مزاح نکنند شاید که کینه گیرد و با مرد فرومایه نیز مزاح نکنند شاید که وے دلیر و شوخ گردد۔

جوهر در مزاح حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم در مجمع السلوک
است که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم گاه گاه اگر کسی غمگین بودی ویرا بمزاح خوش
کردی وقتی عجوزه التماس نمود که فردا حال عجایز چگونه خواهد بود فرمودند عجوز در بهشت نزول نکنند عجوزه دلتنگ
(پیرزن ۱۲)
شد فرمودند غم مخور که فردا عجائز را در بهشت جوان گردانند و حضرت انس بن مالک رضی الله تعالی عنه
فرمودند که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم با من مزاح کردند و فرمودند یا ذا الاذنین

جوهر بعضی از محققین میفرمایند تجلی که ظهور حق ست بر دیده دل پاک سالک از روی کلیه بچهار نوع ست
آثاری وافعالی وصفاتی وذاتی آثاری آنست که بصورت جسمانیات که عالم شهادت ست از بسائط علوی و
سفلی و مرکبات بهر صورت که حضرت حق تعالی را بیند و در حین رویت جزم داند که حضرت حق تعالی است
(جزم یکی را از آن برگزیدن و بمعنی یقین نیز ۱۲)
آنرا تجلی آثاری خوانند واز جمیع تجلیات آثاری تجلی صوری یعنی در صورت انسانی مشاهده نمودن اتم و اعلی است
و تجلی افعالی آنست که بصفتی از صفات فعلی که صفات ربوبیت اند متجلی شود و اکثر آنست که تجلیات افعالی
بانوار متلونه نماید یعنی حضرت حق تعالی را بصورت نور سبز و نور سرخ و نور زرد و نور سفید بیند و تجلی صفاتی
آنست که حضرت حق تعالی بصفات سبعه ذاتیه که حیوة و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام ست متجلی شود و
گاه باشد که تجلی صفاتی متمثل بنور سیاه نماید یعنی حضرت حق تعالی را متمثل بصورت نور سیاه بیند و تجلی ذاتی
آنست که سالک در آن تجلی فانی مطلق شود و علم و شعور و ادراک مطلق نماند و تجلیات مذکوره بحسب صفا
و اوقات متجلی علیه متفاوت ست اگر حضرت حق تعالی را مظهر خود بیند تجلی ست کامل فاما اگر خود مظهر حضرت
حق تعالی شود یعنی بیند که خود مظهر حضرت حق تعالی است اتم و اکمل ست زیرا که تحقق در ضمن این باده است
و در جمیع مراتب تجلیات مذکوره حضرت حق تعالی را دیدن یا خود مظهر حق تعالی شدن در طریق تصفیه آنراست
و شهود تجلیات و بقا بالله که بحسب حال کاملان و اصلان را دست میدهد آنست که بعد از فنای سالک در
تجلی ذاتی ببقای حضرت حق تعالی باقی گردد و خود را مطلق بی تعین جسمانی و روحانی بیند و علم او که
علم کلی حضرت حق تعالی شده محیط بهمه ذرات کائنات مشاهده نماید و متصف بجمیع صفات الهیت و قیوم
و مدبر عالم باشد و هیچ چیز غیر خود نه بیند و مراد بکمال توحید عیانی اینست ع

آنکه سبحانی همیگفت آن زمان — این معانی گشته بود او را عیان
هم ازین رو گفت آن بحر صفا — نیست اندر جبه ام غیر خدا
ان انا الحق کشف این معنی نمود — گر بصورت پیش تو دعوی نمود
لیس فی الدارین هر گو گفته است — در این معنی چه نیکو سفته است

چون نماند از توئے با تو اثر	بے گمان یابے از یقینے خبر

جوهر تجلی از ذات حق تعالے بر صورت بنده بحسب استعداد بنده است از بهر آنکه ذات حق تعالے منزه است از انکه او را صورتے معینه بود تا چون تجلی فرماید بآن صورت فرماید و بنده در حالت تجلی حقتعالے بروی بجز صورت خود در آئینه حق نه بیند و حضرت سید عالم ازین معنی فرمودند المومن مرآة المومن مومن اول اسم حق تعالے است و مومن ثانی اسم بنده چون حق تعالے از ذات خود به بنده تجلی فرماید بمثابه آئینه برابر شخصی تا چنانچه صورت آن شخص بود از خوبی و زشتی در آئینه نموده شد یعنی چون انسان کامل شد آن حصه که وی راست از وجود مطلق بروے متجلی گردد و آن حصه عین ثابته ویست پس صورت عین ثابته خود دیده باشد نه حق را که حق از صورت معینه محدوده محصوره متعالی ست و بنده مقید بصورت معینه چگونه حق را تواند دید

جوهر بدانکه ذات حضرت حق تعالی باعتبار تجلی و ظهور او سبحانه در همه مظاهر همه اشیاست و تمامت اشیا بحق تعالی موجود اند و بدون او سبحانه معدوم و از ان که ذات حق تعالے تجلی و ظهور بصورت اشیا نموده است اضافت وجود بر ایشان کرده می شود و هر گاه اسقاط این اضافت نماینده هر آئینه اشیا فی حد ذاتها معدوم باشند و غیر حق تعالے هیچ نباشد اینست معنی التوحید اسقاط الاضافات - یعنی توحید اینست که اسقاط اضافت صفت وجود و هستی بغیر نماید -

جوهر مناسبت میان حق و بنده آنست که حق تعالی متجلی ست بان اعتبار که وجودی مطلق است و مقید باسم و رسم نیست و بنده از رق قیود مشخصه مطلق و معرا گشته و از عبودیت اسماء جبروتیه مخلص و منزه شده چرا که بنده الله تعالی است بلکه همگی وے فانی شده افعال در افعال حق و صفات در صفات حق و از بنده جز آنکه بآن متمیز ست از حق که آن وجود شخصی ویست نمانده پس چون مناسبت میان عبد و رب حاصل شد تجلی متواصل شد بدین صفت که بنده جز خود را در آئینه حق نه بیند

جوهر بدانکه ممکن نیست که حضرت حق تعالی را چنانچه حق ست ببیند بجهت آنکه تا مناسبت تمام میان بنده و حق حاصل نشود رویت محال ست و اگرچه بنده از قیود و نقص بر یافت خلاص یافته و متخلق باخلاق الله گشته مناسبت حاصل کرده اما انچه بنده بآن متعین گشته از وجود شخصی هنوز باقی ست پس مناسبت تمام او را حاصل نشده پس رویت ممکن نباشد و در چنین حال بنده را محقق است که صورت خود چنانچه خود ست ندیده الا در حق بر مثال آئینه در عالم که چون در مقابل شخص آید شخص صورت خود در ان بیند و آئینه را در ان نه بیند و حال آنکه میداند که صورت خود ندید الا در آئینه

جوہر بدانکہ آئینہ مثالے ست مر تجلی را درین عالم و در وے دیدہ نمیشود جز صورت خود و جرم آئینہ خود نمی تواند دید۔ اللہ تعالیٰ ظاہر کرد آئینہ را تا مثالے باشد اہل عالم را مر تجلی ذاتی حق برحق تا چون نظر کنند در آئینہ جز صورت خود نہ بینند پس بدانند کہ ذات الہی نتواند دید الا وقتے کہ تجلی اسمائی فرماید از وراے حجاب نوری۔ آدمی صورت خود در آئینہ می بیند و میداند بیقین کہ صورت ویست در آئینہ از آنجہت کہ صورت خود را می شناسد و از آنجہت کہ در آئینہ کوچک صورت خود را کوچک می یابد و در آئینہ بزرگ صورت خود را بزرگتر از آن می یابد کہ ہست و میگوید کہ این صورت من نیست و میداند کہ در اندرون آئینہ ہیچ صورتے نیست و میداند کہ میان وے و آئینہ نیز صورتے نیست پس بیقین نمی تواند گفت کہ خود در آئینہ دیدم چرا کہ اگر از وے چگونگی آن پرسند نتواند گفت و بیقین میداند کہ صورت خود را دیدہ پس بنابر تردد ہم منفی بود و مثبت ہم موجود بود و ہم معدوم ہم معلوم و ہم مجہول۔ حق تعالےٰ این آئینہ را برای بندگان ضرب المثلے ساخت و پیدا کرد تا بندہ بداند بیقین کہ چون از ادراک حقیقت مثل این صورتے کہ ہم ازین عالم مخلوق ست عاجز و متحیر میگردد و او را یقینے کہ سبب اطمینان او بود حاصل نمیشود بطریق اولیٰ کہ از ادراک حقیقت رو بہ حق تعالیٰ کہ خالق ست و با ہیچ چیز تشابہ ندارد عاجزتر و نادانتر و متحیرتر باشد۔

جوہر در فیض اقدس و فیض مقدس شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ را دو تجلی ست یکی تجلی عینی علمی کہ صوفیہ تعبیر از آن بفیض اقدس کردہ اند و آن عبارت از ظہور حق ست سبحانہ ازلاً در حضرت علم بر خودش بصور اعیان و قابلیات و استعدادات ایشان و دوم تجلی شہودی وجودی کہ معبر می شود بفیض مقدس و آن عبارت ست از ظہور وجود حق سبحانہ و تعالیٰ منصبغ باحکام و آثار اعیان و این تجلی ثانی مترتب بر تجلی اول ست و مظہر ست مر کمالاتے را کہ بتجلی اول در قابلیات و استعدادات اعیان اندراج یافتہ

جوہر قدوۃ المکاشفین شیخ محمد بن یحیی بن علی الجیلانی قدس سرہ در شرح گلشن راز میفرمایند کہ توحید شہودی عیانی وجدانی ذوقی را سہ مرتبہ است اول آنکہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بہ تجلی افعال بر سالک متجلی شود و سالک صاحب تجلی جمیع افعال اشیا را در افعال حق تعالیٰ فانی یابد و در ہیچ مرتبہ و ہیچ شیے را غیر حق تعالیٰ فاعل نہ بیند و غیر حق تعالیٰ را موثر نشناسد و در اصطلاح این طائفہ این مقام را محو خوانند۔ دوم آنکہ حضرت حق تعالیٰ بہ تجلی صفاتی بر سالک متجلی شود و آن سالک جمیع صفات اشیا را در صفات حق تعالےٰ یابد و صفات اشیا را صفات حق تعالیٰ بیند و داند و غیر حق تعالیٰ مطلقاً ہیچ صفت نہ بیند

ونداند وخود را و اشیا را مظہر ومجلی صفات الٰہی شناسد وصفات او را در خود ظاہر بیند ودر اصطلاح محققان این را مقام طمس گویند. ومرتبہ سوم آنست کہ حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ بہ تجلی ذاتی برو متجلی شود وسالک جمیع ذوات اشیا را در پرتو نور تجلی ذات احدیت فانی یابد وتعینات عدمی وجود بفنا در توحید ذاتی مرتفع شود وہیچ شے را غیر نہ بیند ونداند ووجود اشیا را وجود حق تعالیٰ شناسد وباصطلاح این طائفہ محو عبارت ازین فناست وصاحب این مقام جمیع ذوات وصفات وافعال اشیا را مضمحل ومتلاشی در اشعۂ انوار ذات وصفات وافعال حق تعالیٰ می یابد

جوہر ذات حق تعالیٰ را باعتبار تنزل وظہور در دو مرتبہ علم وعین ہفت اعتبار کلی لازم ست کہ صفات سبعہ ذاتیہ اند کہ حیوۃ وعلم وقدرت وارادت وسمع وبصر وکلام است واشتمال ہر تجلی بر جمیع تجلیات را در اصطلاح سر التجلیات میگویند۔ در تحت ہر تجلی از تجلیات نامتناہی وجہ الٰہی بنا بر اشتمال او بر تمامت تجلیات ہزاران بحر علم ومعرفت واسرار از علم رانو غیب نہفتہ ومخفی است۔ ذات حق سبحانہ وتعالیٰ را صفات نامتناہی اند وذات را باعتبار ہر صفت ونسبت ظہور وتجلی خاص ست پس ہر آئینہ تجلیات حضرت حق تعالیٰ غیر متناہی باشد۔

جوہر شطحیات بالفتح وحاء مہملہ مکسور ویاء تحتانی مشدد وباصطلاح صوفیہ کلماتیکہ بوقت مستی وذوق بے اختیار از بعض اہل اللہ صادر میشوند چنانکہ از حضرت منصور قدس سرہ انا الحق واز حضرت سید الطایفۃ ابو القاسم شیخ جنید بغدادی قدس سرہ لیس فی جبتی سوا اللہ. واز حضرت سلطان العارفین شیخ بایزید بسطامی قدس سرہ سبحانی ما اعظم شانی مشایخان این کلمات را نہ رد کنند ونہ قبول۔

جوہر تجلی ظہوری بر دو نوع است عام وخاص عام را التجلی رحمانی نامند. کہ افاضہ وجود مع ما یتبعہ من الکمالات بر تمامت موجودات فرمودہ درین تجلی ہمہ موجودات مساوی اند ما ترے فی خلق الرحمن من تفاوت۔ ورحمتی وسعت کل شئے واین رحمت را رحمت امتناعی خوانند چہ بمحض منت وعنایت بے سابقہ عمل بر ہمہ اشیا افاضہ این رحمت فرمود وفضل عبارت ازین تجلی است بر دو عالم کہ عبارت از غیب وشہادت ودنیا وعقبیٰ ست بدین تجلی بانوار وجود روشن ساختہ ست

این بود مر ذوات را شامل ۔۔۔ ناقص از وے برابر کامل
کافر وکفر ومومن وایمان ۔۔۔ ہمہ را اندرو مساوے دان

خاص را تجلی رحیمی گویند کہ فیضان کمالات معنویہ بر مومنان وصدیقان وارباب قلوب از دست مثل معرفت وتوحید ورضا وتسلیم وتوکل ومتابعت اوامر واجتناب از نواہی وازین تجلی تعبیر بفیض نمودہ

و درین تجلی کافر از مومن و عاصی از مطیع و ناقص از کامل ممتاز گشته اند۔ شرح گلشن راز

جوهر عارف چون تجلی اسم القهار ببیند در پناه تجلی اسم الحفیظ بگریزد ولیکن داند که جناب حق سبحانه و تعالی درین صورت متجلی ست باید که دلیری نکند نقل ست که مریدے بموجب فرموده شیخ خود در کوهستان عزلت داشت مارے پیش وے رسید خواست که ویرا بگیرد مار اورا بگزید این خبر شیخ خود فرستاد جمعی آمدند و اورا نزدیک شیخ بردند شیخ فرمود که مار را چرا گرفتی گفت شما فرموده بودید که غیر حضرت حق سبحانه و تعالی نیست پس آن مار را غیر حضرت حق سبحانه و تعالی ندیدم از ینجهت دلیری کردم و ویرا بگرفتم شیخ فرمود هرگاه که خداوند تعالی را بلباس قهر ببینی بگریز و نزدیک او مرو والا چنین کند پس دعا کرد و باد بروی دمید او شفا یافت پس فرمود بعد ازین گستاخی مکن تا وقتیکه اورا نیک نشناسے۔

جوهر تجلی د ظهور حضرت حق سبحانه و تعالی جمالے می باشد و جلالے می باشد. تجلی جمالی آنست که مستلزم لطف و رحمت و قرب باشد و جلالے آنکه موجب قهر و غضب و بعد باشد و بحقیقت هر جمالے مستلزم جلالی و در پس پرده هر جلالے نیز جمالے ست زیرا که جلال احتجاب حق ست بحجاب عزت و کبریائی از عباد تا هیچکس اورا بحقیقت و هویت چنانچه هست نشناسد. و جمال تجلی حق ست بوجه و حقیقت خود از برای ذات خود پس جمال مطلق را جلالے باشد و آن قهاریت حق است مر جمیع اشیا را بافنا در تجلی وجه مطلق و این مرتبه علو جمال است و این جمال را دنوی ست که بآن اشیا نزدیک میگردد و آن دنو جمال مطلق است بصورت جمیع اشیا و این دنو جمال را نیز جلالے ست و آن احتجاب جمال مطلق است به تعینات اکوان - شرح گلشن راز

جوهر روی مه رویان بمناسبت نور و لطف و رحمت با تجلی جمالی مشابهت داشته باشد و زلف بتان شوخ دلربا را بمناسبت ظلمات و پریشانی و حجاب با تجلی جلالی نسبت تام بوده باشد و روی و زلف محبوبان مثال و نمودار تجلی جمالی و جلالی باشد۔ شرح گلشن راز۔

جوهر اهل الله میفرمایند که تجلی ذاتی در دنیا حاصل نیست موطن آن دار آخرت است اگر کسے بکلی همت خود را بحصول تجلی گمارد در تمام اوقات میسر نیاید الا در بعضے زمان بلکه در آن و بعضے قائل اند که تا یکپاس دو پاس زیاده ازان می تواند و این محال سے نماید در دار دنیا۔

جوهر تجلی عبارت ست از ظهور ذات و صفات الوهیت و روح را نیز تجلی باشد. و بسیار سالکان درین مقام مغرور شده اند و پنداشتند که تجلی حق یافتند اگر شیخ کامل صاحب تصرف نباشد ازین ورطه خلاص دشوار بود و چون آئینه دل از صفات بشریه و زنگار طبیعت صافی شود بعضی صفات روحانی

بر دل تجلی کند و آن از غلبات انوار روحانیت بود که [illegible] تجلی از صفات بشری بیرون آمده باشد و گاه بود که روح بجملگی صفات خویش در تجلی آید و این از محو آن [illegible] صفات بشریت بود و گاه بود که ذات روح که خلیفهٔ حق است در تجلی آید و بخلافت خود دعوی انا الحق کند و فرق در تجلی روحانی و ربانی آنست که تجلی روحانی وسمت حدوث دارد و آنرا قوت افنا نباشد اگرچه در وقت ظهور ازالهٔ صفات بشریت کند اما نتواند کرد چون تجلی در حجاب شود در حال صفت بشریت پیدا گردد اما در تجلی حضرت حق سبحانه و تعالی ازین آفات ایمن باشد و دیگر آنکه از تجلی روحانی آرام دل پدید آید و از شک و ریب خلاص نیابد ذوق معرفت تام ندهد و تجلی حضرت حق سبحانه و تعالی بخلاف این باشد و دیگر آنکه از تجلی روحانی غرور و پندار پدید آید و عجب و هستی بیفزاید و در طلب نقصان شود و خوف و نیاز کم شود و از تجلی حضرت حق سبحانه و تعالی این جمله برخیزد و هستی به نیستی بدل شود و درد طلب بیفزاید و تشنگی زیاده گردد و خوف و نیاز بیفزاید- و انسان آئینهٔ ذات و صفات حق سبحانه و تعالی ست چون آئینه صافی گشته بهر صفت که حضرت خداوند تعالی خواهد تجلی کند اگر بصفت حیات متجلی شود چنان بود که خضر و الیاس را حیات باقی بود و اگر بصفت کلام متجلی شود چنان بود که موسی را بود و اگر بصفت رزاقی تجلی بود چنان باشد که مریم را بود و چون بصفت خلاقی تجلی کند چنان باشد که عیسی را بود و اگر بصفت اماته تجلی کند چنان بود که مرید خواجه ابوتراب نخشبی را بود در حالے که نظر خواجه بایزید قدس سره بروی افتاد نعره زد و جان بداد چنین کس همت بر هر که گمارد و هلاکش کند و دیگر صفات همچنین میدان و فرق بغایت دقیق ست میان مشاهده و مکاشفه و تجلی و استتار میان این طائفه ستعارفه است اینست خلاصهٔ کلام شیخ شرف الدین احمد یحیی انچه در مکتوب خود نوشته-

جوهر وصول بحضرت خداوند نه از قبیل وصول جسم ست بجسم یا عرض ست بعرض یا جوهر ست بجوهر یا علم است بمعلوم یا عقل است بمعقول یا شئ است بشئ تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا-

جوهر هر که بطریق تصفیه کما ینبغی اشتغال نماید دل او که بحقیقت برزخ جامع وجوب و امکان ست بسبب ذکر و توجه کلی بمبدا و رفع موانع بنور قدس منور گشته صفائی تام حاصل کند هرچه هست در دنیا و صور جمیع اشیا از مادیات و مجردات دران دل مکشوف گردد و بواسطهٔ صفائی و مناسبت که بعالم معانی حاصل کرده مجردات که در عالم جسمانی صور حسیه ندارند متشکل باشکال محسوسات گشته برو ظاهر شوند بمناسبتی که میان او و صورت ایشان بوده و گاه در عالم مثال ملتبس بلباس مظاهر حسنه برو ظاهر شود و این را در اصطلاح تانیس خوانند که عبارت از تجلی حق ست بصور مظاهر حسنه و این ابتدا تجلیات ست القلوبست شرح گلشن راز

جوهر سالکان که بمراتب تجلیات افعالی میرسند بسبب آن احوال که دران دم برایشان غالب است

حق تعالی را در عالم برزخ مثالی ممثل بصور مظاہر محسوسہ از انسان وغیرہ مشاہدہ می نمایند واین را تجلیات افعالی می نامند زیرا کہ حق بصور اشیا ظاہر شدہ و در اصطلاح صوفیہ تانس نامند۔

جوہر بدانکہ بذوق ووجدان باین مقام رسیدی کہ تجلی ذاتی ترا حاصل شد بجائے رسیدی کہ غایت سیر سائران ونہایت سلوک سالکان است واعلی ازین مقام مخلوق را ممکن نیست پس طلب زیادہ مدار ونفس را در طلب رنجہ مکن ومپندار کہ بشر را مقامے عالی تر ازین دست دہد کہ بالائے این عدم محض است سوال چون گفتی کہ درین وصول ورویت جز عین ثابتہ خود ندیدہ چگونہ در روے عین وی حق نباشد جواب گوییم کہ دیدن بندہ عین خود را وظاہر شدن صورت عین وی بروے عین دیدن حق ورسیدن بحق است از بہر آنکہ اعیان ثابتہ شیون وصفات واسماء حق اند پس مطلقا مغائر حق نباشند واسماء وصفات من وجہ عین حق اند ومن وجہ غیر حق پس چون سالک مشاہد عین خود عین خود گردد مشاہد حق گشتہ۔

جوہر بدانکہ لابدست مرید مبتدی را از شیخ کامل کہ اقتدا کند بشیخ قولا وفعلا زیرا کہ شیخ ہمراہ مرید مبتدی را در راہ سلوک چہ معلوم ست راہی را کہ ندیدہ باشد رفتن دشوارست وراہبر کسے بود کہ راہ را دیدہ باشد کار درویشی وشیخی را محک ومعیارست وآن قرآن مجید واحادیث واجماع امۃ مسلمہ است پس ہر چیزیکہ از شان شیخی موافق معیار باشد آن صحیح ست یعنی اگر قول وفعل شیخ موافق کتاب وسنت واجماع ست صحیح شیخ قوام الدین فرمودہ ای درویش محک ومعیار این کار کتاب وسنت وسیر سلف کہ اہل اقتدا بودند نہ اجازات مجرد ومقام متبرک کہ فلان فرزند درویش ست در جای آبا واجداد خود نشستہ وچیزے کہ از شان شیخی مخالف معیار ست آن فاسد باطل یعنی اگر قول وفعل شیخ مخالف کتاب وسنت واجماع بود ہیچ نباشد آن شیخ لائق شیخی ومقتدائی نبود ہر کہ بدو اقتدا کند بمقصود نرسد قال اللہ تعالی یا ایہا الذین امنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ اے مومنان از خدا بترسید واز عذاب او پرہیز کنید وبجوئید سوی خدا تعالی وسیلہ ووسیلہ بسوی او پناہ گرفتن بہ بندگان خاص است وتقرب سوے مشائخ عظام وفقراء کرام است وقال علیہ السلام اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم یاران من ہمچو ستارگان اند ہر کدام کہ اقتدا کنید شما راہ بیابید یعنی کلام خدا ورسول خدا اشارت باین میکند کہ طالب را اقتدا بشیخ کامل باید در صحبتش حالتی پیدا شود کہ دل از دنیا سرد شود ومحبت حق تعالی ورسول او ودوستان او واعمال صالحہ وتوفیق حسنات واجتناب وبیزاری از سیئات دست دہد واز صحبتش دوام حضور حاصل گردد واز یاد الہی اطمینان وجمعیت میسر شود۔ صاحب مثنوی معنوی

قدس سره میفرمایند ؎

رو بجو یار خدایی را تو زود	چون چنین کردی خدا یار تو بود
گفت پیغمبر که یزدان مجید	از پی هر درد درمان آفرید
چون ترا آن چشم باطن بین نبود	گنج می پندار اندر هر وجود
چونکه گنجی هست در عالم مرنج	هیچ ویران را مدان خالی ز گنج
گر سفر داری برین نیت برو	ور حضر باشد ازین غافل مشو
در بدر میگرد و می رو کو بکو	جستجو کن جستجو کن جستجو
قصد هر درویش میکن بی گزاف	چون نشان یابی بجد میکن طواف

جواہر حضرت شیخ فانی فی اللہ و باقی باللہ شاہ کلیم اللہ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ العزیز درتناول میفرمایند کہ بحکم من لیس لہ شیخ فشیخہ الشیطان بر ہر صاحب دل متحتم [واجب و لازم ۱۲] ست کہ طلب شیخ نماید و اینجا این مشکل نماید کہ چون مبتدی ست امتیاز مصلح از مفسد نتواند کرد و ولی را از غیر وے جدا نتواند نمود پس بقیاس مصلحان مفسدان را نیز مصلح داند یا عکس و درین ہر دو شق غلط کردہ باشد حضرت شیخ شرف الدین یحیی منیری قدس سرہ در حل این مشکل میفرمایند کہ عادت جناب الٰہی و سنت حضرت خداوندی برین جاریست کہ ہیچ عصر را از مشائخ و زہاد و عباد و اوتاد و اخیار و نجبا و نقبا و ابدال و اقطاب و غوث و سائر اہل اللہ از اہالی خدمات و غیرہم من العاشقین و المعشوقین خالی نداشتہ و ندارد و نخواہد داشت پس لابدست مر طالب صادق را کہ بخدمت مشائخی کہ بر جادہ این طریقہ میروند و باین سیرت معروف اند مراودت نماید و مرات و کرات مجلس ایشان را دریابد و در ہر بار متفحص دل خود شود اگر بیند کہ از ہجوم وساوس و ہواجس و انواع خطرات کہ حاوی دل او بودہ فی الجملہ رہائی بدست می آید صحبت آنرا کہ این دولت از ورا او می آید لازم گیرد کہ قلت صحبت منتج این نعمت ست اگر مستمر گردد اسید بیشترست و اگر ہیچ تفاوتی در ہیچ حالتے نیابد بداند کہ نصیب من بیش این شیخ نیست و دواے خود از در دیگر طلب نماید تا آنکہ آثار در باطن پیدا آرد و میفرمایند کہ جناب فیضماب مرشد الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ و ارضاہ فرمودند کہ ہر کہ قیام نماید در نصف لیل و دو رکعت بخواند و سجدہ کند و الحاح نماید و استغاثہ کند بجناب خداوند تعالیٰ و این دعا بخواند یا رب دلنی علے عبد من عبادک المقربین یدلنی علیک و یعلمنی طریق الوصول الیک جناب خداوند تعالیٰ فتح کند بروی باب وصول را و دلالت فرماید بروی از اولیاء خود کہ دلالت کند و ارشاد نماید

بحضرت باعظمت حق سبحانہ وتعالے واین مجرب شدہ است مرات وکرات —

جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم الرفیق ثم الطریق

صاحب مثنوی معنوی قدس سرہ

یار باید راہ را تنہا مرو	از سر خود اندرین صحرا مرو
ہر کہ او بی مرشدی در راہ شد	او ز غولان گمرہ و در چاہ شد
گر نباشد سایۂ پیر ای فضول	پس ترا سرگشتہ دارد بانگ غول

حضرت امام اعظم نعمان بن ثابت کوفی باآنکہ وفور علم وعقل از ہمہ داشت ومجتہد وصاحب مذہب شریعت بود بجہت صحبت وشرط ادب طریقت کہ واجب است بیعت بحضرت امام جعفر صادق کرد وخرقہ اجازت از وپوشید وتلقین ذکر وفکر از وگرفت ونیز خرقہ اجازت تبرکا از حضرت فضیل عیاض پوشیدہ وکرا نہ وگرفت وحضرت امام شافعی کہ مجتہد واو تا وقت بود ارادت بحضرت ہبیرہ البصری آورد وبیعت باو کرد وخرقہ اجازت از وی پوشید وحضرت امام احمد حنبل بیعت بہ بشر حافی کردند واز وخرقہ پوشید وحضرت امام محمد ارادت بحضرت داؤد طائی آورد وبیعت وخرقۂ اجازت از وپوشید و حضرت امام ابو یوسف بحضرت حاتم اصم بیعت کرد ومرید شد وحاتم مرید شقیق بود ابو علے کنیت او —

جوہر شیخ ابو النجیب رحمہ اللہ فرمودہ کہ طالب را باید کہ ارادت وبیعت شیخ زندہ کند کہ از وپند ونصیحت پذیرد وخرقہ اجازت بعد از یافت حق پوشاند وشیخی کہ نقل کردہ است با وبیعت وارادت باتفاق شیوخ سلف روا نیست کہ راہ منفعت ظاہر بروبستہ شد۔ بعضے مشائخ کہ مرید میگیرند در وقت مرید کردن مرید را میگویند کہ تو مرید فلان مشائخ شدی از دست من این غلط است باید کہ اول نام پیر حاضر کہ بدو بیعت کردہ است بگوید بعد آن نام پیر غائب بزبان آرد —

جوہر بعضے از شرائط شیخ ست کہ کریم ورحیم باشد بر عامۂ مریدان وعامۂ خلق وصبور باشد از بلاہا وجفاہا وحلیم باشد بر مریدان وعامہ مومنان ونغیر فظ وکلظ وقاس یعنی درشت وکم فہم و سخت دل نباشد وطواف اسواق وجامع دنیا ومحب زینت وطالب جاہ وحشمت نبود وطالب اتباع یعنے مریدان ومعتقدان ومغلوب الحال وشطاح نباشد

جوہر طریق بیعت از بعضے چنین منقولست کہ اول فاتحہ بارواح مقدسہ مشائخ کرام الطریقہ بخواند بعدہ استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ بخواند بعدہ لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ واشہد ان محمدا عبدہ ورسولہ بعد ازان بگوید بیعت کردم از پیغامبر علیہ السلام

بواسطهٔ حضرات علیه طریقه فلان بدانکه آنچه حق سبحانه فرموده است بجا خواهم آورد ـ

جوهر بدانکه باتفاق ارباب طریقت است که غیر مجاذیب باقی اصناف اولیاء الله تعالی را بے ارشاد صاحب کمالیکه مرشد وے باشد وصول بمقصد حقیقی که مقام ولایت است میسر نیست ـ

جوهر بدانکه نزد ارباب طریقت مجذوب مجرد صالح نیست برائے تربیت و شیخت اگرچه از واصلان لیکن راه بسوی حضرت حق سبحانه و تعالے بریاضت نیافته و بر دقائق سیر و سلوک و حقائق مقامات و منازل وقوف نیافته و مذموم و محمود را نشناخته و مجذوب مجرد را مجذوب ابتر نیز گویند و همچنین سالک مجرد که هنوز از مضیق مجاهده بفضائے مشاهده نرسیده لائق شیخی و مقتدائی نبود و سالک مجرد را سالک ابتر هم خوانند اما مجذوب سالک و سالک مجذوب شایان شیخی و مقتدائی باشند لیکن مجذوب سالک از سالک مجذوب اعلی باشد و مجذوب سالک آنکه اول بقوت امداد جذبات بساط مقامات را طی کرده بعالم کشف رسید بعد از آن منازل و مراحل طریق را بقدم سلوک باز دید و سالک مجذوب آنکه اول جمله مهالک صفات نفسانی را بقدم سلوک در نوشته آنگاه بامداد جذبات جناب الهی بعالم کشف و یقین رسیده ـ اگر بعد فنا بالکل مسلوب العقل باشد و در آن سکر و بیخودی بماند و آن طائفه را مجذوب مطلق نامند و ایشان معاف و ترجمان حق اند قلم تکلیف بر ایشان نیست ایشان مجانین اند و انکار این جماعت نمی توان کرد و اقتدا هم بدیشان نمی توان نمود محققان صوفیه این طائفه را کامل نمی نامند چه ایشان در مقام سکر و فنا و جمع اند و مرتبه کمال بقا بعد الفنا و صحو بعد المحو و جمع الجمع است و ساکنان مقام جمع در آهلاک پرده دران شرع اند لهذا سید الطائفه جنید فرماید که الجمع بلا تفرقه زندقه و جمع الجمع توحید مرتبه جمع نسبت با هشیاران زندقه است و الا مستان جام فنا را جز از خود نیست ـ شرح گلشن راز

جوهر در معرفت سالک مجذوب و مجذوب سالک و سالک ابتر و مجذوب ابتر

صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سالک مجذوب آنست که اول جمله مفاوز و مهالک صفات نفسانی را در قدم سلوک در نوشته بود آنگاه بامداد جذبات الهی از مدارج قلبی بر معارج روحی در گذشته و بعالم کشف و یقین رسیده و بمشاهده و معاینه پیوسته و مجذوب سالک آنست که اول بقوت امداد جذبات بساط مقامات را طی کرده بود و بعالم کشف و عیان رسیده بعد از آن منازل و مراحل طریق را بقدم سلوک باز دیده و حقیقت حال را در صورت علم باز یافته مرتبه شیخی و مقتدائے این دو کس را مسلم است ـ و سالک ابتر آنکه هنوز از مضیق مجاهدات بفضاء مشاهدات نرسیده بود و مجذوب ابتر آنکه هنوز بر دقائق سیر و سلوک و حقائق مقامات و منازل وقوف نیافته باشد هیچ یک استحقاق منصب شیخوخت ندارند و ولایت تصرف در مرید و تربیت بر قانون طریقت بدیشان مفوض نگشته

و مرید یعنی محب سالک مجذوب است و مراد یعنی محبوب مجذوب سالک است ۔

جوہر صاحب فوائد سرہ قدس سرہ میفرمایند که بنده با چندیار بزرگ بیعتی تجدید کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرکم ملائم این حال حکایت فرمودند که چون جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم عزیمت مکه کردند پیش از فتح حضرت امیر المومنین عثمان رضی الله تعالی عنه را برسالت بر مکیان فرستادند درین میان از جای حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را خبر رسانیدند که حضرت امیر المومنین عثمان را کشتند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم چون آن بشنیدند صحابه را طلبیدند و فرمودند بیعتی بکنید تا بمکیان حرب کنیم یاران بیعت کردند آنزمان جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در تنه درختی تکیه کرده بودند آن بیعت را بیعة الرضوان گویند درین میان صحابی کاسمش ابن الاکوع گویند بیامدند و بیعت کردند جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که تو پیش ازین بیعت نکردۀ التماس نمودند که کردهام این ساعت باز تجدید بیعت میکنم جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ایشانرا دست بیعت دادند بعد ازان حضرت سلطان المشائخ فرمودند که این تجدید بیعت ازینجاست بعد ازان فرمودند اگر مریدے خواهد تا تجدید بیعت کند و شیخ حاضر نباشد جامه شیخ پیش نهد و بآن جامه بیعت کند درین میان فرمودند که عجب ندارم که حضرت شیخ الاسلام فرید الدین قدس سره بارها همچنین کرده باشند و من هم چنین می کنم

تنه درخت از بالای زمین تا محل برآمدن شاخها

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت شیخ الاسلام خواجه فرید الحق والدین را قدسنا الله تعالی بسرکم پسرے بود از همه پسران مهتر او برفت و در پایان گور حضرت خواجه قطب الحق والدین قدسنا الله تعالی بسرکم محلوق شد این خبر بحضرت شیخ فرید الحق الدین رسید فرمودند که خواجه قطب الدین خواجه ما و مخدوم ماست اما این بیعت درست نباشد بیعت و ارادت آنست که دست شیخے بگیرند

جوہر نفس پلید حرکات و تلونات انواع دارد گاه بگوید که آنوقت دیگر بوده است که مرشدان بودند اکنون مرشدان نماندند گاه بگوید آخر الزمان پدید آمده است فیض منقطع شده فتح باب نخواهد شد باید که ازین هر دو وسوسه ایمن باشد بانشنود و اصلا ملتفت مشو

جوہر در فضیلت شیخ صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که بعد از درجه نبوت هیچ درجه فاضلتر از درجه نیابت نبوت نیست در دعوت خلق باحق تعالی بر طریق متابعت رسول الله تعالی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و مراد از شیخی این نیابت است

جوہر در آداب مرید با شیخ صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مرید امراعات آداب

صحبت شیخ از لوازم و اهم آداب ست پس هرگاه که مرید در صحبت شیخ مودب بود منظور به نظر رحمت جناب الٰهی گردد و قبول شیخ او را علامتی صحیح و دلیلے صریح گردد بر قبول حق تعالیٰ و قبول رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم و قبول جمله مشائخ که متوسط باشند میان شیخ و رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم چه شیخ در دعوت خلق با طریق متابعت رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم بنیابت رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم را که الشیخ فی قومه کالنبی فی امته آدب اول اعتقاد تفرد شیخ ست به تربیت و ارشاد و تادیب و تهذیب مریدان و واسطه نفوذ اقوال و رابطه سرایت احوال شیخ در مرید محبت ست هر چند محبت کامل تر استعداد مرید صورت تربیت شیخ را قابل تر دوم ادب عزیمت ست بر ملازمت صحبت شیخ باید که با خود تصور و مقرر چنان دارد که فتح الباب من از ملازمت صحبت و خدمت شیخ تواند بود سوم تسلیم تصرفات شیخ ست باید که طریق تنفیذ تصرفات او در نفس و مال خود کشوده دارد و هر چه فرماید مستسلم و راضی بود چهارم ترک اعتراض ست باید که بهیچ وجه ظاهرا و باطنا در خود مجال اعتراض بر تصرفات شیخ ندهد و هرگاه که بر وی چیزے از احوال شیخ مشکل آید قصه موسی و خضر یاد کند که موسی با وجود نبوت و وفور علم بر بعضے از تصاریف او انکار نمود و بعد از کشف اسرار آن از انکار با قرار باز گشت پس هر چه علم او بدان ره نبرد از تصرفات شیخ حواله با قصور فهم و قلت علم خود کند پنجم سلب اختیار است باید که در هیچ امرے از امور دینی و دنیوی کلی و جزوی بی مراجعت با ارادت شیخ و اختیار او شروع ننماید ششم مراعات خطرات شیخ ست باید که بر حرکت که خاطر شیخ آنرا کاره بود بران اقدام ننماید چه خطرات ضمیر مشائخ بکراهت و رضا در نفوس مریدان اثرے تمام دارد هفتم رجوع نمودن ست با علم شیخ در کشف وقائع باید که در کشف واقعات اگر در خواب بود یا در بیداری با علم شیخ رجوع نماید هشتم اصغاء سمع است با کلام شیخ باید که پیوسته منتظر و مترصد بود که بر لفظ شیخ چه می رود و زبان او را واسطه کلام حق داند و بیقین شناسد که او بخدا گویاست نه بهوا نهم غض صوت است باید که در صحبت شیخ آواز بلند نکند دهم باید که با شیخ طریق مباسطت نسپرد نه بقول و نه بفعل یازدهم معرفت اوقات کلام است بطریق استعجال و هجوم بر مکالمت با او اقدام ننماید دوازدهم محافظت حد و مرتبه خود ست سیزدهم کتمان اسرار شیخ ست باید که هر حال که آنرا شیخ پنهان دارد از کرامات و واقعات و غیر آن و مریدان را اطلاع یابد در اخفاء آن رخصت نجوید چهاردهم اظهار اسرار خود ست پیش شیخ پانزدهم آنست که هر چه از شیخ نقل کند بر قدر فهم مستمع کند

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالیٰ بسره المبارک

فرمودند که چون بخدمت پیر رود باید دید آن نباشد که بالا و فرود بنید هرجا که فرجه بنید بنشیند که جای آینده همان باشد بعد از ان فرمودند که وقتی جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بمقامی نشسته بودند و حلقه یاران گرد آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه نشسته سه کس بیامدند یکی دران دائره فرجه یافت برفور بیامد و آنجا بنشست و دوم پس دائره نشست و سوم روی از انجا بتافت و باز رفت ساعتی شد که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله وسلم فرمودند که این ساعت جبرئیل علیه السلام بیامد و مرا خبر کرد که جناب مستطاب خداوند عالم میفرماید که آنکس بیامد و در دائره جا یافت و بنشست ما او را در پناه خویش جا دادیم و آنکس که در دائره جا نیافت و از شرم پس دائره بنشست ما از و شرم داشتیم فردای قیامت او را فضیحت نکنیم و آنکس که روی بتافت و باز رفت رحمت ما نیز از وی روی بتافت بعد ازان حضرت سلطان المشائخ فرمودند ادب اینست آنکه بیاید هرجا که در مجلس جا یابد بنشیند و اگر نیابد پس دائره بنشیند و باید که درمیان نه نشیند و هرکه درمیان نشیند او ملعون باشد

جوهر در آداب مرید با شیخ و اداب شیخ با مرید صاحب مصباح الهدایه میفرماید که چنانکه مرید را با شیخ ادب ست که آن حق ارادت ست شیخ را با مرید هم ادب است که حق تربیت ست مرید را ادب اول ایثار ست باید که بر شیخ ایثار حظوظ و قطع تعلقات ظاهر غالب بود تا بمطالعه آثار آن صدق و یقین مرید زیاده گردد و قطع تعلقات برو آسان شود و رغبت تجریدش قوت گیرد و اگر فتوحی دست دهد زائد از قدر ضرورت بر فقرا و مساکین تفرقه کند۔ دیگر موافقت فعل ست یا قول در دعوت هرگاه که مرید را بافعلی یا ترکی دعوت خواهد کرد اول باید که آن معنی در حال او ظاهر شود و باید که فقر بر غنا اختیار کند تا مرید را اختیار فقر که شرط سلوک ست آسان بود هرچند که بنسبت با حال او فقر و غنا یکسان باشد دیگر رفق با ضعفا ست هرگاه در مرید مشاهده ضعف عزیمت و ارادت کند باید که با وی مدامات نماید و طریق رفق و مواسات سپرد و از حظوظش منع نکند دیگر تصفیه کلام است باید که کلام خود را از شوائب هوا صافی دارد و دیگر معرفت استعداد ست اگر در مرید استعداد سلوک طریق مقربان بیند او را باحوال اهل قرب دعوت کند و الا تحریص و ترغیب نماید و اگر صلاح حال مرید در تجرد از اسباب بیند یا در کسب یا در ترک آن او را بدان فرماید که فراخور استعداد و موافق حال او بود دیگر باید که بهیچ وجه طمع بمال مرید یا خدمت او نکند و بدان تعلق نسازد و تربیت و ارشاد را که بهترین صدقات است در مقابله قبول عوضی باطل نگرداند۔ دیگر رفع قلب ست بحضرت الهی در حال کلام باید که چون با مرید سخن خواهد گفت اول دل بحضرت الهی بر دارد و از وی طلب معنی کند تا زبان او بحق ناطق باشد

وکلامش در افادت صادق دیگر کلام تعریض ست هرگاه که از مرید چیزی مکروه معلوم کند باید که سخن به تعیین
وتصریح باو نگوید بلکه بطریق تعریض وکنایه (بکنایه یعنی گفتن ۱۲) با جماعتی که حاضر باشند سخنی در اندازد که مفهوم آن بر مراد دلالت
کند دیگر حفظ اسرار مرید ست باید که اسرار مرید نگه دارد دیگر عفوست از زلات (لغزشها یعنی خطاها ۱۲) مرید باید که اگر در مرید تقصیری
بیند عفو کند دیگر باید که از مرید توقع تعظیم وتبجیل ندارد اگرچه حق او آنست مرید را از قیام نمودن و این
از اهم آداب ست ولیکن شیخ را توقع آن پسندیده نباشد دیگر قضاء حقوق مرید ست دیگر توزیع اوقات
پس شیخ باید که اورا خلوتی خاص بود در آنجا بوظائف وطاعات مشغول باشد دیگر اکثار نوافل است
باید که مرید را بصوالح اعمال مانع نگردد و با خود تصور نکند که مرا بدین احتیاج نیست۔

جوهر هدایت دو نوع است حقیقی ومجازی هدایت حقیقی من الله تعالی است که بی واسطه غیری هر کرا خواهد بسوی خود راه نماید کما قال الله تعالی یهدی به من یشاء الی صراط المستقیم وجای دیگر فرمود یهدی الله لنوره من یشاء۔

جوهر تحصیل کمالات را قابلیت فطری باید که هدایت عبارت از انست وبی هدایت سعی و کوشش فائده ندهد قال الله تعالی انک لا تهدی من احببت ولکن الله یهدی من یشاء وهو اعلم بالمهتدین سبب نزول این آیت آن بود که حضرت رسول علیه السلام جمعی از خویشان خود را میخواستند که قبول دین مبین نمایند وبراه هدایت آیند چون قابلیت فطری نداشتند ارادة الله بآن متعلق نشده بود وهدایت ایمان روزی ایشان نشد تنبیه آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند که اصل این کار هدایت فطری ست نه سعی وکوشش تنها

جوهر اکابر طریقت میفرمایند که طالب را باید که روی دل خود را از جمیع جهات گردانیده متوجه به پیر خود سازد و وجود شریف اورا مغتنم داند وخود را تمام باو سپارد وسعادت خود را در مرضیات او داند وشقاوت خود را در خلاف مرضیات او شناسد و با وجود پیر بی اذن او بنوافل واذکار نپردازد ودر حضور او بغیر او التفات ننماید حتی که بذکر هم مشغول نشود مگر آنکه او امر کند وغیر نماز فرض وسنت در حضور او ادا نکند ودر جایی نه ایستد که سایه او بر جامه او و بر سایه او افتد وبحضور شیخ بر مصلا ننشیند مگر وقت نماز فریضه و بر مصلای او پای ننهد ودر جای وضوی او طهارت نکند وبظروف خاص او استعمال نکند ودر حضور او آب نخورد وطعام تناول ننماید وبکسی سخن نکند وتیز نظر نکند ولعاب دهن بآنجانب نیندازد وهرچه از پیر صادر شود آنرا صواب داند اگرچه بظاهر صواب ننماید بداند که هرچه میکند از الهام می کند اگرچه در بعضی صور بالهام مبتنی خطا راه یابد چه خطاء الهامی بمنزله خطاء اجتهادیست ودر امور کلی وجزئی اقتدا به پیر کند وهیچ اعتراض در حرکات وسکنات او

مجال ندهد زیرا که در اعتراض غیر از حرمان نتیجه نیست وی سعادت ترین جمیع خلائق عیب بین این طائفه
علیه است نجانا الله سبحانه عن هذا البلاء العظیم و طلب خوارق کرامات از پیر خود نکند و واقعه که رو دهد
از پیر پنهان ندارد و تعبیر یکه بر طالب منکشف شود نیز عرض نماید و صواب و خطا از وجوید و بر مکشوفات خود
اعتماد ننهد وبی ضرورت وبی دن و بعد استود و آواز خود بر آواز پیر بلند نکند و با او سخن بلند نگوید و هر فیض و
فتوحی که برسد آنرا بتوسط پیر تصور نماید و اگر در واقعه بیند که فیضے از مشائخ دیگر رسیده است آنرا نیز از پیر خود
داند و مریدی که ببرکت توجه پیر بمرتبه فنا و بقا برسد و راه الهام و طریق فراست بروی ظاهر شود و پیر آن را
مسلم دارد و بکمال او گواهی دهد آن مرید را میرسد که در بعضے امور الهامی بمقتضای الهام خود عمل نماید اگرچه
نزد پیر خلاف آن متحقق بود چه آن مرید درین وقت از ربقه تقلید برآمده است تقلید در حق وی خطا است
و حرمت و تعظیم وی نگاهدارد ظاهرا و باطنا و احترام ظاهر آنست که جدل و بحث و حجت نکند در چیزے که
بشنود از شیخ مسائل دینی و احکام یقینی اگرچه باشد که بیند که شیخ خطا میگوید زیرا که نظر شیخ اتم ست از نظر
او و علم شیخ اکثر ست از علم او و هرچه فرماید بجا آرد بدانچه تواند و اختیار خود ترک کند همچنین در جمیع عبادات
بے اجازت شیخ و تلقین او شروع نکند و خود را از خنده نگاهدارد و بشیتر نظر نکند در روی پیر و آواز بلند نکند
پیش شیخ و پیش شیخ سر فرو کرده بنشیند و اصغاء سمع بر کلام شیخ بکلی دهد و زبان او را واسطه کلام حق دارد و بداند که
او بحق گویاست نه بهوا و راست و چپ ننگرد و احترام و تعظیم باطن مرید مر شیخ را آنست که انکار نکند مرید بر شیخ
اعتقاد کند بتفرد شیخ به تربیت و ارشاد و تادیب و تهذیب مریدان چه اگر دیگری را مقابل او یا کامل تر از و بیند
رابطه محبت ضعیف بود چه واسطه نفوذ اقوال و رابطه سرایت احوال شیخ در مرید محبت ست هرچند محبت
کامل تر استعداد مرید صورت تربیت شیخ را قابل تر و اسرار شیخ را پنهان دارد و اسرار خود پیش شیخ ظاهر کند
نگاهداشت خاطر شیخ کند و ترک آرد اعتراض بر و و حمل کند افعال و اقوال او را بر وجه جمیل بدانچه ممکن گردد
پس هر که در صحبت شیخ کامل باشد بعده اعتراض کند بر و عقد صحبت گسسته باشد توبه کردن بر و واجب است
و شرط ست ترک اعتراض بر جناب خداوند تعالی یعنی هرچه از جناب خداوند تعالی برسد رنج و راحت تسلیم کند
و راضی باشد و شرط ست ترک اعتراض بر شیخ خود از قول و فعل و حال و شرط ست که بداند که نیست هیچ
یکے از مشائخ وقت او که برساند و یرا بسوی جناب خداوند تعالی جز شیخ او اگرچه باشد هر یکے از مشائخ
موصوف بدین خاصیت مذکور و اگر خطور کند بدل مرید که در عالم است شیخی که برساند و یرا بسوی جناب
خداوند تعالی جز پیر وی او تصرف کند در وے شیطان و بلغزاند و یرا و شرط ست که تسلیم تصرفات ظاهر و باطن او
باشد در معاملات و احوال شیخ بنظر ارادت نگرد و بنظر عقل کوته بین تصرف نکند که شرط اعظم تسلیم بودن است

جوهر مرید صادق وجود خود را در تحت وتصرف شیخی کامل که بمرتبهٔ تکمیل رسیده باشد و سیر و سلوک و جذبه در وی بهم پیوسته منقاد و مستسلم گرداند واگر در تحت تصرف سالک ابتر یا مجذوب ابتر آید استعداد کمال انسانیت در وی فاسد گردد و به مبلغ رجال ومقام کمال نرسد

جوهر مقتضای حکمت بالغهٔ جناب الهی در عالم صورت آنست که وجود توالد و تناسل صورت نه بندد الا بعد از ازدواج متوالدین همچنان در عالم معنی - هرچند وجود فرزند بی پدر در قدرت جناب الهی ممکن است چنانکه وجود عیسی اما در حکمت ممتنع است همچنین وجود مولود معنوی بی ازدواج مرید و مراد اگرچه در قدرت ممکن است چنانکه وجود بعضی از مجذوبان ولیکن در حکمت متعذر است

جوهر مرشد کامل ارشاد هرکس لائق استعداد او می نماید نقل است که حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سره چون مرید را تلقین کردی نزد خود می نشاندی و اسماء الله تعالی بروی می خواندی و نگاه بمرید میکردی تا بکدام اسمی تغیر در وی پیدا میشود از هر اسم که تغیر در وی میدید می فرمود که باین اسم ذکر گوئی تا زمانیکه کار مرید بآن تمام می شد. باز او را می نشاندی و اسماء الله تعالی بروی میخواندی از هر اسمیکه در وی تغیر میدیدند بار دیگر می فرمود تا کار او در فقر با تمام می رسید

رهروان را نظر چنین باید
مرشدی را چنین کسی شاید

جوهر روایت کرده اند حضرت امام محمد غزالی در احیاء العلوم که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الشیخ فی قومه کالنبی فی امته ومشائخ طریقت میفرمایند مقتدا کسی بود که بعلم شریعت و طریقت وحقیقه ماهر کامل بود چنین کسی بعلوم ثلثه مشرف بود مثل نبی در دعوت و ارشاد هادی شود الشیخ فی قومه کالنبی فی امته صفت وی می باشد و نیز صاحب سجاده کسی را گویند که بر سه جاده مستقیم بود یعنی شریعت و طریقت وحقیقت والا صاحب سجاده نگویند الا رسماً ومجازاً-

جوهر شرط است ربط قلب با شیخ از جهت ارادت تمام زیرا که شیخ رفیق است در راه پس تا آنکه با رفیق ربط قلب محکم نشود بمنزل و بمقصد رسیدن آسان نشود و ربط قلب با شیخ آنست که دوام دل خود را با شیخ بدارد و روحانیت شیخ را حاضر بداند و از راه باطن از وی استمداد همت کند تا رابطهٔ ارادت بولایت شیخ محکم نشود از مجرد صحبت او فائده گرفتن متعذر است-

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ فرمودند که سالک چون در بیعت پیر مستقیم شد آنچه که پیش از آن کرده باشد بدان ماخوذ نیست

جوهر مبتدی را باید که استحکام نیت کند و آن عبارتست از پاک کردن نفس از دواعی هوا و از هر چیزی که نفس را در آن حظی عاجل بود از تنعمات و لذات و نیز باید که از حرکات مذمومه

دور بود و صحبت یاران که پیش از توبه بود بکلی ترک کند و وحدت گزیند و از فضول و لایعنی خود را نگاہ دارد بعضی گویند ہر چہ ورای فرض و واجب و سنت و مستحب و راحت اصحاب ست ہمان لایعنی ست و نزد بعضی ہر کاری و گفتاری که بی نیت خالص و رجوع آید ہمان لایعنی ست و نزد بعضی ہر چہ از حضرت خداوند تعالی باز دارد

خیر اکان او شرا ہمان لایعنی است این سخن تمام ست و از ابنای دنیا صحبت نکند

جوہر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند که مرید و مراد را بر دو معنی اطلاق کنند یکی بر معنی مقتدی و مقتدا و دیگر بر معنی محب و محبوب مرید بمعنی مقتدی آنست که بصیرتش بنور ہدایت بینا گردد و آتش طلب کمال در نہادش برافروزد و مراد بمعنی مقتدا آنست که قوت ولایت او در تصرف بمرتبہ تکمیل ناقصان رسیدہ باشد و اینچنین شخص یا سالک مجذوب بود یا مجذوب سالک و مرید بمعنی محب سالک مجذوب ست و مراد بمعنی محبوب مجذوب سالک

جوہر حضرت شیخ سعد الدین تاجمن قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند که اگر پیر بعید بود در میان تواند روا بود که پیر تربیت و صحبت دیگری بگیرد تا در ہلاکت و ضلالت نیفتد اما باید که پیر تربیت و صحبت مخالف پیر ارادت نباشد تا مرید را با پیر ارادت خللی نیفتد و لیکن ممات پیر نیز روا بود که از بہر ارشاد و تربیت بدیگری توجہ کند تا بی بہرہ نماند و چون پیر ارادت قریب بود و زندہ باشد با وجود او بدیگری توجہ نکند و وی را نگذارد و این در صورتی ست که پیر موصوف بود بصفات مشائخ و اگر چنین نباشد روا بود که با وجود پیر ارادت پیر تربیت و صحبت دیگری بگیرد و بعضی میفرمایند که اگر از نادانی خود بجاہل یا اہل بدعت ارادت آورد و یا از دست او خرقہ باطل پوشید باز بخدمت شیخ حق رود و تجدید ارادت کند و از دست او خرقہ پوشد تا گمراہ نشود و بعضی میفرمایند که ہر چند مشائخ بیشتر باشند در میان او و جناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم طریقہ روشن تر باشد چنانچہ در موضعی که شمع و چراغ بیشتر باشد روشنی بیشتر پیدا آید و از بعضی کتب اصحاب حضرت ابو الجناب شیخ نجم الدین کبری قدس سرہ معلوم شدہ که حضرت ایشان را سہ شیخ بودند یکی حضرت اسمعیل قصری دوم شیخ عمار یاسر سوم حضرت شیخ ضیاء الدین ابو النجیب ازین سبب حضرت ایشان را شیخ ولی تراش گویند زیرا که مدد و قوت حضرت ایشان از سہ شیخ بودہ و در رشحات مذکور ست که حضرت ناصر الملة والدین خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ باین تقریب میفرمودند که چون مرید صادق شیخ اکمل از شیخ خود بیابد و برا جائز ست که از کامل ببرد و با اکمل پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سرہ فرمودہ اند که مرا از مبادی حال دائم در خاطر می بود که از مواجید و اذواق این طائفہ علیہ بہرہ مند شوم اتفاقا بمجلس وعظ شیخ یحیی بن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم و بعد از ان بصحبت شاہ شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی در آمدم مرا از مجلس خود بیرون کرد

و فرمود که وی رجا پرورست از وی کاری نمی آید با خود گفتم سر من ست و این آستانه بعد از مدتی مرا در صحبت خود راه داد و خیدگاه در ملازمت وی بودم و مین اثنا وی را عزیمت ملازمت شیخ ابو حفص حداد شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص حداد افتادم مرا بتمام از من ربودند اما بتباه شجاع نمی توانستم گفت که اینجا می باشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را فرمودند که ما را این جوان چیزی خوش ست وی را اینجا گذار د او مرا گذاشت و رفت و کار من در خدمت و صحبت شیخ ابو حفص حداد تمام شد و شیخ مجدد الف ثانی قدس سره در مکتوبے میفرمایند که مقصود حضرت حق سبحانه و تعالی ست و پیر وسیله است بوصول جناب قدس او سبحانه اگر طالب رشد خود را بیشتر بشیخ دیگر به بیند و دل خود را در صحبت او بحضرت خداوند تعالی جمع یابد روا ست که در حیات پیر و سبے اذن او پیش آن شیخ برود و طالب رشد از و نماید اما باید که از پیر اول انکار نکند و جز به نیکی یاد نماید و میفرمایند که مشائخ پیر تعلیم و پیر صحبت را نیز فرموده اند و تعدد پیر تجویز نموده و اگر از پیری خرقه ارادت گرفته باشد از دیگرے خرقه ارادت نگیرد و اگر گیرد خرقه تبرک گیرد و درینجا لازم نمی آید که پیر دیگر اصلا نگیرد بلکه روا است که خرقه ارادت از یکی گیرد و تعلیم طریقت از دیگرے و صحبت با ثالث دارد و اگر این هر سه دولت از یکی میسر گردد چه نعمت ست و جائز ست که تعلیم و صحبت از مشائخ متعدد استفاده نماید انتهی و نزد اهل تحقیق هر که شیخ کامل دارد باید که بشیخ دیگر رجوع نماید مگر از پیر ناقص رجوع خود ضروریست که او قابل آن نیست که با او صحبت داشته شود بلکه صحبت با او داشتن استعداد خود را ضائع ساختن است ـ

جواهر اکابر طریقت میفرمایند هر چند که وجود فرزند بے پدر در قدرت جناب خداوند تعالی ممکن است چنانکه وجود عیسیٰ علی نبینا و آله و علیه السلام اما در عالم حکمت ممتنع است همچنین مولود معنوی بے ازدواج مرید و مراد اگرچه در قدرت ممکن ست چنانکه وجود بعضے مجاذیب لیکن در عالم حکمت متعذر و ولادت معنوی وقتی پدید آید که مرید نفس خود را ببوی شیخ تسلیم کند و بیرون آید از تصرفات نفسانی و بگردد کالمیت تحت یدی الغسال کما مر و چنانکه در ولادت صوری فرزند جزو مادر و پدر میگردد در ولادت معنوی نیز جزو شیخ می شود و در ولادت صوری حیات چند روزه است و در ولادت معنوی حیات ابدیست آنرا ولادت اولی اصغر گویند و این را ولادت ثانی اکبر خوانند مادر و پدر واسطه نزول از عالم معانی بعالم ظاهر ست و شیخ واسطه عروج و ترقی مدارج است از عالم ظاهر بعالم باطن و استاد واسطه تعلیم علوم ظاهری و رسمی ست و شیخ واسطه تعلیم علوم معنوے و حقیقے است مرید بواسطه پیر بحضرت خداوند تعالے میرسد که فوق جمیع سعادت دنیویه و اخرویه است ازینجاست که فرموده اند که حقوق پیر فوق حقوق سائر ارباب حقوق است ـ

جوہر در ثمرات الحیات مذکور ست کہ حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ میفرمودند بصفتی کہ پیر در دل
مرید موصوف گردد ہمان صفت نقد وقت مرید شود مریدی کہ پیر خود را بحری مملو از دُر اسرار و معانی و جواہر
تجلیات انوار ربانی داند جناب خداوند تعالے لالی حقیقت و معرفت خویش در درج سینۂ او مندرج کرداند
و مریدے کہ پیر را عابد و مرتاض گمان کند مراتب مجاہدہ بروے آسان کند و مریدے کہ پیر را متشرع و متورع
اعتقاد کند وی را باحکام شریعہ منقاد کند و مریدے کہ داند کہ پیراو دام تزویر گسترده است و ہمت را ہمگی بر تحصیل
لوازم معیشت مصروف کرده حاصل خود ہمان بیند و مادام بدام تلبیس ابلیس مبتلا بود۔

جوہر بہ ثبوت پیوستہ کہ آفت مرید آزار پیر است کہ ہیچ تدارک آن ممکن نیست آزار پیر اصل
شقاوت ست اگر مرید را اثرے از احوال با وجود آزار پیر باقی ماند از استدراج باید شمرد کہ آخر بخرابی خواہد کشید
و غیر از ضرر نتیجہ نخواہد داد و اختلاط با دنیا داران و سوء اعتقاد با پیران از امراض مہلکہ است۔

جوہر در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ از سید الطائفہ
جنید بغدادی قدس سرہ منقول است کہ فرمودند کہ مرید صادق آنست کہ مدت بست سال کاتب شمال
چیزے نیابد کہ بروی نویسد معنی این سخن نہ آنست کہ مرید معصوم بود کہ درین مدت ہیچگونہ جرمیہ از وے
صادر نشود بلکہ این معنی ست کہ پیش از انکہ کاتب شمال چیزے نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا
از خود دفع کند بر وجہے از وجوہ۔

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ نفعنا اللہ تعالی بمحبتہم و رزقنا اللہ تعالی
بسیرتہم فرمودند کہ یوسف نام مردے بود از مریدان حضرت شیخ الاسلام خواجہ فرید الدین قدسنا اللہ تعالے
بسرہم وقتی بخدمت حضرت شیخ الاسلام عتاب میکرد کہ من چندین سال در بندگی می باشم ہر کسی را از خدمت
شیخ بخشش یافت مرا ہیچ نیست کہ بیش از ہمہ بودی این وماند این میگفت حضرت شیخ الاسلام فرمودند کہ از
جانب من تقصیرے نیست از جانب تو نیز استعدادے و قابلیتے می باید و من از ان خود میکنم اگر جناب
مستطاب خداوند تعالی ندہد آنرا چہ توانکرد مرید ہمچنان بر سر شکایت بود تا درین میان نظر حضرت شیخ الاسلام
بر پسر خردسالے افتاد او را فرمودند بیا و ہمانجا کہ حضرت شیخ الاسلام نشستہ بودند مقابل حضرت ایشان
خشتہا انبار کرده بودند حضرت شیخ الاسلام آن کودک را فرمودند کہ از ان خشتہا یک خشت برائے ہمین
یار بیار کودک رفت و یک خشت درست آورد و پیش آن بنہاد باز فرمودند کہ برو یک خشت برائے
این یار بیار و این اشارت بدان یوسف کردند آن کودک رفت و نیم خشت بیاورد و پیش او نہاد
حضرت شیخ الاسلام فرمودند من چہ کنم من از ان خود کردم اما چون ترا ازلی ہمین قدر بود من چہ آید

جوهر چون حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بیعت میکنانیدند عورت را قدح آب
می آوردند و دستها عورات در آن قدح آب می کرد و حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وآله و
اصحابه وسلم نیز دست خود را درمیان قدح میداشت و بیعت می کنانیدند و بعضے مشائخ نیز بمتابعت حضرت
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم عورت را بیعت برین طریق به آب می کنانند فاما در پرده و خرقه دامنی دیگر
میدهند و عهد میکنند چنانچه با رجال صاحب محبوب السالکین می نویسد که طریق بیعت کردن شیخ ما اینست
اول بجهت استقامت توبه خود و توبه مرید فاتحه بخوانند بعد بسم الله الرحمن الرحیم اللهم انی اعوذ بک
من ان اشرک بک الی آخره بعده سه بار درود بعده سه بار استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم
غفار الذنوب واتوب الیه بعده سه بار لا اله الا الله محمد رسول الله بعده دست راست خود بر دست
راست مرید نهد چنانچه هر دو نر انگشت مرید و پیر ملحق شود محکم بگیرد و آهسته سورة القارعة بخواند و بر سینه
مرید بدمد بعده دست بگرداند بعده دست مرید بالاے دست خود کند بعضے بعد این و با مرید عهد کند
بدین طریق بگوید که ما را قبول کردی و شیخ ما را قبول کردی و شیخ شیخ ما را قبول کردی و پیران ما را قبول
کردی مرید همه قبول کند و این در حق مردان ست که ما را قبول کردی و بعورت امر و نهی بسنده است بعده بگوید
آنچه خدا و رسول خدا فرموده ست بکن و آنچه منع کرده است مکن و مرید قبول کند بعده شیخ گوید الحمد لله ما نیز ترا قبول کردیم و شیخ
و مشایخی ترا در سلک خواجگان خود در آوردم بعده طاقیه بر سر خود نهاده بر سر مرید نهد و بگوید الله اکبر الله اکبر
لا اله الا الله والله اکبر الله اکبر ولله الحمد و سه موی از پیشانی بگیرد فاما حضرت بندگی شیخ نظام الدین سه مو
نگرفتند ازین سبب شیخ ما نیز نگرفتندی بعده مرید بغیر دستار با طاقیه دوگانه نماز شکر الارادة بگذارد و بخواند در هر رکعت
فاتحه اخلاص سه بار بعد سلام سجده رود و در سجده حاجت خواهد که وقت استجابت دعا ست بعده سر بر قدم شیخ آرد
و جمیع یاران را دست بوس کند و بیعت کنانیدن نسوان اینست اگر نسا غائب ست بوکالت محارم
نسبی و رضاعی بیعت کند و آنچه شرائط بیعت ست به موکله بفرماید و خرقه دامنی دهد و اگر نسوان حاضر ست
در پرده مرید کند بیعت دست نکند چنانچه عهد با رجال کند با عورت نکند —

جوهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که پیر پیر پیر این فقیر حضرت
شیخ قوام الدین قدس سره در ارشاد المریدین آورده اند که در معرفة المریدین السالکین مسطور ست
بروایت حضرت خواجه حسن بصری قدس سره که از حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالے وجهه
مقراض راندن سنت ست تا بموی شد و اصل راندن مقراض از حضرت شیث ست و حضرت ایشان را
حضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیهم السلام تعلیم فرموده اند و اتفاق جمله اهل سلوک و طبقات ست که چون

مسلمانے خواہد کہ در سامادت شیخے در آید می باید کہ حرکات و سکنات قلوب ثلثہ و نفس او نظر کند
کہ آن شخص مبتلاء نفس امارہ است یا نہ یا مرتوق بلوامہ است یا مشرف و مزین بنفس مطمئنہ و در
اوصاف قلوب ثلثہ نظر کند کہ وی قلب سلیم دارد یا قلب منیب یا قلب شہید و کار صحت ارادت بمقراض
راندن ست زیرا کہ احوال مقراض یکے سریست از اسرار جناب الٰہی ہیچکس بدین سر اطلاع نیافتہ اگرچہ
بعضے گفتہ اند کہ مقراض قطع علائق ست میان بندہ و مولی و طریق مقراض راندن آنست کہ مستقبل قبلہ
نشیند و مقراض بدست گیرد و سہ بار تکبیر گوید و در وقت راندن مقراض میان اہل سلوک اختلاف است
بعضے گفتہ اند کہ لاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم گوید و اول یک موی از ناصیہ وبستاند بعدہ
بگوید ملکا و بادشاہا بندہ گریختہ از حضرت تو بودہ است امان می طلبد تا در بندگی در آید و چون بندگان
بندگی نماید و میخواہد کہ ہرچہ از یاد غیر تو باشد آن ہمہ عبرت او گردد بعد ازان یک موی دیگر از جانب
راست ناصیہ او بستاند و یک موے دیگر از چپ ناصیہ او بستاند کہ حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب
کرم اللہ تعالے وجہہ ہمچنین کردہ اند

جوہر در محبوب السالکین منقول ست از رسالہ رد المنکرین بندگی حضرت شیخ الہداد لاہوری
السنوری کہ بیعت کردن ازین آیۃ بظہور می آید قال اللہ تعالی ان الذین یبایعونک انما
یبایعون اللہ یعنے بتحقیق آنانکہ بیعت کردند با تو جز این نیست کہ بیعت کردند با خدای عز وجل
ید اللہ فوق خدای تعالی کہ امر اوست فوق ایدیہم زبر قوتہاے ایشان ست کہ فرمانبرداری ست
بامر خدا و متابعت رسول فمن نکث پس ہر کہ بشکند عہد و بیعت را فانما ینکث علی نفسہ پس
شک نیست کہ می شکند بر نفس خود یعنی ضرر آن بہ نفس او رسد و من اوفی و ہر کہ وفا کند بما عاہد علیہ
بانچہ عہد کردہ است آن با خداے یعنی بیعت صوری و معنوی را قبول کرد فسنوتیہ اجرا عظیما
پس زود دہد خدای تعالے او را مزدی بزرگ ای عزیز بیعت و ارادت پیوند کردن با مشائخ برحق
در مرصاد العباد منقول ست کہ معنی ارادت خواستن است چون یکے خواہد مرید و بیعت شیخی شود پس باید
کہ این خواست را بنیت مقرون گرداند یعنی بشیوخ برحق وسیلہ نماید کما قال اللہ یا ایہا الذین
آمنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلہ کہ التوسل الی اللہ التقرب الی الفقراء کما قال النبی صلی اللہ تعالی علیہ
وآلہ واصحابہ وسلم من اراد ان یجلس مع الانبیاء فلیجلس مع العلماء و من اراد ان یجلس مع اللہ
فلیجلس مع الفقراء و مراد از فقراء مشائخ مرشد و ہادی است ہرگاہ وسیلہ سوے حق تعالے
طالبان را بواسطہ قرب مشائخ باشد پس ارادت و بیعت با شیخ واجب و لازم آید بعد از رسالت پناہ

صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم بیعت باصحابہ میکردند بعدہ مرتبہ بمرتبہ بمشائخ رسید وتجدید بیعت کہ مریدان
بامشائخ میکنند این را سندی تمام ست وقتی کہ حضرت رسالت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم حضرت عثمان را
برمکیان نو فرستادہ بودند آوازہ برخاست کہ عثمان را مکیان کشتند آنحضرت آن زمان زیر درختے خمان نام
نشستہ بودند یاران را برای محاربہ مکیان نامزد میکردند وبیعت میکنانیدند وآن بیعت را بیعت رضوان
ہم گویند وشجرۃ المبایعہ ہم خوانند درباب آن یاران این آیۃ نازل شد لقد رضی اللہ عن المومنین
اذ یبایعونک تحت الشجرہ چون یاران شدند یارے اکوع نام بازگشت وگفت یا رسول اللہ صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم مرا در باطن خطرہ بود آن دفع شد بتجدید بیعت خواہم کرد رسول صلی اللہ تعالی
علیہ وآلہ وصحابہ وسلم او را تجدید بیعت کنانید برین قضیہ اگر از مریدے صغیرہ وکبیرہ چیزے در وجود آید باید کہ
مرید شیخ ہم تجدید بیعت کناند تا از محاربہ نفس وشیطان روے نگرداند واز سر تائب شود واگر شیخ حاضر نباشد
باخرقہ وتسبیح تجدید بیعت کند۔ ارادت وبیعت وخرقہ در عہد ولایت خواجہ جنید اشتہار یافتہ وارادت وبیعت
زنان با مشائخ بمتابعت اذا جاءک المومنات یبایعنک علی ان لا یشرکن تا غفور رحیم یعنے اے محمد
چون بیایند بر تو زنان مومنات تا بیعت کنند با تو برین کہ شریک نیارند با خدا تعالی چیزے را و دزدی و زنا
نکنند و بر کسے بہتان وافترا نکنند بعضے عورتان بچگان را از کوچہ برمیگرفتند واضافت وافترا بر شوہران
خود میکردند کہ از شما زادہ ایم بین ایدیہن این مراد است وبعضے بچگان از زنا می آوردند وافترا بر
شوہران خود میکردند کہ از شما زادہ ایم وارجلہن این مراد ست ولا یعصینک فی معروف اینست کہ بی فرمانی
نکنند وآن معروف ست چنانچہ نوحہ کردن وجیبہا پارہ کردن ودر صحرا بے اذن شوہر رفتن وخود را برای
نامحرمان آراستن بعد آنکہ این شروط قبول کردند فرمان شد فبایعہن پس ای محمد بیعت کنان ایشان
واستغفر لہن اللہ ان اللہ غفور رحیم وآمرزش خواہ از حق تعالی برای ایشان حق تعالی آمرزگار ست
وبسیار بخشندہ۔ وحالت ارادت غسل کند واز خانہ خود بہ نیت پیوند مخصوص بحضرت شیخ احرام بندد وبصحبت
یا رسے صاحب پیوند بر شیخ رود تا او آداب پیوند وارادت آوردن بیاموزد وبعد پیوند شکرانہ پیش شیخ آرد
بد آنچہ مقدور باشد بعدہ با اصحاب مجلس وخادم مصافحہ کند وخدمت او با نوافل تصور فرماید شرط دیگر ہرچہ
شیخ فرماید آنرا بے ناغہ خواند ونگذارد تا وقت مردن یعنی انچہ از پیش شیخ روز پیوند اورا دو نوافل گیرد
تا موت آنرا ترک ندہد۔ صاحب مثنوی معنوی ـــ

چون گرفتی پیر ہین تسلیم شو
ہمچو موسے زیر حکم خضر رو

صبر کن در کار خضر اے بے نفاق
تا نگوید خضر رو ہذا فراق

گرچه کشتی بشکند تو دم مزن ‌ ‌ ور چه طفلی را کشد تو مو مکن
دست او را حق چو دست خویش خواند ‌ ‌ پس ید الله فوق ایدیهم براند
دست پیر از غایبان کوتاه نیست ‌ ‌ دست او جز قبضهٔ الله نیست
گر بگوید کفر دارد بوی دین ‌ ‌ ور بشک گوید شکش گردد یقین
صحبت صالح ترا صالح کند ‌ ‌ صحبت طالح ترا طالح کند
نار خندان باغ را خندان کند ‌ ‌ صحبت مردانت از مردان کند
یک زمانه صحبت با اولیا ‌ ‌ بهتر از صد ساله طاعت بے ریا
گر تو سنگ صخره و مرمر شوے ‌ ‌ چون بصاحب دل رسی گوهر شوی
گوهرے چه بلکه دریائے شوے ‌ ‌ آفتاب چرخ پیمائے شوے
سایهٔ شاهان طلب هر دم شتاب ‌ ‌ تا شوے زان سایه بهتر ز آفتاب
هر که خواهد همنشینی با خدا ‌ ‌ گو نشیند در حضور اولیا
چون شوے دور از حضور اولیا ‌ ‌ در حقیقت گشتهٔ دور از خدا
تا تو اسنے ز اولیا رو بر متاب ‌ ‌ جهد کن والله اعلم بالصواب

جوهر طالب خود را بحضرت خداوند تعالے بسپارد و باشد پیش او کالمیت بین یدی الغسال تا هیچ تصرفی و تحرکی نماند و همه تصرف حضرت حق تعالے را متصرف داند۔

جوهر طریق بیعت شاه مینا صاحب از مجمع السلوک مرید را پیش می نشاند بعده میفرمود این بهادر را به برادری قبول کردی او میگفت قبول کردم بعده میفرمود هر دو برادران توبه کنیم و این استغفار میخواندند استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم و اتوب الیه سه کرة خود میخواندند و آن مرید نیز میخواندند بعده بر سر آن مرید اگرچه مخلوق بودی مقراض را می راندند اول بمقراض موی پیشانی او قصر میکردند بعده راست و چپ موی او قصر میکردند و بوقت راندن مقراض میخواندند اللهم قصر امله و احفظه عن المعاصی و بعد راندن مقراض میخواندند اللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک و سلم اللهم ثبتنا علی التوبة و احفظنا عن المعصیة الحفظ منک بحق محمد و اهل بیته و بوقت پوشانیدن کلاه میخواندند الهی توجه بتاج الکرامة والسعادة و احفظه عن المعاصی و ثبته علی دین الاسلام و بعضے را شیرینی بدست مبارک خود در دهن او می نهادند و این دعا می خواندند اللهم ارزقه حلاوة الایمان برحمتک یا ارحم الراحمین۔

جوهر آنکه طالبان جناب حق سبحانه و تعالی عالی همتان اند از حضرت حق تعالی جز حق تعالی نخواهند

حضرت رابعه رضی الله تعالی عنها میفرمایند خداوندا اگر رابعه ترا بترس دوزخ پرستیده است رابعه را هم در دوزخ بسوز و اگر بامید بهشت پرستیده است بهشت را بر رابعه حرام گردان و اگر ترا برای تو پرستیده است دیدار خویش از رابعه دریغ مدار و میفرمایند الهی مراد دنیا هرچه قسمت کرده بدشمنان خود ده و هرچه در آخرت نصیب ما کرده بدوستان خود ده رابعه را در دنیا اندوه تو غمگسار بس و در آخرت نام تو یادگار بس۔

جوهر مشائخ طریقت میفرمایند که طالب را باید که بگفتار خلق خود را در تشویش ندارد و در مدح و ذم ایشان نپردازد که از دست خلق هیچ نوع خلاص نیست و هیچ وجه فراغ نه۔

جوهر میفرمایند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که حضرت خداوند تعالی میفرماید که طلب کند مرا بیابد مرا و هر که طلب کند غیر مرا نیابد مرا و درین رجاء عظیم ست بوجدان حضرت خداوند تعالی بشرط طلب بکمال ارادت و اخلاص طلب از شائبه طلب غیر۔

جوهر بدانکه مبتدی طالب محتاج است از جهت تلقین ذکر از شیخ و صاحب رساله مکیه شیخ قطب الحق والدین دمشقی قدس سره میفرمایند که تلقین گرفتن صحابه از رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ثابت ست در حدیثی که روایت کرده است شداد بن اوس و عباده بن صامت حاضر بود که تصدیق می داشت پس گفت شداد که من نزدیک رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بودم ناگاه فرمودند که هست درمیان شما غریبی یعنی کافری التماس نمودم که نیست پس فرمودند به بستن در پس فرمودند که بردارید دستهای خود را و بگوئید لا اله الا الله پس برداشتیم دستهای خود را ساعتی و این کلمه بگفتیم پس نهادند رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم دستهای خود را و فرمودند الحمد لله اللهم انک بعثتنی بهذه الکلمة امرتنی بها و عدتنی علیه الجنة انک لا تخلف المیعاد ثم قال ابشروا فان الله قد غفر لکم همه سپاس و ستایش مر خداوند تعالی راست خداوندا بدرستی که تو بعث کردی مرا بدین کلمه و امر فرمودی بدین کلمه و وعده کردی مرا بدین کلمه بهشت را بدرستی که تو خلاف نکنی وعده را پس فرمودند که مژده باد مر شما را بدرستی که خداوند تعالی بیامرزید شما را و تلقین کرده اند صحابه تابعین را و مشائخ شیخا بعد شیخ الی زماننا یعنی صحابه چنانچه از جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم تلقین یافتند صحابه تابعین را همچنین آموختند و تابعین نیز مشائخ تبع تابعین را تلقین کردند و تبع تابعین مشائخ دیگر را تلقین فرمودند همچنین شیخا بعد شیخ تلقین جاری بوده است تا زمانه ما و فرمودند صاحب رساله مکیه قدس سره که ثابت شده است نزدیک ائمه طریق از جماعت صوفیه و سادات سلوک طریقت و حقیقت که جناب ارشاد مآب امیر المؤمنین علی کرم الله تعالی وجهه

و وجوہ آلہ الکرام بحضرت باعظمت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم التماس نمودند کہ مرا سہل ترین راہی
فرمائید برا قرب طرق الی اللہ تعالے وا سہل بر عباد او سبحانہ وتعالی وافضل عند اللہ تعالی فرمودند یا علی
لازم گیر مداومت ذکر اللہ تعالی در خلوت و فرمودند یا علی قیامت قائم نشود کہ بر روی زمین کسی باشد کہ گوید
اللہ اللہ پس جناب امیر المومنین التماس نمودند کہ چگونہ ذکر گویم فرمودند کہ بہ بند چشمہاے خود را وبشنو از من
پس فرمودند سہ بار لا الہ الا اللہ وجناب امیر المومنین می شنیدند پس جناب امیر المومنین سہ بار لا الہ الا اللہ
فرمودند وسرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم می شنیدند پس تلقین فرمودند جناب امیر المومنین
این ذکر را بحضرت خواجہ حسن بصری رضی اللہ تعالی عنہ وحضرت ایشان حضرت خواجہ حبیب عجمی را رضی اللہ
تعالے عنہ الے آخرہ۔

جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ وباقی باللہ شاہ کلیم اللہ رضی اللہ تعالی عنہ در کشکول میفرمایند
کہ طالب صادق چون بملازمت شیخ کامل ومکمل براے کسب طریقت بیاید باید کہ شیخ فرماید کہ سہ روزہ
متواتر دارد واگر تواند طے کند والا باندک طعام افطار نماید ودر ہر روز سہ کلمہ تہلیل واستغفار وصلوۃ
ہر یکے ہزار بار بگوید آخر شب سوم غسل کردہ پیش شیخ آید بفرماید کہ مرید فاتحہ واخلاص وامن الرسول و
استغفار وشہد اللہ تا حکیم بخواند بعدہ گوید کہ بیعت کردی بدین ضعیف وخواجہ این ضعیف وخواجگان
خواجہ ما وبہ پیغمبر صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ وسلم وبر حضرت رب العزت عہد کردی کہ جوارح را بر نہج مستقیم
شرع داری ودل را بمحبت حق تعالی دہی ودرین وقت دست راست خود بر دست راست او نہد لقولہ
تعالے ید اللہ فوق ایدیہم وطائفہ کہ گرد وپیش نشستہ باشند دست بدامن طالب زنند واگر در مجلس
ہجوم زیادہ بود بدامن دامن گیرند ... مرید گوید بیعت کردم وعہد بستم کہ بر نہج شرع باشم ودل
بمحبت او دادم بعد ازان خرقہ بپوشانند وگوید ولباس التقوی ذلک خیر العاقبۃ للمتقین و
در خلوت ملائم حال مرید ذکرے تلقین فرماید کہ غیرے مطلع نشود ومیفرمایند کہ طریق تلقین اینست
کہ یکبار شیخ گوید مرید بشنود باز یکبار مرید گوید شیخ بشنود تا سہ نوبت وحوالہ سازد یعنی چنانچہ مرا از
پیران رسیدہ است من بتو رسانیدم ومرید قبول کند وامر کند طالب را کہ بعد ہر نماز پنجگانہ درود دہ بار
واخلاص دہ بار وشش رکعت بہ سہ سلام صلوۃ اوابین گذارد ودو رکعت بعد این بہ نیت حفظ الایمان
بخواند ونیز خواب صد بار تہلیل بخواند وفاتحہ اہل شجرہ خویش خواندہ باشد۔

جوہر در فوائد الفواد مذکور است کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالے بسرہ العزیز فرمودند
کہ مردے بخدمت حضرت خواجہ اجل شیرازی قدس سرہ آمد وارادت آوردہ ومنتظر فرمان خواجہ بود

از نماز واورا وچه فرماید خواجه همین گفت انچه بر خود روا نداری بر غیرے روا مدار وخود را همان خواه که دیگری را خواهی الغرض آن مرید باز گشت وبعد از مدتے باز آمد وبخدمت شیخ عرضه داشت کرد که من آن روز بخدمت پیوستم ومنتظر بودم تا خواجه چه فرماید از نماز واوراد هیچ نفرمود امروز منتظران تربیتم خواجه جواب داد که آن روز تخته سبق تو چه بود مرید حیران ماند هیچ جواب نگفت خواجه تبسم فرمود وگفت که آن روز ترا گفتم که انچه بر خود نه پسندی بر دیگرے مپسند وخود را همان خواه که غیر خود را خواهی تو خود آن سخن یاد نداشتی چون تخته اول درست نکردی تخته دیگری چگونه دهم۔

جوہر سلوک بضمتین راه رفتن ونیک روی کردن در اموراتست ودر اصطلاح حضرات صوفیه سلوک عبارتست از تهذیب اخلاق تا ساخته شود برای رسیدن بحضرت الوهیت یعنی از اخلاق ذمیمه بیرون آید ودر اخلاق حمیده در آید واخلاق ذمیمه مانند حب دنیا وحب نسا وحب جاه وحقد وحسد وکبر وبخل وغضب وعجب وکذب وغیبت ونمیمه وحرص وظلم وریا وامل ونظر در عیب خلق وقلة الرحم وترک نصیحت وتعلق بمخلوق وعداوت وطمع ورعونت وکثرت اکل وشهوت وغیرها واخلاق حمیده علم وحلم وحیا ورضا وعفو ورافت ونصیحت وتواضع ومروت ومدارات ومحبت وشجاعت وسخاوت وعدل وتقوی وزهد وورع وتوکل واخلاص وصدق وغیرها۔

جوہر معنی سلوک که سیر است دو نوع است سیر الی الله وسیر فی الله سیر الی الله نهایت دارد واهل تصوف گویند سیر الی الله آنست که سالک چندان سیر کند که حضرت خداوند تعالی را بشناسد وچون بشناخت سیر الی الله تمام شد ابتدا سیر فی الله شود وسیر فی الله آنست که بعد شناختن چندان سیر کند که تمام صفات واسما وعلم وحکمت دریابد وتا زنده باشد همدرین کار باشد واهل وحدت گویند که سیر الی الله عبارت از آنست که چندان سیر کند که بیقین بداند که وجود یکے بیش نیست وجز وجود حضرت خداوند تعالی وجودی دیگر نیست واین بجز حصول فنا وفنا الفنا نشود وسیر فی الله آنست که بعد دانستن چندان سیر کند که تمام حکمتها کماهی بداند وببیند وبعضی گویند سیر فی الله امکان ندارد که عمر آدمی قلیل وعلم وحکمت حضرت خداوند تعالے کثیر وبعضے میفرمایند امکان دارد که استعداد آدمی متفاوت است

جوہر بدانکه سلوک وریاضت وتصفیه بواسطه آنست که مستعد جذبه الهی شوند والا بیکس سالها وصول بآنحضرت ممکن نیست۔

جوہر کسانیکه گفته اند که حق تعالی را نمی توان دید از وجهی راست گفته اند یعنی من حیث الذات وآنها که گفته اند می توان دید هم راست گفته اند یعنی من حیث الاسماء والصفات

جواہر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که سخن در سلوک افتاد حضرت سلطان المشائخ نفعنا الله تعالی بمحبتهم و رزقنا الاقتدا بسیرتهم فرمودند که رونده رو بکمال دارد یعنی سالک تا در سلوک ست امیدوار کمالیت است بعد ازان فرمودند که سالک ست و واقف ست و راجع اما سالک آنست که او در راه رود و واقف آنست که او را وقفه افتد بنده عرضه داشت کرد که سالک را هم وقفه افتد فرمودند آرے هر گاه که سالک را در طاعت فتورے افتد چنانکه از ذوق طاعت بماند او را وقفه باشد اگر زود گاری یابد و بانابت شود باز سالک تواند بود اگر عیاذا بالله تعالے همبران بماند بیم آن باشد که راجع شود بعد ازان لغزش این راه را بر هفت قسمت بیان فرمودند اعراض حجاب تفاصل سلب مزید سلب قدیم تسلی عداوت و این قسمت را تمثیل فرمودند که دو دوست باشند عاشق و معشوق و مستغرق محبت یکدیگر درین میان اگر از عاشق حرکتی یا سکنتی یا قولے یا فعلے در وجود آید که ناپسندیده دوست او بود آن دوست از و اعراض کند یعنی روی بگرداند پس عاشق را واجب ست که در حال باستغفار مشغول شود و معذرت جوید و بهر آینه دوست ازو راضی شود و آن اندک اعراضی که بوده باشد ناچیز گردد و اگر آن محب هم بدان خطا اصرار کند و عذر آن نخواهد آن اعراض بحجاب کشد و معشوق حجابے در میان آرد حضرت سلطان المشائخ چون بدین سخن رسیدند دست مبارک بالا کردند و آستین پیش روی شریف نهادند و فرمودند که مثل این حجاب شود میان محب و محبوب پس محب را واجب آید که در اعتذار کوشد و توبه گراید و اگر درین باب هم آهستگی کند آن حجاب بتفاصل کشد و آن دوست از وے جدائی گزیند پس اول اعراضے بود چون عذر نخواست حجاب شد و چون هم بدان ناپسندیدگی مصر بود تفاصل شد پس اگر دوست هم مستغفر نشود سلب مزید شود و مزیدے که او را بود در او را دو ذوق طاعت و عبادت و غیر آن مزید ازو باز ستانند پس اگر عذر آن هم نخواهد و بدان بطالت بماند سلب قدیم شود یعنی طاعتی و راحتے که پیش از مزید داشته آنرا هم بستانند پس اگر اینجا هم در توبه تقصیری رود بعد ازان تسلی شود و تسلی چه باشد یعنی دوست او را بر جدائی او دل بیارامد پس اگر باز هم در انابت اهمال رود عداوت پیدا شود و آن محبت که بوده باشد بعداوت مبدل شود نعوذ بالله منها

جواہر مسافر و سالک آنست که از منازل شهوات طبعی و مشتهیات نفسانی و لذات و مالوفات جسمانی عبور نماید و از لباس صفات بشری منخلع گردد و از ظلمت یقین خودی که حجاب نور اصل و حقیقت او بود صافی گردد و پرده پندار خودی از روے حقیقت بر اندازد۔ شرح گلشن راز

جواہر قطع منازل و مراحل سالک که عبارت از سلوک ست از امکان و تعینات بحجاب

واجب ببیر کشفی ست که بترک شین وافعال واقوال قبیحه ونقصان صفات وافعال ردیه موقوف است
زیراکه مادام که سالک طریقت ترک[قبیحه ۱۲] اعمال وافعال واقوالیکه در طریقت یا در شریعت عیب ست نماید
واز اخلاق وصفاتیکه موجب نقص وتقلیل وعدم وصول ببداءست اعراض نکند بمراتب مکاشفات و
مشاهدات نرسد وسیر کشفی اعلی از سیر استدلالی ست چه آن بطریق شهود ومعائنه است واین بطریق دلیل
ولیس الخبر کالمعائنه وسیر کشفی عبارت از رفتن سالک است از مقام تقید بجانب اطلاق —

جوهر شرط ست برای سالک دوام صوم وتقلیل غذا عند الافطار بحیثیتی که زیان نرساند سالک اگر سنگی
مشائخ طریقت میفرمایند به که حیوة ابد طمع دارد باید که بچهار مرگ پیش از مرگ بمیرد فقر دائم وصبر دائم وجوع دائم
واز جامه رعونت دور بودن۔

جوهر سالکان دو نوع اند محبوبان ومحبان آنکه جذبهٔ ایشان مقدم ست محبوبان اند وآنکه
سلوک ایشان مقدم ست محبان اند

جوهر ارباب طریقت میفرمایند که سلوک وریاضت وتصفیه بواسطه آنست که مستعد جذبه
الهی شوند والا هیچکس را بعمل وصول بآنحضرت ممکن نیست ؎

بجست وجوی نیابد کسی مراد دلی	کسے مراد بیابد که جستجو دارد

جوهر ارباب طریقت میفرمایند که شوق وعشق سالک طالب صادق بمرتبه باشد که در راه
طلب هرچه از مراتب دنیا وعقبی پیش آید از همه گذر کند وچنان عالی همت باشد که اگر مراتب مقامات
کل بروعرض کنند بگوشهٔ چشم نگاه بران نماید واز مطلوب حقیقی باز نماند ؎

زانکه گر جائے نظر خواهی فگند	در کنار خویش سر خواهی فگند
کیست زو بهتر بگو اے هیچکس	تا بدان دل شاد باشی یک نفس
من نه شاهی خواهم ونه خسروی	آنچه میخواهم من از تو هم توئی

جوهر شارح گلشن راز قدس سره میفرمایند که سالکان را معراج روحانی به بدن مثالی وگاه
بے بدن حاصل می شود چنانچه سالک می بیند که عروج باسمانها گاه بترتیب وگاه بی ترتیب نماید
ودر هر آسمان بحسب مناسبت که درمیانه بود ارواح انبیا واولیا وملائکه را مشاهده می کند واز آسمانها
تا بعرش واز بالاء عرش سیران[سیر کردن ودر رفتار نمودن ۱۲] مے نماید —

جوهر بدانکه کیفیات وکمیات مکشوفات اولیا کما ینبغی خارج از تحریر وتقریر است وبیرون
از احاطه ادراک وعقول —

جوهر گاه باشد که سالک از محسوسات غائب شود و بعضی از حقائق امور غیبی برو منکشف شود آنرا واقعه خوانند و اگر در حالت بیداری همینمعنی دست دهد آنرا مکاشفه نامند و شرط صحت واقعات استغراق است در ذکر و غیبت از محسوسات و وجود اخلاص و تجرید سر از ملاحظهٔ اغیار و واقعات و منامات بعضے کاذب باشند و بعضے صادق زیراکه بیشتر در واقعات و منامات نفس با روح مشارک بود و در بعضی مستقل و کذب صفت نفس است و صدق صفت روح پس کذب مدرک نفس بود و صدق مدرک روح و واقعات چنانکه مومن موحد را بود بعضے رهابین و فلاسفه و براهمه را از غایت ریاضت نیز می شود لیکن ایشان را ابدا آن منزلتے نبود بلکه داعی سوی علو ضلالت و غرور شود اما در حق مومن موحد کرامت بود چه سبب تقویت یقین و مزید عبودیت ایشان گردد و مکاشفات همه صادق باشند زیراکه مکاشفه از نمودن حضرت خداوند تعالی ست در حالت تجرد روح از غشاوه بدن

جوهر بدانکه هر یک از واقعه و منام منقسم ست بسه قسم کشف مجرد و کشف مخیل و خیال [تاریکی ۱۲] مجرد کشف مجرد آنست که کسی بدیده روح مجرد از خیال صورتے که هنوز در غیب بود در خواب یا در واقعه مطالعه کند و بعد از ان همچنانکه دیده باشد در عالم شهادت واقع شود یا از غیب بعالم شهادت آمده باشد لیکن بنسبت با بیننده حکم غیب دارد مثلاً کسے بیند که فلان جای دفینه است برین صفت پنهان چون باز جوید هم بران صفت بود که دیده باشد و این را کشف مجرد ازان خوانند که قوت متخیله دران هیچ تصرف نه نموده و آنرا لباس خیالی نه پوشانیده و اگر همینمعنی بطریق مشاهده ادراک شود مدرک آن بصیرت روح بود اگر باستماع هاتف و القاے سمع معلوم شود واسطه ادراک آن سمع روح بود و فرق میان کشف مجرد و مکاشفه آنست که کشف مجرد در خواب یا در واقعه بود و خواب و واقعه در حال غیبت از محسوسات و مکاشفه در بیداری بود و کشف مخیل آنست که در خواب یا در واقعه در حال ادراک روح نفس مداخلت نماید و قوت متخیله آنرا از خزانه خیال کسوت صورتے مناسب از محسوسات بپوشاند و دران کسوت مشاهده افتد معبر در تعبیر آن مناسب صورت خیالی عبور کند و حقیقت آنرا که مدرک روح بود دریابد چنانکه موذنے در ماه رمضان المبارک نزدیک حضرت شیخ ابن سیرین قدس سره رفت و گفت که بخواب دیده ام که فروج مردم ساختم میکردم و از مباشرت مباح باز می داشتم فرمودند که تو موذنی قبل از وقت اذان میگوئی بدان سبب مردم را از مباشرت مباح منع میکنی دریافت که قوت متخیله او معنی مدرک روح را که منع مباشرت مباح است در صورت خیال ختم فروج پوشانیده چه در عالم شهادت صورت ختم را از بهر منع تصرف دیده بود و در خزانه خیال چنان باقی مانده و خیال مجرد آنست

که بسبب غلبهٔ خواطر نفسانی روح از مطالعهٔ عالم غیب محجوب باشد و در حال نوم یا در واقعه آن خواطر قوی تر گردد
و قوت متخیله آن خواطر را کسوت خیالی پوشانیده بر نفس عرض کند و نفس صورتهای آن خواطر بعینها
مشاهده کند چنانکه کسے را پیوسته خاطر گنج یافتن غالب بود به بیند که گنجی یافته است معبر داند که این
مشاهده از روے نفس ست آنرا اعتبار نکند. و این را خیال مجرد و خیال باطل خوانند و همچنین اگر در خواب
افتد آنرا اضغاث احلام گویند یعنی خوابهاے پریشان از تحدیثات نفس و یا متخیلات شیطانی و خوابهاے
باطل که تعبیر نه پذیرد و اگر در واقعه افتد واقعه کاذبه گویند و درین قسم وقوع صدق اصلا صورت نه بندد
چه نفس باستقلال بے مشارکت روح منشی خواطر بود و صدق از صفات نفس نبود و کشف مخیل از ان گویند
که بر حقیقت که کشف می شود آنرا در کسوت خیالی مناسب مشاهده میکند و در کشف مخیل مداخلت کذب باشد
لیکن کذب محض صورت نه بندد چه اگر بعضے از خواطر نفسانی با مدرکات روحانی پیوند و جمله را متخیله
کسوت خیالی بپوشاند بعضی از ان صادق بود و بعضے کاذب معبر بقوت علم حقائق مدرک روحانے را
از سوابق خاطر نفسانی خالص گرداند و اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرک روحانی منضم
نشود و متخیله جز حقائق روح را لباس نپوشاند واقعه یا خواب صادق بود۔

جوهر در کشف مخیل صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که کشف مخیل چنان بود که روح انسانی
در خواب یا در واقعه بعضے از مغیبات دریابد و نفس بجهت تعلق به وے باوے در ان ادراک مشارکت نماید
و بقوت متخیله آنرا از خزانهٔ خیال کسوت صورتے مناسب از محسوسات پوشاند و در ان کسوتش مشاهده کند
پس معبر یا شیخ در تعبیر و تفسیر آن نوم یا واقعه بوجه مناسب از صورت خیالی عبور کند و حقیقت آنرا که
مدرک روح بود دریابد و بیان کند چنانکه وقتے موذنے در ماه رمضان پیش ابن سیرین رفت و گفت
بخواب چنان دیدم که فروج مردم را ختم میکردم و از مباح باز میداشتم ابن سیرین گفت تو موذنی و پیشتر از
وقت بانگ میگوئی و بدان سبب مردم را از مباشرت مباح منع می کنی دریافت که قوت متخیله او معنی
مدرک روح را که منع بود از مباشرت مباح در صورت خیال ختم فروج پوشانیده است چه در عالم
شهادت صورت ختم را از بهر منع تصرف دیده بود و این صورت در خزانهٔ خیالی باقی مانده و همچنانکه مرید
مجاهد در واقعه بیند که با سبع و بهائم در محاربه است و یا با حیات و عقارب در قتال یا با کفار و ملاحده
در جدال شیخ داند که او با نفس در مقام جهاد است و گاه معنی صفت غضب و شهوت او را در صورت
حیات و عقارب می بیند و گاه معنی تمرد و تجبر او را در صورت کفار و ملاحده مطالعه می نماید علی هذا هر حقیقت
که برو کشف شود آنرا در کسوت خیالی مناسب مشاهده کند از بهر آن نام این قسم کشف مخیل کرده شده و درین

قسم مداخلت کذب باشد ولیکن کذب محض در آن صورت نه بندد بسبب آنکه از ادراک روح خالی نباشد پس اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرک روحانی منضم نشود و متخیله جز حقائق مدرکات روح را لباس خیالی نپوشاند آن واقعه یا خواب همه صادق بود و اگر بعضی از خواطر نفسانی با مدرکات روحانی پیوندد و جمله را متخیله کسوتهای خیالی پوشاند بعضی از آن صادق بود و بعضی کاذب پس معبر بقوت علم تعبیر حقائق مدرکات روحانی از شوائب خاطر نفسانی خالص گرداند

جوهر در خیال مجرد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خیال مجرد آن بود که خواطر نفسانی بر دل غلبه کند و بغلبه آن روح از مطالعه عالم غیب محجوب ماند پس در حال نوم یا واقعه آن خاطر قوی تر گردد و متخیله هر یک را کسوت خیالی پوشاند و مشاهده افتد با صور آن خواطر بعینها چنانکه کسی را پیوسته خاطر گنج یافتن غالب بود و در خواب بیند که گنجی یافته است یا مرتاضی که داعیه قبول خلق و ارادت یاران باعث بود در واقعه بیند که مسجود خلائق است معبر و شیخ دانند که این مشاهده نتیجه آرزوی نفس است لاجرم آن را اعتباری نکنند و خیال باطل خوانند و همین معنی اگر در خواب افتد آنرا اضغاث احلام گویند و اگر در واقعه افتد واقعه کاذبه خوانند

جوهر بدانکه سالک را بقدر رفع حجاب و صفای عقل اول دیدهٔ عقل او کشاده می شود و معانی معقولات روی می نماید و این را کشف نظری گویند. برین اعتماد نشاید بیشتر حکما درین مقام مانده اند و همت بر تجرید عقل و ادراک معقولات گماشته و عمر در آن صرف کرده و آنرا وصول بمقصود حقیقی شناخته و چون سالک ازین بگذرد بنور دل پیوندد و مکاشفات دل پدید آید و این را کشف نوری خوانند چون ازین بگذرد مکاشفات سری پدید آید اسرار آفرینش و حکمت وجود هر چیز ظاهر گردد و این را کشف الهی گویند و چون ازین بگذرد مکاشفه روحانی پدید آید نعیم و جحیم و ملائکه و عوالم نامتناهی مکشوف شود و این را کشف روحانی گویند و چون ازین بگذرد مکاشفات خفی پدید آید بعالم صفات حضرت خداوندی راه یابد و این مکاشفات صفاتی گویند درین حال اگر بصفت علمی مکاشفه شود علم لدنی پدید آید و اگر بصفت سمعی مکاشفه شود استماع کلام الله تعالی و خطاب پدید آید و اگر بصفت بصیری مکاشفه شود رویت و مشاهده پدید آید و اگر بصفت جلال مکاشفه شود بقای حقیقی پدید آید و اگر بصفت وحدانیت مکاشفه شود وحدت پدید آید باقی صفات را همبرین قیاس کن اما کشف ذاتی مرتبه بلند است عبارت و اشارت از بیان آن قاصر

جوهر در رشحات مذکور است که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند نهایتی که اولیا بآن میرسند آنست که مشاهده از ایشان غائب نشود با آنکه مشاهده از ایشان غائب شود از غایت

استغراق در مشاهده شاهد حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور را بمعنی بر دو گونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهده جمال مقصود است بچشم سر از دار السجز او دوم آنکه بتوسط کثرت احضار با غلبه محبت آنچه غایب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص محبت است که غایب را کالمحسوس گرداند اینست نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا و میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی و آنچه فهم میشود از کلام بعضے اکابر اینست که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت فنا و نیستی می نماید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر است

جوهر چون تجلیات متوالیات الیه بر دل سالک متعاقب گردد او در تحت غلبات تجلیات از دائره تکلیف و طور عقل بیرون افتد و از جام مالامال وصال مست گشته و از کاسات مترادفات تجلیات از دست رفته در غلبات سکر و حال تلفظ بکلماتے کند که چون آنرا با حوال هشیار مدارس دانائی موازنه کنند نوعی از سوء ادب نماید بر ایشان مواخذه نباید کرد و بمناسبت آن محل و حال که گفته قبول باید کرد و اگر حوصله قبول آن نداری باری با ایشان طعن مکشا

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که مردم تصور کرده اند که مگر کمال در انا الحق گفتن است و کمال در آنست که انا را از پیش بردارند و هرگز یاد وے نکنند و میفرمودند که اصل کار بی پیوندیست پس فرمودند که پیش من هیچ شعری بهتر ازین رباعی نیست که پهلوان محمود لوریا گفته است رباعی

جانا بقمارخانه رندے چند اند		با مردم کم عیار کم پیوندند (سنجیدن، پاسنگی ندارد)	
رندی چند ند و کس ند اند چند ند		بر نسیه و نقد هر دو عالم خندند	

نسیه بالکسر نقد نباشد [illegible]

بعد از ان فرمودند که اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را داند ازین سخن داند که حقیقت پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و بتجلی ذاتی مشرف بوده و روزے بعضے از خدام و اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند در ان اثنا فرمودند حاصل آنکه سعی می باید کرد تا دل را توجه دائمی بجناب مستطاب حق سبحانه و تعالی حاصل شود بعد از ان تواند بود که وے را آگاه سازند بامعنی که این توجه از دست نداده او و آن متوجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند کسی را که داعیه این طریق باشد و در ان اثنا خاطر تاهل وی را تشویش دهد باید که استغفار بسیار کند اگر بآن دفع نشود جامی رود که از زنان دور تر بود اگر بآن نیز دفع نشود مدتے بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجه کند

که قوت شہوی را تسکین حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستان ہا گردد و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح
بزرگان استمداد ہمت کند اگر بآن نیز دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید
که بار آن خاطر از وی بردارند و ادرا در زیر آن بار ضائع نگذارند و میفرمودند که کدخدائی انبیا و اولیا را مناسبت
که باوجود آن از حق سبحانه محجوب نمی‌شوند عوام الناس را نیز لائق است که بآن تکمیل مرتبه حیوانیت می کنند
اما طائفه که درین میانه اند و آرزوی طریقه دارند ایشان را بغایت نامناسب است یک نفس که با حق سبحانه
از دون بر آید بهتر از ہزار فرزندست زیرا که دران ہزار فائده و نفع است و درین ہزار فتنه و ضرر و میفرمودند
که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد ہمه را صرف استغفار کنم ہنوز تدارک آن گناہی که از من صادر
شده است نتوانم کرد و آن گناه کدخدائیست و صاحب رشحات قدس سره فرمود اگر درین سخنان که از
حضرت ایشان نقل افتاده کسی را دغدغه شود که کدخدائی سنتیست پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی
ظاہرست و احادیث صحیحه ثابت پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین دغدغه آنست که نفی اینجا نه بر سبیل
اطلاق ست بلکه به نسبت بعضی اشخاص ست که لائق بحال ایشان تجرید ظاہر و باطن ست مخفی نماند که در
ہر زمانی بحسب حکمت الہی آنچه مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان ست بر زبان اولیا اہل ارشاد که
وارثان علم خاصه محمدیه اند علی مصدرہا الصلوة والسلام جاری میشود پس چون درین زمان مناسب
حال مبتدیان طریق طریقت شیوه تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان که حکیم الہی بودند و جامع حکم
نامتناہی اند به تجرد ایما نمودند و از تاہل اجتناب فرمودند۔

جوہر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که سالک را
باید که راه مذلت و خواری سپرد برای حصول نیستی تا جمال شاہد لاہوتی در آئینه نیستی به بیند و میفرمودند
ہر طالبی که از خواری و دشنام مردم خوش بر نیاید ہرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او نخواہد رسید
زیرا که نزد اہل تحقیق لا فاعل فی الوجود الا الله امری مقررست پس ہر چه از محبوب رسد از دشنام
و خواری محب بینا را مایه سرور و موجب حضور خواہد بود و میفرمودند ہر که به نسبت کسی چیزی گوید که از ان
نقصان لازم آید البته آن کس را ناخوش خواہد آمد و آدمی مجبول ست بآنکه از نسبت نقصان بوی متاثر
شود و ناخوش گردد و کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و ہمعنی جز برجوع بحضرت حق سبحانه و تعالی
میسر نیست بذکر و مراقبه ہمی شود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین ست و میفرمودند که اکابر طریقت
گفته اند ہر مذمت و دشنام که از کسی نسبت بتو واقع شود باید که بحقیقت دانی که توانی اگر ترا خوک و سگ
را امثال آن گوید یقین کنی که در تو از ان صفات حصه است چرا که آدمی نسخه جامع است ہمچنانکه صفت

ملکی دارد از صفات سبعی و بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش سید الطائفه حضرت شیخ ابو القاسم
جنید بغدادی قدس سره نشسته بود حضرت شیخ شبلی قدس سره در آمدند آن بزرگ حضرت ایشان را پیش
حضرت سید الطائفه ستایش بسیار کردند. از انکه سخن ایشان تمام شد حضرت سید الطائفه فرمودند که این همه
تعریف این خوک را کردی آن بزرگ بغایت منفعل شدند که بواسطه تعریف ایشان حضرت شیخ مر
حضرت شبلی را خوک خواندند. اما در باطن و ظاهر حضرت شبلی را ازان هیچگونه اثر کراهت پیدا نشد و
هیچ تغیرے در ایشان راه نیافت ٥

چیست تعظیم خدا افراشتن — خویشتن را خوار و خاکی داشتن

جوهر سیر بفتح اول و سکون یا بمعنی رفتن و رفتار و سیر دو نوع است نزولی و عروجی سیر نزولی
عبارت از سیر وجود مطلق ست برائے ظهور وجود مقید و این تنزل احدیت است در مراتب کثرات
امکانیه از جهت اظهار احکام اسما و صفات و سیر نزولی را سیر مطلق در مقید و سیر کلی در جزوی و سیر
ظهوری و انبساطی نیز خوانند. و آن از مرتبه عقل کل است تا مرتبه انسانی و در سیر نزولی هر چند از مبدا
دور تر میگردد ظاهر تر و جامع تر می شود مثل سیر دریا بسوے ساحل و سیر عروجی اشارت ست از سیر وجود
مقید برای خفای مقید در مطلق و سیر عروجی را سیر رجوعی مقید بجانب مطلق و سیر جزوی بسوی کلی و سیر
شعوری و انقباضی نیز خوانند و این سیر از مرتبه انسانی تا مرتبه ذات مطلق ست و در سیر عروجی هر چند که از
مبدا بیشتر رود مجرد تر و خفا تر می شود مثل سیر قطره بسوی دریا و در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند که سیر بر دو نوع ست سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد ست و سیر
مستدیر قرب در قرب سیر مستطیل مقصود را خارج از دائره خود طلبیدن ست و سیر مستدیر گرد دل خود گشتن
و مقصود را از خود جستن ۔

جوهر چون سالک بسیر رجوعی بمقام احدیت که مبدا است وصول یافت وجود مجازی او در وجود
حقیقی محو مطلق گشت امتیاز رب و مربوب مرتفع شد و غبار غیریت وهمی به تموج دریاے وحدت فرو نشست
و غیر حق مطلق نماند و بعد فنا و اتصال بمقام اطلاق بسیر نزولی و ظهوری بجهت تکمیل ناقصان بمقتضاے
حکمت جناب الهی باز بعالم تقیید نزول نمود درین سیر بالله بر سالک ظاهر شد که یک حقیقت است
که بصورت کثرات اشیا تجلی و ظهور نموده و در هر تعینی از تعینات بصفت خاص ظاهر گشته و غیر از وجود
واحد هیچ موجود حقیقی دیگر نیست و نمود کثرات از مقتضیات کثرت صفات ست و از تکثر صفات تکثر در
ذات واحد لازم نمی آید و کلیت و جزویت و اطلاق و قید همه اعتبارات آن حقیقت اند و عینیت اشیا

مجرد اعتباری بیش نیست

جوهر بدانکه این سفر که سیر و سلوک مقید است بجانب مطلق و معبر بسیر الی الله است جز انسان کامل متصور نیست و حاصل نمی شود الا بجذبه مطلق حق یا بجذبه بمقید حق و سیر و سفر بجذبه بمقید حق بحکم اکثریت و جذبه مقید عبارت ست از ولایت ارشاد شیخ کامل و توبه و تبتل و نفی خواطر و ذکر و فکر تمام و توجه بمبدا مدام و توکل و تسلیم و تجرید و تفرید و مشاهده و معائنه و سکر و صحو و انفصال و اتصال و فنا و بقا

جوهر صاحب شرح گلشن راز قدس سره میفرمایند که چون سالک مسافر سیر الی الله گردد ضرور باد سایر جمیع مراتب تنزلات عبور باید نمود تا بمقام اطلاق رسد و چون سیر سالک بعالم مثال که عالم ملکوت است برسد قوی روحانیات را متمثل بصور مثالیه که مناسب صفای سالک باشد مشاهده نماید سالک را در مشاهده صور مثالی دو حالت ست یکی آنکه اگر آفتاب و ماه و ستاره بیند و در آن حین که می بیند میداند که همین آفتاب و ماه و ستاره است و این محتاج تعبیر ست و حالت دوم آنکه در حین رویت ایشان چنان میداند که آفتاب و ماه و ستاره حضرت حق تعالی است از مظاهر و محل تجلیات آثار است

جوهر صاحب ثمرات الحیات بخدمت پیر خود حضرت شیخ برهان الدین قدس سره التماس نمودند که هرگاه ذات متعالی صفات جناب حق سبحانه و تعالی را نهایتی متصور نیست و متحقق ست که سیر فی الله نیز لا یتناهی ست پس کیفیت تعریف منتهی بر سالک طریق تحقیق صادق افتد فرمودند که درویش را منتهی نه از آن رو گویند که سیر وی بمنتهای ذات بلا امکنه و جهات پیوست بلکه بدین وجه گویند که بمنتهای مطلب خویش رسید و سیر و سلوکش بر طبق مراتب و مقامات وی متناهی گردید ؎ شکر خدا که انچه طلب کردم از خدا ٭ بر منتهای همت خود کامران شدم ٭ رمز آنست که و ما منا الا له مقام معلوم یعنی نیست هیچکس از ما مگر آنکه مر او را مقامی ست معلوم که از آن مقام تجاوز نتواند کرد ؎

	عقل و جان از کمالش آگه نیست		هیچ کس را بکنه او ره نیست	

جوهر تفکر که وسیله معرفت ست باصطلاح اهل ارباب کشف و شهود رفتن سالک است بسیر کشفی از کثرات و تعینات بجانب وحدت وجود مطلق و این رفتن عبارتست از وصول سالک است بمقام فنا فی الله و محو و متلاشی گشتن در اشعه نور وحدت ذات یعنی سالک تعین خود و جمیع تعینات را در بحر وحدت مستغرق یابد و بعد از فنا و رجوع بعدم اصلی متحقق ببقا بالله گشته اشیاء را مظهر یک حقیقت بیند و شناسد و این مرتبه نهایت شهود کاملانست

جوهر تفکر باصطلاح این طائفه عبارت رفتن سالک است بسیر کشفی از کثرات و تعینات و این رفتن

عبارت از وصول سالک ست بمقام فنا فی اللہ ۔ محقق آن کاملی کہ حقیقت اشیا کما ہی بروظاہر شدہ ومنکشف گشتہ باللہ تفکر عبارتست از سیرالی اللہ وسیرفی اللہ وسیر باللہ موقوف ست بتجرید ظاہر وتفرید باطن یعنی بحسب ظاہر ترک اشغال دنیوی ومال وملک وجاہ ومنصب وہرچہ سالک را از یاد دوست باز دارد وازہمہ اعراض نماید وازہمہ مجرد شود وبحسب باطن دل وسرخود را از غیر حق معرا ومبرا گرداند وظاہر وباطن متوجہ حق گردد ویک نفس از یاد آنحضرت غافل نباشد ۔

	ہرچہ مانع آیدت از یاد دوست		از علی بشنو کہ آن طاغوت نیست	

جوہر تفکر سہ نوع است ممنوع ومستحب وواجب ممنوع وآن تفکر در ذات پاک حضرت خداوند تعالیٰ وتفکر در انجام کار ودر حکم ودر مصالح او سبحانہ وتعالیٰ وتفکر در اسرار خلق کہ نہان خصوصیت ست ومستحب وآن تفکر در صنائع حضرت خداوند تعالیٰ کہ موجب حکمت ست وتفکر در عجائب واقسام آن وتفکر در نعماء تازہ وآلاء بی اندازہ حضرت خداوند تعالیٰ کہ موجب محبت ست وواجب وآن تفکر در افعال خویش کہ موجب تعظیم حضرت خداوند تعالیٰ است وتفکر در عیوب خویش وآن مصدر شرم ست وتفکر عرض نامہ اعمال وملاحظہ صحیفہ افعال خویش وآن منشاء بیم ست

جوہر تفکر سہ است تفکر در عیبہای نفس خود تا آنرا باصلاح باز آرد واین بمنزلہ عبادت یک شبانہ روز ست وتفکر در آلاء حضرت خداوند تعالیٰ واین شکر وطاعت می آرد وبمنزلہ عبادت یکسالہ است وتفکر در آفرینش آسمانہا وزمینہا ودلائل وحدانیت حضرت او سبحانہ واین اثبات ایمان ست وبمنزلہ شش سال ست ودر حدیث ست کہ تفکر یک ساعت بہتر از عبادت ہفتاد سال است ونیز در حدیث ست کہ تفکر یک ساعت بہتر از عبادت آدمیان وپریانست

جوہر بدانکہ اہل تصوف سہ چیز را ہیچ خواہند جذبہ وسلوک وعروج جذبہ عبارت از کشش ست وسلوک عبارت از کوشش وعروج عبارت از بخشش ۔

جوہر جذبہ دو نوع ست خفی وجلی جذبہ خفی عبارت ست از دوست داشتن بندہ حضرت خداوند تعالیٰ را وجذبہ جلی اشارت ست از دوست داشتن حضرت خداوند تعالیٰ بندہ را سلوک ممکن نیست مگر بجذبہ خفی ووصول الی اللہ تعالیٰ ممکن نیست مگر بجذبہ جلی تا حضرت خداوند تعالیٰ بندہ را دوست ندارد وبندہ بحضرت خداوند تعالیٰ نرسد ومشرف نشود کسے از سالکان بجذبہ جلی مگر بمتابعت جناب مستطاب سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ اجمعین قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ ۔ ویغفر لکم ذنوبکم واللہ غفور رحیم ؕ بگو اے محمد

صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم اگر دوست میدارید جناب خداوند تعالی را پس پیروی من کنید تا دوست دارد شمارا جناب خداوند تعالے وبیامرزد گناہان شما وجناب خداوند تعالی آمرزندہ ومہربان است ۵

محال ست سعدی کہ راہ صفا	توان رفت جز در پی مصطفی

جوہر بدانکہ نزد اہل طریقت سلوک وریاضت وتصفیہ بواسطہ آنست کہ مستعد جذبہ جناب الہی شوند والا ہمہ کس را بعمل وصول بآنحضرت ممکن نیست۔

جوہر مجاہدہ رنج ومشقت وکوشش وبا کافران جنگ کردن در لغت ست ودر اصطلاح حضرات صوفیہ مجاہدہ عبارت ست از کارزار کردن با نفس وشیطان از حضرت شیخ بہاء الدین زکریا قدس سرہ پرسیدید کہ مجاہدہ چیست فرمودند مجاہدہ آنست کہ ہرچہ نفس آرزو کند تا بست سال آن آرزو بدو نرسانند فرمودند کہ مدت بست سال نفس خود را جز پنج درم سنگ آب ودو درم سنگ طعام ندادہ ام وبنزد خود میدانم کہ ہنوز چیزی نمیکنم ونزد متقدمان این ہیچ در ہیچ ست کہ ایشان ہفتادگان سال نفس را آب ندادند ودر عذاب داشتہ اند وحضرت خواجہ محمد چشتی قدس سرہ مدت سی سال در عالم تحیر استادہ می بودند پہلوی مبارک ایشان بر زمین نیامدہ یک سال دو سال نفس را آب ونان ندادی وشبہا بنماز معکوس مشغول بودی جاہی درون خانہ بود خود را درون آن سرنگون بیاویختی ونماز کردی پس ای عزیز سیرت مشائخ سلف واہل طریقت در رنج داشتن نفس وترک دادن آسایشہا بود

جوہر حضرت جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند کہ ورزش این نسبت شریفہ بروجہی باید کرد کہ در ہیچ وقتی از اوقات وہیچ حالتی از حالات از ان نسبت خالی نباشی چہ در آمدن ورفتن وچہ در خوردن ونوشیدن وخفتن وچہ در شنیدن وگفتن فی الجملہ در جمیع حرکات وسکنات حاضر الوقت می باید بود تا بعطالت نگذرد بلکہ واقف نفس باشد تا بہ غفلت برنیاید۔

جوہر در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ لطافت این نسبت بروجہی ست کہ نفس توجہ بوی مانع ظہور ویست چنانچہ در مظاہر جمیلہ این معنی ظاہر ست کہ چون بایشان نیک متوجہ شوند محجوب گردند۔ وہم حضرت ایشان فرمودند کہ لطافت این نسبت بروجہی ست کہ اگر سخنے نا بی جہت کلی ہم بزنی این نسبت غائب شود۔

جوہر صاحب مفتاح الانوار قدس سرہ میفرمایند کہ بعضی نفوس قدسیہ اند کہ احتیاج ندارند بکسبی حضرت حق تعالی مرشد ایشان ست ذلک فضل اللہ فاما با این ہمہ یکی از روح بزرگی تعلق می بخشد کہ تربیت روحی بکمال میرساند ایشان را [illegible] اویسیہ گویند

جوهر بدانکه هفتاد هزار حجاب نورانی و ظلمانی در هفت لطیفه انسانی مندرج ست در هر لطیفه ده هزار تا اینهمه حجب مرتفع نشوند بنور حقیقی نرسد و ده هزار حجاب ظلمانی پوشیده است در لطیفه قالبیه و رنگ آن تیره است چون ذکر کند ظلمت بسوزد و ده هزار یکنون ست و در لطیفه نفسیه و رنگ آن ازرق ست و ده هزار موقوع است و در لطیفه قلبیه و لون آن احمر ست و ده هزار در لطیفه سریه و رنگ آن ابیض ست و ده هزار در لطیفه روحانیه و لون آن اصفر ست و ده هزار در لطیفه روح خفی و رنگ آن سبز ست چون سالک بنور روح رسد انا الحق و سبحانی گوید
زرد ۱۲
و لطیفه انانیه عبارت از این گفتن ست و ده هزار از ان باقیه یافته می شوند در لطیفه حقیقی —

جوهر بدانکه رفع حجاب ظلمانی اسهل ست بر سالک از رفع حجاب نورانی زیرا که نفس زاکیه از اخلاق ذمیمه می گریزد بالطبع و انس میگیرد بنور و چیزیکه مانوس کسی بود یکبارگی دل برکندن آن دشوار بود

جوهر بدانکه مدرکات باطنه از نفس و دل و عقل و سر و روح و خفی هر یکی را حجابهاست پس حجاب نفس شهوت ها و لذتها و هواها ست هر که بشهوات و لذات و هواها مغرور ماند لاجرم از معرفت نفس دور و حجاب دل ملاحظه در غیر حق ست و هر کرا استغراق بغیر حق است و غفلت از حق شد لاجرم از رسیدن دل محروم و حجاب عقل وقوف با معانی معقولات هر کرا وقوف با معانی معقوله باشد از کمال عقل دور ماند و کمال عقل آنست که دید وجود ذات و صفات خداوند تعالی باشد نه مطالعه معانی معقوله مانند فلاسفه و حجاب روح مکاشفه روحانی ست که این را کشف روحانی گویند در مبادی آن مقام کشف معارج و عرض جنان و جحیم و رویت ملائکه و مکالمات ایشان پدید می آید و چون بکلی صفا گیرد عوالم نامتناهی مکشوف شود و حجاب زمان و مکان برخیزد و بیشتر خوارق عادات که آنرا کرامات گویند درین مقام پدید آید و اینهمه حجاب روح ست باید که همت بیشتر کند تا بمکاشفات خفی رسد و حجاب خفی عظمت و کبریاست چون حق تعالی بوصف عظمت و کبریا بر سالک تجلی شود سالک آنچه یافته بود همه گم کند و دهشت و حیرت قائم مقام آن نشیند و علم و معرفت بجهل مبدل شود و این آن جهل ست که بالای علم است سالک در پایه معرفت گردد پس باید که همت بیشتر کند تا بتجلی ذات و نور حقیقی رسد و اصل آنکه بتجلی ذات و نور حقیقی رسد —

جوهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که کیمیای سعادت ابدی صحبت است و تخم شقاوت سرمدی هم صحبت هیچ چیز در نفوس بنی آدم از خیر و شر چندان تاثیر ندارد که صحبت از ین جهت
یاری ۱۲
طائفه که بصلاح آن نظر کرده اند صحبت را علی الاطلاق بر وحدت تفضیل داده اند و طائفه که نظر بفساد و مضرت آن کرده وحدت را مطلقا بر صحبت ترجیح داده و حق صریح و مذهب صحیح آنست که هیچ یک از صحبت و وحدت نه مطلقا محمود ست و نه مذموم الا بشرطی و آن نظر بمصاحبت و اعتبار حال آن

اگر از خیر و صلاح ست صحبت او بهتر و اگر از اہل شر و فساد بود وحدت از صحبت او بهتر هر صحبت که بناے آن محبت جناب الهی بود محمود و هر صحبت که مبنی بر هوا و مشارکت لذت فانی بود مذموم و فائده صحبت وقتی دست دہد که بر شرائط و آداب آن عمل نماید و آداب صحبت بسیارست از انجمله بست آداب بمثابه اصول اند ما بیان کرده آداب دیگر از آن معلوم شود آداب اول تخلیص نیت و احکام قاعده صحبت ست طالبان صحبت را باید که ابتدا تخلیص نیت از شوائب علل غائیه و حظوظ عاجله کنند

جوهر بدانکه صحبت اجنبی سبب فتور نسبت و موجب تفرقه و کدورت ست روزی فتوری بوقت حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره راه یافت فرمودند که در مجلس ما بیگانه است بحست و جوی آن باید پرداخت چون جست و جوی بلیغ کردند عصای بیگانه یافتند آنرا بیرون انداختند فی الحال واجد وقت خود شدند و حضرت خواجه احمد یسوی قدس سره نیز روزے در نسبت فتوری دید فرمود که بیگانه درین صحبت رسید که بواسطه آن سررشته نسبت گم گردید چون تفحص کردند کفش بیگانه یافتند آنرا بیرون انداختند تفرقه بجمعیت مبدل گشت و صفای وقت فی الحال در پیوست و هم یکی از اصحاب حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره جامه بیگانه پوشیده بمجلس حضرت خواجه حاضر گردید بعد از لحظه آنحضرت فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را فرمودند که این بوی از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده آن عزیز پیشمانست و آن جامه را از کشیده دور انداخت و در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که اہل این نسبت را صحبت در بدایت بغیر طائفه که این نسبت بر ایشان غالب ست سبب فتور عظیم درین نسبت می شود اگرچه آن صحبت اہل زهد و تقوی باشند و این نه انکار زهد و تقوی است که آن در نهایت صفا و نورانیت ست لیکن چون بران طائفه زهد و تقوی غالب ست اہل این نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل می شود و از نسبت شریفه خود که فوق همه نسبتهاست باز می مانند چه حکم غالب است ببینید که صحبت بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبتها تیره حاصل شود و می فرمودند که با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند یعنی بجب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضائع و نابود نکنند

جوهر در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند اگر مرشد طالب خویش را از اختلاط با مشائخ دیگر منع نماید شاید زیرا که طریقه سلوک این طائفه مختلف ست یکی خلوت می گزیند و یکی در جلوت می نشیند یکی ریاضت میفرماید و یکی رعایت قوت می نماید چون سالک مبتدی برخلاف سلوک پیر خویش مسالک متنوعه مشاهده کند محتمل که مذبذب شود و در ورطه تعطیل افتد و میفرمودند

هر که مذهب او مخالف مذهب تست نباید صحبت او اختلاط او نشاید زیرا که در میان مصاحبت مداهنت نموده آید
و آن بقاعده اهل نفاق گراید ـ نخست موعظت پیر صحبت این حرف ست که از صاحب ناجنس احتراز کنید
و میفرمودند که از صحبت مجاذیب نیز محترز باید بود و از هر گونه اذا و اهانت این جماعت باید نمود زیرا که در خدمت
مجذوب فائده است و در صحبتش نقصان عائده۔

جوهر در نفحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره روزی یکی را مخاطب ساخت
فرمودند که اگر در صحبت خواجه بهاء الدین قدس سره ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از ان بصحبت بزرگی
دیگر افتی و از وی نیز همان نسبت باز یابی چه می کنی خواجه بهاء الدین را می گذاری یا نمی گذاری پس
فرمودند که از هر جای دیگر که آن نسبت را بازیابی باید که آنرا هم از حضرت خواجه بهاء الدین دانی
و فرمودند که یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی قدس سره افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر حضرت شیخ شهاب الدین
از حال وی آگاه شدند خادم را فرمودند تا طعام پیش وی برد چون درویش از طعام فارغ شد باز روی
بجانب ده پیر خود کرد و گفت شکر لله قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشته چون خادم نزد شیخ
نفحات از وی پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست طعام شما میخورد و شکر قطب الدین حیدر
میگوید شیخ فرمودند که مرید از وی می باید آموخت که هر جا فائده می یابد از برکت شیخ خود می داند
چه بظاهر و چه بباطن۔

جوهر در بیان خلوت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که خلوت داشتن بدین طریق
که رسم متصوفه است امری محدث ست و از جمله مستحسنات ایشان و در روزگار حضرت سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم جز صحبت سنت نبود و فضیلت آن بر دیگر فضائل راجح آمده و از نسبت صحابه را
بصحبت نسبت کرده اند نه بوصفی دیگر چه هیچ وصف ایشان را ورای صحبت سید عالم صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم نبود بسبب آنکه نفوس ایشان از برکت مشکوة نبوت بصفت طمانیت موصوف بود و از
پرتو نور عصمت بنزاهت و طهارت محفوف لاجرم ملازمت صحبت ایشان را از همه چیز فاضل تر بود و از جمله
عبادات کامل تر بعد از ان چون آفتاب رسالت بحجاب غیب متواری گشت نفوس اصحاب از قید طمانیت
اندک اندک در حرکت آمدند و خلاف و جدال و اختلاف پیدا شد و خلوت مرغوب و محبوب گشت طالبان
حق تعالی از بهر سلامت دین صوامع و خلوات اختیار کردند هر چند خلوت در عهد رسالت سنت نبود ولیکن
پیش از ان حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بجهت غلبه محبت جناب الهی خلوت دوست

داشتی وگاه گاه بغار حرا رفتی واینجا بذکر و تعبد شبها گذاشتی ـ

جوهر دوم شرائط خلوت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از خلوت پیش صوفیان
مخصوص ومقید نیست باربعین چه انقطاع از خلق واشتغال بحق تعالی امری مطلق ست بادوام عمر دوام
آن پیوسته وفائده تعیین اربعین آنست که مبادی کشف غالبا باستکمال این مدت چنانکه شرط ست ظاهر
(جمع مبدء بمعنی جای آشکار شدن ۱۲)
شود واگر کسی را آن دولت دست دهد که اوقات خود را تا آخر عمر بطاعات حق تعالی و فراغت از خلق مشغول دارد
ورا آن نعمتی بود واگر نتواند چند مدت خلوت درمیانه برآورد واقلش آن بود که هر یک سال یکبار بخلوت نشیند
وفائده خلوت صورت نه بندد الا بمحافظت شرائط آن پس هر کرا عزیمت خلوت مصمم گردد شرط آنست که اول
تخلیص نیت کند از شوائب طلب عواض دنیوی واغراض اخروی چه ثواب اعمال بحسب نیات ست هرچند
نیت که مقصود ست از عمل خالص تر ثواب آن فاضل تر و کامل تر و هیچ شک نیست که هیچ مقصود و مقصد از غیر حضرت
حق سبحانه وتعالی افضل واکمل نبود وهرچه غیر او ست بوصمت حدوث موسوم ست و بوصمت فنا موسوم وطائفه
(داغ کردن و معنا ا تهمت کردن ۱۲) (عیب ۱۲)
که مراد ایشان از خلوت وریاضت ظهور کرامات وخوارق عادات بوده نه قرب حضرت عزت اگر چیزی از مطلوب
برایشان منکشف شود مکر و استدراج بود وچون شرائط اخلاص مراعات کرده شود باید که اگر مطالبتی
نه غابر و متوجه بود از مظلمه و غیر آن از عهده آن بیرون آید پس غسلی کامل برآورد و در تنظیف جامه و مصلی
(پاک کردن ۱۲)
احتیاط کند وجای برای خلوت گزیند که از شواغل و موانع دور بود وچون بخلوت رسد گوید رب ادخلنی
مدخل صدق واخرجنی مخرج صدق واجعل لی من لدنک سلطانا نصیرا وچون بر سر مصلی رود
نخست پای راست درپیش نهد و بگوید بسم الله وبالله والحمد لله والصلوٰة والسلام علی رسول الله
اللهم اغفرلی وافتح لی ابواب رحمتک پس دو رکعت نماز بخشوع وخضوع از سر حضور بگذارد و در رکعت
اول بعد از فاتحه بخواند ومن یعمل سوء او یظلم نفسه ثم یستغفر الله یجد الله غفورا رحیما ودر دوم ربنا
علیک توکلنا والیک انبنا والیک المصیر واز سر صدق از جمله ذنوب استغفار کند وباندرون از
التفات بما سوی الله باحضرت عزت انابت نماید وادب چنان ست که برابر قبله نشیند وتا تواند درحالت
جلوس برهیئت تشهد بود و با خود چنان تصور کند که حاضر حضرت عزت ست و رسول الله صلی الله تعالے
علیه وآله واصحابه وسلم حاضر اند وبعد از تخلیص نیت وانابت ودوام اشتغال با حق تعالی هفت شرط دیگر
رعایت کند اول دوام وضو هرگاه که وضو و کلالتی بیند تجدید وضو کند تا نور طهارت ظاهر در باطن منعکس گردد
دوم دوام صوم سوم قلت طعام باید که مقدار فطور از رطلی طعام زیادت نبود واگر بر نان و نمک اقتصار کند
[illegible] اقویا و متوسطان و ضعفا هر شب افطار کنند و متوسطان

سهر دو شب و اقویا سهر سه شب و قلت طعام سا در تقلیل و تحلیل اجزای ترابی که مایه کدورت و ظلمت و کثافت
اندرونی تمام است و شرط چهارم قلت منام ست باید که تا تواند خواب نکند. و دوام سهر در تحلیل رطوبات
(بیداری و بیدار بودن ۱۲)
بدنی و تقلیل مواد نسیان و عصیان و جهل و غفلت بغایت موثر ست و در اماتت نفس و احیاء قلب
نیک مفید. و شرط پنجم قلت کلام است باید که همواره زبان را از مکالمت با خلق نگاه دارد چه آفات کلام
بسیار ست و سلامت ازین آفات جز سکوت نیست و شرط ششم نفی خواطر ست باید که پیوسته جمله
خواطر را بقوت ذکر دفع کند. و شرط هفتم دوام عمل ست باید که علی الدوام ظاهر و باطن خود را بکسوت عبادت
و عبودیت متحلی دارد و اما متوسطان را مداومت بر تلاوت قرآن مجید بعد از ادای فرائض و سنن اولی
(تحلیه پوشنده و آراسته گردنده ۱۲)
و همان خاصیت که اهل بدایت را از ملازمت ذکر روی نماید ایشان را از تلاوت حاصل گردد و اما
منتهیان را که نور ذکر صفت ذاتی ایشان گشته باشد. فاضل تر وردی و کامل تر عملی صلوة ست چه
صلوة عبادتی ست تامه جامعه که جمیع اجزاء عبادات از ذکر و تلاوت و خشوع جوارح و خضوع قلب
در وی مندرج است۔

جوهر خلوت عبارت از حبس حواس ظاهر ست برای فتح حواس قلب تا مشاهده کند. در بیداری
چیزی را که می بیند غیر وی در حالت نوم و سد طرق حواس ظاهر شرط ست برای فتح حواس قلب
این طائفه بنای سلوک راه دین و وصول بمقامات یقین بر خلوت و عزلت و انقطاع از خلق نهاده اند
و همه اولیا و انبیا در بدایت حال خلوت اختیار کرده اند. و حضرت سرور عالم تعبد میکردند در
غار کوه حرا یک هفته و دو هفته و گاهی اقامت میفرمودند در غار حرا یکماه - و چون معتکف بقضاء حاجت
بیرون آید درنگ نکند و اگر در خانه درنگ کرد بقول امام اعظم اعتکاف فاسد شود و نزدیک صاحبین
فاسد نشود تا درنگی اکثر از نیم روز نبود و اگر ساعتی بغیر عذر از خلوتخانه بیرون رود اعتکاف بر قول
امام اعظم فاسد شود و بر قول صاحبین تا آنکه اکثر از نیم روز نباشد فاسد نشود و بعضی گویند اعتکاف
صحیح نیست مگر در مسجد جامع و بعضی گویند صحیح نیست مگر در مسجدی که ادا کرده شود در وی پنج نماز
با جماعت و مشائخ خانقاهای خود را حکم وی دهند. از بهر آنکه مقصود از مسجد بانگ نماز و جماعت است
و در خانقاه تکلم نکند مگر بخیر و خاموشی هم بکلی مکروه ست و خلوتی و معتکفی اگر بدرس علم و تعلیم قرآن
مشغول شود نزدیک امام اعظم فاسد نشود و نزدیک احمد مکروه بود و اگر بامور دنیا مشغول شود بقول
امام اعظم فاسد شود خلافاً لمالک و باید که خلوتخانه تنگ بود بمقداری که در وی نماز بگذارد و موضع نشیند
در وقت ذکر و خلوتخانه تاریک باشد و در وی شعاع آفتاب و روشنی - در نیاید و اگر خلوتخانه تاریک نبود

پرده فرو گیرد وچنان بکوشد که آوازی هم نیاید نیز وبعضی در خلوت وعزلت فرق نیست وبعضی گویند که عزلت از خلق بود —

جوهر چون در خلوت نشیند وعزلت گزیند باید که غسل نماید ونیت کند در آن غسل که این غسل میت ست یعنی خود را مانند مرده سازد وهمگی خود را بحضرت خداوند تعالی سپارد وباشد پیش حضرت خداوند تعالی همچو مرده پیش غسال ودر همه تصرفها حضرت خداوند تعالی را متصرف داند واز خلوتخانه بیرون نیاید الا بضرورت چنانکه برای وضو ونماز جمعه وجماعت واز جهت جمعه بیرون آید بعد زوال آفتاب وبعضی گویند نزدیک بانگ نماز واگر دور باشد بیرون آید در وقتیکه ممکن باشد وباید که چشم در پیش دارد ودر راستا وچپا ننگرد ودل وزبان را مشغول ذکر گرداند وبا غلبه شهوت نه نشیند تا او را نیتی از بهر حق خالص نشود واستغفار بسیار گوید وبتضرع وزاری بحضرت خداوند باز گردد وخلوت آن بود که بجز از حق تعالی از همه مجرد شود ودل را از غیر حق تعالی خالی کند تا بجز حق تعالی اندر دل وی هیچ چیز از رغبتها نماند وخلوت گیرنده دلاور وثابت قدم در کار دین باشد وسالک خلوت گیرنده گوشت بسیار نخورد که خوردن گوشت دل را در قساوت آرد ودر هفته یکبار یا دو بار بخورد وهر باری که بخورد بوزن پنجاه درم سنگ باشد زیاده ازین ممنوع ست وتقصان نخورد کند سالک لقمه را واگر طعام خورد باید که لقمه تا سه خرد بستاند یعنی بسیار بخاید تا طعام مضر نشود ودر بسیار خائیدن طعام ثلث در طعام حاصل می شود ومعنی خلوت آنست که بگرداند نفس خود را بالکلی برای جناب خداوند تعالی وغیر مقصود ومنظور نباشد مولوی معنوی ؎

روی در دیوار کن تنها نشین	وز وجود خویش هم خلوت گزین

جوهر بدانکه بعضی خلوت را بر عزلت فضل نهند وبعضی عزلت را بر خلوت وهم ازین است که عزلت را قلیل الوجود دانند وخلوت را کثیر الوجود ومی گویند که خلوت غیر عزلت ست که خلوت از اغیار وعزلت از نفس وبعضی میفرمایند که عزلت آنست که با خلق اختلاط نکند ودر جماعت مردم نه نشیند رغبت نماید وخلوت حبس حواس ظاهر ست برای فتح حواس دل تا ببیند سالک در بیداری چیزی را که می بیند غیر وی در حالت خواب وبستن طریقهای حواس شرط ست برای کشادن حواس دل وکمال وشرط سالک ست دوام خلوت ودوام طهارت ودوام ذکر بدل وزبان ودوام صوم ودوام حفظ لسان ونگاه حواس از لا یعنی ودوام نماز اوقات خمس با جماعت در اول وقت ودوام نماز جمعه وحسن ادب بجناب خداوند تعالی واخلاص عبودیت وصدق در طلب وصدق در خشوع وخضوع وصدق در ذلت وافتقار بسوی جناب خداوند تعالی وصدق در توکل علی الله تعالی وصدق در ترک ریا وسمعه وصدق در دور کردن

شادی‌ها و هواهای نفس و طمعهای فاسده خلق و استغنا از خلائق بخالق و نخوردن مگر وقت فاقه و نخفتن مگر وقت غلبه خواب و نگفتن مگر وقت ضرورت - و خلوتخانه خرد بود و بمقدارے که در و نماز گذارد و تاریک باشد که در و شعاع آفتاب و روشنی سوزنیاید و چون تاریک باشد پرده گیرد و آواز هم در و نیاید و مربع نشیند وقت ذکر کمام

جوهر مشائخ طریقت خلوت را تا یکماه یا چهل روز میفرمایند و طائفه از مشائخ اختیار کرده اند خلوت و اربعینات را تا آنکه تمام شود کار ایشان و بفرماید جناب خداوند تعالی ایشان را بدعوت و ارشاد خلق بسوی راه مستقیم و بعضی اختیار فرموده اند اربعینات را و استراحت را در میان خلوت یک هفته و دو هفته و این اولی ست زیرا که این مجاهده موافق ست بمجاهده جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم که جناب ایشان در غار کوه حرا گاهی یک هفته و گاهی دو هفته تعبد میکردند و تعبد میکردند دران کوه یکماه

جوهر در ثمرات الحیات مذکور ست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که یکی از روزها در اربعین بخواندن اسما مشغول بودم ناگاه جمیع اعضا من بنام من ذاکر شدند و بزبان فصیح اسم برهان بیان میکردند چون صورت حال بخدمت حضرت شیخ باز نمودم فرمودند بسیار خوب ست عرض کردم اگر باسم حق ذاکر شدندی اولے نبودی فرمودند این اتم و افضل است -

جوهر در آنکه ذکر الله تعالی فرض ست بر طالبانیکه دوست میدارند خداوند تعالی را حضرت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ذکر الله تعالی فرض علی الطالبین المحبین قال الله تعالی فاذکروا الله قیاماً و قعوداً و علی جنوبکم ذکر خداوند تعالی در جمیع احوال فرض بر طالبانی که دوست میدارند خداوند تعالی را زیرا که فرمود خداوند تعالی ذکر کنید خداوند تعالے را ایستاده و نشسته و بر پهلو غلطیده و لفظ اذکروا امر ست و امر برای وجوب و فرض ست پس هر آئینه ذکر فرض باشد و ازین نص اشاره است که ذکر در حال قیام و قعود و اضطجاع درست باشد و در تفسیر در المعانی ست فی قوله تعالی الذین یذکرون الله قیاماً و قعوداً ان المراد من الآیة المداومة علی ذکر الله تعالی فی ای حال لان الانسان لا یخلو من احدی الحالات الثلث یعنی القیام والقعود والاضطجاع و در خلاصه خانی آمده و لا یامر بالتسبیح و التهلیل مضطجعاً و کذا الصلوٰة علی النبی صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم قال ابن عباس رضی الله تعالی عنه ای بالذکر باللیل والنهار فی البر والبحر والسفر والحضر والفقر والمرض والصحة والسر والعلانیة گفت ابن عباس رضی الله

تعالی عنه معنی آیه مذکور ذکر کنید خداوند تعالی را بذکر کردن شب و روز هر جائے که باشید خواه در خشکی خواه در تری خواه
در سفر خواه در حضر و هر حال که باشید خواه در غنیت خواه در فقر خواه در مرض خواه در صحت خواه در سر خواه در علانیه
یعنی همه حال هر حال از ذکر خداوند تعالی غافل مباشید که الغفلة عن الله تعالی من اکبر الکبائر شیخ سعد الدین
قدس سره در شرح این رساله مسمی بجمع السلوک میفرمایند آن کسانیکه خداوند تعالی را دوست میدارند علامت
ایشان همین ست که همیشه در ذکر مستغرق باشند هیچ ساعتی بی ذکر فارغ نمانند بلکه صحبت ذاکران و دیدن شان را
مشتاق باشند در خبرست چون آدم علیه السلام را در زمین آوردند سی صد سال گریستند پس وحی کرد حق تعالی
بسوی آدم چه چیز می گریاند ترا گفت الهی گریه من نه از جنت نعیم بهشت نه از خوف جحیم ست لیکن گریه من سبب
اشتیاق فرشتگانی ست که میان عرش و کرسی سعی می کنند و ایشان صفها صفها ذکر میگویند یکی دست
دیگری گرفته ذکر گویان رقص و تواجد می کنند و بآواز بلند میگویند من مثلنا و انت حبیبنا حق تعالی حجاب
از آدم برداشت درین خبر اشارات ست یکی آنکه این طائفه را ذکر دوام می باید و اشتیاق دیدن ذاکران
و شنیدن ذکر ذاکران می شاید چنان که فرشتگان را ذکر دوام بوده آدم علیه السلام را اشتیاق دیدن و شنیدن
روی نمود دوم آنکه در حالت ذکر رقص و تواجد کنند و استاده ذکر کنند مانند فعل فرشتگان بود ممنوع باشد
سوم آنکه معلوم شد که رقص و تواجد فعل فرشتگان ست پس فعل فرشتگان را انکار نباید صوفیان را
از رقص و تواجد منع نشاید چهارم آنکه یکی از صوفیه دست یکی بگیرد و در رقص شود چنانکه امروز بعضی صوفیه را
رسم ست آن نیز مانند فعل فرشتگان بود پنجم آنکه اظهار نعمت و تحدیث نعمت بطریق من مثلنا انت
حبیبنا منافی و ممنوع نباشد قال بعضهم لم یفرض الله تعالی علی عباده فریضة الا جعل لها حدا
معلوما ینتهی الیه و عذر اهلها فی سائر الاحوال الا الذکر فانه تعالی لم یجعل له حدا معلوما ینتهی
الیه و لم یعذر احدا فی ترکه الا من کان مغلوبا فی عقله و لو عذر احدا فی ترک الذکر لعذر
زکریا علیه السلام قال الله تعالی آیتک ان لا تکلم الناس ثلثة ایام الا رمزا ثم قال الله
تعالی واذکر ربک کثیرا گفتند بعضے مشائخ فرض نکرد خداوند تعالی بر بندگان خویش فریضه مگر آنکه
گردانید مر آن فریضه را حدی معلوم که نهایت شود آن فرض سوی آن حد معلوم و معذور داشت
صاحب آن فریضه را در باقی احوال کالصلوة والصوم وغیرهما مگر ذکر را پس بدرستی که خداوند تعالے
نگردانید ذکر را حدی معلوم که نهایت شود سوی آن حد و معذور نداشت کسی را در ترک ذکر مگر هر که مغلوب بود
در عقل خویش و اگر معذور داشتی خداوند تعالی کسی را در ترک ذکر هر آئینه معذور داشتی زکریا را علیه السلام
زکریا را با آنکه از وی سلب تکلم کرده بود از ذکر معذور نداشت بلکه از وی دران حالت نیز ذکر بسیار خواست

روایت کرده اند که چون زکریا علیه السلام از خداوند تعالی درخواست ولد نمود و علامتی طلب فرمود قال آیتک ان لاتکلم الناس ثلثة ایام الا رمزا واذکر ربک کثیرا وسبح بالعشی والابکار فرمود خداوند تعالی علامتی که میجوئی آن بود که سه روز با مردمان سخن نگوئی مگر بروجه اشارت بدستی و روی وچشمی و ابروی و یاد کن پروردگار خود را وشام وصبح تسبیح خوان وکذلک لوعد

جوہر در فضیلت کلمه طیبه حضرت شیخ قطب الحق والدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه می فرمایند

روی عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه انه قال یفتح الله تعالی ابواب الجنة وینادی منادٍ من تحت العرش ایها الجنة وکل ما فیک من النعم لمن انت فتنادی الجنة وکل ما فیها من النعم نحن لاہل لا اله الا الله ونشتاق الی اہل لا اله الا الله ولا نطلب الا اہل لا اله الا الله ولا یدخل علینا الا اہل لا اله الا الله ونحن محرمون علی من لم یقل لا اله الا الله ولا یومن بلا اله الا الله وعند ہذا تقول النار وکل ما فیها من العذاب لا یدخلنی الا من انکر لا اله الا الله ولا اطلب الا من کذب بلا اله الا الله وانا حرام علی من قال لا اله الا الله ولا امتلی الا من جحد لا اله الا الله

جوہر ذکر لا اله الا الله مرکب ست از نفی واثبات ودر کلمه توحید نفی ماسوی حق واثبات حق ست وخلاص از شرک خفی بمداومت وملازمت بر معنی این کلمه حاصل نیاید پس ذاکر می باید که در وقت جریان این کلمه بر زبان موافقت میان دل وزبان نگاهدارد وطرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعه نماید ودر طرف اثبات وجود قدیم را بعین بقا مشاہده فرماید تا بواسطه تکرار این کلمه صورت توحید در دل قرار گیرد وذکر صفت لازم دل گردد ومعمول مشائخ طریقت آنست که یاد می کنند حضرت حق سبحانه وتعالی را بکلماتیکه بشرع شریف بدان وارد ست لیکن بیشتر ذکر شریف لا اله الا الله محمد رسول الله اختیار فرموده اند وفضیلت آن بر سائر اذکار ثابت ست چنانچه در حدیث شریف وارد ست که افضل الذکر لا اله الا الله واین کلمه طیبه را سلطانی عظیم ست اگرچه بمجرد لسان باشد وتاثیر آن در طهارت باطن بنهایت قویست واز خواص اوست که طالب را کشان کشان بمطلوب میرساند وانس بحضرت قدس می بخشد وفرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که بسیار گوئید ذکر لا اله الا الله تا بگویند مردمان که او مجنون ست وفرمودند وقتیکه بگوید بنده لا اله الا الله این کلمه آسمانها را می شگافد وایستاده می شود در روبروی حضرت حق سبحانه وتعالی پس او سبحانه وتعالی میفرماید که بایست میگوید که چگونه بایستم وقرار گیرم حال آنکه نیامرزیده گوینده مرا پس حضرت حق سبحانه وتعالی میفرماید که نه جاری کردم بر زبان گوینده مگر حال آنکه بالتحقیق آمرزیدم او را وفرمودند هرکه گوید لا اله

الا الله. بیرون آید از دهان او مرغ سبز و بال سفید مکلل بزر و یاقوت و تا بعرش برسد. و آواز کند همچون زنبور
انگبین فرمان آید که ساکت باش عرض کند که چگونه ساکت باشم تا گوینده من آمرزیده نشود فرمان رسد که ساکت
باش گوینده ترا آمرزیدم و ای فرشتگان گواه باشید که سجلات زلات گوینده این مرغ را بآب غفران محو
کردم و حضرت خداوند تعالی آن مرغ را هفتاد زبان کرامت فرماید تا آمرزش خواهد صاحب خود را تا روز
قیامت آمنا و صدقنا و آن روز آن مرغ بیاید و دست گوینده خود را بگیرد و در بهشت برد و فرمودند که می‌گشاید
(ایمان آوردم باو و راست اعتقاد کردم)
جناب خداوند تعالی ابواب جنت و ندا میکند منادی از تحت عرش که ای جنت بالنعمتها که در تست مر کرا ای
پس ندا کند جنت و هر چیز که در وست از نعم ما هستیم برای اهل لا اله الا الله و مشتاقیم سوی اهل لا اله الا الله
و طلب نمی‌کنیم مگر اهل لا اله الا الله را و در نیاید درما مگر اهل لا اله الا الله و حرامیم بر کسی که نگوید لا اله الا الله
و بر کسی که ایمان نیارد به لا اله الا الله و بگوید نار و هر چیزے که در وست از عذاب در نیاید درمن مگر کسی که منکر
باشد لا اله الا الله را و طلب نکنیم مگر کسے را که تکذیب میکند لا اله الا الله را و حرامیم بر کسی که بگوید لا اله الا الله
و پر نشویم مگر از کسے که منکر باشد لا اله الا الله را و نیست جوشیدن و آواز کردن من مگر بر کسی که منکر باشد لا اله
الا الله را پس فرمودند که بیاید رحمت و مغفرت حضرت حق سبحانه و تعالی و بگوید که منم مر اهل لا اله الا الله
و ناصر و محب ام مر کسی را که بگوید لا اله الا الله و فضل کننده ام بر کسی که بگوید لا اله الا الله و جنت مباح است
بر کسی که بگوید لا اله الا الله و نار حرامست بر کسی که بگوید لا اله الا الله و مغفرت از هر گناه ثابت ست مر اهل
لا اله الا الله را و فرمودند که نیست بر اهل لا اله الا الله وحشتی در هنگام موت و در هنگام بعث و فرمودند
که هر که هر روز هر بامداد بگوید بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا الله محمد رسول الله کرامت کند او را جناب
حق سبحانه و تعالی هفت چیز اول قبض کند روح او را بر اسلام دوم آسان کند بر وی سختی جان کندن سوم
منور کند گور او را چهارم بنماید او را منکر و نکیر به بهترین صورتهای خویش پنجم دهند نامه اعمال او بدست راست او ششم
گران گردانند ترازوی او بحساب هفتم بگذرانند از پل صراط چون برق جهنده و فرمودند که شفاعت من در
روز قیامت مر آن کسی راست که بگوید لا اله الا الله محمد رسول الله پس هیچ عبادت در حضرت معبود
حقیقی فضیلت ندارد که گفتن لا اله الا الله محمد رسول الله

جوهر هر که بعد از نماز فجر هزار بار گوید لا اله الا الله محمد رسول الله آسان شود بر وی اسباب
رزق و حضرت شیخ کلیم الله قدس سره میفرمایند که مراد از رزق عام ترست از آنکه روحانی باشد یا جسمانی
و هر که نزد خواب رفتن هزار بار گوید بیتوتت کند روح او تحت عرش و قوت خورد بحسب قوت خویش و اگر نزد
هلال دیدن هزار بار بگوید حفظ کند او را جناب حق سبحانه و تعالی از جمیع اسقام و هر که بگوید هزار بار نزد داخل [illegible] در

شهر یا خروج از آن مسنون و مامون دارد او را جناب خداوند تعالی و هر که بحضور بهزار بار گوید کشف شود بروی اسرار ملک و ملکوت و هر که برای نجات مرده پانزده هفتاد هزار بگوید داخل شود در جنت۔

جوهر بدانکه مجموع کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله را ذکر ناسوتی گویند و الا الله را ملکوتی (ناسوت عبارتست از عالم ملک شهادت ۱۲) والله را جبروتی و هو را لاهوتی (جبروت عالم صفات را گویند ۱۲)

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لا اله الا الله را ذکر عام گفته اند و ذکر الله را ذکر خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخاص و حال آنکه ذکر لا اله الا الله ذکر خاص الخاص هم تواں گفت زیرا که تجلیات جناب حق سبحانه و تعالی را نهایت نیست و در انصورت هر کز تکرار متصور نه پس در هر آنے نفی صفتی میکند و اثبات صفتی پس همیشه از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند که معنی لا اله الا الله پیش بعضی که الله اسم ذات ست من حیث هی آن تواند بود که لا اله نیست الٰه که عبارتست از مرتبه الوهیت ست یعنی ذات مع الصفات الا الله مگر ذات بحت معری عن الکل اینمعنی را از خود دور نمی باید داشت زیرا که در زمان خلوة دل از اغیار مشهود هر چز ذات مقدس هیچ نیست۔

جوهر بعضی میفرمایند که در گفتن لا اله مدی تمام کشد و در الا الله نیز و مد کلمه نفی را از مد کلمه اثبات دراز تر کشد. و بعضی میفرمایند که مدانیم که هم درین حالت نفی موت برسد پس کی اولی باشد

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند. در خلوت تنگ و تاریک مربع نشیند و رگ کیماس جانب چپ را بانگشت نرینه پاے راست و بانگشت متصل آن محکم گیرد و رگ کیماس رگی ست که مربوط ست بباطن قلب چون قوت دران رسد حرارت پیدا آید که موجب تصفیه قلب ست و ازین حرارت چربی گرداگرد دل که محل و مقر خناس ست بگداز د و ساوس و هواجس کم گردد و هر دو دست بر هر دو زانو نهد و انگشتان دست چنان کشاده دارد که نقش اسم مبارک الله پیدا آید بعده سر با بزانوی چپ برد و بجای سرنگون شود که ریش بخنصر دست رسد و از انجا لا اله گویان سر را بزانوے راست گذرانیده دور تمام بکتف راست رساند تا سر و کمر و پشت برابر شود و اندکے سر را از کتف بجانب پشت کج کند و از انجا نفس راست کرده بقوت ضرب الا الله بر فضای دل بزند و آواز را فرو برد که این نیز ممد حرارت باشد و باید از سر گیرد و در حالت نفی چشم کشاده دارد و در حالت اثبات به بندد و اصابع دست و پا را موافق زبان سازد و تا به لبست و یک زبان ذاکر باشد یعنی در وقت نفی انگشتان دست و پا برادارد و در وقت اثبات ضرب کنان نهد و کلمه محمد رسول الله بعد سوم بار یا پنجم یا هفتم یا نهم یا در هر عشر یکبار بگوید تا ذکر کلمه طیبه باشد و نظر دل بواسطه محکم دارد و این ذکر را نفی و اثبات چهار ضربی گویند و بعضی

میفرمایند که درحین نفی بزانوی چپ اشاره بنفی خطرهٔ شیطانی کند و بزانوی راست به نفسانی و بکتف ملکی
و در اثبات ثبوت خطرهٔ رحمانی بر دل که تعلق با رشاد دارد و بملاحظه لا معبود یا لا مطلوب یا لا مقصود یا
لا موجود حاضر دارد و نظر دل بر واسطه محکم و ثابت دارد و بعضی میفرمایند که درحین لا اله الا الله در رسالت
حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم را تصور کند و در چهارم شد را و در دل الله را حاضر داند

جوہر در بیان آنکه مقصود از ذکر فنا در مذکور ست پس همت بر مجرد تلفظ کلمه جلیله من اللسان
والجنان نداره ذکر اگرچه من وجه فائده دارد لیکن موصل بسوی مقصود بی حضور مذکور نمی شود چه مقصود
از ذکر فنا در مذکور ست نه فنا در اسم مذکور – کشکول –

جوہر مراقبه وحدت الوجود عبارت ست از ملاحظه معنی کلمه طیبه در کل حال بی رعایت الفاظ
و بی شرط وضو و اگر با وضو باشی اولی ست و بی تخصیص وقت و ملاحظه دم و خلا و خروجا پس اول
نفی خودی کنی که عین معنی لا اله است بعده ثابت کنی وجود مطلق را که عین معنی الا الله ست

جوہر بدانکه ذکر دل سالک هم سالک تواند شنید و آنکه میگویند که آواز ذکر سالک غیر او تواند شنید
اصلی ندارد چنانچه حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که بذکر دل سالک غیرے
من حیث الاستماع اطلاع یابد غلط عوام ست و حضرت شیخ شرف الدین یحیی منیری قدس سره میفرمایند
که گروهی از اہل التساب چنین صورتی نقل میکنند سببش آنست که چون ذکر از سینه گشند صدای ضعیف
بمعاونت حنجره پیدا آید سامع پندارد که او از دل ست و این نه آن بود و ما این قسم دیده ام و شنیده ام
از عجائب حالات و غرائب واردات سالکان آنست که علم بذکر کائنات و ست دہد و لو تدریجا و درین
مرتبه مشتبه می شود امر بر سالک که بعضی بذکر الله مشغول اند بشنوند که وست هم ذکر الله گوید و دیوار هم
الله گوید و این از قبیل استیلاء ذکر ذاکر ست بر ذاکر نه از قبیل استماع ذکر کائنات زیرا که هر مکونی را
ذکر خاص است حتی المخصوص کائنات بذکر ہائے مختلف ممتاز اند و هر جنسی و نوعی بیک ذکرے
معین مشغول باشند اگر در حالت ذکر الله از دیواری ذکری خاص دارد در ذکر خاص شنیده تواند که
از قبیل اطلاع بذکر کائنات باشد اگرچه درین مرتبه هنوز احتمال باقی ست

جوہر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله جهان آبادی قدس سره در کشکول
میفرمایند که بر خیزد و روی سوی عرش کند و گوید انت فوقی و بجانب طبقات ارض نگرد و بنشیند
و بگوید انت تحتی و نگرداند روی سوی پیش و بگوید انت امامی باز نگرداند سر بجانب پس و بگوید
انت خلفی و بدست راست بگوید انت یمینی و بدست چپ انت شمالی باز بدل خود ضرب بزند

وبگوید انت فی وبرخیزد ولرد بگردد وبگوید انا مع الجهات فبک انیما تولوا فثم وجه الله واین ذکر محو الجهات ست
ذکر کلیه مربع نشیند وبگوید یا کل الکل گویان ضربے پیش زند باز منک الکل گویان ضرب یمین والیک الکل
گویان ضربی شمال یا کل الکل گویان ضربی سوی آسمان یا بر قلب از کشکول ومعنی اینست که بسبب تست
بقاء کل عالم وازتست وجود کل عالم وبسوی تست رجوع کل عالم وتوئی کل کل

جو ہر بقعه وصلوة نشیند مگر اینکه بیرون کند هردو قدم را از زیر هردو سرین خود ونهد سرین خود بر زمین
ومحکم بگیرد بدست راست بازوی چپ وبدست چپ بازوی راست درپنج ضرب این کلمات بگوید یا معی
یا معی یا معی یا هو یا هو وضرب اول میان قدم راست وزانوی راست وضرب دوم مابین هردو زانو و
ضرب سوم میان قدم چپ وزانوی چپ وضرب چهارم بر جگر وضرب پنجم بر فضای دل ثبوت باحضور
آنکه هو اشاره است باحدیت مطلقه لیس کمثله شیء وگاه باشد که اقتصار کند بهمین سه کلمه هو هو یا معی
وسن بحال ست مگر آنکه هو هو بآسمان ضرب کند و یا معی بجانب دل واولی آنست که مدام این ذکر
غذای ذاکر شیه باشد واکثر حال عطریات استعمال کند واین را ذکر معیت گویند واندک مدت مشاهده
ذاتیه وصفاتیه پیدا گردد ودر ذکر محو الجهات ومعیت تصور معانی وبرزخ شرط است - کشکول

جو ہر حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که عارف ربانی عبدالکریم جیلی عم الزبیدی
میگوید علامت آن کسی که او را ذکر قلب ست آنست که بشنود از همه اشیا یا بعضی اشیا ونزد بعضی ذکرے که
ذاکر ست بآن ذکر در همه اوقات یا اکثر اوقات بر قدر میسور آن ذاکر وتمکین او دران مقام وعلامت آنکه
مر او را ذکر روح ست آنست که بشنود از همه اشیا تسبیح مخصوص ونه بیند فاعلیت فاعلی غیر سبحانه وتعالے
واحمد بن غیلان مکی گوید ذکر قلب استوا حضور حق وخلق ست وذکر روح غلبه حضور حق بنسبت حضور خلق وذکر
سر اینست که نباشد او را حضوری غیر حضور حضرت حق وذکر خفی اینست که منفی شود وجود روح همچو
خفاے کون در سر انتهے -

جو ہر ذکر معلا اینست که دو زانو نشسته لفظ یا از دل صنوبری کشیده وبطرف راست برده اندکی
جانب پشت کج شده هو گویان بشدت تمام بر دل ضرب کند

جو ہر ذکر مقدس اینست که مربع نشیند وطرف راست سبحان الله وطرف چپ الحمد لله وطرف
آسمان لا اله الا الله وبر دل الله اکبر ضرب کند ومرویست از حضرت ابو هریره رضی الله تعالی عنه که
فرمودند جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم هر آینه گفتن من سبحان الله والحمد لله
ولا اله الا الله والله اکبر محبوب ترست بمن از جمیع چیزی که طلوع کرده است بران آفتاب

جوهر ساکت ماند و فکر کند که من نیم اوست۔

جوهر مدرک نفس گردد از کلیات و جزئیات و در مطالعهٔ وجود مطلق نماید۔

جوهر هر دو چشم به بندد و نظر بر دل گمارد و تصور کند که جناب حق سبحانه و تعالی را می بینم۔

جوهر آئینه مقابل دارد و چشم بر هم نه زند و بر عکس خود بتصور معنی خلق الله آدم علی صورته نگران باشد
و صورت خود را صورت جناب حق سبحانه و تعالی داند

جوهر معنی بیچون و بیچگون بی شبه و بی نمون که مفهوم می شود از اسم مبارک الله بی توسط عبارت عربی
و فارسی و غیرها ملاحظه نماید و از این توجه دوام آگاهی [illegible] و لبقا رهنما گشته و این طریق اعلی است
لیکن حصول آن بیشتر از تصرف [illegible] و جهه و سلاکت [illegible] دارد

جوهر میگویند که در شب و روز هر آدمی را بست و چهار هزار دم می باشد و تحقیق آنست که بست و یک هزار
و ششصد و شصت دم هر روز جاری می شود در خواب و بیداری۔

جوهر حق ست که بصورت عبد ظهور فرمود و صفت خالقیت خود را بظهور رسانید۔

جوهر ذکر پاس انفاس برای نفی خواطر و زوال حدیث نفس اثری عظیم دارد و سند طریق اینست
که دهن بسته لا اله را با دم بیرون گذارد و الا الله با دم درون کشد و بدم ذاکر باشد و در بست و کشاد نظر
بر ناف دارد و ملاحظه و واسطه را رعایت کند و گاه باشد که پاس انفاس بکلمهٔ الله کنند و سند او اینست که
ضم هاء الله را باشباع بخوانند تا از و واو متولد شود و در وقت مد نفس الله بدم گویند یعنی دم لسان
دل باشد و وقت مد نفس هو بدم گویند و از شنیدنی ست که معتاد دخول دم شش انگشت سنه چهار انگشت
گرم و چهار انگشت سرد و معتاد خروج آن ده انگشت پس در پاس انفاس مقدار چهار انگشت دم بدر آرد و
مقدار دوازده انگشت اندرون کشد و دم را بر دل امساک کند که موجب حرارت قلب و زیادت عمر ست
و چنان عادت سازد که در شبا روز سه صد و شصت دم گذارد۔

جوهر سند ذکر اوره دبرد اینست که مربع نشیند و روبکتف راست آورده ها گوید و بکتف چپ رو آورده
هو و سرنگون کرده در خود هی گویان ضرب کند و این معمول اکثر مشائخ ست و معنی ها اوست موجود و معنی
هو همه اوست و معنی هی بلماست و این ذکر را منسوب میکنند بجناب تجلی ماب سر حلقهٔ محبان در فقر محبوبان
غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدس الله تعالی سره العزیز و بعضی میگویند
که حضرت باعظمت امیر المؤمنین اسد الله الغالب علی کرم الله تعالی وجهه و وجوه آله الکرام بالهام باطنی
[illegible] تعالی علیه و آله و صحابه اجمعین از کلمهٔ طیبه استخراج نموده و مقتدیه

اختصار لاالہ ست وہای مضمومہ اختصار الا اللہ وہا مکسورہ اختصار محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم واین ذکر را اگر جہرا کند صحراء ودچہ بلند گردنش وآبادی سوزش وبہانی است

جوہر در ذکر پاس انفاس شیخ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول میفرمایند کہ لاالہ را بادم بیرون گذارد والا اللہ بادم درون کشد وبدم ذاکر باشد ونظر پیوستہ در بست وکشاد بزبان دارد وچنان ذکر کند کہ دم ذاکر گردد ودر خواب وبیداری ذاکر بود وعمر دچندان گردد وگاہ باشد کہ پاس انفاس بکلمہ اللہ کنند وسداو اینست کہ ضم ہاء اللہ را باشباع خوانند تا از وواو متولد شود ودر وقت مد نفس اللہ بدم گویند یعنی دم لسان دل باشد ودر وقت صدور نفس ہو بدم گویند کہ امر و در ذکر پاس انفاس برابرست کہ ذکر لاالہ الا اللہ باشد یا ذکر اللہ واگر سوزش از خیشوم پیدا شود وبسبب حرارت خشکی رساند خیشوم ودماغ را بر دغن باوام چرب کردہ باشند

جوہر ہر دو چشم بند دو در جوف دل نوری مثل نور چراغ تصور نماید وچنان تصور کند کہ این نور بوجہی تابان ست کہ از منفذ ہر مویش بیرون آمدہ ہمہ ذرات کائنات نور گشتہ ازین شغل تمامی حقائق عالم سالک را مکشوف شود وحالت سیر فی الاشیا باللہ کہ سیر رابع است وست دہد تصور کند کہ شعاع او از راہ دہنش مثل شعلہ ہای آتشین بیرون می آید

جوہر چشم بپوشد ونظر بر دل گمارد وحضرت خداوند تعالی را حاضر وناظر وباخود داند این را مراقبہ صفا گویند واگر درین حال ملاحظہ فنا ومحویت بود مراقبہ فنا گویند ومراقبہ توحید نیز یاران حضرت شیخ عبد الحق ردولوی قدس سرہ مشغول بمراقبہ فنامی بودند واز خود بیخود می شدند وبی شعور می گشتند وحضرت شیخ عبد القدوس گنگوہی قدس سرہ در ابتدای حال چندگاہ درین مراقبہ بودند

جوہر ہر دو چشم کشادہ دارد ونظر سوی بالا ویا در مقابلہ ہوا اندازد ودران کوشد کہ پلک نزند ازین شغل بعضی انوار پدید آید وآتش از پلک خیزد وتمام اندام گیرد وعشق پیدا شود واین را مراقبہ ہوا گویند درین مراقبہ بعضی اولیا چشم در ہوا نہادہ سالہا در عالم تحیر ماندہ اند محبوب السالکین

جوہر در حجرہ تنگ وتاریک چشم کشادہ برسو ابکجا دارد انوار از عالم قدس بیاید وبحق تعالی برسد

جوہر طریق ذکر انا انت انت انا اینست بہر سو کہ بیند تصور معانی این الفاظ کند بمواظبت این ذکر در چند مدت مشاہدہ ذات خود در ہمہ چیز حاصل شود

جوہر مواظبت اللہ عالم الغیب والشہادہ نماید ونقش اسم مبارک اللہ در دل تصور کند ودل خود را بصورت آفتاب تصور نماید بحدی کہ اخفیائی کہ از چشم خلق پنہان می باشند بروی دسا انوار رحم

آفتاب عیان گردند و چون این حالت قرار گیرد و هر وقتی که در آیتی از آیات قرآن مجید تامل کند چشم فرو نهد جمله اسرار
و کمالات آن آیه معاینه شوند همچنین بر سر قبر چشم بسته تصور عالم الغیب والشهاده نماید احوال صاحب قبر معلوم
گردد و حقیقت حشر و نشر و احوال روح نیز ازین شغل مکشوف می گردد۔

جوهر بر نوک بینی صورت چراغ تصور کند بعد از ورزش تمام آن چراغ مثل ماهتاب درخشان شود
بعده بشکل آفتاب تابان گردد و بعده از میان آفتاب صورت آدمی ظاهر شود و با سالک در تکلم آید و علوم
غیبیه و نوادر از جفر بروی القا کند و اخبار غیبیه بدو رساند و از سالک خوارق عادات ظاهر شود و آین
شکل حقیقت سالک ست و بعضی میفرمایند که در مقام فرق ابرو ستاره لمعان و تابان تصور کند
پس آن ستاره ماهتاب شود پس آفتاب و از میان آفتاب صورت آدمی نمایان شود و بسالک در تکلم آید

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره المبارک در کشکول
میفرمایند که ذکر لسان بر دو وجه است جهر یا خفیه اگر بلند گویند جهر شود و الا خفیه باشد و ذکر قلب مطالعه
لفظی ست یا حضور مدلول آن و ذکر روح فراموشی از آن اسم ست و حضور مسمی و این متفاوت است
بسبب حالات ذاکرین بعضی را گاه باشد و اکثر نباشد و بعضی را عکس این و بعضی را دوام لیکن
دانند که ما ذاکریم و ذکر در میان داریم و مذکور مقصود ماست که حاضرست پیش بصیرت ما و این هنوز انحطاط
دارد و نهایت آنست که ذکر و ذاکر از میان برداشته گردد و غیر مذکور معلوم و مفهوم نماند و لذت ذکر نیز
برخیزد و این علم باین لذت نیز نماند۔

جوهر دو زانو نشیند و هر دو سرین را بر کف پای دارد و سوراخ هر دو گوش را بسبابتین محکم
بربندد و متوجه شود بآوازی که در دماغ مثل آواز افتادن آب از بالا مسموع میگردد و یک لحظه از و غافل نشود
و سعی کند تا این آواز بر جمله آوازها غالب آید و بی امداد انگشتان از شور عالم غائب نشود و می گویند که این
آوازیست قدیم ازلی و ابدی و اصل جمیع آوازهاست و جمله آوازها از و بظهور آمده و مظاهر اوست و
همه عالم پرست ازین صدای مطلق و اولیا را بواسطه آن الهام می شود و باعث جمعیت خاطر مشتت
موجب فتح عالم لطافت و اطلاق ست و مورث می شود ربودگی و بیخودی و غیبت را که مقدمه
فناست و رابطه می گردد میان این شخص و مطلوب او و این را صوت سرمدی و صوت لایزالی
گویند و در جوگ انهدناد۔

جوهر سند ذکر اره ایست و ذکر منشاری نیز گویند که دو زانو نشیند و هر دو دست بر هر دو زانو نهد و تا
گریبان از دل بر سینه ضرب بسبوحی گویان دم را از تحت ناف بدو شد بجانب صدر برارد چنانچه سر

وکمر و پشت برابر شوند و باز از سر گیرد و این ذکر را بعضی به ہو و ہی میکنند و بعضی بلفظ مبارک اللہ و این ذکر را برای صفای دل مجرب و سریع التاثیر گفته اند و ذکر اره یک نوع ذکر است در سلسله مشائخ ترک ۔

جوہر دو زانو نشیند و ہر دو دست بر زانو نهد و سر بجانب کتف راست آورد و بی حرکت زبان اسم مبارک اللہ را خفی بر دل ضرب کند یا لفظ اللہ جهرا بر دل ضرب کند و چندان ذکر کند و غلبه این ذکر بر سالک بحدی رسد که از هر در و دیوار آواز اللہ بشنود و فی الحقیقت این ذکر ذکر دل سالک ست که از هر طرف می شنود نه ذکر جمیع کائنات چه اذکار کائنات باختلاف السنه و لغات باہم مختلف اند و باز از سر گیرد ۔

جوہر اسم مبارک اللہ را بی حرکت زبان و بغیر حبس گفتن گیرد و نظر بسوے دل دارد ۔

جوہر نقش اسم مبارک اللہ را برنگ زر یا نقره یعنی برنگ آفتاب یا ماہتاب در دل صنوبری بجدی تصور کند که بغیر تصور نقش مذکور در نظر در آید ہو ر المحققان ذکر ہا ہو تی گویند سند ذکر ہاہو تی اینست که سر را استاده کرده ضرب ہو یا ہے بر دل زند و معنی ہمه اوست در دل دارد و درین صورت ذکر ہو یک ضربی می شود ۔

جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ و باقی باللہ شیخ کلیم اللہ قدس سره در کشکول میفرمایند انوار که ظاہر می شود گاه سفید و گاه سبز و گاه عقیقی و آخر ہمه سیاہی و این نور حیرت ست اگر نور از طرف راست متصل کتف ظاہر شود آن نور کاتب یمین ست و اگر غیر متصل باشد آن نور شیخ ست و اگر از طرف پیش ظاہر شود آن نور محمد ست صلی اللہ تعالیٰ علیه و آله و صحابه وسلم و اگر از طرف چپ متصل کتف ظاہر شود آن نور کاتب یسار ست و اگر غیر متصل باشد داند که تلبیس ابلیس ست و کذلک اگر صورتی از چپ ظاہر شود ہم تلبیس ابلیس ست و اگر نوری از بالا ظاہر شود داند که از ملائکه حفظه است و اگر بلا جهت ظاہر شود و در خاطر وحشت آید و بعد از رفتن حضور نماید داند که تلبیس ابلیس ست و اگر در وقت ظهور حضور شود و بعد رفتن فراق شود و اشتیاق بود داند که آن نور مطلوب ست و اگر از بالاے دل ظاہر شود داند که از صفاے دل ست اما طالب صادق به ہیچ یکے از انوار سر فرو دنیارد و انشراح نگیرد ۔

جوہر بدانکه سالک را در اوائل ذکر کلمه طیبه ملاحظه معنی لا معبود الا اللہ میفرمایند تا در مقام اطاعت مستقیم گردد ثم لا مقصود الا اللہ تا قصد از ہر چیز برگشته باو سبحانه باید ثم لا محبوب الا اللہ تا آتش عشق و محبت در دلش افروخته شود ثم لا موجود الا اللہ تا ہر ذره جز ہستی مطلق نه بیند و بعضی در اول حال تلقین لا موجود الا اللہ احسن دانند و صواب آنست که موافق حال سالک و استعداد او ہر چه مناسب

دانند تلقین فرمایند

جوہر عالم کبیر عبارت از مجموعہ کائنات ست چہ خلق و چہ امر و عالم صغیر اشارت از انسان۔

جوہر عالم خلق عبارت ست از نفس و عناصر اربعہ و عالم امر اشارت ست از عالمی کہ از اوصاف
و لوازم جسمانی منزہ و مبراست و آن قلب و روح و سر و خفی و اخفی ست

جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ و باقی باللہ شاہ کلیم اللہ رضی اللہ تعالی عنہ در کشکول می فرمایند
کہ حاصل می شود در غیبت و بیخودی و محویت و فنا حالتی کہ تنگ می شود عبارت ازان و آنجا حاصل
نمی باشد غیر احدیت حق تعالی و وجود مطلق سبحانہ اگر گوئی وجود مطلق ہرگز مدرک نمی شود و انچہ در حیطہ
ادراک می آید نیست مگر حادث و صورت ذہنی از جملہ عوالم ست و ہر عالم حادث ست و حادث وجود
مطلق نتواند بود کہ او قدیم ست و انچہ او قدم دارد مدرک ما نگردد گویم آرے چنین ست امر کہ گفتی مگر
اینست کہ سالک در فنا ذاہل و غافل و عاطل می شود از نسبتے کہ مقتضاے آن نسبت اثبات دو طرف ست
منسوب و منسوب الیہ و این فنا ست پس اینجا عدم ادراک ست نہ ادراک عدم و ہمین متاول است
قول سیدنا ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ العجز عن درک الادراک ادراک اگر گوئی پس
چہ معنی دارد قول ایشان شہود الذات و تجلی الذات و محبۃ الذات و معرفۃ الذات و چگونہ متحقق
می شود این امور گویم نتیجہ عرفان وضع ہر شی ست در مرتبہ او و اعطاء ہر شی حق آن شی پس ما نحن فیہ
دو امر ست یکی ذات بحت خالص ساذج و یکی امورے کہ ورای این مرتبہ است پس حق اول اثبات است
و حق ثانی نفی و حق معرفت در اول اینست کہ شناختہ نشود اصلا و حق معرفت در ثانی اینست کہ شناختہ
شود کما ہو پس آنکہ قصد میکند معرفت در اول و نکرت در ثانی بغایت از کار دور ست پس اثبات ہم
حق و حق اثبات حق و باطل معرفت ست و از عدم معرفت بشی لازم نمی آید عدم تحقق آن شے در
نفس الامر پس ذات مقدس او تعالی مثبت و محقق غیر معروف است پس غیبت ازین امور در آئینہ
ذات معنی شہود است و استتار این امور از بصائر معنی تجلی ذات ست و انقطاع محبت ازین
امور معنی محبت ذات ست و نکارت این امور معنی معرفت ذات ست و بر ہمین قیاس بکن معنی مضافات
ذات را پس معرفت منصوص نمی شود در ان جانہ مگر باسما و صفات و افعال و این ہم نہ بکنہ بل
بوجہ نیز اچہ کنہ ہر شی از اشیاے معرفت را در ان راہ نیست چہ کنہ ہر شی حقیقت الحق ست چہ
سبحانہ تعالی حقیقۃ الحقائق است و حقیقت حق سبحانہ و تعالی مدرک ہیچ بشر و ملک و جن نبود
پس حقیقت ہیچ مدرک نشود و این غایت نہایت عرفان است فنعم ما قال من قال اول العوام

آخر الخواص وبدایۃ الجہال نہایۃ العلما - لیکن ع ببین تفاوت رہ از کجاست تا بکجا

جوہر باید کہ ورا کرنے از اقسام اذکار و افکار بجلسہ مربع معہودہ عند الذاکرین بالنفی والاثبات ویا بجلسہ صلوٰۃ مناسب حال آن ذکر دیدہ اختیار کند

جوہر در ذکر کلمہ طیبہ نفی واثبات مرکب ست لا الہ باطلہ را وانچہ سوای اللہ است نفی می کند الا اللہ اثبات ذات باریتعالی است ؎ تا بجاروب لا نروبی راہ + نرسی در سرای الا اللہ

جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ وباقی باللہ شاہ کلیم اللہ قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز در کشکول می فرمایند کہ در خلوت تنگ وتاریک مربع بنشیند اگرچہ مربع نشستن بدعت ست وجلسہ متکبران در جملہ اوقات منہی ست الا در وقت ذکر گفتن کہ آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم چون نماز بامداد بگذاردے در مقام خویش مربع بذکر بنشستی تا آفتاب نیک برامدے وپشت راست دارد وچشم ہا بربندد وہر دو دست بر ہر دو زانو نہد وانہ انگشت نرینہ پای راست بانگشت متصل آن رگ کیماس جانب چپ محکم گیرد تا در باطن قلب حرارتی پیدا آید کہ موجب تصفیہ است وازین حرارت چربی کہ گرداگرد دل کہ محل ومقر خناس گفتہ اند بگدازد و وساوس وہواجس کم گردد وبعدہ لب بست ویک زبان بذکر مشغول گردد جہر یا خفیہ انچہ مقتضاے وقت وطبع باشد کمام ومراعات کند شرائط این بیت را ؎ بیت برزخ وذات وصفات ومد وشد وتحت وفوق + می نماید طالبان را کل نفس ذوق وشوق + وشرائط این بیت در ذکر سہ پایہ نیز مراعات نمایند اما آنجا جہتی دیگر واینجا مقصود اینست کہ مراد از برزخ واسطہ صورت شیخ ست ومراد از ذات وجود مطلق حق سبحانہ ومراد از صفات ائمہ سبعہ کہ حیات وعلم وسمع وبصر وقدرت وارادت وکلام ومراد از مد مد کلمہ لا ومراد از شد تشدید الا اللہ ومراد از تحت شروع از زانوی چپ وایصال کلمہ لا تا سر زانوی راست واز انجا ایصال کلمہ الا تا کتف راست وآنجا نفس راست کردہ بقوت زدن بر فضاے دل بکلمہ الا اللہ واین مرادست از فوق واین ذکر را نفی واثبات چہار ضربے گویند —

جوہر ہر وقت تصور نقش اللہ را برنگ زر یا نقرہ یعنی برنگ آفتاب یا مہتاب بر دل دارد و کما مر

جوہر مشغولی با پنج وقت ست بعد نماز فجر تا برآمدن آفتاب وبعد از نماز ظہر وبعد از نماز عصر تا نماز مغرب وتہجد واہل اللہ شبا روز مشغول باشند - وفرمودند حضرت علیہ السلام ہر آئینہ ذکر بامداد وشبانگاہ فاضل ترست از شکستن تیغ در راہ جناب حق تعالی واز دادن مال اندر وی ریختن مانند آب ووقت سحر چہ در شب حواس صوری را تصرفی نباشد در عالم محسوس

جوہر حضرت شیخ سعد بڈہن قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ پیر دستگیر قطب العالم شاہ مینا قدس سرہ چون می خواستند کہ ذکر را شروع کنند سہ کرۃ درود میخواندند بعدہ فان تولوا فقل حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم بعدہ کلمہ لا الہ الا اللہ بآواز بلند میگفتند و سوم کرۃ محمد رسول اللہ بعدہ بآواز بلند شروع میکردند و دہم بار محمد رسول اللہ می گفتند بعدہ چون باز شروع میکردند تا آنکہ ذوقی می بودی و دم بستہ می شدی لا الہ الا اللہ بآواز بلند می گفتند و چون بخود باز می آمدند محمد رسول اللہ می گفتند و میفرمودند بدین طریق عمل بہر دو می شود یعنی چون بشروع اول کرۃ و سوم کرۃ محمد رسول اللہ گفتہ می شود عمل ہنگام تلقین می شود کہ در ہنگام تلقین پیران را رسم ست کہ سہ کرۃ می گویند و سوم کرۃ محمد رسول اللہ می گویند و بعد دوم کرۃ چون شروع کردہ می شود دہم کرۃ محمد رسول اللہ گفتہ می شود عمل بدانچہ در بعضی کتب گفتہ اند کہ دہم کرۃ محمد رسول اللہ بگوید عمل بدان می شود و نیز فرمودند کہ عمل بندگی سلطان العارفین شیخ قوام الحق والدین ہمچنین بودہ است و در اساس الطریقۃ کہ تصنیف حضرت ایشان ست نیز برین اشارہ میکنند و از فتاوای صوفیہ معلوم می شود کہ بعد ہشتم کرۃ یا دہم کرۃ محمد رسول اللہ گوید۔

جوہر انوار کہ در حالت ذکر و مراقبہ ظاہر شود اگر از کتف راست نور سفید ظاہر شود آن نور کراماً کاتبین است کہ ایشان اعمال حسنہ می نویسند و اگر از طرف راست ظاہر شود بی اتصال کتف آن نور مرشد ست و اگر از پیش ظاہر شود یعنی از جانب قبلہ آن نور محمدی ست صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و صحابہ وسلم و اگر از کتف چپ پیدا شود آن نور ملائکہ کتبہ سیئات ست و اگر نوری بی اتصال کتف ظاہر شود آن نور ابلیس ست و اگر از جانبی کہ پیر معمر عصا و تسبیح بدست گرفتہ ظاہر شود آن ابلیس ست و اگر نور از بالا و یا از پس ظاہر شود آن نور ملائکہ است کہ برای محافظت تو حاضر اند و اگر نوری بلا جہت ظاہر شود و در ابتداء ای ظہور آن نور در خاطر وحشت در آید و بعد رفتن ہیچ حضور در باطن نماند آن نور نیز از ان ابلیس ست و اگر نورے بلا جہت ظاہر شود و بعد رفتن او حضور در خاطر ماند و اشتیاق در طلب غالب شدہ آن نور حضرت صمدیت ست و اگر نورے از بالای سینہ یا از ناف ظاہر گردد و در رنگ آتشی و دود آرد آن نور خناس ست و اگر نور از دل ظاہر شود اگر سفید باشد کہ بزردی زند آن نور دل ست و اگر سفید خالص باشد آن نور روح اعظم ست کہ در دل طالب تجلی کردہ و نورے کہ بصورت آفتاب ظاہر شود نور روح ست و اگر بصورت قمر نماید آن نور دل ست۔ مجرب۔

جوہر سہ پایہ را اگر بطور تقرب نوافل اشتغال نماید معانی اللہ سمیع اللہ بصیر اللہ علیم بہ اسمع و بہ ابصر و بہ اعلم تصور فرماید تا صفات سالک مسلوب شوند و صفات حق تعالی در وی پیدا شود و متوسط

بطریق قرب فرائض اشتغال نماید پس معنی آن با العبد اسمع با العبد ابصر با العبد اعلم ملاحظه دارد و حاصلش آنکه حق بلسان عبد میگوید که بالعبد اسمع درین صورت حق را فاعل داند و خود را آلهٔ فعل و هستی خود را عین حق و در جمیع اطلاق فهمیده و جمیع صفات و ذات حق را صفات و ذات خود دانسته سمع و بصر و علم خود بجز و مرخود را مابعث کشته پس بداند که من حقم که می شنویم بسمع خود۔

جوهر سند ذکر جبروتی سر را بکتف راست بلند کرده بر پستان چپ الله گویان چنان ضرب کند که پهلوی چپ خم شود و هر بار که ضرب کند اسم ذات را یکی از امهات صفات متصف سازد و بنظاره خلق آدم علی صورة الرحمن ناظر باشد و این تصور در همه اذکار جبروتی مرتبه دارد۔

جوهر نجاره دو نوع ست نجاره صغیر آنست که دهن بسته و دم گرفته اسم الله را بدل باواسطه و ملاحظه هشت و تد و تحت و فوق گوید و صوت حس بار کند و چنان کوشد که تا چهل ذکر در یکدم رسد و چون در یکدم از چهل ذکر زیاده شود آنرا نجاره کبیر خوانند و چون دویست ذکر در یکدم با اعانت ملاحظه و واسطه شش و تد رسد آنرا مقام محویت گویند و استغراق رو نماید سلطان ذکر پیش آید

جوهر شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که اولا صورت آن شخص که این نسبت ازو یافته باشند در خیال درآورند تا آن زمان که اثر حرارت و کیفیت معهوده ایشان پیدا شود پس ملازم آن کیفیت بوده با آن صورت و خیال که آئینه روح مطلق ست متوجه بقلب شوند که عبارت ست از حقیقت جامعه انسانی که مجموع کائنات از علوی و سفلی مفصل آنست اگرچه آن از حلول در اجسام منزه است اما چون نسبت میان او و میان این قطعه لحم صنوبری ست پس توجه باین لحم صنوبری باید نمود و چشم فکر و خیال و همه قوی را بدان باید گماشت و حاضر آن بودن و بر در دل نشستن و ما شک نداریم که درین حالت کیفیت غیبت و بیخودی رخ نماید آن کیفیت را راهی فرض می باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکری که در باید متوجه بحقیقت قلب خود بودن و نفی آن کردن اگر خاطر تشویش دهد باحضار خیال مرشد امید ست که مندفع شود و الا باید که سه نوبت نفس را بقوت بزند چنانکه از دماغ چیزی میراند و خود را خالی می سازد و چون آن وسوسه و خیال که مشوش او باشد موجود می خواهد بود از موجودات ذهنی آنرا بالحقیقت قائم بالحق بلکه عین حق داند زیرا که باطل نیز بعضی از ظهورات حق ست و مادام که این نسبت بیخودی در ترقی باشد فکر در حقایق اشیا و توجه بسیج نیات عین کفر ست ــ با تمودی کفر و بیخودی دین ست + بلکه فکر در اسماء و صفات حق هم نباید کرد و اگر مرسد آنرا نیز نفی باید کرد چه مطلب ۔ دهانیت این طائفه توجه به نیستی ست که سرحد داوست

حیرت ست و مقام تجلی انوار ذات است و شک نیست که فکر در اسمار و صفات این مرتبه فرود تر است ع تو مباش اصلا کمال اینست و بس * رو در و گم شو وصال اینست و بس * و میفرمایند رباعی

سررشتهٔ دولت ای برادر بکف آر	وین عمر گرامی بخسارت مگذار
دائم همه جا با همه کس در همه کار	میدار نهفته چشم دل جانب یار

ورزش این نسبت شریفه می باید کرد بنوعی که هیچ وجه از این نسبت خالی نباشد و دائما حاضر بوده گوشهٔ چشم دل را در خانه و بازار و خرید و فروخت و خوردن و آشامیدن و همه حالات بر حقیقت جامعه خود دارد و او را نصب العین خود سازد و حاضر داند و بعضو جزوی از و غافل نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم داند و سعی کند که آنرا به همه موجودات ... و غیر ... مشاهده کند تا بجائی برسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینهٔ جمال و کمال خود داند بلکه همه را اجزای خود بیند ع جزو د ویش ست جمله نیک و بد * و در حالت سخن گفتن نیز از این مشاهده غافل نشود بلکه گوشه چشم دل را بدان سو دارد اگرچه بظاهر با هر دیگر مشغول باشد چنانکه گفته اند ع از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش * اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان * و هر چند همت بیشتر باشد این نسبت قوی تر گردد و باید که خود را از غضب راندن نگاه دارد که راندن غضب طرف باطن را از نور معنی تهی سازد و بعضی از اهل طریق که منسوب اند بسلطان ابراهیم ادهم قدس سره در ابتدا انوجه بیکی از محسوسات چون سنگی یا کلوخی و غیر آن می کنند بدان طریق که چشم ظاهر بران می دوزند و اصلا مژه برهم نمی زنند و بجمیع قوای ظاهری و باطنی متوجه آن می شوند تا آن غایت که خواطر بالکلیه مندفع می شود و کیفیت نسبت بیخودی دست میدهد۔

جوهر محمد دارا شکوه قدس سره در رسالهٔ حق نما میفرمایند که چون دردمندی را طلب حضرت حق تعالی بهم رسد اول باید که در جای خالی تنها رفته صورت پیری که با وحسن ظن داشته باشد یا صورت یکه با و تعلق عشق مجازی بود یا صورت آبا و اجداد را اگر دیده است تصور می نموده باشد و طریق تصور اینست که چشم برهم نهاده صورتی را که دیده است متوجه بدل صنوبری شده بچشم دل مشاهده نماید آن مثال را که درین تصور بچشم دل مشاهده نماید عالم مثال نامند و این تصور مقدمه فتح عالم ملکوت ست از ملکوت جدا ساخته عالم مثال نامیده اند و الا عالم مثال داخل عالم ملکوت ست هرگاه بطریق مذکور تصور پیش گیری رفته رفته صورت متصور درست گردد و باعث فتح عالم ملکوت شود و چون این تصور بنظر تو خوب در آید مبارک گشت بتو فتح عالم مثال

جوهر طریق خواجگان ماوراء النهر قدس الله تعالی اسرارهم آنست که توجه دل خود را از همه باز دارند و بمشاهده حق سبحانه و تعالی می پردازند و نهایت این جمعیت مرتبهٔ فناست۔

جوهر در حدیث قدسی وارد ست یا محمد انت انا و انا انت ۔ و در حدیث نبوی واقع است کلم لطلب

سعادتی وانا اطلب رضاک یا محمد

جوہر حضرت جنید فرمود کہ حقیقت ذکر فانی شدن ذاکرست در ذکر و ذکر در مشاہدہ مذکور۔

جوہر صاحب رسالہ مکیہ قدس سرہ فرمود کہ سالک مداومت کند بر ذکر قوی خفی بشرط نفی واثبات و شارح گوید کہ ذکر قوی آنست کہ دم را فرو برد و حصر دم کند کہ آن مدحرارت ذکر باشد و اثر آن زود بدل رسد و نفی کند بکلمہ لا الہ جمیع خواطر را خیر اکان او شرا و اثبات کند بالا اللہ یعنی خداوند تعالیٰ را در دل اثبات کند وجای دہد و غیر را نفی کند

جوہر بعضی ذکر جہر را اختیار دارند و بعضی ذکر خفی و ہر دو فریق تمسک می کنند بآیات و اخبارات ذکر خفی ذکری را گویند کہ زبان بندد و بدل گوید و گروہی کہ اختیار ذکر خفی دارند بعضی از ایشان ذکر را منع نکنند و بعضی در منع ذکر جہری رفتند ایشان نیز تمسک بآیات و احادیث دارند

جوہر ذکر خفی در مرتبہ ذکر زبان ست بلکہ در مرتبہ ذکر دل ست و در مرتبہ ذکر سر و در مرتبہ ذکر جان ست معلوم شد کہ مقصود ہر یکے مبنی بر نیت ست و در ذکر جہر آواز میانہ کند یعنی فرود از جہر و بالا از خفی کہ آن ذکر متوسط باشد

جوہر آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ذکر میکردند حضرت خداوند تعالیٰ را در جمیع احیان و اوقات و ہمیشہ ذکر حق تعالیٰ کردی و ہیچ چیز ایشان را از ذکر حق تعالیٰ باز نداشتی و سخن ایشان مجموع در یاد حق تعالیٰ و حمد و ثنا و تمجید و توحید و تسبیح و تقدیس و تہلیل و تکبیر بودے و در حالت خاموشی در دل ایشان ہمگی یاد حق تعالیٰ بود و دل و زبان و انفاس ایشان در حالت قیام و قعود و اضطجاع و نشستن و برخاستن و خفتن و خوردن و آشامیدن و درآمدن و برآمدن و سفر و اقامت و سائر حالات از ذکر حق تعالیٰ منفک نبودی و ذکر بمعنی یاد کردن ست مقابل نسیان کہ بمعنی فراموشی ست۔ الذکر ضد النسیان۔ قاموس۔ پس شامل باشد ذکر قلبی را بلاشبہہ۔

جوہر وقت شروع ذکر تجدید توبہ کند و بگوید اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیئا وانا اعلم بہ تا آخر بعدہ پنجبار استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ بعدہ الصلوۃ والسلام علیک یا رسول اللہ الصلوۃ والسلام علیک یا حبیب اللہ الصلوۃ والسلام علیک یا نبی اللہ بعدہ با تسمیہ سہ بار کلمہ طیبہ بگوید بعد از ان بہر ذکر کہ خواہد مشغول شود و بعد ختم مجلس ذکر سہ بار سبحان اللہ والحمد للہ تعالیٰ العلی العظیم بعد از ان درود بخواند بعدہ این دعا بخواند اللہم انک قلت فاذکرونی اذکرکم وقد ذکرتک علی قدر قلۃ علمی وعقلی وفہمی واذکرنی علی قدر سعۃ نفسک وعلمک ومغفرتک اللہم افتح قلوبنا بذکرک یا خیر الذاکرین۔

جوہر در سیر الاولیا مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدس سرہ میفرمودند کہ حضرت خواجہ قطب الدین بختیار اوشی قدس سرہ ہر شب ہزار بار این درود میخواندند اللھم صل علی محمد عبدک ونبیک وحبیبک ورسولک النبی الامی وعلی آلہ ومی فرمودند کہ ہمین درود اختیار کردم۔

جوہر بدانکہ مقصود از نفی نفی اغیارست واز اثبات اثبات یار۔ ونفی بے ملاحظہ غیر نباشد واثبات بی تصور غیر صورت نہبندد زیراکہ در نفی واثبات علم غیر باقی ست وغرض از ذکر ذہول ونسیان از غیرست پس طالب باید برای نفی واثبات پس در نفی واثبات احتیاط بلیغ باید واین مشکل آمد برای ہمین ست ذکر نفی واثبات۔

جوہر مراقبہ بضم میم وفتح قاف امید داشتن ونگاہ داشتن چیزی را وگردن فرو انداختن ومراقبہ برآوردہ شدہ است از رقیب ورقیب بمعنی پاسبان ونگہبان چون طالب از ذکر جلی ملال گیرد بذکر خفی مشغول شود وچون از ذکر خفی ملول شود بفکر مشغول شود وچون ازین ہم ملال گیرد بمراقبہ مشغول بود وشکل نشستن در مراقبہ انواع است یکی آنکہ بہ شکل قعدہ نماز نشیند ودو دست بر ہر دو زانو نہد وسر فرو دانداختہ مستغرق گردد واین مختارست دوم آنکہ بر دو سرین نشیند وہر دو زانو ایستادہ کند مانند اقعاء الکلب یعنی نشستن کلب وسر بر ہر دو زانو بدارد وبداند کہ حق تعالی حاضرست وناظر بامن ست ودرین علم چنان خوض کند ومستغرق شود کہ شعور از غیر کلی برود ومیگویند کہ اگر بطرفۃ العین این علم برود مراقبہ نباشد۔

جوہر اول درجہ ذکر آنست کہ ذاکر ذکر را باعظمت وہیبت تمام کند وذکر اللہ اللہ بردل وی مستولی شود ودل ذاکر مستغرق ذکر باشد ودرجہ دوم آنست کہ از اللہ اللہ گفتن باز ماند

جوہر قال اللہ تعالی واذکروا اللہ ذکرا کثیرا لعلکم تفلحون کثرت ذکر جناب خداوند تعالی موجب جمعیت ظاہر وباطن وسبب نجات دنیا وآخرت است۔

جوہر بدانکہ در جمیع حرکات وسکنات ظاہر وخطرات ونیات باطن حضرت خداوند تعالی را بر خود رقیب ومطلع دیدن ودر ظاہر از افعال معاصی ودر باطن از خطرات مذمومہ محترز بودن وشرم داشتن تا ظاہر وباطن در توبہ مستقیم بود مراقبہ تائبان ست ودل را متوجہ حضرت خداوند تعالی داشتن وپاسبانی دل خود کردن تا در وغیر حضرت خداوند تعالی راہ نیابد مراقبہ سالکان ست وحضور دل بحضرت خداوند تعالی وغیبت از ماسوا مراقبہ عارفان است۔

جوہر بدانکہ استیلاء ذاکر بر ذکر آنست کہ ذکر بتکلف زبان گوید واستیلاء ذکر بر ذاکر آنست کہ ذکر غالب شود وبی اختیار بر زبان جاری گردد ودل ذاکر بدان آنس گیرد۔

جوہر بعضی صورت مرشد را پیش خود نشسته تصور نمایند و بعضی صورت او در آئینۂ دل صنوبری خود تصور نموده بروی ناظر باشند و بعضی خود را عین او پندارند و این نہایت مفید ست و موصل بفنا لیکن حصول آن بزود سے متعذر۔

جوہر آنکہ ذکر حضرت خداوند تعالیٰ در جمیع احوال فرض ست بر طالب محب قال اللہ تعالیٰ فاذکروا اللہ قیاما وقعودا وعلی جنوبکم و مشائخ طریقت میفرمایند کہ بہ حال از ذکر خداوند تعالیٰ غافل نباشد کہ الذکر من علامۃ السعادۃ والغفلۃ من علامۃ الشقاوۃ والغفلۃ من اللہ تعالیٰ من اکبر الکبائر وان لکل شیء عقوبۃ وعقوبۃ العارف انقطاعہ عن الذکر؎ گر زمانے غافل از رحمان شوی + اندران دم ہمدم شیطان شوی + پس شب و روز ہر جا کہ باشد خواہ در خشکی خواہ در تری خواہ در سفر خواہ در حضر در تنگی و فراخی و مریض باشد یا صحیح محدث باشد یا غیر محدث و خوشی و ناخوشی ظاہرا و باطنا ولیلا ونہارا وقیاما وقعودا ومضجعا مستغرق ذکر حضرت خداوند تعالیٰ باشد زیرا کہ طلب او در کل حال دلیل ست بر صدق محبت ہر طاعت موقوف بر وقت ست الا ذکر جناب خداوند تعالیٰ و جمیع طاعات زائل شود در روز قیامت چنانکہ نماز و روزہ و غیر آن زیرا کہ دار تکلیف دنیاست نہ آخرت لیکن طاعت تہلیل و تمجید زائل نشود۔

جوہر بزرگے فرمود کہ اہل لا الہ الا اللہ بسیار اند و مخلصان اندک یعنی آن کسان کہ لا الہ الا اللہ بزبان گویند بسیار اند و مخلصان کہ مقصود ازگفتار و کردار اخلاص دارند اندک ؎

ذکر با اخلاص می باید نخست | ذکر بے اخلاص کی باشد درست

جوہر مراقبہ برزخ انسان کامل ظاہرا و باطنا بخود قرار دہد۔ مراقبہ اسم ذات نقش اسم ذات بر دل صنوبری برنگ زر متصور باشد۔ مراقبہ معیت چون اللہ حاضری گوید موجودات علوی و سفلی را در خیال آرد و ملاحظہ نماید کہ او حاضر ست مرا باین حضور و چون اللہ ناظری گوید نظر بر خود داشتہ و ان موجودات بردارد و متصور شود کہ او ناظر ست بنظر من و چون اللہ شاہدی گوید ہمگی کائنات در نظر آوردہ ملاحظہ کند کہ او شاہد ست مرا باشہود و چون اللہ معی گوید چشم را بندد و ملاحظہ معی و ہو معکم اینما کنتم کند اللہ حاضری راستا و اللہ ناظری چپا اللہ شاہدی پیش اللہ معی در خود بملاحظہ مذکور گوید۔

جوہر در کتب صوفیہ اقسام اذکار بالوف کشیدہ و انواع مراقبات بمئات من بر خلاصہ اذکار و مراقبات اختصار کردم و آن نیز موقوف بر ارشاد مرشد ست آنچہ تقتضائے وقت و طبع باشد و مناسب حال اہل ابتدا و

جوهر ذکر از وجهی کونی ست و از وجهی ربانی زیرا که از روی لفظ و نطق کونی ست و از روی مدلول ربانی بلکه رب ست پس آن برزخ باشد میان حق و خلق - از شرح رباعیات قال الله تعالی فاذکرونی اذکرکم و ذکر ثمره محبت ست که من احب شیئا اکثر ذکره

جوهر در فضیلت ذکر حق سبحانه و تعالی بدانکه افضل ترین عبادات و مقصود از جمیع طاعات ذکر جناب مستطاب حق سبحانه و تعالی است بهر روشی که میسر آید جهر باشد یا خفی و نعمتی ست عظمی و عطیه ایست کبری هر کرا توفیق ذکر ارزانی فرمودند بسعادت ابدی و دولت سرمدی مختص گردانیدند در حدیث قدسی آمده که من همنشین آن کسم که یاد میکند مرا و انیس آن کسم که طلب انس کند بما و حدیث دیگر ست مروی بخاری الله تعالی میفرماید که با عبد خودم وقتیکه یاد کند مرا و در حرکت آید دو لب وی و فرمودند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم لکل شیٔ صقالة و صقالة القلب ذکر الله تعالی - رواه البیهقی و التماس کردند بجناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که کدام عمل فاضل ترست فرمودند که فاضل ترین اعمال آنست که بمیری و زبان تو تر باشد بذکر الله تعالی و عرض کردند که کدامین بندگان فاضل تراند از روی درجه عند الله تعالی در روز قیامت فرمودند آن کسان که ذکر جناب خداوند تعالی بسیار گویند و حضرت شیخ سعد الدین بڈهن قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره میفرمودند که در خبر ست که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که خداوند تعالی را فرشتگانند که طواف می کنند در کوچها و راهها و می جویند اهل ذکر را چون می یابند قومی که ذکر جناب خداوند تعالی میگویند ندا میکنند که بیائید بسوی حاجت خویش و گرد میگیرند اهل ذکر را به پرهای خویش تا آسمان دنیا و زیر یکدیگر می آیند و چون اهل ذکر متفرق می شوند می روند بسوی آسمان پس فرمان رسد ایشان را از حضرت خداوند تعالی که از کجا آمدید عرض کنند که از نزدیک بندگان که در زمین اند پس فرمان رسد که چه میگویند بندگان من عرض کنند که تسبیح و تهلیل و تحمید و تمجید میگویند پس فرمان رسد که ای فرشتگان گواه میگیرم شما را که بیامرزیدم ایشان را پس فرشته گوید یا رب و در میان این ذاکران فلان است که نیست از جمله ذاکران برای حاجت خود آمده بود ناگاه میان ایشان نشست فرمان شود که ایشان قومی اند که بی بهره نشود همنشین ایشان او را نیز آمرزیدم ؎

فطوبی لهم ثم طوبی لهم	وبشری لهم ثم بشری لهم

جوهر حضرت جبرئیل علی نبینا و آله و علیه السلام بحضور حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم التماس نمودند که جناب خداوند تعالی میفرماید که دادم امت ترا که ندادم هیچ امت را

فرمودند چیست عرض کردند. فاذکرونی اذکرکم و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم
که هر که مطیع باشد حضرت خداوند تعالی را پس او ذاکر او سبحانه گویند اگرچه اندک باشد او را نماز و روزه و تلاوت
قرآن مجید و هر که عاصی شود فراموش کند ذکر او سبحانه اگرچه بسیار بود او را نماز و روزه و تلاوت قرآن مجید
و فرمودند اگر کسی می نشیند با قوم که ذکر میکنند حضرت خداوند تعالی را از نماز فجر تا طلوع آفتاب دوست ترست
بسوی من از اینکه آزاد کند چهار فرزند از فرزندان اسمعیل و اگر می نشیند با قوم که ذکر میکنند حضرت خداوند تعالی را
از نماز عصر تا نماز مغرب دوست ترست نزدیک من از اینکه آزاد کند چهار فرزند از فرزندان اسمعیل و فرمودند
که ذکر مولی بر زبان داشتن نشان ایمان ست و بیزاری از نفاق و حصاریست از دیو و حرزیست از دوزخ

جوهر در خبرست که شیطان بر سینه بنی آدم نشسته است چون ذکر میگوید دور می شود و چون غافل
شود از ذکر لقمه میکند در دهن خود دل ویرا پس در حکایت می آرد دل ویرا و به حدیث نفس می دارد
و در آرزوی فاسد مے اندازد

جوهر هر که ذاکر باشد از آفتها ایمن بود و از شر شیطان و نفس برهد و ذکر در گور مونس او باشد

جوهر اطمینان دل بجز ذکر حضرت خداوند تعالی محال ست زیرا که مطلوب و محبوب دل ذات حضرت
خداوند تعالی ست و ذکر صفتے ست از صفات حق تعالے لاجرم دل بذکر حضرت خداوند تعالی غذا
حاصل کند و قوی و پاک و روشن شود و قرب حضرت خداوند تعالی یابد ؎

یاد حق آمد غذاے روح را | مرهم آمد این دل مجروح را

جوهر مراد از ذکر محبت و معرفت مذکورست و فنا در مذکور و بقا بمذکورست و ذکر با فکر معتبرست که
ذکر بی فکر مثال علم بے عمل ست هر ذکر که بفکر باشد فتح باب کند و فکر در ذکر آنست که نفی اغیار کنی و اثبات
یار و حقیقت ذکر آنست که فراموش کند ماسوی الله تعالی را در ذکر و مقصود از ذکر استغراق ست بمذکور
و علامتش اینکه التفات نکند دل ذاکر بسوی ذکر زیرا که التفات بسوی ذکر حجابی ست و گاه در حالت
ذکر از بن دندان حلاوتے شیرین تر از شهد پیدا می شود و این وقتی بود که بحقیقت ذکر رسد و گاهے
هیبتی در دلش افتد و هستی او نیست شود و این را عالم فنا گویند و این وقتی بود که بذکر روح رسد

جوهر روایت ست که حضرت علی کرم الله تعالی وجهه فرمودند یا رسول الله دلنی علی اقرب الطریق
الی الله تعالی و اسهلها علی عباده و افضلها عند الله فقال رسول الله تعالی صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم علیک بمداومة الذکر لله تعالی فقال کیف اذکر یا رسول الله فقال
رسول الله غمض عینیک و اسمع منی ثلث مراة والنبی یقول ثلث مراة و علی یسمع ثم قیل

علی ثلث مرات والنبی علیہ السلام یسمع - از شرح اسماء حسنی حضرت عینی

جوہر ذکر بر چہار وجہ است اول آنکہ لسان ذاکر باشد و دل غافل دوم آنکہ زبان ذاکر بود و دل
با ویار لیکن گاہ گاہ غافل می شود بخلاف زبان سوم آنکہ زبان موافقت دارد با دل و دل با زبان
لیکن گاہ گاہ ہر دو غافل می شوند چہارم آنکہ زبان غافل بود و دل ذاکر

جوہر استیلاے ذاکر بر ذکر آنست کہ ذاکر ذکر بتکلف گوید و ذکر از دست بیرود
و این را کشاکش گویند و استیلاے ذکر بر ذاکر آنکہ بے اختیار ذکر بر زبان جاری گردد
و چون در نظر ذاکر جز مذکور نماید این استغراق ذکر ست در شہود مذکور و چون ذاکر در وجود
مذکور فانی شود و بادصاف مذکور متجلی گردد این استیلاے ذاکر ست در وجود مذکور - و استیلاے
مذکور بر ذاکر و ذکر و این مقام تجلی و شہود حق است

جوہر حضرت رسالت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند ہر کہ خواہد حق تعالیٰ ذنوب
او بخشد بگوید لا الہ الا اللہ و اگر خواہد کہ محفوظ دارد از ذنوب بگوید اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم

جوہر اللہ حاضری گوید باین معنی کہ من حاضرم بحضور او یعنی موجودم بوجود او و او حاضرست بحضور
من یعنی ظاہرست بوجود من و اللہ ناظری گوید و ملاحظہ کند کہ من ناظرم بنظر او و او ناظرست بنظر من
و اللہ معی گوید باین کہ من باوی ام بصورت او یعنی باطلاق او و او بامن ست بصورت من یعنی بتقید من و جہ

جوہر بسوی خود متوجہ شود و اللہ حاضری گوید و تصور کند کہ او سبحانہ حاضرست باین صورت پس بر خود
نظر کند و اللہ ناظری گوید و تصور نماید کہ او ناظرست باین نظر پس اللہ معی گوید و معیت جناب حق سبحانہ
و تعالیٰ با خود مشاہدہ این را شغل معیت گویند

جوہر اللہ حاضری اللہ ناظری گوید و تصور کند کہ جناب حق سبحانہ و تعالیٰ موجود ست -

جوہر چشم بر بندد و نظر بر دل گمارد و جناب حق سبحانہ و تعالیٰ را حاضر و ناظر و مع خود داند -

جوہر ہو الاول والآخر والظاہر والباطن اول ست کہ قبل او ہیچ شے نبود و آخرست کہ بعد
فناے عالم باقی خواہد ماند و ظاہرست باعتبار صفات و افعال خود و باطن ست باعتبار ذات خود
درین مفہوم چنان مستغرق گردد کہ سواے او سبحانہ و تعالیٰ ہیچ شے در خیال نیاید -

جوہر دم آنکہ ہو الاول ہو الآخر ہو الظاہر ہو الباطن را ذکر روح گویند ہمواظبت این رساند کہ
مدت در غیبت و شہادت از ازل تا ابد یک ہستی خالص معاینہ می کند و بمرتبہ بی کیفی برسد سندش
اینست کہ جلسہ معہودہ نشستہ ہو الاول گویان بہ بناگوش چپ ضرب کند و ہو الآخر گویان بر زانوی راست

وہو الظاہر بر دوش راست وہو الباطن بر دل باز ہمین نوع از سر گیرد و فکر معنی ماند ست ندہد یعنے
ہمہ اوست چہ در مرتبہ اولیت وچہ در مرتبہ آخریت وچہ در مرتبہ ظہور وچہ در مرتبہ بطون۔

جوہر سالک التفات نکند سوی بروق ولوامع ولوائح والوان منورہ وبروق آنست کہ برق ہوا
بجہد وزود منقطع شود وہرچہ سالک را در اثنا ذکر در صورت بروق می آید گاہ بود کہ نور ذکر باشد وگاہ
بود کہ از غلبات انوار روحانیت حجب صفات بشری متحرق شود بمثال ابر وپرتو انوار روحانیت در صورت
برق مشاہدہ افتد ولوامع را المعان متعاقب بود واندکے توقف کند۔ وآن از نور ذکر باشد واز نور وضو
ولوائح از نور نماز وقرآن مجید وایمان واسلام باشد وانچہ در صورت چراغ وشمع وماند آن بیند نورے
بود مقتبس از ولایت شیخ یا از حضرت نبوت یا از ایمان واسلام یا از استفادہ علوم یا از نور قرآن مجید
وآن چراغ وشمع دل بود کہ بدان مقدار نور منور شدہ است واگر در صورت قندیل ومشکات بیند نور
عرفان بود وانچہ در صورت علویات بیند چون کواکب واقمار وشموس از انوار روحانیت بود کہ بر آسمان
دل بقدر صقالت آن ظاہر می شود وگاہ بود کہ کوکب خرد یا بزرگ را آسمان بیند بداند کہ آئینہ دل
بقدر کوکب صاف شدہ وآسمان جرم دل بود وکوکب نور روح بقدر صفاے دل واگر بے آسمان بیند
عکس نور دل بود یا نور عقل یا نور ایمان وگاہ نفس چنان صاف شود کہ آسمان وار در نظر آید وچون آئینہ
دل تمام صفا یابد ماہ تمام بیند واگر نہ ناقص بیند وچون بکمال صفا گیرد پرتو نور روح بود بمثال خورشید
بیند وچند انکہ صفا زیادہ تر خورشید درخشان تر باشد۔ واگر ماہ وخورشید یکبار بیند ماہ دل بود کہ از عکس
نور روح منور شدہ است وخورشید روح باشد۔ واگر آفتاب ومہتاب وستارگان در حوض یا در دریا یا در
جوی آب یا در چاہ بیند از انوار روح بود۔

جوہر بجلسہ مربع بقوت تمام دم از سوراخ چپ بینی لا الہ گویان بکشد واز ہمون راہ یا از سوراخ
راست الا اللہ گویان بگذارد یا الا اللہ گویان بکشد والا اللہ گویان بگذارد یا اللہ گویان بکشد
واللہ گویان بگذارد یا اللہ گویان بکشد وہو گویان بگذارد یا ہو گویان بکشد وہو گویان بگذارد
این را ذکر جاروب نامند در نفی ماسوا وسلب خواطر دخلی عظیم دارد واگر کشش دم از سوراخ راست کنی
مضرت شدید بدماغ رسد کہ علاج آن دشوار ست۔

جوہر مراقبہ برزخ عبارت از انست کہ انسان کامل را ظاہرا وباطنا بخود قرار دہد۔

جوہر ہر کہ بر تلاوت سورہ ماعون مداومت نماید مطاع ومستجاب الدعوات شود۔

جوہر بدانکہ انسان کہ عالم صغیر عبارت از انست مرکب از اجزاے عشرہ است وآنرا لطائف عشرہ

می نامند پنج ازان از عالم خلق و آن نفس و عناصر اربعه است و پنج از عالم امر یعنی عالمی که از اوصاف و لوازم
جسمانی منزه و مبراست و آن قلب روح و سر و خفی و اخفی ست حق تعالی بعد تسویه هیکل جسمانی انسانی که از اجزاے
عالم خلق ترتیب و ترکیب یافته هر یکے را از خمسه عالم امر که فوق العرش بلامکانی موصوف اند بموضع از مواضع
جسمانی انسانی که مناسبتی بآن داشت تعلق بخشید تا انسان جامع خلق و امر شود و مستحق اسم صغیر گردد پس
اول مشغول بلطیفه قلب میکنند و آن تعلق دارد بمضغه که زیر پستان چپ معلق ست و آنرا قلب صنوبرے
میخوانند و طریق مشغولی چنانست که سالک متوجه بقلب صنوبری شود و بداند که این مضغه بمثابه حجره است
که آن لطیفه بآن تعلق دارد و اسم مبارک الله را بران مضغه جاری گرداند و دران وقت دم زیر ناف
حبس کند و زبان بکام چسپاند جمیع حواس یکسو کرده توجه تمام بقلب صنوبری نموده مسمی اسم مذکور بصفت
بیچون و بیچگون ملاحظه نماید و تصور صورت قلب و تصور نقش الله و صفتی از صفات مثل سمیع و
بصیر و حاضر و ناظر هیچ نماید و دم تا آنوقت نگاه دارد که در حضور فتور و خللی نیفتد و بدین طریق مداومت
نماید و در اوقات چه نشستن و برخاستن و چه خوردن و آشامیدن و چه گفتن و چه خفتن شعور باقی باشد
در نگاهداشت جهد بلیغ نماید بفضل الهی حرارت و گرمی و شوق و ذوق خواهد یافت و آثار و انوار مترتب
خواهد شد و نور قلب را زرد مقرر نموده اند فنا و غیبتی هم دست خواهد داد و چیزی دران غیبت بقدر
استعداد بران خواهد کشاد و کمال کشایش این لطیفه آنست که در فعل حق تعالی فانی گردد و بهمان
فعل باقی شود پس سالک درین وقت خود را مسلوب الفعل و بیکار خواهد یافت و تمامی افعال خود را
افعال حق تعالی خواهد دانست و معلوم و مشهود او بغیر حق تعالی نخواهد ماند ماسوا مطلقا فراموش خواهد شد
و این فراموشی کسی را تا مدت دراز و کسی را تا تمام عمر می ماند بحدے که اگر به تکلیف او را یاد دهانند
یاد نمی آید سالک درین وقت داخل دائره ولایت می شود این مرتبه را تجلی فعلی و فنای قلب می نامند
و ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت آدم ست هر که آدمی المشرب باشد وصول او بجناب او تعالے
از همین لطیفه خواهد بود و سیر او بسائر لطائف نخواهد افتاد مگر آنکه مرشد کامل بهمت کشش ببرد من بعد
بلطیفه روح مشغول میکنند و آن بمضغی که زیر پستان راست ست تعلق دارد و این لطیفه بفنا و بقا
در صفات ثبوتیه سبحانه و تعالی مشرف می شود و سالک در سیر این لطیفه صفات خود را از خود مسلوب
می یابد و بحق منسوب میداند چه سمع و چه بصر و جمیع صفات را چنان می شناسد که حق تعالے می شنود و
می بیند و خود نه سمع دارد و نه بصر و حصول این حالت را از تجلی صفات میگویند نور این لطیفه
سرخ ست و ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت ابراهیم ست هر که ابراهیمی المشرب باشد وصول بجناب

او تعالی بعد قطع لطیفہ قلب ازہمین لطیفہ خواہد بود و من بعد بلطیفہ سر که مابین وسط سینہ و قلب تعلق دارد مشغول
می کنند و این لطیفہ را تجلی شیونات ذاتیہ فنا و بقا حاصل می شود و این لطیفہ را نور سفید نشان میدہند
و ولایت این لطیفہ زیر قدم حضرت موسیٰ ست و وصول موسوی المشرب بجناب او تعالی بعد مراتب
سابقہ ازہمین لطیفہ خواہد بود و من بعد بلطیفہ خفی که مابین روح و وسط سینہ تعلق دارد مشغول می کنند
فنا این لطیفہ در صفات سلبیہ است و نور این لطیفہ را نور سیاہ معین کردہ اند و ولایت این لطیفہ
زیر قدم عیسیٰ ست و وصول عیسوی المشرب بجناب او تعالے بعد قطع درجات سابقہ ازہمین لطیفہ
خواہد بود و من بعد بلطیفہ اخفی که بوسط سینہ تعلق دارد مشغول می سازند فنا این لطیفہ تجلی مرتبہ
برزخیت و مرتبہ تنزیہ و مرتبہ احدیت مجردہ است می شود و نور این لطیفہ را نور سبز فرمودہ اند و ولایت
این لطیفہ زیر قدم حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ست هر که محمدی المشرب باشد
وصول او بجناب او ازہمین لطیفہ خواہد بود بعد طے مراتب سابقہ قلب را از تجلی ظلال صفات نصیب است
و سیر در دائرہ ظلال ولایت صغریٰ که ولایت اولیاست و لطیفہ نفس را از تجلی صفات بہرہ است و سیر
در دائرہ صفات ولایت کبریٰ که ولایت انبیاست و از عناصر اربعہ سہ عنصر را غیر از خاک از تجلی
صفات باعتبار اسم الباطن حصہ است چنانچہ نفس را از تجلی صفات باعتبار اسم الظاہر نصیبہ بود
و سیر درین دائرہ ولایت علیا که ولایت ملائکہ است و عنصر خاک را از تجلی ذات بہرہ است که
کمالات نبوت ست و بعد از حصول کمال لطائف عشرہ و فناے آنہا تجلی برہیئت وحدانی افتد
چون که از لطائف خمسہ عالم امر فراغ حاصل می نمایند معاملہ بالطائف عالم خلق می افتد

وآن نفس و عناصر اربعہ اند

جوہر انسان که عالم صغیر عبارت ازانست مرکب از اجزاے عشرہ که اصول آنہا در عالم
کبیر ست و پنج ازان از عالم امر که قلب و روح و سر و خفی و اخفی باشد و پنج ازان از عالم خلق که
نفس و عناصر اربعہ باشد چنانچہ اصول عناصر در عالم خلق موجود اند ہمچنین اصول لطائف خمسہ
مذکورہ در عالم امر که عبارت از فوق عرش ست و بلا مکانیت متحقق و فوق عرش مجید و تحت اصول
دیگر اصل قلب ست لہذا قلب را برزخ درمیان عالم خلق و امر فرمودہ اند چہ منتہای عالم خلق
عرش ست و باین وجہ که عرش منتہاے عالم خلق ست و رو بامر دارد و برا برزخ گفتہ اند و فوق قلب
اصل روح ست و فوق آن اصل سر و فوق آن اصل خفی و فوق آن اصل اخفی حق تعالی خواست
که انسان را بمقتضای حکمت بالغہ باین نوع ترکیب دہد بعد از تسویہ قالب ہر یکی ازین لطائف خمسہ را

تعلقی و تعشقی باین عناصر جسمانی داده از فوق العرش فرود آورده و بمقام خاص که هر یکے را با آن مقام مناسبت بود متمکن ساخت لطیفهٔ قلب را در بن مضغه که در تہ پستان چپ ست و قلب صنوبری‌ش خوانند جا داده صنوبری‌ش برائے آن گویند که مانند ثمر صنوبر مقلوب ست و اصل الاصل این لطیفه صفت اضافیه حق ست که عبارت از فعل و تکوین ست کمال این لطیفه آنست که در فعل حق فانی و مستهلک گردد و بهمان فعل بقا یابد و این زمان سالک خود را مغلوب الفعل خواهد یافت و افعال خود منسوب بحق خواهد ساخت فنائے قلب و تجلی فعلی کنایت از ہمین مقام ست و نشان آن آنست که تعلق علمی و حبی بغیر حق نماند۔

جوہر مرض دل سه چیز ست که بدان بغیر جناب حق سبحانه و تعالی مشغول ست یکی حدیث نفس که ہمیشه بقصد و اختیار در دل حدیث میکند خواه در خلا و خواه در ملا دوم خطره و آن بغیر قصد می آید و می رود سوم نظر بغیر یعنی علم با شیاء متکثره و اصل در علاج این مرض شغل باطن ست۔

جوہر مرض دل کفار کفر و شرک جلی ست و مرض دل مومن معاصی و شرک خفی مرض القلب اشد من جمیع البلایا۔ علاج ترک صحبت دنیا و مال و جاه و اختلاط خلائق از خویش و بیگانه و تحرز از سخن لایعنی و تجنب از بسیار خواب و خنده و خالی داشتن معده از طعام قلة الطعام و قلة الکلام و قلة المنام صحت دل یکی تنهائی از خلق دوم خاموشی سوم عزم پیش دل داشتن و نفی کردن خطره دوم اجس از دل

جوہر ملک العلما مولوی عبد [illegible] قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که نزد صوفیه کرام حقیقت روح تعینی ست مجرد از ماده و لطیفهٔ الٰهیه است بازاء نفس کل و عقل کل که عبارت از لوح و قلم ست و روح مشتمل ست بران هر دو و این مظهر جامعه است در عالم امکانی مر اشیاء کونیه را و اسماء الٰهیه را و هر علمی که میخواهد از عقل کل و نفس کل میگیرد و در اخذ علوم حاجت بسوے فکر ندارد و متعین و متصور می شود بصورت روح حیوانی و روح حیوانی جسمی ست لطیف برزخ میان عالم مجرد و مادی و صاحب قوا است و یک پرتو از عقل کل یک قوت وی است و این عقل جزوی ست و روح متعین و متصور بامداد این قوت فرق میکند میان خیر و شر و نافع و ضار و دیگر پرتو از نفس کل قوت دیگر ست مر این روح را و آنرا نفس جزئی می نامند و چون نفس کل برائے تدبیر عالم ست و هر جزوی از اجزاء عالم را هر جزئی که ضروریست از نفس کل میرسد برائے ابقاء عالم همچنین نفس جزو در انچه صلاح بدن می باشد بوی میرساند برائے ابقاء بدن بهر کمال لهذا نفس جزو روح را مشغول میکند برای ارتکاب آنکه مقتضی بدن حیوانیت ست و چنانکه

نفس کل علومی و تدبیراتی میگیرد که در ابقاء عالم آنرا دخل ست همچنین نفس جزء از عقل جزء تدبیراتی و فکرها میگیرد
تا عمارت بدن خراب و ضعیف نگردد لیکن این نفس نمی کوشد مگر در حظوظ بدنیه و از قوی دیگر مراین روح
قوت شیطانیه است که آن اغوا میکند نفس را بر ارتکاب محرمات که بآنها حظ بدنی حاصل شود پس مقتضی نفس و
قوت شیطانیه آنست که بدن در دنیا صالح ماند لیکن نفس را از اصلاح اخروی کاری نیست و نه از فساد
اخروی و اما قوت شیطانیه پس فساد آخرت میخواهد و روح را یک قوت ملکی ست که آن امور مصلحه آخرت
میخواهد و بدان امر می کند لیکن قوت ملکیه چون ساجد ست و مطیع روح ست پس مانع نمی آید از انچه که می کند
از شرور بجز نهی و چون نمی شنید ساکت می ماند برای اینکه مطیع و ساجد ست و قوت شیطانیه چون که ساجد
و مطیع نیست مانع می آید از خیرات و باعث می شود بر شرور و نفس و شیطان اگرچه مشارک اند در ابقاء
مصالح بدنیه دنیویه لیکن مادام که از اغوا قوت شیطانیه در معاصی می اندازد برای تلذذات بدنیه آن
نفس را اماره میگویند و چون مهذب شد اندکی از تهذیب تا باین رسید و چون که خود را ملامت میکند
بر اتباع قوت شیطانیه بعد فعل و اتیان اوامر قوت شیطانیه آن نفس را لوامه گویند چون زیاده تهذیب
یافت که بر قول قوت ملکیه عمل کند و اطمینان باین میگیرد و قول شیطانیه را راه ندهد آنرا نفس مطمئنه
گویند و چون صفات ملکیه بر و غالب آمد او بحیر کند نه شر آنرا نفس ملهمه گویند و این تسمیه ها باعتبار مراتب
و اعتبارات ست نه بنظر اختلاف در ذات و قوت شیطانیه اصلا مهذب نمی گردد غایت این ست که
مقهور میگردد و دوام بشر نمی تواند کرد از مقهوریت اگرچه در پی آن می باشد و چون نفس مهذب شد و قوت
شیطانیه مقهور گشت روح متعین بکمال روحی رسد و علوم غیبیه از عقل کل و نفس کل میگیرد بلکه مستغرق
در حضرت حق تعالی می باشد و تا انکشاف اعیان ثابته رسد و تفصیل این امور عرض عریض دارد با بجمله
روح انسانی لطیفه مذکوره است متعین و متصور بروح حیوانی ست و نسبت روح حیوانی بوی نسبت متعین
بمطلق جزئی ست نه کلی و انچه که شیخ عبدالرحمن جامی قدس سره نقل کرده اند از شیخ صدرالدین قونوی
که ارواح کمل عالم اند بکلیة خود یعنی که در ضمن روح حیوانی ست مقهور ست در نظر ایشان و علم ایشان
و اما عامه جاهل اند از کلیت روح خود و همین متعین را حقیقت روح خود می دانند و این متعین خاص که در
عامه است حادث ست با حدوث بدن و در کمل قدیم ست و می تواند که روح انسانی که آن لطیفه است
با خلاق خود قدیم ست و روح حیوانی که متعین ست حادث ست در همه یکسان خواه کمل باشند خواه ناقص
لیکن چونکه کمل می دانند که این حقیقت ماست گفته شد که حقیقت روح ایشان قدیم ست و چون عامه
نمی دانند حقیقت روح مگر همین متعین را گفته شد که روح ایشان حادث ست با حدوث ابدان و کسی که

حقیقت امر ملحوظ ساخت چون شیخ محب الله قدس سره گفته که روح همه یکسان قدیم ست که حقیقت روح
همه اناسی یک ست و آن لطیفهٔ الٰهیه مطلقه است و آن قدیم ست و این وجه وجیه است لیکن در کلام ایشان
لفظ جمع واقع است که ارواح کمل قدیم ست و در کلام شیخ محب الله ارواح قدیم موافق این عبارت قیصری
مگر آنکه گفته آید که جمع باعتبار تعدد که باضافت حاصل ست والله اعلم باسرار خواص عباده پس
روح حیوانی جسمی ست و متحد ست با ارواح انسانی و هیچ فرقی نیست مگر بعروج و نزول چنانکه شیخ محب الله گفته
در تفسیر قول عارفان ارواحنا اجسادنا که روح و جسد یکی ست در مرتبه عروج روح ست و در مرتبه
نزول جسد ست و این روح حیوانی جسد روح انسانی ست و بعضی بمرکب تعبیر کنند و روح انسانی اگرچه
در مرتبه اطلاق خود عالم ست باشیا و از لذات و الم بری ست لیکن چون متصور شد روح حیوانی گردید
درین مرتبه از علوم ساده است و بعد تعلق ببدن علوم پیدا میکند و بلذت و الم متصف میگردد و این روح
حیوانی ساری ست در بدن باین نمط که هر جزوی از اجزاء روح حیوانی منطبق بر هر جزوی از اجزاء بدن است
نه باین معنی که فلاسفه گویند در روح حیوانی مصطلح ایشان که بخار اغذیه است که ساریست در مسامات بدن
بلکه این سریان مجهول الکنه است اشبه باتحاد ست و این روح از بدن خارج می شود در وقت موت
چنانکه در احادیث تصریح بدان ست و ایمان بآن فرض ست و بدن برزخی میگیرد و ازین روح تا
آن بدن برزخی سوال کرده می شود در قبر و این نیست که این روح معدوم میگردد چنانکه فلاسفه حکم
میکنند بر مصطلح خود و این فقیر از شاه شاکر الله قدس سره که از ارباب کشف و شهود بود شنیده که میفرمودند
که گاهی این روح حیوانی از بدن اولیا در حال حیات خارج می شود و سیر میکند و بدن اینجا مثل بدن نائم بلکه
میت می ماند و چون باز در بدن می آید هر جزوی بر هر جزو از بدن منطبق شده داخل می شود و از کلام
ایشان مفهوم می شد که این حالت بر ایشان گذشته است و نیز میفرمودند که این روح حیوانی اگرچه جسم ست
لیکن چنین الطف که داخل در اعداد مجردات ست و الطف از صور مثالیه است و این ابدیست و غیر آن
روح حیوانی ست که فلاسفه آنرا روح حیوانی گویند که متولد از بخارات اغذیه است و این تابع این جسم عنصری
و قابل فناست حقیقت روح یکی ست و تعدد ایشان بر مثال موجهاست چنانکه موجها متعدد الذات اند
و آب یک ست همچنین حقیقت روح که لطیفه الٰهیه است یک ست و چون بتعین متعدد شده متعدد الذات گشته ملک العلماء
جوهر بدانکه ارواح قبل اجساد مخلوق اند چنانکه در حدیث شریف واقع است که ان الله
خلق الارواح قبل الاجساد بالفی عام پیدا کرد الله تعالی ارواح را قبل ابدان بدو هزار سال و
شیخ عبد الرحمن جامی از شیخ صدر الدین قونوی نقل کرده اند که ارواح کمل قدیم اند که ارواح ایشان

کلی اند و ارواح عامه حادث اند با حدوث ابدان و قیصری گفت که همه ارواح قدیم اند و حدیث شریف دلالت بر وجود ارواح قبل از اجساد میکند نه بر قدم بلکه بر حدوث دلالت کند مگر آنکه گفته شود که مراد عدد الفی عام نیست بلکه کنایت از طول زمان ست و آن طول بلا نهایت ست و مراد از کلیت جامعیت ست واگرچه کلیت را دخل در قدم و حدوث معلوم نمی شود مگر این گفته آید که چون جامع ست ارواح کمل

پس وجود این ارواح مثل باقی این ارواح باشد تا این ارواح از و برایند

جوهر روح اعظم را که عبارت از حقیقت محمدی ست صلی الله تعالی علیه وآله وسلم در عالم مظاهر بسیارست از انبیا و اولیا و مقام هدایت و مرتبه قطبیت کبری در جمیع ازمنه وادوار آن حقیقت راست واین معنی را بروزات کمل خوانند و حمل این معنی بر تناسخ نمی توان کرد زیرا که تناسخ مخصوص بعضی بدون بعضی نیست واین بروز مخصوص کمل ست و ظهور حقیقت محمدی صلی الله تعالی علیه وآله وسلم در صور مختلفه کمل باشند ظهور هویت حق ست در مظاهر اسما و صفات و ادراک این معنی جز بکشف خاص میسر نیست و کمل را قوت ظهور در عالم شهادت بعد از انتقال بعالم غیب ست چه ایشان مطلق گشته اند و در برازخ مقید نیستند ـ گلشن راز

جوهر دل انسانی مظهر حضرت الوهیت ست و بحسب قابلیت و استعدادے که دارد آئینه شیونات غیر متناهیه الٰهیه گشته و محل ظهور عظمت و کبریائی حق ست و هیچ مرتبه از مراتب وجود وسعت گنجائی آنحضرت ندارد مگر دل انسان کامل و دل مظهر اسم العدل ست و اعتدال بدن و نفس و جمیع قوی نفسانی و روحانی همه منوط باوست و هیچ چیز در مراتب وجود قائم باحکام ظاهر و باطن نشد مگر دل که او صورت احدیت الجمع میان ظاهر و باطن ست و بدین سبب مظهر جمیع شیونات الٰهیه واقع شده و جامعیت انسان و کمالات او بواسطهٔ این دل ست ؎

در حقیقت دان که دل شد جام جم / می نماند اندرو هر بیش و کم
دل بود مرات وجه ذو الجلال / در دل صافی نماید حق جمال
حق نگنجد در زمین و آسمان / در دل مومن بگنجد این بدان
مظهر شان الٰهی دل بود / مظهر شانش کماهی دل بود

و دل بحسب برزخیت ظاهر و باطن مجمع اضداد و متقابل ست ـ و حقائق مراتب ظاهره و باطنه که هر دو عالم عبارت از وست و در دل انسان جمع گشته تمامت اسما متقابل الٰهیه از جلال و جمال در و بحسب قابلیت ظهور یافته و هر لحظه بموجب تعاریف احکام آن اسما ظهور بشان دیگر می نماید گاهی

بحکم غلبۂ اسماء جلالی ابلیس میگردد چه ابلیس مظہر مخصوص اسماء جلالیہ است و دوستنی دیگر مقتضای آثار احکام اسماء جمالی آدم می شود زیراکه در آدم صفات جمالی غالب وصفات جلالی مغلوب ست و دو ساعت دل بنابرین جامعیت بریک حال نیست گہ بطوف عالم علوی سے رود گہ بطوافش عالم سفلی شود۔

جواہر میگویند که دل در انسان در سه موضع است یکی اندرون سینه زیر پستان چپ وانرا دل صنوبری گویند چه آن بر شکل برگ صنوبر ست دیگر در سام الدماغ وآنرا دل مدور نامند و دل بیرنگ نیز چه خاصیت او آنست ہرگاه که سالک باین دل متوجه شود خطره اصلا روی نماید و دیگر در محل ناف وآنرا دل نیلوفری خوانند و بعضی در نشستگاه میفرمایند و نزد بعضی دل در چہار موضع ست سه مذکور چہارم

درمیان دو ابرو وآنرا دل عبرت گویند

جواہر قلب عبارتست از حقیقت جامعه انسانیه که مجموع کائنات از علوی وسفلی مفصل آنست و آن منزه است از حلول در اجسام وچونکه احضار آن دشوار ست لهذا در بدایت حال متوجه شوند بقطعه لحم ایسری صنوبری که میان قلب حقیقی واین مضغه که قلب مجازی اشارت بدوست ارتباطی ست که با ہیچ عضوی نیست

جواہر دل انسانی مظہر حضرت الوہیت ست وآئینه شیونات غیر متناہی ست ومحل ظہور عظمت وکبریائی ومحل تفصیل علم وکمالات روح اوست وجامعیت انسان وکمالات او بواسطه اوست ہیچ مرتبه از مراتب وجود وسعت گنجائی آنحضرت ندارد مگر دل وہیچ چیز در مراتب وجود قائم باحکام ظاہر و باطن نشد مگر دل

جواہر بدانکه چون قلب وروح از ارجاس بدنیه مطہر واز کدورات وانجاس جسمانیه مقدس گشت

ہر چه بوی وارد شود مطابق ما ہو الامر علیه من الله باشد

جواہر در حدیث صحیح واقع شده که خطره بدل رود اگرچه خطره چنین باشد که اعتقاد آن کفر بود ضرر ندارد تا آنکه بر زبان نیارد وچون بعد آمدن این خطره انکار بران خطره پیدا شود آن عین ایمان ست۔

جواہر آنچه در دل مردم حادث می شود بر پنج مرتبه است خطره و وسوسه وفکر وتردد وعزیمت خطره چیزیست که در دل بیاید زود بگذرد و وسوسه آنکه بیاید وزود نگذرد و وسوسه قریب ست بخطره واین ہر دو را دل مالک نیست وفکر اندیشه کردن ست در تقبیح وتحسین وتردد درمیان کردن وناکردن وعزیمت قصد ست در کردن وفکر قریب ست بعزیمت واین ہر دو را دل مالک ست وبمجرد فکر ماخوذ نباشد تا بعزم نانجامد و

حکم مواخذه بر عزیمت است

جواہر عوام ہر چیزی را که بی قصد در دل بگذرد خاطر خوانند وخواص آنچه از جناب حق سبحانه وتعالی باشد ویا از ملک آنرا خاطر نامند وہر چه از شیطان ونفس بود اگرچه خاطر نامند لیکن در حقیقت آنچه از شیطان پدید آید

وسواس خوانند و آنچه از نفس ظاهر شود هواجس نامند حرام خوار را همه وسواس بود نه خاطر و آنرا که لقمه او شبهه باشد
خاطر با وسواس و هواجس آمیخته بود۔

جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که سخن در خطره و عزیمت و فعل افتاد حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز فرمودند که اول خطره است یعنی اول چیزی که در دل مردم بگذرد و بعد از ان عزیمت یعنی بدان اندیشه دل نهد بعد از ان فعل ست یعنی آن عزیمت را بفعل رسانند بعد از ان فرمودند که عوام را تا فعل نکنند نگیرند اما خواص را هم در خطره مواخذه باشد باید که مردم در هر حالی بجناب مستطاب خداوند تعالی بگریزند زیرا که خطره و عزیمت و فعل همه آفریده جناب مستطاب خداوند تعالی است در همه احوال پناه بجناب او سبحانه جوید بعد از ان فرمودند که شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس سره میفرمودی که هیچ خطره در دل من نگذشت که من بفعل آن متهم نشدم اگرچه هرگز آن فعل نکرده بودم تا وقتیکه درویشی در خانقاه ایشان آمد شیخ ابو سعید ابو الخیر کمال معرفت او بدیدند و دانستند که چه مرد است وقت افطار دختر خود را فرمودند که کوزه آب پیش او ببر دختر اگرچه خرد بود با ادب تمام و غایت حرمت آب پیش آن درویش برد شیخ ابو سعید را ادب دختر بغایت پسندیده نمود در خاطر گذرانیدند که تا کدام بنده نیکبخت خواهد بود که این دختر در حباله او خواهد آمد چون این اندیشه در خاطر شیخ گذشت حسن موذن را که خادم خانقاه بود در بازار فرستادند و فرمودند برو و خبر از بازار بیار که در شهر چه آوازه است حسن ببازار رفت و باز آمده پیش شیخ رفت و التماس نمود که در بازار سخنی شنیده ام که هیچ گوشی طاقت شنیدن آن ندارد شیخ فرمودند که بگو عرض کرد که آن سخن بر زبان چگونه رود شیخ فرمان دادند که آنچه شنیده بباید گفت حسن التماس کرد که یک مرد دیگری را می گفت که شیخ ابو سعید میخواهد که دختر خود را در حباله خود آرد شیخ بخندیدند و فرمودند همان خطره مرا بر من مواخذه کردند چون حضرت سلطان المشائخ این حکایت تمام کردند بنده عرضداشت کرد که ازین حکایت معلوم می شود که شیخ ابو سعید در عهد خود نیکبخت ترین بندگان بوده اند فرمودند آری و بنده را درین سخن استحسان فرمودند

جوهر نیت خطره ایست که در دل می آید و غیر خدای تعالی کسی بر وی مطلع نیست۔ رسول علیه السلام فرمودند نیة المومن خیر من عمله۔ رسول علیه السلام فرمود هر که در بامداد نیت کند که امروز حضرت حق تعالی طاعت و عبادت کنم حضرت حق تعالی مرا این بنده را بدهد ثواب طاعت آن روز اگرچه دران روز عاصی شود

جوهر مطالعه نفس دو نوع ست حقوق و حظوظ و حقوق ضروری اند که قوام بدن و بقاء حیوة بدان مربوط و مشروط است پس سالک را لازم ست تمیز حقوق از حظوظ تا حقوق را امضا کند و حظوظ را نفی و مبتدی را سبب حقوق و ضرورت بلاکت بود و زیادت از حقوق و ضرورت نیز بلاکت شود و بیم فوت

در حد ضرورت حقوق لازمست و تجاوز ازان گناه و منتهی اگر از مضیق ضرورت بیرون آید و خواطر خطره ها اصغا کند زیاده خجسته بود

جوہر محققین میفرمایند که چون بر سالک در وقت اشتغال تذکر حق خطرات آید این ملاحظه دارد
که این خطرات از حق ست بلکه این ملاحظه دارد که این خطرات عین حق ست

جوہر حضرت جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که هر چند خواطر منتفی تر و ساوس مختفی تر آن نسبت
قوی تر پس کوشش می باید کرد تا خواطر متفرقه از ساحت سینه خیمه بیرون زند و نور ظهور هستی حق سبحانه و تعالی
بر باطن تو پرتو افگند و ترا از تو بستاند و از مزاحمت اغیار برهاند نه شعور بخودت ماند و نه شعور بعدم شعور بخود
بل لم یبق الا الله الواحد الاحد۔ قوله نه شعور بخودت الخ این مرتبه فنا ز فناست قوله بل لم یبق
یعنی در نظر شهود و ادراک او غیر از حق مدرک نماند و آنچه می ماند ظهور و تعین حق سبحانه باشد که دران مرتبه
آن تعین نظر باو تجلی ذاتست و این تجلی نظر باستعدادات ذوات متفاوتست

جوہر بدانکه ابلیس روحی ست مخلوق از نار و در عالم ارواح موجود ست و بهر صورتیکه خواهد متمثل
می شود و تکلم میکند با هر که خواهد و همون حقیقت که روح ناریت در انسان قوت شده موجود است که انسان
جامع جمیع حقائق ست و اغوای ابلیس بدو وجه است یکی آنکه آن روح آتشی متجسد شده تکلم کند دیگر آنکه
قوت شیطانیه که در وست در قلب وسوسه اندازد و همون روح آتشی یکی ست در جمیع افراد انسان تو شده
متحقق ست و از خصائص ذات آن سرورست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم که شیطان حضرت
ایشان مسلم شده بود در دیگرے متحقق نمی تواند شد آیا نمی بینی که شیطان آدم مسلم نشده پس دیگرے را
از اولیا چه رسد

جوہر جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم میفرمایند که قتل بے تیغ آنست که اگر شیطان مومن را
وسوسه کند باید که بلعنت وی مشغول نشود که اگر بلعنت وی مشغول شود وی شاد گردد و بگوید که از ذکر مانع شدم
مگر بگوید بسم الله الرحمن الرحیم لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم چنان بود که ویرا بے تیغ کشته باشد
و آمرزش بے توبه آنست که چون کسی برای قضای حاجت انسانی مستقبل قبله نشیند و یاد آید او را روی
از قبله بگرداند جناب خداوند تعالی او را بیامرزد بی توبه و رضای جناب خداوند تعالے بغیر عبادت و
خدمت آنست که استنجا کند باب بعد آنکه بکلوخ خود را پاک کرده باشد و توانگری بے مال آنست که بگوید
سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم از عرش
تا تحت الثری از نیکیهای آن بنده پر شود و طهارت بغیر آب آنست که بگوید در آغاز وضو بسم الله الرحمن
الرحیم پاک شود جملہ اعضا او و هر که بسم الله الرحمن الرحیم نگوید پاک نشود مگر اعضائے وضو

جمیع

جوهر در کشف الآثار منقولست از جناب تجلی مآب سر حلقه اقطاب سر دفتر افراد راس الاولیا و تاج الاصفیا سید العاشقین وسند المعشوقین متصرف فی الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی ببرکتهم ونفعنا الله تعالی بمحبتهم ورزقنا الاقتداء بسیرتهم که میفرمودند که وقتی در زمان سیاحت در صحرا افتادم وچند روز آب میسر نشد وتشنگی برمن غلبه نمود پس پاره ابر بر سرم سایه کرد وشبنم آسا بر سرم بریخت اندکی سیراب شدم بعد از آن نوری نمودار گشت بحدی که تمام افق را فرو گرفت ودر آن نور صورتی پدید آمد وگفت که من پروردگار توام حلال گردانیدم بر تو جمیع محرمات را یا آن چیزها را که حرام کرده ام بر غیر تو گفتم پناه میخواهم بجناب خداوند تعالی از شیطان رجیم دور شو ای لعین پس بمجرد گفتن این کلمه آن نور بتاریکی مبدل شد وآن صورت ماند دود برخود پیچید وگفت ای عبد القادر بحکم پروردگار از من خلاص شدی بسبب علم وفقاهتی که در منازل خویش داری تحقیق هفتاد کس اهل طریقت را بهمین واقعه گمراه ساختم پس گفتم این فضل ومنت پروردگار من است مردم از آنحضرت پرسیدند که چگونه دانسته شد که شیطانست فرمودند بقول او که حلال گردانیدم بر تو محرمات را

جوهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت سید الطائفه شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره در کتاب عمده خود می نویسند که روزی حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ابلیس را غمگین دید پرسید که این اندوه از سبب چیست عرض کرد که از رنج چهار گروه این امت اول موذنان که بانگ نماز میگویند هر که بشنود وبجواب مشغول شود گوینده وشنونده امرزیده میشود دوم غازیان چون تکبیر میگویند برای جناب خداوند تعالی ودر جنگ می آیند فرمان میشود که ایشان را با اهل بیت بیامرزیدم سوم درویشان که از کسب حلال خود بدرویشان وبهر کسی نصیب کنند حضرت خداوند عالم ایشان را وآن کسان را بیامرزد چهارم کسی که نماز بامداد بگذارد ونشیند تا آفتاب برآید پس نماز اشراق بگذارد

جوهر تمثل میکند شیطان بصورت پیر ومی نماید مرید را چیزها که فاسد گردانند بدان اعتقاد مرید وچون محکم شود ارادت مرید در حق شیخ خود محالست که تمثل کند. واین در صورتیست که شیخ متابع نبی بود وحامل شریعت وطریقت وحقیقت زیرا که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که شیخ درمیان قوم خود همچو نبی ست درمیان امت خود۔

جوهر از حضرت ام المومنین عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها آمده است که فرمودند سیر نشد حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم سه روز پیاپی از نان گندم تا گذشتند ازین عالم ودر روایت

دیگر آمده از نان جو دو روز پیاپی واگر سیر خاستند آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم عطا میفرمود حضرت
خداوند تعالی چیزیکه در خیال نیاید و در وهم نگنجد و فرمودند آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم
که عرض کرده شد بر من که گردانیده شود برای تو بطحا مکه طلا پس گفتم لا یا رب مگر دان همچنین گرسنه می شوم
روزی و سیر می شوم روزی دیگر پس روزی که گرسنه می باشم تضرع می کنم بسوی تو و دعا می کنم ترا و روزی که
سیر می شوم حمد می گویم و ثنا میگویم بر تو و در حدیث دیگر آمده که حضرت جبرئیل علی نبینا وآله وعلیه السلام عرض کرد
با آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که جناب خداوند عالم میفرماید آیا دوست داری که بگردانم
برای تو این کوهها را طلا و باشند با تو هر جا که باشی پس فرمودند ای جبرئیل دنیا خانه کسی ست که نیست
مراو را خانه ومال کسی ست که نیست او را مال و جمع میکند آنرا کسی که نیست آنرا عقل پس عرض کردند حضرت
جبرئیل ثابت دارد ترا یا محمد صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حضرت خداوند تعالی بقول ثابت و فرمودند
حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها که نگذاشتند رسول الله تعالی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم درهمی
نه دیناری و نه شاتی و نه بعیری و در حدیث عمرو بن الحارث آمده که نگذاشتند مگر سلاح را و بغل و زمینی را که
گردانیده بود آنرا صدقه و فرمودند حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها که وفات یافت آنحضرت صلی الله تعالی
علیه وآله وسلم و نبود در خانه من چیزی که بخورد او را جگرداری مگر نصف کیل از جو در طاق خانه افتاده و فرمودند
که در نگ میکردیم یک ماه که نمی افروختیم آتش را و نبود خوراک ما مگر خرما و آب و فرمودند حضرت ابن عباس
رضی الله تعالی عنهما که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وسلم واهل حضرت ایشان شبهای پیاپی گرسنه می بودند
و فرمودند حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها که سیر نخورد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم هرگز و
شکایت نکرد بسوی کسی و بود فاقه نزد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم دوست و می گریستم از جهت شفقت
بر آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم از آنچه می دیدم حال حضرت ایشان را و می گفتم روحی فداک یا
رسول الله کاشکے پسند میکردی از دنیا بچیزی که قوت می شد و قوت می بخشید میفرمودند ای عایشه چه کار است
مرا با دنیا و چه کنم من دنیا را و فرمودند حضرت عایشه نبود زیرافکندنی آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم که خواب میکردند بر آن مگر چیزی که آگندنی وی پوست درخت خرما بود و مرویست از حفصه که گفت
بود فرش رسول الله پلاسی که دوته میکردیم پس خواب میکردند پس ته میکردم و بود که خواب میکردند آنحضرت
صلی الله تعالی علیه وآله وسلم احیانا بر حصیر بافته شده برسنی از برگ خرما۔

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشایخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز بلفظ مبارک
راندند که کمال هر درجه چهار چیز پیدا می شود قلة الطعام وقلة الکلام وقلة المنام وقلة الصحبة مع الانام

جوهر بدانکه تا سالک گرسنگی اختیار نکند از حرص و هوا نفس خلاص نیابد اهل الله دوست دارند
گرسنگی را که گرسنگی طعام صدیقین ست و ثمره گرسنگی همه رحمانی ست و نتیجه سیری همه شیطانی همه علم و حکمت در
گرسنگی نهاده اند و همه معصیت و جهل در سیری تعبیه کرده پس اکل حلال اختیار کند بقدرے که بدن محفوظ باشد
و این قدر قوت پیدا شود که در مجاهده با نفس و عبادت جناب خداوند تعالی فتور نیفتد و ازین زیاده
خوردن راه زن طریقت ست و نیز در خوردن تلذذ نفس ملحوظ نباشد بلکه بقاء قوت که نزد این طائفه
علیه هر چیزے که بهوا خورد همان اسراف ست و بتدریج طعام کم کند و بر طریقی نخورد که گرسنگی مزاحمت دهد
و آنچنان هم نخورد که در معده گرانی پدید آید که از عبادت باز دارد و کاهلی آرد و هر چه خورد با حضور و ذکر جناب
خداوند تعالی بخورد زیرا که طعام بذاته علت ست و ذکر جناب حق سبحانه و تعالی داروی اوست پس اگر
بر خود گرانی از طعام یابد ذکر بسیار گوید یا نماز بسیار گذارد و در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند که گرسنگی و بیداری بر دماغ را ضائع میگرداند و از ادراک حقائق و دقائق
باز میدارد و ازینجهت ست که در کشف بعضی از اهل ریاضت غلطها واقع شده است و صاحب مثنوی
معنوی قدس سره میفرمایند ؎

چون گرسنه می‌شوی سگ می‌شوی	تند و بدکردار و بدرگ می‌شوی
چون تو گشتی سیر مرداری شدی	منحبہ چون نقش دیواری شدی
پس دمی مردار و دیگر دم سگی	چون کنی در راه شیران همتگی
آلت اشکار خود را سگ مدان	کمترک انداز سگ را استخوان
زانکه سگ چون سیر شد سرکش شود	کی سوی صید و شکار خوش دود

جوهر در آفة الکلام بدانکه زبان ترجمان قلب ست و مفتاح خیر و شر و تحرز زبان سخت ترست
و نگاهداشت از شر او از همه اعضا دشوارتر و شرط ست سالک را دوام سکوت از لایعنی قول باشد
یا فعل یا فکر و خاموشی مخصوص بزبان نیست بدل و جوارح هم باید که از ینها غیر رضاء حق سبحانه و تعالی
نیاید و این خاموشی اهم ترین خاموشی ست پس باید که اغلب احوال ساکت ماند و بدون حاجت
کلام خالی از ذکر خداوند تعالی نگوید که سلامتی در خاموشی نهاده اند و هر خاموشی که نباشد در فکر صنع و
یاد حق تعالی آن سهو ست و هر نطق که نباشد در ذکر حق تعالی آن لغو ست و حضرت سید عالم صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند هر که ایمان آرد بحضرت خداوند تعالی سخنی نیک بگوید که در آن
فائده او و شنونده باشد یا ساکت ماند و فرمودند که نیافرید حق تعالی در آدمی فاضل تر از زبان بدن

زبان و سا یاد در بهشت و بدان زبان درآید در دوزخ پس بند کن زبان را که زبان سگ گزنده است والتماس
کردند که چیست که ازان خوف باشد اشارت بزبان مبارک کردند و فرمودند که ازان خوف باید کرد و
فرمودند که بامداد همه اعضاء آدمی بزبان میگویند که خود را نگهدار که در سلامتی تو سلامتی ماست و در مضرت تو
مضرت ما و روزے اعرابی عرض کرد که مرا عملی هدایت شود که بدان در بهشت روم فرمودند که طعام ده
گرسنه را و آب ده تشنه را و امر معروف و نهی منکر بجا آر و اگر این همه نتوانے زبان نگاهدار و در خبرست
هر که نگاهدارد زبان خود را از نکوهیدن مردمان بیامرزد خداوند تعالی گناهان او را و هم در خبرست که
نگاهدار زبان را و سخن مگو مگر در خیر که تغلب شیطان بر آدمی بواسطۂ زبان اوست و حضرت امیر المومنین
افضل الصدیقین رضی الله تعالی عنه در دهن مبارک خود سنگ می داشتند و سواے وقت تناول طعام
و نماز و ذکر بیرون نمی آوردند و مشائخ طریقت میفرمایند که مومن کم سخن و بسیار عمل باشد و منافق بسیار
سخن و کم عمل بود و میفرمایند که چون صلاح دل خواهی زبان را نگهدار و خاموشی لازم گیر زیرا که خاموشی پردۂ
مر جاهل را و زینتی ست عاقل را ؎ ترا خامشی ای خداوند هوش + وقارست و نااهل را پرده پوش +
و میفرمایند اگر جمعیت خواهی بیخ زبان بریدگان برو و اگر جنت خواهی سخن از دهان دریدگان بشنو و حضرت
شیخ ابو حفص حداد قدس سره فرمودند اگر بداند که آفت در سخن گفتن چیست خاموش ماند و اگر بداند
که در خاموشی چه آفت ست همیشه سخن گوید پس خیر چنین ست و شر چنین و حاصل آنست جای که گفتن برای
رضای حق تعالی بود خاموشی بد بود و جائیکه خاموشی برای رضای حق تعالی بود گفتن بد بود و حضرت
شیخ شیراز قدس سره میفرمایند ؎

تامل کنان در خطا و صواب	به از ژاژخایان حاضر جواب (بیهوده گویان ۱۲)
کمال ست در نفس انسان سخن	تو خود را بگفتار ناقص مکن

نقل ست که بزرگی در راه میگذشت پرسید که این خانه از آن کیست بعده پشیمان شد که لغو گفتم مرا درین گفتن
فائده نبود و در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که روزی بخدمت مولانا
نظام الدین قدس سره رفتیم روی بفقیر کرده فرمودند سکوت ما ایام به یا حدیث و کلام باز فرمودند بینیم
اگر این مرد از قید هستی خود رسته است هر چه کند مانع نیست و اگر بخود گرفتارست هر چه کند بروی تاوان ست (گناه ۱۲)
حضرت خواجه فرمودند که ما از خدمت مولانا بهتر ازین سخن نشنیده ام و حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب
کرم الله تعالی وجهه میفرمایند که همه نیکوئی جمع ست در چهار چیز یکی خاموشی زبان و جوارح و دل از غیر محبوب
حضرت خداوند تعالی دوم تعلق بغیر هوا بر نفس سوم نظر بر چیزی بغیر هوا از نفس چهارم حرکت به رضای حق تعالی

پس خاموشی خود را فکر گرداند و نطق خود را ذکر و نظر خود را عبرت و حرکت خود را تعبد —

جوہر طالب را باید که معده را از اکل خالی و صاف دارد و آب بسیار نخورد تا خواب بر و غلبه نکند و ہم از بہر رعایت بیداری شب ترک قیلوله نکند و در روز خود را بمعصیت ملوث نگرداند. و بین العشائین زنده دارد بذکر یا بتلاوت قرآن مجید یا بنماز یا بمراقبه بر که احیا بین العشائین کند که ورتے که بسبب اختلاط با خلق در روز بوجود آمده باشد جناب حق سبحانه و تعالی آنرا محو گرداند و گذاردن نماز تہجد بروی آسان گردد و بعد عشاء اخیره تجدید وضو کند که دران اثری عظیم ست و اگر غسل کند اولی باشد و ترک تکلم کند بعد عشاء اخیره که تکلم درین وقت زائل گرداند نور حضور را که بواسطه احیا بین العشائین حاصل شده باشد و عمداً در خواب نرود و بعد عشاء اخیره بذکر یا بنماز یا بتلاوت قرآن مجید یا بمراقبه مشغول ماند و اگر خواب غلبه کند وضو کند یا چند گام روان شود۔

جوہر بشکند نان را بہر دو دست و مقدم دارد خوردن نان شکسته را بر نان درست و اکرام کند نان را و نمالد بآن دست را و نه نهد بروی کاسه و انتظار نکند بعد حضور آن و لقمه خرد بگیرد و نیک بخاید و طعام را سرد کرده بخورد که موجب برکت ست و ہمین مسنون ست و بخورد ریزه ہاے طعام را که بر سفره افتاده باشد که ماثور ست و التفات نکند ہنگام خوردن بچپ و راست۔

جوہر اجتناب کند از آشامیدن آب در اثنای اکل مگر بجهت گرفتن لقمه در گلو یا تشنگی صادق و بسیار نخورد که آن کم میکند ہاضمه را و بگیرد در آشامیدن آب کوزه را بدست راست و بنوشد در سه دم و ابتدا کند به تسمیه و تمام کند به تحمید در ہر نفس که سنت ہمین است

جوہر بدانکه نوم حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بر قدر اعتدال بود و نمی کردند نوم فوق قدر محتاج الیه و منع نمیکردند نفس را از قدر محتاج الیه و عادت شریف بود که در شب گاہی بخواب رفتی و بعد از ان برخاستے و نماز کردی و باز بخواب رفتی ہمچنین چند بار بخفتی و برخاستی و خواب بر پہلوی ایمن کردی در جانب قبله و رخسار شریف بر کف دست راست نہادی و در صورت تعریس ایستاده کردی ذراع را و نہادی سر بر کف دست تا آسان گردد بیداری و وجه خواب بجانب یمین اینست که قلب معلق ست در جانب ایسر پس چون در جانب ایسر بخسپد دل را آسایش و راحت می باشد و چون در جانب ایمن بخسپد دل در قلق می باشد پس کسانے که طالب صحت بدن و آسایش قلب صنوبری اند چنانکه اطبا نوم بجانب ایسر کنند و آنها که طالب صحت قلب معنوی و حیات حقیقی اند چنانکه اتقیا خواب بجانب یمین اختیار کرده اند و قلب آن سرور صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم خواب نمیکرد و دائما خواه نوم بر جانب ایمن باشد یا ایسر و نهی فرمودند سید عالم

صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم از نوم بروی افتاده کردن و بدترین نوم نوم بر پشت ست و نوم بر روی از وی بدتر و گفته اند ضرر نمی کند استلقا برپشت از برای راحت بی نوم و در احیاء العلوم ست که خفتن بر چهار وجه است خفتن بر ظهر برای معتبرین که نظر کنند در آسمان و کواکب و فکر کنند در آیات آن و خفتن بر یمین برای متعبدان و برخیزندگان برای نماز شب و خفتن بر یسار برای راحت گیرندگان بهضم طعام و خفتن بر روی برای نگون بختان و بیخردان و خواب میکرد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم گاهی بر فرش و گاهی بر نطع و گاهی بر پلاس و گاهی بر زمین و بود فراش وی از چرم که حشو او لیف بود۔

(در پشت زدن و اصیدن ۱۲)

جواهر در بیداری شب اختلاف ست بعضی مشائخ اول شب بیدار بوده اند و نصفت آخرین در خواب شده برای دفع ملال تا خواب مزاحم اوقات ورد نشود و بعضی اول شب خواب کرده اند و چون نصف باقی مانده بیدار شده مشغول شدند و حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که شیخ سیف الدین باخرزی قدس سره چون یک ثلث شب گذشتی بیدار شدی امام و موذن حاضر می بودند نماز خفتن بگذاردی بعده تا صبح بیدار می بود و طریقه حضرت شیخ قطب الدین منور قدس سره در شب بیداری همین بود و بعضی از سلف همه شب بیدار بوده اند تا چهل کس از تابعین نماز بامداد گذارده اند چنانکه حضرت امام اعظم و حضرت سعید مسیب و حضرت فضیل عیاض رضی الله تعالی عنهم

جواهر مشائخ صوفیه میفرمایند انچه خواهی وقت سحر و وقت صبح خواه که سحرخیزان و صبح خیزان را در آن وقت در حضرت عزت عزتی تمام ست هرچه خواهند بے واسطه یابند

چه خوش ملکی ست ملک صبحگاهی — در آن کشور بیابی هرچه خواهی
هر آن خلعت که زان درگاه پوشند — چو آید صبحدم آنگاه پوشند

در خبر ست چون مومن را بعد ممات در لحد وضع کنند بعد جواب منکر و نکیر بسیار ندامت و حسرت خورد کاشکی در دنیا برای روشنائی گور خود شبها نماز بسیار کردمے و بیدار بودمے۔ هر کرا که قیام شب مطلوب بود باید که اسبابی را که اعانت کننده بر قیام شب باشد نگاهدارد و اسباب معین بر قیام شب بسیار اند بعضی از آن قلت اکل ست پس معده را از اکل خالی و صاف دارد تا آب بسیار نخورد که از بسیاری آب ضعیف و سست گردد و خواب بسیار غلبه کند و بعضی از آنست که تن خود را در روز بکارها مشغول دارد که بدان کارها در اعضا سستی پدید نیاید و بعضی از آنست که ترک قیلوله نکند که قیلوله سنت ست و هم از بهر اعانت بیداری شب ست و بعضی از آنست که در روز خود را بگناهان ملوث نگرداند زیرا که بسبب گناهان دل قساوت میگیرد و بدان شامت از قیام شب محروم می ماند و بعضی از آنست که بین العشائین زنده دارد و باید که تا ماه و

یا بنماز یا بمراقبه زیرا که هرگاه که صوفی احیاء بین العشائین کند کدورتی که بسبب اختلاط با خلق در روز بوجود آمده باشد خداوند تعالی آنرا محو گرداند و بعضی از انست که بعد عشاء اخیره ترک تکلم کند زیرا که چون دریں وقت بحکایات مشغول شود تازگی نور حضور که بواسطه احیاء بین العشائین شده باشد زائل گردد و بعضی از انست که بعد عشاء اخیره تجدید وضو کند و اگر تواند غسل کند و اگر خواب غلبه کند وضو کند

یا چند گام روان شود۔

جوهر بحضور سید عالم عرض کردند که از حضرت خداوند عالم بخواهند که هر دعائی که کنم آنرا اجابت فرماید فرمودند طعام خود حلال دار تا دعای تو مستجاب شود روزی حضرت افضل الصدیقین شیرے از کسب بندهٔ خویش بیاشامیدند پس از بنده پرسیدند که از کجا بوده است عرض کرد برای جماعتے کهانت کردم ایشان بمن دادند انگشت در دهن آوردند و آنرا بسختی از حلق بیرون آوردند و عرض کردند بجناب خداوندی که عذر میخواهم از انقدر که در رگها بماند و همچنین حضرت عمر خطاب از شیر شتران صدقه بغلط مقداری بیاشامید انگشت بحلق فرو کردند و آنرا بیرون انداختند۔

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرکتهم فرمودند که جوانی بخدمت حضرت سلطان ابراهیم ادهم قدس سره مرید شد و این جوان کثیر الطاعت بود چنانکه حضرت ایشان را از بسیاری طاعت و عبادت او عجب آمد با نفس خود عتاب کردند که این جوانی نودرآمده چندین طاعت میکند و ترا چندین نیست بعد از ان بنور ضمیر روشن خود معلوم کردند که آنهمه شیطانیست آنجوان لقمه تا چه وجه میخورد و شیطان او را بدان طاعت میداشت آن جوان را فرمودند از ین طعامی که من میخورم قوت خود هم ازین ساز آن جوان همچنان کرد و طعام درویشانه که حضرت ایشان میخوردند از وجه هیزم فروشی بود و آن جوان هم از ان طعام خوردن گرفت آن غلبه طاعت بی اصل او فرو نشست باندک عبادت باز آمد چنانکه نماز فریضه بحیله گزاردن گرفت تا کار آن جوان ساخته شد و بحال باز آمد کما تم

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره فرمودند که در باطن هرکس نسبت ارادت ظهوری کرد باید که آنرا از حق سبحانه و تعالی نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن جز این نیست که بکلی خود بجناب حق سبحانه و تعالی متوجه شده هستی خود را صرف آنجناب کنند و پیش محققین ثابت شده است که وجدان بر طلب مقدم ست تا حق سبحانه و تعالی بر دل بوصف ارادت تجلی نکند آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه و تعالی حاصل نشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذابست بجناب حق سبحانه و تعالی پس اول دل بنده و اجد تجلی ارادی حق سبحانه و تعالے

شده باشد بعد از آن طالب و مرید وی گشته و این را تمثیلی ست و آن آنست که شخصی در پای منظری میرود ناگاه صاحب جمالی از بالای منظری روی جلوه کرده دل دیدار بربوده در باطن وی میل و انجذاب با آن صاحب جمال پیدا شد پس در ینصورت وجدان بر طلب و ارادت مقدم ست بعضی سوال کرده اند که چون وجدان مقدم ست طلب را چه فائده ست جواب گفته اند که طلب از برای استیفای حظست دیگر آنکه وجدانی که بر طلب مقدم ست بر وجه اجمال ست و فائده در طلب آنکه آن اجمال تفصیل یابد

جوهر وقت نزول روح مرکوب بود و حال راکب و چون روح غالب شود و حال مرکوب گردد سیکے صاحب حال باشد و یکی را حال صاحب شود و آنچه اسرار حق از ایشان بیرون افتد از غلبهٔ حال بود چون حال بکمال رسد وقت شود و حال اولیا را بود و وقت انبیا را و بعضی حال را بر وقت تفضیل داده و بعضی تفضیل وقت بر حال کرده میگویند که وقت مبتدی راست و حال متوسط را و نفس منتهی را حضرت یعقوب صاحب وقت بود که گاه از فراق دیده سپید کرد و گاه از وصال بینا گشت و حضرت ابراهیم صاحب حال بود که در فراق محزون شد نه در وصال مسرور در هر چه دیدی همه حق دیدی حال صفت مراد ست و وقت صفت مرید

جوهر در سلسلهٔ قادریه ذکر اسم ذات یعنی کلمهٔ مبارک الله هفت روز بدل گوید نه بزبان تا او را حالتی پیدا آید که غیر حق نه بیند هر چه بیند او را بیند و اگر تا چهل روز مداومت نماید حق تعالی او را وجود تصرف بخشد

جوهر مقام شیخیت بالاتر از مقام ولایت ست چه ولایت عبارتست از فنا فی الله و بقا بالله و ظهور من الله و صفات او و شیخیت اشارتست از تصرف در عالم ملک و ملکوت

جوهر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب و لا نبی مرسل شان نزول این حدیث آنست که وقتی حضرت عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها در رسیدند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم فرمودند من انت فرمودند انا عائشه باز فرمودند من عائشه فرمودند بنت ابی بکر باز فرمودند من ابو بکر فرمودند صدیق باز فرمودند من محمد حضرت صدیقه دانستند که حضرت علیه السلام در عالم دیگر اند چون حضرت علیه السلام بهوش آمدند حضرت عائشه ماجرا اظهار نمودند آنحضرت علیه السلام فرمودند لی مع الله وقت الخ بهانه آنکه محمد از محمد خبر نداره و از عائشه چه خبر داره و سبحان السالکین

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالی بسره العزیز میگفتند

میفرمایند که وصل عبارت ست از انقطاع ما سوی الله و صرف التفات بهمه کوان و انهماک و استهلاک در بیرنگی
محض و اطلاق صرف کفته‌اند آن بیخودی و غیبت از جمیع حواس ست که مشابه بحالت موت ست الا آنکه موت
حضور نیست و درین نیست مگر حضور و سالکی چون باین سرحد رسد اسم ولایت مراو را مسلم بود اگرچه این حالت
یک ساعت هم باشد باز اگر صحو یند از اصحاب تمکین شده و این آخاقت گاه نمود بخشند و گاه ویرو اگر همان
بیخودی و سکر گذارند از ارباب تلوین مانند پس در سلوک چون مد نظر سالک محض اضمحلال در مشاهده
ذات بیرنگ باشد سلوکش تمام تر آید و اگر چپ و راست نظر افگند و در کثرت تعینات دیگر آویزد از جادهٔ
مستقیم دور افتاده بود و در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند وصل
پیش ما آنست که دل را بجناب حق سبحانه و تعالی آگاهی حاصل شود بر سبیل ذوق و از غیروی ذهول دست دهد
و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل
بحق سبحانه و تعالی جمع شود بر سبیل ذوق چون آن معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت اینست و آنکه
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده‌اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم مراد همین ست و آنکه
فرموده‌اند ما واسطهٔ وصول بیش نیستیم از ما منقطع می باید شد و بمقصود باید پیوست همین وصل است
و میفرمودند که اگر ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود و اگر درین حضور مستهلک باشد از ایرا است
و برا حاضر مع الله می توان گفت اما واصل مع الله نمی توان گفت و اصل آنست که اسناد حضور از و
منتفی شود و حاضر جناب حق سبحانه تعالی را داند بذات خود و علماء ظاهر گویند هر که بحضرت خداوند تعالی ایمان آورد
و یکی دانست ویکی گفت بدو رسید اگرچه در قال و قیل همیشه مشغول بود ع

خویش را بگذار و بیخود خوش درآ	اندرون بزم وصل جانفزا
نیستی از خویش عین وصل اوست	بگذر از هستی دلت گر وصل جست

جواهر و شرح رسالهٔ مکیه مذکورست که ادنی وصال بنده بحضرت خداوند تعالی مشاهده بنده است پروردگار
خود را بعین قلب اگرچه باشد آن وصال و مشاهده از بعید و این مشاهده از بعید اگر پیش از رفع حجاب ست
محاضره گویند و اگر بعد رفع حجاب ست مکاشفه گویند و مکاشفه به رفع حجاب نبود یعنی بعد رفع حجاب یقین
داند که حضرت خداوند تعالی با ما حاضر و ناظر و شاهد ست و این را نیز ادنی وصال گویند و چون تجلی ذات
شود و بمقام مشاهده اعلی در آید این را وصال اعلی گویند و سالک را اول مقام محاضره است بعده
مکاشفه بعده مشاهده پس محاضره ارباب تلوین و اهل علم الیقین راست و مکاشفه سالکان و اهل عین الیقین
راست و مشاهده ارباب تمکین و اهل حق الیقین راست - الوصال هو الرؤیة والمشاهدة بسر القلب

فی الدنیا وبعین الراس فی الآخرہ

جوہر بدانکہ رویۃ در دنیا بچشم سر امکان ندارد اما بچشم دل ممکن ست بعضی میفرمایند کہ مشاہدہ رویۃ حضرت حق تعالی است ببصیرت قلب بغیر شک و شبہہ کا نہ رآہ بالعین وبعضی میفرمایند کہ بعین چشمی کہ بر روی ست منعکس می شود چشم دل دیگر دیدیم بدین چشم بینند وبعضی گفتہ رویۃ حق تعالی در منام جائز ست وانچہ مردم در خواب می بینند از چشم دل می بینند ہمین چشم منعکس می شود در دل وبعضی گویند کہ این خواب کہ در دنیا دیدہ اند ہمچنین نیست کہ اینجا چیز دیگر بینید و فردا چیز دیگر پس ثابت شد کہ طالب جناب خداوند تعالی بلا کیف وکیفیت در دنیا بیند۔

جوہر رویۃ خداوند تعالی در دنیا بچشم دل بود در حالت بیداری چنانکہ در حالت خواب در دنیا باشد وکسی خواہد کہ بشرف رویۃ خداوند تعالی در خواب مشرف شود باید کہ سورۂ آل عمران بخواند در حدیث شریف وارد ست کسی کہ بخواند سورۂ آل عمران از دنیا بیرون نرود تا رب خود را در منام بیند و جبرئیل بر جنازۂ او نماز گذارد و فراخ شود قبر او مد بصر و در خبر ست ہر کہ سورہ طہ در چہل شب جمعہ پیاپی بخواند حق تعالی را در خواب بیند۔

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ وصال حق ز خلقیت جدائی ست ۔ ز خود بیگانہ گشتن آشنائی ست ۔ وصال بحقیقت عبارت از انست کہ سالک را از تعین وہستی مجازی وپندار دوئی کہ موسوم بخلق وخلقیت ست جدائی حاصل شود وتعین وہمی سالک کہ سبب امتیاز خلق از حق می شد مرتفع گردد فلہذا فرمود کہ ز خود بیگانہ گشتن آشنائی ست یعنی وصال وآشنائی حق آنست کہ از خودی بالکل بیگانہ شود و ہستی وتعین سالک در تجلی احدی محو وفانی گردد۔

فانی شو اگر بقات باید	بگذر ز خود ار خدات باید	
مردان کہ رہ خدا سپردند	در عالم زندگے بمردند	
گر مردن تو ز خود تمام ست	حشر تو ہم اندرین مقام ست	
حقا کہ بہرد و کون امیرے	گر پیشتر از اجل بمیرے	

جوہر صاحب شرح گلشن راز قدس سرہ میفرمایند کہ در مراتب تصفیہ سالکان را معراج روحانی بعالم مثالی گاہ وبے بدن حاصل می شود چنانکہ سالک می بیند کہ عروج بآسمانہا گاہ بترتیب وگاہ بے ترتیب می نماید و در ہر آسمانی بحسب مناسبت ارواح انبیاء واولیاء وملائکہ مشاہدہ می نماید و از آسمانہا تا بعرش وبالای عرش سیر مے نماید۔

جوہر فرمودند حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کسی کہ دوست دارد لقای حضرت خداوند تعالی را دوست دارد حضرت خداوند تعالی لقای او را وکسی کہ دشمن دارد لقای حضرت خداوند تعالی را دشمن دارد حضرت خداوند تعالی لقای او را امرا و بلقا موت داشتہ اند وفرمودند حضرت عایشہ صدیقہ رضی اللہ تعالی عنہا ما مکروہ می داریم یعنی بحکم نفس و طبیعت موت را آنحضرت صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند اینچنین نیست کہ تو فہمیدہ حضرت خداوند تعالی می بخشد محبت موت ہر کرامی خواہد از بندگان خود اگرچہ قریب ایام موت باشد۔

جوہر مشاہدہ دیدن وباکسی درجای حاضر بودن ومعائنہ روبرو چیزی را دیدن ودر اصطلاح صوفیہ مشاہدہ عبارتست از دیدن سالک ذات بی کیف را در پردہ تجلیات اسما وصفات ومعائنہ عبارتست از رویۃ حضرت حق سبحانہ وتعالی بی پردہ تجلیات ومخفی نماند کہ معائنہ را بفنا مرادوارند کہ المعائنۃ رویۃ اللہ بلا حجاب وہو الفنا وبرین تقدیر دیدن اینجا بمعنی نابودن ست چراکہ حق مطلق را بی قید تعین دیدن نتوان پس حضرت حق سبحانہ وتعالی را اعیان دیدن بی تعین بطریق مجاز باشد نہ حقیقۃ

جوہر نزد محققین عارف را مشاہدہ دوام باشد وبعضی بجانب عدم دوام میل دارند ونزد شیخ اکبر قدس سرہ مشاہدہ خلق در حق اکمل ست از مشاہدہ حق در خلق

جوہر مشاہدہ ذات مطلقہ در تعینات وتجلیات بر دو وجہ است یکی آنکہ چون نزول کند در اسما ویا ارواح ویا غیر آن پس مشاہد او نشود اولا ومشاہد شود کیفیت ظہور او درین تعین وتقید او بعد از آن متعین مشہود شود واین مشاہدہ اکمل کاملان ست ودر فتوحات مذکور ست کہ این مشاہدہ مفضل الصدیقین ست لہذا فرمودہ ما رایت شیا الا رایت اللہ قبلہ ودیگر مشاہدہ ذات مطلقہ درین تعین وتجلی خواہ مشاہدہ ذات مع این تعین وتجلی مکشوف شود ودر فتوحات گفتہ کہ این شہود عیانی بود چنانکہ میفرمود ما رایت شیا الا رایت اللہ معہ وخواہ مشاہدہ ذات بعد مشاہدہ تعین باشد۔

جوہر بدانکہ چون ما مشاہدہ حق کنیم خود را مشاہدہ کردہ باشیم وچون حق تعالی ما را مشاہدہ فرماید خود را مشاہدہ کردہ باشد از بہر آنکہ ما آئینہ حقیم وحق آئینہ ماست کہ المومن مراۃ المومن پس اگر ما او را نگریم خود را بینیم واگر او ما را بیند خود را دیدہ باشد کہ نظر کنندہ در آئینہ ہر آئینہ خود را بیند نہ آئینہ را۔

جوہر محققین میفرمایند کہ خود را مغلوب مشاہدہ ذات نباید ساخت تا تعطیل حواس لازم آید از تحصیل کمالات دیگر باز ماند این وار کسب ست جوارح بیکار نباید داشت واز مغلوبیت ہیچ حاصل نیست الا آرام واین در آخرت حاصل است کہ بعد از مولست و آنجا کسب نیست

جوهر بعضی از قائلان وحدت وجود بعلم یقینی میدانند که حضرت حق سبحانه و تعالی حقیقت و باطن جمیع موجودات ست لیکن مشاهده او سبحانه در خلق از جهت کم استعدادی خود نمی توانند و بعضی از ایشان مشاهده حضرت حق تعالی در خلق میکنند و این مرتبه اعلی ست از مرتبه اولی و بعضی از ایشان مشاهده حضرت حق تعالی در خلق و مشاهده خلق در حضرت حق تعالی میکنند بحیثیتی که یکی مر دیگری را مانع نمی آید و این مرتبه ارفع و اعلی ست از ان هر دو مرتبه

جوهر در قبض و بسط صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سالک طریق حقیقت چون از مقام محبت عام بگذرد و باوائل محبت خاص رسد داخل زمره اصحاب قلوب و ارباب احوال شود و حال قبض و بسط در دل او فرود آمدن گیرد و مقلب القلوب تعالی شانه قلب او را همواره میان این دو حال متعاقب و متناوب منقلب میدارد تا بکلی حظوظ او را از و قبض کند و از نور خودش منبسط گرداند و مراد از قبض انتزاع حظوظ ست از قلب بجهت امساک و قبض حال سرور از و و مراد از بسط اشراق غلبت بلمعات نور حال سرور و سبب وجود و منشاء قبض ظهور صفات نفس و حجاب شدن آنست و سبب بسط ارتفاع حجاب نفس ست از پیش دل و گاه بود که مبتدیان را همی یا نشاطی در نفس پدید آید پندارند که قبض ست یا بسط و بدین اشتباه در غلط افتند و نهایت قبض بسط ست و نهایت بسط فنا و در فنا قبض و بسط محال و قبض و بسط از جمله احوال نه مبتدیان را از ان نصیبی نباشد و منتهیان بسبب خروج از تحت تصرف حال از ان گذشته لاجرم مخصوص بود بمتوسطان و مبتدیان را بجای قبض و بسط خوف و رجا بود همچنانکه منتهیان را بجای آن فنا و بقا بود و خوف و رجا بحکم ایمان مشترک بود میان متوسط و مبتدی و همچنین هم و نشاط بحکم طبع و منتهیان را بجهت انسلاخ از وجود نه قبض و نه بسط و نه خوف و نه رجا و نه هم و نه نشاط الا آنکه چون نفس ایشان بمقام قلب رسیده باشد اوصاف قلب بر و ظاهر گردد و هم و نشاط او بقبض و بسط مبدل شود و بیدل قبض و بسط دل در نفس باقی ماند و هرگز مرتفع نگردد و در رساله قشیریه مذکور ست که قبض و بسط هر دو حالت اند مر کسی را که از خوف و رجا ترقی کرده است پس قبض حال عارف ست بمنزله خوف مر مبتدی را و بسط حال عارف ست بمنزله رجا مر مبتدی را و فرق میان خوف و قبض آنست که خوف از وارد در مستقبل می شود و قبض از وارد فی الحال می شود و همچنین فرق میان بسط و رجا آنکه رجا بامر حاصل در مستقبل ست و بسط بوارد حاصل فی الحال پس بنابراین مذکور قبض وارد یست بر عارف که باز دارد از مطلوب خود و از ین در غم ماند و بسط وارد یست بر عارف که مطلوب وی حاصل آید و از ان فرح ماند

جوهر بدانکه چهار اجزا که خاک و آب و باد و آتش اند و آنرا عناصر اربع گویند هر یکی را از ینها صفاتی ست

لازم پس لازم جزو ترابی کثافت و کدورت و ظلمت و جهالت و ثقالت و قساوت ست و لازم جزو مائی رغبت
و اختلاط و امتزاج بالنفوس و قبول تاثر و تلون و نسیان و میل بسوی نوم و لازم جزو هوائی میل بشهوات
نفس و کثرت ملالت در طاعت و سرعت تغیر از حالے بحالے و لازم جزو ناری غضب و کبر و استعلا و طلب
جاه و ریاست پس سالک عند العبور بر جزو ترابی در خواب یا در واقعه می بیند که قطع میکند بیابانها و عند العبور
بر جزو مائی می بیند انهار و بحار و حیاض و ریاض و عند العبور بر جزو هوائی می بیند که می پرد در هوا و بر میرود
و عند العبور بر جزو ناری ببیند چراغ و مشعله و بروق و اشیاء محرقه و عند العبور بر جزو ناری در عالم مشاهده
انوار می آید و در بدایت حال بیشتر بر مثال بروق و لوامع و لوائح پدید شود چون صقالت دل زیاده شود
بر مثال چراغ و شمع و مشعله و آتشهاء افروخته مشاهده شود بعده انوار علوی پدید شود اول بصورت کوکب
خرد بزرگ بعده بصورت ماهتاب بعده بصورت آفتاب۔

جوهر در حدیث شریف وارد ست که آخر چیزے که بیرون آید از سر صدیقان حب جاه و ریاست ست
ممکن ست که اشارت باشد بسوی خلاص صدیقین از لازمه جزو ناری که آخر عناصر ست و حب جاه بدترین
خصائل ذمیمه است که سالک اگرچه بمرتبه صدیقی برسد هم خوف جاه باقی ست اگر کرم کریم رفیق گردد آخر
از سر صدیق بیرون رود آنگاه صدیق خالص مخلص شود رزقنا الله تعالی و بجمیع الطالبین
و اعاذنا و بجمیع المومنین حب الجاه و الریاست

جوهر چون غالب می شود بر نفس صفات ذمیمه خیال نقشبندی میکند هر یکی را ازین صفات
در صورت حیوانی که آن صفت بر آن حیوان غالب بود پس اگر بر سالک صفت حرص غالب بود
آنرا در صورت موش [فاره ۱۲] و مورچه [نمل ۱۲] بیند و شره [غایت حرص ۱۲] را در صورت خنزیر و عجب را در صورت سوسمار [ضب ۱۲] و بخل را
در صورت سگ [کلب ۱۲] و قرد و حقد را در صورت مار [حیة ۱۲] و کبر را در صورت پلنگ [نمر ۱۲] و غضب را در صورت یوز [فهد ۱۲] و صفت
سبعی را در صورت شیر و شهوت را در صورت خر [حمار ۱۲] و صفت بهیمیه را در صورت گوسفند [غنم ۱۲] و صفت شیطانی را
در صورت شیاطین و دیوها و غیلان [اسد و غیره از سباع ۱۲] و مکر و حیله را در صورت روباه [ثعلب ۱۲] و خرگوش [ارنب ۱۲] و اگر آنها را بر خود غالب
و مستولی بیند بداند که این صفات بر من غالب ست پس سعی کند در تطهیر آن صفات که آن صفات
دور گردد و اگر مسخر و مغلوب بیند بداند که عبور میکند از صفات و این صفات گذشتنی ست و اگر بیند
که می کشد و قهر میکند این حیوانات را بداند که خلاص می یابد ازین صفات و اگر بیند که این صورتها
متغیر و متبدل می شود بصورتهای دیگر بداند که تبدیل صفات می شود و اگر باشد در منازعت و مکابره
با ایشان پس غافل و ایمن نباشد تا آنکه منتفی نشود اینست بیان وقائع نفسانی و شیطانی و حیوانی

وسبعی وبیان وقائع ملکی وقلبی وروحی ورحمانی آن ست که آبهای صاف وروان بیند وچشمها وحوضها
ودریاها وشهرها خوش واگر بیند که از صفاتی چند که لازم جزو ترابی اند مانند امساک وکسالت وجهالت
وقساوت وظلمت وکدورت می گذرد وقوت متخیله آنرا در لباس خیال قطع مفاوز وتلول بریده صاحب واقعه
جلوه دهد وچون بیند از صفاتی چند که لازم جزو مائی اند مانند سرعت اختلاط وامتزاج با نفوس غیریه
وقبول تلون وتاثر از صحبت ایشان ونسیان بخواب می گذرد وقوت متخیله آنرا در کسوت عبور از نهرها
وبحار جلوه دهد وچون بیند از صفاتی چند لازم جزو هوائی ست مانند میل شهوت وکثرت ملال و
سرعت تغیر از حال بحال بخواب می گذرد وقوت متخیله آنرا در صورت صعود بر هوا وتجاوز از آن جلوه
دهد وچون بیند که از صفاتی چند که لازم جزو ناری ست مانند غضب وکبر واستعلا وطلب جاه ورفعت
می گذرد وآنرا کسوت خیال مجاورت از آتش مشاهده کند وآخرش منزلے از منازل صفات که
از آن عبور کند اینست واگر حقیقت روح بر وی مکشوف شود آنرا در صورت شمس مطالعه کند واگر حقیقت
قلب بر وی مکشوف شود آنرا در صورت قمر مشاهده کند واگر صفات قلب بر وی متجلی شود آنرا در صورت
کواکب بیند وعلی هذا هر حقیقت که بر وی کشف گردد آنرا کسوت خیالی مناسب مشاهده کند ازینجهت
نام این قسم کشف متخیل کرده شد درین قسم امکان مداخلت کذب باشد ولیکن کذب محض صورت
نه بندد بسبب آنکه از ادراک روح خالی نباشد پس اگر در حال ادراک روح خواطر نفسانی با مدرک
روحانی منضم نشود ومتخیله جز حقائق مدرکه روح را لباس خیالی نه پوشاند آن واقعه یا خواب هم
صادق بود واگر بعض خواطر نفسانی با مدرکات روحانی ضم شود وحیله متخیله کسوت خیالی بپوشاند
بعضی از آن صادق بود وبعضی کاذب پس معبر ومتاول بقوت علم تعبیر وتاویل حقائق مدرکه
روحانی از شوائب خواطر نفسانی منقح وخالص گرداند وآنرا تعبیر وتاویل کند

جوهر اگر بر شخصی محبت وعشق غالب بود بصورت جویها وشراب ظاهر گردد وگاهی بصورت
اشتران مست ظاهر آید واذکار وتسبیح بصور انگور وسیب وخربزه ظهور یابد ولذت طاعت و
عبادت بصورت گلها هویدا شود وصدق واخلاص وورع وتقوی ومعرفت وتوجه تام بمبداء معلوم بصور
حور وغلمان وقصرها وجواهر نفیسه جلوه گری نماید وشهوت بصورت سگ ومار ظاهر گردد وبے غیرتی
ودیوثی بصورت خوک می نماید وناموس دنیا بصورت اژدها آید وتکبر بصورت شیر هویدا گردد
ودرندگی بصورت گرگ نماید وبخل کژدم ومور ظاهر گردد وقس علی هذا القیاس

جوهر اگر در واقعه بیند که شخصی را چشم راست نابیناست چشم چپ روشن تعبیرش آنست

که نظر او از عالم ملکوت پوشیده است و توجه او بعالم ملک ست و این حال اهل حجاب است و مرتبه عوام و اگر بیند که چشم چپ نابیناست و چشم راست روشن تعبیرش آنست که نظر او از عالم ملک پوشیده است و توجه او بعالم ملکوت ست و این حال اهل کشف ست و مرتبه خواص و اگر بیند که هر دو چشم شخصی ازین طائفه نابیناست تعبیرش آنست که نظر وی از ملک و ملکوت پوشیده است

و ناظرست بعالم لاهوت و این حال اخص الخواص ست

جوهر چون به بیند در واقعه که جنگ میکند با سباع و بهائم و با حیات و عقارب و با کفار بداند که در مجاهده نفس ست سعی کند بصدق و ثبات بر مجاهده و غافل نباشد از مکر نفس

جوهر حضرت سید الطائفه قدس سره میفرمایند که میان بنده و حضرت خداوند تعالی چهار دریاست تا آنها را قطع نکند بحضرت حق تعالی نرسد یکی دنیا و کشتی آن زهد بود دوم آدمیان و کشتی آن دور بودن ست از خلق سوم ابلیس و کشتی آن بغض ست چهارم هوا و کشتی آن مخالفت نفس ست و میفرمایند هر چشمی که بغیر حضرت خداوند تعالی مشغول شود نابینا به و هر زبان که بذکر او سبحانه نیست گنگ به و هر گوشی که بحق شنیدن مترصد نیست کر به و هر تن که بکار حضرت خداوند تعالی نیست مرده به و میفرمایند که صوفی چون زمین بود که همه پلیدیها در وی افگنند و همه نیکوئی از وی بیرون آرند پرسیدند صحبت و دوستی با که داریم فرمودند باکسی که هر نیکوئی که با تو کرده باشد بر وی فراموش بود و آنچه بر وی بود میگذارد و پرسیدند هیچ چیز فاضل تر از زیستن بود فرمودند گریستن بر گریستن پرسیدند که بنده کیست فرمودند آنکه از بندگی کسان آزاد بود

جوهر از جنید گفتند که پیران خراسان بران یافتم که حجاب سه است یک حجاب خلق و دوم دنیا سوم نفس جواب داد که این حجاب دل عام ست خاص محجوب بچیزے دیگرست روية الاعمال و مطالعة الثواب علیها و روية النعمة شیخ الاسلام گفت آنکه کردار خود بیند دل او از الله محجوب ست و آنکه پاداش جوید بران و آنکه از منعم نعمت نگرد محجوب ست و اسطی گوید مطالعة الاعواض علی الطاعات من نسیان الفضل پاداش طاعت فراخشم آمدن و طلب کردن ثواب فضل و منت الله را فراموش کردن ست

جوهر حق الله تعالی و حق عباد بجا آرد و حق جناب خداوند تعالی آنست که آنچه فرموده است همه بر پا داری و از نواهی باز مانی و حقوق عباد بسیار است پیر و مادر و پدر و استاد حقوق دارند و قرابتیان و خویشاوندان همه حقوق دارند همسایه بر همسایه حقوق دارد و غلامان و کنیزگان نیز بر مولی حقوق دارند و مسلم بر مسلم نیز حقوق دارد و حقوق پیر و مادر و پدر و استاد آنست که ایشان را

تعظیم دارد و از خدمت و بندگی ایشان تقصیر نماید اگر مرخص شرعی یا امر مباح باشد باخلاص و رغبت دل
بجا آرد و پیش ایشان آواز بلند نکند و حق مادر از حق پدر بزرگ ست اما اگر یکی بمراعات دیگری برنجد
درین محل جائی که مقام تعظیم باشد حق پدر را ترجیح دهند و جائی که مقام انعام و خدمت باشد حق مادر را
ترجیح دهد و اگر مادر و پدر سهر و و بیاید بسبب پدر استاده شود و اگر هر دو چیزی طلبند اول مادر را بدهد و مادر و
پدر را بنام گرفته نخواند و چون بیند که مادر و پدر خلاف شرع می کنند تا بتواند با ادب تمام آهسته امر معروف کند
اگر بشنوند فبها و اگر نه ساکت ماند و بدعا و استغفار ایشان مشغول گردد و حقوق قرابت آنست که مراعات
و تعظیم ایشان نیکو کند و گاه گاهی بملاقات ایشان رود و اگر قرابتی قطع کند قرابت دوم را شاید که
تواصل کند بقطع نورزد و حق مسلم بر مسلم آنست که چون وی را ببیند سلام گوید و قوی بر ضعیف سلام گوید
و راکب بر راجل و قائم بر قاعد و صحیح بر مریض یا سلام گوید منحط بر عالی از جهت اعظام چون صغیر بر کبیر
و قلیل بر کثیر و رعیت بر بادشاه و شاگرد بر استاد و مرید بر پیر

جوهر من کان لله کان الله له کسی که باشد برای الله تعالی باشد الله تعالی برای او
بدانکه الله تعالی مالک ست و عبد مملوک او بجمیع وجوه است و بودن عبد برای الله تعالی آنست
که حق عبدیت و مملوکیت ادا سازد پس الله تعالی حق مالکیت با وی ادا کند و مصلح امور او باشد و بر
خزائن خود خازن سازد و باین معنی بودن حق مالک خود شیخ ابویزید بسطامی قدس سره فرمودند ملکی اعظم
من ملکک و انت ملکی و انا ملکک و انت اعظم منی ملک من اعظم ست از ملک تو و تو ملک
من هستی و من ملک توام و تو اعظم هستی از من - چنین فرموده اند ملک العلما قدس سره

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره ؎ نشان ناشناسی ناسپاسی ست + شناسائی حق در حق
شناسی ست + یعنی نشان و علامت ناشناسی و جهل شخص آنست که ناسپاس و ناخوشنود باشد و در هرچه
بیند عیب جوئی نماید و گرفتار چون و چرا باشد و شناسائی حق یعنی خداشناسی در حق شناسی ست که حق
هر کس را بشناسی و حق هیچ کس را فروگذاشت نکنی و ضائع نگردانی

جوهر رسیدن آن نور که سبب کشف مستور می شود بدو طریق می تواند بود یکی بفیض جذبه و جذبه
عبارت از نزدیک گردانیدن حق مر بنده را بمحض عنایت ازلیت و مهیا ساختن آنچه در طی منازل
بآن شد محتاج باشد بی آنکه زحمتی و کوششی از جانب بنده باشد اللهم ارزقنا و طریق جذبه راه انبیا
و اولیاست دوم عکس برهان و برهان دلیلی است و طریق دلیل عکس طریقه جذبه است چه جذبه عدم اقتضا
وسائل ست و دلیل اقتضا نهادیل و عکس برهان اضافت بیانی باشد یعنی عکس جذبه که برهان ست

جوہر در رشحات مذکور ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ مکر الہی دوست یکی بہ نسبت عوام و دیگری بہ نسبت خواص مکری کہ بہ نسبت عوام ست ادرات نعمت ست باوجود تقصیر در خدمت و مکری کہ بہ نسبت خواص ست ابقای حال ست باوجود ترک ادب و میفرمودند کہ صاحب وجد و حال در راہی میرود و در میان آن راہ سگی خفتہ باشد وی آنرا چرا ندتا خود بآسانی تواند گذشت چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را باقی یابد داند کہ آن مکری ست از مکرہاے الہی نسبت بوی کہ باوجود آن فعل وجد و حال را بوی باز گذاشتہ ست

جوہر مکر الہی آنست کہ بندہ را چنین اسباب مساعد کند کہ بآن حیلہ برای فوز بمطلب خود کند و داند کہ درین صلاح امور ویست و در واقع دران فساد امور باشد و خلاف مطلوب بظہور آید و این مکر الہی عین حکمت ست کہ بآن مقتضی استعداد وی باو میرساند و آنچہ کہ سزاوار ست او را در واقع باو میرساند این مکر چونکہ مشتمل بر حکمت ست حقیقت مفصل نیست - و مکرہای بندہ شر محض ست۔ ملک العلما

جوہر بالفتح مکاید در اصطلاح این طائفہ علیہ عبارتست از موافقت نعمت با مخالفت شرعی و ابقاء حال با سوء ادب و اظہار آیات و کرامات بی حکم

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ فرمودند کہ ہر کرا دیدہ شود بہ از خود تصور باید کرد چہ این کس مطیع باشد و آن کس دیگر عاصی زیرا کہ شاید بود کہ طاعت این کس آخرین طاعتہا باشد و معصیت او آخرین معصیتہا بعد ازان فرمودند کہ حضرت خواجہ حسن بصری قدس سرہ میگفتی کہ ہر کرا دیدم بہ از خود تصور کردم مگر یکبار و ازان سزای خود دیدم و آنچنان بود کہ روزے حبشی را دیدم برلب آبی نشستہ و قرابہ پہلوی خود نہادہ و ہر زمان ازان قرابہ چیزی بجرع میکرد و عورتے نزدیک او نشستہ بود در خاطرم گذشت کہ باری بہ ازین ہم بہتر ازین بودم کہ کشتی در آب غرق شدن گرفت ہفت تن دران کشتی بودند ہر ہفت غرق شدن گرفتند آن حبشی بر فور خود را در آب زد و شش تن را بیرون کشید در سوی من کرد و گفت ای حسن آن یکے را تو بیرون کش حضرت خواجہ گفت کہ من متحیر ماندم بعد ازان مرا گفت درین قرابہ آبست و این عورت کہ پہلوی من نشستہ است والدہ من ست من برای امتحان تو اینجا نشستہ بودم سو کہ تو مرد ظاہر بینی۔

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ ۵ دران موضع کہ نور حق دلیل ست + چہ جاے گفتگوے جبرئیل ست و مشائخ قدس سرہ فرماید ہر گاہ کہ نور تجلی الہی رہبری نماید سالک راہ اللہ را بمقام محو انیت و کمال میرساند و سالک واصل بے وسیلہ و آلہ حق را بنور حق مشاہدہ می نماید و جبرئیل کہ صورت تمثلہ عقل و مظہر

علم ست در مقام فنا راه ندارد زیراکه در مرتبه فنا فی الله علم و عقل و ادراک و شعور و سائر صفات محو می گردد و فنا صرف را با علم و شعور منع جمع است پس ہر آینه جبرئیل را در ان مقام که نور الٰہی و لیل می شود راه نباشد و گفتگوی و پیغام او در ان مرتبه راه نمائی نتواند کرد —

جوہر در اتصال صاحب مصباح الہدایة قدس سره میفرمایند که نہایت جمله احوال شریفه اتصال محب ست بمحبوب و آن جز بعد از فنا وجود محب و بقا او بمحبوب صورت نه بندد چه قبل الفنا امکان وصول نیست آنجا که سطوات انوار قدم تاختن آرد ظلمت حدثان را چه مجال ماند و ہمچنین در حال فنا ہم میسر نگردد پس اتصال بعد از بقا وجود محب بمحبوب تواند بود تا از سطوت نور تجلی مضمحل و ناچیز نگردد و از ینجہت اہل اتصال را در مکاشفات و مشاہدات ہیچ ضعف طاری نشود و قوای ایشان از تلاشی و اضمحلال محفوظ بود و ذات ایشان از تاثیر و تغیر بسبب مخالطت با خلق و مشاہده شواہد ممنوع بود چه اگر بعد از وصول بسببی از اسباب تغیری و وہنی بحال ایشان راه یابد از ان مقام وصول رجوع کرده باشند و آن ممکن نیست ہیچ چیز از ممکنات سر واصل و ہم او را از مشاہده محبوب و اشتغال بدو مشغول و مصروف نتواند کرد چه رجوع واصل و ہمه حال با محبوب خود بود و اتصال بر دو قسم ست اتصال شہودی و اتصال وجودی اتصال شہودی وصول سر محب ست بمحبوب در مقام مشاہده چنانکه شیخ ابو الحسن نوری قدس سره فرموده‌اند الاتصال مکاشفات القلوب و مشاہدات الاسرار و اتصال وجودی عبارت ست از وصول ذات محب بصفات محبوب و اتصاف بدان و مراتب آنرا نہایت نیست چه کمال اوصاف محبوب را غایت نیست و این حال را سیر فی الله خوانند چندانکه منازل آنرا قطع کنند به نہایت آن نرسند و ہر چه در دنیا بدان رسند ہنوز اول منزلے بود از منازل وصول و بعمر ابدی در آخرت به نہایت آن نتواند رسید

جوہر معنی الاتصال بالحق الانقطاع عما دون الحق و قال الاتصال بالحق علی قدر الانفصال عن الخلق من لم ینفصل ای من لم ینفصل عن الکونین لم یتصل بمکون الکونین و نیست مراد باتصال بنده بحضرت خداوند تعالیٰ اتصال ذات بنده بذات حضرت خداوند تعالیٰ زیراکه اتصال ذات بذات نباشد مگر بین الجسمین و این توہم در حق حضرت خداوند تعالیٰ کفر ست پس وصول بحضرت خداوند تعالیٰ نه از قبیل وصول جسم ست بجسم یا علم بمعلوم یا عقل بمعقول یا شی بشی تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا بلکه مقصود انقطاع سالکان از غیر حضرت خداوند تعالیٰ اتصال ایشانست بحضرت حق تعالیٰ پس سالک بعد انقطاع از غیر حضرت خداوند تعالیٰ اگر در مقام خوف

ودرجاست هم وصال ست واگر درمقام انس وهیبت ست هم وصال ست واگر درمقام قبض وبسط است
هم وصال ست اما درمقام جمال وجلال عین وصال ست ووصول حضرت خداوند تعالی نه ازطرف بنده است
بلکه ازفضل وکرم وعنایت بی علت بتصرفات جذبات حضرت الوهیت ست

جوهر درانس وهیبت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که انس عبارت است از
التذاذ باطن بمطالعه کمال جمال محبوب وهیبت عبارتست از انطوای باطن بمطالعه کمال جلال محبوب
ومنشاء این انس وهیبت یا جمال وجلال صفات بود که مشرب قلب ست یا جمال وجلال ذات که مشرب
روح ست وانس وهیبت قلب گاه گاه بسبب نازله حال فناء وجود تلوین درمعرض زوال وفنا افتد
وانس وهیبت روح بسبب بقاء وجود واستقرار درمحل تمکین از تعرض فنا ایمن باشد ومادام تا حال مشاهده
مستقیم نگردد ومقام نشود انس وهیبت درباطن سالک متناوب ومتغالب باشند گاه حال انس غلبه گیرد
واز وفرط انبساط تولد کند وگاه حال هیبت واز وفرط انقباض پدید آید وچون درمقام مشاهده تمکین
یافت حال انس وهیبت در وی مستقیم ومعتدل گردد هیبت مقوم انس باشد بدین معنی که صاحب آنرا
از فرط انبساط با محبوب رعایت کند وانس معدل هیبت بود بدین معنی که صاحب آنرا از فرط انقباض
محافظت نماید وهرگاه حال انس مقام گشت پیوسته سر محب بمطالعه جمال محبوب مشغول بود لاجرم هیچ حال
از مقام خود منزعج نشود ومادام تا بحوادث وعوارض خارجی منزعج گردد هنوز حال انس مقام نگشته باشد واز نجاست
قول حضرت ذوالنون مصری قدس سره که ادنی مقام انس آنست که چون در آتش انداخته شود انس وی
مکدر نگردد وباکسی که انس دارد از وغائب نشود واز علامات اهل انس ست توحش از غیر محبوب تا غایتی
که از نفس خود نیز وحشت دارد وعلامت آنکه چنانکه با ذکر محبوب انس گیرد که در عموم اوقات مستغرق بفکر
وذکر او باشد واز رویت اغیار غائب وعلامت آنکه هردم که براید تعظیم محبوب در نظر او بیش بود وفرود
مرتبه انس ذات وصفات مرتبه دیگرست که آنرا انس با طاعت محبوب خوانند مانند انس با صلوة و
تلاوت وذکر لسانی واین انس مرتبه عبادست وانس با صفات مرتبه سالکان وانس با ذات
مرتبه واصلان —

جوهر در قرب صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که لفظ قرب در عرف متصوفه عبارتست
از استغراق وجود سالک در عین جمع بغیبت از جمیع صفات خود تا غایتی که از صفت قرب واستغراق
وغیبت خود هم غائب بود والا از جمیع صفات خود غائب نبوده باشد واهل قرب — اچندانکه در مراتب قرب
محبوب ترقی می افزاید خوف وهیبت وانس وهیبت زیادت می شود بزرگی فرموده بنده هرچند که قرب دار

وعلم قرب دارد قرب نبود تا آنکه از علم قرب غائب نشود قرب نبود و قرب تام آنست که شهود وحدت مانع شهود
کثرت نگردد و شهود کثرت مانع شهود وحدت نشود و پوشیده نماند که قرب جناب حق سبحانه و تعالی بدل بنده
بر اندازه قرب دل بنده بود بجناب او سبحانه هرچند دل او بجناب صمد او تعالی نزدیکتر حضرت خداوند
باو نیز نزدیکتر صاحب مثنوی فرماید ؎ قرب نی بالا و پستی رفتن است قرب حق از حبس هستی رستن است

چه هر دو قرب نوافل و قرب فرائض صاحب رسالهٔ مسنده الی النبی صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم میفرمایند ان التقرب قربان قرب النوافل وقرب الفرائض اما قرب النوافل
فهو زوال صفات البشریة وظهور صفاته تعالی علیه بان یحیی ویمیت باذنه تعالی ویسمع
ویبصر من جمیع جسده لا من الاذن والعین فقط وکان یسمع المسموعات من البعید ویبصر المبصرات
من بعید وعلی هذا القیاس وهذا المعنی فناء العبد بالصفات فی صفات الله تعالی وهو
ثمرة النوافل قرب دو نوع است یکی قرب نوافل و دوم قرب فرائض قرب نوافل عبارت است
از دور شدن صفات بشریت سالک و ظاهر شدن صفات حق سبحانه و تعالی بر وی چنانچه
زنده کند مرده را و بمیراند زنده را باذن حق تعالی و بشنود و ببیند از همه بدن خود نه از گوش و
چشم فقط و همچنین مسموعاتی که دور اند آنها را بشنود و مرئیاتی که بعید اند آنها را ببیند و همچنین قیاس
دیگر صفات او و اینست معنی فانی شدن صفتهای سالک در صفات حق تعالی و اینست ثمره قرب نوافل
واما قرب الفرائض فهو فناء العبد بالکلیة عن شعور جمیع الموجودات حتی عن نفسه بحیث
لم یبق فی نظره الا وجود الحق سبحانه و تعالی وهذا معنی فناء العبد فی الله تعالی وهو ثمرة
الفرائض اما قرب فرائض پس آن عبارت است از فانی شدن سالک از شعور همه موجودات
تا آنکه از نفس خود نیز بحیثیتی که نماند در دیده باطن او مگر هستی حق سبحانه و تعالی و اینست معنی فنای بنده
در ذات حق تعالی و این نتیجه قرب فرائض است و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی
معنوی میفرمایند قال الله تعالی بلسان نبیه صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم لایزال العبد
یتقرب الی العبد بالنوافل حتی احببته فاذا احببته کنت سمعه وبصره ویده ورجله ولسانه
فبی یسمع وبی یبصر وبی یبطش وبی یمشی وبی ینطق همیشه متقرب می شود عبد بسوی من بسبب
نوافل تا اینکه دوست دارم او را پس وقتیکه دوست دارم او را شوم من سمع او و بصر او و ید او و رجل او و
لسان او پس بمن شنود و بمن بیند و بمن بطش کند و بمن مشی کند و بمن نطق کند مراد از ید و
رجل قوت محرکه در ید و رجل است که با آن بطش و مشی می شود و مراد است از لسان قوت لسان

که بآن لسان حرکت کرده ناطق می شود و این مرتبه قرب از نوافل ست و حق تعالی درین مرتبه باطن عبد میگردد
و عبد ظاهر و قوای او که باطن مانده در حق تعالی فانی می شوند. و باقی به بقاء حق تعالی می شوند پس شنیدن و دیدن
و بطش و مشی و نطق که از قوای می شود همه از حق تعالی است که او عین قواست و این امر مکشوف و مشهود عبد ست
که باطن خود را عین عبد می یابد بخلاف محجوب اگرچه قوای او عین حق ست در نفس الامر لیکن او نمی داند
که باطن عین حق ست و در قرب فرائض حق ظاهر عبد می شود و عبد باطن و نزد بعضی قرب چهار قسم است
یکی قرب نوافل که عبارت ست از انتفاء صفات بشریت سالک و اتصاف او بصفات الهیه چنانکه
در حدیث قدسی ست. دوم قرب فرائض که ذات سالک باستهلاک جهت خلقیت در جهت حقیقت محو
گردد سوم قربی ست جامع درمیان این هر دو قرب بآنکه لمحه یکی باشد و لمحه دیگری بلکه هر دو قرب
معًا باشند. و در اصطلاح این قوم این مرتبه را جمع الجمع گویند چهارم قربی ست که نه اینست و نه آن
و نه جامع است بینهما یعنی هیچ یکے ازین سه احوال مقید نیست و این مقام را احدیة الجمع گویند. و این خاصه
نبی ماست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم کسی را میسر نیاید مگر بکمال متابعت حضرت سید الانام
علیه الصلوة والسلام. حضرت شیخ عیسی قدس سره در شرح اسماء حسنی میفرمایند که تخلق یعنی ظهور حق
بقوا و اعضاء سالک علی طریق قرب الفرائض یا شهود سالک بصفات حق سبحانه بر طریق قرب نوافل
آنجا بنده سبب ادراک ست و اینجا حق سبحانه علت شهود و فرق میان قرب نوافل و قرب فرائض عند الشهود
و التحقیق دقیق ست که هر کسی بران مطلع نگردد و اکثر اهل تحقیق قرب فرائض را بر قرب نوافل فضل دهند
چنانکه نماز فرض را بر نماز نفل و نزد این ضعیف چنان می نماید که قرب نوافل اولی تر از قرب فرائض ست
چه در قرب فرائض سبب ادراک بنده است و در قرب نوافل حق و شک نیست که چون سبب قوی و
راسخ باشد مسبب بهتر از وجه روی کشاید مثلاً اگر پهلوانی سوزنی زند معلوم ست که قوت پهلوان حسن تا
کار خنجر نفرماید و اگر لاغری خنجر و یا شمشیر در کار برد زخم خنجر از زخم سوزن فاضل تر آید همچنین شهودے
که بسبب حق واقع شود اولی تر از شهودی که بسبب بنده در وجود آید. و پوشیده نماند که در قرب نوافل
عبد فاعل ست و حق آلة الفعل و در مرتبه قرب فرائض حق فاعل ست و عبد آلة الفعل

جواهر حدیث قدسی آنست که معنی او بے واسطه از حق به پیغمبر علیه السلام فرود آمده باشد. حدیث
قدسی لا یزال العبد یتقرب الیّ بالنوافل حتی احبه فاذا احببته کنت سمعه و بصره و لسانه
و یده و رجله فبی یسمع و بی یبصر و بی ینطق و بی یبطش و بی یسعی و فی روایة و بی یمشی یعنی همیشه
بنده نزدیک می شود بمن بنوافل یعنی بطاعات و عبادات نافله مثل نماز و روزه و غیر فرض و قرات

قرآن وتسبیح وذکر وفکر عیادہ ومعاونۂ فقرا ومساکین تا وقتیکہ من او را دوست دارم وچون من او را دوست داشتہ ام من گوش وی باشم ومن چشم وی باشم پس بمن بشنود وبمن بیند وبمن گوید وبمن گیرد وبمن دَوَد —

جوہر جناب حق سبحانہ وتعالیٰ بنفس تو ظہور فرمودہ است ودائم بتو نزدیک ست وچنانچہ غایت بعد موجب عدم ادراک ست غایت قرب نیز سبب عدم ادراک می شود —

جوہر فنا نزد این طائفہ بوجوہ کثیرہ اطلاق می شود یکی فنا از معاصی واخلاق ذمیمہ است واز لوازم این فنا بقا بطاعت است ودر رسالۂ قشیریہ مذکور ست کہ این فنا معدوم می سازد افعال ذمیمہ را واحوال خسیسہ را پس وقتیکہ فنا شود از افعال ذمیمہ واخلاق خسیسہ پس جائز نیست کہ چیزی از آن فانی شدہ موجود باشد وی شاید کہ مراد آن باشد کہ افعال ذمیمہ واخلاق سئیہ با وصف مذمومیہ وخستہ باقی نمی ماند والا اعیان افعال واخلاق ذمیمہ باطل نمی گردد چنانکہ تائب وقتیکہ توبہ کرد عین آن معصیت از عالم واقع نرفتہ بلکہ وصف بودن وی معصیت باطل گشتہ چنانکہ اللہ تعالیٰ میفرماید درحق تائبان اولئک یبدل اللہ سیاٰتہم حسنات ونفرمود کہ اعیان آن سیات باطل گشت وہمچون حرص وشہوت چونکہ متعلق بمال وحظوظ دنیا وبہ بود مذموم بود وچون متعلق گشت بسوی مشاہدہ حق کہ حرص مشاہدہ حق شد ویا حرص علم گشت آن حرص محمود گشت پس عین حرص باطل نشد بلکہ تعلق کہ موجب مذمومیت وی بود باطل گشت پس مذمومیت افعال واخلاق باطل شد نہ اعیان افعال و اخلاق وشیخ اکبر قدس سرہ در فتوحات مکیہ میفرمایند کہ صاحب این فنا بر دو قسم ست یکی آنہا نشد کہ فانی شوند از اعیان معاصی کہ اعیان معاصی برایشان مقدر نگشتہ واین عصمت ست کہ در انبیا و رسل است ویا آنکہ فانی شوند از مخالفات اگرچہ اعیان آن متحقق باشند ومقدر نشدہ است از جناب حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ برایشان معصیت اصلا مثل اصحاب بدر کہ جناب حق سبحانہ وتعالیٰ بلسان جناب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فرمود درحق ایشان اعملوا ما شئتم لقد غفرت لکم پس ہمہ اشیا درحق ایشان مباح شدند پس فنا شد مخالفت درحق ایشان پس مخالفت از ایشان صادر نمی تواند شد مگر در مباح وی شاید کہ این قول اعملوا ما شئتم اصحاب بدر خود از حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ شنیدند کہ ایشان از اصحاب مناجات بودند وتکلم با حضرت حق تعالیٰ داشتند وظاہر آنست کہ این حدیث حکایت ست کہ اللہ تعالیٰ بآن خطاب فرمود ومثل اہلبیت رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ حضرت اللہ تعالیٰ ارادہ کردہ اذہاب رجس از جناب ایشان پس ایشان مطہر اند بتطہیر

پس معصیت در حق ایشان معصیت نیست اگرچه از غیر ایشان از امت معصیت باشد و مثل قومے از
اہل اللہ کہ صادر شد از ایشان ذنب پس استغفار کردند با مشاہدہ رب کہ می بخشد و میگیرد پس خطاب
اللہ تعالی بایشان شد و ایشان شنیدند. **اعملوا ما شئتم لقد غفرت لکم** وقسم دوم رجال اللہ اند کہ
سر قدر بر ایشان مکشوف ست و معائنہ کردند آنچہ کہ مقدر گشتہ است بر ایشان از افعال صادرہ
از ایشان بجہت اینکہ این افعال اند نہ بجہت آنکہ محکوم بمعصیت و طاعت اند. ایشان در حضرت
نور خالص نمی بینند فاعل مگر اللہ را و ہمہ افعال را حسن میدانند کہ این افعال اللہ اند پس چون
معائنہ کردند این افعال را اینچنین در حضرت نور مبادرت میکنند بسوی جمیع افعال و فانی می شوند
از احکام این افعال کہ معصیت ست یا طاعت ست پس طاعات را میکنند و در مخالفات نیز واقع
می شوند از غیر نیت قربت در طاعات و از غیر نیت انہتاک امر شرع در فعل مخالفات کہ ایشان فانی
اند از بودن طاعت و معصیت و شعور بدان ندارند. اینچنین ذکر کردہ شیخ اکبر قدس سرہ و نیز فرمودند
کہ اللہ تعالی مرا اطلاع دادہ من عالم ہستم باینکہ اینچنین رجال اللہ اند ولیکن بایکی از ایشان ملاقی
نشدم و ندیدم احدی را از ایشان و وجہ دیگر فنا فنای افعال ست و این فنا ست از افعال عباد
بلکہ می بیند کہ اللہ تعالی از وراے حجاب این افعال می کند پس فنا ست از صدور این افعال
از عباد و باقی ست بمشاہدہ صنع رب و درین فنا اعیان افعال موجود اند و مشہود ہم ہستند و وجہ سوم
از فنا فنا ست از صفات مخلوقات این صفات را عین حق می بیند پس میگوید بحق و می شنود
بحق و می بیند بحق پس قوای خود را مستہلک در ذات حق داند و ہمہ قواے را حق می داند و از قواے
خود غافل ست و عین ثابت خود را مشاہدہ میکند کہ این مظہر حق ست و در عین ثابت حق ظاہر ست
و آثار آن قوای را می بیند کہ آثار حق اند. درین عین ثابت و درین فنا قواے و صفات زائل نمیشود
بلکہ از تعینات آنہا این فانی غائب ست و نمی بیند مگر حقیقت وی کہ حقیقت حق ست و شیخ اکبر
قدس سرہ فرمودند کہ صاحب این فنا وقتیکہ فرق کند میان مسموع و مرئی و مطعوم و تمیز گرداند
یکے را از دیگری در حال این فنا پس او صاحب این فنا نیست وجہ چہارم از فنا فنای ذات ست
و صاحب این فنا غافل و غائب می شود از ذات خود و از جمیع ما عدا مشہود اگرچہ ذات وے و
ما عدا از مشہود از وجود زائل نشدہ ولیکن این فانی غائب ست از آن پس ذات وی و جمیع ما عدا مشہود
فانی اند در شہود وی و این فنا در ہر مشہود می باشد خواہ مشہود حق باشد خواہ غیر حق چنانکہ می گویند فنا
فی الشیخ و این فنا با بقا بالمشہود لازم ست و یک نوع ازین فنا فنا فی اللہ ست و این فنا ست اتم

عالم و جمیع ماسوی اللہ پس این فانی مشاہد الیہ است و فانی ست از ماسوی حق کہ از ذات خود نیز پس
درین فنا علم نیست باینکہ من مشاہد حقم ورنہ ملاحظہ ذات شد پس فانی نشد از ذات و شیخ اکبر قدس سرہ
در باب مذکور فرمودند کہ صاحب این حال کہ بمشاہدہ حق فانی گشتہ از ما عدا فانی ست اما مشاہد حق است
در شیونات زیرا کہ او خالی نیست از شیونات پس اگر مشاہدہ حق درین شیونات کرد باین وجہ کہ
این شیونات مظہر اوست پس او فانی نیست از جمیع ماسوی اللہ و اگر مشاہدہ کردہ است حق را بغیر
شیونات بلکہ در مرتبہ غنا رحقی پس صحیح الدعوی ست و او را فنار فی اللہ بوجہ اتم حاصل است و
شیخ اکبر فرمودند کہ این مشہد بود مر ابو بکر صدیق را کہ فرمود صدیق اکبرؓ ما رایت شیئا الا وقد
رایت اللہ قبلہ پس ثابت گردید کہ خود اللہ را دیدند و ہیچ چیز نبود مع اللہ زیرا کہ این رویت
قبل رویت اشیا بود و بعد از ان قائم کردہ شدند صدیق اکبر و در مشہد اخر پس دیدند صمد و اسمار از حق
و بدرستیکہ البتہ دیدہ بود صدیق اکبر اللہ را حال آنکہ چیزی نبود با اللہ پس آن رویت قبل این
شہود گردانیدند فرمودند ما رایت شیئا الا وقد رایت اللہ قبلہ پس ثابت کردند نزد این
مخاطبہ آنچہ در نفس الامر بود از تقدم حق سبحانہ در مرتبہ غنی و ثبوت عالم در مرتبہ متاخر و ظہور حق در
عالم کہ شیونات حق اند در مرتبہ متاخر نیز و از لوازم این فنا بقا باللہ است کہ حقیقت آن فناست
از ماسوی و بقاست باللہ و این فنار فی اللہ نوع دیگر ست و آن فناست از صفات و نسبت حق
کہ ارادہ و قدرت ست تا آخر صفات پس می بیند صاحب این فنا و مشاہدہ می کند حق را و اعیان
مظاہر بصورت استعداد آن مظاہر پس غائب و فانی ست از آثار حق و نسبت حق با عالم کہ صفات اند
و نیز باید دانست کہ درین فنارات گاہی علم فنا می باشد و گاہی از فنا ہم فانی می شود و بعضی این را
فنار الفنا می نامند و این فنار حقیقی و کامل ست و اما در اصطلاح این طائفہ قدس اسرارہم پس
فنار الفنا نام بقا بعد الفنا ست و ہر فنا یکہ مذکور شد بازار ان بقاست کہ لازم آن فناست پس
بازار فنار از معاصی بقار طاعت ست و بازار فنار از افعال عباد بقار بفعل حق ست و بازار فنار
فی اللہ تعالی بقار باللہ است چنین فرمودہ اند مولوی عبد العلی قدس سرہ در شرح مثنوی معنوی
مرتبہ فرق بعد الجمع چون سیر سالک در عروج تمام می شود و وجود وی فانی میگردد بالکلیہ نزول می کند
بہ بشریت و اعیان خود را مشاہدہ میکند در مرآۃ حق و اکمل مقام عارف ست و اعیان خود را می داند
کہ معدوم اند و نیست وجود مگر حق را و این اعیان موجود اند بحق پس ہمہ افعال و صفات را بحق می بیند
کہ حق سبحانہ درین اعیان ظاہر شدہ افعال در اعیان میکند و اعیان را در ذلت و افتقار بجمیع وجود

می بیند که از لوازم اعیان ممکنه ذلت و افتقار است - از شرح مولوی عبد العلی

جوهر فنا بر دو قسم ست اول آنکه علم مرکب داشته باشد و قسم ثانی آنکه علم بسیط گردد اما علم مرکب عبارتست از کیفیتی ادراکیه که از باطن سالک منتشی گردد و متوجه حضرت مقصود شود و منقطع از جمیع ماسوای او گردد و غیر مقصود راه نداشته باشد یا بسبب آنکه هرچه مدرک او میگردد بصفت غیریت مدرک او نمی گردد بلکه بصفت عینیت ملحوظ می شود نهایت آنکه ملتبس بشیون و تعینات که آنرا وجود خارجی نیست و این ادراک را بدانند که نفس الامر ست و مطابق واقع است چنانچه قائلین بوحدت وجود بمشرب صافی خود غبار ازین شسته اند یا بسبب آنکه هرچه مدرک او می شود از غایت توجه بمقصود و نهایت لحاظ مطلوب و فرط محبت و نیاز و قوت عشق بدوست همه مقصود و مطلوب و یار و دوست دیده می شود اگرچه در نفس الامر چنین نیست بلکه وجودات متکثره متغائره از وجود خاص حضرت واجب الوجود اند در واقع مگر آنکه بفرط شغف چنین وانموده اند و این حکم که همه اوست حکمیست کاذب غیر مطابق واقع چنانچه قائلین بوحدت شهود خیال خام را پخته اند بهر تقدیر رفع غیر من حیث الغیریت در تحصیل وحدت متفق علیه فریقین ست پس سالک از علوم متکثره گریخته در پناه علم واحد شد و باین توحید تقرب الهی یافت اما اینقدر باقی ست که علم این علم دارد و بسبب این علم علم او علمیست مرکب یعنی علم مضاف الی العلم هنوز دارد ه

تا در تو ز پندار تو هستی باقی ست — میدان بیقین که بت پرستی باقی ست
گفتی بت پندار شکستم رستم — این بت که تو پندار شکستی باقی ست

اما علم بسیط عبارتست ازین که بکیفیتی ادراکیه متوجه مقصود گردد و سالک را منقطع از جمیع ماسوا سازد حتی که علم باین علم هم باقی نماند پس درین محل علم سالک بسیط گردد و فناء حقیقی حاصل شود و بعضی علم اول او که مرکب بود آنرا فنا گویند و علم ثانی که بسیط گشته آنرا فناء الفنا گویند و این منتهای حد جذب و بیخودی و غیبت ست تا کدام سعادتمند را روزی بود و این را آثار ست که هر مدعی نتواند باین دعوی برخاست و تا سالک باین مرتبه جذب و بیخودی نرسید در وصف ولایت نه درآمده سبب این جذب از زهاد و عباد و اخیار و ابرار تواند بود اما بقرب و وصول که معنی ولایت ست هنوز نرسیده باشند و جذبه شرط مرتبه ولایت ست اما استدامت و دیمومت آن شرط نیست بلکه بعضی را باشد که سالها مجذوب و سکران وانند بعد از ان بصحو فرستند چنانچه گویند که سلطان العارفین سی سال درین مقام بوده و بعضی را باشد که یک ساعت بود و مجاذیب درین مرتبه مقید مانده اند و عروج ازین نفرموده اند و

بعضی نیامدند بنابرآن به تربیت نشایند ومشائخ که شاهان تختگاه هوشیاری وخلفاء انبیا اند باین دولت فائز اند - کشکول -

جوهر حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که فنا عبارت از انست که بواسطه استیلاء ظهور هستی حق بر باطن بماسوای او شعور نماند وفناء فنا آنکه بآن بی شعوری هم شعور نماند و پوشیده نماند که فناء فنا در فنا مندرج ست زیراکه صاحب فنارا اگر بفنای خود شعور باشد صاحب فنا نباشد بجهت آنکه صفت فنا و موصوف آن از قبیل ماسوای حق اند سبحانه وتعالی پس شعور بآن منافی فنا باشد انتهی شارح گوید که فنارا در اصطلاح صوفیه مراتب ست که بر هر مرتبه از ان اطلاق فنا میکنند چنانچه در مرتبه تجلی افعال فنا گویند و در تجلی صفات نیز و در مرتبه که شعور بغیر نماند اگرچه شعور باشد بعدم شعور لفظ فنا نیز اطلاق میکنند وفناء فنا بر مرتبه فناء کلی اطلاق میکند که شعور نماند بخود و نه بغیر خود و نه بی شعوری خود پس انچه مصنف فرموده که پوشیده نماند که فناء فنا در فناء کلی مندرج ست نهایت فنا و حقیقت فنا ست چراکه مصنف فناء کلی را قبل ازین ذکر کرده و تعریف نموده لاغیر پس غرض ازین سخن که فناء فنا در فنا مندرج ست اعتراض بلکه تنبیه است برآنکه فناء فنا از لوازم و علامت فناء کلی ست و مندرج ست در وی تا فناء فنا متحقق نگردد فناء کلی میسر نیست بخلاف فناهای دیگر که در ایشان فناء فنا شرط نیست

جوهر فنا بر دو وجه است اگرچه زیاده گفته اند اما باز گشت این همه باین دو وجه است یکی فنا از وجود ظلمانی طبیعی و دیگر فنا از وجود نورانی و حدیث نبوی باین دو وجه ناطق ست که ان لله سبعین الف حجاب من نور وظلمة وفناء فنا که در میان اهل الله متعارف ست اینست که چنانچه از وجود جسمانی فانی گشت از وجود روحانی نیز فانی گردد -

جوهر فنا عبارت از زائل شدن تفرقه و تمیز ست میان قدم و حدوث زیراکه چون بصیرت روح منجذب بمشاهده جمال الهی شد نور عقل که فارق بود میان اشیا در غلبه نور ذات مختفی ومستتر گشت کاختفاء انوار الکواکب عند ظهور الشمس هستی مجازی سالک در جمیع کثرات در پرتو تجلی ذاتی بالکل محو و نابود گشت و این حالت را جمع نیز نامند زیراکه جمیع کثرات درین تجلی رنگ وحدت گرفته واحد شده اند و کثرات و اغیار فانی شده ولم یبق الا الحی القیوم و درین حالت هرچه از سالک استماع افتد بحقیقت گوینده آن حق ست چه هستی سالک درمیان نیست و درین مقام ست که بایزید قدس سره فرمود لا اله الا انا فاعبدونی و سبحانی ما اعظم شانی - اینچنین فرموده اند قدوة المحققین شیخ محمد بن یحیی بن علی الجیلانی قدس سره در شرح گلشن راز

جوهر در فنا و بقا صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که فنا عبارت ست از نهایت سیر الی الله
و بقا عبارت ست از بدایت سیر فی الله چه سیر الی الله وقتی منتهی شود که بادیه وجود را بقدم صدق یکبارگی قطع
کند و سیر فی الله آنگاه متحقق شود که بنده را بعد از فناء مطلق وجودی و ذاتی مطهر از لوث حدثان ارزانی دارند
تا بدان در عالم اتصاف باوصاف جناب الهی و تخلق باخلاق ربانی ترقی کند و اختلاف اقوال مشایخ
در تعریف فنا و بقا مستند ست باختلاف احوال سالکان هر کسی را فراخور فهم و صلاح حال او جوابی
گفته اند و از فنا و بقاء مطلق بسبب عزت آن تعبیر کمتر کرده بعضی گفته مراد از فنا فناء مخالفات ست
و از بقا بقاء موافقات و این معنی از لوازم مقام توبه نصوح ست و بعضی گفته فنا زوال حظوظ دنیویست
و بقا بقاء رغبت در آخرت و این معنی لازم مقام زهد ست و بعضی گفته فنا زوال حظوظ دنیوی و اخرویست
مطلقا و بقا بقاء رغبت بحق تعالی و این لازم صدق محبت ذاتی ست و بعضی گفته فنا زوال اوصاف
ذمیمه است و بقا بقاء اوصاف حمیده و این معنی از مقتضیات تزکیه و تحلیه نفس ست و بعضی گفته
فنا غیبت ست از اشیا و بقا حضور با حق تعالی و این معنی نتیجه سکر و حال ست و شیخ الاسلام قدس سره
فرموده الفناء المطلق هو ما یستولی من امر الحق سبحانه علی العبد فیغلب کون الحق سبحانه علی کون العبد و حقیقت
فناء مطلق اینست و اقسام دیگر هر یک فنائیست بوجهی و فنا دو نوعست فناء ظاهر و فناء باطن فناء ظاهر فناء افعالست
و این نتیجه تجلی افعال جناب الهی ست و صاحب این فنا چنان مستغرق بحر افعال جناب الهی شود که نه خود را
و نه غیر را هیچ فعل و ارادت و اختیار بیند و اثبات نکند الا فعل و ارادت و اختیار حق سبحانه و تعالی
و چنان مسلوب الاختیار گردد که بخودش هیچ فعل نماند بعضی از سالکان درین مقام مانده و نخورده
و نه آشامیده تا آنگاه که حق تعالی کسی را برایشان گماشته تا متعهدات ایشان از طعام و شراب و
غیر آن قیام نماید و فناء باطن فناء صفات ست و فناء ذات و صاحب این حال گاه در مکاشفه
صفات قدیمه غرق فناء صفات خود بود و گاه در مشاهده آثار عظمت ذات قدیم غرق فناء ذات خود
تا چنان وجود حق تعالی برو غالب شود که باطن او از جمله وساوس و هواجس فانی گردد و بقائی که
در ازاء فناء ظاهر بود آنست که حق تعالی بنده را بعد از فناء ارادت و اختیار مالک زمام اراده و اختیار کند
و در تصرف مطلق العنان گرداند تا هر چه خواهد باختیار و ارادت حق تعالی میکند و بقائی که در ازاء فناء
باطن بود آنست که ذات و صفات فانیه در کسوت وجود باقی از قبر خفا در محشر ظهور انگیخته شود و حجاب کلی
از پیش برخیزد چنانکه نه حق حجاب خلق گردد و نه خلق حجاب حق و صاحب فنا را حق حجاب خلق بود همچنانکه
نارسیدگان منزل فنا را خلق حجاب حق تعالی است و صاحب بقا بعد الفنا هر یک را در مقام خود بی آنکه

حجاب دیگری گروہ مشاہدہ کنند فنا و بقا درو باہم مجموع و در یکدیگر مندرج باشند در فنا باقی بود و در بقا فانی
الا آنست کہ در حال ظہور بقا فنا بطریق علم مندرج و فنا در ظاہر نصیب ارباب قلوب و اصحاب احوال ست
و فنا در باطن خاصہ احرار کہ از ربقۂ تصرف احوال آزاد شدہ باشند و از تحت حجاب قلب بیرون رفتہ و
بصحبت مقلب قلب پیوستہ

بندگی ۱۲

جوہر در بیان آنکہ فنا اسم ارتفاع تعین ست و بقا اسم وجود و فنا اسم ارتفاع تعین ست
و بقا اسم وجود ست کہ این تعینات بر وجود طاری میگردد چنانچہ تعین اناء خزفی مثلاً بانکسار مرتفع میگردد
باو اطلاق فنا و عدم میکنند بآنکہ سفال را باقی خوانند و چون تعین سفال منقطع شود خاک گردد اطلاق
فنا بہ سفال میکنند و خاک را باقی گویند و اطلاق فنا و عدم بر اشیا بملاحظہ تعین و تشخص ست چہ فنا لازم
ذات تعین ست و اطلاق بقا بر مظاہر بواسطہ ظہور تجلی وجود ست بصورت ایشان ؎

گشت روشن حادث از نور قدم	در حقیقت غیر حق باشد عدم
بود عالم خود نمودے بیش نیست	شو ز ارباب یقین بر ظن مایست

جوہر صاحب عین المعانی قدس سرہ میفرمایند کہ فنا عبارت ازان است کہ بواسطہ علم ظہور وجود حق سبحانہ
و تعالی بصور جمیع اشیا باعتبار انصباغ ظاہر وجود باحکام و آثار ایشان بر دل سالک حالتی بے کیف
پیدا آید کہ عبارت ازان قاصرست مگر آنکہ گفتہ شود ہیمان فی ہیمان و طمس فی طمس و محو فی محو پس
دران حالت نہ از حرکات و سکنات و علم و جہل خود خبر دارد و نہ از ذوات و اوصاف جمیع اشیا و نہ بنفس خویش
شعوری بود بلکہ اگر دران حالت شعور این فنا و حالت بی کیفی حاصل شود منافی فنا بود و کل شیء ہالک
الا وجہہ نقد وقت او گردد و معاذ اللہ اگر ازین حالت شعور خودی نماید و بہ بقا مستعد نشود از جملہ جاہلان
و در زمرہ مجذوبان شمردہ شود اعوذ باللہ ان اکون من الجاہلین و آثار این حالت نہ آنست کہ
بعضی مردم پندارند کہ صاحب فنا نخورد و نخسپد و نہ جنبد بلکہ می خورد و می خسپد و می جنبد و از اینہا یکی فعل او
نباشد و نہ ثمرہ این حالت آن باشد کہ مردے بواسطہ حرارت یا برودت مغشی علیہ شود و نہ آنست کہ
از تکالیف شرعی برخیزد و برہنہ و بی ملاحظہ احکام ظاہری میگردد و نہ آنست کہ در ہر چیزی الہی او کشد
و شعور خود و ادرس کمالیت اہل فنا آنست کہ بواسطہ امداد و ولایت شیخ قدم در بقا نہند اگر استعداد
وفا کند صاحب مرصاد العباد قدس سرہ فرمود کہ حاجت مرشد بعد از فنا البتہ یافتہ کہ تا فنا بخود رسیدن
ہم ممکن است

جوہر حضرت جامی قدس سرہ در لوائح میفرمایند رباعی

آنرا که فنا شیوه و فقر آئین ست	نی کشف و یقین نه معرفت نه دین ست
رفت او ز میان همین خدا ماند خدا	الفقر اذا تم هو الله اینست

دو احتمال می تواند بود یکی آنکه مراد حال فنا و مرتبه جمع باشد و چون فقر و فاقه سالک بکمال رسید یعنی هیچ چیز غیر از حق سبحانه در نظر شهود او نماند پس آنچه بعد ازین در نظر شهود او ماند الله تعالی ست و بس و مصرعه ثالث نیز ناظر باین معنی ست یعنی در نظر شهود او جز حق تعالی نیست و احتمال دوم آنکه مراد فنا مرتبه فرق بعد الجمع و بقا بعد الفنا ست که عارف دران مقام ذات خود را هم در مرتبه علم و هم در مرتبه عین از صور تجلیات حق می شناسد و حق مطلق را متصف باین اوصاف می بیند در مرتبه تنزلات پس او را نه علم و یقین و نه معرفت نه دین ست یعنی در مرتبه شهود و علم او هیچ صفت باو منسوب نیست همه ذات حق راست

و معنی بیت آخر نیز بدین منوال ست

جواهر صاحب شرح گلشن راز قدس سره میفرمایند که حالات و مقالاتی چندست که بطریق کشف و وجدان بر اولیاء الله و عرفا و سالکان راه ظاهر می شوند که آنها را مواجید می نامند یعنی بوجدان یافته شده و ازین وجدان حالی مرادست نه عملی و یکی از ان حالات فناست و فنا عبارت از زائل شدن تفرقه و تمیز ست میان قدم و حدوث زیرا که چون بصیرت روح منجذب بمشاهده جمال ذات الهی شد نور عقل که فارق بود میان اشیا در غلبه نور ذات مختفی و مستتر گشت کاختفاء انوار الکواکب عند ظهور الشمس و بحکم قل جاء الحق و زهق الباطل هستی مجازی سالک و جمیع کثرات در پرتو تجلی ذاتی بالکل محو و نابود گشت و این حالت را جمع نیز نامند زیرا که جمیع کثرات درین تجلی رنگ وحدت گرفته واحد شده اند و کثرات و اغیار فانی شده درین حالت هرچه از سالک استماع افتد بحقیقت گوینده آن حق ست چه هستی سالک در میان نیست و دیگر از ان سکر ست و سکر حیرت و دهشت و وله و هیمان ست که در مشاهده جمال محبوب بسر محب میرسد چون سر سالک بمشاهده جمال محبوب رسید بواسطه دوری از تفرقه و بعد بباطن وی نشاط و انبساط بنوعی در آمد که حواس او از محسوسات غافل شد و عقلش مغلوب عشق گشت و تمیز از ما بین مرتفع شد از غایت بیخودی نمیداند که چه می گوید و این حالت را سکر بجهت آن گفته اند که در اوصاف مذکوره بسکر ظاهر می ماند و درین حال بود حضرت حسین منصور حلاج قدس سره و دیگر از ان دلال ست و دلال اضطراب و قلق را میگویند که در جلوه محبوب از غایت عشق و ذوق بباطن سالک میرسد و هرچند درین حال بمرتبه آن سکر بیخودی نیست فاما اختیار خود نیز ندارد و از شدت اضطراب هرچه بدل او از ان حال لائح می شود بی اختیار می گوید و ازین حالت هیچ

حکایت چوپان که حضرت مولانا جلال الدین محمد رومی قدس سره در مثنوی معنوی نظم فرمودند. مثنوی

دید موسی یک شبانے را براه — کو همین گفت ای کریم و ای اله
تو کجائی تا شوم من چاکرت — چارقت دوزم کنم شانه سرت
جامهات دوزم شپشهایت کشم — شیر پیشت آورم اے محتشم
ای فدا اے تو همه بزهاے من — ای بیادت هی هی و هیهای من
گفت موسیٰ هاے خیره سر شدی — خود مسلمان ناشده کافر شدی
گفت ای موسیٰ دهانم دوختی — وز پشیمانی تو جانم سوختی
جامه را بدرید و آهی کرد تفت — سر نهاد اندر بیابان و برفت
وحی آمد سوے موسیٰ از خدا — بندهٔ ما را ز ما کردے جدا
تو براے وصل کردن آمدی — یا براے فصل کردن آمدی
ما زبان را ننگریم و قال را — ما درون را بنگریم و حال را
موسیا آداب دانان دیگراند — سوخته جان و روانان دیگراند
چونکه موسیٰ این عتاب از حق شنید — در بیابان جانب چوپان دوید
عاقبت دریافت او را و بدید — گفت مژده ده که دستوری رسید
هیچ آدابے و ترتیبے مجو — هرچه میخواهد دل تنگت بگو
کفر تو دین ست و دینت نور جان — ایمنی از تو جهانی در امان

جوهر اصل فنا آنست که سالک را نه علم بخود ماند و نه بغیر خود بلکه علم این بی علمی نیز نماند۔

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که فنا و مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف وافعال خود شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی هستی و اوصاف وافعال از خود کند بطریق ذوق واثبات کند مر فاعل حقیقی را و آنکه صوفیه گفته اند نفی با ثبات جنگ ندارد بانیمعنی ست و فرمودند مثلا این جامه که من پوشیده ام عاریت ست مرا علم نیست باآنکه این عاریت ست وازین سبب که من آنرا ملک خود میدانم بآن تعلق دارم ناگاه مرا علم شد باین که این جامه عاریت ست فی الحال تعلق من ازان منقطع شد و حال آنکه تلبس من بآن جامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل ازما دون جناب حق سبحانه وتعالی منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند که بقا بعد الفنا را دو معنی ست یکی آنکه

بعد ازانکه سالک متحقق بفنا بشهود ذات شود دران رسوخ تمام یافت وازان استغراق وغیبت بشعور حضور
بازگشت مظهر تجلیات اسماء فعلی میشود وآثار اسماء کونیه را درخود بازمی یابد ومیان هریک ازان
اسما امتیاز میکند. واز هر اسمی حظی خاص فرا میگیرد ومعنی دیگر آنکه در هر آنے جزوی لایتجزی از اجزا
زمان درخود اثرے از آثار اسماء ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد بازمی یابد وآثار فانا این
آثار متنوعه متلونه را در باطن خود می یابد وباعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هریکی ازانها
و در اکثر زمانے از ازمنه واین بغایت نادر وعالی ست واکمل افراد انسانیه را از ارباب ولایت خاصه
اینمعنی بر سبیل ندرت حاصل می شود وآیه کل یوم هو فی شان مؤید اینمعنی ست

جوهر بدانکه فانی را اگر اینقدر شعور باقی ماند که من فانی شده ام پس او را علم خود وعلم فناء خود باقی است
اگرچه بماسواے جناب حق سبحانه وتعالی شعور ندارد ولیکن علم این علم دارد وبسبب این علم علم او مرکب ست
واین فناء ناقص ست واگر او را بماسواے جناب حق سبحانه وتعالی شعور نماند حتی که علم باین علم هم نماند
درین محل علم سالک بسیط ست واین فناء حقیقی وکامل ست ودرینجا سالک را اصلا شعور نمی ماند
بعضی علم اول را که مرکب ست فنا گویند وعلم ثانی را که بسیط گشته فناء الفنا خوانند واین منتهاے
مد جذب وبیخودی وغیبت ست وتا سالک باین مرتبه جذب وبیخودی نرسد در وصف ولایت وزیاید
ولی این جذب از زهاد وعباد واخیار وابرار تواند بود اما بقرب ووصول که معنی ولایت ست هنوز
نرسیده باشد وجذبه شرط ولایت ست اما استدامت ودوام آن شرط نیست ملکه بعضی را باشد که
سالها مجذوب وسکران دارند کما مر

جوهر شیخ ابو سعید خراز قدس سره فرموده اند الفناء هو التلاشی بالحق والبقاء هو الحضور
مع الحق وحضرت جنید بغدادی قدس سره فرموده اند الفناء استعجام الکل عن اوصافک
واشتغال الکل منک بکله واین قول جامع است فناء ظاهر وباطن را [عاجز شدن درین] مصباح الهدایه

جوهر بدانکه ظهور تاثیرات عجیبه وتصرفات غریبه بدون حصول دولت فنا وبقا دست نمیدهد [نکاری ورشدن]
وبه نسبت متوسطان بیشتر صورت میگیرد واز منتهیان کمتر واقع می شود زیرا که منتهی باوجود قوت و
قدرت بسبب کمال قرب وآگاهی که بانبیا دارد باین امور خسیسه سر فرو نمی آرد

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که استغراق واستهلاک
نیز موجب ترقی نیست زیرا که بتحقیق پیوسته است ومعلوم شده که ترقی بازبسته بدوام عمل ست ودر زمان استغراق
واستهلاک بحقیقت باز مانده از عمل ست بلکه استغراق واستهلاک از احکام آن موطن ست که بطریق

استعمال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر می شد پس بنا بر این تحقیق ست که ارباب حوال تبرا کرده اند از احوال

جوهر بدانکه بیخودی اصل عبادات و سر همه طاعات ست و خودبینی اعظم حجب ست و جمیع حجابها متفرع بر آنست هیچ حجابی بدتر و محکم تر از خودبینی نیست هر که از پندار خودی فانی گشته از جمیع حجب صوری و معنوی خلاص یافته ؎

چون روی راه خدا بیخود برو　　دوست خواهی از خودی بیگانه شو
پردهٔ خود از میان بردار زود　　تا عیان بینی تو روی یار زود
سد راه تو توئی آمد بدان　　ورنه حق پیداست در کون و مکان
تا توئی ای خدا باشد نهان　　تو نهان شو تا که حق گردد عیان
چون نماند از توئی با تو اثر　　بی گمان یابی ازین معنی خبر

جوهر کامل را در بقا بعد الفنا کثرت مرات مشاهده حضرت حق سبحانه و تعالی می شود پس وحدت در کثرت مشهود میگردد دیگر آنکه حضرت حق تعالی آئینه مشاهده کثرت باشد پس کثرت مشهود می شود و منکشف می گردد که این کثرت از شیونات حضرت حق ست سبحانه و تعالی و فی حد ذاته وجود ندارد و موجود ست بوجود جناب حق سبحانه و تعالی که مرات آنهاست و نزد شیخ اکبر قدس سره مشاهده ثانیه اکمل است از اولی- صاحب بقا بعد الفنا هر یک را در مقام خود بی آنکه حجاب دیگری گردد مشاهده و فنا و بقا در و باهم مجموع و در یکدیگر مندرج باشند در فنا باقی بود و در بقا باقی الا آنست که در حال ظهور بقا فنا بطریق علم مندرج-

جوهر بدانکه نزد شیخ اکبر قدس سره مشاهده خلق در حق اکمل ست از مشاهده حق در خلق عارف کامل را در بقا بعد الفنا حق مرات او گردد و اعیان عالم که شیونات حق اند در ذات حق مشهود گردد و درین مشاهده او تفرقه میکند میان حق و خلق و میان افراد خلق فیما بین و این مشاهده اکمل است از آنکه حق را در خلق مشاهده کنند و کاملان که مکشوف ست سر قدر بر آنها اعیان ثابته را مشاهده می کنند با استعداد آنها پس عین هر شخص که با استعداد مشاهده کرد حال وی از سعادت و شقاوت ظاهر شود و اگر عین خود را مشاهده کرد حال او ظاهر و علم این عارف از ان معلوم ماخوذ ست که علم الله تعالی از ان معلوم ماخوذ ست هر دو از موطن واحد گرفته اند اما فرق بدو وجه است یکی آنکه این علم که عارف را حاصل شده حادث ست از فضل او سبحانه اول بالذات نیست بخلاف حق که این علم او را بالذات ست

واز لی ست ودوم فرق آنست کہ عارف را علم جمیع اعیان علی التفصیل نیست و نہ علم احوال اعیان معلومہ علی التفصیل ست و مجاذ را علم اعیان و احوال اعیان علی التفصیل ست اینچنین مستفاد است از کلام شیخ اکبر قدس سرہ

جوہر بدانکہ بعد فنا بعضی از اہل سلوک بالکل مسلوب العقل باشد و دران سکر و بیخودی بماند و آن طائفہ را مجذوب مطلق می نامند و ایشان معاف و ترخان حق اند و قلم تکلیف بر ایشان نیست ایشان ہمچنین اند کار این جماعت نمی توان کرد و اقتدا ہم بہ ایشان نمی توان نمود محققان صوفیہ این طائفہ را کامل نمی نامند چہ ایشان در مقام سکر و فنا و جمع اند ترخان کسی کہ بادشاہ او را از تکالیف آداب معاف کردہ باشد و بگناہی مواخذہ نکند

جوہر صاحب عین المعانی قدس سرہ فرمود کہ بقا عبارت از انست کہ در عین ہمان و بی شعوری شعوری بیخودی خود ظاہر شود و این علم کہ بدان عدم شعور خود مطلع است علم حق باشد و علم این علم ثانی ہم علم حق باشد پس خود را عالم و حق مطلق و مرید و کلیم و سمیع و بصیر و قدیر داند پس حرکات خود اسمار افعالی را در کار دارد۔

جوہر در مرتبہ بقا باللہ تفاوت مراتب کمل بحسب تحقق و اتصاف بصفات حضرت الٰہی بسیار است بعضی متحقق باکثر صفات الٰہی شدہ اند و بعضی باقل و باز درین اقل و اکثر تفاوت بسیار ست و فرد کامل کہ مظہر ذات و مجموع اسماء و صفات باشد و خواص و احکام اسم کلی اللہ بجزئیات و کلیات در وی ظاہر شود او متحقق بہمہ صفات الٰہی گردد کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم اند و باقی انبیاء و تمامی اولیا اگرچہ مظہر این اسم کلی اند لیکن مظہر این اسم بہ بعضی صفات و مظہر تام کہ مجموع صفات در وی بالفعل بظہور پیوستہ باشد آنحضرت اند صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم

جوہر بقا باللہ کہ بحسب حال کاملان را دست میدہد آنست کہ بعد از فنا سالک در تجلی ذاتی ببقاء حق باقی گردد و خود را مطلق بی تعین جسمانی و روحانی بیند و علم او کہ علم کلی شدہ محیط بہمہ ذرات کائنات مشاہدہ نماید و متصف بجمیع صفات الٰہیہ و قیوم و مدبر عالم باشد و ہیچ چیز غیر خود نہ بیند و مراد بکمال توحید عیانی اینست ؎

آنکہ سبحانی ہمیگفت آن زمان	این معانی گشتہ بود او را عیان
ہم ازین سو گفت آن بحر صفا	نیست اندر جبہ ام غیر خدا
آن انا الحق کشف این معنی نمود	گر بصورت پیش تو دعوی نمود

لیس فی الدارین ہر گو گفتہ است		قد انمعنی چہ نیکو سفتہ است	

جوہر چون عبد فانی بحق شده باقی گردد با وو با این مرتبہ رسد کہ حق ناطق بلسان او باشد آن وقت انا الحق از لسان این عبد ظاہر میشود و گوینده حق ست بلسان او کہ لسان حق ست ومشار الیہ بلفظ انا ذات حق ست پس این کلمہ از کمال معرفت بر لسان وی جاری شده واگر عبد باین مرتبہ نرسیده است پس قائل این ہمون عبد ست ومشار الیہ بلفظ انا ذات عبد ست پس این کفر ست وموجب لعنت ست کہ بانوجہ تکبر علی اللہ اشد شرک ست واین منکر را حضرت شیخ اکبر قدس سره از ان فریق شمار کرده اند کہ اہل نار اند وموبد در نار اند۔

جوہر بقاء باللہ عبارت ست از مرتبہ جمع الجمع کہ مستجلب حیرت کبری ست واین حیرت کبرے نزد اکثر محققین آخرین مقامات ست اگرچہ نزد بعضی مقام آخر رضا وتسلیم ست بدانکہ بقا باللہ رجوع الی البدایت ست یعنی در بدایت کہ مرتبہ تفرقہ وادراک اشیا من حیث تعیناتہا ست نظر مبتدی در بند دید مظاہر من غیر نظر الی الظاہر ست ودرین مرتبہ غفلت تمام شامل حال اوست وبعد از ترقی با فوج غیبت وبیخودی وانجذاب تمام وسلخ قیود وتعینات وطلس تشخصات واضافات رجوع باز باعتبارات تعینات وتشخصات واضافات میکند اما بدید دیگر نہ بدید اول گرچہ ہر دو مرتبہ شریک ست بایکدیگر درین مقدار کہ اعتبار تعینات در ہر دو معتبر ست اما فرق جلی ست چہ سالک در اول مقصود ومطلوب ومتوجہ الیہ قلب او محض امور متعینہ ومتشخصہ متقیده است وملاحظہ ومطالعہ امر مطلق مفقود ونا موجود وسالک در ثانی مقصود ومطلوب ومتوجہ الیہ قلب او محض ذات مطلق ست وتشخصات واضافات وتعینات ملحوظ من حیث انہا مظاہر اسمائیہ وصفاتیہ است پس چنانچہ در اول فارق بود میان جلال وجمال ہمچنان در ثانی نیز فارق ست اما بنظر دیگر وبدید دیگر لیکن در مرتبہ ثانی بعضی باشند کہ در مشاہده مکونات اولا ملحوظ ومرئی ایشان را ذات مطلق گردد وبنور آن ذات ثانیا تعینات واضافات بینند وبعضی باشند کہ مطالعہ ذات مطلق در مشاہده اشیا نمایند وبعضی باشند کہ مشاہده ذات مطلق بعد مشاہده اشیا فرمایند یکی گوید ما رائت شیئا الا رائت اللہ قبلہ ویکی گوید ما رائت شیئا الا رائیت اللہ فیہ ویکی گوید ما رائیت شیئا الا رائت اللہ بعده الغرض ما منا الا لہ مقام معلوم وعارف چون بمقام آخر نزول فرماید عوام را میان او ومیان سائر الناس فرق کردن دشوار آید وانیجا است معنی اولیائی تحت قبائی لا یعرفہم غیری مفہوم گردد وچون دریافت اہل اللہ کہ بمرتبہ کمال رسیده اند مشکل ست زیرا کہ ظاہر ایشان ہمچو ظاہر سائر الناس ست عوام انکار ایشان

بسیار کنند بخلاف مجاذیب و مجانین که بسبب مخالفت اطوار ایشان با طوار سائر الناس امتیاز می نمایند و باعتقاد و پیش آیند اما از جمله اهل صحو آنانکه در مقام فردیت حقیقت نزول کرده اند از ایشان خوارق عادات کمتر بینند زیرا که متوجه الیه ایشان ذات بحت بیرنگ ست و تصرفات انفسی و آفاقی از تاثیرات صفات ست و هرچند از آن مقام فروتر باشند تصرفات بیش از ایشان بظهور آید که کمال

جوهر عارف اگرچه فانی گشته باقی بالله شده است اما تعین که بآن تعین از حق ممتاز ست از واقع مرتفع نیست و شیخ اکبر قدس سره در فص آدمی از فصوص الحکم فرموده اند که این تعین حجاب کبر ما رتفع نمیگردد و شیخ عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح آن فرموده اگرچه مرتفع می شود از شهود عارف اگرچه متخلق ست باخلاق الله و اسماء الهیه ظاهر شده است و در آن لیکن بوجوب ذاتی موصوف نمی تواند شد اصلا و شیخ اکبر قدس سره در آن فص گفته که انسان بر صورت حق ست در آن جز که نسبت کرده می شود بسوی حق از اسماء و صفات ما عدا وجوب ذاتی که این وجوب ذاتی صحیح نیست در حق حادث و نیز شیخ میفرمایند که وصف نمیکنیم حق را بوصفی مگر آنکه هستیم ما آن وصف یعنی موصوف بآن وصف مگر وجوب ذاتی خاص و شیخ محب الله قدس سره در شرح آن فرموده و مثل وجوب ذاتیست اطلاق و عدم تعین که بآن موصوف نمی تواند شد پس ازینجا ظاهر شد که تعین اصلا مرتفع نمی شود از واقع و عبد گاهی مطلق نمی شود و ممکن واجب نمی شود پس در فنا تعین از شهود می رود نه غیر و بعد نزول ببقا علم و امتیاز میان متعین پیدا آید اما وجوب و اطلاق صفت ذاتیه حق ست عبد بآن موصوف نمی شود و تقید و افتقار صفت ذاتیه عبد ست از و مرتفع نمی شود و این فنا گاهی باین وجه می شود که شامل گردد از شهود او تعینات خلقیت و وجه عبودیت در وجه الوهیت مستهلک گردد و در شهود بجز ذات حق مطلق نمی ماند و بعد نزول ببقا متخلق باخلاق الهیه می یابد خود را ما عدا وجوب ذاتی و اطلاق و مثل آن و کمال درین بقا آنست که ذلت و افتقار او مشهود باشد و اوصاف را مسلم دارد بحق مطلق و این اعلی درجات فنا ست و اسفل ازین آنست که تعین خود در شهود مختفی باشد در حق چون اختفاء نور کوکب در نور شمس پس ظاهر رب باشد و مختفی عبد و اسفل ازین فنا آنست که صفات خود را عین حق نامد پس باو بیند و باو شنود - اگرچه صاحب فنا خود را عین حق می نامد و انا الحق میگوید بنظر ارتفاع تعین از شهود او و او متصف بصفات حق گشته لیکن در نفس الامر او متعین ست و عبد ذلیل ست نه مطلق گشته و نه واجب تعالی

جوهر هر چیزی و تعینی که محسوس ست بالضرورت آن چیز را دو عالم ست یکی عالم صورت که می بینیم

وه دیگر عالم معنی و حقیقت که بعد از انتقال از عالم صورت در آن عالم محل خواهد بود زیرا که هر تعینی از تعینات و کثرات مظهر و صورت اسم خاص ست از اسماء الٰهیه و معنی و حقیقت آن تعین همان اسم که آن عالم صورت مظهر اوست و آن اسم در پرده تعین مختفی و ظاهر ست و فنا را اسم ارتفاع آن تعین ست و چون تعین که مستلزم فنا بود نماند البته اشیا بوجود حق باقی باشد چون رجوع از حق بخلق کنند اگرچه نزول ایشان باز بطبیعت ست لیکن ظهور ایشان بطبیعت و آثار طبیعت نیست چنانچه پیش از سلوک بود بلکه بر ساحل طبیعت بامر حق واقف اند - همه را او توان گفت و هر یک را او نتوان گفت - اگرچه ذات با هر یکی هست از نظام اما نتوان گفت که هر یکے اوست

جوهر از وصول مرتبه فی الله عبدیت از نفس الامر نمی رود بلکه او را بلحاظ تعین خود و صفات خود نمی باشد پس در نفس الامر عین حق نیست و حجاب تعین گاهی مرفوع نمی شود از نفس الامر اگرچه مرفوع می شود از شهود او چنانکه شیخ اکبر قدس سره در فص آدمی از فصوص الحکم نص فرمودند بر آن و بعد نزول از فنا سوی بقا بعد الفنا شهود عبدیت حاصل هست پس البته در این حال او عبد ست - مرج مثنوی

جوهر ارکان وصول چهار اند اول همت یعنی غیور باشد که دل و نظر را از مشاهده جمال حضرت خداوند تعالی بملاحظه غیر مشغول و ملتفت ندارد دوم علو همت یعنی نزدیک مشاهدات و مکاشفات و تجلیات حضرت خداوند تعالی عالی همت باشد اگر بر مشاهدات و مکاشفات و تجلیات جمال و جلال شود مضطرب نگردد همت بیشتر کند سوم حفظ حرمت و عزت شیخ یعنی حرمت و عزت شیخ نگاهدارد و از همه مشائخ شیخ خود را عزیز دارد چهارم شفقت بر اصحاب یعنی توقیر کند اصحاب کبار را و رحمت کند اصحاب صغار را و این ارکان وصول نباشد مگر نزدیک کمال ایمان هر کرا ایمان کامل ارکان وصول و را شامل -

جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره بجناب فیض مآب سلطان المشائخ قدسنا الله تعالے بسره عرضه داشت کردند که بیشتر از بزرگان احوال خود را مستور داشته اند حکمت چیست فرمودند اگر سر فاش شود میت سر دیگر را نشاید چون یکے با یکے رازی گوید و آن شنونده آشکارا کند پیش آن راز گوینده راز دیگر نگوید عرضه داشت کردند که چگونه هست که خواجه ابو سعید ابو الخیر قدس سره بارها از غیب سخنها بر زبان آورده اند فرمودند آن زمان که اولیا در غلبات شوق می باشند از سر سکر چیزی می گویند تا آنکه کامل ست هیچ نوع اسرار بیرون ندهد بعد از آن دو بار این مصراع بر لفظ مبارک راندند مصرع مردان هزار دریا خوردند و تشنه رفتند + بعد از آن فرمودند که حوصله وسیع باید که اسرار را شاید و اہل همه یعنی اصحاب صحو اند عرضه داشت کردند که مرتبه اصحاب صحو چیست فرمودند

مرتبهٔ اصحاب صحو از مرتبهٔ اصحاب سکر بلندست و فرمودند که شیخ عثمان بس بزرگ کسی بود او آن تفسیر است بعد ازان فرمودند که ساکن غزنین بود سبزی پختی و فروختی از شلغم و چغندر و مانند این و در بیابان خفتی و اگر کسی بیامدی و درم قلب بوی دادی هر آنچه او پخته بودی بخریدی او آن درم بستدی اگرچه بدانستی که قلب ست و به بهای سره بدو دادی تا خلق را چنان معلوم شد که او درم سره و قلب از فرق نمیکند بیشتری می آمدند و درم قلب میدادند و او بجای سره میگرفت تا وقت نقل او شد روی سوی آسمان کرده گفت خداوندا تو دانائی که خلق مرا درم قلب دادند و من بجای سره قبول کردم و بر روی ایشان رد نکردم اگر از من طاعت قلب در وجود آمده است بکرم خود بر روی من رد مکن بعد ازان فرمودند که وقتی درویشی صاحبدلی به وی آمد و طعام از وی طلب نمود شیخ عثمان کفلیج در دیگ کرد چون برآورد همه درم مروارید بود آن درویش گفت من این را چه کنم باز کفلیج در دیگ کرد همه زر سرخ برآورد آن درویش گفت آن سنگریزه بود و این سنگ ست چیزی بکش که من بخورم بار سوم کفلیج در دیگ کرد و برآورد همان سبزی که پخته بود بیرون آمد آن درویش چون این حال بدید شیخ را گفت اکنون ترا اینجا نمی باید بود همدران چند روز شیخ عثمان از دنیا نقل کرد بعد ازان فرمودند که چون درویش ازین بابت کشف کند او را روی بودن نباشد حکیم سنائی همین معنی را نظم کرده است ؎

پیش سما جمال جان افروز	چون نمودی برو سپند بسوز
آن جمال تو چیست مستی تو	وان سپند تو چیست هستی تو

بعد ازان بر لفظ مبارک راندند که آنچه اولیا بیرون میدهند از مستی ایشانست که اصحاب سکر اند برخلاف انبیا که اصحاب صحو اند بعد ازان بر لفظ مبارک راندند که مرد را کشف و کرامت حجاب راه است کار استقامت محبت دارد

جوهر قال الله تعالی وهو معکم اینما کنتم الله تعالی با شماست هر جائیکه باشید یعنی مکانیت شما منافی معیت او سبحانه با شما نیست و مآل این معیت عینیت او تعالی است در وجود و عین شی از شی جدا نمی تواند شد و این معیت حق تعالی معیت مطلق ست با مقید و معیت ظاهر ست با مظهر و این معیت مختلف نمی گردد باختلاف مکان و معیت ذات متجمعه باسماء و صفات با انسان ست و انسان در هر جا که باشد ذات متجمعه با اوست و علما ظاهر میگویند که این معیت باعتبار شمول علم و قدرت است مرتبهٔ ممکن را و این منافی آن معیت نیست که گفته شد و قال الله تعالی و لله المشرق والمغرب

فاینما تولوا فثم وجه الله ؓ برای الله تعالی مشرق و مغرب ست پس بهر سو که متوجه شوید در انجا وجه یعنی ذات الله تعالی است پس در هر جهت و باهر متعین الله تعالی است اگرچه در ذات خود منزه از مکان ست حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالی بسرهم در مثنوی شریف میفرمایند ؎

چون محمد پاک شد زین نار و دود	هر کجا رو کرد وجه الله بود
تو رفیقی وسوسه بدخواه را	کے بدانی ثم وجه الله را

جواهر علماء ظاهر گویند که حضرت خداوند تعالی از ظاهر و باطن ما با میداند بمعنی او با ماست و بعضے از صوفیه گویند که بودن چیزی با چیزی معیت ست و بودن حق با خلق نه همچون بودن جسم ست با جسم و نه عرض با عرض و نه جوهر با جسم و عرض که حق تعالی نه جسم ست و نه جوهر و عرض پس معیت او ازین برتر کیفیت آن بعقل ادراک کرده نمیشود اما چون فرموده است اعتقاد باید کرد که او با ماست و بعضے از صوفیه گویند که معیت او با همه عالم با کمال تنزیه و تقدیس ست و بی کیف و مثال معیت او با عالم چون مثال معیت روح ست با تن و روح نه درون قالب ست و نه بیرون قالب نه متصل بقالب و نه منفصل از قالب با اینهمه هیچ ذره از قالب نیست که روح با ان ذات موجود نیست و نزد محققین معیت او بذات و صفات ست نه صفات فقط قال الله تعالی والله معکم و قوله تعالی و هو معکم و قوله تعالی نحن اقرب الیه من حبل الورید دلالت میکند بر قرب حقیقی بعد ذات

جواهر در مقامات طریقت بدانکه در طریقت منازل و مقامات ست و هر منزلی و مقامی را بدایتی و نهایتی ست چنانچه توبه و انابت و ورع بدایتی و نهایتی دارد و نهایت توبه بدایت انابت ست و نهایت انابت بدایت ورع و همچنین باقی مقامات بدایتی و نهایتی دارند پس سالک باید که از مقامی بمقامی انتقال نکند مگر بعد درست کردن در مقامی که هست فلا نشتغل بالانابة الا بعد الفراغ من التوبة والاستقامة فیه ثم لا نشتغل بالورع الا بعد الفراغ من الانابة والاستقامة فیه ثم لا نشتغل بالتقوی الا بعد الفراغ من الورع کذلک البواقی۔ و حضرت شاه مینا قدس سره میفرمودند آنکه سالکان گفته اند که انتقال از مقامے بمقامی نکند مگر در مقامی که هست او را استوار گردانند سد این راه است و این در حق کسی هست که درد و محبت با کمال نبود اما چون یکی را بفضل الله تعالی درد عشق یکبارگی گیرد همی اگرچه مبتدی بود پیران ما وے را پیش از استقامت توبه و ورع و زهد و تقوی تلقین ذکر و مراقبه کنند و ربط قلب با شیخ آموزند۔

جواهر سالک در سلوک مقامات چون بمقامی رسد و آن مقام وی را مسلم می شود و انچه حقوق

آن مقام ست بتمامی بگذارد و بعده حکم همچنین ست که مقامی که برتر از ان مقام ست بدان سلوک کند بعده
دران مقام سلوک نمی کند همدرین مقام که اورا مسلم شده است می ماند این را وقوف گویند چنانکه یکی را مقام
توبه مسلم شود و حقوق آن مقام گذارد و بعد از مقام توبه بمقام زهد ست در زهد نمیرود و هم در مقام توبه می ماند
گویند که درین توقف کرد اما رجوع آن باشد بعد از انکه یکی را مقام توبه مسلم شد خواست که ازانجا
ترقی کند در مقام زهد آمد و بعده شدایداین مقام را معائنه کرد نتوانست بدان ترقی کند بماند
بازگشت هم در مقام توبه آمد این رجوع باشد یا خود ملقی افتد او را دران مقام که او را مسلم شده
رجوع کند بمعصیت وقعود رجوع در مقامات آید که مقامات از مکاسب است بخلاف احوال که
آن مواهب ست از ملفوظات شیخ شرف الدین احمد بن یحیی منیری

جوهر در حال و مقام صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که در اصطلاح صوفیان حال
واردیست غیبی که از عالم علوی گاه گاه بدل سالک فرود آید و در آمد و شد بود تا آنگاه که او را بکمند جذبه
الهی از مقام ادنی باعلی کشد و مراد از مقام مرتبه است از مراتب سلوک که در تحت قدم سالک آید و محل
استقامت او گردد و زوال نپذیرد پس حال که نسبت بفوق دارد در تحت تصرف سالک نیاید بلکه وجود
سالک محل تصرف او بود و مقام که نسبت به تحت دارد محل تصرف سالک بود و ازینجهت صوفیان میفرمایند
الاحوال مواهب والمقامات مکاسب باآنکه هیچ مقام از مداخلت حال خالی نبود و هیچ حال از
مقارنت مقامی جدا نه و منشاء اختلاف اقوال مشائخ در احوال و مقامات ازینجاست که یک چیز را بعضی
حال خوانند و بعضی مقام چه جمله مقامات در بدایت احوال باشند و در نهایت مقام شوند چنانچه توبه و محاسبه
و مراقبه هر یک در مبدء حالی بود در معرض تغیر و زوال انگاه بمقارنت کسب مقام شود پس جمله احوال
نزدیکی و مقابله و برابری چیزی و مجاز بمعنی قصد کردن و در پی شدن
محفوف بود بمکاسب و جمله مقامات محفوف بود بمواهب و فرق آنست که در احوال مواهب ظاهر گردد
گرداگرد گرفته شده ۱۲
و مکاسب باطن و در مقامات مکاسب ظاهر بود و مواهب باطن و بعضی مشائخ خراسان میفرمایند
الاحوال مواریث الاعمال و ازینجاست قول حضرت امیرالمومنین علی ابن ابی طالب کرم الله تعالی
وجهه **سلونی عن طرق السموات فانی اعرف به من طرق الارض** یعنی طرق وصول احوال
که بجهت فوقیت نسبت بسموات دارند از من بپرسید و آن مقامات ست از توبه و زهد و صبر و
غیر آن که وسائط استنزال احوال اند و بعضی مشائخ برانند که حال آنست که ثبات و استقرار نیابد
فرود آمدن ۱۲
بلکه چون برق پدید آید و زائل گردد و اگر باقی و ثابت ماند حدیث نفس ست و بعضی برانند که تا
ثابت و باقی نشود آنرا حال نخوانند چه حلول اقتضاء ثبوت کند و چیزی که چون برق لامع گردد و فی الحال

منطفی شود اسم حال برو درست نیاید و این مذہب اختیار حضرت شیخ شہاب الدین سہروردی ست قدسنا اللہ
تعالی بسرہم و فرموده اند که بقاء حال مایه حدیث نفس نشود مگر حالی ضعیف که نفس قوی آنرا در وقت طروق
ولمعان سلب کند واما احوال قویه ہرگز بانفس ممتزج نشود ہمچنانکه روغن با آب و ہر وارده که چون برق
لامع گردد و در حال منطفی شود آنرا باصطلاح متصوفه لائح ولامع وطالع وطارق وبادہ خوانند ظہورش مستوجب
خفا بود وکشفش مستلزم استتار و این قول اشارتست به دوام رضا و شک نیست که رضا از جمله احوال است
پس دوام حال مستلزم حدیث نفس نبود - وبحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی
میفرمایند که حال عبارت ست نزد اہل اللہ از چیزے که وارد شود بر قلب از غیر تعمل وکسب پس تغیر بخشد
مر صاحب خود را که برو وارد شده است ومقام عبارت ست از آدابے که متصف شده است بآن عبد
ومقام امر کسبی ست وحال امر وہبی وحصول مقام استیفاء امور مرسومات شرعا بر وجه کمال وعبد
تمام را فرا گرفتن و تمام گرفتن حق ۱۲
وقتیکه قائم شود باوقات بانچه که متعین ست بروی شرعا از فرائض واعمال ومجاہدات وریاضات شرعیه
بر وجه کمال چنانکه مامور شده است از شرع پس آن شخص صاحب مقام ست چنانکه اقامت صلوت کند
بر وجہی که مامور گشته پس ملکه مقدسه پیدا شود که آنرا استقرار نباشد مگر نزد حق تعالی پس آن شخص صاحب
آرام گرفتن و ثابت شدن ۱۲
این مقام ست چنین ذکر کرده اند شیخ اکبر قدس سره پس صاحب مقام آداب شرعیه را نگاه میدارد
بر وجه اتم در جمیع احوال واخلاق واعمال وبر صاحب مقام ہم احوال وارد می شود لیکن او در ورود
احوال از آداب شرعیه بیرون نمی افتد او مالک احوال وحافظ احوال خود ست وحق احوال بر طبق
آداب شرعیه وفا میکند وآنکه صاحب مقام نیست او مغلوب حال خود می باشد واز عروض بعض احوال
از آداب شرعیه بیرون می رود مگر بعض از مغلوب الحال که عنایت حق تعالی بآنها رفته گاہے
بر آنها آنچنین طاری نمی شود که از آداب شرعیه بیرون اندازد ومقام امر ثابت ست که زائل نمی شود
مگر بانتفاء شرطے از شروط این مقام چنانکه مقام تکلیفات شرعیه زائل می شود بانتفاء شرط تکلیف
پس بموت این مقام زائل می شود وبعض اہل اللہ فرموده اند که حال ثبات ندارد بلکه امر آنی ست
وبعضی فرمودند که ثبات دارد اگر حال ثابت نباشد آن حال نیست وحق آنست که این خلاف
در عبارت ست ومقصود واحد ست چنانکه از فتوحات ظاہر می شود زیرا که در ہر زمانی عارض میشود
بدل وی حالی دیگر قائم می شود مماثل اول وہمچنین تا مدتے پس کسی که حقیقت امر ملاحظه کرد وتجدد
امثال را مرعی داشت حکم کرد که احوال را بقا نیست بلکه بعد آن حال دیگر پیدا می شود وکسی که تماثل را
نگاه ولحاظ داشت وامثال در ظاہر امر واحد می نماید گویا که حال اول تا این مدت باقی ست حکم

ثبات و بقا فرمود چنانکه در رسالهٔ قشیریه از ابو عثمان حیری منقول ست که مدت چهل سال است که مرا الله تعالی
قائم نمود بحالی که آنرا مکروه داشتم اما قشیری فرمودند که مقصود آنست که رضا باحوال از جملهٔ احوال است
و شیخ اکبر فرمودند که این قول در طریق اهل الله بعید ست چه حالیکه از آداب شرعیه بیرون سازد رضا
بآن حال از عارف نمی تواند شد که رضا باین حال کبیره است و مراد از قول ابو عثمان حیری قدس سره
آنست که مدت چهل سال نه قائم نمود در ظاهر و باطن وی امریکه مذموم باشد شرعا نزد من و ملاقات
کردم شیخ صدوق را که صاحب حال بود بر قدم ابو یزید بسطامی قدس سره پس گفت مرا که مدت پنجاه
سال ست که در دل من خاطری نگذشت که آنرا شرع مکروه داشته باشد پس این عصمت الهیه است
از حق تعالی و قومی را از اهل الله اطلاقی دیگر ست مر لفظ حال را که شیخ اکبر قدس سره فرمودند
که اهل زمان ما اطلاق حال برین معنی میکنند و آن ظهور عبد ست بصفت حق که تکوین ست و موجود میگردد
آثار بهمت وی چون احیاء موتی و جز آن و حاصل آنکه بودن عبد بوجهی که قادر باشد [بید الرحمن ۱۲] بر تکوین بهمت خود
مر اشیاء را و قادر باشد بر تحکم و قهر سلطنت بر تمام عالم و علی هذا ابانا و این حال مقام ست بمعنی ظهور بصفت
عبدیت که افتقار و ذلت ست و او را بوجهی قدرت نباشد بتصرف بهمت خود و تصرف و تکوین که از صاحب
مقام بظهور می آید برای امتثال حق تعالی است پس درین تصرف هم بصفت عبدیت اند که امتثال
امر سید ضروری ست چنانکه رسل اصحاب مقام اند و معجزه که از ید ایشان ظاهر می شود از حق تعالی
بود نه بهمت ایشان و در اثبات رسالت خود بمعجزات مامور بودند پس بحکم سید بظهور بعبدیت
امتثال آن می فرمودند و حضرت عیسی علی نبینا و آله و علیه السلام در وقت انشار طیر و احیاء موتی
باذن الله تعالی میفرمودند برای اشارت بآنکه افعال من بامر جناب الهی اند و من قدرت
بر این افعال ندارم که عبد محض ام و بعض اولیا اصحاب مقام که تصرف در عالم میکردند از امر
جناب الهی بود برای امتثال امر میکردند و درین تصرف عبد محض بودند چنانکه حضرت شیخ محی الدین
عبد القادر جیلانی رضی الله تعالی عنه چونکه محی الدین بودند بر منصب رسل قائم شدند و بتصرف
در عالم مامور شدند پس تصرف میکردند برای امتثال و این صاحب حال که قدرت بحکم و تصرف
داده شد بعضی از انها چنین هستند که قادر بر تصرف نمیکردند برای ایثار عبدیت و ایشان صابرانند
بر بلا وجود که از عالم میرسد چنانکه منقول ست از شیخ ابو مدین مغربی که قادر بود بر تصرف لیکن تصرف
نمیکردند و بعضی از انها تصرف بحکم میکنند و اظهار قدرت خود که معطی شدند از حقتعالی می نمودند
و صاحب مقام افضل ست بعد از ان قسم اول از صاحب حال

جوهر در تصحیح مقامات در مصباح الهدایه مذکورست که اختلاف کرده اند در آنکه سالک را
تصحیح مقامی که قدمگاه اوست پیش از ترقی بمقامی فوق آن ممکن بود یا نه حضرت جنید بغدادی قدس سره
میفرمایند که ممکن ست که بنده از حالی بحالی رفیع تر از آن ترقی کند پیش از آنکه حال او تمام شود بلکه هنوز
بقیتی از آن باقی مانده بود چون بحالی فوق آن ترقی کند از آنجا بر حال اول اطلاع یابد و آنرا تصحیح
کند و شیخ عبد الله انصاری قدس سره میفرمایند که تصحیح هیچ مقام ممکن نبود الا بعد از ترقی بمقامی
فوق آن تا سالک از مقام اعلی در مقام ادنی ننگرد و بران مطلع گردد و آنرا تصحیح کند و شیخ شهاب الدین
سهروردی قدس سره میفرمایند که هیچ سالک را پیش از تصحیح مقامی که قدمگاه اوست ترقی بمقامی
فوق آن میسر نشود ولیکن قبل ترقی از مقام اعلی حالی بدو نازل شود که بواسطه نزول آن مقام بروی
مستقیم گردد و با ترقی او از مقامی بمقامی بتصرف حق تعالی و موهبت او سبحانه بود نه بکسب خود تا با
ترقی از ادنی باعلی نزدیک شود از اعلی بادنی حالی نازل نگردد - و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره
در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که در رساله قشیریه مذکورست که شرط انتقال از مقامی بمقامی دیگر
آنست که حق اول مقام بتمامه و کماله ادا نماید و هیچ فرو گذاشت آن نکند بعد از آن بمقامی دیگر انتقال کند
چون مقام قناعت که کسی که قائم بآن شود و قناعت بجمیع وجوه طبیعت خود سازد بعد از آن بمقام
توکل انتقال کند -

جوهر در مقام توبه صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که اساس جمله مقامات و
مفتاح جمیع خیرات و اصل همه منازلات و معاملات قلبی و قالبی توبه است و حصول مقام توبه
نصوح موقوفست بر تقدم سه حال و مقارنت چهار مقام و مداخلت پنج رکن احوال سه گانه
تنبیه ست و زجر و بدایت تنبیه حالی ست که در بدایت توبه بدل فرود آید و او را از خواب غفلت
برانگیزاند و این حال را یقظه نیز خوانند و زجر حالی ست که او را از اقامت و سلوک بر ضلالت
و غی ازعاج کند و به طلب طریق مستقیم دلالت نماید و مقامات چهارگانه رویت عیوب افعال ست
و رعایت و محاسبه و مراقبه رویت عیوب افعال آنست که در هیچ فعل خود بنظر استحسان ننگرد و رعایت
آنکه پیوسته ظاهر و باطن خود را از قصد مخالفات محافظت و حراست نماید چه همچنانکه معصیت ذنب ظاهرست
تلذذ از تذکار آن بعد از ترک ذنب باطن ست پس باید که همیشه رعایت ظاهر و باطن نماید و در ازاله
از تذکار ذنب متروک سعی نماید اگر بکلی زائل نشود باید که انکار آن در دل دارد چه انکار درین موضع
در کفارت ذنوب موثر بود از حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره پرسیدند که اگر بنده از چیزی

توبه کند و ترک دهد بعده آن چیز در خاطر گذرد یا ببیند یا شنود و حلاوت آن یابد چه کند. فرمودند که
حلاوت طبع بشریت مادام که زنده است آنچه طبعی ست بقای دارد مواخذه نبود از بهر این خیلۀ نیست
مگر آنکه در دل منکر بود و لازم گرداند بر خود انکار آن را و بسوی خداوند تعالی بنالد و اگر از انکار آن
چشم زدنی غافل ماند خوف می کنم بر آن بنده که سالم نماند و محاسبه آنست که پیوسته متفقد و متفحص
احوال خود باشد موافقات و مخالفات را حصر و احصا کند و مراقبه آنست که در جمیع حرکات و
سکنات ظاهر و خطرات و نیات باطن جناب حق سبحانه و تعالی را بر خود رقیب و مطلع بیند و
ارکان پنجگانه ادای فرائض ست و قضاء مافات و طلب حلال و رد مظالم و مجاهده و مخالفت بالنفس
و نتایج توبه چهار چیز ست محبت جناب الهی ان الله یحب التوابین و تمحیص ذنوب التائب من الذنب
کمن لا ذنب له و تبدیل سیات بحسنات اولئک یبدل الله سیاتهم حسنات [پاک کردن ۱۲] و اختصاص بدعوت
حملۀ عرش فاغفر للذین تابوا و علامت توبه دو چیز ست ندم بر فائت و تعجیل تدارک چنانکه در خبرست
اعظم الذنوب عند الله تعالی استخفاف الذنوب و تاخیر التوبة و معنی توبه شرعاً رجوع است
از معصیت حق تعالی با طاعت او سبحانه و این مجملی ست که تفصیل آن درجات دارد درجۀ اول توبه عمال است
و آن رجوع ست از اعمال فاسده با عمال صالحه و درجه دوم توبه زهاد ست و آن رجوع ست از رغبت اندرون
بدنیا با بی رغبتی از ان سوم توبه اهل حضور و آن رجوع ست از غفلت با حضور چهارم توبه متخلقان و آن
رجوع ست از اخلاق سیئه با خلاق حسنه پنجم توبه عارفان و آن رجوع ست از رویت حسنات خود با حقیقت
اهل معرفت هرگاه حسنه بخود اضافت کنند از ان توبه واجب دانند و از فعل خود بفعل حق تعالی باز گردند
ششم توبه موحدان و آن رجوع ست از ماسوی حق تعالی با حق تعالی اهل توحید هرگاه که نظر بغیر کنند
آن را گناه دانند و از ان توبه لازم شمرند و در ضمن آن نظر فنای وجود خود لازم بینند و حضرت شیخ قطب الدین
دمشقی قدس سره در رسالۀ مکیه میفرمایند علی السالک ملازمة انواع العبادات فی جمیع احواله
و یعلم ان الله تعالی محاسبه علی الاستقصاء قال الله تعالی و ان کان مثقال حبة
من خردل اتینا بها و کفی بنا حاسبین بر سالک ست لازم گرفتن انواع عبادات در جمیع حالات
خویش و بداند بدرستی که خداوند تعالی حساب کننده است بر نهایت فرمود خداوند تعالی و اگر باشد
عمل مقدار حبه از خردل بود آن را بیاریم او را حاضر کنیم و بسنده ایم ما از ان روی و درین حساب که حساب کننده ایم
و ذلک فی المقامات و هی قیام العبد بین یدی الله تعالی فی عباداته فاولها التوبة و
هی الرجوع الی الله تعالی مع دوام الندم و کثرة الاستغفار و آن لازم گرفتن انواع عبادات

در جمیع حالات ثابت ست در مقامات یعنی تا ایشه مقامات سابر خویشتن ثابت نگر واند ملازمت انواع عبادات
در جمیع حالات میسر نشود و آن مقامات استادن بنده است پیش خداوند تعالی در عبادات وی اول
آن مقامات توبه است بعد بیدار شدن از خواب غفلت وآن توبه بازگشتن ست سوی خداوند تعالی
از معصیت سوی طاعت با دوام پشیمانی از کردن نامرضیه خداوند تعالی وبسیار استغفار از کردن
نامحبوبه جل وعلا و در حدیث صحیح واقع است که توبه عبارت از ندم ست واکثر برانند که ارکان توبه
سه اند یکی ندم بر اتیان ذنب دوم ترک آن ذنب سوم عزم بر عدم عود با آن ذنب وبعضی میفرمایند
که مجرد ندم کافی ست که ندم بی آن دو رکن نتواند بود وحضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که عزم بر عدم
عود مشروط نیست که او را حکم قضا معلوم نیست چنین نشود که بنقض عهد متصف گردد بلکه توبه عبارت از ندم ست
با وجود استغفار میفرمایند. در حدیث شریف که ذکر ندم ست ذکر رکن اعظم ست مر توبه را پس ندامت
ضرورست ورکن اعظم ست وتوبه فرض ست پس ندامت نیز فرض ست وبعضی گویند که پشیمانی بر مافات
فائده نمی دهد که هرچه واقع شد آن مرتفع نمی گردد وتحقیق آنست که پشیمانی موثرست در تبدیل سیئه بحسنه
که سیئه را حسنه میگرداند ونیز رافع ظلمت گناه ست وچون استغفار با پشیمانی بود تاثیر در رفع ظلمت بود بالکلیه

جوهر بعضی میفرمایند که توبه دو نوع ست توبه انابت وتوبه استجابت توبه انابت آنست که بترسی
که جناب خداوند تعالی قادرست اگر خواهد بهنگام ارتکاب گناه بگیرد وازین خوف گناه نکنی یا بترسی و
بدانی که بهنگام گناه مرا می بیند. اگر از من بیزار گردد در هر دو کون کسی را قدرت آن نیست که مرا بجناب
خداوند تعالی برساند وتوبه استجابت آنست که شرم داری از جناب خداوند تعالی بسبب اقرب بودن
او سبحانه از حبل الورید وازین جهت از گناه باز مانی وبعضی میفرمایند که توبه سه نوع ست اصح وصحیح وفاسد
اصح توبه نصوح ست وصحیح آنکه گناه کند وفی الحال توبه کند بصدق اگرچه در گناه بیفتد وفاسد آنکه بزبان
توبه کند. ولذت معصیت در خاطر او باشد —

جوهر اساس جمله مقامات ومفتاح جمیع خیرات واصل همه منازلات ومعاملات قلبی وقالبی
توبه است واول چیزیکه سالک بوسیله آن بمقام قرب حضرت حق تعالی وصول یابد توبه است
واول مقامی که بیاید بعد شناسایی مقام توبه ست لهذا توبه را باب الابواب گویند

جوهر بدانکه احتمال رسیدن قضاء موت در هر وقت ست شاید همین نفس نفس آخرین بود چنین نشود
که موت با غفلت از حق تعالی آید پس لازم شد که بتوبه مشغول شود وهمیشه در یاد حقتعالی باشد

جوهر مشائخ طریقت میفرمایند که توبه تو وقتی توبه شود که بصدق دل وانابت تمام توبه کنی وجمله عصیا

از خلاف رضای حضرت حق تعالی باز داری چشم را از نادیدنی و دست را از ناگرفتنی و پای را در جای نا رفتنی و گوش را از ناشنیدنی و همیشه بمیر مستقیم جانی انگاه بهره ازین راه بیابی و اگر توبه گاه و گاه در عصیان باشی بشریعت قبول فرماید لیکن مقصود یکه داری بدست نیاید و ایمان کامل وی نماید

جوهر چون آفتاب از مغرب بر آید در توبه بسته شود اگر کافر از کفر توبه کند و ایمان بیارد و یا منافق از نفاق توبه کند و در اخلاص در آید قبول نشود اما در توبه مومن عاصی درین حالت علما را اختلاف است بعضی گویند در مشیت است اگر بخواهد قبول کند و اگر بخواهد رد کند و بعضی گویند که قبول ست و بعضی گویند که قبول نیست و اما روح چون بحلقوم رسد و از نزع و خروج روح نزدیک شود و احوال و عذاب آخرت آنرا معائنه گردانند درین حالت اگر کافری توبه از کفر کند و ایمان بیارد ایمان یاس باشد و آن قبول نیست و اگر مومن عاصی درین حالت توبه کند اگرچه بعضی علما قبول دانند و بعضی در مشیت حضرت حق تعالی دانند اما ببین که از کجا تا بکجا در حالت اختیار و صحت توبه نکرد و اکنون عذاب آخرت را معائنه میکند بضرورت پارسائی میکند حیف ست هزار حیف و شرم ست هزار شرم حضرت خداوند تعالی این فقیر را و جمله مومنان را در حالت اختیار بی اضطرار توبه نصوح روزی گرداند و همیشه بتوبه نصوح مستقیم دارد آمین

جوهر بدانکه پاک بودن از گناه از اول آفرینش تا آخر کار فرشتگانست و مستغرق بودن در معصیت و مخالفت همه عمر پیشه شیطان و باز گشتن از راه معصیت براه طاعت بحکم توبه و ندامت کار آدم و آدمیانست هرکه بتوبه تقصیر گذشته را تدارک کرد نسبت خود با آدم درست کرد و هرکه بر معصیت تا آخر عمر اصرار کرد نسبت خود با شیطان راست کرد اما همه عمر در طاعت بودن آدمی را خود ممکن نیست چه او را که آفریده اند در ابتدا ناقص و بی عقل آفریده اند و اول شهوت را بر وی مسلط کرده اند که آن آله شیطان ست قال الله تعالی توبوا الی الله جمیعا ایها المومنون لعلکم تفلحون حق تعالی همه خلق را توبه فرمود هرکه امید فلاح دارد توبه کند و حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند هرکه توبه کند پیش از انکه آفتاب از مغرب بر آید توبه او قبول ست و فرمودند پشیمانی توبه است و فرمودند من هر روز هفتاد بار توبه و استغفار کنم و فرمودند هرکه از گناهان توبه کند حق تعالی گناه او را فراموش گرداند بر فرشتگان که آنرا نوشته باشند و فراموش گرداند بر دست و پای وی و بر انجائیکه در وی معصیت کرده باشد تا چون حق تعالی را بیند بر وی هیچ گواه نباشد و فرمودند که حق تعالی توبه بنده پذیرد پیش از ان که جان بگلو رسد و بحد غرغره رسد و فرمودند حق تعالی دست کرم گشاده است کسی را که بروز گناه کرده باشد تا بشب توبه کند و بپذیرد و کسی را که بشب گناه کرده باشد تا بروز توبه کند و بپذیرد تا آنگاه که آفتاب از مغرب بر آید و در بار توبه

بستہ گردد و فرمودند کہ ہیچ آدمی نیست کہ گناہگار نیست ولیکن بہترین گناہگاران تائبان اند و فرمودند ہر کہ از گناہ توبہ کند ہمچون کسی باشد کہ خود اصلاً گناہ نکردہ باشد. و فرمودند توبہ از گناہ آن بود ہرگز باز سر آن نرود و فرمودند روز دوشنبہ و پنجشنبہ اعمال عرضہ کنند ہر کہ توبہ کردہ باشد بپذیرند و ہر کہ آمرزش خواستہ باشد بیامرزند حقیقت توبہ نور معرفت و ایمان ست کہ پیدا آید و بآن نور بیند کہ گناہ زہر قاتل ست و او بسیار خوردہ و بہلاک نزدیک ست بضرورت پشیمانی و ہراس در وی پدید آید و آتش خوف در میان جان او افتد و عزم کند کہ گذشتہ را تدارک کند و در مستقبل نیز بر سر آن نرود. نفس توبہ پشیمانی ست و اصل آن نور معرفت و ایمان ست و فرع آن بدل کردن احوال و نقل کردن جملہ اعضا از معصیت و مخالفت با طاعت و موافقت. توبہ واجب ست بر ہمہ کس در ہمہ وقت ہر کہ بالغ شد و کافرست بر وی واجب ست کہ از کفر توبہ کند. بدانکہ توبہ چون بشرط خود بود بضرورت مقبول شود چون توبہ کردی در قبول آن بشک مباش و سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم فرمودند کہ حسنات سیات را چنان محو کند کہ آب شوخ جامہ را و فرمودند چون ابلیس ملعون شد گفت بعزت تو کہ از دل آدمی بیرون نیایم تا جان در تنش باشد. حضرت خداوند تعالیٰ فرمود بعزت من کہ در توبہ بر وی نبندم تا جان در تنش بود —

جوہر بدانکہ اسم تواب و عفو و غفور مستدعی باز گشتن از گناہ و در گذرانیدن از معاصی اہل عصیان و آمرزیدن ایشان ست و تا جرائم و عصیان صادر نشود توبہ از چہ کند و مغفرت کرا دریابد و عفو بہ نسبت با چہ باشد پس در حالتے کہ از انسان مخالفتی صادر میگردد مستدعی اسم رحیم و عفو و غفور ست. و اگرچہ ظاہر گناہ او مخالفت می نماید اما بمقتضای خواہش اسما مطاوعت می نماید کہ ہر اسمی از اسما خواہش ستی دارد مناسب ظہور او و این سر از حدیث قدسی فہم کن کہ لو لم تذنبوا لذہبت بکم و خلقت خلقا یذنبون و یستغفرون فاغفر لہم و بی گناہی غالبا مقتضی عجب ست و انانیت و بحکم حدیث آن عصمت از گناہ سخت ترست چنانچہ فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کہ لو لم تذنبوا لخشیت علیکم ما ہو اشد من الذنب الا و ہو العجب الا و ہو العجب الا و ہو العجب چون انسان را در گناہ کردن کہ ترک آن واجب و بفعل آن مواخذ است چندین لطائف سعی و عملی و دانستن اسرار اسمائی حاصل می شود بنگر کہ در اتباع عبادت و تحصیل معارف و تہذیب اخلاق و تکمیل نفس او را چہ معانی و اسرار اسمائی روی نماید۔

جوہر حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم میفرمایند کہ ہر درد را دوای ست و داروی گناہ نیست مگر استغفار و فرمودند ہر کرا نبود چیزی کہ صدقہ بدہد او استغفار گوید مومنین و

مومنات را پس آن صدقه است وحضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ساعت بساعت
استغفار میکردند ودر روایتی هر روز هفتاد بار ودر روایتی زیاده از هفتاد بار ودر روایتی صد بار وظاهر
آنست که مراد کثرت استغفار ومبالغه درانست نه خصوص این عدد ودر روایت حضرت ابن عمر آمده
رضی الله تعالی عنهما که ما می شمردیم آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم را دریک مجلس پیش ازان که برخیزند
میفرمودند استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم واتوب الیه ودر روایتی استغفر الله العظیم
الذی الخ ودر روایتی هم از حضرت ابن عمر آمده که می شمردیم آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله وسلم را
در مجلس شریف رب اغفر لی وتب علی انک انت التواب الغفور صد بار. استغفار گفتن
آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم تعلیم وتشریع است مر امت مرحومه را تا همیشه مستغفر و
تائب باشند والا آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم معصوم ومغفور اند یا این استغفار
براے امت میکردند وبعضی میفرمایند که استغفار برای آن بود تا مستغرق [illegible] شهود نگردند ولوازم
وجود بشریت مردم از جناب ایشان منتفع شوند وبالله التوفیق

جوهر [illegible] آنکه کفاره هر شادی وبطر که در دنیا کرده رنجی واندوهی باشد که از دنیا بکشد که بسبب شادی
وراحت دنیا دل بدنیا آویخته گردد وهر رنجی که کشد دل انسان گسسته شود وبرای اینست که در خبرست
که هر رنجی که بمومن رسد اگرچه خاری بود که در پای او رود کفاره گناهان او باشد وفرمودند حضرت
سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که بعضی از گناه آنست که جز اندوه کفاره آن نکند
ودر روایتی جز اندوه عیال ومعیشت آنرا کفاره نکند وحضرت عایشه رضی الله تعالی عنها میفرمایند
که بنده که گناه بسیار دارد وطاعتی ندارد که کفاره گناه کند حضرت خداوند تعالی اندوهی در دل او افکند
تا کفاره آن شود —

جوهر خوف حضرت خداوند تعالی مورث کشایش باطن است وموجب بخشایش واما من
خاف مقام ربه ونهی النفس عن الهوی فان الجنة هی الماوی واما کسی که ترسیده باشد
از استادن بحضور پروردگار خویش وباز داشته باشد نفس را از شهوت پس هر آینه بهشت همانست
جای او وامیدواری سبب رستگاری ودوای بیماری لا تقنطوا من رحمة الله. نا امید نشوید
از رحمت خداوند تعالی —

ترسان وامیدوار می باش — هموسته درین دو کار می باش
زادره معرفت همین ست — حاصل به بهشت و... همینست

جوہر حضرت محبوب سبحانی قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز میفرمایند کہ خوف چند قسم ست خوف برائے گناہگاران وترس بعبادت گذاران وخشیت لعاملان ووجل بمحبان وہیبت بعارفان پس گناہگاران راخوف از عقوبت ست وخوف عابدان از فوت ثواب عبادت ست وخوف عاملان از شرک خفی ست در طاعت وخوف محبان از فوت لقاء رحمن ست وخوف عارفان از ہیبت وتعظیم جناب الہی ست واین باشد اقسام خوف ست زیراکہ این خوف دائم ست زوال ندارد بخلاف اقسام دیگر کہ وقت ظہور رحمت ورافت جناب الہی از میان برمی خیزد وحق رجا در باب اولیا آنست کہ حسن ظن بحضرت خداوند تعالی داشتہ باشد زیراکہ رجائے کہ بجہت طمع است البتہ تقاضائے حصول مطلوب مقدرات جناب الہی در وی جاریست واہل صفوت را اینچنین تقاضا جائز نیست وسزاوار بحال ولی نباشد کہ او بے رجا بود ور جاء او تقاضا بر حضرت خداوند تعالی باشد پس بہتر آنست کہ معنی رجا در حق ولی حسن ظن باید گفت نہ بجہت طمع در نفع ونہ بجہت دفع سوء زیراکہ اہل ولایت می دانند کہ حضرت حق تعالی جمیع ما یحتاج الیہ ایشان را مہیا ساختہ ومقرر نمودہ است پس بسبب علم خویش از بیخ تقاضا فارغ اند پس بہترست کہ رجا درحق ایشان حسن ظن باید گفت نہ تقاضا ورجا بدون خوف صورت ندارد زیراکہ شخصی کہ امید وصول چیزی دارد می ترسد از فوت آن چیز وحسن ظن بحضرت خداوند تعالی معرفت جمیع صفات باری ست وامید رافت و رحمت اوست از جہت او سبحانہ وتعالی نہ از جہت بندہ زیراکہ صفاتش محسن وکریم ورحیم ولطیف ورؤف ست وحسن ظن بحضرت حق تعالی حوالہ کردن مقاصد خویش بر سابقہ امر عنایت جناب الہی ست ونظر قلب ست بسوی حق تعالی بی تطمع نوال وبی تمنیہ ارواح ونفوس و رجاء عامہ آنست کہ ہرگاہ بزرگترین اسباب مقصود مہیا باشد اسم رجا راست آید واگر اعظم اسباب آن فوت شود پس نامش طمع است درضمن رجا ورجا بلا خوف امن ست وخوف بلا رجا نا امیدیست از سفر الاسرار

جوہر حضرت شیخ سری سقطی قدس سرہ میفرمایند کہ گناہ خود را فراموش نکند وحضرت سید الطائفہ ابوالقاسم شیخ جنید بغدادی قدس سرہ میفرمایند کہ گناہ خود را فراموش کند درمیان قولین بظاہر ضد می نماید لیکن ضد نیست زیراکہ حضرت شیخ درحق مبتدی فرمودہ اند و مبتدی را شاید کہ ہیچ ساعتی گناہ را فراموش نکند تا دخل عجب در طاعت نشود وحضرت سید الطائفہ درحق منتہی فرمودہ اند چون ملکی را حضرت خداوند تعالی بکرم خویش بمقام انتہا رسانند او را شاید کہ

گناه فراموش کند زیرا که ذا یجفا دجال وقا جفا است۔

جوهر در کیمیای سعادت مذکورست که در بنی اسرائیل یکی گناه بسیار داشت خواست که توبه کند از یکی عابدترین اهل روزگار گفت که نود و نه کس را کشته ام مرا توبه بود گفت نه او را نیز کشت صد تمام شد پس او را العالم‌ترین اهل روزگار نشان دادند از وی گفت که مرا توبه بود گفت بود لیکن باید که ازین زمین خود بروی که آن جای فساد ست و بفلان جای رو که جای صلاح ست او رفت و میان آن دو جای فرمان رسید فرشتگان عذاب و رحمت در وی اختلاف کردند هر یکی گفت در ولایت منست حضرت خداوند تعالی فرمود تا آن زمین را پیمودند و او را بزمین اهل صلاح نزدیک‌تر یافتند بیک وجب پس فرشتگان رحمت جان او ببردند۔

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که ازین امت مسخ صورت مرتفع است لیکن مسخ باطن واقع است و علامت مسخ باطن آنست که صاحب کبیره را از ارتکاب کبائر باطن متالم و متاثر نشود و از غایت اصرار بر فسوق و معاصی بمرتبه رسیده باشد که چون کبیره از وی صادر شود بر عقب آن در باطن وی ندامتی و ملامتی پیدا نشود و اگر وی را تنبیه نمایند قساوت قلب بمثابه بود که متنبه و متاثر نگردد۔

جوهر گناه دل مومن را تاریک میکند و اثر گناه بمثابه دخان در دل می نشیند و حجاب معرفت حضرت حق تعالی میگردد و بدبختان را مهلت دهند تا گناه ایشان زیاده شود و قساوت در دل جا گیرد و از معرفت و کمال محروم گردانند و برای عذاب آخرت ساخته و مهیا داشته‌اند ۵

(سخت دلی و سیاه شدن دل — gloss above line) (آماده و ساخته شده ۱۲)

شرم نداری که گنه می کنی	نامهٔ خود را چه سیه می کنی
سگ نکند با سگ بیگانگان	آنچه تو با حضرت شه می کنی

جوهر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم اذا رایت الله نعم علی عبده وهو مقیم علی معصیته فاعلم انه لیستدرج هرگاه بینی حضرت خداوند تعالی را که بر بنده خود انعام میفرماید و حال آنکه آن بنده بر معصیت مداومت کننده است پس بدانکه حضرت خداوند تعالی او را اندک اندک بعذاب قریب میگرداند۔

جوهر اصل توبه پشیمانی ست و نتیجه آن ارادتی ست که پیدا آید و پشیمانی را علامت آنست که آتش اندوه در جان او افتد و کار او زاری و گریه و تضرع باشد و هرچند این آتش سوزان تر آن در تکفیر گناهان عظیم‌تر و در خبرست که با تائبان نشینید که دل ایشان رقیق‌تر باشد و حاشیه [illegible]

بتلخی بدل شود و ارادتی که ازین پشیمانی خیزد بسه چیز تعلق دارد حال و ماضی و مستقبل حال آنکه بترک همه معاصی بگوید و هرچه بروی فرض ست بآن مشغول شود و مستقبل آنکه عزم کند که تا آخر عمر بآن صبر کند و با خداوند بظاهر و باطن عهدی کند محکم که هرگز باز بسر معصیت نرود و در فرائض تقصیر نکند و ارادت بماضی بآن تعلق دارد که گذشته را تدارک کند که حقوق خداوند تعالی و حقوق بندگان که تقصیر کرده

جواهر حیرت دوگونه است مذموم و محمود حیرت مذموم ناشی می شود از جهل و تضادم شکوک و تعارض ادله و جز آن و حیرت محمود گاهی از توالی تجلیات و تتالی بارقات ناشی می شود و گاهی از مشاهده وحدت در کثرت و آنکه مبتدی را پیش آید مذموم ست و آنکه منتهی را روی نماید محمود ست زیرا که حیرت مبتدی مستلزم انسداد راه است و حیرت منتهی مستوجب استغراق فی الله آن باعث نزول طریقت ست و این نتیجه کمال معرفت صاحب مثنوی معنوی قدس سره میفرمایند

کاملان کز سر تحقیق آگه اند	بیخود و حیران و مست و واله اند
نی چنان حیران که پشتش سوی اوست	بل چنان حیران که رو در روی اوست
آن یکی را روی او شد سوی دوست	وین یکی را روی او خود روی اوست

عرب گویا هیم اسم تحیر و هیمان حیرت در عشق است و هیمان مقامی ست از مقامات سالکان راه اله و صاحبدلان آگاه و در اصطلاح خویش تعریف آن چنین کرده اند که هو دوام الحیرة و ثباتها و ملائکه مهیمه آن طائفه را گویند که از بدو خلقت در جمال لایزال حق تعالی مستغرق اند و از شدت اشتغال درین حال مشاهده جمال هیچ نمی دانند که حق تعالی و تقدس خلیفه آدم نام آفریده است یا نیافریده و ایشانند که بملائکه عالین معروف اند و حضرت حق تعالی ایشان را بسجده آدم امر نفرمود

جواهر بدانکه اول مقامات توبه است و آخر مقامات حیرت و بعضی رضا و تسلیم را گفته اند و مخفی نماند که جمال کمال ذات او تعالی مستدعی حیرت ست نه شک و حیرت مذمومه همین شک ست و حیرت پیدا می شود از معرفت و ادراک ذات شی بخلاف شک که منشا آن جهل و نکرة است و حیرت می باشد در حضور و شک در غیبت و منجر آن تا فنا صعود میکند بسوی ذروه کنه شی بسبب نهایت شوق بدرک آن و شک انا فانا می افتد در حضیض جهل از حقیقت شی بسبب عدم التفات باو

جواهر در بیان آنکه تائب با متقی برابر ست در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که تائب با متقی برابر ست متقی آنست که مثلا در همه عمر خویش شرب نکرده باشد یا معصیتی بوجود نیاورده باشد و تائب آنست که کرده باشد و انابت آورده بعد از آن

فرمودند کہ ہر دو برابر باشند بحکم این حدیث کہ التائب من الذنب کمن لا ذنب لہ و فرمودند آنکہ معصیت
کردہ باشد و ازان معصیت ذوقہا گرفتہ چون تائب شود و طاعت کند ہر آئینہ ازان طاعت نیز ذوقہا
گیرد ممکن ست کہ یک ذرہ ازان ساحت کہ در طاعت یابد آن ذرہ خرمنہای معاصی را بسوزد و فرمودند
کہ اگر یکی از شرب توبہ کند ہر آینہ حریفان و قریبانش اورا مزاحمت نمایند و در ہر شراب خوردن اورا طلب
کنند و جہد کنند تا او باز شراب خورد و آنمعنی آنگاہ باشد کہ اورا اندک مایہ ہوسی در دل ماندہ باشد
و اگر تائب دل ازان اندیشہ بکلی صاف کند ہیچ قریبی و حریفی مزاحمت نتواند بود و دلیل بر صدق توبہ
او برگشتن قریبان و حریفان باشد ازو و فرمودند ہر کرا بمعصیتی و فسقی مردمان بر زبان گیرند آنگاہ
باشد کہ دل آن کس اندک بدان فسق و معصیت مائل باشد اما چون تائب دل خود تمام ازان ناشایستہ
باز آرد ہیچکس اورا بدان جرم و خیانت یاد نکند آنہمہ معانی دلیل بر استقامت توبہ است یعنی
تا تائب بر سر توبہ مستقیم ست اورا کس بمعصیت نتواند خواند و ہم بزبان ذکر نتواند کرد و نہ بفسق و فجور
نام او بر زبان تواند راند اما اگر میل باشد بدان گناہ ہر آئینہ اورا در طلب مزاحمت نمایند و ہم بزبان
ذکر او بفسق و فجور رانند و فرمودند کہ سالک چون در بیعت پیر مستقیم شد آنچہ پیش ازان کردہ باشد بدان ماخوذ نیست

جوہر در مقام انابت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند **ثم الانابۃ**
وہی الرجوع من الغفلۃ الی الذکر وقیل التوبۃ فی الظاہر والانابۃ فی الباطن پس
از توبہ مقام انابت ست و آن انابت بازگشتن ست از غفلت بسوی ذکر و گفتہ اند توبہ در ظاہر ست
و انابت در باطن یعنی توبہ در افعال ظاہرست کہ از معصیت بطاعت آید و انابت در باطن و این
میان او و میان خداوند تعالیٰ باشد و بعضی گویند کہ توبہ خوف ست و انابت رغبت پس خوف از
عذاب دوزخ بود و رغبت از امید نعمت و راحت بہشت باشد و خواجہ ابو دقاق قدس سرہ میفرمایند
کہ توبہ بر سہ قسم است اول توبہ است و میانہ انابت و آخر اوبہ پس ہر کہ توبہ کند از عقوبت او صاحب
توبہ است و ہر کہ توبہ کند بطمع ثواب او صواب انابت ست و ہر کہ توبہ کند مراعات فرمان خداوند را
او صاحب اوبہ است و بعضی میگویند توبہ صفت مومنان ست قال اللہ تعالیٰ **توبوا الی اللہ**
جمیعا ایہا المومنون و انابت صفت اولیا قال اللہ تعالیٰ **وجاء بقلب**
منیب اوبہ صفت انبیاء و مرسلان است قال اللہ تعالیٰ **نعم العبد انہ اواب**

جوہر در مقام عفت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند **ثم العفۃ**
وہی ترک الشہوات پس از انابت مقام عفت ست و آن ترک شہوات اعضا را است

چه هر اعضا شهوتی دارد باید که تائب و منیب از شهوات هر اعضا رهانه ماند تا توبه و انابت استقامت
گیرد و در مقام عفت در آید خداوند تعالی از وی همه اعمال پذیرد

جوهر در مقام ورع و تقوی شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند
ثم الورع وهو ترک المحذورات ثم التقوی وهو ترک الشبهات پس از عفت مقام
مقام ورع است و آن ترک ممنوعات ست پس تقوی است و آن ترک شبهات است حضرت
شیخ شبلی قدس سره میفرمایند ورع آنست که پرهیز کنی از آنکه غافل و پراگنده کند دل ترا از حق تعالی
چشم زدنی و شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک که شرح این رساله است میفرمایند که نزد بعضی
ورع ترک چیزیست که پوشیده است بر وی که حلال ست یا حرام و این دو نوع ست اگر صاحب دل ست
فتوی از دل طلبد و اگر صاحب دل نیست به فتوای مفتیان رود و ورع چهار قسم ست ورع عدول
و ورع صالحان و ورع متقیان و ورع صدیقان ورع عدول آنست که در فتوی حرام و در ارتکاب آن
فسق واجب آید و ورع صالحان آنست که باز بودن از انچه احتمال تحریم بران راه نیابد چنانکه صیدی را
یکی زخم کند و از پیش نظر غائب شود پس آنرا مرده یابد آنرا نباید خورد زیرا که احتمال آن دارد که بازخم
یا سببی دیگر مرده باشد نه بزخم و احتیاط آنست که آن حرام نیست ولیکن گذاشتن آن از ورع صالحان
اما در چیزی که احتمال تحریم بدان راه نیابد گذاشتن آن از ورع موسوسان باشد چنانکه کسی از شکار
باز ماند از بیم آنکه شکاری از آدمی که مالک آن باشد جسته بود و همچنین ماهی که از دست و خریطه صیاد
خریده بود و بر مثل این احتمالات احتراز کردن از وسوسه باشد اما اگر در گوش ماهی حلقه باشد احتراز
نمودن از آن از ورع باشد سوم آنکه در فتوی حرام نباشد و در حلیت آن شبهه نبود ولیکن بیم آن
باشد که بحرام ادا کند و آن ترک چیزیست که در آن باک نباشد از ترس انچه در آن باک است
و این ورع متقیان ست و بعضی گویند که تمام تقوی آنست که بنده در مثقال ذره بترسد تا بدان حد
که انچه حلال داند از بیم آنکه حرام باشد بگذارد چهارم آنکه اصلا در آن باک نباشد و ترس آن نبود
که در آن باک بود ولیکن تناول آن برای خداوند تعالی نبود و نه بنیت آنکه در عبادت خداوند تعالی
قوت گیرد باز بودن از آن ورع صدیقان ست آورده اند که حضرت ذو النون مصری قدس سره
محبوس بودند و چند روز طعام نیافتند زنی طعامی از وجه حلال برای ایشان بر دست یکی از
زندانیان فرستاد ایشان آنرا نخوردند آن زن با ایشان عتاب کرد فرمودند بدانستیم که از وجه
حلال بود اما بر دست یکی از زندانیان فرستاده بود نخوردم و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرماید

که اصل دین و قاعده اسلام ورع ست و ورع در اصل وقایه نفس ست از وقوع در مناهی و ورع از جهت
دوم مقام توبه است که وقایه نفس از وقوع در منهی بعد از ترک آن بی تقدیم توبه متصور نگردد اگر
تورع از منهی قبل الوقوع فیه تقدیر کنم شک نیست که این مقام فوق توبه بود از آن منهی و بعضی برای
احتیاط گفته اند که ورع ترک شبهات و فضول ست قولاً و فعلاً و ظاهراً و باطناً اگرچه ظاهر شرع در آن
رخصت داده است و تورع از منهی درست نیاید الا بترک شبهه و بعضی درین احتیاط کرده اند و گفته
که ورع ترک کل ست چه شاید که ظاهر اوجه شبهه در چیزی نماید و مع ذلک مختلط و ممتزج بود پس حذر
و احتراز از آن یقیناً بترک کل متحقق شود و از ینجاست قول حضرت جنید بغدادی قدس سره که ورع
ترک کل ست و بعضی از مشایخ بتعلیم و تعریف جناب الهی نه بعلم ظاهر وجه حل و حرمت اشیا دانسته اند
چنانکه بر طرف انگشت وسطی حضرت حارث بن اسد المحاسبی قدس سره رگی بود چون دست بطعام
شبهه دراز کردی آن رگ سبز خاستی بدان تعریف حرمت طعام بدانستی و نخوردی و حضرت سهل
بن عبد الله تستری قدس سره میفرمایند الورع اول الزهد و الزهد اول التوکل و التوکل اول القناعة
و القناعة اول الرضا و حضرت ابراهیم خواص قدس سره میفرمایند الورع دلیل الخوف و الخوف
دلیل للمعرفة و المعرفة دلیل القربة و همچنانکه در مقام توبه بحسب تفاوت اقدام رجال اثبات
درجات بعضها فوق بعض کرده شد در مقام ورع و دیگر مقامات همچنین قیاس باید کرد چه در
هر مقام بحسب غلبه حال هر طائفه را قدمگاهی دیگرست

جوهر در مقام محاسبه شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک میفرمایند که شیخ قطب الدین
دمشقی قدس سره بعد بیان مقام تقوی بیان مقام محاسبه نفس نیاورده شاید که محاسبه نفس را
در ورع و تقوی داخل گردانیده و قسمی علیحده نشمرده و شیخ ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی قدس سره
در آداب المریدین بعد ورع تقوی را بیان نکرده اند شاید که تقوی را در ورع آورده اند بلکه بعد
ورع محاسبه نفس را بیان کرده اند و فرموده اند ثم محاسبة النفس وهی تفقد زیادتها من نقصانها
و ما لها و ما علیها پس از مقام ورع مقام محاسبه نفس ست و آن بازجستن زیادتی نفس ست از نقصان نفس
و آنچه مراد ویاست و آنچه بر وست و گفته اند در توبه استقامت نیاید تا تائب را با نفس محاسبه نباشد
تا آن محاسبه آخر کار بدانجا رسد که همه ما لها بجا ماند و ما علیها بکلی نماند و مخفی نماند که تا محاسبه نفس نبود
ورع و تقوی میسر نشود هر که او عنان نفس بدست او داد کار دین را بر باد داد و محاسبه نفست که هر روز
با نفس خود از قول و فعل که در وجود آید حساب کند اگر خیر باشد شکر حضرت خداوند تعالی آرد و

واز توفیق حضرت او سبحانه وتعالی داند که وما توفیقی الا بالله واگر شر باشد نفس را ملامت کند و پشیمان شود
وزود بتوبه و استغفار مشغول گردد ومحاسبه شب بعد اشراق کند ومحاسبه روز بعد از مغرب

جوهر در مقام زهد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که زهد از جمله مقامات سنیه [روشن و بلند ۱۲] ومراتب
علیه است چنانکه در خبرست کسی را که زهد دادند خیر کثیر دادند ومراد از زهد صرف رغبت ست از متاع دنیا
واعراض قلب از اعراض آن ومقام زهد ثالث مقام توبه وورع است چه سالک طریق حق اول نفس را
بمقمعه توبه نصوح از تورط وانهماک در مناهی وملاهی قمع ومنع کند ومجال حظوظ وشهوت بر وتنگ گرداند
آنگاه بمصقله ورع وتقوی آئینه دل را از زنگ هوا وطبع روشن وصافی گرداند تا صورت حقیقت دنیا و
آخرت کماهی در و نماید پس دنیا را بر صورت قبح وفنا مشاهده کند واز وی اعراض نماید وآخرت را
بر صورت حسن وبقا مطالعه کند ودر وی راغب گردد وحقیقت زهد متحقق شود وهر چند بنسبت منتهیان
صورت ترک وتجرید لازم حقیقت زهد نیست ولیکن نسبت بمبتدیان چون صورت ترک وتجرید از لوازم
زهدست بیشتر اقوال مشائخ در تعریف زهد از جهت تمییز مدعیان از صادقان مشتمل ست بر وجود ترک
املاک وحظوظ چون قول حضرت جنید بغدادی قدس سره الزهد خلو الایدی عن الاملاک والقلوب
عن التتبع وقول حضرت سری سقطی قدس سره الزهد ترک حظوظ النفس من جمیع ما فی الدنیا
واین زهد عوام ست در درجهٔ اولی وزهد خواص در درجه ثانیه زهد در زهدست ومعنی آن صرف رغبت ست
از حصول زهد که مستند ان رغبت واختیار بنده وتطلع نفس اوست بحظوظ اخروی واین معنی بفنا ر
ارادت واختیار خود در ارادت واختیار حق راست آید وزهد اخص خواص در درجهٔ ثالثه زهد بالله است
وآن زهد یست در دنیا وآخرت باختیار حق بعد از فنا اختیار خود واین زهد مخصوص ست بانبیا وخواص
اولیا وبعضی گفته اند که زهد در زهد عدم مبالات ست بزهد از جهت استحقار دنیا وزهد نتیجه حکمت
ومنتج علم وهدایت ست ودر ازای زهد رغبت در دنیا نتیجه جهالت ومنتج کوری دل ست وزهد نتیجه حکمت از ان
جهت ست که حکیم کسی را گویند که بنای کارها بر اساس محکم نهد وشک نیست که زاهد بجهت اعراض از دنیای
فانی ورغبت در آخرت باقی بنای کار خود بر قاعده استوار نهاده وشیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در
رساله مکیه میفرمایند ثم الزهد وهو ترک ما یشغله عن الله تعالی پس از تقوی مقام زهدست وآن
ترک چیزی که مشغول کند سالک را از خداوند تعالی که ما شغلک عن الله تعالی فهو صنم وقال
ابراهیم بن ادهم قدس سره الزهد فرض وفضل ومکرمة فالفرض فی الحرام والفضل فی الحلال
والمکرمة فی الشبهات فرمودند حضرت ابراهیم ابن ادهم قدس سره زهد فرض ست وفضل ست

و مکروه است یعنی سبب کرامت ست پس فرض در حرام ست که ترک آن فرض ست و فضل در حلال است
(بزرگی و نوازش ۱۲)
که حلال را ترک آرد اگر زیاده از لابد باشد و کرامت ترک شبهات ست که شبهات و محتملات را ترک آرد و صاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که روایت کرده اند از امام احمد حنبل رضی الله تعالی عنه که زهد سه نوع ست
زهد عوام و آن ترک حرام ست و زهد خواص و آن ترک فضول حلال ست و زهد عارفان و آن ترک چیزے
که از حق تعالی بنده را مشغول کند و بعضی گویند زهد ترک حلال ست از دنیا و روی گردانیدن از دنیا و از
شهوتهای دنیا و روی گردانیدن از دنیا نه آن باشد که از دنیا بیرون رود و لیکن آن باشد که با دنیا باشد اما
و مراد از دنیا نجوید و بعضی گویند زهد دو نوع ست زهدی که مقدور بنده است و زهدیست که مقدور
بنده نیست اما زهدی که مقدور بنده است سه چیز ست ترک طلب چیزی که ندارد از دنیا و دور کردن
چیزی که دارد از دنیا و ترک خواست دنیا در باطن اما زهدی که مقدور بنده نیست اینست که دنیا بر دل
زاهد بکلی سرد گردد لیکن بنده چون زهد مقدور بجا آرد زهد غیر مقدور نیز حاصل گردد صعب ترین کارها
درین باب بیرون کردن خواست دنیاست از دل بسا تارک بینی که ظاهر محب باشد دنیا را در
باطن پس مهم آنست که خواست دنیا از دل بیرون رود و گفته اند چون بنده بدو چیز مواظبت کند یعنی
انچه ندارد نطلبد و انچه دارد دور کند خداوند تعالی او را توفیق دهد که خواست دنیا نیز از دل دور کند و کسی که
دست خویش از املاک همه کون خالی کند او را مقام زهد درست نیست تا دل را از طلب دنیا خالی نکند
از بهر آنکه طالب راغب ست و زهد ضد رغبت ست و الضدان لا یجتمعان ملک دنیا حضرت سلیمان
علیه السلام را بود و زاهد بودند پس درست شد که خالی کردن دل از طلب با وجود ملک بهتر از خالی کردن
با وجود طلب در دل و حضرت ذو النون مصری قدس سره فرمودند علامت زاهد سه چیز ست تفریق المجموع
و ترک طلب المفقود و الایثار عند القوت بزرگی از شیخ بایزید بسطامی پرسید که حد زهد نزد شما
چیست فرمودند چون بیابیم بخوریم و چون نیابیم صبر کنیم آن بزرگ فرمود نزد ما آنست که چون نیابیم صبر کنیم و چون بیابیم ایثار کنیم

جوهر در آنکه انچه زاهد را بآن قناعت باید کرد در دنیا نگاه داشتن مستقبل ساید کمترین درجه
آنست که بیش از آنکه گرسنگی دفع کند هیچ چیز نگاه ندارد که اصل زهد کوتاهی امل ست و اصل حرص درازی
امل و میانه آن بود که قوت ماهی یا چهل روز نگاهدارد و کمترین درجه آن بود که یک ساله نگاه دارد
و اگر زیادت از یکساله نگاه دارد از زهد محروم ماند و رسول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم برای
عیال یکساله نهادی که ایشان طاقت صبر نداشتندی و اما برای خود شبانگاه را هیچ نگذاشتی و کمترین
نان خورش سرکه و تره است و میانه روغن و انچه از ان کنند و مهین گوشت اگر بر دوام خورد زهد رفت

واگر در هفته یکبار بیش نخورد بکلی از درجه زهد بیرون نیفتد اما وقت خوردن باید که در روزی یکبار بیش نخورد
واگر در دو روز یکبار خورد تمام تر بود اما چون در روز دو بار خورد آن زهد نبود - کیمیاے سعادت

جوهر مهم دنیا شش چیز است خوردنی و پوشیدنی و مسکن و خلوت خانه و زن و مال و جاه مهم
اول طعام است حضرت ذوالنون مصری قدس سره فرمودند که علامت زاهدی که سینه او گشاده باشد سه چیز است
التفریق المجموع وترک طلب المقصود والایثار عند القوت وبعضی فرمایند که علامت زاهد آنست که چون
بیابیم بخوریم وچون نیابیم صبر کنیم وبعضی فرمایند که چون نیابیم صبر کنیم وچون بیابیم ایثار کنیم

جوهر هر که خواهد که زهد بداند باید که از احوال سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بداند
آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم را وقت بودی که چهل شب در خانه چراغ نبودی وغیر از خرما
و آب هیچ طعامی نبودی مهم دوم جامه است زاهد را باید که یک جامه بیش نبود تا چون بشوید برهنه باید بود
واگر دو باشد زاهد نبود و کمترین آن پیراهنی و کلاهی و کفشی بود و بیشترین آن بود که با این دستاری
وازاری بود اما جنس کمترین پلاس بود و میانه پشم درشت و اعلی پنبه درشت و چون نرم و باریک باشد
زاهد نبود - کیمیاے سعادت

جوهر در ترک دنیا دوستی دنیا از جمله مهلکات ست و دشمنی آن از منجیات ست هر که چهل روز
در دنیا زاهد شود چشمهای حکمت بر دل او گشاده شود و فرمود سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم اگر خواهی که خدای تعالی ترا دوست دارد در دنیا زاهد باش و فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی
علیه وآله واصحابه وسلم هر که در دنیا زاهد شود حق تعالی در حکمت بر دل او بگشاید و زبان او را بآن گویا
گرداند واز دنیا او را بسلامت بدار السلام برد - کیمیای سعادت

جوهر صاحب کیمیاء سعادت گوید هر که به ترک دنیا گوید برای اظهار سخاوت یا بسببی دیگر جز
طلب آخرت او زاهد نبود و فروختن دنیا با آخرت هم زهدی ضعیف باشد نزد اهل معرفت بلکه عارف
آن بود که آخرت را نیز از پیش بردارد همچنانکه دنیا برداشت بلکه از دنیا و آخرت جز حق تعالی نخواهد
وهر چه جز ویست همه در چشم وی حقیر گردد و این زهد عارفان ست و روا باشد که این عارف چنان بود
که از مال نگریزد بلکه می ستاند و بموضع خود می نهد و بمستحقان می دهد چنانکه عمر رضی الله تعالی عنه
که مالهاے روی زمین همه در دست او بود و او از آن فارغ بلکه چنانکه عایشه رضی الله عنها کرد که صد هزار
درم بیک روز خرج کرد و خود را بیک درم گوشت نخرید پس عارف باشد که با صد هزار درم که در دست
داشته باشد زاهد بود و دیگری که یک درم ندارد زاهد نبود بلکه کمال در آنست که دل از دنیا گسسته بود

تا نه بطلب آن مشغول باشد و نه بگریختن از ان نه آنرا دوست دارد و نه دشمن چه هر که چیزی را دشمن دارد
هم بآن مشغول بود چنانکه آن کس که دوست دارد و کمال در آنست که از هر چه جز حق تعالی ست فارغ بود
یکی عبدالله مبارک را گفت رحمة الله علیه یا زاهد گفت زاهد عمر عبدالعزیز ست که مال دنیا در دست او ست
و با آن که بران قادر ست وران زاهد ست اما من که چیزی ندارم از من زاهدی چون درست آید۔

جوهر درجات زهد زهد را سه درجه است یکی آنکه از دنیا دست بدارد و دل او بآن می نگرد
لیکن مجاهده و صبر می کند و این امتزهد گویند نه زاهد اما راه زاهد این بود دوم آن بود که دل بآن
ننگرد اما بزهد می نگرد و زهد خود را کاری میداند و این زاهد ست اما از نقصانی خالی نبود سوم آن بود
که در زهد نیز زاهد بود یعنی که زهد خود را نه بیند و آن را کاری نداند۔ درجات زهد در حق آنچه که زهد
برای آنست سه چیز ست یکی آنکه زاهد شود تا از عذاب آخرت برهد و این زهد خائفان ست و دیگر آنکه برای
ثواب آخرت باشد و این تمام تر بود که این زهد بر رجا و محبت بود و این زهد راجیان ست سوم که در
دل او نه بیم دوزخ بود و نه امید بهشت بلکه دوستی حق تعالی دنیا و آخرت هر دو از دل برداشته باشد

جوهر دنیا بالضم این جهان و معنی اصلی زن بسیار نزدیک شونده است مشتق از دنو که بمعنی
نزدیک شدن باشد چرا که دنیا اقرب ست بسوی آدمی به نسبت عقبی یا بمعنی زن سخت خسیس
و ناکس درین صورت مونث ادنی ست مشتق از دنائت که بمعنی ناکسی و زبونی و الف لفظ دنیا
بخلاف الف لفظ عقبی و ضربی و نصری وغیره برسم الخط عربی و فارسی بشکل الف نویسند چرا که اینچنین
الف که بعد یای تحتانی واقع شود بشکل الف نویسند چنانکه در علیا وغیره مگر در لفظ یحیی علماً بیا نگارند

جوهر ترک دنیا عبارتست از ازاله (دور کردن ۱۲) محبت غیر جناب حق سبحانه و تعالی بس کسی که در دل او محبت
جناب خداوند تعالی جا گیرد و هیچ چیز او را مانع یاد حضرت حق تعالی نیاید و غافل از جناب او سبحانه نکند
اگر همچنین کس مال برای امور دینی جمع کند چنانکه برای حج یا برای ایفاء حق واجب چون نفقه
عیال و امثال آن این دنیا نیست بشرطیکه محبت بآن ندارد و کسی که هنوز بمقام محبت نرسیده
و غافل ست از حضرت حق تعالی اگرچه مال ندارد طالب دنیا ست

جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز فرمودند
ترک دنیا آن نیست که خود را برهنه کند مثلاً لنگوته بندد و بنشیند ترک دنیا آنست که لباس بپوشد و
طعام بخورد اما آنچه میرسد بروان می دارد جمع نکند و با و میل نکند و خاطر را متعلق چیزی ندارد و فرمودند
که اصل دانائی آنست که از دنیا پرهیز کند و فرمودند اگر مردی وصیت کند که ثلث مال من بعد از من

بمردی بدهند که او اعقل الناس باشد و حکم ان اینست که آن مال کسی و هند که او تارک دنیا باشد یکی از
حاضران التماس نمود که چون آن تارک دنیا باشد چگونه قبول کند. فرمودند که سخن در مصرف میرود و حکم
موضع مصرف آنست و مناسب همعنی فرمودند که دنیا نه همین زر و سیم ست و اسباب و غیر آن و از بزرگی
روایت فرمودند که او گفته است **بطنک دنیاک** شکم تو دنیای تست هرچه کمتر خوری از تارکان دنیا باشی
و هرچه سیر خوری نباشی جواب سائل نیز باین وجه می شود و هیچ مانع ترک دنیا نمی شود که قبول بکند و بنفس
و بدست و بجوارح خود صرف نکند. و بفقرا و محتاجان بدهد و اگر بنفس خود هم آنقدر صرف کند که سد جوع منوط
باشد هیچ مانع نیست و فرمودند که وقتی جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم با یاران خود فرمودند
که درویشی را مخیر کردند که تو دنیا و آنچه در وی است اختیار می کنی یا آنچه در عقبی برای تو مهیا کرده آن درویش
گفت آنچه در عقبی برای من مهیا کرده اند همان اختیار کردم چون حکایت تمام شد حضرت افضل الصدیقین
رضی الله تعالی عنه گریستن گرفت صحابه پرسیدند که حال چیست فرمودند آنچه جناب سرور عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که درویش را درمیان دنیا و عقبی مخیر کردند هم جناب سرور عالم اند صلی الله تعالی
علیه و آله و صحابه وسلم و فرمودند بزرگی بود وقتی مصلی بر روی آب انداخته بود و نماز میکرد و می گفت
خداوندا خضر از ارتکاب کبیره می کند او را از ان توبه ده همدرین حال خضر حاضر شد و گفت ای بزرگ من
کدام کبیره ارتکاب می کنم گفت تو درختی در بیابان نهال کرده و در سایه آن می نشینی و آسایش میگیری
و میگوئی که برای خدا تعالی کرده ام خضر در حال مستغفر شد بعد از ان آن بزرگ در معنی ترک دنیا
خضر را گفت که همچنین باش که من می باشم خضر گفت که تو چگونه می باشی آن بزرگ گفت همچنین می باشم
که اگر جمله دنیا مرا دهند و بگویند که این را قبول کن و گویند که حساب این بر تو نخواهد بود و این هم گویند
که اگر تو قبول نکنی ترا در دوزخ خواهند برد من دوزخ را قبول کنم و دنیا را قبول نکنم خضر گفت چرا گفت
زیرا که دنیا مبغوض جناب خداوند تعالی است و چیزی که جناب خداوند تعالی او را دشمن دارد من بجای او
دوزخ قبول کنم و آنرا قبول نکنم

جوهر حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالی بسره العزیز در مثنوی
شریف می فرمایند ؎

چیست دنیا از خدا غافل شدن	نی قماش و نی زر و فرزند و زن
چونکه مال و ملک را از دل براند	زان سلیمان خویش را مسکین بخواند
هرکه از دیدار برخوردار شد	اینجهان در پیش او مردار شد

اینجهان وا بل او بے حاصل اند — هر دو اندر بیوفائی یک دل اند
می نماید نور نار و نار نور — ور نه دنیا کی بدی دار الغرور
بند بگسل باش آزاد ای پسر — چند باشی بند سیم و بند زر
یک دو روز سے چه که دنیا ساعت ست — هر که ترکش کرد اندر راحت ست
معنی الترک راحت گوش کن — بعد از ان جام بقا را نوش کن

وصاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند ؎

اگر خواهی که گردی مرغ پرواز — جهان جیفه پیش کرکس انداز
بدونان ده مراین دنیای غدار — که جز سگ را نشاید دادمردار

جوہر در حدیث شریف وارد ست که حب دنیا سرهمه خطاست و ترک دنیا سرهمه عبادت است و دنیا جیفه است و طالب آن سگانند و دنیا سجن مومنین ست و جنت کافرین و حضرت شیخ شبلی قدس سره میفرمایند که اگر ما را گویند که دنیا قبول کن و الا ترا در دوزخ بسوزم من دوزخ را قبول کنم نه دنیا را و حضرت شیخ سهل بن عبد الله تستری قدس سره میفرمایند که عقل را هزار نام ست و هر نامی را از ان هزار نام ست و اول هر نامے ترک دنیاست ؎

ترک دنیا گیر تا سلطان شوی — ور نه همچون چرخ سرگردان شوی
حمله در باز و فروکن پای راست — گر کفن را هیچ نگذاری رواست
هر کرا مشغول دنیا کرده اند — جان او محجوب مولا کرده اند
ترک دنیا در طریقت اصل دان — طاعت و سیر و سلوکش فرع آن

و در ثمرات الحیات مذکور ست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که در بنولا طالبان ریاضت می کنند و نتیجه آن مترتب نمی شود بنا برانیست که دل بکلی ینعی از دنیا منقطع نمی گردد و این بدان ماند که موشی در چاہے افتاده باشد و جیفه آنرا ناکشیده آب از چاه می کشیده باشند ذیمفوت هر چند آب برآید پاکی از چاه روی نماید اگر اول این جیفه را که معدن ناپاکی ست از چاه برآرند به کشیدن چند دلو معدود آب پاک ظاهر شود ؎ خاطرت کی رقم فیض پذیرد هیهات + مگر از نقش پراگنده ورق ساده کنی + و میفرمودند که چون بر حضرت شیخ محمد غوث قدس سره بعد از تکمیل ریاضات شاقه و تجرید و تفرید دنیا عرض کردند حضرت ایشان اقبال ننمودند دران اثنا ارواح بزرگان حاضر شدند و فرمودند ای فرزند انچه بر تو عرض می کنند قبول کن که قبول دنیا مکمل را بعد از وصول تمره

کمال نقصان ندارد حسب الارشاد ارواح مطهره اعزه اختیار فرمودند بعد ازان اظهار نمودند که قبل ازین تسبیحات جمادات و نباتات و حیوانات شنودمی از انگاه که مرتکب امتعه فانیه دنیویه شدم از استماع تسبیح جمادات باز ماندم مقصود ازین بیان این بود که هرگاه در شخصی که بتکلیف ربانی و ترغیب وحانی التفات بدنیا نموده باشد اینقدر اثر کند آنان را که بطلب نفسانی و تکلیف جسمانی اشتغال حطام فانی نمانند تا چه

مصرع آشنا را حال اینست وای بر بیگانه۔

جوہر طلب دنیا و طلب حضرت حق سبحانه و تعالی هر دو ضدان لایجتمعان اند چنانچه از حضرت امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه منقول ست که فرمودی اگر دین و دنیا یکجا فراهم آمدی مرا رسیدی ؎

هم خدا خواهی و هم دنیاے دون	این خیال ست و محال ست و جنون

جوہر می آرند که چون جناب خداوند تعالی دنیا را آفرید خطاب فرمود که ای دنیا خدمت کن هر کسی را که خدمت کرد مرا و طلب کن خدمت از کسی که خدمت کرد ترا و گفته اند که جمله بدیها در خانه جمع کردند و کلید آن دوستی دنیا کردند و جمله نیکیها در خانه جمع کردند و کلید آن دشمنی دنیا کردند۔

جوہر اهل دنیا را بجز پریشانی و پشیمانی و حسرت و ندامت حاصل نیست زندگانی را برای مال از دست میدهند و نمیدانند که مال بے عمر بکار نمے آید و عمر از مال نمی افزاید تمام عمر در جمع و محبت و طلب آن صرف می کنند و آخر می گذارند و بجای آن حسرت و ندامت می برند عاقل رنج از برای چیزی برد که چون بدست آید باو بماند و ازان تمتع بردارد نه آنکه محنت بسیار کند تا بدست آرد و چون وقت تمتع شود بدیگری سپارد و حسرت آن با خود برد

جوہر دنیا پایخانه آدم ست چون آدم گندم خورد حاجت انسانی پیش آمد فرمان رسید که بهشت جاے آن نیست در دنیا باید رفت ـــ

جوہر حضرت رابعه مناجات کردی و گفتی الهی مرا از دنیا هرچه قسمت کرده بدشمنان خود ده و هرچه در آخرت نصیب رابعه کرده بدوستان خود ده رابعه را در دنیا اندوه تو غمگسار بس واندر آخرت نام تو یادگار بس

جوہر شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک میفرمایند که در خبر ست که علما امینان رسول اند مادام که در دنیا در نیایند و خود را بمحبت و جمع آن نیالایند و چون در دنیا درایند و محبت و جمع آن بیالایند حذر کنید از ایشان در دین خود یعنی دین از ایشان نگیرید و در صحبت ایشان منشینید و حضرت سفیان الثوری رضی الله تعالی عنه که در عصر خویش قدوه اهل شریعت بودند میفرمایند

که اگر کسی طاعت اهل آسمان و زمین بجا آرد و دنیا را دوست دارد در روز قیامت آواز کنند که یا اهل
قیامت این آن مرد است چیزی که خداوند تعالی آن را رانده بود این مرد او را بدوستی گرفته بود۔

جوهر ارباب کمال که اشارت به ترک ناموس کرده اند برای آنست که اصل مذاهب فاسده
و عقائد باطله همه از ناموس ناشی شده است و ظاهر گشته و حجابی ازین اقوی ارباب مناصب
و اصحاب جاه را واقع نیست و ترک دنیا نزد ایشان آسان تر از ترک ناموس و ترک حب جاه است

جوهر در مقام فقر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که سالک طریق حقیقت بمقام
فقر که عبارتست از عدم تملک اسباب نرسد الا بعد از عبور بمقام زهد چه اول تا رغبت او از دنیا
منصرف نگردد عدم تملک او درست نیاید و اسم فقر بر کسی که رغبت دارد بدنیا اگرچه هیچ ملک ندارد
عاریت و مجاز بود چه فقر را اسمی و رسمی و حقیقتی ست اسمش عدم تملک با وجود رغبت و رسمش عدم تملک
با وجود زهد و حقیقتش عدم امکان تملک چه اهل حقیقت بواسطه آن که جمله اشیا را در تصرف و ملکیت
مالک الملک بینند امکان حواله مالکیت با غیر روا ندارند فقر ایشان صفت ذاتی بود که بوجود اسباب
و عدم آن متغیر نشوند اگر تقدیرا مملکت عالم جمله در حوزه تصرف ایشان آید همچنان خود را از تملک
(ناحیه و میان مملکت ۱۲)
آن بری دانند و مترسمان بحدوث اسباب متغیر شوند و اهل تصوف در فضیلت فقر و غنا سخن رانده اند
و مذهب صحیح آنست که نسبت بمبتدیان و متوسطان فقر از غنا فاضلتر و نسبت با منتهیان هر دو متساوی
چه صورت غنا معنی فقر و حقیقت آن از ایشان سلب نتواند کرد و فقرای محقق چند طائفه اند طائفه
دنیا و اسباب آنرا هیچ ملک نه بینند اگرچه در تصرف ایشان بود و هرچه بدست ایشان آید ایثار کنند
و بران توقع عوضی در دنیا و آخرت ندارند و طائفه با این وصف اعمال و طاعات را اگرچه از ایشان
صادر شود از خود نه بینند و چشم عوض بران نگذارند و طائفه با این دو وصف هیچ حال و مقام از آن
خود نه بینند و جمله را لطف و فضل او سبحانه شمارند و طائفه با این اوصاف ذات و هستی خود را
از آن خود نه بینند ایشان را نه ذات بود و نه صفت نه فعل نه اثر در هر دو عالم هیچ ندارند و این
وصف که هیچ ندارند هم ندارند درین مقام ست آنچه گفته اند الفقیر لا یحتاج الی الله چه احتیاج
صفت محتاج بود و قائم بذات او و اینجا نه ذات ست و نه صفت همانا الفقر فخری اشارت
باین معنی ست و این فقریست که بعض صوفیه ورای این هیچ مقام اثبات نکرده اند و صاحب
این فقر را در دو کون هیچ کس نشناسد مگر جناب حق سبحانه و تعالی حضرت خداوند تعالی الغیور است
خواص اولیاء خود را از نظر اغیار مستور دارد تا غایتی که از نظر خود نیز مستور باشند و شیخ قطب الدین دمشقی

قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند ثم الفقر وہو عدم الاملاک وتخلیۃ القلب عما خلت عنہ الید
پس از ارادت مقام فقرست وآن نابودن املاک ست کہ الفقیر من لاشئ لہ وخالی شدن دل
از انکہ خالی شدہ است از وی دست وصاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند اگر دست از املاک
خالی شدہ است لیکن دل از طلب وی خالی نشدہ او را مقام فقر نبود زیرا کہ طالب ہر چیزی با مطلوب
خود ست بحکم طلب اگرچہ آنرا نیابد حضرت شبلی قدس سرہ فرمودند فقیر آنست کہ او را غنا نبود مگر بحق تعالے
وحضرت نوری قدس سرہ فرمودند فقر آنست کہ نزد نایافت عدم سکوت باید ونزد یافت وجود بذل و ایثار
وحضرت عبداللہ انصاری قدس سرہ میفرمایند کہ فقر سہ وجہ است اضطراری واختیاری وحقیقی
اضطراری نیز بر سہ وجہ است کفافی وعقوبتی وقطیعتی نشان کفافی صبر ست ونشان عقوبتی
اضطرار ونشان قطیعتی شکایت وفقر اختیاری نیز بر سہ وجہ است درجتی وقربتی وکرامتی نشان
درجتی قناعت ست ونشان قربتی رضاست ونشان کرامتی ایثارست وفقر حقیقی نیز بر سہ وجہ است
روی حاجت از خلق گردانیدن ودست حاجت بحق تعالی برداشتن وہر چہ دون حق تعالی است
آنرا پشت دادن وحضرت ابن جلا قدس سرہ فرمودند فقر آنست کہ ترا نباشد وچون باشد ہم ترا
نباشد یعنی تا نباشد ترا میل وطلب نباشد وچون یافتی بر موجود اعتماد نباشد تا حال وجد وحال
عدم یکسان باشد پس فقر عبارت از نیستی ست کہ گفتہ اند اگر چند سر موی از دنیا در ملک فقیر باشد
فقر وی تمام نبود وآنچہ گفتہ اند اذا تم الفقر یعنی لاحول ولا قوۃ وآنچہ گفتہ اند فہو اللہ یعنی
الا اللہ ومقام نبوت جامع است مرجملہ مقامات را با اینہمہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ
وآلہ وصحابہ وسلم افتخار بفقر کردند وفرمودند الفقر فخری معلوم شد کہ فقر برترست از زہد بجہت آنکہ
زہد کہ مجرد ترک حظوظ فانی ست برامید یافت نعمت وحظوظ باقی واین را اہل معرفت بیع و
شرا وسلم گویند

جوہر در فقر روزی رؤسای قریش در مجلس شریف معلی بحضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے
علیہ وآلہ وصحابہ وسلم حاضر بودند ونزد ایشان فقرا نشستہ صورت مصاحبت واخلاص می نمودند
رؤسای قریش ناخوش شدہ عرض کردند کہ ما را از ایشان ننگ می آید ومخالطت با ایشان خوار
می نماید اگر ایشان از صحبت دور شوند ما وامثال ما بیایند وایمان آرند فرمان رسید دور مکن کسانی را
کہ پروردگار خود را در بامداد وشبانگاہ میخوانند باز پیغام کردند کہ اگر ایشان دور نشوند با ما در مجلس ننشینند
فرمان رسید کہ حبس کن خود را با کسانیکہ پروردگار خود را در بامداد وشبانگاہ میخوانند باز پیغام کردند

که در حضور ما بر ایشان توجه نشود بلکه توجه بسوی ما رود فرمان رسید که تجاوز نکنند دو چشم تو از دیدن
ردی درویشان اگرچه نزدیک خلق درویشانند لیکن نزد من توانگر ایشانند خود حضرت سید عالم صلی الله تعالی
علیه وآله واصحابه وسلم عظمت فقر املاحظه نموده فرمودند خداوندا در حیات و ممات مسکین باشم وحشر
من نیز در زمره مساکین بوده دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار که این کرامت سبب حشمت درویشان است

جوهر حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه فرموده اند الامن عرف الله تعالی
لم یکن له فاقة ولا وحشة بعضی میفرمایند که لم یکن له فاقة اشاره است بر آنکه اذا تم الفقر فهو الله
ولم یکن له وحشة اشاره است بر کمال انس وانبساط

جوهر فقر عبارت از فنا فی الله است واتحاد قطره با دریا واین نهایت سیر ومرتبه کاملان است و
آنچه فرموده اند الفقر سواد الوجه فی الدارین عبارت از آنست که سالک بالکلیه فانی فی الله شود
بحیثیتی که او را در ظاهر و باطن و دنیا و آخرت وجود نماند و بعدم اصلی ذاتی راجع گردد اینست فقر حقیقی
واز ینجهت فرموده اند که اذا تم الفقر فهو الله زیرا که این مقام اطلاق ذات حق ست واینجا غیر متناهی
گنجائی ندارد ومجمع اضداد وتعانق اطراف عبارت ازین مرتبه است واین سواد اعظم ست زیرا که سواد
اعظم آنست که هرچه خواهند در و باشد وهرچه در تمامت موجودات مفصل ست درین مرتبه بطریق اجمال ست
کالشجر فی النواة ومجموع عالم تفصیل این مرتبه اند وهیچ شیء بیرون ازین مرتبه نیست واین مرتبه
غیر از انسان کامل هیچ موجود دیگر را میسر نیست وازین جهت ست که انسان کامل اکمل همه موجودات است
وسبب ایجاد عالم

جوهر حدیثی که روایت کرده اند بعض اهل تصوف از رسول مقبول صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه
وسلم الفقر فخری ومعنی آن ثابت ست چنانکه در خبر صحیح ثابت ست که مختار گردانید مرا میان آنکه
باشم من نبی ملک یا نبی فقیر پس اختیار کردم که نبی فقیر باشم واکثر آن بودن فقر فخر موجه باین وجه
نمودند که فقر با قناعت و رضا لازم ست وآن موجب وصول بمراتب رفیعه است ومانع است در
اکثر از حظوظ نفسانیه بخلاف غنی در اکثر مانع رفعت مرتبه وموقع است در حظوظ نفسانیه وثواب
فقرا بیشتر ست از ثواب اغنیا که فقرا داخل شوند جنت را قبل اغنیا اگرچه در اعمال مساوی باشند
اینکه گفته اکثری ست نه کلی زیرا که اگر شخصی را بخواهش حق تعالی بی طلب از وی ویا با طلب او در
امر الهی بطلب ملک وغنا رسید او را هیچ مانع نیست از رسیدن بمقامات علیه واین فضل که
به این غنی حاصل ست نیست مر آن فقرا را که باین مرتبه رسیده اند چنانکه حضرت سلیمان علیه السلام

ملک وغنی بودند وبمقام اعلی رسیدند وغنا هیچ ضرر بمقام ایشان نکرد واز حضرت سلیمان که دعا کرده بود
بهای یافت ملک چنین که غیر را سزاوار نباشد. بامر الهی بود چنانکه شیخ اکبر نص فرموده اند بدان در فصوص الحکم
پس درین طلب عبد ممتثل امر الهی بودند وماجور خواهند شد بدین طلب وهمچنین بعض عارفان که اغنیا
بودند وغنا بایشان ضرر نرسانید در مقامات ایشان - مقام عبدیت فوق همه مقامات ولایت است
وآن استیفاء حقوق عبدیت ست وصاحب این مقام نمی بیند چیزی را در ملک خود زیرا که عبد مالک
نمی تواند شد وهمه اشیا را ملک جناب حق سبحانه وتعالی می بیند وخود تصرف نمی کند مگر بامر سید خود وبوجهی
ترک نمیکند حقی از حقوق عبدیت واین مقام محمدیست صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم آنسرور عالم
علیه السلام عبد محض بودند. وجناب خداوند تعالی تعبیر فرموده است از آنجناب - وعالم علیه السلام بالعبدیة
وعبدیت را فقر وذلت لازم ست پس صاحب این مقام خود را فقیر می بیند در کل حال وذلیل می بیند
خود را بین یدی الله. واین فقر وذلت عین عزت ویست وموجب رفعت عظیمه ست لهذا فرمود که الفقر فخری
واین فخر هم علیه السلام را بر [illegible] بروز قیامت بر همه یکسان واین فقر سید الاولین والآخرین است
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وهمه امه در اتباع او شدند. ملک العلماء ذنوبی منوی

جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرماید که سخن در معامله فقرا افتاد وبیع وشرای ایشان
حضرت سلطان المشائخ قدس الله تعالی سره العزیز فرمودند که شیخ بدر الدین اسحاق یکی را شطرنجی
دادند وفرمودند که این را ببازار ببر وبفروش بعد از آن فرمودند که درویشانه فروشی التماس کردند که
درویشانه فروختن چگونه باشد فرمودند که بخانه بازیگری ببر بهائی که بدهند بفروشی

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره در معنی آیه یا ایها الناس
انتم الفقراء الی الله میفرمودند که آدمیان محتاج حق سبحانه اند. وچون حق تعالی بعلم قدیم خود میدانست
که آدمی بحسب مقتضای بشریت بنان وآب واسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهرچه محتاج شود فی الحقیقت محتاج بحق سبحانه باشد از وجه
قیومیت وی تعالی شانه

جوهر فقرا چنانکه شیخ اکبر قدس سره فرموده اند آن کسانند که مفتقر ومحتاج شوند باعتبار آنکه هر چیز
مسمی است پس عامه انسان محجوب اند باشیا از حق واین فقرا سادات می بینند اشیا را مظاهر حق
که تجلی فرموده است در این اشیا برای عباد خود پس این فقیر در احتیاج خود بسوی سمع وبصر هم محتاج نیست
مگر بحق چه سمع وبصر مظهر حق اند وهمچنین جمیع اشیا باین مرتبه است که مظهر حق ست واین حال فقر است و

فقیر آنست که محتاج بهر شئی باشد و بسوی خود کسی را محتاج نه بیند که خود را عبد می بیند و کامل ست در عبودیت پس این فقر اسنی و اعظم حال ست از حالات بایزید سوال کرد تا از حق یا فوا اتقرب الیک بچه چیز قرب حاصل کنم بتو ای الله تعالے در جواب فرمود یا لذلة والافتقار تقرب حاصل کن بذلت و افتقار یعنی خود پیش بر خلقے ذلیل و خوار باش و خود را در همه حال مفتقر بسوی حق دان بر مظهر که حق ظاهر می شود۔ شرح مثنوی

جو ہر ۵ جمله ما و من به پیش او نهید ۔ مالک ملک اوست ملک او را دهید ۔ یعنی جمله اشیا تسلیم او سبحانه بکنید که او مالک همه کائنات ست و شما فقیر هستید اصلا شما را ملک نیست چنانکه الله تعالے میفرماید و انتم الفقراء الے الله تعالی شیخ ابو یزید را قدس سره فرمود متقرب شو بسوی من باآن چیز که نزد من نیست ابو یزید قدس سره عرض کرد که چه چیز ست که نزد تو نیست ای الله فرمود که ذلت و افتقار ست که نزد من نیست متقرب شو بذلت و افتقار پس کمال ولی آنست که خود را فقیر الی الله داند در همه اوقات و این فقر انصب العین دارد چه ظاهر او مفتقر است باشیاء خارجه از ذات چنانکه محتاج ست بسلطان و اموال و لباس و غیر آن و یا داخله در ذات چنانکه مفتقر است بسوی قوای خود پس آن ولی این فقر را فقر بسوی حق داند و مشهود وی باشد که اینهمه محتاج الیه می نماید همه مظاهر حق اند و این حاجت که هست بسوی ظاهر ست نه بسوی مظاهر و شیخ اکبر فرموده که اولیا فقرا اند و آنها کسانند که محتاج می شوند بسوی هر شئے من حیث آنکه آن شئی عین مسمی الله ست چه حقیقت آسیے است از آنکه مفتقر شود احدی بسوی غیر الله۔ و الله تعالی خبر داده است که همه افراد انسان فقیر و محتاج اند بسوی الله علی الاطلاق بلا تخصیص پس دانستم که حق ظاهر است در صورت هر شئے مفتقر الیه ست و اکثر ناس محجوب اند باشیا مفتقر الیها از الله تعالی و گمان می برند که محتاجیم بغیر الله تعالی و این سیدان که اولیا الله اند می بینند اشیا را مظاهر حق و حق متجلی شده است در ان مظاهر برای عباد خود پس نیست محتاج این فقیر مگر بسوی الله در احتیاج بسوی اشیا پس چه لطیف ست سریان حق در موجودات و سریان بعض در بعض بالله تعالی میفرماید و ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون نه پیدا کردم جن و انسان را مگر برای آنکه عبادت کنند مرا یعنی ذلیل باشند پیش من و تذلل حاصل نمی شود مگر آنکه دانند بمعرفت شهود مراد ر همه اشیا پس متذلل شوند مرا که ظاهرم و نه متذلل شوند مظاهر را و فقیر آنست که متذلل شود بسوی هر شئی تا این مشاهده پیدا شود و نه مفتقر شود بسوی وی هیچ چیز و هیچ احد در شهود وی پس این اسنی حالات ست و شیخ اکبر تحقیق فقر

بوجه اتم فرموده گفته که فقر و حاجت و ذلت صفت ذاتیه است انسان را و انسان بهر وجه فقیرست بسوی الله در مظاهر که ظاهر شود و فرموده که غنی صفت حق ست و انسان موصوف نمی شود اصلا چه الله تعالی مصالح ایشان در استعمال اعیان بعض اشیا گردانید پس ناچارست که آن اشیا را استعمال نماید پس سوی این اشیا فقیر و محتاج ست و او را غنا نیست بهمه حال پس او فقیرست بهمه وجوه بسوی الله - همه کائنات ملک الله است و انسان بهر وجه فقیر و ذلیل ست و این مشهود ست مر عارف را پس می باید انسان را که هر چیز مسلم دارد بوی و خود را خلیفه داند و تصرف کند بوجه خلافت نه بوجه آنکه ملک خود داند که منافی معرفت شهود وی ست لیکن بوجهی که شرع شریف بآن اذن داده است - شرح مثنوی معنوی

جوهر درویش بالفتح بمعنی خواهنده از درها و این در اصل درویز بود زا را بشین معجمه بدل کردند و دریز در اصل درآویز بود بمعنی آویزنده از در چون گدا بوقت سوال از درها می آویزد یعنی درها را میگیرد لهذا گدا را درویش گفتند و بعضی محققین نوشته اند که درویش در اصل دریوز بود و درمیان یا و واو قلب مکانی کردند درویز شد بعده زا را بشین بدل کردند و یوز صیغه امر ست از یوزیدن که بمعنی جستجو کردن است این وجه آخرین مستفاد ست از سراج اللغات و وجه اول که سابق مذکور شد از مدار و موید و سروری و سراج و چون اطلاق این لفظ بر خدا رسیدگان گوشه نشین صادق نمی آید و زیبا نمی نماید لهذا فقیر صاحب معرفت را بجهت تمیز درویش بضم دال باید گفت درینصورت مرکب باشد از در که بمعنی مروارید است و ویش که در اصل وامش بود مزید علیه وش که کلمه تشبیه است چنانکه سا مزید علیه سر بعده واو را کسره داده الف را بقاعده اماله یای مجهول کردند کسی از اهل لغت این وجه ننوشته فقیر مولف بدعای درویشان از قوانین فارسیه استخراج نموده - چنین مذکورست در غیاث اللغات -

جوهر درویش باصطلاح این طائفه علیه آنست که در پرتو نور تجلی نیست گشته و در فنا از خودی عین بقا بحق یافته

جوهر در بیان آنکه فقیر صابر فاضل ترست یا غنی شاکر صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرماید که فقیر صابر نزدیک شیخ جنید بغدادی و خواص و ابو النجیب سهروردی و بیشتر علما فاضل ترست از غنی شاکر و علامت آن فقیر آنست که از زوال فقر چنان بترسد که غنی از زوال غنا اما دلیل بر آنکه فقیر را بر غنی فضل ست قوله تعالی للمحمد صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم واصبر نفسک مع الذین یدعون ربهم بالغداة والعشی یریدون وجهه و این امر از جهت فقرا بود و جای دیگر فرمود ولا تطرد الذین یدعون ربهم بالغداة والعشی یریدون وجهه و این نیز از بهر آن فقرا بود و در خبر

مشهورست یدخل فقراء امتی الجنة قبل الاغنیاء بنصف یوم وذلک خمسمائة عام ودر حدیثی باربعین خریفا وان اربعین خریفا چهل سال مرادست ومراد ازین تقدم تقدم درویش حریص ست بر توانگر حریص و تقدم پانصد سال تقدم درویش زاهدست بر توانگر حریص ونیز در خبرست که جبرئیل علیه السلام بحضور حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم عرض کردند که خداوند تعالی سلام میرساند ومیفرماید که این کوهها را زر گردانم وبا شما باشند فرمودند دنیا سرای کسی ست که او را سرا نباشد ومال کسی ست که او را مال نباشد آنرا کسی جمع کند که عقل ندارد ودر خبرست که آخر پیغمبران که در بهشت رود حضرت سلیمانؑ بن داؤد اند برای ملک او وآخر یاران من که در بهشت برود عبدالرحمن بن عوف ست برای توانگری او ودر خبرست از اهل بیت که فرمودند حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم چون خداوند تعالی بنده را دوست دارد مبتلا گرداند وچون بدوستی کامل او را دوست دارد او را سرمایه گیرد یعنی او را نه اهل گذارد ونه مال و مردی بخدمت حضرت ابراهیم ادهم قدس سره ده هزار درم آورد قبول نکردند وفرمودند میخواهی که نامم از دیوان درویشان پاک کنی اهل تصوف میفرمایند معراج الفقیر فی لیلة الفاقة فقر سری از اسرار در ملک وملکوت هرچه بود در نظر حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم در شب معراج نهادند بگوشه چشم ننگریستند وفرمودند الفقر فخری اگر امروز آنچه نمرود وفرعون را دادند ترا دهند در زیر این سری دان نه بینی که حضرت سید المرسلین صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم از شب معراج باز آمدند در خانه قوت یک روز نبود ابن عطا قدس سره گفت توانگر شاکر فاضل تر از درویش صابر حضرت جنید بغدادی قدس سره ابن عطا را برای این دعاء بد کردند پس او مبتلا شد بکشتن فرزندان وتلف مال و زوال عقل چهارده سال ورجوع کرد بتفضیل درویش صابر بر توانگر شاکر ودر خبرست که درویشان پیش حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم نالیدند از سبقت توانگران بخیرات وصدقات وحج وغیره پس حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ایشان را کلمات آموختند در تسبیح وفرمودند که ایشان بدان بیش از آن یابند که توانگران یافته اند پس توانگران نیز کلمات آموختند پس درویشان بحضور حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم باز گشتند حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء وروایت ست از انس بن مالک که درویشان رسول فرستادند بخدمت حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم وآن رسول التماس کرد که درویشان عرض میکنند که توانگران در بهشت روند که حج میکنند وما نمی توانیم وعمره می کنند وما نمی توانیم وچون بیمار شوند مالهای خود خرج می کنند فرمودند که درویشان را از من برسان که هر که از شما صبر کند

وثواب امید دارد و او را سه خصلت باشد که توانگران را نبود اما یک خصلت آنکه در بهشت غرفهاست که اهل بهشت
دران همچنان نگرند که اهل زمین در ستارگان آسمان و درسان در نرود مگر پیغمبر درویش یا شهید درویش یا مومن
درویش دوم آنکه درویشان پیش از توانگران بنیم روز و آن پانصد سال باشد در بهشت روند سوم آنکه چون
توانگران سبحان الله گویند و درویش هم گوید توانگر بدرویش نرسد اگرچه ده هزار درم دران نفقه کند همچنین همه کارهای
نیک و این دلیل ست برانکه انچه فرمودند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء بدان زیادت ثواب درویشان
خواست برذکر کذا فی ترجمة الاحیاء و درین جواب محل نظر ست زیرا که جوابی ظاهر با تکلف ست اولی آنست
که بگوییم ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء عائد بسوی گفتن تسبیحات مراد باشد یعنی گفتن تسبیحاتی که شما
میگفتید ایشان هم میگویند فضل خداوند تعالی ست وازین فضل غنی بر فقیر نیاید زیرا که در گفتن تسبیحات
فریقین برابرند وانچه در حدیث ست الید العلیا خیر من الید السفلی یعنی دست برتر که دست دهنده است
بهتر ست از دست فروتر که آن دست ستاننده است علی ما ورد فی تتمة هذا الحدیث والید العلیا
هی المنفقة والید السفلی هی السائلة پس محققان میفرمایند که بهتری دست معطی نه بدین وجه است که
وی غنی ست مال میدهد بلکه بدین وجه است که از مال بیرون می آید و بصفت فقر خود را می آراید پس همین
حدیث که در فضیلت سخا و عطاست دلیل ست بر فضل فقیر بر غنی نه فضل غنی بر فقیر که غنا رشان بوجود اسبابست
وغنا را او باسباب نیست ذاتی ست بزرگی فرماید که اگر اغنیا صاحب صدقه باشند فقرا صاحب صدق باشند
وصدقه هرگز مانند صدق نباشد پس هر که فضل نهد غنا و انفاق و عطا را بر فقر بسبب سخا و عطا چنان بود که کسی فضل نهد
معصیت را بر طاعت باعتبار فضل توبه و توبه را افضل ست از بهر ترک معصیتی که مذموم است نه باعتبار نفس معصیت
همچنین فضل انفاق و عطا که هست از بیرون آوردن مالیست که شاغل ست مر بنده را از خدای تعالی و در خزانه
جلالی مذکور ست که صاحب کشف المحجوب قدس سره میفرمایند که ید علیا ید فقیر ست زیرا که ید فقیر ید نیابت
من الله تعالی است و زکوة حق فقیر ست و فقیر حق خود می ستاند و فرمودند که ید فقیر معطیه است زیرا که معطی
ثواب ست و آن باقی ست پس علیا ید آخذ ست و ید معطی ید سفلی باشد زیرا که فانی میدهد و درویش قانع
فاضلتر از توانگر حریص ممسک باشد و توانگری که مال خود در خیرات نفقه کند فاضلتر از درویش حریص بود
اما توانگری که بمال تمتع گیرد اگرچه در مباح باشد فاضلتر از درویش قانع نباشد

جوهر در صدق صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که صدق از جمله مکارم اخلاق است و
حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بر آن تحریص فرمودند علیکم بالصدق فانه یهدی
الی الجنة و مراد از صدق فضیلتی ست راسخ در نفس آدمی که اقتضاء توافق ظاهر و باطن و تطابق سر و علانیت

او کند اقوالش موافق نیات باشد و افعالش مطابق احوال آنچنانکه نماید باشد ولازم نبود آنچنانکه باشد نماید
چه ممکن ست حقیقت اخلاص بر کتمان بعضی از احوال باعث شود و در صدق ریا ممکن ست چه ریا اظهار
خیرست در نظر غیر شاید که در آن اظهار صادق بود لیکن مخلص نباشد وحقیقت صدق اصلی ست که فروع جملہ
احوال و اخلاق پسندیده از آن متفرع و منشعب اند و صدق درجه ثانی نبوت ست جملہ سعادت دینی و دنیوی
نتایج ازدواج صدق و نبوت اند اگر صدق نبودی که حامل نقطه نبوت گشتی ونتیجه ابناء عیب مجهول نه پیوستی
پس بناء همه خیرات بر قاعده صدق بود و از حضرت سید الطائفه شیخ جنید بغدادی قدس سره پرسیدند که میان
صدق و اخلاص هیچ فرق ست فرمودند بلی الصدق اصل وہو الاول والاخلاص فرع وہو تابع
و هرگاه که نفسی بکمال صدق متخلق گردد چنانکه ظاهر و باطن او با یکدیگر متساوی شوند اسم صدیقی بر وافتد
و فروع اخلاق حسنه از وی منشعب گردد و اصول صفات ذمیمه از و منتزع شود صدق حدیث پدید آید
و کذب و افترا و بهتان برخیزد و انصاف روی نماید و دعوی متواری شود و وفا بجای اخلاف وعد بایستد
و وفاق بجای نفاق بنشیند و غش بصفا و خیانت بامانت مبدل گردد و حریت ثابت شود و تکلف برخیزد
پنهان شونده ۱۲
و علامت صادق آنست که اگر تقدیراً سراً و علانیه گردد و خلق عالم یکبار بر حال او مطلع شوند متغیر و شرمسار
نگردد و علامت صدق محبتش آنکه دعوی محبت بر دو دشوار آید و خلاف مراد آسان و علامت کذب آنکه
بر عکس این بود و صادق کسی را گویند که او راست بود در اقوال خویش و صدیق کسی را گویند که او راست بود
در جمیع اقوال و افعال و احوال۔

جوہر در مقام صدق شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الصدق
وہو استواء السر والعلانیة وذلک بالاستقامة مع الله تعالی ظاهراً وباطناً سراً وعلانیاً
پس از مقام فقر صدق ست و آن برابر کردن ست نهان و آشکارا و این برابری کردن بسبب استقامت
یا فتن با خداوند تعالی ظاهر و باطن نهان و آشکارا یعنی برکرا در ظاهر و باطن با حق تعالی استقامت بود
که جز حق تعالی در خطره نگذرد در برابر کردن نهان و آشکارا وے ۔ اسلم شود ۔

جوہر در مقام صبر شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الصبر وہو ترک الشکوی
الی غیر الله تعالی پس از فقر مقام صبرست و آن ترک گله کردن ست بسوی غیر الله تعالی و صاحب
مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که درین اشارت ست که اگر این گله بنده را با خداوند تعالی افتد آنرا
شکایت نگویند بلکه اظهار عجز و بیچارگی خود ست و همچنین در شرع محمود ست حضرت سهل عبد الله تستری
قدس سره میفرمایند الصبر انتظار الفرج من الله تعالی صبر منتظر بودن کشادگی از حق تعالے

به المعنی کہ نبالہ وقال اللہ تعالی والصابرین فی الباساء والضراء وحین الباس اولئک الذین صدقوا واولئک ہم المتقون باساء مصیبت ست وضراء درویشی ست وحین الباس ہنگام کارزار یعنی صبر کنندگان درین حالتہا ایشان صادقانند وایشان متقیان و در خبرست کہ الایمان نصفان نصفہ شکر ونصفہ صبر یعنی موجب ایمان دو نیمہ است نیمی شکر در نعمت ونیمی صبر در بلا اگر بندہ شکر در نعمت کرد وصبر در بلا بدانکہ آنجا ایمان وتوحید ست واگر دعوی ایمان وتوحید بینی واین ہر دو نہ بینی بدانکہ آنجا دعوی مجرد ست ودعوی مجرد بی گواہ معلوم ست وازامیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ منقول ست الصبر من الایمان بمنزلۃ الراس من الجسد صبر از ایمان بمنزلہ سر ست از تن وتن بے سر چہ بود ہمچنین ایمان بے صبر۔

صبر سہ قسم ست یکی صبر از اتیان عصیان دوم صبر بر طاعت وعبادت کہ نفس را دشوار است سوم بر مصائب واین از آن ہر دو عظیم القدر ست مرویست کہ روز رستخیز حضرت خداوند تعالی بفرماید کسانی را کہ ببلا مبتلا کردہ بودم وایشان صبر کردہ اند من شرم میدارم کہ برایشان دیوان عمل نشر کنم یا میزان حساب برپا کنم۔

جواہر در بہجۃ الاسرار مذکورست کہ سوال کردہ از حضرت غوث الثقلین از صبر فرمودند صبر عبارت ست از استادن وساکن شدن بہ آزمایش وبلا بحسن ادب وثبات نمودن باشد۔ ابتعال با چشیدن تلخی قضاء او سبحانہ بعمل کردن بر کتاب وسنت وصبر چہار قسم ست صبر للہ وآن ثبات ست بر اوامر الہی وبازماندن از نواہی او تعالی ــــ وصبر مع اللہ وآن عبارت از سکون واطمینان در مقابل جریان قضا وفعل در حق بندہ وظاہر کردن غنا با وجود فقر بے ترشروئی وصبر علی اللہ وآن عبارت ست از میلان بندہ بسوی وعدہ حق تعالی در ہر باب وسیر از دار دنیا بسوی عقبی سہل ست بر مومن وجدائی خلق بواسطہ حق سخت تر ست وسیر کردن از نفس بسوی حق سخت تر ست وہم صبر مع اللہ سخت تر ست وفقیر صابر بہتر ست از غنی شاکر وفقیر شاکر بہتر ست از ہر دو وفقیر صابر وشاکر بہتر ست از ہمہ وامتحان نمی کند وبلا نمی فرستد مگر کسی را کہ می شناسد اورا۔

جواہر صاحب مصباح الہدایۃ میفرمایند کہ معنی صبر در عرف حبس مریدست از مراد منہی عنہ باربط کارہ بر مکروہ ومامورہ واثبات این مقام بعد از مقام فقر از ان اتفاق افتاد کہ از جملہ انواع صبر یکی صبر بر فقر ست ہر چہ پیش مومن آید از نعمت وبلا داند کہ نتیجہ قضا وقدر الہی وحاصل ارادت واختیار حق ست پس اگر از جملہ مکارہ بود بران صبر کند واگر از جملہ ملاذ ومحاب بود بران شکر گوید وصبر سہ نوع ست صبر نفس

وصبر قلب وصبر روح اما صبر نفس دوگونه است یکی صبر از مراد و دوم صبر بر مکروه وصبر از مراد دوگونه است فرض ونفل فرض صبر است از محرمات شرعیه که نفس بدان مشتوق بود ونفل صبر بر مکاره چون شبهات و زیادت قولی وفعلی چه ترک آن از قبیل مستحسنات ست وصبر بر مکروه هم دوگونه ست فرض ونفل فرض صبر ست بر اداء فرائض عبادات از صلوة وصوم وزکوة وحج ونفل را انواع بسیار ست مانند صبر بر نوافل عبادات وصبر بر مراعات اقتصاد وصبر بر کتم کرامات واحوال وصبر بر خمول وصبر بر مذمت وصبر بر فقر وصبر بر اخفای آن (پنهان داشتن وراز پوشیدن ۱۲) وصبر بر بلا ومعصیت وصبر بر نعمت وعافیت چه صبر در نعمت تا در مناهی صرف نشود دشوار تر صبر بر بلا باشد وصبر بر عافیت تا در فتنه نیفتد دشوار تر از صبر بر معصیت باشد سهیل بن عبد الله قدس سره گوید الصبر علی العافیه اشد من الصبر علی البلاء وصبر نفس را صبر فی الله خوانند اما صبر قلب هم بر دوگونه است صبر بر مکروه وصبر از مراد اما صبر بر مکروه یا بر دوام مراقبه وذکر الله تعالی وآنرا صبر علی الله گویند یا بر التفات بعالم نفس واشتغال به تدبیر وسیاست او وآنرا هم صبر لله خوانند واین صبر لله تا صبر لله اول بعید المشرقین فرق ست چه صبر لله اول همچون صبر علی الله نیست یا دلی بود که هنوز از شائبه میل بعالم نفس ومتابعت هوا صافی نشده باشد وصبر لله دوم نسبت با دلی که بکلی متوجه بعالم قدس گشته باشد وخواهد که غطاء بشریت که حجاب دوام مشاهده است از پیش بردارد واشارت علم با بقاء رابطه حیات کالبد که مرکب تکالیف ست بر تدبیر مصالح نفس صبر فرماید اما صبر از مراد به نسبت بصابر اول ودوم از مخالفت نفس وهوا بود آنرا هم صبر لله گویند ونسبت با صابر سوم صبر از دوام محاضره ومکاشفه بود آنرا صبر عن الله خوانند

جواهر بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره میفرمایند که صبر عبارتست از ترک شکوی بوصول رنج بسوی غیر الله تعالی اما شکوی بسوی الله تعالی مانع صبر نیست بلکه ترک شکوی بسوی او سبحانه مقاومت با جناب الهی ست واین صبر موجب رفعت مرتبه است پس رنج مفضی به نعمت شد پس غضب مشوب برحمت شده وشیخ اکبر قدس سره میفرمایند که کسی که در رنج این نعمت داند که آن رنج مشوب بآن نعمت ست او شاکر ست نه صابر که او رنج را رنج نمیداند چنانکه امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه در هر رنج که میرسید شکر میکردند وفرمودند شیخ اکبر که شکوی بسوی الله تعالی منافی صبر وفنا نیست زیرا که الله تعالی در حق حضرت ایوب علیه السلام فرمود انا وجدناه صابرا بدرستیکه یافتیم ایوب را صابر با وجود آنکه شکوی مرض خود بسوی الله تعالی کرده بود

جواهر شخصی از حضرت شبلی قدس سره پرسید که کدام صبر اشد ست بر صابرین فرمودند صبر فی الله سائل گفت لا فرمودند صبر لله گفت لا فرمودند صبر مع الله گفت لا فرمودند پس کدام صبر سخت ترست

سائل گفت صبر عن الله شیخ شبلی نعره زدند وفوق همه صبرها صبر بالله است چه حصول آن بنفا بعد الفنا تعلق دارد هرگاه که بنده از خود فانی وبحق باقی گشت صبر او بل همه اوصافش بحق تعالی بود واشارت مشائخ در صبر بیشتر آنست که بصبر نفس تعلق دارد چنانکه قول بعضی ست الصبر حبس النفس علی المکروه وحقیقت صبر آنست که در صبر هم صابر بود نه بنظر فرج چه انتظار فرج منافی صبر است ــ مصباح

گشادگی ۱۲

جوهر صبر روح بر دو گونه است یکی صبر بر مکروه وان صبرست بر اطراق بصیرت از تحریف نظر در مشاهده جمال ازلی وانطوار روح در مطاوی حیا رعایت ادب شهود را واین صبر را صبر مع الله خوانند دوم صبر از مراد وآن صبرست از اکتحال بصیرت بنور مشاهده جمال ازلی در حضرت جلال لم یزلی واین صبر را صبر عن الله خوانند. ودشوارتر صبرها اینست چه درین صبر منازعت باروح ست ومنازعت باروح دشوارتر از نفس است وقالب۔

جوهر در صبر جمیل صاحب مجمع السلوک قدس سره میفرمایند که صبر جمیل آن باشد که دانسته نشود که صاحب مصیبت کیست باید که اظهار اندوه وتغیر عادات بر خوردنی وپوشیدنی وآن کارها که در تحت اختیار او داخل ست از ان دور باشد ورضا بقضای حق تعالی ظاهر گرداند وبر عادت خود مستمر ماند ودردمند شدن دل ورفتن آب چشم از حد صابران بیرون نیارد چه این مقتضای بشریت ست

جوهر در آنکه درجه صبر در مصیبتها بچه یابد سوال درجه صبر در مصیبتها بچه یابد که کار باختیار او نیست واو مضطر ست اگر مراد آنست که در نفس او کراهت مصیبت نباشد این در اختیار در نیاید جواب بیرون آمدن او از درجه صابران بجزع باشد ودریدن گریبان وزدن خساره ومبالغه در شکایت

ناشکیبائی ۱۲

جوهر در بیان اهل صبر در مجمع السلوک مذکورست که اهل صبر بر سه مقام اند. اول آن ترک شکایت ست واین درجه تائبان ست دوم رضا بمقدور واین درجه زاهدان ست سوم محبت آنست که مولی با وی کند واین درجه صدیقان ست پس مقام محبت عالی ترست از مقام رضا چنانکه مقام رضا عالی تر از مقام صبرست واین انقسام در صبری مخصوص ست وآن صبرست بر مصیبت وبلا۔

جوهر در آنکه بر بلاهای حق تعالی صابر بلکه شاکر باید بود در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که بر بلاهای حق تعالی صابر بلکه شاکر باید بود زیرا که حق تعالی را بلاهای صعب تر از یکدیگر بسیارست پس فرمودند که خدمت مولانا نظام الدین قدس سره گفتند که دو برادران توامان بودند که از یک شکم آمده بودند. وپشت ایشان بر یکدیگر چسپیده چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر جناب الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که باوجود

چنین بلای صعب که شمار او افع است چه جای شکر گذاریست گفتند ما می دانیم که حق سبحانه و تعالی را
ازین بلا بلاهای صعب تر بسیارست برین بلا شکر می گوئیم که مبادا ابتلای ازین عظیم تر مبتلا شویم ناگاه
یکی از ایشان بمرد و آن دیگری گفت اینک بلای صعب تر پیدا شد اکنون اگر این مرده را از من
قطع کنند من نیز بمیرم و اگر قطع نمی کنند مرا مرده کشی می باید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد

جوهر در مقام تصبر شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم التصبر و هو
حمل النفس علی المکارة و تجرع المرارات پس از صدق مقام صبر کردن ست بتکلف و آن
داشتن نفس ست بر مکروهات و شدائد و خورانیدن و چشانیدن تلخیهاست یعنی اگر وی مالک صبر
نباشد بستم خود را در صبر آرد

جوهر در مقام ارادت شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الارادة
و هی استدامة الکد و ترک الراحة پس از زهد مقام ارادة است و آن دوام رنج کشیدن و
ترک راحت کردن ست شیخ سعد الدین قدس سره در شرح این رساله مسمی بمجمع السلوک میفرمایند
ازینجاست که گویند مرید را اگر در رخصت گشتن زهر قاتل ست هر مریدی که گرد رخصت گشت از وی
هیچ کاری نیاید و منع کسب در حق کسی بود که اوقات او مستغرق بحق تعالی باشد اگر در کسب مشغول شود
در کار او خلل افتد و قوت آن دارد که بے کسب ماندن تواند و اگر چنین نبود کسب کردن شاید و مصنف
مقام ارادت رابعد مقام زهد آورد و شیخ نجیب سهروردی قدس سره در آداب مقام ارادت را
از زهد مقدم آورده و الاولی ما قال المصنف اذ مقام الارادة علی ما ذکر لا یصح لا بعد
تصحیح التوبة و الورع و التقوی و الزهد

جوهر در مقام اخلاص شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه می فرمایند
ثم الاخلاص و هو اخراج الخلق عن معاملة الله تعالی پس از رضا مقام اخلاص است و
آن بیرون آوردن خلق ست از معامله که برائے حق تعالی است یعنی هر کاری که کند خلق را در نظر نیارد
و غرضی و مقصودی در معامله خود نباشد الا التقرب به الی الله تعالی

جوهر در اهل شکر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که اهل شکر دو فرقه اند مبطلان و محقان
مبطلان اهل نفاق اند که جز بر نعم ظاهره دنیوی شکر نگویند و بر نعم باطنه اخروی مانند بلا و فقر و سے از
حق تعالی بگردانند و آنرا نه نعمت بلکه نقمت شمرند و نص تنزیل در حق ایشان اینست ومن الناس من
یعبد الله علی حرف فان اصابه خیر اطمان به و ان اصابته فتنة انقلب علی وجهه و امتحان

مومنان اند کہ بثواب فقر وتحمل بلا ور آخرت بی گمان اند و آنرا از اجل نعم شمارند وایشان سہ طائفہ اند ضعفا و اقویا و اصفیا ضعفا آنند کہ اگرچہ بنعم اخروی ایمان دارند وبران شکر گویند ولیکن بسبب ضعف حال و تشبث صفات نفوس میل بہ نعم دنیوی زیادت دارند وبران شکر بیش گویند واما اقویا آنہا اند کہ بقوت حال میل بنعم اخروی بیش کنند وبران شکر زیادت گویند وتزکیہ نفس خود دران شناسند واما اصفیا بکلی از تشبثات وتعلقات بقایاء نفوس پاک وصاف شدہ باشند وایشان را بخود ہیچ اختیار نماندہ و باختیار حق تعالی مختار شدہ وانچہ پیش آمد از بلا وعافیت ہیچ طرف میل نکردہ

جوہر در مقام شکر صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند از انجہت کہ ثمرہ صبر جمیل ثواب جزیل ست و اداء شکر بر حصول این نعمت لازم وواجب ومقام شکر تالی مقام صبر آمد ومعنی شکر از روے لغت کشف واظہارست مطلقا ودر عرف علماء اظہار نعمت منعم بواسطہ اعتراف دل وزبان واعتراف قلبی موجب اظہار نعمت نسبت بانفس شاکرست واعتراف لسانی نسبت بدیگران پس کمال شکر باجتماع ہردو صورت بندد واز معظمات نعم جناب الہی یکی نعمت شکرست کہ توفیق اداء آن بہ بندہ ارزانی داشتہ اند پس شکر آن ہم واجب بود واداء این شکر ہم میسر نشود الا بعجل وغیبت نفس خود واستغراق در ہیچ نعم جناب الہی چنانکہ گفتہ اند الشکر ہو الغیبۃ عن الشکر

جوہر در شکر علمی وعملی صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ شکر را ابدایتی ست ونہایتی بدایت او علم ست بوجود نعمت ووجوب شکر بران وکیفیت اداء شکر ہر نعمتی ونہایتش عمل بر مقتضاء دلالت علم چنانکہ بداند کہ اموال دنیوی نعم جناب الہی اند واو باداء شکر از منعم مطالب وکیفیت آن صرف ست در مصارف شرعی مانند زکوۃ وصدقات وعطایا وہدایا وکفران آن امساک یا صرف در وجوہ معاصی وہمچنین بداند کہ ہر یک از قوی ظاہرہ وباطنہ وجوارح واعضاء نعمتی ست واو باستخراج شکرے خالص خداوند تعالی را از ان مامور ومطالب وبداند کہ شکر ہر یک علی الیقین چیست مثلا داند کہ زبان نعمتی ست ونطق ہم نعمتی وشکر آن تلاوت کلام جناب الہی وذکر او سبحانہ واظہار نعمت او وصدق وکفران آن کذب وبہتان وغیبت ودشنام وچشم نعمتی ست وبینائی در و نعمتی شکر آن مطالعہ آیات قدرت و حکمت جناب الہی ومشاہدہ وکفران آن نظر بمحرمات ومکارہ وفضول وگوش نعمتی ست وشنوائے در و نعمتی شکر آن استماع کلام جناب الہی وحدیث نبوی ومواعظہ وکفرانش استماع غیبت ولغو وعقل نعمتی ست شکر آن قبول علوم شرعی وہدایت طرق خیرات واصلاح امور معاش ومعاد وکفرانش در علوم ایمانے ومکر وحیلہ وعلم نعمتی ست وشکر آن دلالت بر اعمال صالحہ وافشاء آن با اہل وکفرانش تعلیم نا اہل کردن

پس هرگاه که بنده این نعمتها را بداند و چگونگی شکر هر یک معلوم کند بشکر علمی که بدایت شکرست رسیده باشد و هرگاه که بر مقتضای آن عمل کند بشکر عملی که نهایت شکرست پیوسته و شکر علمی از جهت سهولت کثیر الوجودست و شکر عملی از غایت عسرت قلیل الوجود و نص کلام مجید بدین معنی ناطق ست که اعملوا آل داود شکرا و قلیل من عبادی الشکور و بداند که جمله نعمتها در دو قسم منحصر اند دنیوی و اخروی نعم دنیوی ظاهر اند و نعم اخروی باطن

نعم دنیوی مانند صحت و عافیت و رزق و غنا و نعم اخروی مانند ایمان و عمل صالحه و صبر بر فقر و بلا

جوهر در مقام خوف صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که از جمله منازل و مقامات طریق آخرت یکی خوف ست اعنی انزعاج قلب و انسلاخ او از طمانینت امن بتوقع مکروهی ممکن الحصول و این مقام تالی مقام شکر از انست که نظر شاکر در مقام شکر مقصور بود بر ملاحظه نعمت جناب الهی که طمانینت امن لازم آنست تا آنگاه که از مقام خوف بملاحظه امکان نزول نقمت و سخط نازله بدلش فرود آید و او را از طمانینت و امن انزعاج کند و بتوقع سخط ممکن الحصول بمنزله خوف کشد و نظر جلال هیبتش با نظر جمال بین قرین گردد و بر ظاهر صلاح حال اعتماد نکند و پیوسته از نوازل قهر و غضب خائف بود و خوف از ایمان بغیب تولد کند و بر دو گونه باشد خوف عقوبت و خوف مکر خوف عقوبت عوام مومنان را بود و سبب آن دو چیز اند تصدیق وعید و مطالعه جنایت و علامتش هم دو چیز احتراز از وقوع در جنایت فیما بعد و تعجیل تدارک جنایت ماضیه و تسکین حرارت این خوف بملاحظه مواعید مرجیه صورت بندد و صاحب این خوف اگرچه ایمان بغیب دارد و از اهل محبت نبود چه خوف او از عقوبت نفس دلیل محبت نفس ست و در دلی که محبت نفس بود محبت جناب الهی نبود چه سلطان محبت جناب الهی هر جا که قصد نزول کند غیر را مجال اقامت نماند اما خوف مکر محبان صفات را بود که تعلق بصفات جمالی دارند مانند رافت و رحمت و لطف و رضا و امثال آن و از صفات جلالی مانند عقوبت و قهر و سخط خائف باشند و در صورت لطف جلی از قهر خفی ایمن نباشند و پیوسته از سوء عاقبت و بلاء قطیعت ترسند و سبب این خوف دو چیز اند محبت جناب الهی و ملاحظه مکر و علامتش هم دو چیز اند یکی آنکه هیچ کس از و نترسد چه ما خوف او اثری از آثار جلال و هیبت جناب الهی همراه بود دوم آنکه از هیچ چیز نترسد الا از خدا اوند تعالی

جوهر در مقام رجاء صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معنی رجاء ارتیاح قلبست بملاحظه کرم مرجو و اثبات این مقام بعد از مقام خوف از انجهت افتاد که ترویح رجا بعد از تبریح خوف صورت بندد و تبرید او با مقدمه تسخین خوف مفید بود از انجهت که فائده رجاء تبرید و ترویح ست نسبت بجمال دارد و از انجهت که فائده خوف تسخین و تبریح ست نسبت بجلال دارد و در فضیلت رجاء اخبار

وا ر دست ولیکن فائده آن مشروطست بممازجت و معاولت با خوف واهل رجا ر دو طائفه اند طالبان حظ و طالبان حق هر که رجاء او بر نیل حظ دنیوی یا اخروی مقصور بود و خلاف آنرا کاره باشد رجاء او مظنه اعتراض بود اما رجاء طالبان حق بلقاء او عین موافقت مراد او باشد نه مظنه اعتراض چه اعتراض طلب مخالفت مراد اوست و طلب لقاء او منی الفت مراد او نه و علامت صدق رجا تهیه اسباب وصول ست بمرجو آن دو چیز اند توجه کلی بدو و قطع تعلقات موانع که نفی شرک ست و عمل صالح و هر که بچیزی امیدوار بود و بهر عملی که بدان متوسل باشد مسارعت نماید او را مدعی و متمنی خوانند نه صاحب رجاء و موافق اینمعنی قول حضرت شاه کرمانی قدس سره است علامة الرجاء حسن الطاعة و خوف و رجا بمثابه دو قدم اند سالکان طریق را که بدان قطع منازل و مراحل کنند گاهی بقدم خوف از مهالک وقوف و سکون و فترت می گذرند و گاهی بقدم رجاء از ورطات یاس و قنوط ره بدر می برند

جوهر در مقام توکل صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از توکل تفویض امرست با تدبیر وکیل علی الاطلاق و اعتماد بر کفالت کفیل ارزاق و این مقام بعد از رجاست چه معامله تفویض و اعتماد با کسی رود که اول کرم او ملاحظه رفته باشد و توکل نتیجه ایمان ست بحسن تدبیر و تقدیر عزیز علیم و علی الله فتوکلوا ان کنتم مومنین و این ایمانی بود در درجه یقین که صاحب آن بداند که جمله امور مقدره مقسوم اند بتقدیر مشیت کامله و قسمت عادله و در آن بزیادت و نقصان تغیر و تبدل نی و چون اینمعنی محقق شد علامتش آن بود که زمام تدبیر بقبضه تقدیر سپارد و از حول و قوت خود منخلع گردد حضرت شیخ سری سقطی قدس سره میفرمایند التوکل الانخلاع من الحول والقوة و حضرت حمدون قصار قدس سره میفرمایند التوکل هو الاعتصام بالله تعالی و توکل عنایت عبارتست از اعتماد بر حسن مشیت قدیمه و توکل کفالت اشارتست از اعتماد بر صدق کفالت و توکل کفالت داخل بود در توکل عنایت من غیر عکس و متوکل حقیقی آنست که در نظر شهود او بجز وجود مسبب الاسباب وجودی دیگر نگنجد و توکل او بوجود و عدم اسباب متغیر نگردد و این توکل کسی را بود که بذروه مقام توحید رسیده باشد و تا رسیدن بدین مقام متوکل در تصحیح مقام خود بترک اسباب محتاج بود چه اعتبار وجود آن در توکل او قادح باشد لاجرم پیوسته در دفع و رفع اسباب کوشد و حال حضرت ابراهیم خواص قدس سره در تصحیح این مقام بترک اسباب نیک مشهورست که هرگز در مقامی زیاده از چهل روز اقامت نکردی و در اخفاء حال خود از نظر خلق احتیاط بلیغ نمودی تا علم خلق بتوکل او سببی از اسباب رزقش نگردد و طائفه که وجود اسباب پرده حال ایشان بود

تا نظر اغیار بدان نماید وایشان در تحت قباب اسباب از نظر غیر مستور باشند وخلق پندارند که ایشان با اسباب اند
جمع تبتہ مبتدی کتلیس ۱۲
وایشان با مسبب الاسباب اند ہر کہ در توکل صاحب یقین وتمکین شود مراو از ہیچ عارضی وحادثی منزعج ومختلج
نگردد وقتی جماعتی از حضرت جنید بغدادی قدس سرہ پرسیدند که اگر ما در طلب رزق سعی نمایم چگونہ باشد
فرمودند که اگر میدانید که رزاق شما را فراموش کردہ است در طلب رزق سعی کنید گفتند پس در خانہ
نشینیم وتوکل کنیم فرمودند جناب خداوند تعالیٰ را بتوکل خود امتحان نکنید که جز حرمان نصیبی نباشد
گفتند چہ حیلہ کنیم فرمودند ترک حیلہ۔ وشیخ قطب الدین دمشقی قدس سرہ در رسالہ مکیہ میفرمایند ثم التوکل
علی اللہ تعالیٰ وہو الاعتماد علی اللہ تعالیٰ فی الوعد والوعید بازالۃ الطمع عمن سواہ
پس از اخلاص مقام توکل ست بر خداوند تعالےٰ وآن اعتماد کردن ست بر خداوند تعالیٰ در وعد
ووعید بدور کردن طمع از کسی که جز اوست وعد در خیر گویند ووعید در شر ودر مجمع السلوک مذکور ست که
علامت متوکل سہ چیز ست یکی آنکہ سوال نکند وبدل طمع کسی نکند که الطمع ام الخبائث دوم آنکہ اگر
کسی وی را بی سوال بدہد رد نکند سوم آنکہ اگر برسد حبس نکند ونگاہ ندارد

جوہر در آنکہ فقیری که مال ندارد پنج حال دارد صاحب مجمع السلوک قدس سرہ میفرمایند
فقیری که مال ندارد پنج حال دارد حال اول که عالی تر ست چنان باشد که اگر مال بدو رسد از آن کراہت
دارد وبدان متاذی شود وآن زہد ست ونام صاحب آن زاہد حال دوم آنکہ در آن رغبت ندارد
وکراہت ندارد صاحب این حال را راضی خوانند سوم آنکہ وجود مال نزدیک آن دوست تر از
عدم آن باشد آنرا قانع خوانند چہارم آنکہ ناطلبیدن بعجز باشد والا راغب بود اگر بطلبیدن آن راہ
یابد بطلب مشغول بود آنرا حریص خوانند پنجم آنکہ مالی ندارد وبدان مضطر باشد چون گرسنہ که نان ندارد
آنرا مضطر خوانند وورای این پنج حال حالی ست که آن عالی تر از زہد ست وآن اینست که وجود مال
وفقد آن نزدیک او برابر باشد پس اگر بیابد نہ بدان شاد شود ونہ از آن برنجد پس حال او چون حال
ام المومنین عایشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا ست که صد ہزار درم بایشان رسید ندر روز تفرقہ کردند خادمہ
گفت اگر یک درم برای ما گوشت خریدی بہ بودی فرمودند مرا یاد ندادی پس کسی که حال او این باشد
اگر ہمہ دنیا در دست او بود او را زیان ندارد که او مالہا را در خزانہ خداوند تعالیٰ داند نہ در دست خود
وصاحب این حال را مستغنی گویند زیرا که او بی نیاز ست ہم از وجود مال وہم از فقدان لیکن غنی
نخوانند تا نام غنی باقی ماند کسی را که غنا مطلق از ہمہ چیزہا او راست وآن اگرچہ از مال مستغنی ست ہم
بوجود وہم بعدم از چیزہای دیگر وجز آن مستغنی نیست پس زہد درجہ است که آن کمال ابرار ست وصاحب

این حال از مقربان ست لاجرم زهد در حق او نقصان ست چه حسنات الابرار سیئات المقربین و این برای آنست که کراهت دارنده دنیا مشغول ست بدنیا چنانکه رغبت کننده است در ان مشغول ست بدان و مشغولی بجز خداوند تعالی حجاب ست از خداوند تعالی

جوهر زاهدی در مسجد معتکف بود امام مسجد او را گفت اگر کسب کنی فاضل تر باشد زاهد گفت جهودیست که هر روز دو نان میرساند امام گفت بودن تو در مسجد بهتر زاهد گفت اگر امامت نکنی ترا بهتر بود که تو وعده جهودی را بر وعده جناب خداوند تعالی که بدادن روزی فرموده است ترجیح کردی

جوهر حضرت شیخ ابوسعید خراز قدس سره فرمودند که در بادیه رفتم بی توشه و مرا فاقه رسید از دور مرحله دیدم شاد شدم پس در نفس خود اندیشیدم که بر غیر جناب خداوند تعالی اعتماد کردم پس سوگند خوردم که در مرحله نروم تا نبرند خود را در ریگ تا سینه پنهان کردم اهل مرحله در نیم شب آوازی بلند شنیدند که ای اهل مرحله جناب خداوند تعالی را ولی ست که خود را در ریگ حبس کرده است او را دریابید پس جماعتی بیامدند و مرا بیرون آوردند.

جوهر جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بعد دفن درویشی فرمودند که روز قیامت روی این چون ماه شب چهاردهم باشد و اگر در وی یک خصلت نبودی روی او چون خورشید بودی التماس کردند که آن خصلت چیست فرمودند که وی بسیار نماز و روزه و ذکر داشت لیکن چون زمستان آمدی جل تابستان برای تابستان نگاه داشتی و چون تابستان آمدی جل زمستان برای زمستان نگاه داشتی و فرمودند اگر توکل کنید برای جناب خداوند تعالی چنانچه حق توکل ست شما را روزی دهد چنانچه پرندگان را که بامداد گرسنه پروند و شبانگاه سیر باز آیند و بدعای شما کوهها از جای بلغزند

جوهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که اگر یکی را کسب مشوش وقت او بود و ترک کسب موجب ترقی در ذکر و فکر و استغراق باشد و مع ذلک برآمدن مردمان وآوردن چیزی چشم ندارد و بدر نشستن در خانه توکل و ترک کسب کردن اولی و اگر یکی ترک کسب کند و دل او مضطرب شود و بر آمدن مردمان وآوردن ایشان چشم دارد آنرا کسب کردن اولی زیرا که التفات دل بسوی خلق ست و ترک آن مهم اتر کسب بود

جوهر بعضی بجهت ضعف و صلاح وقت در طلب رزق توسل باسباب کنند و بعضی بجهت قوت حال و سلب اختیار بکفالت جناب حق سبحانه و تعالی اکتفا نمایند و برو توکل کنند و هیچ سبب توسل و توصل برزق مقسوم نجویند طائفه اول که مبتدیان اند بعضی بکسب توسل نمایند و بعضی بحکم صلاح وقت گاه بکسب و گاه بسؤال چنانکه حضرت ابراهیم ادهم قدس سره گاهی بناطوری یا حصاد لقمه حلال برای نفقه اصحاب

کسب کردی و گاهی که تنها بودی در وقت حاجت بقدر ضرورت طریق سوال سپردی و ابوجعفر حداد که استاد
جنید بود بین العشائین قدر ما یحتاج از خانها سوال کردی و ابوسعید خراز در مبداء حال وقتی که نیک محتاج
شدی دست فرا داشتی و شیئا لله گفتی این طائفه را تا ضرورتی و فاقه تمام نبوده است و صلاح وقت مقرون
باشارت غیب در سوال ندیده اند در آن برخود نگشوده اند مادام تا بتوانند سوال نکنند از ان بر حذر باشند
چه شریعت از ان تحذیر فرموده پس آداب سائل آنست که تا ضرورت باعث نشود در سوال شروع نکند
مادام که امکان و طاقت دارد و نفس را بصبر ارشتهی خود مطالبه نماید تا آنگاه که دری از غیب کشاید چه
هرگاه که نفس در موافقت حاجات با عطار صبر مسامحت نماید غنا حقیقی از ما سوای الله حاصل آید
طائفه دوم که متوکلان اند یعنی بجهت کمال شغل بحق سبحانه و تعالی و مشاهده جمال توحید و مطالعه نور یقین
هیچ سبب از اسباب رزق تسبب نجویند و از هیچ مخلوق استعانت نمایند تا مسبب الاسباب بهر طریق که خواهد
رزق بدیشان رساند و ازین طائفه بعضی آنها اند که هرچه خواهند از حق تعالی خواهند تا از سر چیزی
یکی ارزانی دارد یا عطار مسئول یا صبر یا ازاله داعیه آن از خاطر و بعضی آنها اند که هیچ نخواهند نه از حق
و نه از خلق بسبب آنکه علم و اراده خود را در علم و اراده مطلق محو کرده اند دانند که علم ازلی را احاطه
بمصالح آنها از علم ایشان زیاده بود و اراده کلی را تعلق بحوائج ایشان از اراده جزوی بیشتر و تمامتر باشد
لاجرم بعلم او از سوال مستغنی باشند چنانچه ابراهیم علیه السلام فرموده علمه بحالی حسبی عن سوالی ازینجاست
قول آنکه گفت الفقر لا یحتاج الی الله و متوکلات را اصحاب فتوح خواهند بجهت آنکه از فتوح غیب
تناول ایشان بود هرچه بینند که از غیب بی تطلع و تشوق نفس فتوح می شود آنرا قبول فرمایند اگرچه بدان
محتاج نباشند و اهل فتوح بعضی آنها اند که در اخذ و عطا بر سابقه ازلی متوقف باشند بسبب آنکه خود را در
هر حال به تبعیت هوا متهم دارند و بعضی آنها اند که در اخذ متوقف باشند و در اعطا نه چه در اعطا خط نفس
کمترست و بعضی که در اعطا متوقف باشند و در اخذ نه در محض اختیار و مجرد فعل حق بینند و در اعطا اختیار
و فعل خود و بعضی که نه در اخذ متوقف باشند نه در اعطا بسبب تلاشی وجود ایشان در نور توحید و تصرف
در اشیا بحق و امن از غائله هوا و وجود این طائفه در عالم از کبریت احمر عزیزتر و نایاب ست پس ادب
تارکان اسباب و متوکلان که تناول ایشان از فتوح بود آنست که پیش از وصول بدرجه اعلی تجلی ذات
یا صفات یا افعال که مبدا تجلیات ست در تناول فتوح و اعطا بی سابقه علمی جدید و ادب عتید
مسارعت ننمایند و پیش از استحکام مقام حریت در مقدمگاه احرار قدم ننهند و حقیقت فتوح آنست که
از حق ستانند نه از خلق خواه واسطه آن دست مردم بود یا نه خواه سبب معلوم بود خواه نه بشرط آنکه ورا

بر مقدمه آن تطلعی و تشوقی نبود و وظیفه وقت صوفی آنست که در هر حالی که باشد از سوال و فتوح ادب آن
نگاهدارد - مصباح الهدایة -

جوهر در مقام رضا، صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که رضا عبارتست از دفع
کراهیت و استحلاء مرارت احکام قضا و قدر و ازین تفسیر محقق شود که مقام رضا بعد از عبور بر منزل توکل
تواند بود چه لازم نیست که با یقین سابقه قسمت و توکیل قسام کراهیت موجود نباشد و مرارت احکام در مذاق
حلاوت نماید حضرت ذوالنون مصری قدس سره فرموده اند الرضاء استقبال الاحکام بالروح وحضرت
حارث محاسبی قدس سره فرموده اند الرضاء سکون القلب تحت جریان الحکم وحضرت جنید بغدادی
قدس سره فرموده اند الرضاء رفع الاختیار این اشارتست باصل رضا چه رفع کراهیت که اصل مقام
رضاست نتیجه رفع اختیارست و همچنانکه رضاء نفس اثر رضاء قلبست رضاء قلب اثر رضاء رب است
هرگاه نظر رضوان جناب الٰهی بدل تعلق گیرد صفت رضا درو پدید آید پس علامت اتصال رضوان جناب الٰهی
بدل بنده اتصال رضاء بنده بود بدو و حال محبت لازم مقام رضاست و رضا و محبت هرگز از بنده مفارقت
نکنند نه در دنیا و نه در آخرت بخلاف خوف و رجا که در آخرت مفارقت کنند و مقام رضا مقام واصلانست
نه مقام سالکان و شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند ثم الرضاء وهو التلذذ بالبلوی
پس از صبر مقام رضاست و آن لذت گرفتنست ببلاها و شیخ سعد الدین قدس سره در مجمع السلوک میفرمایند
چون بنده بقضا رضا نیارد و بنا آوردن مقدور باز نگردد و در اضطراب بجز عصیان چیزی حاصل نیاید پس
بنده را بحکم بندگی در حکم خداوند تعالی رضا باید داد و گردن بتقدیر او سبحانه باید نهاد بزرگان در باب رضا
سخن بسیار گفته اند اما مقداری که دانستن آن چاره نیست آنست که راضی بخداوند تعالی کسی ست که ویرا
اعتراضی بر تقدیر خداوند تعالی نباشد بزرگی فرماید سلامتی یا در عدم یا در قدم اما وجودی که میان دو عدمست
از بهر ابتلاء همه بلاهاست و همه علت چه توان کرد راست گفت ؎ ای کاش نبودی عراقی + کز تست
همه فساد باقی + از رابعه رضی الله تعالی عنها پرسیدند که بنده کی در مقام رضا برسد فرمودند وقتی که در
مصیبت و بلا چنان خوش دل باشد که در هنگام نعمت و از حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره پرسیدند
که چه میخواهی فرمودند که مرا هیچ خواست نباشد و ارادت من در ارادت جناب حق سبحانه و تعالی محو باشد
تا مراد من مراد او سبحانه باشد و حضرت شیخ ابو تراب نخشبی قدس سره فرمودند که بمرتبه رضا نرسد کسی که دنیا را
در دل وی وقعی و مقداری بوده باشد و امام محمد غزالی قدس سره در کیمیای سعادت میفرمایند که رضا بقضای
خداوند تعالی بلندترین مقامات و رضا بر همه خداوند تعالی که ثمره محبتست و ازین فرمودند حضرت

سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم الرضاء بالقضاء باب الله الاعظم و از قومی پرسیدند که نشان ایمان شما چیست گفتند در بلا صبر کنیم و بر نعمت شکر کنیم و بقضاء رضا دهیم فرمودند این قوم حکما اند وعلماء و فرمودند که خداوند تعالی میفرماید که هرکه بر بلاء من صبر نکند و بر نعمت من شکر نکند و بقضاء من راضی نباشد گو که خدای دیگر طلب کند و فرمودند که خداوند تعالی میفرماید که تقدیر کردم و هرچه خواهد بود حکم کردم هرکه راضی ست رضای من او راست و هرکه راضی نیست خشم من او راست و گروهی گفته اند که رضا به بلا وهرچه بخلاف [illegible] ممکن نیست و این خطاست بلکه چون دوستی غالب شد رضا بخلاف هوا ممکن ست بدو وجه یکی آنکه چنان مستغرق و مدهوش شود بعشق که از درد خود آگاهی نیابد چنانکه کسی بود که در حرب چنان مشغول شود که درد جراحت بر وی آید نداند تا آنگاه که خون بچشم نه بیند و وجه دوم آنکه الم دریابد ولیکن چون داند که رضاء دوست او در آنست او بآن راضی باشد و حضرت سهل تستری قدس سره در وی داشتند و دوا نکردند گفتند چرا دوا نکنی فرمودند زخم دوست درد نکند و حضرت جنید بغدادی قدس سره فرمودند که حضرت سری سقطی قدس سره را گفتم محب الم بلا بیابد فرمودند نه و زنان که در یوسف علیه السلام می نگریستند از عظمت جمال او دست بریدند و خبر نداشتند و در مصر قحط بود چون گرسنه شدندی بدیدار ایشان رفتندی گرسنگی فراموش کردندی این اثر از جمال مخلوق بود اگر جمال خالق کسی را مکشوف شود چه عجب اگر از بلا بیخبر بود و گروهی گفته که شرط رضا آنست که دعا نکنی و هرچه نیست از خداوند تعالی نخواهی و بآنچه هست راضی باشی و بر معصیت و فسق انکار نکنی که آن نیز از قضاء خداوند تعالی است و از شهری که در آن معصیت یا وبا غالب باشد نگریزی که این از قضا گریختن بود و این همه خطاست که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم دعا کرده بودند و فرمودند الدعاء مخ العبادة است و خوردن آب تا تشنگی رود و خوردن نان تا گرسنگی رود و پوشیدن جامه تا سرما دفع کند خلاف رضا نبود پس دعا کردن تا بلا برود هم این بود اما رضا دادن بمعصیت چگونه روا بود که از آن نهی آمده است و گفته که هرکه بآن رضا دهد در آن شریک ست و از جای که معصیت غالب باشد هم رست گریختن که معصیت سرایت کند و اگر نکند بلا و عقوبت آن سرایت کند و همچنین اگر در شهری تنگی و قحط باشد روا بود که از آنجا بیرون رود مگر که طاعون بود که از آن نهی ست چه اگر تندرستان بروند بیماران ضائع مانند۔

جوهر رضا آنست که حق تعالی ترا بعبودیت پسندد و تو حق را بربوبیت پسندی صاحب اسرار الطریقت قدس سره میفرمایند اگر صد سال آن کنی که او پسندد برابر آن یک ساعت نباشد که آنچه او کند تو پسندی و رضا نزدیک مشائخ خراسان از جمله مقامات ست و آن از نهایت توکل ست و مشائخ عراق گفته

کہ رضا از جملہ احوال ست کہ بکسب بندہ حاصل نشود —

جواہر بخدمت حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ بسبیل استرشاد پیام فرستاد کہ مراد رینولا التوقع روی دادہ وجمعیتی کہ داشتم رو بعدم نہادہ در جواب وی فرمودند کہ خلاف عادت و انصراف وضع معیشت کردہ باید اگر کسوت درویشی در برست لباس خوب باید پوشید و اگر کنج عزلت مقرر ست در سیر و سیاحت باید کوشید و اگر نوافل کثیرہ معتاد ست بفریضہ وسنن موکدہ اختصار اختیار باید نمود و امیدوار وصول فیض نامتناہی جناب الٰہی باید بود شاید کہ بجوی آب رفتہ باز آید۔

جوہر در جمع و تفرقہ در شرح گلشن راز مذکور ست کہ جمع در اصطلاح این طائفہ مقابل فرق ست و فرق احتجاب ست از حق بخلق یعنی ہمہ خلق بیند و حق را من کل الوجوہ غیر داند و جمع مشاہدہ حق است بی خلق و این مرتبہ فناء سالک ست چہ تا زمانیکہ ہستی سالک بر جاے باشد شہود حق بی خلق نیست و جمع الجمع شہود خلق ست قائم بحق یعنی حق را در جمیع موجودات مشاہدہ نماید کہ ہر جا بصفتی دیگر ظاہر گشتہ و این مقام بقا باللہ است و این مقام را فرق بعد الجمع و فرق ثانی و صحو بعد المحو خوانند چہ بعد از وحدت صرف کہ جمع و محو ست بمقام فرق و صحو تنزل نمودہ و ازین اعلیٰ تر مقام کامل نیست زیرا چہ ہر شی چنانچہ ہست می بیند و میداند و صاحب این مقام وحدت در کثرت و کثرت در وحدت مشاہدہ می نماید و نزد این کامل وحدت آئینہ کثرت ست و کثرت آئینہ وحدت ست و صاحب این مقام چنانچہ بدویت کثرت محتجب از وحدت حقیقی نمی شود برویت وحدت نیز محتجب از کثرت نمی گردد ع

فرق چہ بود عین غیر انگاشتن	جمع غیرش را عدم پنداشتن
صاحب تعطیل اہل فرق دان	کو ندید از حق درین عالم نشان
ہر کہ گوید نیست کلے ہیچ غیر	در یقین اوست مسجد عین دیر
صاحب جمعست پیشش نیست فرق	جان او در بحر وحدت گشتہ غرق
جمع جمعست آنکہ حق بیند عیان	در سراپا ہمہ فاش و نہان
صاحب این مرتبہ کامل بود	زانکہ این آن ہر دو را شامل بود

و صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ لفظ جمع در اصطلاح صوفیان عبارت است از رفع مباینت و اسقاط اضافات و افراد شہود حق سبحانہ وتعالیٰ و لفظ تفرقہ اشارت ست بوجود مباینت و اثبات عبودیت و ربوبیت و فرق حق از خلق پس جمع بی تفرقہ زندقہ بود و تفرقہ بے جمع

محض تعطیل وجمع با تفرقه حق صریح واعتقاد صحیح چه حکم جمع تعلق بروح دارد وحکم تفرقه تعلق بقالب وما دام تا رابطه ترکیب میان روح وقالب باقی بود اجتماع جمع وتفرقه از لوازم وجود بود پس عارف محقق پیوسته بروح که محل مشاهده است درعین جمع بود وبقالب که آلة مجاهده است درمقام تفرقه وخلاصه اشارت آنست که استتار وغیبت خلق در غلبهٔ ظهور واستیلاء شهود حق جمع بود واستتار وغیبت حق در شهود وجود خلق تفرقه عارف سامی شیخ نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سره در لوائح میفرمایند که تفرقه عبارت از آنست که دل را بواسطه تعلق بامور متعدده پراگنده سازی وجمعیت آنکه از همه بمشاهده واحد پردازی جمعی گمان بردند که جمعیت در جمع اسباب ست در تفرقه ابد ماندند وفرقه بیقین دانستند که جمیع اسباب از اسباب تفرقه ست دست از همه افشاندند۔

جوهر بدانکه درمقام جمع عدم امتیاز عابد ومعبود وتابع ومتبوع ست چه جمع مشاهده حق ست بے خلق واین مرتبه فنا سالک ست وچون ساکنان مقام جمع پرده وران شرع اند لهذا حضرت سید الطائفه شیخ ابوالقاسم جنید بغدادی قدسنا الله تعالی بسرهم فرمودند که جمع بلا تفرقه زندقه است وجمع الجمع توحید یعنی مرتبه جمع نسبت باهوشیاران زندقه است والامستان جام فنا بلا ازخود خبر نیست

جوهر بدانکه بعضی در شهود وحدت چنان مستهلک اند که همه را یک بینند واین حال فنا وحیرت جمع ست وبعضی حقائق موجودات راکه عبارت از اعیان ثابته است صور تجلیات وجود مطلق دانند در مرتبه علم وموجودات راکه ظاهر وجود اند منصبغ باحکام آن تجلیات بینند وشناسند در مرتبه عین واین مقام فرق بعد الجمع ست

جوهر محجوب گوید که همه خلق ست وموحد گوید که همه حق ست ومحقق گوید که من کل الوجوه حق نیست ومن کل الوجوه خلق نیست بنظر مراتب الوهیت وعبودیت یعنی باعتبار حقیقت حق است وباعتبار تعین وظهور بکثرت خلق ست ومتحیر درین مقام دم زدن ندارد والعجز عن درک الادراک بکار دارد۔

جوهر در تمکین وتلوین تمکین جادادن وپابرجای کردن وبمعنی قدر ووقع وتلوین گوناگون کردن۔

جوهر صاحب مصباح الهدایة قدس الله سره میفرمایند که تمکین عبارت ستاز دوام کشف حقیقت بسبب استقرار قلب در محل قرب وتلوین اشارت ست بتقلب قلب میان کشف واحتجاب بسبب تناوب وتعاقب غیبت صفات نفس وظهور آن وما دام تا شخص باصفات نفس

[illegible]

عبور نکرده و بعالم صفات قلب نرسیده او را صاحب تلوین نگویند چه تلوین بجهت تعاقب احوال متخالفه بود
و مقید صفات نفس را صاحب حال نخوانند پس تلوین ارباب قلوب را تواند بود که هنوز از عالم صفات
متجاوز نگرده و بذات نرسیده چه صفات متعدد است و تلوین جای تواند بود که تعدد باشد و ارباب کشف
ذات از حد تلوین گذشته و بمقام تمکین رسیده چه در ذات بجهت وحدت تغیر صورت نبندد و خلاص از تلوین
کسی را بود که دل او از مقام قلبی بمقام روحی عروج کند و از تحت تصرفات تعدد صفات بیرون آید و در
فضای قرب ذات متمکن گردد و اینجا لطیفه است که چون قلب از مقام قلبی بمقام روحی رسد نفس نیز از
مقام نفسی بمقام قلبی انتقال کند و تلوین که پیش از ان قلب را بود از قبض و بسط و حزن و سرور و خوف
و رجا درین مقام عارض نفس شود و نفس به نیابت قلب صاحب تلوین گردد و این تلوین در حقیقت
تمکین را قادح نباشد بسبب عدم احتجاب نور کشف یقین بوجود این تلوین و ممکن نیست که تا رسم بشریت
باقی بود تغیر از طبیعت بکلی مرتفع شود و لیکن این تغیر صاحب تمکین را از مقام تمکین خارج نگرداند و
صاحب رشحات قدس سره فرموده‌اند که تلوین عبارت ست از گردیدن دل سالک در احوالی که بر وی
می گذرد و بعضی گفته‌اند گردیدن دل ست میان کشف و احتجاب بسبب غیبت صفات نفس و ظهور آن
و هر آینه سالک را درین مقام توان شناخت از جهت تلوین احوال وی میان صفات متقابله مثل
قبض و بسط و سکر و صحو و امثال آن و تمکین عبارتست از دوام کشف حقیقت بواسطه اطمینان دل در
موطن قرب و هر آینه سالک را درین مقام نتوان شناخت زیرا که صاحب تمکین بمرتبه علم سعت رسیده است
و در اکل و شرب و بیع و شرا و نوم و یقظه و سائر صفات بشری مشابه و مماثل اهل ظاهر شده و تقلید اهل تمکین در امور
طبعی و ترک ریاضات و مجاهدات موجب خطر زندیقی ست و حضرت شیخ اکبر قدس سره در اصطلاحات خود
آورده‌اند که نزد اکثر مشائخ تلوین مقام ناقص ست لیکن نزد ما افضل و اکمل همه مقامات ست و حال بنده در وی
همان حال ست که جناب خداوند تعالی در شان خود می فرماید که کل یوم هو فی شان و تمکین نزد ما تمکین ست
در تلوین و مولانا رضی الدین عبد الغفور قدس سره میفرمودند که معنی کلام حضرت شیخ اکبر که نزد ما اکمل مقامات
نه آنست که هر زمان سالک بتجلی از تجلیات مشرف شود و یا هر زمان وی را مدرکی از مدرکات معلوم گردد بلکه
مراد آنست که حقیقت آدمی بی رنگ شود و مطابق اصل گردد که عبارت از ذات بحت بی کم و کیف است
پس چنانچه آنجا کل یوم هو فی شان متحقق است اینجا نیز هر زمان از حقیقت وی رنگی برآید و او را تابع خود گرداند
و نسبت حقیقت او بهمه رنگها برابر شود بلکه هر لحظه بمقتضای رنگی از شیونات جناب الهی عمل کند و در حقیقت
خود بی رنگ باشد و شکی نیست که شناختن چنین شخصی که بهمه رنگها برآید و نسبت او با همه رنگها برابر بوده در حقیقت

خود بی رنگ باشد مشکل تر و دشوار تر خواهد بود از شناختن صاحب تمکین که همیشه در یک مرتبه مقیم است و بر یک رنگ ثابت و مستقیم

جوهر در تجلی و استتار صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از تجلی انکشاف شمس حقیقت ست از غیوم صفات بشری بغیبت آن و مراد از استتار احتجاب نور حقیقت ست بظهور صفات بشری و تراکم ظلمات آن و تجلی سه قسم ست یکی تجلی ذات و علامتش اگر از بقایار وجود سالک چیزی باقی مانده باشد فنار ذات و تلاشی صفات ست در سطوت انوار آن و آنرا صعقه خوانند چنانکه حال موسی علیه السلام که ایشان را بدین تجلی از خود فانی کردند قوله تعالی **فلما تجلی ربه للجبل جعله دکا وخر موسی صعقا** پس هرگاه متجلی شد رب موسی بذات جبل را پاره پاره ساخت و افتاد موسی مصعوق چون از حق سبحانه و تعالی طلب رویه کردند و هنوز بیقا بعد الفنا نرسیده بودند و بقایار صفات وجود شان برقرار بدلالت **ارنی** بوقت تجلی نور ذات بر طور نفس وجود شان متلاشی گشت و بقیه که طالب رویه بود برخاست و اگر از بقایار وجود فانی بکلی منخلع شده باشد و حقیقتش بعد از فنار وجود ببقار مطلق واصل گشته بنور ازلی ذات ازلی را مشاهده کند و این خلعتی ست که خاص حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم را بخشیدند دوم تجلی صفات ست و علامت او اگر ذات قدیم بصفات جلال تجلی کند از عظمت و قدرت و کبریا و جبروت خشوع و خضوع بود و اگر بصفات جمال تجلی کند از رافت و رحمت و لطف و کرامت سرور و انس بود و معنی این نه آنست که ذات ازلی تعالی بتحول و تبدل موصوف بود تا وقتی بصفت جلال متجلی شود و وقتی بصفت جمال ولیکن بر مقتضار مشیت و اختلاف استعدادات گاهی صفت جلال ظاهر بود و صفت جمال باطن و گاهی برعکس آن سوم تجلی افعال ست و علامت آن قطع نظر از افعال خلق و اسقاط اضافت خیر و شر و نفع و ضر بدیشان و استوار مدح و ذم و قبول ورد خلق چه مشاهده مجرد افعال جناب الهی خلق را از اضافت افعال بخود معزول گرداند و اول تجلی که بر سالک آید در مقامات سلوک تجلی افعال بود آنگاه تجلی صفات بعد از ان تجلی ذات پس افعال بخلق نزدیک تر از صفات بود و صفات نزدیک تر از ذات و شهود تجلی افعال را محاضره خوانند و شهود تجلی صفات را مکاشفه و شهود تجلی ذات را مشاهده و مشاهده حال ارواح ست و مکاشفه حال اسرار و محاضره حال قلوب و مشاهده از کسی درست آید که بوجود مشهود قائم بود نه بخود چه حدثان را طاقت تجلی نور قدم نیست تا مشاهد در شهود فانی نشود و بدو باقی نگردد مشاهده او نتواند کرد آورده اند که قومی از قبیله مجنون از مشاهده آثار حرقت فراق و شدت اشتیاق بر چهره حال مجنون سوزی بشفاعت بسوی قبیله لیلی رفته گفتند چه شود اگر لحظه دیده مجنون بمشاهده جمال

لیلی منور شود قوم لیلی گفتند اینقدر رفتنی نیست ولیکن مجنون خود طاقت دیدار لیلی ندارد عاقبت او را حاضر
کردند و گوشهٔ خرگاه (خیمه کلان ۱۲) لیلی بر داشتند نظارش (تجلی ۱۲) بر عطف (جانب: طرف ۱۲) دامن لیلی آمد آن همان بود و افتادن همان فی الحال
تجلی حق سبحانه و تعالی سبب استتار خلق است و استتارش موجب ظهور حق تعالی پس هرگاه حق سبحانه و تعالی
بافعال خود متجلی شود افعال خلق در ان مستتر گردد و هرگاه بصفات متجلی شود صفات و افعال خلق در ان
مستتر گردد و هرگاه بذات متجلی گردد ذات و صفات و افعال خلق در ان مستتر گردد و حکیم مطلق از جهت
مصلحت عالم حکمت و توسیع (رائج کردن ۱۲) آثار رحمت بر خواص حضرت خود از بقایای صفات نفوس که منشا استتار اند
باقی گذارد تا رحمتی بود هم در حق ایشان و هم در حق دیگران اما در حق ایشان تا بمصالح نفوس قیام نمایند
و بقیاس آن درجات قرب حاصل کنند و اما در حق دیگران تا در عین فنا و بحر جمع متلاشی و مستغرق نشوند
و وجود ایشان سبب انتفاع دیگران گردد و بعضی علمای صاحب دل فرموده اند که استغفار حضرت سرور عالم
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم طلب این ستر (طلب پوشیدن ۱۲) بود تا مستغرق عین شهود نگردند و بواسطهٔ وجود بشریت
مردم از جناب ایشان منتفع شوند و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند
که حضرت موسی علیه السلام طلب رویت کردند از حق تعالی و رویت میخواهد رائی را و مرئی را پس بدون تفرقه
میسر نمی شود و درین دار با این جسم عنصری بدون افنا میسر نمی تواند شد پس الله تعالی فرمود طاقت
رویت با بودن تو نمی تواند شد و نیست در طاقت انسان مگر مشاهده در تجلی و الله تعالی فرمود که
اگر در تجلی من بر جبل طور جبل را قرار شود تو هم طاقت رویت خواهی داشت و درین تجلی نه جبل ماند و نه موسی
علیه السلام ماند پس الله تعالی تعلیم نمود موسی علیه السلام را که در تجلی چونکه تو باقی نماندی و بفنا رسیدی
پس رائی نماند پس رویت چگونه حاصل شود پس درین تجلی حضرت موسی علیه السلام مشاهده حق سبحانه
و تعالی نمودند و بسبب این مشاهده فانی شدند و رویت حاصل نشد پس عدم حصول رویت برای
اینست که رویت رائی را میخواهد و در تجلی حق تعالی رائی نماند پس منع از رویت از نقصان حضرت
موسی علیه السلام نیست

جوهر در وقت و نفس صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که صوفیان لفظ وقت را
بر سه معنی اطلاق کنند گاهی وقت گویند و مراد وصفی بود که بر بنده غالب باشد مانند قبض و بسط و حزن (اندوه ۱۲)
و سرور و صاحب آن وقت از غایت غلبه حال ادراک حال دیگر نمی تواند کرد چنانکه صاحب قبض که
از غلبه حال قبض چنان متأثر و ممتلی بود که نه از بسط گذشته اثری یابد و نه از بسط آینده بلکه جملهٔ اوقات
برنگ وقت حال بیند و نیز تصرف او در احوال دیگران بر وصف حال خود باشد و منشا غلط او در تعرف

حال دیگران ازینجا بود که هر حال که آنرا موافق حال خود بیند بر صحت آن حکم کند واگر بر خلاف آن یابد آنرا مختل داند ومعنی وقت بدین تفسیر عام بود هم سالک را وهم غیر سالک را متناول باشد وگاهی مراد از وقت حالی بود که بر سبیل هجوم ومفاجات از غیب روی نماید وبغلبه تصرف سالک را از حال خود بستاند ومنقاد حکم خود گرداند واین وقت خاصه سالکان ست واشارت بدوست آنچه گفته اند الصوفی ابن الوقت وفلان بحکم وقت (فرمانبردار ۱۲) یعنی مراد حق از مراد خود مسلوب ست وباختیارش از اختیار خود محجوب وگاهی مراد از وقت زمان حال باشد که متوسط بود میان ماضی ومستقبل ونفس عبارت ست از دوام حال مشاهده وتواتر وتعاقب امداد آن که حیات قلوب اهل محبت بدان مربوط است بر مثال تواتر وتعاقب امداد انفاس که بقاء حیات قوالب بدان مشروط است وفرق میان وقت یعنی دوم ونفس آنست که وقت حالی ست در معرض فترات ووقفات ودوار (جمع فترت بمعنی سستی وضعف ۱۲) ویست در تجدید وتعاقب وتناوب وظهور وخفا ونفس حالی ست دائم مجرد از فتور ووقوف (مقابله ۱۲) ازینجا گفته اند

الوقت للمبتدی والنفس للمنتهی۔

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که بعضی از اکابر اهل التحقیق در معنی حدیث لی مع الله وقت فرموده اند ای وقت مستمر شامل لجمیع اوقاته یعنی مر حضرت نبی را صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم بحضرت حق تعالی اتصالی وارتباطی حاصل بود بر سبیل دوام که دران هیچ چیز گنجائی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی بالقلب ست همه چیز را گنجائی بود از مصالح دنیا ومحاربه اعدا ومعاشرت ازواج طاهرات وغیر آن وبعضی فرموده اند لی مع الله وقت ای وقت عزیزنا در ومیفرمودند که حضرت خواجه علاء الدین عجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند ومیفرمودند که کاملان را بر سبیل ندرت این حال واقع می شود۔

جوهر وقت در استعمال این طائفه عبارت ست از حالی که اندر سر بنده پدید آید واو را بآن حال آرام بود ووقتی باشد که عارف را سکون واجب کند ووقتی باشد که شکر واجب کند ووقتی باشد که شکایت واجب کند ووقتی باشد که صبر واجب کند ووقتی باشد که جزع واجب کند ووقتی باشد که گفتار واجب کند ووقتی باشد که خاموشی واجب کند گاه صحبت خلق واجب کند گاه عزلت واجب کند ازین گفته اند که عارف ابن وقت خودست وابن فرزند را گویند یعنی چنانکه فرزند تبع مادر وپدر باشد عارف نیز ظاهر وباطن تبع حق باشد واو درمیان نه هر چه ازو پرسند جوابی خوبتر ازان نبود که بگوید الله مجمع السلوک

جوهر صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مراد از شهود حضورست هر چه دل حاضر آنست شاهد آنست آن چیز مشهود اوست اگر حاضر حضرت حق تعالی ست شاهد اوست واگر حاضر خلق ست شاهد آن وصوفیان

مشهود را شاهد خوانند بسبب آنکه هر چیز که دل حاضر آن بود آن چیز هم حاضر دل باشد و هرگاه که لفظ شاهد مطلقا بصیغه
واحد استعمال کنند مراد ایشان حضرت حق تعالی بود و چون شواهد گویند بصیغه جمع مراد شان خلق بود بجهت وحدت
حضرت حق تعالی و کثرت خلق و چون لفظ شهود مجرد گویند مراد شان حضور حق تعالی بود چه بدل ایشان پیوسته
حاضر و شاهد بود و اهل شهود و طائفه اند اصحاب مراقبه و ارباب مشاهده اما غیبت و معنی ست در مقابله شهود و
آن بر دو گونه است غیبت مذموم در مقابله شهود خلق و غیبت محمود در مقابله شهود حضرت حق تعالی و این بر
دو قسم ست غیبت مبتدیان و آن غیبتی ست از محسوسات بسبب غلبه شهود حق تعالی و غیبت متوسطان و
آن غیبتی ست از وجود در غلبه شهود حق تعالی و این نهایت غیبت ست و بدایت فنا اما مقام منتهیان ورای
حال غیبت ست چه غیبت حال کسی بود که هنوز از مضیق وجود خود خلاص کلی نیافته باشد و بمقام شفت
وجود مطلق نرسیده و بر غیب و شهادت احاطه نیافته و اهل غیبت مذموم بشاهد خلق از شهود حق تعالی
غائب اند و اهل غیبت محمود بشاهد حق تعالی از شهود خلق غائب و اهل کمال را نه شهود حق تعالی از
خلق غائب گرداند و نه شهود خلق از حق تعالی و تناوب و تعاقب شهود و غیبت محمود سالکان را اهل تلوین را
بود اما واصلان و متمکنان را جز دوام شهود حق تعالی حالی دیگر نبود ایشان را غیبت نبود نه محمود و نه مذموم
حضرت شیخ شبلی قدس سره روزی در بدایت غلبه حال و هنگام ظهور تباشیر صبح کشف در پیش حضرت
شیخ جنید بغدادی قدس سره رفتند منکوحه حضرت شیخ حاضر بودند خواستند که پرده کنند حضرت شیخ
فرمودند که شبلی غائب ست تو بحال خود باش همچنان با او شان در سخن بودند ناگاه شیخ شبلی بگریه
در آمدند حضرت شیخ منکوحه خود را فرمودند اکنون وقت آنست که پنهان شوی که شبلی بهوش آمد دلیل
بر آنکه غیبت از خلق در شهود محبوب حال مبتدیان ست منتهیان از آن گذشته و قصه حضرت زلیخاست
که در محبت حضرت یوسف علی نبینا و آله و علیه السلام درجه تمکین داشت بشهود حضرت ایشان از احساس غائب
نشده چنانکه صاحبات ولائمات او شان که هنوز در محبت حضرت یوسف و شهود جمال حضرت ایشان مبتدی
بودند بغلبه حال شهود حضرت ایشان از احساس غائب گشتند و از بریدن دست خود خبر نداشتند۔

جوهر بدانکه غیبت از خود و حضور بحضرت حق سبحانه و تعالی بقدر مرتبه محبت ست هر کرا محبت بیشتر غیبت
از خود و حضور بحضرت خداوند تعالی بیشتر

جوهر در هر شی که نظر کند وجه را با مظهر یابد و مظهر را با خصوصیت مظهر و با یکدیگر مخلوط نگرداند این شهود
کامل و اکمل ست و صاحب این شهود را ذو العین و ذو العقل گویند و این مرتبه انسان کامل ست و بعضی
مظهر را یابند نه مظهر این شهود کامل نیست و صاحب این شهود را ذو العین گویند و بعضی مظهر را یابند بی مظهر

(حاشیه: نوبت کار گردن ۱۲ از پس یکدیگر در آمدن)

و این شهود ناقص ست و صاحب این شهود را ذوالعقل گویند

جوهر در محو و اثبات صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که محو در اصطلاح صوفیان
عبارت ست از ازالهٔ وجود بنده و اثبات اشارت ست بتحقق آن بعد از محو و محو و اثبات مضاف اند
با مشیت ازلی و متعلق باراده لم یزلی یمحو الله ما یشاء و یثبت ما یرید و محو را سه درجه است درجه اولی
و آن محو صفات ذمیمه و اعمال سیئه است و درجه وسطی و آن محو مطلق صفات ست حمیده و ذمیمه و
درجه علیا و آن محو ذات ست و در مقابله هر محوی اثباتی ست و معنی فنا و بقا و محو و اثبات بیکدیگر
نزدیک ست و فرق میان محو و فنا و اثبات و بقا ادراک نتوان کرد الا باشارتی دقیق و آن آنست
که بقا حاصل نمی شود الا بعد از فناء ذات و اثبات لازم نیست که بعد از فناء ذات بود چنانکه اثبات اخلاق مرضیه
و اعمال حسنه بعد از محو ذمائم اخلاق و سیئات اعمال اصحاب تزکیه و ارباب تحلیه را و همچنین فناء افعال و
صفات بکلی حاصل نشود الا بعد فناء ذات و محو آن موقوف نیست بر محو ذات پس محو و اثبات از فنا
و بقا عامتر باشند چه فنا و بقا را استعمال نکنند الا در محو بشریت و اثبات الوهیت و در معنی محو چند الفاظ
دیگر استعمال کنند چنانکه محق و سحق و طمس و [illegible] که اگر در میان این الفاظ فرقی نهند و گویند مراد
از محق محو اعیان صفات ست و مراد از سحق محو عین ذات و مراد از طمس محو آثار صفات و ذات و در رساله
قشیریه مذکور ست که محو عبارت ست از رفع اوصاف عادت و اثبات عبارت ست از اثبات احکام عبادت
و محو سه قسم ست یکی محو زلت (لغزش) دوم محو غفلت از ضمیر و باطن سوم محو علت از سرائر پس در محو زلت اثبات
معاملات بالله تعالی است و در محو غفلت اثبات منازلات ست و در محو علت اثبات مواصلات است و
این محو و اثبات باضافت بسوی عبد ست و اما حقیقت محو و اثبات از جانب حضرت حق سبحانه و تعالی آست
پس محو چیزیست که ستر کرد جناب خداوند تعالی و نفی کرد آنرا و اثبات چیزیست که ظاهر کرد یمحو الله ما یشاء
و یثبت و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که محو نزد این طائفه رفع اوصاف عادت ست و ازاله
علت و چیزیست که ستر کرد الله تعالی و نفی کرد پس عادتیکه در عوام ست محو میکنند در خصوص عبادت خود و از
خصوص عباد [illegible] که اوصاف عادت را محو میکنند از باطن و باقی می ماند در ظاهر و از جمله عادات
توجه باسباب و علل ست و از صاحب محو زائل می شود این توجه و زائل نمی شود از وی نفس اسباب
چه حضرت خداوند تعالی معطل نمی سازد حکمت وضع اسباب که اسباب حجب الهیه اند موضوع اند مرفوع
نمی توانند شد و اعظم حجاب عین عبد ست و عین عبد سبب معرفت ست چه بدون عین عبد معرفت نمی تواند
پس ازاله علت در محو در حکم ست نه در عین و از جمله حکمت الهیه است که [illegible]

بسوی آن اسباب ومحو شدن حکم آن

جوهر در تجرید وتفرید صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که مراد از تجرید ترک اغراض دنیوی بسبب ظاهر او نفی اعواض آخروی ودنیویت باطناً ومجرد حقیقی کسی بود که در تجرد از دنیا طالب عوضی نباشد بلکه باعث بران تقرب بحضرت الهی بود وهر که بظاهر غرض دنیا را بگذارد وبباطن بدان عوضی در عاجل یا آجل طمع دارد بحقیقت از آن مجرد نگشته باشد معاوضه ومتاجره در خاطر وارد وهمچنین در جمیع طاعات نظر او بر ادای حق ربوبیت بود وبصرف عبودیت نه بر عوضی وغرضی دیگر واما تفرید نفی اضافت اعمال ست بنفس خود وغیبت از رویت آن بمطالعه نعمت ومنت جناب حق سبحانه وتعالی برخود پس حقیقت تجرید که ترک توقع اعواض ست لازم حال تفرید بود چه هرگاه توفیق تجرید وطاعت نعمت جناب الهی داند نه فعل وکسب خویش بدان عوضی توقع ندارد بلکه وجود خود را غرق منت بیند وصورت تجرید لازم حقیقت تجرید ست از بهر آنکه داخل ست در وی اما لازم تفرید نیست چه شاید که با وجود اسباب تفرید حاصل بود وحقیقت تجرید لازم صورت تجرید نیست چه شاید که با ترک عوضی متوقع بود وهمچنین تفرید لازم تجرید نیست چه شاید که با ترک توقع اعواض خود را در کسب مدخلی بیند

جوهر در سکر وصحو صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که لفظ سکر در عرف صوفیان عبارت ست از رفع تمیز میان احکام ظاهر وباطن بسبب اختطاف نور عقل در اشعه نور ذات وبیان این سخن آنست که اهل وجد دو طائفه اند محبان ذات ومنشاء وجد ایشان ذات بود ودوم محبان صفات ومنشاء وجد آنها عالم صفات ووجدی که از عالم صفات بود آن قوت ندارد که وجدی که از آثار انوار ذات بود پس واجد ذات در بدایت وجد بجهت قوت وغلبه وارد مغلوب سلطنت حال گردد وعقلش که واسطه تمیز وبصر قلب ست در تواتر اشعه انوار ذات مختطف شود وسر رشته تمیز از دست تصرف واختیارش مسلوب گردد چنانکه محل حکم ظاهر که تفرقه است از محل حکم باطن که جمع است نشناسد وبافشاء اسرار ربوبیت که مکنون خزانه غیب اند مبالات ننماید ومثل سبحانی وانا الحق زبان انبساط گشاید صوفیان این وجد را باعتبار تواتر وقوت غلبه حال خوانند وباعتبار رفع تمیز سکر اما صحو عبارت ست از معاودت قوت تمیز ورجوع احکام جمع وتفرقه با محل خود وبیانش آنست که چون وجود سالک بغلبه انوار ذات فانی ومستهلک شود جناب خداوند تعالی او را وجودی باقی بخشد که از لمعان انوار ذات متلاشی ومضمحل نگردد وهر وصفی که از وی فانی شده باشد اعاده کند پس عقل نیز که رابطه تمیز ست معاودت نماید وبرزخی گردد میان روح ونفس تا هیچ یک از حد خود

تجاوز نماید و حکم جمع - بمستقر خود که عالم ارواح ست راجع گرداند و حکم تفرقه را بمحل خود که عالم نفس ست رد کند
و ترتیب افعال و تهذیب اقوال و حفظ آداب و کتم اسرار هر یک دیگر باره بازآید بوجهی که از آفت نزوال مصئون بود
و همچنانکه تواجد مقدمه وجد ست تساکر مقدمه سکر ست و متساکر صادق واجدی بود که هنوز بمقام سکر نرسیده باشد
و مشتاق آن بود که تصرف غلبه حال او را از دست تفرقه در ربایده و غرق جمع گرداند پس متساکر اهل وجد بود و
سکران اهل غلبه وجد و صاحی اهل وجود و بعبارتی دیگر متساکر را اهل ذوق گویند و سکران را اهل شرب و صاحی را
اهل ری و ذائق واجدی بود که نائره وجدش در دم منطفی گردد و شارب واجدی بود که امداد وجدش متواتر بود
و قوت عقلش از غلبات آن مغلوب بر مثال کسی که ادوار کاسات شراب لطف متعاقب بود و سررشته تمیز از
دست تصرفش مسلوب و ریان واجدی بود که از غایت تمکن و قوت حال از تواتر امداد وجد متغیر نشد و متاثر
نگردد بر مثال شاربی مدمن که طبیعت شراب جزو وجود او گشته بود و چندانکه خورد مست نگردد و از حد تمیز

بیرون نه رود —

جوہر مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که سکر عبارتست نزد این طائفه
از غیبتی که حاصل می شود از وارد قوی و وارد عبارتست از خواطر محموده که وارد می شود و متعلق بود نباشد
از عمل عبد و کسب وی و در رساله قشیریه فرق کرده در میان غیبت و سکر بدین وجه که صاحب سکر گاهی
مبسوط می باشد وقتیکه مستوفی نباشد در سکر پس بقیه ادراک می ماند این را تساکر گویند و درین حال
احساس اشیاء باشد و نیز صاحب سکر اشد غیبت باشد و شیخ اکبر قدس سره فرموده‌اند در باب چهل و پنجم
و دو صد از فتوحات که سکر طرب و التذاذ می باشد و مراد قوم از غیبت تواردقوی غیبت است از جمیع آن اشیا که مناقض سرور
و طرب اند و هر حالیکه پیدا کند طرب و بسط و انتشار اسرار را آن سکر نیست بلکه غیبت یا فنا یا محو خواهد بود و نیز فرموده‌اند
درین باب که سکر مفارق ست مر سائر غیبات را که سکر مقام ست بر خلاف مثل صعقه و افاقه و حضور را با غیبت
این نسبت نیست و فنا را با بقا این نسبت نیست و سکر سه قسم ست طبعی و عقلی و الٰهی اول سکر طبعی و آن اینست که صاحب
سکر طبعی در متخیله صورت مطلوب خود قائم نموده از ما عدا او غائب شده مشاهده این صورت نماید
و اصغا بسوی وی کند و این نداند که این صورت در متخیله است بلکه یقین کند که این صورت در خارج
خیال ست و چون در صحو آید داند که این صورت در خیال بود و قول رسول الله صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه و سلم اعبد الله کانک تراه و الله فی قبلة المصلی برین تخیل بدین وجه شیخ اکبر
قدس سره حمل کرده‌اند و قسم دوم سکر عقلی ست و آن اینست که دلیل عقلی بر نعوت الله تعالی قائم
کرده آنچه مودای دلیل ست مشهود خود ساخته غائب باشد از ما عدا آن مثل صفات تشبیه که

مخبر صادق صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بآن خبر داده است پس ملتذ و مسرور باشد بآن مدلول و غائب باشد از ما عدا او و چون ازین سکر بصحو آید و اختیار صفات ملاحظه نماید البته بدان ایمان آرد و بر مدلول دلیل خود مقتصر نشود و شیخ اکبر فرمودند که این سکران در حال سکر خود در معجزات مخبر صادق نموده و این نعوت تشبیه ثابت نکرده بدان ماخوذ نخواهد شد البته بجهت آنکه سکران معذورست و قسم ثالث سکر الهی که از تجلیات الهیه پیدا می شود و این سکران از ما عدا این تجلیات غائب و غافل محض ست و ملتذ از مشاهده این تجلی باشد و شیخ اکبر میفرمایند که کسی که سکران گشته از مشاهده حق و بآن ملتذ شده و غافل گشته بآن مشاهده از ما عدا پس صحو نمی باشد او را

جوهر سکر حیرت و دهشت و وله و هیمان است که در مشاهده جمال محبوب فجاءة بسر محبوب میرسد چون سالک بمشاهده جمال محبوب رسید بواسطه دوری از تفرقه و بعد در باطن وی فرح و نشاط و انبساط بنوعی در آمد که حواس او از محسوسات غافل شد و عقلش مغلوب عشق گشت و تمیز از مابین مرتفع شد و از غایت بیخودی نمیدانند که چه میگویند و این حالت را سکر بجهت آن گفته اند که در اوصاف مذکوره بسکر ظاهر می ماند و درین حال بود حسین منصور حلاج قدس سره که انا الحق فرمود شیخ گلشن راز

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره ؎ انا الحق کشف اسرارست مطلق + بجز حق کیست تا گوید انا الحق + یعنی انا الحق کشف اظهار اسرارست مطلق یعنی بے شائبه شک و شبهه و حاشا که هرزه و بے معنی باشد و غیر حق کیست و موجود دیگر کجاست تا انا الحق گوید ؎

	تو هم منصور دار این دم برآری		چو کردی خویشتن را پنبه کاری	

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند که درین سه حالت که فنا و سکر و دلال ست اهل دل مرخص اند بآنکه بهر عبارت که خواهند ازان حالات وجدانی تعبیر نمایند اما در حالت فنا که غایت انتفای آئینه سالک و اصل ست باتفاق همه علما او مکلف نیست و در حالت سکر که ازان پست ترست چون نمیدانند که چه می گوید چنانچه مست صوری را معذور میدارند او نیز معذورست و در مرتبه دلال که از سکر انزل ست بواسطه شدة اضطراب که دارد هر چه میگوید نیز معفو داشته اند و این رخصت نسبت بارباب مواجید و صاحب حال است که بسبیل شهود و وجدان بدان حالات و مقامات رسیده اند نه آن جماعتی که بتقلید عبارات آن کاملان یاد گرفته اند و بمجرد همین تقلید خود را صاحب آن حال می شمارند زیرا که باتفاق ارباب طریقت نسبت بآن جماعت هر چه مخالف شرع شریف از اقوال و افعال باشد واجب المنع است صاحب گلشن راز قدس سره ؎ ترا گر نیست احوال مواجید مشو

کافر بادا نی بتقلید + شارح قدس سره فرماید که اگر ترا آن حالات وجدانی که ذکر رفت نباشد بسبب حال ومکاشفه بآن مراتب نرسیده باشی زنهار بمجرد تقلید آن اهل کمال که صاحب آن حال بوده اند کافر نشوی و متکلم بآن کلمات نگردی که باتفاق اهل طریقت و شریعت ست که هر که بی آن حالات آن

سخنان گوید محکوم بکفرست و منع او واجب

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند ؎ مجازی نیست احوال حقیقت + نه هر کس یابد اسرار طریقت + شارح قدس سره میفرمایند یعنی احوال حقیقت که انبیا و اولیا علیهم السلام از آن خبر فرموده اند مانند لی مع الله وقت و مثل قول حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب **انا القلم و انا اللوح المحفوظ و انا العرش و انا الکرسی و انا السموات السبع و الارض** و حکایت در همین معنی از اولیا بسیار منقول ست مانند **انا الحق و سبحانی ما اعظم شانی و لیس فی جبتی سوی الله و انا الفاعل فی هذا العالم** وغیرها پس کسی مکر باطل نکند که سخنان چند مجازی غیر واقعی ست و حقیقتی مداهنة است چه چه این همه احوال کاملان ست که در مراتب کشف و شهود برایشان ظاهر شده و ایشان بآن متحقق گشته و بیان حالات واقعی فرموده اند و نه چنان ست که هر کسی اسرار طریقت می توان یافت چه این معنی شرط بشرائط بسیار ست از قابلیت فطری و تائید جناب الهی و ارشاد شیخ و سلوک و ریاضات و قطع منازل که ارباب طریقت فرموده اند و طریقت سیر خاص مراد ست که مخصوص سالکان راه حضرت حق تعالی است مانند ترک دنیا و دوام ذکر و توجه بمبداء و تبتل و انزوا و دوام طهارت و وضو و صدق و اخلاص وغیر آن و اسرار طریقت عبارت از همان احوال حقیقت ست زیرا که طریقت مقدمه حصول حقیقت ست و چنانچه طریقت سر شریعت ست حقیقت سر طریقت ست و طریقت بی شریعت وسوسه است و حقیقت

بی طریقت زندقه و الحاد۔

جوهر مستی عبارت از حیرت و ولوله است که در مشاهده جمال دوست سالک صاحب شهود را دست میدهد و خمار عبارت از احتجاب محبوب است تحت عزت و ظاهر شدن پرده های کثرت بر روی

وحدت و این مقام تلوین ست یعنی احتجاب سالک ست از مقام حال بلند بظهور آثار احوال

جوهر بعضی ازین طائفه بسبب غلبه حال و سکر محبت کلمات و اشارات صادر شده که بفهم اهل ظاهر در نیاید و بعضی اعمال و حرکات بوجود آمده که مخالف ظاهر فتوای شریعت باشد آنرا شطحیات مشائخ و هفوات ایشان خوانند و سبحات و موهمات نیز گویند کلمات مثل **انا الحق و سبحانی و لیس فی جبتی سواه و انا هو و هو انا** و افعال مثل تنویر لحیه و خرق ثیاب و القاء دراهم در آب و القای

بفتح هاء لغزش و خطا کردن جمع هفوات ۱۲

نفس در مهالک و امثال آن و منشاء صدور این کلمات و افعال طفح سکر و غلبه حال و فقدان ضبط و اختیار است - مرج البحرین

(بالفتح لبالب و پر شده ۱۲)

جواهر باید دانست که انا الحق از منصور و سبحانی از بایزید و لیس فی جبتی از مشائخ و قم باذنی از شیخ شمس الدین تبریزی در وقت زنده کردن مرده بمعنی برخیز بحکم من و نوره زدن در ریش از شبلی در وقت فوت پسر و خرق ثیاب والقای در آب از شبلی و القاء نفس در مهالک از حضرت بوده است ذوالنون مصری در قریه وقت شب که سکان آن قریه بخوف شیر درهای خود را وقت شب بند می نمودند —

جواهر بدانکه افشاء سر حقیقت بجز در حالت مستی و بیخودی مطلق یا در مرتبه مخموری که تمام بیخود نیست و از مقام فنا و سکر تنزل نموده اما از غایت خمار آن مستی خود را نگاه نمی تواند داشت جائز نیست و در شریعت و طریقت ممنوع ست ارباب طریقت می فرمایند هر حقیقتی که شریعت او را رد کند آن زندقه ست و تا زمانیکه سالک با خود باشد و عقلش برقرار بود الفاظی که مخالف شرع شریف باشد نگوید و اگر بمجرد تقلید ارباب حال گوید باتفاق اهل الله محکوم بکفر ست و واجب المنع -

جواهر نزد بعضی معنی صحو باز آمدن ست بهوشیاری از پس غیبت و سکر غائب شدن بواردی با قوت که دل صاحب دل را سلب کند - حضرت جنید گوید که سکر را بر صحو فضل نتواند بود چه صاحب صحو همیشه مرابط بود و آن مقام تمکین ست و مقام حضرت رسالت و در ترجمه قشیری سکر بر صحو فضل دارد چه صاحب سکر اهل انبساط بود و او از لطائف جمال در سکر کشف یابد - مشائخ را در فضل صحو و سکر اختلاف ست قول بایزید که سکر مرد را با انبساط راه دهد - صاحب ترجمه عوارف گوید سکر ارباب قلوب را باشد و آن استیلای حال ست از مشائخ کبار بعض وقت کلماتی متضمن عجائب اسرار غیبی در وجود آید آن بواسطه بقای سکر بود صاحبان صحو را اینجا راه نیست -

جواهر شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره در مرج البحرین میفرمایند که آنچه ازین طائفه در حالت سکر و غلبه حال صادر گردد قولاً و فعلاً طریق اسلم در آنجا تسلیم ست و ترک مبادرت بانکار و اعراض با عدم جواز تقلید

جواهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره میفرمودند که برین طائفه چون کسی ظلم کند یا دزد مال برد دعای بد نگویند و اگر گویند توکل باطل شود بلکه چون دزدی مال ببرد یا گم شود خوشحال شوند و فرمایند که در آن خیریت بوده است

جواهر مریدی به بندگی شاه مینا قدس سره اسپی آورد شب دزدان بردند و پیغام فرستادند که

چیزی بدهید و ببرید حضرت ایشان فرمودند که اراده جناب خداوند تعالی برین رفته بود و خیریت در نسبت
مال داده آوردن خلاف این راه است شما را بخشیدم و نقلست که اسپ حضرت امام ربیع قدس سره را
دزدان بردند و حضرت ایشان نماز می گذاردند و میدیدند و نماز قطع نکردند ازین حال التماس کردند فرمودند
در چیزی بودم که نزدیک من دوست تر از آن بود و دینارهای حضرت علی فضیل قدس سره را دزدان
بردند حضرت ایشان میگریست ازین التماس نمودند فرمودند بران بیچاره می گریم که روز قیامت ازو
بپرسند و او را حجتی نباشد و روزی در حجب زرینه حضرت شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره گم شد
خبر رسانیدند فرمودند. الحمد لله بعده یافتند باز خبر رسانیدند فرمودند. الحمد لله و فرمودند که گفتن الحمد لله
در هر دو بار سبب رفتن و آمدن دنیا نبود بلکه بسبب قرار دل بوده است

جوهر توکل اعتماد بر کسی کردن و بحضرت خداوند تعالی سپردن و دل برداشتن از اسباب دنیا و
بحضرت مسبب الاسباب توجه نمودن

جوهر بدانکه این طائفه علیه در بیان حد توکل بسیار فرموده اند هر کسی از مقام خویش سخنی فرموده
و عبارات ایشان هم از آن مختلف گشته بعضی میفرمایند توکل آنست که جناب خداوند تعالی را استوار
داری در عهدهائی که کرده است یعنی اعتقاد داری که هرچه قسمت کرده است بتو رسد اگرچه جهان بدفع
آن مشغول شود و هرچه قسمت نکرده است بجهد و کوشش تو اگرچه در جهان ست بتو نرسد و بعضی میفرمایند
که توکل آنست که برابر گردد نزدیک تو بسیار و اندک و موجود و معدوم و بعضی میفرمایند توکل آنست
که ساقط شود خوف و رجا از غیر جناب حق سبحانه و تعالی و بعضی میفرمایند التوکل الاسترسال بین یدی
الله تعالی استرسال آن باشد که هر کجا که بکشند برود و این ظاهرست که شتری بان بزرگی بپاره ریسمان
ترا مسترسل میگردد و تو از وی ضعیف تر و حکم خداوند تعالی از آن ریسمان قوی تر مسترسل را این معنی
باشد که هر کجا که بکشند ایا نیارد و بعضی میفرمایند توکل آنست که بغیر جناب حق تعالی امید ندارد و از
غیر او سبحانه نترسد متوکل آن بود که واثق بود بحضرت حق تعالی که حضرت حق تعالی را در هرچه کند
متهم ندارد و شکایت نکند یعنی در ظاهر و باطن تسلیم باشد بعضی میفرمایند که اگر دوگان و ماران
چپ و راست تو باشند سر تو برای آن نجنبد و حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره می فرمایند
که اگر اهل بهشت در بهشت به تنعم رسند و اهل آتش را در آتش عذاب کنند پس تو میان ایشان
تمیز کنی از جمله متوکلان بیرون آئی و حضرت ذو النون مصری را قدس سره از توکل پرسیدند فرمودند
خلع ارباب و قطع اسباب و حضرت شیخ سری سقطی قدس سره فرمودند التوکل الانخلاع من الحول و القوة و حضرت

خواجه حمدون قصار قدس سره فرمودند. التوکل هو الاعتصام بالله تعالی و حضرت شیخ ابوتراب نخشبی قدس سره
صوفی را دیدند که سه روز گرسنه بود بعد از آن دست بر پوست خربزه انداخت فرمودند تصوف ترا نشاید که تصوف
نباشد مگر با توکل و توکل درست نباشد کسی را که بیش از سه روز طعام صبر نکند. و نیز درویشی چون بعد از پنج روز گفت که من
گرسنه ام حضرت ابوعلی رودباری قدس سره فرمودند که این را در بازار ببرید و کار و کسب فرمائید توکل کار این نباشد

جوهر حضرت شیخ سعدالدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند سببها که زائل کننده ضرر ست سه قسم است
قطعی و وهمی و ظنی قطعی چون آب که زائل کننده ضرر تشنگی و نان که زائل کننده ضرر گرسنگی ست و ترک آن بکلی از توکل
نیست بلکه ترک آن در هنگام بیم مرگ حرام ست و وهمی چون داغ و افسون و ترک آن شرط توکل است و ظنی
چون فصد و مسهل و جز آن ناقض توکل نیست لیکن متوکل را ترک وا عزیمت ست و کردن آن رخصت
و حضرت امام احمد حنبل رضی الله تعالی عنه فرمودند کسی که اعتقاد به توکل دارد دوست دارم که معالجه دارو
خوردن و جز آن بگذارد و حضرت امام [illegible] داشتند و طبیب را خبر نمی کردند پس کمال توکل آنست که
گرد دارو نگردد و این ترک تداوی و علاج کسی را میسر آید که بروی کشف افتد که اجل او به نهایت رسیده است
و دارو سود نخواهد کرد یا آنکه بیمار مشغول باشد بحال خود و بیم عاقبت و گناه و اطلاع جناب خداوند تعالی
بروی غالب شود و در بیماری از وی فراموش گرداند و دل او بمعالجه نپردازد یا آنکه مقصود بنده از ترک
معالجه آن باشد که بیماری زائل نشود تا ثواب بیماری و بلا بیابد بدانچه بر بلا بر جناب خداوند تعالی نیکو
صبر کند چه در ثواب بیماری اخبار بسیار آمده است و گروهی که ثواب بیماری بسیار دیدند بیماری را
دوست داشتند و غنیمت شمردند و از علاج باز ماندند تا در زمره متوکلان کامل باشند و جزای صبر بیابند

جوهر بعضی میفرمایند که توکل کسی را درست ست که پنج روز چیزی نخورده باشد و بایکی از خلق پیدا نکند
و او را نظر بغیر حضرت حق تعالی نباشد و بتوکل در مسجد نشستن کسی را رواست که زمان زمان نظر بر در نکند
که کسی در آید و چیزی بیارد و هر که بدین نیت در مسجد نشیند ضائع ماند وقتی مسافری بحضور حضرت سلطان المشائخ
آمد و بعد چند روز اجازت طلبید و در دهلی بملاقات اقارب رفت و نزدیک خانه اقارب مسجدی دید در آن
مسجد بتوکل نشست برین امید که از خانه اقارب نان و آب خواهد رسید چند روز در آنجا بود کسی از حال او
باز پرس نکرد و بیحال شد باز بخدمت حضرت سلطان المشائخ آمده سوال کرد که اگر یکی متوکل شود و اول روز
چیزی نرسد چه کند فرمودند صبر کند تا روز دوم عرض کرد و اگر دوم روز هم نرسد فرمودند صبر کند تا روز سوم
عرض کرد و اگر روز سوم هم چیزی نرسد فرمودند او را به حضرت خداوند تعالی توکل نبوده باشد آن را نظر بر
حضرت [illegible] تو [illegible] باشما و را سوم روز ضائع نگذارد [illegible] توانگر کند مرو را خبر کن [illegible]

جوہر حضرت شاہ شجاع کرمانی را دختری بود او را در عقد نکاح درویشی داد چون دختر در خانہ درویش آمد نان خشک دید گفت این چیست درویش گفت دوش باز ماندہ بود بجہت امشب گذاشتم دختر قصد کرد کہ بیرون آید درویش گفت دانستم کہ دختر شاہ با من نتواند بود دختر گفت از بی نوائی تو نمیروم از ضعف ایمان و یقین تو میروم کہ از دوش باز نان نہادی و اعتماد بر رزاق نداری ولیکن عجب از پدر خود دارم کہ بست سال مرا در خانہ داشت و گفت ترا بہ پرہیزگاری خواہم داد آخر بکسی داد کہ اعتماد بر جناب حق سبحانہ و تعالیٰ ندارد درویش گفت این گناہ از عذری بود گفت عذر آنست کہ درین خانہ

من باشم یا نان خشک۔

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ نفعنا اللہ تعالیٰ بحبتہم ورزقنا الاقتداء بسیرتہم فرمودند کہ توکل سہ مرتبہ دارد مرتبہ اولیٰ آنست کہ شخصے یکی را بجہت دعوی خود وکیل کردہ آن وکیل ہم عالم باشد وہم دوست پس این متوکل امین باشد کہ وکیلی دارم کہ در ہمہ کار دعاوی او داناست وہم دوست من ست درین صورت ہم توکل باشد وہم سوال چنانکہ گاہ گاہ آن وکیل را گوید کہ آن دعوی را چنان جواب گوئی و آن کار را چنان با خر رسان و مرتبہ دوم آنست کہ طفلی باشد شیرخوارہ کہ مادر او را شیر دہد او را ہمین توکل باشد سوال نباشد و این طفل نگوید کہ مرا فلان وقت شیر بدہ ہمین گریہ کند اما او را تقاضا نکند و نگوید کہ مرا شیر بدہ او را ثقہ در دل باشد بر شفقت مادر اما مرتبہ ثالث توکل آنست کہ مردہ باشد پیش غسال این مردہ را ہیچ سوالی و تصرفے و حرکتی و سکنتی نباشد ہر گونہ کہ غسال را می باید او را می گرداند و می شوید و این مرتبہ اعلیٰ ست و مقام بلند

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ می فرمایند کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند کہ حقیقت توکل در بیابان نشستن ست و بترک و تجرید گوشہ گرفتن و از اختلاط خلق صورۃ و معنی دست داشتن و ترک حیلہ و چارہ و تودد و تحبب کردن اگرچہ گوشہ گرفتن و بعبادت مشغول بودن و در شہر سکونت کردن نیز از توکل گفتہ اند لیکن بشرط آنکہ شہرت و کثرت اختلاط و منزلت در دل

نباشد شد و فی اللہ از خلق خلوت گزیند و از اختلاط ایشان دل منقطع دارد

جوہر ای عزیز کار توکل قناعت و صبر ست ہر کرا صبر و قناعت دادند گنجی و ملکی دادند و ہر کرا دربدر دوانیدند خواہ بجوارح خواہ بدل خوار و ذلیل گردانیدند اگر یکی بجوارح نرود و در دل پویان و جویان باشد از جملہ متوکلان نباشد متوکل آن بود کہ بدل و جوارح قانع باشد و بدل و جوارح بغیر جناب خداوند تعالیٰ التفات نماید حضرت شاہ مینا قدس سرہ بارہا این بیت میفرمودند ے

	شیر نر بوسد بلبهام دقانع را قدم		ماده سگ خاید بدندان پای مرد هر دری	

جوهر بدانکه مشایخ دربیان حد توکل بسیار فرموده اند هر کسی از مقام خویش سخنی فرموده وعبارات ایشان هم از ان مختلف گشته بعضی میفرمایند که توکل آنست که اعتقاد داری که هرچه قسمت کرده اند بتو رسد اگرچه جهان بدفع آن مشغول شود وهرچه قسمت نکرده اند بجهد وکوشش تو نرسد وبعضی میفرمایند که توکل آنست که برابر گردد نزدیک تو بسیار وکم وموجود ومعدوم وبعضی میفرمایند که توکل آنست که ساقط شود خوف ورجا از غیر جناب حق سبحانه وتعالی وبعضی میفرمایند که توکل آنست که اگر دگان وماران چپ وراست تو باشند سر تو برای آنها نجنبد وحضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره میفرمایند که اگر اهل بهشت در بهشت به تنعم رسند واهل آتش را در آتش عذاب کنند وتو میان ایشان تمیز کنی از جمله متوکلان بیرون آئی کما مر وحضرت شیخ ابوتراب نخشبی قدس سره صوفی را دیدند که سه روز گرسنه بوده دست بر خربزه انداخت فرمودند تصوف ترا نشاید که تصوف نباشد مگر با توکل وتوکل درست نباشد کسی را که پیش از سه روز طعام صبر نکند ونیز درویشی بعد از پنج روز گفت که من گرسنه ام حضرت شیخ ابوعلی رودباری قدس سره فرمودند که این را در بازار ببرید وکار کسب فرمائید توکل کار این نباشد کما مر وحضرت شقیق بلخی قدس سره فرمودند که توکل اینست که دل تو آرام گیرد با آنچه جناب خداوند تعالی وعده فرموده وعلامت توکل سه چیز است یکی آنکه سوال نکند وبدل طمع کسی نکند که الطمع ام الخبائث دوم آنکه اگر کسی وی را بی سوال دهد رد نکند

سوم آنکه اگر برسد حبس نکند ونگاه ندارد

جوهر کسب کردن هیچ در توکل زیانی نیست مگر مبالغت در کسب نماید آن زیان توکل است ودو چیز دیگر یکی داغ کردن ودوم افسون بدین همه توکل را نقصان لازم آید پیغمبران در مرض خود استعمال دوا کرده اند وبدان نقصان در توکل ایشان نیامده است ودر احیاء العلوم است که رسول علیه السلام هر شبی سرمه کردندی وهر ماهی حجامت کنانیدی وهر سالے دوا خوردندے وهر یکی کسب کرده اند داؤد زره بافتی وسلیمان زنبیل بافته اند وهمچنین دیگر اگر درین کار نقصان توکل بودے هرگز ایشان نکردندے در کیمیاء سعادت آورده است که وقتی موسیٰ را علت بیرون آمد بنی اسرائیلیان بخدمت موسیٰ گفتند که برائے دفع این علت فلان گیاه است اگر آنرا بیارند واستعمال کنند در حال بهتر شود ایشان فرمودند الله تعالی شافی است چند روز گذشت وآن علت زیاده شد باز بنی اسرائیلیان همان گیاه را ذکر کردند موسیٰ فرمودند الله تعالی شافی است تا چند کرت بنی اسرائیلیان آن گیاه را ذکر کردند موسیٰ علیه السلام همین جواب فرمود که الله تعالی

شافی ست بعد از ان وحی نازل شد که ای موسی تو میخواهی که بتوکل خود حکمت ما را باطل گردانی تا
همان دوائی که بنی اسرائیل گفته اند استعمال نکنی ما صحت نخشیدنی نه ایم

جوهر بعضی میفرمایند که توکل آنست که بنده پیش امر حضرت خداوند تعالی چون میت پیش غاسل باشد و بعضی میفرمایند که توکل چنگ زدن ست بحضرت خداوند تعالی و بعضی میفرمایند که حقیقت توکل قطع امید و بیم از غیر حضرت خداوند کریم ست و بعضی میفرمایند که متوکل را سه مقام ست یکی آنکه چون بیابد شکر کند و چون نیابد صبر ورزد دوم آنکه یافت و نایافت نزد او یکسان باشد سوم آنکه نایافت را بر یافت برتری نهد که در یافت خواهش خود ست و در نایافت خواهش حضرت حق تعالی

جوهر حقیقت توکل بیرون آمدن ست از رویت وسائط و اسباب بکلی بلکه حقیقت آنست که بداند که حضرت حق را در فعل و صفت شریکی نیست و شرکت خود و غیر را در فعل و قدرت و جمیع صفات از میان محو گردانده امانت صفات و افعال را بصاحب امانت که حق ست واگذارد و خود را در میان نه بیند گلشن راز

جوهر جناب حق سبحانه و تعالی اسباب نهاده است بمیان و مسببات را بآن اسباب ربط داده است پس عارف کامل را باید که مسببات را از اسباب طلب نماید و این اسباب حجب اند که حق تعالی از پرده این حجب مسببات را عطا میفرماید و توکل اگرچه فرض ست لیکن صفت قلبیه است منافی طلب مسببات از اسباب نیست و هرچند که نظر عارف از اسباب برخاسته باشد چنانکه مقتضای عرفاست که موثر حق را می بیند و اسباب را بمیان نمی بیند لیکن اسباب از میان نرفته و حق سبحانه و تعالی از پرده اسباب میکند اگرچه در مشاهده ایشان نباشد پس طلب مسببات از اسباب با توکل بر حق سبحانه از کمال معرفت ست و ترجیح جهد با توکل بر توکل صرف واقعی ست و این حکم عام ست خواه مسببات امور دنیوی باشند یا امور اخروی لیکن طلب اسباب امور دنیوی فوق حاجت نمی کنند که دنیا زائل ست و قائد ارد و اشتغال بآن بیفائده است مگر آنکه دانند که جمع اسباب دنیا و یه عنایت حق با این عارف ست پس قبول می کند و در اسباب دنیا و یه جهد میکند و اگر مرضی حق در آن دانند و یا آنکه خلیفه و یا قاضی باشند پس البته آن اسباب را طلب کنند که بآن خلافت و قضا منتظم گردد

پس جهد با توکل البته راجح و افضل ست در نفس الامر و طریقت - ملک العلما

جوهر در فتوحات مذکور ست و منقول ست از سهیل بن عبدالله تستری در رساله قشیریه توکل عبارتست از اعتماد بر الله تعالی و انقطاع از اسباب و تکیه بر اسباب و از قلب بداند که هرچه میرسد از الله میرسد سبب میان باشد یا نباشد و خود را پیش او سبحانه مثل میت داند در ید غاسل که تقلیب میکند بوجهی که خواهد و سعی را دخل آن نداند و این توصیف قلبیه است و حرکت جوارح برای تلاش اسباب منافی توکل نیست بعد متحقق شدن

بود که تقدیر هر شے از جانب الله است اگر متعسرست بتقدیر وی سبحانه متعسرست واگر آسانست بتقدیر وی آسانست
نه از جهت عدم تهیا ر اسباب وتهیاء اسباب وهرچه مقدرست به بنده خواهد رسید اسباب درمیان باشد یا نه
واین تقدیر برطبق استعداد اعیان ثابته است پس هرچه که بر بنده می آید از وی می آید. واین توکل درست
و راست نمی آید. مگر بآنکه الله تعالی را وکیل در جمیع امور گرداند وخود را بوجهی تصرف نکند وهمه تصرفات
به الله تعالی سپرد کند واگر جمع اسباب کند این هم از الله تعالی داند وتحقیق این توکیل چنانکه در فتوحات مذکورست
آنست که الله تعالی همه اشیاء سوای انسان برای ایشان پیدا نمود چنانکه الله تعالے میفرماید خلق
لکم ما فی الارض جمیعا پیدا کرده شده است برای شما نه برای دیگری هرچه که در زمین است تمام آن
پس میرسد انسان را که صرف کند آن اشیا را در آن که مصلحت وی ست وانسان از مصالح جاهل است
بسا اشیاست که او در آن مصلحت گمان می کند در واقع در آن مصلحت نیست والله تعالے علیم وخبیر است
واعلم ست بمصالح عباد پس ہمی باید که الله تعالی را وکیل گرداند تا عطا فرماید مصالح عباد را وشاید مراد
از مصالح امور نیست که اعیان مستعد آن امور بودند در ازل وسزاوار وکالت نیست مگر اله که مرتبهٔ الوہیت
جامع است مر اسماء فعاله را پس علیم ست قادرست خالق ست وچون خالق اوست دهادر اوست
برسانیدن مصالح عباد را پس خلاصه این مقال اینست که کسب منافی توکل نیست اما کسب مفید ہم
نیست زیرا که بسیار مردمان حیله می کنند وحیله ایشان سودمند نمی شود وواقع نمی شود مگر مقدر پس باید
که خود را تسلیم حق سازد وبر قضا متوکل شود وکسب را بگذارد —

جواہر کسب وطلب اسباب منافی توکل نیست واین ظاہرست که توکل عبارتست از اعتماد بر حق
بانقطاع از غیر حق وکسی که معتمد بر سبب نباشد وسبب مطلوب مرتب شود از حق که سبب الاسباب ست واگر
مرتب نشود اضطراب بتعلب نرسد برای اینکه معطی وتابع حق ست وبتقدیر وی امنی باید بود—

جواہر در وجد ووجود وتواجد صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که در اصطلاح صوفیان
وجد وارد یست که از حضرت حق تعالی بر دل آید وباطن از ہیئات خود بگرداند چون حزن واندوه یا سرور وحضرت جنید
بغدادی قدس سره میفرمایند وجد آنست که جمله اوصاف واجد منقطع گردد در حالتی که ذات او بسرور موسوم
شود وحضرت ابو العباس عطا قدس سره میفرمایند وجد آنست که جمله اوصاف واجد منقطع گردد در حالتی که
ذات او به حزن موسوم شود وصاحب وجد کسی بود که ہنوز از حجب صفات نفسانی بیرون نیامده باشد
وبوجود خود از وجود حق تعالی محجوب شود گاه گاه فرجه در حجاب وجود او پدید آید واز آنجا پرتوی از نور وجود
حق تعالی بر وی تابد وآن را وجد باید ووقت دیگر بار باز حجاب منطبق شود وموجود مفقود گردد پس وجد منوط

وجد بالکسر یافتن و توانگر شدن و به خشم آمدن و اندوهگین شدن و شیفته شدن و دوست داشتن و حالت ذوق و شوق که صوفیان را شود ۱۲ و وجود یافتن و یافتن مطلوب و هستی ۱۲

بود میان فقدی سابق و فقدی لاحق و مراد از وجود آنست که وجود واجد در غلبه نور شهود غائب و ناچیز گردد
کم کردن و گم شدن ۱۲
پس وجد صفت محدث بود و وجود صفت قدیم و اشارت بدین معنی ست قول حضرت ذوالنون مصری
قدس سره که الوجود بالموجود قائم والوجد بالواجد قائم و بیان این سخن آنست که صاحب وجد هنوز از
وجود خود بکلی فانی نشده باشد پس واجد او بود و وجد باو قائم و صاحب وجود از وجود خود بکلی فانی شده باشد
و بوجود موجود یعنی بحضرت حق تعالی قائم و باقی شده پس صاحب وجود نه ذات واجد بود اعنی ذات بنده بل ذات
موجود بود اعنی ذات حق تعالی و وجود بوی قائم و وجد مقدمه وجود ست چه هر وجد در فتح قلعه وجود بشر
بمثابه منجنیق ست از عالم جذبه بجناب الهی نصب کرده تا چون قلعه وجود منثلم شود وجد وجود گردد پس نهایت
وجد بدایت وجود بود اعنی وجود وجد سبب فقد وجود واجد ست و فقد وجود واجد شرط وجود موجود و اشارت
بدین معنی ست آنچه حضرت ابوالحسن نوری قدس سره فرموده اند که الوجد فقد الوجود بالموجود و همچنانکه وجد
مقدمه وجود ست تواجد مقدمه وجد ست و معنی تواجد استدعاء وجد ست بطریق تذکر و تفکر یا تشبه باهل
وجد در حرکات و سکنات بدلالت صدق و هر چند تواجد صورت تکلف است و تکلف مخالف صدق لیکن
چون نیت متواجد در صورت تواجد توجه کلی بود از برای قبول امداد فیض رحمانی منافی صدق نبود و تواجد

وصف اهل بدایت بود و وجد حال اهل سلوک و وجود حال خاص ارباب وصول

جوهر استقامت بمعنی راست شدن و در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره
میفرموده اند که استقامت امریست بغایت صعب زیرا که استقامت استقرارست در حد وسط در مجموع افعال
و اقوال و اخلاق و احوال بر وجهی که تمام از آنچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود و از طرفین افراط
و تفریط مصئون و محفوظ باشد از ینجاست که گفته اند کار باستقامت دارد کرامات خوارق عادات را
اعتباری نیست —

جوهر استقامت درجه کمال ست هر که مستقیم نبود در صفت خود قدم اول بصحت ننهاده است
و هر که او را در کارها استقامت نباشد جهد او بیفائده شود و از مقامی دیگر نرسد نشان استقامت اهل بدایات
آنست که در معاملات ایشان فتور نبود و نشان متوسطان آنست که در منازل ایشان را توقف
نیفتد. و نشان استقامت اهل نهایات آنست که در احوال مشاهده مر ایشان را حجابی نباشد نزدیک
اصحاب تحقیق استقامت بیرون آمدن از معهودات نفس و جدا شدن از رسوم و عادات خلق و
حاضر بودن بحضرت حق تعالی بحقیقت صدق در طاعت و عبادت و محبت و معرفت حق است
قال الله تعالی فاستقم کما امرت راست باش چنانچه فرموده شدی استقامة العوام فی اوامر الملک

واستقامۃ الخواص فی اوامر الملکوت واستقامۃ خاص الخاص فی امور السر والجبروت

جوہر بدانکہ طریق سلامت در راہ استقامت آنست کہ ظہور عبد دائما بظہور عبدیت باشد کہ مقام عبودیت اشرف مقامات و دور از آفات است

جوہر در القاب ارباب مراتب ثلثہ یعنی ذو العقل و ذو العین و ذو العقل و ذو العین

شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

ذو العینی اگر نور حقت مشہود ست	ذو العقلی اگر شہود حق مفقود ست
ذو العینی و ذو العقل شہود حق و خلق	با یکدیگر اگر ترا موجود است

این رباعی اشارت ست بالقاب ارباب مراتب ثلثہ پس ذو العین در اصطلاح این طائفہ عبارت ازان کس ست کہ شہود حق بروی غالب ست حق سبحانہ و تعالیٰ را ظاہر بیند و خلق را باطن پس خلق در نظر او بمثابہ آئینہ باشد مر حق را بسبب ظہور حق در خلق ہمچو ظہور صورت در آئینہ واختفاء خلق در حق چون اختفاء آئینہ بصورت و ذو العقل عبارت ازان کسی ست کہ شہود خلق بروی غالب باشد خلق را ظاہر بیند و حق را باطن پس حق در نظر او بمنزلہ آئینہ باشد مر خلق را و خلق بمنزلہ صورت منطبع در آئینہ لاجرم حق باطن باشد کما ہو شان المراۃ و خلق ظاہر کما ہو شان الصورۃ المرتسمۃ فی المراۃ و ذو العین و ذو العقل عبارت ازان کس ست کہ حق را در خلق مشاہدہ کند و خلق را در حق و بشہود ہیچ کدام محجوب نگردد از شہود دیگری بلکہ وجود واحد را بعینہ از وجہی حق بیند و از وجہی خلق نمود کثرت مانع نیاید شہود وحدت را و شہود وحدت مزاحم نگردد شہود کثرت را ہم در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

اعیان ہمہ آئینہ و حق جلوہ گر است	یا نور حق آئینہ و اعیان صورست
در چشم محقق کہ حدید البصر است	ہر یک زدو این آئینہ آن دگرست

اعیان را کہ حقائق موجودات اند دو اعتبار ست اول آنکہ اعیان مرایاء وجود حق و اسماء و صفات اوست سبحانہ و اعتبار دوم آنکہ وجود حق مرآت آن اعیان ست پس باعتبار اول ظاہر نمی شود در خارج مگر وجودے کہ متعین ست در مرایاء اعیان و متعدد است بتعدد احکام و آثار ایشان پس بمقتضاء این اعتبار غیر از وجود حق در خارج ہیچ مشہود نیست و این بیان حال موحدیست کہ شہود حق بروی غالب ست و باعتبار دوم در وجود غیر از اعیان ہیچ مشہود نیست و وجود حق کہ مرآت اعیان ست در غیب است و متجلی و ظاہر نیست مگر از وراء تتق غیب و این بیان حال کسی ست کہ شہود خلق بروی غالب ست اما محقق ہمیشہ مشاہدہ ہر دو مرات میکند یعنی مرات حق و مرات اعیان و مشاہدہ صوری کہ در ہر دو مرات (ہر دو) نمایان

بے انفکاک و امتیاز۔

جوہر در آداب حضرت ربوبیت صاحب مصباح قدس سرہ میفرمایند کہ حفظ آداب ہم ثمرۂ محبت ست وہم تخم محبت ہر چند محبت بکمال تر محب را اہتمام برعایت آداب حضرت محبوب بیشتر و چندانکہ صورت ادب بر محب ظاہر تر نظر محبت محبوب با او زیادہ تر پس ہر بندہ کہ محبت جناب الہی در دل او راسخ تر اہتمام او بمراعات آداب حضرت عزت بیشتر و ہر چند قرب او بحضرت عزت بیشتر مطالبہ دقائق آداب در نہاد او قوی تر و یکے از جملہ آداب حضرت الوہیت آنست کہ نظر از مشاہدہ جمال ربوبیت بملاحظہ غیرے مشغول ملتفت ندارد۔

جوہر در حیاء صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ حیاء از جملہ احوال مقربان است چندانکہ قرب زیادت حیا بیش و ہر کہ ہنوز حال حیا بدو فرود نیامدہ باشد علامت آن بود کہ ہیچ مرتبہ از مراتب قرب نیافتہ است و حیا آنست کہ باطن بندہ از ہیبت اطلاع حضرت خداوند تعالیٰ منطوی گردد و این دو گونہ بود حیاء عام و حیاء خاص حیاء عام صفت اہل مراقبہ ست کہ قلب ایشان از ہیبت اطلاع رقیب قریب جل شانہ بر سیات و تقصیرات خود منطوی گردد و حیاء خاص صفت اہل مشاہدہ است کہ روح ایشان از عظمت شہود حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در خود منطوی گردد و این حیا از جملہ احوال است و حیاء عام کہ مندرج ست در صحت مقام مراقبہ از جملہ مقامات ست و این محافظت ظاہر و باطن ست از مخالفت احکام جناب الہی بسبب مراقبہ نظر حضرت حق تعالیٰ و این حیا بر دو گونہ است یکی حیاء از معصیت و دوم حیاء تقصیر در طاعت

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ میفرمایند کہ لختی سخن در ترک اختیار افتاد یعنی باختیار خود کاری نمی باید کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ المبارک بر لفظ مبارک راندند کہ مرد محکوم دیگری بہ کہ حاکم خود باشد بعد ازان فرمودند کہ شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سرہ روز جمعہ از خانقاہ بجہت نماز بیرون آمدہ مریدان را پرسیدند کہ راہ مسجد جمعہ کدام ست و چگونہ باید رفت یکی از حاضران گفت راہ اینست ازایشان پرسیدند کہ چندین بار بنماز جمعہ رفتید راہ نمیدانید۔ فرمودند میدانم اما بدان پرسیدم تا صاحب اختیار نباشم

جوہر حریت انقطاع خاطر ست از تعلق ماسوی اللہ تعالیٰ بالکلیہ و در مقام حریت وقتی رسد کہ غرضی از اغراض دنیوی و اخروی نماند و حریت نہایت عبودیت ست کمال مرد بی بندگی نبود و آزادگی سبب بندگی نشود ؎ من ازان روز کہ در بند توام آزادم + پادشاہم کہ بدست تو اسیر افتادم

وحریت نہ آنست کہ احکام بندگی از وی زائل شود بلکہ حریت آنست کہ از بندگی نفس خود آزاد گردد یعنی آنچہ نفس فرماید بران نرود بلکہ مالک نفس گردد ونفس مطیع ومنقاد او شود سالک چون بمقام حریت رسد کلفت تکالیف از وی ساقط می شود وانچہ دیگران بمشقت بجا آرند وی بآسانی آرد نہ آنکہ نفس تکالیف ساقط شود —

جوہر حر در اصطلاح این طائفہ علیہ آن کس ست کہ احتیاج بخلق نبرد واز خلق آزاد باشد ودر عبدیت حضرت حق تعالی باشد علی الکمال وصاحب فتوحات قدس سرہ میفرمایند کہ حریت عبارتست از ازالہ صفت عبد بصفت حق باین نمط کہ حق سمع وبصر عبد گردد وجمیع قوای عبد شود وعبد نبود عبارت مگر ازین قوا وچون این قوا حق شدند وحق عبد نیست بوجہی پس عبدیت این عبد درین حال زائل شد وحر شد اگرچہ عین او باقی ست واطلاق حریت اگرچہ برحق صحیح ومتعارف نیست بجہت آنکہ او سبحانہ قابل عبدیت نیست لیکن بروی سبحانہ صادق واطلاق شدہ است سلب عبدیت برو وچون عبد متصف شد درین مرتبہ بسلب عبدیت وعبد قبل وصول باین مرتبہ عبد بود بجمیع وجوہ پس این سلب عبدیت در عبد حریت شد چنین فرمودہ اند ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سرہ در شرح مثنوی معنوی

جوہر حریت وہو انقطاع الخاطر عن تعلق ما سوی اللہ تعالی بالکلیۃ در مقام حریت وقتی رسد کہ غرضی از اغراض دنیاوی وآخروی نماند وبعضی گفتہ کہ انسان کامل آزاد آنست کہ ویرا ہشت چیز بکمال بود اقوال و افعال ومعارف واخلاق نیک وترک وعزلت وقناعت وفراغت ہر کہ این ہشت چیز دارد کامل وآزادست وہر کہ چہار اول دارد وچہار آخر ندارد بالغ ست اما آزاد نیست وکامل آزاد دو طائفہ شدند بعضی بعد از ترک عزلت وقناعت وخمول اختیار کردند وبعضی بعد از ترک رضا وتسلیم۔ سالک چون استیفار مقام عبودیت بکلی میکند در مقام حریت میرسد نہ آنست کہ احکام بندگی از وی زائل می شود احکام بندگی مر بندہ را مادام کہ عاقل ست ودر حیات ست لازم ست بلکہ حریت اینست کہ از بندگی نفس خویش بآلکلی می بگردد یعنی آنچہ نفس فرماید او بران نرود بلکہ او مالک نفس گردد ونفس مطیع ومنقاد او شود وچون در مقام حریت رسد کلفت تکالیف از وی ساقط شود نہ آنکہ نفس تکالیف ساقط شود یعنی آنچہ دیگران بمشقت بجا آرند وی بآسانی آرد وآنچہ دیگران برنج بجا آرند وی بہ نشاط وخوشی بیارد ہم ازین ست کہ بعضی گویند کافیکہ در ہشت نماز بودی نہ بینی کہ مصطفی علیہ السلام کہ موصوف بجملہ معانی وکمالات بود از وی احکام بندگی زائل نشد بلکہ فرمان شد واعبد ربک حتی یاتیک الیقین ای الموت از وی بگری کی ساقط شود ہرچند کہ قرب زیادہ تر بندگی زیادہ تر وحریت بندہ نہایت عبودیت است

هر چند که مردم در عبودیت نهایت در حریت نهایت کمال مرد بی بندگی نبود و آزادگی بی بندگی نشود مولوی معنوی سه گر تو خواهی حری و دل زندگی + بندگی کن بندگی کن بندگی + حریت بدایت بنده است نزدیک آغاز خلقت پس بنده تا نهایت بندگی نکند بحریت نرسد سه

خواجگی را خواجگی از بندگیست — بندگی کردن کمال خواجگی ست
من ازان روز که در بند توام آزادم — پادشاهم که بدست تو اسیر افتادم

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که در خطهٔ ناگور بزرگی بودند که ایشان را حمید الدین سوالی گفتندی از ایشان سوال کردند که بعضی مشائخ نقل می کنند و بعد از فوت ایشان هیچکس نام ایشان نمیگیرد و بعضی چون نقل می کنند صیت ایشان باقصای عالم میرسد این تفاوت احوال از کجاست فرمودند آنکه در حال حیات در شهرها خود کوشیده است بعد از وفات نام او مندرس می شود و آنکه در حال حیات خود را پوشیده داشته است بعد از وفات نام او و صیت او بهمه جهان میرسد

جوهر در کمال حقیقی نزد محققین کمال حقیقی آنست که در آئینه کثرت وحدت بیند و در مرات وحدت کثرت و کثرت حجاب وحدت او نباشد و وحدت پرده کثرت وی نگردد حق را در خلق و خلق را در حق مشاهده نماید بلکه وجود واحد را از وجهی حق بیند و از وجهی دیگر خلق و ذات واحد را در هر شیء بصفت خاص ملاحظه نماید و بتجلی خاص متجلی بیند و تکثر صفات را موجب تکثر ذات نداند و از مرتبهٔ تعین و تقید که مبدء سیر عروجی و رجوعی ست در طریق سیر الی الله و فی الله بمقام اطلاق رسیده بود و جهت تکمیل ناقصان از مرتبهٔ اطلاق بسیر بالله و عن الله و الی الله باز بمرتبهٔ تعین و تقید بیاید

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که آن وجود مطلق قبل ازین که متعینی بوجود ظلی کونی پیدا نماید مخفی بود و از ان بی نشان نشان نبود و بمقتضای محبت خود بخود از ان صرافت تنزل بمراتب الهی و کیانی فرمود و در هر متعینی باعتبار تقید بذلک التعین باسم عاشق برآمد و باعتبار رفع ذلک التعین باسم معشوق جلوه گر آمد پس کمال هر تعین آنست که رجوع بآن اطلاق کند و از بیرنگی که برآمده باز بآن رسد و گفتگوی ما در تعین خاص حضرت انسان ست که مظهر جامع ذات و صفات آمده و از سائر تعینات بصفت حمل امانت ممتاز گردیده پس کمال آنست که بسر حد فنا فی الله رسیده باقی ببقا بالله باشد سیر اول سیر الی الله است و سیر ثانی سیر فی الله نهایت در اول ست نه در دوم —

جوهر صاحب گلشن راز قدس سره میفرمایند ؎ کسی مرد تمام است کز تمامی ✣ کند با خواجگی کار غلامی ✣ وقدوة المحققین شیخ محمد بن یحیی بن علی الجیلانی قدس الله تعالی اسرارهم در شرح این بیت میفرمایند که در اصطلاح محققان که سلاطین ممالک طریقت اند کمال آنست که سالک سائر بارشاد مرشد کامل بطریق تصفیه وتجلیه وشهود نه بطریق علم بر مراتب عبور نماید واز سرحد محسوس ومعقول درگذشته بانوار تجلیات اسمائی وصول یابد ودر پرتو نور تجلی ذات احدی محو وفانی مطلق شود وببقای احدیت باقی گشته متحقق بجمیع اسماء وصفات الهی گردد وچون حق را در هر شانی بروزی واقتضای خاص است کامل آنست که مظهر جمیع ظهورات گشته بلواحق ولوازم وصفات همه شیونات متصف ومتحقق گردد فلهذا میفرمایند ؎ کسی مرد تمام است کز تمامی یعنی مرد تمام کامل آنست که از تعین وتقید که مستلزم عبودیت ومتابعت بود عبور نموده است غنی مطلق وخواجه جهان گشته وباوجود اینچنین خواجگی کار غلامی که عبارت از متابعت وعبودیت است میکند

جوهر بعضی میفرمایند که مریض را هر روز پیش رو بنشانند وبقدر پانصد نفس سلب مرض نماید وقاعده سلب آنست که تصور نماید که با نفسی که اندرون میرود عوارض جسمانی شخص مقابل از قالب او برمی آید وکشیده می شود وبا نفسی که بیرون می آید تصور نماید که آن عوارض بر روی زمین می افتد واز اندرون سلب کننده بیرون می آید تا صاحب سلب متاثر ومتاذی نگردد وطریق سلب امراض روحانی وسلب نسبت وقبض وبسط نیز نزد ایشان همچنین است ـ

جوهر معرفت در لغت دانستن وشناختن است ومعرفت در وضع اصل لغت اسم است مر علمی را که باشد بعد آنکه نبود لهذا علم حضرت حق سبحانه وتعالی را معرفت نخوانند که علم او سبحانه وتعالی قدیم است وحضرت حق سبحانه تعالی را عارف نگویند

جوهر در تعریف معرفت صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معرفت عبارت است از بازشناختن معلوم مجمل در صور تفاصیل معرفت ربوبیت که مشروط ومربوط است بمعرفت نفس چنانکه در حدیث شریف آمده است من عرف نفسه فقد عرف ربه عبارت بود از بازشناختن ذات وصفات جناب الهی در صور تفاصیل احوال وحوادث ونوازل بعد ازانکه بر سبیل اجمال معلوم شده باشد که موجود حقیقی وفاعل مطلق اوست سبحانه وتعالی وتا صورت توحید مجمل علمی مفصل عینی نشود چنانکه صاحب علم توحید در صور تفاصیل وقائع واحوال متجدده متضاده از ضر ونفع ومنع وعطا وقبض وبسط وضار ونافع ومانع ومعطی وقابض وباسط حق تعالی را نه بیند ونشناسد بی توقفی ورویتی او را عارف نخوانند واگر باول وهله ازان غافل بود وعنقریب حاضر گردد وفاعل مطلق را در صور تصرفات مختلفه بازشناسد

او را مستغرق خوانند نه عارف و اگر با وجود علم حق مطلق را از صور وسائط و روابط باز نشناسد و تاثیرات افعال را حواله با وسائط کند او را ساهی و لاهی و مشرک خفی خوانند مثلاً اگر در معنی توحید تقریری کند و خود را مستغرق بحر توحید نماید و دیگری آنرا بر سبیل انکار بدو باز گرداند و گوید این سخن نه از سر حال ست بل نتیجه فکر و رویت در حال برنجد و بر وی خشم گیرد و نداند که این رنجش او عین مصداق قول منکر ست و الا فاعل مطلق را در صورت این انکار باز شناختی و بر وی خشم نگرفتی و همچنین در معرفت نفس هر صفت ناپسندیده که به علم اجمال معلوم شود وقتیکه با ول وهله که پدید آید در نفس تعین و تفصیل باز شناسد و از آن حذر کند او را عارف خوانند و الا مستغرق بود یا غافل مثلاً اگر بعلم داند که کبر و عجب در نفس صفتی مذموم است هرگاه این صفت در نفس ظاهر شود فی الحال آنرا باز شناسد و در پرده انکسار و تواضع گریزد تا نفس دیگر باره بباز شناختن این صفت در خود بعجب ظاهر نشود و امثال این صورت را معرفت نفس خوانند و اگر با ول وهله حاضر نبود ولی ثانی الحال حاضر گردد و این صفت را باز شناسد او را مستغرق خوانند و اگر علم مجمل را در صورت تفصیل اصلا باز نشناسد او را غافل خوانند و این علم او را نافع نباشد بل زیان کار بود و وظیفه عارف رضا بقضا ست و وظیفه مستغرق صبر بر آن و وظیفه غافل کراهیت و اضطراب و معرفت الهی را مراتب ست اول آنکه هر اثری که یابد از فاعل مطلق داند دوم هر اثری که از فاعل مطلق یابد به یقین داند که نتیجه کدام صفت ست از صفات او سوم آنکه مراد حق را در تجلی هر صفتی بشناسد چهارم آنکه صفت علم الهی را در صورت معرفت خود باز شناسد و خود را از دائره علم و معرفت بلکه از وجود خود اخراج نماید چنانکه از حضرت شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره پرسیدند که معرفت چیست فرمودند المعرفة وجود جهلک عند قیام علمه گفتند زدنا ایضا حا فرمودند هو العارف و المعروف و حضرت سهل بن عبدالله تستری قدس سره فرمودند المعرفة هی المعرفة بالجهل چندانکه مراتب قرب زیادت شود و آثار عظمت الهی ظاهر تر گردد علم بجهل بیشتر حاصل گردد و معرفت نکرت زیادت شود و حیرت بر حیرت بیفزاید و فریاد رب زدنی فیک تحیرا از نهاد عارف برخیزد و از همچنین که تقریر کرده می شود همه علم معرفت ست نه معرفت چه معرفت امری وجدانی ست و تقریر از آن قاصر اما علم مقدمه آنست پس معرفت بی علم محال بود و علم بی معرفت وبال و علم و معرفت را چند صورت تواند بود علم معرفت و معرفت علم و علم علم و معرفت معرفت و این صورت اکمل صور اوست۔

جوهر در معرفت حق تعالی شیخ نور الدین عبدالرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که معرفت و ادراک حق تعالی دو قسم ست قسم اول ادراک اوست باعتبار کنه ذات و تجرد او از تعینات

اسماء و صفات و تلبس بمظاہر کائنات و این ممتنع است زیرا که ازین حیثیت بحجاب عزت محجب ست پس شروع در طریق معرفت او ازین وجه اضاعت بضاعت وقت ست و طلب آنچه ممکن نیست ظفر بر تحصیل او محال مگر بوجه اجمالی بداند که ورای آنچه متعین شده است امریست که ظهور بهر متعین بدوست و او فی حد ذاته از تعین مبراست و لذلک قال سبحانه و تعالی یحذرکم الله نفسه و الله رؤف بالعباد پس حق سبحانه و تعالی برحمت کامله و رافت شامله راحت بندگان خود خواسته که ایشان را از سعی در آنچه ممتنع الحصول است حذر فرموده و در حدیث نیز وارد است تفکروا فی آلاء الله و لا تفکروا فی ذات الله شیخ محی الدین قدس سره میفرمایند التفکر فی ذات الله محال فلم یبق الا التفکر فی الکون اگر گوئی چون تفکر در ذات محال است پس نهی متوجه چیست گوییم نهی متوجه پندار ذات ست و فکر در آن چنانکه در مثنوی معنوی مذکور ست ؎

آنچه در ذاتش تفکر کردنیست
در حقیقت آن نظر در ذات نیست

هست آن پندار او زیرا براه
صد هزاران پرده آمد تا اله

و قسم دوم ادراک اوست سبحانه و تعالی باعتبار تعینات نور و تنوعات ظهور او در مراتب تنزلات و مرایای مکونات و این ادراک نیز بر دو گونه است اول ادراک بسیط و هو عبارة عن ادراک وجود الحق سبحانه مع الذهول عن هذا الادراک و عن ان المدرک هو وجود الحق سبحانه و ثانی ادراک مرکب و هو عبارة عن ادراک وجود الحق سبحانه مع الشعور بهذا الادراک بان المدرک هو وجود الحق سبحانه و در ظهور وجود حق سبحانه و تعالی بسبب ادراک بسیط اختفای نیست زیرا که هرچه ادراک میکنی اول هستی مدرک شود اگرچه از ادراک این غافل باشی چنانکه اول ادراک الوان و اشکال بواسطه ادراک ضیاست که محیط است بآنها و شرط رویت ست با وجود این بیننده در ادراک آنها از ادراک ضیا غافل می شود و بغیبت ضیا معلوم می شود که ورای آنها امری دیگر مدرک بوده است که ضیاست همچنین نور هستی حقیقی که محیط ست بضیا و الوان و اشکال و بیننده و جمیع موجودات ذهنی و خارجی و قیوم همه اوست و ادراک شی بی ادراک او محال ست اگرچه از ادراک او غافل باشی و این غفلت بواسطه دوام ظهور و ادراک اوست که اگر چون این ضیا نیز غائب شدی ظاهر گشتی که در وقت ادراک موجودات امری دیگر که نور وجود حق سبحانه و تعالی ست نیز مدرک بوده است زیرا که ؎

ظهور جمله اشیا بضد است
ولی حق را نه ضدست و نه ندست

چو ذات حق ندارد نقل و تحویل
نیابد اندرو تغییر و تبدیل

اگر خورشید بر یک حال بودی
شعاع او بیک منوال بودی

بدانستی

ندانستی کسی کاین پرتو اوست	نبودی هیچ فرق از مغز تا پوست

و نظر باین ادراک بسیط است آنکه گفته اند ؎ بود در ذات حق اندیشه باطل + محال محض دان تحصیل حاصل
واما ادراک ثانی که ادراک مرکب ست محل فکر و خفا و صواب و خطاست و حکم ایمان و کفر راجع بدوست و
تفاضل میان ارباب معرفت بتفاوت مراتب اوست و اشارت بآنست قول حضرت امیرالمومنین صدیق اکبر
رضی الله تعالی عنه العجز عن درک الادراک ادراک۔

جواهر معرفت ذات آنست که بداند که خداوند تعالی موجودست صنع بی صانع نشود و واحدست
و بداند که خداوند تعالی یکی ست گروهی واحد گویند و گروهی احد و گروهی واحد احد را بیک معنی دانند
و گروهی فرق کنند احد فی ذاته واحد فی صفاته گویند اما در لغت فرق ست چون گوئی مافی الدار
احد چنان باشد که در آن خانه هیچ یکی نیست و چون گوئی مافی الدار واحد چنان بود شاید در آن
دو کس باشند و فردست و بداند که خداوند تعالی فردست و معنی فرد آنست که ویرا مثل و شبهه و جنس
نیست فردست در ذات و فردست در صفات و افعال که ذات و صفات و افعال وی بهیچ ذات و
صفات و افعال نماند و ذات ست و ذات مایعلم و یبین به پس اگر ذات نبود دانسته نشود و شئے
بداند که خداوند تعالی چیزیست اذ الشئ اسم لکل موجود عندنا خلافا للمعتزلة اذ الشئ عندهم
اسم للموجود والمعدوم و شکی نیست که خداوند تعالی موجودست و هرچه موجود باشد اطلاق شئ بروی
جائز بود و قائم بنفسه ست در قیام خویش محتاج بغیر نیست چه اگر قائم بنفسه نباشد محتاج بغیر باشد سزاوار
الوهیت نبود و لایشبهه شیئا و خداوند تعالی مانند نیست چیزی را از بهر آنکه همه چیزها در زمان یا در مکان
اند یا فوق چیزی یا تحت چیزی اند و همه چیزها متصل اند یا منفصل اند بچیزی دیگر و همه چیزها مجتمع اند یا متفرق
متحرک اند یا ساکن و خداوند تعالی ازین منزه و مبراست و لایشبهه شئ و مانند نیست خداوند تعالی را
چیزی چه اگر او را مانند بودی بکل وجود موجود بودی یا ببعض وجود اگر بکل وجود مانند بودی بکل وجود
اله نیز بودی پس وجود الهین یا زیاده لازم شدی و آن محال و اگر مانند ببعض وجود بودی ببعض وجود
اله بودی و این نیز محال و معرفت صفات آنست که بشناسد خداوند تعالی را که حی ست نه بجان
از بهر آنکه وی عالم و قادرست و علم و قدرت نبود مگر حی را و دیگر آنکه اندر وجود همه موجودات ست تا خود
حی نبود وجود موجودات دیگر چگونه بود عالم ست نه بدل که وی قادرست قادر را تا علم نبود قادر نشود

جواهر بدانکه معرفت بهدایت ست از حضرت خداوند تعالی تا اگر هدایت نباشد بمعرفت او سبحانه
نرسد از حضرت شیخ ابوالحسن نوری قدس سره پرسیدند که دلیل برحق چیست فرمود دلیل برحق حق ست

گفتند پس کار عقل چیست فرمود عقل عاجزست و عاجز راه نماید مگر بر عاجزی و اتفاق ست درین که جاہل را
صفت جہل ست او را بعلم عالم راه نیست و ہر چیزی را که صفت عجزست وی را بر قدرت قادر راه نیست عقل
عاقلان مقدور و مقہور و مغلوب و خداوند تعالیٰ قادر و قاہر و غالب وظیفه عقل استدلال است و
استدلال در محلی بود که وی را بدایت و نہایت باشد و خداوند تعالیٰ بی بدایت و بی نہایت ست ہر کجا که عقل
نہایت داند بدایت بود معرفت حضرت خداوند تعالیٰ را ہیچ علت نیست حضرت خداوند تعالیٰ را بر مومنین
لطف ست که با کافران نیست اگر ہمچنین فضل با کافران بودی ہمه ایمان می آوردند۔ معرفت دو قسم ست
استدلالی و شہودی کمال معرفت استدلالی علماء را ہمچنین راست و عوام را نیز بود لیکن معرفت ناقص و الا
لازم آید که موحد و مسلم نشوند و الامر لیس کذلک و معرفت شہودی اولیا راست مرتبه اصحاب مشاہده است
ایشان حق را بحق شناخته اند نه از غیر حیرت مشاہده او را از وصف غائب کند ببیند و نداند که چه می بیند اگر
خواہد که از دیدن خبر دہد نتواند چون نداند که چه می بیند چگونه خبر دہد که چه می بینم۔ غرض از ایجاد موجودات معرفت ست
و کمال آن مخصوص نوع انسانی است

جوہر معرفت متصور نمی شود در ان سبحانه مگر باسما و صفات و افعال و اینہم نه بکنه بل بوجه
وی را که کنه ہر شی از اشیا معرفت را در ان راه نیست چه کنه ہر شی حقیقت الحق ست چه سبحانه حقیقت الحقائق ست
و حقیقت حق مدرک ہیچ بشر و ملک و جن نبود پس حقیقت ہمه مدرک نشود و این مرتبه غایت عرفانست کما قال

جوہر عارف کامل را حاجت بسوی ریاضت نمی ماند پس اگر ریاضت میکند برای ابقاء عبودیت
و ادای شکر ست چنانکه جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند افلا
اکون عبدا شکورا در جواب کسی که التماس نمود که خدمت شما چرا تعب در عبادت می کشید و این
مقامی ست اعلیٰ و ارفع و ریاضت بعضی برای آنست که در ترک ریاضت کسی بد ظن نشود و از نشو می
این ظن بورطه ضلالت نیفتد۔ و این بظاہر ریا می نماید لیکن چون قصد وی ہدایت ست از اخلاص
غیر عارف بہترست اینست معنی قول مشہور ریاء العارفین خیر من اخلاص المریدین و الا عارف
از ریا پاک است۔

جوہر شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که چون عارف بکمال رسد واسطه میان او و حضرت حق تعالیٰ
برخیزد و علوم از حضرت حق تعالیٰ گیرد بی واسطه اگرچه وصول بآن مرتبه بواسطه پیران شده است

جوہر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالیٰ بسره المبارک و کما قال
میفرمایند که عارف چون بمقام آخر نزول فرماید عوام را ایمان او و میان سائر الناس غرق کردن و شود

زیراکه ظاهر ایشان همچو ظاهر سائر الناس ست عوام انکار ایشان بسیار کنند بخلاف مجاذیب و مجانین که بسبب
مخالفت اطوار ایشان باطوار سائر الناس امتیازی نمایند باعتقاد پیش آیند و از جمله اهل صحو آنانکه در مقام
فردیت حقیقت نزول فرموده اند از ایشان خوارق عادات کمتر بینند زیرا که متوجه الیه ایشان ذات
بحت بیرنگ ست و تصرفات انفسی و آفاقی از تاثیرات صفاتست

جوهر بدانکه عارف چون خلق شی کرد محافظت آن مخلوق خود هم همت تواند کرد یعنی مادام که
همت وی مصروف باشد بمحافظت آن چیز وجود آن موجود و محفوظ باشد و عارف را در محافظت آن
هیچ گرانی بر همت نه نشیند و هرگاه که غفلتی بر عارف طاری شود یعنی همت او مصروف امری دیگر گردد
آن مخلوق وی منعدم شود چراکه علت حفظ آن همت او بود چون علت بانصراف منعدم شد معلول نیز
منعدم شود مثلاً عارف کامل خلق ده مثل صورت خود در ده مکان مختلف در آنی واحد کرد مادام که همتش
مصروف ببقاء آن باشد باقی باشد چون همت از ان بگرداند در حال آن ده صورت منعدم گردند و صورت
او تنها ماند حق را غفلت نیست و عبد را غفلت ست و حفظ عبد مانند حفظ حق نیست همیشه عبد از حق
متمیز ست در حفظ حق را قطعاً غفلت نیست و اسماء حق با جمیع حضرات در حضور ست و لا یشغله شان عن
شان حق را وصف مشهور ست و در حفظ عبد غفلت را مجال ست و دوام حضور عبد محال - بدانکه
چون نفس متوجه ایجاد صورتی از صور می شود بقوت ذهنیه آنرا حاصل و حاضر میکند در خیال و درین عارف
و غیر عارف از عوام و اهل و مشارک اند و مخصوصاً این جمله در متخیله توانند و بوهم نتوانند که انچه در خیال موجود ست
از قوت متخیله و قدرت خالقه بوجود خارجی رسانند چراکه آن چیز را جز در خیال وجود ممکن نباشد و همچنین قدرت
عام ست هم عارف بالحقائق و هم غیر ایشان که خلق و اظهار آن نتوانند. و عارف متصرف فی الوجود نه هر عارف
که او حقائق اشیا و صور آن شناخته و دانسته باشد چون بقوت روحانیه خویش قاصد و متوجه ایجاد خلق شی
از اشیا گردد که خارج از عالم خیال او باشد و در عالم اعیان خارج موجود باشد آنرا پیدا تواند کرد و حاجت
محتاجان بآن روا تواند کرد -

جوهر بدانکه عارف جز وجود حق هیچ چیز مشاهده نکند - و عالم را وجود حقیقی نباشد - محقق عارف
آن باشد که عقیده او هیولای اعتقادات باشد تا هرچه در وی صورت بندد آن صورت نماید و باز چون
تجلی مجدد شود در تحت حکم آن تجلی در آید گاه گاه ظهورش بمقام ربوبیت بود و گاه در پایگاه عبودیت باشد
و فرق میان اهل شطح و محقق آنست که محقق احیاناً باین مقام ظهور کند از برای آنکه حق مقام ربوبیت گذارده باشد
و خود را از قید تقیید بیرون آورده باشد و اهل شطح بحکم غلبه مقام بر ایشان مغلوب میگردند و باز گردیدن نمی توانند

عند غلبة الربوبیة از هردو اظهار مقام الوهیت صادر می گردد —

جوهر میان عارف و معروف مناسبتی باید که باشد و چون معروف که حق ست واحد الذات کثیر الصفات مقتضای حکمت الهی آن بود که بموجب خلق الله تعالی آدم علی صورته انسان نیز که عارف حقیقی ست واحد بشخص و کثیر بصفات و افعال و قوی باشند تا بحکم جامعیت معرفت کامله که علت غائی ایجاد ممکنات است درین نشاة بحصول موصول گردد و آنکه در عبارت عرفا آمده است که الکثرة بین الوحدتین اشاره بوحدت حقیقی حق است و وحدت شخصی انسان است —

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که عجز از معرفت آنست که معلوم گردد که لا یعرف الله الا الله یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست آنچه در ترکیب انسانی ظاهرست از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است که در وی بصورت معرفت جناب حق سبحانه و تعالی عکس انداخته است این چنین عجزی منافی معرفت انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل ست —

جوهر مقصود از ایجاد موجودات و کائنات معرفت حضرت موجد ست تعالی و تقدس و نزد اهل تحقیق مقررست که اول چیزی که بر بنده مکلف واجب ست معرفت حضرت خداوند تعالی است که اصل جمیع معارف یقینی و عقائد دینی ست و وجوب واجبات شرعیه متفرع برین اصل میگردد و طرق معرفت اگرچه از روی جزئیت لا ینحصرست که الطرق الی الله تعالی بعدد انفاس الخلائق لیکن از روی کلیت منحصر بدو قسم ست استدلالی و کشفی استدلالی طلب دلیل ست از مصنوع بصانع و کشفی رفع حجاب مصنوع ست از جمال صانع و معرفت استدلالی نسبت با معرفت کشفی کالجهل ست که ولیس الخبر کالمعاینة و معرفت کشفی که عبارت از انفصال و اتصال ست حاصل می شود بطریق تصفیه باطن و تخلیه سر از غیر و تجلیه روح و معرفت حقیقی اتصال بمبداء اصلی ست بسیر عروجی که سیر الی الله ست و این هر دو طریق معبر بفکرست چه فکر سیراست از ظاهر بباطن و از صورت بمعنی —

جوهر نزدیک عارفان از معرفت حق تعالی معرفت ذات و صفات مرادست و معرفت ذات آنست که ذات حق تعالی من حیث هو هو موجود مطلق و هستی بحت ست یعنی حقیقت حق جز هستی نیست که اعلی مرتبه در موجودیة هستی محض راست که بخود موجودست و در هستی خود محتاج جابر دیگر نیست و علماء ظاهر گویند که حقیقت حق تعالی و را هستی ست و هستی را یکی از صفات ذاتی گویند و ذات را مقتضی گویند و وجود را مقتضی گویند و ذات را من حیث هو هو بیان نکنند و عارفان گویند

که ذات حق من حیث هو هو عین هستی مطلق ست یعنی وجود که آن هستی مطلق ست پوشیده تماست
از روے ثبوت –

جواہر یکی گفت من عرف الله کلّ لسانه و دیگری گفت من عرف الله طال لسانه حضرت
شاه مینا فرماید یکی محمول بر ذات ست و دیگر محمول بر صفات فالمعنی من عرف الله بالذات کل لسانه
ومن عرف الله بالصفات طال لسانه چه کسی که در معرفت صفات ست وی را مقام تلوین است
وکسی که در معرفت ذات ست وی را مقام تمکین است و یا از یکی معرفت استدلالی مراد ست و از
دیگری معرفت شهودی من عرف الله بمعرفة الاستدلال طال لسانه ومن عرف الله
بمعرفة الشهودی کل لسانه وحضرت افضل الصدیقین فرمودند من عرف الله لم یکن له فاقة
ولا وحشة هر که شناخت حق تعالی را باشد او را حاجتی ونه وحشتی لم یکن له فاقة اشاره می کند
برانکه اذا تم الفقر فهو الله و لم یکن له وحشة اشاره ست بر کمال انس و انبساط

جواہر در معرفت نفس صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرماید که لفظ نفس را بر دو معنی اطلاق
کنند گاهی نفس الشی گویند و بدان ذات وحقیقت آن چیز مراد بود چنانکه گویند فلان چیز بنفس خود قائم ست
وگاهی اطلاق لفظ نفس کنند و مراد از ان نفس ناطقه انسانی بود که عبارت ست از مجموع خلاصه لطائف
اجزاے ترکیب بدن که آنرا روح حیوانی وطبعی خوانند. و نوری بر و فائض شود از روح علوی انسانی وبدان
نور مورد الهام فجور و تقوی گردد و هر چند معرفت او بجمیع اوصاف متعذر ست چه او صفت بوقلمون دارد
دهبدم برنگی دیگر نماید و ساعت بساعت بشکل دیگر بر آید و در ارتباط و اشتراط معرفت جناب الهی
بمعرفت او اشارت ست بدان که شناختن او بجمیع اوصاف و رسیدن بکنه معرفتش مقدور هیچ آفریده نیست
همچنانکه رسیدن بکنه جناب الهی و معرفت او کماهی متعذر ست و ضبط احوال کماینبغی متعسر نفس اماره ولوامه
ومطمئنه جمله اسامی اوست بحسب مراتب مختلفه واوصاف متقابله و در هر مرتبه بسبب وصفی دیگر اسمی دیگر
یافته در اوائل که هنوز ولایت وجود در تحت تصرف او بود او را نفس اماره خوانند و در اواسط چون ولایت
وجود بتصرف دل مفوض گردد و نفس بر بقیه طاعت وانقیاد او متقلد شود و هنوز از تواضع صفات نفس
وتمرد و استعصا هنوز بقایا هر چند مانده بود و بدانجهت پیوسته خود را ملامت کند آنرا نفس لوامه خوانند
و در اواخر چون عروق نزاع بکلی از وی منتزع و مستاصل گردد و از حرکت منازعت با دل طمانیت یابد
و در تحت جریان احکام رام گردد و کماهیش برضا مبدل شود آنرا نفس مطمئنه خوانند و در بدایت که نفس
هنوز در مستقر طبیعت راسخ بود و همواره خواهد که روح و قلب را از عالم علوی بمستقر خود که مرکز سفلی ست کشد

وخود را مرجعی دیگر بر نظر ایشان جلوه دہد وشیطان بدلالگی درمیان ایستاده جمال مزخرف او را تزئین میکند

جوہر در کیفیت ارتباط معرفت جناب الہی بمعرفت نفس صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ
میفرمایند که ہیچ معرفت بعد از معرفت جناب الہی شریف تر ونافع تر از معرفت نفس انسانی نیست علی الخصوص
که معرفت جناب الہی مربوط ومشروطست بدان چنانکه در حدیث صحیح ست من عرف نفسه فقد عرف
ربه ولفظ نفس درین خبر اگر بر معنی ذات وحقیقت حمل افتد مراد آن بود که ہر که ذات وحقیقت خود را بصفت
فوقیت واحاطت بر جمیع اجزاء وجود خود بشناسد وہمه جنود ملکی وشیطانی وعقلانی وجسمانی وروحانی در تحت
احاطت ذات خود در عالم صغیر مشاہده کند ذات مطلق را با جمیع اجزاء وجود موجودات روحانی وجسمانی
وملکی وشیطانی وجنی وانسی ہمان نسبت تصور کند در عالم کبیر پس معرفت او دلیل معرفت جناب الہی باشد
واگر بر نفس ناطقه حمل افتد فحوای حدیث این بود که ہر که نفس خود را بصفت عبودیت بشناسد پروردگار
خود را بصفت ربوبیت بشناسد اگر در نفس خود رضا بحکم خداوند تعالی یابد داند که این صفت نتیجه صفت
رضاء حق تعالی است از وچنانکه رضی الله عنهم ورضوا عنه بران مشعرست واگر در خود صفت محبت جناب
الہی غالب یابد داند که محبت جناب الہی بران سابق ومقدم ست واگر در خود شوق حضرت ربوبیت مطالعه
کند داند که نتیجه شوق حق تعالی ست واگر در خود ذکر حق سبحانه وتعالی یابد داند که بمقدار آن نزدیک
حق تعالی مذکورست فاذکرونی اذکرکم عبارت ازانست ـ

جوہر در معرفت بعضی از صفات نفس صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند که معدن
صفات ذمیمه ومنشاء اخلاق سیئه در وجود آدمی نفس ست ہمچنانکه منبع صفات حمیده ومنشاء اخلاق حسنه
روح ست واز صفات ذمیمه واخلاق سیئه نفس یکی عبودیت ہواست نفس ہمواره خواہان بود که بر مشتہیات
ولذات حسی اقدام نماید ومرادات طبیعت در کنار او نہند وخداوند تعالی را در عبودیت شریک گیرد
واین صفت از نفس بر نخیزد الا بنزید ومحبت جناب الہی ودیگر صفات نفاق ست در اکثر احوال ظاہر
نفس با باطنش موافق نبود در حضور مردم مردم را مدح گوید ودر غیبت بر خلاف آن بود واین صفت از
نفس بر نخیزد الا بوجود صدق ودیگر صفت ریاست پیوسته نفس در بند آن بود که خود را در نظر مردم بصفات
محمودۀ ایشان آراسته دارد واگرچه نزدیک حق تعالی مذموم بود واین صفت از نفس بر نخیزد الا بمعرفت
حقارت مقدار خلق وصفت دیگر دعوی الہیت ست وضدیت وندیت حق تعالی نفس پیوسته خواہد که
خلق او را ثنا گویند ومدح کنند وبر اوامر ونواہی طاعت دارند ومحبت او را اختیار کنند واین معنی عین دعوی
الہیت ست واین صفت از نفس بر نخیزد الا بتجلی صفات الہی وصفت دیگر عجب وخود بینی ست نفس ہمواره

بمحاسن خود نگران بود و این صفت از جمله مهلکات است و این صفت اعجاب برنخیزد الا بمعرفت حقارت او
وصفت دیگر بخل و امساک است هر چه از اموال و مرغوبات بچنگ آرد و در آن آویزد و از دست بیرون ندهد
و چون این صفت در نفس قوی گردد و حسد از و تولد کند زیرا که حسد بخیلی کردن ست بمال دیگران نخواهد
که از کس چیزی بدیگری رسد و اگر کسی را بنعمتی مخصوص بیند زوال آن طلبد و چون قوت زیاده گردد
حقد پدید آید هر کرا با خود در نعمتی یا مساوی یابد یا بفضلی متمیز بیند زوال و هلاک او را پیوسته خواهان بود
وصفت بخل از نفس برنخیزد الا بغلبه نور یقین وصفت دیگر شره است نفس پیوسته در شهوات و لذات
مستعدی و متمادی بود و مثل او در شره به پروانه زده اند که بنور شمع اکتفا نماید و بادراک ضرر حرارت ممتنع
و متنزجر نشود و خود را بر جرم آتش میزند تا سوخته گردد نفس نیز بر تحصیل لذات زیادت می شود تا بهلاکت
انجامد و این صفت از نفس برنخیزد الا بتقوی و ورع وصفت دیگر طیش و سبکباری ست نفس به هیچ چیز
قرار نگیرد و این صفت از وی برنخیزد الا بصبر وصفت دیگر سرعت ملال ست نفس را از چیزها زود ملال
پدید آید و ازین ملا خاص نتوان یافت الا باقامت وظائف شکر وصفت دیگر کسالت ست و این علت
از نفس برنخیزد الا به ریاضات بلیغه و هر یک ازین صفات مرضی ست مخصوص در نفس و اطبای نفوس
بعض انبیا و اولیا که متابعان ایشان اند هر یک را علاجی مخصوص کرده و صفات ذمیمه نفس بیشتر
از انست که بتحریر و تقریر درست آید

تبصره در معرفت بعضی صفات نفس صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که معدن
صفات ذمیمه و منشاء اخلاق سیئه در وجود آدمی نفس ست همچنانکه منبع صفات حمیده و منشاء
اخلاق حسنه روح ست و از صفات ذمیمه و اخلاق سیئه نفس یکی عبودیت هوا ست نفس همواره
خواهان آن بود که مرادات طبیعت در کنار او نهد کمر مطاوعت و انقیاد هوا بر میان بندد
و حق تعالی را در معبودیت شریک گیرد و این صفت از نفس برنخیزد الا بزهد و محبت جناب الهی
و دیگر صفت نفاق ست در اکثر احوال ظاهر نفس با باطنش موافق نبود و غیبت و حضور مردم پیش او
یکسان نباشد در حضور مردم مدح گوید و در مواجهه اظهار صداقت کند و در غیبت بر خلاف آن بود
و این صفت از نفس برنخیزد الا بوجود صدق و دیگر صفت ریاست پیوسته نفس در بند آن بود که
خود را در نظر مردم آراسته دارد اگر چه نزدیک حق تعالی مذموم بود و چون تکاثر اموال و تفاخر بمال
و کبر و جباری و استغنا و از هر چه پیش خلق مذموم بود احتراز نماید اگر چه نزدیک حق تعالی پسندیده باشد
چون فقر و عجز و این صفت از نفس برنخیزد الا بمعرفت حقارت مقام خلق وصفت دیگر دعوی الهیت

نفس پیوسته خواهد که خلق او را ثنا گویند و مدح کنند و در اوامر و نواهی طاعت دارند و محبت او را اختیار کنند
و از وی خائف و ترسان باشند و این صفت از نفس برنخیزد الا بتجلی صفات جناب الهی و صفت دیگر عجب
و خودبینی ست همواره نفس بجاس صفت خود نگران بود و صورت احوال خود بچشم رضا و تعظیم مطالعه نماید و
اندک چیزی که از دیگری رسد آنرا در محل اعتبار نیاورد و عنقریب فراموش کند و این صفت از مهلکات است
و این صفت برنخیزد الا بمعرفت حقارت او صفت دیگر بخل و امساک ست هرچه از اموال و از اسباب و
مرغوبات و مشتهیات بچنگ آرد در ان آویزد و از دست بیرون ندهد یا از بهر تکاثر و تفاخر یا از بهر خوف
فقر و احتیاج و چون این صفت در نفس قوی گردد حسد از و تولد کند زیرا که حسد بخیلی کردن ست بمال دیگران
نخواهد که از کس چیزی بدیگری رسد و اگر کسی را بنعمتی مخصوص بیند زوال آن طلبد و چون قوت زیادت
گیرد حقد پدید آید هر کرا با خود در نعمتی مساوی یابد یا بفضلی متمیز ببیند یا سبب انتزاع نعمتی از خود پندارد
زوال و هلاکت او را پیوسته خواهان بود و صفت بخل از نفس برنخیزد الا بغلبه نور یقین تمام

جوهر در معرفت روح قال الله تعالی ویسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربی

و صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که پایه معرفت روح و ذروه ادراک آن بغایت رفیع و
منیع ست بکمند عقول وصول بدان میسر نگردد و سیمرغیست که نشیمن بر قاف عزت دارد و بکلوخ عبارت
صید هیچ فهمی و وهمی نشود و گوهریست از قعر بحر عظمت برخاسته بمیزان قیاس تقدیر اوصاف او ممکن نبود
ارباب مکاشفات و اصحاب قلوب بر کشف آن غیرت نموده اند و جز بزبان اشارت از ان عبارت
نکرده شریف تر موجودی و نزدیک تر مشهودی بحضرت عزت روح اعظم ست که حق سبحانه و تعالی
آنرا بخود اضافت کرده است بلفظ من روحی و من روحنا آدم و خلیفه اول و ترجمان الهی و مفتاح
وجود و قلم ایجاد و جند ارواح همه عبارت از اوصاف اوست و اول صیدی که در شبکه وجود افتاد
ذات او بود و مشیت قدیمه او را بخلافت خود در عالم خلق نصب کرده و مقالید خزائن اسرار وجود
بدو تفویض نموده و او را بتصرف در ان ماذون گردانیده و از بحر حیات نهری عظیم بر وی گشوده تا
پیوسته از و استمداد فیض حیوة میکند و بر اجزاء کون افاضه می نماید و صورت کلمات الهی را از معجم
جمع اعنی ذات مقدس بمجل تفرقه که عالم خلق ست میرساند و از عین اجمال در اعیان تفاصیل
جلوه میدهد و کرامت الهی او را دو نظر بخشید یکی از برای مشاهده جلال قدرت ازلی دوم از برای
ملاحظه جمال حکمت لم یزلی عبارت از نظر اول عقل نظری و مقبل آمد و نتیجه او محبت الهی و عبارت
از نظر دوم عقل خلقی و مدبر و نتیجه او نفس کلی هر فیضی که روح اضافی از عین جمع استمداد کند نفس کلی

آنرا قابل گردد و محل تفصیل آن شود و میان روح اضافی و نفس کلی بسبب فعل و انفعال و قوت و ضعف نسبت ذکورت و انوثت پدید آمد و برابطه امتزاج و واسطه ازدواج ایشان متولدات اکوان موجود گشتند پس جمیع مخلوقات نتیجه نفس و روح آمد و نفس نتیجه روح و روح نتیجه امر چه حق سبحانه و تعالی روح را بجود خود آفرید بی هیچ شی که اشارت امر بدانست و جمله بواسطه روح که خلق عبارت از الست و چون لا بدست که هر خلیفه مستجمع اوصاف مستخلف بود و فضل الهی و کرم نامتناهی روح را در خلافت ایجاد خلعت جمیع اسما و صفات جمالی و جلالی خود پوشانید و در مسند آفرینش مکرم و موقر گردانید و صورت روح در آئینه وجود آدم خاکی منعکس شد و جمله اسما و صفات الهی در و متجلی گشت پس خطاب انی جاعل فی الارض خلیفه در رسید و بر منشور خلافت او این توقیع آمد که ان الله خلق آدم علی صورته و ملائکه را سجده او فرمودند چه ملائکه را کمال جمعیت نبود زیرا که او را از آنجهت که بعضی از ایشان مظهر صفت جمال اند و بس و ایشان ملائکه لطف و رحمت اند و بعضی مظهر صفت جلال اند و بس ایشان ملائکه قهر و عذاب اند و آدم را جامع صفات جمال و جلال و محل لطف و قهر و رحمت و غضب گردانید و عبارت از آن این آمد خلقته بیدی لاجرم حق تعالی برا جمیع اسما نساخت و ملائکه حق تعالی را نشناختند الا بدان اسم که مظهر آن بودند لا علم لنا ما علمتنا اشارت بدانست و همچنانکه وجود آدم در عالم شهادت مظهر صورت روح آمد وجود حوا در عالم شهادت مظهر صورت نفس و تولد او از آدم کرد خلق منها زوجها اشاره تولد نفس از روح و تاثیر ازدواج نفس و روح و نسبت ذکورت و انوثت ایشان بصورت آدم و حوا منتقل گشت

جوهر در معرفت سر و عقل صاحب مصباح الهدایه میفرمایند طائفه بر آنند که سر لطیفه ایست روحانی محل مشاهده[۱] چنانکه روح لطیفه ایست محل محبت و دل لطیفه ایست محل معرفت و فوق قلب و روح ست و نزد بعضی فوق قلب ست و تحت روح و بعضی میفرمایند که سر نه عینی دیگرست جز قلب و روح و سبب اشتباه جماعتی که سر را فوق روح دانند آنست که روح را بعد خلاص کلی از تعلقات قلبی و نفسی متصف بوصفی غریب یافتند گمان بردند که عینی دیگرست و رای روح و گروهی که سر را فوق قلب و تحت روح گویند سبب آنست که دل را از تعلقات هواجس نفسانی و وساوس شیطانی خلاص یافتند بصفتی غریب تصور کردند که عینی دیگرست ورای دل و بعضی میفرمایند که سر نه از اعیان ست بلکه از جمله معانی ست و مراد از و حالی ست مستور میان بنده و حضرت خداوند تعالی که غیر را بران اطلاع نیفتد و گفته اند که بنده را بحضرت خداوند تعالی سریست و سر السریست که آنرا اخفی گویند سر آنست که جز حضرت خداوند تعالی و بنده بران اطلاع ندارد و سر السر آنکه بنده نیز بدان اطلاع ندارد مگر عالم السر و الخفیات و بعضی میفرمایند که سر معنی لطیف ست

[۱] ای پوشیده ۱۲

مکنون در صمیم روح و قلب و عقل را تفسیر آن متعذر و زبان را تعبیر آن متعسر چنانکه زبان ترجمان دست عقل ترجمان روح ست بہر معنی که روح آنرا از غیب مشاہده میکند عقل واسطه میشود و تقریر آن با دل میکند ولیکن بیشتر معانی مدرکه روح آن بود که عقل از تقریر آن با دل قاصر آید ہمچنانکه اکثر معانی دل آن بود که زبان از تفسیر آن عاجز شود پس آن معانی که در روح باقی ماند اسرار روح بود که دل را بران اطلاع نیفتد و آن معانی که در دل باقی ماند اسرار دل بود که مخاطب بران اطلاع نیابد از ینجاست که طائفه از متابعان مجرد عقل چون فلاسفه و غیرہم از بیشتر مدرکات ارواح انبیا محروم ماندند و آنرا انکار کردند چه جمیع مدرکات روح در تحت احاطه عقل نگنجد و عقل اگرچه اشرف و اکرم مخلوقات ست و در صدر آفرینش منصب تصدر و تفوق دارد چنانکه در خبر ست که اول ما خلق الله العقل لیکن مرتبه روح فوق مرتبه اوست چه اولیت و تصدر او در عالم خلق ست و روح از عالم امر ست نه از عالم خلق و نیز قیام او بروح ست نه قیام روح بدو و اگر کسی گوید میان این حدیث که اول ما خلق الله العقل و این حدیث که اول ما خلق الله نوری و این حدیث که اول ما خلق الله القلم توفیق و تطبیق بر چه وجه صورت بندد گوییم که این ہر سه چیز عبارت از یک معنی بیش نیست چه وجود سید عالم در عالم شهادت مظهر صورت روح اضافی بود در عالم غیب و عقل اول نوریست فائض از روح اضافی و قلم عبارت ہم از عقل اول ست که واسطه اظہار صور کلمات الہی ست و رابطه اخراج آن از محل جمع بمقام تفصیل پس ہیچ منافات نبود

میان این سه حدیث - از مصباح الہدایه

جوہر در معرفت قلب صاحب مصباح الہدایه قدس سره میفرمایند که معرفت اوصاف قلب کماہی متعذر ست و عبارات از ان متعسر بسبب دوام تقلب او در اطوار احوال و ترقی در مدارج کمال و ازین جہت او را قلب خوانند و چون احوال مواہب الہی اند و مواہب او نامتناہی تقلب و ترقی قلب در مدارج کمال و معارج جلال و جمال ازلی بی نہایت بود لاجرم اوصاف و احوال او در حد عد و عد حد نگنجد ہر که در تحدید و تعدید آن سخن راند اگر بحقیقت در نگرد یقین داند که جز تعیین مدا دراک خرد از ان نکرد چندین ہزار غواص بحار معارف در بحر معرفت دل غواصی کردند ہیچ یک بقعر او نرسیدند و مراد از دل بزبان اشارت آن نقطه است که دائره وجود از و در حرکت آمده سر ازل و ابد در و بہم پیوسته و جمال و جلال وجه باقی بدو متجلی شده عرش رحمان و منزل قرآن و برزخ میان غیب و شهادت محب و محبوب الہی او ست صورت دل از عشق پدید آمد ہر کجا جمالی بیند با و در آمیزد و ہر جا حسنی یابد بدو آویزد ہرگز منظور و محبوب نماند وجود او بعشق قائم ست و وجود عشق بدو و دل در انسان بمثال جوہر جمان ست

عرب

عرش قلب اکبرست در عالم کبیر و قلب عرش اصغرست در عالم صغیر و جمله قلوب در تحت احاطه عرش مندرج اند همچنانکه جزئیات ارواح در تحت روح اعظم و جزئیات نفوس در تحت نفس کلی و دل را صورتی و حقیقتی صورت او آن مضغه صنوبریست که در جانب ایسر از بدن و دیعت ست و حقیقت او آن لطیفه ربانی که ذکرش تقدیم یافت و میان این حقیقت و صورت او نفس ناطقه و روح حیوانی متوسط اند زیراکه حقیقت دل محض لطافت ست و صورتش عین کثافت و میان کثیف مطلق و لطیف مطلق بهیچ وجه مناسبت نه پس نفس ناطقه و روح حیوانی که هر یک روی در عالم لطافت دارند و روی در عالم کثافت میان صورت دل و حقیقت او واسطه گشتند تا هر اثر که از حقیقت دل صادر شود اول بنفس رسد و به نسبت وجه لطیف او را قبول کند و به نسبت وجه کثیف بروح حیوانی رساند همچنین روح حیوانی به نسبت وجه لطیف آنرا بستاند و به نسبت وجه کثیف بصورت دل سپارد و از وی در اقطار بدن منتشر گردد۔

جوهر بدانکه مسجد مقام نماز ست و دل محل نیاز آن جای سجود ست و این جای شهود۔

جوهر صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند همچنانکه اول فیض رحمت حضرت الہیت بر حقیقت عرش فائز شود و از وی بجمله عرش رسد و بواسطه ایشان بصورت عرش پیوندد و از اینجا باقطار عالم شهادت رسد و نسبت صورت عرش با حقیقت او بسبب آنست که هر فیضی که از آن حقیقت بعالم شهادت رسد حسب صورت او رسد و آنگاه از وی بدیگر اجسام سرایت کند همچنین نسبت صورت قلب با حقیقتش و جمله قلوب فیض از عرش یابند و حقیقت آن از حقیقت عرش و صورت آن از صورت عرش و فتی که میان دل و عرش بواسطه اقبال بر حق سبحانه و تعالی تقابل و محاذات پدید آید و هیچ چیز از مخلوقات عظیم تر از عرش نیست و کلام جناب الہی از عظمت او این عبارت کرد وهو رب العرش العظیم۔

جوهر دل را هفت طورست اول را صدر نامند و آن جای اسلام ست قال الله تعالی افمن شرح صدره للاسلام فهو علی نور من ربه و محل وساوس شیطان و تسویل نفس یوسوس فی صدور الناس من الجنة والناس کنایت از وست طور دوم قلب ست و این معدن ایمان ست اولئک کتب فی قلوبهم الایمان مخبر ازین سرست و نیز خانه نور عقل و بینائی دل ست که آنرا بصیرت گویند ازینجاست قوله تعالی لهم قلوب لایعقلون بها طور سوم شغاف و این عشق و محبت ست کما قال الله تعالی قد شغفها حبا عشق مجازی ازین طور نگذرد چهارم فؤاد

و این محل مشاہدہ و رویت جمال و جلال قوله تعالیٰ ما کذب الفواد ما رای اشارت باوست پنجم
راحة القلوب و این مقام شوق و ذوق ست بحر عشق حضرت خداوند تعالی و دوستی غیر را در ان مجال نیست
ششم سویدا و این مقام مکاشفات غیبی و علم لدنی و معارف حروف مقطعات و گنجینہ اسرار الٰہی ست
ہفتم بہجة القلوب ظہور صفات ذاتی و تجلیات الٰہی اینجاست سالک این ہفت اطوار دل را طی کند
و ہرگاہ بطور بہجة القلوب رسد ہمہ تعینات اسمائی و صفاتی از بصر بصیرت او برطرف گردد و در ذات بحت
مضمحل شود و جز وجود مطلق و غیر ہستی حق در بصر بصیرتش چیزے نماند۔

جوہر در معرفت قلب در مصباح الہدایة مذکورست کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ
وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند کہ دل چہارست اول دل پاک و روشن کہ در وی چراغ افروختہ بود و آن
دل مومن ست دوم دل سیاہ و سرنگون و آن دل کافرست سوم دل متردد میان کفر و ایمان
و آن دل منافق ست چہارم دل مصفح ذو وجہین کہ وجہی از و محل ایمان بود و دیگر محل نفاق
ایمان در و از عالم قدس و طہارت بر مثال سبزہ کہ مدد از آب پاک یابد و مدد نفاق درو از عالم
خبث و آلایش بر مثال قرحہ کہ مدد از قیح و صدید یابد پس ہر چہ غالب شود بروازین دو حکم آن
گیرد و بنای اختلاف این چہار قسم بر انست کہ دل نتیجہ روح و نفس ست و روح و نفس ہمیشہ در تنازع
و تجاذب باشند گاہ روح غالب می شود و نفس را از مرکز سفلی بمقام علوی می کشد و گاہ نفس غالب
میگردد و روح را از اوج کمال بحضیض نقصان می آرد و دل پیوستہ تابع آنطرف بود کہ غالب
گردد تا آنکہ ولایت وجود کلی بر یکی مقرر شود و دل در متابعت او قرار گیرد سعادت و شقاوت
مرتب ست برین دو انجذاب اگر سعادت ابدی و عنایت سرمدی در رسد روح را مدد و توفیق
ارزانی دارد تا قوت گیرد و نفس را بالشکرش مغلوب گرداند و بکلی از نفس و قلب اعراض کردہ
بر مشاہدہ حضرت جلال اقبال نماید دل نیز بر متابعت او از مقام قلبی کہ تقلب لازم اوست بمقام
روحی متصاعد شود و در مقر روح قرار گیرد بر مثال فرزندی کہ در متابعت پدر میرود و آنگاہ نفس نیز
در پی دل از محل و مقر خود کہ عالم طبیعت ست بیرون آید و در پی دل کہ فرزند اوست برود و بمقام
دل رسد اینچنین دل دل مومن ست و اگر حال برعکس آن بود و آثار شقاوت ازلی در رسد روح را
بعالم خود کشد روح از مقام خود بمحل قلب نزول کند و قلب از مقام خود بمحل نفس آید و نفس در زمین
طبیعت راسخ گردد اینچنین دل دل کافر بود و اگر ہنوز نفرت کلی از ہیچ طرف واقع نشود تجاذب
و تنازع باقی باشد ولیکن جانب نفس قوت دارد و دل درمیان متردد بود و میل او بیشتر بنفس بود

و آن منافق ست و اگر جانب روح قوت بیش دارد یا جانبین مقابل باشند میل دل بیشتر بروح بود یا یکجانبین علی السویه باشد در و ایمان هم موجود بود و هم کفر و آن مصنع است که دو روی دارد در یکی ایمان و در یکے کفر و نفاق ۔

جوهر در معرفت خواطر صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که معرفت خواطر و تمیز و تفصیل آن از جمیع غوامض علوم ست و ادراک فوائد و عوائد آن از دقائق فهوم طالب صادق مشتاق و متعطش معرفت خواطر بود که صلاح و فساد اعمال بدان متعلق ست و سعادت و شقاوت بدان منوط و مربوط و مراد از خاطر واردیست که بر دل گذر کند در صورت خطابی یا تعریفی یا طلبی و وارد از خاطر عام ست چه هر خاطری وارد بود و نه هر واردی خاطر باشد مانند وارد حزن و سرور و قبض و بسط و اکثر برانند که خواطر چهارست حقانی و ملکی و نفسی و شیطانی خاطر حقانی علمی ست که حق تعالے از بطنان غیب بی واسطه در دل اهل قرب و حضور قذف کند و خاطر ملکی آنست که بر خیرات و طاعات ترغیب کند و از معاصی تحذیر نماید و خاطر نفسانی آنست که بر تقاضاے حظوظ عاجله و اظهار دعاوی باطله مقصور باشد و خاطر شیطانی آنست که داعی بود بمناهی و مکاره و فرق میان خاطر حقانی و ملکی آنست که خاطر حق را هیچ خاطر دیگر معارض نشود چه با ظهور سلطنت او جمله اجزاء وجود منقاد و مستسلم شوند و همه خواطر دیگر مضمحل و متلاشی گردد جائیکه سلطان خیمه زد غوغا نماند عام را و با وجود خاطر ملکی معارضه خاطر نفسانی ممکن ست و فرق میان خاطر نفسانی و شیطانی آنست که خاطر نفسانی بنور ذکر منقطع نشود و بر تقاضاء مطلوب خود الحاح نماید تا بمراد رسد اگرچه سالها بران بگذرد الا وقتی که توفیق جناب الهی رفیق گردد و خاطر شیطانی بنور ذکر منقطع بود اگرچه ممکن ست که بنوع دیگر در آید و هیچ یک از خاطر شیطانی و ملکی و نفسانی منقطع نشود الا در حال فنا و انمحی بیش از لمحه دست ندهد و چون از سر حد فنا در عین شهود بارسم وجود رجوع افتد خواطر سگانه معاودت نمایند و شیخ مجد الدین بغدادی قدس سره زیاده کرده اند بر خواطر اربع خاطر روح و خاطر قلب و خاطر شیخ را و بعضی افزوده اند خاطر عقل و خاطر یقین را و در حقیقت این خواطر پنجگانه مندرج اند در تحت آن خواطر چهارگانه چه خاطر روح و قلب در تحت خاطر ملک اند و خاطر عقل اگر مدد روح و قلب بود از قبیل خاطر ملک باشد و اگر مدد نفس و شیطان بود از قبیل خاطر نفس و شیطان باشد و خاطر شیخ و آن معنی بود که از مدد همت شیخ بدل مرید طالب پیوندد مشتمل بر کشف معضل و حل مشکل که مرید در استکشاف آن از ضمیر شیخ استمداد کند و فی الحال

جمع بطن ۱۲

می اندازد ۱۲

مکروهات یعنی رنج و شقتها ۱۲

بر وی مکشوف گردد در تحت خاطر حقانی داخل بود چه وجود شیخ بمثابه بابی ست مفتوح بر عالم غیب
که از وی هر لحظه امداد فیض حق تعالی بدل مرید میرسد و خاطر یقین که وارد میشود مجرد از معارضات
شکوک هم داخل ست در تحت خاطر حقانی۔

جوهر مطالبات نفس دو گونه است بعضی حقوق و بعضی حظوظ حقوق آنکه قوام بدن و بقاء
حیات بدان مربوط و مشروط است و حظوظ هرچه بران زیادت بود پس حقوق را امضا کنند و
حظوظ را نفی و ارباب بدایت را وقوف بر حد ضرورت و حقوق لازم ست و تجاوز از آن گناه بود که
طریق سعت بگشاید

جوهر در معرفت مرید و مراد صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که مرید و مراد را بر
دو معنی اطلاق کنند یکی بر معنی مقتدی و مقتدا و دیگری بر معنی محب و محبوب اما مرید بمعنی مقتدی
آنست که بصیرتش بنور هدایت بینا گردد و بنقصان خود نگرد و آتش طلب بکمال در نهادش برافروزد
و آرام نگیرد الا بحصول مراد و مراد بمعنی مقتدا آنست که قوت ولایت او در تصرف بمرتبه تکمیل
ناقصان رسیده باشد۔

جوهر در معرفت اختلاف احوال مردم صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که
مراتب طبقات مردم علی اختلاف درجاتهم بر سه قسم ست قسم اول مرتبه واصلان و کاملان و آن
طبقه علیا ست و قسم دوم مرتبه سالکان طریق کمال و آن طبقه وسطی ست و قسم سوم مرتبه مقیمان
و آن مرتبه سفلی ست و اصلان مقربان و سابقان اند و سالکان ابرار و اصحاب یمین و مقیمان
اشرار و اصحاب شمال و اهل وصول سه طائفه اند اول انبیا که حق سبحانه و تعالی ایشان را
بعد از وصول کمال جهت تکمیل ناقصان بخلق رجوع فرموده است و وجود ایشان را رابطه غیب و شهادت
گردانید تا خلق را بحق دعوت میکنند و طائفه دوم مشائخ صوفیه اند که بواسطه کمال متابعت حضرت سرور عالم
صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم مرتبه وصول یافته و بعد از آن رجوع برای دعوت خلق بطریق متابعت
ماذون و مامور شده و این دو طائفه کاملان اند که فضل عنایت ازلی ایشان را بعد از استغراق در
عین جمع و لجهٔ توحید از شکم ماهی فنا بساحل تفرقه و میدان بقا خلاص و نجات ارزانی فرمود تا خلق را
بدرجات دلالت کنند و طائفه سوم آن جماعت اند که بعد از وصول بدرجه کمال حواله تکمیل و رجوع بدعوت
خلق بدیشان نرفت غرق بحر جمع گشتند و در شکم ماهی فنا چنان ناچیز و مستهلک شدند که از ایشان هرگز
خبری و اثری بساحل تفرقه و ناحیه بقا نرسید و در سلک زمره سکان قباب عزت و قطان دیار

چهرت انخراط یافتند و بعد انکمال وصول ولایت تکمیل همیشان مفوض نگشت و اهل سلوک بر دو قسم اند طالبان
(۱) یعنی کیان جماعتی در نقش حق ۱۲
مقصد اعلی و مریدان وجه الله و طالبان بهشت و مریدان آخرت اما طالبان حق دو طائفه اند متصوفه و
ملامیته متصوفه آن جماعت اند که از بعضی صفات نفوس خلاص یافته اند و به بعضی از احوال و اوصاف
صوفیان موصوف گشته و مطلع نهایات احوال ایشان شده لیکن هنوز ببقایا صفات نفوس از
وصول غایات و نهایات اهل قرب و صوفیه متخلف گشته و ملامیته جماعتی اند که در رعایت معنی اخلاص و
محافظت قاعده صدق غایت جهد مبذول دارند و در اخفاء طاعات از نظر خلق مبالغه واجب دانند
با آنکه هیچ دقیقه از صوالح اعمال مهمل نگذارند همچنانکه عاصی از ظهور معصیت پرهیز بود ایشان از ظهور طاعت
که مظنه ریا باشد حذر کنند تا قاعده اخلاص خلل نپذیرد و این طائفه هر چند عزیز الوجود و شریف الحال باشند
و لیکن حجاب وجود خلقت هنوز از نظر شان بکلی منکشف نشده بدان سبب از مشاهده جمال توحید
محجوب مانده اند و فرق میان ایشان و صوفیه آنست که جذبه عنایت قدیمه هستی صوفیه را بکلی از ایشان
انتزاع کرده و حجاب خلق از نظر شهود ایشان برداشته لاجرم در اتیان طاعات و صدور خیرات
خود را و خلق را در میان نه بینند و با خفاء اعمال و ستر احوال مقید نه اگر مصلحت وقت در اظهار طاعات
بینند اظهار کنند و اگر در اخفاء بینند اخفا کنند و طالبان آخرت چهار طائفه اند زهاد و فقراء و خدام و
عباد زهاد طائفه اند که بنور ایمان و ایقان جمال آخرت مشاهده کنند و دنیا را در صورت قبح بینند و تخلف
این طائفه از صوفیه بدانست که زاهد بحظ نفس خود از حق محجوب بود چه بهشت مقام حظ نفس است
و صوفی بمشاهده جمال ازلی و محبت ذات لم یزلی از هر دو کون محجوب چنانکه در حدیث آمده است الدنیا
حرام علی اهل الآخرة و الآخرة حرام علی اهل الدنیا و هما حرامان علی اهل الله پس صوفی
را در زهد مرتبه بود ورای مرتبه زاهد که حظ نفس از ان دور بود و فقراء طائفه اند که مالک هیچ چیز از اسباب
و اموال دنیوی نباشند و در طلب فضل و رضوان الهی مهاجرت اوطان نموده و ترک مألوفات
کرده و باعث این طائفه بر ترک یکی از سه چیز بود اول رجاء تخفیف حساب یا خوف عقاب چه حلال
را حساب لازم ست و حرام را عقاب دوم توقع فضل ثواب و مسابقت در دخول جنت چنانکه حضرت
جبرئیل علیه السلام روزی بحضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم بشارت آورده بود
که یدخل فقراء امتک الجنة قبل الاغنیاء بنصف یوم و هو خمس مائة عام سوم طلب جمعیت خاطر
و فراغت اندرون از برای اکثار طاعات و حضور دل در آن و تخلف فقیر از ملامیته و متصوفه بدانست
که او طالب بهشت و خواهان حظ نفس خود ست و ایشان طالبان حق و خواهان قرب او و دور از این

مرتبہ در فقر مقامی ست فوق مقام ملامتیہ و متصوفہ و آن وصف خاص صوفی ست چہ صوفی اگرچہ مرتبہ او ورای
مرتبہ فقیر ست لیکن خلاصہ مقام فقر در مقام او درج ست و سبب آنست کہ صوفی را عبور بر مقام فقر از جملہ
شرائط و لوازم ست پس فقیر را در مقام صوفی صفتی دیگر زائد بود و آن سلب نسبت جمیع اعمال و احوال
و مقامات ست از خود و عدم تملک آن چنانکہ ہیچ عمل و ہیچ حال و ہیچ مقام از خود نہ بیند و بخود مخصوص نداند
بلکہ خود را از خود نہ بیند پس او را نہ وجود بود و نہ ذات و نہ صفات محو در محو و فنا در فنا و این حقیقت فقر است
کہ مشائخ در فضیلت آن سخن گفتہ اند و آنچہ پیش ازین در معنی فقر یاد کردہ شد رسم فقر است و صورت
آن شیخ ابو عبد اللہ خفیف قدس سرہ فرمودند الفقر عدم الاملاک والخروج عن احکام الصفات
و این حد جامع ست مشتمل بر رسم فقر و حقیقت آن و فوقیت مقام صوفی از مقام فقر بدان ست کہ
فقیر بارادت فقر و علت حظ نفس محجوب بود و صوفی را ہیچ ارادت مخصوص نباشد و در صورت فقر و
غنا ارادت او در ارادت حق محو بود بل ارادت او عین ارادت حق باشد و بعضی گفتہ
کہ فقیر صادق آن بود کہ از غنا چنان محترز بود کہ غنی از فقر وقتی توانگری دہ ہزار درم پیش حضرت
سلطان ابراہیم ادہم آورد حضرت ایشان آنرا رد کردہ فرمودند کہ میخواہی کہ بدہ ہزار درم نام ما از دیوان
فقرا محو کنی و فرق میان فقر و زہد آنست کہ فقر بے وجود زہد ممکن بود و چنانکہ کسی ترک دنیا کند و ہنوز
رغبت اندرون بدان باقی بود و ہمچنین زہد بی فقر ممکن ست چنانکہ کسی با وجود اسباب دنیا عیش از آن
منصرف بود و فقر را اسمی ست و حقیقتی رسم او عدم املاک ست و حقیقت او خروج از احکام صفات و
سلب اختصاص چیزی بخود و بعضی گویند الصوفی ہو الخارج عن النعوت والرسوم والفقیر ہو الفاقد
الاشیاء و حضرت ابو العباس نہاوندی قدس سرہ فرمایند نہایۃ الفقر بدایۃ التصوف - و رسم فقر صورت زہد ست
و معنی زہد صرف رغبت از دنیا و حق سبحانہ تعالی چون خواہد کہ بعضی از اولیا خود را در تحت قباب غیرت از نظر
اغیار محجوب گرداند ظاہر ایشان بلباس غنا کہ صورت رغبت ست بپوشاند تا اہل ظاہر ایشان را از
جملہ راغبان دنیا پندارند و جمال حال ایشان را از جملہ نامحرمان پوشیدہ ماند و این حقیقت فقر و زہد
وصف خاص و لازم حال صوفی ست و اما رسم فقر اختیار بعضی از مشائخ صوفیان ست و مراد ایشان در آن
اقتدا با نبیا و تعلل از دنیا و ترغیب و دعوت طالبان بصورت فقر بزبان حال و اختیار ایشان نہ بمعنی
مستند باختیار حق بود نہ بطلب حظی اخروی و اما خدام جماعتی باشند کہ خدمت فقرا و طالبان حق اختیار
کنند چنانکہ با داؤد علیہ السلام خطاب کردند یا داؤد اذا رایت لی طالبا فکن لہ خادما و اوقات
خود را بعد از اداء فرائض در تفریغ خاطر ایشان از اہتمام بامور معاش و اعانت بر استعداد امر معاد و

معروف داند و آنرا بر نوافل عبادات تقدیم کنند و در طلب ما یحتاج ایشان در هر طریق که شرع آمده موسوم
نباشد مداخلت نمایند بعضی بکسب و بعضی بدریوزه و بعضی بفتوح و نظر ایشان در اخذ و اعطا بر
حق بود و خلق را در اخذ واسطه اعطاء حق دانند و در اعطاء واسطه قبول و عباد آن طائفه اند که پیوسته
بر وظائف عبادات نوافل مواظبت و ملازمت نمایند برای نیل ثواب اخروی و این وصف
در صوفی موجود بود ولیکن معرا و مبرا از شوائب علل و اغراض چه ایشان حق را برای حق پرستند نه
از برای ثواب اخروی و فرق میان عباد و فقرا آنکه با وجود غنا شاید که شخص عابد بود و شاید که زاهد اما
متشبه بانبیا علیه السلام مشائخ طریقت و علماء صوفیه اند که بمتابعت رسول علیه السلام از بهر تعلیم
خلق را با حق دعوت میکنند و متشبه مبطل آنکه دعوی نبوت کند و بکذب و افترا وحی را بخود نسبت دهد
اما متشبه محق بصوفیان متصوفه اند که بنهایات احوال صوفیان مشتاق باشند و متشبه مبطل بدیشان
جماعتی که خود را در صوفیان اظهار کنند و از خلعت عقائد و اعمال و احوال ایشان عاطل و خالی
و اما متشبه محق بمجذوبان و اصل طائفه باشند از اهل سلوک سیر ایشان هنوز در قطع منازل صفات
نفوس بود و از تابش حرارت طلب وجود ایشان در تقلق و اضطراب و پیش از طلوع تباشیر صبح کشف
ذات در مقام فنا گاه گاه برقی از بوارق کشف ذات بر نظر شهود ایشان لامع و لائح گردد و اما متشبه
مبطل بمجذوبان و اصل طائفه باشند که دعوی استغراق در بحر فنا و استهلاک در عین توحید کنند
لیکن نه حال آن جماعت بود

جوهر عارف آنست که حضرت حق تعالی را در جمیع صور مشاهده کند و بهیچ صفت و تعین و
نسبت او را مقید نسازد و بشناسد که بغیر از یک وجود وجودی دیگر نیست و وجودات مخصوصه
همه نمایش و عکوس وجود حضرت حق تعالی اند که در مرایای تعینات منعکس گشته اند و پیوسته وجود
مطلق مشهود او باشد و یک لحظه از شهود او غافل نشود و بعضی اطلاق عارف بر کسی می نمایند که
داند که بغیر از حضرت حق تعالی وجود حقیقی نیست اعم از آنکه دانش وی بدلیل بود یا بشهود۔

جوهر اصحاب سیمیا و ارباب شعبده صورتی که خارج از خیال ایشانست هم اظهار می توانند کرد۔
فرق میان سیمیائی و مشعبد و عارف کامل متصرف آنست که ایشان ایجاد و اظهار آنها در خیالات
حاضران می کنند بقوت تصرف خویش در عالم خیال ایشان نه آنکه آنها وجودی باشند قائم بنفسه کسائر الموجودات
این عارف متعین کامل مظهریست از مظاهر حق تعالی پس خالق حقیقی حق تعالی باشد که درین مظهر
تفصیلی که این عارف متعین ست بخالقیت ظهور فرموده همچنانکه در مقام جمع بخالقیت کل ظهور کرده

جوہر چون عارف غافل گردد صورت مخلوق او عاطل وباطل شود وحال آنست که غفلت عارف
مطلقا نباشد بر وجہی که از جمیع حضرات عوالم خمسه غافل گردد چراکه او ضبط حضرات کرده او را بر عوالم خمسه احاطه
حاصل شده تا آن چیز بآن صورت پیدا کرد وبعد از آنکه آن چیز در ہر حضرت از عین ثابته وروحانیه ومثالیه
وغیره بصورت مناسب آن حضرت پیدا شد وبعضی از آن ضابط بعضی گشتند که ہرچه او درخارج موجود
میکرد وچاره نیست از آنکه او را اولاً در حضرت علمیت صورتے مناسب باشد وثانیاً او را در حضرت عقلیه۔
جوہر بدانکه عارف بہمت خود صورت در مثال مطلق ویا درخارج می سازد ودر عالم غیب ہمچو صورت
روحانیت پیدا میکند وداخل می شود بآن صورت در ارواح وتاثیر ہمت فرع عرفان ست تا انسان عارف
باللہ نگردد ہمت او موثر نشود وقوت تصرف او را حاصل نگردد وہرگاه معرفت کامل شد ودر بقا بعد الفنا
والفرق بعد الجمع رسید قوت تصرف اصلا باقی نماند واین را دو وجه است اول آنکه کامل المعرفت متحقق ست
بعبودیت پس نظر وی بسوی اصل ویست واصل وی ذلت وافتقار ست وتحقق بعبودیت میخواہد که ممتثل
امر سید خود باشد واین مقام اعلی وارفع ومقام محمدی ست صلی اللہ تعالی علیه وآله وسلم واز عنایات
حضرت ایشان انبیا ورسل واولیای این امت را نیز حاصل ست وجه دوم آنکه صاحب معرفت کامله میداند
که متصرِّف ومتصرَّف فیه واحد اند حقیقةً اگرچه صور مختلفه دارند پس این شہود مانع تصرف می افتد ووقتیکه
کامل المعرفت مامور بتصرف باشد او را تصرف ضروریست برای امتثال امر سید خود وایفای حق عبودیت
چنانکه انبیا ورسل که در مقام عبدیت بودند بہمت خود اصلا تصرف نمی کردند که ہمت ایشان را اصلا تاثیر
نبود ودر اظہار معجزات مامور بودند برای اتمام حجت وکمال معرفت در انہا بود ومعجزاتی که از ایشان
صادر می شد از دعای ایشان یا بامر ایشان بود ودرین دعا وامر مامور بودند ہمچنین اولیا که در مقام
عبدیت بودند ہمت خود را صرف نمی کردند بجہت آنکه قوت تصرف باقی نمانده بود ہمچنانکه انبیا و
ورسل را یا بجہت آنکه قوت تصرف داده شدند لیکن عبودیت اختیار کردند واز تصرف باز ماندند و
کاملانی که بر دست ایشان خرق عادات ظاہر می شد از جہت عبدیت بود که ایشان مامور بآن بودند
چنانکه جناب تجلی مآب سر حلقه محبان وسر دفتر محبوبان غوث الصمدانی محبوب سبحانی شیخ محی الدین محمد
سید عبد القادر جیلانی قدسنا اللہ تعالی بسرہم که کامل المعرفت بودند وخرق عادت بر دست شریف
حضرت ایشان بسیار واقع شده بجہت آنکه مامور بودند برای اقامت حجت بر مخالفان دین برای
آنکه حضرت ایشان محی دین محمدی بودند صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم
جوہر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید اللہ احرار قدس سره میفرمودند که ہمت عبارت از جمع

خاطرست برامر واحد بر وجهی که خلاف آن بخاطر نگذرد و چنین همت مراد متخلف نیست اصحاب تجرید باید
که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم فرمایند که ایشان را مناسبت بحضرت اسمائیه بچه مرتبه رسیده است
و همت ایشان را چگونه تاثیرست و میفرمودند که در اوائل جوانی که با خدمت مولانا سعد الدین کاشغری
در هری بودیم و با یکدیگر سیر می کردیم گاهی بکنار معرکه کشتی گیران میرسیدیم و قوت توجهات خود را امتحان
می کردیم و همت بر یکی از آن دو کس می گماشتیم تا او غالب می شد باز خاطر بر آن دیگری گماشته می شد
آن دیگری غالب می شد همچنین چند بار باتفاق می افتاد مقصود آن بود که معلوم شود که تاثیر همت بچه مرتبه رسیده است
و فرمودند که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست معارضه با همت نیز ممکن نیست همت عارف
خلاق ست مرادات از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا که گفته اند
اگر کافری همیشه خاطر خود برامری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد ایمان و عمل صالح در آن
شرط نیست همچنانکه قلوب صافیه را تاثیرست نفوس شریره را نیز تاثیرست و میفرمودند که آنچه حضرت
شیخ اکبر قدس سره در فتوحات فرموده اند که عارف را همت نیست معنی وی آنست که ممکن نظر حقیقت
و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف کمال او را حاصل ست مثل علم و قدرت و قوت و اراده همه
عاریت ست از حضرت حق سبحانه و تعالی پس عارف حد خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض ست
می باشد چنانچه مقتضای ذات اوست و باوصاف عاریتی ظاهر نمی شود لیکن جمعی که از هواجس و
وساوس نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت الهی باز رسته اند باید که باطن خود را
تابع ارادت و مشیت حضرت حق سبحانه و تعالی گردانند یعنی در صورتیکه این طائفه ملهم شوند به تسلیط
همت بر اندفاع و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که همت مصروف دارند و خاطر بتمام
بر دفع و رفع اعدا گمارند

جوهر در کرامت حسیه و معنویه حضرت شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند که کرامت از
جناب حق سبحانه و تعالی از اسم بر ست و کرامت نمی شود مگر ابرار را و آن دو گونه است حسیه و معنویه
کرامت حسیه عبارت ست از خرق عادت که ظاهر می شود بر دست ابرار اگرچه از طلاب و شان نباشد
و عامه نمی شناسند کرامت را مگر همین خرق عادت را مثل کلام موافق خاطر و اخبار بمغیبات و مشی بر آب
وطی ارض و امثال آن و در این کرامت احتمال مکر جناب الهی ست و این کرامت مکر را نمیخواهند و کرامت
معنویه محفوظ شدن آداب شرعیه و توفیق یافتن بمکارم اخلاق و محافظت بر اداء واجبات و توجه
بسوی خیرات و اجتناب از اخلاق ردیه مثل حسد و مانند آن و یافتن طهارت قلب و مراعات انفاس

اینست کرامت مر اولیا را و درین دخل نیست مکر و استدراج را و نمی شناسند این را مگر خواص و این کرامت دلیل وفاء عقود و عهود ست و دلیل رضا بقضاست

جوهر در کرامات اولیاء در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره شبی روی سوی حاضران آوردند و فرمودند کسی باشد از شمایان که امشب دو رکعت نماز کند و در یک رکعت ختم قرآن مجید کند از حاضران کسی اینمعنی را قبول نکرد و خدمت شیخ بهاء الدین پیش رفتند و در یک رکعت ختم قرآن مجید کردند و چهار سیپاره دیگر خواندند و در رکعت دوم سوره اخلاص خواندند و نماز تمام کردند و ملائم اینمعنی حکایت دیگر فرمودند که شیخ بهاء الدین قدس سره میفرمودند که هرچه بمن رسید از نماز و اوراد و مشائخ در نها همه بکردم مگر یک چیز نتوانستم کرد و آنچنان بود که بمن رسانیدند که فلان بزرگ از آغاز صبح تا طلوع آفتاب قرآن مجید ختم می کند هر چند خواستم نتوانستم و هم درین محل حکایت دیگر فرمودند که حضرت قاضی حمید الدین ناگوری قدس سره وقتی طواف کعبه مبارک می کردند بزرگی را در آن طواف بدیدند در عقب ایشان رفتن گرفتند از هرجا که ایشان قدم بر می داشتند حضرت قاضی قدم آنجا می نهادند آن پیر از آن حال اطلاع یافت و فرمود متابعت ظاهر چه میکنی متابعت آن کن که من میکنم حضرت قاضی پرسیدند که شما چه می کنید فرمودند من روزی هفتصد بار ختم قرآن مجید می کنم حضرت قاضی بغایت متعجب شدند و با خود اندیشیدند که مگر معانی قرآن مجید بر خاطر او هم میگذرانند و موهوم می خواند پیر بسر او رد و فرمود ملفوظا لاموهوما چون حضرت سلطان المشائخ این حکایت تمام کردند اعز الدین علی شاه که یکی از مریدان خاص ست سوال کرد که این مگر کرامت باشد حضرت سلطان المشائخ فرمودند آری

انچه عقل را در ان گنجایش نباشد از کرامت باشد

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که شیخی بود بس بزرگ بر کرانه آبی مقام داشت قدری طعام موجود کرد و عیال خود را گفت که این طعام را بر سر گیر و از آب بگذر بگذاره آب درویشی نشسته است این را پیش او نه تا بخورد عورت گفت آب بزرگ ست و گذشتن از و دشوار شیخ گفت برو بر کناره آب در روی جانب آب کن و بگوی ای آب بحرمت آنکه شوهر من هیچ وقت صحبت نکرده است مرا راهی ده زن در تعجب شد با خود گفت که چندین فرزندان ازین آورده ام این سخن چگونه گویم هم فرمان شوهر بجای آورد و بر روی آب این کلمه بگفت در زمان آب بشگافت و دو شق شد و راهی خشک درمیان پدید آمد و زن بسلامت

بگذشت چون بدان درویش رسید طعام پیش او نهاد درویش طعام بخورد و زن را گفت که
تو بازگرد زن گفت من که بخدمت تو آمدم شوهر من سخنی گفته بود که با آب گفتم آب مرا راه داد و این زمان
بجهت استظهار بازروم درویش گفت شوهر تو چه سخن گفته بود زن آن معنی باز راند درویش گفت برو و
با آب گوئی که بحرمت آنکه این درویش در سی سال طعام نخورده است مرا راهی ده حیرت زن زیادت شد
با خود گفت که یک محال آن بود که شوهر من گفت و یک محال دیگر اینست که این مرد میگوید
او همین ساعت پیش من طعام خورده است این سخن چگونه بگویم بحکم اشارت این درویش
بر کناره آب آمد و گفت ای آب بحرمت آنکه این درویش درین سی سال طعام نخورده است
مرا راهی ده در زمان آب بشگافت و شق شد و راه خشک در میان پدید آمد و زن بسلامت
بگذشت و پیش شوهر آمد و در پای او افتاد و گفت باید که مرا سر این دو معنی بگوئی که چه بود هم تو
چندین گاه با من صحبت کرده و هم آن درویش پیش من طعام خورد آن هر دو دروغ با آب گفتم آب مرا راه
داد چه حکمت بود شیخ گفت بدان تو آگاه باش که من هیچ وقت با تو بهوای نفس خود صحبت نکرده ام صحبتی که
کرده ام با تو برای ادای حق تو کرده ام پس بدین معنی گوئی هیچ وقت با تو صحبت نکرده ام و آن
درین سی سال هیچ طعام برای ذوق نفس خود نخورده است برای قوت ... خورده است
اینست معنی هر دو سخن یعنی مردان جناب خداوند تعالی هرچه کنند برای جناب او سبحانه کنند۔

جوهر الاحسان ان تعبد الله کانک تراه احسان آنست که عبادت کنی الله تعالی را
باین طور که گویا که می بینی او را یعنی در خیال صورت او را نصب العین سازی فان لم تکن
تراه فانه یراک و کان تامه است نزد صوفیه پس اگر تو موجود شوی در میان خواهی دید او را
برای آنکه او می بیند ترا پس از طرف او حجاب نیست و نیست حجاب مگر بسوی تو پس اگر این توئی تو

برخیزد او سبحانه دیده شود شرح مثنوی عبد العلی

جوهر قوله علیه السلام فی الاحسان ان تعبد ربک کانک تراه شخصی پرسید از
رسالت پناهی علیه السلام ما الاحسان یعنی چیست احسان و نیکوکاری فرمود در جواب ان
تعبد ربک کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک یعنی احسان اینست که عبادت کنی
رب خود را بجائی که گویا می بینی آنرا و اگر نیستی باین حالت و قوت که او را بینی پس بدرستی
که او می بیند ترا پس قول نبی علیه السلام کانک تراه اشارت باستعمال خیال باشد شرح فصوص رحمه الله

جوهر عارفان را اگرچه در حالت غیر بلا تجلی و مشاهده است اما در بلا تجلی و مشاهده مخصوص است

هیچ چیز حقیقت انسانی راچنان پاک وصاف نمی سازد که بلا ومحنت که بالخاصیت رافع حجاب غلیظه اند و بلا از جناب حق سبحانه وتعالی مر طالبان را نشان محبت ست ودر حدیث شریف ست که چون دوست دارد خداوند تعالی بنده را مبتلا گرداند او را به بلا ومردی بحضور سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم التماس نمود یا رسول الله انی احب الله فرمودند استعد بالبلاء ودر حدیث صحیح واقع ست هر رنج که بمومن میرسد وسان کفارهٔ بعض ذنوب ست تا اینکه رنج خلیدن خار نیز کفاره است وروایت کردند (پوشنده گناهان ۱۲) (نقل کردن سخن ۱۲)
امام احمد قدس سره که آن سرور صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند وقتیکه کثیر شوند گناهان عبد مومن ونباشد او را عمل که کفاره آن ذنوب باشد مبتلا سازد الله تعالی آن عبد را بحزن تا که کفاره (گناه ها جمع ذنب ۱۲)
واقع شود مر آن عبد را ازین ذنوب ودیگر روایت ست که مذکور شد نزد آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حمی پس دشنام داد حمی را شخصی پس فرمودند که دشنام مده حمی را پس بدرستیکه آن حمی پاک میکند ذنوب را چنانکه پاک میکند آتش خبث آهن را ودر حدیث شریف ست که تپ یک روزه کفاره گناهان یک ساله است وحضرت ابن مسعود رضی الله تعالی عنه فرمودند که مومن را صحیح دل بیمار تن تر بیابی و منافق را صحیح تن تر و بیمار دل تر بیابی وحضرت شیخ ابوالقاسم جنید بغدادی قدس سره فرمود که بلا سراج عارفین ست وبیدار کننده است طالبان را از خواب غفلت وغافلان را سبب هلاکت ست وحضرت شیخ سمنون قدس سره در مناجات خود فرمود خداوندا دوستان خود را تا چند کشتی فرمود تا دیت یابند التماس نمود که دیت ایشان چیست فرمود جمال ولقای من وحضرت شیخ (خونبها ۱۲)
ابوسعید خراز قدس سره فرمود که بلا از خداوند تعالی سوی محبین تحفه وهدیه است وحضرت شیخ سهل (چرم دوز ۱۲)
بن عبدالله تستری قدس سره فرمود اگر نبودی بلا از جناب حق تعالی نبودی مرتبه را طریق وصال بسوی جناب او سبحانه وحضرت ذوالنون مصری قدس سره فرمود طالب را بلا آزمایند پس باید که چندان بلا کشد وتحمل نماید که عین بلا شود وبلا عین او شود وبعضی میفرمایند که تا بر تن حضرت ایوب علی نبینا وآله وعلیه السلام گوشت بود ننالیدند چون گوشت نماند دیدند که بلا به نهایت رسید ترسیدند که چون بلا برخیزد عطا برخیزد بزوال بلا از بیم زوال عطا نالیدند وفرمودند انی مسنی الضر وانت ارحم الراحمین وحضرت یعقوب نهرجوری قدس سره فرمود که جهان فریاد کنند از بلا وطلب کنند دور شدن آن از جناب حق سبحانه وتعالی وعارفان خوش کنند بلا را ونخواهند دور شدن آن مسه

	کوتاه دیدگان همه راحت طلب کنند		عارف کجا که راحت او در بلای اوست	

جوهر در حدیث قدسی واقع است اگر یاد کند بنده مرا در بلا یاد کنم من آن بنده را در بلائی که بهتر است

ازان بلا که یاد کرده است بنده دران بلا۔

جوہر در غیرت صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند که از جمله لوازم محبت حال غیرت است و هیچ محب نبود الا که غیور باشد و مراد از غیرت حمیت محب ست بر طلب قطع تعلق محبوب از غیر یا تعلق غیر از محبوب بسبب مشارکتش با او یا بسبب اطلاعش بدو و غیرت بر سه گونه است غیرت محب و غیرت محبوب و غیرت محبت و این تقسیم مناقض آن نبود که غیرت خاص محب را بود و چه غیرت محبوب هم محب تواند بود و همچنین غیرت محبت اما غیرت محب بر دو نوع است غیرت محب غیر محبوب و غیرت محب محبوب غیرت محب غیر محبوب در قطع تعلق محبوب از غیر مفید نباشد و لیکن در قطع تعلق غیر از محبوب مفید بود چنانکه غیرت ابلیس در قطع تعلق نظر محبوب او با آدم هیچ اثر نکرد بلکه تیغی بر تعلق وی آمد و از محبوبش بکلی قطع کرد لاجرم مهجور و ملعون ابد ماند اما در قطع تعلق محب غیر محبوب از محبوب اثر تا نمود و می نماید و غیرت محب محبوب یا بر تعلق محبوب بود یا غیر بمحبی یا بر تعلق غیر با محبوب بمحبوبی یا بر نسبت مشارکت غیر با محبوب یا بر اطلاع غیر بر محبوب اما غیرتش بر تعلق محبوب با غیر بمحبی چنان بود که بعضی از آثار محبت محبوب بر شخصی مشاهده کند بدان محل غیرت نماید تعلق آن نظر از ان محل قطع کند انگاه معلوم گردد که تعلق آن نظر بدان محل عاریتی بود از بهجت علما محقق بحفظ حرمات مشائخ و تبجیل ایشان وصیت فرموده اند و غیرتش بر تعلق غیر با محبوب بمحبوبی داخل این غیرت بود اما غیرتش بر نسبت مشارکت غیر با محبوب چنان بود که غیر را در نسبت محبت یا تعظیم یا ذکر با محبوب مشارکت بیند خواهد که نسبت آن مشارکت با محبوب باخلاص در محبت و تعظیم و ذکر بر دارد و اسباب آنرا باقی نگذارد اما غیرتش بر اطلاع غیر بر محبوب چنان بود که او را با محبوب خود در سر معامله باشد و از محاضره و مشاهده و ملاطفه او تمتعی یابد و نخواهد که دیگری برین حال بل بر محبتش اطلاع یابد آنرا بانکار یا بسببی دیگر باز می پوشد و در قطع سبب اطلاع می کوشد اما غیرت محبوب یا بر تعلق محب بود با غیر یا بر اطلاع غیر بر حال محب و وجود این غیرت از محبوب وقتی صورت بندد که محب محب بود چه غیرت لازم محبت ست و محبت صفت ذاتی محب و محبوب را بمحبوبی باز و هیچ نصیبی نه الا بمحبی اما غیرت محبوب بر تعلق محب با غیر چنینک قطع تعلق او کند از غیر و این غیر عبارتست از هر چه موجب سکون و قرار دل محب گردد از دنیا و آخرت و ما فیهما پس اگر تعلق او بدنیا بود دنیا را از و قبض کند و اگر تعلق او بمردم بود و جهت جاه و قبول آن جاه را بتقبیح صورت حال او در نظر مردم بشکند و به تیغ ملامت از ایشان تعلق او را قطع کند و اگر تعلق او با نفس خود بود صورت معائب و قبائح نفس او بر نظر او جلوه دهد و بدو نماید تا از نفس تعلق بر بیده نمود و اگر تعلق او به بهشت و حور و قصور و انواع نعیم اخروی بود آنرا بسببی از اسباب قطع کند

چنانکہ دل حضرت آدم علیہ السلام بانعیم جنت وصحبت حوا تعلق گرفت بہ تیغ غیرت آن تعلق را قطع کردہ
ایشان را از وطن مالوف وصحبت حوا بسبب صد ودرجریمہ دور گردانید اما غیرت محبوب بر اطلاع غیر بر حال
محب چنان بود کہ حال او را از نظر اغیار بحجاب عزت وقباب غیرت خود مستور دارد تا جز نظر او بر وی نیاید
اولیائی تحت قبابی لایعرفہم غیری واین غیرت مانند غیرت رجال ست بر نساء خود ہمانا مضمون این حدیث
الاولیاء عرائس اللہ تعالی فی الارض اشارت بدین معنی ست وغیرت از خواص محبان است
وفہم معنی غیرت از غوامض علوم بود نہ ہر کسی بدان راہ برد واگرچہ غیرت وصف ذاتی محب است
وجود آن صفت در وی بواسطہ محبت ست اگر نہ محبت بودی محب را ہرگز غیرت نبودی پس قیام
غیرت ہم بمحب بود وہم بمحبت وقیام یک صفت بدو ذات محال ست پس یا محب ذات بود ومحبت
بدو قائم یا برعکس ومحبت باصالت وتقدم از محب اولی ست چہ قیام او بذات خود ست وقیام محب
بدو وازانجہت کہ محبی ومحبوبی دو اعتبار اند عارض ذات محبت شدہ وروی بقبلہ وے آوردہ و
محبت رابطہ اتحاد ست میان محب ومحبوب تا محب را بمحبوب رساند وچون محب روی بکلی در
محبت آورد ومحبوب او یکی شد واین حال نتیجہ غیرت محبت بود کہ روی او را از ہمہ جہات بگرداند ودر قبلہ خود
آرد ودر خود وصل محو گرداند وذات محبت ومحب ومحبوب درین مقام ہر سہ یکی شود پس نہ وصل ماند و
نہ فراق ونہ قرب ونہ بعد ونہ رد ونہ قبول چہ تصور این عبارات در ذات واحد صورت نہ بندد ودرین
مقام است آنچہ گفتہ اند

معشوق وعشق وعاشق ہر سہ یکیست اینجا	چون وصل درنگنجد ہجران چہ کار دارد

جوہر در شوق صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ مراد از شوق ہیجان داعیہ
تمتع از لقای محبوب ست در باطن محب ووجود آن لازم صدق محبت ست وشوق بحسب انقسام
محبت منقسم شود بدو قسم شوق محبان صفات بادراک لطف ورحمت واحسان محبوب وشوق
محبان ذات بہ لقا ووصال وقرب محبوب واین شوق از غایت عزت چون کبریت احمر قلیل الوجود
چہ بیشتر طالبان رحمۃ اللہ اند نہ طالبان اللہ صاحب دلی فرمودہ چندین ہزار عبدالرحمن وعبدالرحیم
وعبدالکریم بینی کہ یک عبداللہ نہ بینی یعنی طالبان رحمت بسیار اند وطالبان جناب حق سبحانہ
وتعالی کم وحال شوق مطیہ است کہ قاصدان کعبہ مراد را بمقصد ومقصود رساند ودوام او بدوام
محبت پیوستہ است مادام تا محبت باقی بود شوق لازم باشد وبعضی بر بقای شوق در مقام حضور
وشہود انکار کردہ اند واین انکار وقتی متوجہ شدی کہ شوق مخصوص بودی بطلب شئ نایافتہ ولازم نیست

(حاشیہ: مجمع قبہ بضمتین گنبد ۱۲ — دیدار ۱۲ — سواری شتر و مرکب ۱۲)

(حاشیہ کنار: قولہ وصل کرد آنچہ در مقام ... ۱۲)

چه اہل خصوص را ورای مشاہدہ محبوب مطالب و مارب دیگرست کہ با وجود شہود مشتاق آن باشند چنانکہ وصول وقرب وترقی واستدامت آن نہ ہر کہ مشاہدہ محبوب یافتہ بدولت وصل او رسید ونہ ہر کہ واصل شد مقام قرب یافت ونہ ہر کہ قریب شد بہ منتہای درجات قرب فائز گردید ونہ ہر کہ آن درجہ یافت بر و مستدام وباقی ماند پس محب بہ نسبت بانچہ یافتہ باشد از مشاہدہ محبوب وقرب او مشتاق نبود و بہ نسبت بانچہ نیافتہ مشتاق بود ونیز شوق مشاہدہ بوجود عین الیقین ست وصول او درین عالم ممکن وشوق الوصول بحق الیقین وصول او کما ینبغی درین عالم متعذر

جوہر بدانکہ یکی از احوال سینہ در محبت شوق ست کہ نزدیک محبۃ حادث می شود وحدوث شوق بعد از محبت نیز مواہب جناب خداوند تعالی است کسب را دخلی نیست وشوق از محبت ہمچو زبانہ از آتش چون تو بہ قرار گیرد زبانہ ظاہر شود وچون محبت قرار گیرد شوق ظاہر شود وشوق را ثمرہ از ثمر ہای محبت گفتہ اند ومیگویند کہ اشتیاق اعلی از شوق ست کہ شوق بلقا ساکن گردد واشتیاق بلقا سکون نمی گیرد بلکہ بیقراری می پذیرد

جوہر در گریہ صاحب مثنوی معنوی قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک میفرمایند

کردۂ بر دیگران نوحہ گری	مدتی بنشین بحال خود گری
روشنی خانہ باشی ہمچو شمع	گر فرو باری تو ہمچون شمع دمع
بہر گریہ آدم آمد بر زمین	تا بود گریان ونالان وحزین
ای خنک چشمی کہ آن گریان اوست	ای ہمایون دل کہ آن بریان اوست
اشک کان از بہر حق بارند خلق	گوہرست واشک پندارند خلق
چون نگرید آسمان گریان شود	چون بنالد چرخ یارب خوان شود
چون خدا خواہد کہ یاری کند	میل او را جانب زاری کند
ای دریغا اشک من دریا بدی	تا نثار دلبر زیبا بدی
تو چہ دانی ذوق آب دیدگان	عاشق نانی تو چون نادیدگان
نور را بگذار وزاری را بگیر	رحم سوی زاری آید ای فقیر
آفتاب عقل را در سوز دار	چشم را چون ابر اشک افروز دار
مایہ در بازار این دنیا زرست	مایہ انجا اشک ودو چشم ترست
این نجاست ظاہر از آبی رود	آن نجاست باطن افزون می شود

جز بآب چشم نتوا ابشـ ۔ ۔ آ ،	چون بخاسانی بباطن شد عیان
گر تو یوسف نیستی یعقوب باش	روز وشب در گریہ وآشوب باش
کام خود موقوف زاری دل ست	بی تضرع کامیابی مشکل است
ز ابر گریان شاخ سبز و تر شود	زانکہ شمع از گریہ روشن تر شود
تا نگرید ابر کے خندد چمن	تا نگرید طفل کے جوشد لبن
با تضرع باش تا شادان شوی	گریہ کن تا بی دہان خندان شوی
از پے ہر گریہ آمد خندۂ	مرد آخر بین مبارک بندۂ
اشک خواہی رحم کن بر اشکبار	رحم خواہی بر ضعیفان رحم آر

جوہر در بیان فرق گریہ از غم وگریہ از شادی در ثمرات الحیات مذکور ست کہ روزی درویشی از حضرت شیخ برہان الدین قدس سرہ سوال نمود کہ در ساعت زوال فراق ووصال معشوق با عشاق آب چشم را سبب چیست فرمودند چنانچہ گریہ از غم وجود میگیرد از شادی نیز صورت می پذیرد غایتا تفاوت بین الدمعین اینست کہ اگر گریہ از غم ناشی ست آبش نمکین ست وگریہ کہ منشاء آن شادیست آبش شیرین ست۔

جوہر مشائخ میفرمایند کہ مردم در محبت دنیا وآخرت چہار قسم اند قسمی آنکہ ابتدا ایذا کنند یعنی آنکہ کسی ایشان را آزار رسانند وایشان فروترین آدمیانند وخارجند از دائرہ اعتبار دوم آنکہ اگر کسے ایشان را ایذا وآزار کند مکافات وجزای آن بدہند بر حسب فرمودہ شرع شریف وایشان عوام مومنان اند وقسم ثالث آنکہ عفو کنند وانتقام نکنند وایشان خواص اند وقسم رابع آنند کہ در برابر اسارت احسان ونزد جفا وفا نمایند وایشان اخص خواص وصدیقانند۔

جوہر در محبت صاحب مصباح الہدایۃ قدس سرہ میفرمایند کہ بنای جملہ احوال علیہ بر محبت ست ہمچنانکہ بنای جمیع مقامات شریفہ بر توبہ وازانجہت کہ محبت محض موہبت ست جملہ احوال را کہ مبنی اند بران مواہب خوانند ومحبت میل باطن ست بعالم جمال وآن بر دو گونہ است محبت عام اعنی میل قلب بمطالعہ جمال صفات ومحبت خاص اعنی میل روح بمشاہدہ جمال ذات وقول سید الطائفہ شیخ ابو القاسم جنید بغدادی قدس سرہ المحبۃ دخول صفات المحبوب علی البدل من المحب درینمعنی سخن تمام ست چہ حقیقت محبت رابطہ است از روابط اتحاد کہ محب را بمحبوب باشد وجذبہ است از جذبات محبوب کہ محب را بجود کشد وبقدر آنکہ او را بجود کشد از وجود او چیزی محو کند

تا همه صفات او را از و اول قبض کند آنگاه ذات او را بقبضهٔ قدرت از و بر باید و به بدل آن ذاتی که شایستگی اتصاف بصفات خود دارد و بدو بخشد بعد از ان صفات او و اصل آن ذات بدل یافته شود و آنچه فرمودند علی البدل اشارت بدین معنی ست نگفت علی المحب چه مادام تا محب موجود بود ذات او را شایستگی دخول صفات محبوب نباشد لا تحمل عطایاه الا مطایاه و علامات آن بسیار است چه هر موی بر اندام محب شاهد عدل ست بر صدق محبت او و بر حرکتی علامتی و بر سکونی اماراتی امامحبت تمیز صادقان از مدعیان بعضی از ان بر شماریم علامتی از انست که در دل او محبت دنیا و آخرت نبود و شاید که محبت جناب خداوند تعالی با شفقت بر خلق در یک دل جمع شود و بعضی را آن شفقت محبت نماید نشان آنکه شفقت ست آن بود که اگر صاحب این دو وصف را مخیر کنند میان ترک طرفی و ایثار دیگری طرف خلق ترک گیرد چنانکه رسیده است که وقتی حضرت امیر المومنین سید الشهدا امام حسین علیه السلام بحضور امیر المومنین اسد الله الغالب عرض کردند که با من محبت میدارید فرمودند نعم باز عرض کردند که حقتعالی را دوست دارید فرمودند نعم حضرت امام فرمودند که دو محبت در قلب احد جمع نشوند و فرمودند چه میفرمائید در آنکه مخیر کنند میان قتل من و ترک ایمان فرمودند اختیار کنم قتل بر ترک ایمان حضرت امام فرمودند این محبت ست و آن شفقت و علامتی دیگر آنکه هر حسن که بر وعرض کنند بدان التفات نماید و نظر از حسن محبوب نگرداند و علامتی دیگر آنکه وسائل وصول محبوب را دوست دارد و مطیع باشد چه آن محبت و طاعت علت محبت و طاعت محبوب بود قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی و من یطع الرسول فقد اطاع الله نجات و علامتی دیگر آنکه از موانع وصول محبوب اگر خود فرزند بود در هر حد باشد و علامتی دیگر آنکه نزد او ذکر محبوب مولع و مشغوف بود چنانکه در خبر ست من احب شیئا اکثر ذکره و از ان هرگز ملول نشود بلکه هر کرتی که بشنود لذتی و طربی زائد در و پدید آید تا غایتی ذکر محبوب دوست دارد که اگر در اثنا ملامت خود بشنود از ان ملامت لذت یابد و علامت دیگر آنکه محبوب را در جمیع اوامر و نواهی طاعت دارد و هرگز قصد مخالفت حکم او نکند حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره فرمودند المحبة معانقة الطاعة و مباینة المخالفة و از حضرت رویم قدس سره پرسیدند که محبت چیست فرمودند الموافقة فی جمیع الاحوال و علامتی دیگر آنکه هر چه اختیار کند نظر او در ان بر طلب رضا محبوب مقصور بود نه بر غرضی دیگر و علامتی دیگر آنکه اندک مراعات محبوب بسیار داند و بسیار طاعت خود اندک چنانکه حضرت شیخ بایزید بسطامی قدس سره فرمودند المحبة استقلال الکثیر منک و استکثار القلیل من حبیبک و علامتی دیگر حیرت و هیمان ست در مشاهده جمال محبوب چه نظر بصیرت محبان

در پرتو اشعهٔ نور مشاهدهٔ محبوب کلیل و حسیر گردد و از ان حیرت و ہیمان و دہشت و عرق تولد کند و صاحب
این حال اگر در مقام تمکین بود و قوت ابتلاع احوال دارد حیرت و ہیمان از خروج روح تجاوز ننماید و قلب را
از حضور و محافظت ترتیب اقوال و افعال مانع نگردد بلکه چندانکه روح او در مشاهده حیران تر قلب او در
محافظه ہشیار تر لاجرم طلب او این بود که رب زدنی فیک تحیرا و اگر قوت و تمکین چندان ندارد در
غلبات این حال سر رشتهٔ تمیز از دست اختیارش ربوده گردد و علامتی دیگر آنکه مشاهدهٔ محبوب و جمال او
در شوقش نقصان نیارد بلکه بر لحظه در مشاهده و ہر نفس در مواصلت شوقی جدید و تعطشی داعی
هل من مزید در نهاد او انگیخته گردد و چندانکه مراتب قربش زیاده گردد و نظرش بمرتبه فوق آن افتد
و شوق و قلقش در طلب وصول تزاید و تضاعف پذیرد و همچنانکه جمال محبوب را نهایت نیست شوق
محب را غایت نیست و این علامات اندکی ست از بسیار و حصر آن بمجلدات ممکن نگردد و بنا بر کثرت
علامات در تعریف محبت اقوال مختلف ست بر کس بحسب وصفی و علامتی دیگر تعریفی فراخور حال خود
فرموده و همچنین در تعریفات دیگر که اختلاف کرده اند همین سبب ست

جوہر ذات مطلق خود را دو آئینه ساخت یعنی آئینهٔ علمی و صوری و حسن خود سایه خود جلوه داد
یکی ناظر شد و دیگر منظور نام عاشق و معشوق پیدا آمد

توحید حال دل نیست تا بود نهفت	ورنه بگذاف آدمی حق نشود
هر که شد محرم دل در حرم یار بماند	وانکه این کار ندانست در انکار بماند
زمین زاده بر آسمان تاخته	زمین و زمان را پس انداخته

ظهور ربوبیت از بهر وجود اوست و مقصود از ظهور عالم وجود اوست در راه حق تعالی یک قدم ست
که دع نفسک وتعال وقال ابو یزید قدس سره رایت ربی فی المنام فقلت یا رب
کیف الطریق الیک فقال اترک نفسک وتعال

جوہر اتفاق اصحاب طریقت و ارباب حقیقت آنست که اہم ترین مطلوب عشق حضرت
رب العالمین ست و عشق حضرت رب العالمین مقدم ست از عشق بنده زیراکه آن عشق از
مواهب ازلی ست و عشق بنده از اکتساب ست و عشق بر سه نوع ست یکی از ان عشق اکبر ست و آن
عشق الله است که آنرا موهبی گویند و بدان عشق حضرت رسالت مخصوص ست

جوہر حضرت مولوی معنوی شیخ جلال الدین محمد رومی قدسنا الله تعالی ببرکتهم در مثنوی شریف میفرمایند

شاد باش ای عشق خوش سودای ما	ای طبیب جمله علتهای ما

هر کرا جامه ز عشقی چاک شد / او ز حرص و عیب کلی پاک شد

آتش عشقست کاندر نی فتاد / جوشش عشقست کاندر می فتاد

عشق جوشد باده تحقیق را / او بود ساقی نهان صدیق را

عشق را صد ناز و استکبار هست / عشق با صد ناز می آید بدست

تو بیک خواری گریزانی ز عشق / تو بجز نامی چه میدانی ز عشق

باده عالم [illegible] را بیگانگی / [illegible] دیوانگی

هر که جز عشق [illegible] ماکول عشق / [illegible] پیش نوال عشق

[illegible]

[illegible]

و [illegible] عشق و [illegible] گفت و شنید / [illegible] دریایست قعرش ناپدید

هر چه جز عشق خدای احسن ست / گر شکر خواری است آن جان کندنست

چیست جان کندن سوی مرگ آمدن / [illegible] آب حیاتی نازدن

عشق [illegible] / [illegible] ساقی ست

عشق زنده در روان و در بصر / [illegible] چو غنچه تازه تر

عشق [illegible] پاینده / [illegible] بر قیوم واله

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

هر کجا [illegible] آنجا رود / هر [illegible] عاشق جفا آنجا رود

عاشقان را باده خون دل بود / چشمشان بر راه و بر منزل بود

[illegible] ره او کنند / [illegible] راه او کنند

نیست از دیوانه تر   عقل از سودای او کورست و کر

زانکه این دیوانگی عام نیست   طب را ارشاد این احکام نیست

عاشقی پیداست از زاری دل   نیست بیماری چو بیماری دل

دل هم او دلسوزی عاشق هم اوست   روز او هم روزی عاشق هم اوست

نیست شان از جستجو یک لحظه ایست   از پی هم یکزمان شان ایست نیست

در دل عاشق بجز معشوق نیست   در میان شان فارق و مفروق نیست

جمله معشوقست و عاشق پردهٔ   زنده معشوقست و عاشق مردهٔ

در ده ای ساقی یکی رطل گران   خواجه را از ریش و سبلت وارهان

بین سوش بگزین و ترک ریش کن   ترک این ما و من و تشویش کن

من اگر قلاش و گر دیوانه ام   مست آن ساقی و آن پیمانه ام

بر کف من نه شراب آتشین   وانگهی کر و فر مستانه بین

من مرا و خویش را دیدم یقین   هرچه خواهی گو مرا تو بعد ازین

خواه احمق دان و خواهی عاقلم   یافتم من هرچه می خواهد دلم

عاشقم من بر فن دیوانگی   سیرم از فرهنگی و فرزانگی

من نخواهم عشوهٔ دانش شنود   آزمودم چند خواهم آزمود

آزمودم عقل دور اندیش را   بعد ازین دیوانه خواهم خویش را

زین خرد جاهل همی باید شدن   دست در دیوانگی باید زدن

هرچه غیر شورش و دیوانگیست   اندرین ره دوری و بیگانگیست

کار مردان روشنی و گرمی ست   کار دونان حیله و بی شرمی است

اوست دیوانه که دیوانه نشد   این عسس را دید و در خانه نشد

ظاهرا شوریده و شیدا شدم   لیک در باطن همانم که بدم

عقل من گنجست و من ویرانه ام   گنج اگر پیدا کنم دیوانه ام

بین مرا بگذار ای بگزیده یار   تا رسن بازی کنم منصوروار

بست بر پای دلم از عشق بند   سود کی دارد مرا این وعظ و پند

عشق و ناموس ای برادر راست نیست   بر در ناموس ای عاشق مایست

ای عدو شرم و اندیشه بیا	که دریدم پردهٔ شرم و حیا
وقت آن آمد که من عریان شوم	جسم بگذارم سراسر جان شوم
خود همون آیست وهم ساقی و مست	هر سه یک شد چون طلسم تو شکست
رخت خود را من ز ره برداشتم	غیر حق را من عدم پنداشتم

جواہر در عشق عشق بالکسر بسیار دوست داشتن چیزی و نزد اطبا مرضی ست از قسم جنون که از دیدن صورت حسین پیدا میشود و در مصطلحات بمعنی سلام و وداع نیز نوشته چه در اصطلاح آزادان ست که بجای سلام علیک عشق الله گویند و عشق ماخوذ ست از عشقه که آنرا لبلاب گویند چون بر درخت پیچد آنرا خشک کند عشق هم بر هر که طاری شود غیر محبوب محو گرداند و بعضی میفرمایند که عشق غیر مشتق است که خود مادہ واقع شده و بحر العلوم مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که مراد از عشق فرط محبت ست و این عشق صفت حق تعالی هم هست و صفت ملک هم ست و صفت انسان هم ست حقیقت عشق یک ست لیکن نحو تحقق در عشاق مختلف و نحو عشق انسانی اکمل ست از نحو ملکی و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که از عشق در قرآن مجید تعبیر شده بفرط محبت وقتیکه حب شامل شود انسان را بتمامه اعمی گرداند از هر شی سوای محبوب و ساری شود این حب در تمام اجزای بدن و متصل شود بوجود پس میگردد نظر وی در هر شی بسوی محبوب و بیند محبوب را در هر چیز و نه بیند هر چیز را مگر آنکه بگوید اینست محبوب پس نام نهاده میشود این بعشق و روایت کرده شده از حضرت حسین بن منصور حلاج قدس سره وقتیکه قطع کرده شد دست و پا نوشته شد بر زمین از خون حضرت ایشان الله الله و هر جا که واقع شد آن خون و این صفت ست از محبت که بآن انسان متصف ست و هیچ نوع را سوای انسان از آن نصیبی نیست اگرچه ملک باشد ورنه در هر نوع پاره از محبت الهیه بحسب حملوح آن نوع و انسان کامل که عاشق [illegible] بر حضرت حق تعالی همین معنی عشق و بیست و همین معنی عشق حضرت خداوند تعالی است بر انسان کامل که او سبحانه با جمعیت اسما و صفات محب و مشتاق انسان کامل ست که این [illegible] سارییت در همه اسما و صفات چنانکه ساری ست در همه اعضا

دقوا اسے انسان کامل

جواہر عشق صورت بسه وجه است اول آنکه عاشق را مشاهده جناب حق سبحانه و تعالے بدون تقیید بصورت حاصل ست و صورت او را باز نمیدارد و از مشاهده و مقصود وی مشاهده ظاهر باشد نه مشاهده مظهر پس این عشق صورت نیست بلکه عشق حضرت حق تعالی ست که در صورت مشاهده

او سبحانہ میکند و این حال اکمل کاملان ست و ایشان را کہ جمال حضرت حق تعالے در صور جمیلہ مشاہدہ میکنند اصحاب تجلی صوری میگویند دوم آنکہ عاشق در صورت مشاہدہ حضرت حق تعالی میکند و ہمین مظہر مقتصر ست و ازین حال تجاوز نمیکند پس این اقتصار نقصان ست نہ مشاہدہ در مظاہر صور و این عشق صورت اگرچہ عشق حضرت خداوند تعالی ست کہ ظاہر ست دران صورت لیکن این مرتبہ را اہل کمال آدون دانند سوم آنکہ عاشق برنگ و صورت ست و قصد وی مجرد صورت بینی نہ مشاہدہ معنی کہ ظاہر ست دران صورت آن عشق نیست بلکہ صورت پرستی ست کہ عاقبت وے بعد زوال رنگ و صورت حسرت و ندامت و ننگ ست بیتی چند از ابیات گذشتہ بمناسبت مقام مکرر ایراد می یابد

عشق ہاے کز پے رنگے بود — عشق نبود عاقبت ننگے بود
ہرچہ جز عشق خداے احسن ست — گر شکر خواریست آن جان کندن ست
چیست جان کندن سوی مرگ آمدن — دست در آب حیاتے نازدن
عشق بر مردہ نباشد پایدار — عشق را بر حیّ و بر قیّوم دار
عشق آن زندہ گزین کو باقیست — از شراب جانفزایت ساقی است
عشق زندہ در روان و در بصر — ہر دمی باشد چو غنچہ تازہ تر
عشق مولی کی کم از لیلے بود — گوی گشتن بہر او اولے بود
خانہ را من روفتم از نیک و بد — خانہ ام پُر گشت از عشق احد
جز بیاد او نجنبد میل من — نیست جز عشق احد سر خیل من
غرق عشقی ام کہ غرق ست اندرین — عشقہاے اولین و آخرین
قصۂ عشقش ندارد مطلعے — ہم ندارد ہمچو مطلع مقطعے

جواہر بحضرت داود علی نبینا و آلہ و علیہ السلام فرمان رسید حرام گردانیدہ ام بر دلہا کہ در آید
در و محبت من و محبت غیری رع یا خانہ جاے رخت بود یا خیال دوست

جواہر در شرح رسالۂ مکیہ مذکور ست کہ سالکان میان عشق و محبت فرقی گفتہ اند عشق نہایت محبت را گویند و بدایت محبت موافقت ست بعدہ میل بعدہ موانست بعدہ مودت بعدہ ہوا بعدہ خلت بعدہ محبت بعدہ شغف بعدہ تیم بعدہ ولہ بعدہ عشق موافقت آنست کہ دشمنان حضرت حقتعالی یعنی دنیا و شیطان و نفس را دشمن داری و دوستان او سبحانہ را دوست داری و میل و موانست آنست کہ از ہمہ گریزان باشی و حضرت حقتعالی را ہمہ وقت جویان و مودت آنست کہ در خلوت دل مشغول باشی بعجز و زاری و اشتیاق و بیقراری و

سوم آنست که دل را همیشه در مجاهده داری و خلوت آنست که پر کنی جملهٔ اعضاء خود را بدوست و خالی از غیر و محبت آنست که از اوصاف ذمیمه پاک گردی و با وصاف حمیده موصوف و شغف (شدت محبت ۱۲) آنست که از غایت حرارت شوق حجاب دل را پاره گردانی و آب دیده را پنهان داری تا محبت را کسی نداند که محبت سر ربوبیت ست و افشاء سر ربوبیت کفرست مگر بغلبهٔ حال و تیم آنست که خود را بنده محبت و اسیر او گردانی و بتجرید ظاهر و تفرید باطن موصوف گردی و وله آنست که آئینه دل را برای جمال دوست داری و مست شراب جمال گردی و عشق آنست که خود را گم کنی و بیقرار شوی ــ

جوهر حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره العزیز میفرمایند که درین راه خواجگی و غلامی درمیان نیست هر که در عالم محبت راست آمد کار او ساخته شد و حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الحق والدین چراغ دهلی قدسنا الله تعالی بسره میفرمایند که چون محبت شد همه شد ۵

تشنه او میر گر تو زنده	خاک آن در باش گر تو بنده
ذرهٔ درد خدا در دل ترا	بهتر از هر دو جهان حاصل ترا

جوهر سیر و سلوک بی عشق میسر نشود و کسانیکه بنقد نماز و روزه خرسند گشتند از شرف مقامات و علو درجات بی خبر رفتند ۵

هزاران عاقل و فرزانه رفتند	ولی از عاشقی بیگانه رفتند
اسیر عشق شو کازاد باشی	غمش بر سینه نه تا شاد باشی
ز باد عشق عاشق تازگی یافت	ز ذکر او بلند آوازگی یافت
اگر مجنون نمی زین جام خوردی	که او را در دو عالم نام بردی
می عشقت دهد گرمی و مستی	دگر افسردگی و خودپرستی
متاب از عشق رو گرچه مجازیست	که آن بهر حقیقت کارسازیست
ولی فارغ ز درد عشق دل نیست	تنی بی درد دل جز آب و گل نیست
غم عشق از دل کس کم مبادا	دل بی عشق در عالم مبادا

آورده اند که در سالی شصت کرور هشتاد و یک لکه و شصت هزار آدمی در وجود می آیند ازین میان حضرت خداوند تعالی نود هزار عاشقان در وجود می آرد که دنیا بدیشان قائمست و نود هزار انه دار فنا بدار بقا برمی دارد ــ

جوهر حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره فرمودند من احب الله فهو العیش

ومن احب الله فلا عیش له و حضرت شاه مینا قدس سره فرمودند که معنی فهو العیش آنست که خوش شود عیش او زیرا که محب لذت میگیرد بهر چیزی که فرود می آید بر محب از محبوب از مکروه و محبوب مطبوع و نامرغوب و معنی لا عیش له آنست که محب طالب وصال می باشد و خوف انقطاع همیشه دارد لاجرم بدین صفت بی عیش ماند ؎ زندگانی نتوان گفت حیاتی که مراست + زنده آنست که با دوست وصالی دارد + بعضی میفرمایند که محبت ایثار کردن محبوب مر محبوب راست و بعضی میفرمایند محبت اطاعت کردن ست در اوامر محبوب و باز ماندن از نواهی محبوب و راضی بودن بچیزی که برساند از مکروه و محبوب محبت دو نوع ست یکی محبت عام دوم محبت خاص محبت عام محبت صفات ست و محبت خاص محبت ذات و محبت ذات از مواهب ست و محبت صفات از مکاسب و هرچه مواهب ست کسب و عمل بنده را بدو تعلق نیست و هرچه از مکاسب ست طریق اکتساب محبت دوام ذکر ست مع تخلیة القلب عما سوی الله تعالی

چنانچه حضرت مولوی معنوی قدس سره میفرمایند ؎

جهد کن تا ترک غیر حق کنی ‏ ‏ ‏ ‏ دل ازین دنیای فانی بر کنی
در دو عالم ره نیابد فکر غیر ‏ ‏ ‏ ‏ خواه در مسجد برو خواهی بدیر
هر که او بی درد باشد رهزن ست ‏ ‏ ‏ ‏ زانکه بی دردی انا الحق گفتن ست
[illegible] ‏ ‏ ‏ ‏ [illegible]
گفت فرعونی انا الله گشت پست ‏ ‏ ‏ ‏ گفت منصوری انا الله برترست
این انا هو بود در سر ای فضول ‏ ‏ ‏ ‏ ز اتحاد نور نه از راه حلول
زانکه او سنگ سیه بود این عقیق ‏ ‏ ‏ ‏ آن عدو نور بود و این عشیق
جهد کن تا سنگیت کمتر شود ‏ ‏ ‏ ‏ تا بلعلی سنگ تو انور شود
وصف هستی میرود از پیکرت ‏ ‏ ‏ ‏ وصف مستی میفزاید در سرت
چیست مستی حسها مبدل شدن ‏ ‏ ‏ ‏ چوب گز اندر نظر صندل شدن
صبر کن اندر جهاد و در عنا (جهاد ۱۲) ‏ ‏ ‏ ‏ دم بدم می بین بقا اندر فنا
هر که رنجی دید گنجی شد پدید ‏ ‏ ‏ ‏ هر که جدی کرد در جدی رسید (کوشش ۱۲)
میزند جوش ز دل راز و گر یک زبان ‏ ‏ ‏ ‏ بعبارات دگر می کشد این مضمون را (تنگی و توانگری ۱۲)
گر بلعلش نرود دل چه کسی ‏ ‏ ‏ ‏ بکمند دگرے میکشد این مفتون را

کس ندانست که آن قبلهٔ عشاق کجاست — اگرچه هر گوشهٔ ابروی بتی قبله نماست

المجاز قنطرة الحقیقة

عشق از معموره میخواند بویرانی مرا — عاشق ویرانه کرد این کنج تنهائی مرا

عقل دانائی فروشد عشق نادانی پسند — حکم دانائی مسلم داشت نادانی مرا

دل پریشان بود با زلف پریشان جمع شد — وجه جمعیت شد این جمع پریشانی مرا

شراب محبت حق بنوش و از آتش شوق او بجوش و اندر عشق او بخروش و بشکرانه آن هزار جان بفروش غذای نفس اکل و شرب ست و غذای قلب محبت و معرفت و غذای روح انس و قرب و غذای سر مشاهده دوست و غذای محبت درد و بلا و غذای همت گدایان و شکستگان حق آمده همت بدن طاعت حق است و همت زبان ذکر دوست و همت دل محاضره و همت روح مشاهده و همت سر ابروی دوست که کعبهٔ عاشقانست و محراب شیفتگان رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرموده وقتیکه دوست دارد خدا بنده را بگیرد الله در دل او نوحه و فرموده هر که بگرید از ترس خدا بخشد او را خدا گناهان او را اگرچه بشمار قطره باران باشد

عشق همین سوختن و ساختن ست و در فراق چشیدن و خون جگر خوردن

جواهر عاشق تا سر نفس را بتیغ مجاهده نیندازد و تاج سروری و رعنائی را دور نکند هرگز همای سعادت عشق بروی سایه نیفگند

تا مرد به تیغ عشق بی سر نشود — در مذهب عاشقان معطر نشود

هم عشق طلب کنی و هم سر خواهی — آری خواهی و لی میسر نشود

جواهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره فرموده اند که باصطلاح صوفیه محبت ذاتیه عبارت از انبساط و تعشقی ست بجناب حق سبحانه و تعالی بی آنکه آن را سببی دانند یا موجبی شناسند بلکه میل و انجذابی ست که بر دفع آن قدرت نباشد

بیدلان را دلبران جسته بجان — جمله معشوقان شکار عاشقان

تشنگان گر آب جویند از جهان — آب هم جوید بعالم تشنگان

دست اشکسته برآور در دعا — سوی اشکسته بود فضل خدا

باده از ما مست شد نی ما ازو — قالب از ما هست شد نه ما ازو

رو بگو یار خدا یا تو زود — چون چنین کردی خدا یار تو بود

گفت پیغمبر که یزدان مجید / از پی هر درد درمان آفرید

جوهر مآل محبت دنیا حسرتست و ندامت و ثمرهٔ محبت دین جنت و نتیجهٔ محبت حضرت خداوند تعالی حضرت خداوند تعالی است و هی سعادت ه تو و طوبی و ما و قامت یار - فکر هر کس بقدر همت اوست -

جوهر از خواص عشق ست که کافر را مومن کند و مومن را محقق و ملحد را موحد کند و منکر را مصدق و منافق را موافق کند و متکبر را متواضع و عاصی را مطیع کند و مطیع را مطاع و اشرار را ابرار کند و ابرار را محرم اسرار و سوقی را صوفی کند و بنده را خواجه و باکار را بیکار کند و بیکار را ماجور و بی درد را دردمند کند و دردمند را مسرور و غافل را آگاه کند و خفته را بیدار و نامرد را مرد کند و مرد را فرد و مجبور را مختار کند و مختار را بی اختیار اول می سوزد و آخر می سازد آزادی در بند اوست و رستگاری در کمند او

جوهر بدانکه بیان عشق جز بزبان عشق راست نیاید کسی سر عشق را جز عشق ندانسته ه

عشق را هر دم نوای دیگرست / در سر عاشق هوای دیگرست
حسن مطلق راست هر جا جلوهٔ / زان دلم هر لحظه جای دیگرست
عشق مضراب دگر میزند این قانون را / هر بصحرای دگر میدهد این مجنون را
میزند جوش ز دل راز دگر لیک زبان / بعبارات دگر میکشد این مضمون را
گر بزلفش نرود دل چکند هر شکنی / بکمند دگری میکشد این مفتون را
کس نه دانست که آن قبلهٔ عشاق کجاست / گرچه هر گوشهٔ ابروی بتی قبله نماست
از مقید سوی مطلق سفری دارد عشق / مستقر دیگر و راه دگری دارد عشق

جوهر ولایت نبی افضل از نبوت اوست چه ولایت جهت حقیقت اوست و نبوت جهت ملکیه و رسالت جهت بشریت و فقها گویند هر که گوید که ولی افضل از نبی ست کافرست نهایت عقل بدایت ولایت ست و نهایت ولایت بدایت نبوت ست ما بمثابه جنینیم و ولی بمثابه طفل و نبی بمثابه بالغ شیخ سعدالدین حموی گفته نهایة الانبیا بدایة الاولیا ست یعنی بدایت ولایت ولی متابعت و مطاوعت شرائع است که نهایت کار نبی ست ولایت چهار قسم ست اول ولایتی که باطن نبوت مطلقه است ثانی ولایت مقیده هر نبی ثالث ولایت مطلقه هر نبی و آن در محمد ست که اقتباس ولایت انبیاست و در دیگر انبیا مشکوة ولایت اولیاست رابع ولایت مطلقه عام که مخصوص سوت نیست و هر یک را خاتمی ست و خاتم قسم اول حضرت امیر المومنین علی ست و لهذا فرموده است اگر اهل کتب اربعه جمع شوند حکم کنم بر هر یکی از ایشان بکتاب او و خاتم ولایت مقیده

محمدیه بزعم شیخ محی الدین محمد بن العربی الحاتم الطائی الاندلسی واتباع نفس نفیس شیخ است
موید الدین جندی در شرح فصوص گویا شیخ در اول محرم در ۱ شبهه از بلاد اندلس بخلوت نشسته ونه
ماه طعام نخورده در اول عید مامور شده به بیرون آمدن ومشرشد باینکه خاتم ولایت محمدیه است وخاتم
ولایت مطلقه محمدیه مهدیست که از نسل آنحضرت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم است وحضرت
سید علی همدانی قدس سره در حل فصوص میفرماید خاتم ولایت مقیده محمدیه بمرتبه قلب محمد رسد
وخاتم ولایت مطلقه بمرتبه روح وخاتم ولایت عامه عیسی علیه السلام ست وبعضی برانند که روح عیسیؑ
در مهدی بروز کند ونزول عیسیؑ عبارت ازین بروزست ومطابق اینست لا مهدی الا ابن مریم

جواهر ولایت بکسر ملک یک بادشاه وزمین آباد ان ومتکفل کار کسی شدن ودوستی وتفرقت
وحکومت وتقرب بنده نیک با خداوند تعالی وبفتح یاری دادن وصداقت وولی دوست وصدیق
ویاری دهنده ومتصرف وصاحب وخداوند وبنده نیک مقرب جناب حق تعالی واین لفظ مقطوع الاضافه
می آید چنانکه ولی عهد وولی نعمت وغیره

جواهر ولایت عبارت ست از قیام بنده بحق تعالی واین دولت عظمی وسعادت کبری تا آن
می تواند بود که حق تعالی متولی بنده شود وحافظ وناصر او گردد تا او را بدین مرتبه که نهایت مقام
قرب وتمکین ست برساند وولی کسی را گویند که حق سبحانه وتعالی بحفظ خود او را از عصیان ومخالفت
محفوظ نگاهدارد تا بنهایت ولایت که وصول بحق ست برساند بایمعنی ولی فعیل بمعنی مفعولست
ومی تواند بود که ولی فعیل بمعنی فاعل باشد

جواهر در ولایت مطلقه ومقیده بدانکه شیخ رکن الدین شیرازی قدس سره در نصوص الخصوص
فی شرح الفصوص میفرمایند که آنچه شیخ اکبر قدس سره در فتوحات در فصل ثالث عشر در جواب
سوالات حکیم ترمذی ودر فصل رابع عشر ودر فصل خامس عشر فرمودند مضمون آن بطریق اجمال
اینست که ولایت منقسم میگردد بر دو قسم مطلقه ومقیده وولایت مطلقه صفتی ست که من حیث هی هی
جناب خداوند تعالی راست ان الله هو الولی الحمید ومظهر آن در عالم ملک عیسی ست علی نبینا
وآله وعلیه السلام که ختم ولایت بوی شود که بعد از وی ولی نباشد وولایت مقیده هم صفتی است
الٰهیه از آن روی که مستندست بانبیا واولیا وقوام این مقیده بآن مطلقه است یعنی فیضی ست
که از مطلق ولایة احدیه باشخاص انبیا واولیا فائض میگردد وآن مطلقه کلیه ومقیده جزئیه
بوی جزوی ظهور میکند وظهور این فیض در مقید بحسب مرتبه صاحب آنست پس ولایت مقیده

محمدی اتم واکمل ولایت سائر انبیا و اولیا باشد چراکه او بهتر و مهتر همه آمد و نبوت همه انبیا با ولایت ایشان
در تحت نبوت و ولایت محمدی ست چون نور کواکب در تحت نور آفتاب و ولایت دیگر اولیا مندرج
در تحت ولایت انبیا چراکه ایشان افضل واکمل اند از اولیا پس ولایت محمدی به نسبت با ولایت انبیا
بمثابه مطلقه بود و باز ولایت دیگر انبیا به نسبت با ولایت اولیا بمثابه مطلقه بود و هر یکی ازین ولایت
مطلقه و مقیده محمدی و دیگر انبیا مقتضی مظهریست که ختم آن مطلق و آن مقید دران مظهر بود
در عالم ملک و شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که من خاتم ولایت مقیده محمدی ام و مهدی
آخر الزمان که از نسل رسول صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ست خاتم ولایت مطلقه محمدی
باشد پس مفهوم سخن این باشد که شیخ اکبر قدس سره در ولایت بمرتبه قلب محمد صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم رسیده بود و بعد از وی هیچ ولی بمرتبه دل محمد صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم
نرسید و این معنی ختم شد بروی ولیکن ولایت دیگر انبیا ختم نشد و ایشان را وارثان هستند کسانی
که در ولایت بمرتبه دل ابراهیم یا موسی یا عیسی علیهم السلام رسد و تا زمان ظهور و نزول عیسی علی نبینا وآله
وعلیه السلام این طائفه باشند لیکن عیسی ع نزول کند و بولایت ظهور کند و هر ولی که در زمان وی بوجود
در آید و ختم ولایت شود تا قیامت برخیزد و شیخ اکبر قدس سره در اول فتوحات میفرمایند که در مکاشفه
که مرا بود با روح محمدی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم رسول مرا خاتم ولایت مطلقه بنمود
یعنی عیسی علی نبینا وآله وعلیه السلام و مرا از پس قفا ختم ولایت بداشت و محمد صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم بحضرت ایشان فرمودند که این پسر تو و خلیل تو و عدیل تست پس من بدانستم
که من خاتم ولایت مقیده محمدی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم ام و او خاتم ولایت علی الاطلاق
چراکه بعدیل مساوی بود و چون ازان مکاشفه باز آمدم تعبیر آن بهمت کردم که من ختم ولایت
محمدی ام پس بجهت تحقیق این تعبیر با مشائخ آن عصر این واقعه بگفتم و نگفتم که بیننده آن واقعه
کیست مشائخ جمله تعبیر باین کردند که این بیننده ختم ولایت محمدی صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم خواهد بود

جوهر بدانکه ظهور ولایت مطلقه و نبوت مطلقه از جوهر اول ست و جوهر اول روح محمدی ست
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم که اول ما خلق الله روحی پس محمد صلی الله تعالی علیه
وآله واصحابه وسلم پیش از آدم علی نبینا وآله وعلیه السلام نبی بوده باشند باعتبار روح که فرمودند
کنت نبیا وآدم بین الماء والطین واکنون ازین عالم سفر فرمودند و در عالم تحقیق پیوستند
هم نبی باشند بحکم لا نبی بعدی چراکه نبوت حضرت ایشان جوهریست و نبوت دیگر انبیا عرضی بود قطع کم

و در ہر دوری از دور نبوت حقیقت وہی دائر و سائر بود تا بخاتمہ رسید دور خود را تمام کرد چہ نقطہ
اول بنقط آخر پیوست دور نبوت ختم گشت او مرکز بود ایشان دائرہ در ہر دوری یک فرد کامل
متشخص معین گشت اول فرد کامل آدم علیہ السلام ست و آخر فرد کامل او خاتم علیہ الصلوۃ والسلام ست و در وسط فرد اول
و خاتم جملہ افراد انبیا ظاہر گشتند و بست و ہشت انبیا از ایشان نبوت کلی دارند از بست و ہشت
اسم کلی الہی ظہور یافتہ اند و فیض یک اسم یک نبی را مفیض گشتہ بخواص آن اسم افعال و اطوار
و اقوال ایشان از ایشان ظاہر شد از باطن ہر نبی یک ولی در عصر آن نبی مخصوص ظہور یافتہ
چنانچہ در عصر موسی ہارون و در عصر سلیمان آصف و در عصر نبی ما حضرت علی کرم اللہ تعالی وجہہ
جواہر شیخ اکبر فرمودہ کہ ولایت عامہ باقیست و تشریع مجتہدان باقیست و نہ بینی کہ نبوت و تشریع بان
سرور مختوم ست و بعد او تشریع نیست و مقصود شیخ اکبر از بقاء نبوۃ عامہ آنست کہ یک مرتبہ در ولایت ست
کہ در ان مرتبہ انبا از غیب میرسد آنرا شیخ اکبر نبوۃ عامہ نام نہادہ برای اینکہ انبا از غیب میرسد
این انبا در اکثر تفسیر احکام شریعت باشد و گاہی بعضی را انبا احکام فرعیہ نیز میشود لیکن نہ مطلقا بلکہ
باحکام مقررہ در شرع محمدیہ بدون زیادۃ و نقصان و انبا بانوجہ میشود کہ شریعت مقررہ محمدیہ اینست و درین
ہیچ شائبہ تشریع نیست بلکہ معرفت تشریع مقرر از رسول خاتم الرسل ست و صاحب این مقام خلیفۃ اللہ
نامیدہ می شود و عیسی علیہ السلام بعد نزول صاحب این مقام ست کہ احکام مقررہ در شریعت محمدیہ
بہ انباء غیبی معلوم کردہ عمل بآن خواہد کرد بنا آنکہ شریعت محمدی ست و ہمچنین امام محمد مہدی
موجود احکام شرعیہ از غیب باو معلوم شود و یک ملک باو موکل خواہد بود کہ انبا آن کہ حکم شریعت
محمدیہ اینست کہ درین شائبہ تشریع اصلا نیست و قول مجتہدان کہ واجب العمل ست باینجہت ست
کہ آنسرور صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم تشریع اجتہاد فرمودند و حکم مستخرج باجتہاد مجتہد
و تتبع او واجب گردانید پس این تشریع رسول ست ہمچو تشریع صلوۃ و زکوۃ و غیر آن از احکام
تشریع جدید اصلا باقی نیست مختوم و منقطع شد نبوت تشریع و رسالت اگرچہ منقطع است بعد
آن سرور صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم لیکن اولیا امت را کہ علما صلحا اند مر نبوت
اللہ تعالی عطا فرمودہ است باین معنی کہ در زمرہ انبیا محشور شوند و نبوت ایشان در دار دنیا
ظاہر نیست چنانکہ عیسی علیہ السلام بعد نزول اگرچہ مشرع نخواہند بود و تابع شرع محمدی خواہند بود
و مراتب نبوت ایشان عند اللہ باقی ست اگرچہ تشریع از ایشان نخواہد شد و اللہ تعالی
مخصوص گردانید این امت را بآنکہ گردانید در ایشان علما مخصوص گردانید علما را باجتہاد در احکام شرعیہ

جوہر بعضی میفرمایند که ولی سه نوع ست یکی بمجرد ایمان بغیر عمل صالح و اجتناب از محرمات و معاصی قال الله تعالی الله ولی الذین امنوا و این ولایت مخرج ست از عداوت کفر و متوصل بمحبت حضرت حق تعالی دوم ولی کسی ست که متوالی بود طاعت او بغیر تخلل عصیان سوم درجه ولایت که آن بعد درجه نبوت ست و هو ولایة الاجتباء والاختصاص والاصطفاء قال الله تعالی یجتبی الله من یشاء و یهدی الیه من ینیب و هو تنزیه السر عن ملاحظة الاکوان مع ملازمة الطاعة و ترک العصیان

جوہر حضرت امام قشیری قدس سره میفرمایند که ولی را دو معنی ست یکی فعیل بمعنی مفعول و آن شخصی ست که حضرت خداوند تعالی برخود گرفته است کار او چنانکه فرمود و هو یتولی الصالحین پس او را لسپار و بسوی او بحفظ بل همیشه بعنایت خود گرفته است رعایت او دوم فعیل بمعنی فاعل و آن شخصی ست که برخود گرفته است عبادت و طاعت حضرت خداوند تعالی بغیر تخلل عصیان

جوہر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره میفرمودند که روا باشد که ولی بداند که ولی ست بجهت آنکه این ولایت از کرامت و نعمت حضرت خداوند تعالی ست پس دانستن وی موجب زیادت شکر باشد و بعضی گویند روا نباشد بجهت آنکه این دانستن موجب امن باشد از خوف عاقبت و درین خطر عظیم ست

جوہر ولایت حقیقت عامه است که شامل نبی و ولی ست و ولایت اولیا تابع نبوت انبیاست فاما اظهار اسرار و حقائق که از مقام ولایت ست در انبیا مختفی ست بآن معنی که انبیا مبعوث بجهت تشریع شرائع و تبلیغ احکام اند چه شرع تکلیف امر باعمال مخصوصه است یا نهی از اعمال مخصوصه و اگر از انبیا اظهار اسرار حقیقت واقع می شود آن از مقام ولایت نبی ست نه از مقام نبوت او چه نبوت تشریعی پیام احکام ست نه اظهار اسرار و بعد از ختم نبوت ظهور ولایت ست زیرا که از ظاهر بباطن می توان رسید چون نبوت مختتم گشت ولایت بی انضمام نبوت یعنی ولایت محض باقی ماند و از لباس نبوت عاری شد

جوہر حضرت خواجه معروف کرخی قدس سره میفرمایند که علامت اولیاء حضرت خداوند تعالی سه است اندیشه ایشان حضرت خداوند تعالی بود و قرار ایشان بحضرت خداوند تعالی و شغل ایشان هم بحضرت خداوند تعالی

جوہر حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که خاتم الاولیا ولی بود قبل نشات عنصری و

ولایت باقی اولیا بعد تسویہ نشات عنصری و بدن عنصریت و خاتم الولایت کہ عیسی ست بعد نزول از آسمان بامداد و فیض محمدی ولی بود قبل از نشارت عنصری۔

جوہر بدانکہ بایذای اولیا غضب حضرت خداوند تعالی متوجہ می شود و ایذاء اولیا آنزمان غضب می آرد کہ ولایت ایشان معلوم باشد والا ماخوذ نشود مگر بقدر آنکہ ماخوذ شود از ایذای عامہ مومنین و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ از رحمت حضرت خداوند تعالی ست کہ اولیاء استور گردانید از عامہ ناس زیرا کہ عوام مجبول بعدم تعظیم و تکریم بنی نوع خود اند پس عامہ بجبلت خود انکار فضل اولیا کنند پس اگر ولایت دانستہ انکار آرند مورد غضب گردند لہذا اولیا را مستور گردانید تا از انکار غضب نرسد کہ این جہل عذر می تواند بود و این حکم خلاف حکم انبیاست کہ ایشان را با معجزات فرستادہ و مستور نساختہ پس انکار ایشان موجب عوض غضب خواہد شد

جوہر بدانکہ تا شرائط ولایت کہ تخلق باخلاق اللہ است پیدا نشود ولی نگردد و شرائط ولایت آنست کہ سالک از خیالات وہمی منزہ گردد و وجودات فعلی و صفاتی و ذاتی خود را در فعال و صفات و ذات جناب حق سبحانہ و تعالی فانی کند آنگاہ او متخلق باخلاق جناب الہی بود آنزمان ولی باشد و اسمی از اسماء جناب حق سبحانہ و تعالی ولی ست کہ وہو الولی الحمید پس این ولی مظہر اسم ولی گردد۔

• جوہر قدوۃ المحققین حضرت شیخ ابراہیم شطاری قدس سرہ در شرح جام جہان نما مسمی بآئینہ حقائق نما میفرمایند کہ ولایت باطن نبوت ست و نبوت ظاہر ولایت پس ولایت لازم نبوت ست یعنی بے ولایت نبوت ظاہر نمی شود چرا کہ ولایت قرب حق تعالی ست تا نبی را قرب نباشد معجزہ کہ اثر قدرت مطلق ست از وی ظاہر نگردد و فیض مطلق را بخلق رسانیدن نتواند و خلق مقید بحق مطلق نرسد چرا کہ میان حق و خلق واسطہ نبی ست و در ہر عصری در ہر دوری اگر آن واسطہ درمیان نباشد مقید بمطلق ہرگز نرسد

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالے بسرہ العزیز فرمودند کہ شیخ را ہم ولایت باشد و ہم ولایت ولایت آن باشد کہ مریدان را بحضرت خداوند جل و علا میرساند و آداب طریقت تعلیم میفرماید و انچہ میان او و میان خلق ست آنرا ولایت گویند و انچہ میان او و میان حضرت خداوند تعالی ست آن ولایت ست و آن خاصہ محبت ست چون شیخ از دنیا رحلت کند ولایت را با خود ببرد اما ولایت باکسی تسلیم کند و اگر او نہ بدر و اباشد کہ

حضرت خداوند تعالی آن ولایت او بدیگری دهد

جوهر بدانکه ولایت قطعاً منقطع نگردد که صفت جناب الهی ست قال الله تعالی وهو الولی الحمید صفات جناب الهی ازلی وابدی اند پس ولایت دایما باشد و وصول بحضرت الهی ممکن نیست هیچ کس را از نبی وغیر نبی الا بولایت —

جوهر شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که ابدال قسمی از اولیا الله تعالی اند هر وقت که خواهند بدل خود قائم کنند مشابه در صورت وجائی که روند مثل خود صورتی روحانی بنشانند بوجهی که رائی را شک نباشد در بودن عین او و در نفس الامر عین او نیست و اگر جناب خداوند تعالی بدل کسی صورت قائم کند واوندانند که بدل من صورت قائم ست آن شخص از ابدال نیست و آن هفت اند وایشان اقطاب اقالیم [illegible] اند تدبیر هر اقلیم بدست هر یکی از انهاست و صاحب اقلیم اول بر قدم حضرت خلیل الله است و ثانی بر قدم حضرت کلیم الله و ثالث بر قدم حضرت هارون و رابع بر قدم حضرت ادریس و خامس بر قدم حضرت یوسف و سادس بر قدم حضرت عیسی و سابع بر قدم حضرت آدم علی نبینا و آله و علیهم السلام و آنچه در افواه عوام افتاده که خاصه ابدال آنست که چون یکی از انها بمیرد دیگری بجایش نشیند لا طائل محض که این حکم اکثر اولیاست بلکه شان قطب الاقطاب هم همین ست و در مصطلحات حضرت شیخ کمال الدین عبد الرزاق کاشی قدس سره مذکورست که بدلا آنها اند که هر وقت که خواهند بدل خود صورتی قائم کنند و آن هفت اند بر قدم حضرت خلیل الله اگر از بدلا همین ابدال قصد فرموده اند پس مخالف شیخ اکبر اند و اگر از بدلا قوم دیگر از اولیا قصد فرموده که مشارک اند ابدال را درین وصف مخالف شیخ اکبر نیستند وحضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که گاهی نامیده می شوند نقبا با بدال و ایشان دوازده اند وبعدد بروج افلاک هر نقیب عالم ست بخاصیت هر برج و آنچه مودع است دران برج از اسرار و تاثیرات کواکب و خواص کواکب را وقتیکه نازل شوند در برجی از بروج و این نقبا مطلع شدند علم شرائع را و استخراج میکنند خبایای نفوس و مکر نفوس و امثال آن و ابلیس مکشوف می باشد نزد ایشان و میدانند از ابلیس که نمیدانند ابلیس در نفس خود و ایشان میدانند نفس سعید و شقی و گاهی نامیده می شوند رجبیون با بدال و عدد ایشان چهل ست و سبب تسمیه برجبیون آنست که در رجب قائم می شوند بمقام خود و در باقی سال کتب می کنند چون رجب داخل می شود مستولی می شود در اول روز ثقل عظیم بر ایشان که طاقت حرکت انگشت نباشد

و در روز دوم اندکی ثقل رفع می شود و در سوم تمام ثقل زائل می شود و بر ایشان کشف سے شود
در رجب و بعض آنها را تمام سال باقی می ماند و من ملاقی شدم یکی از ایشان که کشفش تمام
سال باقی مانده بود و بر وی منکشف شده بود حال روافض میدید آنها را تمام سال خنازیر اگر
و توبه بصدق دل می نمود انسان می دید. و اگر از زبان توبه کاذب میکرد او همون خنزیر می دید
و میگفت تو در دعوی توبه کاذبی

جوهر در ثمرات الحیات مذکور ست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره روزے
بین النوم و الیقظه جناب مستطاب سید العرب والعجم صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم را دیدند که
آنسرور سینه مبارک خود را بر سینه ایشان مالیدند و فرمودند که ترا حضرت حق سبحانه وتعالی مقام
خاتم الولایت عطا فرموده بعد از انتباه تعبیر این معامله چنین کردند که چون خاتم الولایت
یکی بیش نیست وقبل ازین نیز بعضی اهل اشارت بشارت بخصوصیت این مقام یافته اند
پس می تواند بود که در هر عصری خاتم الولایتی باشد و وی بسبب اعانت و هدایت اهل آن عصر را
از حضرت حق تعالی رحمتی و عنایتی باشد و فرمودند که جناب حق تعالی یکی را از اولیا بمرتبه
مخصوص می کند که جمیع انبیا و اولیا از وی فیض اخذ میکنند و مستفیض می شوند. او را خاتم الولایه
میگویند و این مقام حضرت امام محمد مهدیست رضی الله تعالی عنه و فرمودند که اگر کسے از طریق
استبعاد در اید و سوال نماید که هرگاه کمالیت اولیا از متابعت انبیاست فکیف ممکن باشد
که یکی از اولیا بمرتبه مخصوص آید که خاتم الانبیا نیز از وے استفاضه نماید جواب او اینست که علما
طریقت فرموده اند که اخذ فیض خاتم النبوت از خاتم الولایت بمثابه اتخاذ مال صاحب مال است
از خزینه دار خویش

جوهر بعضی از اقطاب صاحب تحکم عظیم اند و قدم ایشان بر رقاب ولی الله است
و این مرتبه ایست که صاحب آنرا صولت و غلبه است بر همه اولیا و گاهی این مرتبه با قطبیت جمع
می شود چنانکه حضرت غوث الثقلین سید عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالے بسره المبارک
قطب الاقطاب بودند و صاحب این مرتبه چنانکه فرمودند قدمی علی رقاب کل ولی الله
و همه اولیا امر حضرت ایشان قبول فرمودند و مولانا عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی میفرمایند کسی که
این قول را از شطحیات شمار کرد او خاطی ست و حضرت شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند که
من ملاقات کرده ام شخصی را در زمان خود که باین مرتبه رسیده بود لیکن حضرت سید عبد القادر جیلانی

رضی الله تعالی عنه اتم بودند ازین شخص در امور و مراتب

جوهر چنانچه جمیع انبیا اقتباس نور نبوت تشریعی از مشکوة خاتم الانبیا می نمایند جمیع اولیا نور ولایت از آفتاب ولایت خاتم الاولیا می برند لهذا ولایت خاتم الاولیا مسمی بولایت شمسیه است و ولایت سائر اولیا مسمی بولایت قمریه چه ماخذ نور ولایت جمیع اولیا ولایت مطلقه خاتم الاولیاست همچنانکه نور قمر مستفاد از شمس ست

جوهر بدانکه مرجع و ماخذ نبوت نبی ولایت خود ست که عبارت از جهت قرب اوست بحضرت خداوند تعالی و قوت نبوت بحسب قوت ولایت خود اوست آنمقدار که اورا قرب باحقتعالی باشد همان مقدار تصرف او بر خلق باشد چه اگر آن قرب معنوی که ماخذ علوم و احکام است نباشد نبوت و رسالت نتواند بود و تا ولایت بکمال نرسد نبوت ظاهر نمی شود ازینجهت فرموده اندکه نهایة الولایة بدایة النبوة چه تا از مبدء فیاض استفاضه علوم و احکام ننماید بدیگران نتواند رسانید

جوهر بدانکه ماخذ ولایت غیر نبی نبوت ست پس نبی همچو آفتاب بود و ولی مثل ماه زیراکه نور ماه مستفاد از آفتاب ست همچنان نور ولایت غیر نبی مستفاد از نبوت نبی ست و نور نبوت نبی از آفتاب ولایت خود می تابد

جوهر قال الله تعالی الله ولی الذین آمنوا فرمود الله تعالی الله تعالی یاری کننده و نعمت دهنده و بنده نواز و یار مومنان ست و فرمود بعض کبار دو ولایت است الولایة بالفتح المحبة و بالکسر التصرف یکی ولایت ست که بیرون آورده می شود از عداوت کفر و این ولایت مر عام مومنان راست پس گفته می شود مومن ولی خداست و تعریف ولی خاص از رسول صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم پرسیدند از اولیا فرمودند آنانکه چون دیده شوند یاد کرده شود خدا ولی آنست که بدیدن وی خدا یاد آید و از غیر وی دل سرد گردد و آمده است در خبر الهی فرمود خداوند تعالی اولیاء خاص کسانی اند که ایشان در یاد من باشند و من در یاد ایشان باشم بعضی گفته ولی سه نوع ست یکی بمجرد ایمان بغیر عمل صالح و اجتناب از محرمات و معاصی لقوله تعالی الله ولی الذین آمنوا و این ولایت مخرج ست از عداوت کفر و متوصل ست بمحبت حق دوم ولی کسی ست که متوالی بود طاعت او بغیر تخلل عصیان و این نیز علامت ولی عاست که بزبان اهل شریعت و بقانون اصطلاح علما باشد گویند و بغیر این معنی اطلاق این لفظ نکنند بلکه فاسق و ظالم گویند سوم درجه ولایت که آن بعد درجه نبوت ست و هو ولایة الاجتباء و الاختصاص و الاصطفاء

و امام قشیری گفت مر ولی را دو معنی ست یکی فعیل بمعنی مفعول و آن شخصی ست که حق سبحانه برخود گرفته است کار او را چنانکه فرمود وهو یتولی الصالحین پس او را نسپارد بسوی نفس او و حفظ بل همیشه بعنایت خود گرفته است رعایت او و دوم فعیل بمعنی مبالغه است از فاعل و آن شخصی ست که برخود گرفته است عبادت و طاعت حق تعالے

جواهر نبوت بمعنی انبا و اخبار یا تبلیغ ست و نبی آنست که از ذات و صفات و اسماء الهی و احکام خبر دهد و اخبار حقیقی پیش اهل تحقیق اولا بالذات انسان عقل کل ست که مبعوث ست بجهت انبا بی واسطه بجانب نفس کل و بواسطه بسوے نفوس جزویه و هر نبی از انبیا از زمان آدم تا زمان خاتم مظهریست از مظاهر نبوت روح اعظم که عقل کل ست پس نبوت عقل اول دائمی باشد و نبوت مظاهر زائل عرضی

جواهر در قول بدایة الاولیا نهایة الانبیاء در لطائف اشرفی مذکورست که حضرت قدوة الکبرے سید اشرف جهانگیر سمنانی قدس الله تعالی سره العزیز میفرمودند که در ملازمت حضرت شیخ علاء الدوله سمنانی قدس الله سره المبارک جماعتی نشسته بودند و بحث بدایة الاولیا نهایة الانبیا می گذشت فرمودند جماعتی که گفته اند بدایة الاولیا نهایة الانبیا آنرا عذری هست که ایشان ازین سخن این خواسته اند که بدایة الاولیا نهایة الانبیاء فی الشریعة و نهایة الاولیا بدایة الانبیا فی الطریقة

جواهر خاتم الاولیا عبارتست از حضرت امام محمد مهدی رضی الله تعالی عنه که موعود جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم اند چنانچه در دور نبوت کمال احکام شرعیه در زمان شریف حضرت خاتم الانبیا بظهور پیوسته مختتم گشت در دور ولایت نیز حقائق و معارف و اسرار الهی در دور خاتم الاولیا بکمال رسیده بآنحضرت مختتم شود و بحقیقت خاتم الاولیا همان حقیقت و باطن خاتم الانبیاست که نشاه وی بطریق بروز نه بطریق تناسخ ظاهر گشته چنانچه جمیع انبیا اقتباس نور نبوت تشریعی از مشکوة خاتم الانبیا می نمایند جمیع اولیا نور ولایت از آفتاب ولایت خاتم الاولیا اقتباس می کنند لهذا ولایت خاتم الاولیا مسمی بولایت شمسیه است و ولایت سائر اولیا مسمی بولایت قمریه چه ماخذ نور ولایت جمیع اولیا ولایت مطلقه خاتم الاولیاست همچنانکه نور قمر مستفاد از شمس ست کما مر آنفا و خاتم الرسالت و خاتم الولایت قبل از وجود عنصری ولی بودند و ولایت اولیاء دیگر بعد آمدن در نشاء عنصری ست

جواهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک

فرمودند که انبیا را علم کامل وعمل کامل باشد ایشان ساعی اند. آنچه ایشان اظهار کنند آن معجزه باشد واولیا را نیز علم کامل وعمل کامل باشد فرق همین ست که ایشان مغلوب باشند آنچه از ایشان در ظهور آید آن کرامت باشد وبعضی مجانین باشند که ایشان را نه علمی باشد ونه عملی انگاه از ایشان خرق عادت معائنه افتد آنرا معونت گویند وطائفه باشند که ایشان را اصلا ایمان نباشد چون اهل سحر وغیر آن چیزی که از ایشان دیده شود آنرا استدراج گویند

جوہر لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل مرا با الله تعالی اوقتی ست که نه وسعت کند مارا در انوقت هیچ فرشته مقرب ونه نبی مرسل یعنی آنسرور علیه السلام را از جهت ولایت جامع او قربے ست که دران غیر شریک نمی تواند شد بلکه او هم بجا انه که مرسل ست دران قرب نمی تواند شد. درین اشاره است بآنکه ولایت آنسرور علیه السلام افضل ست از نبوت او دانیست معنی ان ولایة افضل من النبوة که ولایت نبی از نبوت او افضل ست نه آنکه ولایت ولی افضل باشد از نبوت ـ شرح مثنوی

جوہر بدانکه علما را درین اختلاف ست که خضر بشر ست یا ملک بعضی ملک گویند وبعضی بشر وکسانیکه بشر گویند نیز اختلاف دارند بعضی نبی گویند وبعضی رسول وبعضی ولی ونام ایشان بلیا بن ملکان بود وخضر لقب وابو العباس کنیت ودر خضر سه لغت ست فتح خا با کسر ضاد وکسر خا با سکون ضاد وفتح خا با سکون ضاد وخضر پیری بلند بالا امرد وشی اندک سبزی گرائیده کشیده موے تنگ عارض کشاده ابرو دست وپا اندک سختی نرم خوے غمزده لباسی کم التفاتے سبک گامی کوتاه جامے خرد دستارے کهنه درشت جامه بی تکلف بے رعونت ناگاه در اید چنانکه نتوان دانست که از کجا در آمد وناگهان غائب شود چنانکه نتوان دانست که کجا رفت وخضر پسر ملکے از ملوک بوده است پدر وی خواست که وی را بجای خود بنشاند خضر قبول نکرد از پدر بگریخت بجزائر دریا پیوست وبعضی گفته اند که از نسل بنی اسرائیل ست وخضر را بشتاب موت باشد وعلما را اختلاف درین که خضر را تا این وقت بقاهست یا نه بعضی گویند باقی نیست وبعضے گویند باقی است از چشمه حیات آب نوشیده است

جوہر قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وصحابه وسلم بسا پراگنده موے مدفوع بالابواب اگر سوگند خورند برالله تعالی هر آینه راست گرداند حضرت خداوند تعالی آنرا بعضے میفرمایند که این حدیث اشاره میکند بباطن اولیا خواص که بسا طا نبوت پیچیده شده است وپیچیده نشده است بساط ولایت

جوہر بدانکہ ہر یکی را قابلیت استماع اسرار معارف طریقت وحقیقت نیست از جہت انبیا بیان شرائع فرمودہ وتبیین اسرار حقیقت پیش ہر کسی نفرمودہ واحوال معنوی کہ بر اولیاء اللہ ظاہر گشتہ مخفی داشتند چہ این طائفہ امینان حضرت حق تعالی اند وامانتی کہ من عند اللہ تعالی مخصوص بآن گشتہ اند بی اشارت حضرت خداوند تعالی پیش کسی اظہار نمی فرمایند زیرا کہ ستر احوال پیش این طائفہ طریق اسلم ست کہ از رعونت وریا ودعوی دور است۔

جوہر بدانکہ انبیا مخلوق اند از اسماء ذاتیہ حضرت حق تعالی واولیا از اسماء صفاتیہ وبقیہ کائنات از صفات فعلیہ وحضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم مخلوق اند از ذات حق تعالے وظہور حضرت حق تعالی در وی بالذات ست پس انبیا واولیا مظہر اسماء صفات گشتند وآنحضرت مظہر ذات ومراد راست علو مکانتہ کہ تعبیر کردہ می شود از ان بحقائق اسما وصفات وعلو مکان کہ تعبیر کردہ شود بوسیلہ ومقام محمود پس وی اعلی وافضل موجودات ست مکانا ومکانتا

جوہر نبوت تشریع ورسالت کہ امر با بلاغ اوامر ونواہی حق تعالی باشد وارسال احکام وشرائع ناموسی بسوے امت کہ در وے صلاح دنیا وآخرت ایشان باشد کہ نبی از وموضوع بود وولایت ماخوذست از ولا کہ قرب ست وآن منقسم می شود بدو قسم عامہ وخاصہ وولایت عامہ شامل ست جمیع مومنان را بحسب مراتب ایشان وولایت خاصہ شامل نباشد الا واصلان را از سالکان پس آن عبارت باشد از فانی شدن بندہ در حق باین معنی کہ افعال خود را در افعال حق وصفات خود را در صفات حق وذات خود را در ذات حق فانی یابد قالوا الولی ہو الفانی فی اللہ سبحانہ والباقی بہ والظاہر باسمائہ وصفاتہ وولایت باطن نبوت ست نبی از راہ ولایت کہ باطن ویست از حق عطا وفیض می ستاند واز راہ نبوت کہ ظاہر ویست بخلق افاضت می کند ومی رساند وانچہ منقول است از بعضی اولیاء اللہ کہ ولایت از نبوت فاضل ترست مراد آنست کہ جہت ولایت نبی از جہت نبوت او فاضل ترست نہ آنکہ ولایت تابع فاضل ترست از نبوت نبی متبوع۔ نقد الفصوص

جوہر نسبت خاتم الرسل با خاتم اولیا ہمان نسبت ست کہ دیگر انبیا را با وی از بہر آنکہ خاتم رسل رسول ونبی وولی ست رسالت ونبوت ظاہر او وولایت باطن او بود وخاتم اولیا مظہر ولایت مقیدہ او ونظاہر در زمان غیبت او۔ خاتم الولایت صورت حسنہ است از حسنات خاتم الرسل صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وآن درجہ عالیہ اوست کہ مقام محمود است

و وسیله تام پس خاتم الولایت مظهر این درجه محمدی ست و محمد صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم مقدم انبیا و سید ولد آدم ست در فتح باب شفاعت و تقدم محمد صلی الله تعالی علیه و اصحابه وسلم بر جمیع انبیا و سیادة او بر طوائف اصفیا از روی تعین شخصی وی در حالتی خاص ست که آن حالت شفاعت است۔

جوهر ۔ آنکه نبی ما مظهر اسم اعظم جامع حق ست تعالی شانه ظاهر او رسالت و باطن او ولایت و جمیع انبیا مظاهر امهات اسماء حق اند که آن اسما در تحت اسم جامع داخل اند پس نبوت همه انبیا ماخوذ بود از مقام نبوت محمد علیه السلام و مرتبه نبوت منتهی گشت و ختم شد بوجود محمد علیه السلام که بعد از وی نبی نباشد چراکه در مراتب نبوت تمام او سیر کرد و در وی نبوت بکمال رسید و ورای کمال حال او در نبوت هیچ دیگر ممکن نیست بماند مرتبه ولایت که آن باطن نبوت ست و آن منقطع نشده بحسب استعداد هر ولی چیزی از ولایت بظهور میرسد تا آنگاه که تمام آن در مستعدی کامل بظهور رسد چنانچه ورای آن مرتبه در ولایت ممکن نبود و ولایت نیز بوی ختم گردد او را خاتم ولایت گویند و شیخ اکبر و بیشترین محققان برانند که آن عیسی روح الله است ۔ صاحب مقام نبوت و ولایت باصالت بحکم مظهریت اسم اعظم جامع رسول عربی ست و او در عالم غیب بود و فیض رسالت از وی بجمیع انبیا میرسید ۔ و ولایت که باطن نبوت بود هم از وی استفاضه میکرد و چون بعالم غیب رفت و سر در نقاب حجاب کشید حقیقت وی فیض ولایت باولیا می رساند تا آنگاه که از عالم محیب در صورت خاتم اولیا تجلی کند و مهر خاتمیت ولایت بر ولایت زند پس انبیا و اولیا جمله خازن نبوت و ولایت او باشند و ترا معلوم ست که سلطان مال خود بخزینه دار بسپارد و او را بفرماید که این مال من بعضی بخدم و حشم و حواشی من صرف کن و بعضی بمصالح خاصه من صرف کن و بعضی را نگاه دار چون من از تو طلب دارم بمن ده پس خازن بامر سلطان هر یک را چنانچه فرموده از خزانه چیزی میرساند و چون از وی طلبد بسلطان رساند درین عطا که خازن از خزانه بسلطان کند هیچ عاقل خزینه دار را بر سلطان تفضیل نکند و در مرتبه سلطان هیچ نقصی پیدا نشود و همچنین بدان که خاتم الاولیا خزانه دار ولایت محمدیست و جمیع اولیا انبیا تبع و حواشی او آدم و من دونه تحت لوائی مخبر از غیبی ست

جوهر ۔ انبیا از آن روی که صاحب ولایت اند جناب حق تعالی را نه بینند جز از مشکوة خاتم الاولیا چون حال انبیا در رویت چنین ست ولی که نه نبی بود بطریق اولی که او نیز از مشکوة

خاتم الاولیا بیند و در خبر ست که خاتم الولایت که عیسی ست علی نبینا و آله و علیه السلام چون بخاتمیت ولایت ظهور کند در حکم شریعت تابع خاتم رسالت بود - خاتم ولایت تابع شریعت بود ظاهراً همچنانکه آن احکام را بباطن از حق فرا میگیرد از بهر آنکه خاتم ولایت بحکم ولایت مطلع ست بر آنچه در علم الله تعالی است از احکام الهی و از احکام الهی یکی شریعت محمدیست پس ولی بباطن آن احکام از آن معدن ستاند که جبرئیل ستده باشد و بمحمد صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم آورده و بظاهر از رسول ستاند و بآن عمل کند -

جوهر خاتم الاولیا بعینه خاتم رسل ست که ظاهر می گردد نه بر سبیل تناسخ بل بر سبیل بروز آنکه کمل راست از جهت لطافت اشباح ایشان که اشباحهم ارواحهم از بهر آن ظاهر میگردد تا خلق را باسرار و حقائق الهی آگاه کند و سابق همچنانچه در اول ایشان را آگاه گردانید باحکام الهی قال الله تعالی و لا تعجل بالقرآن من قبل ان یقضی الیک وحیه و حال آن بود که چون جبرئیل نازل می شد پیش از آنکه ادای رسالت و احکام کند سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحبه وسلم سبق می گرفتند و آن احکام می خواندند چرا که حضرت ایشان بباطن مطلع بودند بر علم الله تعالی از راه ولایت خطاب رسید که وقت اظهار معنی ولایت نیست حالیا بنبوت بساز و پیش از آنکه

جبرئیل بر تو خواند مخوان

جوهر ولایت بر سبیل اتمیت و اکملیت در نشاه تکامله خاتم الاولیا ظهور فرماید زیرا که مظهر ولایت مطلقه اوست و باقی اولیا علی تفاوت مراتبهم اقتباس نور ولایت از مشکوة خاتم الاولیا می نمایند ولایة مطلقه بایشان مقیدست و ما فراو و این ولایت مطلقه باطن نبوت حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم است - خاتم الاولیا همان خاتم الانبیا و باطن آنحضرت

جوهر نبوت واسطه و برزخ ست میان ولایت و رسالت چه نبوت مشتق از انبا ست و انبا اخبارست از حقائق الله یعنی معرفت ذات و صفات و اسما و افعال و احکام الهی و این اخبار دو قسم ست یکی اخبارست از معرفت ذات و صفات و اسما و این مخصوص ولایت مطلق ست خواه از نبی بظهور آید و خواه از ولی غیر نبی و دوم جمع آن اخبارات ست با تبلیغ احکام شرعیه و تادیب اخلاق و تعلیم حکمت و قیام بسیاست و این مخصوص برسالت ست و این را نبوت تشریعی می نامند و اول نبوت تعریفی و نبوت تشریعی مختتم برسالت پناه صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم گشت فاما تعریفی که لازم ولایت مطلق ست باقی ست تا دور خاتمه ولایت که آن

امام مہدی ست و ولایت اعم از نبوت و رسالت ست و نبوت اعم از رسالت و اخص از ولایت ست
زیرا کہ ہر رسولے کہ ہست البتہ نبی ست و ہر نبی ولی ست و لازم نیست کہ ہر ولی نبی باشد و ہر نبی نیز
رسول بود۔ اسم ولی جاری بر بندگان خاص حق تعالےٰ می شود بسبب تخلق ایشان باخلاق الٰہی
و تحقق بفنا در ذات و صفات و تعلق بیقا بعد الفنا و صحو بعد المحو و نبوت اخبار ست و نبی خبر دہندہ
از ذات و صفات و اسماء و احکام الٰہی و ولایت عبارت از قیام بندہ بحق بعد از فنا از نفس خود
و حصول این دولت عظمیٰ و سعادت کبریٰ باآن می تواند بود کہ حق متولی و متعہد بندہ شود
و حافظ و ناصر وی گردد تا او را بدین مرتبہ کہ نہایت مقام تمکین و قرب است برساند و در اصطلاح
صوفیہ ولی کسے را می نامند کہ بموجب و ہو یتولی الصالحین حضرت حق متولی و متعہد و حافظ
وی گشت تا از عصیان و مخالفت او را محفوظ دارد تا بہ نہایت کمال کہ مرتبہ فنا جہت عبدانی
و بقا جہت ربانی مراد ست وصول یابد بایں معنی ولی فعیل بمعنی مفعول ست و می تواند بود کہ ولی
فعیل بمعنی فاعل باشد بجہت مبالغہ و ماخوذ از تولی و تعہد بندہ بودن عبادت و طاعت حق را
بر توالی و تتابع بنوعی کہ ہیچ مخالفت و عصیان در مابین آن عبادت متخلل نگردد و وصلے
غیر مجذوب مطلق می باید کہ باین ہر دو صفت متصف و متحقق شود یعنی علی الدوام قیام
باداء حقوق اللہ نماید و در حفظ حضرت حق باشد تا نفس او اصلا اقدام بمخالفت و عصیان
نتواند نمود و بحکم احاطہ و شمول کہ ولایت راست مظاہر وی بدو گونہ اند یکی ولی غیر نبی
مثل اولیاء امت مرحومہ محمدیہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم دوم نبی غیر رسول
ہمچون انبیاء بنی اسرائیل

جوہر بدانکہ انچہ در کلام اکابر آمدہ کہ الولایۃ افضل من النبوۃ و الولایۃ اعلی من النبوۃ
آن معنی دارد کہ ولایت نبی کہ جہت قربت اوست بحضرت خداوند تعالیٰ افضل و اعلیٰ ست از جہت
نبوت او کہ انباء و اخبار خلق ست زیرا کہ ولایت جہت حقانی ابدیست و ہرگز منقطع نشود و نبوت
جہتی ست نسبت با خلق و منقطع است و انچہ منقول ست کہ الولی فوق النبی و الرسول نیز
ہمین معنی دارد کہ جہت ولایت شخص واحد کہ نبی و رسول ست بلند تر از جہت نبوت و رسالت
خود ست نہ آنکہ ولی کہ تابع نبی و رسول ست اعلیٰ از نبی و رسول ست زیرا کہ تابع در ان چیز
کہ تابع است بمتبوع نمی رسد چہ اگر برسد تابع نباشد۔

جوہر در لطائف اشرفی مذکور ست کہ حضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی قدس سرہ فرمودند

در شرح دیوان امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ و وجوہ آلہ الکرام آوردہ است کہ ولایت چہار قسمست
اول ولایتی کہ باطن نبوت مطلق ست دوم ولایت مقیدہ ہر نبی سوم ولایت مطلقہ ہر نبی
و آن در محمدیست صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ واصحابہ وسلم کہ مشکوۃ اقتباس ولایت انبیاست
و در دیگر انبیا مشکوۃ اقتباس ولایت اولیاست چہارم ولایت مطلقہ عامہ کہ مخصوص
بہ نبوت نیست و ہر یک ولایت را خاتمی ست خاتم قسم اول حضرت امیر المومنین علی رضی است
کرم اللہ وجہہ و وجوہ آلہ الکرام و خاتم ولایت مقیدہ محمدیہ صلعم شیخ محی الدین ابن عربی ست و
اتباع او کہ نفس او نفس شیخ ست و خاتم ولایت مطلقہ محمدیہ صلعم مہدی علیہ السلام ست کہ از نسل
آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ واصحابہ وسلم ست و حضرت سید علی ہمدانی میفرمودند کہ خاتم
ولایت مقیدہ محمدیہ صلعم بمرتبہ قلب محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ برسد و خاتم ولایت
مطلقہ محمدیہ صلعم بمرتبہ روح محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ واصحابہ وسلم برسد و خاتم ولایت مطلقہ
عامہ عیسیٰ ست علی نبینا و آلہ و علیہ السلام۔

جوہر بدانکہ ولایات اولیا ولایات انبیاست زیرا کہ ہر ولی بر قدم یک نبی می باشد و ولایت
آن ولی ولایت آن نبی ست کہ آن ولی بر قدم اوست و حضرت شیخ اکبر قدس سرہ میفرمایند کہ قلب
ہر نبی یک ولی ست کہ ولایت نبی در وی ظاہر ست و او نائب ست از ان نبی و برای او بعیر کنند
کہ بر قدم آن نبی ست و این ولی سوحا و جدا مغایر ست آن نبی را لیکن متحد ست در ولایت
کہ ولایت نبی کہ اصالتاً بود درین ولی کہ بر قدم ویست ظاہر شد بہ تبعیت او پس مساوات ولی
مر نبی را لازم نمی آید۔

جوہر صاحب فوائد الفواد قدسنا اللہ تعالےٰ بسرہ العزیز میفرمایند کہ سخن در مردان غیب افتاد
کہ ایشان کسی را کہ قابل می بینند و عالی ہمت در طاعت و مجاہدہ در می یابند میربایند دین اثنا
حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ ببرکتہم فرمودند کہ نصیر لقب جوانی بود در بداون از و
شنیدم کہ می گفت پدر من مردی بود واصل تا شبی او را از پیش در آوازی دادند او بیرون آمد
ما از درون از انہا ہمین سلام علیک شنیدم و اینقدر ہم شنیدم کہ پدر ما گفت فرزندان و اہل بیت را
وداع کنم گفتند فرصت بر نمیگیرد بعد از ان ہیچ ندانستم کہ ایشان و پدر ما کجا شدند و فرمودند کہ مردی
بود خواجہ علی نام ہر بار مردان غیب بر در حجرہ او بیامدندی و گفتندی السلام علیک خواجہ علی ہمین قدر
شنیدی و بس چند بار ہمچنین بود تا روزی بیامدند و گفتند السلام علیک ای خواجہ علی خواجہ علی گفت

ای مردان همین سلام خواهید گفت و آواز خواهید داد و خود را نخواهید نمود چون این سخن بگفت پیش آن آواز هم نشنید درین میان بنده عرضه داشت کرد مگر خواجه علی گستاخی کرد فرمودند آری بدان انبساطی که کرد از آن دولت هم بماند بعد از آن فرمودند که مردان غیب اول آواز میدهند و سخن می شنوانند بعد از ان ملاقات می کنند بعد از ان می ربایند و در آخر این حکایت بر لفظ مبارک راندند که تا چها مقام با راحت است آنجا که این کس را می برند

جواهر بدانکه قطب الاقطاب حاکم ست بر تمام عالم و از بقای او عالم باقی ست و این غوث است هر عالم را و نام او عبد الله ست یعنی مظهر اسم الله جامع ست پس باطن وی باطن حضرت سید المرسلین ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم زیرا که ست جامع و متخلق بهمه اسماء جامع جمیع اسماء الهیه و مظاهر کونیه و مرآت حضرت حق تعالی است که حضرت حق تعالی خود را با جمیع اسماء در وی بیند و هرچه مقدر ست در عالم او را معلوم می گردد و اتم آن حقیقت حضرت سید المرسلین ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و قطب حقیقی و غوث ازلی روح حضرت سید المرسلین ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و این قطب خلیفه روح آنحضرت ست صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و قائم مقام در ایصال فیض حضرت خداوند تعالی و این قطب نمی شود مگر یک احد در زمان خود و چون وفات یابد دیگری بجایش قائم شود تا قیامت و همه اولیا تابع او هستند لیکن ملائکه مهیمنه و افراد خارج اند از حکم او

جواهر قطب را دو وزیر باشند که ایشان را امامین نامند یکی در یمین که نظر او در ملکوت ست و عبد الرب نام دارد و دیگری در یسار که نظر او در ملک بود و عبد الملک نام دارد و این اعلی ست از عبد الرب و حضرت شیخ اکبر قدس سره میفرمایند که چون این قطب وفات یابد امام ایسر قطب گردد و امام ایمن ایسر شود و قائم مقام ایمن دیگری شود همچنین تا یوم قیامت خواهد شد

جواهر حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره در مدارج النبوت میفرمایند که سحر حرام است و از کبائر ست باجماع و گاهی کفر می باشد اگر در وی قولی یا فعلی باشد که موجب کفر بود و تعلیم و تعلم وی حرامست و بعضی گفته که تعلم وی اگر به نیت دفع سحر از خود بود حرام نیست و ساحر اگر در سحر وی کفر نباشد تعزیر کرده شود و اگر کفر باشد قتل کرده شود و در قبول توبه وی اختلاف ست چنانکه زندیق و زندیق آنرا گویند که منکر دین و نبوت و حشر و نشر و قیامت باشد و در حقیقت سحر اختلاف ست بعضی گویند که مجرد تخییل و ایهام ست و حقیقتی ندارد یعنی آنچه حاصل می شود در مسحور از احوال و افعال مجرد

وهم وخیال ست واختیار ابوجعفر استرآبادی از شافعیه وابوبکر رازی از حنفیه وطائفه دیگر اینست و
نووی گفته که صحیح آنست که آنرا حقیقت ست وجمهور علما برین اند وکتاب وسنت مشهوره دلالت دارد
برین کذا فی المواهب وشیخ ابن حجر عسقلانی گفته که محل نزاع آنست که آیا واقع می شود بسحر انقلاب
عین وقلب ماهیت یا نه کسی که میگوید که وی تخیل محض ست منع میکند آنرا وآنها که قائلند بآنکه مراد را
حقیقت ست اختلاف کرده اند در آنکه مراد را تاثیر ست فقط چنانکه تغیر میدهد مزاج را پس نوعی از
از امراض ست یا منتهی میشود بإحالت چنانکه جماد حیوان میگردد یا حیوان جماد جمهور بر اول اند وبعضی
میگویند که سحر ثبوت ووقوع ندارد واین سخن مکابره وباطل ست وکتاب وسنت بخلاف آن ناطق ست

جوهر در فرق سحر ومعجزه فرق درمیان سحر ومعجزه آنست که از سحر در خیال صورت پیدا می شود و
در معجزه در خارج وآن مثل واقعیات دیگر ست وفرق ست درمیان معجزه وکرامت بعضی میفرمایند
که انبیا را اظهار معجزات باید واولیا را اظهار کرامات نشاید مگر از جهت ارشاد مریدی وترغیب طالبی
یا از جهت یاری دادن درمانده یا آنکه مضرتی در شرع شریف ودین واسلام میرسید یا آنکه ایشان
مغلوب وقت باشند وجناب خداوند تعالی بر ایشان ظاهر فرماید یا امر فرماید یا اختیار دهد ایشان را
ونزد بعضی فرق نیست زیرا که هر دو فضل جناب خداوند تعالی ست اگر در مظهر متبوع ظاهر شود معجزه نامند
واگر در مظهر تابع ظاهر شود کرامت گویند

جوهر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که یکی از حاضران بجناب فیض مآب سلطان المشائخ
نفعنا الله تعالی ببرکتهم التماس نمود که آن حدیث چگونه بوده است که صاحب اوراد ملعون
وتارک اوراد ملعون فرمودند که این حدیث در باب یکی ست از اهل کتاب وآنچنان بود که بجناب
نبوت مآب صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم رسانیدند که فلان جهود یا ترسا وردی میخواند
آنحضور صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم فرمودند صاحب اوراد ملعون آن خبر بدان کتابی
رسید اوراد او را تارک شد سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم چون بشنیدند فرمودند
که تارک اوراد ملعون وبعضی گویند که این حدیث عام ست وتاویل او چنان باشد که
اگر کسی عمدا وبی عذر ترک ورد کند اینچنین کسی را گویند تارک اوراد ملعون واگر یکی باشد مثلا
رئیس قومی وآمد وشد خلق ومصالح مسلمانان بسخن او بازبسته بود واو بدان مشغول شود ومهم مسلمانان
بانجام نرسد اینچنین کسی را گویند صاحب اوراد ملعون درین محل بنده عرضه داشت کرد که اگر یکی را
اشتغال کلی پیش آید یا عذری که بورد معهود نرسد در شب آن ورد بخواند چگونه باشد فرمودند که نیکو باشد

اگر ورد روز فوت شود در شب باید خواند. و اگر ورد شب فوت شود در روز باید خواند. شب خلیفهٔ روز است و روز خلیفهٔ شب بعد ازان فرمودند که هر که وردے را تارک شود بی عذر از سه حال بیرون نباشد. یا او را میل شهوتے شود به حرام یا خشمی نه بر محل یا بلاے بدو رسد و ملائم این معنی حکایت فرمودند که مولانا عزیزرا قدس سره یک روز از اسپ خطا شد و بازوے او بر آمد ازو پرسیدند که چه حال است گفت هر روز سورهٔ یٰس میخواندم امروز نخوانده بودم

جواہر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله قدسنا الله تعالیٰ بسره العزیز ذکر و مکول میفرمایند که در کتب سلوک هر مقامی را بوصفی و نعتی موشح بینی که دل همان خواهد که غیر آن نخواهد و همت بورزش آن استوار گردد که بجز او نیاساید و طلب کل مفوت کل ست پس مذبذب گردی که کدام مقام را در پیش گیری و ورزش آن مقدم داری و هر احدی را در اختیار و ایثار شانی ست اما نزد این بی هیچ مختار آنست که سالک همت تمامی همت خود معطوف آن دارد که بعد ادای فرائض و سنن موکده و رواتب پیوسته بتوحد عزیمت و بمقام ذکر و فکر و انس باشد و چند گاه انهماک در کثرت نوافل و تلاوت قرآن مجید و تسابیح و اوراد و دعوات و اذکار و موارد ثواب و تزئین عبارات و اشارات و جمیع مواطن خیرات یکسو نهد و شب و روز در افنای هستی موهوم خویش کوشد تا جذبه عنایات ازلی او را از خود بر باید و بسر حد فنا و منه الی البقا رساند تا ذات ذات او نگرد و صفت صفت او بیند و فعل فعل او داند و اثر اثر او یابد و با آنچه مه. این کار بود به پروانه و از آنچه محمل این امر باشد نه پروانه که بازگشت هر صاحب شغلی بدین ست و متفق علیه جمیع سلاسل این پس طالب را واجب ست ارتکاب آن مشغولی که او را از خود بر باید و هیچ امر درین باب چون ذکر و فکر نیست اما مقدم دارد بعضی اقسام ذکر را بر بعضی که ترتیب مشایخ چنین بوده است و میفرمایند که اذکار را بر مراقبات مقدم باید داشت و بعضی در اول و هله مراقبه فرمایند. و این نیز رواست اگر استعداد مرید مقتضی آن باشد بلکه طرح مواهب هر چند بیشتر بهتر اما حق آنست که اول بذکر تمکین کنند و بچوشانند و بجوشانند بعد ازان بمراقبه بیرنگ کنند خموشانند و میفرمایند که بعضی فرموده اند که اصلح بحال مبتدی ذکر ست و بحال متوسط تلاوت قرآن مجید و بحال منتهی نماز نفل اما مختار این بی هیچ آنست که اقتصار بر ملازمت ذکر خفی و تصفیهٔ دل از نقوش اغیار و عدم التفات بما سوی الله تعالیٰ و توحید و عظمت بسوی حضور و انس و فنا در حضرت قدس و محویت و محق و طمس درین کار اقرب

اقارب و اوصل او اصل ست اگرچه دانم که اکثر انواع عبادات ازو فوت شود لیکن چه باک که شان نیلوبر جابر از نقصان ست و میفرمایند که کلام مشائخ درحد. و دو اقسام ذکر و فکر بغایت مختلف ست لیکن عمده قول ابوعبدالرحمن سلمی ست که فرمودند ذکر برچند قسم ست ذکر لسان و آن ظاهر ست و ذکر قلب و آن تصفیه کردن دل ست از هواجس و وساوس جهت انهماک در ذکر جناب حق سبحانه و تعالی و ذکر سر و آن پر کردن باطن ست بذکر تا هرگز راه نیابد نحو اعلای هنگامی که اراده کند ورود درا ازین معلوم شد که ذکر سر اشرف ذکر قلب ست و سر لطیفه است فوق قلب و دوام حضور از مقتضیات سر ست و قلب بسبب تقلباتی که دارد ازو نمی آید دوام حضور و ذکر روح و آن فانی شدن ذاکر ست از صفت خویش و همچنین فکر را اقسام ست یکی تفکر سالک ست در انچه جاری می شود بروی از منی لفاظ و معاصی و عجز این از ادای حقوق جناب حق سبحانه و تعالی و یکی تفکر سالک در انچه جناب خداوند تعالی با او احسان و الطاف فرموده و این در مقابل آن ترک شکر کرده و درین که اگر شکر کند هم ناقص و قاصر خواهد بود و یکی تفکر اوست در سابق ازل و جف القلم بما هو کائن اما السعادة و اما الشقاوة و در لاحق آن سابق جلوه نماید و یکی تفکر اوست در بدائع و صنائع ملکی و ملکوتی و ازین مطالعه استیلاء عظمت و کبریای جناب حق سبحانه و تعالی بر دلش تازه گردد پس یاد کند وعده و وعید را و بدانکه جلیس متفکر نفس است و جلیس ذاکر جناب حق سبحانه و تعالی لهذا ائمه ذکر را بر فکر ترجیح داده اند و میفرمایند که ذکر صفت جناب حق سبحانه و تعالی ست بخلاف فکر پس آنچه صفت اوست اتم ست از انچه صفت او نیست و ذاکر در حقیقت راجع بسوی ذات حق ست چه ذکر نتیجه معرفت و محبت ست و متفکر در مطالعه نفس و وقت و حال و قلت و کثرت و زیادت و نقصان و محاسبه انفاس خویش ست و بالجمله ذکر مستتبع فکر ست و فکر مستتبع ذکر ست لیکن ذکر اتم و اعلی و اصفی از فکر ست چه فکر مقدمه توبه است و ذکر مقدمه وصول ست و فرمود حضرت علیه السلام بحضرت علی ع که چون تقرب جویند مردمان بسوی خالق خود بانواع نیکوئی پس تو نزدیکی بجوی بسوی پروردگار خود بانواع عقل و سر یعنی صرف نمای عقل و رای خود را بتفکر در صفات و شیونات ذات و محافظت کن سر خود را از غیر حق تعالی و بصرف عقل و حفظ سر سبقت نمای مردم را بدرجات و قرب حق نزد مردم در دنیا و عندالله تعالی در آخرت —

جوهر در آنکه ذکر فاضل ترین عملهاست شیخ قطب الدین دمشقی قدس سره در رساله مکیه میفرمایند اعلم انه قد انکشف لارباب البصائر ان الذکر افضل الاعمال و لهذا عظم

امر الذکر قال اللہ تعالی ولذکر اللہ اکبر قال ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ لہ وجہان
احدہما ان ذکر اللہ تعالی لکم اکبر من ذکرکم ایاہ والآخر ان ذکر اللہ تعالی اکبر من کل
عبادۃ سواہ بدان بدرستے کہ شان اینست کہ بتحقیق کشف شدہ است مر صاحبان بینائی یعنے
عارفان را بدرستی کہ ذکر فاضل ترین عملہاست ولہذا بزرگ شد کار ذکر مقرون با فکر زیرا کہ گفت
خداوند تعالی ہر آئینہ ذکر خداوند تعالی بزرگ ترست گفت ابن عباس مر این آیت را دو وجہ است یکی آنست
کہ ذکر خداوند تعالی بزرگ ترست از یاد کردن شما مر خداوند تعالی را دو وجہ دوم آنکہ بدرستی کہ ذکر خداوند تعالی
بزرگ ترست از ہر عبادتی کہ جز ذکرست وقال علیہ السلام یقول اللہ تعالی انا مع عبدی ما ذکرنی وتحرک
بی شفتاہ وسئل رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم ای الاعمال افضل فقال ان تموت
ولسانک رطب بذکر اللہ تعالی وفرمود رسول علیہ السلام کہ میفرماید خداوند تعالی من باہندۂ خویشم مادام کہ ذکر
میکند مرا ومی جنبانند بسبب نام من دو لب خود را و پرسیدہ شد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ
واصحابہ وسلم کدام عمل فاضل ترست پس فرمودند فاضل ترین عمل آنست کہ بمیری تو وزبان تو تر باشد
بذکر خداوند تعالی زہی حیات وزہی ممات وزہی دولت وزہی عزت کہ مردن بدین گونہ باشد
وجز ذکر خداوند تعالی ہمہ زبان نراند والذکر یوصل الذاکر الی المذکور بل یجعل الذاکر مذکورا
لقولہ تعالی فاذکرونی اذکرکم وذکر میرساند ذاکر را سوی مذکور بلکہ بگرداند ذاکر را مذکور لقولہ تعالے
فاذکرونی اذکرکم یعنی چون بندہ خداوند تعالی را ذکر کند پس لاجرم ذاکر مذکور خداوند تعالے
میگردد واین در ابتدا حالست تا چون بنہایت کار رسد ذکر زبان بذکر دل می شود بلکہ بذکر
خفی میرود آن ہنگام ذکر ساز ذاکر بستانند نہ ذکر باشد نہ ذاکر ماند ذاکر عین مذکور شود اعلم ان
جمیع العبادات المراد منہ الذکر وقال اللہ تعالی اقم الصلوۃ لذکری بدان بدرستے
کہ جمیع عبادات کہ ہست مراد ومقصود ازان عبادات ذکرست فرمود خداوند تعالی برپا دارید
نماز را از جہت یاد کردن من یا در وقت یاد کردن من یا برای یاد کردن من

جوہر در آنکہ ذکر ضد نسیان ست حضرت شیخ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول می فرمایند
کہ ذکر ضد نسیان ست پس آنچہ ترا ازان یاد مقصود حاصل شود توسل والتفات بآن عبادت
سواء کان اسما اورسما او فعلا او جسما او جسمانیا او مجردا او غیر ذلک وآنچہ ترا ازان نسیان
مقصود حاصل شود توسل والتفات بآن ضلالت وبطالت بود سواء کان اسما او غیر ذلک
پس ہمہ اعمال واقوال واحوال صوفی بشرط تذکر وتیقظ وانتباہ ذکرست وبشرط عدم عدم

جوهر در ذکر کلمهٔ طیبه حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله دهلوی قدس سره در کشکول میفرمایند که در خلوت تنگ و تاریک مربع نشیند اگرچه مربع نشستن بدعت ست و جلسهٔ متکبران در جملهٔ اوقات منهی ست الا وقت ذکر گفتن که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله وصحبه وسلم چون نماز بامداد گذاردی در مقام خویش مربع بذکر بنشستی تا آفتاب نیک برامدی و پشت راست دارد و چشم ها بربندد و هر دو دست بر هر دو زانو نهد. و از انگشت نرینه پای راست و بانگشت متصل آن رگ کیماس جانب چپ را محکم گیرد تا در باطن قلب حرارتی پیدا آید که موجب تصفیه است و ازین حرارت چربی گرد اگرد دل که محل و مقر خناس گفته اند بگدازد و وساوس و هوا و حس گم گردد بعده بالب و یک زبان بذکر مشغول گردد جهر یا خفیه آنچه مقتضای وقت و طبع باشد و مراعات کند شرائط این بیت را ه برزخ و ذات و صفات و مد و شد و تحت و فوق + می نماید طالبانرا کل نفس ذوق و شوق + و شرائط این بیت در ذکر سه پایه نیز مراعات نمایند اما آنجا بمعنی دیگر ست و اینجا مقصود اینست که مراد از برزخ و واسطه صورت شیخ ست و مراد از ذات وجود مطلق حق تعالی و مراد از صفات ائمه سبعه که حیات و علم و سمع و بصر و قدرت و ارادت و کلام ست و مراد از مد مد کلمه لا و از شد تشدید الا الله و مراد از تحت شروع از زانوی چپ و ایصال کلمه لا تا سر زانوی راست و از انجا ایصال کلمه اله تا کتف راست و آنجا نفس راست کرده بقوت زدن بر فضای دل بکلمه الا الله و این مراد ست از فوق و

این ذکر را نفی و اثبات چهار ضربی گویند کما

جوهر در رشحات مذکور ست که حضرت مولانا سعد الدین فرموده اند که طریق تعلیم ذکر آنست که اول شیخ بدل گوید لا اله الا الله محمد رسول الله مرید دل خود را حاضر کند و در مقابلهٔ دل شیخ بدارد و چشم فراز کند و دهان را استوار دارد و زبان را بر کام چسپاند و دندان را برهم نهد و نفس را بگیرد و با تعظیم و قوت تمام در ذکر شروع کند بر موافقت شیخ و بدل گوید نه بزبان و در حبس نفس صبر کند و در یک نفس سه بار گوید چنانکه اثر حلاوت ذکر بدل رسد و حضرت ایشان در بعضی از کلمات قدسیه خود نوشته اند که مقصود از ذکر آنست که دل همیشه آگاه بحق سبحانه و تعالی باشد بوصف محبت و تعظیم و اگر در صحبت ارباب جمعیت این آگاهی حاصل شود خلاصه ذکر حاصل شود و اگر در صحبت این آگاهی حاصل نشود طریق آنست که ذکر گفته شود و طریقی که نگاه داشت این آسان تر بود آنست که دم را در زیر ناف حبس کرده و لب را بلب چسپاند و زبان را بکام

بروجهی که نفس در درون بسیار تنگ نشود و حقیقت دل را که عبارت از ان معنی مدرکه دراک ست که هر طرف میرود و اندیشه دنیا و مصالح دنیاوی همه او می اندیشد و در طرفة العین او را آسمان رفتن و تمام عالم را سیر کردن میسر ست از همه اندیشه ها بیزار سازد و وی را متوجه گوشت پاره که بصورت صنوبریست گرداند واو را مشغول بذکر گفتن کند باین طریق که کلمه لا را بطرف بالا کشد و کلمه اله را بطرف دست راست حرکت کرده و کلمه الا الله را سخت بر دل صنوبری زند چنانکه حرارت او بتمام اعضا برسد و در طرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعه باید کرد و در طرف اثبات وجود حق سبحانه و تعالی را بنظر بقا و مقصود مطالعه باید نمود و جمیع اوقات را مستغرق این ذکر باید گردانید و بهیچ شغل از ان باز نباید ماند تا بواسطه تکرار کلمه صورت توحید در دل قرار گیرد و ذکر صفت لازم دل گردد

جوهر شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سره در شرح رباعیات میفرمایند که مشائخ طریقت از جمله اذکار ذکر لا اله الا الله را اختیار کرده اند و حدیث نبوی چنین وارد ست که افضل الذکر لا اله الا الله و صورت این ذکر مرکب ست از نفی و اثبات و در کلمه توحید نفی ما سوی حق و اثبات حق سبحانه و تعالی است و خلاص از شرک خفی جز بمداومت و ملازمت بر معنی این کلمه حاصل نیاید پس ذاکر می باید که در وقت جریان این کلمه بر زبان موافقت میان دل و زبان نگاهدارد و در طرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعه نماید و در طرف اثبات وجود قدیم بعین بقا مشاهده فرماید تا بواسطه تکرار این کلمه صورت توحید در دل قرار گیرد و ذکر صفت لازم دل گردد و در اوقات فترات ذکر لسانی فتور و قصور بدان ذاکر راه نیابد و صورت توحید که معنی ذکر ست از وجه ظاهر دل محو شود و حقیقت آن در وجه باطن دل ثبت گردد و حقیقت ذکر با جوهر دل متحد شود و ذاکر در ذکر و ذکر در مذکور فانی گردد

جوهر بجلسه معهود لا اله از جانب چپ تا کتف راست رسانیده سر و کمر بلند کرده الا الله بر مبالا ضرب کند یعنی بر دل و بهمین روش مادام مشغول شود و این ذکر را نفی و اثبات دو ضربی گویند یک ضربش لا اله است بر کتف یمین و ضرب دوم الا الله ست بر فضای دل و باید که محمد رسول الله سوم بار یا پنجم بار یا هفتم بار یا نهم بار بگوید

جوهر در ذکر سه پایه حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که ذکر سه پایه شبیه بر بیت که او را سه پایه باشد که بی وجود یکی قائم نتواند شد و این ذکر را سه رکن ست یکی اسم ذات دوم ملاحظه صفات امهات یعنی علیم و سمیع و بصیر سوم واسطه که آنرا برزخ و رابطه گویند و شرائط مشهوره این ذکر

بیت ...

ہفت ست ے برزخ و ذات و صفات و شد و مد و تحت و فوق + می نماید طالبانرا کل نفی و حق و شوق تا
برزخ عبارت از واسطہ است و ذات عبارت از اسم ذات و صفات عبارت از صفات امہات یعنی علیم
و سمیع و بصیر و شد عبارت از تغلیظ تشدید الله و مد عبارت از تمدید الف الله و تحت عبارت از انست کہ ہمزہ
الله را از زیر ناف کشد با قوت و فوق عبارت از انست کہ در دماغ تمام کند و طریقش آنست کہ ہمزہ الله
از تحت ناف بقوت برکشد و تمام دم را بسوی سینہ بگیرد و نفس دم کند و بدل الله گوید باز با وے
سمیع بگوید با تصور معنیش باز الله گوید و با وی بصیر گوید با تصور معنیش باز الله گوید و با وے
علیم گوید با تصور معنیش و این را عروج گویند ثم العلیم ثم البصیر ثم السمیع و این را نزول گویند
ثم السمیع ثم البصیر ثم العلیم و این را عروج ثانی گویند و سر درین آنست کہ احاطہ سمیع کمتر از
احاطہ بصیر ست و احاطہ بصیر کمتر از احاطہ علیم ست پس سالک در اول حال در مرتبہ عقل و شہادت ست
کہ مرتبہ است کمتر از ہمہ مراتب پس تقدیم سمیع نماید و چون ازین ترقی نماید و بمرتبہ غیب رسد تصور بصیر
نماید و چون ازین ترقی کند و بمرتبہ غیب الغیب رسد علیم تصور نماید و باز رجوع نماید و باید دانست کہ الله سمیع
الله بصیر الله علیم الله بصیر الله سمیع الله سمیع بصیر الله علیم یک ذکر ست کہ مشتمل بر
دو عروج متوسط النزول ست و حبس دم آنقدر نماید کہ در دو ذو سہ ذکر یا زیادت تا دویست و پنجاہ ذکر
تواند کرد تا حرارت در باطن پیدا آید۔

جوہر در ذکر ناسوتی و ملکوتی و جبروتی و لاہوتی حضرت شیخ کلیم الله قدس سرہ در کشکول
میفرمایند کہ مجموع کلمہ لا الہ الا الله محمد رسول الله ذکر ناسوتی ست و الا الله ملکوتی و الله
جبروتی و ہو ہو لاہوتے

جوہر در سند ذکر حدادی دو زانو نشیند چنانچہ ہر دو سرین بر زمین باشند و ہر دو دست بہیئت
جانب آسمان دراز کردہ لا الہ گویان بر ہر دو زانو ایستادہ شود و چون بہ نشستگاہ آید ہر دو دست
میان ہر دو زانو نہد و الا الله بر سینہ ضرب کند و بعضی لا الہ از دل بکتف رسانند و ضرب الا الله
بر دل زنند و بعضی اسم مبارک الله گویند و ہو بر سینہ ضرب کنند و این ذکر منقول است از امام
ابو حفص حداد قدس سرہ۔

جوہر در آنکہ سالک حقیقت خود را مشہود چشم دل خود دارد حضرت شیخ کلیم الله قدس سرہ
در کشکول میفرمایند کہ سالک بچشم دل بسوی حقیقت خود کہ عبارت از حقیقت جامعہ اوست نگرد و
حقیقت خود را مشہود چشم دل خود دارد در ہمہ احوال و افعال بہ ہمہ نظر کند کہ حقیقت جامعہ وی و جمیع

موجودات حسنہ وقبیحہ ولطیفہ وکثیفہ محسوسہ وغیر محسوسہ ساریست تا آنکہ مشاہدہ کند کہ جمیع موجودات عوالم قائم باینست واین سرایت درہمہ موجودات کردہ پس ہرچہ محسوس ومعقول افتد آئینہ باشد کہ درو بیند حقیقت جامعہ خود را اگو یا تمام عالم بمنزلہ جسم آمدہ وسالک بمنزلہ روح آن جسم واین مرتبہ را جمع الجمع گویند وچون این مراقبہ قوت گیرد آنچہ در عوالم بکند ومر سالک را ازان اطلاع افتد اگر شادی است شادی واگر غمی ست غم زیرا کہ ادراک روح بغم ونعم بدن از جملہ ضروریات است —

جوہر در ذکر مشی اقدام حضرت شیخ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول میفرمایند اگر شتاب رود در ہر گامی الا اللہ گوید واگر آہستہ رود در وضع پای راست لا گوید ودر وضع پای چپ الہ گوید باز در وضع پای راست الا گوید ودر وضع پای چپ اللہ گوید واگر میانہ رود در ہر قدمی اللہ اللہ گوید

جوہر در رشحات مذکورست کہ حضرت ناصر الحق والدین خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس سرہ فرمودہ اند کہ زندگی دل را درجات ست وزندگی دل حاصل نمی شود جز باقتضا واقتضا دوام ذکرست در نوم ویقظہ وذکر در نوم آنست کہ در خواب بیند کہ ذکر می گوید واین ذکر را کہ در خواب گویند حضرت شیخ اکبر قدس سرہ وبعضی دیگر از مشائخ طریقت موجب ترقی نمی فرمایند زیرا کہ ترقی منوط بعمل ست کہ ناشی از علم باشد وآنچہ در خواب دیدہ می شود کہ بذکر مشغول ست نہ ازین قبیل است

جوہر در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ حضرت خواجہ محمد پارسا قدس سرہ فرمودہ اند کہ مداومت بر ذکر بجای میرسد کہ حقیقت ذکر با جوہر دل یکی می شود ومعنی این سخن تواند بود کہ این باشد کہ چون حقیقت ذکر امریست منزہ از حرف وصوت وجوہر دل کہ عبارت ست از لطیفہ مدرکہ کہ وی نیز منزہ است از شائبہ کم وکیف پس بواسطہ کمال شغل این طائفہ بآن امر منزہ از حرف وصوت میان ایشان اتحادی شود ووصف یکی ویگانگی روی نماید دران حال ذاکر بواسطہ استیلاے مذکور ہیچ تفرقہ وتمیز نتواند کرد میان دل وحقیقت ذکر چہ دل ادراک مذکور را ارتباط بروجہی شدہ کہ غیر مذکور در اندیشہ وی گنجائی ندارد

جوہر در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ میفرمودند کہ چون در صحبت ارباب جمعیت نشستہ شود ودل بجناب حق سبحانہ وتعالی جمع گردد وآرام گیرد آنجا احتیاج بذکر گفتن نیست زیرا کہ غرض از ذکر حصول این نسبت ست وذکر از برای آنست کہ معنی کہ در دل مضمرست ظاہر گردد

جوہر بدانکہ ذکر با جماعت بہتر بود وحلقہ نشستن در حالت ذکر امری جائز وپسندیدہ است حضرت

ابراہیم علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام از جناب حق سبحانہ وتعالی جماعتی درخواستند وجناب خداوند تعالی جمعی از غیب فرستاد پس حضرت ایشان با آنجماعت ذکر جناب خداوند تعالے میگفتند وبروایت حضرت امام احمد حنبل قدس سرہ حضرت داود علی نبینا وآلہ وعلیہ السلام نیز با جماعت ذکر جناب خداوند تعالی میگفتند۔

جوہر در رشحات مذکورست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ در معنی آیۃ فاعرض عمن تولی عن ذکرنا میفرمودند کہ این آیت متناول دو معنی ست یکی آنکہ از ظاہر آیت مفہوم می شود کہ اعراض کن از طائفہ کہ از ذکر ما اعراض کردہ اند کہ اہل جحود وغفلت اند ودیگری آنکہ طائفہ ہستند کہ از کمال استغراق واستہلاک در شہود مذکور وصف ذکر از ایشان مرتفع شدہ است اگر فرضا ایشان را بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شہود مذکور خواہد شد پس حضرت رسول مقبول صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم مامور شدند باآنکہ اعراض کنند از چنین طائفہ کہ اعراض کردہ اند از ذکر ودر شہود مذکور مستغرق شدہ باینمعنی کہ ایشان را بذکر گفتن تکلیف نفرمایند۔

جوہر حضرت شیخ فانی فی اللہ شاہ کلیم اللہ قدس سرہ در کشکول میفرمایند کہ خطرات چہار اند خطرہ شیطانی وآن موجب تکبر وغضب وعداوت وحسد وامثال آنست خطرہ نفسانی وآن موجب شہوت طعام وفرج وادخار وزینت وامثال آنست خطرہ ملکی وآن موجب طاعات وعبادات برای مثوبات وامثال آنست خطرہ رحمانی وآن موجب اخلاص ومحبت وشوق وامثال آنست پس سر زانوی چپ موضع دفع خطرہ شیطانی ست کہ مقر او چپ ست وسر زانوی راست موضع دفع خطرہ نفسانی ست کہ ہموارہ میان نفس وشیطان مقابلہ شرکت ست در اغوا وکتف راست موضع دفع خطرہ ملکی است کہ کاتب یمین ست وفضای دل مقر وموضع نزول خطرہ رحمانی ست وچون ملاحظہ در تفصیل این خطرات موجب تشتت بال وتوزیع حال ست پس امر کلی کہ جامع این مراتب باشد تلقین فرمایند پس در اوائل لا الہ الا اللہ ای لا معبود الا اللہ ثم لا مقصود الا اللہ ثم لا مطلوب الا اللہ ثم لا موجود الا اللہ ہمہ خطرات در حیطہ این منطمس گردد واین فی ہیچ در اول حال تلقین ہمین احسن میباید کہ رفع مونت وکوتاہ کردن سفر اقرب الصواب است۔

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ المبارک فرمودند کہ خناس دیویست کہ دائم در دل فرزند آدم باشد ہرگاہ مردم بذکر جناب حق سبحانہ وتعالے مشغول شوند او دفع شود بعد ازان فرمودند کہ مولانا علاء الدین ترمذی در نوادر الاصول می آرند

که چون حضرت آدم علی نبینا و آله و علیه السلام از بهشت بدنیا آمدند روزی حضرت حوا نشسته بودند ابلیس بیامد و خناس را بیاورد و حضرت حوا را گفت که این فرزند من ست این را پیش خود داری این بگفت و برفت حضرت آدم علیه السلام رسیدند خناس را دیدند از حضرت حوا پرسیدند که این کیست فرمودند که این را ابلیس بیاورد و گفت که فرزند من ست این را پیش خود بداری حضرت آدم علیه السلام فرمودند که چرا قبول کردی او مارا دشمن ست پس حضرت آدم علیه السلام خناس را چهار پرکاله کرده بر سر چهار کوه نهاد چون حضرت آدم علیه السلام غائب شدند ابلیس بیامد و حضرت حوا را پرسید که خناس کجاست حضرت حوا فرمودند که حضرت آدم او را چهار پرکاله کرده بر سر چهار کوه نهاد ابلیس چون بشنید آواز داد که یا خناس خناس در زمان حاضر شد هم بر هیئت اولی چون ابلیس بازگشت حضرت آدم بیامدند باز خناس را استاده دیدند پرسیدند که چه حال ست حضرت حوا صورت حال باز گفتند حضرت آدم علیه السلام باز آن خناس را بکشت و ذره ذره بکرد و بسوخت و آن ذرات را در آب روان انداخت چون حضرت آدم علیه السلام غائب شدند باز ابلیس بیامد و از حال خناس پرسید حضرت حوا صورت حال باز گفتند ابلیس آواز داد که یا خناس خناس در زمان حاضر شد چون ابلیس بازگشت حضرت آدم علیه السلام بیامدند و خناس را حاضر دیدند و ماجرای حال معلوم کردند این بار خناس را بکشتند و بپختند و بخوردند درین میان ابلیس بیامد و آواز داد که یا خناس خناس از دل آدم آواز داد و گفت لبیک ابلیس گفت همانجا باش که مقصود من همین بود

جوهر در موضوع و مبادی و مسائل علم تصوف علم الہی که عبارت از علم تصوف است اشرف و اعلی جمیع علوم دینیه است زیرا که موضوع آن ذات حق و وجود مطلق ست و مبادی این علم امهات حقیقی ست و مسائل آن عبارت ست از آنچه بدو متعین می شود حقائق و متعلقات این اسما ثلثه نیز درین علم مبین می شود و وصول العبد الی ربه و القرب منه الذی هو المقصد الاعلی من تحصیل العلوم و الاعمال و الطاعات و العبادات و هیچ یک از علوم دیگر مستجمع این امور نیستند پس علم تصوف اشرف و اعلی جمیع علوم باشد ۔

جوهر صاحب حقائق نما قدس سره میفرمایند که علم حقائق را احاطه است بجمیع علوم متداول ست در میان علما و حکما چرا که بیان این علم متعلق بذات و صفات حق تعالی است و ذات و صفات او سبحانه بر جمله اشیا محیط ست پس علم حقائق بر جمله علوم متداوله محیط باشد و چنانکه سائر علوم را موضوع و مبادی و مسائل ست این علم را نیز هست و موضوع و مبادی و مسائل جمیع علوم فرع موضوع و مبادی و مسائل این علم ست و موضوع این علم وجود حق تعالی است چرا که وضع این

علم معرفت وجود حق ست چنانچہ موضوع علم طب بدن انسان کہ شناختہ می شود از واحوال بدن انسان و مبادی او امہات صفات حقائق کہ لازم وجود حق اند کہ عبارت از اسماء ذات وصفت وافعال اند و مسائل او عبارت ست از انچہ بدو مبین می شود حقائق و متعلقات اسماء ثلثہ و مرجع این ہمہ بد و چیز ست معرفت ارتباط عالم بحق و حق بعالم و انچہ ممکن ست از معرفت و انچہ دشوار ست پس چارہ نیست مرکسانی را کہ طالب معرفت این مبادی و مسائل باشند مسلم داشتن طائف اہل اللہ را کہ عارفان الٰہی اند علم حقائق اشرف و اعز جمیع علوم ست بشرف موضوعہ و عز مبادیہ و مسائلہ و اگرچہ موضوع کلام و حکمت موضوع علم الٰہی ست لیکن دران علم از کیفیت وصول عبد بحق پروردگار خود بحث نمی کنند پس این علم انفع باشد وارفع از جمیع علوم۔

جوہر مخفی نماند کہ بمجرد ضبط مقالات ارباب توحید و تخیل معانی آن اکتفا کردن و آنرا مرتبہ از مراتب کمال شمردن غایت خسران و نہایت حرمان ست نہ ہر کہ از مشاہدات صوفیہ تعبیر کند صوفی مشاہدہ باشد و نہ ہر کہ از معارف ارباب توحید دم زند عارف موحد گردد و با کبا نشیراز قدس سرہ میفرمایند ؎

نہ ہر کہ چہرہ برافروخت دلبری داند	نہ ہر کہ آئینہ سازد سکندری داند
نہ ہر کہ طرف کلہ کج نہاد و تند نشست	کلاہ داری و آئین سروری داند
ہزار نکتہ باریک تر زمو اینجاست	نہ ہر کہ سر بتراشد قلندری داند

وحضرت شیخ نورالدین عبدالرحمٰن جامی قدس سرہ در شرح رباعیات میفرمایند رباعی

ناکردہ طلسم ہستی خویش خراب	از گنج حقیقت نتوان کشف حجاب
دریاست حقیقت و سراب ست سخن	سیراب نشد کسی ز دریا بسراب

رباعی

از ساحت دل غبار کثرت رفتن	خوشتر کہ بہرزہ دُر وحدت سفتن
مغرور سخن مشو کہ توحید خدا	واحد دیدن بود نہ واحد گفتن

تامل در کلمات قدسیہ ارباب توحید و تفکر در انفاس متبرکہ اصحاب مواجید تنبیہ و تشویق رست نہ تحصیل کمال معرفت و تحقیق را زیرا کہ علوم معارف ایشان ذوقی و وجدانی ست نہ تقلیدی و نقلی یا عقلی و برہانی پس بالکلیت بساط جستجو در نوشتن و بگفت و گو بی حاصل خرسند گشتن کمال جہالت و غایت ضلالت ست زگفتن بزبان تا یافتن بوجدان تفاوت بسیار است

وازشنیدن بگوش تا کشیدن در آغوش درجات بیشمار هر چند نام شکر بری تا شکر نخوری کام تو شیرین نشود و هر چند وصف نافه گوئی تا نافه نبوئی مشام تو مشکین نگردد پس چون طالب صادق را بواسطه مطالعه این سخنان سلسله شوق در حرکت آید و داعیه طلب قوت گیرد می باید که بمجرد گفت و شنید بسنده نکند بلکه کمر اجتهاد دربندد و حسب المقدور در تحصیل این مطلوب بکوشد شاید که توفیق موافق آید و سعادت مساعدت نماید و حضرت شیخ اوحد الدین کرمانی قدس سره میفرمایند ؎

[شافی و کافی شدن ۱۲]

اسرار حقیقت نشود حل بسوال ‌‌ نه نیز بدر باختن حشمت و مال

تا دیده و دل خون نکنی پنجه سال ‌‌ هرگز ندهند راحت از قال بحال

اوحدی شصت سال سختی دید ‌‌ تا شبی روی نیکبختی دید

این همه گفت و گوی توحید ست ‌‌ راه وحدت بترک و تجرید ست

سخن وحدت ست همچو سراب ‌‌ از سراب ای پسر که شد سیراب

آورده اند که شخصی را در اثنای تفکر و تعمق در مسئله توحید خوابش در ربود و کتابی در نظرش داشتند بر حاشیه آن نوشته بود که دریافت سر توحید جز بزوال تعینات و فنا رسوم و عادات آید دست ندهد و تصرف کردن در آن بنظر عقلی محل خوف سوء خاتمت ست والله ولی الهدایة و الآلاء

جوهر تناسخ تعلق روح ست ببدن بعد از خراب شدن بدن اول و مستلزم تکرار ست زیرا که همان روح ست که بعد از مفارقت از بدنی متعلق ببدنی دیگر میگردد و هم جماعتی که روح را قدیم میگویند و قائم بنفس خود نمی دانند بلکه جهت بقا محتاج بدن دیگر میدانند و تجلی ظهور حقیقت ست در هر مظهری بخصوصیتی وصفتی و نوعی نه بر سبیل تکرار شرح گلشن راز

جوهر در اساس خانقاه و فائده آن صاحب مصباح الهدایه قدس سره میفرمایند که هر چند بنا خانقاه و اختصاص آن بمحل مساکنت و اجتماع متصوفه رسمی محدث ست از جمله مستحسنات صوفیان و لیکن خانقاه را با صفه که مسکن فقرا و صحابه بود در روزگار حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم مشابهتی و نسبتی ست چه صفه [دالان ۱۲] مقامی بود در مدینه محل سکون و اجتماع فقرا اصحاب حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم هر که او را مسکنی نبودی در انجا اقامت نمودی و اگر کسی بمدینه رسیدی و آشنائی نداشتی که بدو فرود آید بصفه نزول کردی و در تاسیس بنا خانقاه چند فائده است یکی آنکه محل نزول و سکون طائفه بود از فقرا که ایشان را مسکنی و ماوای دیگر نباشد. دوم آنکه بسبب مساکنت در وی متصوفه را

بایکدیگر اجتماع وصحبت بیشتر دست دهد سوم آنکه بسبب اتحاد مسکن و اطلاع بر احوال یکدیگر رقیب یکدیگر باشند

جوهر در بیان رسوم اهل خانقاه وخصائص ایشان صاحب مصباح الهدایة قدس سره

میفرمایند که اهل خانقاه دو طائفه اند مسافران ومقیمان اما رسم صوفیان در سفر آنست که چون بخانقاه قصد نزول دارند جهد کنند تا پیش از عصر بمنزل رسند. واگر در راه بعذری متخلف شوند و وقت عصر در اید آن شب بمسجد یا گوشه دیگر نزول کنند و روز دیگر بوقت ارتفاع آفتاب قصد خانقاه کنند. وچون در خانقاه روند اول تحیت مقام را دو رکعت بگذارند پس سلام کنند. وبمعانقه ومصافحه با حاضران مبادرت نمایند وسنت آنست که از جهت مقیمان بحق القدوم عرافته از طعام یا غیر آن درمیان آرند وبکلام مسابقت نمایند وسه روز از خانقاه بقصد مهمی که دارند از زیارت احیا واموات نروند تا هیات باطن از تغیرات عوارض سفر بقرار خود باز آید و بی اجازت از اهل خانقاه بر خروج اقدام نمایند واما مقیمان خانقاه باید که مسافران را بتودد وطلاقت وجه تقرب کنند. واگر مسافری بخانقاه رسد بنظر حقارت وعدم مبالات در و ننگرند ومقیمان خانقاه سه طائفه اند اهل خدمت واهل صحبت واهل خلوت اهل خدمت طائفه باشند از مبتدیان ایشان را خدمت فرمایند تا بدان واسطه مقبول ومنظور دلها شوند. آنگاه اهلیت صحبت واستعداد قبول فوائد یابند وببرکت صحبت شایسته خلوت شوند۔

جوهر حضرت سلطان المشائخ در راحت القلوب صاحب سیر الاولیا از خواجگان چشت روایت کرده اند که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم در شب معراج خرقه از حضرت عزت یافته بودند حضرت ابوبکر صدیق را فرمودند که اگر این خرقه بتو دهم چه کنی گفت که من صدق ورزم بعده بحضرت عمر فرمودند که اگر بتو دهم چه کنی عرض کردند که عدل کنم بعده بحضرت عثمان رضی الله تعالی عنه فرمودند که اگر بتو دهم چه کنی عرض کردند که سخاوت ورزم بعده بحضرت امیر المومنین علی ابن ابیطالب کرم الله تعالی وجهه فرمودند که اگر این خرقه بتو دهم چه کنی عرض کردند که من پرده پوشی کنم وعیب بندگان حق تعالی بپوشم حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم آن خرقه بحضرت امیر المومنین علی ابن ابی طالب کرم الله تعالی وجهه عطا فرمودند وفرمودند که مرا فرمان حضرت خداوند تعالی چنین بود که هر که این جواب دهد خرقه باو دهی کما مر وصاحب لطائف اشرفی قدس سره میفرمایند که باتفاق مشائخ حضرت جبرئیل جامه از حضرت صمدیت آورده وحضرت رسالت صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه آنرا چهار قسمت کرده قطعه بابوبکر صدیق

وقطعہ بعمر خطاب وقطعہ بعثمان بن عفان وقطعہ بعلی ابن ابیطالب دادہ وصیت کردند کہ قطعی کنید در وقت حاجت بیارید چون حضرت سرورعالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم آن جامہ را طلب کردند از اصحاب مذکور سہ کس رفتند ونیافتند حضرت علی ہر چہار قطعہ بخدمت حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم آوردند فرمودند کہ ترا مبارک باد بپوش وبپوشان

جوہر در ذکر چہار پیر از حضرت امیرالمومنین اسد اللہ الغالب علی ابن ابیطالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ خرقہ خلافت فقر بچہار کس رسید کہ ایشان را چہار پیر گویند اول حضرت امام حسن علیہ السلام دوم حضرت امام حسین علیہ السلام سوم خواجہ کمیل بن زیاد وچہارم خواجہ حسن بصری واین نزدیک اکثر مشائخ کبار ست وبعضی گویند کہ خرقہ خلافت حضرت امیرالمومنین علیہ السلام تنہا بحضرت خواجہ حسن بصری رسید واین ضعیف ست از آنکہ امامت وخلافت حضرت امام حسن علیہ السلام از اکثر کتب معتبرہ ثابت ست وصاحب نفحات از امام مجد الدین بغدادی نقل میکند کہ خرقہ حضرت امیر علیہ السلام بدو کس رسید یکی خواجہ حسن بصری ودوم خواجہ کمیل بن زیاد ودر لطائف اشرفی مذکور ست کہ در ارادت خواجہ حسن بصری اختلاف ست بعضی گویند کہ ایشان را ارادت بحضرت امام حسین علیہ السلام ست وبعضی گویند کہ ایشان را ارادت بخواجہ کمیل بن زیاد ست فاما اصح آنست کہ ایشان را ارادت بحضرت امام حسین علیہ السلام ست وبعضی گویند کہ ایشان را ارادت بحضرت علی مرتضی است۔ مراۃ الاسرار۔

جوہر در لباس خرقہ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ از جملہ رسوم موضوعہ صوفیان یکی الباس خرقہ است واز جملہ فوائد آن یکی تغیر عادتست وفطام از مالوفات طبعی وحظوظ نفسانی چہ نفس را ہمچنانکہ در مطعومات ومشروبات ومنکوحات تمتع ولذتی است در ملبوسات نیز حظی ست وہر لباسی کہ پوشیدن آن نفس را عادت گشت بتیک از وی حلاوتے یابد پس تغیر لباس صورت تغیر عادت بود وتغیر عادت عین عبادت ست وخرقہ دو نوع است خرقہ ارادت وخرقہ تبرک خرقہ ارادت آنست کہ چون شیخ صدق ارادت مرید در طلب حق تعالیٰ مشاہدہ کند ویرا خرقہ پوشاند وخرقہ تبرک آنست کہ کسی بر سبیل حسن ظن ونیت تبرک بخرقہ مشائخ آنرا طلب کند وبعضی برین دو خرقہ خرقہ ولایت زیادہ کردہ اند وآن آنست کہ چون شیخ در مرید آثار ولایت وعلامت وصول بدرجہ تکمیل وتربیت مشاہدہ کند وخواہد کہ او را بہ نیابت وخلافت خود نصب کردہ بطرفی فرستد واو را در تصرف وتربیت خلق ماذون گرداند ویرا خلعت ولایت و

مفارقت از ہر چیزی ۱۲

تشریف عنایت خود پوشانند

جوهر در اختیار خرقه ملون صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که اختیار خرقه ملون
بجهت صلاحیت قبول اوساخ و تفریغ خاطر اهل معاملات و مراقبات از اهتمام بمحافظت جامه سفید
و اشتغال بغسل آن از جمله مستحسنات مشایخ ست اگرچه از صدر نبوت فضل بسیار در شان جامه سفید
وارد ست و لون ازرق اختیار متصوفه است با آنکه لون سیاه در قبول اوساخ از ازرق تمامتر و
اهل این طریق سه فریق اند فریق اول مبتدیان و حال ایشان ترک اختیار بود با شیخ ایشان را
بجز و هیچ چیز جائز نه الا بارادت شیخ و فریق دوم متوسطان و حال ایشان ترک اختیار بود با حق تعالی
و ایشان را در لباس مخصوص اختیار نه هرچه مقتضی وقت باشد ایشان بحکم آن باشند و فریق سوم
منتهیان و ایشان باختیار حق تعالی مختار باشند ایشان هرچه اختیار کنند مختار بود و مرید حقیقی
چون زمام اختیار بدست تصرف شیخی کامل صاحب بصیرت سپارد و منقاد و مستسلم او گردد شیخ او را
از عادات طبعی و مالوفات نفسانی فطام فرماید و در امور دینی و دنیوی او تصرف کند پس اگر
ببیند که او را در لباس مخصوص لذتی ست او را از آن بیرون آرد و لباس دیگر پوشاند و بعضی از
مشایخ مریدان را به تغیر لباس نفرموده اند و هم بدان لباس که داشته بملازمت ترغیب نموده
نظر ایشان بر اخفاء حال و ترک اظهار بود و مشایخ بر مثال طبیبان اند امراض مریدان مختلف
هر یک بنوعی که دانسته اند صلاح دران دیده معالجه کرده پس جمله تصرفات ایشان مبنی بر
صلاح و صواب بود

جوهر در معنی استحسان قدوة المحققین صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند
که مراد از استحسان استحباب امری و اختیار رسمی ست که متصوفه آنرا باختیار خود وضع کرده اند
از جهت صلاح حال طالبان بی آنکه دلیلی واضح و برهانی لائح از سنت بران شاهد بود مانند
الباس خرقه و بناء خانقاه و اجتماع از بهر سماع و نشستن در چله و غیر آن و طائفه بر ایشان انکار
دارند و گویند این طریقه بدعت ست و بدعت عین ضلالت ست جواب آنست که مراد از بدعت
مذموم آنست که مزاحم سنت بود اما بدعتی که مزاحم و منافی سنت نبود و متضمن مصلحتی باشد مذموم
نیست بلکه محمود باشد مانند قیام کردن بجهت داخل چه این عادت در روزگار حضرت سرور عالم
صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم سنت نبود و بعد از ان عادتی مستمر گشته میان اهل اسلام
و آمدنی عین مصلحت ست و مصلحت در شرع معتبر و نیز تصنیف کتب و درس علوم مستنبطه در

وقطعہ بعمرؓ خطاب وقطعہ بعثمانؓ بن عفان وقطعہ بعلیؓ ابن ابیطالب دادہ وصیت کردند کہ قطعی
کنید در وقت حاجت بیارید چون حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم آن جامہ را
طلب کردند از اصحاب مذکور سہ کس رفتند ونیافتند حضرت علیؓ ہر چہار قطعہ بخدمت حضرت سید عالم
صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وصحابہ وسلم آوردند فرمودند کہ ترا مبارک باد بپوش وبپوشان

جوہر در ذکر چہار پیر از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی ابن ابیطالب کرم اللہ
تعالی وجہہ خرقہ خلافت وفقر بچہار کس رسید کہ ایشان را چہار پیر گویند اول حضرت امام حسن
علیہ السلام دوم حضرت امام حسین علیہ السلام سوم خواجہ کمیل بن زیاد چہارم خواجہ حسن بصری
واین نزدیک اکثر مشائخ کبار ست وبعضی گویند کہ خرقہ خلافت حضرت امیر المومنین علیہ السلام
تنہا بحضرت خواجہ حسن بصری رسید واین ضعیف ست از انکہ امامت وخلافت حضرت امام حسن
علیہ السلام از اکثر کتب معتبرہ ثابت ست وصاحب نفحات از امام مجد الدین بغدادی نقل میکند
کہ خرقہ حضرت امیر علیہ السلام بدوکس رسیدہ یکی خواجہ حسن بصری ودوم خواجہ کمیل بن زیاد ودر
لطائف اشرفی مذکور ست کہ در ارادت خواجہ حسن بصری اختلاف ست بعضی گویند کہ ایشان را
ارادت بحضرت امام حسین علیہ السلام ست وبعضی گویند کہ ایشان را ارادت بخواجہ کمیل بن زیاد ست
فاما اصح آنست کہ ایشان را ارادت بحضرت امام حسین علیہ السلام ست وبعضی گویند کہ ایشان را
ارادت بحضرت علی مرتضی است - مراۃ الاسرار -

جوہر در لباس خرقہ صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ از جملہ رسوم موضوعہ
صوفیان یکی الباس خرقہ است واز جملہ فوائد آن یکی تغیر عادتست وفطام از مالوفات طبعی و
حظوظ نفسانی چہ نفس را ہمچنانکہ در مطعومات ومشروبات ومنکوحات شربی ولذتی است در
ملبوسات نیز حظی ست وہر لباسی کہ پوشیدن آن نفس را عادت گشت بتینک (مفارقت از ہر چیز) از وی حلاوتے
یا بدپس تغیر لباس صورت تغیر عادت بود وتغیر عادت عین عبادت ست وخرقہ دو نوع است
خرقہ ارادت وخرقہ تبرک خرقہ ارادت آنست کہ چون شیخ صدق ارادت مرید در طلب حق تعالی
مشاہدہ کند ویرا خرقہ پوشاند وخرقہ تبرک آنست کہ کسی بر سبیل حسن ظن ونیت تبرک بخرقہ مشائخ
آنرا طلب کند وبعضی برین دو خرقہ خرقہ ولایت زیادہ کردہ اند وآن آنست کہ چون شیخ در مرید آثار
ولایت وعلامت وصول بدرجہ تکمیل وتربیت مشاہدہ کند وخواہد کہ اورا بہ نیابت وخلافت خود
نصب کردہ بطرفی فرستد واورا در تصرف وتربیت خلق ماذون گرداند ویرا خلعت ولایت و

وقف گرداند و در رساله شیخ علاء الدین سمنانی آورده است اگر نعوذ بالله منها خذلان در رسد و مرید بعهد
رجوع کند و باز به بطالت خود رود بر شیخ واجب ست که آن خرقه باز ستاند و اگر شیخ حاضر نباشد بر
خلیفه شیخ یا اصحاب پیش قدم واجب بود که آن خرقه از وی بستانند بعضی مشائخ لباس را بے تکلف
اختیار کنند و مریدان را بفرمایند تا هرچه بیابند بپوشند اگر عبای یابند همان و اگر قبای یابند همان
و این روش بهترست ۵ مراد اهل طریقت لباس ظاهر نیست · کمر بخدمت سلطان ببند و صوفی باش
و بعضی زیاده از یک جامه مکروه پندارند و بعضی زیادت از یک جامه از بهر احتیاط روا دارند و بعضی
مرید را جامه و خرقه زرد بپوشانند هر که دنیا را پس پشت انداخته باشد ارسال دنباله عمامه پس پشت کند
و هر که بصفت موتوا شده باشد تشبیهاً للموتی پیش اندازد و هر کرا این دو صفت نباشد دستار پیچد
و دنباله را پیش سینه جانب چپ اختیار کرده اند بدانکه بعضی مشائخ لباس را بر صفات مخصوص اختیار
کرده اند و لباس به صفات مخصوص پنج نوع ست مثنی و مرقع و ملمع و خشن و طلق مثنی آنست
که وی را ظهارت و بطانت بود و در میان آن چیزی نباشد و این اول لباس مرید ست و اشارت بران ست
که مرید در اول به دو چیز مشغول ست اداء اوامر و اجتناب نواهی پس چون در باطن دو چیز باشد
در ظاهر لباس او مثنی باشد که الظاهر عنوان الباطن پس چون مرید بدین هر دو ثابت قدم شد
و قرار گرفت پس بپوشد مرقع و آن لباسی را گویند که مر او را ظهارت و بطانه بود و میانه ایشان چیزی
از پنبه یا غیر آن باگنده باشد و این اشاره بر آنست که مر وی را سه صفت ست نفس الکلمه و عین الکلمه
و محض الکلمه نفس کلمه ثبات ست در اداء اوامر و اجتناب نواهی و عین کلمه انس و آرام ست بذکر
خداوند تعالی و محض کلمه ترقی کردن و قطع مقامات کردن ست والمراد بالکلمة خطاب الله
جل جلاله مع ظاهر او باطناً و چون مرید درین مقام رسد روا بود که ملمع بپوشد و ملمع لباسی است
که در و رنگهای مختلف باشد و این لباس اشاره است بران که بنده شناخته است اختلاف صنائع
و بدائع خداوند تعالی که در عالم ست و فهم کرده است از هر چیزی حقیقت آن و آرام گرفته است ولی
بانواع بلاها و سختیها بعد آن روا بود که خشن بپوشد و خشن خرقه را گویند که مر او را آگنده با بسیار بود
و این لباس اشاره است بر قبول کردن جراحتها و مصیبتها یعنی به هر سوزنی که می خلانند در خشن می رسانند
جراحتی را در دل خویش و رام میگرداند دل خود را بدان جراحت بعد آن روا بود که طلق بپوشد
و طلق خرقه را گویند که با بسیاری آگنده ها پیکالها و وی از خرقهای مختلف از جدید و کهنه بسیار باشد
و این لباس اشارت ست بسوی ترک تکلف و فرو میرانیدن بشریت و ترک التفات بملامتها و مردمان

وبعضی در اول قدم بپوشانند تا آن پوشش ولباس مرید را قیدی از معاصی وہوا باشد. یا بشرم خلق یا بشرم خالق واین را خرقہ تبرک گویند. بعضی فرمودہ درویش ہر لباسی کہ بپوشد. باید کہ بنیت ونفی بپوشد اگر سپید بپوشد باید کہ چنانچہ او ظاہر سپید پوشیدہ است باطن را نیز از حقد. وحسد وکبر وبخل واز کدورات مصفی کردہ باشد. ولباس کبود لباس اہل مصیبت ست کسی کہ آنرا بپوشد. باید کہ او برای گناہان خود ہمہ حال مصیبت دار. ومشائخ فرمودہ اند ہر کہ با جامہ کبود بخسپد در طریقت جنابت بودیرو غسل لازم شود واما خرقہ کبود کسی بپوشد. کہ ہواجس شیطانی از الہام رحمانی بداند ولباس سرخ کسی بپوشد کہ خود را چون شہید خون آلودہ مردہ داند وجامہ سبز اخضر کسی بپوشد. کہ جمیع طرق مشائخ را سلوک کند. وباہمہ اولیا بافعال واقوال متابعت نماید. وگلیم کسی پوشد. کہ از تحمل بار فقر ومجاہدہ ننالد. واین گلیم از پشم شتر وشتر ہم تنگ بار وبنا ہقبی بر وخسند کہ ہیچ آثار ننالد. درویشی در نظر شیخ شہاب الدین سہروردی خرقہ ہزار میخی پوشیدہ وکلام بسیار میکرد شیخ فرمود این خرقہ را چہ میگویند. گفت ہزار میخی فرمود اگر

یک میخ بر دہن میزدے بہبودی کلام

جوہر در سماع صاحب مصباح الہدایہ قدس سرہ میفرمایند کہ از جملہ مستحسنات متصوفہ کہ محل انکار بعضی از علما دخلا ہرست یکی اجتماع ایشان ست از برای سماع غنا ودالحان واستحضار قوال ووجہ انکار ایشان آنکہ این رسم بدعت ست چہ در عہد رسالت وزمان صحابہ وتابعین وعلماء ومشائخ سلف معہود نبودہ است بعضی از مشائخ متاخران وضع کردہ اند ومستحسن داشتہ جواب آنست کہ ہرچند بدعت ست ولیکن مزاحم سنت نیست پس مذموم نبود خصوصا کہ مشتمل باشد بر فوائد واز جملہ فوائد یکی آنست کہ اصحاب ریاضات وارباب مجاہدات را از کثرت معاملات گاہ گاہ اتفاق افتد کہ ملالتی وکلالتے در قلوب ونفوس حادث شود وقبضی ویا سببی کہ موجب فتور اعمال وقصور احوال بود طاری گردد پس مشائخ متاخر از بہر رفع این عارضہ ودفع این حادثہ ترکیبی روحانی از سماع اصوات طیبہ والحان مناسبہ واشعار مشوقہ بروجہی کہ مشروع بود نمودہ اند وایشان را بر تناول آن بوقت حاجت تحریص فرمودہ تا بدان واسطہ کلالت وملالت از ایشان مرتفع شود وفائدہ دوم آنکہ سالکان را در اثنا دسیر وسلوک بسبب ظہور واستیلاء صفات نفوس وقفات وحجبات بسیار افتد کہ بدان سبب مدتی طریق مزید احوال بر ایشان مسدود گردد وبطول فراق صورت اشتیاق نقصان پذیرد پس ممکن بود کہ مستمع را در سماع الحان لذیذہ یا غزلے کہ وصف الحال او بود حالی غریب کہ تحریک دواعی شوق کند روی نماید. وآن وقفہ از پیش برخیزد وباب مزید مفتوح شود وفائدہ سوم آنکہ اہل سلوک را کہ

حال ایشان از سیر بطیر وسلوک بجذبه ومجبی بمحبوبی ناسخا مید باشد ودر اثناء سماع ممکن بود
که سمع روح مفتوح گردد ولذت خطاب ازل وعهد اول یاد آید وطائر روح بیک
نهضت غبار هستی ولوث حدوث از خود بیفشاند واز غواشی قلب ونفس وجمله اکوان
مجرد گردد ودر فضاء قرب ذات در طیران آید وسیر وسلوک بطیر مبدل شود وبیک لحظه چندان راه
قطع کند که سالها بسیر وسلوک در غیر سماع نتواند کرد واگر منکر سماع این فواید را بآفات که در سماع متوقع
بود مقابله کند گوییم رفع آن آفات واجب آید وبامکان وقوع آن ترک سماع لازم نگردد وخیر الاعمال
که صلوة ست در حق بعضی موجب فلاح ست چنانکه قد افلح المومنون الذین هم فی صلوتهم خاشعون
ودر حق بعضی سبب ویل چنانکه ویل للمصلین الذین هم عن صلوتهم ساهون باوجود احتمال
سهو وغفلت که موجب ویل ست ترک صلوة جائز نبود ودرین زمان سماع بروجهی که عادت اهل روزگار
ومتصوفه رسمی ست عین وبال ومحل انکار ست چه بیشتر درین وقت مشاهده میرود بنا آن بر دواعی
نفسانی وحظوظ طبعی ست نه بر قاعده صدق واخلاص وطلب مزید حال که وضع این طریق ومبنی آن
بران اساس بوده است جماعتی را باعث بر حضور مجلس سماع داعیه تناول طعامی که دران مجمع متوقع
بود وطائفه را میل برقص ولهو وطرب وعشرت وقومی را رغبت بمشاهده منکرات ومکروهات وجمعی را
استجلاب اقسام نعم دنیوی وبعضی را اظهار وجد وحال وگروهی را گرم داشتن بازار واین جمله محض گناه
وعین وبال ست ومحل انکار وبساط شکایت نه درین عهد بلکه در زمان رئیس القوم حضرت جنید بغدادی
قدس سره که وقت ظهور مشائخ واجتماع صوفیان بود ومبسوط بوده است وحضرت ایشان در آخر حال
سماع غنا نمی کردند گفتند اکنون چرا سماع نکنی فرمودند مع من یعنی با که سماع کنم گفتند از برای خود بشنو
گفت عمن یعنی از که بشنوم واین قول اشارت بدانست که سماع با یاران همدرد باید کرد وازکسی باید شنید
که صاحب درد بود واز سر صدق وارادت گوید نه بجهت محض اجرت وشک نیست که آواز خوش از جمله نعمهای
جناب الهی ست وروح انسانی را بسماع اصوات طیبه ونغمات متناسبه التذاذی بود وروح بعضی از حیوانات
ازان لذت یابد چنانکه شتر بنغمه حُدی بار بار گران بآسانی بکشد وبیک منزل چندین منازل از مراحل
طی کند حضرت ابو علی دقاق قدس سره میفرمایند السماع حرام علی العوام لانهم یسمعون بحیوة
نفوسهم ومباح علی الزهاد لانهم من ارباب المجاهدات ومستحب لاصحابنا لانهم یسمعون

بحیوة قلوبهم

جوهر در آداب سماع در مصباح الهدایة مذکورست که از جمله آداب سماع اول آنست که اخلاص

نیست پس حضور مجمع سماع مقدم دارند و بازجویند که باعث بران چیست اگر مطلوب نفسانی بود از آن احتراز واجب دانند و اگر داعیه صدق و ارادت و طلب مزید حال و شمول برکت جمع بود مجرد از شوائب هوا و دواعی طبیعت و حال آنکه دران مجمع شیخی یا مقدمی که حضور او مغتنم بود حاضر باشد یا اهل سماع اخوان متوافق و طالبان صادق باشند توفیق چنین صحبتی غنیمت باید شمرد و اگر معلوم بود که مجمع سماع مشتمل ست بر بعضی از محرمات و منکرات چون حضور زنان و امردان یا مکروهات چون حضور کسی که نسبت با این طایفه ندارد مانند منکری که او را ذوق سماع نبود و بنظر انکار نگرد یا صاحب جاهی از ارباب دنیا که با او بتکلف و مدارات باید بود و یا بحضور کسی که بتکلف و دروغ اظهار وجد کند و بتواجد کاذب وقت بر حاضران مشوش گرداند طالبان صادق را اجتناب از حضور چنین مجمعی لازم بود و شرط آنست که چون شخصی حاضر مجلس شود با ادب بنشیند و سکون و وقار نگاه دارد و تا ظاهر و باطن جمع گرداند و اطراف بدن را از زوائد حرکات و فضول افعال و اقوال مجموع و مضبوط دارد خصوص بحضور مشائخ و باید که لمعه از لمعات وجد مضطرب نشود و اگر عوذ بالله سببی از آثار نوازل وجد و حال اظهار وجد و دعوی حال کند خود عین نفاق و محض گناه بود دلیل قبیح تر زلتی و شنیع تر حالتی باشد

جوهر در خاصیت سماع صاحب مصباح الهدایة قدس سره میفرمایند که خاصیت سماع آنست که هر چه بولایت بشریت سلطنت دارد آنرا تقویت کند و غالب تر گرداند پس در حق طایفه که سر ایشان بمحبت و ارادت حق تعالی مشغول و متعلق بود سماع ممد و معاون باشد بر طلب کمال و در حق بعضی که ضمیر ایشان بهوا ممتلی بود موجب هلاک و وبال و از اینجا ست منشاء اختلاف احوال ائمه در تحلیل و تحریم سماع و وجد در سماع اگرچه کمال حال مبتدیان ست ولیکن نقصان حال منتهیان ست چه وجد عبارت ست از بازیافتن حال شهود و باز یافتن بعد از گم کردن بود پس واجد در سماع بحقیقت فاقد بود و سبب فقدان حال شهود ظهور صفات ظلمانی بود و آن صفات نفسانی ست که حجب مبطلان ست یا نورانی و آن صفات قلبی ست که حجب محققان ست و منشاء وجد در سماع یا مجرد نغمات طیبه و اصوات متناسبه باشد و تلذذ از آن نصیب روح بود یا مجموع اصوات با معانی ابیات و التذاذ از آن مشترک بود میان روح و قلوب در حق محققان و میان ارواح و نفوس در حق مبطلان و در مجرد نغمات که روح بآن متلذذ از آن منفرد بود قلب استراق سمع کند در حق محق و نفس در حق مبطل و منتهیان را بمثابت علامت

در کدیده گوش سخن کسی و شنفتن ۱۲

از حجاب حال شهود دائم بود حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره فرمودند حالی قبل الصلوة

کمالی فی الصلوٰۃ و این اشارت ست بدوام حال بشنود و ہر کہ او را این مقام بود حال او در سماع ہمچنین بود کہ پیش از سماع و ہر دے کہ پیوستہ حاضر بود ہر آوازی کہ بدو رسد خطاب جناب الٰہی فہم کند پس سماع او موقوف نبود بر نغمات و الحان آدمی بلکہ جای شود کہ سماع او از اندرون خود بود و این چنین کس کہ سماع او متصل باشد پیوستہ بدل حاضر غیب بود و گوش باطن [illegible] حدیث نفس خالے پس گاہ خطاب جناب الٰہی شنود و گاہے تسبیح ذرات و گاہی از داخل بشنود و گاہی از خارج روایت ست از امیر المومنین علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ وقتی کہ بانگ ناقوس می شد باصحاب فرمودند کہ شما مید انید کہ او چہ میگوید عرض کردند کہ نے فرمودند کہ می گوید سبحان اللہ۔

جوہر در القاء و اعطاء خرقہ بقوال وغیرہ در مصباح الہدایۃ مذکور ست خرقہ کہ از صاحب سماع بقوال رود دو نوع ست صحیحہ و ممزقہ اما حکم خرقہ صحیحہ اگر مراد واجد در القاء و اعطاء آن تخصیص قوال بود دیگرے را با او در آن مشارکت و مساہمت نباشد و اگر مراد تخصیص او نبود شخصی کہ حاضر باشد برحسب اجتہاد خود اگر مصلحت بیند بقوال دہد و اگر خواہد بدیگرے بخشد و اگر حاضران مجلس سماع ہمہ اخوان باشند و شخص دیگر حاضر نہ خرقہ بقوال دہند چہ محرک و باعث وجد کہ سبب القاء خرقہ باشد قول او بود و بعضی گویند خرقہ از آن جمع بود چہ سبب باعث وجد نہ مجرد قول قوال بود بل سبب آن مجموع قول او و برکت جمع باشد و مستند قول این طائفہ قیاس بر قضیہ واقعہ بدر کہ جوانان لشکر اسلام در قتال با اعدا مسارعت نمودند بامید آنکہ غنیمت ہمہ ایشان را بود چون ظفر یافتند خواستند کہ جملگی غنیمت بردارند با پیران نزاع پدید آمد و رجوع بحضرت سرورعالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کردند وحی منزل شد یسئلونک عن الانفال قل الانفال للہ والرسول پس حضرت سرورعالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم غنیمت را میان ایشان بسویت قسمت فرمودند و بعضی گویند اگر با جرت گرفتہ اند بی نصیب بود و الا مشارک جمع باشد و اگر کسی را در القاء خرقہ نیتی باشد و نخواہد کہ دیگر باسر خرقہ رود خرقہ او را بقوالان دہند اما حکم خرقہ ممزقہ کہ صاحب آنرا از سر غلبہ حال و سلب اختیار بر خود خرق کند آنست کہ بر حاضران مجلس سماع جنسا او غیر جنس قسمت کنند و شرط در مساہمت غیر جنس آنست کہ در حق این طائفہ حسن ظن دارد و بہ تبرک خرقہ ایشانرا معتقد بود و اگر کسی در حال قسمت حاضر شود و در وقت سماع حاضر نبودہ باشد او را نیز دہند و اگر خرقہ نا کہ انداختہ باشد بعضی صحیحہ بود و بعضی ممزقہ اگر شیخ حاضر باشد و مصلحت بیند روا بود کہ خرقہ صحیحہ را بتبعیت ممزقہ تمزیق کند و بر حاضران منقسم گرداند۔

جوهر سماع چهار قسم ست حلال و حرام و مباح و مکروه. حضرت شیخ ابو علی دقاق قدس سره فرمودند
السماع حرام للعوام لبقاء نفوسهم و مباح للزهاد لحصول مجاهدتهم و مستحب لاصحابنا لحیوة
قلوبهم و حلال ست بر محبان حق تعالی و حضرت شیخ سهل بن عبد الله تستری قدس سره فرمودند
سماع مستحب ست بر [illegible] اهل حقائق و مباح ست برای اهل علم و مکروه ست برای اهل فسق و فجور
و حضرت ابو سعید ابو الخیر قدس سره فرمودند که درویش چون در سماع دست برهم زند شهوتی که در دست باشد
بریزد و بکذا در سائر اعضا و چون نعره زند هر شهوتی که در درون باشد بیرون رود. خوشی ها حرام نیست و
آنچه از خوشیها حرامست نه از آن حرامست که خوش ست بلکه از آن حرام ست که در وی ضرری ست و
فسادی چه آواز مرغان خوش و حرام نیست و سبزه و آب روان و نظاره شگوفه و گل خوش ست و حرام
نیست پس آواز خوش در حق گوش همچو سبزه و آب روان ست در حق چشم و همچو مشک در حق بینی و همچو طعام
خوش در حق حلق و همچنین حکمتهای نیکو در حق عقل و دلیل بر آنکه طیب بازی و نظاره در آن حرام نیست
آنست که عایشه رضی الله تعالی عنها روایت میکنند که روز عید زنگیان در مسجد بازی میکردند
و رسول علیه السلام مرا گفت که بینی گفتم که خواهم بر در ایستاد و دست خویش بداشت تا زنخدان
بر دست وی نهادم و چندان نظاره کردم که چند بار گفت که بس نباشد گفتم نی و این در اخبار
صحیح ست و این دو بار بود که وی با برین رضا دادند و ازین خبر پنج رخصت ست رخصت اول آنکه
بازی و لهو و نظاره در وی چون گاه گاه باشد حرام نیست که عائشه رض روایت میکنند که بازی زنگیان
رقص و سرود بود رخصت دوم آنکه در مسجد میکردند رخصت سوم آنکه در خبر ست که رسول علیه السلام گفت
عائشه رضی الله عنها را که ببازی مشغول شوی و این فرمان باشد. رخصت چهارم آنکه ابتدا کرد عائشه رض را که خواهی که بینی
و این تقاضا باشد نه چنان باشد که اگر وی نظاره کردی و خاموش بودی رخصت پنجم آنکه خود با عائشه رض
بایستاد ساعتی دراز بدین معلوم شود که برای موافقت زنان و کودکان تا دل ایشان خوش شود چنین
کارها کردن از خلق نیکو بود و در صحاح ست که عایشه رضی الله تعالی روایت میکند که من کودک بودم
لعبت را بسیار ساختمی چنین که عادت دختران ست و چند دختر از من کودک تر نزدیک بیامدندی و
چون رسول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم در آمدی آن کودکان باز پس گریختندی رسول
علیه السلام ایشان را به نزدیک من فرستادندی. انجا که سماع مباح ست به پنج سبب حرام شود باید که
حذر کنند سبب اول آنکه از زنی یا کودکی در محل شهوت شنود و این حرام ست و سماع از کودکی که در
محل فتنه نباشد مباح ست و از زنی که زشت بود مباح نیست نظر بر زنان به هر صفت که باشد حرام است

اما اگر آواز شنود از پس پرده اگر بیم فتنه بود حرام بود وگرنه مباح دلیل آنکه دو کنیزک در خانهٔ حضرت عائشه رضی
سرود میگفتند و رسول علیه السلام آواز شان می شنیدند پس آواز عورت نیست و سرود و رباب
و چنگ و بربط و اصوات مزامیر و چیزے که با نائے عراقی باشد نهی آمده است نه بسبب آنکه خوش باشد
اگر کسی با ناخوش و ناموزون زند هم حرام بود اما طبل شاهین و دف اگرچه در وی جلاجل بود حرام
نیست بلکه سلف دف خود زدند و اگر جلاجل درافزایند حرام شود و طبل حاجیان و غازیان را خود
رسم ست. رقص مباح ست که زنگیان در مسجد رقص میکردند و عائشه رضی الله تعالی عنه بنظاره
شده و رسول علیه السلام بحضرت مرتضی علی فرمود که یا علی تو از منی و من از تو از شادی این رقص
کرد چند بار پای بر زمین زد چنانکه عادت عرب بود که در نشاط شادی کنند. غایت آنست که بازی
باشد بازی نیز حرام نیست

جوهر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند
که چند چیز موجود شود سماع آنگاه شنود و آن چیست مسمع ست و مسموع و مستمع و آلهٔ سماع ست و فرمودند
مسمع گوینده است می باید که مرد تمام باشد کودک و عورت نباشد اما مسموع آنچه میگوید باید
که هزل و فحش نباشد اما مستمع آنکه می شنود باید که بحق شنود و مملو باشد از یاد حق اما آلهٔ سماع و آن
مزامیر ست چون چنگ و رباب و مثل آن باید که در میان نباشد اینچنین سماع حلال باشد آنگاه فرمودند
که سماع صوتی ست موزون چه ما حرام باشد و آنچه میگویند کلامی ست مفهوم المعنی و آن چرا
حرام باشد دیگر تحریک القلب ست اگر آن تحریک بیاد حق باشد مستحب ست و اگر میل بفساد باشد حرام ست

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله شاه کلیم الله قدس سره در کشکول میفرمایند که نغمه آتشے که
در نهاد سالک می باشد از فرط محبت می افروزد نه از خارج چیزی می آرد و در ابتدائے حال گریه و
زاری و بیقراری و حرکات عنیفه و رطوبات چشم و بینی و دهن پیدا می شود و این عالم درست که از
کثرت ذکر پیدا می شود و آنانکه بمرتبهٔ تحیر رسیده اند گریه نکنند بفراق و اگر بگریند در وصال گریه ایشان
بر ملفات باشد اما امور دیگر که طور عشق مقتضی آنست نباشد و فرق کرده اند که آب چشم این مردم شیرین
می باشد و آب چشم آنانکه بدرد گریند شور و تلخ بود و حرکت رقص آنها بغایت سبک و ملائم و نهایت
موزون و اکثر بر طبق وزن الحان رقص کنند که آنها نواطق روحانی گویند بغایت دلالت بر
انشراح صدر و بسط قلب کند اگرچه عوام این قسم رقص را آن قدر اعتبار نه نهند و از ان سماع ها جمع افتراح
یابند اما خواص دانند که این حرکت از وجود قلب ست. آنکه اول برخیزد و رقص کند آنچه در مجلس بگذرد

برذمه او بود ان خیر فخیر و ان شرا فشر و حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که
اگر پشت صوفی بر زمین رسد خود را فدا کند یا جامه خود را و صاحب رساله قشیریه قدس سره میفرمایند
که حرکت از هر که باشد خواه مبتدی خواه منتهی خواه متوسط در حال او چیزی میکاهد بنا بر آنکه بی هجوم و استیلا
از جا سود تا ممکن بود ثابت و راسخ باشد

جوهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند
که مشائخ فرموده اند که سه وقت نزول رحمت باشد یکی در حالت سماع دوم در وقت طعامی که بنیت
قوت طاعت بخورند سوم در وقت ماجرای وصفا کردن درویشان۔

جوهر حرامست آن سماع که خطرات نفسانی و شیطانی آرد و از و شهوت زیاده شود و رغبت بر
چهره و زلف و خال و میل بر دیدن زنان و کودکان گردد و سماعی که در و بیم فتنه باشد. و فحش و هجو
وطعن بر اهل دین بود و جای سماع محفوظ باشد از رهگذر مردم و در انجا متکبران و بیهوده گویان نباشند
و زاهدان خشک نهاد و پیران بد اعتقاد و متکلف الوجد نباشند و اهل سماع خاموش باشند و دو زانو
نشینند و دل را بجناب حق سبحانه و تعالی حاضر دارند و منتظر عطاء و فیض بجناب حق سبحانه و تعالی باشند و چون غالب
شود سماع بر کسی از اهل مجلس و برخیزد همه موافقت وی کنند۔ نزد شیخ اکبر سماع مفید رفع درجه
نمی تواند شد اگر چه مباح ست و شوق می انگیزد

جوهر صاحب کیمیای سعادت قدس سره میفرمایند که سماع مباح به پنج سبب حرام شود باید که
از ان حذر کنند سبب اول آنکه از زنی شنود یا از کودکی که در محل شهوت باشد اگر چه کسی را دل بکار
حضرت خداوند تعالی مستغرق بود و سماع از کودکی که در محل فتنه نباشد مباح ست و از زنی که زشت بود مباح ست
اگر آواز از پس پرده شنود و بیم فتنه باشد حرام والا مباح بدلیل آنکه دو کنیزک در خانه حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها
سرود میگفتند و آواز ایشان حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه می شنیدند سبب دوم آنکه با سرود رباب
و چنگ و بربط و چیزی از رود ها یا نای عراقی بود و طبل و شاهین و دف اگر چه در ان جلاجل بود حرام نیست
دف در پیش حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم زده اند و در عروسی دف زدن فرموده اند
و طبل حاجیان و غازیان خود رسم است اما طبل مخنثان حرام بود که شعار ایشان است
و آن طبلی دراز بود میان باریک و هر دو سر پهن و حضرت امام شافعی قدس سره میفرمایند
دلیل بر آنکه شاهین حلال ست که آواز آن در گوش مبارک حضرت سید عالم صلی الله تعالی
علیه و آله و اصحابه وسلم آمد انگشت مبارک در گوش مبارک کردند و حضرت ابن عمر را رضی الله تعالی عنهما

فرمودند گوش دار چون دست بدارد مرا خبر ده پس رخصت دادن حضرت ابن عمر را تا گوش دارد دلیل
آن باشد که مباح ست اما انگشت در گوش مبارک کردن دلیل آنست که دران وقت حالی بوده باشد
شریف و سبب سوم آنکه در سرود فحش باشد یا ہجا یا طعن در اہل دین یا صفت زنی معروف باشد
که صفت زنان پیش مردان گفتن نشاید اما شعری که دران صفت زلف و خال و جمال و صورت نیکو بود
و حدیث وصال و فراق و آنچه عادت عشاق ست گفتن و شنیدن آن حرام نیست و اگر کسی در اندیشه خود
بر زنی که او را دوست دارد یا بر کودکی فرود آرد و اندیشه وی حرام بود و اگر بر زن و کنیزک خود سماع کند
حرام نبود اما صوفیان و کسانی که ایشان بدوستی حضرت خداوند تعالی مشغول و مستغرق باشند
و سماع بران کنند زیان ندارد که ایشان از ہر یکی معنی فہم کنند که درخور احوال ایشان باشد. سبب چہارم
آنکه شنونده جوان باشد. و شہوت بر وی غالب و دوستی حضرت حق تعالی ناشناسا چون حدیث زلف و
خال و صورت نیکو شنود شیطان شہوت او را بجنباند سبب پنجم آنکه عوام که سماع بعادت کنند بر طریق
عشرت و بازی این مباح باشد اما بشرط آنکه پیشه نگیرند و مواظبت بران نکنند که چنانکه بعضی از گناہان
صغیره است چون بسیار شود بدرجه کبیره رسد بعضی از چیزہا مباح ست بشرط آنکه گاه گاه بود و اندک
چون بسیار شود حرام بود چه زنگیان یک بار در مسجد بازی کردند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالی علیه
و آله و اصحابه منع نفرمودند اگر مسجد را بازیگاه ساختندی منع فرمودی و مزاح کردن گاه گاه مباح ست
لیکن اگر کسی بعادت گیرد مسخره باشد

جوہر صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که ذکر حضرت شیخ شہاب الدین سہروردی
قدس سره افتاد که ایشان سماع نشنیدی حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی ببرکتہم بر لفظ مبارک
راندند که حضرت شیخ نجم الدین کبری قدس سره فرمودی ہر نعمتی که در بشر ممکن ست شیخ شہاب الدین را
داده اند الا ذوق سماع و فرمودند که وقتی حضرت شیخ اوحد الدین کرمانی قدس سره بر شیخ شہاب الدین
آمد شیخ مصلای خود پیچیده در زیر زانو نہاد و آن معنی نیز در مشائخ بغایت تعظیم ست الغرض
چون شب در آمد شیخ اوحد الدین سماع طلبید شیخ شہاب الدین قوالان را طلب فرمود و مقام سماع
مرتب کرد و خود بگوشه رفت و بطاعت و ذکر مشغول گشت شیخ اوحد الدین و آنہا که اہل سماع بودند
بسماع مشغول شدند چون بامداد شد خادم خانقاه بخدمت شیخ شہاب الدین آمد و گفت شب را
سماع بود ہر آئینه این جماعت را نہاری باید شیخ فرمود که شب را سماع بود خادم گفت آری شیخ گفت
من خبر ندارم بعد ازان حضرت سلطان المشائخ فرمودند که غایت استغراق شیخ نگرید که چنان

در ذکر مشغول بوده است که از غلبه سماع خبر نداشته و هر بار که سماع فرو داشت میکردند و اهل سماع قرآن میخواندند شیخ می شنید و سماع ایشان با چندین غلبه نمی شنید باید دانست که تا چه مشغولی آن بود

جوهر در ثمرات الحیات مذکورست که حضرت شیخ برهان الدین قدس سره میفرمودند که بندگی حضرت شاه لشکر محمد عارف قدس سره مریدان خویش را آنگاه که جهت مجلس سماع سیداوند که روزه طی میداشتند و میفرمودند که چون مشائخ طریقت را در حین سماع وجد وارد می شود و در رقص صورت می بندد دران حالت لگد فنا بر زمین و زمان میزنند و آستین همت از دو جهان می افشانند اما بعد از فراغ آن تجدید وضو لازم نمی دانند و بهمان طهارت نماز می خوانند اگر منکری برین حرف انگشت اعتراض نهد و بگوید که اگر سماع ایشان از نتائج بیخودی ست پس مستلزم نقض طهارت ست و اگر دران حالت با خود حاضر اند پس مستدعی بدعت ست جواب او نیست که اسقاط شعور ایشان از ظهور جذبات بمثابه سقوط نور چراغ ست در حضور آفتاب نه بینی که چون چراغ را در آفتاب گذارند کیفیت ضیا از لمعه اش خارج نشود بلکه در مقابله تجلیات آفتاب جهان تاب مضمحل و متلاشی نماید و باز چون در خانه تاریکش درارند احتیاج باقتباس نیفتد همچنان بر صرافت اصلی تابان باشد و میفرمودند که سماع حقیقی را که در ضمیر انسان مضمرست بظهور می آرد و نقاب از جمال شاهد مثال در حال برمیدارد و لهذا قال ابو طالب المکی فی قوت القلوب من انکر السماع فقد انکر سبعین صدیقا من الصحابة و التابعین ؎

هرکه شد محرم دل در حرم یار بماند	وانکه این کار ندانست در انکار بماند

جوهر آداب سماع سه چیزست زمان مکان اخوان - دیگر ادب آنست که همه سر در پیش افگنند و در میان سخن نگویند و آب نخورند و از جوانب ننگرند. و دست و سر نجنبانند و بتکلف هیچ حرکت نکنند و چنانکه در تشهد نماز نشینند باداب بنشینند و هم دل با حق تعالی دارند و باختیار نخیزند و چون کسی بسبب غلبات وجد برخیزد با وی موافقت کنند شافعی گوید که جماعت در تراویح وضع عمرست و این بدعت نیکوست و بسیار خیرهاست بدعت مذموم آن بود که مخالف سنتی بود باتفاق فقهاست که در سماعی که فسق نباشد شنیدن آن مباح ست چنانکه در وقت عروسی و ولیمه و هنگام آمدن از سفر و ختان و وقت تمام شدن قرآن مجید پس مطلقا حرام گفتن سماع را نشاید تا بکفر نکشد حرام چند قسم ست یکی بعینه حرامست چنانکه زنا و قتل و غیرهما دوم بغیره است چنانکه نغمه از جهت بعضی امور قبیحه حرامست و دیگر بعینه حلال ست پس بعضی امور بعینه حلال باشد و بغیره حرام بود آنرا مطلق حرام گفتن نمی باید هر جا که اختلاف علما باشد بحث و مباحثه کردن از انصاف بود

جوهر مثال صورت که بعد از چشم پوشیدن دیده می شود مراد روح آن صورت ست نه بدن و
ارواح مردم همان صورت که در عالم شهادت داشتند بی بدن موجود اند و همه وقت در نظر میتوانند
حاضر شد هر کس که در خواب رود خواه آگاه خواه غافل روح او بچشم و گوش و زبان و جمیع
حواس و قوی باطن بی وسیله قوی ظاهری بدن لطیف گرفته در عالم ملکوت سیر میکند. و دل
هر کسی که آگاهی و لطافت حاصل کرده در ملکوت صورتها نیک و لطیف بیند و محظوظ شود
و دل هر که زیر بار کثافت و غفلت تن ست صورتهای کریه و مهیب می دیده باشد و با نچه در
ناسوت با و گرفتار ست همان را مشاهده نماید و بی حظ و بی مزه گردد پس عالم مثال کلید عالم
ملکوت ست صور ناسوتیه فنا پذیر ست و صور ملکوتیه اصل صور ناسوتیه است هیچگاه فانی نشوند
و همیشه باقی مانند و عالم ملکوت را عالم خواب و لطافت گویند و عالم ناسوت را عالم بیداری و کثافت نامند

جوهر حضرت شیخ فانی فی الله و باقی بالله شاه کلیم الله. قدسنا الله تعالی بسره العزیز در
کشکول میفرمایند که مشائخ وضع برزخ قرار داده اند مقصود ازین اجماع متفرقات ست چه آدمی
به تفرقه حواس و هجوم خطرات از توحید علمی باز می ماند برزخ جمعیت حواس بهم ساند خصوص وقتیکه
برزخ ادب خواه باشد که بملاحظه صورت وهمی یا حقیقی آن برزخ که از شان او طلب ادب باشد
خشوع و خضوع در حضور پیدا می شود و آن نافع است و کثرت ممارست معنی که دران برزخ ست نوع
در سالک پیدا می آرد که اندیشه بهر چه پرورده شود رنگ آن گیرد که آن هیولانی صفت است
و مر هر صورت را قابل ست و هر مکون برزخ می تواند شد. چه برزخ بمعنی واسطه ست میان دل و
مقصود که آن از نهایت لطافت و تنزه مدرک نمی شود پس جمال آنرا در آنچه حاضر سازند آن
برزخ باشد و از ذره تا خورشید. و از فرش تا عرش همه جلوه گاه اوست در آنچه نظر کنی اگر دیده
بینا داشته باشی آنرا بینی آری تفاوت در برازخ هست مثلا برزخ شیخ صورت معنی دیگر باشد
و برزخ حجر و کلوخ صورت چیزی دیگر بود و هر چند برزخ لطیف بود و از معانی معقوله بود کارگر بود
و هر چند کثیف بود و از صور مرئیه بود کار زبون تر بود و مشائخ بحسب استعداد برزخی مقرر سازند آنرا که
قوت عاقله بود از عالم معانی معقوله کلیه فرمایند. و آنرا که نه آن بود از عالم صور محسوس جزئیه فرمایند
اما مختار این بی هیچ آنست که حالت سالک تجسس باید نمود که کدام چیز در نفس او وقع عظیم دارد
و کدام شیء در دیده او جمال دارد مثلا شخصی ست که عاشق پسری بود بعشق او واله و شیدا پس جمال
آن پسر در دیده او از جمال شیخ بیشتر باشد شیخ برزخ خود نفرماید بلکه برزخ همان پسر فرماید در اشتغال و مراقبات

که کثرت شغل آنرا از آن واسطه آهسته آهسته خواهد کشید و از تعلقات صوری به تعلقات معنوی خواهد رسانید و نیز مثلاً شخصی ست که جمال گل و چمن در دیده او از همه بغایت زیباست برزخ این همین گل باید داشت که شیخ اگر جمال خود فرماید آن کار که در آن صورت می کرد درین صورت نتواند کرد اما شغل او سالها چون ورطه خواهد کشید وقس علی ذلک۔

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل می شود بصورت مناسب از صور مثالی و صاحب کشف ویرا در آن صورت بدیده بصیرت مشاهده می کند اما چون شیاطین را قوت تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه می باشد از آنجهت خواجگان ما این کشف را اعتباری نگرفته اند و طریقه ایشان در زیارت اصحاب قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها تهی سازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر می شود از آن نسبت که ظاهر می شود حال صاحب قبر معلوم کنند. و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه همین وجه است که هر که پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هرچه بعد از آمدن آن کس ظاهر شود دانند که آن نسبت از وست و ایشان را در آن دخل نیست بحسب آن نسبت با وی زندگانی کنند از لطف و قهر و حضرت شیخ اکبر قدس سره این را تجلی مقابله فرموده اند و ظهور آن یعنی بواسطه کمال جلا و صفاست که باطن منور ایشان را حاصل ست و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب کمال محاذات که با آن ذات بی کم و کیف دارد جز تجلی ذاتی در وی هیچ نماند و هرگاه که ویرا بالطبع وی باز گذارند غیر آن امر بیکیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس هرچه در آن آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود بلکه بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی منعکس گشته

جوهر بدانکه شرط در اشراف خاطر نفی خواطر خودست پس خود را از جمیع نسب و خطرات خالی کرده بصفت علمی او سبحانه طرف باطن شخص مقابل متوجه شود پس هرچه از خیر و شر و نور و ظلمت و غیر آن در باطن منعکس گردد بداند که عکس شخص مقابل ست۔

جوهر بعضی میفرمایند که پشت بقبله مقابل سینه میت نزدیک قبر نشیند. و در صورت عذر هرجا که خواهد نشسته فاتحه بروح او بخواند بعد از آن بصفت علمی او سبحانه و تعالی متوجه شود پس هرچه از آثار سعادت و شقاوت ظاهر گردد بداند که عکس صاحب قبرست اگر حرارت و اثری از عقوبت از قبر یابد فاتحه بخواند و ختم تهلیل بروح او بخشد و متوجه شود تا آنکه آن حرارت به برودت مبدل گردد و اثر عقوبت نماند

جوهر در رشحات مذکورست که حضرت خواجه عبید الله احرار قدس سره میفرمودند که نزد ارباب تحقیق

مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است و سخن حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره ناظر باین ست ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات با بو الحسین نوری قدس سره جمیع شدم مرا تقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم نه تو گفته که تشنه توحید از غیر سیراب نشود خجل شد گفتم چون دون از عالی فراگیرد از غیر فرا گرفته است و غیر ازین سخنان از ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت و صاحب رشحات قدس سره فرموده که حضرت شیخ اکبر قدس سره در بعضی از مواضع فتوحات فرموده اند که از ان مردم که نفی ترقی بعد الموت کرده اند یکے شیخ ابو الحسین نوریست پس حال او بعد الموت از دو امر بیرون نیست یا بعلم یقین دانسته که ترقی واقع است یا دانسته که واقع نیست اگر دانسته که واقع است ثبت المدعی والا گر دانسته که واقع نیست این علم دیگرست که بعد از موت او را حاصل شده پس بهر حال ترقی بعد الموت حاصل ست۔

جوہر در الفاظ مصطلحہ حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی قدس سره صاحب رشحات قدس سره میفرمایند که از کلمات قدسیه حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره هشت کلما ست که بنا ر طریقه خواجگان قدس الله تعالیٰ ارواحہم برانست ہوش در دم و نظر بر قدم و سفر در وطن و خلوت در انجمن و یاد کرد و بازگشت و نگاهداشت و یادداشت و سه کلمه دیگرست از جمله مصطلحات این طائفه علیه و آن وقوف زمانی و وقوف عددی و وقوف قلبی ست ہوش در دم آنست که ہر نفسی که از درون بر آید باید که از سر حضور و آگاهی باشد و غفلت بآن راه نیابد. و شیخ سعد الدین کاشغری قدس سره فرموده اند که ہوش در دم یعنی انتقال از نفسی بنفسی می باید که از سر غفلت نباشد و از سر حضور باشد. ہر نفسی که میزند از حق سبحانه و تعالیٰ الحالی و غافل نباشد. درین طریقه رعایت و حفظ نفس را اہم داشته اند یعنی باید که جمیع انفاس بر نعت حضور و آگاهی مصروف شود اگر کسی محافظت نفس نمیکند میگویند فلان کس نفس گم کرده است یعنی طریق روش گم کرده است و حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که بنار کار درین راه بر نفس باید کرد و نفس را نگذارد که ضائع گردد و در خروج و دخول نفس و حفظ ما بین النفسین سعی نماید که بغفلت فرو نرود و بر نیاید و شیخ نور الدین عبد الرحمٰن جامی قدس سره در شرح رباعیات آورده اند که شیخ ابو الجناب نجم الدین الکبری قدس سره در رساله فواتح الجمال میفرمایند که ذکری که جاریست بر نفوس حیوانات انفاس ضروریه ایشان ست زیرا که در بر آمدن و فرو رفتن نفس حرف ہا کہ اشارت بغیب ہویت حق سبحانه و تعالیٰ ست گفته می شود اگر خواہند و اگر نخواہند و ہمین حرف ہا ست که در اسم مبارک الله ست و الف و لام از برای تعریف ست و تشدید لام از برای مبالغه در ان تعریف

پس می باید که طالب هوشمند در نسبت آگاهی بحق سبحانه وتعالی برین وجه باشد که در وقت تلفظ باین
حرف شریف هویت ذات حق سبحانه وتعالی ملحوظ وی باشد و در خروج و دخول نفس واقف بود که
در نسبت حضور مع الله فتوری واقع نشود تا برسد بدانجا که بی تکلف نگاهداشت این نسبت همیشه
حاضر دل او بود و بتکلف نتواند که این نسبت را از دل دور کند و نظر بر قدم آنست که سالک را در رفتن
و آمدن در همه جا نظر او بر پشت پای او باشد تا نظر او پراگنده نشود و بجایی که نمی باید نیفتد و می شاید که
نظر بر قدم اشارت بسرعت سیر سالک بود در قطع مسافات هستی و طی عقبات خود پرستی یعنی نظرش
(راه دشوار جمع عقبه)
بهر جا که منتهی شود فی الحال قدم بدان نهد و سفر در وطن آنست که سالک در طبیعت بشری سفر کند یعنی از
صفات بشری بصفات ملکی و از صفات ذمیمه بصفات حمیده انتقال فرماید و از خواجه بهاء الدین
قدس سره پرسیدند که بناء طریقه شما بر چیست فرمودند خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن با حق
سبحانه وتعالی ؎ از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش + اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان
و خواجه اولیاء کبیر قدس سره فرموده اند که خلوت در انجمن آنست که اشتغال و استغراق در ذکر بمرتبه
رسد که اگر ببازار در آید هیچ سخن و آواز نشنود بسبب استیلاء ذکر بر حقیقت دل و یاد کرد عبارت از
ذکر لسانی و یا قلبی ست و بازگشت آنست که هر بار که ذاکر بزبان دل کلمه طیبه را بگوید در عقب آن
بهمان زبان گوید که خداوندا مقصود من توئی و رضای تو زیرا که این کلمه بازگشت نفی کننده است هر خاطری
که بیاید از نیک و بد تا ذکر او خالص ماند و سر او از ما سوا فارغ گردد و اگر مبتدی در بدایت ذکر کلمه
بازگشت از خود صدقی در نیابد باید که ترک آن نکند زیرا که بتدریج آثار صدق بظهور می آید و نگاهداشت
عبارت از مراقبه خواطر ست چنانکه در یکدم چند بار کلمه طیبه را بگوید که خاطر او بغیر نرود و حضرت مولانا
سعد الدین قدس سره در معنی این کلمه فرمودند باید که یک ساعت و دو ساعت و زیادت از دو ساعت
آنمقدار که میسر شود خاطر را نگاهدارد که غیری بخاطر وی نگذرد و خدمت مولانا قاسم علیه الرحمة که از
کبار اصحاب و مخصوصان حضرت ایشان بوده اند روزی بتقریبی میفرمودند که ملکه در نگاهداشت
بآن درجه رسیده است که از وقت طلوع صبح تا چاشت دل را از خطور اغیار نگاه می توان داشت
بر وجهی که در بین مقدار که زمان قوت متخیله از عمل خود معزول گردد و عزل قوت متخیله تمام از عمل اگرچه
نیم ساعت باشد نزد اهل تحقیق امری بغایت عظیم ست و آن از نوادر ست و بعضی کمل اولیا را احیانا
همیشه دست میدهد چنانچه حضرت شیخ محی الدین ابن عربی قدس سره در فتوحات مکی آنجا که بیان حجد
قلب کرده اند در اسوله و اجوبه خواجه محمد علی حکیم ترمذی تحقیق این بحث نموده اند و یاد داشت که مقصود از همه

آنست عبارت از دوام آگاهی ست بحق سبحانه وتعالی بر سبیل ذوق وبعضی باین عبارت گفته اند
که حضور بی غیبت ست ونزد اهل تحقیق مشاهده استیلاء شهود حق سبحانه وتعالی ست بر دل بتوسط
حب ذاتی که کنایت از حصول یاد داشت ست وحضرت ایشان در شرح این چهار کلمه که مذکور شد
این عبارت فرمودند که یاد کرد عبارت از تکلف ست در ذکر وبازگشت عبارت از رجوع است بحق سبحانه
وتعالی بران وجه که هر بار که کلمه طیبه را گوید از عقب آن بدل اندیشد که خداوندا مقصود من توئے
ونگاهداشت عبارت از محافظت این رجوع ست بی گفت زبان ویاد داشت عبارت از رسوخ است
در نگاهداشت ووقوف زمانی حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که وقوف زمانی که کارگذارنده
رونده راه است آنست که بنده واقف احوال خود باشد که در هر زمان صفت وحال او چیست موجب
شکر ست یا موجب عذر وحضرت مولانا یعقوب چرخی قدس سره فرمودند که حضرت خواجه بهاء الدین
قدس سره مرا در حال قبض باستغفار امر فرمودند ودر حال بسط بشکر فرمودند که رعایت این دو حال
وقوف زمانی ست وهم خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که بنای کار سالک را در وقوف زمانی بر ساعت
نهاده اند تا دریابنده نفس شود که بحضور می گذرد یا بغفلت که اگر بر نفس بنا کنند دریابنده این دو صفت
نشود ووقوف زمانی نزد صوفیه عبارت از محاسبه است وحضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که محاسبه آنست که
هر ساعتی آنچه بما گذشته است محاسبه میکنیم که غفلت چیست وحضور چیست می بینیم که همه نقصانست بازگشت میکنیم وعمل از سر
می گیریم ووقوف عددی عبارت از رعایت عدد ست در ذکر وحضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که
رعایت عدد در ذکر قلبی برای جمع خواطر متفرقه است وآنچه در کلام خواجگان قدس الله تعالی
اسرارهم واقع است که فلانی مر فلانی را بوقوف عددی امر فرموده مقصود ذکر قلبی ست با رعایت
عدد نه مجرد رعایت عدد در ذکر قلبی وذاکر باید که در یک نفس سه کرت یا پنج کرت یا هفت کرت
ویا بست ویک کرت گوید وعدد طاق را لازم شمرد وحضرت خواجه علاء الدین عطار فرمودند که بسیار
گفتن شرط نیست باید که هر چه گوید از سر وقوف گوید وحضور باشد تا فائده بران مترتب شود وچون
در ذکر قلبی عدد از بست ویک بگذرد واثر ظاهر نشود دلیل باشد بر بی حاصلی آن عمل واثر ذکر آن بود که
در زمان نفی وجود بشریت منتفی شود ودر زمان اثبات اثرے از آثار تصرفات جذبات الوهیت
مطالعه افتد وآنکه حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرمودند که وقوف عددی اول مرتبه علم
لدنی ست می تواند بود که نسبت باهل بدایت اول مرتبه علم لدنی مطالعه این آثار تصرفات
جذبات الوهیت بود که حضرت خواجه علاء الدین قدس سره فرموده اند چه آن کیفیتی وحالتی است

که موصل ست بمرتبهٔ قرب علم لدنی و مان مرتبه مکشوف می شود و نسبت با اہل نہایت و وقوف عددی که اول مرتبهٔ علم لدنی ست آن باشد که ذاکر واقف شود بر سریان واحد حقیقی در مراتب اعداد کونی همچنانکه واقف ست بر سریان واحد عددی در مراتب اعداد حسابی حضرت مولوی جامی قدس سره در شرح رباعیات فرمودند رباعی

در مذهب اہل کشف و ارباب خرد ساریست احد در همه افراد عدد
زیرا که عدد گرچه برون ست ز حد هم صورت و هم ماده اش هست احد

دیگر وقوف قلبی این وقوف ست که اول مرتبهٔ علم لدنی ست و وقوف قلبی بر دو معنی محمول ست یکی آنکه دل ذاکر واقف و آگاه باشد بحق سبحانه و تعالی و آن از مقوله یاد داشت ست و حضرت ایشان در بعضی از کلمات قدسیه خود نوشته اند که وقوف قلبی عبارت از آگاهی و حاضر بودن دل ست بجناب حق سبحانه و تعالی بر آن وجه که دل را هیچ بایستی غیر از حق سبحانه و تعالی نباشد و جای دیگر فرموده اند که در عین ذکر ارتباط و آگاهی مذکور شرط ست و این آگاهی را شهود و وصول و وجود و وقوف قلبی گویند و معنی دوم آنست که ذاکر از دل واقف بود یعنی در اثنای ذکر متوجه باین قطعهٔ لحم صنوبری الشکل که او را بمجاز دل میگویند و در جانب ایسر محاذی پستان چپ واقع است و او را مشغول ذکر یابد گرداند و نگذارد که از ذکر و مفهوم ذکر غافل و ذاهل گردد و حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره در ذکر حبس نفس و رعایت عدد لازم نمی شمرده اند اما وقوف قلبی را بهر دو معنی که گفته اند لازم شمرده زیرا که خلاصه آنچه مقصود ست از ذکر وقوف قلبی است

جوهر هوش در دم یعنی انتقال نفس بنفس می باید که از سر غفلت نباشد و نظر بر قدم یعنی سالک را در رفتن و آمدن نظر بر پشت پای می باید تا نظر او پراگنده نشود و بجای که نمی باید نیفتد و خلوت در انجمن یعنی خلوت می باید که در میان خلق باشد بظاهر بخلق و بباطن بحق تعالی تا خلق از احوال او واقف نباشد و احوال او بغارت نبرند و سفر در وطن یعنی سفر او می باید که از طبیعت بشری به صفات ملکی و از صفات مذمومه بصفات مرضیهٔ حمیده انتقال کند یاد کرد عبارت از انست که تکرار کند ذکری را که از درویشی بوی رسیده و بازگشت عبارت است از آنکه گوید در عقب هر ذکری خداوندا مقصود من از ذکر رضای خداوند تعالی ست و نگهداشت عبارت از اینکه درویش دل خود را نگهدارد از آنکه غیر در خاطر نگذرد و یادداشت آنکه دل خود را بآنجناب دارد و مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و مجرد از جمیع جهات بعضی این معنی را مشاهده می گویند

جوہر خرابات اشارت بوحدت ست اعم از وحدت افعالی وصفاتی وذاتی وابتدای آن عبارت از مقام فنای افعال وصفات ست وخراباتی سالک عاشق لاابالی ست کہ از قید دوئیت تمائز افعال وصفات واجب وممکن خلاص یافتہ افعال وصفات جمیع اشیا محو در افعال وصفات الہی وار دو ہیچ صفتی بخود وبدیگران منسوب ندارد ونہایت این خرابات مقام فنای ذات ست کہ ذوات ہمہ را محو ومنطمس در ذات حضرت حقتعالی یابد۔

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ ۵ خراباتی شدن از خود رہائی ست ٭ خودی کفرست اگرچہ پارسائی ست ٭ شارح قدس سرہ سالک ناسک ترک رسوم وعادات وقیود از خود رہائی وخلاص یابد وخودی خود را مطلق بازگذارد چہ اضافت فعل وصفت وہستی بخود نمودن نسبت بحقیقت کفرست زیراکہ کفر پوشیدن حق بتعین وہستی خود وغیرست بآنمعنی کہ وجود یا صفت یا فعل را بغیر حق منسوب دارد پس حق را پوشانیدہ باشد واظہار غیر نمودہ وپارسائی عبارت ست از اعراض از مقتضیات طبیعی وشہوی یعنی اگرچہ این پارسائی صفات مستحسنہ است موجب خود بینی باشد سالک ہنوز از مقام کفر نگذشتہ ہمچنان حق را در خود پوشانیدہ است

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ ۵ خرابات آشیان مرغ جانست ٭ خرابات آستان لامکانست ٭ شارح قدس سرہ چون نہایت سیر عروجی مقام وحدت ست وبازگشت روح انسانی آنجا خواہد بود پس ہرآینہ خرابات کہ مقام وحدت ست آشیان مرغ جان انسانی ومنزلگاہ حقیقی او باشد وخرابات آستان لامکان ست زیراکہ خرابات مقام وحدت ست اعم از آنکہ وحدت افعالی وصفاتی باشد یا ذاتی ومقام توحید صفات آستان لامکان توحید ذاتی ست چہ اول بتوحید صفاتی میرسند واز آنجا بتوحید ذاتی وتا از آستان نگذری قدم درخانہ نتوان نہاد

جوہر خرابات وحدت مقام رندان لاابالی ست وایشان شراب بیخودی در سر گرفتہ اند ودرمستی آن از ہستی خود رستہ رند کسی را گویند کہ از احکام کثرات وتعینات معرا گشتہ۔

جوہر مستی عبارت از حیرت وولولہ است کہ در مشاہدہ جمال دوست سالک صاحب شہود را دست میدہد وخمار عبارت است از احتجاب محبوب است بحجب عزت وظاہر شدن پردہای کثرت بر روی وحدت واین مقام تلوین است

جوش وخروش ۱۲

جوہر صاحب گلشن راز قدس سرہ ۵ بت اینجا مظہر عشق ست ووحدت ٭ بود زنار بستن عقد خدمت ٭ شارح قدس سرہ از عشق درین محل حقیقت مطلقہ مرادست چنانچہ شیخ فخرالدین عراقی قدس سرہ در لمعات

فرمودند زیرا کہ نزد اہل کشف و شہود جمیع موجودات مظاہر آن حقیقت اند و بصورت ہمہ اوست کہ تجلی و ظہور فرمودہ یعنی اینجا کہ مشرب پاک ارباب کمال ست بت مظہر عشق ست کہ ذات مطلقہ اوست و چون در صورت بت حق ظاہر باشد ہر آئینہ بت باین اعتبار متوجہ الیہ ہمہ ارباب کمال باشد و ہر مظہرے را نیز باین اعتبار متوجہ الیہ بت می توان گفت چہ محبوب حقیقت ست کہ در صورت او پیدا آمدہ و ازین ہمہ ذوات مقصود و متوجہ الیہ اند و زنار درین محل کہ ارباب حال فرمودہ اند اشارت بہ بستن عقد و بند خدمت و طاعت محبوب حقیقت است در ہر مرتبہ کہ باشد۔

جواہر بدانکہ چشم اشارت ست بشہود حق مر اعیان و استعدادات ایشان و آن شہود معبر بصفت بصیری ست و صفات از نور کہ حاجب ذات ست معبر با بروست و لب اشارت بنفس رحمانی کہ افاضہ وجود بر اعیان می نماید و زلف اشارت بتجلی جمالی ست در صورت مجالی جمانی و خط اشارت بحقیقت من حیث ہی ہی کہ شامل خفا و ظہور و کمون و بروز ست و خال اشارت بنقطہ وحدت ست من حیث الخفا کہ مبدا و منتہای کثرت ست۔ شرح گلشن راز

جواہر صاحب گلشن راز قدس سرہ چو کفر و دین بود قائم بہ ہستی شود توحید عین بت پرستی شارح چون کفر و دین بحسب صورت از امور متضادہ اند قائم بہ ہستی و وجود اند و ہستی مطلق حق ست پس ہر آئینہ کہ توحید و یگانہ گردانیدن حق عین بت پرستی باشد چہ اگر کفر و بت را من حیث الحقیقت غیر دانسے مشرک باشد و قابل توحید حقیقی نباشد لہٰذا چو اشیا ہست ہستی را مظاہر از انجملہ یکے بت باشد آخر یعنی چون تمام موجودات مظاہر و مجالی ہستی حق اند کہ حق عبارت از وست و بصورت نقش ہمہ ظاہر و متجلی ست ہر آئینہ از انجملہ مظاہر یکی بت کہ کافران او را عبادت میکنند بت بواسطہ مظہریت کہ وارد باطل نیست چہ از حکیم مطلق عبث نمی آید در ضمن خلق و ایجاد ہر موجودی حکمت و فائدہ است ؎

ہر چہ بینی محض خیر و حکمت ست — گر ترا نور رحمت و گر زحمت ست
ز انکہ ناید فعل باطل از حکیم — فعل حق باطل نباشد ای سلیم

جواہر در اصطلاحات۔
بتکدہ و بتخانہ و شراب خانہ و دیر و خرابات و عالم معنی باطن عارف کامل را گویند۔
پیر مغان و پیر خرابات و خمار و بادہ فروش مرشد را گویند۔
ترسا مرد روحانی را گویند کہ از صفات ذمیمہ و نفس امارہ خلاص یافتہ باشد و متصف بصفات

حمیدہ شدہ باشد۔

ترسابچہ واردات غیبی را گویند کہ از عالم غیب در دل سالک فرود آید۔

گبر و کافر کسی کہ یکرنگ در وحدت شدہ و روی از ماسوی اللہ تعالے برتافتہ۔

می ذوق را گویند کہ از دل سالک سر زند و او را خوش وقت گرداند۔

ساغر و پیمانہ کسی کہ مشاہدہ انوار غیبی وادراک مقامات کند۔

زنّار علامت یکرنگی و یک جہت شدن را گویند۔

یار و دلبر و محبوب و صنم و دوست تجلی صفات را گویند۔

غمزہ و بوسہ فیض جذبہ باطن را گویند۔

لب و دہان صفت حیات را گویند۔

چشم و ابرو و جمال کلام والہام غیبی را گویند۔

قلاش و قلندر اہل ترک را گویند۔

شیدا اہل جذبہ و اہل شوق را گویند۔

ساقی و مطرب فیض رسانندگان معنی را گویند۔

شراب و بادہ بمعنی محبت ست۔

می لعل خون عاشقان کہ از راہ دیدہ در جام کنارش ریزند۔

مستی فرو گرفتن عشق با جمیع صفات و مست و خراب استغراق را گویند و مست و شیدا

اہل حزن و ذوق را گویند۔

اقامت غلبہ عشق را گویند۔

رجعت رجعت از مقام وصول بقہر بطریق انقطاع را گویند۔

قلاشی معاشرت و مباشرت اعمال را گویند۔

اوباش آن کہ غم ثواب و عقاب نکند۔

قلندر و قلاش اہل صفا و اہل ترک و اہل فنا را گویند۔

شمع نور اللہ را گویند۔

کباب پرورش دل و تجلیات حق۔

صبوحی محادثہ را گویند۔

صبح طلوع احوال و اوقات و اعمال را گویند۔
بامداد و مقام بازگشت احوال و اوقات۔
کفر تاریکی را گویند۔
بت وشاہد معانی مقصود را گوید۔
کشف و شہود مرتبہ عین اللہ را گویند۔
چلیپا عالم طبائع را گویند۔
دیر عالم انسانی را گویند۔
کلیسا عالم حیوانی را گویند۔
طامات معارف را گویند۔
جفا پوشانیدن دل سالک از مشاہدہ۔
جور باز داشتن سالک از سلوک عروج وختم ظہور صفات قہر را گویند۔
دلدار صفت باسطی را گویند۔
دلبر صفت قابضی را گویند۔
زلف غیب ہویت را گویند۔
گیسوی ظاہر طالب را گویند۔
میخانہ عالم لاہوت را گویند۔
بادہ عشق را گویند۔
وصل عبارتست از نسیان خود بشہود نور وجود حق تعالیٰ۔
وفا عنایت ازلی را گویند۔
غمگساری صفت رحمانی را گویند۔
خال سیاہ عالم غیب را گویند۔
تفرد عبارتست از تنہا کردن دل از جمیع ماسوی اللہ تعالےٰ۔
اتحاد عبارتست از استغراق در ہستی حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ۔
سعادت عبارتست از خلاص شدن بدیدن حق تعالےٰ۔
شقاوت عبارتست از حق تعالیٰ باز ماندن۔

جوهر انتخاب غزلیات از دیوان حضرت خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی قدس سره

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها
که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

بمی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید
که سالک بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها

شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل
کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها

همه کارم ز خودکامی به بدنامی کشید آخر
نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفلها

حضوری گر همی خواهی ازو غایب مشو حافظ
متی ما تلق من تهوی دع الدنیا و اهملها

ای فروغ ماه حسن از روی رخشان شما
آبروی خوبی از چاه زنخدان شما

عزم دیدار تو دارد جان بر لب آمده
باز گردد یا بر آید چیست فرمان شما

با صبا همراه بفرست از رخت گلدسته‌ئی
بو که بوئی بشنوم از خاک بستان شما

دل خرابی میکند دلدار را آگه کنید
زینهار ای دوستان جان من و جان شما

ای شهنشاه بلند اختر خدا را همتی
تا ببوسم همچو گردون خاک ایوان شما

میکند حافظ دعائی بشنو و آمین بگو
روزی ما باد لعل شکر افشان شما

دل میرود ز دستم صاحبدلان خدا را
دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

ده روزه مهر گردون افسانه است و افسون
نیکی بجای یاران فرصت شمار یارا

کشتی نشستگانیم ای باد شرطه برخیز
باشد که باز بینیم دیدار آشنا را

در حلقهٔ گل و مل خوش خواند دوش بلبل
هات الصبوح هبوا یا ایها السکارا

آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرفست
با دوستان تلطف با دشمنان مدارا

در کوی نیکنامی ما را گذر ندادند
گر تو نمی‌پسندی تغییر کن قضا را

آن تلخوش که صوفی ام الخبائثش خواند
اشهی لنا و احلی من قبلة العذارا

هنگام تنگدستی در عیش کوش و مستی
کین کیمیای هستی قارون کند گدا را

حافظ بخود نپوشید این خرقهٔ می آلود
ای شیخ پاکدامن معذور دار ما را

ساقی بنور باده برافروز جام ما — مطرب بگو که کار جهان شد بکام ما
ما در پیاله عکس رخ یار دیده ایم — ای بیخبر ز لذت شرب مدام ما
هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق — ثبت است بر جریده عالم دوام ما

حافظ ز دیده دانه اشکی همی فشان
باشد که مرغ وصل کند قصد دام ما

صلاح کار کجا و من خراب کجا — ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا
چه نسبت است برندی صلاح و تقوی را — سماع وعظ کجا نغمه رباب کجا
دلم ز صومعه بگرفت و خرقه سالوس — کجاست دیر مغان و شراب ناب کجا
چو کحل بینش ما خاک آستان شماست — کجا رویم بفرما ازین جناب کجا

قرار و صبر ز حافظ طمع مدار ای دوست
قرار چیست صبوری کدام و خواب کجا

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را — بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را
بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت — کنار آب رکنا باد و گلگشت مصلی را
ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی ست — بآب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را
نصیحت گوش کن جانان که از جان دوست‌تر دارند — جوانان سعادتمند پند پیر دانا را
بدم گفتی و خرسندم عفاک الله نکو گفتی — جواب تلخ می زیبد لب لعل شکر خا را

غزل گفتی و در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ
که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را

دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما — چیست یاران طریقت بعد ازین تدبیر ما
در خرابات مغان ما نیز هم منزل شویم — کین چنین رفتست در روز ازل تقدیر ما
ما مریدان روی سوی کعبه چون آریم چون — روی سوی خانه خمار دارد پیر ما

بر در میخانه خواهم گشت چون حافظ مقیم
چون خراباتی شد ای یار طریقت پیر ما

شب از مطرب که دل خوش باد وی را — شنیدم ناله جان سوز نی را
چو تو قم دیده ساغر افزود — بگفتم ساقی فرخنده پی را

رهانیدی مرا از شر هستی / چو هودی پیاپی جام می را
حماک الله عن شر النوائب / جزاک الله فی الدارین خرا

چو بیخود گشت حافظ کی شمارد
بیکجو مملکت کاوس و کی را

صوفی بیا که آئینه صافست جام را / تا بنگری صفای می لعل فام را
راز درون پرده ز رندان مست پرس / کین حال نیست صوفی عالی مقام را
عنقا شکار کس نشود دام باز چین / کاینجا همیشه باد بدست ست دام را
در بزم دور یکدو قدح درکش و برو / یعنی طمع مدار وصال دوام را

حافظ مرید جام می ست ای صبا برو
از بنده بندگی برسان شیخ جام را

رونق عهد شبابست دگر بستان را / میرسد مژده گل بلبل خوش الحان را
گنج آزادگی و کنج قناعت گنجیست / که بشمشیر میسر نشود سلطان را
برو از خانه گردون بدر و نان مطلب / کین سیه کاسه در آخر بکشد مهمان را
گر چنین جلوه کند مغبچه باده فروش / خاکروب در میخانه کنم مژگان را
نشوی واقف یک نکته ز اسرار وجود / گر تو سرگشته شوی دائره امکان را

حافظا می خور و رندی کن و خوش باش ولی
دام تزویر مکن چون دگران قرآن را

بملازمان سلطان که رساند این دعا را / که بشکر پادشاهی ز نظر مران گدا را
چه قیامت ست جانان که بعاشقان نمودی / رخ همچو ماه تابان دل همچو سنگ خارا
ز رقیب دیوسیرت بخدا همی پناهم / مگر آن شهاب ثاقب مددی کند خدا را
نفس اماره ۲۵

بخدا که جرعهٔ ده تو بحافظ سحرخیز
که دعای صبحگاهی اثری کند شما را

صبا بلطف بگو آن غزال رعنا را / که سر بکوه و بیابان تو دادهٔ ما را
غرور حسن اجازت مگر نداد ای گل / که پرسشی نکنی عندلیب شیدا را
چو با حبیب نشینی و باده پیمائی / بیاد آر محبان باد پیما را

ندانم از چه سبب رنگ آشنائی نیست
سهی قدان سیه چشم ماه سیما را

جز اینقدر نتوان گفت در جمال تو عیب
که خال مهر و وفا نیست روی زیبا را

در آسمان چه عجب گر ز گفتهٔ حافظ
سماع زهره برقص آورد مسیحا را

ساقیا برخیز و درده جام را
خاک بر سر کن غم ایام را

ساغر می در کفم نه تا ز سر
برکشم این دلق ازرق فام را

گرچه بدنامیست نزد عاقلان
ما نمی خواهیم ننگ و نام را

باده درده چند ازین باد غرور
خاک بر سر نفس نافرجام را

محرم راز دل شیدای خویش
کس نمی بینم ز خاص و عام را

[illegible]ن حافظ بسمتی روز و شب
عاقبت روزی بیابی کام را

می دمد صبح و [illegible] بست سحاب
الصبوح الصبوح یا اصحاب

میچکد ژاله [illegible]
المدام المدام یا احباب

در میخانه [illegible]
افتح یا مفتح الابواب

[illegible] رندانه
فاتقوا الله یا اولی الالباب

حافظا غم مخور که شاهد بخت
عاقبت برکشد ز چهره نقاب

بیا که قصر امل سخت سست بنیادست
بیار باده که بنیاد عمر بر بادست

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود
ز هر چه رنگ تعلق پذیرد آزادست

نصیحتی کنمت یاد گیر و در عمل آر
که این حدیث ز پیر طریقتم یادست

مجو درستی عهد از جهان سست نهاد
که این عجوزه عروس هزار دامادست

چه گویمت که بمیخانه دوش [illegible] خراب
سروش عالم غیبم چه مژدها دادست

که ای بلند نظر شاهباز سدره نشین
نشیمن تو نه این کنج محنت آبادست

ترا ز کنگرهٔ عرش میزنند صفیر
ندانمت که درین دامگه چه افتادست

غم جهان مخور و پند من مبر از یاد
که این لطیفهٔ نغزم ز رهروی یادست

غمم

رضا بداده بده وز جبین گره بگشای — که بر من و تو در اختیار نگشادست
نشان عهد و وفا نیست در تبسم گل — بنال بلبل بیدل که جای فریادست

حسد چه می‌بری ای سست نظم بر حافظ
قبول خاطر و لطف سخن خدا دادست

برو بکار خود ای واعظ این چه فریادست — مرا فتاد دل از کف ترا چه افتادست
بکام تا نرساند مرا لبش چون نی — نصیحت همه عالم بگوش من بادست
میان او که خدا آفریده است از هیچ — دقیقه‌ایست که هیچ آفریده نگشادست
گدای کوی تو از هشت خلد مستغنیست — اسیر بند تو از هر دو عالم آزادست
اگرچه مستی عشقم خراب کرد ولی — اساس هستی من زین خراب آبادست
دلا منال ز بیداد و جور یار که یار — ترا نصیب همین کرده است و این دادست

برو فسانه مخوان و فسون مدم حافظ
کزین فسانه و افسون مرا بسی یادست

روزه یکسو شد و عید آمد و دلها برخاست — می ز میخانه بجوش آمد و می باید خواست
نوبت زهد فروشان گران جان بگذشت — وقت شادی و طرب کردن رندان برخاست
باده نوشی که درو هیچ ریائی نبود — بهتر از زهد فروشی که درو روی و ریاست

حافظ از عشق خط و خال تو سرگردانست
همچو پرکار ولی نقطهٔ دل پا برجاست

چو بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست — سخن شناس نه‌ای دلبرا خطا اینجاست
سرم بدنیی و عقبی فرو نمی آید — تبارک الله ازین فتنه‌ها که در سر ماست
در اندرون من خسته دل ندانم کیست — که من خموشم و او در فغان و در غوغاست
از آن بدیر مغانم عزیز میدارند — که آتشی که نمیرد همیشه در دل ماست

ندای عشق تو دوشم در اندرونم بود
فضای سینهٔ حافظ هنوز پر ز صداست

روضهٔ خلد برین خلوت درویشانست — مایهٔ محتشمی خدمت درویشانست
گنج عزلت که طلسمات عجایب دارد — فتح آن در نظر رحمت درویشانست

قصر فردوس که رضوانش بدربانی رفت / منظری از چمن نزهت درویشانست

آنچه زر می‌شود از پرتو آن قلب سیاه / کیمیائیست که در صحبت درویشانست

دولتی را که نباشد غم آسیب زوال / بی تکلف بشنو دولت درویشانست

خسروان قبله حاجات جهانند ولی / از ازل تا به ابد صحبت درویشانست

روی مقصود که شاهان جهان می‌طلبند / مظهرش آئینه طلعت درویشانست

گنج قارون که فرو می‌شود از قهر هنوز / خوانده باشی تو که از غیرت درویشانست

حافظ اینجا بادب باش که سلطان و ملک / همه در بندگی حضرت درویشان ست

[illegible] طاعت و بیمار [illegible] / اگر پیاله [illegible] شدم روز الست

من همان دم که [illegible] عشق / چار تکبیر زدم یکسره بر هر چه که هست

می بده تا دهمت آگهی از [illegible] / که بروی که شدم عاشق و بر بوی که [illegible]

[illegible] کمست از کمر [illegible] / نا[illegible] رحمت [illegible] ای باده [illegible]

حافظ [illegible] عشق تو سلیمانی یافته / یعنی از [illegible] نیست بجز باد بدست

[illegible] آمد مرا خواهم یافت / چرا که حال نکو در قفای فال نکوست

بدین زمان دل حافظ در آتش طلبست / که داغدار ازل همچو لاله خود روست

ولـه

دل سراپرده محبت اوست / دیده آئینه دار طلعت اوست

من که سر بر نیاورم بدو کون / گردنم زیر بار منت اوست

تو و طوبی و ما و قامت یار / فکر هر کس بقدر همت اوست

دور مجنون گذشت و نوبت ماست / هر کسی پنج روزه نوبت اوست

ملکت عاشقی و گنج طرب / هر چه دارم ز یمن همت اوست

هر گل نو که شد چمن آرای / اثر رنگ و بوی صحبت اوست

فقر ظاهر مبین که حافظ را / سینه گنجینهٔ محبت اوست

آن سیه چرده که شیرینی عالم با اوست — چشم میگون لب خندان دل خرم با اوست

با که این نکته توان گفت که آن سنگین دل — کشت ما را و دم عیسی مریم با اوست

حافظ از معتقدانست گرامی دارش — زانکه بخشایش بس روح مکرم با اوست

دارم امید عاطفتی از جناب دوست — کردم جنایتی و امیدم بعفو اوست

حافظ بدست حال پریشان تو ولی — بر یاد زلف یار پریشانیت نکوست

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نیست — در حق ما هر چه گوید جای هیچ اکراه نیست

در طریقت هر چه پیش سالک آید خیر اوست — بر صراط مستقیم ای دل کسی گمراه نیست

هر که خواهد گو بیا و هر که خواهد گو برو — گیر و دار و حاجب و دربان درین درگاه نیست

هر چه هست از قامت ناساز بی اندام ماست — ورنه تشریف تو بر بالای کس کوتاه نیست

بر در میخانه رفتن کار یکرنگان بود — خودفروشان را بکوی میفروشان راه نیست

بندهٔ پیر خراباتم که لطفش دائمست — ورنه لطف شیخ و زاهد گاه هست و گاه نیست

حافظ ار بر صدر ننشیند ز عالی همتیست — عاشق دردی کش اندر بند مال و جاه نیست

ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست — منزل آن مه عاشق کش عیار کجاست

شب تارست و ره وادی ایمن در پیش — آتش طور کجا وعدهٔ دیدار کجاست

آن کسست اهل بشارت که اشارت داند — نکتها هست بسی محرم اسرار کجاست

حافظ از باد خزان در چمن دهر مرنج — فکر معقول بفرما گل بیخار کجاست

منم که گوشهٔ میخانه خانقاه منست — دعای پیر مغان ورد صبحگاه منست

ز پادشاه و گدا فارغم بحمدالله — گدای خاک در دوست پادشاه منست

غرض ز مسجد و میخانه ام وصال شماست — جز این خیال ندارم خدا گواه منست

مرا گدای تو بودن ز سلطنت خوشتر — که ذل جور و جفای تو عز و جاه منست

مگر بتیغ اجل خیمه بر کنم ورنه — رمیدن از در دولت نه رسم و راه منست

ازان زمان که بر آن آستان نهادم روی — فراز مسند خورشید تکیه گاه منست

گناه گرچه نبود اختیار ما حافظ
تو در طریق ادب کوش گو گناه منست

روزگاریست که سودای بتان دین منست — غم این کار نشاط دل غمگین منست
تا مرا عشق تو تعلیم سخن گفتن کرد — خلق را ورد زبان مدحت و تحسین منست
دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار — کین کرامت سبب حشمت و تمکین منست

حافظ از حشمت پرویز دگر قصه مخوان
که لبش جرعه کش خسرو شیرین منست

خلوت گزیده را بتماشا چه حاجتست — چون کوی دوست هست بصحرا چه حاجتست
ارباب حاجتیم و زبان سوال نیست — در حضرت کریم تمنا چه حاجتست
جام جهان نماست ضمیر منیر دوست — اظهار احتیاج خود آنجا چه حاجتست

حافظ تو ختم کن که هنر خود عیان شود
با مدعی نزاع و محابا چه حاجت است

خوشتر ز عیش و صحبت باغ و بهار چیست — ساقی کجاست گو سبب انتظار چیست
هر وقت خوش که دست دهد مغتنم شمار — کس را وقوف نیست که انجام کار چیست
پیوند عمر بسته بموئیست هوش دار — غمخوار خویش باش غم روزگار چیست
سهو و خطای بنده چو گیرند اعتبار — معنی عفو و رحمت پروردگار چیست

زاهد شراب کوثر و حافظ پیاله خواست
تا در میانه خواسته کردگار چیست

اگر بلطف بخوانی مزید الطافست — وگر بقهر برانی درون ما صافست
بیان وصف تو گفتن نه حد امکانست — چرا که وصف تو بیرون ز حد اوصافست

عدو که منطق حافظ طمع کند در شعر
همان حدیث همای و طریق خطافست

بنال بلبل اگر با منت سر یاریست — که ما دو عاشق زاریم و کار ما زاریست
در آن چمن که نسیمی وزد ز طره دوست — چه جای دم زدن نافهای تاتاریست

دلش بناله میازار و ختم کن حافظ
که رستگاری جاوید در کم آزاریست

عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشت
که گناه دگری بر تو نخواهند نوشت

همه کس طالب یارند چه هشیار و چه مست
همه جا خانهٔ عشق است چه مسجد چه کنشت

نا امیدم مکن از سابقهٔ روز ازل
تو چه دانی که پس پرده که خوبست و که زشت

بر عمل تکیه مکن خواجه که در روز ازل
تو چه دانی قلم صنع بنامت چه نوشت

حافظا روز اجل گر بکف آری جامی
یکسر از کوی خرابات برندت به بهشت

جز آستان توام در جهان پناهی نیست
سر مرا بجز این در حواله گاهی نیست

مباش در پی آزار و هر چه خواهی کن
که در شریعت ما غیر ازین گناهی نیست

خزینهٔ دل حافظ بزلف و خال مده
که کارهای چنین حد هر سیاهی نیست

حال دل با تو گفتنم هوس است
خبر دل شنفتنم هوس است

ای صبا امشبم مدد فرمای
که سحرگه شکفتنم هوس است

همچو حافظ برغم مدعیان
شعر رندانه گفتنم هوس است

ساقی بیار باده که ماه صیام رفت
در ده قدح که موسم ناموس و نام رفت

وقت عزیز رفت بیا تا قضا کنیم
عمری که بی حضور صراحی و جام رفت

مستم کن آنچنان که ندانم ز بیخودی
در عرصهٔ خیال که آمد کدام رفت

بر بوی آنکه جرعهٔ جامت بما رسد
در مصطبه دعای تو هر صبح و شام رفت

امید و طمع ۱۲

زاهد غرور داشت سلامت نبرد راه
رند از ره نیاز بدار السلام رفت

دیگر مکن نصیحت حافظ که ره نیافت
گمگشته که بادهٔ عشقش بکام رفت

روی تو کس ندید و هزارت رقیب هست
در غنچه هنوز و صدت عندلیب هست

در عشق خانقاه و خرابات شرط نیست
هر جا که هست پرتو روی حبیب هست

عاشق که شد که یار بحالش نظر نکرد — ای خواجه درد نیست وگرنه طبیب هست

فریاد حافظ اینهمه آخر بهرزه نیست
هم قصهٔ غریب و حدیثی عجیب هست

رواق منظر چشم من آشیانهٔ تست — کرم نما و فرود آکه خانه خانهٔ تست

سرود مجلست اکنون فلک برقص آورد
که شعر حافظ شیرین سخن ترانهٔ تست

درد ما را نیست درمان الغیاث — هجر ما را نیست پایان الغیاث

همچو حافظ روز و شب بیخویشتن
گشته ام سوزان و گریان الغیاث

بسر جام جم آنگه نظر توانی کرد — که خاک میکده کحل بصر توانی کرد
دلا ز نور ریاضت گر آگهی یابی — چو شمع خنده زنان ترک سر توانی کرد
گدائی در میخانه طرفه اکسیریست — گر این عمل بکنی خاک زر توانی کرد
تو کز سرای طبیعت نمیروی بیرون — کجا بکوی حقیقت گذر توانی کرد
جمال یار ندارد نقاب پرده ولی — غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

گر این نصیحت شاهانه بشنوی حافظ
بشاهراه طریقت گذر توانی کرد

بیا که ترک فلک خوان روزه غارت کرد — هلال عید بدور قدح اشارت کرد
ثواب روزه و حج قبول آنکس برد — که خاک میکدهٔ عشق را زیارت کرد
مقام اصلی ما گوشهٔ خرابات ست — خداش خیر دهاد آنکه این عمارت کرد

حدیث عشق ز حافظ شنو نه از واعظ
اگرچه صنعت بسیار در عبارت کرد

برید باد صبا دوشم آگهی آورد — که روز محنت و غم رو بکوتهی آورد

رساند رایت منصور بر فلک حافظ
چو التجا بجناب شهنشهی آورد

بوی خوش تو هر که ز باد صبا شنید — از یار آشنا سخن آشنا شنید

سر خدا که عارف سالک بکس نگفت
در حیرتم که باده فروش از کجا شنید

ما باده زیر خرقه نه امروز می کشیم
صد بار پیر میکده این ماجرا شنید

یارب کجاست محرم رازی که یکزمان
دل شرح آن دهد که چه دید و چه ها شنید

حافظ وظیفهٔ تو دعا گفتن ست و بس
در بند آن مباش که نشنید یا شنید

تا ز میخانه و می نام و نشان خواهد بود
سر ما خاک ره پیر مغان خواهد بود

حلقهٔ پیر مغانم ز ازل در گوش ست
ما همانیم که بودیم و همان خواهد بود

بر سر تربت ما چون گذری همت خواه
که زیارتگه رندان جهان خواهد بود

بر زمینی که نشان کف پای تو بود
سالها سجدهٔ صاحب نظران خواهد بود

برو ای زاهد خودبین که ز چشم من و تو
راز این پرده نهانست و نهان خواهد بود

عیب مستان مکن ای خواجه کزین کهنه رباط
کس ندانست که رحلت بچسان خواهد بود

بخت حافظ گر ازین گونه مدد خواهد کرد
زلف معشوق بدست دگران خواهد بود

تنت بناز طبیبان نیازمند مباد
وجود نازکت آزردهٔ گزند مباد

سلامت همه آفاق در سلامت تست
بهیچ عارضه شخص تو دردمند مباد

شفا ز گفتهٔ شکرفشان حافظ جوے
که حاجتت بعلاج گلاب و قند مباد

جان بی جمال جانان میل جهان ندارد
هرکس که این ندارد حقا که آن ندارد

با هیچکس نشانی زان دلستان ندیدم
یا من خبر ندارم یا او نشان ندارد

ذوق چنان ندارد بی دوست زندگانی
بی دوست زندگانی ذوقی چنان ندارد

ای دل طریق رندی از محتسب بیاموز
مست است و در حق او کس این گمان ندارد

کس در جهان ندارد یک بنده چو حافظ
زیرا که چون تو شاهی کس در جهان ندارد

چه مستی ست ندانم که رو بما آورد
که بود ساقی و این باده از کجا آورد

فلک غلامی حافظ کنون بطوع کند
که التجا بدر دولت شما آورد

حسب حالی ننوشتی و شد ایامی چند
قاصدی کو که فرستم بتو پیغامی چند

ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید
هان مگر پیش نهد لطف شما گامی چند

قند آمیخته با گل نه علاج دل ماست
بوسهٔ چند بیامیز بدشنامی چند

عیب می جمله بگفتی هنرش نیز بگو
نفی حکمت مکن از بهر دل عامی چند

پیر میخانه چه خوش گفت بدردی‌کش خویش
که مگو حال دل سوخته با خامی چند

حافظ از تابش رخ مهر فروغ تو بسوخت
کامگارا نظری کن سوی ناکامی چند

حسن تو همیشه در فزون باد
رویت همه سال لاله‌گون باد

اندر سر من هوای عشقت
هر روز که هست در فزون باد

قد همه دلبران عالم
در خدمت قامتت نگون باد

هر سرو که در چمن برآید
پیش الف قدت چو نون باد

هر کس که به هجر تو نسازد
از حلقهٔ وصل تو برون باد

لعل تو که هست جان حافظ
دور از لب هر خسیس دون باد

سالها دل طلب جام جم از ما میکرد
آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا میکرد

مشکل خویش بر پیر مغان بردم دوش
کو بتائید نظر حل معما میکرد

بیدلی در همه احوال خدا با او بود
او نمی‌دیدش و از دور خدایا میکرد

گفتم این جام جهان بین بتو کی داد حکیم
گفت آن روز که این گنبد مینا میکرد

گفتمش سلسلهٔ زلف بتان دانی چیست
گفت حافظ گله از شب یلدا میکرد

ساقی حدیث سرو و گل و لاله میرود
وین بحث با ثلاثهٔ غساله میرود

ایمن مشو ز عشوهٔ دنیا که این عجوز
مکاره می‌نشیند و محتاله میرود

شکرشکن شوند همه طوطیان هند
زین قند پارسی که به بنگاله میرود

حافظ ز شوق مجلس سلطان غیاث دین
خامش مشو که کار تو از ناله میرود

سحرم دولت بیدار ببالین آمد / گفت برخیز که آن خسرو شیرین آمد
قدحی درکش و سرخوش بتماشا بخرام / تا ببینی که نگارت بچه آیین آمد

چون صبا گفتهٔ حافظ بشنید از بلبل
عنبر افشان بتماشای ریاحین آمد

سحر بلبل حکایت با صبا کرد / که عشق گل بما دیدی چها کرد
غلام همت آن نازنینم / که کار خیر بی روی و ریا کرد
من از بیگانگان هرگز ننالم / که با من هرچه کرد آن آشنا کرد
بشارت بر بکوی می فروشان / که حافظ توبه از زهد و ریا کرد

شاهد آن نیست که موئی و میانی دارد / بندهٔ طلعت آن باش که آنی دارد
با خرابات نشینان ز کرامات ملاف / هر سخن جایی و هر نکته مکانی دارد

مدعی گو برو و نکته بحافظ مفروش
کلک ما نیز زبانی و بیانی دارد

صوفی ار باده باندازه خورد نوشش باد / ورنه اندیشهٔ این کار فراموشش باد
پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت / آفرین بر نظر پاک خطاپوشش باد

بغلامی تو مشهور جهان شد حافظ
حلقهٔ بندگی زلف تو در گوشش باد

صبا به تهنیت پیر میفروش آمد / که موسم طرب و عیش و ناز و نوش آمد

ز خانقاه بمیخانه میرود حافظ
مگر ز مستی زهد و ریا بهوش آمد

غلام نرگس مست تو تاجدارانند / خراب بادهٔ لعل تو هوشیارانند
ترا صبا و مرا آب دیده شد غماز / وگرنه عاشق و معشوق رازدارانند
نصیب ماست بهشت ای خداشناس برو / که مستحق کرامت گناهکارانند
تو دستگیر شو ای خضر پی خجسته که من / پیاده میروم و همرهان سوارانند
بیا بمیکده و چهره ارغوانی کن / مرو بصومعه کانجا سیاه کارانند
خلاص حافظ از آن زلف تابدار مباد / که بستگان کمند تو رستگارانند

گداخت جان که شود کار دل تمام و نشد　　بسوختیم درین آرزوی خام و نشد

هزار حیله برانگیخت حافظ از سر فکر
بدان هوس که شود آن حریف رام و نشد

گوهر مخزن اسرار همانست که بود　　حقهٔ مهر بدان مهر و نشانست که بود

حافظا باز نما قصهٔ خونابهٔ چشم
که درین چشمه همان آب روانست که بود

گرچه بر واعظ شهر این سخن آسان نشود　　تا ریا ورزد و سالوس مسلمان نشود
گوهر پاک بباید که شود قابل فیض　　ورنه هر سنگ و گلی لولو و مرجان نشود

ذره را تا نبود همت عالی حافظ
طالب چشمهٔ خورشید درخشان نشود

مژده ای دل که مسیحا نفسی می آید　　که ز انفاس خوشش بوی کسی می آید
کس ندانست که منزلگه مقصود کجاست　　اینقدر هست که بانگ جرسی می آید
جرعه ده که بمیخانهٔ ارباب کرم　　هر حریفی ز پے ملتمسے مے آید

یار دارد سر صید دل حافظ یاران
شاهبازے بشکارے مگسے می آید

ولہ

مرا به رندی عشق آن فضول عیب کند　　که اعتراض بر اسرار علم غیب کند
کمال صدق و محبت ببین نه نقص گناه　　که هر که بے هنر افتد نظر بعیب کند
کلید گنج سعادت قبول اهل دلست　　مباد کس که درین نکته شک و ریب کند
شبان وادی ایمن گهی رسد بمراد　　که چند سال بجان خدمت شعیب کند

من و انکار شراب این چه حکایت باشد　　غالبا این قدرم عقل کفایت باشد
منکه شبها ره تقوی زده ام با دف و چنگ　　این زمان سر بره آرم چه حکایت باشد
(خلاف تقوی کرده ام)　　(ترک کنم)
زاهد ار راه برندی نبرد معذورست　　عشق کاریست که موقوف هدایت باشد

دوش ازین غصه نخفتم که حکیمی می گفت
حافظ ار باده خورد جای شکایت باشد

میان عاشق و معشوق فرق بسیارست　　چو یار ناز نماید شما نیاز کنید

نخست موعظهٔ پیر میفروش اینست — که از معاشر ناجنس احتراز کنید

معاشران گره از زلف یار باز کنید — شبی خوش ست باین قصه‌اش دراز کنید

(گروهها ۱۲)

حضور مجلس انس ست و دوستان جمعند — وان یکاد بخوانید و در فراز کنید

اشاره است بآیه وان یکاد الذین الخ که برای دفع چشم زخم میخوانند ۱۲

اگر طلب کند انعامی از شما حافظ — حوالتش بلب یار دلنواز کنید

ولہ

مرا مهر سیه چشمان ز سر بیرون نخواهد شد — قضای آسمانست این و دیگرگون نخواهد شد

مرا روز ازل کاری بجز رندی نفرمودند — بران قسمت که آنجا شد کم و افزون نخواهد شد

(دل ۱۲)

ولہ

نه هر که چهره برافروخت دلبری داند — نه هر که آینه دارد سکندری داند

نه هر که طرف کله کج نهاد و تند نشست — کلاه داری و آیین سروری داند

هزار نکتهٔ باریکتر ز مو اینجاست — نه هر که سر بتراشد قلندری داند

تو بندگی چو گدایان بشرط مزد مکن — که خواجه خود روش بنده پروری داند

ولہ

خسروا گوی فلک در خم چوگان تو باد — ساحت کون و مکان عرصهٔ میدان تو باد

زلف خاتون ظفر شیفتهٔ پرچم تست — دیدهٔ فتح ابد عاشق جولان تو باد

ای که انشای عطارد صفت شوکت تست — عقل کل چاکر طغراکش دیوان تو باد

حافظ خسته باخلاص ثناخوان تو شد — لطف عام تو شفابخش ثناخوان تو باد

دلا بسوز که سوز تو کارها بکند — دعای نیم شبی دفع صد بلا بکند

عتاب یار پریچهره عاشقانه بکش — که یک کرشمه تلافی صد جفا بکند

ز ملک تا ملکوتش حجاب برگیرند — هر آنکه خدمت جام جهان نما بکند

طبیب عشق مسیحادم ست و مشفق لیک — چو درد در تو نبیند که را دوا بکند

تو با خدای خود انداز کار و دل خوش دار — که رحم اگر نکند مدعی خدا بکند

بسوخت حافظ و بوی ز زلف یار نبرد — مگر دلالت این دولتش صبا بکند

دانی که چنگ و عود چه تقریر میکنند — پنهان خورید باده که تکفیر میکنند

قومی بجد و جهد گرفتند وصل دوست — قومی دگر حواله بتقدیر میکنند

في الجمله اعتماد مكن بر ثبات دهر | كاين كارخانه ايست كه تغيير مي كنند

مي خور كه شيخ و حافظ و مفتي و محتسب
چون نيك بنگري همه تزوير مي كنند

دوش وقت سحر از غصه نجاتم دادند | واندر آن ظلمت شب آب حياتم دادند
من اگر كامروا گشتم و خوشدل چه عجب | مستحق بودم و اينها بزكاتم دادند
بعد ازين روي من و آينه حسن نگار | كه در آنجا خبر از جلوه ذاتم دادند
هاتف آن روز بمن مژده اين دولت داد | كه بباز از غمت صبر و ثباتم دادند
كيميائيست عجب بندگي پير مغان | خاك او گشتم و چندين درجاتم دادند
بحيات ابد آن روز رسانيد مرا | خط آزادگي از حسن مماتم دادند

همت حافظ و انفاس سحرخيزان بود
كه ز بند غم ايام نجاتم دادند

دوش ديدم كه ملائك در ميخانه زدند | گل آدم بسرشتند و به پيمانه زدند
جنگ هفتاد و دو ملت همه را عذر بنه | چون نديدند حقيقت ره افسانه زدند
آسمان بار امانت نتوانست كشيد | قرعه فال بنام من ديوانه زدند
آتش آن نيست كه بر شعله او خندد شمع | آتش آنست كه در خرمن پروانه زدند

كس چو حافظ نكشيد از رخ انديشه نقاب
تا سر زلف عروسان سخن شانه زدند

در ازل پرتو حسنت ز تجلي دم زد | عشق پيدا شد و آتش بهمه عالم زد
جلوه كرد رخش ديد ملك عشق نداشت | عين آتش شد ازين غيرت و بر آدم زد
مدعي خواست كه آيد بتماشاگه راز | دست غيب آمد و بر سينه نامحرم زد
عقل مي خواست كز آن شعله چراغ افروزد | برق غيرت بدرخشيد و جهان برهم زد
ديگران قرعه قسمت همه بر عيش زدند | دل غمديده ما بود كه هم بر غم زد
نظري كرد كه بيند بجهان صورت خويش | خيمه در آب و گل مزرعه آدم زد

حافظ آن روز طربنامه عشق تو نوشت
كه قلم بر سر اسباب دل خرم زد

دیدم بخواب خوش که بدستم پیاله بود / تعبیر رفت کار بدولت حواله بود

چل سال رنج و غصه کشیدیم و عاقبت / تدبیر ما بدست شراب دوساله بود

دیدم که شعر دلکش حافظ بمدح شاه / هر بیت ازان سفینه به از صد رساله بود

در نمازم خم ابروی تو در یاد آمد / حالتی رفت که محراب بفریاد آمد

از من اکنون طمع صبر و دل و هوش مدار / کان تحمل که تو دیدی همه بر باد آمد

دلفریبان نباتی همه زیور بستند / دلبر ماست که با حسن خداداد آمد

مطرب از گفتهٔ حافظ غزلی نغز بخوان / تا بگویم که ز عهد طربم یاد آمد

دست از طلب ندارم تا کام من برآید / یا جان رسد بجانان یا جان ز تن برآید

گویند ذکر خیرش در خیل عشقبازان / هر جا که نام حافظ در انجمن برآید

رسید مژده که ایام غم نخواهد ماند / چنان نماند و چنین نیز هم نخواهد ماند

توانگرا دل درویش خود بدست آور / که مخزن زر و گنج درم نخواهد ماند

غنیمتی شمر ای شمع وصل پروانه / که این معامله تا صبحدم نخواهد ماند

سروش عالم غیبم بشارتی خوش داد / که بر در کرمش کس دژم نخواهد ماند

برین رواق زبرجد نوشته اند بزر / که جز نکوئی اهل کرم نخواهد ماند

چه جای شکر و شکایت ز نقش نیک و بدست / که کس همیشه گرفتار غم نخواهد ماند

سرود مجلس جمشید گفته اند این بود / که جام باده بیاور که جم نخواهد ماند

ز مهربانی جانان طمع مبر حافظ / که نقش مهر و نشان ستم نخواهد ماند

زاهد خلوت نشین دوش بمیخانه شد / از سر پیمان گذشت بر سر پیمانه شد

منزل حافظ کنون بارگه کبریاست / دل بر دلدار رفت جان بر جانانه شد

نفس برآمد و کار از تو بر نمی آید / فغان که بخت من از خواب بر نمی آید

چنان بحسرت خاک در تو می میرم — که آب زندگیم در نظر نمی آید

زبسکه شد دل حافظ رمیده از همه کس
کنون ز حلقهٔ زلفت بدست می آید

نقد صوفی نه همه صافی و بیغش باشد — ای بسا خرقه که شایستهٔ آتش باشد
خوش بود گر محک تجربه آید بمیان — تا سیه روی شود هر که درو غش باشد
ناز پروردهٔ تنعم نبرد راه بدوست — عاشقی شیوهٔ رندان بلاکش باشد

ولہ

نسبت رویت اگر با ماه و پروین کرده اند — صورت نادیده تشبیهی بتخمین کرده اند
شمهٔ از داستان عشق شور انگیز ماست — آن حکایتها که از فرهاد و شیرین کرده اند
ساقیا می ده که با حکم ازل تدبیر نیست — قابل تغییر نبود آنچه تعیین کرده اند

ولہ

واعظان کین جلوه در محراب و منبر میکنند — چون بخلوت میروند آن کار دیگر میکنند
مشکلی دارم ز دانشمند مجلس باز پرس — توبه فرمایان چرا خود توبه کمتر میکنند

ولہ

ساقیا مایهٔ شباب بیار — یکدو ساغر شراب ناب بیار
غلغل قمری ار نماند رواست — قلقل شیشهٔ شراب بیار
یک دو رطل گران بحافظ ده — گر گناهست و گر ثواب بیار

ولہ

شب قدرست طی شد نامهٔ هجر — سلام فیه حتی مطلع الفجر
امانست دران شب تا طلوع فجر ۱۲

وفا خواهی جفاکش باش حافظ
فان الربح والخسران فی التجر
پس تحقیق نفع و نقصان در تجارت باشد ۱۲

عاشق نیارم مرا با کفر و با ایمان چکار — تشنهٔ دردم مرا با وصل و با هجران چکار
از لب جانان نمی یابم نشان زندگی — پس مرا ای جان بهست با جان و با جانان چکار
کشتهٔ عشقم مرا از شحنهٔ دوران چه غم — مفلس عورم مرا با مرده دیوان چکار
قبله و محراب من ابروی دلدارست و بس — این دل شوریده را با این چه و با آن چکار
چونکه اندر هر دو عالم یار می باید مرا — با بهشت و دوزخ و با حور با غلمان چکار
هر که از خود شد مجرد در طریق عاشقی — از غم و دردش چه آگاهی با درمان چکار
صورت مردان چه خواهی سیرت مردان گزین — مرد عاشق پیشه را با صورت ایوان چکار
حافظا گر عاشق هستی دگر سه بار گو — عاشق یارم مرا با کفر و با ایمان چکار

مستم از باده شبانه هنوز　　ساقی ما نرفت خانه هنوز

می کشی ز غمزه مے گوشۂ　　توبه کردی ز عشق یا نه هنوز

نرگس مست و غمزه جادو　　میزند تیر بر نشانه هنوز

نازنینا ز عشق تو باتند　　عالمی توبه کرد و ما نه هنوز

در دریا سے عشق می طلبد　　جان نیاورده در میانه هنوز

حافظ خسته در میان نامد
میکند یار زو کرانه هنوز

ولہ

مژه ات خنجر بلاست هنوز　　فتنه با نازت آشناست هنوز

روی بنما که آفتاب رخت　　روز بازار شوق ماست هنوز

حافظا از شکیب رفته مجو　　چون ترا عشق در قفاست هنوز

درد عشقی کشیده ام که مپرس　　زهر هجری چشیده ام که مپرس

گشته ام در جهان و آخر کار　　دلبری برگزیده ام که مپرس

آنچنان در هوای خاک درش　　میرود آب دیده ام که مپرس

بی تو در کلبۂ گدائی خویش　　رنجهائی کشیده ام که مپرس

من بگوش خود از دهانش دوش　　سخنانی شنیده ام که مپرس

سوی من لب چه می گزی که مگوی　　لب لعلی گزیده ام که مپرس

همچو حافظ غریب در ره عشق
بمقامی رسیده ام که مپرس

بدور لاله قدح گیر و بی ریا می باش　　ببوی گل نفسی همدم صبا می باش

نگویمت که همه سال می پرستی کن　　سه ماه می خور و نه ماه پارسا می باش

گرت هواست که چون جم بسر غیب رسی　　بیا و همدم جام جهان نما می باش

چو پیر سالک عشقت بمی حواله کند　　بنوش و منتظر رحمت خدا می باش

چو غنچه گرچه فروبستگی ست کار جهان　　تو همچو باد بهاری گره گشا می باش

مرید طاعت بیگانگان مشو حافظ
ولی معاشر رندان آشنا می باش

چرا نه در پی عزم دیار خود باشم / چرا نه خاک کف پای یار خود باشم
همیشه پیشه من عاشقی و رندی بود / دگر بکوشم و مشغول کار خود باشم
بود که لطف ازل رهنمون شود حافظ / وگرنه تا بابد شرمسار خود باشم

حاشا که من بموسم گل ترک می کنم / من لاف عقل میزنم این کار کی کنم
از نامه سیاه نترسم که روز حشر / با فیض لطف او صد ازین نامه طی کنم
خاک مرا چو در ازل از می سرشته اند / با مدعی بگو که چرا ترک وی کنم
این جان عاریت که بحافظ سپرد دوست / روزی رخش ببینم و تسلیم وی کنم

خیز تا از در میخانه گشادی طلبیم / بر در دوست نشینیم و مرادی طلبیم
زاد راه حرم دوست نداریم مگر / بگدائی ز در میکده زادی طلبیم
لذت داغ غمت بر دل ما باد حرام / اگر از جور غم عشق تو دادی طلبیم
بر در مدرسه تا چند نشینی حافظ / خیز تا از در میخانه گشادی طلبیم

در خرابات مغان نور خدا می بینم / وین عجب بین که چه نوری ز کجا می بینم
کیست دردی کش این میکده یارب که درش / قبله حاجت و محراب دعا می بینم
سوز دل اشک روان آه سحر ناله شب / این همه از اثر لطف شما می بینم
دوستان عیب نظربازی حافظ مکنید / که من او را ز محبان خدا می بینم

زلف بر باد مده تا ندهی بر بادم / ناز بنیاد مکن تا نکنی بنیادم
رخ برافروز که فارغ کنی از برگ گلم / قد برافراز که از سرو کنی آزادم
زلف را حلقه مکن تا نکنی دربندم / چهره را آب مده تا ندهی بر بادم
شهره شهر مشو تا ننهم سر در کوه / شور شیرین منما تا نکنی فرهادم
حافظ از جور تو حاشا که بنالد روزی / من از آن روز که در بند توام آزادم

فاش میگویم واز گفتهٔ خود دل شادم — بندهٔ عشقم واز هر دو جهان آزادم
من ملک بودم و فردوس برین جایم بود — آدم آورد درین دیر خراب آبادم
نیست بر لوح دلم جز الف قامت یار — چکنم حرف دگر یاد نداد استادم
کوکب بخت مرا هیچ منجم نشناخت — یا رب از مادر گیتی بچه طالع زادم

پاک کن چهرهٔ حافظ بسر زلف ز اشک
ورنه این سیل دمادم بکند بنیادم

ما سرخوشان مست دل از دست داده ایم — همراز عشق و همنفس جام و باده ایم
ای گل تو دوش جام صبوحی کشیده — ما آن شقایقیم که با داغ زاده ایم
پیر مغان ز توبهٔ ما گر ملول شد — گو باده صاف کن که بعذر ایستاده ایم

گفتی که حافظ این همه رنگ و خیال چیست
نقش غلط مبین که همان لوح ساده ایم

ما برین در نه پی حشمت و جاه آمده ایم — از بد حادثه اینجا به پناه آمده ایم
لنگر حلم تو ای کشتی توفیق کجاست — که درین بحر کرم غرق گناه آمده ایم
آبرو میرود ای ابر خطاپوش ببار — که بدیوان عمل نامه سیاه آمده ایم

حافظ این خرقهٔ پشمینه بینداز که ما
از پی قافله با آتش و آه آمده ایم

ما ز یاران چشم یاری داشتیم — خود غلط بود انچه ما پنداشتیم

گفت خود دادی بما دل حافظا
ما محصل بر کسی نگماشتیم

من ترک عشقبازی و ساغر نمی کنم — صد بار توبه کردم و دیگر نمی کنم
باغ بهشت و سایهٔ طوبی و قصر حور — با خاک کوی دوست برابر نمی کنم
تلقین درس اهل نظر یک اشارتست — کردم اشارتی و مکرر نمی کنم
هرگز نمی شود ز سر خود خبر مرا — تا در میان میکده سر بر نمی کنم
شیخم بطنز گفت حرامست می مخور — گفتم بگو که گوش بهر خر نمی کنم
این تقویم بس ست که چون زاهدان شهر — ناز و کرشمه بر سر منبر نمی کنم

حافظا [illegible] مغان [illegible] دعاست
من ترک خاکبوسی این در نمی‌کنم

هر چند پیر و خسته دل و ناتوان شدم
شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا
آن روز بر دلم در معنی گشاده شد

هر گه که یاد روی تو کردم جوان شدم
بر منتهای مطلب خود کامران شدم
کز ساکنان درگه پیر مغان شدم

دوشم نوید داد بشارت که حافظا
باز آ که من به عفو گناهت ضمان شدم

دیدار شد میسر و بوس و کنار هم
زاهد برو که طالع اگر طالع منست
ما عیب کس به رندی و مستی نمی‌کنیم

از بخت شکر دارم و از روزگار هم
جامم به دست باشد و زلف نگار هم
لعل بتان خوش است و می خوشگوار هم

حافظ [illegible]
پیش آمدت [illegible]

بارها گفته‌ام و بار دگر می‌گویم
در پس آینه طوطی صفتم داشته‌اند
دوستان عیب من بیدل حیران مکنید
خنده و گریه عشاق ز جایی دگر است

که من دلشده این ره نه بخود می‌پویم
آنچه استاد ازل گفت بگو می‌گویم
گوهری دارم و صاحب نظری می‌جویم
می‌سرایم به شب و وقت سحر می‌مویم

واعظم گفت که حافظ [illegible] میخانه مبوی
گو مکن عیب که من مشک ختن می‌بویم

باز آی ساقیا که هواخواه خدمتم
هر چند غرق بحر گناهم ز صد جهت
عیبم مکن به رندی و بدنامی ای حکیم
می خور که عاشقی نه بکسب است و اختیار
دریا و کوه در ره و من خسته و ضعیف
دورم بصورت از در دولت سرای دوست
حافظ به پیش چشم تو خواهد سپرد جان

مشتاق بندگی و دعاگوی دولتم
تا آشنای عشق شدم ز اهل رحمتم
کاین بود سرنوشت ز ایوان فطرتم
این موهبت رسید ز دیوان قسمتم
ای خضر پی خجسته مدد کن به همتم
لیکن به جان و دل ز مقیمان حضرتم
در این خیال اگر بدهد عمر مهلتم

آنکه پامال جفا کرد چو خاک راهم
خاک می بوسم و عذر قدمش میخواهم

من نه آنم که بجور از تو بنالم حاشا
چاکر معتقد و بنده دولت خواهم

بسته ام در خم گیسوی تو امید دراز
آن مبادا که کند دست طلب کوتاهم

پیر میخانه سحر جام جهان بینم داد
واندران آینه از حسن تو کرد آگاهم

با من راه‌نشین خیز و سوی میکده آی
تا ببینی که دران حلقه چه صاحب جاهم

مست بگذشتی و از حافظت اندیشه نبود
آه اگر دامن حسن تو بگیرد آهم

بعزم توبه سحر گفتم استخاره کنم
بهار توبه شکن میرسد چه چاره کنم

سخن درست بگویم نمی توانم دید
که می خورند حریفان و من نظاره کنم

اگر کسی بزبانم حدیث توبه رود
ز بی طهارتی آنرا همی غراره کنم

مرا که نیست ره و رسم لقمه پرهیزی
همان به است که میخانه را اجاره کنم

گدای میکده ام لیک وقت مستی بین
که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم

نه قاضیم نه مدرس نه محتسب نه فقیه
مرا چه سود که منع شرابخواره کنم

ز باده خوردن پنهان ملول شد حافظ
ببانگ بربط و نی رازش آشکارا کنم

بیا تا گل برافشانیم و می در ساغر اندازیم
فلک را سقف بشکافیم و طرح دیگر اندازیم

اگر غم لشکر انگیزد که خون عاشقان ریزد
من و ساقی بهم سازیم و بنیادش براندازیم

سخندانی و خوشخوانی نمی ورزند در شیراز
بیا حافظ که ما خود را بملک دیگر اندازیم

تا سایه مبارکت افتاد بر سرم
دولت غلام من شد و اقبال چاکرم

شد سالها که از سر من بخت رفته بود
از دولت وصال تو باز آمد از درم

بیدار در زمانه ندیدی کسی مرا
در خواب اگر خیال تو گشتی مصورم

درد مرا طبیب نداند دوا که من
بی دوست خسته خاطرم و با دوست خوشترم

هرکس غلام شاهی و مملوک صاحبی ست
حافظ کمینه بنده سلطان کشورم

این چه شوریست که در دور قمر مے بینم
همه آفاق پر از فتنه و شر مے بینم

هر کسی روز بهی می طلبد از ایام
مشکل آنست که هر روز بتر می بینم

ابلهان را همه شربت ز گلاب و قند است
قوت دانا همه از خون جگر می بینم

اسپ تازی شده مجروح بزیر پالان
طوق زرین همه در گردن خر می بینم

دختران را همه جنگ ست و جدل با مادر
پسران را همه بدخواه پدر می بینم

هیچ رحمے نه برادر به برادر دارد
هیچ شفقت نه پدر را به پسر می بینم

پند حافظ بشنو خواجه برو نیکے کن
زانکه این پند به از دُرّ و گهر می بینم

شراب لعل کش و روی مه جبینان بین
خلاف مذهب آنان جمال اینان بین

بزیر دلق ملمع کمندها دارند
دراز دستی این کوته آستینان بین

بخرمن دو جهان سر فرو نمی آرند
دماغ کبر گدایان خوشه چینان بین

اسیر عشق شدن چاره خلاص منست
ضمیر عاقبت اندیش پیش بینان بین

غبار خاطر حافظ ببرد صیقل عشق
صفای نیت پاکان و پاک دینان بین

صبح ست ساقیا قدحی پر شراب کن
دور فلک درنگ ندارد شتاب کن

زان پیشتر که عالم فانی شود خراب
ما را ز جام بادهٔ گلگون خراب کن

ما مرد زهد و توبه و طامات نیستیم
با ما بجام بادهٔ صافی خطاب کن

کار ثواب باده پرستی ست حافظا
برخیز و روی عزم بکار ثواب کن

کرشمه کن و بازار ساحری بشکن
بغمزه رونق بازار سامری بشکن

بباد ده سر و دستار عالمی یعنے
کلاه گوشه بآئین دلبری بشکن

چو عندلیب فصاحت فروش شد حافظ
تو رونقش بسخن گفتن دری بشکن

ای آفتاب آینه دار جمال تو
مشک سیاه مجمره گردان خال تو

صحن سرای دیده بشستم ولی چه سود
کاین گوشه نیست درخور خیل خیال تو

لائق و سزاوار ۱۲

مطلب ع

مطبوع‌تر ز روی تو صورت نبست هیچ (نقش ۱۲)
طغرانویس ابروی مشکین مثال تو

برخاست بوی گل ز در آشتی درآی
ای نوبهار ما لب فرخنده فال تو (مبارک و همیون ۱۲)

درعهد خواجه عرض کنم این جفا کنم
شرح نیازمندی دل یا ملال تو

حافظ درین کمند سر سرکشان بسی ست
سودای کج مپز که نباشد مجال تو

بجان پیر خرابات و حق صحبت او
که نیست در سر من جز هوای خدمت او (قدرت و طاقت ۱۲)

بهشت اگرچه نه جای گناهکاران است
بیار باده که مستظهرم برحمت او (یاری خواهنده و پناه قوی پشت شونده ۱۲)

چراغ صاعقهٔ آن سحاب روشن باد
که زد بخرمن من آتش محبت او

بیار باده که دوشم سروش عالم غیب
نوید داد که عام است فیض رحمت او

مکن بچشم حقارت نگاه بر من مست
که نیست معصیت و زهد بی مشیت او

مدام خرقهٔ حافظ بباده در گرو است
مگر ز خاک خرابات بود فطرت او

ای پیک راستان خبر یار ما بگو
احوال گل به بلبل دستان سرا بگو

پرچین چو می‌شد آن سر زلفین مشکبار
با ما سر چه داشت ز بهر خدا بگو

گر دیگرت بران در دولت گذر فتد
بعد از ادای خدمت و عرض دعا بگو

بر این فقیر نامهٔ آن محتشم بخوان (صاحب قدر و حشمت ۱۲ ع)
با این گدا حکایت آن پادشا بگو

حافظ گرت بمجلس او راه میدهند
می نوش و ترک زرق برای خدا بگو (ریا و مکر و نفاق ۱۲ ع)

[illegible] که توام نور دیده‌ٔ
آرام جان و مونس قلب رمیده‌ٔ

منعم کنی ز عشق وی ای مفتی زمان
معذور دارمت که تو او را ندیده‌ٔ

چشم بد از تو دور که در طرز دلبری
خط بر جمال یوسف کنعان کشیده‌ٔ

زین سرزنش که کرد ترا دوست حافظا
پیش از گلیم خویش مگر پا کشیده‌ٔ

ای که با سلسلهٔ زلف دراز آمده‌ٔ
فرصتت باد که دیوانه نواز آمده‌ٔ

آب و آتش بهم آمیخته از لب لعل
چشم بد دور که خود شعبده باز آمده

ساعتی ناز مفرما و بگردان عادت	چون بپرسیدن ارباب نیاز آمده

گفت حافظ دگرت خرقه شراب آلودست
مگر از مذهب این طایفه باز آمده

نصیب من چو خرابات کرده است اله	درین میانه بگو زاهدا مرا چه گناه
مراد من ز خرابات چون که حاصل شد	دلم ز مدرسه و خانقاه گشت سیاه

برو گدای در هر گدا اسے شو حافظ
تو این مراد نیابی مگر بشیئ لله

وصال او ز عمر جاودان به	خداوندا مرا آن ده که آن به
بشمشیرم زد و با کس نگفتم	که راز دوست از دشمن نهان به

سخن از زردهان دوست گوهر
ولیکن گفته حافظ از آن به

از خون دل نوشتم نزدیک دوست نامه	انی رایت دهرا من هجرک القیامه
هرچند کآزمودم از وی نبود سودم	من جرب المجرب حلت به الندامه
دارم من از فراقت در دیده صد علامه	لیست دموع عینی هذا لنا العلامه
پرسیدم از طبیبی احوال دوست گفتا	فی بعدها عذاب فی قربها السلامه
گفتم ملامت آرد گر گرد دوست گردم	والله ما راینا حبا بلا ملامه
باد صبا ز حالم ناگه نقاب برداشت	کالشمس فی ضحی ها تطلع من الغمامه

حافظ چو طالب آمد جامی و جان شیرین
حتی یذوق منه کاسا من الکرامه

ولہ

دوش رفتم بدر میکده خواب آلوده	خرقه تر دامن و سجاده شراب آلوده
آمد افسوس کنان مغبچه باده فروش	گفت بیدار شو ای رهرو خواب آلوده
شست و شویی کن و آنگه بخرابات خرام	تا نگردد ز تو این دیر خراب آلوده
ماه من پرده برانداخته یعنی چه	مست از خانه برون تاخته یعنی چه
شاه خوبانی و منظور گدایان شده	قدر این مرتبه نشناخته یعنی چه
حافظا در دل تنگت چو فرود آید یار	خانه از غیر نپرداخته یعنی چه

ای بی‌خبر بکوش که صاحب خبر شوی / تا راهبین نباشی کی راهبر شوی

دست از مس وجود چو مردان ره بشوی / تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی

گر نور عشق حق بدل و جانت اوفتد / بالله کز آفتاب فلک خوبتر شوی

از پای تا سرت همه نور خدا شود / در راه ذوالجلال چو بی پا و سر شوی

بنیاد هستی تو چو زیر و زبر شود / در دل مدار هیچ که زیر و زبر شوی

گر در سرت هوای وصال ست حافظا / باید که خاک درگه اهل بصر شوی

ای باد ستهٔ خوبان داد از غم تنهائی / دل بی تو بجان آمد وقت ست که باز آئی

ای درد توام درمان در بستر ناکامی / وی یاد توام مونس در گوشهٔ تنهائی

مشتاقی و مهجوری دور از تو چنانم کرد / کز دست بخواهد شد پایان شکیبائی

خودبینی و خودرائی در عالم رندی نیست / کفرست درین مذهب خودبینی و خودرائی

حافظ شب هجران شد بوی خوش یار آمد / شادیت مبارک باد ای عاشق شیدائی

ای در رخ تو پیدا انوار پادشاهی / در فکرت تو پنهان صد حکمت الهی

کلک تو بارک الله بر ملک و دین گشاده / صد چشمهٔ آب حیوان از قطرهٔ سیاهی

بر اهرمن نتابد انوار اسم اعظم / ملک آن تست و خاتم فرمای هر چه خواهی

در حشمت سلیمان هر کس که شک نماید / بر عقل و دانش او خندند مرغ و ماهی

عمریست پادشاها کز می تهیست جامم / اینک ز بنده دعوی وز محتسب گواهی

ای عنصر تو مخلوق از کیمیای عزت / وی دولت تو ایمن از صدمت تباهی

جائی که برق عصیان بر آدم صفی زد / ما را چگونه زیبد دعوی بیگناهی

حافظ چو دوست از تو گه گاه می برد نام / رنجش ز بخت منما باز آ بعذرخواهی

ای دل آن به که خراب از می گلگون باشی / بی زر و گنج بصد حشمت قارون باشی

در ره منزل لیلی که خطرهاست بجان / شرط اول قدم آنست که مجنون باشی

ساغری نوش کن و جرعه بر افلاک فشان / تا بچند از غم ایام جگرخون باشی

حافظ از فقر مکن ناله که گر شعر اینست
هیچ خوشدل نپسندد که تو محزون باشی

اے دل بکوی عشق گذاری نمیکنی	اسباب جمع داری و کاری نمیکنی
چوگان کام در کف و گوئی نمیزنی	بازی چنین بدست و شکاری نمیکنی

حافظ برو که بندگی بارگاه دوست
گر جمله می کنند تو باری نمی کنی

اے قصه بهشت ز کویت حکایتے	آب خضر ز نوش لبانت کنایتے
انفاس عیسی از لب لعلت لطیفهٔ	شرح جمال حور ز رویت روایتے
هر پاره از دل من و از غصه قصهٔ	هر سطری از خیال تو ز رحمت آیتے

دانی مراد حافظ ازین آه و ناله چیست
از تو کرشمهٔ و ز خسرو عنایتے

اے که دائم بخویشتن مغروری	گر ترا عشق نیست معذوری
مستی عشق نیست در سر تو	رو که تو مست آب انگوری

بگذر از ننگ و نام خود حافظ
ساغر مے طلب که مخموری

این خرقه که من دارم در رهن شراب اولے	وین دفتر بیمعنی غرق می ناب اولے
چون عمر تبه کردم چندانکه نگه کردم	در کنج خراباتی افتاده خراب اولے
من حال دل زاهد با خلق نخواهم گفت	کاین قصه اگر گویم با چنگ و رباب اولے

چون پیر شدی حافظ از میکده بیرون رو
رندی و هوسناکی در عهد شباب اولے

سحرم هاتف میخانه بدولتخواهے	گفت باز آے که دیرینه این درگاهے
با گدایان در میکده ای سالک راه	باادب باش گر از سر خدا آگاهی
اگرت سلطنت فقر ببخشند ای دل	کمترین ملک تو از ماه بود تا ماهی
قطع این مرحله بے همرهی خضر مکن	ظلمات ست بترس از خطر گمراهی

حافظ خام طمع شرمے ازین قصه بدار

عملت چیست که مزدش دو جهان میخواهی

جواہر انتخاب غزلیات از دیوان مغربی۔

خورشید رخت چو گشت پیدا   ذرات دو کون شد هویدا
مهر رخ تو چو سایه انداخت   زان سایه پدید گشت اشیا
دریای وجود موج زن شد   موجی بفگند سوی صحرا
این جمله چه بود عین آن موج   وان موج چه بود عین دریا
هر چیز که هست عین کل ست   پس کل چه بود سراسر اجزا
اجزا چه بود مظاهر کل   اشیا چه بود ظلال اسما
اسما چه بود ظهور خورشید   خورشید جمال ذات والا
صحرا چه بود زمین و امکان   کانست کتاب حق تعالی

ای مغربی این حدیث بگذار
سر دو جهان مکن هویدا

سوای طالب ہر مطلب ست مطلب ما   ورای مشرب ہر شارب ست مشرب ما
هنوز روز و شب از کائنات هیچ نبود   که روز ما رخ او بود و زلف او شب ما

نخست لوح دل از نقش کائنات بشوی
چو مغربیت اگر هست عزم مکتب ما

هیچ دانی که ما کئیم و شما   سایهٔ آفتاب نور خدا
بگذر از سایه زانکه خورشید ست   آنچه تو سایه خوانیش هر جا
سایه و آفتاب یک چیز اند   هست او واحد و کثیر نما
هست یک عین این همه اعیان   یک مسمی ست این همه اسما
جمله نقش تعینات ویند   هر چه هستند در زمین و سما
بهزاران هزار شکل غریب   می نماید بخویشتن خود را
کثرت نقش موج گونا گون   نیست الا بجنبش دریا
آنچه امواج خوانیش بحر ست   گشته ظاهر بکسوت من و ما

بیا در بحر با ما شو رها کن این من و ما را
که تا دریا نمیگردی ندانی سر دریا را

اگر امواج دریا را بجز دریا نمی بینی
یقین دانم که تو آنی مسمی بدان اسما را

ز کثرت سوی وحدت شو ز وحدت آی در کثرت
ز راه وحدت و کثرت توان دانستن اشیا را

الا ای مغربی جوئی اگر عنقای مغرب را
برون از مشرق و مغرب نباید جست عنقا را

ز روی ذات برافگن نقاب اسما را
نهان باسم مکن چهره مسمی را

اگرچه سایهٔ عنقای مغربست جهان
ولیک سایه حجاب آمدست عنقا را

نقوش کثرت امواج ظاهر دریا
حجاب وحدت باطن شدست دریا را

ز مغربی چو توئی ناظر رخ زیبات
نهان ازو مکن ای دوست روی زیبا را

ای صفات بیکران تو طلسم گنج ذات
گنج ذاتت گشته مخفی در طلسمات صفات

هست عالم سر بسر نقش طلسم گنج تو
از طلسم نقش بر از حل نگردد مشکلات

ای صفاتت نقشبند کارگاه هر دو کون
سایهٔ نور صفات تست نقش کائنات

ظلل نقش کائنات از نور تو دارد ظهور
گرچه باشد انبساط نور زین مشکات

سایه گر هستی نماید لیک اندر اصل نیست
نیست را از هست اگر بشناختی یابی نجات

ای دلت سرگشته و حیران ابان مغربی
بی جهت را گر همی خواهی گذر کن از جهات

ای نور تو مهر کون ذرات
ذات تو برون ز نفی و اثبات

اسما و صفات و کون هر یک
در ذات تو بود محو بالذات

نه اسم و نه نعت بود آنجا
نه رسم و نه شکل و وضع هیات

چون داشت ظهور از مظاهر
اسما و صفات را کمالات

موجود شدند بهر این کار
ارضین و عناصر و سموات

مصباح رخ ترا نگارا
کونین زجاجه است و مشکات

مهر تو بمغربی عیان شد
با آنکه جهان ازوست ذرات

ای صفاتت حجاب چهرهٔ ذات ‌‌ ذات پاکت ظهور بخش صفات

مغربی آنچه عالمش خوانند
عکس رخسار تست در مرآت

ای کائنات ذات ترا مظهر صفات ‌‌ ای هیچ اهل دیده صفات تو عین ذات
تا روی دلفروز تو آنجا جلوه کرد ‌‌ شد جلوه گاه روی تو مجموع کائنات
تا آنجا به حسن و جمالت ظهور کرد ‌‌ ظاهر شدند جملهٔ ذرات کائنات
هم گنج و هم طلسمی هم اسم و هم ذات ‌‌ هم اسم و هم مسمی و هم ذات و هم صفات

هم مغربی و مشرق و هم مغرب و مهر
هم عرش و فرش و عنصر و افلاک هم جهات

ای از دو جهان نهان عیان کیست ‌‌ وی عین عیان پس این نهان کیست
آن کس که بصد هزار صورت ‌‌ هر لحظه همی شود عیان کیست
گفتی که نهانم از دو عالم ‌‌ پیدا شده در یگان یگان کیست
گفتی که همیشه من خموشم ‌‌ گویا شده پس بهر زبان کیست
گفتی که ز جسم و جان برونم ‌‌ پوشیده لباس جسم و جان کیست

در دیدهٔ مغربی نهان شو
از دیدهٔ او ببین عیان کیست

در هزاران جام گوناگون شرابی بیش نیست ‌‌ گرچه بسیارند انجم آفتابی بیش نیست
گرچه برخیزد ز آب بحر موج بیشمار ‌‌ کثرت اندر موج باشد لیکن آبی بیش نیست
ای که هستی تو آمد روی دلبر را نقاب ‌‌ برفکن از روی دلبر چون حجابی بیش نیست
حیثیت عالم اگر می پرسی نشان و نام او ‌‌ بر محیط هستی مطلق حبابی بیش نیست

مغربی آمد حجاب روی جانان مغربی
درگذر از خود چه شد آخر حجابی بیش نیست

چون یکی اصل جملهٔ عدد است ‌‌ جنبش جمله سوی اصل خود است
چون ز یک جز یکی نشد ظاهر ‌‌ پس یکی بیش نیست آنچه صد است
باطن بحر جملگی آب است ‌‌ ظاهر بحر سر بسر زبد است

ظاهرش را هست از باطن — جنبش و حول و قوت و مدد است

مغربی هر که غرق این دریاست
وارهیده ز دانشش و خرد است

دو عالم چیست نقش صورت دوست — چه جای نقش و صورت بلکه خود اوست
دو صد آئینه یک روی مقابل — اگر چه صد نماید لیک یک روست
تو این چشمی و ابروئی که بینی — یقین میدان که این آن چشم و ابروست

چو خوبان مظهر روی نگارند
در ایشان مغربی چه ان ازان روست

مهر سرگشته کآفتاب کجاست — آب هر سو روان که آب کجاست
یار خود بی نقاب می گوید — که مرا یار بی نقاب کجاست
همه در پرده خویش را جویان — عارفی رسته از حجاب کجاست
چند پرسی که خود کلید خودی — کیست مفتاح و فتح باب کجاست

مغربی چون تو مهر [illegible]
چند پرسی که آفتاب کجاست

چنان مستم چنان مستم چنان مست — که نه پا دانم از سر نه سر از دست
جز آنکس را که مست جام اویم — ندانم در جهان دیگر کسی هست
بکلی خواهم از خود گشت بیخود — اگر باده دهد ساقی ازین دست
دلم عهدی که بسته بود با کون — چو شد سرمست آن مجموع بشکست

اگر در مشرق و مغرب نگنجد
چو ذات مغربی از مغربی رست

آنچه مطلوب دل و جانست و در جان و دلست — لیکن از مطلوب خود جان بیخبر دل غافلست
منزل جانان بجان و دل همی جوید دلم — غافل از جانان که او در دل و جان منزلست
ما همه دریا و دریا عین ما بوده ولی — مائی ما در میان ما و دریا حائلست
چشم دریابین کسی دارد که غرق بحر شد — ورنه نقش موج بیند هر کرا در ساحلست
کیست کامل در دو عالم هر که دریا عین اوست — عین دریا هر که شد میدان که مرد کاملست

چون شنیدی که حق هستی است باطل نیستی
[illegible] هی حق را گیر و بگذر ز آنچه باطلست

انقطاع توحید بین و جمع دریای وجود
تا حصل آنرا که بر خط عدالت واصلست

چیست دانی در میان جان و جانان مغربی
برزخ جامع خط موهوم و حد فاصلست

دلی که آینه روی شاهد ذاتست
برون ز عالم نفی و جهان اثباتست

مجو که بر ورق کائنات بتوان یافت
علامت اثر آن که بی علاماتست

کسی نجست و نه جوید ز لوح هر دو جهان
نشان و نام کسی را که محو بالذاتست

کسی که در دو جهانش نه ذات هست و نه نام
وجود یافتنش نوع از محالاتست

مرا که عادت و رسم و رسوم نیست پدید
چه داند آنکه ورا راه و رسم و عاداتست

مقام آنکه نباشد مقیم هیچ مقام
ورای منزلت و رتبت و مقاماتست

وجود مغربی اندر فضای هستی او
چو پیش پرتو انوار مهر ذراتست

هیچکس را اینچنین پایی که ما راهست نیست
از پی پیوند او از خویشتن باید برید

کس ازین باده که ما مستیم از و سرمست نیست
بی بریدن اینکه کس هرگز بدو پیوست نیست

هستی گر مغربی را هست آن هستی اوست
مغربی را اینکه از خود هیچ هستی هست نیست

حسن روی هر پری و زحسن روی اوست
آب حسن دلربا هر سو روان از جوی اوست

کعبهٔ اهل نظر رخسار جان بخش ویست
قبلهٔ ارباب دل طاق خم ابروی اوست

تا نبود از وی طلب ورا کسی طالب نشد
جست و جوئی گر بود ما را ز جست و جوی اوست

مغربی زان میکند میلی بگلشن کاندرو
هر کرا رنگی و بوی هست رنگ و بوی اوست

چون رخت را هر زمان حسن و جمالی دیگرست
لاجرم هر دم مرا با تو وصالی دیگرست

اینکه هر ساعت جمالی می نماید روی او
پیش ارباب کمالات چون کمالی دیگرست

گر چه عالم سر بسر نقش مثال روی اوست
لیکن او را هر زمان در دل مثالی دیگرست

هیچکس [illegible] جهانست
لیکن این جمالی که ما راست جمالی دیگرست

گوش دل بگشوده تا نتوانی شنیدن این مقال / زانکه هر سمعی سزاوار مقال دیگرست

مغربی را در نظر پیوسته زان ابرو و روی
هر طرف بدری و هر جانب هلالی دیگرست

صفا و روشنی کاندرون خانهٔ ماست / ز عکس چهرهٔ آن دلبر یگانهٔ ماست

جهان و هر چه در وهست سر بسر موجیست / ز جوش جنبش دریای بیکرانهٔ ماست

اگر زمان نبوت گذشت و دور رسل / ولی ظهور ولایت در این زمانهٔ ماست

کلید مخزن اسرار مغربی دارد
چو مدتیست که او خازن خزانهٔ ماست

هر آنکه حضرت آنحضرت است مطلوبست / محب دوست به تحقیق عین محبوبست

دوای درد درون ایم از درون بطلب / اگرچه درد تو افزون ز درد ایوبست

نمونه است ز دیوان دفتر حسنت / هر آنچه بر ورق کائنات مکتوبست

ز حسن اوست که در کائنات پیوسته / خروش و ولوله و جوش و شور و آشوبست

نه مغربیست که در ویش مغربست نهان
که مغربی بخود از روی دوست محجوبست

آنچه کفرست بر خلق بر ما دین است / تلخ و ترش همه عالم بر ما شیرین است

چشم حق بین بجز از حق نتواند دیدن / باطل اندر نظر مردم باطل بین است

گل توحید نروید ز زمینی که در او / خار شرک و حسد و کبر و ریا و کین است

نیست در جنت ارباب حقیقت جز حق / جنت اهل حقیقت بحقیقت این است

مغربی از تو بت چین تو در جامهٔ صور
نیست محجوب که او را صفت تمکین است

آنکه او دیدهٔ جان و دل و نور بصرست / هر کجا می نگرم صورت او در نظرست

پی بدو برد کسی کز پی خود در افتاد / اثر از دوست کسی یافت که او بی اثرست

تو بدین چشم کجا چهرهٔ معنی بینی / چشم صورت دگر و چشم معانی دگرست

مغربی علم تر و خشک ز دل بر می خوان
دل کتابیست که آن جامع هر خشک و ترست

چو بحر نامتناهیست دایما امواج
حباب وحدت دریاست کثرت امواج

دلم که ساحل دریای بی نهایت اوست
بود مدام با امواج بحر او محتاج

علاج درد دلم غیر موج دریا نیست
چه طرفه درد که موجش بود دوا و علاج

هر آنچه مغربی از کائنات حاصل کرد
بکرد بحر محیطش بیکزمان تاراج

چون عکس رخ دوست در آئینه عیان شد
بر عکس رخ خویش نگارم نگران شد

چون عزم تماشای جهان کرد ز خلوت
آمد بتماشای جهان عین جهان شد

هر نقش که او خواست بر آن نقش برآمد
پوشیده همان نقش بد این نقش عیان شد

هر کثرت خود گشت و از وحدت خود دید
هم عین همین آمد و هم عین همان شد

جای همه اسم آمد و جای همگی رسم
جائی همه جسم آمد و جائی همه جان شد

ای مغربی آن یار که بی نام و نشان بود
از پرده برون آمده با نام و نشان شد

پا ز حد خویشتن بیرون نمی باید نهاد
گر نهادی پیش ازین اکنون نمی باید نهاد

هر که مادون حق آمد پیش ما آن دون بود
نام حق را هیچ بر مادون نمی باید نهاد

عشق و حسن دوست را مجنون و لیلی مظهر اند
تهمتی بر لیلی و مجنون نمی باید نهاد

مغربی اسرار بحر بیکران خود بیش ازین
از زبان موج با هامون نمی باید نهاد

وله

دل همه دیده شد و دیده همه دل گردید
تا مرا دل و دیده ز تو حاصل گردید

قطع پیوند خود و هر دو جهان کردم
سالها تا که زمانی ز تو واصل گردید

بامیدی که رسد موج از آن بحر بدل
سالها ساکن آن بحر و ساحل گردید

منزلی به ز دل و دیده من هیچ نیافت
ماه من گرچه بسی گرد منازل گردید

ز قدت سرو بستان آفریدند
ز رویت ماه تابان آفریدند

ز حسن روی تو تابی عیان شد
از آن خورشید تابان آفریدند

لب و دندان او را چون بدیدند
در و یاقوت و مرجان آفریدند

چو عکس زلف و رخسارش نمودند
بگیتی کفر و ایمان آفریدند

برای سجده بردن پیش رویش — جهانی را مسلمان آفریدند
یکی را بهر طاعت خلق کردند — یکی را بهر عصیان آفریدند
چو حسن خویشتن را جلوه دادند — برای جلوه انسان آفریدند
برای عاشقان از هجر و وصلش — هزاران درد و درمان آفریدند

چو خود خوردند باده مغربی را
چرا سرمست و حیران آفریدند

بی نقاب آن جمال نتوان دید — وز رخش جز مثال نتوان دید
روی او را بزلف و خال توان — دید بی زلف و خال نتوان دید
بخیالی از و شدم قانع — که از و جز خیال نتوان دید
آفتاب ست در ظلال نهان — زو بغیر از ظلال نتوان دید

مغربی هیچ چیز از آن عنقا
بجز از پر و بال نتوان دید

دلی دارم که در وی غم نگنجد — چه جای غم که شادی هم نگنجد
درین خلوت بجز دمساز ناید — درین مجلس بجز همدم نگنجد
حدیث بیش و کم اینجا رها کن — که اینجا وصف بیش و کم نگنجد
چنان پر گشت گوشش از نغمهٔ دوست — که در وی بانگ زیر و بم نگنجد

زبان ای مغربی در کش ز گفتار
مگو چیزی که در عالم نگنجد

ز دریا موج گوناگون برآمد — ز بیچونی برنگ چون برآمد
چون این دریای بیچون موج زن شد — حباب آسا بگردون برآمد
ازین دریا بدین امواج هر دم — هزاران گوهر مکنون برآمد
گهی در خلوت لیلی فرو شد — گهی در صورت مجنون برآمد
بمعنی هیچ دیگرگون نگردید — بصورت گرچه دیگرگون برآمد

چو شعر مغربی در هر لباسی
بغایت دلبر و موزون برآمد

رخت هر دم جمالی می نماید ز حسن خود مثالی می نماید
جمالت را کمالاتست بسیار از آن هر دم کمالی می نماید
تجلی میکند هر لحظه بر دل دلم را طرفه حالی می نماید
مرا هر ذره از ذرات عالم بنور او وصالی می نماید

بچشم مغربی غیری محالست
کسی گوید محالی می نماید

از سواد الوجه فی الدارین اگر داری خبر چشم بگشا و جمال کفر و فقر ما نگر
از سواد اینچنین کفر مجازی مرد را سوی دار الملک آن کفر حقیقی کن نظر
کفر باطن حق مطلق را بخود پوشیدن است با چنین کفری ز کفر ما کجا یابی خبر
حق بحق پوشیده کردی و آنگهی کافر شدی چون شوی کافر ز ایمان آنگهی یابی خبر

کفر و ایمان چون حجاب راه حق اند ای پسر
رو بسان مغربی از کفر و ایمان درگذر

یار ما هر ساعتی آید ببازاری دگر تا بود حسن و جمالش را خریداری دگر
کسوت دیگر بپوشد جلوهٔ دیگر دهد مظهر دیگر نماید بهر اظهاری دگر
کار او عشق است با خود عشقبازی میکند نیستش غیر عشق با خود باختن کاری دگر

از زبان جملهٔ ذرات عالم مغربی
میکند بر مهر رویش تازه اقراری دگر

اندر آمد در خلوت دل یار سحر گفت کس را مکن از آمدنم هیچ خبر
گفتمش کی ز تو یابم خبری گفت آندم که نماند ز تو در هر دو جهان هیچ اثر
گفتمش هیچ توان در تو نظر کرد دمی گفت آری چو شود جملهٔ ذات تو نظر
گفتمش هیچ توان در تو رسیدن گفتا در من آنکس برسد کو کند از خویش گذر
گفتمش هیچ ترا در دو جهان هست مثال گفت در صورت و معنیست زمانی بنگر
گفتمش من چه ام و تو چه و عالم چیست گفت من دانه ام و تو ثمر و کون شجر
گفتمش دیدهٔ من تاب جمالت دارد گفت دارد چو شوم چشم ترا نور بصر
روی من بهر تجلی طلبد مظهر پاک نیست بهتر بجهان پاک تر از تو مظهر

گفتمش مغربیت درخور اگر ہست بگو
گفت اورد مراہست بوجہی درخور

ای آخر ہر اول وی اول ہر آخر — وی ظاہر ہر باطن وی باطن ہر ظاہر
انوار جمال تو در دیدهٔ ہر مومن — استار جلال تو در دیدهٔ ہر کافر

ہر مغربی آن ساقی چون ریختہ می باقی
شد فانی و شد باقی شد غائب و شد حاضر

نخست دیده طلب کن پس آنگہی دیدار — ازانکہ یار کند جلوه در اولوا الابصار
ترا کہ دیده بود و پر غبار نتوانی — صفای چہره او دید با وجود غبار

جمال حسن ترا صد ہزار زیب افزود
ازانکہ حسن ترا مغربی ست آئینہ دار

نیست پنہان حق ز چشم مردمان حق شناس — گرچہ ہر ساعت نماید خویش را در ہر لباس

ولہ

اگرچہ پادشہ عالمم گدای توام — تو از برای منی و من از برای توام
جہان بذات و صفت دمبدم غذای منست — کہ من بذات و صفت دمبدم غذای توام
نظر بجانب من کن کہ روی خود بینی — ازانکہ آئینہ روی جانفزای توام
لقای خویش گرت آرزو کند دیدن — مرا ببین بحقیقت کہ من لقای توام
مرا نگر کہ ز من ظاہر ست جملہ جہات — چرا کہ مظہر جام جہان نمای توام
تو بی وساطت من رہ بحق کجا یابی — مدار دست ز من زانکہ رہنمای توام

بگوش ہوش جہان دوش مغربی میگفت
مرا شناس کہ من مظہر خدای توام

ولہ

ما جام جہان نمای ذاتیم — ما مظہر جملهٔ صفاتیم
ہم صورت واجب الوجودیم — ہم معنی جملہ ممکناتیم
برتر ز مکان و در مکانیم — بیرون ز جہات و در جہاتیم
بیمار و ضعیف را شفائیم — محبوس و نحیف را نجاتیم
چون قطب ز جای خود نجنبیم — چون چرخ اگرچہ بے ثباتیم
تا مہر تو دیده ایم ز ذرات گذشتیم — از جملہ صفات از پی آن ذات گذشتیم

چون جملہ جہان مظہر آیات وجود اند
اندر طلب از مظہر آیات گذشتیم

با ما سخن کشف و کرامات مگوئید
چون ما ز سر کشف و کرامات گذشتیم

ای شیخ اگر جملہ کمالات تو این است
خوش باش کز این جملہ کمالات گذشتیم

از کعبہ و بتخانہ و زنار و چلیپا
وز میکدہ و کوی خرابات گذشتیم

اینہا بحقیقت ہمہ آفات طریق اند
المنۃ للہ کہ ز آفات گذشتیم

ما از پی آنیم کہ بود مشرق انوار
از مغربی و کوکب و مشکات گذشتیم

ما از میان خلق کنارہ گرفتہ ایم
اندر کنار خویش نگاری گرفتہ ایم

دامن نخست از ہمہ عالم فشاندہ ایم
وانگہ بصدق دامن یاری گرفتہ ایم

سرگشتہ گشتہ ایم چو پرگار سالہا
تا بر مثال نقطہ قراری گرفتہ ایم

با آنکہ ہیچ کار نیاید ز مغربی
او را بیاری از پی کاری گرفتہ ایم

معنی حسن تو در صورت جان می بینم
عکس رخسار تو در جام جہان می بینم

دفتر حسن بتان را بنظر می آریم
از تو در ہر ورقی نام و نشان می بینم

مغربی از من و تو در گذر و در خود بین
چند گوئی کہ ترا در دگران می بینم

ما از ازل بخانۂ خمار آمدیم
دردی کشان میکدہ یار آمدیم

در خلوت عدم می ہستی ز جام دوست
کردیم نوش مست ببازار آمدیم

ناگاہ حلقۂ ز دو سر زلفش بگرد ما
ما در میان حلقہ گرفتار آمدیم

کاری بغیر عشق نداریم در جہان
عشق است کار ما و درین کار آمدیم

بودیم یک وجود ولیکن درین جہان
بسیار در مظاہر بسیار آمدیم

از یار مغربی سخنی در ازل شنود
ما جملہ زان حدیث بگفتار آمدیم

منکہ در صورت خوبان ہمہ او می بینم
تو نگوئی کہ من آن روی نکو می بینم

نیست در دیدہ من ہیچ قفا بل ہمہ رو
تو قفا می نگری من ہمہ رو می بینم

هر کجا می نگرد دیده در و می نگرد — هر چه بینیم از و جمله باو می بینیم
تو ز یکسو نظری کن و من از همه سو — تو ز یکسو و منش از همه سو می بینیم
گاه با جمله و گه جمله از و دیده ایم — گاه او جمله و گه جمله از و می بینیم

مغربی آنچه تو اش می طلبی در خلوت
من عیان بر سر هر کوچه و کوی می بینیم

هر سو که دویدیم همه سوی تو دیدیم — هر جا که رسیدیم سر کوی تو دیدیم
هر قبله که بگزید دل از بهر عبادت — آن قبله دل اهل خرد روی تو دیدیم
روی همه خوبان جهان را بتماشا — دیدیم و لی آینهٔ روی تو دیدیم
در ظاهر و باطن بمجاز و بحقیقت — خلق دو جهان را همه رو سوی تو دیدیم

از مغربی احوال مپرسید که او را
سودا زده کاکل هندوی تو دیدیم

منم که روی ترا بی حجاب می بینم — منم که بی شب و روز آفتاب می بینم
ندانم از چه سبب تشنه ام [illegible] — بذات و نعت و صفت عین آب می بینم
منم که بر لب دریای بی نهایت او — مثال هر دو جهان چون حباب می بینم
مرا بهیچ کتابی مکن حواله دگر — که من حقیقت خود را کتاب می بینم

چه باده خورد دل مغربی که من او را
بسان نرگس مست خراب می بینم

ای تو مخفی در ظهور خویشتن — وی رخت پنهان بنور خویشتن
با دو عالم بی دو عالم دائما — عشقبازی در حضور خویشتن
چون شعوری یافت از آیات ذات — گشت عاشق بر شعور خویشتن

وله

گفتمش خواهم که بینم مر ترا ای نازنین — گفت خواهی گر مرا بینی برو خود را ببین
گفتمش با تو نشستن آرزو دارد دلم — گفت اگر این آرزو باشد ترا با خود نشین
گفتمش بی پرده با تو گر سخن گویم رواست — گفت در پرده نشاید گفت با ما این چنین

وله

گاهها سوی دگر تماشای تو — می ندانم چنین چرای تو
هر زمان کسوت دگر پوشی — هر لباس دگر برای تو

ولہ

هیچکس مر ترا نیاورد دست
دانمت کز جهان کیستی
تو از ما ئی و ے ما را ندا ئی
اگر دریا ندا ئی این عجب نیست
تو اشیا ئی و اشیا جملگی تو
نه اسمائی که هست ظاهر
خود بخود آمدے خدا ئی تو
می ندانم که از کجا ئی تو
ز دریائی و دریا را ندانے
عجب آنست صحرا را ندانے
اگرچه هیچ اشیا را ندانے
ظهور جمله اسما را ندانے

الای مغربی عنقاء مغرب
توئی با آنکه عنقا را ندانے

تو میخواهی که تا تنها تو باشے
از آن پنهان کنے هر لحظه ما را
چو بی ما نیستی یک لحظه موجود
ز چه روی اگر یکبار باز گردی
دوئی آنجا نمی گنجد روان شو
کسی دیگر نباشد تا تو باشے
ز چشم خلق تا پیدا تو باشی
نمی شاید که خود بے ما تو باشی
چو کل در جمله اجزا تو باشے
که یا من باشم آنجا یا تو باشی

لسان مغربے خود را رها کن
بیا بگذار خود را تا تو باشے

جوہر انتخاب دیوان جناب شاہ نیاز احمد صاحب قدس سرہ

ای غنی ذات تو از اقرار و از انکار ما
بی نیاز از ما و از پیدائی و اظهار ما
نی بهارت هستی ما نی خزانت نیستی
ای بهارت بی تعلق از گل و از خار ما
کز حقیقی بود اند غیب مطلق ذات تو
نام ما آنجا کجا بود و کجا آثار ما
هستیت خود بحر مواجست نا پیدا کنار
قطره باشد یا نمی زان بحر این انهار ما
کی رسد شاهین فکر ما بر آن اوج تو
بی پر و بال ست آنجا طائر طیار ما
نی بگنجد در آنجائی دوئی گفتن روا
بسکه هست عالی ز اطلاق کم و بسیار ما
نسبت تنزیه و تشبیهش نمودن نا سزاست
کی سزد این قید ها در ذات بحت یار ما
اعتبارات و اضافاتی که آید بر زبان
نیست در هستی ساذج کو بود دلدار ما
عین ادراک ست عاجز ماند از ادراک آن
کار ما عجزست آخر کار در سر کار ما

حیرت اندر حیرت آمد حیرت اندر حیرت است — هست با حیرت ز سرتا پای کاروبار ما

گنگ میگردد زبان اهل عرفان زین مقام — ما عرفنا گفت اینجا سید ابرار ما

داده ام از ذات احدیت نشانت ای نیاز — چشم دل بکشا و بنگر معنی اشعار ما

ای نهان در کنج غیب از دیدهٔ اغیار ها — نیست جز تو کس عیان در کوچه و بازار ها

خود نقاب روی او مائیم دیگر هیچ نیست — گر براندازد ز رویش گم شود آثار ما

گر نه فقدان دو ملت جام وحدت در دهد — دور گردد اختلاف و اینهمه تکرار ما

در مقامی کو نماید روی خود بی پرده — کی بماند دین و کفر و سبحه و زنار ما

در شناسائی چسان آید رخ زیبای او — تاب دیگر سید مد هر لحظه بر انظار ما

رائی و مرآت و مرئی جملگی یک ذات اند — عقل حیران است در صنعت گری یار ما

سیست ما ریست بر گنج جمالش ای نیاز — گنج می آید بدست ار گشته گردد مار ما

خود تجلی کرده بر خود آن [illegible] — شاهد [illegible] خود آمد بایگل [illegible]

بی تعین بود کنز مخفی اندر کنج غیب — در تعین آمد آن گنجینهٔ اسرار ما

جلوه در [illegible] نمود و نور احمد نام [illegible] — پس بود احمد [illegible] از ره این گفتار ما

از تعین اول و وحدت بیانی کرده ام — ای نیاز آور بگوش این گوهر شهوار ما

به بستان تجمل گل عذاری کرده ام پیدا — [illegible] گلشنی [illegible] بهاری کرده ام پیدا

قیامت قامتی بالابلائی آفت جانی — بتی غار[illegible] دین [illegible] کاری کرده ام پیدا

نگاری کافری [illegible] فریبی [illegible] — عجائب دلربائی [illegible] کرده ام پیدا

[illegible] نکته دانی طبع موزونی سخن [illegible] — [illegible] خوش شعاری کرده ام پیدا

جگر آتش دل آتش سینه آتش دیده [illegible] — باین سر تا پا آتش کاروباری کرده ام پیدا

سر و سامانم از عجز و نیاز و بیخور و خواب است — بدرد ناتوانی حال زاری کرده ام پیدا

ملک هستی خود شهریاری کرده ام پیدا — درون گرد تن من شهسواری کرده ام پیدا

برافگندم نقاب از رخ رها کردم تعین را
بزور بیخودی ملک اختیاری کرده‌ام پیدا

ببین ما سوی شاهین همت کی عروج آرم
باوج قدس بهر اشکاری کرده‌ام پیدا

مکان و لامکان را رم نشانم در نشیب
برون از چرخ دائره من یاری کرده‌ام پیدا

الهی تا ما دانم اندر بحر حیرت وحوی ملک عمر
نیازیم بخود باری نیاری کرده‌ام پیدا

شنا کردن درون بحر بیحد سخت مشکل بود
ببازوی نیاز و عجز کاری کرده‌ام پیدا

امشب آنست که زد حلقه جهان بر در ما
نیر نور خدا کرد طلوع از بر ما

در شبستان جهان بسیط شمع سحر
زد فروغست مه چارده با اختر ما

وله

هوای سیر گل دیدن ندارم
چو بلبل ذوق نالیدن ندارم

منم پروانه و هم شمع و هم سوز
بگرد غیر گردیدن ندارم

نگه آسا روم بر اوج افلاک
ز جای خویش جنبیدن ندارم

چو خورشیدم درخشان جمله ذرات
بخود چون ذره رخشیدن ندارم

اگر در خود همین گردم چو گردون
برون از خود خرامیدن ندارم

محیط عالمم در مرکز نشستم
خطا از دست لغزیدن ندارم

نیاز از من مپرس این دم دگر هیچ
دماغ هیچ پرسیدن ندارم

ای طالبان ای طالبان من با شما هر جاستم
هم جلوه گر در دیده‌ها هم مضمر دلهاستم

این دوری و مهجوری ام از وهم و پندار شما
در نسبت خود با شما دریا و موج آساستم

ثابت ترم من از همه بی آنکه اثباتم کنند
بی آنکه استثنا کنند از جمله مستثناستم

بر عکس رسم این جهان بی پرده می باشم عیان
چندان که بی پرده شوم در پرده‌ها اخفاستم

هم صورت ناسوتیم هم معنی لاهوتیم
پنهان تر از پنهان و هم پیداتر از پیداستم

گه شیخم اندر خانقه گه رندم اندر میکده
گه سبحه و سجاده‌ام گاهی می و میناستم

هم اول و آخر منم هم ظاهر و باطن منم
هم عالم دنیا منم هم نشئه عقباستم

گاهی نیاز ایمان من گه بی نیازی شان من
اینها هر دو می زیبد بمن هم بنده هم مولاستم

جوہر انتخاب کلام جناب سید اصغر علی شاه صاحب متخلص به اصغر جد امجد حضرت اللهی قدس سره

بزم گرم میخواران حسن نشست و نشنید — که در آتشکده زنهار خس نشست و نشنید

ز عالی همتان کی پست فطرت فیض می یابد — که بر خوان فلک هرگز مگس نشست و نشنید

سزای عاشقان باشد سر خود را فدا کردن — بزیر تیغ قاتل بوالهوس نشست و نشنید

عروج اهل حق باشد بهر نوعے ولی اصغر
بهام دار چون منصور کس نشست و نشنید

شهید تیغ نگاه تو دلفگارانند — قتیل خنجر عشق تو بیقرارانند

ز اشک چشم عیان گشت سر عشق نگار — دگر نه جان و دلم هر دو رازدارانند

ببین که بلبل و پروانه و دل عاشق — براه عشق رفیق هم اند و یارانند

بفرقت تو نباشیم نا امید از وصل — که عاشقان تو هر دم امیدوارانند

بخنده‌های گل و شمع هیچ نقصان نیست — اگرچه بلبل و پروانه سوگوارانند

بچشم کم منگر سوئے ما که در عالم — شهان مملکت عشق خاکسارانند

امید مهر از ایشان مدار ای دل من — که جمله ماه جبینان ستم شعارانند

چه دور رحمت حق گر گذر کند اینجا — که اهل میکده یکسر گناهگارانند

نشاط عید ز دیدار او بدل یابند — که طالبان رخ دوست روزه دارانند

منم که بندهٔ اصغر مرا چه میدانے
که عاشقان گل روئے تو هزارانند

تا که از هستی جاوید نشان خواهد بود — نور آن مهر بهر ذره عیان خواهد بود

روی بنما که با قرار درآید مسلک — تا کجے حسن عیان تو نهان خواهد بود

بسکه آن چشم سیه مست مرا کرد شهید — خاک من کعبهٔ رندان جهان خواهد بود

من اگر خاک شوم چشم دلم ذره صفت — سوی مهر رخ جانان نگران خواهد بود

چشم مستش نظری گر بخرابات کند — ساغر بیخودے پیر مغان خواهد بود

آن دل آئینه طلعت نه بود محو رخت — منتظر دیدهٔ صاحب نظران خواهد بود

بشنو از پردهٔ دل نغمهٔ وحدت اصغر

راز این ساز عیانست و عیان خواہد بود

بجہان نیست غیر حق موجود | ذات او ہست عابد و معبود
مشت خاکے چہ داشت مرتبۂ | خود بآدم شدست او مسجود
عاشقان راز دین و ہم دنیا | نیست جز ذات یار خود مقصود
عاشق خویش گشتہ و شیدا | تا جمالش بہ ہر جلوہ نمود

بزمین و زمان و کعبہ و دیر
ہست امجد علی خدا موجود

شور زنجیر چون بگوشش آمد | دل دیوانہ ام بہوشش آمد
شکر ﷲ کہ در زمان بہار | در بزم یار بادہ نوشش آمد

چون مریدان بصدق دل اصغر
بر در پیر می فروشش آمد

دلم پر سوز و شیدا آفریدند | برائے درد او را آفریدند
لب لعل تو دل را زندگی داد | برائے مردہ عیسےٰ آفریدند
بنادان زحمت دنیا رسد کم | مرا افسوس دانا آفریدند
دل عاشق بود با مہر و الفت | بتان را بے محابا آفریدند

دل امجد علی را حیف ﷲ
برائے بید لیہا آفریدند

شدنی ہر چہ ہست خواہد شد | فکر دنیا و دین نباید کرد

عاشقان راست عاقبت بالخیر
ہیچ شک اندرین نباید کرد

شکوہ از بخت کنم یا ز ستمگاری دوست | طعنہ بر عشق زنم یا بوفاداری دل

خواب غفلت بجہان مایۂ رنج ست اصغر
ہست آسایش دارین بہ بیداری دل

گر خزان و بہار مے بینم | جلوہ رنگ یار مے بینم
در رخ زشت و نیک اہل جہان | نور حق آشکار مے بینم

کعبه و دیر را بوحدت حق — خوب دار القرار می بینم
دل سجود چشم سرپرست بتان — طرفه تر این بهار می بینم

کعبه و دیر را بدان اصغر
نشانهٔ آن نگار می بینم

تماشه چیست بیقرار رهیا — زیستن در امیدوار رهیا

راستی در جهان بود اصغر
مایهٔ عیش رستگار رهیا

ببین بچشم دل خود که در جهان همه اوست — بنور خویش هویدا بجسم و جان همه اوست
شراب و ساقی و هم مست نشا عمان همه اوست — جلیس بتکده و شیخ در دیوان همه اوست
گهی بطلعت وصل و گهی بصورت هجر — زمان جوش گل و موسم خزان همه اوست
ببین بدیدهٔ دل مظهر جمال و جلال — سموم دوزخ و هم روضهٔ جنان همه اوست
ثنا بی وست هو الظاهر و هو الباطن — عیان بخلق و نهان در جهان جان همه اوست
ز حسن و قبح مزن دم که اندرین عالم — شرار گلخن و هم رنگ گلستان همه اوست

ز فیض پیر عیان شد چنین بمن اصغر
که در لباس تن پیر و نوجوان همه اوست

حرف از دهان او چه تمنا کند کسی — از تنگدل عطا چه تقاضا کند کسی
دل داده ایم یکسر [illegible] گرفته ایم — بهتر ازین بزلف چه سودا کند کسی
رنگش نشان خون شهیدان همی دهد — گلزار دهر را چه تماشا کند کسی
مجنون صفت بسیر بیابان رسیده ایم — خود را ازین زیاده چه رسوا کند کسی
دل داده ام بیار و دگر جان همیدهم — خود را ازین زیاده چه شیدا کند کسی

از در گه کسی که ز دل با خبر بود
امجد علی بگو چه تقاضا کند کسی

جواهر غزلهای متفرقات

چهره را صیقلی از آتش می ساخته — خبر از خویش ندانی که چه پرداخته
ای بسا خانهٔ تقوی که رسیدست بآب — تا ز منزل عرق آلوده بدون تاخته

بر سر کوے تو چندانکہ نظر کار کند
دل و دین ست کہ بر یکدگر انداختہ
دولت حسن تو وقت ست کند پایہ کاہ
کار ما را چہ بوقت دگر انداختہ

شعلہ را کہ از و طور نہ زنہار آید
در دل صائب خونین جگر انداختہ

آمدم تا مست و حیرانت کنم
ہمچو زلف خود پریشانت کنم
عزم آن دارم کہ مہمانت کنم
جان و دل اے دوست قربانت کنم
در تو افلاطون و لقمانے بعلم
من بیک تعلیم نادانت کنم
علم بخشم تا کہ معلومت شود
از سر معلوم نادانت کنم
گر تو ترک سر کنے مردانہ وار
ہمچو اسمعیل قربانت کنم
بر توکل ہمچو ابراہیم باش
آتش نمرود ریحانت کنم
گر یقین دانم کہ بر من عاشقی
از جمال خویش حیرانت کنم
ساقی مجلس شوم تا صبحدم
از شراب شوق مستانت کنم
شمس تبریزی بمولانا بگو
واقف اسرار یزدانت کنم

نہ مرد نام و نی ننگم نہ باکس صلح و جنگم
نہ دل شادم نہ دل تنگم نہ زینا نم نہ زانسانم
نہ از قوم خراباتم نہ از اہل مناجاتم
نہ مرد زہد و طاعاتم برون از کفر و ایمانم
چہ شخصم من نمیدانم کہ ہم دانا و نادانم
چو زاین و آن گذشتم نہ اینانم نہ آنانم
نہ مستم من نہ ہشیارم نہ در خوابم نہ بیدارم
نہ با یارم نہ بی یارم نہ غمگینم نہ شادانم
زمین و آسمانم من وراے جسم و جانم من
نہ اینم من نہ آنم من نگو دانم نگو دانم
ما تاج سرافراز ہمہ خلق خدائیم
ما بادشہ مملکت ہر دو سرائیم
گاہی چو ہلالیم و گہے بدر منیریم
گہ شرق نمائیم و گہ از غرب برائیم
مائیم کہ از ما و منی ہیچ نماندہ ست
در عین بقائیم و منور ز صفائیم
مائیم کہ از سایہ ہستی بگذشتیم
ما سایہ نخواہیم ہمائیم ہمائیم
سفلی ز ہر سفلی منم علوی ز ہر علیا ستم
بندہ ز ہر بندہ منم مولا ز ہر مولا ستم
دربار من لاہوت شد اسرار من ہاہوت شد
کرسی من تحت الثری از نہ فلک بالا ستم
محکوم ہر حاکم منم مظلوم ہر ظالم منم
حاکم منم ظالم منم بر ہر صفت یکتا ستم

آنجا که احمد با احد همراز می شد بی مدد ... ما از احمد من بدم هم ذات کل اشیاستم

من بنده که سلطانم سلطان جهان بانم ... زانم که خویش دیدم شوریده و حیرانم

شوریده و شیدا ایم پوشیده و پیدا ایم ... اینجا ایم و آنجا ایم گه اینم و گه آنم

هم علوی و هم سفلی هم عرشی و هم فرشی ... هم جاعل افلاکم هم فاعل ارکانم

هم نورم و نورانی هم ظلمت و ظلمانی ... هم ظاهر و هم باطن هم اینم و هم آنم

هم نور شهنشاهم هم عاشق اللهم ... هم طالب درگاهم هم صاحب عرفانم

مولا بخدا اوانی مقصود شدی آرے ... هم مرد خدا اینم هم مرد خدا دانم

ولـه

قبلهٔ حاجات ما کوی خرابات آمده ... شاهد وحی رندان را عین مناجات آمده

بت پرستی گر گرفتار خودی نی حق پرست ... در طریقت بیخودی اصل عبادات آمده

از فنا چون می توان بزم وصلش راه یافت ... پس بمعنی نیستی عین کمالات آمده

چون ز هستی می توان رستن ز هستی بر مرم ... عاشقان را می پرستی به طاعات آمده

بشنو انی انا الله چون کلیم از هر درخت ... هر که او بر طور دل از بهر میقات آمده

آیت حسن خود خواند جان ما در هر ورق ... حال عارف برتر از کشف و کرامات آمده

تا اسیری از خودی فانی و باقی شد بدوست
ساقی میخانه و پیر خرابات آمده

ولـه

نوبهارست جنون چاک گریبان مددے ... آتش افتاد بجان جنبش دامان مددے

آمد فصل بهارست جنونم گل کرد ... جوش زد خون بدلم نشتر مژگان مددے

گرمی عشق زبس در جگر آتش افروخت ... تشنگی سوخت مرا ای لب جانان مددے

جام میناست بدست تو تغافل تا چند ... گشت مخموریم ای ساقی مستان مددے

مضطرب ساخته بیدار ترا رنجوری
فخر دین فخر جهان مرشد پاکان مددے

جوهر در مثنویات - از مثنوی مولانا روم

بشنو از نے چون حکایت میکند ... وز جدائیها شکایت می کند

کز نیستان تا مرا ببریده اند / از نفیرم مرد و زن نالیده اند

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق / تا بگویم شرح درد اشتیاق

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش / باز جوید روزگار وصل خویش

من بهر جمعیتی نالان شدم / جفت خوش حالان و بدحالان شدم

هر کسی از ظن خود شد یار من / از درون من نجست اسرار من

سر من از ناله من دور نیست / لیک چشم و گوش را آن نور نیست

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست / لیک کس را دید جان دستور نیست

آتش ست این بانگ نای و نیست باد / هر که این آتش ندارد نیست باد

آتش عشق ست کاندر نی فتاد / جوشش عشق ست کاندر می فتاد

بند بگسل باش آزاد ای پسر / چند باشی بند سیم و بند زر

هر کرا جامه ز عشقی چاک شد / او ز حرص و عیب کلی پاک شد

شاد باش ای عشق خوش سودای ما / ای طبیب جمله علتهای ما

ای دوای نخوت و ناموس ما / ای تو افلاطون و جالینوس ما

جسم خاک از عشق بر افلاک شد / کوه در رقص آمد و چالاک شد

جمله معشوق ست و عاشق پرده / زنده معشوق ست و عاشق مرده

ای کمینه بخششت ملک جهان / من چه گویم چون تو میدانی نهان

ای همیشه حاجت ما را پناه / بار دیگر خود غلط کردیم راه

از خدا جوییم توفیق ادب / بی ادب محروم ماند از لطف رب

از ادب پر نور گشتست این فلک / و از ادب معصوم و پاک آمد ملک

بی ادب تنها نه خود را کرد بد / بلکه آتش در همه آفاق زد

بدگمانی کردن و حرص آوری / کفر باشد پیش خوان مهتری

هر چه بر تو آید از ظلمات و غم / آن ز بیباکی و گستاخیست هم

هر که گستاخی کند در راه دوست / رهزن مردان شد و نامرد اوست

بد ز گستاخی کسوف آفتاب / شد عزازیلی ز جرات رد باب

ای لقای تو جواب هر سوال / مشکل از تو حل شود بی قیل و قال

بردن بادشاه آن طبیب را

عاشقی پیداست از زاری دل	نیست بیماری چو بیماری دل
علت عاشق ز علتها جداست	عشق اصطرلاب اسرار خداست
عاشقی گر زین سر و گر زان سرست	عاقبت ما را بآن شه رهبرست
هرچه گویم عشق را شرح و بیان	چون بعشق آیم خجل باشم ازان
آفتاب آمد دلیل آفتاب	گر دلیلت باید ازوی رو متاب
خوشتر آن باشد که سر دلبران	گفته آید در حدیث دیگران

خلوت طلبیدن

هان و هان این راز را باکس مگو	گرچه از تو شه کند بس جست جو
چونکه اسرارت نهان در دل بود	آن مرادت زودتر حاصل شود
گفت پیغمبر که هر که سر نهفت	زود گردد با مراد خویش جفت
دانه چون اندر زمین پنهان شود	سر او سرسبزی بستان شود
وعدهٔ اهل کرم گنج روان	وعدهٔ نا اهل شد رنج روان
وعده کردن را وفا باشد بجان	تا به بینے در حیات فیض آن

دریافتن آن ولی

عشقهائے کز پے رنگے بود	عشق نبود عاقبت ننگے بود
زانکه عشق مردگان پاینده نیست	زانکه مرده سوی ما آینده نیست
عشق زنده در روان و در بصر	هر دمے باشد ز غنچه تازه تر
عشق آن زنده گزین کو باقی است	از شراب جانفزایت ساقی ست

حکایت مرد بقال

کار پاکان را قیاس از خود مگیر	گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر
جمله عالم زین سبب گمراه شد	کم کسی ز ابدال حق آگاه شد
همسری با انبیا برداشتند	اولیا را همچو خود پنداشتند
کاملان کز سر تحقیق آگه اند	بیخود و حیران و مست و واله اند
نے همیں حیران که پشتش سوی او ست	بل چنین حیران که رو در روے او ست

آن یکی را روی او شد سوی دوست　　وین یکی را روی او خود روی اوست
روی هر یک می نگر میدار پاس　　بو که گردی تو ز خدمت روشناس
چون بسی ابلیس آدم روی هست　　پس بهر دستی نشاید داد دست
کار مردان روشنی و گرمی ست　　کار دونان حیله و بی شرمی ست

داستان آن پادشاه

خشم و شهوت مرد را احول کند　　ز استقامت روح را مبدل کند
چون غرض آمد هنر پوشیده شد　　صد حجاب از دل بسوی دیده شد
سایهٔ یزدان بود بندهٔ خدا　　مردهٔ این عالم و زندهٔ خدا
خاک شو مردان حق را زیر پا　　خاک بر سر کن حسد را همچو ما

در بیان خسارت

فهم و خاطر تیز کردن نیست راه　　جز شکسته می نگیرد فضل شاه
جان و دل را طاقت آن جوش نیست　　با که گویم در جهان یک گوش نیست
روح می بردت سوی چرخ برین　　سوی خاک و گل شدی در اسفلین
اسپ همت سوی اختر تاختی　　آدم مسجود را نشناختی
آخر آدم زادهٔ ای ناخلف　　چند پنداری تو پستی را شرف
پرورد در آتش ابراهیم را　　ایمنی روح سازد بیم را
گوش ما هوش ست چون گویا تو　　خشک ما بحر ست چون دریا تو
با تو ما را خاک بهتر از فلک　　ای سماک از تو منور تا سمک
صورت رفعت بود افلاک را　　معنی رفعت روان پاک را

اعتراض کردن

ما چو نائیم و نوا در ما ز تست　　ما چو کوهیم و صدا در ما ز تست
ما که باشیم ای تو ما را جان جان　　تا که ما باشیم با تو در میان
ما عدمهائیم و هستی های ما　　تو وجود مطلقی فانی نما
باد ما و بود ما از داد تست　　هستی ما جمله از ایجاد تست
لذت هستی نمودی نیست را　　عاشق خود کرده بودی نیست را

لذتیا انعام خود — نقل و باده جام خود را وا مگیر

منگر اندر ما مکن در ما نظر — اندر اکرام و سخای خود نگر

ما نبودیم و تقاضا ما نبود — لطف تو باگفتهٔ ما می‌شنود

هر که او بیدارتر پردردتر — هر که او آگاه‌تر رخ زردتر

انبیا را کار عقبی اختیار — جاهلان را کار دنیا اختیار

کافران چون بهر سجین آمدند — سجن دنیا را خوش آئین آمدند

انبیا چون بهر علیین بدند — سوی علیین بجان و دل شدند

ده چراغ ار حاضر آید در مکان — هر یکی باشد بصورت غیر آن

فرق نتوان کرد نور هر یکی — چون بنورش روی آری بی‌شکی

در معانی قسمت و اعداد نیست — در معانی تجزیه و افراد نیست

نکته‌ها چون تیغ فولادست تیز — گر نداری اسپری واپس گریز

ره بمعنی کوش ای صورت‌پرست — زانکه معنی بر تن صورت پرست

همنشین اهل معنی باش تا — هم عطا یابی و هم باشی فتا

جان بی معنی درین تن بی خلاف — هست همچون تیغ چوبین در غلاف

چون غلاف اندر بود باقیمت است — چون برون شد سوختن را آلت است

نار خندان باغ را خندان کند — صحبت مردانت از مردان کند

گر تو سنگ صخره و مرمر شوی — چون بصاحب دل رسی گوهر شوی

حق همی گوید نظر ما بر دل است — نیست بر صورت که آن آب و گل است

دل تو این آلوده را پنداشتی — لاجرم دل ز اهل دل برداشتی

دل نباشد غیر آن دریای نور — دل نظرگاه خدا وانگاه کور

نی دل اندر صد هزاران خاص و عام — در یکی باشد کدامست و کدام

آن دلی کز آسمانها برترست — آن دل ابدال یا پیغمبرست

دل ترا در کوی اهل دل کشد — تن ترا در حبس آب و گل کشد

عقل اینجا ساکت آمد یا مضل — زانکه دل یا اوست یا خود اوست دل

گفت پیغمبر که حق فرموده است — من نگنجم هیچ در بالا و پست

در زمین و آسمان و عرش نیز | می نگنجم این یقین دان ای عزیز
در دل مومن بگنجم ای عجب | گر مرا جوئی دران دلها طلب

مثنوی دیگر

خود پرستی راه شیطان آمده | بت شکستن راه مردان آمده
مصطفی را شیخ منت در راه دین | او مرا بنموده است راه یقین
من نه عطارم تو عطارم ببین | در ره حق رانده اسرارم ببین
من برای جمله عالم آمدم | لاجرم در نقش آدم آمدم
اولین و آخرین من بوده ام | ظاهرین و باطنی من بوده ام
بعد پنجه سال او اسرار یافت | از فرید الدین لقب عطار یافت
چون که اندر راه حق چابک شوی | از وجود خویشتن فانی بوی
ای برادر در کمال خویش باش | در ره توحید حق بی کیش باش
هر که اندر بند نقش خویش ماند | در ره حق همچو کافر کیش ماند
نقش را اینجا حجاب راه دان | این سخن را از دل آگاه دان
این نه تقلید ست و نه این راه هواست | راه تحقیق ست و راه مصطفی ست
راه احمد بود توحید ای پسر | از ره توحید حق شو با خبر
در خودی خود گرفتار آمدی | لاجرم در عین پندار آمدی
ای ز وصلت غرق توحید آمدم | لاجرم در عین تفرید آمدم
من ندانم تو منی و ما توئی | محو گشتم در تو گم گشته دوئی
من بوصلت عارف مطلق شدم | عارفی رفته تمامی حق شدم
چون نماند نقشها اندر میان | آنزمان نقاش را بینی عیان
چون ترا باشد کمال دین حق | خویش را هرگز نه بینی غیر حق

مثنوی دیگر

الا ای همای همایون نظر | خجسته سروشی مبارک خبر
هر فتنه دارد دگر روزگار | من و مستی و فتنه چشم یار
شنیدم که چون غم رساند گزند | خروشیدن دف بود سودمند

ہمان بہ کہ خود نیز بیہوش آوری
دمے چنگ را در خروش آوری

بیا ساقی از بادہ پر کن بطے
مغنی کجائی بزن بربطے

کہ تا وجد را کار سازے کنم
برقص آیم و خرقہ بازی کنم

بیا ساقی آن کیمیاے فتوح
کہ با گنج قارون دہد عمر نوح

بدستم دہ و روی دولت ببین
خرابم کن و گنج حکمت ببین

من آنم کہ چون جام گیرم بدست
ببینم دران آئینہ ہر چہ ہست

بمستی توان در اسرار سفت
کہ در بیخودی راز نتوان نہفت

چو خواہد شدن عالم از ما تہی
گدائے بسے بہ ز شاہنشہی

دم از شیر مردان دیرینہ زن
صلائے بہ شاہان پیشینہ زن

ز نظم نظامی کہ چرخ کہن
ندارد چو او ہیچ زیبا سخن

ازان پیشتر کاورے در ضمیر
ولایت ستان باش و آفاق گیر

زمان تا زمان از سپہر بلند
بفتح دگر باش فیروزمند

ازان می کہ جان داروی ہوش باد
مرا شربت و شاہ را نوش باد

دل بے نوایان مسکین بجو
پس انگاہ جام جہان بین بجو

بیا ساقی این نکتہ بشنو ز نے
کہ یک جرعہ مے بہ ز دیہیم کے

بدہ تا بگویم بآواز نے
کہ جمشید کے بود و کاؤس کے

بمستی و در پارسائی زنم
دم خسروے در گدائے زنم

بیا ساقی آن جام چون مہر و ماہ
بدہ تا زنم بر فلک بارگاہ

بدہ کز جہان خیمہ بیرون زنم
سراپردہ بالاے گردون زنم

بیا ساقی آن مے کہ شاہی دہد
بیا کے او دل گواہی دہد

بدہ تا بنوشم بیاد کسے
کہ ہست از غمش در دلم خون بسے

بیا ساقی آن آب آتش خواص
بمن دہ کہ تا یابم از غم خلاص

بمن دہ کہ از غم خلاصم دہد
نشان رہ بزم خاصم دہد

برون آری از فکر خود یکدمم
بہم بر زنے خانمان غمم

بمن دہ کہ بد نام خواہم شدن
حریف مے و جام خواہم شدن

بیا ساقی آن جام صافی صفت / که بر دل گشاید در معرفت

بده تا صفائی درون آوردم / دمی از کدورت برون آمدم

بیا ساقی آن می که حال آورد / کرامت فزاید کمال آورد

بمن ده که بس بیدل افتاده ام / درین دیر بی حاصل افتاده ام

بیا ساقی از می طلب کام دل / که بی می ندارم من آرام دل

ز تسبیح و خرقه ملولم مدام / بمی رهن کن هر دو را والسلام

اگر عاقلی خیز دیوانه شو / بریز آب خود خاک میخانه شو

در خاک روبان میخانه کوب / ره میفروشان میخانه روب

مگر آب آتش خواصت دهند / ز مستی ز هستی خلاصت دهند

بجامی برون آورندت ز خویش / بوحدت رسی پرده افتد ز پیش

که حافظ چو در عالم جان رسید / چو از خود برون شد بجانان رسید

جوهر در قصائد

گفتا بصورت ار چه ز اولاد آدمم / لیکن بمرتبه همه حال برترم

چون بنگرم در آینه عکس جمال خویش / گردد همه جهان بحقیقت مصورم

نورم که در ظهور من اشیا ظهور یافته / ظاهر ترست هر نفس انوار اظهرم

هر ذره کاشکار شد از مشرق وجود / یک لمعه بود از لمعات منورم

خورشید آسمان ظهورم عجب مدار / ذرات کائنات اگر گشت مظهرم

ارواح قدس چیست نمودار معنیم / اشباح انس چیست نگهدار پیکرم

بحر محیط رشحهٔ از فیض فایضم / نور بسیط لمعهٔ از نور انورم

از عرش تا بفرش همه ذرّه بود / در نور آفتاب ضمیر منورم

روشن شود ز روشنی ذات من جهان / گر پرده صفات خود از هم فرو درم

آبی که زنده گشت ازان خضر جاودان / آن آب چیست قطرهٔ از حوض کوثرم

آن دم کز و مسیح همی مرده زنده کرد / یک نفخه بود از نفس روح پرورم

بحر ظهور و بحر بطون قدم بهم / در من نگر که مجمع بحرین اکبرم

نی انجا مظهر همه اسماست ذات من
بل اسم اعظم بحقیقت چو بنگرم

اوصاف لایزال ز من گشت انعکاس
بنگر بمن که آینهٔ ذات انورم

قصیده از شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره

بیا ای دل دمی از هستی خود ترک دعوی کن
مبفکن چشم بر صورت نظر بر عین معنی کن

پس آنگه بر سر کوی فنا نه پای استغنا
وجود خویش را گم در شهود نور مولی کن

اگر خواهی تماشای جمال شاهد معنی
نخستین چشم صورت بین بمیل عشق اعمی کن

چه حاجت کز پی خلوت روی در کنج تنهایی
بیاد دوست خود را از خیال غیر تنها کن

بیا در انجمن خلوت گزین وا زره دیگر
بچشم دل جمال دوست را هر دم تماشا کن

بسیرش غیر را محرم مگردان بلکه در خلوت
چنان پوشیده کن ذکرش که از دل نیز اخفا کن

مسمی واحد و اسمای وا ز حد و عد بیرون
بهر آن شهود نور ذات آن مسمی کن

در اسمای حقیقی شد مسمی عین هر اسمی
عجب مشکل حدیث است این بگو تشریح اصغا کن

حقیقت از شریعت نیست پیش عارفان بیرون
مثال این بکشتی ساز تشبیه آن بدریا کن

اگر خواهی زبان بکشائی و راه سخن پوئی
ثنای پادشاه یثرب و سلطان بطحا کن

سر برآرای ملک آفرینش احمد مرسل
که پیش از وی نشد در ملک هستی کارفرمان

نشد تا بر سر منشور عالم خاتم حکمش
ز دیوان ازل نامد بران منشور طغرا کن

بیان قربت او قاب قوسین است و او ادنی
بمقدار علو قدر او این نیز ادنی کن

قیاس رتبه و مقدار فضل از انبیا تا وی
ز قطره تا بدریا یا ز ذره تا به بیضا کن

حبیب الله بود او انبیا را دان محب الله
قیاس کار از اسری بعیده جای موسی کن

اگر خیریت دنیا و عقبی آرزو داری
بدرگاهش بیا و هر چه میخواهی تمنا کن

ثنایش گو و لی چون نیست ایفایش تو ممکن
باین یک بیت مدحش را علی الاجمال ایفا کن

مخوان او را خدا از بهر امر شرع و حفظ دین
دگر بر وصف کش میخواهی اندر مدحش املا کن

چو از انشای تفصیل صفاتش عاجزی ای دل
بیا عرض حال خویش بر خدامش انشا کن

خرابم در غم هجر جمالت یا رسول الله
جمال خود نما رحمی بجان زار و شیدا کن

اسیران تو جان دادند در هجر لب لعلت
دهان بکشا و از راه کرم احیای موتی کن

به صورت که باشد یا رسول الله کرم فرما
بلطف خود سر و سامان جمع بی سر و پا کن

محب آل و اصحاب تو ام کار من حیران | بلطف خویش بہم امروز ہم در سوز فرد اکن
بیا ھی مدد تصدیق خدام جنابش را | کہ احوال تو معلوم ست اظہارش کمن یا کن

دیگر

خذ بلطفک یا الٰہی من لہ زاد قلیل | مفلس بالصدق یاتی عند باب یا جلیل
منہ عصیان و نسیان و سہو بعد سہو | منک احسان و فضل بعد عطاء الجزیل
ذنبہ ذنب عظیم فاغفر الذنب العظیم | انہ شخص غریب مذنب عبد ذلیل
یا الٰہی لی ذنوب مثل رمل لاتعد | فاعف عنی کل ذنب واصفح الصفح الجمیل
قل لنار ابردی یا رب فی حقی کما | قلت یا نار ازکونی بردا فی حق الخلیل
انت شاف انت کاف فی مہمات الامور | انت ربی انت حسبی انت لی نعم الوکیل
کیف حالی یا الٰہی لیس لی خیر العمل | سوء اعمالی کثیر زاد طاعاتی قلیل
واشف عنی کل داء و اقض عنی حاجتی | ان لی قلبا سقیم انت من یشفی العلیل
ہب لنا ملکا کبیرا انجنا مما نخاف | ربنا اذ انت قاض والمنادی جبرئیل
رب ہب لی کنز فضل انت وہاب کریم | اعطنی ما فی ضمیری دلنی خیر الدلیل

این موسیٰ این عیسیٰ این یحییٰ این نوح
انت یا صدیق عاصی تب الی المولی الجلیل

جوہر دہ رباعیات

از یار و فا کہ دید تا من بینم | راحت ز جفا کہ دید تا من بینم
تو عمر منی و بیوفائے چکنم | از عمر وفا کہ دید تا من بینم

رباعی

با مردم نیک و بد ہمی باید بود | در بادیہ دیو و دد ہمی باید بود
مفتون معاش خود ہمی باید بود | مغرور بفعل خود ہمی باید بود

رباعی

ہمہ شادی و عشرت باش ای دوست | در ان خانہ کہ مہمانش تو باشے
عراقی طالب درد ست دائم | بسوی آنکہ درمانش تو باشی

رباعی

بیدار بچشم دل چو نور سے دارے ... وز خویش بصد رنگ ظهوری داری
ای غافل کارگاه سرمستی ... خود را بشناس اگر شعوری داری

ربائی

سرمد غم عشق بوالهوس را ندهند ... سوز دل پروانه مگس را ندهند
عمرے باید که یار آید بکنار ... این دولت سرمد همه کس را ندهند

رباعی

دانی که جهان چیست نمودے بود ... صورت موجود و معنیش نفی وجود
معنی دو حرف لا است هستی بوجود ... حق ست و لے منکر حق نتوان بود

رباعی

چشمی که جمال مصطفی را بیند ... شک نیست که عالم بقا را بیند
اینست کمال مرد حق بین یقین ... هر چه نظر کند خدا را بیند

رباعی

دلے دارم که در وی غم نگنجد ... چه جاے غم که شادی هم نگنجد
حدیث بیش و کم اینجا رها کن ... که اینجا وصف بیش و کم نگنجد

رباعی

سرمد که ز جام عشق مستش کردند ... بالا بردند و باز پستش کردند
میخواست خدا پرستی و هشیارے ... مستش کردند و بت پرستش کردند

رباعی

من از تو جدا نبوده ام تا بودم ... اینست دلیل طالع مسعودم
در ذات تو ناپدیدم ار معدومم ... وز نور تو ظاهرم اگر موجودم

رباعی

ای آنکه توئی حیات جان جانم ... در وصف تو گرچه عاجز و حیرانم
بینائی چشم من توئی مے بینم ... دانائی عقل من توئی میدانم

رباعی

ای دوست ترا بهر مکان می جستم ... هر دم خبرت ز این و آن می جستم

دیدم همه خویش را تو خود من بودی
خجلت زده ام کز تو نشان می جستم

رباعی

هر سو که دویدیم همه سوی تو دیدیم
هر جا که رسیدیم سر کوی تو دیدیم
هر قبله که بگزید دل از بهر عبادت
آن قبلهٔ دل را خم ابروی تو دیدیم

رباعی

آیت حسن تو در مصحف جان می بینم
مهرت اندر رخ هر ذره عیان می بینم
هر چه در کون و مکان در نظرم می آید
از تو در وی اثر نام و نشان می بینم

رباعی

مست توام از باده و جام آزادم
صید توام از دانه و دام آزادم
مقصود من از کعبه و بتخانه توئی
ورنه من ازین هر دو مقام آزادم

رباعی

خواهم که همیشه در هوای تو زیم
خاکی شوم و بزیر پای تو زیم
مقصود من خسته ز کونین توئی
از بهر تو میرم و برای تو زیم

رباعی

او هست نهان و آشکار است جهان
بر عکس بود شهود اهل عرفان
پیدا است همون چه آشکارا چه نهان
گر اهل حقی غیر یکے هیچ مدان

رباعی

جانان می نابم ده و جانم بستان
مستم کن و از هر دو جهانم بستان
با کفر و باسلام بدن ناچاریست
خود را بنما و این و آنم بستان

رباعی

اسرار ازل را نه تو دانے و نه من
وین حرف معما نه تو خوانی و نه من
هست از پس پرده گفتگوی من و تو
چون پرده برافتد نه تو مانی و نه من

رباعی

الهی اهد ست و حور میخواهد قصورش بین
بجنت میگریزد از سر کویت شعورش بین
با این زهد و باین تقوی با این سیاه روحی ملا
ز رحمت دور می سازد خداوندا غرورش بین

رباعی

بازآ بازآ هر آنچه هستی بازآ — گر کافر و گبر و بت پرستی بازآ
این درگه ما درگه نومیدی نیست — صد بار اگر توبه شکستی بازآ

رباعی

عیب ست بزرگ برکشیدن خودرا — در جملهٔ خلق برگزیدن خودرا
از مردمک دیده بباید آموخت — دیدن همه کس را و ندیدن خودرا

رباعی

چون بعض ظهورات حق آمد باطل — پس منکر باطل نشود جز جاهل
در کل وجود هر که جز حق بیند — باشد ز حقیقة الحقائق غافل

رباعی

خواهی که شود دل تو چون آئینه — ده چیز برون کن از درون سینه
حرص و غضب و بغض و دروغ و غیبت — بخل و حسد و کبر و ریا و کینه

رباعی

با خلق آشنا نشود مبتلای تو — بیگانه باشد از همه کس آشنای تو
میخواهم از خدا بدعا صد هزار جان — تا صد هزار بار بمیرم برای تو

جوهر در اشعار مفردات

نه بری گمان که یعنی بخدا رسیده باشی — تو ز خود برون نرفتی بکجا رسیده باشی

فرد

که کشید دامن فطرتت که بجلوه من آیی — تو بهار عالم دیگری ز کجا باین چمن آیی

هلالی

مشتاق درد را بمداوا چه احتیاج — بیمار دوست را بمسیحا چه احتیاج

ایضاً

ای نور خدا در نظر از روی تو مارا — بگذار که در روی تو بینیم خدارا

فرد

درین گرداب کار ناخدا نیست — امید ما بجز فضل خدا نیست

سعدی

سعدی

بپایان آمد این دفتر حکایت همچنان باقی | بصد دفتر نشاید گفت حسب الحال مشتاقی

گنز پنجم

جوهر یا الله هر که سه روز بخواند و روزه دارد و گرسنه ماند از کرامات اولیا دست دهد و اگر در ظرف سفالین مکرر بنویسد خید انکه توانا و بآب بشوید و بر روی مصروع زند صرع زائل گردد و هر که در شبانروزی هزار بار بگوید و مداومت نماید از اهل تحقیق گردد و انچه خواهد بر وکشف گردد

جوهر نود و نه نام الهی مشهور باسمار حسنی در حدیث ست که من احصیها دخل الجنت

هو الله الذی لا اله الا هو الرحمن الرحیم الملک القدوس - السلام - المومن - المهیمن - العزیز - الجبار - المتکبر - الخالق - البارئ - المصور - الغفار - القهار - الوهاب - الرزاق - الفتاح - العلیم - القابض - الباسط - الخافض - الرافع - المعز - المذل - السمیع - البصیر - الحکم - العدل - اللطیف - الخبیر - الحلیم - العظیم - الغفور - الشکور - العلی - الکبیر - الحفیظ - المقیت - الحسیب - الجلیل - الکریم - الرقیب - المجیب - الواسع - الحکیم - الودود - المجید - الباعث - الشهید - الحق - الوکیل - القوی - المتین - الولی - الحمید - المحصی - المبدئ - المعید - المحیی - الممیت - الحی - القیوم - الواجد - الماجد - الواحد - الاحد - الصمد - القادر - المقتدر - المقدم - الموخر - الاول - الآخر - الظاهر - الباطن - الوالی - المتعال - البر - التواب - المنتقم - العفو - الرؤف - مالک الملک - ذو الجلال والاکرام - المقسط - الجامع - الغنی - المغنی - المعطی - المانع - الضار - النافع - النور - الهادی - البدیع - الباقی - الوارث - الرشید - الصبور - شرح حضرت جی

جوهر نود و نه نام الهی غیر آن نود و نه نام که در حدیث نبوی صلی الله تعالی علیه و آله و صحبه وسلم وارد شده و در قرآن مجید آمده اگر کسی بآن دعا کند البته اجابت شود - روز خمیس روزه دارد و در شب آدینه قریب سحر دعا کند یا الله - یا رب - یا رحمن - یا رحیم یا مالک سوره فاتحه یا محیط - یا قدیر - یا علیم - یا حکیم - یا تواب - یا بصیر - یا واسع - یا سمیع - یا بدیع - یا کافی - یا رؤف - یا شکور - یا واحد - یا غفور - یا حلیم - یا قابض - یا باسط - یا حی - یا قیوم - یا علی - یا عظیم - یا ولی - یا غنی - در سوره بقر یا قائم - یا وهاب - یا سریع -

هو الله الذی لا اله الا هو عالم الغیب والشهادة هو الرحمن الرحیم هو الله الذی لا اله الا هو الملک القدوس الی آخره

یا خبیر در سورهٔ آل عمران یا رقیب - یا حسیب - یا شہید - یا غفور - یا مقیت - یا وکیل در سورهٔ نسا
یا فاطر یا قاہر - یا قادر - یا لطیف - سورهٔ انعام یا محیی - یا ممیت - سورهٔ اعراف - یا نعم المولی
یا نعم النصیر - سورهٔ انفال یا حفیظ - یا قریب - یا مجیب - یا حمید - یا مجید - یا ذا العرش -
یا فعال لما یرید - یا ودود - سورهٔ ہود یا کبیر - یا متعال - سورهٔ رعد یا منان سورهٔ ابراہیم
یا خلاق - سورهٔ حجرات یا صادق - یا وارث - سورهٔ مریم یا باعث سورهٔ حج یا کبیر سورهٔ مومنون
یا حق - یا مبین - یا نور - سورهٔ نور یا ہادی سورهٔ دخان یا فتاح سورهٔ سبا یا غفار -
یا قابل التوب - یا شدید العقاب - یا ذا الطول - سورهٔ مومن یا رفیع - یا ذا القوة -
یا متین - سورهٔ ذاریات یا بر سورهٔ طور یا ملیک - یا مقتدر - سورهٔ قمر - یا رب المشرقین
یا رب المغربین - یا ذا الجلال والاکرام سورهٔ رحمن یا اول - یا آخر - یا ظاہر - یا باطن -
سورهٔ حدید یا ملک - یا قدوس - یا سلام - یا مومن - یا مہیمن - یا عزیز - یا جبار - یا متکبر
یا خالق - یا باری - یا مصور - سورهٔ حشر یا مبدی - یا معید - سورهٔ بروج یا احد -
یا صمد - سورهٔ اخلاص -

جوہر - بدانکہ نزدیک ارباب تحقیق اسم مبارک اللہ اسم اعظم ست زیراکہ اسم ذات است باعتبار جمیع اسما و صفات و دیگر اسما اسمار صفات اند و مجموع اسمار صفات در تحت اسم مبارک اللہ مندرج ست چہ ہر اسمی از اسما عبارت از ذات مسمی ست باعتبار صفتی کالعلیم باعتبار علم و قدیر باعتبار قدرت و علیٰ ہذا القیاس بخلاف اسم مبارک اللہ کہ ذات مسمی ست باعتبار جمیع صفات و این اسم جامع است در جمیع اسمار متضادہ و غیر متضادہ و این اسم کل ست و باقی اسما اجزار او و جمیع اسمار الہی بوی مضاف ست و وی بہیچ اسمی مضاف نیست و اعظم اسما و اذکار است مثلا میگویند عزیز اسمی ست از اسمار اللہ تعالیٰ و نمی گویند اللہ اسمی ست از اسمار عزیز اگر کافر گوید لا الہ الا ہو ایمان او صحیح نبود زیراکہ ہو ہمای اشارت ست پس شاید کہ باین کلمہ اشارت بمعبود خود میکند و جملہ صفات ہمین حکم دارد اما چون لا الہ الا اللہ گوید حکم باسلام وی کنند و مشتق نیست اگرچہ بعضی مشتق گویند کہ لفظ مبارک اللہ در اصل الالاہ بود حرکت ہمزہ کہ باین ہر دو لام واقع است نقل کردہ بما قبل دادند و ہمزہ را برای تخفیف حذف کردند اللاہ شد بعدہ لام اول را ساکن کردہ در دوم ادغام کردند اللہ شد و این اسم مبارک را خاصیتی ست کہ در ہیچ اسم نیست و در ضمن این اسم ... سریست کہ اعظم ہمہ اسرار خاصہ است سالک از مواظبت و مداومت مشغولی

این اسم اعظم عارف بحقائق اشیا کماہی و متخلق باخلاق جناب الہی می شود و احکام و آثار حضرت خداوندی
ہویدا میگردد و مردہ را زندہ کند و زندہ را مردہ و بدرجہ میرساند کہ فوق آن متصور نیست و مشاہدہ نماید چیزہای را
کہ ہیچ گوش نشنیدہ و ہیچ دیدہ ندیدہ و بر دل ہیچ بشر خطور نکردہ و ارواح اولیا و ملائکہ و صور جمیلہ
ظاہر شوند و عجائب عالم مثال در بیداری بیند حضرت قدوۃ الاولیا شیخ جنید بغدادی ہمہ شب بشغل
اللہ اللہ مشغول می بود آخر باین مرتبہ رسیدند کہ خود میفرمایند کہ سی سال ست کہ خدا تعالی بزبان
جنید با جنید سخن میگوید و جنید درمیان نہ و خلق را خبر نہ باید کہ اسم مبارک اللہ باظہار ہمزہ و سکون ہا
بعد و مجمل در ہر نفس سہ بار بدل گوید یا چہل بار یا دوصد بار یا زیادہ ازان از سر حضور و آگاہی
و شب کمتر خواب کند الا حین غلبہ و شب و روز از تکرار این اسم مبارک باز نماند خصوصا آخر شب
تا طلوع آفتاب پس برین نہج آثار و خواص کلی مترتب شود و مداومت این اسم مبارک بوجہی کند
کہ در ہیچ نفس از وی ذاہل و غافل نباشد

جو ہر بدانکہ در تفسیر اسم اعظم حضرت حق سبحانہ و تعالی اختلاف است نزد بعضی اسم اعظم
معین نیست بہر اسمی کہ معرفت حضرت خداوند تعالی حاصل شود اسم اعظم ست و نزد بعضی اسم اعظم
بہ نسبت ہر فردی از افراد انسانی اسمی ست کہ در حضرت الوہیت مربی و واسطہ استفاضہ اوست
و مرجع او بعد از انقطاع روح از بدن و نزد بعضی معین ست ہر کرا حضرت خداوند تعالی خواہد تعلیم
فرماید و نزد بعضی حضرت جبرئیل علی نبینا و آلہ و علیہ السلام برای حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی
علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم آوردہ اند در ورق بہشت پیچیدہ و مہر از مشک اذفر بران نہادہ و بران
ورق نوشتہ اللہم انی اسئلک باسمک المکنون الطاہر المطہر القدوس السبوح القیوم
(نیز بود خالص ۱۲)
الرحمن الرحیم ذی الجلال والاکرام و نزد بعضی اسم اعظم الرحمن ست و نزد بعضی السریع و نزد
بعضی الظاہر و نزد بعضی الغفار و نزد بعضی القریب و نزد بعضی القیوم و نزد بعضی الوہاب
و نزد بعضی اللہم و نزد بعضی رب و نزد بعضی خیر الوارثین و نزد بعضی سمیع الدعا و نزد بعضی
الحی القیوم و نزد بعضی در آیۃ سلام قولا من رب الرحیم ست و آن رب الرحیم ست و نزد بعضی اللہ الصمد و نزد بعضی
لا الہ الا ہو و نزد بعضی حسبنا اللہ و نعم الوکیل و نزد بعضی لا الہ الا انت سبحانک انی کنت
من الظالمین و نزد بعضی ذو الجلال والاکرام و نزد بعضی ارحم الراحمین و نزد بعضی اسم اعظم
در حروف مقطعہ قرآنی کہ در اوائل سور واقع شدہ است و آن حروف اینست الم المر المص
الر الر المر الر الر کہیعص طہ طسم طس طسم الم الم الم یس ص حم حم

حمعسق حم حم حم حم ق ن ومنقول ست کہ چون حضرت امیرالمومنین اسداللہ الغالب کرم اللہ
تعالیٰ وجہہ امری عظیم روی نمودے در دعوات حروف فرمودی یا کہیعص یا حمعسق ونزد بعضے
اسم اعظم درضمن اشکال سبعہ است وآن اینست ✡ آ آ ام ۱۱۱ا ھ ی
وحضرت مقدسہ امیرالمومنین اسداللہ الغالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ درخواص اشکال سبعہ
یازدہ بیت نظم فرمودہ اند وآن ابیات تمامہا در شمس المعارف مسطورست پس شکل اول
دو مثلث متساوی الاضلاع ست درہم آمیختہ وشکل دوم سہ الف است ومدی بران کشیدہ
وشکل سوم میم ست چشم پوشیدہ وابتر یعنی دنبالہ ندارد وشکل چہارم دو الف ست کہ سہ جا آنرا
بہم پیوند کردہ بہ الف وآن نردبان ست سبب ترقی بجمیع مطالب وشکل پنجم چہار الف ست
مثل انگشتان وشکل ششم ہاست کہ ہر دو چشم وی شگافتہ بود نہ پوشیدہ وشکل ہفتم واوست
کہ دنبالہ وی بازگردیدہ وبرسراو درگشتہ وحضرت مقدسہ امام ہمام محمد جعفر الصادق رضی اللہ
تعالیٰ عنہ از حضرت مقدسہ امیرالمومنین اسداللہ الغالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ نقل کرد کہ آنحضرت
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودہ اند ہر کہ این اشکال سبعہ را در سفر بحر وبر باخود دارد
ودرمیان امتعہ ورخوت نہد از غرق وحرق وسرق امین وسالم ماند وحضرت امام ہمام علیہ السلام
بعضی ارقام ہندسی در مثلثات ودر وسط این خاتم کہ شکل اول ست زیادہ کردہ اند وآنرا در حصول
نتیجہ وظہور اثر اتم واکمل دانستہ وصورتش اینست ✡ وحضرت ذوالنون مصرے قدس سرہ
فرمودند کہ این اشکال سبعہ متضمن اسم اعظم است وبغایت سریع الاجابت چون ویرا
در دعا شفیع سازند وبعضی از اکابر این اشکال سبعہ را امتحان کردہ میفرمایند کہ در ہیچ کشتی نباشد
الا آنکہ سلامت بکنار آید ودر ہیچ خانہ نباشد الا آنکہ از سوختن ودزدان خانگی ایمن بود وسوم
آنکہ درمیان ہیچ متاعے از تجارت نباشد الا آنکہ از سوختن وآفات سفر وتصرف قطاع الطریق
سلامت ماند۔

جوہر ہو بعضی از اہل تحقیق برانند کہ اسم اعظم اللہ تعالےٰ اسم ہوست پس اگر خواہد کہ بقوت
باطن در اشیا تاثیر کند بر این اسم مداومت بروجہی کند کہ در ہیچ نفس از وی ذاہل وغافل نباشد
تاوقتیکہ باطن وی از انوار ہویت ذاتیہ مطلقہ روشن گردد وچون این اثر شود واین صفت راسخ
گردد بقوت آن در ہمہ اشیا تصرف عظیم تواند نمود ودرضمن این اسم سریست کہ اعظم ہمہ اسرار عاہند است
جوہر الرحمن بمعنے ذاتی گویند بجہت آنکہ اطلاق این اسم مبارک بر حضرت سبحانہ وتعالےٰ
بسیار مہربان

جائز نیست قل ادعوا اللہ اوادعوا الرحمٰن ایا ما تدعوا فلہ الاسماء الحسنیٰ و بعضی بر آنند کہ صفاتیست
کہ صفت اشتقاق دارد و بعضی ساکت اند و گفتہ اند کہ خاص اللفظ و عام المعنی ست و معنی و خداوند
رحمت کہ رقت قلب ست و اینجا مراد غایت او کہ مہربانی ست و قیل بخشاینده و قیل ظہور دہندہ حقائق
و ماہیات علیہ را در وجود خارجے - اگر بعد از نماز صبح بخواند صد بار غفلت و فراموشی از دل وی
برود ہر کہ بعد از ہر نماز الرحمٰن گوید غفلت و فراموشی و سختی دل برود ہر کہ بعد از ہر نماز دو لیست و
نود و ہشت بار بخواند جملہ مردمان او را دوست دارند و از اہل تحقیق گردد ہر کہ نون رحمٰن را
در نوشتن بسم اللہ الرحمٰن الرحیم و جاہاے دیگر مد دہد روزی او فراخ گردد -
جواہر اسم الرحمٰن کہ بخشندہ و بخشاینده است برای اہل محنت و بلا نزد اسم منتقم کہ
داد دہندہ و انصاف ستانندہ است ہیچ شفاعت نفرماید الا بعد از انکہ شفاعت کنندگان از
سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ اجمعین و دیگر ابنیاء و اولیا و مومنان شفاعت
کنند و اسم الرحمٰن جامع دیگر اسماست و بعد از اسم مبارک اللہ ہیچ اسم دیگر بر وی مقدم نیست
در روز قیامت اسم منتقم خواہد کہ در مرتبہ خود را ظاہر کند و دمار از روزگار ہر گناہگار برآورد
اسم الرحمٰن نزدوی شفاعت کند کہ گناہگاران را ببخش -
جواہر الرحیم ثبوتے ست و معنی او خداوند رحمت کہ رقت قلب ست و اینجا مراد غایت او
کہ مہربانی ست و قیل بخشندہ مومنان نہ کافران را و قیل رحمت کنندہ ببقاء وجود جمیع اشیا و قیل
رحمت کنندہ بر ہر دو طائفہ استشہاد بآیۂ کریمہ فمن تبعنی فانہ منی و من عصانی فانک
غفور رحیم میکنند و قیل رحیم مقتضی شہود ست چنانکہ از اقتضای رحمٰن وجود ست چہ از فیض
رحمانی موجودات و حقائق ظہور یابند از رحمت رحیمی اہل شہود وجود مطلق را در موجودات متعددہ
مشاہدہ کنند و از روی مجاز بر ہر مہربان اطلاق می توانکرد خاصہ بر پیغمبر ما علیہ الصلوۃ والسلام
لقد جاءکم رسول من انفسکم تا رحیم اگر بعد نماز صبح صد بار بخواند جملہ خلق بر و شفق و مہربان
گردد و دشمنان بر و مہربان گردند و او بر خلق دہر کہ ہر روز بعد د حروف مکتوبہ یا مبسوطہ وے
بخواند قوے تر -
جواہر رحمٰن و رحیم ہر دو صفات حضرت خداوند تعالیٰ اند مشتق از رحمت و رحمت در لغت
رقت قلب باشد و آن از صفات حضرت خداوند تعالیٰ نبود لہذا رحمت در صفت حضرت
خداوند تعالے بمعنی ارادہ فیض و ارادہ انعام پندارند و نزد بعضی رحیم مرادف رحمٰن است

وبعضی رحمن را در دلالت برحمت ابلغ از رحیم دانند ونزد بعضی معنی رحمن آنست که بندگان را
بروزی دادن وعده فرموده وبرطاعت خود امری فرموده آورد واگر از بنده خلاف امر شود از حضرت
خداوند تعالی در وعده تجاوز نرود ومعنی رحیم آنست که بندگان را کار فرموده کم از طاقت ونعمت
داد فزون از حاجت ونزد بعضی معنی رحمن آنست که رحمت کننده است برهمه خلق بدنیا بروزی دادن
ومعنی رحیم آنست که رحمت کننده است برهمه خلق خاصه بر مومنان بعقبی بآمرزیدن وعطا کردن
ومیگویند که هرچه در قرآن مجید بیان رحمت وروزی دادن ست همه تحت معنی کلمه رحمن است
وهرچه بیان مغفرت وتخفیف عذاب ست همه تحت معنی رحیم ست وآورده اند که حضرت خداوند تعالی
را سه هزار نام ست هزار نام فرشتگان دانند وهزار انبیا وهزار در کتب حضرت خداوند تعالی است
سی صد در توریت وسی صد در انجیل وسی صد در زبور ونود ونه در قرآن مجید که بعلم مومنان
متصل شده ویکی مخزون ومکنون ست بعلم حضرت خداوند تعالی ومعنی آن سه هزار درین
سه اسم مذکورست ودعوت حضرت خداوند تعالی بدین سه اسم بمنزله دعوت بسه هزار اسم
مسطورست وبعضی مشائخ بعد از نماز دیگر این سه اسم تا غروب آفتاب بخوانند

جواہر الرحمن الرحیم این دو اسم پناه مضطرین وامان خائفین ست هرکه در امری مضطر
شود بعدد مجمل یا مفصل بر این دو اسم مواظبت نماید مقصود میسر شود وکسی که از ظالمی ترسد
مداومت نماید امین گردد وهرکه این دو اسم را بر نگین نقره در ساعت آخر از نهار روز جمعه
نقش کرده بآن تختم نماید هیچ مکروهی بوی نرسد وهرکه این اسما را ورد سازد حضرت خداوند تعالی
در جمیع امور لطف خود را شامل حال وی گرداند

جواہر الملک ثبوتی ومعنی او بادشاه وقیل آنکه تصرف ملک وملکوت در دست اوست
وقیل آنکه بادشاه روز رستخیز ست [بادشاه ملک ظاهر وباطن ۱۲] اگر هر روز نود بار گوید روشن ضمیر وتونگر گردد وملوک مسخر
منقاد او شوند واگر برای حرمت وعزت بخواند مجرب ست واگر هر روز دویست وشصت ودو بار
بعدد مفصل وی بخواند دل او روشن شود واگر بعد از هر فریضه بعدد مذکور مواظبت نماید
نور وصفا مضاعف شود وهرکه دائم نظر افگند برین حروف [حروف ملفوظ] این اسم بعد از انکه آنرا کتابت کند
برین صورت ا ل م ل ک وباید که ازین جمله حرف وسط را که میم ست منظور دارد ودر هر روز
چهل بار نظر بر حرف میم گمارد ودران حال بر طهارت باشد وهر بار قل اللهم مالک الملک تا
بغیر حساب بخواند حضرت خداوند تعالی اسباب دنیا وآخرت را بروی آسان گرداند وهرکه

ہر روز الملک بخواند نوزدہ بار از خلق بے نیاز گردد۔ از خواص این اسم ست کہ سلاطین مسخر شوند و روشن ضمیر و توانگر گردد

جوہر القدوس یعنی پاک از جملہ نقایص و این اسم تقدیسی ست و اکثر معنے او بیطون اجع است و فرق میان تقدیس و تنزیہ و تسبیح آنست کہ تنزیہ ہر دو را شامل ست و تسبیح عام و تقدیس ہم از جہت در ورود متاخر ست سبوح قدوس و معنی تسبیح تنزیہ الحق عما لا یلیق بجناب عظمتہ من النقایص و معنی تقدیس آنست کہ حق سبحانہ و تعالی منزہ است از چیزہائے کہ لائق عظمت او نیست خواہ آن کمالات باشد بہ نسبت غیر خواہ نقائص۔ و بعضی برانند کہ تقدیس عبارت از پاکی ذات و صفاتست و مظاہر و تعینات۔ و تسبیح عبارت از پاکی حق تعالی ست در مرتبہ ذات وی شاید کہ باعتبار تسبیح عقل مدرک حق تعالی شود چنانکہ اہل حکمت و اہل کلام گویند و اما باعتبار تقدیس نہ عقل را بسرا پردہ عزت او گذر و نہ نقل را از صفی وجہش طاقت خبر۔ اگر بعد از نماز جمعہ بر سر زبان خود بنویسد و بخورد فرشتہ خوی[موصوف بصفات ملکی ۱۲] گردد۔ و قیل ہر کہ ہر روز بعد زوال صد بار بخواند دل وی پاک شود و تہجت پناہ یافتن از خصمان وقت فرار ہر چند کہ تواند بخواند و اگر در راہ مسافر مداومت نماید ہیچگاہ ماندہ و عاجز نشود و اگر سیزدہ و نوزدہ بار بر شیرینی خواندہ بدشمن دہد مہربان شود۔ القدوس ہر کہ بعد از زوال صد و ہفتاد بار بعدد مجمل یا سی صد و چہل و نہ بار بعدد مفصل وی بخواند دل وی پاک شود و اگر ہر روز بدین[حروف ملفوظ ۱۲] ذکر مداومت کند صفائی تمام حاصل شود۔

جوہر السلام جمالی و تقدیسی ست اگر چہ بہ ثبوتی قریب ست و معنی او سلامت دارندہ و قیل سلامت دارندہ ذات خود را از عیب حدوث و صفات خود۔ از وصمت زوال و افعال خود را از شر محض و قیل سلامت دارندہ کسانے را کہ بسلامت ایمان رفتہ اند از دوزخ و قیل سلام کنندہ مومنان را در بہشت سلام قولا من رب الرحیم و اگر مداومت نماید از ترس ایمن بود و اگر سی صد و نوزدہ بار بر شیرینی خواندہ بدشمن دہد مشفق گردد۔ و اگر السلام را یکصد و سی و یکبار بر سر بیماری بخواند شفا یابد و اگر بہ نیت سلامتی از آفات و امراض بود بعدد حروف مکتوبہ وی کہ صد و شصت و دو است یا مبسوطہ کہ پانصد و ہفتاد و چہار ست ہر روز بخواند زود اثر عافیت و صحت پیدا شود السلام برای محبت ہر روز یکصد و شصت و دو بار بعدد مکتوبہ وے یا پانصد و ہفتاد و چہار بار بعدد مبسوط وے بخواند۔

جوہر المومن جمالی و ثبوتی ست و معنی او امن دہندہ بندگان را در روز قیامت و قیل ایمن کنندہ از خوف اگر این اسم را نوشته با خود دارد ہر چیزے که داشته باشد در امان باشد و ہر که بسیار خواند خلق مطیع و منقاد او گردد - ہر که این اسم را بعدد مکتوبه یا مبسوطه ذی مداومت نماید از ہر چه ترسد امان یابد و ہر که صد و سی و شش بار بخواند و یا ہمین عدد بنویسد و با خود نگاہدارد شک و شبه در امور مہمه از دل وی زائل شود و از ہر چه ترسان بود ایمن گردد و اگر بشر بطه کتابت کند و با خود نگاہدارد و بخواند از غارت و تاراج صوری و معنوی ایمن بود و ہر که در وقت دیدن آنچه موجب خوف اوست چہار بار گوید یا مومن از شر آن چیز ایمن گردد

جوہر المہیمن جمالی و ثبوتی ست و معنی او نگاہبان بطریق خوب و صواب مرغوب و قیل آگاہ از نہان و آشکارا قال بعض من اہل التحقیق الہیمان شدة العشق و این صفت مقتضی ست که صاحب ہیمان را سکون و قرار نباشد در جہتی از جہات غیر محبوب خویش و این حالت در ملائکه اعلی که ملائکه مہیمنه اند با موافق جلال الله تعالی و جمال حاصل ست و مع ہذا امیدوارند که در زمین مخلوق ہست یا نه یا آدم لواء قبولیت برسر دارد یا ابلیس کلیم شقاوت در بر و این حالت در عالم شہادت از انبیا بحضرت ابراہیم خلیل الله علی نبینا و آله و علیه السلام لاحق بود که کوکب و قمر و آفتاب را سجدا بتعالی نسبت کردہ و ہذا ربی ہذا اکبر میگفت اگر بعد غسل صد بار بخواند بر دلها مشرف و بر مغیبات مطلع گردد و اگر مواظبت نماید از جمیع آفات پناہ یابد و از جمله بہشتیان گردد - المہیمن را بر نگین خاتم نقش کند پنج بار در شرف قمر و وقت نقش کردن بخواندن این اسم اشتغال نماید و آنرا با خود دارند از شر پادشاہ و ہم ظلمه و ہم از شر جن محفوظ ماند

جوہر العزیز جلالی و تنزیہی و معنی او غالب ست و قیل آنکه مثل او در وجود نیست و قیل لا یمکن احاطة اوصافه و لا حد لذاته و صفاته اگر بعد نماز فجر چہل و یکبار تا چہل روز بخواند در دنیا و آخرت عزیز و مکرم شود و محتاج خلق نگردد و اگر مداومت نماید بعد از خواری عزیز گردد و درین اسم خاصیات عجیبه و غریبه است - از خواص این اسم آنست که خوانندہ بسوال محتاج نگردد

جوہر الجبار جلالی و تنزیہی و معنی او صاحب غلبه است و قیل قہر و قیل ترفه کنندہ شکسته چنانکه یا جابر المتکبرین اگر بعد از مسبعات عشر بست و یکبار بخواند بدست ہیچ

ظالمی گرفتار نگردد و اگر مداومت نماید از غیبت و بدگوئی خلق در امان باشد و اہل دولت و سلطنت را مداومت این اسم باید کرد و اگر بر انگشترین نقش کرده بپوشد مهابت و شوکت ایشان در دل خلق متمکن گردد۔ این اسم را در دفع شر جباران و ظالمان اثرے تمام ست و برای مقهورے اعدا بعد از نماز جمعه سی صد بار بخواند و اگر از پادشاه بترسد الجبار برابر روی او دوازده بار بخواند از شروے ایمن گردد

جوہر المتکبر جلالی و تنزیہی ست و معنی او غالب و قیل آنکه غیر خود را حقیر داند و در حقیقت نیز ہمچنین باشد. و قیل بزرگ ای عزیز را تکبر و ازاز عظمت منحصر ست بر حق سبحانه و تعالے که متکبر حقیقی اوست الکبریاء ردائی والعظمة ازاری فمن نازعنی فیه الخ اگر در بستر حلال خویش پیش از دخول ده بار بگوید فرزند خدا ترس آید و اگر در ابتدای ہر کاری بسیار گوید مراد او با تمام رسد۔

جوہر الخالق ثبوتی ست و معنی او پیدا کننده و قیل تقدیر کننده و معنی تقدیر خلقت اشیاست ہر یک علی حسب الترتیب اگر در شب بسیار گوید دل و روی او منور گردد و در تمامی کارہا قوی باشد و ثواب تا قیامت در دیوان وی نویسند۔ الخالق ہر که این اسم را در مربع ۴۴ در صحایف رقمی وضع کند بر وزن سفینه و بر ظهر وی ہمین مربع را بصورت حرفی بنولید چنانچه اضلاع و بیوت ہر یک دیگر منطبق باشند بے تفاوتے و ارقام حرفے و عددے را وقتی نهد که قمر قوی حال بود و زائد النور و ناظر بسعود و ساقط از نحوس حضرت حق تعالے وی را بزودی اطلاع دهد بر علم اکسیر و اگر در ان فن صاحب وقوف بود مدد عظیم یابد در اعمال اکسیر

جوہر الباری ثبوتی ست و معنی او پیدا کننده و قیل پیدا کننده خطرات و معنی ثانی اقرب می نماید و مناسب ست چه خالق تعلق بصور ظاہریه دارد و باری بمعنی باطنیه و تقدیم در کلام کریم ہو الله الخالق الباری خالق بر باری ممکن ست که باین تقدیر بوده باشد اگر در ہفته صد بار گوید او را در گور تنگ ندارند یا آنکه در گور نماند و اگر طبیب برین اسم مواظبت نماید ہر علاج که کند بر صواب آید و اگر بر گل خوشبو ہفتاد و پنج بار بخواند و در خواندن نام ما در او متصل گفته بدمد و بدہد که ببوید مطیع شود۔ ہر که بر جمعه الباری صد بار بگوید خداوند تعالے او را تنها نگذارد و مونسے فرستد

جوہر المصور ثبوتی ست و معنی او نگارنده صور ظاہری و نگاشت آن صورت خواه در رحم

خواہ در ہوا چنانچہ امر متنوعہ مختلفہ اگر عقیمہ ہفت روزہ دارد وہر روز وقت افطار بست ویکبار خواندہ
دودمیدہ بخورد فرزند نرینہ روزی شود وقیل ہر کہ بسیار بخواند کارہاے دشوار بروی آسان شود و
اگر وقت وضو بانگشت شہادت در پیشانی نوشتہ ہر جا کہ رود وہر کہ ملاقات کند دوست او گردد
جو ہر الغفار ثبوتی ست ودرست سی او بسیار پوشندہ ودرعرف آمرزندہ گناہ اگر بعد از
نماز جمعہ صد بار یا غفار اغفرلے ذنوبی بخواند مغفور گردد-
جو ہر القہار ثبوتی ست ومعنی او غلبہ کنندہ وقیل ضائع کنندہ اگر برای ہر مہمی صد بار
گوید وقیل اگر مداومت نماید محبت دنیا از دل او برود وخاتمہ او بخیر انجامد ومحبت وشوق حضرت
حق تعالی در دل او بیفزاید واگر درمیان سنت وفرض صد بار بگوید بہ نیت مقہوری دشمن مقہور گردد
واگر مسحور این اسم مبارک نوشتہ در آب گرم اندازد وسر بدان شوید صحت یابد- بہ نیت قلع وقمع
اعدا ہر روز سی صد وشش بار بعد وحروف ملکتوبہ وی بعد از نماز بامداد بخواند واگر بعد وحروف
مبسوطہ وی کہ چہار ونود ونہ است قرأت کند دشمن عنقریب مغلوب ومقہور گردد وہر کہ این اسم را
بسیار گوید دوستی دنیا واہل دنیا از دل وسے زائل گردد-
جو ہر الوہاب ثبوتی ست ومعنی او بخشندہ بغیر غوض وعوض ومنت ایجاد دہندہ بر جمیع وجودات
عینیہ خارجیہ- اگر بعد از نماز چاشت آیہ سجدہ خواندہ وسر بسجدہ نہادہ ہفت بار بگوید از خلق مستغنی
گردد واگر حاجتے دارد درمیان شب در صحن خانہ یا در مسجد سہ بار سجدہ کند ودست برآوردہ صد بار
گوید حاجتش روا گردد واگر روز چہارشنبہ غسل کردہ دو رکعت نماز گذارد وبعدہ ہزار بار بخواند دنیا
بروی بسیار شود واسباب جمعیت فراوان- ہر کہ بعد از نماز دست بردارد وہفت بار گوید یا وہاب
وحاجت خواہد برآید- وبعضی گویند کہ در فضای وسیع کہ خالی بود دست بردارد وصد بار یا وہاب
گوید مہمات وی کفایت شود واگر صد وسی وسہ بار بعد وحروف مبسوطہ وی گوید اقوی واولی بود-
براے وسعت رزق چاشت چہار رکعت بگذارد وبعد از سلام سجدہ کند ودران یکصد وچہار دہ بار
یا وہاب بخواند بعد نماز بامداد ہفتاد بار یا وہاب برای معموری کار دینی ودنیوی بخواند واین دعا
اللہم زدنورنا وزد سرورنا وزد حضورنا وزد معرفتنا وزد طاعتنا وزد نعمتنا وزد محبتنا
وزد عشقنا وزد شوقنا وزد ذوقنا وزد علمنا یا مولنا برحمتک یا ارحم الراحمین-
جو ہر الرزاق ثبوتی ست ومعنی او رزق دہندہ وقیل پیدا کنندہ ارزاق خواہ رزق
قوت جسم وقوت شہوانی باشد خواہ قوت قلب وقوت روحانی باشد واگر بانصد وچہل وپنج بار

بانصد

بخواند دشواری و درماندگی نہ بیند و اگر ہزار بار در محل خالی بخواند با خضر علی نبینا و آلہ و علیہ السلام ملاقات شود۔ و بعضی گفتہ اند کہ ہر کس کہ در چہار طرف خانہ خود در ہر کنی صد بار گوید یا رزاق فقر و درویشی نیاید۔ الرزاق ہر کہ بامداد پیش از نماز صبح در چہار زاویہ خود دہ بار گوید و آغاز از دست راست کند و روی از قبلہ بگرداند و بجانب قبلہ رود از فقر و فاقہ و بے نوائی خلاص شود۔

جو ہر الفتاح ثبوتی ست و معنی او کشایندہ و قیل حکم کنندہ و قیل کشایندہ خزائن رحمت برانواع بریہ بعد نماز بامداد دو دست خود بر داشتہ بر سینہ نہد و ہفتاد بار گوید زنگ از دل او بزداید۔ و بعضی گویند کہ ہفتاد و ہفت بار بگوید نسیان دفع شود۔ ہر کہ ہر روز بعد از نماز صبح ہفتاد و ہفت بار گوید یا فتاح و دست بر سینہ فرود آرد زنگ غفلت از دل او بیرون رود و اگر مداومت بر عدد مجمل وے کند کہ چہار صد و ہشتاد و نہ است یا عدد مفصل کہ شش صد و دو است اثر آن قوے تر بود۔

جو ہر العلیم ذاتی ست و امام ائمہ صفات و معنی او دانندہ او ہام و بر دارندہ شکوک تمام و قیل بالغ در مرتبہ علم اگر بدل بسیار گوید از معرفت حق تعالیٰ نصیبی وافر یابد۔ و اگر شب جمعہ بعد نماز صد بار در سجدہ گفتہ بخواب رود کارہائے پنہان بروی آشکارا گردد و اگر دو صد و دو رکعت بگذارد و مستقبل قبلہ نشستہ ہزار بار بگوید حاجت برآید العلیم ہر کہ مداومت کند بذکر این اسم ظاہر شود بروے مخفیات علوم صناعت الٰہی کہ عبارت از علم اکسیرست و غیر آن از علوم غریبہ و فنون عجیبہ۔ و ہر کہ در دل این را بسیار گوید صاحب معرفت شود و ہر کہ بعد از فریضہ صد و پنجاہ بار کہ عدد مجمل اوست یا سی صد و دو بار کہ عدد مفصل اوست تکرار کند اثر قوی گردد۔ و نزد بسیاری از اکابر محققین این اسم امام ائمہ سبعہ است۔ العلیم ہر کہ در دل خود بسیار گوید از علم لدنی بہرہ ور گردد۔

جو ہر القابض ثبوتی ست و معنی او گیرندہ و قیل اسباب رزق تنگ کنندہ و قیل ارواح از اجساد بیرون آرندہ و قبض تعلق باین اسم دارد و بسط بباسط اگر چہار روز بر چہار لقمہ نان بنویسد و بخورد از عذاب گور و گرسنگی ایمن گردد و در بعضی چہل روز بر لقمہ نان بنویسد القابض سہ شب بہ نیت ہلاک دشمن ہر شب ہزار بار بخواند آن دشمن ہلاک شود یا از ان منع آوردہ شود و بعضی گویند کہ ہر کہ چہل روز بر چہل لقمہ نان بنویسد و بہ ناشتہ بخورد از جوع و عذاب قبر ایمن بود۔

جوہر الباسط ثبوتی ست ومعنی او فراخ کننده وقیل دہنده وقیل گسترنده۔ ہر کہ سحرگاه وبا
طہارت دست برداشتہ ده بار بگوید یا باسط وبروی خود فرود آرد ہرگز محتاج نگردد وانعم خلائق
یابد وازجائی کہ گمانش نبود نعمت یابد ورزق بروی فراخ گردد۔ واگر بعد حروف مکتوبہ باسط
وی مداومت نماید اثر قوی تر بود۔ وبعضی میفرمایند کہ این اسم را چون بخواند وباخود نگاہدارد در
توسیع رزق وتفریج کرب وتفریح نفس تاثیر عظیم کند پس باید کہ چہار روز متصل ہر روز چہار ساعت
نجومی لاینقطع بخواند بر مقصود فائز شود واگر ہفتاد ودو روز ہر روز ہفتاد ودو بار بخواند حق تعالی
دل وی را بطاعت وعبادت خود ثابت وراسخ دارد ورزق وی را از جائی برساند کہ گمان نداشتہ باشد

جوہر الخافض ثبوتی ست واکثر معنی او بجلال راجع است ومعنی او فرونہنده وقیل آنکہ عدل
وقسط درمیان نہد وقیل گسترنده وقیل فرود آرنده اعدا را از نظر رحمت خود واز نظر دوستان
خود۔ وبعضی گویند اگر سہ روز روزه دارد وطی بلا انفصال کند وچہارم روز در مجلس احد ہفتاد ہزار
بار بگوید بر دشمن ظفر یابد۔ وہر کہ بہ نیت دفع ظالم ہفتاد ہزار بخواند کار کفایت شود۔

جوہر الرافع ثبوتی ست ومعنی او بردارنده وقیل دورکننده واگر در نیم شب یا در نیم روز
صد بار گوید از جملہ خلق برگزیده وبی نیاز گردد۔

جوہر المعز جلالی وثبوتی ست ومعنی او عزت دہنده وقیل اعزاز حقیقی آن باشد کہ از
ذل حاجت بیرون آید وقیل اعزاز حقیقی آن باشد کہ از ذل موجودکن بیرون خرامد وقیل
از ذل حدوث وشہود محبت دست افشاند وقیل از ذل فنا خود را باز دارد واگر در ہر شب دوشنبہ
وجمعہ بعد نماز شام چہل ویکبار بگوید میان خلق باہیبت ووقار باشد وجز از حق تعالی از ہیچکس
نترسد۔ المعز ہر کہ شبہای جمعہ ودوشنبہ میان شام وخفتن اسم معز را صد وچہل ویکبار بخواند
خوف خلق از دل او بیرون رود ونزد حکام واکابر معزز باشد۔ وہر کرا خصم قوی باشد دو رکعت
نماز بگذارد وسر بسجده نہاده ہفتاد وپنج بار المعز را بتضرع بخواند واز خداوند تعالی نکبت آن
خصم خواہد آن خصم خوار وذلیل شود۔ المعز ہر کہ این اسم را چہل روز متصل ہر روز بعد از نماز
بامداد چہل ویکبار بخواند در دنیا وآخرت عزیز ومکرم شود وہرگز محتاج خلق نگردد۔

جوہر المذل جلالی وثبوتی ست ومعنی او خوار کننده ودور اندازنده از راه رحمت
رحیمی وقیل ذل حقیقی آن باشد کہ راه راست گم کند وقیل ذل آن باشد کہ بتقلید آبا یا استاد
غیر عارف محجوب ماند وقیل ذل آن باشد کہ اعمال وافعال خود بیند وقیل تا آنکہ سالک را معرفت

کماهی از زبانے نشده است هنوز از رق ذلت کماهی نرسته اگر از ظالمی یا حاسدی بیم دارد هفتاد و
و پنج بار بخواند بعده سر بسجده نهد و بگوید الٰهی مرا از شر فلان در امان دار امان یابد

جوهر السمیع ذاتی ست و مشترک و در لغت معنی او شنونده و در عرف معنی او صفتی ست
در حق سبحانه و تعالیٰ که بدان منکشف شود مسموعات - اگر در روز پنجشنبه پانصد بار و بروایتے
هر روز صد بار بخواند و در آن حین سخن نگوید هر دعائے که کند مستجاب شود - و بعضی گفته که
بعد نماز چاشت بعد از نماز حاجت در روز پنجشنبه پانصد بار سمیع گوید بعد از آن حاجتی خواهد روا گردد

جوهر البصیر ذاتی ست و مشترک و معنی او بیننده و قیل صفتی ست بحق سبحانه و تعالےٰ
که بدان منکشف میگردد مبصرات اگر میان سنت و فرض صد و یکبار بخواند مخصوص بنظر عنایت
حضرت حق تعالیٰ و محرم اسرار الٰهی گردد - و بعضی در روز جمعه گفته اند و نزد بعضی در میان سنت و
فرض جمعه صد بار گوید - روز جمعه میان سنت و فرض فجر صد و یکبار بصیر بخواند از اهل مکاشفه گردد

جوهر الحکم ثبوتی ست و مشترک و معنی او حاکم محکمه قصاص و قیل استوار و راسخ و معنی
عدل نیز درین اسم ملحوظ اگر نیم شب چندان گوید که از خود بشود باطن او معدن اسرار شود و
محرم اسرار الٰهی گردد -

جوهر العدل ثبوتی ست و مشترک و معنی او برابر ست و قیل بسیار عدل کننده -
هر که در شب جمعه بر بیست لقمه نان بنویسد و بخورد جمله خلائق مسخر او شوند - و بعضی گویند بر بیست لقمه
نان بر هر لقمه بدمد و بخورد -

جوهر اللطیف ثبوتی ست و جمالی معنی او داننده خفیات امور و قیل لطف کننده
بر بندگان الله لطیف بعباده یرزق من یشاء و هو القوی العزیز و قیل باریک و
دقیق تر از جزء لایتجزی که اصل موجودات ست و هو الطف من کل شیء لانه لا تدرکه الابصار
و هو یدرک الابصار و هو اللطیف الخبیر - اگر برای کشادن بخت دختر و صحت امراض و
کفایت مهمات بعد تحیة وضو صد بار مواظبت نماید بهتر - اللطیف در دفع ابر و آلام و ازاله هموم
و اوهام اثر تمام دارد و بر ذکر آن مداومت نماید - و بعضی گفته که غسل کند و دو رکعت نماز بگذارد و بعده
صد بار بگوید یا لطیف به نیت خاص که دارد روا گردد - اللطیف هر که بمشک و زعفران و
گلاب بر ظرف چینی یا زجاجی صد و هفتاد و سه بار بنویسد و بآب باران محو سازد و با ناب بدهد
بیمار و بیاشامد جهت امراض داد و جاع مندفع شود و اگر اسمای حروف مبسوطه و یا علیحده با الف لام

تعریف بعد حروف برآہنی کتابت کند بدینوجہ الالف وآنرا صد وچہل و دو بار بنویسد اللام
وآنرا صد و دو بار نویسد الطاء وآنرا چہل و یکبار الیاء وآنرا چہل و دو بار الفاء وآنرا صد
و دوازده بار بنویسد پس یک شب در آب نقیع کند بعده بیاشامد از المہاے درونی و بیرونی
شفا یابد و از ہمہ دردہا خلاص شود اللطیف این اسم شریف از سائر اسما ممتاز ست بدین جہت
کہ قریب النتیجہ و سریع الاجابت و اثر ست و در جمیع اوہام و آلام و اسقام و نوائب و مصائب
تاثیر عظیم دارد و در او فات محن و شدائد نتائج و فوائد عجیب و غریب از وی بظہور می آید ہر تعب
و کرب و فزعی کہ عارض شود بفرح و سرور و امن و امان و اطمینان مبدل شود بشرطیکہ
بعد حروف مبسوط وی کہ صد و ہفتاد و سہ است ہر روز بخواند

جواہر الخبیر ہر کہ بسیار گوید از شر نفس و شیطان و جور سلطان ایمن گردد- این اسم برای
ادراک حقائق و معانی و اخبار غیبی و اخراج کنوز و دفائن مناسب ست ہر کہ بر ذکر وی مداومت
نماید اگر غایبی داشتہ باشد در خواب یا در بیداری از حال وی آگاہی یابد و خبر صحیح شنود و ہر کہ
ہفت روز ورد سازد بعد مفصل وی کہ ہشت صد و شانزده است روحانیت این اسم وی را
خبر دہد از اموری کہ در آن سال حادث شود از احوال ملوک و انقلابات زمان و امور کلیہ عالم
و ہر کہ بدست نفس گرفتار باشد بسیار گوید خلاص یابد

جواہر الحلیم ہر کہ این اسم را بسیار گوید صفت حلم در وی حاصل شود و اگر ہر روز بعدد
مفصل وے کہ صد و ہشتاد و یک ست بخواند اثر وی قوی شود- و الحلیم ہر کہ وقت نشاندن
درخت ہشتاد و ہشت بار کہ عدد مجمل اوست بخواند بیخ درخت در زمین محکم شود و نشو و نما تمام یابد
و صاحب درخت از وی برخوردار گردد- یا حلیم بر کاغذ نوشتہ و باب شستہ آن آب را بر
کشت و نہال پراگندہ کند بکمال رسد و حلیم برای کسی کہ از بلا خلاص طلبد-

جواہر العظیم تنزیہی ست و مشترک و معنی او آنکہ بزرگ ست و در اصطلاح آنکہ او
در عظمت خود باقصی مراتب رسیده است و بران مستمر می باشد و قیل آنکہ او در تصور عقل
ممتنع الحصول ست و علم از ادراک کنہ او عاجز و مجازا بر عرش ہم اطلاق کرده شود اسأل اللہ
العظیم و رب العرش العظیم و بر اجر ہم اطلاق کرده اند من لدنا اجرا عظیما و بر گناه
ہم اطلاق شده فانہ لا یغفر الذنب العظیم الا الرب العظیم و چون بنظر تحقیق نگرے
ہر ہمہ را یکی یابی اگر بدل بسیار گوید بر ہمہ خلق عزیز و مکرم بود- ہر کہ این اسم را بسیار گوید

عزیز و مکرم گردد- ہر کہ مداومت نماید عالے قدر گردد و در میان مردم عزیز و مکرم-

جواہر الغفور ثبوتی ست جمالی و معنی او پوشندہ گناہ در دنیا و آخرت وقیل غفور در حق عاصیان و غیور در حق مطیعان- اگر درد سر یا رحمتی پیش آید یا اندوہی سہ بار بنویسد و بخورد شفا یابد و اگر بسیار گوید سیاہی از دل او برود و در حدیث صحیح وارد ست ہر کہ سجدہ کند و در سجدہ یا رب اغفرلی سہ بار گوید حضرت حق تعالی جرائم ما تقدم و ما تاخر او را بیامرزد- الغفور ہر کہ ہر روز ہزار و دویست و ہشتاد و شش بار بعدد مجمل یا ہزار و سی صد و پنجاہ و پنج بار بعدد مفصل این اسم بخواند ظلمت از دل وی زائل شود و روشنی و صفا در باطن وے پیدا گردد-

جواہر الشکور ثبوتی ست جمالی و معنی او بسیار شکر کنندہ و در اصطلاح آنکہ جزای جزیل بعمل قلیل میدہد و مجازا بر آدمی ہم اطلاق کردہ میشود انہ کان عبدا شکورا بمعنی آنکہ کسی بزبان گوید یعنی ثنا و بدل راضی باشد و بجوارح عامل او را شاکر گویند و گاہے شکر بمعنی حمد ہم اطلاق می توان کرد و گاہے مقابلہ حمد اطلاق کردہ می شود زیرا کہ باعتبار مورد خاص ہست و باعتبار متعلق عام و شکر باعتبار مورد عام ست و باعتبار متعلق خاص- و گاہی بمقابلہ کفر ہم گفتہ شود ہر کرا تنگی معیشت یا تاریکی چشم و دل پیدا آید چہل و یکبار بر آب خواندہ بدمد و بخورد و بر چشم مالد شفا یابد-

جواہر العلی سلبی ست و معنی او اکثر بجلال راجع است و در لغت معنی او بلند مرتبہ اگر پیوستہ بخواند یا بخود دارد و اگر خرد ست بزرگ شود و اگر بی نواست بنوا رسد و اگر غریب باشد بشہر خود بسلامت بمقصود رسد- ہر کہ ہر روز صد و دہ بار بخواند خواہ بیاء ندا و خواہ بالف و لام تعریف درجہ بلند یابد و اگر فقیر بود غنی گردد و اگر بغربت افتد زود بسلامت بوطن رسد-

جواہر الکبیر تنزیہی ست و جلالی و معنی او بزرگ وقیل بزرگی او از دو حال خالی نیست یا باعتبار آنکہ واجب بذات ست و اشرف و اکمل از جمیع موجودات یا باعتبار آنکہ بعید ست از مشاہدہ حواس و ادراک عقول و نفوس و مجازا بر گناہ ہم اطلاق کردہ می شود انہ کان حوبا کبیرا و بر اجر ہم گفتہ می شود فلہم اجر کبیر و بر کبیر کہ مقابلہ صغیر ست ہم اطلاق کردہ شود خواہ از جہت شرف خواہ از جہت عمر و باالجملہ بہمہ حال از نکتہ لطیف خالی نیست و آن آنست کہ حضرت شیخ نور الدین عبد الرحمن جامی قدس سرہ میفرمایند کہ اشیاء کونی

اسماء الٰہی اند وہم عین مسمی باشد. ہر کہ بسیار گوید بمرتبہ کبریائی رسد واگر حکام و والیان مداومت نمایند ہمہ کس از ایشان ترسند ومہمات نیکو پیش رود. الکبیر ہر روز ہزار بار بخواند جاہ ومرتبہ وشان بلند شود —

جوہر الحفیظ ثبوتی ست ومشترک ومعنی او نگاہبان ولفظ حافظ کہ در کتاب مجید وارد ست ہم محتمل این معنی ست ودر حدیث صحیح حافظ کم وقوع یافتہ ودر بعضی ادعیہ مثل حافظ یا حفیظ ورود یافتہ برای کسی کہ از دشمن ترسد وامنی طلبد۔ اگر در سفر در موضعی کہ خوف بسیار باشد الحفیظ گوید از مکروہات محفوظ ماند۔ الحفیظ ہر کہ در روز جمعہ بعد از نماز صد ونود وہشت بار بخط باریک نویسد وآنرا تعویذ ساختہ بر بازو بندد از وسوسہ شیطان وشر سلطان وخیالات فاسدہ وشر سباع ومار وکژدم محفوظ ماند الحفیظ بعدد حروف ملتوبہ یا مبسوطہ وی بنویسد. وبر بازوی راست بندد ومسافر ہمیشہ بتکرار آن مداومت نماند از خوف آب وآتش ودیو وپری وگفتار ونظر بد واز جمیع آفات محفوظ ماند. واین از مجربات صحیحہ است۔ کسی کہ گم شود از وچیزی بخواند یا حفیظ صد ونوزدہ بار کم وزیادہ نکند بعد از ان بخواند یا بنی انہا ان تک مثقال حبۃ من خردل فتکن فی صخرۃ او فی السموات او فی الارض یات بہا اللہ صد ونوزدہ بار رد کند حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ گم شدہ او را واین صحیح ومجرب است

جوہر المقیت ثبوتی ست وجمالی ومعنی او قوت دہندہ وآن قوت حلال باشد یا حرام بخلاف معتزلہ کہ ایشان حرام را رزق نمیگویند۔ ونزد بعضی معنی او پیدا کنندہ قوتہای جسمانیہ وقوتہای روحانیہ اگر کسی را غریب بیند یا خود او را غربت پیش آید یا نقل از جائے بجائے کند وصبر نتواند ویا طفلی بدخوئی کند وبسیار گرید ہفت بار بر کوزہ خالی بخواند وبدمد بعدہ آب در کوزہ کند وبخورد ودیگران را خوردن دہد واگر روزہ دار را بیم ہلاکت بود بر گل خواندہ بوید قوت یابد وروزہ داشتن تواند۔ المقیت ہفت نوبت بر آب باران بخواند وطفل دہد آن خوشخو گردد وہر چہ شنود یاد گیرد۔ المقیت ہر کہ بمصائب صبر نتواند کرد یا طفلی داشتہ باشد کہ بسیار گرید این اسم شریف را ہفت بار بر کوزہ آب نارسیدہ خواند پس پر آب کند وبیاشاماند یا بخورد وآن طفل را بدہد از سکسری خلاص شود واگر بعدد مجمل کہ پانصد وپنجاہ ست یا عدد مفصل کہ ششصد وہشتاد وسہ است عمل کند او را واقوی بود

جوہر الحسیب ثبوتی ست وجمالی ومعنی او بسندہ است در امور وقیل حساب کنندہ

روز جزا و مجازا بر اہل شرف ہم اطلاق کردہ میشود کہ فلان کس حسیب و نسیب ست اگر خوف
از دزدی باشد یا ہمسایہ بد یا چشم زخم یا عدوے یا حاسدے باشد و ہر مشکلی کہ پیش آید و تدبیر آن
نداند ہر صبح و شام ہفت روز ہفتاد و ہفت کرت و بعضی ہشتاد بار گویند حسبی اللہ الحسیب
بخواند ہنوز ہفت روز تمام نشدہ باشد کہ مشکلش باتمام رسد و از ہیچ بند آغاز کند - و برای
خلاص شدن از بند - و بعضی فرمایند کہ اگر عمل قوی تر خواہد بعدد مبسوط وی کہ یکصد و چہل
وسہ است مداومت نماید -

جواہر الجلیل تنزیہی ست و جلالی بلکہ جمیع اسماء جلالی ازین اسم ناشی شدہ اند و معنی
او بلند قدر و موصوف بجمیع کمالات و مجازا بر اہل عزت و حشم و خدم ہم اطلاق کردہ میشود
اگر بمشک و زعفران بنویسد و باخود دارد یا بخورد میان خلق بزرگ و موقر گردد الجلیل ہر کہ
این اسم را در ساعت سعید بعدد جمل وی کہ ہفتاد و سہ است بمشک و زعفران و گلاب بر قدح
چینی بنویسد و بآب باران یا بآب عذب طاہر بشوید و بیاشامد در میان خلق عزیز گردد -

جواہر الجمیل ثبوتی ست و جمالی بلکہ اسماء جمالی مظہر این اسم اند و در اکثر شروح این اسم
مذکور نیست - اگر ہشتاد و سہ بار بخواند بجمالیت حق برسد -

جواہر الکریم ثبوتی ست و جمالی و معنی او بزرگ و قیل مفضل دہندہ و قیل دہندہ
بغیر سوال و قیل المقدس عن النقائص والعیوب و مجازا بر اجر ہم واقع است اجرا
کریما و بر سخی ہم وقوع یابد اگر در بستر خواب خود بسیار گوید تا بخواب برود فرشتگان را دعا ان
کہ دعا را اکرمک اللہ گویند تا آن زمان گویند کہ او مکرم و مشرف گردد - و گویند حضرت امیر المومنین
اسد اللہ الغالب کرم اللہ وجہہ بسیار میخواندند از انجہت حضرت ایشان را کرم اللہ تعالی وجہہ
می گویند - ہر کہ الکریم بسیار گوید و ورد خود سازد نزد ہمہ کس معزز و مکرم شود - و برای کسی کہ
از بخیلی ایمنی طلبد

جواہر الرقیب ثبوتی ست و مشترک و معنی او نگاہبان و قیل مراعی اشیا و حافظ
موجودات بحیثیتی کہ فلا یعزب عن علمہ مثقال ذرۃ فی السموات ولا فی الارض
و مجازا دربان و بر رفیق معشوق ہم اطلاق کردہ میشود و بر کرام الکاتبین ہم گفتہ شود
اگر در گرد عورتے یا پسرے یا مالے ہفت بار بخواند از ضمان سلامت بماند و بر نگہبانے
اوراد و وظائف مواظبت نماید و وقتی از اوقات فوت شدن ندہد تا شامت و ملامت نہ انجامد

واگر فوت شود مهما امکن قضا کند تا ... الرقیب را بر در سر انقش کند اهل سرا از
معصیت محفوظ مانند واگر بر زبان ... گریزپا دهد تا نجود. وآن صفت از ذوائل شود

جواہر المجیب ثبوتی ست و مشترک و معنی او جواب دهنده و در عرف مجیب دعوات یعنے
هرکه او را بخواند بحکم ادعونی استجب لکم او را اجابت گردد- واگر بسیار بخواند هر دعائی که کند
مستجاب شود واگر نوشته با خود دارد یا همیشه بخواند در امان حضرت حق تعالی باشد و علماء
اهل حدیث مثل ترمذی و مصنف ... ستند ... و قزوینی می آرند کلماتی که بدان کلمات دعا
در حیطه قبول حضرت حق تعالی در آید یا ذا الجلال و الاکرام و یا ارحم الراحمین ست و ترمذی میگوید
که کلمه اخیر سه بار وقوع یافته هرکرا مهمی و دشواری پیش آید المجیب الواسع الحکیم بسیار گوید
کفایت شود- و در آخر هر دعا بخواند مستجاب گردد-

جواہر الواسع تنزیهی ست و جمالی و معنی او فراخ بجمیع جهات و قیل فراخ کننده
ابواب علوم و انواع ارزاق و ... کننده و غنا و قیل وسیع از جهت علم و رحمت بهر شے
هرکرا با نچه حضرت خداوند تعالی داده قناعت نباشد این اسم شریف را بسیار بخواند هم صفت
قناعت و هم وجه کفاف پیدا شود و مهمات وی کفایت شود بوجه احسن واگر بعدد جمل بلکه
مقدس ... مداومت کند اولی بود

جواہر الحکیم ثبوتی ست و جمالی و معنی او خداوند حکمت و مجازا بر طبیب هم اطلاق کرده میشود
و مرد دانا و فهیم را هم حکیم توان گفت و بر اهل علم هم حمل توان نمود و در عرف اهل الله عبارتست از کمال
علم او بحیثیتے که اساس قواعد علم او در بین فهم و علم هیچکس نگنجد بلکه در میزان دل و عقل هیچ کس نسنجد
هرکرا مهمی پیش آید بسیار خواند بکفایت ... درین عمل بقول بعضی عدد اطلاقی بود نه حصرے
واگر عمل بطریق حصرے کند هر روز بعدد حروف مکتوبه وے که هفتاد و هشت است بخواند
واگر ازین قوے تر خواهد بعدد حروف مبسوطه وے که دویست و یازده است قرات کند
الحکیم بجهت آسانی هر دشواری بسیار گوید- و وقت آب دادن درخت و کشت الحکیم بر کاغذ
نویسد و بشوید و آن آب بهر زمین که ... زیاده شود و از آفت سالم ماند-

جواہر الکافی هرکه برین مداومت نماید بهر مرادے که خواهد قادر شود و درین عمل
عدد اطلاقی بود واگر عمل بطریق حصری کند هر روز بعدد حروف مکتوبه وی که صد و یازده است
بخواند واگر عمل قوے تر خواهد بعدد مبسوطه وے که سی صد و چهار است قرات کند-

جواہر الودود ثبوتی ست وجمالی ومعنی او دوست دارنده وقیل مبالغ الوداد وقیل آنکه جمیع
خلائق را نیک خواہد وبر نیکی آرد وقیل المحب لاولیاءہ وبالجملہ از ہر دو صفت خالی نیست کہ
فعول بمعنی فاعل ہم آمدہ است وبمعنی مفعول ہم یعنی محب ومحبوب چنانکہ کریمہ یحبہم ویحبونہ
بدین شاہد ست اگر برائے محبت دو کس بہ خوردنی خواندہ بدمد در طرفین محبت پیدا آید ونزد
بعضے یا ودود بتصور صورت محبوب بعد عشا سہ صد بار خواندہ وبر شیرینی دمیدہ بخوراندرام گردد
الودود این در محبت اثر تمام دارد وقتیکہ قمر در اسد باشد متصل بمشتری بنویسد بہ قطع حریر سفید
بست وپنج بار وبا خود دارد در دل ہمہ کس مقبول ومحبوب گردد واگر بمحبت الفت ازدواج الودود
ہزار ویکبار بر مویز یا بر طعام خواند ومرد وزن ازان بخورند میان شان الفت پیدا شود۔
جواہر المجید ثبوتی ست وجمالی وجلالی ومعنی او بزرگ از جہت کرم وانعام وقیل
مبالغۃ الماجد۔ المجید ہرکہ ہر روز نود ونہ بار بخواند وبر خود بدمد رفعت وجاہ او باعلی مرتبہ
رسد۔ المجید ہرکہ بعد از نماز بامداد نود ونہ بار بخواند وبر خود نفث کند بصحت وعافیت ماند
ودر میان اقران مکرم شود۔ ہرکرا در ابنای جنس عزتی وحرمتی نباشد ہر صبح نود ونہ بار بخواند
وبر خود بدمد۔ المجید ہرکرا آبلہ فرنگ باشد یا جذام یا برص در ایام بیض روزہ دارد وبوقت
افطار پنجاہ وہفت بار کہ عدد مجمل اوست یا صد وہشتاد ونہ بار کہ عدد مفصل اوست بخواند
ونزد بعضی وقت افطار بسیار خواندہ بر آب دمد وبخورد شفا یابد المجید ہزار ویکبار بخواند حاجت آید
جواہر الباعث ثبوتی ست ومشترک ودر لغت معنی او برانندہ ودر عرف اہل شرع
برانندہ اموات را از زوایائے قبور در یوم نشور وقت خواب دست بر سینہ نہادہ صد ویکبار
بخواند دل مردہ زندہ گردد۔ ہرکہ بر فراش دست بر سینہ نہادہ این اسم را صد بار بگوید دل
مردہ او زندہ شود وبعدد مجمل کہ پانصد وہفتاد وسہ است یا عدد مفصل کہ ہفصد وچہل وپنج است
اقوی واولی۔
جواہر الشہید ثبوتی ست ومشترک ومعنی او حاضر ست وقیل من الشہود شہد اللہ
انہ لا الہ الا ہو وقیل آنکہ داناست بظواہر اشیا وآنچہ ممکن ست کہ مشاہدہ او حاصل شود
ومعنی الخبیر آنکہ بواطن اشیا را میداند وآنچہ احساس او ممکن نیست۔ وقیل آنکہ شاہد است
بروز رستخیز اگر پسر یا دختر بے فرمان باشد یا ہر کسے را کہ باشد وگستاخ وبدخلق بود ہر صبح دست
بر پیشانی او نہد وروی سوی آسمان کردہ بست ویکبار بگوید جناب حق تعالی نیکبخت وفرمانبردار کند

بندہ یا فرزند کہ اطاعت نکند ہر صباح دست بر پیشانی او نہد و بست و یکبار بگوید یا شہید مطیع گردد۔ الشہید ہر کہ وقت صبح روی بآسمان کند و بست و یکبار یاشہید بگوید نافرمان فرمانبردار وی شود از اولاد و خدام و خواص و عوام و تکمیل این عدد بایست کہ ہر عدد حروف مکتوبہ وے کہ ش ھ ی د ست و آن سی صد و نوزدہ است مداومت نماید و در اول طلوع ہر فجر بیاء خطاب تکرار کند بشرطیکہ در طریق کلامے مقرر شدہ و اگر تا شروع سے خواہد بر عدد حروف مبسوطہ وی کہ ش ی ن ھ ا ی ا و ال ست و آن چہار صد و دوازدہ است بطریق مذکور مواظبت نماید۔

جوہر الحق ثبوتی ست و مشترک و معنی او ثابت ست و قیل معنی او محق ست یعنے مظہر حق ست و موجد اشیاست علی ما تقتضیہ الحکمۃ الایجادیۃ و شارح مصابیح می آرد کہ مقابل باطل اطلاق میکنند چنانکہ معنی ست الا کل شئی ما خلا اللہ باطل ای معدوم ست ہر کرا کالا گم شدہ باشد بر چہار گوشہ کاغذ این نام بنویسد و درمیان نام کالا بنویسد و در نیم شب بر کف دست خود نہد و نظر بسوی آسمان کردہ این نام را شفیع آرد یافتہ شود و قیل اگر محبوسی در نیم شب سر برہنہ کردہ یکصد و ہشت بار بگوید خلاص یابد۔ ہر کرا چیزی گم شود این اسم شریف را بر چہار گوشہ کاغذ مربع بنویسد و در نیم شب بر دست گرفتہ روی بآسمان کند و ساعتی نگاہدارد و در اثناء آن صد و نود بار بگوید آن گم شدہ پیدا شود بزودی الحق ہر کہ بعد از ہر فریضہ صد و ہشت بار بعدد مجمل وے یا صد و نود بار بعدد مفصل وی بخواند حضرت خداوند تعالیٰ ویرا علم فرقان روزے گرداند۔

جوہر الوکیل ثبوتی ست و مشترک و معنی او آنکہ باو سپردہ شود امرے از امور اگر از صاعقہ یا باد یا آب یا آتش بیم باشد ورد خود سازد امان یابد و اگر در محل خوف بسیار گوید ایمن گردد۔ ہر کہ این اسم را ورد سازد از ہمہ آفات ایمن ماند و این عمل اطلاقی است و اگر بر وجہ حصری عمل کند عدد مکتوبہ وی شصت و شش ست و مبسوط وی صد و نود و شش عدد ہی آرد خمیر کند و ہزار و یک غلولہ سازد و بر ہر یکے آن بنویسد یا وکیل بہ نیت دشمن آنرا بر زمین ریزند تا مرغان بخورند دشمن مقہور و مغلوب گردد و اگر بعد ازین عمل بخواند و مداومت نماید دشمن ہلاک شود۔ و چنین گویند کہ خواجہ نصیر الدین طوسی در آوردن ہلاکو بجہت خلفاء عباسیہ این عمل کردہ تا آن زمان این آفتہا بظہور آمدند

جواہر القوے سلبی ست وجلالے ومعنی او باقصی مرتبہ قدرت تامہ باشد ومجاز آ قوت بر ملکہ ذہن وفہم اطلاق کردہ میشود وبمقابلہ فعل ہم می توان گفت کہ زید کاتب بالفعل ست یا بقوۃ وہر مردے کہ در ہیچ یک باب ہمہ مہارتی داشتہ باشد نیز میگویند کہ فلان صاحب قوۃ ست وبر ملائکہ ہم اطلاق میکنند خصوصًا بجبرئیل امین علمہ شدید القوے ذو مرۃ فاستوے ہر کرا دشمنان قوی باشند وتدبیر آن نداند ہزار ویک غلولہ از آرد بندد وبر ہر غلولہ یکبار بخواند وآنرا پیش مرغان نہد تا بخورند. وبدل نیت دفع دشمنان کند ہمہ مقہور گردند واگر در ساعت

دوم روز جمعہ بسیار گوید نسیان از دل برود

جواہر المتین سلبی ست وجلالی ومعنی او آنکہ استوار ومحکم ست طفلی کہ از شیر باز کنند وصبر نکند یا شیر دہندہ را شیر نقصان شدہ باشد نوشتہ بطفل خوراند تا صبر تواند کرد وشیر دہندہ را نیز شیر زیادہ شود وقیل اگر کسی از اعمال ملکی واشغال منصبی خواہد روز یکشنبہ در اول ساعت بدان نیت سی صد وشصت بار بخواند آن منصب یابد- ہر کہ خواہد کہ بر کسی ظفر یابد وکارہاے اورا استحکام ومتانتی نباشد بسیار خواند مقصودش بر آید-

جواہر الولے ثبوتی ست وجمالی ومعنی او قریب ست وقیل دوست ہر کہ بسیار گوید از ضمائر خلق آگاہ باشد وقیل اگر زنے یا کنیزکے بدکارہ باشد وقت دخول بدل بسیار گوید از کار بد باز ایستد- در طلب نصرت وحصول درجہ ولایت این اسم را اثری تمام ست ہر کہ

براے حصول دوستی بسیار گوید مقصودش حاصل شود

جواہر الحمید ثبوتی ست وجمالی ومعنی او ستودہ اوصاف وہم می شاید کہ ستائندہ باشد کہ فعیل محتمل ہر دو معنی ست پس آن ستایش خواہ بلسان قال باشد چنانکہ ہمہ اہل نطق میگویند خواہ بلسان عمیم باشد چنانکہ ہمہ حیوانات خواہ بلسان حال چنانکہ از جمیع اشیاء نباتات وجمادات ہر کہ زبان را از فحش گفتن نگاہ نتواند داشت بر قدح بنویسد ودائم ہم دران قدح آب بخورد امان یابد وقیل ہر کہ بسیار گوید پسندیدہ افعال واقوال گردد- وہر کہ زبان دراز باشد صد بار نوشتہ بخورد وانچہ گوید پسندیدہ گردد- ہر کہ بذمیمہ گرفتار بود بسیار

گوید از مذمومات خلاص شود

جواہر المحصے ثبوتی ست ومشترک ومعنی او شمارندہ وقیل شمارندہ کلیات وجزئیات کائنات ہر کہ شب جمعہ ہزار ویکبار بگوید از عذاب گور وحساب قیامت ایمن گردد وقیل ہر کہ

بسیار گوید و حساب غلط نکند

جوہر المبدئ ثبوتی ست و جالالی و معنی او در وجود آرندہ اشیا ہر کہ زن او را حمل باشد واز سقوط آن می ترسد با آنکہ حمل دیہ باند شوہر او ہر سحر گاہ نود بار گوید و انگشت شہادت گرد بیر گرد شکم او گرداند حق سبحانہ و تعالےٰ از سقوط نگاہدارد و قیل ہر کہ مداومت نماید ہر چہ بر بانش جاری شود بصدق و ثواب پیوندد و چون زنی بر المبدے مداومت نماید در دل عیان گذرانیدہ باشد کہ حقتعالی فرزند صالح کرامت فرماید

جوہر المعید ثبوتی ست و جالالے و معنی او باز گردانندہ ہر کرا غائبی باشد ہنگامی کہ خلق خفتہ باشد در چہار گوشہ خانہ باو یدو ہر گوشہ ہفتاد بار بعدہ بنام غائب چنین گوید یا معید فلان را ابن رسان بمدت ہفت روز خبر سلامتی او رسد یا خود برسد و قیل اگر کسی را چیزے گم شدہ باشد بسیار گوید بیابد ہر کہ بر معید مداومت نماید ہیچ چیز از و غائب نشود و اگر ہر روز ہر چہار طرف خانہ خود یا معید بخواند حق تعالی آن خانہ را سالم دارد۔

جوہر المحیے ثبوتی ست و جمالی و معنی او حیات بخش ست اگر براے دفع درد ہفت اندام تا ہفت روز ہر روز خواندہ بر اعضا بدمد شفا یابد و قیل اگر مواظبت نماید دلش زندہ گردد و در بدنش قوتے پدید گردد۔ ہر کہ حیات دل خواہد بسیار گوید۔ ہر کہ خواہد قبر از ہم نریزد المحیی ہزار و دو بیست و چہار بار بخواند سالم ماند

جوہر الممیت ثبوتے ست و جلالی و معنی او قبض کنندہ روح و قیل میرانندہ مطلقا پس آن موت خواہ بجہ تعلق وار خواہ بعدم بصیرت قلب چنانکہ انک لا تسمع الموتے خواہ بعدم حرکت و حس موجود چنانکہ وکنتم امواتا فاحیاکم یعنے بودید شمار دگان یعنی نطفہ بودید پس حق سبحانہ در وجود آورد شمارا ثم یمیتکم ثم یحییکم پس بمیراند شمارا بموت صوری و معنوی پس باز زندہ سازد شمارا صورتا و معنی ثم الیہ ترجعون پس شمارا بالکلیہ باو باز گردانیدہ شود۔ ہر کہ نفس امارہ خود مبتلا باشد در ہنگام خواب دست بر سینہ نہادہ این اسم گویان در خواب رود نفس بفرمان مطیع گردد و قیل بجہت ہلاکے دشمن اول شب شنبہ یا صباح روز سہ شنبہ چہار صد و نود بار بخواند ——

جوہر الحی ذاتی ست کہ در امہات صفات می شمارند و در سلبی ہم معتبر دارند و جمالی ست و معنی او خداوند حیات ست و از روی مجاز بر قبیلہ اطلاق می کنند و بر حیوان

زنده ہم رنجور بسیار گوید صحت یابد یا بر بیمار بخواند صحت یابد و اگر یا حی حین لاحی فی دیمومة ملکه و بقائه با آب نبات و مشک و زعفران در کاسه نوشته بخوراند صحت یابد یا حے اگر بر رنجوری چشم پیش کرده بسیار گوید صحت یابد و اگر ہر روز ہفتاد بار گوید عمرش دراز شود وقوت روحانیت زیاده گردد

جوہر القیوم ازلی و ابدیست و جمالی و در اسم اعظمیت او حدیث ناطق ست و معنی او پاینده بخود و ہمه موجودات باو پاینده بلکه ماہیات ممکنات نیز باو چه او را وجود زائد بر ذات نیست بلکه ذات او عین وجود نفس خود ست ہر که سحرگاه بلند گوید متصرف و لها شود و اگر بسیار گوید مهماتش بموجب دلخواه او ساخته گردد و این را و اسم سابق را با یکدیگر منضم گفتن خواص بسیار دارد و شیخ عبد الرزاق کاشی در شرح منازل السائرین میگوید که سالک را فهم اسرار حقائق و اطلاع بر غیوب و دقائق از حیات عقل حاصل میشود و حیات عقل بگفتن کلمه یا حی یا قیوم و اگر کسے را حاجتے و مہمے پیش آمده باشد بین العشائین چہار رکعت نماز بگذارد و در ہر رکعتی چہار قل بخواند بعده ہفتاد و یکبار یا حی یا قیوم برحمتک استغیث بخواند حاجت روا گردد ـ در طلب استقامت طریق این اسم را اثرے تمام ست ہر که استقامت حال خواہد این اسم بسیار گوید ـ

جوہر الواجد ثبوتی ست و مشترک و معنی او یابنده یعنی حق سبحانه و تعالی آنچه میخواہد می یابد و قیل مشتق از وجد ست بقوله تعالے اسکنوہن من حیث سکنتم من وجدکم و اینجا معنی وجد سعت قدرت ست اگر در ہنگام طعام خوردن بہر لقمه گوید آن طعام در شکم او نور گردد و قیل ہر که بسیار گوید تونگر گردد و در موطاء امام مالک رضی الله تعالی عنه حدیثے وارد ست که اگر کسے را چیزے گم شده است باید که تجدید وضو سازد و دو رکعت نماز کند و تشہد خواند و بگوید بسم الله یا ہادے الضال و راد الضاله ارد و علی ضالتی بعزتک وسلطانک فانها من عطائک و فضلک ـ

جوہر الماجد ثبوتی ست و جمالی و معنی او بزرگ ست اگر این نام گویان در خلوت رود چنانچه زود بیہوش شود انوار در دل او پیدا آید و اگر بسیار گوید در چشم خلق بزرگ شود ـ

جوہر الواحد ازلی و ابدی ست و اکثر او راجع باید ست و مشترک و معنی او یگانه

یعنی متعالی ست از انقسام و تجزی و ترکیب و متعدد و چنانکه از اینها منزه و متعالی ست از [illegible]
همچنین قابل آن نیز هم نیست اگر کسی اول از خلوت هر اسمان [illegible] یکبار بگوید خوف از دل او
دور گردد و مقرب حق تعالی گردد و اگر کسی را فرزند نبود این اسم را با یکدیگر نوشته با خود دارد
فرزند زاید و برای دفع خوف از دل هزار بار بگوید حالانکه را مشاهده کند و در حصول درجهٔ توحید
شهود این اسم را اثری تمام ست هر که هر روز هزار بار بگوید از حیات غیبی او را حاصل شود و بسیار گوید هر که مرض
صعب باشد [illegible] هر روز هزار و یک بار یا واحد از مرض خلاص شود ...

جوهر الاحد ازلیت و ابدیت و اکثر او [illegible] و ازل احدیت و مشترک [illegible]
یگانه و تنها ست که اصلا شریک ندارد و قل هو الله احد اگر در حالت تنهائی هزار بار گوید [illegible]
با عین معائنه کند و اگر هر سحر [illegible] سجده ده بار گوید محتاج نگردد و این اسم را در اثبات وجود
حق تعالی اثری تمام ست هر که این [illegible] اسم را بسیار خواند او در توحید افعال و صفات و
ذات یکتا گردد۔

جوهر الصمد گاهی در اسماء ثبوتی شمرده میشود باعتبار معنی یعنی بزرگ و مشار الیه
و گاهی در سلبی که معنی صمد عدم [illegible] وعدم خوف ست و از جا بزرگ فرموده است که
خوف ندارد و فوق ندارد و [illegible] پس [illegible] که [illegible] باشد و در اسماء جمالی هم شمرده اند
اگر هر سحرگاه یا نیم شب سر برهنه [illegible] و یازده بار گوید صادق الحال والقول گردد و بدست
هیچ ظالمی گرفتار نگردد و اگر بسیار گوید گرسنه نشود و اگر [illegible] و نمود کوید از خلق بی نیاز [illegible]
هر که مداومت نماید برین ذکر آثار تجلی صمدانی ظاهر شود و او را از مرض جوع خلاص گرداند و اگر
بعد مجمل یا مفصل هر روز تکرار کند اتم و اکمل بود و بعضی میفرمایند که مداومت این اسم بطریق
اطلاقی یا حصری خلاص میکند از الم جوع۔ هر که الصمد بسیار گوید گرسنگی و تشنگی نیابد و از
احتلام محفوظ ماند۔ و برای دفع مشکل چهل بار۔

جوهر القادر ظاهر این اسم ثبوتی می نماید و سلبی هم قریب است لیکن به تحقیق [illegible]
و اسم قدیر را از اسمات صفات و اسماء ذاتی شمرده اند و جلالی هم شمرده و معنی او خداوند
قدرت تامه که هیچ شی از حکم او ابا نکند و قدرت کامله آن باشد که بهر ممکن که رسد او را در مرتبه
وجوب کشد از امکانیت او و شریک حق سبحانه و تعالی که بعدم صرف متواری ست معدوم مطلق ست
و هم ازینجهت که تحت قدرت ان الله علی کل شیء قدیر نیامده است اگر بوقت سشتن

بر اعضا بخواند بدست هیچ ظالمی گرفتار نشود و هیچ دشمن بر وظفر نیابد و اگر کاری مشکل پیش آید چهل و یکبار گوید هر که در حالت فروماندگی و عجز از حصول مطلب بسیار گوید مقصود وش برآید و هر که در وقت وضو ساختن و رشستن هر عضوی سه بار گوید یا قوی در بر خصمان مظفر و غالب گردد و در حصول آمدنت وظائف این اسم را اثری تمام است۔

جوهر المقتدر ثبوتی ست و جلالی و معنی او خداوند قدرت و فرق میان قادر و مقتدر آنست که قادر بالذات باشد و مقتدر باعتبار ممکنات و اسم قادر مقتضی علو و غرمی باشد قل هو القادر علی ان یبعث علیکم عذابا من فوقکم او من تحت ارجلکم الی آخره و اسم مقتدر مقتضی مر انست بالذات و منزلیه فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر هر که از خواب بیدار شود دست گرفته بخواند [illegible] دل اده و گردد و همه کارهای باز گردد و قیل هر که بسیار گوید جهت هلاک دشمن دشمن او هلاک شود

جوهر المقدم ثبوتی ست و معنی او تقدیم کننده بر چیزی بر چیزی و آن تقدیم را پنج وجه است یا تقدیم بالذات چون تقدیم بسائط بر مرکبات یا تقدیم بوجود چنانچه تقدیم اسباب بر مسببات یا تقدیم بشرف و قربت چنانچه تقدم انبیا و صحابه بر ما بعد از ایشان یا تقدیم بمکان چنانچه تقدم اجسام علویه بر اجسام سفلیه یا تقدم بزمان چنانچه اطوار و قرون بعضی بر بعضی هر که در معرکه یا در جای خوف یا در جای خوف یا برجای نتوانست داشت بخواند یا بر خود دارد دل او قوت گیرد و هیچ نکبتی بدو نرسد و اگر بسیار گوید نفس در طاعت جناب الهی فرمانبردار شود۔

جوهر المؤخر ثبوتی ست و مشترک و معنی او تاخیر کننده است شی را از شی و آن تاخیر نیز پنج وجه مذکور را محتمل ست که در اسم مذکور شده هر که صد بار بخواند در درون وی جز محبت حق سبحانه و تعالی چیزی دیگر قرار نگیرد و اگر چهل و یکبار گوید نفس مطیع وی گردد

جوهر الاول ازلی ست و مشترک و معنی او مبداء هر شی که آن مبدء را مبدا نباشد اگر کسی را فرزند نباشد چهل روز چهل بار بخواند مرادش برآید و بعضی گوید چهل جمعه هر شب هزار بار گوید اگر آرزوی فرزند یا غائبی یا حاجتی باشد همه بکفایت رسد و اگر بسیار گوید دلش آرمیده گردد و اگر چهل شب هر شب هزار بار گوید یا اول مقصود او حاصل گردد۔

جوهر الآخر ابدیست و مشترک و معنی او در بعضی شروح چنین یافته شده که الاول والآخر مبدء الوجود و منتهی السلوک و منه بدء و الیه یعود و قیل پایان هر شی

یا واحد الباقی اول کل شئے و آخرہ پس باین اعتبار در ہمہ احوال و در ہمہ اشیا در ہمہ جا
جز حق تعالے موجود و مشہود نباشد۔ ہر کسے راکہ اجل رسیدہ باشد و اعمال نیک ندارد و ورد خود
سازد عاقبت او بخیر گردد و اگر بسیار گوید بر دشمن ظفر یابد و وقت مجاہدہ بر خصم غالب آید۔
الآخر چون کسی مداومت برین اسم کند او را صفاے باطن حاصل شود و دائم دل او خرم باشد
از ذوق ایمان۔

جوہر الظاہر ازلی و ابدیت و اکثر او باید راجع است و مشترک و معنی او ظاہرست
بنفس خود اگر بعد از اشراق پانصد بار گوید چشمش منور گردد و اگر خوف باد و باران وغیرہ
باشد بسیار گوید امان یابد و اگر بر دیوار خانہ بنویسد سلامت ماند و اگر ہر روز وقت استوا
چہل بار گوید ہیچکس چیزے از وے پوشیدہ ندارد یا ظاہر بعد از طلوع آفتاب ہزار بار بگوید
حق تعالے او را از نابینائے نگاہدارد

جوہر الباطن ازلی و ابدیت و اکثر او باز ل راجع است و مشترک و معنی او
آنکہ باطن ست از نظر خلق و محتجب ست بجمیع حجب نورانیہ ظلمانیہ خود ہر کہ ہر روز بعد از
نماز بامداد سی و سہ بار گوید صاحب سر الٰہی گردد و اگر مداومت نماید ہر کہ او را بیند دوست
دارد و مطیع گردد۔

جوہر الوالی ثبوتے ست و مشترک و معنی او آنکہ والی ست در جمیع امور بادشاہے
باتفاق جمہور ہر کہ خواہد کہ خانہ او یا قریہ او آباد و معمور باشد و ہیچ آفت بدان نرسد در
کوزہ آب نارسیدہ بنویسد و آب در ان کردہ در دیوار خانہ زند و بنیت تسخیر کسی یازدہ بار بخواند

جوہر المتعالی تقدیسی ست و سہ جملہ اسماء مشترکہ و معنی او آنکہ رسیدہ است باعلی مرتبہ
علو و استعداد ہو الکبیر المتعال ہر کہ بسیار گوید ہر دشواری کہ پیش آید آسان گردد و ہر زنی
کہ در مدت حیض بخواند دوشیزہ گردد۔ وقت حیض و نفاس المتعالی بسیار گوید از ہمہ آفتہا
ایمن گردد خصوص از استحاضہ

جوہر البر ثبوتی ست و جمالی و معنی او نیکو کار و نیکی آموز پس غیر او نیکو نیست ان اللہ
جمیل و یحب الجمال ہر کرا طفلے بود ہفت بار بروے بخواند و او را بحضرت حق سبحانہ و تعالیٰ
سپارد بکرم او سبحانہ و تعالے بکمال برسد و قیل اگر کسے بشرب خمر و زنا مبتلا باشد ہر روز
ہفت بار گوید دل وے سرد شود۔

جواہر التواب ثبوتی ست وجمالی ومعنی او آنکہ رجوع دہندہ است ودر عرف رجوع دہندہ مذہب را بسوی خود وتوفیق دہندہ وآسان کنندہ اسباب توبہ ہر تائب را ہرکہ بعد از چاشت سی صد وشصت بار گوید توبہ او قبول گردد وہرکہ بسیار گوید کارہاے وی بصلاح باز آید ونفس او در طاعت رام گردد۔ التواب بہ نیت خود یا بہ نیت دیگرے بعد از نماز صبح سی صد وشصت بار بگوید حق تعالیٰ او را توبہ کرامت فرماید

جواہر المنعم ثبوتے ست وجمالی ومعنی او نعمت دہندہ واسباب نعمت موجود کنندہ ہرکہ مداومت کند صاحب نعمت گردد وہیچ گاہ محتاج نشود

جواہر المنتقم ثبوتے ست وجلالی ومعنی او آنکہ براے عصاۃ اسباب قہر ومعاقبت آمادہ ساختہ است۔ یا منتقم در شب جمعہ سی صد وشصت وشش بار بگوید تا سہ جمعہ خصم یا وصلاح کند یا مقہور گردد

جواہر العفو ثبوتی ست وجمالی ومعنی او ماحی یعنی محو کنندہ ہرکہ از بسیاری گناہان نومید شدہ باشد چندانکہ تواند بخواند حضرت خداوند تعالیٰ گناہان او عفو فرماید۔ ہرکہ سہ پارہ کاغذ بنویسد یا عفو سہ بار و بہ بیمارے دہد تا فرو برد شفا یابد وہر دل تنگ وغمزدہ کہ فرو برد از ان غم ودل تنگی خلاص یابد وہر غمزدہ کہ بر مداومت نماید آن غم بشادی مبدل گردد وہر گنہگار کہ مداومت نماید در بہشت در آید وہرکہ مداومت برین نماید اخلاق ذمیہ وامراض ردیہ از ظاہر وباطن وے زائل گردد

جواہر الرؤف ثبوتی ست وجمالی ومعنی او بسیار مہربان واز الفاظ شارحان چنان معلوم می شود کہ باین اسم شدت رحمت منسوب داشتہ اند اگر خواہد کہ مظلومی را از ظالمی وارہاند دہ بار خواند آن ظالم بشفاعت او راضی شود وقیل اگر مداومت نماید دل او مہربان گردد وہمہ کس او را دوست دارند۔ یا رؤف ہرکہ خواہد کہ مظلومے را از دست ظالمی برہاند در برابر او بایستد ودہ بار بگوید یا رؤف آن ظالم شفاعت او را در حق مظلوم قبول کند

جواہر مالک الملک ذو الجلال والاکرام ثبوتی ست ومشترک ومعنی او آنکہ نافذ ست مشیت او وجاریست حکم او وخداوند بزرگے ست وہر عزو شرف وکمال کہ موجود ست یا ممکن ست از پرتو کمال عزو شرف اوست ہرکہ مداومت نماید توانگر گردد وعز وجاہ

مہمات دارین او ساختہ شود - ہرکہ در سجدہ بہ ت ویکبار یا ذا الجلال والاکرام گوید ہر حاجتی کہ دارد روا گردد - عند الحاجت ہزار بار گوید بسم اللہ الرحمن الرحیم یا ذا الجلال والاکرام -

جواہر الرب ثبوتی است مشترک ومعنی او پرورش کنندہ اگر کسے از خویشان خود در بیگانگان دارد ہر گرد خانہ خود خط بکشد واین نام بر زبان راند با حسن طریق پرورش یابد

جواہر المقسط ثبوتی ست وجمالی ومعنی او استوار و راست کار و انتقام مظلومان از ظالمان ستانندہ ہرکہ از وسواس شیطان ایمن نتواند بود ہر روز صد بار بگوید ایمن گردد وہرکہ ہفصد بار بگوید ہر مقصودے کہ داشتہ باشد محصل گردد -

جواہر الجامع ثبوتی ست نہ سلبی نہ تنزیہی ونہ تقدیسی نہ ذاتی ونہ صفاتی وہمہ را جامع از جہت نہ جمالی ست ونہ جلالی بلکہ مشترکست وتفصیل جامعیت این اسم از جملہ ممتنعات ومتعذر الحصول ست سبحان اللہ زہی لطیف ذاتے کہ با ہمہ وہیچ یکے اند آنگہ کلی ماہی تنہی ونہ ولی ہر یکے را فرمان میشود دقل رب زدنی علما ہرکہ خواہد کہ اہل واتباع او جمع باشند روز یکشنبہ وقت چاشت غسل کند ودروے سوی آسمان کند وانگشتان ہر دو دست - ایگان ایگان بار بہر نامے یہ بندد تا دہ شود وبعدہ بر روی فرود آرد پریشانی آن جمع گردد واگر جہت ہر مرادے روز جمعہ بعد ادائے نماز جمعہ چہل ودہ بار گوید ساختہ گردد

جواہر الغنی سلبی ست ومشترک ومعنی او آنکہ بے نیاز ست از جمیع جہت چہ جہت ذات وصفات وچہ جہت اتصاف باعتبارات جامنزل ہرکہ ببلاے طمع مبتلا باشد بہر عضوے از اعضای خود دست فرود آرد واین اسم بخواند مقصود وی حاصل شود واگر ہر روز ہفتاد بار بگوید در مالش برکت شود وہیچ گاہ محتاج نشود -

جواہر المغنی ثبوتی ست وجمالی ومعنی او رسانندہ ہر کسی آنچہ در بایست او باشد امادر بایستگی باعتبار سابقہ قدر باشد نہ لاحقہ قدر - برای وسعت رزق بعد از نماز پنج صد بار یا مغنی بخواند واگر تواند یک ہزار ویک صد بار بخواند -

جواہر المعطی ثبوتی ست وجمالی ومعنی او دہندہ عطای جمیل ہر بندہ ذلیل ہرکہ مستجاب الدعا باشد یا معطی السائلین بسیار بگوید بہیچ سوالی محتاج نگردد

جواہر المانع ثبوتی ست وجلالی ومعنی او باز دارندہ ودر اصطلاح دفع کنندہ اسباب ہالکت ونقصان در معادن ابدان وجواہر ادیان ہرکرا باجفت محبتی نباشد

وقت خفتن در یکجا صد بار بخواند محبتی پدید گردد و قیل برای پریشانی اعدا چندانکه تواند بخواند

جوہر الضار ثبوتی ست وجلالے ومعنی او آنکه از و ضرر صادر شود و اسباب ضرر مہیا گرداند ہر کہ در ولایتی یا در مقامے افتادہ باشد کہ صاحب وی نباشد ہر شب ادینہ در ایام بیض صد بار بخواند بمرتبہ اعلیٰ رسد وبعضی میفرمایند کہ یا ضار تنہا نخوانند یا ضار دیا نافع بخوانند۔

جوہر النافع ثبوتی ست وجمالی ومعنی او نفع رسانندہ واسباب نفع پیدا آرندہ ہر کہ در سفر جہاز چہل ویکبار یا صد ویکبار بخواند یا صد کس ہر کسی ہزار بار یا دہ کس یا کمتر یا بیشتر از غرق شدن امان یابد واگر ہدایت کاری بخواند ہمہ کارہا بموجب دلخواہ او باشد

جوہر النور ثبوتے ست وجمالی ومعنی او آنکہ ظاہر ست بنفس خود ومظہر است مر غیر خود را ہر کہ در شب جمعہ ہفت بار سورۂ نور و ہزار ویکبار این اسم بخواند در دل او نورے پیدا آید واگر در وقت صبح مداومت نماید دلش روشن شود۔ ہر کہ مبتلا بود بدرد معدہ ویا خفقان حروف اسم نور را برین صورت ن و ر پنج بار کتابت کند وحامل آن شود واگر این نوشتہ را بر عضوی از اعضاے دردناک نہد شفا یابد النور ہر کہ در موضع مظلمہ ورد کند این اسم شریف را بعدد مفصل وی کہ سی صد ولبت ست مشاہدہ انوار عظیمہ ویرا دست دہد در عالم حس وشہادت بواسطہ غلبہ آن انوار بر باطن وی وہرگاہ برکسی امرے مبہم شود کہ خطا وصواب را دران امر از ہم جدا نتواند کرد یا در سفرے راہ گم کند این اسم شریف را دو بست وپنجاہ وشش بار بعدد مجمل وے از روی صحت عزم ویقین تمام بخواند طریق صواب وراہ راست بروے روشن شود واین اسم شریف را در ظہور نور عرفان وتوحید اثری تمام ست پس براے نور باطن بسیار خواند۔ واین اسم نور را کہ اسمی ست از اسماء ذات الہیہ کہ ہم بر ضیاء وہم بر علم وہم بر وجود اضافی اطلاق کنند از انجہت کہ ہر یکی ازین اشیا ثلثہ مظہر شے اند از اشیا اما اطلاق آن بوجود اضافی بنابر آنست کہ اگر وجود اضافی نبودے اشیاء در ظلمت آباد عدم ماندے و اطلاق آن بعلم از انست کہ اگر علم نبودے ہیچ کس ادراک ہیچ چیز نکردی واطلاق آن بر ضیا از انست کہ اگر روشنائی نبودے اعیان موجودہ در خارج در ظلمت ساترہ بماندے ہیچکس آنرا ندیدی پس ضیا آلہ حس شد بمحسوسات وعلم آلہ ادراک عقل شد در عالم معانی

ومعقولات ووجود اضافی نور گشت موجب مشاہدہ در عالم اعیان وارواح

جوہر الهادی ثبوتی ست وجمالی ومعنی او آنکہ عطا کرد بہ خلق را استعداد تمام تا موجود شدند وراہ راست یافتند ہر کہ روی سوی آسمان کردہ ودست برداشتہ بسیار گوید ودست بر روی وچشم بمالد بمرتبہ اہل معرفت رسد واگر بسیار گوید بر ہر جمیع حاکم شود الهادی ہر کہ داعیہ حکومت وسلطنت داشتہ باشد ہر روز بعدد حروف ملفوظی وی کہ بست ست یا بعدد حروف مبسوطہ وی کہ صد وشصت وسہ است دائم اولی مواظبت نماید وہر کہ خواہد کہ بحضرت خداوند تعالے راہ یابد این اسم شریف بسیار گوید

جوہر البدیع ثبوتی ست ومشترک ومعنی او نو پیدا کنندہ ونادیدہ پیدا آرندہ یا بدیع السموات والارض ہر کرا مہمی پیش آید ہزار بار گوید بروایتی ہفتاد ہزار مہم او کفایت شود وہر کہ در وقت دعا ہفتاد بار گوید یا بدیع دعاے او مستجاب شود

جوہر الباقی این اسم ازلی وابدیست وغایت او باب راجع است ودر زمرہ اسماء جمالی شمردہ اند ودر لغت معنی او آنکہ وجود او را فنا نباشد وعلما را در معنی این صفت اختلاف باقی ست بعضی میگویند کہ بقا صفت حقیقی ذات اوست وبعضے میگویند کہ صفت عارضی بر ذات راست نیاید ہر کہ ہر شب صد بار گوید اعمال او مقبول گردد وہیچ نکبتے بدو نرسد وبراے دفع دشمن وآلام واسقام بسیار گوید

جوہر الوارث ظاہر این اسم ثبوتے می نماید اما بمرتب تحقیق رسیدہ ودر زمرہ اسماء جلالی شمردہ اند ودر لغت معنی او آن کہ باقی ست بعد فناے عباد پس ہمہ چیز باو راجع گردند ہر کہ ہر روز وقت برآمدن آفتاب صد بار گوید ہیچ نکبتے بدو نرسد وچون بمیرد حضرت حق سبحانہ وتعالے شانہ او را بیامرزد وقیل ہر کہ بسیار گوید بر اقران خود فوقیت یابد

جوہر الرشید ثبوتی ست وجمالی وجلالی ومعنی او آنکہ جمیع افعال واحکام او در مرتبہ غایت رشد ونہایت سداد باشد وقیل آنکہ مرشد ست المظاہر انبیا واولیاء کاملین خصوصا مرشد وحضرت جبرئیل ومظہر اتم مرشد مکمل ہر کہ تدبیر کار خود نداند میان خفتن ہزار بار گوید تدبیر کار خود بداند واگر مداومت نماید مہماتش بی سعی وی ساختہ شود

جوہر الصبور ثبوتی ست وجمالی ومعنی او شکیبا وقیل آنکہ عاصیان را بزودی نگیرد وقیل آنکہ افعال خود را قبل از وقت او ظاہر نکند وراز عجلت باز دارد وفرق میان حلیم وصبور آنست کہ صبور مشعر ست کہ عقوبت ... باقی ست واین اسم کہ آخرین اسماست باسم اول ...

اسم مبارک اللہ ست می ماند چنانکہ اسم رشید برحمٰن مشابہت دارد و چنانکہ اسم مبارک اللہ نزد
اکثر جامد و غیر مشتق ست ہمچنین اسم صبور بمعنی جمود قریب ست المظاہر ہمہ چیز باعتبار تعین کہ آنہا
باعتبار تعین بی حس و حرکت اند و خصوصاً نزد کہ تحت تصرف قطب نیست و موحد و مجذوب مطلق
و زاہد خشک وغیرہ و مظہر اتم آنکہ از اسم مبارک اللہ یا جمیع اسماء متصف شدہ و باسم صبور پیوستہ باشد
ہر کرا رنجی رسد یا در وی دشمنی پیش آید سی و سہ ہزار بار گوید اطمینان باطن یابد و اگر ہم شب
یا روز مداومت نماید زبان حاسدان و دشمنان بستہ گردد و غضب سلطان مندفع شود از شرح اسماء حسنیٰ

جوہر الوہاب الباسط الحی القیوم الفتاح العلیم البصیر العزیز الودود

السمیع مداومت برین ذکر موجب کشف عظیم ست خصوصاً در نصف شب

جوہر العلیم العلام علام الغیوب المتکلم الخبیر الحافظ الرقیب المبین

الہادی این اسماء از جملہ اذکار حضرت جبرئیل ست علی نبینا و آلہ وعلیہ السلام ہر کہ مداومت
کند برین اسماء مطلع شود بر اسرار غیبیہ و علوم لدنیہ پس سعی کند و متخلق شود باین اسماء۔

جوہر الحفیظ العالم الرب الشہید الحسیب الفعال الخالق المصور مداومت

براین اسماء موجب کشف مقاصد کلیہ است ہر کہ در دل شبہا بذکر این اسماء قیام نماید
عجائب علویات و سفلیات مشاہدہ کند و درین ذکر ست حفظ نفس و رفع آلام و قہر اعدا

جوہر یا علام الغیوب ہر کہ مداومت نماید برین اسم تا وقتیکہ تاثیر کند این اسم در دل

و بر باطن وی استیلا یابد در انحال امور مغیبہ بر لسان وی جاری شود و آنچہ در ضمائر ست بر وی
منکشف شود و روح وی ترقی کردہ بر عالم علوی دوران نماید۔

جوہر العزیز ذو الطول ہر کہ ہفت ہفتہ متصل ملاحظہ لقمہ حلال کند چون شب شود

بر طہارت کامل بفراش رود و این اسماء بعدد مجمل خواند پس خواب کند بر دست راست
روی بقبلہ عجائب عالم روحانی بر وی منکشف شود

جوہر الحکیم العلیم مداومت برین اسماء بعدد مجمل یا مفصل موجب فتح باب حکمت

و صنعت جناب حق تعالیٰ ست بر ہر کہ امر دینی یا دنیوی مبہم شدہ باشد کہ بقوت فکریہ
ادراک و کشف آن متعذر بود بر تکرار این اسماء مداومت نماید آن مشکل بر وی حل شود

جوہر مداومت السمیع العلیم بعدد مجمل یا مفصل موجب ظہور اسرار مکنونہ و فتح باب

کنوز مخزونہ است و نزد بعضے این ہر دو اسم اعظم است۔

جوہر النور الہادی چون طریق صواب بر کسی پوشیدہ شود و نداند کہ حق است یا باطل باید کہ بر تکرار این دو اسم بعد مجمل یا مفصل مواظبت نماید طریق صواب از خطا ممتاز شود و حق از باطل جدا گردد۔

جوہر ہر خائفی و متوحشی و محبوسی کہ بر تکرار این اسماء مداومت نماید امین و خلاص شود الرحمن الرحیم العفو المنان الکریم ذوالطول ذوالجلال والاکرام ۔

جوہر یا علیم یا حلیم یا علی یا عظیم ہر کہ این اسمار بعد مجمل یا مفصل بخواند و بدریا نشیند بسلامت و عافیت بکنار آید

جوہر القائم القدوس بر موم نقش کند و بر سر مریض نہد سایر امراض را نافع بود خصوصا صداع را و اگر این اسمار نقش کردہ با خود دارد و بذکر آن مداومت نماید قوت و شوکت وی بسیار شود و ہر چند کہ راہ دور رود و ماندہ نشود و حامل این اسماء ہمیشہ صحیح ماند۔

جوہر النافع النور این اسماء شفاست از ہر مرضی خاصہ امراض باردہ و دافع سموم عقارب و سائر سموم باردہ چون این دو اسم را در مربع حادہ وضع کند و در آب شمس کند و این آب را مریض بیاشامد نفع بین مشاہدہ کند و تکرار و تذکار این اسمار بعد مجمل یا مفصل ہمین خاصیت دہد۔

جوہر القادر المقتدر القوی القائم مداومت نماید ہر ثقلہ و تعبی کہ در نفس بود مرتفع شود و اگر حروف اوائل اسمار کہ ق م ق ق ست روز یکشنبہ اول ساعت صد بار بنویسد و آنرا در زیر خاتم خود نہد و بر نقش آن مداومت نماید از ہر المی کہ داشتہ باشد خلاص یابد و اگر آن خاتم را زمانی در آب نہد و بیاشامد تپ مطبقہ زائل گردد و اگر بر پشت ظالمی صد بار بنویسد ہلاک شود

جوہر ہر کہ مداومت کند بر ذکر المہیمن المقیت بعد مجمل یا مفصل مراد وی حاصل شود

جوہر الاول الآخر در لوح مثلث وضع کند وقتیکہ قمر در شرطین بود و با خود نگاہدارد مقاصد دنیا و آخرت بروجہ احسن میسر گردد و با وجود حمل آن لوح باید کہ بعد مجمل یا مفصل این اسمار تکرار نماید تا وقتیکہ آثار آن در امور ظاہری پیدا شود۔

جوہر ہر کہ القادر المقتدر بر نگین نقرہ نقش کند و بآن تختم نماید و اگر ادوات بہ این ذکر مداومت نماید غالب شود بر اہل جنس و اگر از آن خاتم مہری بر موم سازد

ودر موضع که ویرانی آن مطلوبست از منازل فسقه وظلمه برآتش نهد آن منازل خراب شود
واین صحیح ومجربست۔ واگر در تکرار این عمل اہتمام فرماید ہمه خلق مسخر وے شود۔

جواہر العلیم الحکیم بنویسد وبشوید کسے که اورا سگ دیوانه گزیده باشد بدہد شفا یابد
واگر بر دیوار خانه بنویسد کیک در انجا نباشد۔

جواہر یا مصور یا مبدی یا معید یا محیی یا ممیت اگر طالب علم مداومت نماید
عالم گردد وہیچ بروے مشکل نشود واگر چیزے مشکل افتد رجوع باین اسماء نماید حل شود۔

جواہر القریب مداومت وی بعد ہر عمل که سی صد ودوازده است یا بعد ہر عمل
که سی صد ونود وشش ہست موجب فتح باب مکاشفه واسرارست وبعضی گویند اسم اعظم است۔

جواہر العزیز الجبار المتکبر مداومت برین اسما موجب حصول عزت وعظمت ست
وباعث فتح ونصرت اگر ذلیل وحقیر براین اسما مداومت نماید عزیز وبلند مرتبه گردد ومشغولی
این اسما کم از یک ساعت نباشد

جواہر المهیمن المقیت ہرکه مداومت کند برین ذکر بعد ہر عمل یا مفصل مراد وے
حاصل شود وعلم بسیار وصفت استیلا بر ابنائے جنس در امور جزئیه وکلیه حاصل شود و
عزیز وبلند مرتبه گردد

جواہر العلی العظیم ہرکه تکسیر کند این دو اسم را وبر نگین وہب نقش نماید وبآن
متختم شود ہرکرا چشم بروے افتد خاشع گردد۔

جواہر چون متوجه شود بامرے بگوید یا قوی یا عزیز یا علیم یا قدیر یا سمیع
یا بصیر آن امر ہرچند که مشکل بود آسان گردد

جواہر ہرکه ہر روز میان سنت وفریضه بامداد چہل بار بخواند یا حی یا قیوم یا من لا اله الا
انت برحمتک استغیث دل وے را حیاتے حاصل شود۔

جواہر حضرت امام ربانی قدس سره میفرمایند که بتجربه اکابر محقق شده است که مداومت
بر یاحی یا قیوم موجب حیات قوت عقلیه است وحضرت شیخ شمس الدین محمد بن ابراهیم التیمی
قدس سره میفرمایند که این ہر دو اسم شریف را در حیات قلب وصفائی باطن اثر عظیم است
ونزد اکثر از علما وعرفا اسم اعظم حضرت خداوند تعالے این ہر دو اسم شریف است و
بعضے میفرمایند که دعا حضرت عیسی علی نبینا وآله وعلیه السلام در احیاء اموات یا حی یا قیوم بود

جوہر مداومت بر تذکار الاحد الصمد بعدد مجمل یا مفصل بعد از وظائف پنج وقتے
موجب انکشاف تجلی صمدانی ست و بعضی از آثار این تجلی آنکه صاحب وی از اکل و شرب خلاص شود

جوہر الوہاب الرزاق مداومت برین موجب حصول رزاق صوری و معنوی ست

جوہر الکریم الوہاب ذوالطول مداومت نماید باب رزق برو مفتوح گردد و حاجت
برآید و این از مجربات صحیحہ است و ہر کہ نقش کند این اسما را و با خود دارد دشوارہا بر وی
بغایت آسان گردد۔ و ہر کہ تکرار کند این اسما را بعدد مجمل ایشان در موضع خالی بر طہارت
کامل و حضور تمام و نیت صادق و صحیح و برین عدد نیفزاید و از وی نہ کاہد و بعد از اتمام
عمل دعا کند مستجاب شود۔

جوہر العزیز الجبار المتکبر مداومت نماید عزیز و بلند مرتبہ گردد۔

جوہر ہر کہ در شب جمعہ سی صد و شصت و شش بار یا منتقم بخواند و این عمل تا سہ جمعہ کند خصم با او
صلح کند یا مقہور گردد۔

جوہر السریع بعضے گفتہ اند کہ این اسم اعظم ست بوی ہر دعا کہ کند باجابت
مقرون شود و این اسم را در سرعت اجابت دعوات مدخل تمام ست ہر کہ این اسم را
دائم گوید ہر چہ از امور خفیہ و اسرار بر وی ظاہر شود و ہر کہ خواہد کہ بجائی بزرگ مشرف
شود این اسم را بر ہر دو کف دست خود نویسد و یک ہفتہ ہر روز ششصد و چہل و چہار بار
بخواند و اگر السریع گوید با الف و لام تعریف کہ عدد مفصل او ست یا پانصد و ہشتاد و
چہار بار بگوید کہ عدد مفصل یا سریع است با حرف ندا و ہر کہ خواہد مشاہدہ ارواح کند
و با ایشان سخن گوید و از ایشان شنود بہ ہمین عمل قیام نماید۔

جوہر برای ستر عیوب یا ستار شصت بار بخواند و اگر سی صد و شصت بار بخواند تمام ست

جوہر الفعال ہر کہ مغلوب خاطر ردیہ و وساوس رذیلہ باشد باید کہ مداومت
کند برین اسم صد و ہشتاد و یکبار بعدد مجمل وے یا سی صد و نود و سہ کرت بعدد مفصل وے
و بہ طہارت کامل بخواند و در انمیان قوے و فعلے اجنبی از وی صادر نشود و جمعیت
باطن حاصل گردد۔

جوہر العزیز القادر القوی ذوالقوۃ المتین المقتدر الجبار المتکبر الشدید القاہر
مداومت برین اسما موجب انسالہ بہ مرعش و فتح و نصرت بر اعدا است و کسے کہ نزد جبارے رود

و دعا این اسما سازد از شر وے ایمن باشد۔

جواہر: آنکه نزد بعضی دعا اولیٰ ترست از سکوت و نزد بعضے سکوت فاضل تر از دعاست
و تحقیق آنست که در بعضی احوال دعا فاضل تر از خاموشی ست و آن ادب ست و در بعضی احوال
خاموشی فاضل تر از دعاست و ہو الادب پس اگر در وقت دعا در دل بسطی زیاده یابد دعا اولیٰ تر
و اگر قبضی یابد سکوت اولیٰ تر و اگر نه بسطی زیاده یابد و نه قبضی اینجا دعا و سکوت ہر دو برابر است
پس درین وقت اگر بروی علم غالب بود دعا اولیٰ تر زیرا که دعا در نفس خویش عبادت ست و اگر
معرفت و حال غالب بود سکوت او را اولیٰ تر و معمول اکابر چنین بوده است که دعا و سوال بسیار
کنند و در افتتاح و اختتام آنها درود خوانند

جواہر: آنکه دعا گاہی بزبان قال بود چنانکه بزبان بطلبد حاجت خود را و گاہی بزبان
حال چنانکه عرض نماید حال خود را و گاہے بزبان تعریض چنانکه مدح و ثنا کند پروردگار خود را بصفات
کرم و احسان و جود و عطا این نیز در معنی دعاست زیرا که مدح و ثنا در حضرت کریم تعرض بعطا و سوال ست
و مراد بسکوت از دعا فوق آنست که در وی مجرد رضا و تسلیم ست و بعضی از عرفا دعا بزبان استعداد
نیز گفته اند و این فوق دعا بزبان حال ست و در سکوت نیز حاصل ست۔ و شرائط و ادب دعا اکل حلال
و صدق مقال و حضور وجد و عدم استعجال و ابتدا بحمد و ثنا حضرت ذو الجلال و صلوٰة و سلام و یکے
از آداب دعا رفع یدین ست و بسط آنها مقابل وجه و در بعضی روایات حذا منکبین و این
روایت اولیت دارد بر تفریق یدین و بسط آنها نه بہیئت اغتراف کذا فی المواہب و از
ابن عباس آمده که چون می نگریدیم ضم میکرد ہر دو کف خود را و میگردانید بطون آنہا را مقابل
وجه و گفته اند که ہر چند واقعه صعب تر رفع یدین بیشتر تا آنکه برداشت در استسقا محاذی
سر تا بالاے سر و مسح وجه بیدین نیز از آداب ست در غیر حالت نماز۔ مدارج

جواہر: حضرت محبوب سبحانی قدسنا الله تعالیٰ بسره العزیز میفرمایند دعا سه درجه دارد تصریح
و تعریض و اشارت تصریح چیزیست که بآن تلفظ واقع شود و تعریض دعائی ست مضمر در دعا
و قولے ست مضمر در قول و اشارت معنی ست مخفی در قول مثال تصریح قول حضرت موسیٰ علی نبینا
و آله و علیه السلام رب ارنی انظر الیک یعنی خداوندا تو خود را بمن بنما تا ترا ببینم و مثال التعریض
قول نبی ما صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه و سلم لا تکلنا علی انفسنا طرفة عین و مثال اشارت
قول حضرت ابراہیم علی نبینا و آله و علیه السلام رب ارنی کیف تحی الموتی بنما مرا چطور زنده میگردانی

مرده را اشارت باین ست که خود را ایمن نما۔

جوہر التماس کردند بجناب مستطاب سرور عالم صلی اللہ تعالے علیه وآله واصحابه وسلم که کدام دعا افضل ست فرمودند اللهم انی اسألك العفو والعافية والمعافات فی الدنیا والآخرة

جوہر ملک العلما مولوی عبد العلی قدس سره در شرح مثنوی معنوی میفرمایند که دعا بر چند وجه است گاهی باشتغال طبیعی می باشد چنانکه دعاء عوام وگاهی برای آن می باشد که داعے میدانند که اگر مصادف بقضا را نمند مستجاب میگردد وشاید این وقت قضا باشد وگاهی بانکشاف آنکه وقت قضا رسیده است آنزمان دعا می کنند مجاب میگردد وگاهی بانکشاف آنکه وجود این کار معلق بدعاء داعی ست پس دعا میکنند برای شفقت بر خلق واگر دعا نمیکرد مضرت مقدره میرسید وگاهی محض برای قیام بعبدیت که شان عبد تذلل ست واین داعی را از اجابت وعدم اجابت کاری نیست واین را اقسام ست یکی واجب ومامور به عموماً چنانکه در صلوة فاتحه است کردن آن ضروری ست دوم دیگر آنکه مسنون باشد عموماً چنانکه دعاء استسقا ست ودر صلوة کسوف وادعیه مسنونه صلوتیه وامثال آن این ادعیه نیز ضروریست برای اقامت سنت که عارف را از انهم گزیر نیست سوم دیگر ادعیه مندوبه بآن گاهی مشتغل می شوند وگاهی ترک میکنند ودیگر آنکه مامور شود بدعا بخصوصه در امر خاص پس بروی دعا کردن واجب ولازم ست چنانکه ایوب چون مبتلی شدند بوقت رسیدن وقت دعا کردند ودعاء نوح علیه السلم ودعاء موسی علیه السلم وسائر انبیا ودعاء آن سرور صلعم در سوزبار بر نصرت پس قسم اول از دعا آنکه باشتغال طبیعی ست از عارف نمیتواند شد وهمچنین دعا باحتمال آنکه شاید که وقت رسیده باشد وقسم اخیر از دعا که برای قیام بعبدیت است عارف را اشتغال باین ضروریست باقی ماندند دو قسم یکے بمعرفة رسیدن وقت کار ودیگر دعا برای شفقت بر عباد اللہ بعد علم بانکه بلا مقتضی بر عباد اللہ از دعاء اکل خواهد شد پس بعضے اولیا نظر بشفقت اینچنین دعا میکنند زیرا که در شهود این بزرگان آنست که ابا از دعا مقاومت با قهر الهی ست وشفقت بر عباد اللہ ضروریست وچون علم بایشان پیدا شد بآنکه از دعا زوال این مقتضے خواهد شد پس ابا از دعا مقاومت با قهر الهی ست پس البته دعا باید کرد وبرای اظهار عبدیت وتذلل واین قوم نیز اعلی اند واما آن بزرگان که مقام عبدیت را رسیدند وظاهر بالوهیت وبطن بعبودیت اند پس بصرف همت خود مقتضی را رفع می سازند وایشان مشتغل بدعا گاهی بیدون دعا صرف میکنند واین قوم انزل اند در مقام از قوم اول وبعضی اصلا دعا نمی کنند بانکه اللہ مالک است هرچه

خواہد در ملک خود بکند و گردانیدن قضا مارا نمیرسد و اینہا میدانند کہ ہرچہ مقتضی ست بطلب ستعداد
عبادست و بعض را علم حاصل میشود بیبودن استعداد آن باحوال کہ بر وی جاری می شوند
بعد تحقق آن احوال و بعض آنہا نند کہ اعیان با استعدادات مکشوف و معلوم وی ست
و ظاہرست کہ علم تمام اعیان علی التفصیل محال ست والا مساوی باحق گردد بلکہ او را علم بعین
معین ست چنانکہ علم عین خودش اگر این جامع است مر جمیع اعیان را چنانکہ عین آں سرورست
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم پس علم این عین متضمن ست مر علم جمیع اعیان را و آنچہ کہ
اقرب بجامعیت ست علم او موافق آنست و این از عنایت الٰہیہ ست بآن عارف خواہ علم اعیان
بکشف دعیان باشد و یا بوحی باشد پس این عارف کہ مکشوف الاعیان ست میداند کہ علم
اللہ بآن احوال کہ وارد میشود بران آن احوال اند کہ اعیان بران بودند در حال ثبوت وے
قبل وجود وی و این نیز میداند کہ حق عطا نخواہد فرمود مگر آنرا کہ عطا کرد عین او و آن احوال اند
کہ بودند این اعیان بران در حال ثبوت علمی او و این قسم اعلیٰ ست از عارفان و عالم بسر
قدرست و فرمود کہ آن دعا را ترک می کنند کہ بآن رفع مقتضے خواہد شد و ظاہرست کہ مقتضے
مرتفع نمی تواند شد بدعا مگر آنکہ در قضا باشد کہ عدم وقوع این مقتضے معلق بدعا است اگر
دعا نکنند این مقتضی واقع گردد پس این دعا ساد قضاء او شد پس بعض عارفان دعا را ترک
می کنند و مقتضی حق را اختیار می کنند و دران متلذذ می شوند و ارتفاع الم مقتضے نمی خواہند
مگر آنکہ حق باراده خود آنرا مرتفع کند و اما اگر ماسور شوند بدعا برائے رفع این مقتضی پس دعا
میکنند برائے امتثال امر چنانکہ از ایوب واقع شد کہ او صبر کرد و ہرگز دعا نکرد تا اینکہ وقت
ارتفاع آن بلا رسید و معلق بود بدعا ایوب و ماسور گشت بدعا آنزمان دعا کرد رسول علیہ السلام
فرمودند کہ دعا کنندہ و آمین گوینده ہر دو در اجر و ثواب شریک اند - رسول علیہ السلام فرمودند
کہ چون دعا کنند کفہائے ہر دو دست را کشادہ دارید و از دعا فارغ شوید ہر دو دست را بر روئے
فرود آرید چون دست بدعا بر داشتہ باشی چپ و راست نگری و باذکر حق تعالیٰ در دل نگذاری
و بآواز پست زاری بسیار کنی و کار بیہودہ نکنی و بدست بازی نکنی و بجائے نظر نکنی و چشم در پیش
داری و ہر دو دست را برہنہ کنی و آواز بلند نکنی کہ بوقت دعا آواز بلند داشتن معصیت ست
و در دعا اسجاع نکنی۔

جوہر بدانکہ وقت اجابت دعا وقت سحر و صبح ست و شب قدر و شب آدینہ و اول شب

از ماه رجب و درین ماه دعاها بسیار مستجاب شوند و چهار شب درین ماه ایں بزرگ است
یکی اول شب دوم شب آدینه اول سوم شب پانزدهم چهارم شب بست و هفتم که شب معراج ست و
شب برات و شب عرفه و هر دو شب عیدین و در حدیث شریف وارد است که چون نیم شب یا دو ثلث
شب می گذرد فرود می آید فرشته بحکم جناب خداوند تعالی و میگوید که هست خواهنده تا که داده شود
مر ویرا و هست خواهنده تا اجابت کرده شود مر ویرا و هست آمرزش خواهنده تا آمرزیده شود مر
ویرا همین نوع ندا میرود تا صبح و روز جمعه و روز عرفه و روز عاشوره و بعد بانگ نماز و بعد از سنتین
آن و بوقت اقامت گفتن و وقت خطبه خواندن و دعای نزدیک ماه نو دیدن و دعاے
نزدیک آنکه دو سپاه روی بروی آرند و بوقت باران باریدن و در آخر فریضه‌ها سه نماز و در عقب
صدقه که به نیت صادق بود و وقتیکه آب در چشم آید که آن نشان اجابت ست و بیشتر از زوال مرویست
که بعد از نماز دیگر تا غروب وقت اجابت دعاست و مرویست که حضرت سیدة النساء رضی الله تعالی
عنها در روز جمعه بعد از نماز دیگر وقتیکه آفتاب نیمی غروب کردی دعا فرمودے و حضرت
ام المومنین عائشه رضی الله تعالی عنها کسی را تعین کردی روز جمعه وقت غروب تا مرا خبر کند
همین که وقت غروب شدے خبر میکردند مشغول می شدند و دعای برادر مر برادر را در غیبت و
نشنود و دعای بیمار و دعای مادر و پدر و دعاے فرزند مر مادر و پدر را و دعای مسافر و دعاے
امام عادل و دعای کسی که در سجده باشد و دعاے اند. و نگین و دعای غائب مر غائب را و دعای
بیچاره و دعای ستم رسیده و حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم میفرمایند
بپرهیزید از دعای کسی که او را فریادرسے نباشد جز حضرت حق سبحانه و تعالی و مستجاب نشود
دعاے قومی که راضی باشند از زنان خود دست کردن خلخال با آواز یا کسی را از آن بدخلق
بدکار باشد و توبه نکند و با وجود این او را طلاق ندهد یا در ذمه وی حق مسلمان باشد با وجود
قدرت ندهد یا بدهد مال بنادانان که اسراف کنند یا در خانه وی خمر باشد یا در عقب جنازه خنده کند
یا بر وے زکوة یا صدقه واجب بود و ندهد یا لقمه از حرام خورد یا مادر و پدر را آزار دهد.
و در حدیث وارد است که دعا مستجاب ست تا آنزمانیکه بقطعیه رحم نگفته باشد. یا چنین گفته باشد
که دعا کردم و مستجاب نشد بلکه می باید که یکبار دعوت کند اگر مستجاب نشد بار دیگر دعوت کند
البته شود و اگر در کرت سوم هم مستجاب نگردد باید که سه روز روزه دارد و منتظر مقصود دعوت خود
باشد و اگر هم نشد همان اسم را با اسم دیگر که مربی آن حاجت بود او را دعوت کند. شرح اسماء حسنی

جوہر در حصن حصین بیان احوال اجابت دعاست عند النداء بالصلوٰة وبین الاذان والاقامة وبعد الحیعلتین لمن نزل به کرب او شدة وعند الصف فی سبیل اللہ وعند التحام الحرب بعضها بعضا ودبر الصلوات المکتوبات وفی السجود وعقیب تلاوة القرآن ولاسیما الختم خصوصا من القاری وعند شرب ماء زمزم وحضور عند المیت وصیاح الدیکة واجتماع المسلمین وفی مجالس الذکر وعند قول الامام ولا الضالین وعند تغمیض المیت وعند اقامة الصلوٰة بعضی مشائخ طریقت میفرمایند که در ساعتیکه میان ظهر وعصر وقت اشرف ومحل استجابت ست درینوقت مشغول باشد آنحضرت صلی اللہ تعالے علیه وآله واصحابه وسلم روز جنگ خندق این دعا فرمود یا صریخ المکروبین ویا مجیب المضطرین اکشف همی وغمی وکربی تری ما نزل بی وباصحابی واستجاب شد.

جوہر بدانکه در اجابت دعا که ان لبیک من اللہ ست تاخیر نیست و اجابت دیگر است وحاصل شدن مطلوب دیگر حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم میفرمایند که چون بنده زبان بطلب بگشاید ودر دعا گوید یا رب حضرت خداوند تعالے بی تاخیر فرماید که لبیک یا عبدی ومعنی لبیک از حق تعالے اجابت کردن ست وداون عطا لیکن ظاهر شدن آن موقوف وقت ست تا حق تعالی را خواست آن نبوده باشد که چیزے به بنده دهد در دل وے داعیه آن طلب پیدا نکند۔ اجابت دو نوع ست یکی لبیک من اللہ وآن در مقابل گفتن یا رب بود و یکے بر آمدن حاجت که در عرف اجابت آنرا گویند اول واجب الوقوع است بمقتضاے حدیث مذکور وفائده آن دهد که برامدمرا دعا چلا گا واجلا مصدق او شود وثانی ممکن الوقوع ست اگر مجیب بلبیک مصلحت بنده دران داند وبیند والا ممتنع الوقوع است وعین اجابت ست که در رسانیدن آن بوی عین مضرت ست مر بنده را وبنده نمیداند. قائل را از خواست چاره نیست یا بزبان قال یا بزبان حال یا بزبان استعداد که آن نزد عارف افصح ست از زبان قال وحال۔ بزبان حال چون استادن فقیر برابر غنی از براے آنچیزے که او راست از متاع دنیوی یا مانند حاضر شدن گربه خموش بر سر سفره بلکه آنچه لسان حال خواهد لسان قال نتواند خواست و در حالت جوع وعطش وزبان استعداد چنانچه در سوالات با سماء الٰہی تامل کن که الخالق والرازق واللطیف والقهار وغیره هر یکی بزبان استعداد خود مر آن چیزے را که مقتضیات ایشان ست از حق تعالی درخواست میکنند که کما لاتیکه مارا داده از بطون بظهور رسان خالق میطلبد که مخلوق پیدا کن ورازق میگوید

که مرزوق ہمین رسان تا کمال من کان خالقیت ورازقیت ست در وی بظهور رسد و ہمچنان سوالات اعیان ثابته از حق تعالی که مارا بوجود ذات خارجیه پیدا کن تا کمالاتے که بی واسطه ما را عطا فرموده ظاہر گردد واگر سوالات حال واستعدادات نباشد ہیچ موجودے بوجود خارجے ظهور نکند چه حضرت ذات حق تعالی بذاته غنی ست از عالم وعالمیان

جواہر حضرت ... سره روایت کرده اند از حضرت انس رضی الله تعالی عنه که جناب مستطاب سرور عالم صلے الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم عیادت کرد مردے را از مسلمین درحالیکه ضعیف گشته بود وشده مثل بچه طائر پس فرمودند جناب نبوت مآب صلی الله تعالے علیه وآله واصحابه وسلم آیا تو بودی که خواستی جناب مستطاب حق سبحانه وتعالے را چیزے وسوال میکردی جناب حق تعالے را بآن چیز التماس نمودآرے بودم که می گفتم ای الله تعالے هر چیزے که عقاب خواهی کرد مرا بآن در آخرت تعجیل کن برای من آنرا در دنیا پس فرمودند حضرت باعظمت صلے الله تعالے علیه وآله واصحابه وسلم سبحان الله تو آنرا طاقت نداری آیا چرا نگفتی ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار ای رب ما را بده در دنیا حسنه و در آخرت حسنه و نگاه دار مارا از عذاب آتش راوی گوید که او دعا کرد جناب مستطاب حق سبحانه وتعالے را باین دعا پس شفا داد جناب خداوند تعالے آنرا باین دعا پس دریاب ازین حدیث شریف که دعا بوقوع عذاب جائز نیست وظاهرست که این مقاومت با قہر الہی وغضب الہی ست بلکه مقاومت با اوست پس باید که دعا بارتفاع عذاب کند

جواہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالے بسره المبارک فرمودند که بنده وقت دعا ہیچ معصیتے که کرده باشد پیش حاضر ندارد و نه ہیچ طاعتے زیرا که اگر طاعت پیش دل آرد آن عجب باشد و دعا مستجاب نشود واگر معصیتے پیش دل آرد در اتفاق دعا سستی آرد پس وقت دعا نظر خاص برحمت جناب حق سبحانه وتعالے می باید داشت وموقن می باید بود که البته این دعا مستجاب ست انشاء الله تعالے و فرمودند که وقت دعا ہر دو دست کشاده باشد و برابر سینه و ہمچنین ہم آمده است که ہر دو دست متصل یکدیگر باشد و نیک بلند باید داشت ہمچنین که گوئی ہمین زمان در دست او چیزی خواہد انداخت و فرمودند که دعا قبل از نزول بلا باید کرد و فرمودند که چون بلا نازل می شود دعا از فرود بالا می رود و ہر دو در ہوا یکجا می شوند و تعارض اگر دعا را قوتی باشد

بلا را باز گرداند وگرنه بلا فزود آید وملائم این حکایت فرمودند که در انچه خروج کفار تاتار شد چون ایشان
و نیشاپور رسیدند بادشاہی که آنجا بود کسی نزد شیخ فرید الدین عطار قدس سره فرستاد که دعا کن
جواب دادند که وقت دعا گذشت وقت رضاست یعنی بلاے جناب حق سبحانه وتعالیٰ نازل شده است
رضا باید داد بعد ازان فرمودند که بعد از نزول بلا ہم دعا باید کرد اگرچه بلا دفع نشود صعوبت بلا کم شود

جوہر صاحب یقینی فرمود که جناب مستطاب خداوند عالم دعاء ابلیس اجابت فرمود قال
رب فانظرنی الیٰ یوم یبعثون ۰ قال فانک من المنظرین ۰ الیٰ یوم الوقت المعلوم ۰
از ینجا امیدہاست خداوندے که دعاء ابلیس اجابت فرماید چون مومن عاصی حضرت او سبحانه را
بخواند کے نا امید کند

جوہر عطاہای حضرت خداوند تعالےٰ دو قسم ست ذاتیه و اسمائیه اگر مبداء آن ذات است
بے واسطه عطاء ذاتی و فیض اقدس گویند چنانچه حضرت خداوند تعالےٰ از مقام احدیت از ذات
خود بذات خود فیضی فرستاد که اعیان و استعدادات بآن حاصل شدند و اگر منشاء آن عطا
اسمی یا صفتے از اسما و صفات حضرت حق تعالیٰ باشد عطاء اسمائیه گویند چنانچه اسم منعم یا منتقم از حضرت
خویش نعمتی یا نقمتی بکسی که مستوجب آن باشد برساند و تمیز میان این ہر دو عطا اہل از ذوق میکنند
و از عطایا بعضی آن باشد که بنده آنرا بزبان خواہد در کار معین مثلاً گوید اللهم ارزقنی علماً نافعاً
یا بزبان بخواہد غیر معین چنانکه گوید اللهم ارزقنی خیر الدنیا والآخرة یا طلب بزبان حال
یا زبان استعداد باشد خواه که عطایا ذاتیه باشد یا منح اسمائیه سوال معین یارب مرا
فلان چیز بده و غیر معین یارب انچه مصلحت من درانست بمن ده و از بہر ہر جزوے از ذات خود
خواه لطیف روحانی و خواه کثیف جسمانی چون قلب و روح و عقل یا چشم و گوش و زبان سائلان
بزبان قال از مالک ذو الجلال دو گروه اند گروہے از حق تعالےٰ چیزے بطلبند و ملتمس خود بخواہند
وحال آنکه ہنوز وقت رسیدن آن مطلوب بایشان نرسیده است و خواہنده از سر امور مرموز واقف نیست
غافل ست پس سوال و پیش از وقت بی حصل و گروہے میدانند که در دفائن خزائن حضرت حق تعالےٰ
ایشان را ذخیره در روزیست که رسیدن آن بایشان متوقف ست بخواست ایشان یا آنکه میدانند
که در خزائن حضرت حق تعالےٰ برای طائفه چیزے مدخرست که بی خواست بظهور نخواہد رسید این
علم باعث ایشان میگردد بسوال و طلب چنین سائل را سائل احتیاطی خوانند و چنان سوال را
سوال احتیاط گویند - اگر در علم حضرت خداوند تعالیٰ مسئول او از ان قبیل باشد که وصول آن

بسائل موقوف سوال ست و در استعداد قبول آن داده باشد موجود گردد والا فلا - پیر طریقت حضرت
عبداللہ انصاری قدس سره فرموده اند اگر نخواستے داوندادے خواست انتہی یعنے اگر سائل را استعداد
آن مطلوب ستے که اگر نه استعداد باعث سائل گشتے بسوال ہرگز سوال از وی بصدور ظهور نرسیدے
طائفه اند از اہل حضور که نمی دانند که در ہر وقتی استعداد ایشان مقتضی چیست تا سوال برمنوال
استعداد کنند و طائفه از اہل حضور در ہر وقتی مراقبه بجہت دانستن استعداد خود کردند و بر ایشان
مکشوف گردد که حضرت حق تعالی دران زمان ایشان را چه عطا فرموده است و این را استعداد
جزوی گویند در زمانے معین از ہر امرے معین و دانند که قابل آن چیز گشتند. الا با آن استعداد جزوی
دران زمان و اہل حضور دو گروه اند طائفه از قبول خود و آنچه قابل آن گشته اند بدانند که استعداد
ایشان در ازل چه بوده و این ازان طائفه که از اثر بموثر سفر کنند و طائفه دیگر از استعداد خود
بدانند آنچه قابل آن خواہد بود و بایشان خواہد رسید و این طائفه ازان قبیل اند که از موثر بظهور
اثر آیند و این گروه از استعداد خود بدانند که چه چیز را قابل اند اتم و اکمل و اجل و افضل اند از
گروه اول چرا که چنین کس را تا دو معرفت حاصل نگردد باین مقام واصل نشود یکی آنکه معرفت
عین ثابته خود حاصل کند دوم آنکه احوال خود در ہر زمانی بداند و چنین کامل بتکمیل غیر مشغول تواند بود
که اعیان غیر و احوال غیر نیز ہم مطالعه تواند کرد -

جوہر بدانکه احادیث در مذمت سوال کردن و گدائی کردن بسیار آمده و حضرت شیخ عبدالحق
محدث دہلوی قدس سره در مدارج النبوت میفرمایند که حرام ست سوال کردن مر کسی را که نزد وے
قوت یوم ست اگر قوت یوم نداشته باشد یا چیزے ندارد که بدان ستر عورت کند حلال ست سوال کند
و فقیرے که او را قوت یوم حاصل باشد یا قادر ست بر کسب حرام ست مر او را سوال و اتفاق دارند
علما بر نہی از سوال و اختلاف دران ست که حرام ست یا مکروه به سه شرط اول آنکه خوار نکند نفس خود را
و الحاح نکند در سوال و ایذا نکند بر مسئول عنه و اگر یکے ازین سه شرط مفقود گردد حرام ست باتفاق
و منقول ست از حضرت ابن المبارک رضی الله تعالی عنه که فرمودند خوش نمی آید مرا که سائل لوجه الله
سوال کند داده شود بوے چیزے زیرا که دنیا خبیث ست و چون لوجه الله جل شانه طلبید تعظیم کرد چیزی را
که تحقیر کرده است او را حضرت خداوند تعالی پس داده نشود بجہت زجر و منع و اگر گوید بحق خدا و بحق محمد
صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم واجب نمی گردد بر مسئول عنه دادن و کسی که گرفت چیزے را
باظہار حاجت بدروغ مالک نمی گردد آنرا و ہمچنین کسی که گوید بدروغ که من علوی ام و اگر یکے را

جهت صلاح بدهد وی در باطن ارتکاب معصیت کند و اگر بداند او را معطی نمیدهد نیز مالک نمیگردد
و حرامست بروی و واجبست رد وی بر مالک و همچنین چیزے که داده شود کسی را بجهت بد زبانی
وی یا شر سعایت وی حرامست بروی و اگر فقیرے بیاید برائے سوال و خواهد که دست مسئول عنه
(غمازی و بدگوئی ۱۲)
را ببوسد تا چیزے بوی بدهد مکروهست و افضل آنست که مسئول عنه دست بوی ندهد بقصد
منع و زجر و نباید داد سائلے را که طبل زده بر درها مے گردد و مطرب از همه افحش ست

جوهر اعمال دو قسم اند ظاهره چون صلوة و تلاوت و ذکر و باطنه چون محاضره و مراقبه و محاسبه ترتیب
اعمال چنانست که تا ممکن بود میان اعمال ظاهره و باطنه جمع کند اول صلوة را مقدم دارد پس
تلاوت پس ذکر بشرط حضور دل و مراقبه باطن و اگر جمع ممکن نبود بسبب کلالت و ملالت از عمل
ظاهر بر عمل باطن اکتفا کند

جوهر در مزرع الحسنات مذکورست که دلائل الخیرات بغایت مقبول ست بجناب رسالت مآب
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و علامت قبول آن کثرت قراءت ویست اکثر اوقات در
اماکن بابرکات خصوصاً در حرمین شریفین و بجوار روضهٔ منوره سید الکونین و مولف این کتاب
قطب فلک فضل و کمال مرکز دائره شرف و اجلال سلاله خاندان نبوی سید حسینی مولانا سیدی ابو عبدالله
بن سلیمان جزولی در شهر فاس که از بلاد مغرب ست تحصیل علوم کمالات نموده و در آن شهر مقتدائے
(بلد عظیم بالمغرب ۱۲)
اکابر و علماء کرام بوده و در آنجا دلائل الخیرات تالیف نموده و کسی از اهل عداوت ایشان را زهر داد
پس رحلت فرمودند شانزدهم ربیع الاول سنه هشت صد و هفتاد از هجرت و در شهر سوس دفن کردند
و بعد از هفتاد و هفت سال نقل نمودند بجانب مراکش و در ریاض العروس دفن کردند و چون
برائے نقل از قبر بیرون نمودند یافتند همچنانکه دفن کرده بودند و مردم در مراکش برائے زیارت
قبر شریف ایشان ازدحام می نمایند و فیض ظاهر و باطن می یابند و ثابت شده است که از
قبر مبارک ایشان بوی مشک می آید و بمشام صلحا میرسد

جوهر منقول ست از حضرت شیخ ابراهیم تیمی قدس سره که روزے در پس خانه کعبه ادامها الله
تعالی شرفاً نشسته بودم که حضرت خضر علی نبینا و آله و علیه السلام تشریف آوردند و فرمودند مسبعات عشر
که از جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بمن رسیده است هر روز قبل از طلوع
و غروب آفتاب بخوانی و الا همه عمر خود یکبار تنها بسند است من از ثواب آن سوال کردم فرمودند
که جناب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ترا در خواب خواهند فرمود عرض کردم

که چیزے عنایت شود تا از شرف رویة مشرف شوم فرمودند که بعد از نماز مغرب با هیچکس سخن نگوئی
و بعد از نماز خفتن دو رکعت بگذار و در هر رکعت بعد فاتحه هفت بار سورهٔ اخلاص بخوان و بعد از
سلام سجده کن و در ان هفت بار بگوئی سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر
و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم بعده سر بردار و بگو یا حی یا قیوم یا ذا الجلال
و الاکرام یا ارحم الراحمین یا رحمن الدنیا و الآخرة و یا رحیمهما و یا اله الاولین و
الآخرین و الاول قبل کل شیٔ و الآخر بعد کل شیٔ یا رب یا رب یا رب
یا الله یا الله یا الله یا رحمن یا رحیم بعده برخیز و هر دو دست برآر و آنرا که نشسته خوانده
استاده بخوان و بر پهلوے راست روی بقبله بخسپ و تا آنگاه که در خواب شوی درود بخوان
من اینهمه بجا آوردم در خواب دیدم که فرشتگان مرا بآسمان بردند و بهشت را نمودند دران کوشکے
دیدم از یاقوت سرخ و کوشکے از زمرد و کوشکے از مروارید و در هر کوشکے کنیزکان حور العین بقیاس
نشسته اند و در وهاے ایشان از آفتاب تابنده تر ست پرسیدم که این کوشکها و حوران کراهستند
گفتند آنکس را که این عمل کند بعده مشرف شدم بشرف رویة حضرت سرور عالم صلی الله تعالے
علیه و آله و اصحابه و سلم و التماس نمودم که حضرت خضر میفرمودند که مسبعات عشر از جناب سرور عالم
صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه و سلم شنیده ام فرمودند که همه حق ست و صدق پس عرض کردم
که عامل این را چه ثواب باشد فرمودند که جناب مستطاب حق سبحانه و تعالے جمله گناه او را بیامرزد
و ببیند بهشت را و بردارد جناب خداوند تعالے از وی غضب خویش و بفرماید فرشتهٔ شمال را که
تا یکسال هیچ گناه او ننویسد و عمل نکند این را مگر کسے که جناب خداوند تعالیٰ او را نیکبخت آفرید
و ترک نیارد این را مگر کسے که بدبخت آفرید پس حضرت ابراهیم تیمی بعد از دیدن خواب چهار ماه
بزیستند حضرت ایشان را بطعام و شراب دنیا حاجت نشد از انکه طعام و شراب بهشت خورده بودند
و بعضی میفرمایند که قادر نشود بر خواندن مسبعات عشر مگر کسے که او از اهل بهشت باشد و هر که مدام
خواند در حفظ و امان حضرت خداوند تعالے باشد و از دنیا نرود تا مقام خود در بهشت بخواب نه بیند
و نمیرد تا طعام بهشت نخورد و مسبعات عشر براے برآمدن حاجات و مهمات دینی و دنیوی نیز آمده است
سوای آنکه دوام خواند و مسبعات عشر ده چیز ست که هر یکے را مع تسمیه هفت بار خوانند بدین ترتیب
اول سوره فاتحه دوم سورة الناس سوم سورة الفلق چهارم سورهٔ اخلاص پنجم سورة الکافرون
ششم آیة الکرسی هفتم سبحان الله و الحمد لله تا علی العظیم بعده یکبار عدد ما علم الله

وزنتہ ما علم اللہ و ملأ ما علم اللہ ہشتم اللھم صل علی محمد عبدک وحبیبک ونبیک ورسولک النبی الامی وعلی آلہ واصحابہ وبارک وسلم نہم اللھم اغفرلی ولوالدے ولمن توالد وارحمھما کما ربیانی صغیرا وکبیرا اللھم اغفر لجمیع المومنین والمومنات والمسلمین والمسلمات الاحیاء منھم والاموات برحمتک یا ارحم الراحمین دہم اللھم یارب افعل بی وبھم عاجلا واجلا فی الدین والدنیا والآخرۃ ما انت لہ اہل ولاتفعل بنا یا مولنا ما نحن لہ اہل انک غفور حلیم جواد کریم ملک بر رؤف رحیم و در شرح رسالہ مکیہ مذکورست کہ حضرت شاہ مینا قدس سرہ میفرمودند کہ از عوارف واوراد حضرت شیخ بہاء الدین قدس سرہ معلوم شد کہ بعد فاتحہ معوذتین خوانند و بعدہ اخلاص و بعدہ کافرون و بعد ازان آیۃ الکرسی و از ارشاد حضرت شیخ عبد اللہ یافعی قدس سرہ معلوم شد کہ بعد فاتحہ آیۃ الکرسی خوانند بعدہ کافرون بعدہ اخلاص بعدہ سورۃ الفلق بعدہ سورۃ الناس و باقی علی حالہ پس حضرت ایشان بجہت رعایت قولین بعد بامداد چنانچہ در ارشاد مذکورست میخواندند و بعد عصر چنانکہ در عوارف و اوراد ست و طالبان را نیز ہمبرین طریق می فرمودند و میفرمودند ہر کہ بعد مسبعات عشر بست و یکبار یا جبار گوید بدست ظالمی گرفتار نشود و حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہ تنہم بحکم حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در آخر مسبعات عشر شمش شمش بااین ہر دو دعا زیادہ میخواندند اللھم اہدنی برفعتک یا رافع وتوفنی مسلما واکتنی بالصالحین و بعضے بعد مسبعات عشر سہ بار خوانند سبحان اللہ الحنان المنان سبحان اللہ العلی الدیان سبحان اللہ الشدید الارکان سبحان اللہ فی کل مکان سبحان من لا یشغلہ شان عن شان سبحان من یذہب باللیل ویاتی بالنہار و بوقت غروب گوید سبحان من یذہب بالنہار و یاتی باللیل و یکبار گوید سبحان اللہ وبحمدک علی حلمک بعد علمک سبحان اللہ وبحمدک علی عفوک بعد قدرتک سبحان من لہ لطف خفی فسبحان اللہ حین تمسون وحین تصبحون ولہ الحمد فی السموات والارض وعشیا وحین تظہرون یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی ویحیی الارض بعد موتہا وکذلک تخرجون سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین فللہ الحمد رب السموات ورب الارض ولہ الکبریاء فی السموات والارض وہو العزیز الحکیم والحمد للہ نحمدہ ونستعینہ ونستغفرہ ونومن بہ

و در بعضی نسخہ ... [illegible]

ونتوکل علیہ ونشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ ونشہد ان محمدا عبدہ المصطفےٰ ورسولہ المجتبیٰ ارسلہ بالہدیٰ ودین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ ولو کرہ المشرکون من یہدی اللہ فلا مضل لہ ومن یضللہ فلا ہادی لہ نعوذ باللہ من شرور انفسنا ومن سیئات اعمالنا ۔ ہر بعد سبعات عشر ہفت بار این دعا بخواند ۔ اللہم احینی محبا لک واحشرنی تحت اقدام کلاب احبائک وبعد دوگانہ تحیت وضو این دعا بخواند ۔ اللہم احینی محبا لک وامتنی محبا لک واحشرنی تحت تراب اقدام کلاب احبائک حضرت خداوند تعالےٰ وی را محبت خود اسیر گرداند

جواہر در فوائد الفواد مذکور است کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالےٰ بسرہ المبارک فرمودند کہ شبے حضرت شیخ الاسلام فرید الحق والدین قدس سرہ را درخواب دیدم مرا فرمودند کہ بعد از نماز عصر سورۃ النبا پنج بار بخوان چون بیدار شدم آن فرمان بجا آوردم در تفسیر دیدم ہر کہ بعد از نماز عصر ہر روز پنج بار سورۃ نبا بخواند اسیر حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ شود مسمی اسیر اللہ تعالےٰ یعنی ہر کہ بمحبت کسی گرفتار شود گویند فلانی اسیر فلانے شدہ است اینجا ہم این معنی مراد است یعنی اسیر محبت حضرت حق سبحانہ وتعالےٰ شود و بعد از اتمام این فائدہ حاضران را فرمودند کہ شما ہم برین باشید

جواہر ہر کہ برائے محبت حضرت خداوند تعالےٰ وقت صبح این سہ آیات سہ بار بخواند بمراد رسد فسبحن اللہ حین تمسون وحین تصبحون ٥ ولہ الحمد فی السموات والارض وعشیا وحین تظہرون ٥ یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی ویحیی الارض بعد موتہا وکذلک تخرجون

جواہر ہر کہ برائے محبت حضرت خداوند تعالےٰ سورۃ النصر بست و پنج بار مداومت نماید بمقصود رسد ۔

جواہر بعد ہر فرض یکبار آیۃ الکرسی تا خالدون متصل سلام بخواند و یکبار ومن یتق اللہ یجعل لہ مخرجا تا قدرا و یکبار سورۂ فاتحہ و سہ بار سورہ اخلاص و سہ بار درود و بجانب آسمان دم کند جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالیٰ جان او را بے واسطہ ملک الموت قبض نماید و بمجرد مردن داخل بہشت شود و در دنیا روزیے او فراخ باشد و از سکرات موت آسانی یابد و در قبر راحت بیند

جواہر حضرت امام ابو القاسم قشیری قدس سرہ در رسالۂ خود این دعا آوردہ اند اللہم

یا ودود یا ودود یا ودود یا ذا العرش المجید یا مبدئ یا معید یا فعال لما یرید اسالک
بنور وجهک الذی ملأ ارکان عرشک وبقدرتک التی قدرت بها علی
جمیع خلقک وبرحمتک التی وسعت کل شئ لا اله الا انت یا مغیث اغثنی یا مغیث
اغثنی یا مغیث اغثنی و شاہ کلیم اللہ دہلوی قدس سرہ این فوائد بران زیادہ کردہ اند
اغثنی اغثنی اغثنی بفضلک اغثنی بجودک اغثنی برحمتک اغثنی برافتک اغثنی
بلطفک اغثنی بجمیع اسمائک وصفاتک وجمالک وجلالک یا غیاث المستغیثین
پنجاہ ویک بار در مجلس واحد برائے کشف کروب و دفع ہموم نافع است و بتجربہ آمدہ

جوہر سورۃ النصر برائے سلامت ایمان ہر روز سہ بار بخواند یا سورۃ التکاثر سہ بار
و سورۃ البقرہ ہم ہمین حکم دارد و قرائت سورۂ ق ہم ہمین حکم دارد ۔ سورۂ مائدہ بجہت
عاقبت بخیر دویست و پنجاہ بار بخواند یا سورۂ ہود چہل و پنجاہ بار یا سورۂ والضحیٰ
ہزار بار یا سورۃ الزمر صد بار و اگر سورۃ الزمر در شب جمعہ بخواند از ہول قیامت ایمن بود

جوہر سورۃ الحدید برائے حفظ ایمان چہل و یکبار بخواند۔

جوہر سورۂ والنازعات بجہت آسانی موت بست و یکبار یا ہفتاد بار بخواند۔

جوہر سورۃ الجاثیہ برائے آسانی سکرات موت سہ بار بخواند یا سورۃ الدخان سہ بار

جوہر سورۃ الزمر بجہت عاقبت بخیر صد بار بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۃ الجاثیہ بخواند حضرت خداوند تعالےٰ در روز قیامت وقت حساب
ہم عیبہائے او را بپوشد

جوہر سورۃ الملک برائے روشنائی قبر چہل و یکبار بخواند یا سورۂ عبس
بست و یک بار

جوہر چون میت را در گور نہد و بپوشد سورۃ الملک بخواند حضرت خداوند تعالےٰ
جواب و سوال بر و آسان فرماید

جوہر سورۃ الحاقہ بجہت آسانی سوال قبر ہفتاد و یکبار بخواند ۔

جوہر تلاوت سورۂ واقعہ بر سر قبرے موجب خلاص از عذاب قبر است ۔

جوہر ہر کہ سورۃ النبأ بعد از نماز عصر مداومت نماید از عذاب قبر خلاص یابد۔

جوہر سورۃ البلد بجہت آنکہ روز قیامت در امان جناب حق سبحانہ و تعالیٰ باشد

چہل ویک بار بخواند۔

جواہر سورۂ والمرسلات بجہت آنکہ جناب مستطاب حق سبحانہ وتعالے فرد اور زمرۂ صادقان برانگیزاند صد بار بخواند۔

جواہر سورۃ القیمہ براے آسان شدن حساب روز قیامت ہر شب جمعہ سہ بار بخواند۔

جواہر گناہگار روز پنجشنبہ بست ویکبار سورۂ مزمل بخواند حضرت خداوند تعالی او را بیامرزد

جواہر در صلوۃ گفتن بر حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم خصوصاً در روز جمعہ و در شب آن وعدہ نا بسیار آمدہ است واندکہ آن درود گفتہ اندکہ ہشتاد بار بگوید چنانکہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند ہرکہ درود بگوید بر من در روز جمعہ ہشتاد بار حضرت حق سبحانہ وتعالے گناہ ہشتاد سالہ وے بیامرزد۔

جواہر ہرکہ در روز عاشورا بروح کسی چہار رکعت نماز بگذارد در ہر رکعت بعد از سورہ فاتحہ سورہ اخلاص پانزدہ بار بخواند حضرت خداوند تعالے آن بندہ را بیامرزد و گور او را پر نور گرداند و عذاب از وی برگیرد و گذارندہ این نماز را ثواب صد شہید عطا فرماید پس بگذارد این نماز را بروح پر فتوح حضرت امیر المومنین امام حسن و حضرت امیر المومنین امام حسین علیہم السلام اجر عظیم یابد۔

جواہر سورۂ مجادلہ براے کفارہ گناہان چہل ویکبار بخواند۔

جواہر سورۃ التغابن براے آمرزش گناہان در روز جمعہ چہل ویکبار بخواند۔

جواہر سورۃ الکوثر بجہت یافتن آب کوثر ہزار بار بخواند۔

جواہر در فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالی بسرہم فرمودند کہ ہرکہ بعد از نماز عصر سورۂ حم وسورۂ والنازعات بخواند جناب خداوند تعالے او را در گور نگذارد و او در گور نباشد مگر مقدار یک وقت نماز بعد از ان چشم پر آب کردند و فرمودند کہ کسی کہ در گور نماند چگونہ باشد فرمودند آنچنان باشد کہ روح بکمال میرسد چون روح کامل شد قالب را جذب کند

جواہر در خبر ست ہرکہ روغن در سر انداز اول ابروہا را چرب کند از صداع ایمن شود۔

جواہر چون خواہد کہ نیکی دنیا وآخرت او را بدہند واز آتش برہد این آیۃ بسیار خواند ربنا آتنا فی الدنیا حسنۃ وفی الآخرۃ حسنۃ وقنا عذاب النار۔

جوہر چون خواہد کہ در ہمہ احوال صابر باشد قدمش در کارہا ثابت بود و دشمنان بدوے ظفر نیابند این آیۃ بخواند ربنا افرغ علینا صبرا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکافرین

جوہر چون خواہد کہ با دوستان جناب حق سبحانہ وتعالی جمع شود این آیۃ بخواند ربنا انک جامع الناس لیوم لاریب فیہ ط ان اللہ لایخلف المیعاد

جوہر ہر کہ خواہد کہ اعمال او بشرف قبول آراستہ باشد این آیت بسیار خواند ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم

جوہر ہر کہ این آیت بسیار خواند جناب خداوند تعالے او را با نیک مردان دارد و رنج در عرصات قیامت نہ بیند ربنا وآتنا ما وعدتنا علی رسلک ولا تخزنا یوم القیمۃ انک لاتخلف المیعاد

جوہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہر درد را دارو ہست و داروی گناہ نیست مگر استغفار و فرمودند ہر کہ استغفار نگوید روزی دو بار ظلم کردہ باشد بر نفس خود وحضرت عبد اللہ عمر رضی اللہ تعالے عنہ فرمودند کہ شمردیم کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم صد بار فرمودند رب اغفر لی وتب علی انک انت التواب الرحیم ودر حدیث آمدہ است کہ حضرت خداوند تعالے عادت نکرد اند بندہ را بگفتن اللھم اغفرلی وتب علی مگر آنکہ نشان ست کہ او سبحانہ وتعالی میخواہد کہ و را بیامرزد و در حدیث ست ہر کہ بگوید استغفر اللہ واتوب الیہ بصدق از دل آمرزیدہ شود گناہان او اگرچہ رجوع کند باز بران گناہ و در حدیث ست ہر کہ بگوید استغفر اللہ الذی لا الہ الا ھو الحی القیوم واتوب الیہ آمرزیدہ شود گناہان او

جوہر در حدیث ست ہر کرا نبود چیزے کہ بصدقہ بدہد پس او استغفار گوید مر مومنین و مومنات را کہ آن صدقہ است

جوہر سید الاستغفار ماحی ذنوب وجالب رزق ست و فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کسی کہ بگوید سید الاستغفار را بطریق ایقان در روز و بمیرد پیش از انکہ شام کند در آید در بہشت وکسی کہ بگوید در شب و بمیرد پیش از انکہ صبح کند در آید در بہشت وحضرت ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ این استغفار در عقب ہر نماز وظیفہ میخواندند بعد از نقل حضرت ایشان را در خواب دیدند پرسیدند کہ جناب حق سبحانہ وتعالی با شما چہ کرد فرمودند کہ بیامرزید و بہشت روزی گردانید از برکت این استغفار وسید الاستغفار اینست اللھم انت ربی لا الہ الا انت خلقتنی وانا عبدک وانا علی عہدک ووعدک

ما استطعت اعوذ بک من شر ما صنعت ابوء لک بنعمتک علی وابوء بذنبی فاغفر لی فانہ لا یغفر الذنوب الا انت ودر روایتے قول اعوذ بک من شر ما صنعت در آخر آمدہ۔

جوہر استغفر اللہ ذو الجلال والاکرام من جمیع الذنوب والآثام ہر کہ در ماہ رجب این استغفار ہزار بار بخواند آمرزیدہ شود۔

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث دہلوی قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ یکی از وردہاے مشہور کہ بعد از نماز صبح ونماز مغرب آمدہ آنست کہ پیش از آنکہ کلام کند ودر روایت پیش از آنکہ بگرداز نماز دو تاکند پایہارا دہ بار بگوید لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شئ قدیر در اثبات حسنات ومحو سیات ورفع درجات اثر عظیم دارد وحضرت شیخ سعد الدین قدس سرہ در شرح رسالہ مکیہ میفرمایند کہ در حدیث شریف کہ ہر کہ بعد از نماز فجر کہ ہنوز حکایت نکردہ باشد وزانو بالا نکردہ دہ بار بخواند لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد یحیی ویمیت وہو حی لا یموت بیدہ الخیر وہو علی کل شئ قدیر ثبت گرداند حضرت خداوند تعالے در نامہ اعمال او ہر بار کہ بگوید دہ نیکی وبردارد دہ بدی وبہر یکی از ان برای او درجہ و باشد مرا ورا بہر یکے از ان ثواب آزاد کردن بندہ وآن روز در حرز وحفظ وعصمت حضرت خداوند تعالے باشد از مکر دیو وہیچ گناہی بدو نرسد ودر فوائد الفواد مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالی عنہ فرمودند کہ مرا یعنی حضرت شیخ الاسلام فرید الحق والدین رضی اللہ تعالی عنہ در خواب دیدم مرا فرمودند باید کہ ہر روز صد بار این دعا بخوانی لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شئ قدیر چون بیدار شدم این دعارا ملازمت کردم ودر کتب مشائخ دیدم آنجا نوشتہ اند ہر کہ ہر روز این دعا بخواند بے اسباب خوش باشد وخوش زید دانستم کہ مقصود حضرت شیخ این بودہ است وفرمودند کہ در حدیث شریف آمدہ است کہ ہر کہ بعد از ہر نماز دہ بار این دعا بخواند چنان باشد کہ چہار بندہ آزاد کردہ باشد وبعد از اتمام این فائدہ حاضران را فرمودند کہ شما ہم برین باشید۔

جوہر وردیست کہ آنرا کیمیاے مشائخ نامند ومجرب ست بعد از سلام نماز جمعہ پیش از آنکہ بگرداند پایہارا از وضعی کہ در تشہد نہادہ است بخواند سورہ فاتحہ ہفت بار وسورہ اخلاص ہفت بار وسورۃ الفلق ہفت بار وسورۃ الناس ہفت بار بمقدار در حدیث شریف واقع ست برای غفران ما تقدم من الذنب وما تاخر ومشائخ بعد از ان این دعارا کہ در آثار آمدہ است ہفت بار میخوانند

اللھم یا غنی یا حمید یا مبدئ یا معید یا رحیم یا ودود اغننی بحلالک عن حرامک بطاعتک عن معصیتک وبفضلک عمن سواک

جواہر ہر کہ بعد از نماز فجر دست بدعا بر داشتہ بست وہفت بار بگوید اللھم اغفر للمومنین والمومنات اجر عظیم یابد۔

جواہر ہر کہ در روز عاشورہ ہفتاد بار بگوید حسبی اللہ نعم الوکیل نعم المولیٰ ونعم النصیر ثواب بےحساب یابد۔

جواہر فرمودند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم صحابہ را کہ بگیرید سپر خود را التماس نمودند کہ از برای دشمنان فرمودند نے بلکہ از برائے آتش عرض کردند کہ چیست سپر ما از آتش فرمودند سبحان اللہ والحمد للہ تا آخر بگوئید۔

جواہر حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کسی کہ بگوید ہر روز وشب لا الٰہ الا اللہ الملک الحق المبین باشد او را امان از فقر وانس از وحشت قبر وکشادہ شود بروے باب غنا و در بہشت وبعضے میفرمایند کہ ہر کہ صد بار بگوید حضرت خداوند تعالےٰ آنرا نگاہدار داز درویشی کہ در وی مضرت دین باشد۔

جواہر سورۃ التحریم برائے قبول توبہ دہ بار بخواند۔

جواہر ہر کہ وقت صبح ووقت خفتن بسیار گوید ما شاء اللہ لا قوۃ الا باللہ ہر سعادتے کہ خواہد بیابد۔

جواہر اگر لفظ طٰہٰ بر قبر بنویسد میت مغفور گردد۔

جواہر اگر سورۃ النصر بعد نماز فجر پنجاہ بار مداومت نماید ابواب فتوحات اخروی بروے مفتوح گردد وبمرتبہ اولیا رسد وہر کہ برائے محبت حضرت خداوند تعالےٰ بست وپنجاہ مداومت نماید بمقصود برسد۔

جواہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہر کارے کہ خداوند عظمت وشان ست آغاز کردہ نشود بہ بسم اللہ ناقص وقلیل البرکت بود وحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالےٰ وجہہ میفرمایند کہ بسم اللہ کشایندۂ مشکلہاست وآسان کنندہ دشوار یہا و دور کنندہ شرہا وشفا وراحت دلہا وامان روز قیامت

جواہر ہر کہ یکبار بصدق دل بسم اللہ الرحمٰن الرحیم گوید حضرت خداوند تعالےٰ بہر حرفی چہار ہزار

نیکے در دفتر اعمال او ثبت فرماید و چهار ہزار بدی از دفتر وے محو کند و بعضی اہل معرفت میفرمایند
کہ تسمیہ نوزدہ حروف ست و زبانیہ دوزخ نیز نوزدہ اند پس چون مومن تلفظ بتسمیہ کند حضرت
خداوند تعالے دفع کند بہر حرفی یک زبانیہ را و بعضی گفتہ کہ گناہ بر چہار نوع ست در روز یا در
شب و ہر یک پنہان یا آشکارا و کلمات تسمیہ نیز چہارست پس ہر مومن کہ تلفظ بتسمیہ کند از روے
اخلاص حضرت خداوند تعالے بیامرزد ہر چہار نوع گناہ اورا۔

جواہر در ہر موضع و کارے کہ تسمیہ گوید شیطان را در ان حظے و نصیبے نباشد و در خبرست کہ
چون یکی از شما در خانہ در آید شیطان ہم در آید چون بگوید بسم اللہ الرحمن الرحیم شیطان گوید
مرا مدخل نیست درین خانہ و چون طعام پیش آرند بگوید بسم اللہ الرحمن الرحیم شیطان گوید
مرا درین طعام نصیب نیست و ہمچنین در آب خوردن و اگر بوقت خفتن بگوید بسم اللہ الرحمن الرحیم شیطان گوید
مرا خوابگاہ اینجا نیست و اگر تسمیہ ترک آرد شیطان برابر او در خانہ در آید و طعام و آب برابر او
بخورد و اگر در وقت جماع حلال خود تسمیہ نگوید شیطان برابر او جماع کند۔ و ہر کہ بنویسد بسم اللہ
الرحمن الرحیم و ہر سہ میم و ہا کہ در اسم مبارک اللہ است با چشم بنویسد حضرت خداوند تعالی
بدان ہزار نیکی و محو کند از وے ہزار بدی و بردارد برائے او ہزار درجہ در بہشت۔

جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم شش صد بار و بنویسے شش صد و چہل بار نیز بہ
و با خود نگاہدارد ہیبت وی در دلہا مستولی شود و این آیت اول چیزی ست کہ قلم اعلی بر لوح
کتابت نمود و چون این آیت نازل شد جبال بلرزید و ملائکہ مقربین زبانیہ دوزخ گفتند
ہر کہ این آیت بخواند باتش در نیاید و آن نوزدہ حروف ست بعدد زبانیہ دوزخ
کہ موکل اند بر دوزخ و ہر کہ مداومت نماید بر قرات آن ہیبت آن در باطن اہل عالم
علوے و سفلی پیدا شود۔

جواہر سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون ۝ و سلام علی المرسلین ۝ والحمد للہ
رب العلمین ۝ ہر کہ خواہد کہ مزد کار خود بر وجہ صواب بگیرد باید کہ آخر کلام در ہر مجلس این
آیات بخواند۔

جواہر ہر کہ این استغفار دو ماہ پے درپے ہر روز چہار صد بار بخواند حضرت خداوند تعالے
او را علم نافع عطا فرماید و مال کثیر استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم الرحمن الرحیم
بدیع السموات والارض من جمیع جرمی و ظلمی و اسرافی علی نفسی و اتوب الیہ

جوہر از حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما آمدہ کہ فرمودند حضرت سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہر کہ لازم گیرد استغفار را اگر داند حضرت خداوند تعالیٰ او را از ہر ہم فرح واز ہر ضیق مخرج و رزق دہد او را از انجا کہ گمان ندارد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ربنا انزل علینا مائدۃ من السماء تکون لنا عیدا لاولنا وآخرنا وآیۃ منک ج وارزقنا وانت خیر الرازقین بسیار خواندن این آیۃ باعث نزول رحمت و برکت و سبب فراخی رزق است۔

جوہر این ہفت آیات را خواص بسیارست خصوصًا ایمنی از بلاہا و حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرمایند کہ بہتر ازین آیات سبع ہیچ دعاے برای کفایت مہمات دینی و دنیوی نیست ہر روز ہفت بار بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم ان تجتنبوا کبائر ما تنہون عنہ نکفر عنکم سیاٰتکم وندخلکم مدخلا کریما ہ ولا تتمنوا ما فضل اللہ بہ بعضکم علی بعض ط للرجال نصیب مما اکتسبوا ط وللنساء نصیب مما اکتسبن ط وسئلوا اللہ من فضلہ ط ان اللہ کان بکل شیء علیما ہ ان اللہ لا یظلم مثقال ذرۃ ج وان تک حسنۃ یضٰعفہا ویؤت من لدنہ اجرا عظیما ہ ان اللہ لا یغفر ان یشرک بہ ویغفر ما دون ذٰلک لمن یشاء ج ومن یشرک باللہ فقد افتری اثما عظیما ہ ولو انہم اذ ظلموا انفسہم جاؤک فاستغفروا اللہ واستغفر لہم الرسول لوجدوا اللہ توابا رحیما ہ ومن یعمل سوءا او یظلم نفسہ ثم یستغفر اللہ یجد اللہ غفورا رحیما ہ ما یفعل اللہ بعذابکم ان شکرتم وآمنتم ط وکان اللہ شاکرا علیما ہ واین بیت را برای کفایت مہمات سہ بار گوید ع فسہل یا الٰہی کل صعب + بحرمت سید الابرار سہل

جوہر سورۂ واقعہ ہزار بار بخواند او را چندان مال شود کہ در حساب نیاید۔

جوہر یا الٰہنا واٰلہ کل شیء الٰہا واحدا لا الٰہ الا انت ہر کہ باین دعا توسل جوید حضرت خداوند تعالیٰ بعز اجابت مقرون گرداند۔

جوہر ہر کرا خوفے یا مشکلی پیش آید و تدبیر آن نداند یک ہفتہ متصل ہر صبح و شام ہفتاد و ہفت بار بگوید حسبی اللہ الحسیب و روز پنجشنبہ شروع نماید و بعضی میفرمایند کہ اگر عمل قوی تر خواہد بعدد مبسوطہ وی کہ یک صد و چہل و سہ است مداومت نماید۔

جوہر از حضرت امیر المومنین امام زین العابدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ منقول است کہ

فرمودند که از حضرت خداوند تعالے درخواستم که تعلیم فرماید مرا آن اسم اعظم که چون بوی دعا کنم مستجاب شود پس در واقعه دیدم که کسے مرا گفت که بگوی اللہم انی اسئلک بان اللہ اللہ اللہ الذی لا الٰہ الا ہو رب العرش العظیم پس ہرگز دعا نکردم باین عبارت الا آنکه یافتم آنچه خواستم —

جوہر قل لن یصیبنا الا ما کتب اللہ لنا ج ہو مولٰنا ج وعلی اللہ فلیتوکل المؤمنون ۝ از سورۂ توبه و ان یمسسک اللہ بضر فلا کاشف له الا ہو ج و ان یردک بخیر فلا راد لفضله ط یصیب به من یشاء من عباده ط وہو الغفور الرحیم ۝ از سورۂ یونس وما من دآبة فی الارض الا علی اللہ رزقہا ویعلم مستقرہا ومستودعہا ط کل فی کتب مبین از سورۂ ہود انی توکلت علی اللہ ربی وربکم ط ما من دآبة الا ہو آخذ بناصیتہا ط ان ربی علی صراط مستقیم ۝ از سورۂ ہود وکاین من دابة لا تحمل رزقہا ق صلے اللہ یرزقہا وایاکم صلے وہو السمیع العلیم ۝ از سورۂ عنکبوت ما یفتح اللہ للناس من رحمة فلا ممسک لہا ج وما یمسک لا فلا مرسل له من بعده ط وہو العزیز الحکیم ۝ از سورۂ فاطر و لئن سالتہم من خلق السموات والارض لیقولن اللہ ط قل افرایتم ما تدعون من دون اللہ ان ارادنی اللہ بضر ہل ہن کشفت ضره او ارادنی برحمة ہل ہن ممسکت رحمته ط قل حسبی اللہ ط علیه یتوکل المتوکلون ۝ از سورۂ زمر این ہفت آیه ست اگر آسمان بزمین منطبق شود قاری این محفوظ باشد و در حدیث شریف ست که کسی این آیات بخواند یا نوشته با خود دارد اگر بروی عذاب مثل کوه احد نازل شود نجات یابد —

جوہر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالے بسرہم فرمودند که اگر کسے برنجے و بلائے گرفتار شده باشد که بہیچ علاج دفع نگردد روز آدینه بعد از نماز دیگر تا وقت غروب بہیچ چیز مشغول نشود مگر بذکر این سه اسم و این را یکیک گوید و سه اسم اینست یا اللہ یا رحمن یا رحیم بالقطع از ان رنج خلاص یابد ——————

جوہر حضرت محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبد القادر جیلانی قدسنا اللہ تعالے بسره العزیز فرموده اند ہر که در وقت رنج بمن فریاد کند اجابت نمایم و محنت و صعوبت از وی بردارم و ہر که در شدت نام من بخواند از بلا نجات یابد

جوہر ہر که بخواند آیة الکرسی و خواتیم سورۂ بقر نزد کرب فریاد رسی کند او را حضرت خداوند تعالے و فرموده حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم میدانم کلمه را که نگوید آنرا مکروب

مگر آنکه کشاده بدا و را حضرت خداوند تعالے از ان و آن کلمۂ برادرم یونس ست که ندا کرد در ظلمات
لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین و نزد ترمذی آمده است که فرموده حضرت
سرور عالم صلی اللہ تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم دعا نکند بآن مرد مسلمان در ہیچ چیز ہرگز مگر آنکه
استجابت کرده شود مراورا۔

جواہر ہر کرا غمے والمی پیش آید بعد از وتر پنجاه و یکبار سورۂ والضحیٰ بخواند و این
از مجربات صحیحه است

جواہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم نزد کرب میفرمودند لا اله
الا اللہ العظیم الحلیم لا اله الا اللہ رب العرش العظیم لا اله الا اللہ رب السموات
والارض و رب العرش الکریم

جواہر الودود اللطیف الواسع الشہید مداومت برین اسما باعث ازالۂ آلام است

جواہر ہر کرا غمی و المے روی نماید در امر دین یا دنیا شب جمعه طہارت کامل سازد و در
خلوتے نشیند و با ہیچ احدے سخن نگوید تا وقتیکه نماز خفتن بگذارد و در سجده آخر از نماز وتر
بگوید یا اللہ یا رحمٰن یا حے یا قیوم بک استغیث یا اللہ پس از حضرت خداوند تعالے
حاجت خواہد. و اجتناب کند از انکه در ہلاک مسلمی و یا مضرت مومنے سعی نماید که تاثیر این دعا
در خیر و شر عظیم است و از اسرار اولیاء اللہ است۔

جواہر حضرت شیخ کلیم اللہ قدس سره در مرقع میفرمایند که ہر کسی صد و سیزده بار آیة الکرسی
بخواند حاصل شود او را از خیر آنچه قیاس نتوان کرد و این عدد را عظیم اثر ست و عدد مرسلین
از انبیا و اصحاب طالوت و اہل بدر ہمین ست

جواہر از حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالے عنہما آمده که فرمودند کسی که بسیار شود
ہموم وی باید که بسیار گوید لا حول ولا قوة الا باللہ و در صحیحین آمده که وی کنزیست از
کنوز بہشت و ترمذی آورده که وی بابی ست از ابواب جنت و در بعضی آثار آمده که فرود
نمی آید ہیچ فرشته از آسمان و بر نمیرود مگر به لا حول ولا قوة الا باللہ و روایت است
از انس بن مالک که فرمودند حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم کسے که
بگوید بسم اللہ الرحمٰن الرحیم و لا حول ولا قوة الا باللہ العلی العظیم ده بار پاک گردانیده
می شود از گناہان ہمچو روزی که زائیده است او را مادر و عافیت داده می شود از ہفتاد بلا از بلاہا

دنیا کہ جذام و برص و جنون و پیچ از انہاست و ترمذی از ابوہریرہ آوردہ کہ فرمودند حضرت سرورعالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بسیار گوئید لاحول ولاقوۃ الا باللہ العلی العظیم زیرا کہ کنز جنت است۔

جو ہر ہر روز بعد از نماز بامداد یا وقت دیگر ہر قدر کہ خواہد از قرآن مجید بخواند بعدہ درود باتسمیہ یا تا صد بار یا پنج بار بعدہ سورۂ فاتحہ باتسمیہ یکبار بعدہ آیۃ الکرسی تا خالدون باتسمیہ یکبار بعدہ سورۂ اخلاص باتسمیہ سہ بار خواندہ بگوید کہ ثواب این بجناب مستطاب سید الانبیا والمرسلین محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ اجمعین وجمیع انبیا ومرسلین وحضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق وحضرت امیر المومنین عمر خطاب وحضرت امیر المومنین عثمان رضی اللہ تعالےٰ عنہم وحضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ وحضرت سید الشہدا امیر المومنین امام حسن وحضرت سید الشہدا امیر المومنین امام حسین رضی اللہ تعالےٰ عنہما وجمیع شہداء کربلاء معلا وحضرت خدیجۃ الکبریٰ رضی اللہ تعالےٰ عنہا وحضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالےٰ عنہا وحضرت سیدۃ النساء فاطمۃ الزہراء رضی اللہ تعالیٰ عنہا وجمیع ازواج مطہرات واولاد کرام واصحاب عظام حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وحضرت خواجہ اویس قرنی رضی اللہ تعالےٰ عنہ وحضرت خواجہ حسن بصرے وحضرت سلطان ابراہیم ادہم بلخی وحضرت شیخ عبداللہ شبلی وحضرت خواجہ معروف کرخے وحضرت خواجہ بایزید بسطامی وحضرت خواجہ ابوالحسن خرقانے وحضرت شیخ ابوالقاسم جنید بغدادی وحضرت غوث الصمدانی محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید عبدالقادر جیلانے ووالدین ایشان وحضرت شیخ شہاب الدین سہروردی وحضرت شیخ بہاءالدین زکریا ملتانی وشیخ نجم الدین کبریٰ وحضرت سید جلال الدین بخاری وحضرت مخدوم جہانیان وحضرت شیخ علاءالدولہ سمنانے وحضرت سید علی ہمدانی وحضرت خواجہ خواجگان خواجہ معین الدین حسن سنجری وحضرت خواجہ قطب الدین بختیار اوشی وحضرت فرید الدین مسعود گنج شکر وحضرت سلطان المشائخ سید نظام الدین محمد دہلوی ووالدین ایشان وحضرت امیر خسرو دہلوی وحضرت مخدوم نصیر الدین چراغ دہلوی وحضرت سید اشرف جہانگیر سمنانی وحضرت مخدوم علاءالدین احمد صابر وحضرت شیخ عبدالحق ردولوی وحضرت خواجہ بہاءالدین نقشبند وحضرت خواجہ عبیداللہ احرار رضی اللہ تعالےٰ عنہم وجمیع اولیا وصلحا وشہدا وصدیقین وجمیع مومنین ومومنات ومسلمین ومسلمات گذرانیدم

و ہر کرا کہ خواہد از اولیاء کرام و مرشدان عظام یا آباء و اجداد و احباء خود نام ایشان گیرد و بعده بحضرت خداوندی ہر چہ خواہد دعا کند و مداومت این برای کفایت مہمات دینی و دنیوی

اکسیر اعظم و تریاق مجرب است

جواہر الذین ینفقون فی السراء والضراء والکظمین الغیظ والعافین عن الناس ط واللہ یحب المحسنین ج والذین اذا فعلوا فاحشۃ او ظلموا انفسہم ذکروا اللہ فاستغفروا لذنوبہم صلے ومن یغفر الذنوب الا اللہ قف ولم یصروا علی ما فعلوا وہم یعلمون ۝ اولئک جزاؤہم مغفرۃ من ربہم وجنت تجری من تحتہا الانہار خلدین فیہا ط ونعم اجر العاملین ۝ از سورۂ آل عمران در شب جمعہ بعد از نماز خفتن بر کاغذ بنویسد و با خود دارد و صبح نزدیک پادشاہ یا حاکم رود چون نظر پادشاہ یا حاکم بر وی افتد آتش غضبش فرو نشیند و مہربان گردد

جواہر لا یحب اللہ الجہر بالسوء من القول الا من ظلم ط وکان اللہ سمیعا علیما ۝ ان تبدوا خیرا او تخفوہ او تعفوا عن سوء فان اللہ کان عفوا قدیرا ۝ از سورۃ النساء بر طہارت کامل بنویسد و جامہ پاک خوشبو بپوشد و این مکتوب را با خود نگاہدارد و نزدیک حاکم جابر رود

از وی ہیچ ضرر نیابد۔

جواہر سبحٰن اللہ و تعالٰے عما یشرکون ۝ وربک یعلم ما تکن صدورہم وما یعلنون ۝ وہو اللہ لا الہ الا ہو ط لہ الحمد فی الاولی والآخرۃ ز ولہ الحکم والیہ ترجعون ۝ از سورۃ القصص ہفت بار بشرائط وی تلاوت کند و بہ پادشاہ و حاکم در آید در حالی کہ از غضب وی ترسان بود پس سہ بار گوید واللہ غالب علی امرہ از شر وے محفوظ ماند و برای دفع شر

ظالمان نیز مفید است۔

جواہر ہر کہ وقت در آمدن بر پادشاہ قہار چند بار معوذتین بخواند یا سورۂ تبت از قہر و

شر وے محفوظ ماند۔

جواہر کسی کہ وقت در آمدن بر پادشاہ ظالم از قہر او ترسان باشد سورۃ الزلزال ہفت بار بخواند خوف و رعب از دل وے زائل شود و آسیبے بوے لاحق نگردد۔

جواہر ہر کہ بر پادشاہ قہار یا حاکم ظالم رود و از قہر وے خائف بود یازدہ بار بگوید یا مالک یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین ہیچ آسیبی بوی نرسد و اگر در سفر قاطع طریقے و یا سبعے سر راہ گیرد چون بعدد مذکور بخواند مانع از راہ برخیزد و ہمچنین بکرات و مرات

بجد تجربہ رسیدہ و بصحت پیوستہ

جوہر ہر کہ در وقت در آمدن بر سلطان سورۂ والنازعات بخواند مراد وی بر آید و در نظر سلطان ہیبت نماید و اگر کسی این سورہ را بر وی دشمن تلاوت کند ہیچ از وی ضرر نیابد۔

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم چون ماہ نو می دیدند این دعا میخواندند اللھم اہلہ علینا بالیمن والایمان والسلامۃ والاسلام والتوفیق لما تحب و ترضی ربی وربک اللہ

جوہر شب ماہ نو دو رکعت برائے استفادہ از شر و این ماہ جدید بخواند در رکعت اولےٰ سورۃ الفلق سہ بار و در ثانیہ سورۃ الناس سہ بار و دو رکعت برائے استخارہ در رکعت اولےٰ سورۃ الکافرون سہ بار و در ثانیہ سورۂ اخلاص سہ بار و صاحب مرقعہ قدس سرہ میفرمایند کہ مولف این رقعات در شب ماہ صفر ہفت ہفت بار میخواند و در باقی سہ سہ بار۔

جوہر شب اول محرم شش رکعت بہ سہ سلام گذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص پانزدہ بار و بقولے ہفت بار و بعد ہر شفعہ بگوید سبوح قدوس ربنا ورب الملائکۃ والروح واز حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ تعالےٰ عنہ مرویست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کہ آخر ماہ ذی الحجہ و اول محرم ہر کہ روزہ دارد ختم کردہ باشد سال گذشتہ و شروع کردہ باشد سال آیندہ بروزہ و این روزہ مکفر گناہ پنجاہ سال شود و درین ماہ سہ روز بزرگ است روزہ باید داشت غرہ و دہم و آخر۔

جوہر ہر کہ غرہ محرم دو رکعت بگذارد و بعد از سلام ہفت بار این دعا بخواند اللھم انت اللہ الابد القدیم وہٰذہ سنۃ جدیدۃ اسئلک فیہا العصمۃ من الشیطان الرجیم والامان من السلطان الجابر ومن شر کل ذی شر ومن البلایا والآفات واسئلک العون والعدل علیٰ ہٰذہ النفس الامارۃ بالسوء والاشتغال بما یقربنی الیک یا بر یا رؤف یا رحیم یا ذاالجلال والاکرام دو فرشتہ او را تا سال دیگر حافظ باشند۔

جوہر ہر کہ زندہ دارد شب عاشورا مثل عبادت اہل ہفت آسمان کردہ باشد و صد رکعت بگذارد و در ہر رکعت سہ بار سورۂ اخلاص بخواند و بعد از فراغ کلمہ تمجید ہفتاد بار یعنی سبحان اللہ والحمد للہ ولا الٰہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم و ہفتاد بار استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ

جوہر شب عاشورا چہار رکعت بگذارد در ہر رکعت سورۂ اخلاص پنجاہ بار پنجاہ سالہ
گناہ گذشتہ و پنجاہ سالہ آیندہ مغفور شود ایضاً ہر کہ دو رکعت گذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص
سہ بار بخواند حضرت حق تعالے تا روز قیامت قبر او روشن دارد ایضاً ہر کہ چہار رکعت بگذارد
و در ہر رکعت بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص و سورۃ الفلق و سورۃ الناس
دہ دہ بار بخواند درجہ عظیم یابد ایضاً دوازدہ رکعت بگذارد و بعد سلام صد بار بخواند سبحان اللہ
تا آخر ثواب عظیم یابد ایضاً چہار رکعت بگذارد نزدیک صبح و در ہر رکعت آیۃ الکرسی [illegible]
اخلاص [illegible] بار بخواند و بعد از سلام سورۂ اخلاص صد بار ایضاً ہشت رکعت بگذارد و در ہر رکعت
بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پانزدہ بار بخواند و بعد سلام سبحان اللہ تا آخر ہفتاد بار و درود [illegible]
جوہر شب عاشورا سورۂ فاتحہ و آیۃ الکرسی بخواند بعدہ سورۂ اخلاص صد بار بعدہ
یا کریم من کل کریم و ارحم من کل رحیم و اجود من کل جواد اعطنی الامان و انقذ
منی العصیان

جوہر در حدیث شریف ست ہر کہ روز عاشورا وقت طلوع آفتاب دو رکعت بگذارد
و در رکعت اولے بعد فاتحہ آیۃ الکرسی و در ثانیہ آخر سورۂ حشر یعنے لا یستوی اصحاب النار
تا آخر و بعد فراغ درود بخواند و بعدہ این دعا یا اول الاولین و یا آخر الآخرین لا الہ الا
انت خلقت اول ما خلقت فی ہذا الیوم و آخر ما تخلق فی ہذا الیوم اعطنی فیہ
خیر ما اعطیت انبیائک و اصفیائک من ثواب البلایا و اسہم لی مثل ما اعطیتہم
فیہ من الکرامۃ بحق محمد علیہ السلام جناب خداوند تعالے جمیع گناہان او بخشد
ایضاً شش رکعت بگذارد در اول بعد فاتحہ سورۂ والشمس و در دوم سورۃ القدر
و در سوم سورۃ الزلزال و در چہارم سورۂ اخلاص و در پنجم سورۃ الفلق و در ششم
سورۃ الناس و بعد سلام سر سجدہ نہد و ہفت بار سورۃ الکافرون در سجدہ بخواند و حاجت
خواہد روا گردد ایضاً چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص پنجاہ بار
بخواند جناب خداوند تعالے گناہ پنجاہ سالہ او بخشد ایضاً چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت
بعد فاتحہ سورۃ الزلزال یکبار و سورۃ الکافرون سہ بار بخواند جناب خداوند تعالے
بعدد ہر رکعت گناہ پنجاہ سالہ او بخشد و از آتش دوزخ خلاص یابد ایضاً چہار رکعت بگذارد
در اول بعد فاتحہ سورۂ اخلاص یکبار و در دوم سورۃ الکافرون سہ بار و سورۂ اخلاص

یازده بار و در سوم سورۃ التکاثر یکبار و سورۂ اخلاص پانزده بار و در چہارم آیۃ الکرسی سہ بار
و سورۂ اخلاص بست و پنج بار این نماز را صلوۃ رضاء الخصمان گویند ہر کہ این نماز بخواند جناب
خداوند تعالےٰ دشمنان اورا از و راضی کند۔ ایضاً چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت آیۃ الکرسی
یکبار و سورۂ اخلاص ده بار بخواند و بعد سلام مراد خواہد بیشک قبول شود۔ ایضاً چہار رکعت
بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص پانزده بار بخواند و ثواب این نماز بحضرت امام حسن و حضرت
امام حسین علیہما السلام ہدیہ کند این ہر دو شاہزادہ کونین در روز قیامت شفاعت او کنند
و این نماز منقول است از حضرت شیخ شبلی قدس سرہ۔

جوہر اہل مکاشفات میفرمایند ہر کہ ده روز اول محرم ہر روز دو رکعت بگذارد و بعد
سلام ہزار بار درود بخواند و نیاز حضرت امام حسین علیہ السلام کند اجر عظیم یابد۔

جوہر بدانکہ روز عاشورا نزدیک جناب خداوند تعالےٰ نہایت بزرگ ست و فرمودند
حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ہر کہ بروز عاشورا ده سنت بجا آرد گویا
ده ہزار سال عبادت حضرت خداوند تعالےٰ کرد و این ده سنت را حضرت اسد اللہ الغالب
کرم اللہ تعالےٰ وجہہ در نظم آورده اند و ترجمہ اش اینست روزه داشتن و نماز خواندن و دست
شفقت بر سر یتیم فرود آوردن و غسل کردن و با یکدیگر صلح نمودن و برای عیادت بیمار رفتن
و وسعت طعام یعنی عیال و مسکین و محتاج و گرسنہ را طعام دادن و زیارت علماء دین کردن
و اکتحال و دعا خواندن و لازم ست کہ درین نیت صالح محض اتباع سنت باشد و خیال تزئین
نیاید زیرا کہ این روز حزن عظیم ست برای مومنین چنانچہ در بعضے ملفوظات حضرت مخدوم
شیخ شرف الحق والدین بہاری قدس سرہ است کہ بروز عاشورا سیدی تشریف آوردند آنحضرت
فرمودند کہ امروز یوم الحزن ست و برائے شما مخصوص و ما طفیلی ہستیم۔

جوہر صاحب مرقعہ در آداب یوم عاشورا میفرمایند۔ فراخ کردن طعام بر عیال و
صوم و صدقہ و سکوت از لغو و فحش و پیوستن رحم و بزیارت قبور رفتن و سلام بر برادر مسلمان
گفتن و مصافحہ کردن و تعطیر و لقمہ حلوا خوراندن و آشتی کردن و السار غور و مشایعت جنازه
و ارواء ظماء و حلق راس و افطار کنانیدن و ہدایت ضال و قرآن مجید خواندن و تسبیح گفتن
ہفتاد بار و دست بر سر یتیم فرود آوردن و اصلاح ذات البین و فراش مادر و پدر درست کردن
و زیارت علماء دین کردن و گریستن از خوف جناب خداوند تعالےٰ و اصغاء الخصماء و اکتحال

و دعای روز عاشورا خواندن انتہی و دعاے روز عاشورا اینست اللھم اجعلنی ممن دعاک فاجبتیہ و آمن بک فہدیتہ و رغب الیک فاعطیتہ و توکل علیک فکفیتہ و اقرب منک فاوتیہ اللھم امدد لعیشی مدا و اجعل لی فی قلوب المومنین ودا اللھم انی اسئلک الایمان بک و اسئلک الفضل من الرزق و اسئلک العافیۃ فی الدنیا والآخرۃ یا ذا الجلال والاکرام

جو ہر ہر کہ روز عاشورا ہفتاد بار این تسبیح بخواند جناب خداوند تعالی او را ببخشد حسبی اللہ و نعم الوکیل۔

جو ہر فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم کہ ہر کہ روز عاشورا بگوید لا الہ الا اللہ العلی الاعلی لا الہ الا اللہ رب السموات والارض وما بینہما وما تحت الثری جناب خداوند تعالی آن بندہ را بنظر رحمت بیند و این دعا بخواند اللھم ارزقنی کمال الحسنی وسعادۃ العقبی و خیر الآخرۃ والاولے۔

جو ہر ہر کہ یوم عاشورہ ہفت بار این دعا بخواند دران سال نمیرد سبحان اللہ ملا المیزان ومنتہی العلم ومبلغ الرضا و زنۃ العرش لا ملجاء ولا منجاء من اللہ الا الیہ سبحان اللہ عدد الشفع والوتر وعدد کلمات اللہ التامات کلہا و اسئلک السلامۃ برحمتک یا ارحم الراحمین لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم وھو حسبی و نعم الوکیل و نعم المولے و نعم النصیر و صلے اللہ تعالے علی خیر خلقہ محمد و آلہ اجمعین۔

جو ہر ہر کہ در روز عاشورا سہ بار این دعا بخواند دران سال از ہر آفت محفوظ ماند و مراد او برآید بسم اللہ الرحمن الرحیم الہی بحرمت الحسین و اخیہ و امہ و ابیہ وجدہ و بنیہ فرج عما انا فیہ و صلی اللہ تعالی علی خیر خلقہ محمد و آلہ اجمعین۔

جو ہر ہر کہ در روز عاشورا این دعا بخواند ہر مرادے کہ از جناب خداوند تعالے خواہد بیابد و در آن سال از ہر آفت محفوظ ماند بسم اللہ الرحمن الرحیم اللھم یا قابل توبۃ آدم یوم عاشوراء یا مسکن سفینۃ نوح علی الجودی یوم عاشوراء یا جامع شمل یعقوب یوم عاشوراء یا کاشف ضر ایوب یوم عاشوراء یا فارج کربۃ ذی النون یوم عاشوراء یا غافر ذنب داؤد یوم عاشوراء یا سامع دعوۃ موسی وہارون یوم عاشوراء یا رافع عیسی ابن مریم یوم عاشوراء یا ناصر محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وسلم

یوم عاشوراء یا ولی الحسنات یا دافع السیئات یا حی یا قیوم یا ذا الجلال والاکرام
یا مالک یوم الدین ایاک نعبد وایاک نستعین وصلی اللہ تعالے علی خیر خلقہ
محمد وآلہ واصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

جوہر ہر کہ روز عاشورا روزہ دارد ثواب ہزار حج و عمرہ و ہزار شہید یابد و منفرد صوم گرفتن مکروہ ست
بمشابہت یہود بلکہ تا عاشورا ضم نماید واگر نہم و دہم و یا دہم و یازدہم روزہ دارد نہایت خوب ست و ہر کہ
افطار کناند صائم را گویا کہ تمام امت محمدی علیہ الصلوۃ والسلام را افطار کنانیدہ باشد

جوہر ہر کہ روز عاشورا غسل کند ہر عضو خود را نپوشیدہ باشد آمرزیدہ شود و ہفت بار
آسیب نگیرد و ہر سہ سال و این دعا بخواند حسبی اللہ وکفی سمع اللہ لمن دعا لیس وراء اللہ
منتہی من اعتصم بحبل اللہ نجا

جوہر ہر کہ شب اول ماہ صفر چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورہ اخلاص
پنج بار بخواند جناب خداوند تعالے از ہر بلا محفوظ دارد و بعد ہر بلا کہ در ماہ صفر نازل می شود
بروی رحمت نازل فرماید

جوہر ہر کہ در شب اول و روز اول ماہ صفر چہار رکعت بگذارد و در اول سورۃ الکافرون
و در دوم سورۃ اخلاص و در سوم سورۃ الفلق و در چہارم سورۃ الناس پانزدہ پانزدہ بار
بخواند و بعد سلام پنجاہ بار بگوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر از
ہر بلا و آفت محفوظ ماند و ثواب عظیم یابد

جوہر ہر کہ شب دوم ماہ صفر چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورہ اخلاص پانزدہ بار
بخواند عمرش دراز گردد

جوہر در آخرین چہار شنبہ ماہ صفر قبل طلوع آفتاب غسل کند و بعد طلوع دو رکعت
بگذارد و در اول قل اللہم تا بغیر حساب و در دوم قل ادعوا اللہ او ادعوا الرحمن تا آخر سورہ
و بعد سلام درود بخواند و بعد این دعا اللہم اصرف عنی شر ہذا الیوم واعصمنی من شومہ
واجنبنی عما اخاف فیہ من نحوساتہ وکرباتہ بفضلک یا دافع الشرور و یا مالک النشور
یا ارحم الراحمین

جوہر ہر روز آخرین چہار شنبہ وقت چاشت چہار رکعت بگذارد و ہم دران روز سورہ الم نشرح
و سورہ والتین و سورۃ النصر و سورہ اخلاص ہفتاد ہفتاد بار بخواند جناب خداوند تعالے

اورا صاحب دولت کند۔

جوہر روز آخرین چہار شنبہ چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعتے ہفدہ بار سورۃ الکوثر و پنج بار سورۂ اخلاص بخواند و بعد از سلام این دعا بخواند اللّٰہم یا شدید القویٰ و یا شدید المحال و یا عزیز ذللت بعزتک جمیع خلقک یا محسن یا مجمل یا مفضل یا منعم یا مکرم یالا الٰہ الا انت یا ارحم الراحمین جناب خداوند تعالےٰ اورا از بلاہا تا سال دیگر نگاہدارد

جوہر در سیر الاولیا مذکور ست کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالےٰ بسرہ العزیز میفرمودند کہ روز چہار شنبہ آخرین ماہ صفر قوی با برکت ست ہر کہ بیست درین روز انچہ می تواند الطعام می کند

طعام و اوان ۱۲

و چیزی از خود جدا می کند و لنفقرا امید بد

جوہر ہر کہ در اول شب ماہ صفر و شب پانزدہم و شب بست و نہم این دعا بخواند از بلا ہا محفوظ ماند اللّٰہم احرس بنفسک عینی و اہلی و مالی و دینی و دنیای التی ابتلیتنی بصحبتہا بحق الابرار و الاخیار اللّٰہم یا شدید القویٰ و یا شدید المحال و یا عزیز ذللت بعزتک جمیع خلقک یا محسن یا مجمل یا مفضل یا منعم یا مکرم یالا الٰہ الا انت یا ارحم الراحمین۔

جوہر بدانکہ در ماہ صفر بسیار بلا نازل میشود پس باید کہ صدقہ تا دہد۔

جوہر روز چہار شنبہ آخرین ماہ صفر این ہفت سلام بنویسد و آب بشوید و بنوشد از بلا ہا محفوظ ماند سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ الرَّحِیْم سَلَامٌ عَلٰی نُوْحٍ فِی الْعَالَمِیْن سَلَامٌ عَلٰی اِبْرَاہِیْم سَلَامٌ عَلٰی مُوْسٰی وَ ہَارُوْن سَلَامٌ عَلٰی اٰلِ یٰسِیْن سَلَامٌ عَلَیْکُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوْہَا خَالِدِیْن سَلَامٌ ہِیَ حَتّٰی مَطْلَعِ الْفَجْر

جوہر ہر کہ اول شب و اول روز ربیع الاول چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۂ اخلاص ہفت بار بخواند فائدہ بسیار است

جوہر ہر کہ پنجم و شانزدہم و بست و ششم ربیع الاول روزہ دارد ثواب بسیار ست و ہر کہ دوازدہم این ماہ روزہ دارد ثواب ہزار سالہ عبادت یابد و در ماہ ربیع الاول صحابہ بست رکعت بہ ہدیہ جناب سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم خواندہ اند در ہر رکعتے بعد فاتحہ سورۂ اخلاص بست و یکبار بعد ازان صدبار درود و سہ بار سورۂ یٰسین بخواند و ثواب آن بحضرت سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بفرستد۔

جوہر ہر کہ روز اول ربیع الآخر و شب پانزدہم و بست و نہم این ماہ چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورہ اخلاص پنج بار بخواند نوشتہ شود برائے او ہزار نیکی و محو شود ہزار بدی و پیدا شود ابعد در ہر رکعت حور

جوہر ہر کہ در اول شب و اول روز ربیع الآخر چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحہ سورہ اخلاص نہ گان بار بخواند ثواب بسیارست و اگر پنج بار سورہ اخلاص بخواند ہشتاد نیکی زیادہ کنند و ہشتاد بدی محو نمایند و ہر کہ روزہ دارد دہم و بستم و بست و ششم این ماہ ثواب بسیارست۔

جوہر ہر کہ در شب اول و روز اول جمادی الاولے چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ یازدہ بار سورہ اخلاص بخواند جناب خداوند تعالے گناہ نود ہزار سال بہ بخشد و برای او عبادت نود سال نوشتہ شود

جوہر ہر کہ در دوم و دوازدہم و بست و یکم جمادی الاولی روزہ دارد ثواب بسیارست۔

جوہر ہر کہ در شب اول و اول روز جمادی الاخری چہار رکعت بگذارد و در ہر رکعت سیزدہ بار سورہ اخلاص بخواند برائے او نیکی صد ہزار سال نوشتہ شود و محو کردہ شود بدی صد ہزار سال

جوہر در شب اول ماہ رجب دہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ آیۃ الکرسی سہ بار و سورہ اخلاص ہفت بار و بعد سلام سورہ فاتحہ و آیۃ الکرسی و سورہ اخلاص و سبحان اللہ تا عظیم و استغفار و درود دہ دہ بار جناب خداوند تعالے او را بہ بخشد و بعد ہر موئے بدن دہ ہزار ہزار نیکی بنویسد و ہزار ہزار بدی از و محو کند و برائے او ہزار خانہ در بہشت بنا فرماید۔

جوہر ہر کہ غسل کند در اول ماہ رجب و در میان و آخر آن بیرون آید گویا کہ در ان روز پیدا شدہ پس در اول بعد بلند شدن آفتاب غسل کند و در میان بعد دوپہر و در آخر بعد ظہر و بعد غسل اول دہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۃ الکافرون یکبار و سورۂ اخلاص سہ بار بخواند و بعد سلام این دعا بخواند اللہم لا مانع لما اعطیت ولا معطی لما منعت و ولا راد لما قضیت ولا ینفع ذالجد منک الجد ثواب عظیم یابد۔

جوہر در ماہ رجب و شعبان و رمضان تا روز عید الفطر بخواند سورۂ فاتحہ و آیۃ الکرسی

ر پنجم

سورہ الکافرون

وسورۃ الکافرون وسورۂ اخلاص وسورۃ الفلق وسورۃ الناس وسبحان اللہ وبحمدہ تا عظیم و درود و اللھم اغفرلے ولوالدے تا اموات

جوہر ہر شب رجب سورۂ اخلاص وسورۂ فاتحہ وسورۃ الفلق وسورۃ الناس یکبار بخواند جناب خداوند تعالیٰ بر وسکرات موت آسان کند ونجات دہد از عذاب قبر و ہر کہ ہر جمعہ از ماہ رجب سورۂ اخلاص صد بار بخواند نوری باشد اورا در روز قیامت کہ در روشنی آن در بہشت آید۔

جوہر در ماہ رجب استغفار بسیار گوید و فرمودند حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ہر کہ در ماہ رجب استغفار گوید صد بار حضرت خداوند تعالےٰ محو فرماید از وی بدیہا و بنویسد برای او ہزار نیکی و در سہ روز آخر این ماہ نیز استغفار بگوید

جوہر در کلام قدسی ست کہ ہر کہ در ماہ رجب ہزار بار بگوید استغفر اللہ ذا الجلال والاکرام من جمیع الذنوب والآثام جناب خداوند تعالیٰ او را بخشد

جوہر ہر روز بخواند در ماہ رجب صد بار استغفر اللہ من کل ذنب کلہا سرہا وجہرہا صغیرہا وکبیرہا وظاہرہا وباطنہا قدیمہا وجدیدہا اولہا وآخرہا واتوب الیہ اللھم اغفرلے برحمتک

جوہر صلوٰۃ لیلۃ الرغائب دوازدہ رکعت ست بہ شش سلام و در ہر رکعت بعد فاتحہ سورۃ القدر سہ بار وسورۂ اخلاص دوازدہ بار بخواند و بعد از فراغ ہفتاد بار بگوید اللھم صل علی محمد ن النبی الامی وعلی آلہ واصحابہ وسلم بعدہ سر بسجدہ نہد و در آن ہفتاد بار بگوید سبوح قدوس ربنا ورب الملائکۃ والروح بعدہ بنشیند و ہفتاد بار بگوید رب اغفر وارحم وتجاوز عما تعلم فانک انت العلی العظیم وباز بعدہ سجدہ کند و ہفتاد بار بگوید سبوح قدوس تا آخر وہم در سجدہ حاجت خواہد جناب خداوند تعالیٰ ہمہ گناہان او بہ بخشد وحاجتش بر آرد واین نماز را در اول شب جمعہ ماہ رجب بعد از نماز شام می گذارند وبجماعت نیز آمدہ وبعضے میفرمایند کہ اول پنجشنبہ کہ درین ماہ آید روزہ دارد و بعد از سنت نماز مغرب شش رکعت بسہ سلام او این گذارد و در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص سہ بار بخواند بعد از آن نماز لیلۃ الرغائب بگذارد و رغائب عطاہاے کثیر وخیرہاے مرغوب جمع رغیبہ است واہل اللہ را درین شب از حق تعالےٰ عطاہاست و در فوائد الفواد مذکورست

کہ حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالےٰ بسرہ المبارک بر لفظ مبارک راندند نمازے کہ در لیلۃ الرغائب آمدہ ہر کہ آنرا بگذارد او دران سال نمیرد۔

جوہر در لیلۃ الاستفتاح یعنی شب پانزدہم رجب دہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت سہ بار آیۃ الکرسی و پانزدہ بار سورۂ اخلاص بخواند ثواب عظیم یابد۔

جوہر در یوم الاستفتاح یعنی پانزدہم رجب پنجاہ رکعت بگذارد نزدیک بلند شدن آفتاب و در ہر رکعت سورۂ اخلاص و سورۃ الفلق و سورۃ الناس یکبار بخواند ثواب عظیم یابد۔

جوہر در شب معراج دوازدہ رکعت بیک سلام و شش قعدہ بگذارد و بعد سلام سبحان اللہ و الحمد للہ تا آخر و استغفار و درود یک صد بار بخواند دعا کند حاجتش برآید و شب معراج نزد اکثر شب بست و ہفتم رجب ست و نزد بعضے شب ہفدہم رمضان المبارک و ہم دران شب سورۂ معراج بخواند ثواب عظیم یابد۔

جوہر شب بست و ہفتم رجب شش رکعت بگذارد و در ہر رکعتے بعد فاتحہ سورۂ اخلاص ہفت بار بخواند و بعد از سلام حاجت خواہد یابد و از روی ثواب چنین باشد کہ بست حج گزاردہ باشد و سی بردہ آزاد کردہ و کوہ زر صدقہ دادہ و روز قیامت از جملہ رستگاران باشد و این شب رحمت ست ہر کہ این شب را زندہ دارد از رحمت و نعمت جناب خداوند تعالیٰ بی نصیب نشود ہفتاد ہزار فرشتہ مقرب از آسمان با طبق ہاے نور درین شب فرود آیند و در خانہا روند کسانیکہ آنشب زندہ دارند و از معاصی دور طبق ہاے نور را بر سر ایشان اینثار کنند۔

جوہر شب اول شعبان دوازدہ رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورۂ اخلاص پانزدہ بار بخواند ثواب بسیارست

جوہر چہاردہم شعبان بست رکعت بگذارد و در ہر رکعت آیۃ الکرسی و سورۃ الکافرون یکبار و سورۂ اخلاص نہ بار و بعد از سلام کلمہ تمجید و درود صد بار بخواند ثواب بسیارست

جوہر در شب برات صد رکعت بگذارد در ہر رکعت سورۂ اخلاص دہ بار و ایضاً سی رکعت بگذارد در ہر رکعت سورۃ القدر یکبار و سورۂ اخلاص سہ بار و از سلام کلمہ تمجید و درود صد بار بخواند بعدہ سہ بار آیۃ الکرسی خواندہ دعا کند حاجتش برآید۔

جوہر در سنت نماز بامداد سورهٔ الم نشرح و سورة الفیل بخواند و این برای دفع بواسیر
و دمامیل نیز آمده و در چهار سنت نماز پیشین از کافرون تا اخلاص و در دو دو آیة الکرسی
تا خالدون و آمن الرسول و در سنت نماز دیگر از سورة الزلزال تا سورة تکاثر یا بر
اولی سورهٔ والعصر چهار بار پس سه بار پس دو بار پس یکبار و در سنت نماز شام سورة الکافرون
و سورهٔ اخلاص و در سنت بعد از فرض نماز خفتن آیة الکرسی تا خالدون و آمن الرسول
و اگر چهار رکعت بخواند آیة الکرسی و آمن الرسول و شهد الله و قل اللهم تا بغیر حساب
و در چهار سنت چهارگانی اول نیز همین قرارست و در نماز وتر سورة الاعلی یا سورة القدر
و کافرون و اخلاص۔

جوہر چهار آیة ست و در هر آیتے ده قاف ست و آنرا آیات حرب گویند و خاصیت
آن ظفر و نصرت ست بر اعدا و القاے رعب در قلوب ایشان چون خوانده شود بر وے
دشمن او مغلوب و مقهور گردد و کفایت کند شر هر ظالم را اول در سورهٔ بقر الم تر الی الملاء
من بنی اسرائیل الخ دوم در سورهٔ آل عمران لقد سمع الله قول الذین قالوا ان الله الخ
سوم در سورة النساء الم تر الے الذین قیل لهم کفوا ایدیکم و اقیموا الصلوة و
آتوا الزکوة الخ چهارم در سوره مائده واتل علیهم نبأ ابنی آدم بالحق اذ قربا
قربانا الخ هر که این آیات را بنویسد و در سر دستار نهد و نزد پادشاه غیور و حاکم مغرور رود
و یا با خصم قوی ملاقات کند هیبت وی در دل ایشان استیلا یابد و دشمن زبون شود و چون
بر علم لشکر نویسد در هر سپاه که آن علم را نصب کنند فتح و ظفر در آنجانب بود و بعضی میفرمایند
که یک آیة دیگر باید افزود از سورهٔ رعد قل من رب السموات والارض تا القهار
و چون این آیات را بر علم نویسد باید که در تحت هر قافے که در ضمن کلمات ست علیحده یک قاف
نویسد و در تحت آن برقم هندسی عدد صد نیز رقم زند زیرا که این حرف و ارقام در حصول
مقصود و مرام دخل تمام دارد

جوہر سورهٔ طه برای نصرت بر اعدا بست و یکبار بخواند۔

جوہر هر که سورهٔ محمد یا سورهٔ فتح در وقت مصاف چهل و یکبار بخواند منصور و مظفر گردد

جوہر اگر برائے فتح و نصرت یازده بار سورهٔ یٰسین بخواند مراد حاصل شود و بعضے
بست و یکبار میفرمایند

جوہر چون کسی سورۂ فیل درمیان ہر دو صف لشکر چند بار بخواند خوف بر لشکر مخالف
غلبہ کند پشت دہند و روی بہزیمت آرند و اگر وقت تقابل و تعارض دشمن بخواند دشمن
مغلوب و مقہور و سست شود ـ

جوہر قبضہ خاک از میان میدان محاربہ بگیرد و بخواند بروے سیہزم الجمع و
یولون الدبرہ بل الساعۃ موعدہم والساعۃ ادھی و امرہ از سورۂ قمر و آن
مشت خاک را بر طرف دشمنان بریزد و اگر دران محل باد بطرف دشمن رود بغایت مناسب
و در حین خاک پاشیدن بجانب دشمن بگوید شاھت الوجوہ آن لشکر شکند و رعب بر
ایشان گماشتہ شود ہمہ فرار نمایند

جوہر سورۃ النصر برای نصرت بر اعدا شب دوازدہم ماہ رجب ہفتاد و یکبار بخواند
بعدہ سجدہ کند و دران بست و پنج بار یا فتاح گوید۔

جوہر اگر در معرکہ جنگ حاضر شود بخواند سورۃ الزلزال را و دو دست خود بر زمین زند
و خاکے بجانب خصم بیندازد و سر خود را از دست خود مسح کند پس بخواند فاضرب لہم طریقا
فی البحر یبسا لا تخف درکا و لا تخشی ۵ وجعلنا من بین ایدیہم سدا و من خلفہم
سدا فاغشینہم فہم لا یبصرون ۵ غالب آید بر دشمن و فیروزی نصیب او شود و این
از اسرار است ـ

جوہر سورۃ الفتح برای نصرت بر اعدا و کفایت مہمات تا شش روز بخواند روز
اول شش بار و باقی ایام ہفت بار و شروع از شنبہ کند و ہر روز روزہ دارد و ہر روز بعد
اتمام ورد ہفتاد بار درود بخواند و سورۃ النصر و سورۃ الاخلاص و معوذتین ہر یک
سہ بار و سورۂ قریش ہفت بار و آیۃ الکرسی یکبار و وان یکاد الذین کفروا لیزلقونک
بابصارہم لما سمعوا الذکر ویقولون انہ لمجنون ۵ وما ہو الا ذکر للعلمین ۵ از
سورۂ ن یکبار ـ

جوہر لن یضروکم الا اذی ط تا یعتدون از سورۂ آل عمران بر شمشیر نقش کند
یا بر سنان نیزہ یا بر مغفر در روز دوشنبہ و نزد بعضی در ساعت ہفتم از روز یکشنبہ و نقاش
وقت نقش کردن صائم باشد و طاہر البدن و نظیف اللباس پس ہر کہ با آن آلہ روی بحرب
دشمن آرد غالب گردد و شکست و ہزیمت بر خصم افتد

جواہر ہرکہ بہ نیت ہلاک دشمن سہ شب ہر شب ہزار بار القابض بخواند آن دشمن
ہلاک شود یا از ان موضع آوارہ گردد

جواہر معوذتین برای دفع حاسدان و ظالمان بعد نماز دیگر سہ بار مواظبت نماید۔

جواہر ہرکہ بر دی دشمن بخواند یا سبوح یا قدوس یا غفور یا ودود دشمن مقہور شود

جواہر سورۃ الہمزہ بجہت دفع بدگویان و حاسدان ہفتاد بار بخواند۔

جواہر سورۂ والطور بجہت پناہ یافتن از دشمن در شبہای جمعہ سہ بار بخواند۔

جواہر ا ب ت ث ط ظ ف ک ل لا ی این صور یازدہ گانہ را خواص عجیبہ است و بعضی از ان اینست کہ اگر کسے را در عضوے از اعضا دردے پیدا شود مثل رمد و صداع و وجع صدر و بطن و ظہر و ید و رجل و غیر آن از اوجاع ظاہری و باطنی باید کہ حرف اول را از اسم عربی آن بگیرد و درمیان این حروف یازدہ گانہ درج کند مثلا رمدے در عین وے ظاہر شد باید کہ حرف اول وے را کہ ع ست با حروف مذکورہ بیامیزد بر ینوجہ اع ب ع ت ع ث ع ط ع ظ ع ف ع ک ع ل ع لا ع ی ع وبعد از ان امتزاج مجموع حروف را ترکیب کند بر ینوجہ اعبع تعثع طعظع فعکع لعلاعیع آنگاہ این نوشتہ را صاحب رمد بیاویزد و اگر فائدہ ظاہر شود فبہا و الا حرف دوم عین را کہ ی ست بر ہمین اسلوب کہ مذکور شد با حروف یازدہ گانہ در ذیل معمول بیامیزد و صاحب رمد بحمل آن قیام نماید و اگر بان نیز نشود حرف سوم عین را کہ ن ست ہمان نوع امتزاج دہد و ترکیب کردہ در ذیل این دو نوشتہ رقم زند و باخود نگاہ دارد رمد زائل شود و در سائر امراض و اعراض کہ بر بدن وارد شود عمل برین موجب ست و در تحصیل بسیاری از مطالب و مقاصد این اعمال را می توان کرد مثلا در اعمال محبت اسم طالب و مطلوب را ہمان کیفیت امتزاج دادہ ترکیب نماید بساعت سعد و باخود نگاہدارد یا در موضعے پاکیزہ محفوظ کند و در اعمال عداوت ملاحظہ ساعات نحس کردہ ترکیب کند بنام دشمن و در موضع تاریک یا در قبر قدیم دفن کند تا مقصود حاصل شود۔

جواہر ہر کرا در عضوے از اعضا مرضی عارض شود مثل رمد یا صداع یا غیر آن باید کہ حروف اسم عربی آن عضو بگیرد و مابین الف و ہا کہ حروف اول و آخر اسم مبارک اللہ است رقم زند مثلا برای دفع رمد بگیرد حروف عین را و درمیان الف و ہا بطریق اتصال یا انفصال رقم زند اول بر ینوجہ اعہ ایہ انہ دوم بر ینوجہ اع ھ ای ھ ان ھ

پس نوشته را بیاویزد چنانکه نزدیک بآن عضو بود مرض وی زود زائل شود و طریق دیگر در امتزاج آن حروف اینست که حرفے را از حروف آن عضو بعد از الف و ہا رقم زند بطریق اتصال یا انفصال اول بر ینوجه اهع اهی اهن دوم بر ینوجه اهع اهے اهن —

جوہر بر لوح طاہر ریگ طاہر اندازد و چوبے در دست گیرد و بنویسد ابجد ہوز حطی و چوب بر حرف اول نہد و سخت گیرد و یکبار فاتحه خواند و صاحب درد انگشت بر جای درد دارد پس بپرسد که شفا یافتی در درد خود اگر یافت فهو المراد و الا نقل کند چوب را بجانب حرف ثانی و بخواند فاتحه دو بار و سوال کند که شفا حاصل شد اگر حاصل شد فهو المراد و الا نقل کند بحرف ثالث و فاتحه سه بار خواند و سوال کند ہمین طور و این مجرب ست برای درد دندان و ریاح و غیر ذلک —

جوہر ہر که بمشک و زعفران و گلاب کتابت کند این حروف را در روز شنبه که معروفست بسبت النور و آن شنبه بود که یکے از ایام بیض افتد که سیزدہم و چہاردہم و پانزدہم ماه است بر ظرف چینی یا زجاجی پس محو کند و بیاشامد و قدرے از ان در چشم کشد در آن سال از رمد ایمن بود و آن حروف اینست الم المص المر کهیعص طه طسم طس یس ص حم عسق ق ن

جوہر چہل و یکبار سوره فاتحه بر درد چشم بخواند شفا یابد —

جوہر الشکور ہر کرا تاریکی چشم بود چہل و یکبار بر آب خوانده بدمد و بخورد و بر چشم مالد شفا یابد و نزد بعضے بر کف دست خود بدمد و دست در آب نہد و بر چشم مالد —

جوہر برای روشنی چشم و دفع درد الله لا اله الا ہو الحی القیوم بگوید و بر انگشت بدمد و بر چشمہا بمالد باز گوید الم الله لا اله الا ہو الحی القیوم و ہمچنان کند و باز گوید و عنت الوجوه للحی القیوم و ہمچنان کند

جوہر بعد از نماز عشا دو رکعت برای روشنائی چشم بگذارد و در ہر رکعتی سورة الکوثر پنج بار بخواند و بعد سلام سه بار گوید اللہم متعنی بسمعی و بصری و اجعلہما الوارث منی و بعضے بعد از نماز شام این نماز کنند و در ہر باره که دعا خوانند بر انگشت نر بدمند و بر چشم فرود آرند

جوہر کہیعص حم عسق سه بار گوید ده حروف ست ہر حرفے گوید و عقد بندد و بعده بر چشم فرود آرد صحت یابد

جوہر سوره والعصر جہت دفع درد چشم ہفتاد بار بخواند —

جوہر چون چشم بپرداند آیۃ قرآن مجید بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۂ اخلاص بخواند و بر چشم بدمد شفا یابد۔

جوہر اللہ نور السموات والارض ط مثل نورہ کمشکوٰۃ فیہا مصباح ط المصباح فی زجاجۃ ط الزجاجۃ کانہا کوکب دری یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ لا شرقیۃ ولا غربیۃ یکاد زیتہا یضیٔ ولو لم تمسسہ نار ط نور علیٰ نور ط یہدی اللہ لنورہ من یشاء ط ویضرب اللہ الامثال للناس ط واللہ بکل شیٔ علیم لا ہر روز بامداد پنجبار بخواند و بر چشم بدمد ہر زحمتی کہ در چشم باشد دفع گردد

جوہر فکشفنا عنک غطاءک فبصرک الیوم حدید ہر روز بر ہر دو ظفر ابہام ہفت بار بخواند و ہر بار درود بعدہ تفل کند بر ہر دو ابہام و مسح کند بابر دو ابہام ہر دو چشم را ہر دو چشم او از آفات محفوظ ماند

جوہر ان اللہ یمسک السموات والارض ان تزولا ج ولئن زالتا ان امسکہما من احد من بعدہ ط انہ کان حلیما غفورا ۴۱ از سورۂ فاطر اگر در چشم سرخ باد یا ناخنہ یا روشنائی کم باشد این آیۃ را بخواند و بر دست بدمد و بر روی فرود آرد و بر آب تازہ بدمد و بخور دو بدان چشم بشوید کہ قطرہ بر زمین نیفتد۔

جوہر از اکثر مشائخ منقول ست کہ در دعوت سورہ و آیات قرآن مجید رجعت نیست و اداء نصاب و زکوٰۃ وغیرہ نیز نیست

جوہر بسم اللہ الرحمٰن الرحیم یا دلیل المتحیرین و یا غیاث المستغیثین و یا مجیب الدعوات المضطرین و یا الٰہ العٰلمین و یا خیر الناصرین بحق ایاک نعبد و ایاک نستعین و صلی اللہ تعالیٰ علیٰ خیر خلقہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین و سلم تسلیما کثیرا کثیرا برحمتک یا ارحم الراحمین ہر کہ این دعا بخواند دیو و پری او را ایذا نہ رسانند۔

جوہر چون سفر کنی سہ بار سورۂ فاتحہ بخوانی و آیۃ الکرسی و سورۂ اخلاص یاد منم کنی محفوظ باشی۔

جوہر سورۃ النباء را مداومت نماید از راہزنان و دزدان در امان خدا اوند تعالیٰ باشد

جوہر سورۃ الغاشیہ بجہت سلامتی در سفر سہ بار بخواند۔

جوہر اگر مسافر سورۂ والطور بخواند از ہمہ بد بہاے راہ ایمن گردد ـ

جوہر طبرانی وابن عساکر روایت کردہ اند کہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند چون ببینید شما آتش را کہ در گرفتہ است تکبیر برارید بدرستیکہ تکبیر می میراند آنرا واین عمل از مجربات صحیحہ است

جوہر ہر کہ سورۃ المعارج یا سورۂ نوح یا سورۃ الطارق وقت خواب بخواند یا گفتہ بہجیا سہ بار بر سینہ بدمد از احتلام ایمن بود

جوہر برای جدائی درمیان دو کس نان مانش را بر وغن چرب نمودہ وبالایش چہل ویکبار سورۂ مزمل خواندہ پیش سگ سیاہ بدارد

جوہر بر یکطرف پارچہ کاغذ بنویسد بسم اللہ الرحمن الرحیم خیر امن اللہ العزیز الحکیم ونام خود ونام مادر خود بنویسد وطرف دوم ہمون پارچہ افعل بنویسد ودر پارچہ کاغذ دوم نیز آیۃ مذکور ونام خود ونام مادر خود بنویسد وطرف دوم ان لاتفعل بنویسد انگاہ دو رکعت نماز گذارد وزیر مصلا ہر دو پارچہ مذکور نہد وبعد سلام ہفتاد بار در سجدہ بخواند اللہم اجعلنی خیرا فی جمیع اموری کلہا خیرا فی عافیتی برحمتک یا ارحم الراحمین بعدہ سر از سجدہ بردارد واز گل پاک دو غلولہ سازد وہر دو پارچہ مذکور را درمیان آن ہر دو غلولہ نہادہ در کاسہ آب اندازد وکلمۂ طیبہ می خواندہ باشد یک پارچہ کاغذ از غلولہ جدا شدہ بر روی آب آید اگر در ان افعل نوشتہ باشد کار کند واگر لاتفعل نوشتہ باشد نکند ودرین میان باکسی سخن نگوید این استخارہ از مجربات صحیحہ است ـ

جوہر سورۂ تبت برای دفع رہزنان ودزدان وچشم بندی عکاسان ہفت بار بی تسمیہ خواندہ جانب ایشان بدمد مقہور گردند

جوہر چون شیر را ببیند تکبیر گوید محفوظ ماند ـ

جوہر یا دائم بلا فناء ویا قائم بلا زوال ویا مشیر بلا وزیر نوشتہ با خود دارد شیر او را زیان نرساند وبرای دفع دشمنان ہمیشہ بخواند ـ

جوہر سورۂ فیل چند بار بخواند از بادہای عنیف ورباح عاصفہ تسکین گردد ـ

درشت ۱۲ بادسخت ۱۲

جوہر وقالوا الحمد للہ الذی اذہب عنا الحزن ط ان ربنا لغفور شکور لا ہر کہ این آیۃ بسیار خواند ہر غمی کہ داشتہ باشد زائل گردد وہر کس کہ او را ببیند دوست دارد

جو ہر اجماع طائفہ از مشائخ است کہ ہر کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم شش صد و بست و پنج بار بنویسد و با خود دارد در چشم عالمیان بہیبت نماید و احدی بر و دست تصرف نیابد

جو ہر سہ آیتوں لہ زعی ہم جو شا منوعا عالما طیو سونا سلیخا ملیخا ملقوما یا قیوما حق کہیعص و حمعسق وحق لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ این دہ اسم را برائے دفع شر جن و انس و بلیات و آفات خوانند و نیز برائے اخراج جنے کہ در خانہ و منزلے اشکال انداز شدہ دہ بار بخوانند و در ہر جہت دم کنند و مر این اسما را در دفع رجعت اثر عظیم است بآب دم کنند و بخورانند

جو ہر ہر کہ چہاردہ حروف نورانی را کتابت کردہ در میان رخت نہد محفوظ ماند از ہر آفت و حروف اینست ال م ص ر ک ہ ی ع ط س ح ق ن

جو ہر ہر کہ خواہد کہ خزینہ نہد و آن از آفتے محفوظ بود از ابتداء تدفین تا وقت فراغت سورۂ والعصر لاینقطع بخواند۔

جو ہر ہر کہ سورۃ الجن را بر مخزون خواند از ہر حادثے محفوظ ماند۔

جو ہر چون بکشتی نشیند اول سورۃ الفتح بخواند از غرق شدن کشتی ایمن باشد و خواندن سورۂ یس نیز ہمین خاصیت دارد

جو ہر بسم اللہ الرحمن الرحیم فاللہ خیر حافظا و ہو ارحم الراحمین فتبارک اللہ احسن الخالقین استودع اللہ دینک و مالک و زوجک بر ریگ دریا بخوانند و گرد خود اندازد دہمہ پشہ و غش از ان موضع بروند۔

جو ہر ہر کہ آیۃ الکرسی در سفال آب نارسیدہ نویسد و در انبار غلہ نہد کرم در آن غلہ نیفتد و برکت پیدا شود۔

جو ہر آیات حفظ برائے حفظ ہر چیز نافع است و لا یؤدہ حفظہما و ہو العلی العظیم فاللہ خیر حافظا و ہو ارحم الراحمین و حفظا من کل شیطان مارد و حفظا ذلک تقدیر العزیز العلیم و حفظناہا من کل شیطان رجیم ان کل نفس لما علیہا حافظ بل ہو قرآن مجید فی لوح محفوظ و یرسل علیکم حفظۃ ان ربی علی کل شیء حفیظ لہ معقبات من بین یدیہ و من خلفہ یحفظونہ من امر اللہ انا نحن نزلنا الذکر و انا لہ لحافظون و کنا لہم حافظین و ربک علی کل شیء حفیظ اللہ حفیظ علیہم

وما انت علیهم بوکیل وعندنا کتاب حفیظ الکل تواب حفیظ وان علیکم لحافظین مرتع

جوہر بسم الله الرحمن الرحیم هو الاول والآخر والظاهر والباطن وهو بکل شیء علیم
هو الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم اللهم انی
اسألک بان لک الحمد لا اله الا انت یا حنان یا منان یا بدیع السموات والارض
یا ذا الطول یا ذا الجلال والاکرام اللهم انی اشهد انک الله الواحد الاحد الصمد الفرد
الوتر الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفوا احد یا قدیم الاحسان یا دائم المعروف
یا نور السموات والارض ونور الانوار کلها یا رب الارباب یا الهنا واله کل شیء الها
واحد لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین ربنا ربنا ربنا ربنا آتنا فی الدنیا
حسنة وفی الآخرة حسنة وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب واغفرلنا
مغفرة من عندک وارحمنا انک انت الغفار واغوثاه برحمتک استغیث یا مغیث
اغثنی بحق الم المص الر المر کهیعص طه طسم طس یس ص حم حمعسق
ق ن یا رفیع الدرجات یا مجیب الدعوات یا سمیع الدعاء یا سریع الحساب یا خیر الوارثین
یا ارحم الراحمین یا قریب یا لطیف انت حسبی ونعم الوکیل ہر کہ این دعاء العدد کلمات
وی کہ صد وہشتاد است بخواند مقصود وجہ احسن میسر شود علماء دین میفرمایند کہ این مجمع
جمیع اسماء حسنیٰ است و منافع این دعا زیادہ از انست کہ در حیز تحریر و حیطہ تقریر گنجد لاجرم
بتفصیل آن اقدام نمیرود و ہر کہ این دعا را با وجود قرائت بعمل آن قیام نماید با طہارت
در حصول نتیجہ ابلغ و ادخل باشد و این دعا را در انجاح مرامات و اجابت دعوات مدخل تمام است

جوہر ہر کہ ترسان بود از مردی و دران حال بگوید کہیعص حمعسق لا حول ولا قوة
الا بالله العلی العظیم از آنچہ می ترسد ایمن شود و ایمعنی بکرات و مرات آزمودہ شدہ
و مجرب و صحیح است ـ

جوہر انی توکلت علی الله ربی وربکم ما من دابة الا هو آخذ بناصیتها
ان ربی علی صراط مستقیم فان تولوا فقد ابلغتکم ما ارسلت به الیکم ویستخلف
ربی قوما غیرکم ولا تضرونه شیئا ان ربی علی کل شیء حفیظ ۝ از سورہ ہود ہر کہ
ترسان باشد از چیزے کہ آدمی انسان می ترسد باید کہ ہر صبح و شام و وقت خواب کردن
و بیمار شدن مداومت نماید برین حضرت خداوند تعالے از ہمہ آفات دنیا نگاہدارد و چون

کسی بر زمینی رسد کہ ددان و درندگان آنجا بسیار باشند بسیار خواند و ہر کہ سفر دریا کند برین مداومت نماید از ہمہ احوال امین گردد و بسلامت و عافیت باز آید۔

جوہر سورۃ الفیل بجہت ہلاکے دشمن ہزار بار بخواند۔

جوہر برای ہلاکی دشمن بر ہفت خشت خام بر ہر خشتے ہفت بار سورۂ کوثر بخواند و آن خشتہا در چاہے اندازد کہ آنجا مدخل مردمان نباشد۔ و این را مجرب بلا غایت گفتہ اند و اگر این سورہ را پانزدہ بار بر خاک خواندہ در خانۂ دشمن اندازد خراب گردد۔

جوہر سورۂ انفطرت برای ہلاکی دشمن ہزار بار بخواند۔

جوہر ان اللہ لعن الکافرین و اعدلہم سعیرا۔ خالدین فیہا ابدا۔ لا یجدون ولیا و لا نصیرا۔ یوم تقلب وجوہہم فی النار یقولون یلیتنا اطعنا اللہ و اطعنا الرسولا۔ قدرے آب از چاہ معطل بگیرد و این آیات را بر کاغذ نوشتہ از آن آب بشوید و در منزل دشمن پاشد و شرط است درین کہ اول کسی را پیش او روانہ نماید و بگوید کہ باز گرد ازین شر و فساد و الا بلای عظیم متوجہ تو خواہد شد و سہ بار باین عمل کند۔ اگر باز ایستد و توبہ کند فبہا و الا این عمل کند۔

جوہر برای مقہوری اعدا روز یکشنبہ و دوشنبہ و سہ شنبہ روزہ دارد و ہم دوم اختلاط کم کند و ہر شب سی صد و سی بار سورۃ التکاثر بخواند۔

جوہر سورہ قریش بجہت ہلاکی دشمن تا نود و نہ روز ہر روز نود و نہ بار بخواند و نیز بہیت دفع شر اعدا ہر روز بعد نماز فجر یازدہ بار و یا یک صد و یکبار مع تسمیہ بخواند و اول و آخر پنجبار درود۔

جوہر سورہ رعد برای دفع خصم ہفت بار بخواند۔

جوہر ہر کہ سورۂ مجادلہ را بر مشت خاک خواندہ طرف دشمن اندازد مقہور گردد و از خواص این سورہ است کہ اگر کسے حق کسی را منکر شود ما بین مدعی و مدعا علیہ مصحف نہد و سوگند بخورد کہ بحق آن کسے کہ این سورہ و این کتاب را فرو فرستادہ حق فلان در ذمہ من نیست اگر بدروغ سوگند خورد کور شود یا در ہمان روز ببلا و عقوبت گرفتار گردد مگر آنکہ اقرار نماید و توبہ کند و این سورہ را بجہت دفع اعدا سہ بار بخواند۔

جوہر سورۂ بروج برای دفع دشمنان بست و یکبار بخواند۔

جوہر سورۃ الزلزال بجہت دفع دشمن چہل و یکبار بخواند یا ہزار بار یا چہل و یکہزار بار۔

جوہر سورۂ تغابن برای دفع حاسدان روز جمعہ چہل و یکبار بخواند۔

جو ہر ہر کہ سورۃ النحل صد و ہشت بار بخواند دشمنان سرکش دوست و مطیع وی شوند
دولت و سعادت وی روز افزون شود۔

جو ہر اگر بر خاک گور کہنہ ہفت بار سورۂ مزمل خوانده در خانہ ظالم اندازد خانہ اش
ویران گردد۔

جو ہر سورۂ الطلاق براے متفرق شدن دشمنان سہ بار خواند۔

جو ہر سورۂ تحریم براے قادر شدن بر اعدا بست و یکبار بخواند۔

جو ہر سورۂ فاتحہ شفای ہمہ دردہاست غیر موت ہر کہ بر سر بیمار باخلاص بخواند اگر در اجل وی تاخیر بود شفا یابد

جو ہر مریض بر معوذتین مداومت نماید زود صحت یابد۔

جو ہر حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ تعالے عنہا میفرمایند کہ حضرت سید عالم
صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم چون در تن مبارک خود رنجی میدیدند معوذتین
میخواندند و بر کف دست خود میدمیدند و بر اندام مبارک خود میمالیدند

جو ہر ہر کہ سورۂ والذاریات نزدیک بیمار بخواند صحت یابد و تلاوت سورۂ واقعہ
نزدیک بیمار نیز موجب راحت بیمار ست و قرائت سورۂ مجادلہ بر سر بیمار ہم سبب تسکین اوست

جو ہر سورۃ المنافقون بجہت شفاے مریض ہفت بار بخواند و سورۃ الغاشیہ
بعدد مذکور نیز ہمین خاصیت دارد۔

جو ہر مریض سورۃ الکافرون ہزار و یکبار بخواند صحت یابد۔

جو ہر اگر درد سر بود یا درد دندان یا درد اعضا دست بران موضع نہد و پنجبار یا ہفت بار
بگوید بسم اللہ الشافی ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم محمد رسول اللہ اسکن
باذن اللہ تعالیٰ ربی و ربک اللہ العزیز الحکیم

جو ہر بنویسد بر رخسارے کہ جانب درد ست بسم اللہ الرحمن الرحیم قل ہو الذے
انشاکم وجعل لکم السمع والابصار والافئدۃ ط قلیلا ما تشکرون ہ یا اگر خواہد بنویسد
ولہ ما سکن فے اللیل والنہار ط وہو السمیع العلیم و این مجرب ست۔

جو ہر صاحب درد شدید رو بروے عامل نشیند و از ہر دو دست جاے درد بگیرد و
عامل رو برو استادہ سہ بار خواند بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ کا کوٹ الا اللہ کی کہائی
حضرت علی کی ہیں کی حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کی دہائی

وازمنتہائے بیخ نرانگشت دست چپ تاسرخنصر سہ بار دم کند بعدہ دست راست راتا سرجو بعدہ آنہمہ انگشتان برکف دست چپ بزور سہ بار زند بعدہ مریض راگو یدکہ سرابگذار و بپرسد کہ شفایافتی اگر شفا یافت فہوالمراد والا جائے کہ درد باشد باز از ہردو دست بگیرد و عامل باز ہمچنان کند

جوہر (در حلقۂ اول میخ آہنی زند اگر درد دندان ساکن شود بہتر والا در حلقۂ دوم والا سوم وچہارم واین حلقہ درکاغذ باشد

جوہر لو انزلنا ہذا القرآن علی جبل تا آخر سورۃ الحشر مسکن ہمہ اوجاع وضربات ہرکہ باوضو وطہارت لباس برعضو دردناک بخواند شفا یابد۔

جوہر و ما لنا الا نتوکل علی اللہ وقد ہدٰنا سبلنا ط ولنصبرن علی ما اٰذیتمونا وعلی اللہ فلیتوکل المتوکلون ہ از سورۂ ابراہیم بنویسد وبہر دو بازو درآویزد درد دستہا زائل گردد۔

جوہر وان یمسسک اللہ بضر فلا کاشف لہ الا ہو ط وان یمسسک بخیر فہو علٰے کل شئ قدیر ہ وہو القاہر فوق عبادہٖ ط وہو الحکیم الخبیر ہ از سورۂ انعام وقت سحر برکاغذ بنویسد وکسی کہ درد پہلو ودردست دارد ببندد شفا یابد واگر بربالین غمزدہ کہ خفتہ باشد ہفت بار بخواند چون بیدار شود آن غم زائل شدہ باشد۔

جوہر سورۃ الحجرات بجہت دفع علتہائے شکم ہفت بار بخواند۔

جوہر درگوش مصروع بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم المص طسم کہیعص یس والقرآن الحکیم حمعسق ن والقلم وما یسطرون اذان صرع اثری ہرگز پیدا نشود

جوہر سورۂ لقمان بجہت دفع درد دندان ہفت بار بخواند۔

جوہر سورۃ التکاثر بجہت دفع درد شکم نوشتہ سہ روز نہار بخورد وسورۂ والعصر نیز ہمین حکم دارد۔

جوہر سورۂ الم نشرح برسینہ ودل بخواند درد دفع شود۔

جوہر شب آدینہ سہ بار سورۂ والطور بخواند از علت جذام ایمن گردد۔

جوہر صاحب درد اندام دہ بار سورۂ مزمل بر روغن تلخ دم کند وبراندام مالد شفا یابد۔

جوہر برای دفع نار واللہ الشافی اللہ الکافی اللہ المعافی نافع است۔

جو ہر بر سر بالین صاحب غشی و بیہوشی یا سمیع یا بصیر بعد مجمل یا مفصل بخواند زود بہوش آید و نزد بعضے مفصل بار بخواند —

جو ہر ہر کہ سورۃ الطارق بر کاغذ نوشتہ بند د یا بر غذا یا دوا خواند و بخوراند شے بند شود و این مجرب است۔

جو ہر وقیل یا ارض ابلعی ماءک و یا سماء اقلعی وغیض الماء وقضی الامر و استوت علی الجودی وقیل بُعْدا للقوم الظلمین کسی کہ خون ازبینی او بسیار رود بخواند

جو ہر بلکامسور ہفت دانہ بگیرد و بر ہر دانہ سہ بار سورۃ الکافرون خوانده بدمد و در پارچہ بستہ بگلوے طفل بندد از آبلہ یعنی چیچک بروز نکند و اگر دستیاب نشود بر ہفت دانہ نخود سیاہ بدمد و در دانہا سوراخ کردہ و رشتہ دران انداختہ بگلوی طفل اندازد۔

جو ہر سورۃ الاعلی بجہت دفع سرخ یا دا و باد ہاے مخالف بست و یکبار بخواند۔

جو ہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا فتاح یا فتاح یا فتاح یا وہاب یا وہاب یا وہاب یا کریم یا کریم یا کریم یا رحیم یا رحیم یا رحیم نوشتہ بر پیشانی صاحب درد نیم سر بندد صحت یابد۔

جو ہر واذ استسقی موسی لقومہ فقلنا اضرب بعصاک الحجر ط فانفجرت منہ اثنتا عشرۃ عینا ط بنویسد و محو کند و بنوشاند کمیز بستہ بکشاید —

جو ہر چون عطسہ آید فاتحہ بخواند و زبان را گرد بگرد دندانہا بگرداند و اگر ہمچنین کند تمام عمر درد دندانہا نباشد۔

جو ہر در گوشے کہ آواز آید سورۃ اعلی بخواند نیکو شود۔

جو ہر فلما جاء السحرۃ قال لہم موسی القوا ما انتم ملقون ۝ فلما القوا قال موسی ما جئتم بہ السحر ط ان اللہ سیبطلہ ط ان اللہ لا یصلح عمل المفسدین ۝ یک سبوے آب از چاہے کہ معطل باشد بروز جمعہ بگیرد و ہفت برگ از ہفت درخت کہ میوہ آن خوردنی نباشد گرفتہ درین سبو انداختہ باہم مخلوط کند و این آیات را در طاس نوشتہ باین آب بشوید و مسحور را شب بکنار دریا آرد تا پاہی در آب دریا نہد و این آب را بر سر او ریزد و این عمل بجہت ابطال سحر مجرب است

جو ہر ہر کرا خوفی از دشمنان بود حسبنا اللہ ونعم الوکیل گوید از شر ایشان نجات یابد و در ادعیہ ماثورہ این کلمہ زیادہ آمدہ نعم المولے ونعم النصیر —

جوہر ہر کہ بوساوس وخواطر ردیہ مبتلا شود دست خود را بر دل خود نہد وہفت بار این اسما بگوید سبحان الملک القدوس الخلاق الفعال واز عقب آن ہر بار این آیہ بخواند ان یشا یذہبکم ویات بخلق جدید وما ذالک علی اللہ بعزیز حضرت حق تعالی دل ویرا از ہر وسوسہ پاک گرداند۔

جوہر ہر کہ سورہ الم نشرح را چند بار بر سینہ خود یا غیر خود بخواند از تنگی سینہ خلاص شود و باطن وے منشرح گردد

جوہر واذا قرأت القرآن تا یتوکلون از سورہ نحل واذا قرات القرآن تا حجابا مستورا از سورہ بنی اسرائیل بر خرقہ صوف کبود بنویسد یا بر کاغذی کہ آن رنگ باشد و بر بازوے راست طفل یا غیر وے بندد آن طفل از مرض ام الصبیان وغیر آن در امان باشد۔

جوہر ہر کہ در شب بخواند سلام قولا من رب رحیم ہ حضرت خداوند تعالی اورا از زحمتہا وغمہا خلاص گرداند وہرچہ خواہد از حضرت خداوندی کرامت فرماید واین آیہ را قلب القرآن گویند۔

جوہر سورہ الکافرون بجہت دفع بلا تا سہ ہزار بار بخواند یا ہر روز سہ بار۔

جوہر کسی را کہ پاے از جا رفت علی الفور کسے را کہ دوست دارد یاد کند از آفت در امان باشد۔ عبد اللہ بن عمر را رضی اللہ تعالے عنہ پای بلغزید گفت یا محمد صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم محفوظ از آفت ماند۔

جوہر ہر صباح ومسا ہفت بار بخواند الحمد للہ الذی خلق السموات والارض تا یعدلون از اول سورہ انعام وبر کف دست خود نفث کردہ بر ہمہ اعضاے خود مسح کند از جمیع آفات واوجاع مامون ومحفوظ گردد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ہ بسم اللہ خیر الاسماء بسم اللہ رب الارض والسماء بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شیئ فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم ہر کہ پیش از طعام خوردن این دعا بخواند آن طعام ہیچ زیان ندارد اگرچہ زہر باشد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم بسم اللہ علی نفسی ودینی بسم اللہ علی اہلی

ومالی وولدی بسم اللہ علیٰ ما اعطانی اللہ اللہ ربی لا اشرک بہٖ شیئا اللہ اکبر اللہ اکبر اللہ اکبر
واعز واجل واعظم مما اخاف واحذر عز جارک وجل ثناءک ولا الہ غیرک اللہم انی
اعوذ بک من شر نفسی ومن شر کل جبار شیطان مرید ومن شر کل جبار عنید فان
تولوا فقل حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم ان ولی اللہ
الذی نزل الکتاب وہو یتولے الصالحین ہر روز بعد نماز صبح ہفت بار بخواند ویکبار
ہم آمدہ فارسی این دعا در حفظ وامان حضرت حق سبحانہ وتعالی باشد نہایت کثیر البرکت است
واین دعائیست کہ اموختہ است آنرا سید عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم

بحضرت انس رضی اللہ تعالی عنہ

جواہر ہر کہ آیۃ الکرسی وقت خواب بخواند شیطان نزدیک او نیاید ومداومت بر تلاوت
آیۃ الکرسی تا خالدون موجب دفع وساوس شیطانی وہواجس دیوانی ومانع تعرف

ایشانست واین از مجربات صحیحہ است

جواہر مردی بحضور سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بیامد والتماس نمود
کہ کدام دعا افضل ست فرمودند کہ از حضرت حق سبحانہ وتعالے بخواہ عفو وعافیت در دنیا و
آخرت روز دوم آمد وبیامد وبازہمین سوال کرد ہمین جواب فرمودند پس ام بخواند بسم اللہ
الرحمن الرحیم اللہم انی اسألک العفو والعافیۃ والمعافات فی الدنیا والآخرۃ
جواہر ہر کہ بامید حاجتے نزد بادشاہ رود اول طہارت کامل کند وجامہ پاک بپوشد
ودو رکعت نماز گذارد وبعد از سلام وقل رب ادخلنی مدخل صدق واخرجنی مخرج
صدق واجعل لی من لدنک سلطانا نصیرا وقل جاء الحق وزہق الباطل
ان الباطل کان زہوقا تا وقتیکہ بنظر بادشاہ درآید لاینقطع بخواند۔
جواہر ہر کہ ہر شب سورہ واللیل پانزدہ بار وقت رفتن بفراش خواند از خوابہای پریشان ایمن بود
جواہر ہر کہ بعد از فریضہ بامداد سورۂ یٰس بخواند تا شام در فرح وسرور بود وہر کہ شام

بخواند تا صباح در فرح وسرور بود۔

جواہر ہر کہ سورہ نوح بسیار بخواند ہر غمی والمے کہ داشتہ باشد زائل شود۔
جواہر ان لدینا انکالا وجحیما وطعاما ذا غصۃ فعصی فرعون الرسول فاخذناہ اخذا
وبیلا بر چند قرص نان بنویسد وجمعی را کہ بر ایشان تہمت دزدی باشد بخوانند آنکس کہ دزدی کردہ باشد

نان در گلوی او بند شود

جوہر اَخدَرُسَقَطَعَکَل مُوْھلاً ہرکہ این اسما کتابت کند بست و نہم ماہ یا وقت خسوف یا کسوف بر صحیفہ سرب سیاہ و آنرا در زیر نگینہ وضع کند و با خود دارد آن عقد اللسان باشد کہ زبان ہمہ غمازان و حاسدان و مفسدان و بدگویان از غیبت و بہتان و نمیمہ نسبت بحامل آن کوتاہ کند و ہیچکس را قوت آن نباشد کہ در حضور و غیبت نکوہش وی کند

جوہر بدانکہ مداومت بر تلاوت معوذتین دافع وساوس شیطانی و مانع ہواجس نفسانی ست ہرکہ وقت خواب بخواند از جن و از وسوسہ ایشان ایمن ماند. و ہرکہ ہر صباح بسیار بخواند از شر ہر ذی شر سالم ماند و چشم زخم و سحر بروی کار نکند

جوہر ہرکہ بر تلاوت سورۃ الناس مداومت نماید از ہمہ آفات سالم ماند و این سورہ افسون جمیع دردہاست

جوہر ہرکہ ہر روز بست و پنجبار بخواند استغفر اللہ العظیم الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم الذی لا یموت و اتوب الیہ و مال و ولد او مکروہی نرسد

جوہر سورہ تغابن برای حفظ ملک و مال ہفت بار بخواند

جوہر سورہ واللیل بجہت محافظت خود و مال خود ہشت بار بخواند و سورۃ الزخرف برای حفظ مال یکبار

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذوالفضل العظیم بروز آدینہ نوشتہ در صندوق نہد و در میان مال یا در خزینہ جناب خداوند تعالی او را در آن برکت دہد و از آفتہا نگاہ دارد۔

جوہر ہرکہ از کسی خائف باشد این آیہ خواندہ پیش او رود و از دست و زبان او ایمن گردد اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم بسم اللہ الرحمن الرحیم عسی اللہ ان یجعل بینکم وبین الذین عادیتم منہم مودۃ ط واللہ غفور رحیم نصر من اللہ و فتح قریب و بشر المومنین و اگر کسے از دشمن بترسد بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم لا تخاف درکا ولا تخشی و بر خود بدمد از شر دشمنان ایمن شود و اگر ہمین آیہ را در میان دو گوش اسپ بستر تازیانہ بنویسد و در مصاف رود ہیچ دشمن مکر او نرسد۔ ہرکہ وقت سوار شدن کشتی بگوید بسم اللہ مجریہا و مرسہا ان ربی لغفور رحیم و چون از کشتی بیرون آید بگوید رب انزلنی منزلا مبارکا و انت خیر المنزلین و در بعضی اللہم انزلنا از غرق شدن در امان باشد۔

جوہر روایت کردہ اند بخاری در تاریخ خود از عبداللہ بن مسعود رضی اللہ تعالےٰ عنہما کسی کہ بگوید ہنگامیکہ نہادہ شود طعام بسم اللہ خیر الاسماء فی الارض والسماء لا یضر مع اسمہ داء اللھم اجعل فیہ رحمۃ وشفاء ضرر نکند او را ہیچ چیز

جوہر ہر کہ سورہ قریش بخواند بر طعامیکہ بترسد از ان شفا یابد در ان از جملہ دردہا۔

جوہر برائے دفع زہر کژدم عقرب گزیدہ را آیہ کریمہ بلا تسمیہ انہم یکیدون کیدا واکید کیدا ۱۶ ہفت مرتبہ بخواند واز چاقو یا شاخ درخت نیب بمقام گزیدہ از بالا فرود آرد و آیہ ملحقہ آیندہ ہرگز نخواند یعنی فمہل الکافرین امہلہم رویدا زیرا کہ زہر از خواندن آیہ آیندہ دفع نخواہد شد و تا وقتیکہ زہر دفع نشود آیۃ مذکورہ خواندہ عمل بالا کردہ باشند۔

جوہر ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم ہ در روز جمعہ بر قطعہ صدف نقش کند و درمیان مال ومتاع خود نہد برکت پیدا شود واز ہمہ آفات در سفر وحضر محفوظ ماند۔

جوہر ان ولی اللہ الذی نزل الکتاب ﷺ وہو یتولی الصلحین ﷺ والذین تدعون من دونہ لا یستطیعون نصرکم ولا انفسہم ینصرون ہ وان تدعوہم الی الہدی لا یسمعوا وتراہم ینظرون الیک وہم لا یبصرون ہ خذ العفو وأمر بالعرف واعرض عن الجاہلین ہ واما ینزغنک من الشیطن نزغ فاستعذ باللہ انہ سمیع علیم ہ از سورہ اعراف ہر کرا خوف قطاع الطریق باشد برین مداومت نماید۔

جوہر ہر کہ سورہ مجادلہ مداومت نماید از ہمہ طوارق وحوادث لیل ونہار در سفر محفوظ ومصئون باشد وچون کسی داعیہ سفر کند وسورہ والطور تلاوت نماید دران سفر محروس ومحفوظ بود وہر کہ در ابتداے سفر ہفت بار سورہ تغابن بخواند مال ومتاع وے از تعرض دزدان سالم ماند۔

جوہر چون صحابہ اغنیا رضی اللہ تعالی عنہم برسم تجارت بسفر می رفتند اگر در راہ دشمنی از قطاع الطریق یا سباع ضارہ پیش می آمد میخواندند اللہم احفظ امۃ محمد صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بالنصر والتائید بالمص وبلہیعص وبحمعسق وبق والقرآن المجید وبنون والقلم وما یسطرون ضرر آن دشمن بایشان نمی رسید۔

جوہر فرمودند حضرت سید عالم صلے اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم کہ امان است

امت مرا از غرق شدن چون بر کشتی سوار شوند بگویند بسم اللّٰه مجریها ومرسٰها ان ربی لغفور رحیم ٥ از سورۂ ہود وما قدروا اللّٰه حق قدرہٖ والارض جمیعا قبضته یوم القیامة والسمٰوات مطویّٰت بیمینه ٥ سبحانه وتعالیٰ عما یشرکون ٥—

جوہر انا جعلنا فی اعناقهم اغلالا فهی الی الاذقان فهم مقمحون وجعلنا من بین ایدیهم سدا ومن خلفهم سدا فاغشینٰهم فهم لا یبصرون ٥ ہر کہ این آیات را نزدیک دو کس کہ بایکدیگر خصومت کنند بخواند آنکہ ظالم بود مخذول گردد—

جوہر ان کانت الا صیحة واحدة فاذا هم خامدون ٥ یٰحسرة علی العباد چون دشمن را در راہ ملاقات کند در پیش روی وی بخواند بعد ازان بگوید اللّٰه الغالب اللّٰه القادر مذل کل جبار عنید ناصر الحق حیث کان به الحول والقوة آن دشمن مبہوت وخوار گردد—

جوہر سورۃ الطارق بجہت دفع دیو وپری مقابل آسیب زدہ سہ بار بخواند ودم کند—

جوہر در خانہ کہ آسیب باشد سورۂ مزمل در انجا یازدہ بار بر آب دم نمودہ در ہر چہار گوشۂ خانہ بپاشد—

جوہر معوذتین بجہت دفع سہو ووسواس خناس بعد نماز دیگر سہ بار مواظبت نماید—

جوہر ہر کہ سورۃ الناس بنویسد باخود دارد یا ہر شبی بخواند در خانہ ایمن بود از پریان ووسوسۂ شیطان—

جوہر برای دیو وپری سورۃ الجن ہفت بار بخواند—

جوہر ہر کہ بر تلاوت سورۂ مجادلہ مداومت نماید از شر آدمی ودیو وپری ایمن گردد—

جوہر سورۃ الحجرات بنویسد کسی کہ او را آسیب دیو باشد بہ بندد ایمن بود از شر شیطان ودیو نزدیک او نیاید واگر بدیوار خانہ دیو نیاید وایمن بود از جملہ خوفہا—

جوہر ہر کہ سورۂ جمعہ بسیار خواند از وسوسۂ دیوان ومزاحمت ایشان ایمن گردد ومداومت برین نیز مانع وساوس شیطانی است—

جوہر سہ بار آیة الکرسی بخواند وسہ بار چہار قل وہل ویکبار یا حفیظ تحفظت بالحفظ والحفظ فی حفظ حفظک یا حفیظ وبر ہر دو کتف وبر کف دست نفث زدہ بر تمام اعضا بمالد واین بہترین حصارہاست

جوہر اعتصمت باللہ ففروا الی اللہ و توکلت علی اللہ وما نصر الا من عند اللہ وما توفیقی الا باللہ حسبی اللہ ما شاء اللہ لا قوۃ الا باللہ تحصنت بذی الملک والملکوت و اعتصمت بذی العزۃ والجبروت وتوکلت علی الحی الذی لا یموت دخلت فی حرز اللہ وفی امان اللہ وفی حفظ اللہ من شر البریۃ اجمعین بحق کہیعص وبحق حمعسق ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم خواندہ بر ہر دو کتف و بر کف دست نفث زدہ بر تمام اعضا بمالد ایں حصار منقول ست از حضرت امیر المومنین اسد اللہ الغالب کرم اللہ تعالی وجہہ و مجرب ست

جوہر بدانکہ مراد بمعوذات کہ در حدیث شریف واقع ست کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میدمیدند نفس کریم خود را بمعوذات سورۃ الفلق و سورۃ الناس است و بعضی سورۃ الکافرون و سورۃ اخلاص نیز مراد دارند یا ہر جا کہ در قرآن مجید آیات متضمن استعاذہ وارد شدہ مثل اعوذ بک من ہمزات الشیاطین و اعوذ بک رب ان یحضرون

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم وقت خواب سورۃ الاخلاص و سورۃ الفلق و سورۃ الناس میخواندند و در ہر دو دست مبارک خود می دمیدند و مسح میکردند بہر دو دست مبارک تا آنجا کہ می توانستند دست مبارک می رسید و ابتدا میکردند از سر و روی و سینہ مبارک خود۔

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم میفرمایند کسی کہ بگوید بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شئی فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم سہ بار وقت شام نرسد او را ہیچ بلای ناگہانی تا آنکہ صبح کند وکسی کہ بگوید آنرا وقت صبح نرسد او را بلای ناگہانی تا شام کند و این رقیہ برای ہر درد و بلا از مجربات صحیحہ است۔

جوہر ال م ص ر ک ہ ی ع ط س ح ق ن ہر کہ این چہاردہ حروف نورانی را بخواند حضرت خداوند تعالے او را در پناہ خود دارد و ایمن بود از حرق و غرق و سرق و از ہر بدے۔

جوہر ہر کہ وقت طلوع فجر سورۃ الفجر را یازدہ بار بخواند تا طلوع فجر ثانی از آفتہا ایمن باشد

جوہر ہر کہ بر سورۃ القارعہ مداومت نماید در امان حضرت خداوند تعالے باشد۔

جوہر ہر کہ مداومت کند بر تلاوت سورۃ القیمہ در شب محفوظ باشد از تعرض شیاطین و ہر کہ مواظبت نماید در روز محفوظ باشد از قہر سلاطین۔

جواہر ہر کہ سورۂ بروج را تلاوت کند وقتیکہ بفراش آید آنشب تا صباح در امان حضرت خداوند تعالےٰ باشد و ہر کہ این سورہ را خصوصاً واللہ من ورائہم محیط را تا آخر ہر روز سہ بار تلاوت کند و ہر شب سہ بار و برا ہل و عیال و خانمان و مال بدمد ہمہ از آفات و تاراج محفوظ مانند

جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم بر آب دم کند وصاحب حمی بخورد شفا یابد—

جواہر بنویسد بر سہ ورقہ لطیف بسم اللہ فرت بسم اللہ مرت بسم اللہ قلت، و ہر روز یک ورقہ در دہن ببیند ازد و با آب فرو برد مجرب است برائے دفع حمی—

جواہر سورۂ جمعہ برائے دفع تپ میان عصر و مغرب سہ بار بخواند و بدمد—

جواہر ربنا اکشف عنا العذاب انا مؤمنون ۵ بر سہ پارہ کاغذ بنویسد تا سہ روز بنا شتا فرو برد تپ زائل شود—

جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم فلما تجلی ربہ للجبل جعلہ دکا و خر موسیٰ صعقا صاحب تپ لرزہ بر نان بنویسد بخورد یا بر دست راست جبرئیل بنویسد و بر دست چپ میکائیل و بر پیشانے عزرائیل و بر گردن اسرافیل—

جواہر حضرت شیخ ابو المعالی احمد بن مظفر بن یونس بغدادی حنبلی رضی اللہ تعالےٰ عنہم بخدمت شریف حضرت محبوب سبحانی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ المبارک عرض کردند یا سیدی پسر من از پانزدہ ماہ بعارضہ تپ گرفتار ست ہر چند علاج میکنم دفع نمی شود فرمودند در گوش پسر خود بگو ای ام ملدم عبد القادر بتو میفرماید کوچ کن ازینجا و بسوی حلہ رو و این پسر را مزاحم مشو حضرت ایشان ہمان ساعت پیغام آنحضرت بگوش پسر خود گفتند از انوقت تپ زائل شد و بلدہ حلہ خبر رسید کہ اکثر مردم بآزار تپ گرفتار اند و آنجا آزار حمی محیط گردید—

جواہر سورۂ القارعہ بجہت سازواری میان زن و شوی صد و ہفت بار بخواند—

جواہر سورۂ جمعہ بجہت اصلاح شدن میان زن و شوی ہفتاد و پنج بار بخواند و نزد بعضے پنج بار بخواند—

جواہر ہر کہ سورۃ القارعہ بخواند نامہ اعمال او را بدست راست دہند و اگر مداومت نماید در امان حق تعالےٰ باشد و اگر بنویسد و با خود دارد اسباب وصول معیشت بر و آسان باشد و اگر بر طشتے بنویسد و با آب چاہ بشوید و در خانہ بپاشد ہوام بگریزد—

جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم واتبعوا ما تتلوا الشیاطین علی ملک سلیمان

تا حتی یقولا بیار د ابریشم و ہفت گره دہد و بر ہر گره ہفت بار بخواند و در گلو بند دقی بند گرود۔

جواہر ہر کہ در شب وقت خواب این آیات بخواند ہر وقت کہ خواہد بیدار شود ان الذین آمنوا وعملوا الصالحات تا آخر سورۂ کہف

جواہر ہر کرا امرے عظیم و مہلکہ خطیر پیش آید صد و چہل بار سورۂ مومن بر سبیل اتصال تلاوت کند و جز بضرورت اکل و شرب و طہارت بر نخیزد از ان مہلکہ بسلامت بیرون آید و ہر کہ بہ نیت خلاص از مہالک سہ بار سورۂ احقاف بخواند بسلامت و عافیت از ان ورطہ بیرون آید۔

جواہر سورۂ والعصر بر مال یا بر چیزے کہ دفن کند بخواند حضرت خداوند تعالی آنرا از آفتہا نگاہدارد سورۂ والعصر بر مال خواند و پنہان کند محفوظ ماند و اگر بر صاحب حمی بخواند شفا یابد و بجہت خرسندی و دفع علتہاے شکم دہ بار بخواند اگر سورۂ والعصر گناہان او آمرزیدہ شود ختم کار او بر خیر بود و در روز قیامت با اہل خود باشد۔

جواہر الحمد للہ الذی خلق السموات والارض وجعل الظلمت والنور ثم الذین کفروا بربہم یعدلون ۰ از اول سورۂ انعام ہر صباح و مسا ہفت بار بخواند و بر کف دست خود نفث کردہ بر ہمہ اعضاے خود مسح کند از جمیع آفات و اوجاع مامون و محفوظ ماند

جواہر سورۂ النور بجہت دفع تہمت بست و یکبار بخواند۔

جواہر محبوس بتلاوت سورۂ یٰسین یا سورۂ والطور یا سورۂ انفطار مداومت نماید یا سورۂ اخلاص صد ہزار بار بخواند یا چہار ہزار بار بگوید یا غیاث المستغیثین اغثنی و یا ناصر المظلومین انصرنی

جواہر سورۂ والذاریات بجہت دفع قحط ہفتاد و پنج بار بخواند بجہت دفع قحط و فراخی عیش ہشتاد و پنج بار بخواند و اگر نزد بیمارے بخواند شفا یابد و بنویسد و زن حاملہ با خود دارد فرزندش آسانی بزاید

جواہر سورۂ مائدہ براے طلب باران ہفت بار بخواند۔

جواہر اگر خواہد کہ در کشتی باران ببارد یرسل السماء علیکم مدرارا ویمددکم باموال وبنین ویجعل لکم جنت ویجعل لکم انہارا ۰ بر سفال آب نارسیدہ نوشتہ بیندازد۔

جواہر سورۂ والضحی براے دفع بدان زبان کار باشارہ انگشت بجانب بدان بنویسد و براے باز آمدن غائب دو ہزار بار بخواند و اگر بعد نماز خفتن بر پہلو راست تکیہ کند و ہفت بار والضحی و الم نشرح بخواند و بخواب رود در شب اول یا دوم کسی را بخواب بیند کہ با او بگوید کہ عاقبت کار تو چون است

جوہر بدانکہ حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بیمار را عیادت میکردند ومی نشستند نزد سر وی و دست مبارک می نہادند بر جبہہ وی وگاہے بر جاے درد وی ومی پرسیدند حال او را کہ چگونہ است ومیفرمودند بسم اللہ وعیادت بعد از سہ روز ست واز فعل آنحضرت ست صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم واحادیث در فضل عیادت بسیار ست وترک عیادت در روز شنبہ خلاف سنت ست وبعضی گفتہ اند کہ عیادت مستحب ست در شتا در شب ودر صیف در روز

جوہر ولہ ما سکن فی الیل والنہار ط وہو السمیع العلیم ہ از سورۂ انعام بجہت تسکین غضب وخشم واضطراب نافع است وقت ظہور این صفات بسیار بخوانند آن صفت از وی زائل شود

جوہر چون عامل معزول شود باید کہ بر تلاوت سورۃ القارعہ مداومت نماید زود بمقصود رسد ومداومت سورہ یوسف نیز ہمین خاصیت دارد وسورۂ اخلاص نیز براے ہمین صد ہزار بار یا چہل ویک ہزار بار خوانند

جوہر نادعلیا مظہر العجائب تجدہ عونا لک فی النوائب کل ہم وغم سینجلی بنبوتک یا محمد بولایتک یا علی یا علی یا علی سبب نزول این کلمات آنست کہ در غزاء تبوک چون لشکر اسلام شکستہ شد حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم درمیان کشتگان نہان گشتند جبرئیل علیہ السلام این کلمات آوردند وحضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند کل ہم وغم سینجلی بنبوتک یا محمد وبولایتک یا علی یا علی علی ہنوز سہ نوبت نفرمودہ بودند کہ جناب اسد اللہ الغالب حاضر شدند وبا لشکر کفار محاربہ نمودند وبعضے را بقتل آوردند وبعضے ہزیمت کردند ولشکر اسلام از کفار غنیمت بسیار گرفتند ودرین کلمات دو روایت یکی مظہر العجائب بفتح میم وہا وبرین تقدیر معنی چنین باشد کہ ای محمد بخوان علی کہ اظہار کنندہ عجائب وغرائب ست وخواص این کلمات بسیارست از انجملہ است کہ اگر کسی درمیان جمعے گرفتار شدہ باشد ہفت بار بر خاک خواند وبجانب ایشان بیاد دہد ہیچ ضرری بوی نتواند رسانید واگر کسی را از دشمن خوف باشد ہر روز ہفتاد بار بخواند دشمن مقہور گردد واگر مسحور ہفت بار برآب چاہ بخواند وانان غسل کند وقدری ازان خورد سحر باطل شود ومریض ہفتاد بار برآب باران بخواند وبخورد شفا یابد اگر کسے مغموم شود ہزار بار بخواند اگر پادشاہ برکسی قہر کند آنکس ہفت بار بخواند وچون در آید سہ بار آہستہ برابر او بخواند اگر در گوش رسول سہ بار خواند ہر ای مہمی کہ رود زود ساختہ گردد واگر در اول ساعت جمعہ چہل وہشت بار بخواند بر کہ سخن کند محب او گردد اگر

کسے متهم شود هر صباح چهل بار بخواند و براے دفع بیخوابے قبل از نماز جمعه بست و پنج بار بخواند بیخوابے از وے دفع شود و اگر هر بامداد و پیش از تکلم نود و یک بار بخواند غنی گردد و براے دولت هر بامداد صد بار بخواند و بجهت انقیاد اعدا هفتاد بار هفتاد روز هر روز صد بار براے عقد اللسان اعدا ده روز هر روز ده بار و براے تحصیل مرادات هر روز بست و چهار بار و بجهت شفای امراض مزمنه ده روز هر روز هفتاد بار و برای چشم زخم و عقد اللسان سه روز هر روز بست بار و برای کشف کنوز هر روز هفتاد بار و بجهت رویت حضرت سید عالم صلے الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم در مقام خود هر شب سه هزار بار بجهت افتتاح ابواب قبال هر روز پانصد بار در اسرار بروی بگشایند. برای خلاص محبوس هر روز شصت بار بجهت برآمدن مهمات هر روز پانزده بار بجهت کشف کنوز و اسرار غیب چهل روز هر روز شصت و هفت بار و برای قتل اعدا و دفع ایشان هفت روز هر روز هفتاد بار بجهت دفع دشمن و شرا و هفت روز هر روز هفتاد بار براے تحصیل علوم هر روز بنماز پیشین هفتاد بار برای مزید دولت و رفعت هر روز شانزده بار براے رفعت درجات و قبول سلاطین شش روز هر روز صد بار برای شوکت و وقار نزد خلق هر روز ده بار برای بغض و عداوت میان دو شخص بست بار براے اختلاف و عداوت جمعی سی روز هر روز بست و پنج بار و برای مقهوری اعدا پنج روز صد بار برای نجات و دفع خوف بست روز هر روز پنجاه بار برای ذل اعدا شش روز هر روز صد بار براے دفع مکر دشمنان ده روز هر روز هزار بار بخواند —

جواهر هر که سورة الاعلیٰ را بنویسد و باخود دارد ذهن وی صاف شود و قوت حافظه بیفزاید —

جواهر هر که سورهٔ فاتحه بمشک خالص بر جام زجاجے بنویسد و بگلاب محو کرده هفت روز متصل بامداد ناشتا بیاشامد ذهن و ذکا و حافظه وی بیفزاید

جواهر سورهٔ الم نشرح بنویسد و در آب محو کند و بنوشد در حفظ مدد بیند —

جواهر هر که بر کف دست راست خود هفت بار آیة الکرسی بنویسد بزعفران و هر بار آنرا بزبان بلیسد حضرت خداوند تعالے او را حفظ عطا فرماید که هر چه بشنود هرگز فراموش نکند

جواهر و لا تمدن عینیک تا والعاقبة للتقوی از سورهٔ طه بنویسد و باخود دارد فراموشی ازو زائل شود —

جوہر برای زیادت حافظہ ہر روز سورۂ مزمل بخواند۔

جوہر سہ چیز حفظ را زیادہ میکند و بلغم را کم میکند و غم را از دل می برد اول تلاوت قرآن مجید دوم روزہ داشتن سوم مسواک کردن و شستن سر نیز زیادت میکند حفظ را و ناشستن آن و ریم گذاشتن نقصان میکند و پنج چیز فراموشی آرد یکی سور موش دوم بول کردن مستقبل قبلہ سوم استادہ در آب بول کردن چہارم بول کردن بر خاک پنجم حرام خوردن

جوہر مداومت بر تلاوت لاتدرکہ الابصار وہو یدرک الابصار وہو اللطیف الخبیر از سورۂ انعام تسکین یا دنیا سے مخالف وہد چہ در ہر چہ در بحر۔

جوہر در سنت نماز دیگر سورۂ بروج بخواند از دنبل دنیا و محفوظ ماند۔
مرض سنت کہ دنیا سے پیشتر ہونا ہے

جوہر در اول رکعت سنت بامداد سورۂ الم نشرح و در دوم سورۂ الفیل بخواند بواسیر دفع شود۔

جوہر حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم بر مردی گذشتند کہ نماز میکرد و میگفت اللہم لک الحمد لا الہ الا انت یا حنان یا منان یا بدیع السموات والارض یاذا الجلال والاکرام فرمودند کہ پروردگار خود را بآن اسم اعظم یاد کردی کہ چون بوی دعا کنند اجابت کند و چون سوال کنند عطا دہد

جوہر یا قدیم یا دائم یا فرد یا وتر یا واحد یا احد یا صمد در ہر دعا کہ این ہفت اسما باشند بشرف اجابت مقرون شود و بعضے میفرمایند کہ حضرت عیسی علی نبینا و آلہ علیہ السلام باین اسما مردہ زندہ میکردند و نزد بعضی آن اسما اینست یا حی یا قیوم یا دائم یا فرد یا وتر یا احد یا صمد

جوہر ہر کہ وقت دعا ہفتاد بار بگوید یا بدیع دعای او مستجاب شود۔

جوہر السمیع البصیر چون باین توسل جوید و دعا کند اجابت شود۔

جوہر یا حنان یا منان یا بدیع السموات والارض یاذا الجلال والاکرام برای اجابت دعوت مقررست و در ہر دعا کہ اللہ الہ احد صمد باشد ان عابعز اجابت مقرون گردد

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم یا قدیم یا دائم یا فرد یا وتر یا واحد یا احد یا صمد یا حی یا قیوم یاذا الجلال والاکرام ہر کرا حاجتے بود بعد از فریضہ بامداد پیش از آنکہ از مصلا برخیزد و با کسی سخن گوید صد بار بخواند و دعا کند مستجاب شود و این از مجربات صحیحہ است۔

جواہر ہر کہ ہر روز سورۂ اخلاص باخلاص صد بار بخواند و بر خود بدمد غنی گردد۔

جواہر ہر کہ وقت خفتن ہفت بار سورۂ اخلاص خواندہ بمردگان بخشد حضرت خداوند تعالیٰ او را غنی گرداند۔

جواہر سورۃ القدر و سورۃ الکافرون و سورۃ الاخلاص ہر واحد دہ بار بخواند و بر ماء طاہر بدمد و بپاشد بدان آب پارچہ جدید را مادام کہ لابس او باشد در عیش بسیار بود و اگر تنہا سورۂ قدر را سی و شش بار بر آب بخواند و از ان بر ثوب جدید ریزد وسعت رزق گردد مادام کہ آن ثوب بر و باشد

جواہر بسم اللہ الرحمن الرحیم حتیٰ اذا اتوا علی وادالنمل قالت نملۃ یاایہاالنمل ادخلوا مساکنکم ج لایحطمنکم سلیمٰن وجنودہ لا وہم لایشعرون بر آب بخواند و در خانہ مور چہ بریزد ہمہ از انجا بروند

جواہر صاحب فوائد الفواد قدس سرہ می فرمایند کہ یکی بیامد و برای انتظام احوال خویش استمداد کرد حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ فرمودند کہ برای دفع تنگی معیشت ہر شبی سورۂ جمعہ باید خواند بعد از ان فرمودند کہ وقتی مرا حضرت شیخ الاسلام فریدالدین فرمودند باید کہ تو و جملہ یاران صد ہزار بار سورۂ فاتحہ بخوانید و اینمعنی بیاران برسان و موزع کن من بیاران رسانیدم و بر ہر کسے توزیع کردم ہر یکی بمقداری قبول کرد یکی پنجہزار بار یکی کمتر یکی بیشتر من دہ ہزار بار خواندم در چند روز شمردہ بقیاس یک ہفتہ یا کم و بیش آن ختم تمام شد بندہ عرضداشت کرد کہ اینہمہ در حال مرض بود فرمودند کہ چیزی پیش از ان بود تا حضرت ایشان را بجناب خداوند تعالیٰ چہ درخواست بود۔

جواہر اللہم اکفنی بحلالک عن حرامک واغننی بفضلک عمن سواک برای ادای دین نہایت مفید۔ اگر بعد نماز جمعہ بخواند اللہم یاغنی یاحمید یا مبدی یا معید یا رحیم یاودود اغننی بحلالک عن حرامک وبطاعتک عن معصیتک واکفنی بفضلک عمن سواک خوانندہ غنی گردد و دین ادا شود

جواہر در خانہ کہ سورۂ ق را ہر روز تلاوت کند صاحب آن خانہ دائم بدولت سعادت و عزت و کرامت بود و از نکبت و ذلت محفوظ ماند و جہت افزونی دولت در ہر شب جمعہ سہ بار خواند۔

جواہر ہر کہ آیۃ الکرسی بعد از ہر فرض نماز بخواند غنی گردد ہر کہ آنرا بنویسد و در خانہ نہد رزق

بروی فراخ گردد و چون از خانه بیرون آید آیة الکرسی بخواند و چون باز گردد در خانه آیة الکرسی بخواند
در حفظ جناب حق سبحانه و تعالے باشد و دور گردد فقر او

جوهر در حدیث ست کسی که گوید لاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم هر روز صد بار
نرسد او را فقر هرگز و نیز آمده است کسی که در تنگ کند بروی رزق باید که بسیار گوید لاحول ولا قوة
الا بالله العلی العظیم

جوهر روایت ست از ابن عمر رضی الله تعالی عنهم که آمد مردی نزد حضرت سرور عالم صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم والتماس نمود که پشت داد و روی گردانید دنیا از من فرمودند که بگو نزد
طلوع فجر سبحان الله و بحمده سبحان الله العظیم و بحمده استغفر الله صد بار و این را در سلسله
کبرویه میان نماز سنت و فرض فجر می خوانند

جوهر روز سه شنبه و چهار شنبه و پنجشنبه روزه دارد چون صبح جمعه شود در اول وقت نماز گذارد
و بعد از سلام پیش از آنکه بشغلی از اشغال پردازد چه قولے و چه فعلی بذکر یا حی یا قیوم قیام نماید
و متصل بخواند تا وقتیکه آفتاب طلوع کند بی آنکه در میان ساکت شود یا مکثی کند در عقب آن
ذکر در اول طلوع آفتاب بر کاغذ بنویسد یا حی یا قیوم و بر بخور لائق داشته درهم پیچد و با خود
دارد عجائب مشاهده کند از برکت و جمعیت و وسعت رزق و این دو اسم را لوحی ست ۶ در ۶
اگر حامل آن شود عمل وی اتم و اکمل بود و در حمل این لوح خواص بسیار ست چنانکه در تذکار
آن مثل دفع قساوت قلب و رفع احتیاج با بنای جنس و خلاص از فقر و فاقه و غیر آن و لوح اینست

لوح

م ۴۰	و ۶	ی ۱۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰	ح ۸
ی ۱۰	ق ۱۰۰	م ۴۰	ح ۸	ی ۱۰	و ۶
ی ۱۰	ح	و ۶	ی ۱۰	م ۴۰	ق ۱۰۰
ح ۸	ی ۱۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰	و ۶	م ۴۰
ق ۱۰۰	م ۴۰	ی ۱۰	و ۶	ح ۸	ی ۱۰
و ۶	ی ۱۰	ح ۸	م ۴۰	ق ۱۰۰	ی ۱۰

جوهر المغنی هر که هر روز یکهزار و صد بار بخواند یا یکهزار و دو صد و شصت و هفت بار توانگر

و بی نیاز گردد و این اسم الوحی ست مربع ہر کہ حامل آن شود و مداومت کند برین اسم بعدد مجمل یا مفصل زود ترغنی گردد و لوح اینست

و ہر کرا از خلق نومیدی باشد تا ده جمعه ہر روز ده ہزار بار بخواند از خلق بے نیاز گردد —

لوح

م ۴۰	غ ۱۰۰۰	ن ۵۰	ی ۱۰
۱۱	۴۹	۳۹	۱۰۰۱
۹۹۰	۳۸	۱۲	۵۲
۵۱	۱۳	۹۹۹	۱۳۷

جوہر شروط دعوت اکل حلال و صدق مقال و حضور قلب و عجز و خضوع و بکا و اخلاص و کسوت حلال و رعایت اوقات مناسبہ چون وقت افطار و سحر و رقت قلب و بعد اداے فرائض و درمیان سنت فجر و فرض آن و بعد صلوة جمعه تا غروب و روز عرفه و منصف شعبان و عیدین و رمضان و ابعد تلاوت قرآن مجید و نزد نزول مطر و نزد فرض و مجالس علما دین و جماعة مسلمین و غیبت مدعول و نزد دعاء مظلوم و نزد دعاء والدین و مناسک الحج و ما یتبعها و بسط ہر دو دست و انفراج انگشتان و رفع ہر دو دست تا ابط ظاہر شود و بازو از دست کشاده گردد و تہی گاه از بازو و خفض سر و سجده و غیر آن و درک معانی دعا و ابتدا و ختم بر درود و عدم ملال از عدم سرعت اجابت و تکرار دعا با لفا با لغ و تجدید توبه و استغفار نزد دعاء و اولے طہارت کامله یعنی تثلیث و مسواک و استیعاب و صوم و صلوة نفل و تقدیم فعل خیر چون صدقه و مانند آن و استقبال قبله و احتیاط درین که ایذا به ساکن بے وجه و ترک حیوانات جمالی و جلالی و ترک اشیاء منتهیه چون بصل و فوم و کراث و خلوت مظلمه بعیده از اصوات ناس و خلو معده از امتلا و محافظت اوقات که تعلق بنجوم دارند و ساعات معینه و بخورات و عدم تجاوز بافراط و تفریط از عدد معین که امده و کشف راس وقت دعا و استعمال عطریات و ستر عورات و عدم حضور منکر و عدم شعور شغل بغیر و تہذیب اخلاق ظاہره و اشعار ظالم بتصریح یا بکنایه قبل از دعاء بد برو به نیت آنکه شاید ترک کند و بعد دعا کلمه یا عجیب سه بار یا یکبار سریع

جوہر ارباب تحقیق میفرمایند که طالب پیش از شغل باعمال ملازمت استاد کامل اختیار کند و تلقین و اجازت وی در اعمال شروع نماید و حسب المقدور به ملاحظه شرائط و رعایت آداب سعی جمیل بتقدیم رساند تا نتیجه تامه و فائده کامله مترتب بی اجازت و تلقین استاد کامل

شروع نکند تا آنکه جمیع شرائط و ضوابط را کما ینبغی رعایت کرده باشد هیچ خاصیت و منفعت متفرع نگردد
از ینجهت گفته اند که نخست استاد باید آنگهی کار

جوہر صاحب دعوت را شریعت و شرائط نگاه داشتن واجب ست و اعراض از سفیهان و غمازان و دروغ گویان و حاسدان و فاسقان و منکران و اسرار دعوت پیش نامحرمان خاصه کودکان و زنان و غلامان و کنیزکان نگوید اگر بیگانه بر احوال صاحب دعوت مطلع گردد دعوت او مقرون باجابت نشود و آنچه از سراپردهٔ غیب جلوه گر شود مخفی دارد و الا بیم رجعت و ہلاکت باشد و ہر چند که عجائب بیند ملتفت نشود و از ظاهر شدن اشکال ارواح نترسد اگر آثار عجیب و غریب از صاحب دعوت ظاهر شوند مغرور نشود و الا بیم رجعت و ہلاکت است و اعتقاد درست دارد و در دعوت بہوای نفس مشغول نگردد و از اختلاط و تکلم دنیوی محترز و مجتنب باشد

جوہر عامل در وقت مشغولی باعمال خلوت و عزلت اختیار کند و ترک اختلاط اہل رسم و عادت نماید خصوصاً عوام و نسا و اطفال و اصحاب عقول ناقصه و در خلوت ہمیشه متوجه قبله نشیند چه حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم در حین دعا روی بقبله می آوردند و متوجه کعبه می نشستند و دستہاے مبارک بدعا می برداشتند و چون دعا تمام میکردند ہر دو کف دست مبارک بروی مقدس فرود می آوردند و در حین توجه بقبله وقتی که بطریق کلامی عمل کند مربع نشیند اکثر علماء این فن برانند که در قرأت دعا و تلاوت قرآن بر وضع مربع نشستن در حصول نتائج انفع است و بعضی دیگر اکابر دو زانو نشستن اختیار کرده اند و مربع نشستن میان فریضه بامداد و طلوع آفتاب مخصوص ساخته و بعضی گفته که صاحب خلوت باید که ہمیشه در حالت جلوس بہیات قعود تشہد نشیند و تصور کند که حاضر خداوندی ست و رسول آنجا حاضر اند

جوہر چون عامل آغاز تلاوت کند دل خود را حاضر گرداند و ہر چه بزبان گوید معنی آن بدل اندیشد و چیز دیگر بخاطر ندہد و این وقتی ست که عالم باشد بمعنی آنچه میخواند و اگر عالم نبود باید که در تلاوت قرآن مجید اندیشه کند که این کلام حضرت خداوند تعالے ست و در تکرار اسمای جناب الہی ملاحظه نماید که ذکر صفات کمال او سبحانه است و در قرأت دعوات اندیشه کند که مناجات در رفع حاجات ست در حضرت رفیع الدرجات و اگر زبان وی باسما و آیات جاری بود و دل از معانی آن غافل ہیچ فائده مترتب نشود و اوقات ضائع کرده باشد بلکه در بعضی عمل خوف رجعت بود و بعضی از اکابر قلب قاسی انرا سیفر مایند که در اثنای ذکر از مفہوم آن غافل

و ذاهل باشد —

جوهر وقت قرائت باید که هر حرف و کلمه که بر زبان راند ملاحظه تجوید آن کند یعنی هر حرفی را از مخرج خود ادا کند چه بسیار بود که بواسطه قرب مخرج در یکے از کلمات حرفی را از غیر مخرج وے ادا کند و بدان سبب تغیر تمام بمعنی کلمه راه یابد عمل بفائده شود بلکه نتیجه بعکس دهد —

جوهر باید که رعایت ترتیل را در تلاوت واجب داند و ترتیل آن بود که کلمات را حرف بحرف روشن و ظاهر ادا کند بی سرعت تا کلمات و الفاظ شکسته نشود که از شکست لفظ شکست بمعنی راه یابد و حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب کرم الله تعالےٰ وجهه میفرمایند که ترتیل حفظ

وقوف ست و ادای حروف

جوهر عامل را باید که در اثنار تلاوت آواز خود را فرود آورد میان نرم خواندن و بلند خواندن و در خبر صحیح آمده که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم از سفر مراجعت فرموده بمدینه منوره تشریف می آوردند چون نظر صحابه کرام بر سواد شهر افتاد بآواز بلند تکبیر گفتند آنحضرت صلی الله تعالیٰ علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که ای مردمان شما کسی را میخوانید که اصم نیست بلکه کسی را میخوانید که سمیع ست و نزدیکتر ست بشما از رگ گردن بشما —

جوهر تلاوت دو قسم ست حصری و اطلاقی حصری آنست که نصاب قرائت معین کرده باشند بعدد وے خاص تا عدد قرائت بدان نصاب نرسد فائده و نتیجه بران مترتب نگردد و اگر از ان نصاب کم کند و هم خاصیت و اثر متفرع نشود چنانکه کسی را بگنجے نشان داده باشند که از فلان موضع مثلاً چهل گام بفلان جانب رود و بسر گنجے رسد پس اگر وے تقصیرے کرده سی گام بردارد یا غلو کرده پنجاه گام برود هرگز بمقصد نرسد و قسم حصری در ایصال منافع از قسم اطلاقی اتم و اکمل ست چه خواص عدد و آثار منافع آن از تکلف شرح و بیان مستغنی ست و تلاوت اطلاقی آنست که قرائت بعددی خاص اختصاص نیافته باشد بلکه لا علی التعین چندانکه خواهند بخوانند و مخفی نماند که آن قسم اطلاقی نیز از روی حقیقت بحصری باز میگردد زیرا که درین قسم نیز وقتے که اثر عمل مترتب شود هر آینه عدد آن بحدی معین رسیده باشد و این حد معین را غیر حضرت خداوند تعالےٰ کسی نمی داند مگر به تعلیم و الهام او سبحانه و در تلاوت اطلاقی روا بود که عند الضرورت در ان اثنا سخن اجنبی گوید بخلاف قسم حصری که بهیچ وجه در ان میان سخن گفتن جائز نه بود نه بضرورت و نه بغیر ضرورت و اگر بے اختیار اتفاق افتد آن عمل باطل شود و در عمل خیر هیچ اثر

مترتب نشود و در عمل شر رجعت بود

جوہر مبل از افتتاح عمل خواہ در طریق کلامی وخواہ در طریق کتابی بخورات مناسب آن عمل بکار برد که بر ہر عملی روزی از ایام اسابیع وبرای ہر کوکبی از سبعہ سیارہ بخورے خاص مقررست که دران روز که تعلق بدان کوکب دارد باید سوخت واگرچه اہتمام بلیغ در بخور سوختن مخصوص باعمال تسخیرات جن وکوکب ست اما در جمیع اعمال خیر سوختن عود وعنبر وعطرہاے خوشبو بکار داشتن مناسب ست ودر جمیع اعمال شر سوختن کندر وسندروس ودواہاے گران بوی بر آتش نہادن لائق ست ودر اعمال کتابی اگر از قبیل لطفیات ست بعد از اتمام بر بخورات خوشبو باید داشت پس در ہم پیچید ودیگر تبا باید کشاد واگر از جنس قہریات ست بعد از اتمام بر بخورات بد بو باید داشت پس در ہم باید پیچید۔

جوہر عامل را باید که وقت قرات ہر حرف وکلمه که بر زبان راند ملاحظه تجوید آن کند یعنی ہر حرفی را از مخرج خود ادا کند ویکی از شرائط عمل در طریق کلامی ترک سجع وتکلف ست در عبارات دعوات ومناجات در مقامے که خشوع وخضوع وتضرع ونیاز مطلوب است تکلف در سجع وعبارت بغایت نامرغوب ست وتضرع منافی تکلف است وعامل ترک تفیہق وتشدق کند تفیہق کنایت از توسعت در کلام بنا بر اظہار فصاحت ودعوے بلاغت پس عامل در حین مناجات وعرض حاجات دعا ومدعا خود را باید که بعبارتی دلاویز ادا نماید واز تطویل کلام وتفصیل مرام اجتناب نماید که بہترین کلام آن بود که الفاظ آن کم باشد ودلالت بر معنی بسیار وتشدق عبارت از لب ودہان گشت ورا ست گردنست در حین تلاوت وتکلم چنانچه بعضی قراء بجہت مبالغه در تجوید واہتمام در ادای حروف از مخارج آن بلب ودہان حرکات کنند وآنحضرت متشدقین را مذمت فرموده وعامل بعد اتمام تلاوت حروف واسما وآیات وسوره ودعوات نفسی نرم در دمد وکیفیتش چنانست که از مخرج ثا ر مثلث باضم شفتین بر وجہی که در حین تلفظ حروف واو می باشد نفسی نرم در دمد واز حضرت رسالت برین وجه مرویست ودر احادیث صحیحه ثابت شده که آنحضرت صلی اللہ تعالی علیه وآله واصحابه وسلم حین مرض اہل بیت را نفث میفرمودند بالمعوذات

جوہر بر عامل واجب ست که در حین تلاوت منزوی ومنقطع بود از خلق وتا عمل باتمام نرسد قدم از خلوت بیرون ننہد مگر بضرورت اکل وشرب ووضو وطہارت وسعت خانه آنقدر باید

که بر پا می تواند ایستاد و نماز تواند کرد و زیاده بران نشاید و آن خانه یک در داشته باشد و در وی
روزنه دیگر نبود که باد و روشنی در انجا در آید و آنخانه از مردم و غوغاے خلق دور بود و چون قدم داخل
خلوت نهد بگوید رب ادخلنی مدخل صدق واخرجنی مخرج صدق واجعل لی من لدنک
سلطانا نصیرا و چون قدم [illegible] نهد بگوید بسم الله و بالله والحمد لله والصلوٰة والسلام
علی رسول الله اللهم اغفرلی وافتح لی ابواب رحمتک پس دو رکعت نماز گذارد پیش از
شروع در عمل از سر خشوع و خضوع در اول بعد از فاتحه بخواند ومن یعمل سوءا او یظلم نفسه
ثم یستغفر الله یجد الله غفورا رحیما و در دوم ربنا علیک توکلنا والیک انبنا
والیک المصیر بعد از ان در عمل و تلاوت شروع کند

جوہر عامل در حین کتابت [illegible] غلطی و هیأت رقمی تا خلوط و ارقام
و اشکال حروف بر طبق و نوع اصلی خود واقع شود و نقصان بصورت حروف و هیأت ارقام
و اشکال راه نیابد یا تغیری بر وضع اصلی نینفزاید که هر دو در حصول نتیجه مضرست و مقصود ازین
تاکید و مبالغه توجه نفس است بشغل [illegible] که اثر و خاصیت کلی بران متفرع است

جوہر عامل در وقت کتابت بسبب خیال و اندیشه بشغل کتابت و تسطیر خطوط و تحریر ارقام
مشغول باشد و ازان غافل و ذاهل نگردد و اگر دران حین اندیشه و خیال وی مصروف امر
دیگرست دست وی حرکت میکند و قلم بطریق عادت جاری میشود لیکن دل از ان بیزار
هر چند چشم بران داشته و نظر بران گماشته هیچ فائده مترتب نشود و در اعمال قهریه خوف رجعت است

جوہر چون کتابت عملی تمام شود اگر از اعمال لطیفه است و شرط وی آنست که آنرا در خانه
ضبط کنند باید که بعد از آنکه بر بخور داشته باشد در شیشه نو سفید یا کبود یا سبز روشن کند و اگر از
اعمال قهریه است در شیشه نو که رنگ تیره دارد بنهد و سر آنرا بموم و کرباس نو ضبط کرده بر طاقی
بلند نهد که دست نسا و اطفال بآن نرسد و اصلا آنرا نگشاید تا مقصود حاصل شود و چون
کتابت باتمام رسد و شرط وی آن بود که آنرا در زمین دفن کنند باید که معمول را بعد از آنکه
بر بخور داشته باشد در کوزه سفالی نهد و سر آنرا محکم بندد و اگر از اعمال لطیفه باشد در موضع پاکیزه
روشن چون مساجد معموره و منازل نورانی و حوالی انهار جاریه و باغات دفن کند و اگر از اعمال
قهریه است در مواضع خرابه و منازل تاریک مثل مقابر قدیمه و غیر آن از ویرانه تا مدفون سازد
البته طلیکه آن موضع از نجاسات و قاذورات پاک بود و چون بر ظرفی کتابت کند و شرط

آن بود که آنرا بآبے یا روغنی محو کنند باید که آن آب اگر آشامید نیست از باران یا [illegible]
تو ضبط کرده و اگر میسر نباشد آب زلال شیرین از جوی بزرگ جاری گیرد و اگر پاشید نیز راست
آب شور پاک نیز جایز است بلکه در اعمال قهریه اولیست و اگر مکتوب از قبیل [illegible]
و آیات ست آنرا جائے بپاشد که زمین وی پاک بود و رهگذر نبود جیسے دیوار [illegible] تا سقف
خانه باشد یا بر زمین پاک و طیب و اگر مکتوب بروغن محو کند برای [illegible] وجه [illegible] آنرا
آنرا در شیشه [illegible] که سر وی تنگ باشد بنهد و سر آنرا همیشه محکم کرده باشد [illegible]
جز بوقت ضرورت نگشاید

جوهر چون عمل [illegible] برا و [illegible] و فائح [illegible] [illegible]
نگاه دارد اول اوراق و سود [illegible] آنچه قابل [illegible] [illegible]
تا باید آن معطل و معلق شود فی الحال [illegible] و بیان [illegible]
پاک [illegible] [illegible] [illegible]
گریبان جامه [illegible] [illegible]
باطاقیه و جامه را از تن دور ساخته [illegible]
و اگر آن معمول [illegible] [illegible]
[illegible]

جوهر هر که بر لوح ذهب آتش [illegible] حرف ط [illegible]
ط ط ط ط ط ط ط ط ط هر هر هر [illegible] [illegible]
از وجود این لوح را با خود دارد و بر چهار [illegible] شوند [illegible]
صداع این لوح را با خود بند شفا یابد و اگر [illegible]
باطن وے منشرح گردد و لائق آنست که این کتابت [illegible]
و حامل وی از ضرب سوام و نهش حیات و لدغ عقرب [illegible]
حامل باشد بی طهارت بدن و نظافت لباس [illegible] مبتلا گردد [illegible]
بر ورق پاک نویسد و در موضعے که معیشت میکند [illegible]
معاش وی را میسر گرداند و اگر در وقت خواب زیر سر خود نهد [illegible]
این باشد و گاه حضرت سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله [illegible]

جوهر عامل را باید که پیش از شروع در عمل وضو کامل سازد و اگر غسل کند اولی بود بآب سرد و یا بآب گرم و بدن را همیشه از اوساخ و نجاسات پاک دارد و در حین عمل جامه پاک خوشبوی بپوشد و لباس از وجه حلال بود و اگر یک رشته در آن نه از وجه حلال دوخته باشد دعاء عامل در آن لباس (جمع وسخ بمعنی چرک ریم ۱۲) مستجاب نشود و منزلی که در آن بعمل شغل گیرد از خس و خاشاک و نجاسات و روایح کریهه پاک باید و هیچ چیز از متاع خانه و مصالح مطبخ و غیر آن در آنخانه نشاید و اولی آنکه در اکثر اوقات خصوصاً در زمان عمل بخورات مطیب و معطر باشد

جوهر بدانکه توجه تام بشغل اعمال از اعظم شرائط ست عامل را باید که در ارتکاب عملی که برای جز منفعت ست نظر باستحقاق محتاج کند اعم از آنکه محتاج خود بود یا دیگری و در ارتکاب عملی که برای دفع مضرت ست ملاحظه حقیقت مظلوم نماید اعم از آنکه مظلوم خود باشد یا دیگری و اگر در ان حق بجانب مظلوم نباشد هر چند بحسب ظاهر ظلم نماید دفع آن موجب وبال و نکال عامل خواهد بود

جوهر هر اسم را چون عدد گیری و آنرا بیفزای تا سه حصه مجموع مربع شود مثلاً و دو و عدد وا بست ست و بیفزای سه حصه برین نسبت که مجموعه هشتاد شود هر روز هشتاد بار یا هشتاد در روز با شرائط دیگر بخوانی البته اثر ظاهر شود۔

جوهر بدانکه رعایت وتر در همه چیز عادت شریف آنحضرت بود صلی الله تعالی علیه وآله وسلم و فرموده اند ان الله وتر یحب الوتر۔

جوهر ارباب تحقیق میفرمایند که طالب باجازت و تلقین استاد کامل در اعمال شروع نماید و الا هیچ منفعت متفرع نگردد و اگرچه جمیع شرائط را رعایت کرده باشد

جوهر عامل را باید که در جمیع اعمال کلامی و کتابی افتتاح و اختتام بذکر و تسبیح و صلوٰة کند هرگاه که حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم دعا میکردند اول میفرمودند سبحان ربی العلی الاعلی الوهاب و میفرمودند که چون از حضرت خداوند تعالی حاجتی خواهد اول بر من صلوٰة فرستد و محققین میفرمایند که چون از خداوند تعالی سوال کنی ابتدا بصلوٰة کن پس حاجت خود را عرضه داری و بعد از ان ختم بر صلوٰة کن که حضرت حق تعالی بی شبهه صلوٰة را قبول میکند و از کرم جناب خداوندی نسزد که سه حاجت عرضه کند اول و آخر را قبول نماید و آنچه درمیان بود بگذارد

جوهر بدانکه از شرائط کلیه در اعمال ارتکاب ریاضات و مجاهدات ست و ریاضت دو قسم ست

یکی ریاضت بحسب ظاہر از تشبث باعمال ظاہری مثل صیام ایام وقیام لیالی وترک فضول کلام وطعام ومنام وعزلت از صحبت خواص وعوام وامثال آن ودیگرے ریاضت بحسب باطن از توسل باعمال باطن مثل نفی خواطر وتصفیہ محل از شواغل وتخلق باخلاق ربانی وتنزہ از صفات نفسانی وشیطانی تا در وقت شغل باعمال لطیفہ بمقتضای نفس وہوا در معاصی وشہوات شروع نکند ودر زمان مشغولی باعمال قہریہ از روی غضب ونفسانیت در عداوت ودشمنی خلق خوض ننماید بلکہ اعمال قہریہ را مرتکب نشود الا برای دفع ظالمے کہ عامۂ خلائق از دست وزبان او بجان باشند واز قول وفعل او مضطر واگر کسی بخلاف این عمل کند وبہوای نفس ومقتضای طبع در اعمال خیر وشر شروع نماید وبال عظیم ونکال جسیم بران متفرع شود ورجعت کلی نمودہ نفس ومال واہل وعیال وی تلف شوند وزیان دہ دنیا وآخرت گردد

جوہر عامل در خلوت بر زمین بی فرش نشیند واگر فرش باشد مثل بوریا وحصیر وبرابر قبلہ بر ہیات قعود تشہد خصوصاً در وقت فراغت از شغل واگر در حین عمل مربع نشیند اولے بود بمذہب جمعی ودر خلوت غیر وی ہیچکس نبود وہیچ حیوانے کہ منع وی ممکن بود بآنجا نرسد ودر خلوت غیر ذکر ونماز وتلاوت وانچہ در عمل مقرر شدہ امری دیگر از وی صادر نشود از اقوال وافعال اجنبی کہ در عمل ہیچ دخل ندارد ودر انجا پہلو بر زمین ننہد وخواب نکند مگر بے اختیار در حین غلبہ خواب ودر انجا چیزی نخورد ونیاشامد وہمیشہ باوضو بود واگر در حین جلوس از کثرت تکرار ذکر وتلاوت کلالی وملالے عارض شود ویا چشم وی بخواب گرم شود تجدید وضو کند وباز بر سر عمل رود

جوہر در اجابت دعا آمیختنی را اثر عظیم ست کہ وقت خواندن بخیال گذارد کہ من پیش مالکے حاضرم کہ در برآمد مقصود من اورا قدرت تمام است اگر نتواند اینقدر واجب ست کہ مقصود خود را از خاطر رفتن ندہد ـ ہر وظیفہ یا نماز کہ بغرض خاص تا ایام محدود خواندہ شود دران ایام از ترک حیوانات امید اجابت قوی ست ودر ترک حیوانات داخل ست گوشت ماہی شیر ودوغ روغن زرد وآن چیزہا کہ اشیاء مسبوقۃ الذکر بدان آمیختہ باشند اینہمہ را از اکل وشرب متروک کند ـ بر عامل لازم ست کہ آنچنان ترک حیوانات نتواند کرد لابدست کہ از گوشت گاو ماہی انگوزہ پیاز خام سیر خام پرہیز کند زیرا کہ از خوردن این چیزہا نقصان در تاثیر اوراد می آید ـ برای خواندن تعیین وقت ومکان از واجبات ست واختلاف وقت بے عذر جائز نیست مگر در اختلاف مکان اینقدر جائز ست کہ بر ہمین یک مصلی خواہ

هر جا که اتفاق افتد.

جوهر عامل پیش از شروع و بعد از آن چند روز خود را از لقمهٔ شبهه نگاه دارد که کدورت و ظلمت یک لقمه بی وجه تا چهل روز در باطن می ماند و ضمیر را مکدر میدارد و با کدورت باطن دعا و تلاوت را هیچ اثر نخواهد بود و بروایت صحیح ثابت شده که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند که پاک و طیب گردان خوردنی خود را تا مستجاب شود دعای تو و بصحت پیوسته که دعا فرو بسته می شود از رفتن باسمان بسبب سوء طعمه و هر چند که لقمه حلال بود باید که در تقلیل اکل آن کوشد چه بسیار خوردن طعام حواس و ادراکات را کلال و ملال پیدا میکند و آن موجب کسالت و کدورت و غلبهٔ خواب می شود پس در روز عمل روزه دار بود که روزه را در اجابت دعوات و حصول مرادات مدخل تمام ست و در اخبار وارد شده که دعاء روزه دار مردود نمی شود و باید که قبل از شروع در عمل تصدق کند که آنرا در انجاح مرامات اثر کلی ست

جوهر چون مرتکب عملی شود از اعمال کلی که در آن اهتمام بلیغ داشته باشد ترک اکل حیوانی کند از لحوم و شحوم و آنچه از حیوانات حاصل شود مثل شیر و روغن و بیضه و غیر آن و اگر بطعام چرب احتیاج افتد بدهن الحل اکتفا کند که آنرا با برنج یا ماش و امثال آن بیامیزد و در اثناء عمل خواه کلامی و خواه کتابی خصوصاً کلامی (روغن کنجد) از تناول سیر و پیاز و گندنای خام و هر چه بوی ناخوش دارد بکلی پرهیزد چه ملائکه بغایت از آن متاذی می شوند و ارواح علوی و سفلی متنفر و امداد و اعانت ایشان بدان واسطه از عامل منقطع می شود و در احادیث صحیحه وارد شده که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمودند چون کسی از این چیز ناخورد باید که آن روز بمسجد حاضر نشود که ملائکه از بوی ناخوش کراهیت دارند. و اگر کسی که از و بوها آید متنفر و متوحش می شوند۔

جوهر بتشت جخذ زشص طغفت قنی هر که این اسما را روز یکشنبه وقت طلوع آفتاب بمشک و زعفران و گلاب نویسد و در زیر سر نایم نهد و این کلمات را بالحاح بگوید یا مکلم یا کلیم یا معجل یا مستخبر یا مستجبر یا الد یا لابه یا لابه یا جابه و مابه و یا هابه و هابه بکلم آن نایم در خواب سخن گفتن آغاز کند و ما فی الضمیر خود را بتمام اظهار کند و در آنحال بیخبر که چه میگوید۔

جوهر عامل این قاعده را بداند که زیاده کردن بر عددی که مقرر شده است اسراف ست و نقصان کردن از وی اخلال پس نفزاید از وی و نه کاهد۔

جوهر ازمنه دو قسم ست شرعی و حکمی ازمنه شرعی دو نوع ست مطلق و مقید ازمنه مطلقه مقید

بشهور و ایام و لیالی مخصوصه نیست و نزد صاحب شریعت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم برای اجابت دعوات و نیل مرادات مقرر شده مثل وقت سحر و هنگام طلوع فجر و طلوع آفتاب و وقت نزول باران و میان الاذان و اقامت و وقت سجده تلاوت و بعد از ادای صلوة مفروضه و ازمنه مقیده بشهور و ایام و لیالی متبرکه مخصوص ست مثل ماه حرام و رمضان و عیدین و عرفه و عاشورا و روز جمعه و پنجشنبه و دوشنبه و شب عید فطر و اضحی و برات و قدر و شب جمعه و پنجشنبه و دوشنبه در مجموع این اوقات عمل را تاثیری دیگر ست و ازمنه حکمیه عبارت از اختیارات نجومی ست از ساعات مسعوده و منحوسه و امکنه متبرکه که برای اجابت دعوات مثل میدان جهاد بعد از نفیر عام و صف اول از جماعت و عرفات و مشعر الحرام و حطیم و مقام ابراهیم و درون خانه کعبه و بام خانه و مروه و صفا و مسجد اقصی و مسجد حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم و سائر مساجد معظمه

جوهر اگر اثر ظاهر نشود ملول نگردد و قطع امید نکند چه شاید که بواسطه تقصیر در شرائط تاخیر افتد و اگر شاهد مقصود بزودی جمال نماید ترک عمل نگیرد و در کتمان عمل از محرم و نامحرم تخصیص زنان و کودکان و اصحاب عقول ناقصه و ارباب فسق و فجور سعی جمیل بتقدیم رساند که اخفای عمل موجب نیل مقصود ست و اخفا از جمله شرائط است۔

جوهر اجماع کرده اند علما بر جواز رقیه نزد اجتماع سه شرط یکی آنکه بکلام خدا و اسما و صفات وی تعالی باشد بزبان عربی یا دیگر که میدانند معنی آنرا و با عتقاد آنکه موثر حقیقی خدا تعالی ست و تاثیر رقیه بتقدیر اوست و هر رقیه که متضمن شرک باشد جائز نیست و همچنین دعوات و اسما بزبان سریانی و عبرانی که معلوم نیست معانی آن نباید خواند مگر بعضی کلمات باشد که از ثقات معلوم شده است خواندن آن و از مشائخ متواتر آمده است چنانکه در حرز یمانی و مانند آن و در حدیث ابو داود و ابن ماجه آمده و تصحیح کرده است آنرا حاکم از ابن مسعود که رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم فرمود ان الرقی و التمائم و التولة شرک ست و تمائم جمع تمیمه است و این خرزه یا قلاده است که در گردن بیاویزند و آنرا در جاهلیت برای دفع آفات میکردند و توله بکسر مثناة و فتح واو و لام چیزی ست که زنان برای جلب محبت مردان بکنند و این نوع از سحر ست و دعا و حزب و رقیه که در کاغذ پاره بنویسند و آنرا تعویذ گویند و در گردن و بازو به بندند بعضی علما از ان نیز منع می کنند و لیکن آنرا از حدیث عبدالله بن عمر سندی هست

جوهر صاحب مدارج النبوت قدس سره میفرمایند که رقیها از حضرت سرور عالم صلی الله تعالی

علیه وآله واصحابه وسلم در هر باب مرویست و در جمیع امراض و آلام مشروع و مسنون است

جواهر بسم الله الرحمن الرحیم بخط نسخ بنویسد و بران نظر اجمالی دارد و نظر تفصیلی یعنی بر هر حرف تسمیه و اول و آخر درود خوانده بعده سورهٔ فاتحه مع تعوذ و تسمیه بخواند بعده سورهٔ اخلاص مع تسمیه بعده نظر بر تسمیه دارد بتصور معنی و تصور حاجت کند

جواهر اول درود خواند بعده سورهٔ فاتحه مع تعوذ و تسمیه بعده سورهٔ اخلاص مع تسمیه بعده یکبار نظر اجمالی بر تمام سورهٔ فاتحه کند بعده نظر تفصیلی بعده فقط بر الحمد لله رب العالمین نظر تفصیلی دارد بتصور معنی و تصور حاجت کند

جواهر بدانکه عقد انامل نوعی از شمار مسنون است و تفصیلش اینست که برای واحد خنصر دست راست فرو گیرد و جهت دو بنصر را و برای سه وسطی را و برای چهار خنصر را رفع کنند و برای پنج بنصر را و برای شش وسطی را رفع کرده بنصر را فرو گیرد و برای هفت بنصر را برداشته خنصر را بر بیخ دست نهد و برای هشت بنصر را و برای نه وسطی را و برای ده سر ناخن سبابه دست راست را بر باطن مفصل اول انمله ابهام نهد و برای بست طرف عقده زیرین سبابه که متصل وسطی است بر ناخن ابهام نهد و برای سی ابهام را قائم دارد و سر سبابه بر طرف ناخن ابهام نهد چنانکه وضع سبابه با ابهام شبیه باشد بقوس و وتر (زه کمان) و برای چهل باطن انمله ابهام را بر پشت عقده زیرین سبابه نهد و برای پنجاه سبابه را قائم دارد و ابهام را خم داده بر کف نهد و برای شصت ابهام را خم داده و باطن عقده دوم سبابه را بر ناخن ابهام نهد چنانکه در شست رمات معهود است و برای هفتاد ابهام را قائم دارد و باطن عقده اول یا دوم سبابه بر طرف ناخن ابهام نهد چنانچه پشت ناخن ابهام تمام مکشوف باشد و برای هشتاد ابهام را منتصب دارد و طرف انمله سبابه را بر پشت مفصل انمله اولی نهد و برای نود سر ناخن سبابه را بر مفصل باطن عقده دوم ابهام نهد و باید دانست که آنچه در دست راست دلالت بر عقدی از عقود احاد کند از تا نه در دست چپ دلالت بر همان عقدی از عقود الوف کند از یک هزار تا نه هزار و همچنین آنچه در دست راست دلالت بر عقدی از عقود نهگانه عشرات کند از ده تا نود در دست چپ دلالت بر همان عقدی از عقود مات کند از یکصد تا نه صد پس باصابع هر دو دست بدان صور سیزده گانه مذکوره تا الصد را از یکی تا نه هزار و نهصد و نود و نه ضبط توان کرد و برای عقده ده هزار طرف انمله ابهام را متصل باید ساخت بطرف تمام انمله سبابه چنانکه سر ناخن ابهام

(جمع رامی یعنی تیر انداز ۱۲)

برابر باشد و طرفش بطرف او - و بعضی گویند که آنچه در دست راست دلالت کند بر عقدی از عقود
در دست چپ دلالت بر همان عقدی از عقود مآت کند نماید و آنچه در دست راست دلالت بر
عقدی از عقود یگانه عشرات کند و در دست چپ دلالت بر همان عقدی از عقود یگانه الوف کند

جوہر آیة الکرسی ده وقف دارد بر هر وقف انگشت عقد نماید و شروع از خنصر دست راست کند
و ختم بر خنصر دست چپ و سوره الم نشرح سه بار و سوره اخلاص سه بار و درود سه بار خوانده جانب
آسمان دم کند باز بر هر عقد یکبار سوره فاتحه خوانده بر ترتیب عقد بکشاید چون بکلمه من ذا الذی
یشفع عنده برسد بین العینین نیت خیر بخاطر آرد و چون به یعلم ما بین ایدیهم برسد بین المیمین نیت
شر بخاطر آرد مقصود حاصل شود اینست ختم آیة الکرسی

جوہر اصحاب کهف یعنی صاحبان غار و ایشان هفت تن بودند از دوستان جناب
مستطاب حق سبحانه و تعالی که از خوف دقیانوس نام پادشاه ظالم از شهر گریخته در غاری پنهان شده
بخفتند و سگی بصحبت ایشان همراه بود بحکم جناب خداوند تعالی بعد چند سال بیدار شده باز بخفتند باز
بقیامت خواهند برخاست و نام ایشان باتفاق اکثر مفسرین اینست اول یملیخا دوم مکسلمینا سوم کشفوطط
چهارم تبیونس پنجم کشافطیونس ششم اذرفطیونس هفتم یوانس بوس و نام سگ ایشان
قطمیر است اگر دو رکعت نماز بگذارد بعده نامهای اصحاب کهف را بحضرت خداوند تعالی شفیع آرد و
حاجت خواهد برآید و اگر در سفر و حضر بخواند و با خود دارد از هفتاد بلا محفوظ ماند و چون در کشتی بخواند
و بر خود بدمد و یا با خود دارد از موج دریا ایمن شود و اگر نوشته در خانه نهد از آتش محفوظ ماند و اگر
در جامه سفید بنویسد و در سنگ ریزه بندد و در آتش اندازد آتش فرو نشیند و اگر نوشته در رخت و
خزینه نهد از دزدیدن و سوختن و غرق شدن سلامت ماند و اگر بر ران بندد هر چند راه برود مانده
نشود و اگر بر سر چوبی کند و در میان کشت نهد ملخ در آن زیان نرساند و اگر زن صاحب درد زه
بر ران چپ بندد در حال بار نهد —

جوہر طریق ختم حضرت غوث الثقلین اینست که سه روز روزه دارد و ابتدا از چهارشنبه کند و روز جمعه دوگانه گذارد
و در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و سوره اخلاص یازده بار بخواند بعد از سلام مستقبل قبله نشیند ختم
شروع کند اول درود یکصد و یازده بار بعده کلمه تمجید یکصد و یازده بار بعده یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً لله
یکصد و یازده بار بعده سوره یس یکصد و یازده بار بعده سوره الم نشرح یکهزار و یکصد و یازده بار بعده
درود یکصد و یازده بار بخواند بعده فاتحه خوانده بگوید که ثواب این ختم بحضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد

سیوم مبارکشان و بیلانی رضی الله تعالی عنه گذرانیدم بعده حاجت خواهد و حضرت ایشان را بحضرت
خداوند تعالی شفیع آرد و تا سه روز چنین کند و این ختم کبیر است و ختم صغیر اینست که سوره یٰس
یکبار و سوره الم نشرح یکصد و چهل و یکبار بخواند و باقی ترتیب همه بحال خود است اگر بسیار ضرور باشد
ختم کبیر کند و الا از صغیر هم کارها آسان شود بعونه و کرمه۔

جواهر ترتیب ختم حضرات نقشبندیه اینست که شب دوشنبه یا شب جمعه شروع کند و بحسب ضرورت
هر شب کرده باشد و بعد از نماز [illegible] فارغ شده دوگانه وضو گذارد بعده دو رکعت بخواند در هر رکعت بعد از
سوره فاتحه آیة الکرسی [illegible] یکبار و ثواب آن هدیه بارواح مطهره حضرات خواجگان گرداند بعده ده بار
درود [illegible] بسم الله الرحمن الرحیم یا مفتح الابواب و یا مسبب الاسباب و یا مقلب القلوب
و الابصار یا دلیل المتحیرین و یا غیاث المستغیثین توکلت علیک یا رب و افوض
امری الی الله ان الله بصیر بالعباد و یا حسب لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم بعده
سوره فاتحه با تسمیه هفت بار بعده درود صد بار بعده سوره الم نشرح با تسمیه هفتاد و نه بار بعده
سوره اخلاص با تسمیه یکهزار و یکبار باز سوره فاتحه با تسمیه هفت بار بعده درود صد بار بعده
فاتحه خوانده بگوید که ثواب این ختم بارواح مطهره حضرات خواجگان گذرانیدم و در تمیل سامی این اکابر
[illegible] از حضرت خداوند تعالی حصول مقصود و امداد و اعانت بواسطه این حضرات خواهم
تا حصول مقصود [illegible] نماید تنها یا زیاده اما رعایت وتر اولی ست

جواهر [illegible] ذکر لفظ رحمن چهار جاست و اسم مبارک الله سه جا و همچنین در
سوره ملک [illegible] بر لفظ رحمن هر جا که آید عقد اصبع کند از دست راست و شروع از
خنصر نماید و چون بلفظ مبارک الله رسد عقد اصبع از دست چپ کند و در سوره ملک چون
بر لفظ رحمن رسد [illegible] همین ترتیب بعد از آن هر حاجت که از حضرت خداوند تعالی خواهد روا شود
و حضرت شیخ کلیم الله قدس سره در مرقع میفرمایند که مولف در خاتمه سوره ملک بار الله رب العالمین
میگوید و دعای عفو و عافیت و معافات میکند.

جواهر در فوائد الفواد مذکور است که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند
که امام ناصر الدین را سکته افتاد اقربا پنداشتند که بمرد او را در گور کردند چون شب در آمد بهوش آمد
و معلوم کرد که مرا در گور کرده اند یاد آمد که هر که در حالت اضطرار چهل بار سوره یٰس بخواند حضرت
خداوند تعالی از آن تنگی فرجه و مخرجی بخشد پس یٰس خواندن گرفت چون سی و نه بار خوانده بود گورکنی و سگ

پدید آمد و انچنان بود که نباشی بطمع کفن آمده گور را باز میکرد امام بحبس معلوم کرد و آهسته خواند الغرض
چون چهل بار تمام شد امام بیرون آمد نباش چون بدید زهره او ترقید و ہلاک شد امام بسیار تاسف خورد
و اندیشید که اگر مرا ناگاه مردم خواهند دید خوف خواهند کرد پس در شب آهسته در شهر می آمد و آواز میداد
که من ناصر الدین امام را نباش گرفته در گور کرده بودند و تفسیر بعد ازین واقعه نوشته است۔

جواہر هر که را غمی پیش آید سوره یٰس بخواند و چون بسلام قولا من رب الرحیم برسد
هفتاد و دو مرتبه آنرا تکرار کند بعد از ان سوره را تمام کند حضرت حق سبحانه و تعالی آن غم را مرتفع گرداند
و این عمل بکرات و مرات واقع شده و از مجربات صحیحه است۔

جواہر [illegible] حاجت سورة الانعام را تلاوت کند چون بسل الله دلگوید پیش از انکه
الله اعلم [illegible] اسم اعظم کتابت از انست این دعا بخواند اللهم من ذا الذی
استغاثک [illegible] و من ذا الذی استعانک فلم تعنه و من ذا الذی دعاک فلم تجبه
و من ذا الذی [illegible] تعطه و من ذا الذی استجارک فلم تجره و من ذا الذی
توکل علیک فلم تکفه و اشفع گناه بک استغیث اغثنی یا مغیث و اشفنی شفاء عاجلا
فرج عنی [illegible] یا ارحم الراحمین بعده حاجت عرض کند پس الله اعلم گفته
سوره را تمام کند حاجت وی برآید و این از جمله مجربات صحیحه است و اگر فرضا نتیجه ظاهر نشود از
تقصیر عامل ست در رعایت شرائط مقرره۔

جواہر هر که را مهمی پیش آید در گوش راست وی بانگ نماز گوید و گوش چپ وی اقامت حضرت
خداوند تعالے آن مهم کفایت کند

جواہر هر حاجتی که دارد برنیاید سوره اخلاص هزار و یکبار بخواند زود برآید مجرب ست۔
جواہر بعد از نماز چاشت سوره یٰس سه بار خواند پس هر حاجت که خواهد برآید۔
جواہر هر که در یوم الاحد وقت طلوع آفتاب سورة الکافرون ده بار بخواند حاجت خواهد برآید
جواہر برای جمیع مهمات هر روز هزار بار الله الصمد بخواند۔
جواہر سوره واللیل چهل و یکبار بخواند حاجت برآید۔
جواہر هر که وقت ناخن چیدن و موی لب ستدن بگوید بسم الله و علی سنة محمد و آل
محمد صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم هیچ بیماری مبتلا نشود و چون در ریش شانه کند
اول ابروان را شانه کند از بلاها دور باشد و شمت دارد خداوند تعالی و چون روغن در سر اندازد

اول ابرو ہا را چرب کند از صداع ایمن بود —

جوہر ولا تمدن عینیک الی ما متعنا بہ ازواجا منہم زہرۃ الحیوۃ الدنیا لنفتنہم فیہ ط ورزق ربک خیر وابقی ہ وامر اہلک بالصلوۃ واصطبر علیہا ط لا نسئلک رزقا ط نحن نرزقک ط والعاقبۃ للتقوی ہ از سورہ طہ ہر کہ این بنویسد و برخود دارد اگر مردے کہ ویرا زن نباشد و یا زنی کہ ویرا شوہر نباشد خداوند تعالے آنرا جفت روزی کند و کسی را کہ فراموشی بسیار بود و یا مریض باشد شفا یابد و اگر فقیر باشد غنی گردد و اگر کسے در کاری و یا در چیزے نقصان باشد او را دران کار اجتہاد شود

جوہر اگر در وقت خواب جامی پر آب کند و بر بالین نہد و سہ بار سورۃ الزلزال بخواند و بر بار بران بدمد ہر کیک و پشہ کہ دران خوابگاہ بود خود را دران کاسۂ آب اندازد —

جوہر ہر کہ خواہد کہ خشم خود یا غیر خود فرونشاند پس وقتیکہ آن صفت را از خود احساس کند باید کہ اگر استادہ باشد بنشیند و اگر نشستہ باشد برخیزد و بر تلاوت آیۃ ولہ ما سکن فی اللیل والنہار وہو السمیع العلیم از سورہ انعام ادمان نماید آن صفت از وی زائل شود

جوہر ہر کہ سورۃ الکوثر شب جمعہ ہزار بار بخواند بے آنکہ درمیان فعلی و قولے اجنبی آید بعد ازان ہزار بار درود بخواند و باکل حلال و طہارت بدن و نظافت لباس و پاکی فراش خواب کند آن شب بمشاہدہ جمال جہان آرای حضرت سید عالم صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و صحبہ وسلم مشرف شود —

جوہر ہر کہ سورہ آل عمران بخواند از دنیا نرود تا حضرت خداوند تعالی را در خواب نہ بیند

جوہر ہر کہ سورہ طہ چہل شب جمعہ پیاپے بخواند حضرت خداوند تعالی را در خواب بیند —

جوہر ہر کہ سورہ مجادلہ بنویسد و درمیان حبوبات نہد از آنچہ موجب فساد حبوبات ست سالم ماند

جوہر ہر کہ سورہ والتین بر مخزن مطعومات خواند حضرت حق سبحانہ و تعالے از انچہ سبب تباہ شدن ست نگاہ دارد

جوہر ہر کرا پشہ و مگس زیان رساند بگیرد قدحے از آب و بران ہفت بار بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم و ما لنا ان لا نتوکل علی اللہ وقد ہدنا سبلنا ولنصبرن علی ما آذیتمونا وعلی اللہ فلیتوکل المومنون فان کنتم آمنتم باللہ فکفوا عنا شرکم و آذاکم و بر جا دہم بدمد و آب را گرد خود بزند ہمان شب از شر ایشان ایمن بود —

جوہر اگر سورۂ بروج بزعفران بنویسد و بطفل بندد گذاشتن شیر او را آسان گردد۔

جوہر سورۂ جمعہ برای موافقت زن و شوہر ہفت بار بخواند۔

جوہر اگر خواہی کہ زبان تو بصدق و صواب جاری شود و از کذب و خلاف ساکت گردد
سورۃ القدر بسیار بخوان

جوہر ہر کہ سورۃ الصف را بخواند فرزندان مطیع او شوند۔

جوہر بجہت دفع گریستن کودک سورۂ رعد دہ بار بخواند یا سورۃ المطففین ہفت بار۔

جوہر ویل لکل افاک اثیم ٭ یسمع آیت اللہ تتلی علیہ ثم یصر مستکبرا کان لم یسمعہا ٭
فبشرہ بعذاب الیم ٭ واذا علم من آیتنا شیئا اتخذہا ھزوا اولئک لہم عذاب مہین ٭
چون بکسی حاجت داشتہ باشد این آیت را بر کف دست راست خود سہ بار بخواند و دست خود بہم آورد چون
پیش آن شخص رسد در برابر او دست خود را باز کند مقصود حاصل گردد

جوہر مداومت والقیت علیک محبۃ منی تا فتونا از سورۂ طہ موجب جذب
قلوب و توجہ نفوس است

جوہر من یحی العظام وہی رمیم تا توقدون از سورۂ یس بر ہفت قطعہ نمک (پارہ از ہر جزء ۱۲)
بخواند و بر ہر قطعہ یکبار نفث کند (دم دمیدن ۱۲) و ہر بار بعد از قرات آیۃ بگوید فلان بن فلان علی حب فلان
بن فلان پس یکیک قطعہ را در آتش اندازد و در محبت عامل بیقرار شود

جوہر اگر کسی را درد در بدن باشد جای درد بگیرد و عامل این نقش را بر زمین نوشتہ
بر این نقش جفت ہا زند درد دفع شود

۲۸ ۲۴

جوہر اگر سورۃ النصر بر لوح رصاص نقش کند و بر دام صیاد مرغان بندد مرغ بسیار
بدام افتد و اگر بر شبکہ ماہی گیران بندد فوج فوج ماہی بدام افتد۔

جوہر ہر کہ قطعہ رصاص کہ در دام صیادان مے باشد از ان لوح
تنک سازد وقتیکہ قمر در منزل موخر باشد از منازل بست و ہشتگانہ فلک البروج و بر ان لوح
نقش کند اللہ الذی سخر لکم تا یتفکرون از سورۂ جاثیہ و در ہم پیچد و بر شبکہ بندد
ہرگاہ آن شبکہ را بدریا فرو گذارد ماہی بسیار بر آن شبکہ در آیند و اگر بر چوب گز نقش کند
و بر دام صیاد مرغان بندد مرغ بسیار بدام افتد۔

جوہر اگر جامہ نو بروز شنبہ پوشد زحمت بیند (بیمار شود ۱۲) و در یکشنبہ زود پارہ شود لیکن بخوشے

و درد و شنبه سوخته گردد یا در آب غرق شود و سه شنبه در خصومت پاره شود و چهارشنبه جامه بر جامه رسد
و مال حلال یابد و پنجشنبه عقل افزاید و جمعه عمر دراز گردد - روز شنبه جامه نو قطع نمودن مبارک نیست
و روز یکشنبه مریض گردد و دوشنبه مبارک و سه شنبه بسوزد و غرق شود و چهارشنبه نعمت افزاید و پنجشنبه
علم نافع دهد و جمعه طول حیات

جواهر اگر بروز شنبه غسل کند بیماری دور شود و یکشنبه بیمار گردد و دوشنبه روزی فراخ گردد
و سه شنبه عمر کم شود و چهارشنبه دولت افزاید پنجشنبه در مال نقصان آید و جمعه مال افزاید و در احتیاج
معنائقه نیست - روز شنبه حجامت کند و ناخن تراشد غنی گردد و یکشنبه عاقل گردد و دوشنبه درص
دور شود و سه شنبه ساعتی چند شاد نباشد چهارشنبه شیطان احتلام نکند پنجشنبه ملال نباشد

۶۵۹

جواهر	الحمد لله	رب العالمین	الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	
	رب العالمین	الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	
	الرحمن	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	
	الرحیم	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	
	مالک	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	
	یوم الدین	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	غیر المغضوب	
	ایاک نعبد	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	علیهم المغضوب	علیهم	
	وایاک نستعین	اهدنا الصراط	المستقیم	صراط الذین	انعمت علیهم	غیر المغضوب	علیهم	ولا الضالین	

این تعویذ برای چیچک ست در گلوی طفل بندد

جواهر اگر روز جمعه ناخن چیند توانگر گردد و غسل کند ثواب یابد و جامه نو پوشد دولت یابد
و بر تن روغن مالد رنج رسد و جامه بسوزد بد بود و بعد نماز جامه نو قطع کند از غم نجات یابد و اگر
بروز شنبه ناخن چیند بیمار شود و غسل کند صحت یابد و روغن مالد دولت یابد و جامه سوزد صدقه دهد
و جامه پوشد بیمار شود و جامه نو قطع کند پریشان گردد و اگر بروز یکشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد
اندوهگین ماند و جامه سوزد خصومت بود و ناخن چیند پریشان شود و غسل کند عمر کم شود و روغن مالد رنج
شود و اگر بروز دوشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد رنج بود و جامه سوزد بهتر بود و روغن مالد یا ناخن چیند
مبارک بود و اگر بروز سه شنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد رنج بود و جامه سوزد زیان بود و غسل کند یا ناخن چیند

یا روغن مالد اندوهگین شود اگر بروز چهارشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد مبارک بود وجامه سوزد آفت آید
وغسل کند وناخن چیند ور وغن مالد مبارک بود واگر بروز پنجشنبه جامه نو قطع کند یا بپوشد مبارک بود
وجامه بسوزد بد بود وغسل کند فقیر گردد ناخن چیند بهتر بود روغن مالد بد بود واگر بروز پنجشنبه ویکشنبه
وسه شنبه سر تراشد بهتر بود دوشنبه وشنبه وچهارشنبه بد بود واگر اول ماه سر تراشد عمرش کوتاه شود دوم
بهتر سوم بد چهارم نیک پنجم نیک ششم بد هفتم نیک هشتم بد نهم نیک دهم نیک یازدهم بد دوازدهم نیک
سیزدهم بد چهاردهم نیک پانزدهم نیک شانزدهم نیک هفتدهم بد نوزدهم نیک بستم بد بست ویکم بد بست دوم
بست وسوم بد بست وچهارم نیک بست وپنجم بد بست وششم نیک بست وهفتم بد بست وهشتم نیک بست ونهم نیک سی ام

جوهر

مالک یوم الدین ۱۳	الرحمن الرحیم ۲	رب العالمین ۱۰	الحمد لله ۱۶
المستقیم ۷	اهدنا الصراط ۶	وایاک نستعین ۱۸	ایاک نعبد ۱۰
علیهم ۹	علیهم غیر المغضوب ۷	انعمت ۱۲	صراط الذین ۹
الرحمن الرحیم ۴	بسم الله ۷	آمین ۴	ولا الضالین ۱۱

این تعویذ آبله است پیش از انکه علامت ان ظاهر گردد بنویسد زیر بالین نهد

جوهر ۲

خاکی احبار اجل

۱۱	۸	۱	۱۴
۲	۱۳	۱۲	۷
۱۶	۳	۶	۹
۵	۱۰	۱۵	۴

آتشی احبار اجل

۸	۱۱	۱۴	۱
۱۳	۲	۷	۱۲
۳	۱۶	۹	۶
۱۰	۵	۴	۱۵

آبی احبار اجل

۱	۱۴	۱۱	۸
۱۲	۷	۲	۱۳
۶	۹	۱۶	۳
۱۵	۴	۵	۱۰

بادی احبار اجل

۱۴	۱	۸	۱۱
۷	۱۲	۱۳	۲
۹	۶	۳	۱۶
۴	۱۵	۱۰	۵

		باسط			
	٨	١١	٥٢	١	
	٥١	٢	٧	١٢	
	٣	٥٤	٩	٦	
	١٠	٥	٤	٥٣	

جواہر طریق استمداد از رجال الغیب اینست بہر طرف کہ رجال الغیب باشند ہفت قدم بانجانب
روود و ہر دو دست بادب و تعظیم تمام سلام کند بعدہ ہفت بار درود بخواند بعد ازان بگوید بسم اللہ
الرحمن الرحیم السلام علیکم یا رجال الغیب و یا ارواح المقدسۃ اغیثونی بغوثۃ وانظرونی
بنظرۃ یا رقباء و یا نقباء و یا نجباء و یا ابدال و یا اوتاد و یا غوث و یا قطب اعینونی فی
فی ہذا الامر سلمکم اللہ تعالیٰ فی الدنیا والآخرۃ بحق محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ
وسلم و نمانے متوجہ تمام بسوے ایشان باشد بعدہ پشت بطرف ایشان کند و پشت پناہ خود دا
و بران اعتماد نماید و ہمچنین صبح و شام ملازمت کند اکابر طریقت میفرمایند کہ رجال الغیب را
بہر نیتے کہ شفیع آرد و بہر حاجتے کہ حضور ایشان در دل گمارد انشاء اللہ تعالیٰ حاجتش برآید
و در ہنگام سفر بمقابلہ ایشان نرود باید کہ پس پشت دارد و پشت پناہ خود سازد و سیر رجال الغیب
ازین شعر معلوم کند شعر کنجغ بامشس کبجغ بمشس * کنجغ باشس کنجغ امشس
مراد از کنی و ن نیرت و ج جنوب و غ غروب و ب بائب و ا ایسان و م مشرق و ش شمال
و کنی درمیان مشرق و جنوب را گویند و نیرت درمیان مغرب و جنوب و بائب درمیان شمال
و مغرب و ایسان درمیان مشرق و شمال پس رجال الغیب بتاریخ اول در کنی باشند و دوم
در نیرت و سوم در جنوب و چہارم در غروب و پنجم در بائب و ششم در ایسان و ہفتم در مشرق و
ہشتم در شمال و بتاریخ نہم باز در کنی باشند و بتاریخ دہم در نیرت و علیٰ ہذا القیاس تا آخر ماہ
در روز سعد و نحس از برای سفر ازین ابیات معلوم کند

	بہ دوشنبہ و شنبہ مشرق مرو جنوب ست و پنجشنبہ وبال		بیک شنبہ و جمعہ مغرب مشو مرو چارشنبہ سہ شنبہ شمال	
		دیگر		
	سہ چہار آن و شمال پنجشنبہ در جنوب		مشرق دو شنبہ و شنبہ جمعہ یکشنبہ مغرب	

دیگر

هفتم و چهار دهم بست دوم بست نهم	جو کنی راسوی مشرق طلب ای صاحب فال
بست هشتم ششم و بست و یکم در ایسان	هشتم و پانزدهم بست و سوم سلخ شمال
پنجم و سیزدهم بستم اندر بائب	میتوان یافتن ای مکرم فرخنده خصال
زانکه چارم و اثنا عشر و نوزدهم	بست و هفتم طرف غرب نماید جمال
بست و پنجم دهم و هفدهم دوم نیز	سوی نیرت بود این طائفه رامیل خیال
سوم یازدهم و هژدهم و بست و ششم	بجنوب ست گذر کردن ایشان همه حال
بست و چارم سیم و شانزدهم غره ماه	سوی اکنی طلب اینست حساب همه سال

جوهر هر امرے بدون استخاره شروع نکند. چه در سفر و چه در حضر بلکه در سفر بیای هر منزل استخاره کند واگر فرصت اداء دو رکعت استخاره نیابد بر صرف دعا اکتفا کند و هیچ خواب ودیا در استخاره مسنونه درکار نیست وانچه مشائخ میکنند آن طور دیگرست و طریق مسنون اینست که اولاً وضو کند و دو رکعت به نیت استخاره بگذارد در اولے بعد از سوره فاتحه سورة الکافرون و در ثانیه سورة اخلاص بخواند وبعد از سلام این دعا بخواند اللهم انی استخیرک بعلمک و استقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللهم ان کنت تعلم ان هذا الامر خیر لی فی دینی و معاشی وعاقبة امرے فاقدره لی ویسره لی ثم بارک لی فیه وان کنت تعلم ان هذا الامر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبة امری فاصرفه عنی واصرفنی عنه واقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی به بر لفظ هذا الامر آن کار را در دل خود دارد

جوهر دو رکعت نماز بگذارد و در هر رکعتی بعد فاتحه یازده بار سورة اخلاص بخواند وبعد از سلام ده بار سورة اخلاص و ده بار سورة الفلق و ده بار سورة الناس خوانده بر دست راست خود دمد و دست را زیر سر نهاده بخواب رود و هیچ احدی سخن نکند اگر در خواب کسی چیزے بدهد یقین داند که کار البته خواهد شد دران اقدام نماید و اگر چیزے ازو بستاند بداند که کار نخواهد شد ازان مجتنب و محترز باشد

جوهر هر که خواهد که در منام خود از خیر و شر کار خود خبر یابد باید که پیش از خواب وبعد از صلوة عشا شش رکعت نماز بگذارد در اول بعد از فاتحه سوره والشمس هفت بار بخواند و در دوم

سورہٴ والیل ہفت بار و در سوم سورہٴ والضحیٰ ہفت بار و در چہارم سورہٴ الم نشرح ہفت بار و در پنجم سورہٴ والتین ہفت بار و در ششم سورۃ القدر ہفت بار و بعد از سلام درود بخواند بعدہ این دعا اللہم یا رب ابراہیم وموسیٰ ورب اسحٰق ویعقوب ورب جبرئیل ورب میکائیل ورب اسرافیل ورب عزرائیل ویا رب منزل الصحف ومنزل التورٰیۃ والانجیل والزبور والفرقان ارنی فی منامی ہذہ اللیلۃ من امری انت اعلم بہ واین استخارہ را ہفت شب

جوہر در نصف شب بیدار شود و وضو کند وبعد تحیت وضو بخواند سورہٴ فاتحہ یازدہ بار سورہٴ اخلاص یازدہ بار و درود یازدہ بار وکلمہ تمجید یازدہ بار ویا شیخ عبد القادر جیلانی شیئاً للہ یازدہ بار بعدہ دو رکعت بگذارد و در ہر رکعت سورہٴ اخلاص لبت وپنج بار بخواند وثواب آن بحضرت غوث الثقلین رضی اللہ تعالےٰ عنہ رساند وباز دو رکعت برای قضاے حاجت خود بگذارد وچون تحریمہ بندد ہر دو چشم بپوشد وخود را نرم دارد پس شروع کند سورہٴ فاتحہ وچون بایاک نعبد وایاک نستعین برسد این ہر دو کلمہ را تکرار کند تا گردن بگردد پس اگر جانب راست گشت کار کند واگر بجانب چپ گردد کار نکند پس تمام کند فاتحہ را وسورہٴ اخلاص یازدہ بار ضم کند در رکعت ثانی ہمچنین گذارد یعنے بعد فاتحہ سورہٴ اخلاص یازدہ بار من غیر التکرار

جوہر چون خواہد کہ کارے کند اول رو بقبلہ استادہ شود وبخواند یکبار اعینونی یا عباد اللہ المسلمین واستمداد کند. بدل از عباد کہ دران سمت اند بعد ازان جانب یمین بعد ازان جانب یسار بعد ازان خلقت را اصغا کند آنچہ بزبان کسی بگذرد وبران عمل نماید واین از عالم فال ست ودر شرع شریف آمدہ وفال نیک گرفتن مشروع ومسنون ست۔

جوہر النور الباسط الطاہر ہر کہ ارادہ کند کہ چیزی را در خواب مشاہدہ کند وچیزی معلوم کند از غائبی یا حادثہ از حوادث کونیہ کہ ہنوز اثر آن بظہور نیامدہ باشد باید کہ طہارت کامل سازد وبفراش درآید وبا امرے کہ مطلوب اوست بذکر این اسما مشغول گردد وآنقدر کہ تواند بخواند واگر بعدد مجمل این اسما بخواند اتم وابلغ بود وآن ہزار ودویست وسی وچہار ست پس بخواب رود آنچہ مطلوب ست ظاہر شود

جوہر شب جمعہ در نصف شب صدبار استغفار کند وصدبار درود بخواند بعد ازان صدبار بخواند ومن قدر علیہ رزقہ فلینفق مما اتٰہ اللہ ط لا یکلف اللہ نفسا الا ما اٰتٰہا ط سیجعل اللہ بعد عسر یسرا ۷ از سورہٴ طلاق بعدہ صدبار درود بخواند پس خواب کند

درخواب کیفیت خلاص از ضیق معیشت بروی ظاہر شود و ابواب رزق بروی مفتوح گردد۔

جوہر در نصف شب غسل کند یا وضو جدید و بعد اداے تحیۃ الوضو دو رکعت بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحہ سورۂ اخلاص سہ بار بخواند بعد ازان یک ہزار و یکبار اٰمنت باللہ العلی العظیم و توکلت علی الحی القیوم و روے بقبلہ دست راست زیر سر نہادہ در خواب رود انشاء اللہ تعالیٰ مقصود در خواب بیند

جوہر طہارت کامل کند و لباس پاک بپوشد و چہل روز پیوستہ روزہ دارد و ہر شب از وجہ حلال روزہ کشاید. و ابتدا از روز جمعہ کند و چون وقت خواب آید ہفت بار سورۂ والشمس بخواند و ہفت بار سورۂ واللیل و ہفت بار سورۂ والضحیٰ و ہفت بار الم نشرح و ہفت بار قل اللہم مالک الملک تا بغیر حساب حضرت خداوند تعالے شخصے را مسخر وی گرداند کہ انچہ می طلبد در بیداری وے ویا در خواب وی با آن راہ نماید

جوہر براے انکشاف حال غائب شب جمعہ غسل نمودہ چہل و یکبار سورۂ مزمل بخواند در خواب حال منکشف گردد

جوہر بجہت گم شدہ یا گریختہ در شب یا روز ہزار بار بخواند یا جامع الناس لیوم لاریب فیہ اردد علی ضالتی و بعد ازدہ بار یابت بار چون این را خواندہ باشد نام آن چیز بگوید مجرب ست

جوہر گم شدہ را سہ بار گوید انا للہ وانا الیہ راجعون پس سورۂ یٰس بخواند۔

جوہر وقتیکہ گم شود سورۂ والعادیات بخواند۔

جوہر آیۃ الکرسی بر قدرے آرد گندم بخواند و ہر کسی را کہ دہد بگوید کہ با آب دہن در کف غلولہ کند آن کس کہ دزدیدہ است آب از دہن او بیرون نیاید و غلولہ نتواند کرد۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الٰہ الا اللہ بر جانش محمد رسول اللہ بر زبانش عصاے موسیٰ بر جگرش مہر سلیمان بر دہانش ہفت بار خواندہ بجانب ہر کہ دم کند مہربان شود و زبانش بستہ گردد

جوہر ہر کہ نزد بادشاہ ظالم و قہار رود یازدہ بار گوید یا مالک یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین ہیچ آسیبے بدو نرسد و اگر در سفر قاطع طریق یا سبعے بروی سر راہ گیرد چون بعد مذکور بخواند مانع از راہ برخیزد این عمل بکرات و مرات بحد تجربہ رسیدہ۔

جوہر ان ولی اللہ الذی نزل الکتٰب وھو یتولے الصٰلحین والذین تدعون من دونہ لا یستطیعون نصرکم ولا انفسہم ینصرون وان تدعوہم الی الھدے

لا یسمعوا ط وتراہم ینظرون الیک وہم لا یبصرون ہ خذ العفو وامر بالمعروف واعرض عن الجاہلین ہ واما ینزغنک من الشیطٰن نزغ فاستعذ باللہ ط انہ سمیع علیم ہ

از سورۂ اعراف ہر کرا خوف قطاع الطریق باشد برین مداومت نماید۔

جوہر بسم اللہ الرحمٰن الرحیم انا جعلنا فی اعناقہم اغلالا فہی الی الاذقان فہم مقمحون ہ وجعلنا من بین ایدیہم سدا ومن خلفہم سدا فاغشینٰہم فہم لا یبصرون ہ یا حمید الفعال ذا المن علی جمیع خلقہ بلطفہ برائے رد دعوت و رجعت و دسحر و مقہوری اعدائے ظاہری

و باطنی چندانکہ میسر آید بخواند۔

جوہر ازباحو امحتلا ہندی قطع دعا و بعضے ذعا بذال معجمہ خوانند ہر کہ در سال یکبار

بخواند اور امار نگزد واگر بگزد خود بمیرد

جوہر وذاہی واخذادا ابدادا حضرت شیخ محی الدین ابن عربی وا وبعضی زرہ را خوانند و مدا بتشدید دال مہملہ است و بعضے بالتخفیف خوانند بخواند و بر مار گزیدہ بدمد ولعاب دہن خود بدہد کہ برجای گزیدگی مار بمالد واگر اجازت وہر روز پنجشنبہ بر شیرینی و آب فاتحہ حضرت شیخ محی الدین ابن عربی قدس سرہ دادہ قدرے ازان خورد و پس خوردہ خود اورا

بخوراند و بگوید کہ ترا اجازت این عمل دادم

جوہر سلام علی نوح فی العالمین ہر کہ ہر روز بخواند مار و کژدم او را نگزد۔

جوہر برلدغ مار و کژدم ہفت بار سورۂ فاتحہ بخواند و حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم برلدغ کژدم آب نمک می مالیدند و سورۃ الکافرون و معوذتین

میخواندند و بعضے نمک بمالند و سورۂ اخلاص و معوذتین خوانند

جوہر قال القہا یموسیٰ ہ فالقٰہا فاذا ہی حیۃ تسعیٰ ہ قال خذہا ولا تخف سنعیدہا سیرتہا الاولیٰ ہ ہفت بار بر نمک خواندہ مار گزیدہ را بخوراند شفا یابد۔

جوہر حضرت شیخ عبد الحق محدث قدس سرہ در مدارج النبوت میفرمایند کہ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالےٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فرمودند العین حق یعنی چشم زخم و کار کردن آن موجود و ثابت ست در نفس الامر و حضرت حق تعالےٰ این خاصیت در بعضی نفوس نہادہ است کہ چون نظر کنند بجانب چیزے بروجہ استحسان ضرر یابد آن چیز چنانکہ در مروفرمودند حضرت سرور عالم صلے اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم اگر چیزے می بود کہ پیش دستی میکرد و غلبہ

می نمود قضا و قدر را ہر آینہ سبقت میکرد و آنرا عین و این مبالغہ است در تاثیر عین و جماعت از مبتدع
مثل اہل اعتزال و ہر کہ بر طریقہ ایشان میرود منکر شدہ اند آنرا و چون مخبر صادق بران خبر دادہ
اعتقاد آن واجب و انکار آن باطل باشد و بعضی از اصحاب طبائع گفتہ اند کہ جواہر لطیفہ
غیر مرئیہ منبعث می شود از عائن و متصل میگرد د بمعیون و در می آید درون مسامات جسم وے
پس پیدا میکند حضرت حق تعالے ہلاک را نزد آن چنانکہ پیدا میکند ہلاک را نزد نوشیدن
زہر و بعضے کسانے کہ منسوب بودہ اند بعین میگفتند کہ چون می بینم چیزی را کہ خوش مے آید
مارا می یابیم حرارتے کہ بیرون می آید از چشمان ما و بعضی میگویند کہ منبعث میگردد از عائن قوت سمیہ کہ
متصل میگرد د بمعیون کہ باعث ہلاک و فساد میگرد د مثل زہرے کہ از افعی بلدیغ میرسد و از بعضے
افاعی بوساطت نظر تیز زہر میرسد و بالجملہ بر مثال تیر چیزی از جانب عائن بجانب معیون
روانہ میگردد و اگر مانعی کہ حفظ و وقایہ وی کند درمیان نبود میرسد و کارگر می افتد و اگر مانعے
درمیان بود کہ عبارت از حرز و تعوذ و دعاست و مانند سپر ست وصول و نفوذ نیاید و اگر سپر
سخت و قوی بود تواند کہ ہم بجانب وی برگردد

جوہر اگر عائن ترسد برسیدن ضرر چشم خود اللہم بارک علیہ گوید دفع چشم زخم کند
و بزرگ ترین رقیہا براے عین و تمامی بلایا و آفات و امراض قرأت سورۂ فاتحہ
آیۃ الکرسی و معوذتین ست و از انجملہ است اعوذ بکلمات اللہ التامات من غضبہ و عقابہ و
شر عبادہ و من ہمزات الشیاطین و ان یحضرون

جوہر چون در عیال و اہل و مال خود چیزے خوش آید شتاب گوید ماشاء اللہ لا قوۃ
الا باللہ از چشم زخم و آفت در امان باشد۔

جوہر ہر کہ از چشم بد متاثر شود سورۃ البقرہ بر وی بخواند یا سورۃ الجن ہفت بار
یا سورۃ القدر بست و یکبار یا سورہ والعدیت سہ بار

جوہر و ان یکاد الذین کفروا لیزلقونک بابصارہم لما سمعوا الذکر و یقولون
انہ لمجنون ۃ و ما ہو الا ذکر للعالمین ۰ از سورۂ ن براے دفع عین نافع است۔

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات اللہ التامات من شر کل شیطان
و ہامۃ و من عین لامۃ حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالے علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم براے
حضرت امیر المومنین امام حسن و حضرت امیر المومنین امام حسین علیہم السلام فرمودند کہ این تعویذ بنویسند و بر بازو ببندند

جوہر برائے محفوظ ماندن از جمیع آفات و بلیات و مکروہات دنیوی سی و سہ آیۃ بعد از نماز شام باید خواند چہار آیۃ از اول سورۂ بقر تا مفلحون و سہ آیۃ از آیۃ الکرسی تا خالدون و سہ آیۃ آخر سورۂ بقر از للہ ما فی السموات تا آخر سورہ و سہ آیۃ از سورۂ اعراف از ان ربکم اللہ تا المحسنین و دو آیۃ از آخر سورۂ بنی اسرائیل از قل ادعوا اللہ او ادعوا الرحمن تا آخر و دہ آیۃ از سورۂ والصافات تا لازب و سہ آیۃ از سورۂ رحمن از معشر الجن تا فلا تنتصران و سہ آیۃ از آخر سورۂ حشر از لو انزلنا ہذا القران تا آخر سورہ و دو آیۃ از اول سورۂ جن از

قل اوحی الی تا شططا

جوہر اللہ الذی خلق السموات والارض وانزل من السماء ماء فاخرج بہ من الثمرات رزقا لکم ج وسخر لکم الفلک لتجری فی البحر بامرہ ج وسخر لکم الانہار ج و سخر لکم الشمس والقمر دآئبین ج وسخر لکم اللیل والنہار ج واتکم من کل ما سالتموہ و ان تعدوا نعمۃ اللہ لا تحصوہا ط ان الانسان لظلوم کفار ط از سورۂ ابراہیم ہر کہ مداومت کند ہر صباح و مسا در وقت خواب و دخول بر اہل و عیال و حیوان و اخوان از ہمہ حوادث زمان در امان باشد و ہر کہ در ہر سفر خواہ بری خواہ بحری صبح و شام مواظبت نماید

از ہمہ آفات محفوظ باشد

جوہر ہر کہ خواہد کہ اورا حضرت خداوند تعالے فرزندی شایستہ و پارسا کرامت فرماید این آیۃ بسیار خواند رب ھب لی من لدنک ذریۃ طیبۃ ج انک سمیع الدعاء

جوہر بسم اللہ الرحمن الرحیم یا ایہا الناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدۃ وخلق منہا زوجہا وبث منہما رجالا کثیرا ونساء ج واتقوا اللہ الذی تساءلون بہ والارحام ط ان اللہ کان علیکم رقیبا ہ در شب آدینہ در نیم شب چنانکہ کسے نہ بیند بگلاب و زعفران بر پارہ شکر بنویسد و مرد خود خورد و زن را نیز علیحدہ نوشتہ بدہد و سہ شب اینچنین کند زن عقیمہ حاملہ شود و فرزند نرینہ بزاید و شیر زیادہ شود۔

جوہر اگر سورۂ مزمل دہ بار خواندہ بر آب دم کنند و زن و شوہر ہر دو روزہ بدان

افطار سازند فرزند نرینہ شود

جوہر ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ این حروف ہژدہ را حروف متواخیہ گویند بجہت آنکہ در صورت متشابہ و متماثل یکدیگر اند ہمچون

اخوان وجز ہجو واثبات نقطہ از یکدیگر ممتاز نشوند ہر کہ اینحروف را بمشک وزعفران و
شیر زنان بنویسد وزن بر جامہ بندد وہمیشہ با خود دارد خصوصاً وقت مباشرت شوہر
پسر زاید واین حروف را در اعمال محبت واخوت بغایت اثر است

جوہر اگر س را شصت بار بنویسد وبگردن طفل بندد زود بسخن آید ولکنت از زبان خیزد

جوہر رشتہ کلاوہ را تاب دہد ویک قفل بسیار خرد مع کلید بیارد ودران قفل کلید
انداختہ ورشتہ مذکور میان حلقہ قفل انداختہ سورہ یٰس مع تسمیہ تا مبین اول خواندہ بدان قفل بدمد باز
سورہ یٰس مع تسمیہ تا مبین دوم خواندہ بدمد باز یٰس مع تسمیہ تا مبین سوم خواندہ بر قفل دمیدہ
بند کند تعلیق این قفل مع کلید در رشتہ مذکور در کمر زیر ناف برای حفظ حمل از مجربات صحیحہ است

جوہر ان اللہ یمسک السمٰوات والارض أن تزولا ۚ ولئن زالتا
ان امسکہما من احد من بعدہ ط انہ کان حلیماً غفوراً ؏ از سورہ فاطر اگر حاملہ را
خوف سقوط حمل باشد بر حمل بندد

جوہر اگر زن حاملہ سورہ حجرات با خود دارد از خوفہا محفوظ ماند۔

جوہر اذ قالت امرأة عمران رب انی نذرت لک ما فی بطنی تا بغیر حساب از
سورہ آل عمران بمشک وزعفران بنویسد ودر غلاف این تعویذ کند وبگلوے طفل
بندد از گریستن وترسیدن ایمن بود وبانک شیر مادر سیر شود۔

جوہر سورۃ البلد بنویسد وبطفل نوزادہ بندد ایمن بود از آفتہا۔

جوہر سورۃ الناس بنویسد وبطفل بندد ایمن بود از آفات۔

جوہر برای وسعت رزق سورہ مزمل بعد از نماز عشا بست ویکبار بخواند واگر فرصت
نباشد ہفت بار واگر اینقدر ہم فرصت نباشد یکبار لیکن چون باین آیہ رسد رب المشرق
والمغرب لا الٰہ الا ہو فاتخذہ وکیلا حسبنا اللہ ونعم الوکیل بست وپنجبار بخواند بعد از ان
سورہ را اتمام کند وبعضے میفرمایند کہ براے مہمی کہ قابل برآمدن نباشد روز پنجشنبہ غسل کند وبا ہیچ کس
سخن نگوید وسہ کرہ سورہ مزمل بخواند وبرای دفع نفس پنج کرہ ورد سازد تمام عمر از غلبات
نفسانی محفوظ ماند وبعضی فرمودہ کہ برای برآمدن جملہ حاجات چہل ویکبار بدین طریق بخواند
کہ بعد نماز فجر ہشت بار وبعد ظہر ہشت بار وبعد عصر ہشت بار وبعد مغرب ہشت بار وبعد عشا نہ بار
واول وآخر درود وحین خواندن با کسی سخن نگوید وبعضی فرمودہ کہ برای کفایت جمیع مہمات

در مجلس واحد یازدہ بار یا بست ویکبار تا دو روز یا چہل روز یا در یک روز ہزار بار بخواند بمقصود رسد
و برای وسعت رزق تا چہل روز دہ بار خواند و ہرکہ نوشتہ با خود دارد محتاج نگردد و ہر جا کہ رود
فتحیاب شود و اگر بعد نماز فریضہ بخواند بدی او بہ نیکی بدل گردد و اگر خواندہ میان دشمنان رود
منقاد گردند و خوانندہ سورۂ مذکورہ ازز ہر مار و کژدم و سحر و جملہ بلاہا ایمن گردد و ہرکہ ہر شب
مداومت نماید جناب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم در خواب بیند و بعضی
فرمودہ کہ دو رکعت نماز بگذارد و در ہر رکعتی بعد فاتحہ سورۂ مزمل بخواند و بخسپد مشرف بروئت
جناب سرور عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم گردد و اگر کسی را فرزند می شود و نمی زید
ریسمان نیلہ چہار تار تا دہ بہمین دہ رشتہ کردہ و یکجا کردہ تا ہ و بعد بران ریسمان چہل و یک گرہ دہد
و بر ہر گرہ یکبار سورۂ مزمل بخواند و دم کند و آن ریسمان در گلوی آن کودک بہ بندد عمرش طویل گردد
و اگر بر سپاری بستہ ویکبار خواندہ دم کند و در گلوی کودک اندازد عمرش دراز شود

جواہر لا الٰہ الا اللہ الحکیم الکریم سبحان اللہ رب العرش العظیم الحمد للہ رب العالمین
کانہم یوم یرون ما یوعدون لم یلبثوا الا ساعۃ من نہار کانہم یوم یرونہا لم یلبثوا الا
عشیۃ او ضحٰہا در جام سفید یا چیزے لطیف بنویسد و زن بنوشد این رقیہ مجرب ست
مرعسر ولادت را۔

جواہر او لم یر الذین کفروا ان السموٰت والارض کانتا رتقا ففتقنٰہما وجعلنا
من الماء کل شیء حی افلا یؤمنون کہ آن سورۂ انبیا است کل وضع حمل نہا مکر خواند و بر شکم
آن ہر بار نفث کند یا زیر ناف یا بر ظہر و این مجرب است و بصحت رسیدہ۔
جواہر سورۂ انشقت بجہت آسانی دردزہ ہفت بار بر قند یا بر آب خواندہ بخوراندیا
سورۂ اخلاص در مکان واحد سہ ہزار بار یا ہفت ہزار بار یا نہ ہزار بار بخواند
جواہر مراجاسی دو کھرمراجاسی دہ ترن دہ قن نزایا مرا ائین ڈلی گڑکی لیوے
اس ڈلی پر یہ سات بار پڑھے اور ہر بار دم کرے اول ایک ڈلی کھلاوے اگر مفید ہو بہتر والا
بعد ایک گھڑی یا گھنٹہ کے دوسری اور تیسری کھلاوے یہ عمل واسطے وضع حمل کے مجرب
اور صحیح ہے۔ مراجا و خرمراجازان دہقان بزایا مرا نوشتہ بندد۔
جواہر حروف دو قسم ست نورانی و ظلمانی نورانی کہ آنہا عالیات نیز گویند عبارت ست از
حروف مقطعہ قرآنی کہ در اوائل سورہ واقع شدہ است و وجہ تسمیہ اینہا بنورانی آنکہ ہیچ اسمی از

از اسماء حسنیٰ بی امتزاج اینہا نیست مگر یک اسم کہ الودود ست وحروف مقطعات قرآنی سی کلمہ وہفتاد وہشت حروف است الم المص الر الر الر المر الر الر کہیعص طہ طسم طس طسم الم الم الم یس ص حم حم حم حم عسق حم حم حم حم ق ن واین عدد وقتی مسلم ست کہ حم عسق را دو کلمہ اعتبار کنند چنانچہ بعضی از علماء این فن کردہ اند واگر آنرا مثل کہیعص از قبیل حمامیات گیرند چنانچہ بعضے بران رفتہ اند پس عدد کلمات بست ونہ باشد و حروف نورانی بعد از حذف مکررات چہاردہ است ال م ص ر ک ہ ی ع ط س ح ق ن ومجموع آن علی صراط حق نمسکہ وحروف ظلمانی عبارتست از چہاردہ حروف دیگر کہ غیر حروف مقطعہ قرآنی ست یعنی ب ت ث ج خ د ذ ز ش ض ظ غ ف و وحروف ظلمانی بدانجہت گویند کہ اصلا ازین حروف اسمی از اسماء جناب حق سبحانہ وتعالے مرکب نشدہ است بی امتزاج حروف نورانی غیر الودود۔

جوہر ہرکہ باوی حروف مقطعات قرآنی ہمراہ بود حضرت خداوند تعالے بواسطہ حمل این کلمات وبرکات این حروف از ہمہ آفات اورا محفوظ دارد ودر رزق بروی کشاید وحاجت او بے انتظار بعز اجابت رساند واز دشمنان صیانت کند واز گزیدن مار وکژدم واز ضرر سباع وحشرات نگاہدارد وچون بسفر رود این کلمات را در وقت وداع اہل واولاد بخواند حضرت خداوند تعالے اورا بصحت زود بوطن رساند درین ہیچ شک وریب را راہ نیست۔

جوہر ہرکہ مجموع حروف اوائل سورہ قرآنی را بر نگین نقرہ یا عقیق نقش کند بساعت سعید وتختم نماید مقبول ومحبوب قلوب گردد واگر نقاش روز پنجشنبہ وجمعہ روزہ دارد ودر ساعت اول از روز جمعہ آن حروف را نقش کند ودر انوقت غسل پاک کردہ باشد وجامہ پاک پوشیدہ و بخور لائق سوختہ تاثیر وقوت وے بیشتر شود ــــ

جوہر ہرکہ چہاردہ حروف نورانی را بر خاتم فضہ نقش کند بطالع ثور وقتیکہ قمر در وی بود و بآن تختم کند جمیع مراد وی ساختہ شود وہرگز کیسہ وی از زر خالی نبود وہرکہ در دجلہ نشیند واین حروف را بر زبان راند محفوظ ماند از غرق وحرق وسرق وہرکہ این حروف را نوشتہ درمیان رخت نہد محفوظ ماند وہرکہ بخواند از ہر آفت محفوظ ماند ــ

جوہر حروف حارہ ویابسہ مقطعات قرآنی براے لدغ عقارب عظیم نافع است بر جام زجاج یا قدح چینی نقش کند وبآب شیرین محو ساختہ بیاشامد وحروف حارہ مقطعات

قرآنی باعتبار جمل مشارقه چهار است ا م هـ ق وباعتبار جمل مغاربه پنج ا م هـ ق س د
حروف یابسه باعتبار جمل مشارقه سه است ک س ق وباعتبار جمل مغاربه هم سه است س ک
ق واین حروف حاره ویابسه بعد از حذف مکررات هشت ست ا م هـ ط س ک ص
ق وانچه معمول به است اینست وحروف بارده ورطبه مقطعات قرآنی برای نهشتن حیوانات بارده
بغایت مفید ست چون بهمان وتیره عمل کند وحروف بارده مقطعات قرآنی باعتبار جمل مشارقه
سه است ص ی ن وباعتبار جمل مغاربه ده ی ن وحروف رطبه باعتبار جمل مشارقه
چهار ست ل ر ع ج وباعتبار جمل مغاربه هم همین ست وحروف بارده ورطبه بعد از اسقاط
مکررات هفت ست ص ی ان ل ر ع ج ومعمول به اینست۔

جوهر هرکه دو حرف نورانی ودو ظلمانی یعنی ع غ س ش بر ناخن ابهام
امین نویسد ومقابل دشمن شود امن یابد از بدیهای او۔

جوهر علماء این فن از حروف مقطعات قرآنی دقائق وحقائق وخواص وآثار
بسیار دریافته اند واز اسمائیکه مرکب ازین حروف واعداد ایشانست فوائد بسیار منافع بیشمار
معلوم کرده اما انچه ازین حروف مرکب ست مثل الله والرحمن والرحیم والحق والعلی
والکریم ست وانچه از اعداد ماخوذ ست مثل اسم الصادق والملک والمانع والجواد
والوهاب ست مثلا کهیعص بحساب جمل صد ونود وپنج ست واز وی اسم الصادق حاصل
شود واز صاد که نود ست اسم الملک واز المص که صد وشصت ویک ست اسم المانع
واز طه که چهارده است دو اسم الجواد والوهاب وباقی برین قیاس

جوهر بدانکه هر حرفی را از حروف جمل مشارقه بفلکی نسبت داده اند تا عامل حروف در اثنای
عمل ملاحظه آن فلک ومنزل وکواکب وی کرده شروع نماید پس هر حرفی که بحسب عدد مرتبه
اول دارد واز احاد وعشرات ومات والوف یعنی ا ی ق غ متعلق بفلک الافلاک ست و
هر حرفی که مرتبه دوم دارد واز احاد وعشرات ومات یعنی ب ک ر متعلق بفلک البروج است
وانچه مرتبه سوم دارد یعنی ج ل ش متعلق بفلک زحل ست وانچه مرتبه چهارم دارد
یعنی د م ت متعلق بفلک مشتری ست وانچه مرتبه پنجم دارد یعنی ه ن ث متعلق بفلک
مریخ ست وانچه مرتبه ششم دارد یعنی و س خ متعلق بفلک آفتاب ست وانچه مرتبه هفتم
دارد یعنی ز ع ذ متعلق بفلک زهره است وانچه مرتبه هشتم دارد یعنی ح ف ض متعلق

بفلک عطارد ست وانچه مرتبه پنجم دارد یعنی ط ص ظ متعلق بفلک قمر ست

جوہر از حروف جمل مشارقه ا ب ج د تعلق بزحل دارد ه و ز ح تعلق بمشتری
ط ی ک ل تعلق بمریخ م ن س ع تعلق بشمس ف ص ق ر تعلق بزہره ش
ت ث خ تعلق بعطارد ذ ض ظ غ تعلق بقمر۔

جوہر نون و دال مهمله و خاے معجمه و قاف و کاف و ضاد معجمه و غ معجمه بزحل منسوب
و ظای معجمه بمشتری و الف و تاے مثناة فوقانیه و میم و راے مهمله بمریخ منسوب
و حای مهمله با و عین مهمله و یای مثنات تحتانیه بشمس و شین معجمه و واو و طاے مهمله و زا
بزہره و باے موحده و صاد مهمله و ثای مثلثه و ذال معجمه بعطارد و میم و لام و سین مهمله و فا
بقمر باید دانست که این قسمت حروف بر کواکب سبعه اگرچه از حیث شهرت درجه قبول اعلا
ندارد لیکن پیش محققان این فن بغایت معتبر است

جوہر نزد حضرت شیخ اکبر قدس سره حروف رطبه اعطاے سہولت مطلوب می کند
و حروف یابسه بضد آن اثر ظاہر میگرداند و حروف حاره اعطای سرعت نفوذ می کند
و حروف بارده بضد آن عمل نماید۔

جوہر ہر حرفے از حروف تہجی بحسب مزاج خاص خود عملی خاص دارد مثلا حروف حاره
و اسمائیکه از ان حروف مرکب شوند احداث حرارت کنند و حروف بارده و اسمائیکه از ان
مرکب شوند اطفاء حرارت کنند و ایجاد برودت و اگر اسمی بود که حروف وی مشتمل بر چہار طبع بود
ہر کدام که غالب بود حکم وی نافذ باشد و اگر ہیچیک را غلبه نبود اثر اعتدال ظاہر شود پس عامل را
باید که در جمیع اعمال کلیه و جزیه ملاحظه طبائع حروف کند و مناسب ہر عملی از اعمال ناری و ہوائی
و مائی و ترابی حرفے چندرا که تعلق بآن عنصر دارد اختیار کند مثلا در ایقاد نیران و احراق
بیوت و بلدان و سائر اعمال آتشکاری حروف ناری را غالب گرداند و در تحریک ریاح و
تخریب دیار ظلمه و عساکر اہل بغی بعواصف و سائر اعمالیکه باد و ہوا را دران مدخل ست
حروف ہوائی را غالب گرداند و در تحصیل امطار و ازدیاد آب در انہار و اعمالیکه آب را
دران مدخل ست حروف مائی را مستولی گرداند و در اصلاح اراضی و زراعات و عمارات
و اخراج کنوز و دفائن و اعمالیکه زمین را دران مدخل ست حروف ترابی را مستولی گرداند
و این اصل کلی ست در اعمال

جواہر قرات حروف ناری و اسمائیکه ازان مرکب ست ازاله اخلاط بلغم کند و ناهضم طعام بود و مواظبت بران حنجره را پاک سازد و آواز خوش گرداند و دفع رطوبت و برودت کند و جمیع امراض بلغمی را نافع و کثرت قرات حروف ہوائی و اسمائیکه ازان ترکیب یافته دافع امراض شش و قلب ست و مداومت بران بشره را صاف سازد و جمیع اعضا را قوت بخشد و کثرت قرات حروف مائی و اسمائیکه ازان ترکیب یافته اطفاء حرارت و عطش کند و حمیات محرقه را زائل گرداند و مداومت آن امعا را پاک سازد و در امزجه حاره یا بسه احداث رطوبت کند و کثرت قرات حروف ترابی و اسمائیکه ازان مرکب ست دفع جمله رطوبت کند از بدن و قواے دماغی را تقویت دہد و مداومت آن ہمه اعضا و اعصاب را قوت بخشد —

جواہر حروف ثمانیه و عشرون بحسب طبائع اربعه اعمال مختلفه دارند بعضی که بریک طبیعت اند و حیثیت بساطت در ایشان زیاده است یک اثر و یک قوت مناسب آن طبیعت از ایشان صادر شود و بعضے که مرکب القوی اند حیثیت ترکیب در ایشان بیشتر ست قوت و اثر ایشان زیاده است پس بنابرین قاعده حروف حاره یا بسه مقوی حرارت حیاتیه اند که اطبا آنرا حرارت غریزی گویند و دافع امراض بارده رطبه مثل حمی بلغمیه و فالج و لقوه و غیر آن و حروف بارده یا بسه براے صاحب طمث و نزف الدم و رعاف و امثال آن لائق ست و حروف رطبه برای حفظ صحت (نافع امراض حاره رطبه) و ازدیاد قوت و تقویت قواے طبعی و شہوے و حروف بارده رطبه برای حمیات محرقه و اورام حاره و امثال آن مفید است —

جواہر طبائع حروف غیر معروف اینست حروف ناری ا ب ت ث ج ح خ حروف ہوائی د ذ ر ز ط ظ ک حروف مائی ل م ن ص ض ع غ حروف ترابی ف ق س ش ه و ی وطریق امتزاجات آنست که حروف اول از حروف ہر عنصر گیرد و یکجا رقم زند و این امتزاج اول ست و حرف دوم از ہر عنصری اخذ کند و این امتزاج دوم ست ہمچنین تا آخر پس امتزاج اول اول ف ست و آن نافع است ازدیاد حرارت غریزی را پس این حروف بر جام زجاجی یا قدح چینی بمشک و زعفران و گلاب نقش کند و بماء العسل محو ساخته بیاشامد و امتزاج دوم ب ذ م ق ست براے ازاله بلغم و دفع رطوبت از معده مفید است این حروف را بر لوح نقش کند و پیش سینه بیاویزد محاذی فم معده عاجل النفع بود و امتزاج سوم ست ر ن س برای طرد ہوام و حشرات ست این حروف بر شاخ گوزن بنویسد

وآنرا بر آتش نهاده بسوزاند هر گزنده که دران حوالی ونواحی بود فرار نماید وامتزاج چهارم ث ز ص ش س برای محبت وقبول قلوب ست این حروف را بر صحیفه نقره نقش کند بطالع جوزا وقوت عطارد بشرطیکه قمر در سنبله باشد وقوی حال بود ونوشته را با خود دارد مقصود واصل شود وامتزاج پنجم ج ط ض ه برای اوجاع وتسکین آلام این حروف را بر ظرف پاک نقش کند بقلم پولاد ودائم ازان ظرف آب آشامد وازانجا طعام خورد اگر مریض باشد صحت یابد واگر صحیح بود مریض نشود وامتزاج ششم ح ظ ع و برای جلب رزق ونیل خیرات وبرکات در زراعات بر صحیفه ذهب یا فضه نویسد وقتیکه قمر در دلو بود ودلو طالع باشد وامتزاج هفتم خ ک غ ی برای خوف واطفاء غضب سلاطین وحکام ظالم بر کف دست راست خود نویسد واگر بهر دو دست نویسد بهتر بود ودر ساعت مشتری نویسد ونزد بادشاه یا حاکم جبار یا دشمنی قوی رود چون نظر بران افتد از قهر تنزل کرده بلطف پیش آید

جوهر بدانکه حروف جمل وتهجی نزد علماء مشارقه همین ابجد وابتث ست وقسمت حروف جمل وتهجی بر طبائع اربعه که حرارت وبرودت ویبوست ورطوبت ست برین وجه که حرف اول خواه از جمل وخواه از تهجی حارست وحرف دوم بارد وسوم یابس وچهارم رطب باز حرف پنجم حارست همچنین تا آخر حروف ونزد علماء مغاربه در تقدم وتاخر بعضی حروف جمل وتهجی تفاوتے واقع است پس حروف جمل ایشان برین ترتیب ست ا ب ج د ه و ز ح ط ی ک ل م ن ص ع ف ض ق ر س ت ث خ ذ ظ غ ش وحروف تهجی ایشان برین ترتیب ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز ط ظ ک ل م ن ص ض ع غ ف ق س ش ه و ی وقسمت حروف جمل وتهجی بر طبائع اربعه نزد ایشان نیز بهمان نوع ست که در قسمت مشارقه گذشت پس بقول علماء مشارقه هفت حروف جمل حاره اند ا ه ط م ف ش ذ وهفت بارده ب و ی ن ص ت ض وهفت یابسه ج ز ک س ق ث ظ وهفت رطبه د ح ل ع ر خ غ وهفت حروف تهجی حاره اند ا ج ذ ش ظ ق ن وهفت بارده ب ح ر ص ع ک و وهفت یابسه ت خ ز ض غ ل ه وهفت رطبه ث د س ط ف م ی ونزد علماء مغاربه هفت حروف جمل حاره اند ا ه ط م ف س ذ وهفت بارده ب و ی ن ض ت ظ وهفت یابسه ج ز ک ص ق ث غ وهفت رطبه د ح ل ع ر خ ش وهفت حروف

حاره انداج ذظ ن نع ش ش وہفت بارده ب ح ر ک ص ف ه وہفت یابسات
ت خ ز ل ض ق و وہفت رطبه ث د ط م ع س ی واختلاف ست در تقدیم
ہا بر واو و واو بر ہا واولی تقدیم ہاست بر واو زیرا که در جفر جامع ہا مقدم ست بر واو-

جوہر در طبائع مرکبه حروف دو قول ست اول قول شیخ بونی که نزد ایشان حروف ناری
جمل مغاربه یعنی اهطمفشذ مرکب ست از حرارت و یبوست و حروف ترابی ایشان یعنی بوینصتض
مرکب از حرارت و رطوبت و حروف ہوائی ایشان یعنی جزکسقثظ مرکب ست از حرارت و رطوبت
و حروف مائی ایشان یعنی دحلعرخغ مرکب ست از برودت و رطوبت و نزد شیخ اکبر حروف از
حروف بست و ہشت گانه مرکب القوی ست اول هـ و آن ترابی و ہوائی ست و تقدیم ترابے
بجهت آنست که حیثیت ترابیت دروی اقوی ست دوم ح ہوائی و ترابی ط مائی و ہوائے
ی ناری و مائی ل ناری و ترابی ش مائی و ہوائی ف مائی و ہوائی ق ناری مائی خ ترابی

جوہر حضرت شیخ ابو عبد الله مغربی قدس سره میفرمایند که روحانیت ہر حرفی از حروف
ثمانیه و عشرون مظہر اسمی ست از اسماء جناب الہی و تاثیر و تصرف حروف در عالم بواسطه قوت
آن اسماست پس عامل حروف در اثنائے شغل باعمال متذکر ان اسما باشد تا فائده تامه
بر عمل متفرع گردد و اسما بر ترتیب حروف جمل مشارقه اینست الف را پنج اسم ست الله اله احد
اول آخر- ب و آنرا نه اسم ست باری باسط باطن باعث باقی بالغ امره بر بدیع
بصیر ج را ہفت اسم ست جابر جاعل جامع جبار جلیل جمیل جواد- د را چہار
اسم ست داعی دائم دلیل دیان ہـ را دو اسم ست ہو از حیثیت باطن و آن مناسب
حال منتہی ست و ہادی از حیثیت ظاہر و آن لائق حال مبتدیست و بعضے میفرمایند که اسم و ے
در اعمال خیر ہادی ست و در اعمال شر مہلک ست و را دوازده اسم ست واحد واحد وارث
واسع وافی والی وتر ودود وفی وکیل ولی وہاب- ز را یک اسم ست زارع قال الله
تعالی ام نحن الزارعون و بعضی میفرمایند که اسم وی مزکی ست و نزد بعضی زکی و نزد
بعضے زاجل- ح را نه اسم ست حسیب حفیظ حلیم حکیم حمید حنان حی و بعضی حنان را
داخل اسماء وی ندانند پس اسمای وی ہشت ست بعد از مجمل وی ط را یک اسم ست مطہر
و بعضے غیر از ین سه اسم دیگر آورده و آن طاہر و طالب و طایق ست- ی را یک اسم است
... بعضی میفرمایند که اسم وی متخفی ست از غایت شدت تنزلے که وی راست لہذا در نہایت

حروف تہجی افتادہ و بعد از حرف لا واقع شدہ کہ آن نفی ست بمذہب آنہا کہ لا رایکی از حروف
داشتہ اند و بعضی میفرمایند کہ حرف یا را اسم اعظم ست بزبان عبرانی کہ یوّ واست بفتح یا و فتح واو
مشدد و بنی اسرائیل تاویل وی تا این زمان ندانستہ اندک را چہار اسم ست کافی کریم کبیر
کفیل - ل را یک اسم ست لطیف - م را دہ اسم ست ماجد مالک الملک مانع مبین مجید
ملک ملیک ممیت منان مہیمن و بعضی میفرمایند کہ ویرا سی و سہ اسم ست و ہر اسمی کہ جزو
اول وی حرف میم ست درین داخل ساختہ دہ اسم مذکور شد و بست و سہ اسم دیگر اینست مبدی
متعالی متکبر متین مجیب محصی محی مذل مصور معز معطی معید مغنی مقتدر مقدم
مقسط مقیت منتقم منزل منشئ موخر مومن مہلک - ن را چہار اسم ست ناصر نافع
نصیر نور - س را پنج اسم ست ستار سریع سلام سمیع سید و بعضی سبوح را زیادہ کردہ اند
ع را ہشت اسم ست عالی عدل عزیز عظیم عفو علام علی علیم - ف را دہ اسم ست فاتح
فارج فارق فاصل فاضل فالق فتاح فرد فعال مفرق - ص را چہار اسم است
صادق صانع صبور صمد - ق را دوازدہ اسم ست قابض قابل التوب قادر قاہر
قابل قائم قدوس قدیر قریب قہار قوی قیوم و بعضے گفتہ کہ قائم را اینوجہ گوید قائم
علی کل نفس بما کسبت و قدیم اسم دیگر ست برای این حرف ر را دہ اسم ست رازق رافع
رب رحیم رحمٰن رزاق رشید رفیع الدرجات رقیب رؤف - ش را چہار اسم ست
شافی شدید شکور شہید و بعضی گفتہ کہ شاہد نیز اسم ست برای این حرف و شدید نگوید بلکہ
شدید العقاب گوید و برین قیاس در حرف سین سریع الحساب گوید و در حرف فا فعال لما یرید
گوید - ت را یک اسم ست تواب - ث را یک اسم ست یثبت قال اللہ تعالیٰ یثبت اللہ
الذین آمنوا بالقول الثابت و بعضے گفتہ کہ اسم وی ثابت الوجود ست خ را سہ اسم
خافض خالق خبیر - ذ را نہ اسم ست ذو انتقام ذو البطش ذو الجلال و الاکرام ذو الطول
ذو العرش ذو الفضل ذو القوۃ المتین ذو المعارج ذو المن - ض را یک اسم است
ضار - ظ را یک اسم ست ظاہر و گویند مظہر نیز اسم دیگر ست - غ را ہفت اسم ست غافر
غالب غفار غفور غنی غیاث المستغیثین اگرچہ بعضی از اسماء مذکورہ از ان قبیل است
کہ در اطلاق بغیر عیہ کمتر مستعمل ست لیکن چون اکابر این فن در کتب معتبرہ خود ایراد فرمودند بکم
آن اقدام رفتہ -

جوہر ارواح حروف از حقیقت اعداد ایشانست وصور حروف ارقام اجساد آن اعداد۔

جوہر طریق استفادہ از حروف واسماء وآیات قرآنی منحصر در سہ طریق ست اول طریق توجہ بارواح وحقائق حروف وتوسل جستن بصورت مثالی ایشان کہ در عالم برزخ دارند وآنرا طریق تخیلی خوانند دوم طریق تلاوت حروف واسماء وآیات کہ آنرا طریق کلامی خوانند سوم طریق کتابت آن ورقم زدن اشکال حرفی وہیات رقمی ایشان کہ آنرا طریق کتابی خوانند۔

جوہر بدانکہ ہر حرف تہجی را چہل خواص ست ومتفق علیہ امینست اہر کہ بامداد پیش از سخن گفتن ہزار بار الف گوید یا نوشتہ باخود دارد ذوجاہ شود واگر پنجاہ وہفت نوشتہ باخود دارد عزیز گردد واگر مریض بر کاسہ چینی از زعفران نوشتہ وشستہ بخورد شفا یابد ودر وقت نوشتن یارحمٰن یاکریم گوید واگر بر استر جامہ کسی ہفت الف نقش کند آن کس از چشم زخم حاسدان امین وسالم ماند واگر بر ہر ناخن دست وپای حاملہ در وقت اشتداد وضع حمل یک الف رقم زند بید از انکہ وضو ساختہ باشد دودست وپا خشک ساختہ بآسانی بار نہد ب محبوس پانصد بار گوید خلاص یابد وبعضی یک ہزار وپانصد بار گفتہ اند واگر چہار شنبہ وقت فرورفتن آفتاب نوشتہ کودک بخورد حفظ بیفزاید واگر چیزی فوت شدہ باشد نوشتہ در مصحف نہد باز یابد واگر نوشتہ باخود دارد واز شر دشمنان امین بود ووقت نوشتن یاقیوم یا واحد گوید واگر ہر روز ہزار بار گوید صاحب دولت گردد واگر ہزار نوشتہ باخود دارد عزیز شود واگر روز سہ شنبہ وقت زوال پانصد وده نوشتہ در دیوار خانہ بیاویزد ثابت قدم گردد واگر نوشتہ وشستہ زن وشوہر بخورند محبت پیدا آید ودر وقت نوشتن یادائم یاحمید گوید ت اگر ہر روز بہ نیت محبت بخواند پیدا آید اگر تا را بعدد مجمل کہ چہار صد ست نویسد وباخود دارد در نظر مردم عزیز شود واگر بعدد مفصل کہ چہار صد ویک ست بخواند اقبال بروی کشادہ گردد وفتوح یابد ث اگر ہر روز بہ نیت محبت بخواند پیدا آید واگر سی صد نوشتہ زیر سر طفل نہد نترسد واگر روز سہ شنبہ وقت طلوع آفتاب پنجاہ وسہ نوشتہ باخود دارد معاندان مطیع گردند اگر ثا را ہر روز بعدد مجمل کہ پانصد ست برزبان راند برای احداث محبت نظیر ندارد واگر بعدد علی د نویسد وزیر گہوارہ طفل نہد در خواب وبیداری نترسد وپنجشنبہ تعلق باین حرف دارد ج اگر ہفت روز ہر روز نہ ہزار بار گوید حضرت سرور عالم صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم را در خواب بیند واگر بیمار ہر قدح نوشتہ شستہ بخورد صحت یابد واگر شب پنجشنبہ در افزونی ماہ ہژدہ نوشتہ باخود دارد سحر وچشم زخم بروی کار نکند واگر مردو زن اما در البسو بستہ باشند ہزار بار بر طست پاک ...

یا قلعی داده نویسد. با بغعورت ح و بآب شیرین محو کرده بیاشامد قوت مباشرت وی عود کند
و اگر بست و چهار بار بر نبات مصری نویسند بر بغعورت ح و صاحب قولنج بخورد شفا یابد و اگر
جیم با بعد مفصل وے که پنجاه و سه است بر قدحے نویسد و محو ساخته بیاشامد دفع هر مرض کند
و روز جمعه تعلق به جیم دارد ح دویست بار خواند و بر مشت خاک پاک دمیده بر دشمن افشاند
دوست گردد و حا برای دفع حمیات محرقه و اورام حاره و جمیع امراض که ناشی از حرارت و یبوست
بود بغایت نافع. اگر کسے بر نگین خاتم خود هشت حرف حا نویسد بر بغعورت ح و صاحب تپ
آنرا در انگشت کند شفا یابد. و اگر آن خاتم را در آب اندازد و صاحب تپ از آن آب بیاشامد
حرارت وی زائل شود و این عمل وقتی کند که قمر ناظر بسعود بود و منصرف از نحوس در ساعت
اول یا هشتم از روز دوشنبه یا جمعه نویسد و باخود دارد. خ بعد از نماز جمعه بالائے بام هفتصد بار
خوانده بطرف غائب دمد و اگر طرف معلوم نباشد هفتصد بار نوشته زیر سر نهد غائب را در خواب
بیند. خا با بعد و مهمل که ششصد است خوانده بطرف غائب دمد زود خبر یابد و اگر جانب معلوم
نباشد نوشته در زیر بالین نهد در خواب بیند و اگر شب چهارشنبه نیم شب بمشک و زعفران
سی و پنج نوشته باخود دارد عزیز گردد و از ذین خلاص یابد و وقت نوشتن یا خالق یا منان گوید
د وقت صبح پیش از صحن بالائے بام بمقابله ستارگان هفتصد بار گوید دشمن از شهر رود و اگر
هر روز هزار بار گوید بدولت برسد و اگر به نیت امنیت مال در سه شنبه وقت طلوع آفتاب
هفتصد و سی و یک نوشته در مسجد جامع دفن کند در امان حق باشد وقت نوشتن یا دیان
یا خالق گوید و اگر دائم گوید با اهل خویش در امان حق باشد و اگر هفتصد نوشته باخود دارد
و یا بر شیرینی خوانده بخورد نزد مردم عزیز گردد و اگر شب دوشنبه هفتصد نویسد و در بلغار تعویذ
کرده باخود دارد در میان خلق عزیز گردد و وقت نوشتن یا حلیم یا کریم بخواند. هر که دال را
ورد خود سازد دولت او را زوال نرسد و عزت و اقبال وی بیفزاید و اگر هفتصد بار بعد مجلس
بخواند و بر نان و شیرینی نفث کند بخوردن سگان و بد محبوب قلوب گردد. و اگر دفینه نامعلوم باشد
هفتصد بار در گوش خروس سفید مراد مرغ که در زبان عرب او را دیک گویند گوید و بعده هر جا که
دفینه باشد آنجا قرار گیرد. و اگر پانصد مرتبه گوید از ترس ایمن گردد و اگر هزار نوشته باخود دارد
حبیب گردد و اگر در روز جمعه صد و بیست نوشته باخود دارد زبان خلق از بدگفتن بسته گردد و وقت نوشتن یا حلیم
یا معید گوید پس اگر در هر روز وقت پیشین هفتصد مرتبه ورد سازد خلق مطیع وی گردد و اگر نوشته برای دن

طفل بند در سخن آید و اگر بروز چهارشنبه سی صد و شصت بار در طاس میان حمام نوشته و شسته بر سر
انداز د در نعمت بروی کشاده گردد و وقت نوشتن یا حمید یا عزیز خواند بدانکه سین از میان حروف
تهجی باین صفت مخصوص و ممتازست که زبر او با بینات او مساویست چه س که از قبیل بینات است بعدد
وی دن که زبر اوست بعدد شصت ست و این از نوادر و غرائب ست اگر س را هر روز وقت پیشین شصت بار
بخواند صاحب کرامات گردد باید که س را بیای خطاب نخواند ش اگر دویست بار خوانده در خواب دود زیرا
ماده که در شکم حامله باشد در خواب ببیند و اگر بر نان نوشته خوردن دهد به آسانی زاید و اگر مردی بسته باشد
و در روز جمعه نود و پنج بار بمشک و زعفران بر کاسه چینی نوشته و شسته بخوراند کشاده گردد و اگر زن با فرزند بسته
بر سر انداز د و برای هر نیتی که باشد در مصحف انداز د و وقت نوشتن یا قهار و یا قریب بخواند هر که شین را
سی صد بار بعدد مجلس بر طعام یا شیرینی بخواند و وقت وضع حمل حامله را بخوراند بسهولت بار نهد ص اگر
نهصد و پنج نوشته در مصحف نگاه دارد عزیز گردد و وقت نوشتن یا منزل و یا نور بخواند ض برای دفع جنون
نود بار خوانده بدمد و نوشته ببندد و بجهت محبت هفتصد بار گوید و اگر صد و نوزده در شب جمعه بمشک و زعفران
نوشته زیر سر نهد حضرت سرور عالم را صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم در خواب ببیند و اگر شسته بخورد
دل او روشن گردد و اگر با خود دارد عزیز گردد و وقت نوشتن یا عالم یا قدوس گوید هر که ضاد را
هشتصد بار بر خوردنی خوانده مجنون را دهد یا کسی که ضعف دل دارد یا صاحب خفقان را دهد
شفا یابد ط از جهت ترس ظالمی بر بامداد هفتصد بار گوید ایمن گردد و اگر در شب پنجشنبه
نهصد نوشته با خود دارد هیچ کار در مانده نشود و در وقت نوشتن یا حی یا قیوم گوید هر که خواهد
که از میان اعدا به سلامت و عافیت بیرون آید و ضرر بوی نرسد باید که بر ناخن خود هر روز یکبار
حرف ط را بنویسد و در آن اثنا دو بار بعد مغفرتش بیک نفس بر زبان راند پس قدم بیرون نهد
بسلامت از میان ایشان بگذرد ظ برای محبت هفتصد بمشک و زعفران نوشته با خود دارد و اگر در روز
پنجشنبه صد و سی نوشته با خود دارد مشهور جهان گردد و در وقت نوشتن یا محمود یا کریم بگوید
هر که از ظالمی بترسد بر بامداد نهصد بار حرف ظ را بخواند و بجانب وی و منزل وی نفث کند
زود آن ظالم دفع شود و اگر همین عدد بنویسد و بر مصروع بندد شفا یابد و روز چهارشنبه تعلق باین
حرف دارد ع اگر بیست روز هر روز هفتصد بار بخواند دشمن هلاک گردد و اگر روز جمعه هزار نوشته
با خود دارد هرگز محتاج کس نشود و در وقت نوشتن یا عظیم یا عجیب گوید ع اگر کسی را محبوب
سرکش بود هفتصد بار بمشک و زعفران و گلاب بنویسد و با خود دارد محبوب مطیع گردد و اگر بر مقداری

حلوا خواند بهمین عدد محبوب را بخوراند دوست گردد - غ اگر هر روز هفتاد بار گفته بجانب دشمن
دمد مقهور گردد و اگر در روز چهارشنبه نود نوشته با خود دارد از حبس خلاص یابد و در وقت
نوشتن یا مالک یا مهیمن گوید - غین را اگر کسی هر روز هزار بار بگوید و بجانب دشمن دمد
نیست گردد - ف بجهت برآمدن حاجات هر روز چهل بار گوید - اگر کسی هشتاد روز مشتغل هر روز
هشتاد بار فا را بگوید و بجانب دشمن نفث کند نابود شود و روز شنبه تعلق باین حرف دارد
ق اگر هر روز بیست بار گوید اسرار باطنی بر وی منکشف گردد - قاف را دویست بار بر کاغذ بنویسد
و در زیر سنگ گران نهد بنام هر که این عمل بکند خواب وی بسته گردد تا کاغذ بیرون نیارد
و نوشته را محو نسازد آنکس را خواب نیاید و آرام نگیرد - ک اگر نود و نه روز جمعه وقت برآمدن آفتاب
نوشته با خود دارد جمله حاجات برآید و اگر نوشته در باغ یا کشت بیاویزد موش و ملخ مضرت
نرساند و در وقت نوشتن یا خالق یا محیط گوید - هر که کاف را هر روز دویست بار بخواند اسرار
الوهیت بر دل وی منکشف شود - ل اگر کسی طمع داشته باشد هفتصد بار بگوید - اگر کسی خواهد
که از چشم دشمنان پنهان شود باید که بوقت حاجت لام را دویست بار بخواند مقصود حاصل
شود - م اگر هفتصد بار در شب جمعه گوید حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
وسلم را در خواب بیند و اگر روز سه شنبه سیزده نوشته در مصحف نهد تا حاجتش روا گردد و در وقت
نوشتن یا شکور یا حلیم گوید - طبع میم حار است و در وسط وی رطوبتیست میان و حرارت
و آن حرف یاست میان دو میم هر که هر روز چهل بار در شکل میم نظر کند و هر بار بخواند قل اللهم
تا بغیر حساب حق تعالی اسباب دنیا و آخرت را بر وی آسان گرداند و هر که میم را چهل بار بر
جامی نویسد و بآب پاک محو ساخته بیاشامد حق تعالی در علم و فهم وی افزاید و زبان وی را بحکمت
ناطق گرداند - ن اگر هژده نوشته با خود دارد راز نهان آشکارا گردد و در وقت نوشتن
یا عزیز یا جبار گوید هر که نون را پنجاه بار بنویسد و با خود دارد هر جانوری از موذیات که وی را
بگزد در نکند - و اگر چهارصد بار گوید زبان خلق از بدگفتن بسته گردد - اگر واو را بنام دشمن
دویست بار بر کاغذی بنویسد و از باد روی در آویزد آن دشمن سرگردان شود و اگر کسی را داعیه
سفر باشد و میسر نشود هر صباح شصت بار این حرف را بخواند و بدان جانب دمد که مقصد اوست
بزودی موانع مرتفع شود و آن سفر دست دهد - ه اگر نهصد نوشته با خود دارد خلق مطیع او
گردد - یا حرف نورانیست و نزد جمعی از ارباب تحقیق اسم اعظم عبارت ازوست و گویند بحقیقت

اسم اللہ این حرف ست والف ولام از برائے تعریف و در اصطلاح صوفیہ حرف ہا عبارت از
مرتبہ غیب ہویت ست یعنی ذات مجرد از ملاحظہ اسما وصفات واین مرتبہ فوق مرتبہ الوہیت
اگر ہفتاد بار این حرف را بر خاک گورستان قدیم یا خاک وقف خوانده ودر خانہ دشمن اندازد
ہلاک شود وخانہ وی ویران شود۔ وحضرت شیخ نجم الدین کبریٰ در بعضی از رسائل خود آوردہ کہ
ذکرے کہ جاریست بسبب دوام بر نفوس حیوانات کہ انفاس ضروریہ ایشان ست حرف ہا از آن
میکنی بی توسط آلتی از مخارج حروف واین حرف ست کہ اشارت بغیب ہویت است

ی اگر ہفت ہزار بار گوید از خلق بی نیاز گردد واگر یا را صد بار بنام شخصی بخواند زبان وی از
غیبت وتہمت عامل بستہ شود واگر کسی دہ بار حرف یا را بعدد مجمل وے برکارد وی نویسد
بنام شخصے وآنرا در زیر خاک دفن کند خواب آن کس بستہ شود۔

جوہر دہ حروف ست کہ آنرا حروف الحجاب گویند بجہت آنکہ چہار اسم از آن حروف ترکیب
می یابد کہ آن اسما بر ناصیہ بعضی از جنیان مکتوب ست وآن حروف بعد از اسقاط مکررات
اینست د ذ ص ض ف ق ک ل م و وازین حروف عشرہ در وقت ترکیب اسما اربعہ
سہ حرف کہ دال ولام وواوست مکرر میشود دال سہ بار ولام سہ بار وواو یکبار وآن
اسما اینست داذل صد ضد قفکل مو وپس ہر کہ این حروف واسما را با خود نگاہدارد از سحر
جن وعلت صرع وجنون وخوف ورعب وامثال آن محفوظ گردد واگر بر طفلے بندند کہ در خواب
بترسد ومی ہراسد آن ترس وہراس از وے زائل شود واگر در دل کسی قلق واضطراب
بود چون این حروف واسما را با خود نگاہدارد آن دغدغہ برطرف شود

جوہر الف چہار نوع ست اول قائمہ دوم مسطوحہ سوم مسطورہ چہارم معطوفہ
الف قائمہ برین صورت ست ا بعضی گفتہ کہ حرف الف در اعمال محبت وسائر اعمال خیر
مستعملست وبعضے دیگر گویند کہ مخصوص بمحبت نیست بلکہ در اعمال بغض وعداوت وسائر
اعمال شر نیز جاریست پس وقتی کہ قمر در حمل یا در ثور باشد وناظر بسعود وساقط از نحوس
دائرہ کند ودر وی نام طالب ومادرش ونام مطلوب ومادرش بنویسد وبر دور آن صد
ویازدہ الف بکشد ونزدیک آتشدان بیاویزد اثر عظیم از محبت در دل مطلوب پیدا
شود واگر وقتی کہ قمر در وبال یا ہبوط باشد وبہ نحوس متصل واز سعود منصرف ومنقطع
بر لوح سرب دائرہ نقش کند ودر وی نام دشمن ومادرش بنویسد وبر دور آن صد ویازدہ

الف نقش کند و آن لوح سادر گورستان قدیم در قبر کہنہ کہ نام صاحبش معلوم کسی نباشد دفن کند آن دشمن بیماسو پریشان روزگار شود و ہرکہ بامداد پیش از آنکہ سخن گوید ہزار بار الف گوید صاحب ثروت شود و اگر بہمین عدد نویسد و باخود دارد ہمین خاصیت دہد و اگر بر سفال آب نا رسیدہ بست و یک الف بکشد و انجا نام دشمن ثبت کند وقتیکہ قمر در سرطان یا عقرب یا حوت بود و آن سفال را سرنگون در آب انداز د زبان آن دشمن بستہ شود و اگر بر استر جامہ کسی ہفت الف نقش کند آنکس از چشم زخم حاسدان ایمن ماند۔ صاحب در مکنونہ بعضے حروف را کہ مشتمل ست بر یک الف و بعضے را کہ مشتمل ست بر دو الف و اصل حرف الف داشتہ و آثار بران مترتب ساختہ و بعضے گفتہ کہ الف چہار ست اول قائمہ ذکر آن گذشت دوم الفات مسطوحہ یعنی گستردہ شدہ و آن شش ست ب ت ث ف ک ی سوم الفات مسطورہ یعنی صف کشیدہ و آن سہ آ ط ظ ل و این الفات جامع است میان قائمہ و مسطوحہ چہارم الف معطوفہ یعنی دو تو گشتہ و بر گردیدہ و آن یکست کہ لا ست و این مذہب جمعی ست از علماے حروف کہ لام الف را علیحدہ حرفے اعتبار نمودہ اند پس الف را یازدہ صورت باشد مشتمل بر چہاردہ الف و آن یازدہ صورت اینست اب ت ث ط ظ ف ک ل لا ی انجملہ ک ل لا ہر یکی مشتمل بر دو الف باشد باقی بر یک الف کہ مجموع چہاردہ بود

جو ہر چون طالب صادق یکی از اعمال حرفے شغل گیرد باید کہ خلوت اختیار کند و پیش از شروع و بعد از شروع ہر اسمی و ذکری و آیتی کہ تعلق بآن حرف باشد مداومت نماید تا بزودی بر مقصود فائز گردد و آن اسم و اذکار و آیات اینست ایک اسم ست و ان اللہ است و آیتش الم اللہ لا الہ الا ہو الحی القیوم و سورہ اخلاص و انچہ شامل معنی توحید و تقدیس و تنزیہ است ب را یک ذکرست و آن بدیع ست و آیتش برای مبتدیان بدیع السموات والارض و برای منتہیان بسم اللہ الرحمن الرحیم ج را دو ذکرست الجلیل و الجمیل و بعضی گفتہ کہ ذکر وے الجبار ست و آیتش جاء الحق وزھق الباطل د را یک ذکر است الدائم ست و آیتش شھد اللہ الآیہ وعندہ مفاتح الغیب الا یہ ھ را یک ذکرست و آن ہو ست و آیتش ہو الاول والاخر الایۃ و را سہ ذکرست الواحد الوالی الولی و آیتش ہو اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم الایۃ اللہ نور السموات والارض الایۃ ز را یک ذکرست مزکی و بعضی گفتہ کہ زکی ست و آیتش ان الدین عند اللہ الاسلام

ودر عمل اینحضرت صلوات بسیار گوید ح را اسم ذکرست الحی الحفیظ الحکیم و آیتش فقلنا اضربوه
ببعضها الآیة ط را دو ذکرست سبوح قدوس و آیتش طه ما انزلنا الی قوله الحسنی و یس
والقرآن الحکیم الی قوله الکریم ی را ذکرے ظاہر نیست و آیتش وما نتنزل الا بامر ربک الآیة
ک را دو ذکرست الکافی الکفیل و آیتش انما امرنا تا ترجعون ل را یک ذکرست اللطیف
و آیتش الم اللہ لا الہ الا ہو اے قولہ الفرقان م را دو ذکرست مالک الملک المجید و آیتش
قل اللهم مالک الملک تا قدیر ن را یک ذکرست النور و آیتش اللہ نور السموات
الآیة س را ذکرا ینست سبحان اللہ السلام سبحان السمیع العلیم و آیتش سلام قولا
من رب الرحیم ع را اسم ذکرست العالم العلیم علام الغیوب و آیتش کی احاط بکل شیئ
علما و آنچہ از آیات مشتمل بر معنی احاطہ علمی ہست ف را یک اسم ذکرست الفتاح و بعضی گویند
کہ الفاطر و آیتش نصر من اللہ و فتح قریب و سورہ اذا جاء نصر اللہ و انا فتحنا
ص را یک ذکرست الصمد و آیتش قل ہو اللہ احد اللہ الصمد ق را دو ذکرست القادر القیوم
و آیتش و عنت الوجوہ للحی القیوم و آیة و ہو علی کل شیئ قدیر ر را دو ذکرست الرحمن
الرحیم و آیتش فاما ان کان من المقربین فروح و ریحان و جنة نعیم ش را یک ذکرست
الشہید و بعضی گویند الشکور و آیتش شہد اللہ الآیة در اعمال خیر و کذلک اخذ ربک
الے قولہ تعالے الشدید در اعمال شر ت را یک ذکرست التواب و آیتش و الیہ
یرجع الامر کلہ ث را یک ذکرست مثبت و نزد بعضے الثابت و آیتش ربنا افرغ
علینا صبرا و ثبت اقدامنا و انصرنا علی القوم الکافرین خ را یک ذکرست الخبیر و نزد
بعضے دیر اسم ذکرست الخالق الخافض الخبیر و آیتش آنچہ منتہی باسم خبیر باشد ذ را یک ذکرست
و آن اللہ ست و عدد قرآت او ہر بار ہفتصد نوبت ست و باید کہ ہر بار کہ عدد باتمام رسد اعقاب آن
بگوید اللهم انی ذکرتک بعدة لقصی فاذکرنی بکمالک فانت خیر الذاکرین و آیتش
آنچہ دلالت کند بر معنی توحید ض را یک ذکرست الضار و آیتش یضل اللہ الظالمین و یفعل
ما یشاء ظ ذکرا ینست اللہ معی اللہ ناظری اللہ شاہدی و نزد بعضے ذکر ولی الظاہر ست
و آیتش و ہو معکم اینما کنتم غ را یک ذکرست الغنی و آیتش ہو الغنی الحمید و ان اللہ
لغنی عن العالمین لا را نسبت بحال مبتدی ذکر لا الہ الا اللہ ست و نسبت بحال
منتہی لا الہ الا ہو

جوہر بدانکہ بست وہشت ملک مقرب بر بست وہشت حروف جمل موکل اندپس عامل حروف را دانستن اسماء ایشان چارہ نیست تا در عمل ہر حرف بملک وی تقرب وتوسل جوید وازوے طلب مدد ومعاونت کند ملک ا اسرافیل ست وملک ب جبرئیل وملک ج کلکائیل وبقول بعضی عینائیل وملک د اہراطیل وملک ہ ردیائیل وملک و رفتمائیل وملک ز سرفائیل ونزد بعضے شمسائیل وملک ح ہنکائیل وملک ط اسماعیل وملک ی تنکرائیل وملک ک جبرائیل وملک ل حطاطائیل وملک م رویائیل وملک ن جولالا وملک س ہمرائیل وملک ع اہرائیل وملک ف ہرحائیل ونزد بعضے حعقیائیل وملک ص اہجمائیل وملک ق عطرائیل وملک ر رہوائیل وملک ش ہمواطیل ونزد بعضے ... وملک ت عزرائیل وملک ث میکائیل ونزد بعضے مرقائیل وملک خ ... ونزد بعضے روقیائیل وملک ذ اردائیل وملک ض عطکائیل وملک ظ ... ونزد بعضے میکائیل وملک غ لوخائیل وباید دانست کہ حروف اول برا ... ست در تعین موکل

جوہر بدانکہ بر بروج اثنی عشر دوازدہ ملک مقرب ... معاون روحانیت آن بروج اندپس عامل حروف چون عملی شغل گیرد باید کہ ملاحظہ کند کہ آن حروف بکدام بروج ومنزل منسوب ست پس بملکی کہ بران بروج موکل ست توسل کند ونام وی بتعظیم تمام بردہ ازوی استمداد واستعانت جوید بر حصول مقصود کہ آنرا اثرہائے عظیم ست در سرعت اجابت ملک حمل شراحیل ملک ثور عزرائیل ملک جوزا اسرائیل ملک سرطان نہفائیل ملک اسد ترطیل ملک سنبلہ شمکیل ملک میزان سہرائیل ملک عقرب حرصائیل ملک قوس سرطائیل ملک جدی شمکائیل ملک دلو صمکائیل ملک حوت تقیبائیل وہفت ملک اندکہ مدد معاون ارواح سبعہ سیارہ اندپس عامل حروف نظر کند کہ حروف ... علیہ تعلق بکدام کوکب دارد وانگاہ بملک آن کوکب توجہ کند وازوی امداد واعانت جوید ... خشوع وخضوع اسماء ملائکہ سبعہ سیارہ با اسماء افلاک ایشان ملک زحل قوسیائیل وفلک وی عجوبیا ملک مشتری سمخائیل وفلک وی بریقا ملک مریخ کاکائیل وفلک وی ... ققا ملک شمس صاصائیل وفلک وی افلون ملک زہرہ سشیدائیل وفلک وی طعون ملک عطارد شنخائیل - فلک وی برقیدون ملک قمر اسماعیل وفلک وے برقیقا -

جوهر قسمت حروف بر منازل بیست و هشت گانه عامل را باید که ملاحظه نماید که هر حرفی تعلق بکدام منزل دارد از منازل سعد و نحس در اعمال خیر منازل سعد اختیار کند و در اعمال شر منازل نحس و خواجه نصیر الدین طوسی منازل نحس را در قطعه بنظم آورده هر چه غیر آنست سعد ست سه

از منازل که برین چرخ برین دارد ماه	آنچه نحس ست همین ست که گفتم ما شناک
شوله و جبهه و نثره و طرفه و دبران	بلده و ذابح و اکلیل و زبانا و سماک

و در قسمت حروف بر منازل دو قولست اول قول شیخ شرف ابن بونی دوم شیخ اکبر و اکثر علما اہل جاملیت در اعمال حروف بقول شیخ بونی عمل کرده پس فرموده که حروف اصلیه بیست و هشت و منازل فلکیه نیز بیست و هشت ست و هر حرفی تعلقی بمنزلے دارد و قسمت این بدو طریق کرده اند یکے بطریق جمل مشارقه که جمل مشهور ست دوم بطریق جمل مغاربه که نزد بعضے از علماء حروف اعتبار وی زیاده از جمل مشارقه است و آن برین وجه است که ا تعلق بشرطین دارد که دو کوکب ست ب تعلق به بطین دارد که سه کوکب ست ج تعلق بثریا دارد که شش کوکب ست د تعلق بدبران دارد که یک کوکب ست ه بهقعه دارد که سه کوکب ست و بهنعه که دو کوکب ست ز بذراع که دو کوکب ست ح بنثره که دو کوکب ست ط بطرفه که دو کوکب ست ی بجبهه که چهار کوکب است ک بزبره که دو کوکب ست ل بصرفه که یک کوکب ست م بعوا که پنج کوکب ست ن بسماک که یک کوکب ست ص مهمله بغفر که یک کوکب ست ع بزبانا که دو کوکب ست ف باکلیل که سه کوکب ست ض معجمه بقلب که یک کوکب ست ق بشوله که دو کوکب ست ر بنعائم که چهار کوکب ست س مهمله ببلده که خالی ست از کوکب ت بذابح که دو کوکب ست ث ببلع که دو کوکب ست خ بسعود که دو کوکب ست ذ باخبیه که چهار کوکب ست ظ معجمه بمقدم که دو کوکب ست غ معجمه بموخر که دو کوکب ست ش معجمه برشا که یک کوکب ست شیخ بونی گفت که چون قمر بیکے از منازل بیست و هشت گانه حلول کند روحانیت آن حرف که تعلق باین منزل دارد از درجات عالیات تجلی کند و تاثیر خود را در مراتب سفلیات ظاهر گرداند و شیخ اکبر فرموده که ارواح حروف از ملک منازل در ماتحت خود متصرف اند اما در فوق آن در ملک ایشان را تاثیرے نیست و شیخ بونی گفت که تصرفات و تاثیرات ایشان بطریق جمل مشارقه برین وجه است که چون قمر در شرطین بود اقتضاء غضب احداث کند و چون در بطین بود ب لطف و رحمت ایجاد کند و چون در ثریا آید ج سعادت متوسط بخشد و در دبران د بلا و فتنه انگیزد و در هقعه ه ممزوج بود

میان سعد و نحس و در بطین سعادت و دولت بخشد و در ذراع زیادت سعادت احداث کند و در
نثره نحوست و شقاوت انگیزد و در طرفه طلب بلیت و محنت افزاید و در جبهه حرکت متوسط
انگیزد و در زبره کثرت خیر و برکت زیاده کند و در صرفه ممتزج بود میان خیر و شر و در عوا مدد سفر
دریا بود و در سماک شور و شر انگیزد و در غفر سعادت کامله ایجاد کند و در زبانا ممتزج بود
و خیر غالب و در اکلیل نحوست و بلا انگیزد و در قلب سعادت بخشد و در شوله ممتزج بست
و شر غالب و در نعائم سعادت عظمی ایجاد کند و در بلده نحوست کبری احداث کند و در
ذابح ممتزج بست و شر غالب و در بلع نحوست و فتنه عظیم انگیزد و در سعود سعادت عظیم
ظاهر گرداند و در اخبیه بهم سعادت پدید آرند و در مقدم سعادت تامه نماید و در موخر

ممتزج بود میان خیر و شر و در رشا دولت و سعادت افزاید

جوهر بدانکه بر هر روزی از ایام اسابیع دو فرشته مقرب موکل اند یکی علوی سماوی
و دیگر سفلی ارضی پس عامل حروف را لازم ست که اسما ایشان را تا در هر روزی که بعمل
حرفی شغل گیرد بر زبان راند و از ایشان مدد و استعانت خواهد بر تحصیل مراد یوم الاحد
ملک علوی روفائیل بفا و بعضی بقاف گفته اند. و ملک سفلی ابو عبد الله المذهب یوم الاثنین
ملک علوی جبرئیل و ملک سفلی ابو عبد الله الحارث و جبرئیل را خادم ست از ملائکه سماوی
اسم وی تمکائیل که وی را نیز یاد باید کرد و یوم الثلثا را ملک علوی سلسائیل بسین مهمله
و در بعضی نسخها بصاد آمده و گویند شمسائیل و ملک سفلی الاحمر یوم الاربعا را ملک علوی
میکائیل و ملک سفلی دو نام دارد برقان و برقان و میکائیل را خادمیست از ملائکه سماوی
نام وی نوائیل که وی را نیز یاد باید کرد یوم الخمیس را ملک علوی صرفیائیل بفا و گویند بقاف
و ملک سفلی السید شمهورش یوم الجمعه را ملک علوی عنیائیل و ملک سفلی السید عبد الرحمن
و لقب وی ابیض یوم السبت را ملک علوی حصفیائیل بفا و گویند بقاف و ملک سفلی

ابو نوح میمون السحابی

جوهر حروف دو قسم ست علی و دنی و مراد بعلی آن حروف ست که قوام ایشان بالف
باشد و منتهای ایشان همزه و آن یازده حروف ست با تا ثا حا خا را طا ظا
فا ها یا و باقی حروف که آخر ایشان غیر همزه است ایشان را دنی خوانند و آن هفده است
الف جیم دال ذال زای سین شین صاد ضاد عین غین قاف کاف لام میم نون واو

و حرف زاء از قسم دنی ست نه از قسم علی زیرا که اخر او حرف یاست نه همزه و آنکه بجای حرف یا همزه
نویسند غلط ست و بعضی علی و دنی را بدو صفت ساخته اند اعلی و علی و ادنی و دنی و نزد ایشان
حروف اعلی هفت ست ا ص ع ک ل ن ه و حروف علی نیز هفت ست ح ر س ط
ق م ی و حروف دنی نیز هفت ست ب ت ج د ذ ض و و حروف ادنی نیز هفت ست
ث خ ز ش ظ غ ف اگر اراده اعمال محبت و رفعت و سعادت کند توسل بحروف اعلی
و علی کند و هرگاه داعیه اعمال بغض و عداوت و مذلت و شقاوت کند متوسل بحروف دنی
و ادنی شود و هرگاه که حروف علی را با حروف اعلی امتزاج دهد فعل آن در اعمال لطیفه
اقوی و اکمل بود و هرگاه حروف دنی را با حروف ادنی بیامیزد اثر آن در اعمال قهریه اشمل
و اکمل باشد و هرگاه حروف اعلی را با دنی و علی را با دنی مزج کند از ان صورت هیات
اعتدال پیدا شود

جواهر بدانکه حروف باعتبار وجود نقاط و عدم آن منقسم می شود بدو قسم نواطق
یعنی منطوقه که آنرا حروف معجمه گویند و صوامت یعنی حروف غیر منطوقه که آنرا مهمله گویند و حروف
نواطق پانزده است ب ت ث ج خ ذ ز ش ض ظ غ ف ق ن ی و حرفی که
حجاب او زیاده است و اقرب ست بمراتب تنزلات نقطه او زیاده است پس هر حرفی که حجاب او
از حیثیت ظهور و عیان ست مخصوص ست بفوقیت اجسام و حرفی که حجاب او از حیثیت تنزل
و خفاست مخصوص ست باسفلیت اجسام و ازین جهت ست که در حروف علیه بمذهب دوم
در علمای این فن حروف معجم نمی باشد الا قاف و نون و در حروف دنیه بمذهب ثانی حرف
مهمل نمی باشد الا دال و واو و ازین حروف پنج اسم مرکب ست بثث جخذ زشض ظغف
قنی و حروف صوامت سیزده است و اگر لام الف را حرفی علیحده گیرند چهارده باشد ا ح
د ر س ص ط ع ک ل م و ه لا و ازین حروف چهار اسم مرکب ست احد رسط عکل موهلا

جواهر بدانکه حروف باعتبار انفصال و اتصال ایشان بماقبل و مابعد منقسم می شوند
بدو قسم اول مفاصلات که آنرا حروف خواتیم نیز گویند و دوم مواصلات و حروف مواصلات
شش ست ا د ذ ر ز و و نزد بعضی که لا را علیحده حرفی داشته اند آن نیز از مفاصلات ست
و بیست و دو حرف باقی از قسم مواصلات ست اگر در اول کلمه افتند متصل می شوند بمابعد خود
و اگر در آخر افتند متصل می شود بماقبل با پیشان پس هر امری که انفصال در آن مطلوب ست توسل

بحروف مفاصلات جو یدو اگر اتصال مقصود است متوسل بحروف مواصلات شود و ہر کہ حروف خواتیم را در چہار دہم ماہ بر دیوار خانہ رقم زند یا بر کاغذی نوشتہ در خانہ محفوظ کند آنخانہ از سرق و حرق ایمن ماند و اگر بر چوب کشتی نقش کند غرق نشود و اگر بنویسد در درخت نہد سلامت ماند و اگر بر صندوق نویسد یا برمد فونے محفوظ ماند و اگر بر خاتم فضہ یا ذہب نقش کند از ہمہ امراض سلامت ماند

جواہر اعداد تسمیہ باعتبار الف الرحمٰن ہفتصد و ہشتاد و ہفت می شود اگر تسمیہ ہمین عدد تا این عدد رساند برائے ہر کار بغایت موثر باشد۔

جواہر برای ہر حاجت دینی و دنیوی خصوصاً برائے شفائے مریض بعد ادائے نماز مغرب در شب چہارشنبہ وضو تازہ کند و دو رکعت بگذارد در اول بعد فاتحہ سورۃ الکافرون و در دوم سورۃ الاخلاص بخواند بعدہ سر برہنہ کردہ ہفت بار درود بگوید بعدہ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ہفتصد و ہشتاد و ہفت بار کہ اعداد بسم اللہ الرحمٰن الرحیم باعتبار الف الرحمٰن ست تنہا یا باشتراک جماعت صالحین بخواند بعد ازان یارب ہزار بار گوید بعد ازان ہفت بار درود بخواند بعد ازان دعا کند

جواہر ہر کرا مہمی پیش آید سورہ فاتحہ را با بسم اللہ الرحمٰن الرحیم بضم میم بلام الحمد ہفتصد و ہشتاد و ہفت بار کہ عدد تسمیہ بحساب جمل ست بخواند و الرحمٰن و الرحیم را در فاتحہ سہ بار تکرار کند و در آخر آمین گوید آن مہم بکفایت رسد یا درمیان سنت بامداد و فرض آن چہل و یکبار برائے ہر مہمی کہ بخواند بکفایت رسد

جواہر پیغمبرے را کار پیش آمدے اسم مبارک محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحبہ وسلم بحضرت خداوند تعالیٰ شفیع آوردے

جواہر مومن را دو غم ست یکی کفایت مہمات و دیگرے کفارت سیآت و این ہر دو غرض از درود برمے آید

جواہر بعد از نوافل در گوشہ رود و بخلوت دست بالا کردہ سوی آسمان یارب صد بار بگوید ہر چہ از جناب خداوند تعالیٰ خواہد بیابد و اگر ہزار بار گوید اولی باشد

جواہر ہر کہ سورہ والشمس و واللیل ہر یکی ہفت بار و سی بار بسم اللہ الرحمٰن الرحیم تبارک اللہ رب العالمین و لاحول و لاقوۃ الا باللہ العلی العظیم بخواند بمرادی کہ

داشته باشد بیابد

جوہر ہر که بعد نماز ظہر بر سوره نوح مداومت نماید ہر مقصودی که دارد حاصل شود و ہر که بسیار خواند غموم و ہموم وے دفع شود۔

جوہر عند الحاجت یوم الاحد نزدیک طلوع شمس ده بار سوره والضحی بخواند حاجت بر آید

جوہر بعد فرض بامداد پیش از انکه سخن گوید ہفت بار بخواند فسیکفیکہم الله وهو السمیع العلیم جناب خداوند تعالی مہمات آن روز کفایت کند و اگر آنرا ورد سازد بعد از ہر نماز فریضه بہیچ چیز محتاج نشود۔

جوہر بعد فریضه فجر یکبار سوره مزمل ورد دارد و در چہار موضع درین سوره سه سه بار تکرار کند۔ اول رب المشرق والمغرب لا اله الا ہو فاتخذه وکیلا دوم والله یقدر اللیل والنہار سوم یبتغون من فضل الله چہارم واستغفروا الله ان الله غفور الرحیم چون تمام شود حاجت خواہد بر آید۔

جوہر عند الحاجت ہفتاد بار بگوید یا شفیق یا رفیق نجنی من کل ضیق۔

جوہر طریق پر کردن ثلاثی دو پائی اینست که کل اعداد اسم را دوازده حصه نماید و از دوازدہم حصه شروع کند و در ہر خانه یک حصه اضافه نموده تمام سازد چنانکه باسط ہفتاد و دو عدد دارد دوازده بخش کردم حصه دوازدہم شش آمد از شش شروع نموده در ہر خانه شش اضافه کرده تمام کردم بدینصورت

۱۸	۴۸	۶
۱۲	۲۴	۳۶
۴۲		۳۰

و موکل باسط جبرئیل [illegible] و این نقش برای دست غیب و کشایش رزق بی نظیر است بشرط ادای زکوة و زکوة [?] بشلث نوشتن آن یک لکھ و بست و پنج ہزار است و بعضی گویند ہر روز ہفتاد و دو نقش پر کند تا ہفتاد روز عامل گردد لیکن صحیح اول است شخصی بعد زکوة نقش پر کرده زیر مصلی می نہاد و ہفتاد و دو مرتبه یا باسط می خواند نقش غائب می شد و دو روپیه مے آمد۔

جوہر بسم الله الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شر عباده و من ہمزات الشیاطین و ان یحضرون برای دفع وحشت و پریشانی خواب [?] خوانده بر خود دم کند یا در کاغذ نوشته در گلو اندازد۔

[illegible]

جوہر بسم الله الرحمن الرحیم اعوذ بکلمات الله التامات کلها من شر ما خلق بسم الله الذی لا یضر مع اسمه شیء فی الارض ولا فی السماء وهو السمیع العلیم و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعین این تعویذ برای دفع هر مرضی در بازو یا در گلو بندد

جوہر هر که بر بادشاه ظالم وقهار رود یازده بار بگوید یا ملک یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین هیچ آسیبی بدو نرسد و اگر در سفر قاطع طریق و یا سبعی بر وی سر راه گیرد چون بعدد مذکور بخواند مانع از راه برخیزد و این معنی بکرات و مرات بحد تجربه رسیده

جوہر دعوت در لغت بمعنی طلب ست و در اصطلاح ارباب دعوت عبارت است از طلب ظهور آثار اسماء الهیه مع رعایت شرائط مخصوص مشهوده که در میان اهل دعوت معروف و مشهور ست و شرائط اینست اکل حلال و صدق مقال کما قال النبی صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه وسلم للدعاء جناحان اکل الحلال و صدق المقال و قلت طعام و کلام و منام و حضور قلب در اثنای خواندن دعا و روزه داشتن و خلوت و عزلت نمودن و معین کردن روز و وقت آن اعنی تجاوز نکند وقتی را که و دران شروع کرده باشد تا اتمام دعوت کند خواه برای نصاب باشد خواه برای حاجت و معین کردن وقت یعنی وقت دعوت جلالی اسم جمالی نخواند و در وقت جمالی اسم جلالی مگر اسم مشترک با شرائط آن و باید که برای فتح ساعت مشتری و مانند آن اختیار کند و برای قهر ساعت مریخ و مانند آن و اجازت گرفتن از مرشد کامل و معین نمودن نیت نصاب یا حاجت مشروعه و صادق و داشتن اسم الهی و اسم مرشد باین معنی که هر اسمی را که بخواند اعتقاد کند تاثیر داشتن او را و اعتقاد کند کامل بودن مرشد خود را و اختیار نمودن حجره تاریک و مصفا تا اتمام دعوت و تعیین مقام و آزاد نمودن جانوران بغیر خواهش و صدقه چیزی و طهارت ظاهر و باطن اما طهارت ظاهر ظاهرست و طهارت باطن بر سه انواع ست طهارت شریعت و آن عبارت ست از رفع اوصاف ذمیمه مانند فحش و غیبت و کذب و میل بسوی لهو و لعب و غیر ذلک و طهارت حقیقت نفی ماسوی الله تعالی و ترک حیوانات جلالی مثل گوشت و ماهی و مرغ و بیضه و خوشبو مثل مشک و زباد و غیر آن و استعمال ادویه و ترک جماع در وقت ادای نصاب و تسخیر و غیره و ترک حیوانات جمالی مثل روغن و شیر و جغرات و عسل و شهد و چونه صدف و عنبر و نمک جبلی

ولمس وبوس وترک محرمات احرامی مثل حلق وحجامت[۵] وغسید کردن وجامۂ دوختہ پوشیدن
وترک آنچہ مکروہات ست مثل سیر وپیاز وگندنا وترب وانگوزہ وغیر آن[۶] واداے نصاب
وزکوۃ وعشر وقفل ودور ومدور وبذل وختم مع رعایت تکرار لفظ اول از اسما چنانچہ
در چہل ویک اسما واقع است باینطور یا اللہ المحمود فی کل فعالہ یا اللہ مثلاً - وخیال کردن[۷]
معنی اسم را در وقت خواندن وروزہ داشتن سہ روز دوشنبہ سہ شنبہ چار شنبہ قبل از شروع
دعا ودخل شدن در حجرہ تاریک در شب پنجشنبہ وگذاردن دو رکعت بہ نیت استخارہ
وتوجہ بطرف حق سبحانہ وتعالیٰ وگذاردن دو رکعت بہ نیت کشف ارواح بعد نماز فجر وبخواند
در ہر رکعت بعد فاتحہ واللہ غالب علی امرہ ولکن اکثر الناس لا یعلمون وبعد از
سلام ہزار بار دعاء ملکیہ اعنی آہ آہ وآیۃ بخواند وبعد طلوع آفتاب غسل کند ودوگانہ
تحیۃ وضو ادا نمودہ دو رکعت دیگر بگذارد بخواند در رکعت اول بعد فاتحہ شہد اللہ
انہ لا الٰہ الا ہو والملائکۃ واولو العلم قائماً بالقسط لا الٰہ الا ہو العزیز الحکیم ودر ثانی
وقال ربکم ادعونی استجب لکم ان الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون
جہنم داخرین ہفت بار وبعد سلام ہفتاد وہفت بار این آیہ بخواند واذا سالک عبادی
عنی فانی قریب اجیب دعوۃ الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی ولیؤمنوا بی لعلہم
یرشدون پس ترتجو اہد حاجت خود را واین طریق کہ مذکور شد در جمیع دعوات رعایت
آن محفوظ دارد خواہ دعوت سیفی باشد خواہ غیر آن ودر بعضے طرق دعوت اینست کہ
قبل شروع دعوت سہ روزہ دارد واز روز شنبہ شروع کند وقتیکہ ارادہ دعوت اسم جلالی
داشتہ باشد واگر ارادہ دعوت جمالی دارد از دوشنبہ شروع نماید واگر ارادہ دعوت اسم
مشترک ست از یکشنبہ شروع کند. ودر شب چہار شنبہ وضو سازد ودر گوشۂ حجرہ بنشیند ومشغول
بخواندن استغفار شود ودر آخر شب برخیزد ووضو سازد وبعد تحیہ وضو دو رکعت بہ نیت کشف
ارواح بگذارد ونیت باینطور کند نویت ان اصلی للہ تعالےٰ رکعتی صلوۃ کشف الارواح
متوجہا تا آخر بخواند در ہر رکعت عمل کند آنچہ در طریق اول مذکور شدہ بعد ازان دو رکعت
برای ترویح روح حضرت سید المرسلین وشفیع المذنبین وسائر انبیا صلوۃ اللہ وسلامہ
علی نبینا وعلیہم ودو رکعت برائے جمیع صحابہ کرام[۸] ودو رکعت برای ترویح روح سید السند
غوث الصمدانی قطب الربانی شیخ محی الدین عبد القادر جیلانی قدس سرہ ودو رکعت

[۵] ونکستن موے ۱۲
[۶] سیر وبصل وگراث ۱۲
[۷] وتوہم یعنی ہر اسمیکہ باشد معنی آن در ضمن خواندن بخاطر گذارند ۱۲
[۸] ودو رکعت برای جمیع صحابہ کرام ۱۲

برای ترویح روح شیخ شهاب الدین سهروردی قدس سره و دو رکعت برای ترویح روح
مرشد و مرشدِ مرشد علیحده علیحده گذارد و طلب مدد از انها کند پس تر بگذارد دو رکعت
برای محبت الله تعالے بخواند در هر رکعت بعد فاتحه اخلاص بست و یکبار و در بعضی قول
چهل و یکبار و بعد سلام هشتاد بار درود و ده بار استغفار بخواند و کلمهٔ تمجید و کلمهٔ شهادت ده ده بار
بخواند اگر اراده دعوت برای قهر ست ساعت مریخ یا زحل و نزول قمر اختیار کند و برای
فتح واللطف ساعت مشتری یا زهره و عروج قمر و بخواند هر روز بعد اختتام ورد یا مفتح الابواب
و یا مسبب الاسباب و یا مقلب القلوب والابصار و یا دلیل المتحیرین یا غیاث المستغیثین
و یا مفرج المحزونین اغثنی اغثنی توکلت علیک یا ربی و فوضت امری الیک
یا رزاق یا فتاح یا باسط وصلی الله تعالیٰ علیٰ خیر خلقه محمد و آله اجمعین و وقت
دعوت اسم جلالی جمالی را نخواند و در وقت خواندن جمالی جلالی را مگر اسم مشترک با شرائط
هر دو چنانچه سابق هم مذکور شده و نشیند وقت دعوت در دائرہ حصار و طریق دائرہ حصار
اینست که بیارد کارد از فولاد و آن اولیٰ ست وگرنه از هر آهن که باشد پس بخواند درود یازده بار
و هر چهار قل هر یک سه بار و آیة الکرسی سه بار و سوره فاتحه هفت بار و یا حلیم یا کریم یا حافظ
یا حفیظ یا رقیب یا وکیل یا الله یا الله یا الله بحق کهیعص حمعسق هفت بار بعد ازان
درود و بران کارد دم کند و ازان کارد گرد خود دائره بکشد و وقت کشیدن آیة الکرسی بخواند
و آنچه مذکور شده همه را خوانده بر خود دم کند و این حصار مخصوص بدعوت سیفی نیست
بلکه در هر دعوت کافی ست و بخورات از عود قماری و زعفران و مشک و صندل و عنبر
اشهب و طریق دعوت که مخصوص بحرز سیفی ست اینست که بعد از غسل و ادای دوگانهٔ که
سابق مذکور شده دو رکعت برای ترویح روح امام مومنان و امیر مسلمانان حضرت علی
ابن ابی طالب کرم الله وجهه و دو رکعت برای روح حضرت خواجه خضر علیه السلام بنیت
سلامتی و بطلب معاونت و امداد ادا کند بعد ازان دو رکعت دیگر بگذارد و بخواند در رکعت
اول بعد فاتحه سوره یٰسٓ تا سلام قولا من رب رحیم ○ و در ثانی سوره مذکور تا آخر
و اگر سوره مذکور یاد ندارد سوره اخلاص چهل و یکبار در هر رکعت بخواند بعد ازان
عود و عنبر بسوزد و سر برهنه نموده بنشیند و بمواجهه خود خاتم سیفی و آئینه اگر حاجت دینی
باشد بنهد و اگر حاجت دنیوی باشد شمشیر و کمان نهد و بطرفیکه رجال الغیب باشند

آنطرف برحسب تواریخ متوجه شده بگوید السلام علیکم یا رجال الغیب و یا ارواح المقدسة اغیثونی بغوثة وانظرونی بنظرة یا رقباء و یا نقباء و یا نجباء و یا ابدال و یا اوتاد و یا غوث و یا قطب اعینونی فی هذا الامر سلمکم الله تعالی فی الدنیا والآخرة بحق محمد و آله بعد ازان حرز سیفی را به نیت نصاب اصغر چهل و یکبار و به نیت نصاب صغیر چهارصد و چهل و چهار بار و به نیت نصاب کبیر یکهزار و یکبار هر روز بست و پنج مرتبه تا سی و نه روز و در روز آخر از اربعین بست و شش بار بخواند و گوسفند ذبح کرده بفقرا دهد این قسم در عدد نصاب کبیر مستقیم می شود اما در نصاب اصغر هر روز یکبار و روز چهلم دو بار بخواند و برین قسم نصاب صغیر را قیاس کند دو بست و پنجاه تا سی و نه روز و در روز چهلم بست و شش بار بخواند و بز و مرغ یا گاو و مرغ ذبح نموده بفقرا تصدق کند و وقتیکه از نصاب فارغ شود برای حفظ عمل اگر میسر شود هر روز سه بار بخواند الا یکبار بخواند و ترک نکند و رجال الغیب در کدام جهت اند ازین الفاظ معلوم میگردد سه گنج غ باشش گنج پنجم گنج باشش گنج اشش + و ازین اشعار فارسی نیز مفهوم می شود سه

هفتم و چارم دهم و بست و دوم بست نهم ‏ ‏ چو کنی را سوی مشرق طلب الصباح قال

بست و هفتم ششم و بست و یکم در الیسان ‏ ‏ هشتم و پانزدهم بست و سوم سلخ شمال

پنجم و سیزدهم و بستم اندر پایب ‏ ‏ می توان یافت الهی بکرم فرخنده جبال

انگهی چارم و اثنا عشر و نوزدهم ‏ ‏ بست و هفتم طرف غرب نماید جبال

بست و پنجم دهم و هفدهم و دوم نیز ‏ ‏ سوی تیرت بود این طایفه اهل خیال

سوم و یازدهم هیزدهم بست و ششم ‏ ‏ بجنوب ست گذر کردن ایشان همه حال

بست و چارم نهم و شانزدهم غره ماه ‏ ‏ سوی الکن طلب اینست حساب همه سال

بدانکه بعضے مشائخ گفته اند که هر کس که این حرز را سال تمام هر روز یکبار بخواند بلا فصل کفایت کند او را حاجت بشرائط دیگر نباشد مثل دوام صوم و ترک حیوانات بعده به نیت حاجت بحضور دل یکبار یا سه بار یا هفت بار یا چهل و یکبار بحرمت تمام بخواند و در وقت خواندن تکلم نکند بلکه اشاره هم نکند بهتر آنست که وقت خواندن آواز زن و سگ بگوش قاری نرسد و هم بدانکه طریق خواندن حرز مختلف ست بحسب اختلاف مطالب پس اگر حاجت

فتح باشد پس اختیار کند برای آن عدد ایام قراة از لفظ س ی ف ی باسقاط نه که هفت
باقی خواهند ماند و اختیار کند عدد قراة از عدد اسم مطلوب و دو کوکب که متعلق باشند بروز
و ساعت پس اخذ کند از هر واحد مدخل صغیر را و جمع نماید مدخل کواکب را و اگر ان مدخل
زیاده از تسعه است پس باید که عمل اسقاط تسعه کند پس در ان مدخل کواکب ضرب کند
مدخل اسم مطلوب را و حاصل ضرب را بلا مرتبه اعتبار کند پس بخواند دعای سیفی را باین عدد
در هفت روز و اگر حاجت قتل باشد پس اخذ کند برای آن عدد ایام دعوت را از حروف
لفظ س ی ف ی و نقاط آن که نه میشوند و عدد قرات را از عدد اسم مطلوب و
کوکبین که متعلق بروز و ساعت اند بطریق مذکور یعنی باسقاط التسعه و استخراجها۔
و بخواند دعا سیفی را در نه روز بان عدد و مدخل صغیر و اسقاط تسعه و بلا مرتبه الفاظ مراد است
و مراد باین الفاظ اینست که احاد از عشرات و ما فوق آنها اعتبار کنند مثلا درین عدد ۱۲۸۳
که یکهزار و دوصد و هشتاد و سه است از هزار یک گیرد و از دوصد دو و از هشتاد هشت و از سه
که عدد چهارده میشود باز از ده یک و از چهار چهار گیرد پنج می شوند و بران قیاس کنند مثال
اول اینست که مثلا اگر مطلوب رزق باشد بگیرد یوم مشتری و ساعت زهره و جمع کند مدخل
مشتری را که پنج است با مدخل زهره که یک ست شش حاصل باشد با مدخل رزق که یک ست
و درین شش ضرب کند پس بخواند حرز سیفی را بعدد حاصل آن ضرب که شش ست تا هفت
ازین یوم که یوم مشتری ست و اگر هفت روز متواتر و متوالی بخواند هم جائز ست لیکن اول
اولی و اقرب بصواب ست و مثال ثانی اینست مثلا اگر مطلوب قتل اعدا ست پس بگیرد
ایام مریخ و ساعت زحل را و جمع کند مدخل مریخ را که چهار ست با مدخل زحل که نه است حاصل
سیزده گردد و نه بار ازان ساقط کند باقی ماند چهار پس مدخل مطلوب را که چهار ست در مدخل
کوکبین که آنهم چهار ست ضرب کند شانزده حاصل شد و آنرا بلا مرتبه اعتبار کند یعنی هفت

پس بخواند حرز سیفی را هفت روز از ایام ہاے مشتری۔

جوہر ابل دعوت میفرمایند که دعا سیفی بیارند دوازده هزار حاجات دینی و دنیویت
و دعوتش افضل و اکمل دعوات ست و معروف ست میان ادعیه ماثوره و مجربة الاجابة
البرکة است و دعا سیفی به انجح ست گویند که در قطع مهمات و اجابت دعوات مانند شمشیر
قاطع اگر قاریش سیف یا قوس یا آئینه را در خواب بیند یقین کند بحصول مرام خود و حرز یمانی

بنابر آنکه سلاطین یمن این دعا را برای قضاء حاجات خود مواظبت داشته اند و حرز الاعظم و حرز البر و حرز البحر و حرز المرتضوی و حرز الصحابه و حرز المتقین و دعاء قضاء حاجات و سیف الله و سهم الله و صمصام الله و عین الله و قدرة الله و بیا الله و برهان الله نیز گویند و برای این دعا جلائل کثیره و فضائل عظیمه ست که از احصاء و بیان آن از بان قاصر اند لا یعلمها الا الله و جناب حق سبحانه و تعالے هفتاد هزار فرشته و هفتاد هزار جن برای خدمت این دعا و محافظت قاریش مقرر ساخته و نیز مقررست نزد اهل دعوت که دعاء سیفی کلام قدسی ست آورده اند او را حضرت جبرئیل علی نبینا و آله و علیه السلام بسوی نبی ما صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم وقتی که عدو شاه روم از ملکش بیرون کرده پس آن شاه بحضور سید عالم صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه و سلم حاضر شده التماس از حال خود نمود پس جناب مستطاب سید المرسلین صلی الله علیه و آله و اصحابه اجمعین این دعا را بحضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه تعلیم فرمودند و حضرت امیر المومنین برائے قضاء حاجت شاه روم شروع نمود و بعد امضاء پانزده روز عدو آن شاه ہلاک شد و او بر سریر سلطنت خود مستقر و مطمئن گشت و بعضے گویند که دعاے سیفی اگرچه نزد اهل دعوت منسوب است بسوی نبی ما صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه و سلم و ترکیب و نظم و اسلوب آن مشابه ترکیب ادعیه ماثوره است لیکن صحت نیست در آن که اسنادش بسوی آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم برسد و دعاء سیفی را بعد از نماز فجر یا عشا می خوانند و بهترین اوقات این دعا در شب وقت تهجد ست و در روز وقت اشراق و در اثناء قراة او آواز زن و سگ و خوک در گوش نیفتد پس اولے آنست که در کوهستان یا بر لب دریا بخواند ۔

جو هر کسی که دعاے سیفی را پیوسته بخواند راه نیابد برو عدو او سحر و جن و غیر آن و عاملش بین الانام معزز و محترم ماند و برائے رویت جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه و سلم یا نبی از انبیا علی نبینا و آله و علیهم السلام یا ولی از اولیا یا کسی دیگر جل و یکبار بخواند و برائے کفایت مهمی نیم شب جمعه یا روز جمعه غسل پاک کند و جامه پاک بپوشد و دو رکعت نماز گذارد و بعده صد بار و سو و بعده سه بار این حرز بخواند و آنچه منقول ست از بعضے که حضرت شیخ بایزید بسطامی قدسنا الله تعالی بسره المبارک فرمودند که چون مرا حاجتی پیش آمدی روز جمعه بوقت سحر دعاء سیفی میخواندم ظاهرا این ماجرا ابتدائی حالت حضرت ایشان

بوده باشد زیراکه در انتهاے حالت آنچه بخاطر شریف حضرت ایشان می گذشت ہمان زمان ہمچنان مے شد —

جوہر بدانکه محل اشاره که موضع استجابت دعاست دو نوع ست اشاره اصل و اشاره حاجت که آنرا اشاره فرع نیز نامند و مراد از اشاره اصل آنست که ہر حاجتی را دران محل مخصوص طلب کنند زیراکه اشاره اصل جامع جمیع حاجات ست خواه فتح باشد خواه قتل و اشاره اصل در پنج مواضع است اول لا اله الا انت دوم انما امرک اذا اردت شیأ ان تقول له کن فیکون سوم الکبیر المتعال چہارم بالعز والعلا پنجم من جمیع خلقک پس وقتی که درین مواضع برسد نظر بسوی آسمان کند و دست بدعا بردارد و بگوید اللہم بحق سر ہذه الاسرار و بحق کرمک الخفی و بحق اسمک الاعظم ان تقضی حاجتی کن فیکون کن فیکون کن فیکون الٰہی کفیٰ علمک عن المقال وکفیٰ کرمک عن السوال و حاجت خواہد و بعد ازین مناجات در ہر موضع ازین مواضع اگر حاجت فتح باشد دعاء فتح خواند و بعد از ان اسم فتح و اگر حاجت قتل باشد دعاء قتل و بعد از ان اسم قتل دعاء فتح الٰہی بحق سر ہذه الاسرار و بحق کرمک الخفی و بحق اسمک الاعظم ان تجعلنی من اہل عنایتک اسألک ان تقضی حاجتی کلہا بحق یا من امره اذا اراد شیأ ان یقول له کن فیکون یا اللہ یا اللہ یا اللہ و اسم فتح یا فتاح تفتحت بالفتح والفتح مے فتح فتحک یا فتاح و دعاء قتل اللہم فرج ہمی واکشف غمی و اہلک عدوی اللہم شتت شمله و فرق جمعه و زلزل اقدامه و اقطع ارزاقه و اقصم ظہره و قلب تدبیره و بعض عینه و سود وجہه و نکس اعلامه و خیب اماله و خرب بنیانه و بدل احواله و قرب اجاله و شغله ببدنه و خذه اخذ عزیز مقتدر و اہلکه کاہلاک شداد و اغرقه کاغراق فرعون یا جبار یا قہار و اسم قتل یا قہار تقہرت بالقہر والقہر فی قہر قہرک یا قہار و مراد از اشاره حاجت اینکه چون محل حاجت مخصوص برسد ہمان حاجت مخصوص دران محل طلب و بعضے ازین نیز حامل جمیع مرادات اند و اشاره حاجت دو نوع ست فتح و قتل علامت فتح فاست و علامت قتل قاف و علامت بعض حاجات که مخصوص بمحل اند حرف اول آنست پس علامت منعت ص ان و سلامت سفر س و شفاء مریض ش و دفع اعداء د و محبت م و تقرب سلاطین ست و طلب رزق ر و طلب حاجوج و غنا غ

ونجات از خوف خ وعقد اللسان ع ل وتکمیل مہمات ت ک وہندسات کہ مکتوب بر
حروفات علامات اند اشاره بعد محل آن حاجات اند پس الف کہ مکتوب بر صاد ون وسین شین
اشاره است بانکہ محل طلب حاجت منعت وسلامت از سفر وشفاء مریض درین حزر محل واحد
وبرین قیاس کن باقی ہندسہ را ونزدیک بعضے در موضع کل اللّٰہم موضع اشاره است
چون قاری اینجا رسد حاجت طلب کند۔ وصلوۃ الحاجت درین حزر در چہار مواضع است
وعلامات آن صاد ست اول در آخر یا شکور یا حلیم یا رحیم دوم در آخر نکرہ متحیرا
سوم در آخر ولا یملکون الا ما تر یا۔ چہارم در آخر ما احاطت بہ قدرتک وقتی کہ درین
مقامات برسد استاده شود ودو رکعت صلوۃ الحاجت بگذارد وبخواند در رکعت اول
بعد فاتحہ قل اللّٰہم مالک الملک تؤتی الملک من تشاء وتنزع الملک ممن تشاء
وتعز من تشاء وتذل من تشاء بیدک الخیر انک علی کل شیء قدیر تولج اللیل فی النہار
وتولج النہار فی اللیل وتخرج الحی من المیت وتخرج المیت من الحی وترزق من
تشاء بغیر حساب ودر دوم ومن یتق اللّٰہ یجعل لہ مخرجا ویرزقہ من حیث لا یحتسب
ومن یتوکل علی اللّٰہ فہو حسبہ ان اللّٰہ بالغ امرہ قد جعل اللّٰہ لکل شیء قدرا وبعد
سلام سجدہ وسہ بار بخواند سبوح قدوس ربنا ورب الملائکۃ والروح وسہ بار درود
وسہ بار بسم اللّٰہ الرحمن الرحیم وسہ بار یا فتاح ویکبار دعاء فتح بعدہ حاجت طلب کند
وبخواند دعاء فتح یا قتل ہرچہ خواہد وصلوۃ الحاجت وشرائط لازم نیست اگر حاجت فتح
یا قہر باشد آنزمان لازم داند ووقف در ہشت مواضع واقع است وعلامات آن ہاست
اول وللعیوب ساترا دوم فتکون للاشیاء المختلفۃ مجانسا سوم فی مجد جبروتک
چہارم فی تصاریف الصفات پنجم واعظم ما وعدتنی بہ علی شکرک ششم وشماتۃ
کل کاشح ہفتم انت الفاشی فی الخلق ہشتم بین العینین فی قولہ ولم تمنع عنے
دقائق العصم وقتی کہ درین مقامات برسد در دل خود حاجت طلب کند وبعضی گفتہ اند
کہ درین حزر برای منفعت چہار جا اشاره خفیہ است

طریق سند قرأت حزبیمانی اینست کہ اول سہ بار درود بخواند بعد ازان دعاء
مغنی کہ بود در خواجہ اویس قرنی رحمۃ اللّٰہ تعالے علیہ واگر این دعا را قبل سیفی
مواظبت نماید غنی گردد۔ بکمال رسد واگر مجرد بدولغ سیفی بعد نماز فجر مواظبت نماید

عنقریب غنی گردد و بعد از دعاء مغنی اعتصامات بخواند بعد ازان دعاء حرز سیفی بعده
حرز امیرین که بود ورد امیر المومنین حضرت ابو بکر صدیق و امیر المومنین عمر ابن خطاب رضی الله
تعالی عنهما و اگر برای برامدن حاجت خود چهار رکعت گذارد و از قرآن هرچه خواهد بخواند
بعد ازان حرز امیرین را صرف سه بار بخواند قضا کرده شود حاجت او و اگر در شب جمعه چهل بار
بخواند سریع الاجابت باشد بعد از حرز امیرین دعاء اختتام بخواند بعد ازان سه مرتبه درود
بخواند و در ادای نصاب حاجت باین انضمامات و تکرار قرأة اینها برای حوائج نیست
و بعضے مشائخ گفته اند که در ورد سیفی دعاء حرز امیرین را اول و آخر بخواند بعده دعاء مغنی
بعده دعاء اعتصام عزمت علیکم یا اصحاب السحر والوسواس الخ بعده اعتصام ثانی
حصنت نفسی بالحی القیوم تا آخر بعده دعاے وصل کبیر شیخ شهاب الدین مقتول یا الهی
و آله جمیع الموجودات من المعقولات و المحسوسات بعده اعتصام ثالث ماشاء الله
تلطفا الی الله تا آخر بعده دعاء سیفی بخواند

جواهر بدانکه مداومت و مواظبت دعاء حزب البحر برای کفایت جمیع حاجات دینی و دنیوی
مجرب ست و دعوت این دعا از همه افضل ست بسبب آنکه رجعت را درین دعا مدخل نیست
و این دعا را حرز العصریه نیز گویند یعنی هر که بعد از نماز عصر بهر حاجتے که بخواند برآید و بعد نماز
صبح و مغرب نیز می خوانند۔

جواهر حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره در اوراد خود میفرمایند که حزب البحر
کبریت احمر و تریاق اعظم برای سلامتی دنیا و آخرت و فتح ابواب سعادت و کرامات ست
حضرت قطب الوقت و امام زمان خود شیخ ابو الحسن شاذلی قدس سره آنرا در وقت رکوب بحر
از حضرت نبوت صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم تلقن نمودند و شان ورود آن
چنانچه مشائخ شاذلیه نوشته اند چنانست که وقتی حضرت شیخ در مغرب زمین که جاے
بودن ایشان بود باصحاب خود فرمودند که امسال ما خود را در موقف عرفه می بینیم تهیه سفر
حج باید نمود عرضه داشتند که موسم تنگ شده و کشتیها رفته و گنجایش عزیمت این سفر نمانده
باقی هرچه فرمایند فرمودند لابد ما را عزیمت این سفر باید کرد و بهر طریق خود را آنجا باید رسانید پس
کشتی یافتند شکسته از ترسائی که بجهت شکستگی آن درمانده بود بجهت شدت احتیاج خود و سطوت
قهرمان امر حضرت شیخ آبا نکرد کشتی را بحکم ایشان دریائی ساخت و شیخ با اصحاب خود در کشتی نشستند

کشتی بجهت تلاطم امواج و تدافع ریاح در هوا میرفت و حضرت شیخ را حالی قوی وارد شد و این
دعا از حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه وآله و اصحابه وسلم فائض گشت و بمنزل مراد رسیدند
و درین حزب رموز و اشارات ست که اصحاب دعوات بدان کار بندند در وقتی که این ضعیف
این حزب از خدمت حضرت شیخ تلقن نموده پرسید که این رموز و اشارات که درین حزب انها کنند
چیست فرمودند که اسرار مشائخ ست چیزی خواهد بود اما حزب البحر نام همین دعاست آنها خارج اند
و هر چه بجهت درآنجاست شما همین را بخوانید زوائد حاجت نیست و شارحان این حزب که از
کبراء مشائخ این سلسله اند نیز تعرض بدان نکرده اند الا همین قدر که در حین خواندن سخر لنا
هذا البحر تصور حاجت خود بکنند و این حزب بس عظیم ست نزد کبراء اولیا و سری مکنون و حرزی
مصئون ست در حصول شفاء قلوب و توسل بمطلوب و سلامت از آفات و حفظ از عاهات
و اجابت دعوت و تفریج کربت و رفع قدر و شرح صدر و تسهیل امر و کفایت شر جن و انس
و امن از شر طوارق لیل و نهار و حوادث دهر و دفع شر جبابره و غنای قلب و دیگر امور و انواع
که شرح آن دراز ست باید که قرأت این حزب کریم در غایت ادب و تعظیم و طهارت ظاهر و
باطن و تصور حقائق و معانی باشد و وقت خواندن آن بعد نماز صبح و عصر ست انتهی —
و هر که هر روز نزد طلوع آفتاب بخواند مستجاب کند الله تعالی دعوت او و اگر کسی این
حزب را بخواند و بر کف هر دو دست فف زند و دست را بر سر و تمام اعضا فرود آرد از زبان
رسانیدن پادشاه و اعدا محفوظ ماند و فرموده اند اگر کسی هر روز یا هر شب این حزب را
بخواند همیشه در عصمت حق تعالی باشد و خاتمه او بخیر شود و بجهت خوف در زندگان نیز باید خواند
که سبب امان ست و اگر در کاری درمانده باشد در مقام خالی و مصفا بعد دو رکعت نماز
پنجبار یا هفت بار بخواند و بجهت محبت چهل و یکبار بر گلاب خوانده بدمد و هر گاه به و هب لنا
رسیدن رسد هفتاد بار بگوید یحبونهم کحب الله والذین آمنوا اشد حبا لله بعد ازان بگوید
الهی محبت دوست فلان بن فلان در درون فلان بن فلان و در جمیع جوارح و استخوان
او پدید گردان که یک لحظه بی او بودن نتواند بعده سه بار آمین بگوید و هر آمین کف
دست راست خود بزمین زند و همبرین طریق تا سه روز عمل کرد و آن گلاب را در شیشه
نگاه دارد و هر گاه مقابل مطلوب رود قدری ازان گلاب بر کف دست خود مالد و دست را
بر روی خود فرود آرد و برای عقد اللسان تا دوازده روز هر روز سی و سه بار بخواند و چون

به اطمس علی وجوه اعدائنا رسد هفتاد بار یا قاهر ذو البطش الشدید انت الذی
لا یطاق انتقامه یا قاهر بعد ازین بگوید الهی چشم و گوش و زبان فلان را بسته ساز
فقطع دابر القوم الذین ظلموا و الحمد لله رب العالمین و برای شفای مریض
تا دوازده روز هر روز دوازده بار بخواند چون به الذی لا یضر مع اسمه شئی رسد
هفتاد بار و ننزل من القرآن ما هو شفاء و رحمة للمؤمنین یا شافی شفا بخش
فلان را از جمیع مرضها بحق بسم الله الرحمن الرحیم و برای تسخیر سلاطین و امرا تا دوازده
روز هر روز ده بار بخواند چون به یا من بیده ملکوت کل شیء رسد هفتاد بار یا عزیز
عزیز گردان مرا در چشم فلان بن فلان گوید و سه بار انا انزلناه بخواند و بعد اتمام
دعوت هر گاه بخانه او رود این حزب یکبار بخواند و برای ایمنی راه و سلامت سفر چون اراده
مسافر شود سه روز با صوم هر روز دوازده بار خواند و چون بخواند که بحول الله لا یقدر
علینا هفتاد بار یا حفیظ احفظنی من جمیع البلیات یا ارحم الراحمین گوید و
در وقت سوار شدن و فرود آمدن و محل خوف یکبار خواندن لازم گیرد و پیش از سوار
کشتی سه روز هر روز هفتده بار خواند و در خواندن سخر لنا هذا البحر هفتاد بار بگوید خداوندا
خود را و مال و اسباب خود را بتو امانت می سپارم با خیریت بساحل رسان و تا در کشتی باشد
هر پنج وقت یکبار ورد سازد و در محل طوفان تا آن زمان بخواند که طوفان فرو نشیند و بجهت
تونگری تا سه روز هر روز بیست بار و نزد بعضی بست و هفت بار بخواند چون به وانشر علینا
من خزائن رحمتک رسد هفتاد بار یا غنی اغننی وارزقنی رزقا طیبا واسعا
بغیر حساب گوید و باید که هر روز هفت درویش را نان با شیرینی بوسع خود بدهد تا ابواب
فتوح بروی کشاده گردد و برای انشراح صدر و زیادتی فهم تا سه روز هر روز یازده بار
بر شیرینی بخواند و چون به بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ رسد هفتاد بار بگوید
رب اشرح لی صدری تا آخر آیت بخواند و بعد اتمام دعوت هر روز پاره از آن
بخورد و برای سلامت ایمان از غارت شیطان تا سه روز هر روز ده بار بخواند چون
به حسبی الله تا عظیم رسد هفتاد بار گوید اللهم انی اسالک ایمانا صادقا و یقینا
کاملا و قل رب اعوذ بک من همزات الشیاطین و اعوذ بک رب ان یحضرون
و یا قاهر ذا البطش الشدید انت الذی لا یطاق انتقامه یا قاهر بخواند و بجهت

اداء فرض تا دوازده روز هر روز دو بار بخواند و بروایتی تا سه روز هر روز پانزده بار بخواند
چون به ارزقنا فانک خیر الرازقین رسد هفتاد بار اللهم اکفنی بحلالک عن حرامک
واغننی بفضلک عمن سواک وبطاعتک عن معصیتک و بعد اتمام عمل بحسب مقدور
گاو یا گوسفند یا مرغ ذبح کرده بفقراء تصدق نماید و اجازت این دعا بنا اهل ندهد و بعضی
از اجله نوشته اند که کیفیت قراءة حزب البحر بیتداء اولا باول سورة الانعام الی
قوله تمترون و آیة الکرسی الی قوله خالدون و خواتیم سورة الحشر ثم یشرع فی قراءة
حزب البحر الله منور القلوب الرحمن کاشف الکروب الرحیم غافر الذنوب اعوذ بالله
السمیع العلیم من الشیطان الرجیم یا علی یا علیم الی آخره بعضی از اسماء و الفاظ که از
غیر لغت عرب ست و معنی آن معلوم نیست مثل آذولی اصباؤث نباید خواند در مقدمه
اوراد شیخ عبد الحق دهلوی قدس سره از جمله شروط ذکر آورده که بودن ذکر شرعی یا در معنی
آن بوجهی که صحیح و واضح باشد. و ابهامی و اشتباهی نداشته باشد چه ذکری که آنچه موهم تشبیه
و حلول و مانند آن بود یا معنی آن معلوم نبود جائز نباشد چنانچه بعضی اسماء که در غیر لغت
معهود بود امام مالک فرموده ما یدریک لعلها کفر حکایت آورده اند که یکی عزائم میخواند
جماعه از نصاری بر سر وی ایستاده بودند و می خندیدند و گفتند چه شد این مرد را که سب خدا
و رسول خدا میکند انتهی و لفظ اهیا شراهیا را در قاموس بمعنی ذو الجلال و الاکرام نوشته
کذا قیل و فقیر در قاموس در لفظ شره این عبارت دیده که اهیا بکسر الهمزة اسراهیا بفتح
الهمزه و السین یونانیة ای الازلی الذی لم یزل و لیس هذا موضعه لکن لان
الناس یغلطون و یقولون اهیا سراهیا و هو خطاء علی ما یزعمه اخبار الیهود و
درینجا حرفی ست که کم کسی را بران اطلاع ست و آن اینست که لفظ سدّا که در کریمه واقعه
در سورۂ یس ست و درین حزب هم واقع شده در قراءة بفتح سین ست و تلاوت و اعمال
متعلقه باین سوره شریفه که بانواع متعدده کثیره شهیره و غیر شهیره است همان قسم که قرات
ماست خوانده می شود الا در اعمالے که باین حزب تعلق دارد که در انها بضم سین باید خواند
ازانجهت که حضرت شیخ صاحب حزب سین را مضموم خوانده اند زیرا که قرات ایشان
همبرین منوال ست و چون هر دو قرات از قرات متواتره است که نزد ائمه مذاهب اربعه
نماز بهر کدام ازانها که خوانده شود حکم جواز دارد دران باب مضایقه نتوان کرد و به ترک

بقرات ایشان درین مکان مستجلب سرعت در حصول مراد است. شاه خوب الله قدس سره

جوهر حزب البحر هرگاه چون خواهد که عمل این بجا آرد باید که روز چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه روزه دارد هر روز بعد غسل و دوگانه هفتصد و بست کرت به نیت اجابت بخواند و نزدیک بعضی به نیت تسخیر الخلق تا دوازده روز هر روز سی و پنج بار بخواند بعده برای برآمدن حاجات در افزونی ماه غسل کند و دوگانه ادا نماید بعد سلام ده بار اُوْتِیْتُ الخ و ده بار درود اُوتیت و ودو بنستعین ادکرم منک فارجوه ارحم منک فادعوه اقرب منک فاناجیه ارسمع منک فانادیه یاکریم یارحیم یامجیب اجب دعوتی و اقض حاجتی اللهم انی اوحیت الیک ومن اوحی الیک فقد آوی الی رکن شدید و ده بار درود و سه بار اخلاص و یکبار فاتحه الکتاب و آیة الکرسی تا خالدون و سورهٔ انعام و حشر خوانده این حزب شروع نماید تا دوازده روز هر روز سی بار بخواند روزینه وقت صبح و عصر و بین العشائین یگان یگان بار بخواند چون به وسخرلنا هذا البحر رسد مراد خود در خاطر گذراند. سراج السالکین۔

جوهر در طریق خواندن حزب البحر اول این دو آیت که جامع جمیع حروف تهجی و محصل جمیع حاجات ست با فاتحه بخواند که بمنزله اعتصام اند ثم انزل علیکم تا بذات الصدور و محمد رسول الله والذین معه تا اجراً عظیما بعده ربّ سهل و یسر ولا تعسر علینا بعده حروف تهجی بعده اعوذ بالله السمیع العلیم من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم بعده حزب البحر تا لاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم بعده یا الله یا نور یا حی تا آمین بعد آن اند مع درود و صلی الله تعالی بعده اعوذ بکلمات الله و صحبه الطاهرین بعده یا حفیظ نهصد و نود و هشت بار بعده این وسیله را بخواند الهی توسلت بهذا الحزب الاعظم ان تقضی لنا جمیع حاجاتی و مرادی و ان تدفع شر جمیع اعدائی و احسادی الوحا الوحا الوحا العجل العجل العجل الساعة الساعة الساعة بحق احقسا اسرابا برحمتک یا ارحم الراحمین یامجیب یامجیب یامجیب. سراج السالکین

جوهر بدانکه طریق خواندن دعاء سیفی کثیر ست و منجمله آن اینست که بروز جمعه بعد ادای صلوة در مسجد جامع یا در مسجد دیگر نه در خانه اول دو بار درود بخوانند و بعضی قبل از درود دو رکعت نماز کنانند بعده سوره فاتحه بعد الم ذلک الکتاب تا مفلحون و الهکم اله واحد تا یعقلون آیة الکرسی بعد اعتصام لو ال عنی عزمت علیکم یا اصحاب السحر والوسواس الی آخره

و اعتصمت بک یا اللہ بحق الخضر والالیاس وبحق کیشیخ میشیخ کمکیشیخ حوحوح
مرخوخ مرمخوخ مہجوع فہجوع وبحق ابخ زجیمہ ھیموغ طغفاج ازراکھاس
وبحق آدم ونوح و اعتصمت بک من شر الجن والانس والاہرمن والشیاطین
والجنود والاتباع ومن کل آفۃ وعاہۃ و اعتصمت بک من کل بلاء وبحق
دانیال وبحق ابخ ابخ وآرش وآرش ونورش ونورش وبحق اھیا
واشراھیا اھی واشراھی آصاغوث وبحق عظمتک یا اللہ احفظنی من البلاء
والآفۃ والعاہۃ وبحق موسیٰ وعیسیٰ وبحق داود وزکریا وبحق اسمعیل وبحق
وبحق ادریس وشیث وبحق محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم توکلت علی
حی الذی لابدایۃ لہ ولانہایۃ لہ و اعتصمت بک من شر الجن والانس
بقراۃ السیفی واستجب دعائی یا غیاث المستغیثین اغثنی یا من لیس کمثلہ
شیٔ وہو السمیع البصیر وحسبنا اللہ ونعم الوکیل ونعم المولیٰ ونعم البصیر وصلی اللہ
تعالیٰ علی سیدنا محمد وآلہ اجمعین الطیبین الطاہرین والحمد للہ رب العالمین بعدہ
ہردو درود اول اللہم صل علی محمد وعلی آل محمد بعدد کل معلوم لک و دوم
اللہم صلی علی محمد وعلی آل محمد ما اختلف الملوان وتعاقب العصران وتکرر
الجدیدان واستصحب الفرقدان وبلغ روح محمد منا التحیۃ والرضوان برحمتک
یا ارحم الراحمین بعدہ اللہم طہر قلبی عن الشک والشرک والریاء وزین لسانی بالذکر
والشکر والحمد والثناء برحمتک یا ارحم الراحمین بعدہ اعتصام ثانی یعنی حصنت
نفسی یا حی القیوم ورفعت عنی السوء بلاحول ولاقوۃ الا باللہ بعدہ حرز یمانی
بعدہ اختتام بعدہ دہ بار درود بعدہ سورۂ اخلاص بعدہ فاللہ خیر حافظا وہو
ارحم الراحمین ودر شش جہت پف زند بعدہ ہفت بار سورۂ فاتحہ بعدہ دہ بار اللہم
اغفنی یا غفور بعدہ حرز امیرین بعدہ اگر میسر شود چہل ویک یا سما بعدہ آیات سجدہ کہ
چہاردہ اند بعدہ سجدہ کند وحاجت خواہد بعدہ یازدہ بار اسم شریف جناب مستطاب قبلہ ایمان
شیخ محی الدین ابومحمد سید عبدالقادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بخواند کہ حرز منیع وحصن حصین ست وبرای دفع
جہت مجرب بدین عبارت الٰہی بحرمت قطب الربانی غوث الصمدانی شیخ محی الدین ابومحمد حضرت
شیخ عبدالقادر الجیلی الحسنی الحسینی الشافعی الحنبلی — از شرح عربی وفارسی وازدعوات الحق

کنز ششم

جواهر دوم ذکر چهارده خانواده اول خانوادهٔ زیدیان که منسوب اند بخواجه عبد الواحد بن زید وخواجهٔ مذکور مرید وخلیفه خواجه حسن بصری بودند وبخدمت خواجه کمیل بن زیاد نیز تربیت وخرقهٔ خلافت یافته وزیدیان همیشه در بیابان خلوت داشتند وبعد از سه چهار روز میوه یا گیاه افطار میکردند ودر شهر وقریه نمی رفتند وهیچ جاندار را نمی کشتند وفتوح نمی گرفتند چون وقت خواجه عبد الواحد بن زید رسید خرقه که از خواجه حسن بصری یافته بود بخواجه فضیل عیاض داده وخرقه کمیل بن زیاد را به ابو یعقوب البسوی عطا فرموده برده وسلسله از ان دو بزرگ جاری گشته دوم خانواده عیاضیان وخواجه فضیل بن عیاض خلیفه خواجه عبد الواحد بن زید بودند هر که بخدمت او ارادت آورد خود منسوب بوی ساخت وعیاضیان همیشه مسافر وتنها ومجرد می بودند وجامهٔ نو نمی پوشیدند جامه افتاده را با خرقه وصل میکردند وبا هیچکس سوال نمی داشتند هر چه از غیب بی طلب میرسید خرج میکردند واکثر طعام با مهمان میخوردند وبا خلق آمیزش نداشتند سوم خانواده ادهمیان منسوب گشتند بخواجه ابراهیم بن ادهم وخواجه ابراهیم مدتها با خضر صحبت داشت واز دست وی خرقه پوشید بعد از ان بخدمت خواجه فضیل عیاض رسید واز وی خرقه خلافت پوشید بعد از ان بخدمت حضرت امام محمد باقر رسید وبدولت خلافت امام فائض گشت ودیگر در حلقهٔ ارادت ایشان آمد منسوب بدو گشت وادهمیان مجرد ومسافر باشند وذکر خفی بسیار گویند وهر چه بی سوال از غیب رسد بخورند وآمیزش با اهل دنیا نمیکردند یک شجره ادهمیان بواسطه امام محمد باقر بحضرت امام حسین منتهی می شود ودوم شجره ایشان بواسطه خواجه فضیل عیاض بخواجه حسن بصری میرسد چهارم هبیریان منسوب گشتند بخواجه هبیرة البصری وخواجه مذکور مرید وخلیفه خواجه حذیفه مرعشی بود ووی مرید وخلیفه خواجه ابراهیم بن ادهم وهر که بخدمت وی ارادت آورد هبیریان می گویانند وهبیریان در شهر وقریه سکن نمیگیرند وشب وروز با وضو در بیابان مجرد می بودند ونماز با حضور دل میکردند وبا خلق آمیزش نداشتند وفتوح نمیگرفتند وبعد از سه چهار روز با میوه ویا گیاه خشکی افطار میکردند وهمیشه پاسبان دل می بودند پنجم خانواده چشتیان می بوند بخواجه علو دینوری ووی مرید وخلیفه هبیرة بصری ووی مرید وخلیفه خواجه حذیفه مرعشی ووی مرید خلیفه خواجه ابراهیم ادهم وخواجه ابو احمد ابدال چشتی که رئیس واشراف چشت اند مرید خواجه ابو اسحاق چشتی شده وچون وقت

خواجه بآخر رسید خرقه خلافت بخواجه احمد ابدال داد و جای نشین خود گردانید و چشت دو اند یکی شهریست
در ملک خراسان دوم چشت قریه در هندوستان میان ملتان و اچ و این خواجگان از چشت
خراسان بوده‌اند در لطائف اشرفی میفرمایند هر که دعوی هواداری و لاف ارادت و دوستداری از
خاندان قدیم و دودمان کریم اهل چشت کند باید که دروی دو وصف باشد یک ترک و ایثار
دوم عشق و انکسار و هر که را این دو وصف نباشد او را حظی از مذهب چشتیان و نصیبی از مشرب
بهشتیان نبود ششم (۶) خانواده عجمیان که می پیوندد بخواجه حبیب عجمی و خواجه مذکور مرید و خلیفه
خواجه حسن بصری اند عجمیان اکثر در کوه ها سکونت داشتند و مجرد بودند و فتوح قبول نمی کردند
و جامه بقدر ستر عورت نگاه میداشتند و بعد از هفتم روز بیک خرما و یا به سه خرما افطار می نمودند و وحوش
و طیور با ایشان الفت میگرفتند هفتم (۷) خانواده طیفوریان می پیوندد بسلطان العارفین خواجه
بایزید بسطامی و نام وی طیفور است هشتم (۸) خانواده کرخیان می پیوندد بخواجه معروف کرخی و بروایتی
خواجه داؤد طائی که مرید و خلیفه خواجه حبیب عجمی بود او نیز خرقه خلافت بخواجه معروف کرخی داشت
و کرخیان اکثر اوقات با ترک و تجرید در خلوت باشند و تلاوت قرآن مجید و ذکر بسیار میکنند و از
خوف جناب الهی بسیار گریه کنند و خود را از همه کمتر میدانند نهم (۹) خانواده سقطیان می پیوندد بخواجه
سری سقطی او مرید و خلیفه خواجه معروف کرخی بودند و سقطیان صائم الدهر و قائم اللیل بودند و
فتوح کسی قبول نمی کردند و بعد از سه روز از خلوت بیرون می شدند وقت شام از ده خانه دریوزه گری
کرده با یاران افطار می نمودند دهم (۱۰) خانواده جنیدیان می پیوندد بخواجه جنید بغدادی و او مرید
و خلیفه خواجه سری سقطی جنیدیان بر قدم توکل می رفتند و هر چه از غیب بی سبب خلق می رسید
از آن افطار می نمودند یازدهم (۱۱) خانواده گازرونیان می پیوندد بخواجه ابو اسحاق گازرونی مرید و خلیفه
خواجه ابو عبدالله خفیف است و او مرید محمد رویم و او مرید خواجه جنید گازرونیان در میان خلائق با حق
مشغول باشند و اسماء اعظم و دعاء امات القدرت بسیار خوانند دوازدهم (۱۲) خانواده طوسیان می پیوندد بشیخ
علاء الدین طوسی او از اکابر طوس بود و شیخ نجم الدین کبری هر دو بخدمت شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سهروردی
رسیده عرض داشت کردند که عمر بسر رسید و کار ما بر نیامد شیخ فرمودند که ما نیز بدین داغ مبتلا ایم بیائید ما تمام پیش شیخ
وجیه الدین شویم پس هر سه کس باتفاق بخدمت شیخ وجیه الدین ابو حفص رسیدند شیخ وجیه الدین شیخ علاء الدین و
شیخ ابو نجیب ضیاء الدین را مرید کرده خرقه خلافت داده رخصت کرد و شیخ نجم الدین کبری حواله شیخ ابو نجیب ضیاء الدین
کرد طوسیان در درویشان یک روش داشتند سماع میکردند و غنا بسیار می شنیدند در رقص و تواجد و ذکر جلی در ایشان بسیار بود

و از جا کہ چیزی بہ سر سید میخوردند و چرا میکردند و چون و چرا میکردند و سلسلہ طوسیان بہ ہشتم واسطہ منتہی میشود بخواجہ جنید نیز دہم خانوادہ
سہروردیان می پیوند بشیخ ضیاء الدین ابو النجیب سہروردی وی مرید و خلیفہ شیخ وجیہ الدین ابو حفص بود و شیخ مذکور
بہ چہارم واسطہ بخواجہ جنید می پیوند و شیخ ابو نجیب خرقہ خلافت از شیخ احمد غزالی نیز داشت و شیخ مذکور بہ پنجم واسطہ
بسید الطائفہ خواجہ جنید می پیوند و چہارم دہم خانوادہ فردوسیان می پیوند بشیخ نجم الدین کبریٰ کہ با شارت شیخ وجیہ الدین
ابو حفص ارادت بدست شیخ ابو نجیب سہروردی آورده و خرقہ خلافت یافت شیخ فرمود کہ شما مشائخ فردوس ہستید
و در نفحات می نویسد کہ شیخ عمار یاسر کہ از اصحاب شیخ ابو النجیب ضیاء الدین سہروردیست شیخ نجم الدین کبریٰ از وی
تربیت یافت و سلسلہ ابو نجیب بہ ششم واسطہ بحضرت جنید بغدادی می پیوند و الغرض فردوسیان و سہروردیان
و طوسیان و کازرونیان این چہار خانوادہ میرسند بخانوادہ جنیدیان و جنیدیان میرسند بسقطیان و سقطیان
میرسند بکرخیان و جملہ مشائخ این خانوادہ می پیوند بخدمت امام علی رضا - مراۃ الاسرار -

جوہر جناب امیر المومنین را خلیفہ حضرت خواجہ حسن بصری بود و ایشان را دو خلیفہ شیخ
حبیب عجمی و شیخ عبد الواحد بن زید و از ینجا چہاردہ خانوادہ شد و از حضرت امیر المومنین بحضرت
امام حسینؑ از حضرت ایشان بہ امام زین العابدینؑ علی و از ایشان بہ امام محمد باقرؑ و از ایشان
بحضرت امام جعفرؑ الصادق و از امام جعفر الصادق بہ امام موسیٰؑ کاظم و از ایشان بامام علی موسیٰ رضاؑ
و از ایشان بخواجہ معروف کرخی و نیز خواجہ معروف کرخی خلافت از شیخ داؤد طائی و ایشان از

شیخ حبیب عجمی و ایشان از خواجہ حسن بصری یافتند

جوہر سلاسل کہ در دیار ہند و ایران و توران و ترکستان و بدخشان و بلخ و بخارا و سمرقند
و خراسان و فارس و عراق و گیلان و بغداد و روم و ماوراء النہر و عرب نسبت ہمہ بطور در باب امیر المومنین
علی میرسانند بعضے بوساطت ائمہ و بعضی بوساطت رئیس التابعین شیخ حسن بصری و بعضے
سلاسل دیار یمن خود را بوساطت کمیل بن زیاد نخعی میرسانند و در دیار مغرب و اطراف آن بلاد
بعضے سلسلہا ہستند کہ نسبت خود را بہ بعضے خلفاء راشدین میرسانند و سلسلہ شیخ ابو الحسن شاذلی
بوساطت متعددہ بشیخ فتح السعود میرسد و وی بشیخ سعید فراوانی و وی بشیخ ابی جابر و وے
بحضرت امام حسینؑ و نیز سلسلہ مداریہ و نقشبندیہ ہر دو بہ امیر میرسد. و نیز بحضرت ابا بکر صدیقؓ

جوہر ابتداء بر آمدن این تمام سلاسل از حضرت رسالت ست صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ و
اصحابہ وسلم و از ایشان بحضرت ابا بکر صدیقؓ و عمر فاروقؓ و حضرت عثمانؓ و حضرت علیؓ و از حضرت علی بحضرت
امام حسینؑ و از ایشان بحضرت خواجہ حسن بصری و نیز از حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالی علیہ

و آله و اصحابه وسلم الشیخ ابوسعید الحنفی رسید و ازوی حیدر ازوی امیر عبدالله پدرش امادی ازوی شیخ
حاجی محمد الخبوشانی ازوی شیخ عماد الدین فضل الله و نیز از حضرت رسالت صلی الله تعالی علیه و آله وسلم
به امام حسین رسیده به حضرت اویس قرنی و نیز از حضرت ابابکر صدیق به سلمان فارسی من اصحاب الصفه
رسید و ازوی به قاسم بن محمد بن ابی ابکر صدیق و نیز به قاسم مذکور از خواجه حسن بصری رسید و از
خواجه حسن به عبدالواحد بن زید و حبیب عجمی از شیخ حبیب عجمی به داؤد طائی و از ایشان
بخواجه معروف کرخی و از ایشان به سری سقطی ——

جواہر از حضرت علی به امام حسن و از ایشان به حسن مثنی و ازوی شاه عبدالله محض
و ازوی شاه موسی و ازوی سید عبدالله مورث ازوی سید داؤد و ازوے سید
محمد مورث ازوی سید یحیی ازوے سید عبدالله ازوی سید موسی جیلی و دست
ازوی سید ابوصالح ازوی سید محی الدین عبدالقادر جیلانی ازوی سید عبدالرزاق
و نیز از حضرت امیر به امام حسین و از آن به امام زین العابدین تا امام نقی و نیز از رسالت
به اویس قرنی و ازوی به موسی ابن زین راعی ازوی ابراہیم بن ادہم بلخی شاگرد امام اعظم
ازوی شقیق بلخی ازوی امام یوسف شاگرد ابوحنیفه

جواہر خواجه حسن بصری رضی الله تعالی عنه گروہی کنیتش ابومحمد کنند و گروہے
ابوسعید و در اکثر کتب سلوک منقول ست که وی خلیفه مرتضی علی بود کرم الله تعالی وجهه با امام حسین
بن علی و خواجه کمیل بن زیاد نیز صحبت داشت در آخر جلد روضة الاحباب می نویسد که پدر وے
در سال یازدہم ہجرت بدست ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه مسلمان شده و چون خواجه حسن
متولد گشت وی را پیش عمر بن الخطاب بردند فرمودند نام این حسن کنید که نیکو روی ست و مادرش
از موالی ام سلمه حرم محترم حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بود در روزے مادر او
بکار مشغول بود و خواجه بے شیر میگریست ام سلمه رضی الله تعالے عنها از روی شفقت سینه مبارک
خود در دہن او نهاد قطره چند شیر پدید آمد چندین ہزار برکات و کرامات که حق تعالی در وی پیدا کرد
از آن شیر بود و ام سلمه پیوسته دعا کردی خداوندا این را مقتدای خلق گردان تا چنان شد
که صد و سی صحابی را دریافت و فوائد اخذ نمود در تذکرة الاولیا و دیگر کتب می نویسد که چون
امیر المومنین علی کرم الله تعالی در بصره آمدند و بخواجه سوال کردند که تو عالمی یا متعلمی عرض کرد که من
ہیچ نیم ہرچه از پیغمبر بمن رسیده است آن را بخلق میرسانم مرتضی علی او را منع نکردند و فرمودند که این

جوان قابلیته سخن ست از امیر المومنین تربیتها یافت و دل از جمیع مرادات ماسوی الله سرد گشت و ویرا
فضائل بسیارست و مناقب بیشمار چندان خوف جناب الٰهی برو غالب بود که هرگز کسے او را خندان
ندید غره رجب سنه عشر و مائة وفات یافت مدة حیاتش هشتاد و نه سال بود۔ مرات الاسرار

جوہر حضرت خواجه حسن بصری قدس سره ارادت با امیر المومنین علی کرم الله تعالی وجهه
داشتند و خلافت هم از حضرت ایشان یافتند و حضرت خواجه تقوی بکمال داشت مدت هفتاد
سال وضوی حضرت ایشان جز در متوضا باطل نشد و حضرت خواجه چون خرقه جناب امیر المومنین
پوشید آن خرقه گلیم بود که حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم جناب امیر المومنین
علی مرتضی را پوشانیده بودند و نصیحت کرده بودند که ای علی این خرقه فقر و درویشی ست بپوش
و فقر و فاقه اختیار کن و چون جناب امیر المومنین این خرقه حضرت خواجه را پوشانید بفقر و فاقه
و صبر و شکر نصیحت فرمود و چون حضرت خواجه خرقه خلافت از حضرت امیر المومنین در بر کرده بخانه
خود در آمدند هرچه داشتند ایثار فقرا کردند چنانکه قوت یک وقت هم در خانه نداشتند بعد از سه روز
افطار کردی و گاهی پنج و شش روز هم گذشتی و حضرت خواجه را خوف جناب خداوند تعالی بسیاری
چندان گریستی که در چشم مغاک افتاد و از بسیاری گریه بصارت کم شده از سبع سنابل۔

جوہر خواجه عبد الواحد بن زید قدس سره مرید و خلیفه حضرت خواجه حسن بصری اند چهل سال
پیش از ارادت مجاهده و ریاضت می کشید علم بکمال داشتند و مجتهد کلان بودند و شاگرد حضرت
امام حسن بن علی مرتضی و خلق و تواضع بے حد داشتند کسی کمتر حضرت ایشان را اول سلام کرده است
با هر که ملاقات شدی خواه خرد و خواه بزرگ نخست شیخ عبد الواحد او را سلام گفتی و پیش مردمان
با ادب نشستی روزی در راہے می گذشتند دیدند که پیری ضعیف بیمار در میان راه افتاده است
و آفتاب گرم شده سایه میخواهد حضرت خواجه فرمودند ای ابر سایه کن فی الحال ابر پیدا شد و بر
سر بیمار سایه کرد پیر گفت ای خواجه دعای کن حضرت خواجه کرد پیر صحت یافت و روزی براہی
میگذشتند جماعت فقرا گرسنه نشسته بودند بصد زاری و گریه عرض کردند که ای خواجه دعای تو
مستجاب ست ما همه فقیران گرسنه و تشنه هستیم و زن و فرزند ما بگرسنگی ہلاک می شوند حضرت خواجه
فرمودند بروید که امروز غنی خواهید شد فقرا بجانبهاے خود آمده دیدند که زنان ایشان طعامهای
خوب و لذیذ پخته و بر دست هر یکی دینارهاے زرست پرسیدند که این طعام از کجاست و این
مال که داد گفتند آینده آمده در حلقه را جنبانید ما رفتیم او یک طبق پر از دینارهاے زر ما را داد

وگفت که شما ہر یک برابر قسمت کرده بستانید چون شوہران شما آیند بگوئید که نقدی از دست
خواجه عبدالواحد آمده مارا این دینارہا داد وحضرت خواجه ہمیشه از خوف جناب خداوند تعالی
گریستی و دائم صائم بودی و دو دو سه فاقه کردی و بوقت افطار دو سه نواله طعام خوردے
وحضرت خواجه چون ارادت آورد ہفت تن غلام داشتند ہمه را آزاد کردند و ہرچه در خانه بود
از مال و اسباب ہمه بدرویشان داد از سبع سنابل

جوہر در ذکر حضرت حبیب عجمی رضی الله تعالی عنه در ابتدا مالدار بودند روزی سائلے
چیزی خواست بروی بانگ زدند که آنچه داریم اگر شما را دہیم توانگر نشوید و ما درویش شویم سائل
نا امید شده بازگشت زن ایشان خواستند که طعام در کاسه کنند دیدند که ہمه خون سیاه
گشته بود حضرت شیخ چون این حال دیدند چنان آتش در دل افتاد که ہرگز فرو ننشست
فرمود که توبه کردم روز دیگر بیرون آمدند کودکان بازی میکردند چون حبیب را دیدند فریاد برآوردند
که حبیب ربا خوار آمد دور شوید تا گرد او بر ما نه نشیند که ہمچو او بدبخت شویم این سخن حضرت شیخ را
بسیار سخت آمد روی به مجلس حضرت خواجه حسن بصری نهاد از زبان حضرت خواجه برآمد که یکبارگی
حبیب را عارف کردند ہوش از ایشان زائل شد توبه کردند چون از مجلس خواجه بازگشتند کودکان
بازی میکردند چون حضرت ایشان را دیدند گفتند دور باشید که حبیب تائب بگذرد تا گرد بر ما
نرسد که عاصی شویم پس فرمودند که ہر کرا از حبیب چیزی باید داد باید خط خود باز ستاند خلق گرد آمدند و
مالہا خود گرفتند وحضرت ایشان قرآن مجید درست نمی خواندند از جہت عجمی گفتند زن
از ایشان نفقات خواست ایشان بیرون آمدند چون شب بر زن باز آمدند از ایشان
پرسیدند که کجا کار کردی که چیزے نیاوردی فرمودند آن کس که من کار او میکنم کریم ست از
کرم او شرم میدارم که از وی چیزی بخواہم چون وقت آید خود بدہد پس ہر روز میرفتند و عبادت میکردند
بعد ده روز جوانی با صره شش صد درم بدر خانه حبیب آمده در زد و زن بدر آمده جوان این
صره حواله کرده رفت چون شب در آمد حبیب خجل شده و غمگین روی بخانه نهاد چون بخانه در آمد
زن این احوال گفت ایشان روی از دنیا بگردانیدند یک روز زنی بیامد و بگریست و
گفت پسری داشتم دو سه گاه ست که از من غائب ست و مرا طاقت فراق او نمانده پس دعا کرد
وگفت برو که پسر تو باز رسید زن ہنوز بدر سرای خود نرسیده بود که پسرش آمد حضرت حبیب عجمی الحمد را
الحمد میخواند حضرت خواجه حسن بصری فرمودند نماز در پی حبیب درست نیست شب حق تعالی را بخواب دید

عرض کردند که خدایا رضا، توصیت فرمود ای حسن رضا من دریافته بودی قدرش ندانستی
گفت خدایا آن چه بود فرمود که تو پس حبیب نماز میکردی رضای ما دریافته بودی و آن نماز
بهتر از تمام عمر تو بود۔

جوهر ذکر حضرت مالک دینار رحمة الله علیه مصاحب حضرت خواجه حسن بصری بودند روزی
در کشتی نشسته بودند اہل کشتی مزد کشتی طلب کرد حضرت ایشان سوی آسمان نگریستند
ماهیان از دریا دینار در دهان گرفته سر برآوردند حضرت ایشان یک دینار گرفته دادند و برخاستند
بر روی آب رفتند و ناپیدا شدند — تذکرة الاولیا

جوهر ذکر حضرت شیخ محمد واسع رضی الله تعالی عنه مقدم زهاد و معظم عباد بودند و عالم عامل
و عارف کامل بسیار از تابعین را خدمت کرده و مشائخ متقدم را دریافته تذکرة الاولیا

جوهر خواجه عبد الواحد بن زید قدس سره مرید و خلیفه حضرت خواجه حسن بصری بودند
و از دست خواجه کمیل بن زیاد نیز خرقه خلافت پوشیده او را کمالات و خوارق عادات بسیار است
در ریاضات و ترک و تجرید و ذوق و عشق در عهد خود نظیری نداشت چهل سال نماز فجر بوضوء عشا
میکرد وفات وی در سنه ست وسبعین ومائة در بصره واقع شده. مرات الاسرار

جوهر خواجه ابو یحیی فضیل بن عیاض مرید و خلیفه خواجه عبد الواحد بن زید کنیت ابو علی
باصل از کوفه اند و گفته اند که باصل از خراسان بود از ناحیه مرو و گفته اند که بسمرقند زاده است
و بابیورد بزرگ شده و کوفی الاصل اند و نیز گفته که بخاری الاصل اند در محرم سنه یکصد و هشتاد
و هفت رونق افروز بزم معانی شدند.

جوهر حضرت سلطان السلاطین خواجه ابراهیم ادهم کنیت وی ابو اسحاق و لقب وی ابراهیم
بن ادهم بن سلیمان بن منصور البلخی و خرقه خلافت از دست حضرت خواجه فضیل عیاض پوشید
در ترک و تجرید و زهد و ورع نظیر نداشتند از ابنا ملوک بلخ اند بسیار مشائخ کبار را دیده و از امام
محمد باقر نیز خرقه خلافت یافته و با امام ابو حنیفه کوفی صحبت داشت حضرت امام اعظم گفته سیدنا
ابراهیم ادهم گفتند که وی سیادت بچه یافت گفت که وی دایم در خدمت خداوند مشغول است و ما
بکارهای دیگر مشغولیم و حضرت جنید فرمودند مفاتیح العلوم ابراهیم ادهم خواجه فرید الدین عطار گوید
چون وفات وی نزدیک رسید خواجه ابراهیم ناپیدا شد معلوم نیست که خاک پاک او کجاست
و بعضی گویند در بغداد بپهلوی امام احمد حنبل و بعضی گویند در شام آنجا که خاک لوط پیغمبر است صاحب

نفحات گوید بشام وفات کرد در سنہ احدی وستین ومائۃ وبروایتی در سنہ ست وسبعین ومائۃ وبقولی غرۂ ماہ شوال سنہ سبع وثمانین ومائۃ ـ مرات الاسرار

جوہر در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت سلطان السلاطین خواجہ ابراہیم بن ادہم قدس اللہ تعالی سرہ کتم نہ سال در غاری ساکن شدہ اند ودران غار چشمہ ساری بودہ حضرت ایشان دران چشمہ مقیم بودہ جناب مستطاب خداوند تعالے را طاعت کردی تا شبی عظیم سرما بود دست مبارک حضرت ایشان بہ پوستینے افتاد آنرا بالاے خود کشیدند چون روز بلند برامد آن پوستین از خود دور کردند چون نیکو نگاہ کردند آن اژدہا بود چشمہا کشادہ وسری افراشتہ در تحرک درامد حضرت ایشان در تحیر بودند کہ آوازی شنیدند کہ نجیناک من المتلف بالمتلف یعنی ترا از چیزی تلف کنندہ کہ آن سرما بود نجات دادیم باژدہا کہ آنہم تلف کنندہ بودہ است

جوہر خواجہ معروف کرخی کنیت ابو محفوظ ونام پدر او فیروز وبعضی معروف بن علی گفتہ اند استاد سری سقطی وپیشوای اولیا ہفت خانوادہ بود ومقدم طریقت صاحب نفحات گوید کہ پدروی مولی امام علی موسی رضا بود وشیخ فریدالدین عطار گوید کہ مادر وپدر وی ترسا بودند اورا بمعلم فرستادند استاد گفت بلب ملیہ گفت نی بل ہو اللہ احد اورا سخت بزد بگریخت مادر وپدرش گفتند کاشکے او بیامدی وہر دینے کہ خواستی باوی موافقت میکردم وے بخدمت امام علی بن موسی رضا رفت وبدست امام مسلمان شد ومدتہا در خدمتش بود وترتبہا یافت وبشرف خرقہ امام مشرف شد وپیش مادر وپدر آمد کمالات او مشاہدہ نمودند بدست وی مسلمان شدند بعد ازان بخواجہ داؤد طائی صحبت داشت وفات در سنہ مائتین ودفن بغداد شریف ـ مراۃ الاسرار

جوہر خواجہ حذیفہ مرعشی از کبار مشائخ روزگار خرقہ ارادت از دست حضرت سلطان ابراہیم بن ادہم یافتہ وفاتش چہاردہم ماہ شوال سنہ وصالش بنظر نیامدہ ـ مرات الاسرار

جوہر خواجہ ہبیرہ بصری خرقہ ارادت از دست خواجہ حذیفہ مرعشی پوشید صاحب خانوادہ بود مریدانش ہبیریان گویانند وفات بتاریخ ماہ شوال سنہ وصالش بنظر نیامدہ ـ مرات الاسرار

جوہر خواجہ علو دینوری خرقہ ارادت از دست خواجہ ہبیرہ بصری پوشید در مدت حیات خود در روز چیزی نخوردہ ونیاشامیدہ چون متولد شد شب شیر مادر بخوردی اورا دولت عرفان مادرزاد عطا کردہ بودند وفات چہاردہم محرم سنہ وفاتش جائی نظر نیامدہ ـ مرات الاسرار

جوہر خواجہ ممشاد الدینوری از اصحاب جنید بغدادی بود اصل وی از دینورست وآن

شہریست از شہرہاے کوہستان مغرب کرمان در بغداد نشو و نما یافت وفات سنہ تسع وتسعین ومأتین

جوہر خواجہ ابو اسحاق چشتی بادشاہ عالم نیاز و سلطان دار الملک راز بود خرقۂ ارادت از دست خواجہ علو دینوری پوشید بنیت ارادت از ولایت شام در بغداد رسید و مرید خواجہ علو دینوری شد خواجہ پرسید چہ نام داری گفت ابو اسحاق شامی خواجہ فرمودند از امروز ترا ابو اسحاق چشتی خوانند وہر کہ در سلسلۂ ارادت تو درآید آنہا را چشتی خوانند بعد از تربیت ایشان را بچشت فرستادند از ان روز خواجگان چشت پیدا شدند و سر حلقۂ ایشان پنج تن بودند اول ابو اسحاق دوم خواجہ ابو احمد چشتی سوم خواجہ محمد چشتی چہارم خواجہ یوسف چشتی پنجم خواجہ مودود چشتی وقبر ابو اسحاق در عکا است از بلد شام چہار دہم ماہ ربیع الآخر ازین عالم نقل فرمودہ وفاتش در نظر نباید ـ مر الله سره

جوہر حضرت ابو سلیمان داود بن نصر الطائی قدس سرہ در نفحات الانس مذکورست کہ حضرت ایشان از کبراے مشائخ و سادات اہل تصوف بودند و شاگرد حضرت امام اعظم ابو حنیفہ و مرید حضرت شیخ حبیب راعی رضی اللہ تعالی عنہما در سنہ یکصد و شصت و پنج زینت بخش عالم معانی شدند

جوہر حضرت ابراہیم بن سعد علوی حسنی قدس سرہ کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست از قدماء مشائخ بودند و از اہل بغداد و تشریف از انجا بشام تشریف بردند و متوطن شدند صاحب کرامات ظاہر بودند نظیر حضرت ابراہیم ادہم و حضرت ابو الحارث الاولاسی قدس سرہ اسم مبارک حضرت ایشان فیض بن حضر ست شاگرد حضرت ابراہیم سعد علوی قدس سرہ بودند و حضرت ابراہیم ستنبہ ہروی قدس سرہ کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق صحبت ابراہیم ادہم یافتہ ور اصل از کرمان بودند و در ہرات اقامت فرمودند ایشان ہروی گویند و قبر مبارک در قزوین ست و حضرت ابراہیم رباطی قدس سرہ مرید حضرت ابراہیم ستنبہ بودند و قبر مبارک بر در رباط زنگی زادہ است در ہرات حضرت ابراہیم اطروش قدس سرہ از متاخران اند و حضرت ابراہیم صیاد بغدادی کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست با حضرت معروف کرخی قدس سرہ صحبت داشتند حضرت ابراہیم آجری صغیر قدس سرہ کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست یہودی از حضرت ایشان گفت کہ مرا چیزے بنماے تا از ان شرف اسلام و فضل آنرا بر دین خود بدانم و ایمان آرم حضرت ایشان ردای وی را در میان رداے خود پیچیدہ در آتش انداختند رداے یہودی بسوخت و ردای آنحضرت سلامت ماند یہودی ایمان آورد حضرت ابراہیم آجری کبیر قدس سرہ حضرت محمد بن خالد الآجری قدس سرہ از مشائخ بزرگ اند حضرت ابراہیم بن سماس سمرقندی قدس سرہ مدتہا ببغداد شریف مقام داشتند و بسمرقند

باز تشریف آوردند وقتی لشکری از کفار به سمرقند آمد شبی برخاستند و بانگ بران لشکر زدند جملہ در هم افتادند و یکدیگر را کشتند و بامداد هزیمت کردند - از نفحات

جوہر حضرت خواجہ حذیفۃ المرعشی قدس سرہ از کبار مشائخ روزگار و مقتدای اولیاء صاحب اسرار بود و در حقائق و معارف کلمات عالی داشتند و خرقہ ارادت از دست حضرت خواجہ ابراہیم ابن ادہم پوشیدہ و جمیع مشائخ وقت را دیدہ تاریخ چہاردہم ماہ وفات یافت و سال وصال بنظر نیامدہ - مراۃ الاسرار

جوہر حضرت خواجہ ہبیرۃ البصری قدس سرہ قدوۃ الاولیا و زبدۃ الاصفیا بودند خرقہ ارادت از دست حق پرست حضرت خواجہ حذیفہ مرعشی قدس سرہ پوشیدہ و صاحب خانوادہ اند در ماہ شوال وفات یافتند ذکر غیر در مجلس شریف حضرت ایشان ہرگز نمی گذشت - مراۃ الاسرار

جوہر حضرت ابو ہاشم صوفی قدس سرہ و حضرت ایشان بکنیت مشہور اند شیخ بودند بشام و در (۱۳۱) کوفی اند معاصر حضرت سفیان ثوری قدس سرہ و وفات حضرت سفیان ثوری در بصرہ است در سنہ یکصد و شصت و یک حضرت اسرافیل قدس سرہ از مغرب بودند حضرت ابو الاسود مکی قدس سرہ حضرت ابو الاسود رامی قدس سرہ از مشائخ اند حضرت یعقوب ہاشمی قدس سرہ معاصر حضرت ذوالنون مصری قدس سرہ حضرت ولید بن عبد اللہ سقا قدس سرہ کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق ست از اصحاب حضرت ذوالنون مصری قدس سرہ بودند حضرت یوسف اسباط قدس سرہ از متقدمان اند حضرت ابو سلیمان دارانی اسم مبارک حضرت ایشان عبد الرحمن بن احمد بن عطیہ و بعضی گفتہ عبد الرحمن بن عطیہ از قدماء مشائخ شام بودند از داراکہ دہی ست از دہہاے دمشق و قبر مبارک نیز در انجاست استاد حضرت احمد بن ابی الحواری قدس سرہ بودند حضرت داؤد بن احمد دارانی قدس سرہ برادر و صحبت دار حضرت سلیمان دارانی قدس سرہ اند نفحات

جوہر حضرت خواجہ یوسف بن حسین قدس سرہ کنیت ابو یعقوب ست شاہباز کونین بودند از متقدمان مشائخ ری بودند و مقتدای وقت عالم با نواع علوم ظاہر و باطن و صاحب حقائق بلند و معارف ارجمند و مرید حضرت ذوالنون مصری بودند و مشرب ملامتیہ داشتند در سنہ سہ صد و چہل و سہ وفات یافت - مراۃ الاسرار

جوہر ذکر حضرت خواجہ ابو عبد اللہ محمد بن اسمٰعیل مغربی قدس سرہ از قدمای مشائخ اند و استاد اکثر اولیا و اعتقاد اصفیا و در تربیت مریدان آیتی بودند و در توکل و تجرید ظاہر و باطن نظیری نداشتند

شیخ گیاہ ابقدر حاجت بخوردی صاحب نفحات گوید کہ عبد اللہ مغربی مرید خواجہ ابو الحسن از ین است
و ابو الحسن مرید عبد الواحد بن زید و ایشان مرید خواجہ حسن بصری وفات در سنہ تسع و سبعین و مائتین - مراۃ الاسرار

جوہر حضرت خواجہ یوسف بن حسین قدس سرہ کنیت ابو یعقوب مقتدای مشائخ عجم
بودند و عالم با نواع علوم ظاہر و باطن بسیار مشائخ را دیدہ و با ابو تراب نخشبی صحبت داشتند
و مرید خواجہ ذو النون مصری بودند مشرب ملامتیہ داشتند وفات در سنہ سی صد و چہل و سہ - مراۃ الاسرار

جوہر ذکر حضرت سلطان العارفین و برہان المحققین خلیفہ جناب الہی محرم راز
نامتناہی خواجہ بایزید بسطامی قدس سرہ اسم مبارک طیفور است بن عیسی بن آدم بن سروشان
جد حضرت ایشان گبری بودند مسلمان شدہ حضرت سید الطائفہ جنید بغدادی قدس سرہ فرمودند
کہ خواجہ بایزید در میان ما چون جبرئیل است در ملائکہ صد و سیزدہ پیر را خدمت کرد و از ہمہ فائدہ
گرفت و در خدمت امام جعفر الصادق افتادہ روزی انی انا اللہ لا الہ الا انا فاعبدونی
گفت مردم سوی از ایشان بگردانیدند حضرت شیخ فرید الدین عطار قدس سرہ میفرمایند کہ اینجا
بایزید در میان نبود بزبان وی حق تعالی سخن میگفت چنانچہ شجرہ موسی علیہ طریقہ ایشان غلبہ
و سکر بود ولادت حضرت ایشان در سنہ ستین و مائۃ و مدت حیات صد و سی سال و بقولے
ہفتاد و سہ سال و وفات حضرت ایشان در زمان خلافت ابو الفضل جعفر بن معتصم کہ متوکل
لقب داشت و خلیفہ دہم از بنی عباس بود بتاریخ بست و ہشتم ماہ شعبان در سنہ اربع و ثلثین
و مائتین و بقولے در سنہ احدی و ستین و مائتین واقع شدہ در بسطام مدفون گشتند - مراۃ الاسرار
یکے بر در خانہ بایزید رفت و آواز داد گفت کرا می طلبی گفت بایزید را گفت در خانہ جز خدا نیست
و ہم وی گوید کہ چہل سال دیدبان دل بودم چون نگہ کردم بندگی و خداوندگی از حق دیدم و
ہم وی گفت سی سال خدا را می طلبیدم چون نگاہ کردم او طالب بود و من مطلوب

جوہر خواجہ ابراہیم بن شیبہ قدس سرہ کنیت حضرت ایشان ابو اسحاق است
مصاحب حضرت خواجہ ابراہیم ابن ادہم قدس سرہ بودند و از اقران حضرت خواجہ بایزید قدس سرہ
نیز گفتہ اند نقل است کہ روزی حضرت خواجہ بایزید بحضرت ایشان فرمود کہ در خاطر من آمد کہ یا شفیع باشی
شما آیم و شما را شفیع گردانم بخدا ای تعالی در حق خویش و در اصل از کرمان ہستند و در ہرات
اقامت نمودند از ان حضرت ایشان را ہروی گویند و قبر شریف حضرت ایشان در قزوین است - مراۃ الاسرار

جوہر خواجہ ابو علی شقیق بن ابراہیم بلخی قدس سرہ یگانہ عہد و شیخ وقت بودند و در زہد

تهمی راسخ داشتند. ودر انواع علوم کامل بودند وصاحب تصانیف واستاد خواجه اصم وعلم طریقت
وحقیقت بخدمت خواجه ابراهیم بن ادهم گرفت وسبب توبه او آن بود که به ترکستان برای تجارت
رفتند بت پرستی را دیدند که بت را می پرستید ومیگریست شقیق گفت که ترا پروردگاریست زنده
وعالم او را بپرست وشرم دار ازبت پرست گفت که اگر چنین ست که میگوئی پس او قادر نیست که ترا
در شهر روزی دهد که تو اینجا نیائی شقیق ازین سخن بیدار شد وروی به بلخ نهاد ودر اصل کار مشغول گشت
در بلخ قحطے عظیم بود غلامی را در بازار خندان دید شقیق گفت این چه جای شادی ست گفت
مرا چه باک خواجه من چندین غله دارد مرا گرسنه نگذارد شقیق از دست رفت وگفت الهی این غلام
به انبار خواجه می نازد من چون تو ملک الملوک دارم اندوه چرا خوریم پس دل او از جمیع مراد
سرد گشت وقدم در توکل نهاد در نفحات مذکورست که در بعضے تواریخ بلخ مذکورست که خواجه شقیق
بن ابراهیم بلخی در سنه یکصد وشصت وچهل در ولایت ختلان شهید گردید وقبر مبارک نیز انجاست

مراة الاسرار۔

جوہر خواجه ابوسلیمان دارانی قدس سره از قدمای مشائخ شام اند وکنیت عبد الرحمن
بن احمد بن عطیة العنبسی وبعضے گویند که عبد الرحمن عطیه اند دارا که دهی از دهات دمشق ست وقبر ایشان
هم در ان ده است یگانه وقت بودند حضرت ایشان را ریحان القلوب گویند پیر حضرت خواجه
حواری بودند در سنه دوصد وپانزده وفات یافت۔ مراة الاسرار

جوہر حضرت خواجه محمد سماک قدس سره صاحب کرامات ظاهره وخارقات باهره بودند
کلامی عالی وبیانی شافی داشتند خواجه معروف کرخی را کشایش از سخن حضرت ایشان بود۔ مراة الاسرار

جوہر حضرت خواجه محمد بن اسلم قدس سره صاحب احوال عظیمه ومقامات جلیله بودند حضرت
ایشان را لسان رسول وشحنه خراسان می گفتند از برکات نفس حضرت ایشان قریب پنجاه هزار
کس براه راست آمدند وتوبه کردند آنحضرت پیوسته وام کردی وبدرویشان دادی وقتی جهودی
گفت قرض بر تو دارم فرمود هیچ ندارم قلم تراشیده بود فرمود این را بردار چون برداشت زر
شده بود جهودی مسلمان شد مراة الاسرار

جوہر حضرت حاتم بن اصم قدس سره کنیت ابو عبد الرحمن ست از قدمای مشائخ خراسان
واز اهل بلخ بودند ومرید حضرت شقیق بلخی قدس سره واستاد حضرت احمد خضرویه روزی در مجلس
فرمودند الهی هر که درین مجلس گناهکارترست بیامرز نباشی حاضر بود چون شب درآمد به نباشی رفت

آوازی شنید که باز گرد شرم نداری که در مجلس حاتم اصم آمر یزیده شادی آنکس توبه نمود در سنه دو صد
و چهارده و بقولی دو صد و سی و هفت رحلت فرمودند مراة الاسرار

جوهر حضرت حاتم بن عنوان الاصم قدس سره کنیت ابو عبد الرحمن
از قدماء مشائخ خراسان بوده‌اند از اهل بلخ با شقیق بلخی صحبت داشته‌اند و استاد
احمد خضرویه حضرت احمد بن ابی الحواری قدس سره کنیت ابو الحسن از اهل دمشق اند با ابو سلیمان دارانی
صحبت داشتند حضرت عبد الله بن خبیق بن سابق الانطاکی قدس سره کنیت ابو محمد است
اصل وی از کوفه بوده و مقیم انطاکیه شده‌اند حضرت سهل بن عبد الله تستری قدس سره کنیت
ابو محمد است از کبرای این قوم و علمای این طائفه اند امام ربانی که اقتدا را شاید در احوال
قومی بودند شاگرد ذو النون مصری و صحبت با خال خود محمد بن سوار داشته‌اند حضرت
عباس بن حمزه نیشاپوری قدس سره کنیت ابو الفضل ست از متقدمان بودند با ذو النون مصری
و حضرت بایزید صحبت داشته‌اند حضرت عباس بن یوسف الشکلی قدس سره کنیت ابو الفضل است
از مشائخ قدیم بغداد شریف و عباس بن احمد شاعر الازدی قدس سره کنیت ابو الفضل یگانه
مشائخ شام بود شاگرد ابو المظفر کرمانشاهی بود حضرت ابو حمزه خراسانی قدس سره اصل وی از
نشاپور بود با مشائخ عراق صحبت داشتند از اقران جنید بود - از نفحات -

جوهر حضرت خواجه سهل بن عبد الله تستری قدس سره کنیت ابو محمد ست از محتشمان
اهل تصوف و از کبرای این طائفه بودند و مجتهد و از علماء مشائخ و امام عهد و معتبر و در حقائق و
معارف بی‌نظیر و مرید خواجه ذو النون مصری و در ابتدا از خال خود خواجه محمد بن سوار هم
تربیت یافته و در تذکرة الاولیا مذکورست که آنحضرت میفرمودند که یاد دارم آنکه حق تعالی فرمود
الست بربکم و من گفتم بلی صاحب مذهب اند و مذهب وی ریاضت و مجاهده است مجاهده را
علت مشاهده فرمود بخلاف دیگران که می‌گویند که وصول حق را علت نباشد هر که بحق رسد
بفضل وی رسد و فضل را با علت و فعل چه کار بود پس مجاهده تهذیب نفس راست نه حقیقت
قرب را در محرم سنه دو صد و هشتاد و سه وفات یافت مراة الاسرار

جوهر حضرت شیخ ابوبکر بن هوار البطائحی قدسنا الله تعالی بسره العزیز از عظماء مشائخ
عراق بوده‌اند و از اکابر عارفان و مقتدای محققان صاحب کرامات ظاهره و مظهر خارقات باهره
صاحب احوال علیه و مقامات سنیه و در کشف الانوار مرویست از حضرت شیخ ابو محمد شنبکی قدسنا الله بسره

بسره المبارک که فرمودند که شیخ ما شیخ ابو بکر بن هوار میفرمودند که ما با جماعت دزدان در بطایح
راه میزدیم و سردار قاطعان طریق بودیم شبی آواز زنی بگوشم رسید که بشوهر خود میگوید که همین جا
باش و فرود میا مبادا که بدست این هوار گرفتار شویم پس گریستیم که مردم از من می ترسند و من از
جناب خداوند تعالی نمی ترسم همان وقت توبه کردم و همه یاران من با من توبه کردند در منام
حضرت سید عالم صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم را دریافتم که حضرت امیر المومنین ابوبکر صدیق
را رضی الله تعالی عنه میفرمایند که بنام خود را خرقه بپوشان پس بموجب امر جلیل القدر خرقه از دست
مبارک آنحضرت پوشیدم و در حالت بیداری آنرا بر بدن خود یافتم شیران و ماران بطایح همه مطیع
و منقاد من بودند و از جناب خداوند تعالی عهد گرفتم که هر که داخل مقبره من شود آتش او را نسوزد
و آمیغی بتجربه رسیده اگر ماهی یا گوشت را در آن مقبره کسی با خود می برد و بعد از آن می پخت هرگز پخته
نمی شد و میفرمودند کسی چهل چهارشنبه بزیارت من آید در قبر او برائت از نار حاصل شود و میفرمودند
که اوتاد عراق هفت تن اند حضرت معروف کرخی و حضرت احمد بن حنبل و حضرت بشر حافی و حضرت
منصور بن عمار و حضرت سری سقطی و حضرت سهل بن عبد الله تستری و حضرت سید عبد القادر
جیلانی قدسنا الله تعالی باسرارهم مریدان عرض کردند که سید عبد القادر کیست فرمودند عجمی اند شریف
ساکن بغداد ظهور حضرت ایشان در قرن خامس خواهد شد یکی از اوتاد و افراد و اقطاب زمان
خواهند بود روزی زنی التماس نمود که یک پسر داشتم در دجله غرق شده و آنحضرت را بالا رشط آورد
آنحضرت در آب شنا فرمودند و پسر او را بر دوش آورده بمادرش سپردند عمر شریف دراز یافتند و در بطایح
تشریف فرمای عالم بقا شدند قبر شریف زیارتگاه خلائق است —

جوهر حضرت شیخ ابو محمد شنبکی قدسنا الله تعالی بسره المبارک از اعیان مشائخ عراق اند
و از عظماء مقربان و واصلان صاحب احوال بدیعه و مقامات رفیعه در کشف الاثار مذکور است
که حضرت شیخ تاج العارفین ابو الوفا قدس سره میفرمایند که پیر من شیخ ابو محمد شنبکی در بدایت حال
با رفقاء خویش قطع طریق میکردند آخر بر دست مبارک حضرت شیخ ابو بکر بن هوار قدس سره توبه کردند
و حضرت ایشان در سه روزگار حضرت شیخ ابو محمد شنبکی را تمام کردند و واصل حضرت حق تعالی گردانیدند
روزی مشغول بحق تعالی بودند چند مانه زیاده از صد گرداگرد آنحضرت فرود آمدند و بصداهای خویش موجب
تشویش خاطر شریف شدند آنحضرت بطرف آنها نگاه کردند همه بمردند فرمودند پروردگارا موت اینها
نمی خواستم پس همه برخاستند و پریدند و آنحضرت از شنبکا که بودند و آن قبیله است از کرد مرداد یکم

وهی ست از بطلایع اقامت فرمودند و در آوان کبر سن هم آنجا برحمت حضرت حق تعالی پیوستند -

جوهر حضرت خواجه معروف کرخی قدسنا الله تعالی بسره العزیز از قدمای مشائخ کبار و مقدم طریقت و مقتدای اولیا اند و همدم نسیم وصال و محرم حریم جلال کنیت ابو محفوظ است و نام پدر ایشان فیروز و بعضی معروف بن علی گویند و صاحب نفحات قدس سره میفرمایند که پدر حضرت ایشان مولی بود دربان حضرت امام علی بن موسی رضا رضی الله تعالی عنهما و صاحب تذکرة الاولیا قدس سره میفرمایند که مادر و پدر حضرت ایشان ترسا بودند حضرت ایشان را بتعلیم فرستادند آستاد گفت که بگو خدا سه است فرمودند که یک ست پس آنحضرت بگریختند مادر و پدر گفتند کاشکی او بیامدی و هر دینی که خواستی با وی موافقت میکردیم و آنحضرت بخدمت حضرت امام علی بن موسی رضا رضی الله تعالی عنهما رفتند و بدست مبارک آنحضرت مسلمان شدند و مدتها در خدمت شریف تربیت یافتند و بشرف خرقه مشرف گردیدند بعد ازان پیش مادر و پدر آمدند والدین بدست آنحضرت مسلمان شدند بعد ازان بحضرت خواجه داؤد طائی قدس سره صحبت داشتند و ریاضتها کشیدند و چون آنحضرت وفات یافتند مردم همه ادیان دعوی کردند خادم گفت آنحضرت فرموده اند هر قوم که جنازه مرا بردارند من ازان قوم باشم پس هیچ قوم نتوانستند الا اهل اسلام بر داشتند و نماز جنازه گذاردند و در سنه دو صد رونق بخش عالم لقا شدند قبر مبارک در بغداد شریف ست و برای اهل حاجت تریاق مجرب ست هر حاجتی که آنجا دعا کنند مستجاب گردد

جوهر حضرت خواجه سری بن مغلس السقطی کنیت ابو الحسن ست امام اهل تصوف بودند اول کسی که در بغداد سخن حقائق و توحید فرمود حضرت ایشان بودند مرید حضرت معروف کرخی اند و خواجه حبیب راعی و خواجه حارث محاسبی و خواجه بشر حافی را دیده و خال حضرت جنید بودند و هم پیر وی شیخ فرید الدین عطار فرمود که در بدایت حال سقط فروشی می کردند یکبار آتش در بغداد شریف افتاد از آنحضرت گفتند که دوکان تو هم بسوخت فرمود من نیز فارغ شدم چون نیک نگاه کردند دوکان همه چون چنان دید هرچه داشت بدرویشان داد حضرت جنید گوید که هیچکس را ندیدم در عبادت کاملتر از خواجه سری که نود و هشت سال بگذشت که پهلو بر زمین ننهاد مگر به بیماری مرگ بامداد روز شنبه سوم ماه رمضان در سنه دو صد و پنجاه و سه رحلت فرمود آرامگاه بغداد شریف مرآة الاسرار

جوهر خواجه جنید بغدادی کنیت ابو القاسم و لقب قواریری و زجاج و خراز است اصل وی از نهاوند ست و مولد و منشا وی بغداد و مذهب ابو ثور داشت که شاگرد امام شافعی

بود و بقولے مذہب سفیان ثوری داشت و مرید و خواہرزادہ خواجہ سری سقطی بود مدت
چہل سال در خلوت نشست سی سال نماز خفتن بگزارده و بر پای استادی و تا صبح الله الله
میگفتی بعد از چہل سال دانست کہ بمقصود رسید ہاتفے آواز داد کہ یا جنید گناہگار شدے
عرض کرد نہ چہ گناہگار شدم باز ندا آمد کہ ہنوز ہستی خود را فراموش نکردہ پس نشست و ہمہ شب
الله الله مشغول بود بعد از ان کار خواجہ بسیار بلند شد گفت سی سال ست کہ خدا تعالے
بزبان جنید با جنید سخن میگوید و جنید در میان نہ و خلق را خبر نہ و گفت اگر فردا خدا تعالے
مرا گوید کہ مرا ببین نہ بینم گویم چشم در دوستی غیر بود و در دنیا بی واسطہ چشم میدیدیم روزی حضرت شبلی در
مجلس وی الله گفت خواجہ فرمود اگر خدا غائب ست ذکر غائب غیبت ست و غیبت حرام و
اگر حاضر ست در مشاہدہ نام بردن ترک حرمت بسم الله الرحمن الرحیم گفت و جان بمشاہدہ حق تعالے
تسلیم کرد وفات سنہ سبع و تسعین و مائتین مدفن بغداد - مرات الاسرار

جوہر خواجہ ابوبکر شبلی نام وی جعفر بن یونس وی مصری ست ببغداد آمد مرید خواجہ جنید شد مذہب
امام مالک داشت وفات سنہ اربع و ثلثمائۃ مدفن بغداد — مرات الاسرار —

جوہر حضرت خواجہ ابراہیم ضیا بغدادی قدس سرہ کنیت ابو اسحٰق ست فرد وقت بود مذہب
تجرید داشت و با خواجہ معروف کرخی صحبت داشتہ - مراۃ الاسرار

جوہر ابو حمزہ بغدادی نام محمد بن ابراہیم ست با بشر حافی صحبت داشت — حمزہ بن
عبد الله العلوی الحسینی کنیت ابو القاسم - ابو سعید خراز نام وی احمد بن عیسی ست و
لقب وی خراز از ائمہ این قوم و از اجلہ مشائخ ست شاگرد محمد بن طوسی ست با ذوالنون مصری
و سری سقطی و بشر حافی و غیر ایشان صحبت داشتند و پیشین کسی ست کہ در عالم فنا و بقا سخن گفت
حضرت خلف الہمدانی از کبار مشائخ ہمدان بود حضرت ابو شعیب المقنع نام وی صالح است
در روزگار ابو سعید خراز بود ہفتاد حج گزاردہ بود پیادہ - ابو عقال بن علوان المغربی از مشائخ
معروف ست با ابو ہارون اندلسی صحبت داشت - حماد قریشی کنیت ابو عمر ست بغدادی بود از
بزرگان مشائخ - ابو الحسین نوری نام وی احمد بن محمد و گویند محمد بن احمد و احمد درست تر ست
با سری سقطی و محمد علی قصاب و احمد ابو الجوزی صحبت داشت و ذوالنون مصری را دیدہ از اقران
جنید بودند در سنہ دو صد و نود و پنج و در تاریخ یافعی دو صد و ہشتاد و شش بعالم بقا رحلت فرمودند
جوہر حضرت فتح بن علی الموصلی قدس سرہ از بزرگان متقدمان مشائخ اند در سنہ دو صد و بست

بیش از هفت سال از بشر حافی قدس سره روز عید اضحی در کوچها میگذشتند آن قربانها دیدند که
میکردند التماس کردند که الهی دانی که چیزی ندارم که برای تو قربان کنم من این دارم پس انگشت
مبارک بر گلو نهادند و بفتادند و جان بجانان تسلیم فرمودند خطی سبز بر گلو بر آمده بود حضرت فتح بن
شخرف المروزی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو نصر ست از قدماء مشائخ خراسان اند حضرت بشر
بن حارث بن عبد الله الحافی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو نصر ست و گویند که اصل حضرت ایشان از بعض
دیهای مروست در بغداد شریف مقیم گشتند و آنجا روز چهارشنبه دهم روز از محرم گذشته در سنه دو صد و بست و هفت بدار البقا
رحلت فرمودند حضرت قاسم جربی قدس سره و حضرت بشر طرانی قدس سره از متقدمان مشائخ طریقه بودند و صاحب
کرامات حضرت شقیق بن ابراهیم بلخی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو علی ست از قدماء مشائخ
بلخ بودند شاگرد زفر و استاد حاتم اصم و با حضرت ابراهیم ادهم صحبت داشتند و در بعض تواریخ بلخ
مذکور ست که در سنه دو صد و هفتاد و چهار در ولایت ختلان بدرجه شهادت رسیدند و قبر مبارک نیز
آنجاست حضرت داود بلخی قدس سره از قدمای مشائخ خراسان بودند حضرت حارث بن
اسد المحاسبی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو عبد الله است از علماء مشائخ و قدماء ایشان اند جامع
علوم ظاهر و باطن و صاحب تصانیف و استاد اهل بغداد شریف بودند و با اصل از بصره اند در
بغداد شریف در سنه دو صد و چهل و سه بدار القرار رحلت فرمودند — از نفحات —

جوهر حضرت خواجه احمد حواری قدس سره کنیت ابو الحسن ست از اهل دمشق بودند و
مرید خواجه سلیمان دارانی و مقتدای وقت حضرت جنید و پیر ریحان شام میفرمودند در سنه
دو صد و سی وفات یافت - مراة الاسرار

جوهر سید الطائفه حضرت جنید بغدادی قدس سره کنیت ابو القاسم ست و لقب قواریری
و زجاج و خراز ست قواریری و زجاج از آن گویند که پدر وی آبگینه فروختی و در تاریخ یافعی خراز
بخاء معجمه و زاء مشدده مکرر و خراز از آن گویند که کار خز می کردند اصل از نهاوند ست و مولد و
منشاء وی بغداد شیخ ابو جعفر حداد گوید اگر عقل مردی بودی بر صورت جنید بودی در دو صد و
نود و هفت بعالم بقا تشریف بردند کذا فی کتاب الطبقات و الرساله قشیریه و فی تاریخ الیافعی
سنه دو صد نود و شش قبل بوده ابو جعفر بن الکرنبی از اجله مشائخ بغداد بود و عمر بن عثمان المکی الصوفی
کنیت ابو عبد الله استاد حسین منصور حلاج بود و عالم بود بعلوم حقائق اصل وی از یمن ست
سخن با بر یک داشتند شاه شجاع کرمانی از اولاد ملوک بودند و از رفیقان ابو حفص حداد کتابی ست

روبر یحیی معاذ رازی در فضل غنا بر فقر که یحیی کرده و وی آنرا جواب داد و فقر را بر غنا فضل نهاد
چنانچه هست شاه چهل سال نخفته بود وقتی در خواب شد حق تعالی را دید بیدار شد
پس باز ان پیوسته خفتی یا وی را خفته یافتندی یا در طلب خواب بودی روزی شاه در مسجد نشسته بود
درویشی دو من نان خواست کسی نداد شاه گفت کیست که پنجاه حج من بخرد و دو من نان
باین درویش دهد فقیهی آنجا نشسته بود آنرا بشنید گفت ایها الشیخ استخفاف میکنی با شریعت گفت
هرگز خود را قیمت ننهادم کردار خود را چه قیمت نهم ـ نفحات

جوهر حضرت سید الطائفه ابو القاسم جنید بغدادی قدس سره منبع اسرار و مرجع انوار سلطان الطریقت
و شیخ المشائخ علی الاطلاق امام ائمه جهان و در مشاهده آیتی بودند و در مجاهده علامتی سخن حضرت ایشان
در طریقت حجت ست ـ سید الطائفه و لسان القوم و طاوس علما و سلطان المحققین در شریعت و
طریقت و حقیقت اقصی کمال داشتند و در زهد بے بدل و در عشق بے نظیر و مذهب حضرت سفیان ثوری
قدس سره داشتند خواهر زاده و مرید حضرت شیخ سری قدس سره بودند و طریق حضرت ایشان صحو ست
و در عهد دولت خود مرجع جمله مشائخ کبار بودند و اول کسی که علم اشارت منتشر کرد حضرت ایشان بودند
و بسیار مشائخ را دیده بودند گفت بدانکه بیشترین خلق که محجوب اند از غفلت محجوب اند و معنی غفلت آنست
که از خطر کار آخرت خبر ندارند و غفلت علتی ست که علاج بدست بیمار نیست و علاج بدست علماست
و گروهی اند که از آخرت غافل نه اند ـ گروهی آخرت را منکر اند و اعتقاد کرده اند که آدمی چون بمیرد
نیست شود و باین سبب خوش می زیند و پندارند که این که انبیا گفته اند بسبب صلاح خلق گفته اند
از حضرت شیخ سری سقطی قدس سره پرسیدند که هیچ مرید را درجه برتر از درجه شیخ باشد فرمودند بلے و
برهان این ظاهرست که جنید را درجه بالای درجه من ست جنید وصل غسال خواست تا آب بچشم مبارک رساند
هاتفی آواز داد که دست از دیده دوست ما بدار که چشمش بنام ما بسته شد جز بلقای ما نگشاید ـ چون در توحید
سخن فرمودے هر بار بعبارتے دیگر فرمودی که کس را فهم بدان نرسیدی ـ روزی شبلی در مجلس شریف
الله گفت فرمودند اگر خدای غائب ست ذکر غائب غیبت ست و اگر حاضرست در مشاهده نام بردن
ترک حرمت ست ـ هفت ساله بودند که حضرت سری همراه خود بحج بردند و در مسجد حرام در میان چهارصد پیر
مسئله شکر میرفت و در میان شکر چهارصد قول گفتند حضرت سری روی باو کردند فرمودند تو نیز چیزے
بگوی حضرت جنید بغدادی ساعتی سر در پیش افگند و گفت شکر آنست و نعمتی که خداوند تعالی
ترا داده است آنرا مایه معصیت نسازی و بدان نعمت در معاصی نگردی ـ هر چهار صد پیر گفتند احسنت

وہمہ اتفاق کردند کہ بہتر از مین نتوان گفت پس بہ بعد او آمدند و آبگینہ فروشی میکردند وہر روز در دکان پردہ فروگذاشتی وچہارصد رکعت نماز کردی مدتی چنین کردند پس دکان رہا کرد و فرمودند حضرت خداوند تعالے سی سال بزبان جنید با خلق سخن گفت وجنید درمیان نہ وخلق را خبر نہ وفرمودند اگر در نمازے مرا اندیشۂ دنیا درآمدے آن نماز قضا کردمے واگر اندیشہ بہشت درآمدے سجدۂ سہو کردمے وگفت رضا رفع اختیارست ورضا آنست کہ بلا را نعمتے شمرے وگفت توبہ را سہ معنی بود اول ندامت دوم ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم وخصومت۔ وگفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکرست وہذکر وذکر در مشاہدہ مذکور۔ وگفت مکر آنست کہ کسی برآب میرود وبرہوا می پرد وہمہ اورا درین تصدیق کنند وگفت ایمن بودن از مکر از کبائر بود وایمن بودن واصل از مکر کفر بود۔ وگفت سماع محتاج بسہ چیز زمان ومکان واخوان۔ وگفت شفقت برخلق آنست کہ بطوع بایشان دہی آنچہ طلب کنند وباری برایشان نہی کہ طاقت آن ندارند وبایشان سخنی نگوئی کہ ندانند۔ پرسیدند عزیزترین خلق کیست گفت درویش راضی۔ یا آنکہ اگر درویشان را نعمت نیست ہمت ست واگر دنیا نیست آخرت ست۔

جوہر حضرت خواجہ احمد بن خضرویہ قدس سرہ کنیت ابو حامد بلخی ست واز بزرگان مشائخ خراسان اند از بلخ بودند باحضرت ابوتراب نخشبی وباحاتم اصم صحبت داشتند وخواجہ ابراہیم ادہم را دیدہ درسنہ دوصد وچہل وفات یافت قبر شریف در بلخ است۔ مرآۃ الاسرار۔

جوہر حضرت خواجہ ابو عبداللہ محمد بن فضل قدس سرہ از کبار مشائخ خراسان بودند وبلخی الاصل اند ومرید حضرت خواجہ احمد خضرویہ بودند وبحضرت محمد بن علی حکیم ترمذی صحبت داشتند درسنہ سہ صد ونوزدہ در سمرقند وفات یافتند۔ از حضرت خواجہ ابو عبداللہ محمد بن فضل قدس سرہ سوال کردند کہ علامت شقاوت چیست فرمودند سہ چیزست یکی آنکہ حق تعالی اورا علم دہد واز عمل محروم گرداند دوم آنکہ عمل دہد واز اخلاص محروم کند سوم آنکہ صحبت صالحان روزی کند واز حرمت ایشان محروم گرداند مشائخ میفرمایند کہ اولیاء اللہ مختلف اند بعضی بے صفت اند وبی نشان وبعضی حقیقت اند وبعضی از صفات ایشان بہرہ مند گشتہ اند اہل معرفت یا اہل علم یا اہل محبت یا اہل توحید اند وکمال حال ونہایت درجات اولیا در بی صفتی وبی نشانی گفتہ اند وبی نشانی اشارت بکشف ذاتی ست کہ بس مقام بلندست۔ حضرت خواجہ علی جرجانی

فرماید که ولی آن بود که از حال بود های سود و بمشاهده حق تعالی باقی شده کی بود خود زخود جدا مانده
من و تو رفته و خدا ماند و حضرت بایزید قدس سره میفرمایند که صحو بر تمکین و اعتدال صفت آدمیت
صورت گیرد و آن حجاب اعظم بود از حق تعالی و سکر دوستی از کسب آدمی نباشد مگر موہبت جناب
الہی چنانکه داود علیه السلام در حال صحو بود فعلی که از وی بوجود آمد خداوند تعالی فعل او را بدو اضافت کرد
و گفت قتل داود جالوت و نبی ما در حال سکر بود فعلی که از وی بوجود آمد خداوند تعالی فعل وی را
بخود اضافت کرد و فرمود ما رمیت اذ رمیت ولکن الله رمی و جنیدیان صحو بر سکر فضل نهند
و گویند که موسی علیه السلام در حال سکر بود که طاقت ظهور تجلی نداشت و از هوش رفت نبی ما در حال
صحو بود که از مکه تا قاب قوسین در عین تجلی بود و هر زمان هوشیار تر اینجا سخن بسیار ست هر دو گروه
دلائل بسیار دارند و صاحب کشف المحجوب گوید که سکر بر دو گونه است یکی بشرب مودت و دیگر
بکاس محبت سکر مودتی معلول باشد که تولد آن از رویت نعمت بود و سکر محبتی بے علت بود که تولد
آن از رویت منعم بود پس هر که نعمت بیند بر خود بیند خود را دیده باشد و هر که منعم بیند چون بوی بیند
خود را نه دیده باشد اگرچه اندر سکر بود و سکر وی صحو باشد و صحو نیز بر دو گونه است یکی صحو بر غفلت و دیگر
بر محبت و صحو که بر غفلتی بود آن حجاب اعظم بود و صحوی که بر محبتے بود آن کشف آشکار باشد پس
آنکه مقرون بغفلت بود اگر صحو باشد سکر بود و آنکه موصول محبت بود اگرچه سکر بود صحو باشد چون
اصل متحکم بود صحو چون سکر باشد و سکر چون صحو اصل بود هر دو بیفائده بود فی الجمله صحو و سکر در قدمگاه
مردان بعلت اختلاف معلول باشد چون سلطان حقیقت جمال خود نماید صحو و سکر هر دو طفیلی نماید
یکی بر در حضرت بایزید بسطامی رفته و آواز داد گفت کرا می طلبی گفت بایزید را گفت در خانه
جز خدا نیست حضرت بایزید در ابتدا الله الله بسیار گفتی وقت نزع نیز الله گفت و جان بمشاهده
تسلیم کرد - خواجه احمد بن خضرویه قدس سره به حضرت ابراهیم ادهم فرمود التوبة هو الرجوع الی الله
بصفاء السر یعنی توبه بازگشتن ست بجناب خداوند تعالی با دل صافی و خالص از ملاحظه غیر یعنی
درین رجوع غیر رضا روی نبود - از حضرت بایزید از نماز پرسیدند فرمودند پیوستن است و
پیوستن نباشد مگر بعد از گسستن و پرسیدند راه بخدا تعالی چگونه است فرمودند غائب شدن
از راه پیوستن بالله مرآة الاسرار

جوہر حضرت خواجه محمد بن علی حکیم ترمذی قدس سره کنیت حضرت ایشان ابو عبدالله است
از محتشمان مشیخ و از محترمان اہل ولایت بودند و در جمیع علوم بہره تمام داشتند و حضرت ایشان ہم از

تصانیف بسیارست و در بیان حقائق و معارف در وقت خود نظیری نداشتند استاد حضرت
ایشان خضر علیه السلام اند تا مدت سه سال هر روز ایشان را انواع علوم تعلیم میفرمودند و لهذا ایشان
در هفته یکبار حضرت ایشان را حکیم الاولیا نیز گویند - مرات الاسرار

جواهر حضرت خواجه علی جرجانی قدس سره اسم مبارک حسن بن علی ست از جوانمردان
این طائفه بودند و مرید حضرت خواجه محمد بن علی حکیم ترمذی بودند - مراة الاسرار

جواهر حضرت شیخ ابو تراب نخشبی قدس سره اسم مبارک ایشان عسکر بن الحصین و گفته اند
عسکر بن محمد الحصین ایشان از اجله مشائخ خراسان بودند و استاد حضرت ابو عبد الله جلا قدس سره چندین
سال سر بالین و حله بستر نهاده میفرمودند که میان من و حضرت خداوند تعالی عهدیست که چون
دست بچیزی دراز کنم که دران شبهتی بود مرا ازان باز دارد . بادیه روزی گفت که من تشنه ام
پای مبارک بر زمین زد چشمه پدید آمد باز گفت که آب بقدح خورم دست مبارک بر زمین زد قدحے
بر آمد و صاحب تذکرة الاولیا قدس سره میفرمایند که وفات ایشان در بادیه بصره بود بعد چندین سال
جماعتی رسیدند و دیدند برپای استاده و روی بقبله نموده خشک شده و کوزه در پیش نهاده و عصا
در دست گرفته و هیچ سباعی گرد نا گشته بود و صاحب نفحات گوید که در بادیه بنماز مشغول بود باد سموم برد
همچنان خشک شده بماند و وفاتش در سنه دو صد و چهل و پنج ست - مراة الاسرار

جواهر حضرت خواجه یحیی بن معاذ رازی قدس سره کنیت ابو زکریاست لقب یحیی واعظ
در لطائف و حقائق مخصوص چون جان بحق تسلیم کرد جنازه ایشان بر سر کرده در نیشاپور آوردند
آنجا مدفون گشت و وفاتش در سنه دو صد و پنجاه و هشت - مراة الاسرار

جواهر حضرت شاه شجاع کرمانی قدس الله تعالی سره العزیز حضرت ایشان از ابنای
ملوک بودند و شیخ وقت و مقتدای اہل طریقت و صاحب تصنیف مرات الاحکام از حضرت
ایشانست بسیار مشائخ را دیده بودند و قبا می پوشیدند چون به نیشاپور تشریف بردند شیخ
ابو حفص حداد با آن عظمت خود چون حضرت ایشان را دیدند برخاستند و پیش حضرت ایشان
رفتند و فرمودند وجدت فی القباء ما طلبت فی العباء یافتم در قبا آنچه می طلبیدم در
گلیم و نقلست که حضرت ایشان چهل سال نخفتند و نمک در چشم می کردند بعد ازان جناب
حق سبحانه و تعالی را در خواب دیدند التماس کردند خداوندا ترا به بیداری جستم در خواب دیدم
فرمود مارا در خواب از بیداری یافتی اگر آن بیداری نبودی این خواب ندیدی بعد ازان هر گاه

تشریف بردی بالش زیر سر نهادی و بخفتی و فرمودی بود که دیگر آن خواب باز به بینم و پسری داشتند
که بخط سبز بر سینه ایشان الله نوشته بود در جوانی رباب زدن بیاموخت و آوازی خوش داشتند
و رباب می نواختند و می گریستند شبی رباب زنان بمحله رسیدند عروسی از کنار شوهر برخاست و بنظاره
ایشان آمد مرد بیدار شد زن را ندید برخاست و حال مشاهده کرد و گفت ای پسر هنوز وقت توبه تو
نیست این سخن در دل ایشان کارگر آمد گفت آمد آمد آمد جامه بدرید و رباب بشکست و چهل روز
نخوردید ایشان فرمودند آنچه ما را بچهل سال دادند او را بچهل روز دادند۔

جواهر حضرت خواجه ابوحفص حداد قدس سره اسم مبارک عمر بن سلمه است از قریات
نیشاپور بودند و از محتشمان این طائفه در سنه دو صد و شصت و چهار وفات یافت و بقول
امام عبدالله یافعی در سنه دو صد و شصت و پنجاه۔ مرات الاسرار۔

جواهر از حضرت احمد بن عاصم انطاکی قدس سره از اخلاص پرسیدند فرمود وقتی که عمل
صالح کنی نخواهی که مرا بآن یاد کنند و از برای آن ترا بزرگ دارند و ثواب آن را از غیر حق تعالے
نطلبی و فرمود الصبر من اول الرضا۔ و از محمد بن منصور طوسی پرسیدند از حقیقت فقر فرمود
السکون عند کل عدم والبذل عند کل وجود شیخ ابوسعید خراز فرموده ریاء العارفین خیر من اخلاص المریدین
جنید گفت تصوف آنست که ساعتی بنشینی بی تیمار شیخ الاسلام گفت که بی تیمار چه بود یافت
بی جستن و دیدار بی نگریستن که بیننده در دیدار علت ست۔ جنید گفته استغراق الوجد
فی العلم خیر من استغراق العلم فی الوجد۔

جواهر حضرت خواجه ابوبکر وراق قدس سره اسم مبارک محمد بن عمر حکیم ترمذی ست در اصل از
ترمذ بودند و قبر شریف نیز آنجاست و مرید حضرت خواجه محمد بن علی حکیم ترمذی اند مشائخ حضرت ایشان را
موءدب اولیا خوانند۔ مراۃ الاسرار

جواهر حضرت شیخ فریدالدین عطار نیشاپوری قدسنا الله تعالے بسره المبارک مصدر کرامات
ظاهره و مظهر خارقات باهره بودند و صاحب حقائق و معارف بلند و دقائق و لطائف ارجمند
احوال عظیمه و مقامات جلیله داشتند و افعال خارقه و اشارات سنیه و معانی قدسیه و در بیان
اسرار یگانه بودند و در سوز و گداز شمع زمانه سخن حضرت ایشان را تازیانه اهل سلوک گفته اند
و سبب توبه حضرت ایشان آن بود که روزی درویشی چند بار شیئاً لله گفت آنحضرت متوجه بکار او
نشدند درویش گفت چون خواهی مرد فرمودند چنانکه تو درویش کاسه چوبین که داشت در زیر سر نهاد

واﷲ گفت وجان بجانان داد حضرت ایشان را حال متغیر شد دگان تاراج دادند و بر دست حضرت شیخ رکن الدین اکاف توبه کردند و چند سال در حلقهٔ درویشان حضرت شیخ بودند بعد از ان ابیہ ... رفتند و بسی مردان حضرت حق تعالی را دریافتند آخر خرقه از دست حضرت شیخ مجد الدین بغدادی قدس سره پوشیدند و در بعضی کتب نوشته اند که اویسی بودند و در ملفوظات حضرت مولوی معنوی قدس سره مذکورست که نور حضرت حسین منصور بعد از صد و پنجاه سال بروح حضرت شیخ فریدالدین تجلی کرد و مربی او شد و مولوی معنوی هم بصحبت حضرت ایشان رسیده اند حضرت مولوی معنوی را کتاب اسرارنامه عنایت فرمودند و حضرت مولوی معنوی آنرا باخود میداشتند و در بیان حقائق توحید بحضرت ایشان میکردند در سنه ششصد و بست و هفت که عمر شریف بصد و چهارده سال رسیده شربت شهادت چشیدند و در نفحات ست که قبر شریف در نشاپورست

خواجه ناصرالدین ابویوسف چشتی بن محمد سمعان خرقهٔ ارادت از دست خواجه ابومحمد چشتی پوشیده خواهرزاده خواجه ابومحمد بن احمد چشتی ست مدفن چشت مراوات

جوهر خواجه حاجی شریف زندنی خرقهٔ ارادت از دست خواجه قطب الدین مودود چشتی پوشیده وفات سوم ماه رجب مراة الاسرار

جوهر خواجه ابواحمد ابدال چشتی خرقهٔ ارادت از دست خواجه ابواسحاق چشتی پوشیده در نفحات گوید که ابواحمد ابدال چشتی پسر سلطان فرسنافه ست در سنه خمس و خمسین و ثلثمائة وفات کرد در قصبه چشت که سی کرده از هراة است مدفون گشت - مراة الاسرار

جوهر خواجه محمد چشتی خرقهٔ ارادت از دست پدر خود خواجه ابواحمد چشتی پوشیده در عالم تجرید بودی سالها پهلوی مبارک بر زمین نرسیده - مرات الاسرار

جوهر حضرت خواجه قطب الدین مودود چشتی قدس سره شانی عظیم و مقامات عالی داشتند و شیخ نامدار و عارف محرم اسرار و سر قوم مقربین و ابرار بودند و جمیع مشائخ وقت بر کمالات علم صوری و معنوی او مقر بودند و حلقه بگوش حضرت ایشان بودند در سن هفت سالگی تمام قرآن مجید با قرارت حفظ کرده لقب شریف حضرت ایشان قطب الدین ست و مرید و خلیفه پدر بزرگوار خود حضرت خواجه ناصرالدین ابویوسف چشتی قدس سره هستند چون بسن بست و شش سالگی رسیدند والد بزرگوار حضرت ایشان وفات فرمودند بموجب وصیت پدر قائم مقام حضرت ایشان گشتند و بعد از پنج و شش افطار میکردند و هرچه کردی متوجه بخدمت غریب شدی آنچه هاتف آواز دادی بران کار کردی و هرکه

سه روز در خانقاه شریف حضرت خواجه ماندی یکی از اولیاء حضرت حق تعالی گشتی و هر که مرید حضرت خواجه شدی اول روز حجاب ماسوی الله را برانداختی و از عرش تا فرش انوار تجلیات در نظرش آمدی سماع بسیار می شنیدند و بارها در سماع غائب شدی و بعد از ساعتی حاضر آمدی و در حالت سماع چندان گریستی که سینهٔ مبارک تر شدی و گاه تبسم کردی درویشی سر این دو حالت از حضرت ایشان پرسید فرمودند که این از آثار مشاهدهٔ جلال و جمال ست و پدر بزرگوار حضرت خواجه اسمی که از پیر خود یافته بود حضرت خواجه را عطا فرمودند بجرد که حضرت خواجه آن اسم را یاد گرفت علم لدنی کشاده شد هر علمی که در جهان ست حاصل آمد توریت و انجیل و زبور و قرآن مجید را بیان میفرمود و مدت عمر شریف حضرت ایشان نود و هفت سال بود و بغرهٔ رجب پانصد و بست و هفت هجری وفات فرمودند و بچشت در جوار آبای کرام خود آسوده اند۔

جوهر حضرت خواجه احمد چشتی قدس سره بعد از پدر بزرگوار خود خواجه قطب الدین مودود چشتی بمقام وی نشستند شبی حضرت سرور عالم صلی الله تعالی علیه و آله و صحابه و سلم را در واقعه دیدند آنحضرت فرمودند که ای احمد اگر تو مشتاق ما هستی ما مشتاق توام بامداد بزیارت حرمین شریفین زادهما الله تعالی شرفاً متوجه شدند و شش ماه مجاورت روضهٔ مقدسه کردند پس در سنه پانصد و هفتاد و هفت رحلت فرمود۔ مراة الاسرار

جوهر خواجه عثمان هارونی قدس سره قطب ارشاد امام ارباب طریقت و مقتدای اهل بصیرت بوده از محتشمان این طائفه بوده اند بمقام مشاهده و در جمیع علوم صوری و معنوی بهره تمام داشتند و در ریاضات و مجاهدات بی همتا بودند و در کشف و کرامات و در بیان معنی و حقائق توحید نظیری نداشت خرقهٔ خلافت از دست خواجه شریف زندنی پوشیده مسکن در ملک خراسان ست بقصبهٔ هارون که در نواحی نیشاپور ست و بقولی آنکه هارون در دیار فرغانه از ملک ماوراء النهر ست اکثر اوقات در مسافرت کوشیدی و بغایت تجرید و تفرید بودی و جمیع مشائخ وقت را دریافته و صحبتها داشته و در هر فن منتهی بودند و تصرفی قوی داشتند۔ مراة الاسرار

جوهر جناب مستطاب سر حلقهٔ اقطاب قبلهٔ اولیا کعبهٔ اصفیا سلطان السلاطین قدوة الواصلین زبدة المحققین سید العاشقین سند المعشوقین مرشد الکونین غوث الثقلین محبوب سبحانی محی الدین ابو محمد سید عبد القادر بن ابی صالح جیلانی قدسنا الله تعالی برکتهم و نفعنا الله تعالی محبتهم و رزقنا الاقتداء بسیرتهم محی الدین لقب مبارک ست و ابو محمد کنیت و عبد القادر اسم شریف و جیلان بالکسر نام ملکی ست و قریه ایست نزدیک بغداد شریف آنرا جیل نیز گویند

وآن معرب گیلان ست و مولد شریف آنحضرت حضرت غوث الاعظم در نسب خود سید الطرفین
هستند از طرف والد بزرگوار حسنی ست سلسله بهٰذا سید عبد القادر جیلانی ابن ابو صالح
موسی جنگی دوست ابن سید ابی عبد الله جیلی ابن سید یحیی زاهد ابن سید محمد بن داود ابن سید موسی
ابن عبد الله بن موسی جون ابن سید مورث ابن سید موسی جون ابن سید عبد الله محض ابن
سید حسن مثنی ابن سید امام حسن و از طرف والده شریفه حسینی سلسله بهٰذا
سید عبد القادر جیلانی ابن سیده فاطمه ثانی بنت ابی عبد الله صوفی صومعی بن ابی جمال سید
محمد بن ابی طاہر بن ابی عطا سید عبد الله ابن ابی کمال سید عیسی ابن ابی علاء الدین سید محمد
بن سید امام علی العریضی ابن امام جعفر الصادق ابن امام محمد باقر ابن امام زین العابدین ابن امام حسین
آنحضرت در جیلان به بنسه ابو عبد الله صوفی مشهور بود - اسم شریف والده ماجده آنحضرت
ام الخیر امة الجبار فاطمه بنت ابو عبد الله صومعی - لفظ جون بفتح جیم لقب موسی ست بمعنے
گندم رنگ و ہم بمعنی سرخ رنگ آمده لیکن اینجا بمعنی اول ست زیرا که آنجناب گندم رنگ بودند
لفظ مجل بضم میم و فتح جیم و تشدید لام بمعنی معظم و مکرم که در لقب عبد الله واقع است بنابر بزرگی
نسب از طرفین ست - و لفظ محض بمعنی خالص که در لقب عبد الله واقع است وجهش آنست
که پدرش حسن بن حسن بن علی ست و مادرش فاطمه بنت حسین بن علی ست پس خالص و نجیب
والده ماجده آنحضرت ام الخیر امة الجبار فاطمه بنت ابو عبد الله صومعی قدس سره - والده ایشان در باب
ولایت قدم راسخ داشتند آنحضرت در رمضان شریف هرگز پستان نمی مکید و شیر نمی خوردند یکبار
هلال رمضان بسبب ابر غلیظ بر مردم متواری شد مردم نزد من آمدند و گفتند شب گذشته ماه بنظر نیامده
امروز روزه رمضان ست یا نه گفتم امروز پسرم شیر نمی خورد بعد از آن ظاهر شد که آن روز روز ماه
رمضان بود پس در بلده جیل در آنوقت مشهور شد که دختر عبد الله صومعی فرزندی زاده است که در روز شیر نمی خورد
مولد شریف حضرت محبوب سبحانی جیلان ست شب ماه رمضان در سنه چهار صد و ہفتاد و یک تولد شدند
و در سنه چهار صد و ہشتاد و ہشت بعمر ہژده سالگی در بغداد تشریف ارزانی فرمودند آنحضرت را جیلی گویند
نسبت به جیل بکسر جیم و سکون یاء آخر الحروف و آن بلادی ست متفرقه ورای طبرستان و در قصبه آن
بلاد مولد حضرت شیخ ست و آنرا جیلان نیز گویند و گیل نیز قریه است بر کناره دجله سر راه واسطه
یک روزه راه از بغداد و آنرا جیل بجیم نیز گویند و لهذا گفته می شود گیل العجم و گیل العراق و جیل نیز
قریه است از قریهای مدائن و در روایتی آمده است که جیلانی نسبت بسوی جد شریفش که جیلان بود

و ابو عبد الله صومعی از جمله مشائخ و زهاد و رؤسای کرام جیلان ست صاحب حالات و مقامات
و مصدر خارقات سنیه بود صحبت بسیاری از مشائخ عجم دریافته - آنحضرت نحیف البدن بود یعنی
فربه نبودند و میانه قد و سینه مبارک پهن داشت و ریش مبارک گرامی پهنا بود و باندک طول گندم رنگ
پیوسته ابرو بلند آواز روشن چهره ذی شان و مرتبه و صاحب علم و معرفت در سنه چهار صد و هشتاد
و هشت در بغداد تشریف آورد و کد اجتهاد در تحصیل علم بر میان جان بست و در طلب فروع و
اصول آن بمسارعت پیوست و صحبت فضلا و علما اعلام و مشائخ و ائمه ذوی الاحترام اختیار فرمود
و شغل قرآن مجید در پیش نمود و فقه تحصیل کرد و از کبار محدثین سماع حدیث کرد و علم ادب و فنون
عربیت و آداب عرفا و علم طریقت تحصیل فرمود و خرقه شریفه از دست قاضی ابو سعید مبارک
مخزومی گرفت و در عجم و عراق بصحبت جمیع از اعیان زاهدان و عارفان نشست و اخذ علوم
شرعیه و کسب فنون دینیه نموده که بر جمیع اهل زمان خویش فائق آمد. و نسبت بسائر اقران خود
ممتاز شد و صیت فضل و کمال او تمام اقطار عالم را در گرفت برخی آنحضرت را به ذو البیانین
و اللسانین لقب کردند زیرا که زبان عرب و عجم داشت و بعضی بکریم الجدین و الطرفین وصف
نمود و جماعتی صاحب البرهانین و السلطانین گفتند یعنی برهان ظاهر و باطن و قومی امام الفریقین
و الطریقین خواندند یعنی عرب و عجم و فرقه تسمیه شریفش بذو السراجین و المنهاجین کردند یعنی چراغ
دنیا و آخرت یا شریعت و حقیقت پس مراتب علم او بلند گشت و لشکر شرع با و نصرت گرفت -
در کشف الاثار مذکور ست که از جناب تقدس مآب محبوب سبحانی سید محی الدین ابو محمد سید
عبد القادر جیلانی قدسنا الله تعالی بسره سوال کردند که وجه لقب شریف بمحی الدین چیست
فرمودند بر شخصی بیمار گذر نمودم گفت بنشان مرا پس بنشاندم یکایک بدن او توانا شد
و گفت مرا می شناسی گفتم نه گفت من دینم هلاک شده بودم اکنون جناب حق سبحانه و تعالی
بذات مقدس تو مرا زنده گردانید تو محی الدینی پس از نزد او برخاستم و همینکه بجامع بغداد درآمدم مردی
باستقبال من آمد و نعلین در پیش پای من گذاشت و گفت ای سید محی الدین و هرگاه از نماز
فارغ شدم مردم بر من هجوم آوردند و دست مرا بوسه میدادند و هر یکی می گفت یا محی الدین -
حسن خلق و سخاء نفس و شفقت دل و ایفاء عهد و پیمان و حفظ محبت محبان در ذات
تقدس سمات آنحضرت بود که با کمال وسعت علم و جلالت قدر و علو منزلت بجهت خاطر طفل صغیر
استاده می شد و کبیرا حسن التوقیر می نمود و ابتدا بسلام می کرد و با ضعیفان می نشست و فقیران

تواضع میکرد و بر نخاست بجهت تعظیم علما و اعیان و فرو دنیا مدید روز زیره سلطان - برای قوت مبارکش
گندم از وجه حلال مقرر بود که بعض از یاران وی هر سال آنرا خود می کاشتند و بعض آنها می سائیدند
و بعض ایشان می پختند چهار پنج گرده نان آخر روز پخته پیش آنحضرت می آوردند آنجناب
پاره پاره کرده بحاضران قسمت میکردند و باقی برای خود نگاه میداشت و هدیه قبول می فرمود
و نذر قبول میفرمود و از ان میخورد و غوث الثقلین میفرمایند که بمادر خود گفتم که مرا بخدا ای کریم تسلیم
کن و اذن ده که بجهت تحصیل علم و زیارت صلحا به بغداد روم مادرم بگریست و هشتاد دینار
که پدرم میراث گذاشته بود پیش من نهاد پس چهل دینار حصه برادر گذاشتم و چهل دینار
دیگر مادرم در دلق من زیر بغل بدوخت و وقت رخصت عهد کرد که در هیچ حال بجز صدق بزبان
نیاری و گفت پسرم حسبةً لله ذمه ترا از خود فارغ ساختم در روز قیامت ترا خواهم دید پس همراه قافله
که به بغداد میرفت براه شدم وقتی که از همدان در گذشتیم سواران بر قافله ریختند و غارت کردند اما هیچکدام بحال
من متعرض نشد مگر یک سوار از من پرسید ای فقیر با خود چیزی داری گفتم چهل دینار گفت کجا بگذاشته
گفتم در دلق زیر بغل این سخن باور نکرده و بر استهزا حمل نمود پس سوار دیگر بر من گذشت و با وی نیز
همین مقوله گفته شد پس هر دو سوار این حرف را بسمع سردار خویش رسانیدند سالار که بر سر پشته
اموال قافله را قسمت می نمود مرا نزد خود طلبید و گفت ای فقیر چیزی با خود داری گفتم چهل دینار
گفت کجاست گفتم در دلق من زیر بغل دوخته شده است پس دلق از من بگرفت و بغل آنرا بشگافت
همان چهل دینار یافت گفت ای فقیر اعتراف بهر چه کردی و باعث اقرار چه بود گفتم با مادر خویش
عهد کرده ام که در هیچ حال جز براستی نگویم پس چگونه از ان عهد تخلف نمایم مقدم را از شنیدن این
حروف بگریه در آمد و گفت ای عزیز تو از عهد مادر باز نمیگردی مدتهاست که ما از عهد پروردگار بگشته ایم
پس بر دست من توبه کرد یارانش بدیدن این حال گفتند ای سالار پیش ازین در قطع طریق پیشوای
ما بودی اکنون در توبه نیز مقتدای ما باشی پس همه ها توبه کردند و آنچه از قافله غارت کرده بودند
همه را بمالکان باز دادند اول جماعت که بر دست من توبه کردند آن بود - پانصد هزار از یهود و
نصاری بر دست آنحضرت مسلمان شدند و صد هزار از عیاران و سرکشان و فساقان بر دست آنحضرت
تائب گشتند و مشائخ زیاده از صد هزار - روز جمعه که بمسجد جامع تشریف می بردند مردم بازارها استاده
می شدند و بجهت رفع حوائج خود ها التماس میکردند و ذات شریفش را بحضرت خداوندی وسیله می گرفتند
شیخ ابوسعید قیلوی قدس سره میفرمایند که در مجلس سید عبد القادر رسول خدا را مکرر دیدم و دیگر

انبیا را و وقت وعظ ارواح انبیا میان زمین و آسمان مانند باد جولان می نمودند و دیدم فرشتگان را
که فرقه فرقه آنجا حاضر می شدند و طائفه جنیان و رجال الغیب نیز مشاهده می گشتند و خضر نیز التزام حضور
محفل عالی داشت پس سبب التزام از و پرسیدم گفت کسی که خواهان فلاح باشد التزام این مجلس نماید ـ
و در مجالس صلحا و جن نیز ذکر شریف ایشان واقع شد بلکه جماعت از جنیان
به بیعت بر دست شریف ایشان اسلام آوردند و توبه نمودند و آنحضرت را مقام فردیت
حاصل شد بجهت اظهار آن مقام مامور شد بگفتن این کلمه و مقام فردیت اگرچه دیگران را
حاصل بود لیکن مامور نشد باظهار این مرتبه و همه اولیای عظام که گردن خود را منحنی ساختند
بجهت امر الهی بود مثل سجده فرشتگان مر آدم را و بجانب خلیفه وقت رقعه می نوشت عبد القادر
ترا چنین میفرماید و امرش بر تو نافذ ست و فرمانبرداریش بر ذمه تست واجب و دست پیشوای تو
و حجت آلهی بر ذمه تو و چون رقعه شریف بخلیفه میرسید بوسه می داد و میگفت انچه حضرت
شیخ نوشته است حق ست ــ در فوائد الفواد مذکور ست که مردی در خانقاه شریف جناب
تجلی مآب سر حلقه اقطاب راس الاولیا تاج الاصفیا محبوب سبحانی شیخ محی الدین ابو محمد سید
عبد القادر جیلانی نفعنا الله تعالی بمحبتهم و رزقنا الاقتدا بسیرتهم در آمد یکی را دید بر در خانقاه
افتاده و دست و پای او شکسته آنمرد پیش آنحضرت رفت و حکایت آن افتاده التماس نمود فرمودند
که او یکی از ابدالان ست و دوش با دو یار دیگر بحکم طیرانی که ایشان راست در هوا می پریدند چون بر
سر خانقاه ما رسیدند یک یار او از خانقاه منحرف شد و بر طریق ادب جانب راست شده گذشت
و یار دیگر او نیز از خانقاه جانب چپ شده گذشت این خواست که بے ادب وار از بالای خانقاه
بگذرد بیفتاد ــ

جواهر شیخ نور الدین علی بن یوسف بن جریر معضاد بن فضل شافعی لغوی نحوی مجاور حرمین الشریفین
که از مریدان مرید شیخ ابن فائده اوانی بوده در کتاب بهجت الاسرار باسناد مشائخ عظام
میفرماید که شیخ ابو بکر بن هوار در مجلسی که حضور یاران خود ذکر احوال اولیای نمود فرمود در
عراق مردی از عجم ظاهر خواهد شد عالی مرتبه نزد خدا و خلق و نام مبارک وی عبد القادر است
مسکنش بغداد متکلم شود باین کلام قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و همه اولیای عصرش
منقاد وی شوند او یگانه وقت خواهد شد و میفرماید که شیخ ابو محمد عبد الله بن علی بن موسی جونی
ملقب بجنی قدس سره میفرمود شاهدی میدهم بر آنمعنی که در زمین عجم پیدا خواهد شد مردی صاحب کرامات

عظیمه و قبول تام نزد کافه انام خواهد گفت قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و جمیع اولیای
وقت گردنهای خود را از زیر پای مبارکش نهند. و زمانه بوجود شریفش مشرف گردد و بنیدگان حال
باکمالش بانواع انتفاع بهره مند شوند و میفرمایند که چون شیخ عبد القادر وقت شباب در شهر بغداد
در قلمینانه بخدمت تاج العارفین شیخ ابو الوفا تشریف می آورد بمجرد دیدنش بر می خاست
و به حضار مجلس خطاب میکرد برخیزید برای ولی خدا و گاه بجهت استقبال او قدمی چند پیش رفت
و ملاقات می نمود و همواره تاکید می فرمود بجهت تعظیم وی رضی الله عنه هر کسی را که تقصیر می کرد
در تعظیم وی هرگاه اینهمه اهتمام بشان شریفش بر مردم ظاهر شد یاران تاج العارفین از وجه
آن سوال کردند گفت مر این جوان را عروجی ست مقرری هرگاه وقت آن رسد همه خاص و عام
محتاج او شوند و گویا که می بینم او را میفرماید در شهر بغداد علی رؤس الاشهاد قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله پس اولیای زمانه گردنهای خود زیر پای او میگذارند زیرا که وی قطب همه خواهد بود
پس هر که دریابد آن وقت را لازم گیرد خدمتش را و میفرمایند که سوال کرده شد از شیخ عقیل که قطب
این وقت کدام ست فرمود که قطب این زمان در مکه مختفی ست کسی وی را نمی شناسد مگر اولیای
کمل و نزدیک ست که مردی عجمی شریف النسب در عراق ظهور کند و مردم بسیار از وی مستفید شوند
در بغداد و کرامات او آشکارا شود بر خاص و عام و آن قطب وقت خود باشد متکلم شود باین کلام
قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله پس اولیای زمانه گردنهای خود را زیر قدمش نهند و اگر دریابم
من آن زمانه را من نیز چنان کنم و آن مردیست هر که کرامات او را تصدیق خواهد کرد نفع عظیم خواهد داشت
و میفرمایند که روزی از جماعت درویشان بخدمت علی بن وهب قدس سره رسیدند شیخ پرسید از کجا
می آیید درویشان گفتند از عجم فرمودند از کدام شهر عرض کردند از جیلان فرمودند مقرر کرده است
خدا تعالی که روشن گرداند خدا تعالی عالم را بظهور شخصی از شما قرب و منزلت داشته باشد بوی عز اسمه
نامش عبد القادر خواهد بود مولدش عراق متکلم خواهد شد در بغداد باین قول قدمی هذه علی رقبة
کل ولی الله و همه اولیای زمانه اعتراف نمایند بفضل وی رضی الله عنه و میفرمایند که شیخ ابو النجیب
عبد القاهر سهروردی قدس سره فرمود که شیخ عبد القادر روزی در صحبت شیخ حماد دباس قدس سره
بدو زانوی ادب نشسته بودند بعد برخاستن شنیدم شیخ حماد را که میفرمود مر این عجمی را قدمی
خواهد بود که بالای گردن اولیاء زمانه او نهاده شود و مامور شود از جناب حق سبحانه و تعالی
که بگوید قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و بمجرد گفتن این قول رقاب اولیای عصر

در زیر اقدامش گذاشته آید و میفرماید که فرمود شیخ ابو العلاء بن عبد الوہاب و شیخ ابو الفتح نصر بن
رضوان بن مروان دارانی فردوسی حنبلی مقری که خبر داد مرا ابو سعید عبد اللہ بن محمد بن ہبة اللہ
بن علی بن مطہر بن اسبے عصرون تمیمی شافعی باینکه در عنفوان شباب بشهر بغداد جہت طلب علم
در آمدم و در اشتغال علوم و زیارت صلحا ابن سقا را رفیق خود داشتم دران زمان عزیزے
بود ملقب بغوث بعض اوقات از نظر مردم مختفی می شد و بار احیان ظاہر می گشت پس من
و ابن سقا و شیخ عبد القادر جیلی قصد زیارت آن غوث نمودیم و در اثناء راه ابن سقا گفت
از غوث مسئله می پرسم که از جواب آن عاجز آید این سخن بر زبان راند که از وی مسئله می پرسم
ببینم که چه میفرماید شیخ عبد القادر گفت پناه میخواہم خدا را ازینکه سوء ادب نمایم و در پیشگاه قدس وی
بسوالات پیش آییم بلکه انتظار برکات انفاس شریفش دارم و ہرگاه ما ہر سه در مکان آن غوث رسیدیم
ایشان را نیافتیم ساعتی انتظار نمودیم ناگاه دیدیم که بمکان خود نشسته اند بطرف ابن سقا
نگاه غضب آلود کرده فرمودند که افسوس ست مر ترا ای ابن سقا از من سوال خواہی کرد
مسئله که از جواب آن عاجز آیم مسئله که در خاطر داری اینست و جوابش چنین حیف که نار کفر در
تو شعله میزند پس از ان بمن خطاب کرد ای عبد اللہ از من سوال میکنی مسئله و میخواہی که جواب
آن از من شنوی مسئله مخطوره تو اینست و جوابش چنین جزاء سوء ادب تو ہمین است
که ترا غریق دنیای دنی ساختم پس تر توجه بشیخ عبد القادر نمود و اکرام کرد و نزد خود نشاند و گفت
بحسن ادب تو خدا و رسول از تو راضی شد و چنانستی که می بینم ترا در بغداد بالای کرسی بر ملا متکلم
باین کلام قدمی ہذه علی رقبة کل ولی اللہ و گویا می بینم که ہمه اولیا گردنہاے خود را زیر
قدم تو نہاده اند پس آن غوث از نظر ما غائب شد من بعد ہیچکس او را ندید و آنچه خبر داده بود
ہمچنان بظہور آمد امارات قطبیت شیخ عبد القادر آناً فاناً افزودن شد بحدیکه خاص و عام
بفضل وی مقر گشتند و بکلام مذکور متکلم گردید و ابن سقا بفضیلت علوم ظاہری شہره آفاق
گشت و بحسن تقریر و قوت تحریر بر علمای زمانه غالب آمد ہیچکس در ہیچ علم در مناظره با وی برابر نشد
خلیفه وقت او را طلب داشته ایلچی خود کرده بطرف ملک روم فرستاد بادشاه روم بفصاحت
و بلاغت و جامعیت او متعجب شده ہمه علماے نصاری را حاضر گردانید و مناظره با او در میان
آورد عاقبت ہمه را ساکت گردانید درین اثنا بحکم قضا دختر زیبا از ان ملک روم بنظر ابن سقا
در آمد عاشق او شد و در پیشگاه ملک خطبه نکاح او نمود بادشاه گفت اگر دین نصاری قبول کنی

و نصرانی شوهی چنان کنم ابن سقا دین نصاری قبول کرد و دختر پادشاه را در نکاح خود در آورد پس یاد کرد کلام غوث را و دانست که بلای همان سو ادب ست و بعد ة تمند بدمشق درآمدم سلطان نورالدین شهید بزبردستی مرا متولی اوقاف گردانید دنیا بمرتبه کمال بمن رو آورد قول غوث را درحق خود مطابق یافتم ومخفی نماند که صاحب بهجة الاسرار بسند متصل میفرماید که بسیاری از مشائخ عراق در مجلس قول شریف حاضر بودند مانند شیخ علی بن هیتی و شیخ بقا بن بطو و ابو سعید قیلوی و شیخ موسی بن ماهین زولی و شیخ ابو النجیب عبد القاهر بن عبد الله سهروردی و شیخ ابو الکرم و شیخ ابو العباس احمد بن علی جوسقی صرصری و شیخ ماجد کردی و شیخ ابو الحکم ابراهیم بن دینار نهروانی و شیخ ابو عمر عثمان بن مرزوق قرشی و شیخ مکارم اکبر و شیخ مطر و شیخ جاکیر و شیخ خلیفه بن موسی اکبر و شیخ صدقه بن محمد بغدادی و شیخ یحیی بن محمد دوری مرتعش و شیخ ضیاء الدین ابراهیم بن ابو عبد الله بن علی جونی و شیخ ابو عبد الله بن محمد ربانی قزوینی که این همه بزرگان همان روز در بغداد تشریف آوردند و شیخ ابو عمر عثمان بن مرزوق بطایحی و شیخ قضیب البان موصلی و شیخ ابو العباس احمد بقلی مشهور بیمانی و شیخ ابو العباس احمد بن علی مغربی و شیخ عبد الله محمد بن احمد مشهور بخاص و شیخ ابو عمر و عثمان بن احمد عراقی مشهور بشکوکی که ایشان را از رجال الغیب می شمردند و شیخ سلطان بن احمد مزین و شیخ ابو بکر بن عبد الحمید سمنانی مشهور بختیاری و شیخ ابو العباس احمد بن استاد و شیخ ابو محمد بن عیسی مشهور بکوسج و شیخ مبارک بن علی جمیلی و شیخ ابو البرکات بن معدان عراقی و شیخ عبد القادر بن حسن بغدادی و شیخ ابو المسعود احمد بن ابو بکر حریمی عطاری و شیخ ابو عبد الله محمد بن ابو المعالی بن فائده اوانی و شیخ ابو القاسم عمر بن مسعود بزار و شیخ شهاب الدین عمر بن محمد سهروردی و شیخ ابو الثنا محمود بن عثمان نقال و شیخ ابو حفص عمر بن ابو نصر غزال و شیخ ابو محمد حسن فارسی پسر بغدادی و شیخ ابو محمد علی بن ادریس یعقوبی و شیخ ابو حفص عمر کیمانی و شیخ عباد بواب و شیخ مظفر جمال و شیخ ابو بکر حمامی مشهور مزین و شیخ جمیل و شیخ ابو عمر عثمان و شیخ ابو الحسن جوسقی مشهور بابی عرجا و شیخ ابو محمد عبد الحق حریمی و قاضی ابو یعلی محمد بن محمد قرا و غیر آنها رضی الله تعالی عنهم حضرت شیخ عبد القادر بتوجه قلب از راه صحوه از راه گذر غفلت بحضور جماعت مذکورین میفرمود قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله پس شیخ علی بن هیتی بر زینه کرسی بر رفت و قدم شریفش بر گردن خود نهاد

وهم حضار مجلس چنین کردند وهم بسند متصل مذکور است هرگاه که این مقوله شریفه از زبان گوهرفشان
صادر شد در آن وقت تجلی خاص پروردگار بر دل مبارک ایشان ظهور داشت و از جناب مقدس
حضرت رسالت خلعتی خاص بر دست ملائکه مقربین بجهت ایشان رسید و پوشانید خلعت مذکور
بحضور جمیع اولیاء متقدمین و متاخرین بعضی بارواح و جمعی باجساد و همه فرشتگان و رجال الغیب
صف کشیده بودند در دم آنجا یکدیگر ستر کردند اقوام را و ولی بر روی زمین نماند مگر منحنی ساخت گردن خود را

جواهر در کشف الآثار مذکور است بسند متصل که حضرت محبوب سبحانی میفرمودند که در حالت سیاحی
بر قدم تجرید بیست و پنج سال در صحراها و ویرانهای عراق بعبادت مشغول بودم و چهل سال نماز صبح را
بوضوء عشا گذاردم و بیست و پنج سال بعد فراغ از نماز عشا بر یک پا استادم و دست خود را در میخی
که در دیوار محکم ساخته بودم می آویختم تا خواب غلبه نکند و شروع بتلاوت قرآن مجید می نمودم
تا وقت صبح ختم کلام الله می کردم و در زمین حرم ببندی پانزده سال اقامت نمودم بنا بر آن آن برج
به برج عجمی ملقب گردید آنجا با جناب خداوند تعالی عهد کردم که چیزی نخورم تا آنکه خورانده نشوم و نیاشامم تا آنکه آشامیده نشوم
پس چهل روز بر من گذشت که هیچ نخوردم و نیاشامیدم بعد اربعین مردی با خود طعام آورد و پیش من بگذاشت و از
نظر غائب شد از سینه خود آوازی شنیدم که کسی فریاد از گرسنگی میکند التفات ننمودم درین اثنا شیخ ابوسعید مخزومی آواز مذکور
شنیده بر من آمد پرسید یا عبدالقادر چه آوازیست گفتم این اضطراب نفس است لیکن روح با طمینان و وقار
با مولای خود است شیخ گفت بیا همراه من در خانه بدل گفتم از اینجا بی امر الهی بر نمی آیم درین حال خضر
در رسید و گفت برخیز و بخانه ابوسعید مخزومی در آ روانه گشتم دیدم شیخ ابوسعید بر سر دروازه خود ایستاده
انتظار من میکشید مرا در خانه برد و آنجا طعام مهیا داشت بدست خود مرا سیر خورانید و خرقه بمن پوشانید
و چندی بخدمتش مشغول ماندم و پیش ازین واقعه در حالت سیاحی شخصی بر من نازل شد و گفت
آیا رغبت صحبت داری گفتم آری گفت اینجا بنشین تا که معاودت کنم پس یکسال غائب بود
بعد از آن تشریف آورد و ساعتی با من نشست و باز وقت رفتن فرمود که اینجا را مگذار تا من
نیایم پس سال دیگر گذشت و در همان مکان پیش من آمد و لحظه صحبت داشت و وداع شد و گفت
زنهار از اینجا نخواهی رفت پس بعد سال تمام معاودت فرمود و قرص نان و قدح شیر با خود آورد
و گفت من خضرم بموجب حکم جناب الهی همراه تو میخورم پس باهم تناول کردیم بعد از آن گفت برخیز
و در بغداد در آ پس همراه خضر داخل بغداد شدم مردم از آن حضرت پرسیدند که تا سه سال وجه قوت
مبارک از کجا بود فرمودند آنچه مردم ناکاره دانسته بر زمین می انداختند آنرا برداشته قوت می کردم

جوہر جناب مستطاب متصرف فی الکونین غوث الثقلین ہمیشہ نماز صبح را بوضوء عشا میگذاردے و ہرگاہ وضوء می شکست ہمان ساعت راست میکرد و دو رکعت نفل می نمود و بعد از فراغ عشا بخلوت می نشست و ہیچکدام را مجال آن نبود که آنجا رود و اول شب نماز کم میخواندند تا گذشتن ثلث اول شب ذکر این اسمای نمود المحیط العالم الرب الشہید الحسیب الفعّال الخلاق الخالق البارے المصور و در اثنا ذکر گاہی لاغر می گشت و گاہی فربہ و برخی در ہوا می پرید بحدیکہ از نظر غائب می شد بعد ازان بر دو پا می استاد و نماز می گذارد و تلاوت قرآن می نمود تا ثلث دوم تمام می شد و بود آنحضرت که طول میکرد در سجدہ و می چسپانید روی خود را بزمین پس متوجہ بقبلہ می نشست و مراقبہ و مشاہدہ می نمود تا نزدیک طلوع صبح صادق پستر بدعا و زاری و تذلل مشغول می ماند و درین حال نور حضرت ذو الجلال سر و پای او در میگرفت بحدی که از نظر غائب می گشت و دیدہ ہا از دیدنش خیرگی می نمود و آواز می رسید کسی میگوید السلام علیکم و آنحضرت می گفت وعلیکم السلام بعد ازان بجہت نماز صبح بیرون تشریف می آوردند چنین مذکورست در بہجت الاسرار۔ بعد از نماز عشا شب شنبہ ہشتم یا نہم ماہ ربیع الآخر سنہ پانصد و شصت و یک ہجری وفات یافت پس مدت عمر شریف بنا بر اختلاف در سن ولادت یا نود سال و ہفت ماہ و نہ روز یا ہشتاد و نہ سال و ہفت ماہ و نہ روز ست و بعضی یازدہم ربیع الآخر و بقولے سیزدہم و بروایتی ہفدہم گفتہ چنانچہ در بغداد شریف روز عرس شریف ہفدہم ربیع الثانی و در ہندوستان یازدہم ماہ مذکورست ـ جناب حق سبحانہ و تعالی با آنحضرت وعدہ کردہ است ہر کہ ببغداد در آید و زیارتش بکند مسلوب الحال گردد از آنحضرت پرسیدند از سال مولد شریف فرمودند کہ بتحقیق یاد ندارم لیکن در بغداد سنہ وفات رزق اللہ تمیمی واخل شدم و عمر م دران اوان ہژدہ سال بود و وفات ابو محمد رزق اللہ تمیمی بن عبد الوہاب بن عبد العزیز بن حارث بن اسد در سنہ چہار صد و ہشتاد و ہشت ست پس

سال تولد آنجناب باین حساب چہار صد و ہفتاد می شود ـ کشف الآثار۔

جوہر در بہجت الاسرار مذکورست کہ حضرت غوث الثقلین در مدرسہ شریفہ مشغول بوعظ بودند کہ باران شدید اقطار عالم را محیط شد و بر اہل مجلس تفرقہ نمود آنحضرت رو بآسمان کرد و گفت من جمع می کنم و تو پراگندہ می سازی بمجرد فرمودن باران از سر مجلس وعظ منقطع گردید و ہمہ جا می بارید و در بعض سالہا آب دجلہ طغیانی نمود بحدی که نزدیک بود کہ بغداد غرق شود پس ساکنان شہر در پیشگاہ اقدس حضرت شیخ محی الدین استغاثہ نمودند پس آنجناب نیزہ بدست مبارک خود

گرفته بر سر دجله تشریف آورده و بر کنارهٔ آن بر منتهای آب نیزه بزد و فرمود تا همین جا باش پس همان وقت
آب کم شد و بر حالت اصلی عود نمود - هرگاه جمله اطبا در علاج مریضی بعجز و قصور اعتراف می نمودند آنرا
در پیشگاه مقدس آنحضرت حاضر می کردند آنجناب دست مبارک بر بدنش می مالید و دعا میکرد فی الفور
بیمار بصحت بدن از پیشگاه بعافیت بخانهٔ خویش مراجعت می نمود فرشتگان آسمان با آنحضرت در مقام مراقبه
آنحضرت عهد گرفته از اولیاء عصر خود که بے اذن شریف او تصرف در باطن و ظاهر هیچکس ننمایند
آنحضرت کسی ست که مراد است کلام در حضرت قدس باذن الله تعالی و آنجناب از جمله آنست
که تصرف می کنند در اکوان بعد موت چنانچه می نمودند در اعیان پیش از موت خود —
بدانکه حضرت محبوب سبحانی قدسنا الله تعالی بسره العزیز کفیل گشته اند برای مریدان
خویش تا روز قیامت که هیچکدام یکی از انها نمیرد مگر بر توبه و از جناب عزت در حق آنحضرت بشارت است
که مریدان ایشان و مریدان مریدان ایشان تا هفت واسطه داخل بهشت شوند مقصود آنست
که مریدان ایشان بلا واسطه و بواسطه تا روز قیامت داخل شوند و حضرت محبوب سبحانی میفرمایند
که من کفیل و ضامنم برای مریدان خود تا هفت واسطه اگر بحال مرید من نقصانی در مشرق راه یابد
من در مغرب بجبر نقصان او کنم و از جانب پروردگار خود مامورم باینکه مریدان خود را از روی حال
و مرتبه نگاهبانی می کنم و حافظ باشم پس خوشی باد مر کسی را که دیده است مرا یا دیده است کسی را که
او دیده است مرا یا دیده است کسی را که دیده است آن کس را که دیده است بیننده مرا و افسوس است
کسی که نه دیده است مرا - و فرمودند محبوب سبحانی که نامهٔ طویل بقدر مد نظر بمن عطا شد و در ان نامه
نامهاے مریدان و منتسبان من تا روز قیامت ثبت کرده بود و فرمان آمد که همه را بواسطهٔ تو
بخشیدم و مالک که دربان دوزخ ست از وی پرسیدم هیچ یکے از یاران من اینجا داخل ست گفت قسم
بعزت خداوند که دست من بمریدان تو هرگز نمی رسد و میان من و مریدانت بعد زمین و آسمانست
اگر مرید من جید نباشد من جیدم قسم بخداوندی خدا که هرگز از پیشگاه عزت جدا نشوم تا آنکه مرا با همه
مریدان به بهشت نفرستند - و فرمودند هر که بمن منتسب شود حق تعالی قبول فرماید توبهٔ او را هر چند بر سبیل
مکروه باشد از جملهٔ اصحاب من ست حق تعالی وعده کرده است که اصحاب ترا و محبان ترا و اهل مذهب
ترا داخل بهشت گردانم و فرمودند هر مسلمان که بر مدرسهٔ من عبور نماید روز قیامت در عذابش تخفیف کرده شود
جوهر در کشف الآثار منقول ست از شیخ محمد بن ابو الفتح هروی سیاح که فرمود روزی در
خدمت شریف حضرت محبوب سبحانی استاده بودم که ناگاه [illegible] آب [illegible]

برزمین انداختم و ازین حرکت نهایت خجالت کشیدم حضرت محبوب سبحانی فرمودند ای محمد ترا باک نیست
من بعد این حاجت بشری از تو مندفع گردید پس هشتاد و سه سال گذشت که حاجت تغوط کردن یا بینی
فشردن همین عارض نگشت و اول کسی که خلعت خادمیت آنجناب در بر پوشیده آنحضرت بود

جوهر در کشف الاشارت روزی زنی بجناب محبوب سبحانی پسر خود را همراه آمد و عرض نمود
که این پسر را سخت تعلق و نهایت شیفتگی با آنجناب ست آنجناب پسر را بمجاهده و سلوک طریق سلف
مشغول نمود بعد چندی مادرش برای دیدن پسر آمد دید که نان جو می خورد و نهایت لاغر شده پس
با آنجناب آمد دید همین زمان از تناول طعام فارغ شدند و استخوانهای ماکیان بر طبق موجود ست
زن فریاد بر آورد آنجناب دست مبارک بر استخوانها نهادند و فرمود برخیز پس ماکیان برخاست و آواز
کرد پس زن را فرمود هرگاه پسر تو باین مرتبه رسد هرچه خورد مضایقه نیست روزی غلیوازی بالای
مجلس شریف می پرید و با آواز سخت فریاد می نمود چنانچه موجب تشویش جمیع حاضران مجلس عالی
گردید فرمود ای باد سر این غلیواز جدا کن پس سرش در گوشه مجلس بیفتاد و بدنش در گوشه دیگر
پس آنجناب از کرسی فرود آمدند و غلیواز مرده را بدست مبارک گرفت و گفت بسم الله الرحمن الرحیم
غلیواز زنده گشت —

جوهر حضرت باعظمت خواجه خواجگان وارث الانبیا والمرسلین نائب رسول الله فی الهند
خواجه معین الحق والشرع والدین حسن سنجری قدسنا الله تعالی ببرکتهم حضرت سلطان المشائخ
می فرمودند چون حضرت خواجه در اجمیر شریف تشریف آوردند پتهورا مالک ملک هند در اجمیر شریف
بود چون حضرت خواجه در اجمیر شریف سکونت ساخت پتهورا و مقربان او را دشوار آمد چون عظمت
و کرامت حضرت خواجه معاینه کردند مجال دم زدن نبود مسلمانی بود از پیوستگان حضرت خواجه پتهورا آن
مسلمان را ایذا رسانیدن گرفت آن مسلمان بخدمت حضرت خواجه التجا کرد حضرت خواجه
درباب او بر پتهورا شفاعت سخنی گفت پتهورا فرمان حضرت خواجه قبول نکرد چون این سخن بسمع
مبارک حضرت خواجه رسانیدند بر لفظ مبارک رفت که پتهورا زنده گرفتیم و دادیم بلشکر اسلام همدران ایام
لشکر سلطان معز الدین سام انغربتین رسید و پتهورا مقابل لشکر اسلام شد و بدست سلطان زنده افتاد
در مملکت هندوستان همه کافران دعوی انا ربکم الاعلی می کردند بوصول قدم مبارک حضرت خواجه
ظلمت این دیار بنور اسلام روشن و منور گشت آنجا که بود نعره و فریاد مشرکان اکنون خروش
نعره الله اکبر است و ران شب که حضرت خواجه نقل کرده اند فرمودند بتبرک حضرت سید عالم

صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم را در خواب دید کہ میفرمودند دوست خدا تعالی معین سنجری خواہد آمد باستقبال او آمدہ ام وچون حضرت خواجہ نقل فرمودند در پیشانی مبارک نبشتہ پیدا شد حبیب اللہ مات فی حب اللہ ونقل حضرت خواجہ وروضہ متبرکہ در اجمیر شریف ست وخاک پاک مزار حضرت خواجہ دوائے دل دردمندان ست - حضرت خواجہ خواجگان معین الحق والدین حسن سنجری قدس اللہ تعالی سرہم می فرمودند کہ علامت شناختن حق تعالے گریختن از خلق است وخاموش بودن در معرفت ومی فرمودند کہ چون ما از پوست بیرون آمدیم ونگاہ کردیم عاشق ومعشوق وعشق یکی دیدیم یعنی در عالم ہمہ یکیست ومیفرمودند کہ حاجیان بقالب گرد خانہ کعبہ طواف کنند فاما عارفان بقلوب گرد عرش وحجاب عظمت طواف کنند ولقا خواہند ومی فرمودند مدتے گرد خانہ کعبہ طواف کردم فاما این زمان خانہ کعبہ گرد من طواف می کند ومیفرمودند کہ مرید مستحق اسم فقر وقتی گردد کہ در عالم فانی باقی بماند پرسیدند کہ مرید تائب کے گردد فرمودند آن زمان کہ فرشتہ زلت بست سال بروہیچ گناہی ننویسد ومیفرمودند کہ نشان اہل محبت آنکہ مطیع باشی وبترسی کہ نباید کہ براند ومیفرمودند کہ علامت شقاوت آنکہ معصیت کنی وامید داری کہ مقبول خواہم شد ومیفرمودند ہر کہ این سہ خصلت باشد در حقیقت بدان کہ خدا تعالے او را دوست میدارد اول سخاوتے چون سخاوت دریا دوم شفقتی چون شفقت آفتاب سوم تواضعی چون تواضع زمین ومیفرمودند کہ متوکل بحقیقت آنست کہ رنج ومحنت خود را از خلق برگیرد

جواہر حضرت شیخ سیف الدین باخرزی قدس سرہ محبوب ترین خلفاء حضرت شیخ نجم الدین کبری بودند اکثر بسماع مشغول بودی صاحب نفحات قدس سرہ فرمود کہ حضرت ایشان بعد تحصیل وتکمیل علوم بخدمت شیخ نجم الدین کبری آمدہ تربیت یافت ودر اوائل حضرت شیخ ایشان را بخلوت می نشاند در اربعین دوم بر در خلوت وی آمد واز انگشت مبارک خود در خلوت وی را بزد وآواز داد کہ ای سیف الدین بیت ہم عاشق مرا غم ساز وار است کو معشوق ترا با غم چکار است + برخیز وبیرون آی آنگاہ دست وی را گرفت وی را از خلوت بیرون آورد وبطرف بخارا روانہ گردانید وی صاحب ولایت آن دیار بود امام عبد اللہ یافعی گفت کہ روزی حضرت شیخ با اصحاب در سماع مشغول بود کہ قاضی صدر الشریعت قاضی شہر بخارا کہ بر سماع شیخ انکار داشت چوب در دست گرفتہ بمنزل شیخ درآمد شیخ بقوال اشارت فرمود ہمہ ساکت شدند لیکن آلات سماع چون دف ونی نغمات بی حد معنی از انہا پیدا شد قاضی با اصحاب خود بدست شیخ توبہ کردند پاسے از شب گذشتہ بود کہ بزرگی صوفی پوشیدہ وسیب بدست گرفتہ

بیا مردی برزمین آورده سیب بدست شیخ داد و آنرا بو کرده جان بجانان تسلیم نمود ؎

در کوی تو عاشقان چنان جان بدهند ۔ کانجا ملک الموت نگنجد هرگز ۔ آرامگاه بخارا ۔ مراة الاسرار

جوہر خواجه قطب الدین بختیار کاکی قدس الله سره ابن کمال الدین احمد بن موسے

قدس الله سرهما ۔ اوش قصبه ایست در ماوراء النهر و بعضی گویند که اوش در دیار فرغانه است و القاب وی کاکی و بختیار بود وی مرید و اعظم خلیفه خواجه بزرگ معین الحق والدین چشتی ست رحمة الله علیه وی قطب عالم و پیشوای بنی آدم بود در مقام ترک و تجرید قدمی راسخ داشت و در ریاضات و مجاهدات بی نظیر وقت بود و در بیان نکات حقائق و توحید همتا نداشت و در استغراق فنای احدیت میان مشائخ کبار ممتاز بود و در سیر العارفین می آرد که خواجه قطب الاسلام در قصبه اوش متولد گشت یکنیم ساله بود که پدرش خواجه کمال الدین احمد از سر در گذشت مادرے صالحه پاک دامن داشت که پرورش می نمود چون قریب پنج سالگی رسید با بر همسایه پیش معلمے فرستاد درمیان راه پیری نورانی باوی ملحق گشت و از کمال شفقت و مهربانی دست خواجه قطب الاسلام بگرفت و پیش شیخ ابا حفص معلم برد که وی بکمالات انسانی آراسته بود و باوی گفت که این کودک را نیک تعلیم کن که یکے از اولیاے کبار گردد و در زمره مشائخ نامدار مشهور شود شیخ ابا حفص بدل و جان قبول نمود چون آن پیر رفت معلم مذکور با خواجه پرسید که این پیر را می شناسی گفت نی فرمود این خضر علیه السلام است که تعلیم ترا بمن حواله نمود شیخ نصیر الدین محمود اودهی قدس سره در خیر المجالس میفرمایند که از برکت صحبت مولانا ابا حفص رحمة الله علیه خواجه قطب الدین را ابسی تهذیب اخلاق ظاهر و باطن و آداب شریعت و طریقت بحصول انجامید و به معاملات دینی و حالات یقینی ظاهر و باطن او آراسته گشت چنانکه یک ساعت از ریاضات و مجاهدات نیاسودی و شبانروزے دو بست و پنجاه رکعت نماز بنیاز میگذاردے و پیوسته بحق تعالی مشغول بودی بعد ازان در شهر بغداد به صحبت امام ابو لیث سمرقندی حضور شیخ شهاب الدین سهروردی و شیخ اوحد الدین کرمانی و شیخ برهان الدین چشتی و شیخ محمد صفاهانی بشرف ارادت خواجه بزرگ معین الحق والدین چشتی قدس سره فائز گردیده و بسبب کمال مهربانی و تلطف خواجه بزرگ در اندک ایام سیر و سلوک را تمام کرده بمقام ارشاد رسید و از شرف خرقه خلافت خواجه بزرگ بهره مند گشت چنانچه در اکثر کتب این سلسله ذکر افتاده است که خواجه قطب الاسلام هژده ساله بود که بشرف ارادت خواجه بزرگ در آمد و در سن بست سالگی مریدان

صادق الاخلاص را تربیت کما ینبغی می نمود در سیر الاولیاء از سلطان المشائخ نقل می کند که خواجه
قطب الاسلام وقت خفتن هر شب سه هزار بار صلوٰة گفتی بعد از ان خواب کردی چون در اواخر
متاهل گشت بسبب تزویج سه شب صلوٰة نه گفت یکی از مریدان وی احمد رئیس نام حضرت رسالت پناه
صلی الله تعالیٰ علیه وآله واصحابه وسلم را بخواب دید فرمود سلام من به بختیار کاکی برسان و بگو که
هر شب تحفه که بر من میفرستادی میرسید این سه شب ست که نمی رسد چون وی از خواب بیدار شد
پیغام بخواجه رسانید خواجه قطب الاسلام همان شب ان زنی که خواسته بود پیش طلبیده و
مهر او بدو تسلیم کرده او را بگذاشت بعد از ان متوجه جانب هندوستان گشت چون در ملتان رسید
شیخ بهاء الدین زکریا قدس سره را بخدمت وی محبتی وافر واقع شده و شیخ جلال الدین تبریزی
قدس سره نیز دران ایام در ملتان تشریف داشت میان هر سه بزرگ صحبت گرم با راحت واقع میشد
در سیر الاولیا از سلطان المشائخ نقل میکند که وقتی خواجه قطب الاسلام و شیخ بهاء الدین زکریا
و شیخ جلال الدین تبریزی باهم در ملتان بودند که لشکر کفار زیر پای حصار ملتان رسید چنانچه
قباچه بیگ والی ملتان بجهت دفع ملاعین بخدمت این بزرگان درخواست نمود خواجه
قطب الاسلام تیرے بدست قباچه داد و فرمود این تیر جانب لشکر کفار بیندازد همچنان کرد چون
روز شد هیچکس از کفار نمانده بود و حضرت گنج شکر اول مرتبه در ملتان بخدمت خواجه قطب الاسلام
بهره مند گشته است چنانچه مفصل در ذکر حضرت گنج شکر نوشته است پس خواجه قطب الاسلام بعد
از چند روز از ملتان متوجه حضرت دهلی گشت چون در شهر دهلی رسید سلطان شمس الدین مقدم
او را سعادتمندی خود دانسته از کمال اخلاص و ارادت صادق بخدمتش پیوست و در هفته یکبار
برای زیارت می آمد و شیخ جمال الدین محمد بسطامی که دران ایام شیخ الاسلام دهلی بود چنانکه
کمالات وی را سلطان المشائخ در کتاب فوائد الفواد ذکر کرده است او را تمام اخلاص و اعتقاد
بخدمت خواجه پدید آمد و حضرت شیخ محمد عطاء المعروف بقاضی حمید الدین ناگوری را در
خطه بغداد بخدمت خواجه قطب الاسلام اتحاد و اعتقاد وافر بود در اینجا صد چندان بظهور پیوسته
و قاضی حمید الدین ناگوری بکمال صدق و صفا اکثر اوقات و اغلب ساعات در صحبت خواجه
می بود و بعضی اوقات هر دو بزرگ باهم مسافرت نیز میکردند چنانچه خواجه قطب الاسلام در سیر الاولیا
منقولست که وقتی من و قاضی حمید الدین ناگوری مسافر بودیم چون بکرانه دریا رسیدیم گرسنگی در ما
اثر کرد ناگاه گوسفندی از عالم غیب دو نان جوین و سه بن گرفته پیدا شد و نانها را پیش ما نهاده

بازگشت ما آن آشنا اول کردیم و ما آشنا را این حال کشادهی کلان نزدیک دریا رسید و خود را در آب انداخت
گذارا شد ما در تامل شدیم که درین حکمتی خواهد بود ما نیز دنبال وی کردیم پس دست بدعا بدیدیم بفرمان
حق سبحانه و تعالی دریا دو شق شد و زمین خشک پیدا آمد چون آن روی دریا رفتیم زیر درختی مردی را
خفته دیدیم و ماری قریب رسیده بود که او را هلاک گرداند آن کژدم از جای بر جست و مار را هلاک کرد
و از پیش ما ناپیدا شد ما از و یک شدیم که آن مرد را دریابیم که بزرگ کسی خواهد بود دیدیم که مستی
خراب قی کرده افتاده بود ما شرمنده شدیم که این مرد چنین بی فرمانی میکند و حق تعالی چنین نگاه میدارد
می نماید هاتفی آواز داد که ای عزیزان اگر ما همین صالحان و پارسایان را نگاه بداریم بندهان و
گناهگاران را که نگاه دارد و همدرین بودیم که آن مرد بیدار شد کیفیت حال با وی گفتیم شرمنده
گشت و از آن فعل توبه کرد و یکی از واصلان حق شد آنگاه خواجه قطب الاسلام بر لفظ مبارک
راند که ای درویش چون وقت در آید و نسیم لطف وزیدن گیرد صد هزار خراباتی را صاحب
سجده گرداند و اگر باد نسیم قهاری وزد صد هزار سجاده نشین را براند و بخرابات افگند و هم در
سیر الاولیا و در سیر العارفین می نویسد که چون خواجه قطب الاسلام در دهلی متوطن گشت
تمام اکابر و اشراف و جمیع خلائق یکبارگی عاشق و فریفته روش و سیرت او گشتند و همدر ایام
شیخ بدر الدین غزنوی بشرف بیعت و خرقه او مشرف گشت و عمر عزیز در خدمتش گذرانید چنانکه
بیشتر نوشته آید من بعد خواجه قطب الاسلام عریضه متضمن به اشتیاق و از کمال حرمان بخدمت
سلطان الآفاق خواجه بزرگ معین الحق و الدین قدس سره بجانب حضرت اجمیر ارسال داشت
که اگر به بشارت اشارت مسرور فرمایند شرف قدمبوس که سعادتمندی دارین ست حاصل نموده آید
خواجه بزرگ در جواب نوشت المرء مع من احب معتبر ست قرب جانی را بعد مکانی مانع نیست
خود بسلامت همانجا باشد انشاء الله تعالی بعد از چندگاه با رادت حضرت اله همدر ان طرف توجه
نموده خواهد شد پس ناچار با بشارت آن پیر بزرگوار متوجه بدان دیار گشت و همدران زمان
شیخ الاسلام جمال الدین بسطامی وفات یافت سلطان شمس الدین خواست که شیخ الاسلامی
شهر و دیار دهلی بحضرت خواجه قطب الاسلام تفویض نماید حضرت ایشان اصلا ملتفت نگشتند
بعد از ان شیخ نجم الدین صغری را شیخ الاسلام گردانید او پیش از منصب شیخ الاسلامی روشی
نیک و اخلاقی پسندیده داشت بعد از انکه دنیا مدون بر و اقبال نموده از تنگی حوصله
بحال خود نماند و سلطان شمس الدین را که مع جمیع اکابر و اشراف بخدمت قطب الاسلام

حلقه بگوش اعتقاد و ید رگ حسد بجنبش آورد اتفاقاً ہمان ایام خواجه بزرگ معین الحق والدین از
اجمیر بدہلی تشریف آورده و در منزل خواجه قطب الاسلام نزول فرمود ویرا دولت عظیم روی نمود
دوگانه شکرانه حضرت صمدیت ادا فرمود خواست که سلطان شمس الدین را خبر کند خواجه بزرگ
منع فرمودند که من محض برای دیدن تو آمده ام از دو سه روز بیش نخواهم ماند ولیکن جمیع خلائق
شهر دہلی و اطراف آمده بشرف خدمت خواجه بزرگ بهره مند شدند مگر شیخ نجم الدین صغری
بدیدن خواجه بزرگ نیامده باوجودیکه پیش ازان در دیار خراسان بخدمت خواجه بزرگ اعتقاد
بسیار داشت از آنجا که کمال اخلاق و فروتنی شیوه بزرگان این خاندان ست خواجه بزرگ خود
بخانه شیخ نجم الدین صغری رفت او در ساختن عمارت بی بنیاد مشغول بود بخدمت خواجه بزرگ
نیک سرگرم ملازمت نبود آنگاه خواجه بزرگ فرمود که ای نجم الدین ترا چه پیش آمد مگر این شیخ الاسلامی
ترا متغیر ساخته است وی ساز بندگی فرو کرده گفت که من ہمان مخلص و معتقد. ولیکن شما
مریدے را در شهر گذاشته اید که شیخ الاسلامی مرا ہیچ نمی پرسد خواجه بزرگ ازین کلمه تبسم کرده
فرمود که خاطر جمع دار من این مرتبه بابا قطب الدین را ہمراه خود برم پس خواجه ازانجا برخاست
و بمنزل خواجه قطب الاسلام آمده بعد از چند سور شیخ نجم الدین صغری از شیخ الاسلامی برطرف شد
و ہلاک شد چنانچه تفصیل این ماجرا در تذکره شیخ جلال الدین تبریزی نوشته خواهد شد و ہم آنجا
نقل می کند حضرت شیخ فرید گنج شکر که اندران ایام بخدمت خواجه قطب الاسلام بود و به شرف
خدمت خواجه بزرگ نیز بهره مند گشت خواجه بزرگ از کمال مهربانی مکرر در باب گنج شکر بزبان
راند که بابا قطب الدین شاہبازی عظیم را بقید آورده که جز بسدرة المنتهی آشیانه نگیرد و این چراغیست
شمعیست که خانواده درویشان منور سازد چنانچه خواجه بزرگ را به از خواجه قطب الاسلام مرید
و خلیفه نبود ہمچنان ویرا به از گنج شکر مریدی و خلیفه نبود الغرض خواجه بزرگ بعد از چند روز
از دہلی متوجه اجمیر گشت و خواجه قطب الاسلام را نیز ہمراه گرفت چون خواجه قطب الاسلام
بر کاب خواجه بزرگ از شهر دہلی برآمد در ہر منزلے از شهر غوغا شد و ماتمی عظیم روی داد و تمام
خلائق شهر خاص و عام مع سلطان شمس الدین دنبال برآمدند و ہر جا خواجه قطب الاسلام
قدم میگذاشت مردمان از کمال صدق خاک آن زمین را به تبرک برمیداشتند و بر روے
می مالیدند چون خواجه بزرگ این حال مشاہده کرد بفرمود که بابا قطب الدین ہمدرین مقام
باش که خلائق ازین رفتن و آمدن تو در اضطراب و خراب اندر و انداز که چندین دلها خراب کباب

باشند برو این شهر را دین پناه تو گذاشتم پس خواجه قطب الاسلام را رخصت فرموده خود متوجه
اجمیر گشت و خواجه بزرگ بعد از مدت یکسال مرتبه باز در دهلی تشریف آورده بود بجهت درست
کنانیدن فرمان موضع ماند و بواسطه فرزندان چنانچه سابق در تذکره خواجه بزرگ نوشته شده است
و هم در سیر العارفین می آرد که سلطان شمس الدین التمش را از مدتی آرزو بود که قریب شهر
حوض بسازد تا خلق خدا را آسایش شود اتفاقا حضرت رسالت مآب صلی الله تعالی علیه و آله
وسلم را بخواب دید که در جایی سوار ایستاده است و میفرماید که ای شمس الدین اگر میخواهی که
حوض بسازی تا خلق فیض گیرد پس همین جا بسازد که من ایستاده ام چون شمس الدین سلطان
بیدار شده آنجای که آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم ایستاده بودند در خاطرش نماند
حیران شد و خواص را بخدمت خواجه قطب الاسلام فرستاد که شب خوابی دیده ام اگر فرمان باشد
حضور آمده معروض دارم خواجه فرمود آری من میدانم که حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم برای ساختن حوض بسلطان اشارت فرموده است من همانجا میروم که آنحضرت
صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم بر اسپ سوار ایستاده بودند سلطان را بگو که زود بسرعت
همانجا برسد پس خواجه قطب الاسلام در همان محل رفته بدوگانه مشغول شد سلطان نیز بخدمتش
پیوست و آنجای که فراموش کرده بود بشناخت و نشانه از سم اسپ حضرت رسالت پناه صلی الله
تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم در آن زمین بر آمده بود و در آن نشانه سم اسپ اثر آبی پیدا شده بود
پس در آنجا حوض ساختند و بالای آن نشان سم اسپ آنحضرت صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه
وسلم گنبدی بر آوردند سبحان الله عجب جای پر فیض واقع شده است که چندین اولیاء حق
در آنجا خفته اند اکثر اوقات خواجه قطب الاسلام و قاضی حمید الدین ناگوری آنجا مشغول می بودند
و با خضر علیه السلام و دیگر مردان غیب صحبت میداشتند بزرگی خوش گفته است ع بزمینی
که نشان کف پای تو بود + سالها سجده صاحب نظران خواهد بود + و در سیر العارفین می آرد
که آخر وقت خواجه قطب الاسلام در دهلی متاهل شدند و دو پسر موجود آمدند یکی شیخ احمد که قبر
وی در پهلوی خواجه است صاحب جذبات عظیم بود و واردات غریبه داشت و او را خلیفه احمد
تنهاجی نیز میگفتند رحمة الله علیه و او بعد از انتقال خواجه تا زمان سلطان المشائخ در قید
حیات بود و دوم شیخ محمد نام داشت که در ایام طفلی رحلت نمود در خانه ایشان بغایت تنگی معیشت بود
از سلطان المشائخ منقول ست که خواجه بزرگ تا پانصد درم ایشان را اجازت فرمود که اگر قرض

باشد وام گرفته خرچ نمایند اگر دو سه فاقه متواتر گذشتی آنزمان حرم خواجه قطب الاسلام از شرف الدین
بقال که همسایهٔ ایشان بود مقدار آرد وام گرفته و خرچ متعلقان نمودی روزی زن شرف الدین
بقال گفت که اگر من در همسایه نبودمی حال ایشان چه می شد این سخن حرم خواجه بخدمتش معروض
داشت خواجه فرمود که از امروز هرگز وام نستانی در حجرهٔ وی طاقی بود بدان طاق اشارت کرد
که هر چه ترا در کار شود بسم الله گفته دست در طاق انداز بمطلوب خود خواهی رسید حرم خواجه
هر وقت که دست دران طاق می انداخت کاکهاگرم برمی آمدند قوت خود و متعلقان می نمود
ازانوقت خواجه را کاکی خطاب شد و خواجه بزرگ او را از راه مهربانی اکثر قطب الدین بختیار
گفته ازانجهت وی را القب شد و از سلطان المشائخ منقول ست که خواجه قطب الاسلام را استغراق
بسیار بود اگر کسی برای زیارت وی آمدی بعد از دیری خبر شدی و یک دو سخن بجهت خاطر آینده
فرموده زود رخصت کردی که مرا معذور دارید و بجدی در خیال احدیت مستغرق بود که بسیر فات
یافت و او را ازان واقعه خبر نشد و هم در سیر الاولیا از سلطان المشائخ نقل میکند که روز عید بود
خواجه قطب الاسلام از نمازگاه بازگشت آنجا آمد که این زمان روضهٔ متبرک اوست آنجا زمین
صحرا افتاده بود آنوقت هیچ قبرے و گنبدی بنا نشده بود پس خواجه بر سر آن زمین بایستاد
و در تامل شد عزیزان که همراه بودند همه عرض کردند که امروز عید ست و خلق منتظر ملازمت خواهد بود
بهتر ست که متوجه خانه شوند فرمود که ما را ازین زمین بوی دلها می آید در ساعت خداوند آن
زمین را طلبیده برای مدفن خود زمین خرید نمود سلطان المشائخ بر این سخن چشم پر آب میکرد
که خواجه فرموده بود که ازین زمین بوی دلها می آید سبحان الله کدام بزرگان دران
زمین آسوده اند و الی الآن فیض بخلق میرسانند و از کتاب دلیل العارفین معلوم می شود که
آخر وقت یک مرتبه خواجه قطب الاسلام در حیات خواجه بزرگ باجمیر رفته است و ازانجا
رخصت شده در دهلی آمد که بعد از بست روز خواجه بعالم بقا خرامید و خواجه قطب الاسلام چند
مدت دیگر در قید حیات مانده نقل فرموده است حضرت گنج شکر در فوائد السالکین می نویسد که
وقتی دولت پای بوس خواجه قطب الاسلام حاصل شد قاضی حمید الدین ناگوری و مولانا
علاء الدین کرمانی و سید نور الدین مبارک غزنوی و شیخ شرف الدین و شیخ محمود موئنه دوز
و ملا نا فقیه خداداد که پیش نظر هر یکے از ایشان از عرش تا فرش حجاب نبوده در مجلس
حاضر بودند سخن در حج افتاد خواجه قطب الاسلام بلفظ مبارک راند که حق تعالی بندگان

که در مقام خرابه خود باشند خانه کعبه را فرمان شود تا آنجا بیاید و گرد ایشان طواف کند عزیزان
که حاضر بودند برخاسته و استاده شدند همه در عالم تحیر مستغرق گشتند چنانکه از خود خبر نداشتند و دعاگو
نیز در عالم شوق مستغرق گشته خواجه و این عزیزان و دعاگوی رقت تکبیر برده آمدیم چنانچه
در طواف کعبه تکبیر میگویند آنگاه که بخود باز آمدیم کعبه را پیش خود معاینه کردیم بعد ازان هر چه
آنچه شرائط طواف کعبه بود بجا آوردیم پس هاتف غیب آواز داد که ای عزیزان ما حج و نماز
شما قبول کردیم بعد ازان هر یکی بجای خود بنشستند دعاگوی برخاست که روی بر زمین
آورد که بجانب قصبه هانسی روان شود چون نظر خواجه قطب الاسلام بر دعاگوی افتاد
چشم پر آب کرده پیش از انکه من بگویم فرمود بابا فرید روان خواهی شد باز روی بر زمین نهادم
که هر چه فرمان شود فرموده و تقدیر چنین رفته است که وقت نقل خواجه بزرگ معین الحق والدین
قدس سره من حاضر نبودم تو نیز در وقت سفر آخرت من بر من حاضر نباشی آنگاه وی
سوی جمیع یاران کرد که برای فریضه نعمت دین و دنیاوی و فقر برین درویش یعنی گنج شکر فاتحه اخلاص
خوانید هر همه خواندند بعد ازان مصلی و عصا بدعاگوی عطا فرمود و گفت دوگانه بگذار بگذاردم
پس فرمود من امانت ترا یعنی سجاده و خرقه و نعلین بقاضی حمید الدین ناگوری خواهم سپرد
که آنرا بعد از نقل من چهارم یا پنجم روز بتو خواهد داد آنرا اگر داری مقام ما مقام تست
چون خواجه این سخن بگفت نعره از مجلس برخاست آنگاه فرمود که مرید باید که بسنت پیران
خود برود و ذره ازان تجاوز نکند تا فردا از روی ایشان شرمنده نگردد بعد ازان سوی
دعاگوی کرده گفت ای فرید تو مراد دنیا و آخرت یاری ده باش اما بشنو غافل نباشی
که اهل سلوک میفرمایند که راه طریقت راهی مخوف است هر کسی که درین راه قدم نهاده در منزلگاه
نرسیده است مگر بدین طریق که اهل این فرموده اند که چون مردم بر در حق بیایند باید
بلا این در نکوبند هرگز گشاده نگردد و تا هر زمان ندامت اندوه نخورند هرگز بار نیابند و تا بقدم
دل نروند هرگز بمنزلگاه عزت نرسند آنگاه فرمود که سی سال آن بود که همه از تو بار خواستم
ندادند و همه دستهای آن در بگرفتم نگشادند و همه قدمهای راه او رفتم بمنزلگاه عزت نرسیدم
ولیکن چون بدست بلا بگرفتم و بزبان اندوه باز خواستم بمقامی رسیدم خواجه این فوائد
تمام کرد و همه عزیزان سر بر زمین آورده رخصت شدند چون نوبت بمن رسید مرا در کنار گرفت
فرمودند هذا فراق بینی و بینک آنگاه فرمود بخدا سپردم و بمقامی رسانیدم پس رو دعاگوی

رو بسر زمین آورده متوجه هانسی شد در سیر العارفین از سلطان المشایخ نقل میکنند در خانقاه شیخ
علی سجزی قدس الله سره مجلس سماع بود درویشان صاحب حال واهل کمال حاضر بودند خواجه قطب الاسلام
نیز تشریف داشت قوالان این قصیده شیخ احمد جام قدس سره می گفتند ؎ کشتگان خنجر تسلیم را
هر زمان از غیب جان دیگر ست ٭ خواجه قطب الاسلام را حال پدید آمد که مطلق از هوش رفت
شیخ محمد عطا عرف قاضی حمید الدین ناگوری و شیخ بدر الدین غزنوی خواجه را بخانه آوردند
وقوالان نیز بخدمت آمدند تا سه شبانه روز خواجه در همان حال مستغرق بود وقوالان را همون
بیت میفرمودند وتواجد می نمود چنانچه استخوانها مبارک بجائی نمانده بود تا سوم روز احوال استغراق
بسیار غلبه کرد قاضی حمید الدین ناگوری و شیخ بدر الدین غزنوی التماس کردند که از خلفای خویش
کرا اشارت میفرمائید که بجاے شما باشد فرمود که دستار وخرقه ومصلا ونعلین چوبی که از خواجه بزرگ معین الحق
والدین مرا رسیده است بشیخ فرید الدین مسعود رسانند که جانشین ما اوست این بگفت وجان بتمنا بده
حق تسلیم کرد شیخ بدر الدین غزنوی میگوید که شب وفات خواجه اندک غنودگی مرا رو نمود در آن دیدم
که خواجه جانب بالا میرود و میفرماید که ای بدر الدین دوستان حق را مرگ نه باشد چون بیدار شدم دیدم
که خواجه نقل کرده است وفاتش روز دوشنبه بتاریخ چهاردهم ماه ربیع الاول در سن ثلث وثلثین وستمائة
در زمان سلطنت شمس الدین محمد التمش واقع شده و پنجاه ساله عمر داشت وبقولی پنجاه ودو سال در

دهلی قریب حوض شمسی مدفون گشت رحمة الله علیه ـــ

جوهر حضرت خواجه فرید الدین گنجشکر مسعود اجودهنی قدس سره مرید وخلیفه حضرت خواجه قطب الاسلام
بختیار اوشی اند صاحب سیر الاولیا سید محمد کرمانی میفرمایند که سلسله نسب شریف حضرت ایشان بفرخ شاه
عادل که بادشاه کابل بود میرسد جد حضرت ایشان حضرت قاضی شعیب از سبب حوادث در لاهور رسیدند
ونام پدر ایشان قاضی جمال الدین سلیمان ست ومادر حضرت ایشان دختر مولانا وجیه الدین خجندی
بودند. ودر سیر العارفین ست که حضرت گنج شکر در باب مجاهده بحضرت خواجه معروض داشت فرمودند که روزه
طی نگاه دار وبعد از سه روز هرچه از غیب برسد بدان افطار کنی سوم روز مردی چند نان آورد بدان
افطار فرمودند بعد از ساعتی آن نانها را بیرون انداخت و همین معنی بحضور حضرت خواجه گذرانید فرمود
سه روز دیگر طی کن روز سوم چون ضعف غلبه کرد دست بر زمین زد و چند سنگ ریزه بر داشت
چون بدهن مبارک رسید شکر شد آنرا از دهن انداخت هر وقت که ضعف غلبه میکرد سنگریزه بدهن مبارک
میرسانید و آن شکر می شد آخر در خاطر عاطر آورد آنکه حضرت خواجه فرموده بودند که هرچه از غیب برسد

بدان افطار کن پس چند سنگریزه بخوردند آن شکر شدند ۵ سنگ در دست تو گوہر گردد + زہر در
کام تو شکر گردد + بحضور حضرت خواجه باز نمود فرمودند نیکو کردی ہمچو شکر شیرین خواہی بود چون از آنجا
بر آمد ہر که بدید گنج شکر میگفت و صاحب سیر العارفین گفت که روزی بخدمت حضرت خواجه می آمدند
از ضعف ریاضت بر زمین افتادند پارۀ گل بدہن مبارک رسید و شکر شد از آنوقت گنج شکر گویند
و صاحب اخبار الاخیار گوید که سوداگری بود چندین گاو شکر بار کرده میرفت آنحضرت از وی شکر طلبید
او گفت که این نمک ست آنحضرت فرمود که نمک باشد سوداگر چون بار ہا بکشاد تمام نمک بر آمد بخدمت
شریف رسید و عجز اظہار نمود فرمودند که شکر باشد چون نگاه کردند تمام نمک شکر شد و حضرت ایشان را
صوم دوام بود و اکثر افطار بشربت میفرمودند چون شب ماه محرم زحمت غلبه کرد نماز خفتن بجماعت
بگذارد و بعد از آن بیہوش شد چون بہوش آمدند پرسیدند که نماز عشا گذارده ام گفتند بلے فرمود یکبار
دیگر بگذارم ہمچنین سه کرت نماز ادا کرد و بعد از آن یا حی یا قیوم گویان جان بحق تسلیم فرمود در شب
بود و پنجم ماه محرم المکرم سنه ثمان و ستین و ستمائة و بقولے در سنه تسع و ستین و ستمائة و عمر شریف به
نود و پنج سال رسیده بود آرامگاه قصبه پتن عرف اجودھن صوبه پنجاب - مراة الاسرار —

جوہر در فوائد الفواد مذکور ست که حضرت شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی قدس سره بخدمت حضرت
شیخ الشیوخ شیخ شہاب الدین سہروردی قدس سره پیوستند. و در خدمت حضرت ایشان ہفده روز
بیش نبودند و بہفده روز حضرت شیخ شہاب الدین نعمت بر حضرت ایشان ایثار کردند و بہفده روز آن نعمت ہا یافتند که یاران
دیگر در سالہا نیافته بودند تا چنانکه بعضی یاران قدیم مزاج متغیر کردند که ما چندین سال خدمت کردیم ما را چندان نعمت نرسید
ہندوستانی بیامد و در مدت اندک شیخی یافت و نعمت فراوان این سخن بسمع حضرت شیخ الشیوخ رسید فرمودند که شما ہمیان
ہیزم تر آورده بودید در ہیزم تر کی بزودے آتش در گیرد اما زکریا ہیزم خشک آورده بود بیک نفخ در گرفت

جوہر حضرت خواجه حسن افغان قدس سره در فوائد الفواد است که حضرت سلطان المشائخ
قدسنا الله تعالے بسره المبارک فرمودند که خواجه حسن مرید حضرت شیخ بہاء الدین زکریا قدس سره
بودند و صاحب ولایت و در غایت بزرگی چنانکه شیخ بہاء الدین میفرمودند که اگر فردای قیامت
مرا گویند بدرگاه ما چه آوردی گویم حسن افغان را آورده ام وقتی این حسن افغان در کوی میگذشتند
بمسجدی رسیدند موذن تکبیر گفت و امام پیش رفت و خلقی بجماعت پیوست خواجه حسن نیز درآمدند
و اقتدا کردند چون نماز تمام شد و خلق بازگشت خواجه حسن آہسته نزدیک امام رفته فرمودند ای خواجه
تو نماز شروع کردی من بتو پیوستم تو از اینجا بدہلی رفتی و برده گان خریدی و بازگشتی و آن برده گان را

بملتان بردی وخود حتی وبا ناز ملتان اینجا آمدی من در دنبال تو سرگشته شده می گشتم آخر این چه عمارت و میفرمودند که وقتی
در موضعی مسجدی بنا میکردند خواجه حسن آنجا رسیدند واہل عمارت را فرمودند که محراب کج است دانشمندی حاضر بود بر آن اعتراض
در گفت بسمت قبله طرف دیگر ست خواجه حسن دانشمند را فرمودند که روی آن طرف کن که من میگویم و ببین دانشمند روی آن طرف کرد
کعبه را معاینه دید و میفرمودند که خواجه حسن امی بودند هیچ نخوانده خلقی می آمدند وکاغذی و لوحی پیش ایشان مید اشتند
چند سطر در آن نوشته بعضی نظم و بعضی نثر و بعضی عربی و بعضی پارسی و درمیان آن سطرها یک سطر از آیت قرآن مجید
هم می نوشتند آنگاه از ایشان می پرسیدند که درین میان آیت قرآن مجید کدام ست حضرت ایشان
اشاره به آیه قرآن شریف کردے بخدمت ایشان التماس می نمودند که شما قرآن مجید را نخوانده اید چه دانستید
که این آیت ست میفرمودند نوری که درین سطر می بینم در سطرهای دیگر نمی بینم۔

بجواهر در سیر الاولیا مذکور ست که آباء واجداد حضرت سلطان المشائخ از شهر بخارا بودند وجد
پدرین حضرت ایشان حضرت خواجه علی بخاری اند وجد مادرین خواجه عرب و این هر دو بزرگ
در لاهور آمدند واز لاهور در بدایون آمده سکونت ساختند وخواجه عرب مال و بندگان بسیار داشتند
وخواجه عرب دختر خود را بخواجه احمد بن علی تسلیم کرد حق تعالی ازان صدف پاک این رکان کرامت
یعنی سلطان المشائخ را پیدا آورد وآن رابعه عصر بی بی زلیخا که خاک پاک روضه متبرکه اوست
در شهر دهلی درمان اهل درد و کعبه حاجات درماندگانست حضرت سلطان المشائخ در عالم صغر بودند
که پدر سلطان المشائخ خواجه احمد علی الحسین بخاری را رحمت شد شبی والده حضرت سلطان المشائخ
خواب دید که او را میگویند از دو کس یکی را اختیار کن یا خواجه را یا پسر را آن پاکدامن سلطان المشائخ را
اختیار کرد و بعد چندگاه خواجه احمد برحمت حق پیوست چون سلطان المشائخ قدری بزرگ شدند
والده بمکتب فرستاد چون کتابی بزرگ نزدیک بود که تمام کند استاد گفت که تو کتابی معتبر تمام
میکنی ترا دستار دانشمندی بر سر مبارک باید بست حضرت سلطان المشائخ بوالده ماجده خود گفت
آن مخدومه جهان بدست مبارک خود ریسمانی برشت و دستاری ازان ساخت چون سلطان المشائخ
آن کتاب تمام کرد والده ترتیب طعامی نمود و چند نفر از بزرگواران دین و علماء اهل یقین را
طلب کرد دران مجلس خواجه علی مرید شیخ جلال الدین تبریزی بود چون طعام خرج شد حضرت
خواجه علی یک سر دستار بدست مبارک خود کرد و دوم سر دستار بدست سلطان المشائخ داد و سلطان المشائخ
آن دستار کرامت بسر بست اول سر در قدم خواجه آورد و حضرت دعا کرد که حق تعالی ترا از علماء
دین گرداناد و بعده سر در قدم اهل مجلس آورد میفرمودند که بست ساله بودم که مشرف به بیعت شدم

در سیر الاولیا مذکورست که حضرت سلطان المشائخ میفرمودند که در اثنای تعلم آرزوی پایبوس حضرت
شیخ کبیر خواجه فرید الحق والدین قدس سره غالب شد در اجودهن رفتم چهارشنبه بود که سعادت پایبوس
حاصل کردم نخستین سخن که حضرت شیخ شنیدم این بود ع ای آتش فراغت دلها کباب کرده سیلاب اشتیاقت
جانها خراب کرده خواستم که شرح اشتیاق خدمت ایشان باز رانم دهشت حضور حضرت شیخ غلبه کرد همین قدر
گفتم که اشتیاق پایبوس عظیم غالب بود بهمدرین روز بیعت کردم فاما نیت حلق نداشتم دوم روز یکی
بخدمت حضرت کبیر ارادت آورد مولانا بدر الدین اسحاق اورا حلق کرد دیدم که در دو نوری پیدا شد
بخدمت مولانا گفتم که من میخواهم که حلق کنم مولانا بخدمت حضرت شیخ کبیر عرضداشت من گذرانید
همان زمان فرمان شد که حلق بکن فی الحال حلق کردم بعده حضرت شیخ کبیر فرمودند که بحبت این
متعلم غریب در جماعت خانه کهٹ راست کنید چون در جماعت خانه کهٹ راست کردند من باجود
گفتم یاری هرگز بر کهٹ نخواهم خفت زیرا چه چندین مسافران عزیزان و حافظان و عاشقان درگاه
رحمانی بر خاک می غلطند من چگونه در کهٹ بغلطم این خبر بمولانا بدر الدین اسحاق رسانیدند مولانا
فرمودند که اورا بگوئید که تو گفته خویش خواهی کرد یا فرمان شیخ بجا خواهی آورد گفتم فرمان شیخ گفت
برد و بر کهٹ بخسپ بعد از ان بخدمت حضرت شیخ عرضداشت کردم که فرمان شیخ چیست ترک تعلم
گیرم و باوراد و نوافل مشغول شوم فرمودند که من کسی را از تعلم منع نه کنم آنهم کن اینهم کن تا غالب که آید
درویشی را قدری علم باید و میفرمودند سه کرت بخدمت شیخ الشیوخ عالم رفته ام هر سال یکبار و لبعد از ان
که نقل فرمود هفت بار دیگر رفته شده است یا شش بار اما غالب گمان اینست که هفت بار رفته ام
چنانکه در خاطر همچنین مقررست که در حیات و ممات ده بار رفته شده است و بعد از ان فرمودند که
شیخ جمال الدین هانسوی هفت بار رفته است از هانسی و شیخ نجیب الدین متوکل نوزده بار

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند
که پیش ازین مدت مردی بود بس بزرگ چند بار مرا ملاقی شده است و سخنها گفته مرا از فرط شکوه
نام و لقب او پرسیده نشد هر وقت که مرا در راه پیش آمدی یک حکایت گفتی اول که مرا پیش آمد
گفت انشاء الله تعالی تو هم چنان شوی که اعتقاد خلق در حق تست حضرت سلطان المشائخ بعد
از تقریر این حکایت برین سخن بسیار استحسان میفرمودند و میفرمودند که تمام سخن ست این بعد از ان
فرمودند که آن مرد بار دیگر مرا ملاقی شد حکایت کرد که در لهاور مردی بود که او را شیخ زنده دل گفتندی
عظیم بزرگ بود روز عید خلق از نماز گشته بودند آن شیخ روی بر آسمان کرد و گفت امروز روز عید است

هر بنده از خواجه خود عیدی بیابند مرا هم عیدی بده چون این سخن بگفت خربزه پاره از آسمان فرو آمد
بدان نبشته که ما نفس ترا از آتش دوزخ خلاص کردیم چون خلق آن حال معائنه کردند به تبرک دست
و پای او بوسیدن گرفتند و اعزاز و اکرام بسیار نمودند درین میان دوستی از دوستان آن شیخ بیامد
و گفت تو خود از حضرت عزت عیدی بیافتی مرا تو عیدی بده آن شیخ چون این سخن بشنید از آن
خربزه پاره بدو داد و گفت برو این عیدی تو باشد فردا من ضامنم دوزخ

جوهر حضرت شیخ جمال الدین هانسوی قدس سره از کمال علم و تقوی آراسته بودند و در میان
مشائخ کبار بجمیع کمالات ممتاز صاحب لطائف اشرفی گوید که سلسله نسب او به امام اعظم ابو حنیفه
کوفی میرسد و آنحضرت مرید و خلیفه حضرت شیخ فرید الدین گنج شکر بودند و صاحب سیر الاولیا گوید که
حضرت گنج شکر دوازده سال بصحبت او در هانسی ساکن بودند و در باب او کرات فرمودی که جمال جمال ماست
و گاهی می فرمودند که جمال هیچ خواهم که گرد سر تو بگردم و این دلیل واضح ست بر کمال قرب و منزلت او
و هر کرا خلافت نامه عطا میفرمودند او را وصیت میفرمودند که جمال ما را بنمائی روز عرس شریف
دوازدهم شعبان ست مرآة الاسرار

جوهر حضرت امیر خسرو بن سیف الدین قدس سره از جمیع کمالات صوری و معنوی نظیر نداشتند
و محبوب ترین مریدان حضرت سلطان المشائخ بودند در خلا و ملا بخدمت آنحضرت محرمیت تمام داشتند
روزی که حضرت امیر خسرو متولد شدند امیر سیف الدین والد حضرت ایشان که از اتراک قوم لاچین
بودند حضرت ایشان را در جامه پیچیده بخدمت دیوانه صاحب نعمت بردند فرمود آوردی کسی را
که دو قدم از خاقانی پیش خواهد بود ولادت ایشان در قصبه مومنان بادعرف پتیالی که در کنار گنگ است
واقع شده صاحب سیر العارفین قدس سره میفرمایند که حضرت امیر خسرو دران زمان هشت ساله بودند
که پدر ایشان با سه پسر یکی اعز الدین علی شاه دوم حسام الدین احمد سوم ابو الحسن خسرو از پتیالی
در شهر دهلی آمدند آن وقت ابتداء ظهور سلطان المشائخ بود امیر سیف الدین با هر سه پسران مذکور
مرید آنحضرت شدند و در هشتاد سالگی شربت شهادت چشیدند بعد از پدر اعز الدین علی شاه پیش
بادشاهان دهلی بسیار رشد گرفتند و از منظوران و محبوبان حضرت سلطان المشائخ بودند و
فضائل بسیار داشتند حضرت امیر خسرو هر شعر که میگفتند اول بنظر شکل پسند ایشان میگذرانیدند
بعد ازان حضرت امیر خسرو در خدمت آنحضرت چندان رشد گرفت که تمام عالم محتاج ایشان
گشت در هر فن ثانی خود نداشتند در علم موسیقی بی نظیر بودند حضرت سلطان المشائخ میفرمودند که از وجود

خود برنجم اما از ترک الله تعالی برنجم و مراد از ترک الله حضرت امیر خسرو اند حضرت سلطان المشائخ در جمیع امور مشورت
با ایشان کردی و هر وقت که حضرت امیر خسرو خواستی پیش حضرت ایشان رفتی هیچ وقت منع نبودی و
هر شعری که گفتی پیش آنحضرت گذرانیدی تا روزی حضرت سلطان المشائخ فرمودند که بطرز صفاهانیان
بگو یعنی عشق انگیز روزی شعری در مدح حضرت سلطان المشائخ گفته بخدمت آنحضرت گذرانید فرمان شد
که چه میخواهی شیرینی سخن خواستند فرمان شد که طاس شکر بیار و بر سر خود نثار کن و قدری از آن بخور حضرت
امیر خسرو همچنان کردند پس شیرینی سخن ایشان از شرق تا غرب عالم را گرفت و فخر شعرای سلف و خلف
شدند اما تمام عمر ازین درخواست پشیمانی خوردی که چرا آنوقت بهتر ازین چیزی نخواستم هر شب وقت نماز
تهجد هفت پاره کلام الله خواندی روزی حضرت سلطان المشائخ پرسیدند که ترک حال مشغولیها
چیست عرض داشتند که بوقت آخر شب گریه مستولی می شود آنحضرت فرمودند الحمد لله که اندکی ظاهر
شدن گرفت وقتی آنحضرت با حضرت امیر خسرو فرمودند که مراد دعا کن که بقای تو موقوف است بر بقای
من ترا قریب من دفن کنند و گاهی میفرمودند که اگر یک قبر دو کس می بود من و خسرو می ماندیم و
آنحضرت با امیر خسرو عهد کرده بودند که هر گاه در بهشت بخرامم خسرو را برابر خود برم روزی میفرمودند که
شب برای تو نعمتی از حق تعالی خواستم میدانم که دعا مستجاب شده است در تو آن حال پیدا خواهد شد
و فرمودند که امشب در سر دعا کو خواندند که خسرو نام درویشان نیست خسرو را نام محمد کاسه لیس خوانند
و وصیت فرمودند که کلمات مشائخ بسیار در نظر دار و این دو بیت در حق ایشان فرمودند ؎

خسرو که بنظم و نثر مثلش کم خاست ملکیست ملک سخن و آن خسرو راست
این خسرو ماست ناصر خسرو نیست زیرا که خدای ناصر خسرو ماست

الغرض حضرت امیر خسرو همراه سلطان تغلق شاه در لکهنوتی بود که حضرت سلطان المشائخ بجوار رحمت
حق تعالی پیوستند چون حضرت امیر خسرو از آن سفر باز آمدند روی خود سیاه کرده پیرهن پاره در میان
خاک غلطان پیش حظیره حضرت سلطان المشائخ افتاد شش ماه بزیستند و بقولی سه ماه پس روز
چهارشنبه در سنه هفتصد و پنجاه و پنج برحمت حق تعالی پیوستند و در پایان روضه مدفون گشتند - مرا لاکلام

جوهر حضرت امیر حسن علاء سجزی قدس سره از جمیع فضائل انسانی آراسته بودند و از همه صاحبان
و مریدان حضرت سلطان المشائخ بودند و سبب توبه ایشان صاحب سیر العارفین میفرمایند که روزی
حضرت سلطان المشائخ از زیارت خواجه قطب الاسلام بختیار اوشی قدس سره بهره مند گشته بر لب
حوض شمسی رسیدند ناگاه دیدند که خواجه حسن علاء سجزی با جمیع یاران خود در کنار حوض که شراب میخوردند

چون او در ابتداء حال در قصبه بدایون بحضرت سلطان المشائخ آشنائی و صحبت گرم بود پیش آمد و این
رباعی بخواند ؎

سالها باشد که باهم صحبتیم	گر ز صحبتها اثر بودے کجاست
زهد نان فسق از دل ما کم نکرد	عشق ما بل بهتر از زهد شماست

چون آنحضرت این ابیات از وشنیدند فرمودند از صحبت اثرهاست این سخن چنان در وا اثر کرد که
فی الحال سر برهنه ساخت و خود را بر پای آنحضرت انداخت و توبه کرد حق تعالی از نظر رحمت حضرت
سلطان المشائخ امیر حسن را در جمیع امور قبولیتے تمام بخشیده بود از ملفوظات سلطان المشائخ
فوائد می نوشت و عین تقریر آنحضرت را بقدر امکان رعایت کرد حضرت امیر خسرو بارها گفتی کاشکی
تمامی کتب که عمر دران صرف کرده ام برادرم امیر حسن را بودی و ملفوظات حضرت سلطان المشائخ
مرا بعد از نقل حضرت سلطان المشائخ بطرف دیوگیر رفت و همانجا وفات یافتند و در دیوگیر
معروف دولت آباد در جوار مرقد شیخ برہان غریب مدفون گشتند هیچکس بر سر قبر وی نمی توانند
و اگر کسی چهل شب می ماند صورت شیر در نظر او ظاهر می شود — مرات الاسرار —

جوہر حضرت مولانا فخر الملة والدین زرادی قدس سرہ عالم ربانی و عاشق سبحانی بودند
و بوفور علم و لطافت طبع و شدت مجاہدہ و ذوق مشاہدہ و ترک و تجرید و کثرت گریہ میان یاران الٰہی مشہور
و مذکور بود و مرید و خلیفه حضرت سلطان المشائخ سریع البکا بودند و یکی از واصلان حضرت بعد او بودے
و در سلک بندگان سلطان المشائخ منسلک شد و در غیاث پور ساکن شد و تا غایت حضرت
سلطان المشائخ در قید حیات بودند سر از آستانه دور نکرد و چون حضرت ایشان بعد رحلت خرامیدند
خدمت مولانا را آرام و قرار نماند بیشتر حال در سفر بودے بزیارت آستانه خواجه بنده نواز بحضرت
اجمیر و حضرت اجودهن تشریف بردند و در صحراها و کوهها و غارها عبادت کردند چنانکه کسی ازان
مطلع نشود عمر عزیز بصحبت پیر گذرانید و از برکت نظر کیمیا اثر حضرت سلطان المشائخ قبولے عظیم
یافت هر کرا نظر بر روی مبارک حضرت ایشان افتادی سر بر زمین نهادی و اسیر محبت ایشان
شدی و بعد نقل حضرت سلطان المشائخ صوم دوام بر گرفت تا بصدر حیات بودند در روز فطر
نکردند حضرت مخدوم عالم میفرمایند آنچه مارا در ترقی مقامات در یکماه و دو ماه دست دادی خدمت
مولانا را در یک ساعت بدست آمدے مولانا کمال الدین سامانی که از مشاهیر [illegible] بود
که در آنچه بحث سماع بحضور جامع تقریر افتاد دران محضر مولانا فخر الدین زرادی [illegible]

بجانب علمای شهر کرده فرمود که شما از دو جنبه یک جنبه گیرید اگر جنبه حرمت گیرید حل ثابت کنم و اگر جنبه حل گیرید حرمت
ثابت کنیم خدمت مولانا کمال الدین این حکایت میفرمودند و می گفت زهی وفور علم و می فرمودند که
او از آنها بود که بقوت علم خود مدعای خود ثابت کند. و عجب خاصیتی بود که خدمت مولانا فخر الدین در بحث
مسامحت نکردی اگرچه علمای مسند علما بعصر بودی تا او را ملزم نگوی باز نماندی دو رساله در اثبات
سماع بتقریر خاص نوشته است و مقدمات اباحت آن بر قواعد اصول فقه تمام کرده کمال علم و تبحر
ایشان از آنجا تحقیق می شود و فضائل دیگر از گریه جگر سوز و ذوق و کمالات ظاهر و باطن چندانست
که قلم از رقم آن عاجز آید زیارت خانه کرده و حج گذارد از آنجا عزیمت بغداد کرده علما و مشائخ بغداد
استقبال کردند و قدوم حضرت ایشان را سعادتی دانستند و از آنجا بقصد دهلی تشریف در جهاز سوار
شدند و آن جهاز غرق شد حضرت مولانا نیز بر مصلا مستقبل قبله نشسته شهید غرق شدند و بمرتبه
شهادت رسیدند. سیر الاولیا

جوهر حضرت مولانا علاء الدین نیلی قدس سره عالم علوم ربانی و حافظ کلام رحمانی جامع
کمالات صوری و معنوی بودند خلیفه حضرت سلطان المشائخ اگرچه حضرت ایشان از حضرت
سلطان المشائخ مجاز مطلق بودند معهذا ایک مرید هم نگرفت در آخر عمر فوائد الفواد بخط مبارک
خود نوشت و بشبهر حال در نظر خود میداشت و مطالعه میکردند و او را خود حمایت ساخته بود پرسیدند
که چندین کتب معتبره از هر علم که بخدمت ست هیچ در ان رغبتی نمی نمایند مگر در ملفوظات حضرت
سلطان المشائخ میفرمودند ای غافلان جهانی از کتب سلوک و جز آن تربیت فا ما ملفوظات
روح افزای مخدوم خود که نجات من بدانست کجا یابم آخر الامر چند روز وفات مبارک بار حمت شد
و بجوار رحمت حق پیوست و در حظیره سلطان المشائخ در گنبد دهلیز در دنی چبوتره است متصل مقابر
یاران که در حیات خود خدمت مولانا عمارت کنانیده بود بهدر آن چبوتره مدفون یافت سیر الاولیا

جوهر حضرت خواجه ضیاء الدین برنی قدس سره صاحب تاریخ فیروز شاهی اند مرید حضرت
سلطان المشائخ قدس سره بعنایت و قرب آنحضرت مخصوص بود آرامگاه در جوار روضه مقدسه
حضرت سلطان المشائخ در پایان والده خود. اخبار الاخیار

جوهر حضرت خواجه شمس الدین قدس سره در اخبار الاخیار است که حضرت ایشان خواهرزاده
حضرت سلطان العاشقین امیر خسرو دهلوی قدس سره بودند و از افاضل روزگار و غایت محبت
بحضرت سلطان المشائخ داشتند در وقت تحریمه بستن نماز تا جمال جهان آرای حضرت سلطان المشائخ

ندیدی تحریمہ نبستی واز صف جماعت سر بیرون آوردی وروی مبارک ویدی آنگاہ تحریمہ بستی چون رحلت فرمود حضرت سلطان المشائخ فرمودند الحمد للہ کہ دوست بدوست رسید آرامگاہ پایان قبر سلطان

حضرت امیر خسرو دہلوی قدس سرہ است

جوہر حضرت شیخ علاء الحق والدین بن اسعد لاہوری بنگالی قدس سرہ در اخبار الاصفیا مذکورست کہ حضرت ایشان عالم عامل وعارف کامل بودند ودر ابتدا از مستی بادہ علم مشائخ وقت بچشم استخفاف نگریستی واز اطوار وکردار آنہا کہ عبارت از وجد وسماع ست متنفر بودی روزے از روی امتحان بعبادتگاہ حضرت شیخ اخی سراج رفتند بمجرد دیدن آنحضرت کلاہ بزرگی بر زمین افکند وطیلسان خدمت بر دوش کشیدند شرف خلافت بر گرفتند وہموارہ دیک طعام گرم بر سر گرفتہ

حضرت طیلسان نوعی از ردا کہ خطیبان و قاضیان بر دوش اندازند ۱۲

ہمراہ حضرت شیخ میگشتند چنانچہ موی در سر مبارک نماندہ بود واین اثر از نفس حضرت سلطان المشائخ است کہ چون بحضرت شیخ اخی سراج خلافت عطا نمودہ رخصت وطن فرمودند حضرت شیخ التماس نمودند کہ در انجا شیخ علاء الحق کوس دانشوری وطبل دولتمندی میزند اقامت خود دشوار می بینم فرمودند نگرانی بخود راہ مدہ کہ از خادمان تست ہمچنان شد آرامگاہ پنڈوہ۔

جوہر حضرت شیخ نور الحق والدین مشہور بشیخ نور قطب عالم قدس سرہ فرزند ومرید وخلیفہ حضرت شیخ علاء الحق قدس سرہ اند واز مشاہیر اولیاء ہندوستان صاحب عشق ومحبت وذوق وشوق وتصرف وکرامات آرامگاہ پنڈوہ۔ اخبار الاخبار —

جوہر حضرت مخدوم جہانیان در آخر عمر از حضرت شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی خرقہ پوشیدہ چنانچہ شیخ عبد النبی شطاری در رسالہ چہاردہ خانوادہ میگوید کہ سبب رسیدن بخدمت حضرت شیخ آن بود کہ در مدینہ منورہ زادہا اللہ شرفا وکرامۃ شبی از شبہا در واقعہ در مجلس سرور انبیا علیہ السلام بار یافتہ واتفاقاً حضرت شیخ وسید بپہلوے یکدیگر واقع شدند وحضرت سید نوعی ایستادہ بودند کہ پشت سید بجانب حضرت شیخ بود سرور عالم فرمودند سید جلال ہوشیار باش بملاحظہ بایست کہ برادرم شیخ محمود ایستادہ است وحضرت علی فرمودند یا رسول اللہ اگر شیخ محمود را می شناخت چندین سرگردان نمی شد چون صباح شد خدمت سید السادات احرام زیارت حضرت شیخ نصیر الدین چراغ دہلی بستہ قصد کردہ کہ طواف شیخ کند وآب وضوء شیخ بخورد سر وپاے برہنہ متوجہ حضرت دہلی شد چون سلطان فیروز مرید حضرت سید بود ہرگاہ کہ حضرت سید از اچہ باین صوب تشریف می آورد سلطان فیروز بدو منزل باستقبال میرفت درین مرتبہ بسلطان خبر رسید کہ حضرت مخدوم جہانیان تشریف می آرند باستقبال

روزی همین حضرت سید را باین وضع دید عرض کرد که حضرت این چه وضع است فرمودند که قصد احرام زیارت
حضرت شیخ محمود بسته ام سلطان اضطرار بسیار کرد که ما هرگز شیخ محمود را شیخ تصور نکرده ام حضرت
چه میفرمایند حضرت فرمودند. که حضرت شیخ محمود را از فرموده سرور عالم شناختم تو از کجا آن سلطان ممالک
معرفت را شناسی پیش ازین حرف ملن تو بکن وبهمان صورت بخدمت ایشان رسید و آن وقت نماز
پیشین بود حضرت شیخ آب برای وضو طلبید و فرمودند که کاسه بیار که سید زاده میرسد و او نذر کرده است
که آب وضو بخورد حضرت شیخ در کاسه آب وضو نگاه داشته و در شستن پای توقف کردند خدمت مخدوم
بدولت ملازمت رسید و طواف کرد و بعد از طواف آب وضو را طلب کرد و دید که حضرت شیخ پا ناشسته
عرض کرد که یا حضرت فقیر نذر کرده که آب وضو خورد و بی شستن پای وضو تمام نمی شود هر چند که عذر
پیش آوردند خدمت مخدوم مبالغه نمودند بعد از مبالغه بسیار پا ناشسته بمجرد نوشیدن آب وضو
خدمت سید را حالت دگرگون شد و خدمت سید بعد از صحت و استفاده خرقه چشتیه از حضرت پنوسید محمود السالکین

جواهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره شرح رساله مکیه میفرمایند که حضرت شاه مینا قدس سره
میفرمودند که سوزی ترابی نام قلندر در حجره خاص حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود بن یحیی
قدسنا الله تعالی بسره العزیز در آمد حضرت بعد نماز ظهر در حین مشغولی بودند که آن قلندر بر حضرت
ایشان کارد زدن گرفت و یازده زخم زد در استغراق بودند تجاوز نفرمودند خون مبارک از زناده دلان
بیرون آمد بعضی مریدان آنرا دیده اندرون آمدند خواستند که آنرا ایذای رسانند حضرت مخدوم عالم
نگذاشت که او را کسی مزاحم شود بستند او را انعام فرمودند که شاید در وقت کارد زدن آزاری
بدست وی رسیده باشد بعد ازین معامله سه سال در حیات بودند هژدهم ماه رمضان المبارک
شب جمعه خواستند که طائر روح را از قفس پرواز دهند حضرت مولانا زین الدین علی قدس سره
عرض نمودند که بیشتری مریدان اهل کمال اند الحمد یکی را بشارت شود که بجای حضور نشیند
فرمودند بر درویشان که حسن ظن داشته باشی نوشته بیار حضرت مولانا سه دفعه تذکره مرقوم داشت
اعلی و اوسط و ادنی بعد مطالعه فرمودند مولانا زین الدین ایشان را بگو که غم ایمان خود بخورند
چه جای آنکه بار دیگری بردارند بعد ازان وصیت فرمودند که در دفن خرقه پیر من بر سینه من بنهند و ابریق
و عصای پیر من برابر من در لحد بخسپانید و تسبیح پیر بانگشت شهادت من بپیچید و کاسهٔ چوبین بجای
خشت و زیر سر من نهید و نعلین چوبی نیز در آغوش من نهید حاضران آن وقت بوصیت حضرت
ایشان عمل نمودند و حضرت سید محمد گیسو دراز قدس سره غسل دادند و ریسمان بافته آن کهٹ

که برو آب برتن مبارک ریخته بودند کشیده بگردن خود انداختند و فرمودند خرقهٔ ما همین بس است

جواہر حضرت قاضی عبدالمقتدر بن قاضی رکن الدین السدیجی الکندی رضی الله تعالی عنهما از علماء فحول مرید و خلیفه حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دہلی رضی الله تعالی عنه اند صاحب کرامات ظاهره وخارقات باهره وانفاس قدسیه واشارات علیه ومقامات سنیه داشتند اکثر اوقات بفقر وفاقه بسر می بردند بتاریخ بست وششم ماه محرم المکرم در سنه هفصد ونود ویک وبقولے هفصد و هشتاد وهشت بعالم قدسی خرامیدند قبر شریف در دہلی ست مرقد متبرک او وقبر پدر او در مقام خواجه قطب الدین بختیار اوشی ست جانب جنوب حوض شمسی که آنرا خانقاه شیخ عبد الصمد گویند و شیخ عبد الصمد از فرزندان شیخ ابو الفتح جونپوری ست که از اکابر عهد سلطان سکندر لودی بود از جونپور بدہلی آمده مقبره اجداد خود عمارت کرد - استاد قاضی شهاب الدین دولت آبادی ست بغایت فصیح و بلیغ یکے از مریدان معتقدان ایشان کتابی نوشته است مسمی بمناقب الصدیقین مشتمل بر احوال جمیع مشائخ چشت و در آنجا از احوال کرامات او بسیار نوشته - اخبار الاخیار -

جواہر حضرت خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی قدس سره در نفحات الانس مذکور است که حضرت ایشان لسان الغیب وترجمان الاسرار اند بسا اسرار غیبیه ومعانی حقیقیه در کسوت صورت ولباس مجاز باز نموده وهرچند معلوم نیست که دست ارادت پیری گرفته ودر تصوف بیکی ازین طائفه علیه نسبت درست کرده اما سخنان حضرت ایشان چنان بر مشرب این طائفه علیه واقع شده است که هیچکس را آن اتفاق نیفتاده در سنه اثنین وتسعین وسبعمائة بعالم قدسی خرامیدند -

جواہر حضرت شیخ صدر الدین طبیب دہلوی قدس سره از اکابر مشائخ وعهد و عارفان وائمه محققان بودند وصاحب حقائق ومعارف باندو دقائق ولطائف ارجمند ومرید وخلیفه حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دہلی اند در اخبار الاخیار ست که پدر حضرت ایشان سوداگر بودند ونسبت ارادت بجناب فیض مآب سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرهم داشتند وبغایت کبر سن رسیده وهیچ فرزندی نصیب نشده واکثر احوال آرزوی داشتند روزی بحضور حضرت محبوب الهی آمدند حضرت قبله اولیا پشت مبارک خود به پشت ایشان مالیدند وبفرزندی بشارت فرمودند چون حضرت شیخ صدر الدین متولد شدند بحضور محبوب الهی آوردند جناب والاحضرت ایشان را در کنار گرفتند تا آنکه در کنار بودند نظر بر جمال ولایت حضرت محبوب الهی داشتند بنوعی که اثر شعور از آن نظر ظاهر می شد حاضران مجلس این معنی را معائنه می نمودند پس آنحضرت از جبه خود پاره جدا کرده

وبرای حضرت ایشان بدست مبارک خود خرقه بدوخت و حضرت ایشان را بحضرت مخدوم عالم خواجه
نصیر الدین چراغ دهلوی قدس سره سپرد و بعلوشان حضرت ایشان اطلاع فرمود پس چون حضرت
شیخ صدر الدین بسن تمیز رسیدند بحضرت مخدوم عالم ارادت آوردند و تربیت یافتند و بمرتبهٔ تکمیل
وارشاد رسیدند و چونکه آنحضرت دوای دل سالکان بوجه احسن دانسته از آنجهت حضرت
ایشان را شیخ صدر الدین طبیب دلها گویند- مراة الاسرار

جوہر حضرت سید علاء الدین قدس سره مرید حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلی
و صاحب احوال عظیمه و مقامات جلیله حضرت مخدوم عالم حضرت ایشان را بعد از تربیت بجانب سندیله
رخصت فرمودند. و سی صد بیگه زمین در سواد قصبه مذکور بجهت خرچ خانقاه عالم پناه بدست حق پرست
خود بر پاره سفال نوشته داده. آرامگاه سندیله- مراة الاسرار

جوہر خواجه اختیار الدین عمر ایرچی قدس سره آباء و اجداد حضرت ایشان از کبرای خطهٔ
ایرچ بودند و بمنصب عهده داری متعین و منصوب آخر الامر او را جذبه دست داد و بکلی ترک علائق دنیوی
نموده در طلب علم و طریقه زهد قدم صدق نهاد و بحضور قاضی محمد سادی قدس سره که از اساتذه عهد
خود بودند مرید و خلیفه حضرت مخدوم خواجه نصیر الدین محمود قدس سره تحصیل علم کرد و بنعمت خلافت
مشرف گشتند دهم محرم ماه سنه هشت صد و نه وفات یافت آرامگاه ایرچ- اخبار الاخیار

جوہر حضرت شیخ یوسف بده ایرچی قدس سره آبای کرام وی از خوارزم بوسائط بعضی
حوادث روزگار در ممالک هندوستان آمده در خطه ایرچ متوطن گشتند و آنحضرت شاگرد و مرید
و خلیفه خواجه اختیار الدین اند و از خدمت سید جلال بخاری و شیخ راجو قتال نیز بنعمت و
خلافت مشرف گشته و تالیفات دارند مثل ترجمه منهاج العابدین امام غزالی و صاحب تاریخ محمدی
مرید اوست چنین همی نویسد که روزی در خانقاه عالم پناه سماع میکردند همدران حالت جان
بحق تسلیم فرمود در سنه هشت صد و سی و چهار- آرامگاه همین خانقاه- اخبار الاخیار

جوہر حضرت مولانا خواجگی قدس سره در اخبار الاخیار است که حضرت ایشان مرید و خلیفه
حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلی رضی الله تعالی عنه اند و شاگرد مولانا
معین الدین عمرانی و استاد قاضی شهاب الدین جونپوری آرامگاه بیرون شهر کالپی- مراة الاسرار

جوہر حضرت مولانا احمد تهانیسری قدس سره مرید حضرت مخدوم عالم خواجه نصیر الدین محمود
چراغ دهلی رضی الله تعالی عنه اند در فضائل علوم ظاهری و باطنی ممتاز بود آرامگاه کالپی اندرون قلعه- مراة الاسرار

جوہر حضرت قاضی محمد ساوی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی بودند. اول تحصیل علوم نمود و اُستاد عہد خود بود بعد ازان ارشاد یافت و بمرتبہ تکمیل رسید. چہاردہم ماہ محرم در سنہ ہشت صد و نہ رحلت فرمود آرامگاہ ایرج. مراۃ الاسرار.

جوہر حضرت مخدوم شیخ سلیمان ردولوی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی قدس سرہ بودند شانی عظیم و مقامات عالی داشتند جامع بودند میان علم ظاہر و باطن و صاحب کرامات ظاہرہ و خارقات باہرہ و سلسلۂ نسب او بنجاالدین ولید ملقب بہ سیف اللہ منتہی می شود آرامگاہ ردولی. مراۃ الاسرار.

جوہر حضرت شیخ زین الدین قدس سرہ خواہرزادہ و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی اند قبر شریف پایان گنبد شریف حضرت مخدوم عالم ست درصحن حظیرہ.

جوہر حضرت شیخ محمد متوکل کنتوری قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت مخدوم عالم خواجہ نصیر الدین محمود چراغ دہلی قدس سرہ اند مقتداء وقت خود بود و جامع علوم صوری و معنوی صاحب کرامات ظاہرہ و خارقات باہرہ. آرامگاہ کنتور. مراۃ الاسرار.

جوہر حضرت شیخ علاء الدین قریشی مشہور بگوالیاری زیرا کہ اول وطن شریف گوالیار بود مرید و خلیفہ حضرت شاہ بندہ نواز سید محمد گیسودراز اند تا آخر عمر شریف از خلق منزوی بودند شانی عظیم و حالی رفیع داشتند و حضرت ایشان را کمالات از ہر قسم بیش بود آرامگاہ کالپی. مراۃ الاسرار.

جوہر حضرت شیخ ابوالفتح علا قریشی قدس سرہ مرید و خلیفہ حضرت شاہ بندہ نواز سید محمد گیسودراز قدس سرہ اند صاحب کمالات صوری و معنوی بودند و حضرت ایشان را معتقدات بسیارست آرامگاہ کالپی و مزار فائز الانوار حاجت روای خلق ست. مراۃ الاسرار.

جوہر حضرت سید شمس الدین طاہر قدس سرہ در اخبار الاصفیا مذکورست کہ حضرت ایشان اگرچہ مرید حضرت شیخ نور قطب عالم قدس سرہ اند اما خود را انفدویان حضرت خواجہ خواجگان خواجہ معین الدین حسن سنجری قدسنا اللہ تعالی بسرہ العزیز میگرفتند و ہرگز باجمیر شریف بے ضبط در نیامدند و خاک کوچہاش را بجوی نیا بودند و ہموارہ بردر شہر سکونت داشتند عمر گرامی حضرت ایشان بعد و پنجاہ سال رسیدہ بود کہ آہنگ سفر عالم قدسی فرمود.

جوہر حضرت خواجہ عثمان حرب آبادی قدس سرہ در فوائد الفواد مذکورست کہ حضرت ایشان مدتی از خلق قطع کردہ بودند بعد ازان درمیان خلق آمدند حضرت ایشان را انعام

غیب فرمان شد که خلق را دعوت کن اما بشرطیکه هزار بار تحمل کنی بعد از ان حضرت ایشان در راهی سوار می شدند یکی آمده دستی در قفا فرو دمی آورد و دیگری دیگر فرو دمی آورد حضرت ایشان همه را می شمردند و عقد میکردند چون هزار تمام شد در سر حضرت ایشان فرو خواندند که بر منبر برآ و خلق را دعوت کن عرض کردند که خداوندا من علم نخوانده ام و کمالی ندارم خلق را چگویم فرمان آمد که پای بر منبر نهادن از تو و عنایت از ما

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره لفظ مبارک راندند که شیخ حسین زنجانی و خواجه علی هجویری هر دو مرید یک پیر بودند و آن پیر قطب عهد بوده است حسین زنجانی از دیر باز ساکن لهاور بوده است بعد از چندگاه خواجه علی هجویری را پیر وی فرمود که در لهاور رود و ساکن شو بر پیر خود عرضداشت کرد که حسین زنجانی آنجا است پیر فرمود تو برو چون علی هجویری بحکم اشارت در لهاور آمد شب بود بامداد جنازه حسین زنجانی را بیرون آوردند —

جوهر حضرت مولانا کیتلی قدس سره در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره فرمودند که مولانا کیتلی پیری بس با برکت بود اگرچه با کسی پیوندی نداشت اما صحبت بسیاری از مردان جناب خداوند تعالی دریافته بود و تلقین او و در هیئت او معلوم شدی که یکی از واصلان ست چیزی در خاطر بود از وی پرسیدم جواب داد که آن از این آید و آن همچنین باشد حضرت سلطان المشائخ چشم پر آب کرده فرمودند که اگر آن مشکل از صد دانشمند مجتهد پرسیدمی حل نشدی۔

جوهر در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره بزرگی حضرت امیر عالم ولوالجی قدس سره بسیار سخن فرمودند و در اثنای محامد ایشان بر لفظ مبارک راندند که بزرگی بود صاحب نعمت که آن بخشش از خواجه اجل شیرازی قدس سره یافته بود وقتی آن بزرگ بر سر منبر برآمده و خلق بانبوه حاضر بود و امیر عالم ولوالجی نیز بعد از آن آن بزرگ بر بالای منبر آغاز کرد که ای مسلمانان بدانید و آگاه باشید که من نعمتی از خواجه اجل شیرازی یافته بودم امشب میخواستم که آن نعمت به پسر خود بخشم فرمان شد امیر عالم ولوالجی را ده بعد از آن امیر عالم را بالای منبر طلبیده و آب دهان مبارک خود در دهان ایشان کرد۔

جوهر حضرت شیخ جمال الدین بسطامی قدس سره در فوائد الفواد ست که حضرت سلطان المشائخ

قدسنا الله تعالی بسرّهم بلفظ مبارک راندند که شیخ جمال الدین بسطامی شیخ الاسلام حضرت دهلی مراسم اهل صفه و آداب ایشان نیکو دانستی

جوهر حضرت خواجه کریم قدسنا الله تعالی بسره المبارک یکی از مقدسان درگاه خداوندی و از جمله مقربان بارگاه ایزدی بودند و حالات عظیمه و مقامات فخیمه و همم علیه و انفاس قدسیه و اشارات سنیه داشتند و در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ نفعنا الله تعالی بمحبتهم میفرمودند که خواجه کریم در اول حال نویسنده بودند و در آخر روی از اشتغال دنیا بگردانیدند و یکی از واصلان شدند و بعد از آنکه روی بجناب کبریا آوردند هرگز بهمه عمر شریف خود درم و دینار بدست مبارک خود نگرفتند و حال حضور نماز حضرت خواجه بیان میفرمودند که وقت نماز شام پیش دروازه کمال بنماز مشغول بودند و کسی در آنوقت منو استی بیرون آمد و یاران آواز میدادند که زودتر درون شهر درآئی و دربان نیز غلبه میکرد خواجه کریم نماز خود بحضور تمام بگذارد و آنگاه از آنجا بازگشت گفتند که آواز ما نشنیدی فرمودند نی گفتند عجب با چندین غلبها کردیم و نشنیدی فرمودند عجب از کسی که او در نماز باشد و غلبه کس شنود و میفرمودند که خواجه کریم بارها فرمودی که گور من در دهلی ست هیچ کافر بر و استیلا نیابد

جوهر حضرت شیخ لقمان سرخسی قدس سره در فوائد الفواد مذکورست که حضرت ایشان را مناقب احسان نمیدا بسیارست می آرند که جمعه از حضرت شیخ فوت شد باشعاری از ظواهر شرع والله تعالی اعلم ائمه آن شهر باتقسیا شهر ایست عظیم در خراسان بیرون آمدند بحضرت شیخ گفتند که ائمه شهر می آیند تا با شما بحث کنند فرمودند که سوار یا پیاده گفتند سوار آنزمان حضرت شیخ بر دیوار نشسته بودند فرمودند که بفرمان جناب خداوند تعالی ای دیوار روان شو دیوار در حال روان شد

جوهر حضرت حیدر زاویه قدس سره صاحب احوال بدیعه و انفاس نفیسه بودند و صاحب فوائد الفواد قدس سره میفرمایند که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسرّهم فرمودند که حیدر زاویه ترک بچه بودند و درویشی صاحب حال بودند آنچه خروج چنگیز خان شد و کفار روی بجانب هندوستان نهادند در ان ایام روی سوی یاران کرد و گفت از مغول بگریزید که ایشان غالب خواهند آمد پرسیدند که چگونه گفت که ایشان درویشی را برابر خود می آرند و خود را در پناه آن درویش ساخته اند من در سر بان درویش کشتی گرفته ام او مرا بر زمین زد اکنون متحقق ست که ایشان غالب خواهند آمد شما یان بگریزید بعد از آن خود در غاری رفت و ناپیدا شد عاقبت همچنان شد که او گفته بود بعد از تقریر این حکایت بنده عرضه داشت کرد که این طوق و دست کله آهنین که در دست و گردن میکنند متابعت اوست فرمودند آری ولیکن او را حالی پیدا شده بود در ان حال آهن گرم تافته میگرفت و بدست خود گاه طوق می ساخته و گاه دست کله میکرد آهن بر دست او

چون سه هم شده بود و این طائفه که بستند طوق و دست گله می سازند آن عیال کجاست

جوهر حضرت شیخ عثمان خیرآبادی قدس سره صاحب حالات عجیبه و کرامات غریبه بودند و انفاس قدسیه
و اشارات سامیه داشتند و در فوائد الفواد مذکورست که حضرت سلطان المشائخ قدسنا الله تعالی بسره
فرمودند که شیخ عثمان پس بزرگ کسی بود او را تفسیریست بعد از آن فرمودند که سالکی عزیز بود سبزی پختی
و فروختی از شلغم و چقندر و مانند این و در بیابان خفتی و اگر کسی بیامدی و درم قلب بدو دادی و از آنچه او
پخته بودی بخریدی او آن درم بستدی اگرچه بدانستی که قلب است و به بهای سره باز دادی تا خلق را
چنان معلوم شد که او درم سره و قلب را از فرق نمیکند بسیاری می آمدند و درم قلب میدادند و او بجای
سره میگرفت تا وقت انتقال او شد روی سوی آسمان کرده گفت خداوندا تو دانائی که خلق مرا درم قلب دادند
و من بجای سره قبول کردم و بروی ایشان رد نکردم اگر از من طاعت قلب در وجود آمده است بکرم خود
بر روی من رد مکن بعد از آن فرمودند که وقتی درویشی صاحبدل پیر آمد و طعام از دیگ طلب نمود
شیخ عثمان کفلیچه در دیگ کرد چون برآورد همه دهمروارید بود آن درویش گفت من این را چه کنم
باز کفلیچه در دیگ کرد همه زر سرخ برآمد آن درویش گفت آن سنگریزه بود و این سنگ ست چیزی بکش
که من بخورم بار سوم کفلیچه در دیگ کرد و برآورد همان سبزی که پخته بود بیرون آمد آن درویش چون
این حال را بدید شیخ را گفت اکنون ترا اینجا نمی باید بود بعد از آن چند روز شیخ عثمان از دنیا نقل کرد

جوهر حضرت سید تاج الدین شیر سوار نارنولی قدس سره مرید حضرت شیخ قطب الدین منور هانسوی
قدس سره اند و در اخبار الاخیار ست که چون میخواستند که بدریافت سعادت زیارت پیر خود بجانب هانسی
متوجه شوند شیر نر را از بیشه میگرفتند و بروی سوار می شدند و مار بدست میگرفتند و چون نزدیک هانسی
میرسیدند شیر و مار را رها میکردند و پیاده می آمدند روزی حضرت شیخ قطب الدین منور بر دیواری نشسته بودند
و سید تاج الدین در حالت سکر و بیخودی همچنان بر پشت شیر سوار پیش حضرت شیخ در آمدند چون نظر حضرت
شیخ بر حضرت ایشان افتاد فرمودند ای سید این حیوان جان دارد مردان جناب حق سبحانه و تعالی
اگر بدیوار حکم کنند که جاودست برفتار آید دیوار جنبیدن گرفت فرمودند ای دیوار من سخن بر سبیل وعظ میگفتم
تو بجای خود باش پس سید تاج الدین را حالی دگر پیش آمد و بفنای توحید مستغرق گشتند آرامگاه بیرون
نارنول نزدیک شهرست - مراة الاسرار و اخبار الاخیار

جوهر خواجه احمد محمد معشوق طوسی قدسنا الله تعالی بسره العزیز از محبوبان و مقبولان حضرت خداوندی
بودند در نفحات الانس مذکورست که اسم مبارک حضرت ایشان محمد ست در شهر طوس بودند و قبر مبارک

همچنانست حضرت عین القضات همدانی قدس سره در بعضی از رسائل خود نوشته اند که حضرت محمد معشوق
نماز نکردی از حضرت خواجه محمد حمویه و حضرت امام احمد غزالی رضی الله تعالی عنهما شنودم که روز قیامت
صدیقان را همه این تمنا بوده باشد که کاشکی خاکی بودندی که روزی حضرت محمد معشوق قدم بران خاک
نهاده بودی یک روز در جامع طوس تشریف آوردند و حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سره مجلس
میداشتند حضرت خواجه بندی بر قبا زدند و حضرت شیخ را خاموش کردند زبان حضرت شیخ بربست
چون ساعتی برآمد حضرت شیخ فرمودند ای سلطان عصر وای سرور جود بند واکشای که بند به هفت آسمان
و زمین نهادی و در فوائد الفواد است که از حضرت سلطان المشائخ رضی الله تعالی عنه پرسیده آمد که حضرت
ایشان را محمد معشوق گویند یا احمد معشوق که از بیشتر خلق شنیده شده است که محمد معشوق گویند فرمودند
که احمد محمد معشوق نام حضرت ایشان احمدست و نام پدر حضرت ایشان محمد و فرمودند که وقتی حضرت
ایشان در عین چله سرما در آب روان قرار گرفتند و التماس نمودند الهی من ازینجا بیرون نیایم تا
نفرمائی که من کیستم آوازی شنیدند که تو آنی که فردای قیامت چندین کسان از شفاعت تو از دوزخ
خلاصی خواهند یافت عرض کردند که برین بسنده نکنم آوازی شنیدند که تو آنی که فردای قیامت چندین کس
نکافی درمانش نشکن ۱۲
بعنایت تو در بهشت روند عرض کردند برین هم بسنده نکنم مرا می باید که بدانم که من کیستم آنگاه آوازی
شنیدند که ما حکم کردیم که درویشان و عارفان عاشق ما باشند و تو معشوق ما باشی آنگاه حضرت خواجه
ازان مقام بیرون آمدند هر که پیش می آمد میگفت السلام علیک یا خواجه احمد معشوق و چون حضرت
ایشان را جهد کردند و گفتند که چرا نماز نگذاری فرمودند بگذارم الا فاتحه نخوانم گفتند این چه نماز باشد
که فاتحه نخوانند چون الحاح بسیار کردند فرمودند فاتحه خوانم ایاک نعبد و ایاک نستعین نخوانم گفتند
این آیة نیز بخوان القصه بعد از گفتگوی بسیار در نماز استادند و فاتحه خواندن گرفتند چون اینجا رسیدند
که ایاک نعبد و ایاک نستعین بر اعضای مبارک از زیر بن هر موی خون روان شد آنگاه روی
سوی حاضران کردند و فرمودند من زن حائضم بر من نماز نیست۔

جوهر سید صدرالدین راجو قتال قدس سره ارادت و خلافت از پدر خود سید احمد کبیر داشتند
و از برادر خود مخدوم جهانیان سید جلال بخاری نیز دارند حضرت مخدوم جهانیان بارها بر زبان مبارک
میراندند که حق تعالی مارا بخلق مشغول داشت و شیخ راجو را بخود وی پیوسته در عالم استغراق بودے
آسامگاه اچه ـ اخبار الاخیار ـ

جوهر حضرت شیخ سعد الدین قدس سره در شرح رساله مکیه میفرمایند که مثال و اجازت نامه که

بندگی شیخ صدر الدین راجو بخاری قدس سره بجانب بندگی زائر الحرمین الشریفین حضرت شیخ سارنگ پیر پیراین فقیر فرستاده بودند و دران مذکور بود و ملبس خرقهٔ المشائخ الچشت والسهروردی رضی الله تعالی عنهم اما بندگی شیخ اکثر و غالب کلاه چشت میدادند و چون کسی مزاحم می شد و کلاه سهروردی طلبید میدادند و در کلاه دادن سهروردیه را دو میکردند و می فرمودند که فرق میان کلاه سهروردی و چشت همین است

جوهر حضرت مخدوم شیخ احمد عبد الحق ردولوی قدس سره سلسله نسب شریف حضرت ایشان بچند واسطه بحضرت امیر المؤمنین عمر فاروق رضی الله تعالی عنه میرسد و اسم مبارک پدر آنحضرت عمر است و جد آنحضرت شیخ داود از بلخ بممالک هندوستان تشریف آورده در قصبه ردولی سکونت اختیار فرمودند و آنحضرت مرید و خلیفه حضرت شیخ جلال الحق والدین پانی پتی قدس سره اند و مصدر کشف و کرامات ظاهره و مظهر حالات و خارقات باهره و صاحب احوال عظیمه و مقامات جلیله بودند و افعال خارقه و انفاس قاطع داشتند و در ریاضات و مجاهدات وحید عصر بودند و در تجرید و تفرید فرید زمانه و از جانب حضرت خداوندی مخاطب بخطاب عبد الحق گشته و چشم حق بین نمی کشودند الا وقت صلوه خمسه و تهجد و تربیت طالبان و دیدن محبان و آنچنان بود که خادم سه کرت حق حق حق میگفت و آنحضرت بدست حق پرست خود قبر راست کرده و خادمان موافق وصیت آنحضرت را دفن کردند پس دران مشغول ماند بعد شش ماه قبر خود بشگافت رمقی از جان و جسمی موهوم مانده بود خادمان در کفها پیچیده بیرون آوردند و چون مردم نان از روغن چرب کرده و پاره شکر بران گذاشته بطریق نذر پیش آنحضرت می آوردند اول اندکی از ان تناول میفرمودند بعد از ان حاضران را قسمت میکردند و بلسان ترجمان الهی میراندند هر که توشه من بی اجازت من بخورد از جان سیر آمده باشد بی اجازت فرزندان و مریدان آنحضرت نان توشه نمی خوردند و برای مشغولی آنحضرت دو حجره بود یکی جلالی و دوم جمالی جلالی بر بام خانه بود و جمالی در ته آن هرگاه جلال متجلی میگشت بر بام خانه تشریف می بردند درین وقت اضطرابی میان فرزندان و مریدان پدید می آمد زیرا که از قهر و لطف هر چه در خیال میگذشت در ساعت بظهور می آمد مغضوب هلاک میگشت و بمجرد نظر لطف هر کس بعلو درجات فائز می شد و به اندک نظر قهر معدوم مطلق میگشت و آنحضرت را سه پسر و چهار دختر بودند هر پسری که متولد می شد بمجرد زادن حق حق حق میگفت آنحضرت می فرمودند که احمد شورا اختیار نکرد این بچه میخواهد که در عالم شور اندازد آن پسر در چند روز وفات می یافت و بعد از چند مدت حضرت شیخ عارف متولد گشتند و حق حق نگفتند فرمودند که این پسر لائق نگاه داشتن هست و هرگاه مریدان و طالبان آنحضرت را سفر آخرت پیش

می آمد بخدمت آنحضرت درخواست می نمود اگر اجازت می یافتند ازین عالم انتقال میفرمودند والا نه
چنانچه حضرت شیخ عبد القدوس قدس سره در احوالات آنحضرت نوشته اند که مریدی آنحضرت بود مخلص نام
که بمرتبه تکمیل وارشاد رسیده بود درین عالم او را خوش نمی آمد روزی بخدمت آنحضرت التماس نمود که اگر
اجازت شود ازین عالم فانی انتقال کنم فرمودند چند روز صبر کن پس مخلص دریافت که آنحضرت رخصت
نخواهند داد پسر خود را گفت که من میخواهم که ازین عالم انتقال کنم باید که بعد از وفات زود مدفون سازی
بعد ازان بخدمت مخدوم خبر رسانی و این وصیت فراموش نسازی پس حضرت مخلص دامن برکشید
و جان بجانان داد پسر سراسیمه پدر را همچنان مرده گذاشته بخدمت حضرت مخدومی عرض حال کرد آنحضرت
فرمودند که مخلص بی رضای من رفت چه معنی دارد پس آنحضرت ردای مبارک او بر داشت و برابر گوش او
باواز بلند مخلص مخلص گفتن گرفت قریب چهل و چهار بار مخلص مخلص فرمود حضرت مخلص برخاست و
سر در قدم نهاد آنحضرت بخانقاه عالم پناه خود تشریف آوردند حضرت مخلص به فرزندان آورد و ملامت نمود
بر وصیت من عمل نکردی الحال توقف [illegible] پسر قسم از راه عاجزی درخواست نموده اجازت حاصل کن
بهرام بخدمت حضرت مخدوم رسید مطلوب بعرض رسانید فرمودند با پدر خود بگو که چند روز دیگر باش بهرام
پیش پدر رفته پیغام رسانید حضرت مخلص فرمود باز بخدمت شریف برو و التماس کن که آمدن و رفتن را
جای نیست مگر انتقال از مقامی بمقامی و از جایی بجایی. نوجوان بهرام این مقدمه بعرض رسانید
آنحضرت اجازت دادند پس حضرت مخلص خوش حال شده ردای تشریف بر سر کشید و با دوست یکرنگ شد
پانزدهم جمادی الثانی در سنه سبع وثلثین وثمانمائة در عالم بقا خرامید آرامگاه رودولی نزد فنای الانوار
حاجت روای خلق است — شیخ اسمعیل پدر شیخ عبد القدوس بچه بود بجهت دیدن حضرت
مخدوم العالم صاحب الکشف والکمالات والکرامات شیخ عبد الحق رفتند حضرت
مخدوم عالم شیخ اسمعیل را طلبیدند و بر پشت شان بوسه دادند و فرمودند که در پشت این بچه پسری
می بینم که قطب وقت شود و رجوع عالم بسوی وی باشد و تمامی رجوع وی بسوی ما باشد و یکی از خلفای
ما باشد و نعمت ما بوی رسد عاقبة الامر تمامی رجوع حضرت عبد القدوس بروح حضرت شیخ احمد عبد الحق
تا مدد فیض روحی و پرورش باطنی از روح حضرت احمد عبد الحق بحضرت شیخ عبد القدوس میرسید
و این تکمیل فیض روحی را اویسی میگویند چنانکه حضرت سید المرسلین بفیض روحی و تکمیل باطنی حضرت
اویس قرنی را پرورده بودند — از لطائف قدسی ملفوظ حضرت عبد القدوس —
جوهر حضرت شیخ عبد الله شطاری اقدس سره سیاح بیدای طریقت و غواص دریای حقیقت بودند

و در تلقین اذکار و اشغال وحید عصر و فرید زمانہ منادی میکردند کہ طالبی ہست تا او را بحق تعالی رسانم و انہ حضرت ایشان یسالہ است در طریق شطاریہ کہ در آغاز آن نسب خود بشیخ الشیوخ شیخ شہاب الدین سہروردی درست کردہ و سلسلہ ارادت بہ پیچ واسطہ بشیخ نجم الدین کبری رسانیدہ آراسگاہ قلعہ شدہ و انجا آرامیدہ اند

جواہر حضرت شیخ ابوعبداللہ صومعی رضی اللہ تعالی عنہ در نفحات الانس مذکورست کہ حضرت ایشان از اکابر مشائخ گیلان و رؤسا زہاد ایشان بودند ہر چہ کہ پیش از وقوع آن خبر کردی ہمچنان واقع شدی و وقتیکہ در غضب شدی جناب حق سبحانہ و تعالی از برای حضرت ایشان زود انتقام کشیدی و ہر چہ خواستی جناب حق سبحانہ و تعالی ہمچنان کردی جماعتی از اصحاب حضرت ایشان بقصد تجارت بسمرقند رفتہ بودند نزدیک بسمرقند سواران بغارت ایشان آمدند ایشان آنحضرت را آواز دادند دیدند کہ آنحضرت استادہ اند و میفرمایند سبوح قدوس ربنا اللہ دور شوید ای سواران از میان ما ہمہ سواران متفرق شدند بعضی بکوہہا در افتادند و بعضی بوادیہا۔

جواہر حضرت شیخ عبدالرحمن چشتی بن عبدالرسول بن قاسم بن شاہ عباسی العلوی غفر اللہ تعالی۔ حضرت ایشان در مراۃ الاسرار میفرمایند ہر چند کہ این فقیر از اکثر سلاسل متعددہ بہرہ یافتہ اما بندہ پروردہ و از خاک برآوردہ خاندان چشت و دودمان اہل بہشت ست و میفرمایند کہ بحسب ظاہر مذہب و مشرب صوفیہ ناچیز از خدمت قطب الوقت حضرت شیخ حمید قدس سرہ و وی از پدر خود شیخ قطب الدین و وی از پدر خود حضرت شیخ پیر و وی از پدر خود شیخ بدھ و وی از پدر خود حضرت شیخ عارف و وی از پدر خود شیخ احمد عبدالحق و وی از حضرت شیخ جلال الدین پانی پتی و وی از شیخ شمس الدین ترک پانی پتی و وے از شیخ علاء الدین علی احمد صابر و بحسب باطن این نیازمند اویسی است کہ از ابتدای سلوک تا این زمان از آداب و تربیت و نوازش و نظر قبول بفرزندی از روحانیت خواجہ بزرگ معین الحق والدین حسن سنجری یافتہ

جواہر حضرت شیخ امان اللہ پانی پتی قدس سرہ اسم مبارک عبدالملک ست و لقب شریف امان اللہ از علماء صوفیہ موحدہ اند و از تابعان شیخ اکبر شیخ محی الدین ابن عربی قدس سرہ در علم این طائفہ علیہ مرتبہ بلند و پایہ ارجمند داشتند در تقریر مسئلہ توحید بیانی شافی و تقریری وافی حضرت ایشان را در علم تصوف و توحید کتب و رسائل بسیارست و آثار تحقیق از تقریر او لائح و ہویدا اند مسمی باثبات الاحدیت کہ بیان اطلاق حق و احاطہ او بحقائق کونیہ با حفظ مرتبہ او در عینیت با عالم مطابق اذواق کمل و کلمات محققین اہل توحید کردہ و بر لوائح مولانا عبدالرحمن جامی

قدس سرہ شرحی نوشتہ در غایت بسط و تطویل شبہا بیدار بودی و ہر بار بر خاستی و وضو کردی و توجہ
کردی و نعرہ ماردی و مرید شیخ محمد حسن اند و شاگرد محمد مودود لاری با کثر سلاسل ارتباط داشت
و در مشرب قلندریہ واسطہ بشاہ نعمت اللہ ولی میرسد و تعلق بسلسلۂ علیہ قادریہ غالب تر و محکم تر بود
دوازدہم ربیع الآخر در سنہ نہصد و پنجاہ و ہفت رحلت فرمود۔ اخبار الاخیار

جوہر حضرت شیخ سراج الدین عالم بن قوام الدین ملتانی قدس سرہ از اصحاب و خلفاء
شیخ زین الدین خوافی اند عالم بودند بعلوم صوری و معنوی باصل از ملتان بودند و در ہرات نشو و نما
یافتہ چون شیخ زین الدین از دار فنا رحلت فرمود شیخ سراج الدین را باجازت شیخ بجای حضرت
ایشان نصب کردند آرامگاہ نہر والہ کہ از بلاد گجرات ست۔ اخبار الاخیار

جوہر در بیان تاریخ وفات و ماہ وفات و سنہ وفات و جای مزار مبارک با اختلاف وفات
حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم روز دوشنبہ دوازدہم و بقول محدثین دوم
ربیع الاول ۱۱ ہجری در مدینہ منورہ حجرہ حضرت عایشہ صدیقہ۔ ابوبکر صدیق شب سہ شنبہ
۲۲ جمادی الاخری ۱۳ھ و بقولے آخر روز دوشنبہ و بقولے بست و سوم در روضہ آنحضرت علیہ السلام
سلمان فارسی دہم رجب شنبہ ۳۳ ہجری در مداین۔ امام قاسم بن محمد بن ابی بکر بست چہارم
جمادی الاولی ۱۰۱ ہجری و بقولے ۱۰۶ ہجری۔ امام جعفر الصادق دوشنبہ پانزدہم رجب و بقولے
شانزدہم شوال ۱۴۸ ہجری در جنۃ البقیع در مقبرہ امام حسن۔ بایزید بسطامی چہاردہم شعبان ۲۶۱ھ
و بقولے پانزدہم و ہفدہم در بسطام خواجہ ابو الحسن خرقانی پانزدہم رمضان ۴۲۵ ہجری و بقولے
دہم محرم ۴۲۴ ہجری در خرقان۔ خواجہ ابو علی فارمدی چہارم ربیع الاول ۴۷۷ ہجری در طوس
خواجہ یوسف ہمدانی بست و ہفتم رجب و بقولے غرہ صفر ۵۳۵ ہجری در مرو۔ خواجہ عبد الخالق غجدوانی
۱۲ ربیع الاول ۵۷۵ ہجری در غجدوان۔ حضرت خواجہ عارف ریوگری غرہ شوال در ریوگر سے
خواجہ محمود انجیر فغنوی ۱۷ ربیع الاول در وابکنی۔ خواجہ عزیزان علی رامیتنی ۲۷ رمضان ۷۱۵ھ
و بقولے ۲۸ ذیقعدہ ۷۲۱ ہجری در خوارزم خواجہ محمد بابا سماسی ۱۰ جمادی الآخری در قریہ سماسی
سید امیر کلال پانزدہم و نزد بعض ہشتم جمادی الاخری ۷۷۲ ہجری و بقولی ہشتم جمادی الاولی
در دیہ سوخار۔ خواجہ بہاؤ الدین محمد نقشبند سوم شب دوشنبہ ربیع الاولی ۷۹۱ ہجری در بخارا۔
خواجہ علاء الدین عطار شب چہار شنبہ بعد از نماز خفتن ۲۰ رجب ۸۰۲ھ در دیہ خفانیان۔ خواجہ
یعقوب چرخی ۵ صفر در ہلفتون۔ خواجہ عبید اللہ احرار شب شنبہ ۲۹ ربیع الاولی ۸۹۵ھ در سمرقند

مولانا محمد زاهد غره ربیع الاول مولانا درویش محمد ۱۹ محرم خواجه محمد املکی ۲۲ شعبان خواجه عبدالباقی
باقی بالله ۲۵ جمادی الاخری سنه ۱۰۱۲ ج بیرون شهر شاه جهان آباد. حضرت امیر علی کرم الله تعالی وجهه
شب دوشنبه ۱۹ و بقولی ۲۱ رمضان سنه ۴۰ ج نجف اشرف. حضرت امام حسین علیه السلام جمعه ۱۰ محرم سنه ۶۱ ج کربلا و
نزد بعض سنه ۶۰ امام زین العابدین ۱۸ محرم سنه ۹۴ جنة البقیع و نزد بعض سنه ۹۵ امام محمد باقر دوشنبه
۷ ذی الحجه سنه ۱۱۴ و نزد بعض سنه ۱۱۷ ج جنة البقیع حضرت امام موسی کاظم جمعه ۵ رجب سنه ۱۸۳ و نزد بعض
۱۵ و بقولی ۲۵ ج بغداد شریف حضرت علی بن موسی رضا جمعه ۲۱ و نزد بعض ۹ رمضان سنه ۲۰۳
و نزد بعض ۹ صفر سنه ۲۰۲ ج مشهد مقدس حضرت معروف کرخی ۲ محرم سنه ۲۰۰ و نزد بعض ۱۰ و بقولی
ج بغداد شریف حضرت سری سقطی بامداد سه شنبه ۳ رمضان سنه ۲۵۳ و نزد بعض ۲۹ و سلخ رجب
سنه ۲۵۶ ج بغداد حضرت جنید روز شنبه ۲۶ اصح ۲۷ رجب سنه ۲۹۸ و نزد بعض سنه ۲۹۷ و نزد بعض سنه ۲۹۹
ج بغداد حضرت ابوبکر شبلی دهم و نزد بعض ۲۷ ذی الحجه اصح سنه ۳۳۴ و نزد بعض سنه ۳۳۵ ج بغداد شریف
ابوالقاسم نصیرآبادی ۱۱ شوال سنه ۳۶۷ و نزد بعض ششم محرم سنه ۳۷۲ ج مکه معظمه ابوعلی دقاق
۵ ذیقعده و بقولی بستم شوال سنه ۴۰۵ ج نیشاپور حضرت ابوالقاسم قشیری ۱۶ ربیع الآخر سنه ۴۶۵
ابوعلی رودباری ۲ شوال سنه ۳۲۲ و نزد بعض سنه ۳۲۳ ج مصر ابوعلی کاتب ۱۱ شعبان سنه ۳۴۲ و نزد
بعض سنه ۲۴۶ ج مصر ابوعثمان مغربی ۹ شوال سنه ۳۷۳ و نزد بعض ۱۱ رجب ج نیشاپور حضرت ابوالقاسم
گرگانی ۲۳ صفر و نزد بعض ۱۵ جمادی الاولی و نزد بعض ۱۰ رجب حضرت امام حسن غره و اصح ۵ ربیع الاول
و نزد بعض سنه ... و نزد بعض ۲۹ صفر و سلخ و نزد بعض ۲۰ حضرت سید ابی صالح ۲۷ رجب حضرت محبوب سبحانی
شب شنبه ۹ بعد نماز عشا ربیع الآخر سنه ۵۶۱ و بقولی در بغداد به تاریخ ۱۰ ج بغداد شریف بعض
تاریخ وفات حضرت محبوب سبحانی سیوم ربیع الآخر است لیکن چون فاتحه آنحضرت علیه السلام به تاریخ یازدهم
هر ماه می‌نمود لهذا عرس آنجناب در هندوستان به تاریخ یازدهم شهر مذکور شهرت یافت

جواهر السلسلة للمشائخ الچشتیه حضرت خواجه حسن بصری ۴ و نزد بعض ۴ محرم سنه ۱۱۰
نزد بعض غره رجب و نزد بعض ۵ ج بصره عبدالواحد بن زید ۲۷ صفر سنه ۱۷۶ و نزد بعض سنه ۱۷۷
ج بصره خواجه فضیل بن عیاض ۳ ربیع الاول سنه ۱۸۷ و نزد بعض ۲۰ و ۲۷ محرم ج مکه معظمه حضرت ابراهیم
بن ادهم ۲۶ جمادی الاولی سنه ۱۶۲ و نزد بعض ۱۶ و نزد بعض سنه ۲۶۱ حضرت حذیفه مرعشی ۲۴ شوال
سنه ۲۵۲ و نزد بعض ۱۴ و نزد بعض ۲۴ ج شام قریب مزار حضرت لوط حضرت هبیره بصری ۷ شوال
نزد بعض غره ... سفینه ماج بصره حضرت ممشاد علو دینوری ۱۴ محرم سنه ۲۹۹ و نزد بعض ۲۴ خواجه ابی اسحاق شامی

چشتی ۱۴ ربیع الآخر ج عکہ از بلاد شام خواجہ ابی احمد چشتی غرہ جمادی الاخری ۳۵۵ھ ونزد بعض
۱۰ ج چشت کہ از خراسان ست خواجہ ابی محمد چشتی غرہ ونزد بعض ۹ جمادی الآخر ۴۱۱ ونزد بعض
۴۱۱ ونزد بعض غرہ رجب ۴۲۱ھ ج چشت خواجہ ابی یوسف چشتی ۲۶ ودر سفینۃ الاولیا ۴ ربیع الآخر ۴۵۹ھ
ونزد بعض ۳ رجب ج چشت خواجہ مودود چشتی غرہ رجب ۵۲۷ھ ج چشت حاجی شریف زندنی ۱۳ رجب
ونزد بعض ۲۰ و ۹ ج زندنہ کہ بلدہ ایست در بخارا خواجہ عثمان ۵ شوال ۶۰۲ھ ونزد بعض ۶ و ۱۶ ج مکہ معظمہ
حضرت خواجہ معین الحق ۶ دوشنبہ رجب ۶۳۳ھ وبقولے شب یکشنبہ ۶۳۲ھ ج اجمیر شریف خواجہ قطب الدین
بختیار کاکی دوشنبہ ۱۴ ربیع الاول ۶۳۳ھ ج دہلی قریب حوض شمسی حضرت خواجہ فرید الدین شکر گنج
سہ شنبہ ۵ محرم ۶۶۴ھ ج پاک پٹن حضرت علاء الدین بن احمد صابر ۱۳ ربیع الاول ۶۹۰ھ ج
کلیر سرکار سہارنپور پوربیہ حضرت شمس الدین ترک ۱۰ جمادی الاخری ونزد بعضی ۱۰ ج پانی پت
جلال الدین پانی پتی ۱۳ ربیع الاولی ۷۶۵ھ ج پانی پت حضرت شیخ عبد الحق ردولوی ۱۵ جمادی الاخری
۸۳۷ھ ج ردولی شیخ احمد عارف ۲۱ شوال ردولی شیخ محمد بن عارف ۲۶ ربیع الآخر ردولی شیخ
عبد القدوس گنگوہی ۲۲ ونزد بعض ۲۳ جمادی الاخری ۹۴۴ھ ونزد بعض ۹۴۵ھ ج قصبہ گنگوہ حضرت
سلطان المشائخ چہار شنبہ ۱۸ ربیع الآخر ۷۲۵ھ ج قریب دہلی کہنہ موضع غیاث پور خواجہ نصیر الدین
چراغ دہلی جمعہ ۱۸ رمضان ۷۵۷ھ ج قریب دہلی کہنہ حضرت جلال الدین مخدوم جہانیان جہان گشت
۱۰ چہار شنبہ وقت غروب آفتاب ذیحجہ ۷۸۵ھ ج اچہ ملتان حضرت حبیب عجمی ۳ ربیع الآخر ۱۵۶ھ و
بقولے ۹ رمضان ۱۲۰ھ ج بصرہ حضرت داؤد طائی ۲۸ ربیع الاول ۱۶۵ھ وبقولی ۲۸ ربیع الآخر
ج بغداد حضرت ممشاد دینوری ۱۴ محرم ۲۹۹ھ نزد بعض ۲۴ شیخ احمد دینوری ذیحجہ ۳۶۵ھ —
شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سہروردی شب شنبہ ۱۲ جمادی الآخر ۵۶۳ھ ونزد بعض شب پنجشنبہ ۱۰ رجب
۵۶۳ھ ونزد بعض ۱۰ رمضان ج بغداد شیخ شہاب الدین عمر سہروردی جمعہ غرہ محرم ۶۳۲ھ ج بغداد
خواجہ بہاء الدین زکریا ملتانی پنجشنبہ بعد نماز ظہر، صفر ۶۶۱ھ ونزد بعض ۶۶۶ھ ج ملتان شیخ صدر الدین
سہ شنبہ مابین ظہر وعصر ۲۳ ذیحجہ ۶۸۴ھ ملتان حضرت رکن الدین شاہ رکن عالم شب جمعہ ۹ جمادی الاولی
۷۳۵ھ وبقولے ۱۶ رجب یوم پنجشنبہ بعد نماز مغرب ج ملتان سید جلال الدین بخاری ۱۹ جمادی الاخری
اچہ شیخ احمد غزالی ۷ محرم ۵۱۰ھ ج قزوین حضرت عمار یاسر ۱۶ ربیع الآخر حضرت نجم الدین کبری
شنبہ ۱۰ جمادی الاولی ۶۱۸ھ ودر بعض شنبہ ۹ رمضان و ۲۹ ذیحجہ حضرت شیخ عبد الواحد بن عبد العزیز تمیمی
جمادی اخری ۴۲۵ھ ج مقبرہ حضرت امام احمد حنبل حضرت ابو الفرح طرطوسی ۳ شعبان ابو الحسن علی الہکاری

محرم ۶۲۶ھ حضرت ابو سعید مخزومی ۷۔ شعبان ۵۱۲ھ حضرت محبوب سبحانی ۹ شب شنبه بعد عشا
ربیع الآخر ۵۶۱ھ ج بغداد شریف امام عبد الله علم بردار ۵۔ رجب حضرت طیفور شامی ۶۔ رجب
حضرت بدیع الدین مدار شب جمعه ۱۰۔ جمادی الاولی ۸۴۴ھ مکن پور از توابع قنوج ونزد
بعض ۱۰۹ھ ہجری

جواہر حضرت خواجه محمد باقی بالله را اجازت طریقه نقشبندیه از حضرت مولانا خواجگی محمد امکنگی ست و ایشان
از والد خود حضرت مولانا درویش محمد و ایشان از خال خود حضرت مولانا محمد زاهد و ایشان از حضرت
خواجه عبید الله احرار و ایشان از حضرت خواجه یعقوب چرخی و ایشان از خواجه بهاء الدین محمد نقشبند و ذاتی نسبت
که حضرت خواجه یعقوب چرخی بعد حضرت خواجه نقشبند در صحبت حضرت خواجه علاء الدین عطار رضی الله عنهما بر دا شت
تکمیل نسبت در خدمت ایشان نمودند لهذا گاهی وساطت حضرت خواجه علاء الدین در شجره نوشته می شود

جواہر حضرت خواجه بهاء الدین محمد نقشبند را اجازت این طریقه از حضرت سید امیر کلال ست
و ایشان را از حضرت خواجه محمد بابا سماسی و ایشان را از حضرت خواجه عزیزان علی رامیتنی
و ایشان را از حضرت خواجه محمود انجیر فغنوی و ایشان را از حضرت محمد عارف ریوگری و ایشان را
از حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی و ایشان را از حضرت خواجه یوسف همدانی و ایشان را از حضرت
خواجه ابو علی فارمدی و ایشان را در تصوف انتساب بدو طرف ست یکی بشیخ ابو القاسم گرگانی
و ایشان را بشیخ ابو عثمان مغربی و ایشان را بشیخ ابو علی کاتب و ایشان را بشیخ ابو علی رودباری
و ایشان را بحضرت جنید بغدادی و دیگر نسبت حضرت خواجه ابو علی فارمدی را از حضرت خواجه
ابو الحسن خرقانی ست و ایشان را از حضرت خواجه بایزید بسطامی و ایشان را از روح حضرت
امام جعفر صادق و ایشان را از دو جانب رسیده یکی از جانب آبائے کرام خود حضرت امام باقر
و حضرت امام زین العابدین و حضرت سید الشهدا امام حسین رضی الله تعالی عنهم اجمعین و حضرت
علی مرتضی کرم الله تعالی وجهه و ایشان را از جناب مستطاب سرور عالم صلی الله تعالی علیه
و آله و اصحابه وسلم و دوم از جناب والده ایشان حضرت امام قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق
و ایشان را از حضرت سلمان فارسی و ایشان را با وصف شرف صحبت رسول علیه السلام
از حضرت صدیق اکبر و ایشان را از رسول مقبول صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم

جواہر حضرت سید جلال الدین مخدوم جهانیان را اجازت طریقه نظامیه از مخدوم
خواجه نصیر الدین چراغ دہلی ست و اجازت طریقه سهروردیه از جد خود حضرت سید جلال الدین

بخاری و ایشان را از رکن الدین شاہ رکن عالم و ایشان را از پدر خود شیخ صدر الدین
و ایشان را از پدر خود شیخ بہاء الحق و الدین زکریا ملتانی و ایشان را از شیخ الشیوخ شیخ شہاب الدین
سہروردی و ایشان را از شیخ ضیاء الدین ابو نجیب عبد القاہر سہروردی و ایشان را از پدر خود
شیخ ابو محمد بن شیخ عبد اللہ معروف بعمویہ و ایشان را از شیخ احمد دینوری و ایشان را
از شیخ ممشاد دینوری و ایشان را از ابو القاسم جنید بغدادی - حضرت شیخ نجم الدین کبریٰ را
اجازت این طریقہ از حضرت عمار یاسر ست وہو عن شیخ ضیاء الدین ابو نجیب سہروردی وہو عن شیخ
احمد غزالی وہو عن ابو بکر نساج وہو عن شیخ ابو القاسم گرگانی وہو عن ابو عثمان مغربی وہو
عن شیخ ابو علی کاتب وہو عن ابو علی رودباری وہو عن سید الطائفہ بندہ زمرہ فادخلی
فی عبادی شیخ ابو القاسم جنید بغدادی - وحضرت جنید را از خال خود سری سقطی و ایشان را از
معروف کرخی و ایشان را نیز انتساب در علوم باطنی دو طرف ست یکی بامام علی موسی رضا و
امام موسی کاظم و امام جعفر صادق تا پیغمبر خدا صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ واصحابہ وسلم و طریقہ
ایشان طریقہ ائمہ اہل بیت ست این طریقہ را از راہ نفاست سلسلۃ الذہب می نامند دوم
معروف کرخی را از داؤد طائی و ایشان از حبیب عجمی و ایشان را از خیر التابعین خواجہ حسن بصری و ایشان را از امیر المومنین
علی کرم اللہ تعالی وجہہ ایشان را از جناب رسالت مآب علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام - ونیز حضرت غوث الثقلین را اجازت
از حضرت شیخ ابو سعید مخزومی است وہو عن شیخ ابو الحسن علی الہکاری وہو عن شیخ ابو الفرح
طرطوسی وہو عن شیخ عبد الواحد بن عبد العزیز تمیمی وہو عن ابی بکر عبد اللہ شبلی وہو عن شیخ
جنید بغدادی - حضرت سید عبد القادر جیلانی را اجازت این طریقہ از پدر خود سید السادات
السید ابی صالح وہو عن ابیہ وشیخہ موسیٰ جنگی دوست وہو عن ابیہ وشیخہ السید عبد اللہ وہو عن
ابیہ وشیخہ السید یحیی الزاہد وہو عن شیخہ وابیہ السید موسی مورث وہو عن شیخہ وابیہ السید داؤد
المورث وہو عن شیخہ وابیہ السید موسی الجون وہو عن شیخہ وابیہ السید عبد اللہ المحض وہو عن
ابیہ سید السادات جامع البرکات الحسن المثنی وہو عن ابیہ امام المومنین قدوۃ المتقین الامام الحسن
رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین - وہو عن ابیہ امام الہدی امیر المومنین علی المرتضی کرم اللہ تعالی وجہہ
وعن امہ سیدۃ النساء حضرت فاطمۃ الزہراء رضی اللہ تعالی عنہا وعن شیخہ وابیہ سید المرسلین خاتم النبیین
شفیع المذنبین احمد مجتبیٰ محمد مصطفی صلی اللہ تعالے علیہ وآلہ واصحابہ وسلم - حضرت شاہ بدیع الدین
مدار را اجازت این طریقہ از طیفور شامی ست و ایشان را از عین الدین شامی و ایشان را از امین الدین

وایشان را از امام عبدالله علم بردار و ایشان را از امیر المومنین ابی بکر الصدیق و نیز ایشان را از امیر المومنین علی المرتضی. حضرت شیخ عبدالقدوس گنگوهی الغزنوی الحنفی مذهبا ونسبا را اجازت این طریقه از الشیخ محمد بن العارف ست وهو عن ابیه الشیخ احمد عارف وهو عن شیخه وابیه شیخ عبدالحق ردولوی وهو عن شیخه الشیخ جلال الدین پانی پتی وهو عن شیخه الشیخ شمس الدین الترک وهو عن شیخه الشیخ علاء الدین احمد صابر وهو عن امام الاولیا شیخ فریدالحق والدین مسعود المشهور شکرگنج وهو عن قدوة الواصلین حضرت خواجه قطب الدین بختیار الاوشی الکاکی دهلوی وهو عن زبدة العارفین خواجه معین الدین حسن سنجری الچشتی اجمیری وهو عن الشیخ عثمان الهاروی وهو عن شیخه حاجی شریف زندنی وهو عن شیخه الشیخ مودود چشتی وهو عن شیخه ابی یوسف چشتی وهو عن الشیخ ابی محمد الچشتی وهو عن شیخه ابی احمد الچشتی وهو عن الشیخ ابی اسحاق چشتی الشامی وهو عن الشیخ علو الدینوری وهو عن الشیخ هبیرة البصری وهو عن الشیخ حذیفة المرعشی وهو عن السلطان ابراهیم بن ادهم وهو عن جلال الدین فضیل بن عیاض وهو عن الشیخ عبدالواحد بن زید وهو عن امام التابعین الحسن البصری وهو عن امیر المومنین علی المرتضی کرم الله تعالی وجهه وهو عن المرتضی حبیب رب العالمین النبی المصطفی والرسول المجتبی علیه وعلی آله وصحابه الصلوة والبرکات العلی

جواهر سلسلهٔ قادریه می پیوندد بحضرت شیخ الجن والانس غوث الثقلین شیخ محی الدین ابو محمد سید عبدالقادر بن ابی صالح بن عبدالله الجیلی قدس سره هم از مشایخ جنیدیه اند و طریقهٔ قادریه ذکر نفی واثبات که مسمی ست بادوی(؟) و پاس انفاس(؟) اسماء عظام الجلیل اسم گویند و دعای سیفی و دعای فتوحی(؟) و دعای شیخ. وسلسلهٔ مداریه بحضرت صدیق اکبر میرسد بدین طریق حضرت شیخ بدیع الدین عرف شاه مدار از حضرت شیخ طیفور شامی و وی از شیخ امین الدین شامی و وی از شیخ عبدالله علم بردار رسول الله صلی الله تعالی علیه وآله واصحابه وسلم و وی از ابوبکر صدیق و اول کسی که در هند کتاب عوارف و فصوص الحکم درس گفته شاه مدار اند. دوم خلیفه حضرت خواجه حسن بصری عبدالواحد بن زید پنج خانواده میرسد اول زیدیان دوم عیاضیان سوم ادهمیان چهارم هبیریان پنجم چشتیان سلسلهٔ زیدیان می پیوندد بخواجه عبدالواحد بن زید وایشان پنج تن بودند ابا عن عبدالرحمن بن عوف دوم خانوادهٔ عیاضیان و شیخ فضیل عیاض مرید شیخ عبدالواحد بن زید ست مریدان ایشان را عیاضیان گویند سوم خانوادهٔ ادهمیان و آن می پیوندد بسلطان ابراهیم ادهم وایشان خرقه از فضیل عیاض یافتند چهارم هبیریان و آن می پیوندد بشیخ هبیرهٔ بصری وایشان مرید و خلیفه حضرت حذیفهٔ مرعشی وایشان بحضرت سلطان پنجم خانوادهٔ چشتیان و آن می پیوندد بشیخ ابو اسحاق چشتی که از چشت آمده در بغداد مرید شیخ علو دینوری شد

خاتمه

الحمد لله که کتاب برکات نصاب جواهر غیبی بتائید ایزدی بپرایهٔ اختتام پوشید و آنچه از ذخیرهٔ مدّة حضرت با عظمت اللهی بود همه آنرا درششش کنز تقسیم یافته با ترتیب تمام هر کنزی بجای خود قرار گرفت فرض و قت ست که اکنون آن وعده که در دیباچه رفت وفا کرده آید و لختی از احوال سعادت اشتمال حضرت اللهی قدس سره العزیز و فرزندان او و یاران او بر طبق اظهار نهاده آید. و چون این احوال مشرح مبسوط جداگانه مثل رسالهٔ مستقل خواهد بود بناءً علیه آنرا بنام تذکرهٔ اللهی موسوم گردانیده الحمد لله علی ذلک

بهین گنور حقائق جواهر غیبی	که پر جواهر غیب است چون مهین نامش
درون خاتم طبع آمد و بخاطر رفت	بهین جواهر غیبی سنین اتمامش

تقریظ با تاریخ از شهسوار عرصهٔ سخندانی سید محمد مرتضی یزدانی رئیس شهر میرٹھ

شاهی که درین زمانهٔ تنگ — آمد در رغز فراخ ننگ — فالتوز و خاست طوفان — از کشتیان بحر عرفان
یکتای جهان شه به ماهی — اللهی خاصهٔ الهی — اندر حید زمانه روحی — واندر طوفان فتنه نوحی
مندار کنوز آنجهانی — آگاه رموز آسمانی — وخشور جهان کشای عرفان — دستور سخن سرای عرفان
صدر محفلگه حقیقت — بدر منزلگه طریقت — تا حسن رخش نظاره کرده — خرقانی خرقه پاره کرده
یک حلقه سعید در سعودش — یک دسته جنید در جنودش — در معرکه حبا و اکبر — منصور برآمد و مظفر
از خانهٔ تنه برون نبرده — واندر ملکوت منزل خود کرده — چون سیاح نگاه ناظر — هم خواجه مقیم و هم مسافر
ره سوی علا چو مهر برده — گوی سبق از سپهر برده — صد فیض نهان تنی رسیدش — گنجینه دل و زبان کلیدش
صد کیسه جواهر نهفته — از نوک زبان خامه سفته — قالبش ز خدای اکبرآباد — قالب بفضای اکبرآباد
از تحنگه جلال اکبر — شد برده ذوالجلال اکبر — با حجله نشین هفت پرده — هفتاد و دو سال صرف کرده
من بعد رسید از سروشش — آوا ندا ارجعی بگوشش — دو روز ز حیات خود دمیدش — بنشاند بسر خلیفهٔ خویش
احمد علی آن ولی عهدش — هم یوسف و هم مسیح مهدش — یوسف بلی دیده‌اش بهوید — الا ملک کریم گوید
کس را که جمال ریب و بهبود — یا کلف بیرپا یا سهم سود — از دانش و علم آسمانی — پیراست بعالم جوانی
همسانش ندیده چشم آفاق — در حلم و حیا و جود و اخلاق — این جلوه بهار انجمن باد — فیض گل او چمن چمن باد
یارب این شمع بزم او شاد — خورشید منازل جهان باد — من نیز بشوق او در حسیب — از عالم یؤمنون بالغیب

رجوع بمطلب

در گنج دل کسی بغل داشت — گوهر ز محیط عز و جل داشت — از گنج خفی ساتر العیب — در کیسهٔ او جواهر الغیب

اندر که درست کرده دفتر / در تار نظر کشیده گوهر
قانونچه ساز نای ناسوت / آئینه راز نای لاهوت
بنمود جواهر مکرم / علامه ابو الحسن معظم
آری ابو الحسن نگهبان / آسان شده مشکلات عرفان
از نامهٔ جوهر فنی کشف ست / خود نامزد نولکشور ست
تا بذل جواهر نهان کرد / الخلیل سعادتش توان کرد
اینک دو مرید او درین شهر / بردند ز همتش لبی بهر
سنجلش که محمد خلیل ست / کامروزه بعهدهٔ جلیل ست
آن عبد علی سپهر سیما / بار الجمل نموده ایما
سهمش از آن زیاده گشته / اندوه جهان علاوه گشته
این ناله چند بر کشیدیم / دردا که نظم در کشیدیم
تا کیسهٔ آتش گزیدیم / برگ از گل دامنش بچیدیم
تاریخ دگر نوشته خوب ست / کاین کان جواهر غیوب ست

این نسخه زبور معرفت جوانی / در مثنوی معرفت دانی
از پردهٔ وحدت ارغنونی / در پرده به پرده رهنمونی
استاد افادهٔ معارف / صهبائی بادهٔ معارف
شد چاپ نمودنش ضروری / دستکارگه نولکشوری
در کشور طبع نامه امروز / شد کار ز نولکشور فیروز
نوبت به وصال حق رسیدش / حق داده مراد هر مریدش
اول منشی محمد اعظم / هم مغفرت و هم صفا مجسم
در پایه نگر بلندیش را / در معرفت ارجمندیش را
خود گر چه نبود باب این کار / یزدانی ناستوده کردار
باری ز بهر خاطرش را / آری از بهر خاطرش را
شیرم چون گرد رکابی / دنبال سمند هر سواری
در بحر فیض حق مد آمد / در مثنوی بسر رسید آمد ۱۳۰۴
یا رب ز بنده دوده آهی / بینه بر حق مرد راهی

قطعهٔ تاریخ از منشی محمد خلیل صاحب

شد مرتب جواهر غیبی / گوهر از محیط لا ریب است
مهر تاریخ طبع هاتف گفت / سال کنز جواهر غیب است ۱۳۰۴

قطعهٔ تاریخ از سید عبد العلی جعفری قادری چشتی اکبرآبادی مرید حضرت اللهی قدس الله سره العزیز

می مدحت برای جار فالست / رموز این جواهر غیبی بردم
خوش عبد العلی تاریخ طبعش / سروش غیب گفته ساغر جم ۱۳۰۴

قطعهٔ تاریخ من نتائج طبع مولوی محمد رعایت الحق صاحب رئیس سهارنپور

از همت حضرت اللهی و از حسن ضمیر خواجه حسن / گوهر عرفان داد جهان را گنج کتاب جواهر غیبی
غوطه زدم در بحر تفکر از پی سال طبع جمیلش / گفت سروش غیب بگو تم لب لباب جواهر غیبی

قطعهٔ تاریخ از نتائج طبع شیخ احمد حسن صاحب زاهدی المتخلص قیصری و عاصی ۱۳۰۱

بیا ای سالک راه طریقت / ببستان جهان لطف و کرم کن
به پهلویم نشین در کوی جلوت / دمی نظارهٔ باغ ارم کن
ببین از دیدهٔ دل جلوهٔ حق / نظر بر حالت دیر و حرم کن

درآید در نظر تا چیست اسرار ‌‌ پس آنگہ گردن تسلیم خم کن
منزہ و مبرا ہست ذاتش ‌‌ بہر دم سورۂ اخلاص ختم کن
شریعت در حقیقت معرفت ہست ‌‌ بجو راہ طریقت بحث کم کن
بخوان قرآن و ہم قرآن ناطق ‌‌ چہ فرمودست ور و تش مدہ گن
بخور جامے ز آب حوض کوثر ‌‌ نظر ہرگز نہ سوے جام جم کن
پے تشنہ لبان چون جاہ شدآن ‌‌ جواہر غیبے اللہی — رقم کن

قطعات تاریخ از نتایج طبع محمد اشارت علی خان صاحب کمبوہ تخلص صدق رئیس تہ ہر

زہی شان جواہر غیبے ‌‌ نور جان جواہر غیبے
پے سرداد صدق تاریخش ‌‌ گفت کان جواہر غیبے

۱۳۰۴

ولہ

زہی این نسخہ اسرار غیبی ‌‌ بہر حرفش ہویدا معنی دین
ز اجمالش گل صد برگ غنچہ ‌‌ ز تفصیلش شگوفہ باغ رنگین
ز تحریرش قلم برخویش نازید ‌‌ گرفتہ طبع زوصد زیب و تزئین
بہر جائے کہ او حمد خدا کرد ‌‌ پے تحسین زبان بکشاد تحسین
اگر آمد ثناے ایزد پاک ‌‌ بر وصل علے برخواند یٰسین
بصد اصرار چون عبد العلی گفت ‌‌ پے تاریخ او ای صدق گلچین
ندایم از لب اللہے آمد ‌‌ بگو - در کوزہ بحر معرفت این

۱۳۰۴

ولہ

نشست اللہی روزی دیدہ برہم ‌‌ رسید آنجا کہ راہش ناپدیدست
نمیدانم چہ در گوشش دمیدہ ‌‌ کز و واقف نہ این گفت و شنیدست
بدست آمد گہر از گنج اسرار ‌‌ کہ این نسخہ براے او کلیدست
قلم از بہر تحریرش گرفتہ ‌‌ ببین گوہر چہ در رشتہ کشیدست
بہار عمر او تا گل فشان بود ‌‌ گلی از گلشن او کس نچیدست
کنون از طبع آن صورت گرفتہ ‌‌ کہ مثلش در تصوف کس ندیدست
اندوبس بو الحسن ترتیب او کرد ‌‌ خدا اجرش دہد او را مریدست

پے تاریخ او عبد العلی گفت — بمن ای صدق کان از بس سعید است
سراز افکار بر کردہ بگفتم — زہے دریدہ قرآن مجید است

قطعہ تاریخ از نتائج طبع مولوی ابو محمد صادق علی صاحب مداح رئیس قصبہ لدھیانہ ضلع میرٹھ تلمیذ حضرت غالب جنت مکان کہ چندی بمقام اکبرآباد در ۱۲۶۱ء بخدمت فیض درجت جناب حضرت باعظمت اللّٰہی قدس سرہ العزیز بسر بردہ و از نہال ریاض فیضش برخوردہ دید انچہ دید و شنید انچہ شنید

نسخہ از شاہ مولانا مظفر با علی — رہنمای جادہ بیمای طریق معرفت
طبع گشت و طبع مداح از پی تاریخ طبع — گفت - زیبا موج دریای عمیق معرفت
١٣٠٤

ایضاً

فخر فقرا شاہ مظفر لعلی کرد — توثیق شریعت مع تطبیق حقیقت
شد طبع از و نسخہ و مداح رقم زد — تاریخ کہ - اندازۂ تحقیق حقیقت
١٣٠٤

قطعہ تاریخ از نتائج طبع حافظ امداد حسین صاحب تخلص ظہور رئیس شہر میرٹھ

بارک اللہ جواہر غیبی — ہست خمخانہ شراب کمال
کیف او کیف محو استغراق — لذتش لذت وصول و وصال
لفظ لفظش نجوم تابندہ — معنیش معنے ادای جمال
طور اسرار و از سراپایش — جلوہ افشان فروغ مہر جلال
وصف پاک جناب اللّٰہی — برترین از قیاس وہم و خیال
پے تاریخ طبع دوش ظہور — داشت فکری برنگ سحر حلال
ساغر پاک بے بہا گفتم — گلشن فیض واہب آمد سال
١٣٠٤ — ١٣٠٤

ایضاً در نثر

جواہر آبدار سالکان طریقت — دریاے کرامت وحدت
١٣٠٤ — ١٣٠٤

قطعہ تاریخ از نتائج طبع حکیم محمد مقرب حسین خانصاحب غنی رئیس شہر میرٹھ

چو اللّٰہی این نسخۂ بے بدل — ز القاے غیبی علم ساختہ
پے یاد تاریخ طبعش غنی — زہی سر غیبی - رقم ساختہ
١٣٠٤

قطعہ تاریخ از حافظ ہدایت علی صاحب رئیس قصبہ کٹھور ضلع میرٹھ

بہ روست مرز اولیا اللہ دار باکمال | قطب عالم حضرت اللہی ذی ہمت
وہ چہ تصنیفی کہ از ہر نکتہ پیدا علم و فضل | از جواہر غیبی تو منکشف شد معرفت
بہر تاریخش چو کردم فکر از راہ حزن | ملہم غیبی بگفتا جام عشق معرفت

قطعہ تاریخ از مولوی کفایت علی صاحب رئیس قصبہ کٹھور ضلع میرٹھ برادر خرد حافظ ہدایت علی صاحب

ہم درین دنیائے فرخندہ | طبع چون شد جواہر غیبی
ای کفایت برائی تاریخش | گو محیط جواہر غیبی

قطعہ تاریخ از شیخ عزیز بخش صاحب عزیز پسر اکبر شیخ قادر بخش صاحب رئیس کھلکورتی میرٹھ
وتلمیذ محمد اشارت علی خانصاحب صدق رئیس شہر میرٹھ

طبع شد ای عزیز این نسخہ | گل شگفتہ در و ز آگاہی
آمد آواز از سر اسرار | چہ بہار ریاض اللہی

قطعہ تاریخ شیخ غلام غوث صاحب غوث پور اوسط شیخ صاحب ممدوح وتلمیذ صدق صاحب موصوف

زہی این نسخہ کہ تشکلش نیست | کہ ہر کشف کان آگاہی
بگو ای غوث بہر تاریخش | عجب اسرار خاص اللہی

قطعہ تاریخ از شیخ غلام احمد جیلانی صاحب جیلانی پسر خرد شیخ صاحب ممدوح وتلمیذ صدق صاحب موصوف

زہی این نسخہ رموز نہان | نکتہ نکتہ در و ز سر عجیب
گفت جیلانی از سر انصاف | بہر تاریخ او عجیب و غریب

تاریخ طبعزاد سید مومن حسین صاحب صفی متوطن [illegible] نائب محافظ دفتر کلکٹری آگرہ

ماچہ تالیفات خاص حضرت اللہی | کش نمایان شد ازین عجب آیات طلسمی
حق پژوہان فیض یابند از شیوع این کتاب | نعمت حق ہر کسی را نمود آہنگ طبع
خوش بخوان مصراع سال الطاف اکمل | حالیا کان جست آن گفتگو بانگ طبع

تاریخ طبعزاد محمد ذاکر علی صاحب متوطن شاہ پور ضلع فتح پور محافظ دفتر کمشنری آگرہ

ضد احباہم برین فرخ کتاب | کہ مثلش دیدہ چشم اہل دین کم
در ابواب وی کتا ہو نہان را | برای صوفیان اکسیر اعظم
دلم میداشت فکر سال طبعش | کہ آواز سروش آمد بگوشم
بگو این مصرعہ تاریخ ذاکر | شعاع نیر اسرار عالم

تاریخ طبعزاد شیخ صادق علی صاحب صادق اکبرآبادی

این کتاب بس بسیار من | کار ما آمدہ دم بخشش
کرد صادق چو فکر سال طبع | گفت ہاتف ثمن بخشش

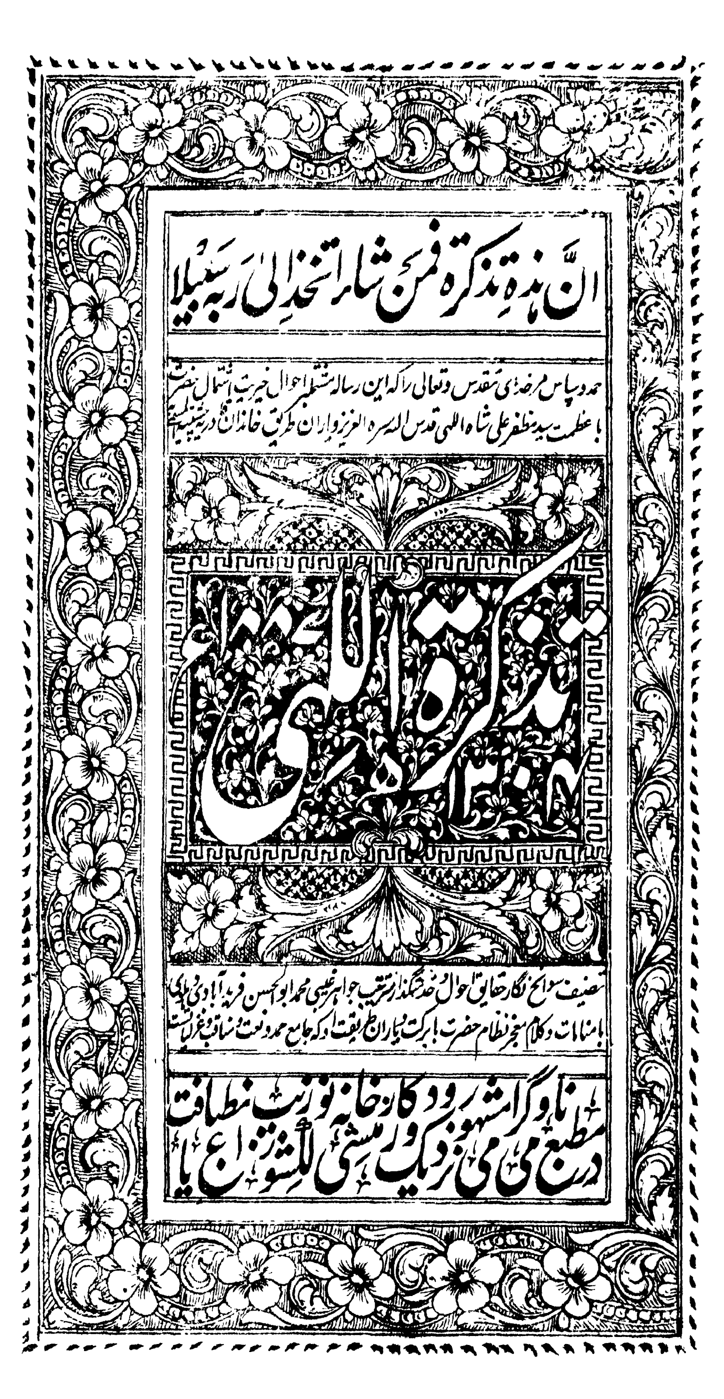
تاریخ طبعزاد سید محمد حسن صاحب قمر متوطن واعی پور ضلع فرخ آباد امین کلکٹری آگرہ

بکند از چشم باطن [illegible] | روشن است از صفحہ او [illegible]
سال طبع این صحیفہ گفت اکلکی | درج است در زر و معدن عرفان حق

تاریخ طبعزاد منشی فقیر محمد خانصاحب انور اکبرآبادی

چہ بی بہا کتاب جواہر غیبی | کہ ہر دو فیض اسرار غیبی نہان بود
ز حسن فیض و افاضت عنایت الہی | پی افادت پاکان بہر فہم و شعور
خجستہ مصرع تاریخ طبع گفت انور | ز مخزن دل سالک جواہر مقصود

تمت بالخیر

ان ہٰذہٖ تذکرۃ فمن شاء اتخذ الیٰ ربہٖ سبیلا
حمد وسپاس مر خدای مقدس وتعالی را کہ این رسالہ مشتمل احوال خیریت اشتمال حضرت با عظمت سید مظفر علی شاہ اللہی قدس اللہ سرہ العزیز و یاران طریق خاندانؒ در [illegible]
تذکرۃ اللہی
۱۳۲۸ھ
۱۹۱۰ع
تصنیف سوانح نگار حقایق احوال خود نمکند از ترتیب جواہر غیبی محمد ابوالحسن فریدآبادی دہلی
با مناجات و کلام معجز نظام حضرت بابرکت و یاران طریقت او کہ جامع حمد و نعت و مناقب و غزلیات است
در مطبع نامور گرامی مشہور روزگار کارخانۂ نو زینت لطافت منشی نولکشور زیور انطباع یافت

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد و ثنای جناب الٰهی جل شانه و نعت حضرت رسالت پناهی صلعم بر زبانه میگذارد بنده ابو الحسن
بن محمد حسن غفر الله لهما که این اوراق چند مشتمل ست بر احوال کرامت اشتمال حضرت مرشدی و مولائی
سید مظفر علی شاه اللّٰهی قدس سره العزیز و یاران طریق او و کلام برکات التیام او و مریدان او
تا خوانندگان کتاب مستطاب جواهر غیبی را اطلاع بران دست دهد و طالبان ارشاد بفواید رسند و تذکرهٔ الٰهی مسمی شد
سید السادات متمکن بکرامات حاضر اسرار طریقت آشنای معرفت و حقیقت عاشق الله حضرت سید
مظفر علی شاه قدس الله سره العزیز مولود مسعودش بتاریخ بست و یکم جمادی الاول سنه یکهزار و دوصد
و بست و هفت هجری در دار الخلافت اکبرآباد حویلی خواجه نور بخش عالم ظهور گردید و نسب نامهٔ آبای حضرت
باستطاعت ثبت است حضرت سید مظفر علی شاه و هو ولد سید منور علی شاه و هو ولد سید امجد علی شاه و هو ولد مولوی
سید احمد الله الجعفری و هو ولد مولوی سید الهام الله الحسنی الجعفری و هو ولد سید خلیل الله و هو ولد مولوی
سید فتح محمد و هو ولد سید ابراهیم قطب المدنی و هو ولد مولوی سید حسن المدنی و هو ولد سید
حسن الطائفی و هو ولد مولوی سید عبد الله المکی و هو ولد مولوی سید معصوم التیانی و هو ولد سید
حسن المدنی و هو ولد مولوی سید عبد الله النجفی و هو ولد مولوی سید حسن المدنی و هو ولد مولانا سید
جعفر المکی و هو ولد مولانا سید مرتضی الیمنی و هو ولد سید مصطفی الحمید المکی و هو ولد سید عبد القادر المکی و هو ولد سید عبد الکریم الکلانی
و هو ولد سید عبد الرحیم المدنی الطائفی و هو ولد سید مسعود الیمنی و هو ولد سید محمود الیمنی و هو ولد سید احمد المدنی و هو ولد
سید محمد العراقی المشهور بضیا و هو ولد سید عبد الله العراقی و هو ولد سید محمد النجفی و هو ولد سید حسین العسقلانی و هو ولد
سید علی الاکبر الحلوانی و هو ولد سید عبد الرحیم الیمنی و هو ولد سید محمود اسعد الطالقانی و هو ولد سید
احمد سعد الله النجفی و هو ولد سید مسعود الکربلائی و هو ولد سید عبد الحلیم الهمدانی و هو ولد سید ضیاء الهمدانی
و هو ولد سید جعفر الگیلانی و هو ولد سید ابو طالب النجفی و هو ولد سید حمزه النجفی و هو ولد سید عبد الملک الکربلائی
و هو ولد سید تقی المکی و هو ولد سید علی المدنی و هو ولد سید محمد اسد الله المکی و هو ولد سید محمد یوسف المکی
و هو ولد سید محمد سید المکی و هو ولد سید اسحاق المدنی و هو ولد سید امام جعفر الصادق المدنی و هو ولد سید
امام باقر و هو ولد سید امام زین العابدین و هو ولد سید الشهدا امام حسین و هو ولد حضرت امیر المومنین اسد الله الغالب
علی مرتضی کرم الله وجهه و هو ابن عم النبی صلی الله تعالی علیه و علی آله و اصحابه اجمعین

۵۰

جد امجد حضرت عارف کامل عالم عامل مولانا سید امجد علی شاه رحمة الله علیه شیخ وقت خود بوده اند و در علم ظاهر و باطن مشهور و معروف سلسله قادریه داشتند و بسی از مردم شهر و دیار با نسبت ارادت و عقیدت با ایشان درست بود گویند که از حضرت مقتدای عالم عمدة الاولیا غوث اعظم سید عبد الله بغدادی قدس الله سره خرقه تبرک یافت بالجمله فضائل علمی شعر گفتندی دیوان فارسی دارد و از آنحضرت یادگار است در سنه یکهزار و دوصد و سی و دو متوجه عالم بقا شدند و در صحن مدرسه عادل مشهور آسوده تاریخ کنده بالین مزار اینست ع

عارف کامل ولی ابن ولی قطب دین
چونکه بجنت رسید جابه ملائک بگفت

عالم علم نبی کاشف راز علی
واقف راز خدا سید امجد علی
۱۲۳۲ هجری

والد ماجد حضرت سید منور علی شاه را قبولیت تمام بحضرت باعظمت متصرف فی الکونین جناب غوث الثقلین قدس الله سره العزیز بود یک علم خاص روضه مقدسه ابتدا از دست جناب سید عبد الله بغدادی یافته بودند که تا این علم ریاست گوالیار است و ببرکت آن قبول همه عمر با جذب گذرانید در شهر اکبرآباد خاص محله کتره عمارتی بنام متصرف فی الکونین حضرت غوث الثقلین قدس الله سره بنا کرده هر سال بتاریخ یازدهم شهر ربیع الثانی مجلس بزرگ ترتیب می یابد و وجوه آن از محاصل موضع بود له است که از سرکار سندهیه بطور معافی دوام پیشکش سید نا گردیده تا حال بحال و برقرار است. حضرت بدولت سلسلهٔ آبائی در آن دشت منتشر داشتند و محتشمانه زیست میکردند در سنه یکهزار و دوصد و سی و پنج هجری رو به نقاب بطون نهفت تاریخ وفیات اینست ع

سید عالی نسب شاه منور علی
چونکه زباغ جهان رفت خزان شد بهار

نور نبی و علی قدوهٔ اهل یقین
بلبل قدسی بگفت سرو بهشت برین
۱۲۳۵

در نه سالگی این ابر نیسان از سر آن گوهر شاهوار. گذشت و مانند در یتیم در ترقی نور و بهاء درخشیدن گرفت اندک مدتی در اکبرآباد بکسب علوم گذرانید در سیزده سالگی سید فضل علی برادر حکیم سید اسد علی که جد مادری حضرت ایشان بوده اند و در جماعت مقربان دولت راو سندهیا اختصاص داشتند حضرت را در لشکر گوالیار زیر ظل عاطفت خود آورده تعلیم و تربیت نمودند و با دختر خود پیوند دادند حضرت باعظمت هشت سال در آنجا اکتساب علم حقائق و تصوف فرمودند که ناگهان حضرت مخدرات محمل حیات بسوی منزل آخرت راندند همین که سلسلهٔ تعلق انقطاع یافت حضرت الهی را دل از آنجا بر گرفت هرچند بزرگان آن دیار التجا آوردند که چندی دیگر آن خطه را ببرکات قیام ارزانی دارند بشرف قبول نرسید. و از آنجا ترک تعلقات نموده و دست از همه افشانده تنها پیاده پا برخاستند و در باطن پاک دریای شوق موج میزد که هم امروز وصول بحق میسر شود و در آن زمان ریاضت بحدی کشیده بود که هر شب تا سیزده هزار ضرب میزدند و استغراق تمام داشتند و کیفیت ابتهاجی متعدی بود که چون

تبسم بر لب حضرت اللهی می آمد حضار مجلس همه بخنده می آمدند و چون گریه در چشم سوی می آورد همگنان بیخود
میگریستند درین عالم مستی آزادانه قدم برگرفتند و رو بجانب اجمیر شریف نهادند شامگاهان بمقامی که نزول
دولت میفرمودند اهل آن دیه و قریه جمع می آمدند و گرد راه و غبار سفر از دست و پای مبارک حضرت اللهی میفشاندند
و آب آورده می شستند و ماحضر ترتیب داده پیش می آوردند حضرت ایشان نیز التفات لبدیهی میفرمودند
و در ترویح دلهای شان پای کم نمی آوردند تا انجا که پیش ازین گاهی اتفاق سفر نیفتاده بود و از راه و منزل
اجنبیت محض بود اتفاقاً جانب قادر گنج گذر افتاد که مسکن حضرت رتیا شاه مجذوب بود و این سلطان وقت
ثانی شیخ بوعلی قلندر معروف بود و عادتی داشت که هر بامداد برخاستی و در دریا با نهامور گروه سر فتنی گرد و آورد
و چون گاه برداشت شدی هر کسی را که دیدی امر فرمودی و تصرف حضرت او انچنان بود که اگر او هر چند صاحب
لوا و علم می بود از سرباری آن تن نزدی و پشتاره بسر همراه شدی گویند که یک روزی دریای طغیان نمود
و کلبهٔ حضرتش در ره بود خشم در گرفت و بحالت جذب عصا بر سر آب زدن گرفت و دریای گنگ از بالا نشیب
میرفت تا آنکه بجای خود قرار یافت و حضرت نشیمن خود بر لب آب ساخت و دیگر آب دریا ازان مقام تجاوز نکرد
فی الجمله حضرت اللهی بر سر کلبه چنان چنان قدم زدند خدمتیان حضرت که در انجا حاضر بودند گفتند که لختی توقف
فرمائید مقامیست که در دل باشد همه بر آید حضرت اللهی را که طلب غیر حق پیش نهاد خاطر عاطر نبود گفتن این
مردم گران آمد همانزمان خدمت رتیا شاه با دو تن دیگر از مسافران بار خس و خار بر سر فراز رسیدند حضرت اللهی
سنت سلام بتقدیم رسانیدند خدمت آن شاه سبک تخت و کلاه جواب داد که ٹهرو میان یعنی خواجه توقف کنید
حضرت اللهی مکث فرمودند چون آن برداشت را نوبت فرود داشت رسید خدمت رتیا شاه یک سلطان وقت
می نمودند و این دو تن همراهی مزدوران بنظر می آمدند و همچنان راه خود ها گرفتند ازان بعد خدمت با کرامت
دریا رفتند و غسل کرده باز آمدند و بجای خود نشستند و قلیان کشیدن آغاز نهادند درین حالت خدمت رتیا شاه
نظری بر حضرت اللهی انداختند که حضرت با عظمت گم شدند ازان بعد نظر دیگر گماشتند چنانکه حضرت اللهی از
سر تا پا از خود رفتند و این عزیمت در دل راه یافت که همین جا رخت اقامت باید انداخت درین اثنا شراب مردم
پیش خدمت رتیا شاه آوردند آنوقت حضرت اللهی را بخاطر گذشت که اگر خدمت ایشان شراب بمن دادند
و از شراب ابا کنم این حضرت مجذوب مرا از پیش خویش براندازند من نیت اجمیر شریف دارم چگونه بود [illegible]
بران خاطر خدمت رتیا شاه دست برداشتند و گفتند که همین سمت راسته اجمیر شریف پس پنج تا دانه انبه
بهر دو دست گرفتند و برسم تعظیم نیم خم برخاسته حضرت اللهی را دادند و اعاده فرمودند که همین سمت رسته
اجمیر شریف حضرت اللهی شرط ادب بجا آوردند و آن دانه های انبه را از غایت نیازمندی بهر دو دست گرفتند

که خدمت ریاشاه اشارت بدان کرده بودند راه اجمیر شریف گرفتند و برآنها راین سفر وسیلهٔ الطاف مهینه
و مقامی که حضرت اللهی فروکش می شدند مردم آبادی گرد آمدندی تواضع و نیاز مندی نموده همه یکزبان تعشق
مگر بندگان حضور شاهزاده سیدیا خواجهٔ بزرگ چنان می نماید که حضرت شما از دولتخانه بیدماغ شده تن بسفر
در داده اید و چگونه است که بدینسان جریده دل بر غربت نهاده اید باری ازین واقعه اندکی شرح باید داد
که این هیئت گدائی دیده دل ما مردم بدرد می آید ما ناکه این دو مصرع را داد معنی میدادندے اگر شما
ترا آخر چه نامست + وگر راهی ترا منزل کدامست + آنچه از سامان و ساز و برگ سفر بایست بود مهیا کنیم تا این
کربت غربت آسان شود - حضرت اللهی بجز این برلب نمی آوردند که ما را هیچ نباید اجمیر شریف منزل مقصود ماست
الغرض حضرت اللهی هر منزلے و هر مقامی همبرین نسق طے سفر می نمودند هر کجا که شب آمدی همانجا آسودندے
چون بامداد شدی طریق خود سپردندی تا آنکه بعد از قطع بوادی و مراحل باجمیر شریف فائز شدندے
تشنه کامی لب فرات رسید + کام جان آنچه بود آنجا دید + بالجمله حضرت اللهی خود را به آستان دولت خواجه
خواجگان شهنشاه دو جهان حضرت خواجه معین الدین چشتی غریب نواز انداخته شرف التثام عتبهٔ علیه
دریافتند و حضرت شاهنشاهی آنقدر از نعمتهای باطنی و مواهب لدنی که حوصلهٔ دیگر آنرا برنتابد بحضرت اللهی
ارزانی داشتند حضرت باعظمت اللهی همین که خلعت قبول در بر و کلاه دولت بر سر کردند یک شبی در آن درگاه
عالی حاضر مانده صباح آن مراجعت باکبرآباد نمودند استغراق تمام در وجود باجود حضرت اللهی راه یافته
بیخبر از ملک هستی بیگذرانیدند چندسے برین حالت برآمده بودند که بحکم احدی الرویتین و بجانب بانس بریلی نهادند
و بر دست مبارک سلطان وقت و توحید شهنشاه حقیقت و تفرید حضور پرنور شاه نظام الدین حسین
دام ظلال کمالہ علی رؤس الطالبین خلف الصدق و سجاده نشین قطب عالم مدار اعظم اعلی حضرت شاه
نیاز احمد قدس الله سره العزیز بیعت کردند که ملک هندوستان و ناحیتش از صیت کمالات و آوازه کرامات
حضرت ایشان مملوست و خاندان قادریه و چشتیه نظامیه از شمع ذوات شان روشن و مدتی حاضر خانقاه
ملائک اشتباه بوده باذکار و اشغال چنانکه تلقین یافته بودند اشتغال داشتند از آنجا که استعداد ذاتی
حضرت اللهی بر کمال بود در اندک فرصتی جمیع مراتب سلوک را طی نموده بدرجه کمال و تکمیل فائز شدند
و خرقه خلافت و اجازت بسلسلهٔ خاندان قادریه و چشتیه نظامیه از حضرت با هدایت یافته رجعت قهقری
باکبرآباد فرمودند و تا مدت سی سال همانجا در عالم تجرید قیام ورزیده ابواب هدایت و ارشاد بر روے
طالبان حق مفتوح ساختند و روز و شب تعلیم و تلقین هر یکے را بقدر استعدادش میکردند در آن زمان
گروه گروه مردم چه از میان شهر و چه از جوال و اطراف شهر گرد آمده دست به بیعت میدادند و از آن بجز خاص

معرفت بهره وافی برمیدارند حضرت ایشان را معتاد بود که بعد ادای صلوة مغرب در مجلس خانه که بکمره کلان معروف بود تا ساعت یازده دوازده می نشستند و آن مکانی مربع وسیع و نفیس است مصفا تو گوئی که سپیده صبح در برابرش سپید نمی توانست شد هر طرف فانوسهای سپید روشن و از کثرت روشنی شب روز می نمود و یک جانب فتیله اگر مثل عود می سوخت و نفحه دودش دماغ جانها را معطر می ساخت و راحتی بجان اهل مجلس میرسانید فرش سپید بودی و در موسم سرما قالین های پشمین بر آن افزودے احیاناً اگر مردے اجنبی حاضر آمدی و فرش سفید از پای او داغدار شدے علی الحال خادم و ملازم پاکش میکردند بلکه ارباب ارادت و اصحاب سعادت هر روز بعد از نماز شام حاضر آمدندے و همگنان پهلوے یکدیگر دو زانو نشستندی در مجلس خانه حضرت اللهی قبله رو جلوس میفرمودند و مردم در صفت یمین و یسار و چندے در محاذ صف پائین جای گرفتندی و سران بارگاه از موالی و خدم و آقا و نوکر هر که داخل شدی هر جا که جاے خالی یافتی می نشستے و هر کس را اجازت نشستن بود نه آنکه موالی و آقا بنشیند و خادم و نوکر بر پا ایستاده مانند این ادب درویشانه پیوسته مرعی بود چون مجلس بدین صفت مرتب می شد عجب نوری و برکتی نمودار میگشت که هرگز دل برخاستن راضی نبود آنگاه حقائق و معارف و مسائل فقر و سلوک و تذکره بزرگان سلف از زبان فیض ترجمان با عذوبت و لطافت تمام مثل دُر و گوهر میریختند و تشنه لبان طلب را از زلال بیان شافی حضرت اللهی تسکین حاصل می شد و گاه بودے که از تاثیر تقریر صاحب استعدادان حاضر وقت شده هر یکے بمقام و حال خود آمدندی و بعضے را کیفیت مثل سماع روی دادی عجب مجلسی بود و شکر نعمت صحبتی که در آن جزو زمان کمتر از این نوع نشان میدادند و جمعی که طالب حق بودند ایشان را اجازت عزلت ارزانی داشته اند که در خانقاه بیک طرفے دور از نظر مردم نشسته بذکر خفی مشغول می بوده اند و سالها در آن معروف می مانند چون بر می خاستند صورت حال شان دیدنی بود سرتا چشم نیم باز و دل بیدار تو گوئی هم اکنون از خلوت یار با حسرت همکنار بیرون خرامیده اند چیزی میخواستند و چیزی دیگر از زبان می راندند یاد دارم که شبی این جماعه بر کنار بالا خانه که موسم تابستان بود مشغول بودند و ماهتاب طبقهای نور بر سر شان نثار میکرد ناگهان یکی را از میان ایشان هیبتے رسید و یکبارگی غریو از نهاد تن برآمد معا از همگنان نعره های بیخواست بلند شد چنانکه اهل خانقاه و سکنه محلات را دل از دست رفت حضرت اللهی قدس سره کس فرستاد تا دریابد که معامله چیست چون تفحص رفت هویدا گشت که میمونے از کنار بام گذشت و تن اولین را گزند و جنبش داد چون این ماجرا بسمع حضرت ایشان رسید فرمودند که لاحول ولا قوة الا بالله آن وقت راقم این حروف شریک آن جماعه بود و در ماه صیام که بعد فطار

مشغولی میسر نمی شد یکسال موسم تابستان افتاد مقرر شد که بعد نماز پیشین حضرت ایشان بنفس نفیس ختم نبد
کرده نشست میفرمودند و تنی چند از مخصوصان بارگاه حاضر آمده اشتغال بذکر می نمودند چون وقت نماز دیگر
می شد ادای صلوة کرده رخصت می گشتند یک روزی که راقم الحروف هم شریک جلسه میبود صدای افتادن
خاست همه را افاقت دست داد و دیدیم که مجیب حافظ عبد الصمد مرحوم از آن حلقه افتاده اند شاید که آن
شاغل هم بیهوشی رسیده باشد اما آنقدر استغراق خدمت حافظ ما را دریافته بود که با وصف سقوط
شعوری میسر نیامد و همچنان افتاده ماندند یکی خواست که از آن حالت بیرون آرد حضرت ایشان منع فرمودند
بعد از دیر خدمت حافظ از آن غیبت بخود آمدند و باز سلسلهٔ اشتغال همچنان جاری ماند و جلسه بوقت معهود
برخاست یاد دارم در یک زمان معدودی از یاران خاص مشورت کردند و قرار دادند که یکشنبه که روز تعطیل است
بیائید تا شب یکشنبه که روز تعطیل ست مشغولی سحر کنیم جمله رضا دادند چنانکه همران قرار داد هر آنشب را
زنده میداشتند و حضرت ایشان نیز بذات خاص شریک این جلسه می شدند راقم این حروف نیز داخل
آن حلقه بود عرض دارد که ببرکت حضرت ایشان شب معهود در چشم ما کار سرمه می نمود و نماز بامداد گذارده یک یک
بخانه خود ما رخصت می شدیم روزی حضرت اللهی را بسمع رسید که یکی از شب زنده داران کشف این نموده
برخاطر نازک گران آمد و دیگر این سعادت میسر نشد ازین ماجرا قلقی که بیاران شبینه رسید عظیم بود و تلقین را
وقتی معین نبود هر جا و هرگاه که خوش آمد فرمودند و گاه گاه مصلحتی بوده باشد که متواتر تعلیم را التزام می نمودند و
بعضے از یاران اعلی را اجازت میداده اند که طالبان مبتدی را تلقین کنند هر چند که تلقین یکی از دیگرے
مخفی بود چه در خلوت و تنهائی معمول میداشته اند فاما هر قدر که از آن بوجه صحبت و قربت آگهی دست داد مستنبط گردید
که هر طالبی را تلقین جداگانه بود و یک شغلی را طریق تعلیم دیگر چنان می نمود که مردم را استعداد مختلف و
قابلیت باطن شان بانواع متعدد بود لاجرم افکار و اشغال نیز بمناسبت طبائع میفرمودند درین زمان که
سال هجری بیکهزار و سه صد و چار رسیده و بحکم خبر صحیح خیر القرون قرنی ثم ما یلیه ثم ما یلیه الی آخره مردم
خدا طلبی را ترک داده مدارس و خانقاه از تدریس و تعلیم خالی افتاده اینهمه مشغولی و تعلیم و تلقین از عجائب
و غرائب بنظر می آید حضرت اللهی را که شغف تام درین کار بود یک آیتی از آیات رحمانی تصور توان نمود
بنا بر آن کمتر از یاران ما گان بوده باشند که دامن دولت گرفته بشرف تعلیم و دولت تلقین نارسیده
مخصوص همین بارگاه و مقصود همین خانقاه توان گفتن که پیوند ارادت مشتمل بر ثمرهٔ سلوک و طلب بود
و مصداق اسم و رسم ازین ست که اهل این خانقاه عالی صاحب احوال و مالک مراتب و مقام بوده اند چنانکه گفتند
اینقدر از دیده مجالس سماع و واقعات و معاملات برای العین مشاهده میرفت بعضی ازین عزیزان را عینیت

استیلا داشت که در مجلس حاضر اند و بیخبر تا اگر نامش گرفتندی و خطاب باو کردندی قرع سماع او را مقرعه شدی
و از آن حالت برآمدی رنگی را کیفیت در گرفتی و دیگری بخود آمده متوجه متکلم گشتی و جواب سخن دادی این جمله
منحصر بر خواص تعین بود انشاء الله تعالی بعد ازین تذکره هر یکی ازین طبقه بجای خود آید - از زبان یاران
سابق و ملازمان حاضر بالاتفاق مسموع شد که در عنفوان عهد که عین وقت شباب این صحبت بود حضرت
ایشان را بسماع رغبت تمام بود تا بحدیکه آلات نغمه را نوبت بخلافت نمی رسید و سماع وقتی معین نداشت
سبب ظاهر آنکه ذوق بدرجهٔ کمال در طبیعت حضرت ایشان مضمر بود و لطافت و نفاست بران مزید
ما تا که شغف تمام باین داشتند و هیچ تقریب نبود که مجلس از سماع خالی بودی تا آنکه مدت ده سال اندکی کم در
خدمت حضرت ایشان راقم این حروف را گذشت اما حق گواه است و کفی بالله شهیدا که در هیچ مجلس
سماع ندیده ام که حضرت ایشان در عالم وجد قیام بر پا فرموده باشند و نه از هیچ کسی شنوده نهایت آن بود
که در حالت غلبه ذوق نعرهٔ الله اکبر بخود از زبان بلند می شد یا در وجود اقدس جنبشی سهل بی اختیار پیدا کردی
و اگر ذوق استیلا یافت گاهی یک دست مبارک و گاهی هر دو دست بجنبش می آمدند - و هر که در چنین مجلس
و وقت حاضر بود نیکو داند که چقدر تاثیرش بر ارباب مجلس می افتاد حق اینکه هیچ از عام و خاص نبودی
که او را ذوق نگرفتی آنگاه مجلس گرم می بود و از اصحاب سلوک هر یکی - اعطی کاف نصیب می شدند خوش نصیب
کسانی که در مجالس سماع حضرت ایشان حاضر بوده و عیش صافی و بهره وافی از ان یافته باشند - بخدای یکتا که
جان من در قبضه اوست آنچه در تعلیم و تلقین و سماع و احوال دران بارگاه عالیجاه بود همه را صحیح
و صادق یافتم و هیچ چیزی از ان دست زده وهم و گمان نبود - یکی از مریدان جوان عمر را در سماع نفسوات
از قبیل وساوس پیرامون خاطر گشت او را حضرت ایشان ترک سماع امر فرمودند از ان باز دیگر بمجلس سماع
بار نیافت - در یک ماه دو مجلس معمول بود - یکی بتاریخ هفتدهم و آن بتقریب فاتحه جناب سلطان المشائخ
محبوب الٰهی حضرت سید نظام الدین دهلوی قدس الله سره العزیز و دوم غره هر ماه بتقریب فاتحه جمیع مرشدان
عظام خاندان قادریه و چشتیه در مجلس هفتدهم سفره پر الوان نعمت بودی و در فاتحه غره نان و گوشت
با دال نخود پخته شدی خواص و عوام درین تقریب با جمع آمدندی و عجب تر آنکه منعمان و مترفان شهر آگره در
فاتحه ماهانه بتمنای آن طعام درویشانه هجوم می آوردند و منصب داران عدالت صدر (?) ذوق آن می خوردند
چون با خلاق حضرت ایشان رابطه تمام بود یکی از ایشان یاد دارم که التماس نسخه ترکیب چه نمود بر زبان مبارک
رفت که نسخه اش عسر ندارد لیکن این لذت خاص که در چه خانقاه می یابند سبب آنست که ذاکران و خادمان
با وضو و طهارت تمام آنرا ترتیب می دهند - وقتی بود که راقم الحروف بمحله راجه منڈی نزدیک مدرسه شاهی

که مرا بدان تعلق بود سکونت داشتم و از خانقاه شریف فی الجمله مسافتی داشت اندکی از وقت معهود دیر
رسیدم همینکه پیش نظر کیمیا اثر شدم بر سفره طعام چیده بود این ناچیز را دیده بمغز موده بلطف و تبسم ع دیر آمده
ز راه دور آمده . ذوق آنوقت در کام جان دارم و امیدکه تا دم واپسین از دل نخواهد رفت - و مجلس هفتدهم
جناب سلطان المشائخ قدس سره اهتمام بلیغ بودی از غایت صفائی مکان و کثرت فانوس و چراغان
بارش نور در دیده می نمود اهل مجلس آراسته همه با طهارت دو زانو نشسته و قوالان غزلهای نیکو می سرودند
بعد ازان که دور چای مجلسیان را چه از عوام و چه خواص سیراب میکرد عجب راحتی و تمایف منحتی دران مجلس بود
که به دلهای حاضرین میرسید آن عیش صافی و آن حظ دلخواه که طالبان خدا آگاه و سالکان متنافس را
نصیب می شد می توان گفت که غیر از جنت الفردوس میسر نشود - وقتیکه گویندگان غزلیات قدما مملو از
مضامین توحید و عشق گفتندی و دلهارا بجنبش آوردندی نسبت حضرت باعظمت جمله اصحاب مجلس را
محیط گشتی و هرکسی بقدر استعداد خود ازان بهره گرفتی - آنچه از آثار و اخبار صاحب سیر الاولیا و دیگر
حضرات در ملفوظات نسبت مجالس سماع بعهد دولت جناب سلطان المشائخ محبوب الهی قدس الله سره العزیز
نوشته اند بای العین در مجلس حضرت ایشان مشاهده می رفتند تو گوئی نقشبندان قضا و قدر در زمان
شبیه آن صحبت بید قدرت کشیده اند بسکه حضرت ایشان را التفات بیحد جانب یاران عزیز بود که
بار بار آن اقارب نسبی طرف مقابل بوده اند . در موسم تابستان و هم فصل باران گاه بودی که بتاج
روضه لب دریای جمن یا اعتماد الدوله و گاهی باغ سکندره یا معافی بوده تفریحا با اصحاب طریق توجه
میفرمودند و گاهی بزیارت حضرت سید ابو العلا قدس سره یا شیخ علاء الدین مجذوب تبرکا میرفتند
و در انجاهای پر نزهت و برکت مشغولیها داشتندی و خوانندگان و یاران خوش الحان طرح مجلس
سماع افگندی بکثر اتفاق بودی که مجلس از وجد و حظ خالی رفتی یاد دارم که وقتی سید امیر علی شاه مرحوم
برادر علاتی حضرت ایشان التماس دعوت و سماع بمقام سکندره که مقبره محمد جلال الدین اکبر شاه دو کروهی
از اکبرآباد دست نمودند چون حضرت ایشان قبول فرمودند خود با جمیع بایسته سکندره رفتند و از هر جنس
سامان فراهم کرده صباح آنجا آغاز پخت شد و در خانقاه یاران به تهیه روانگی جمع آمدند موسم برشکال بود
باران باریدن گرفت و آنقدر که حساب ازان نتوان گرفت و از دیدن ابر محیط و بارش شدید هیچگونه
قیاس نمیتوانست شد که امروز تا آب از ریزش باز ماند . یاران مشوش شدند و حسرتها می خوردند که درینوقت
چگونه شود و چندی از خاصان بارگاه یکدل شده حضوری حضرت ایشان دریافتند راقم اینحروف نیز همراه
همگنان نشستند و از هر دری سخن پیوستند آخر الامر بعرض رسانیدند که باران بیوقت آمد و هر لحظه [illegible]

وسکندره ازینجا دو کروه بیش ست از یاران چه راکب و چه پیاده هر یکی بجای خود متامل ست حضرت ایشان بمعرض سخن رسیده فرمودند که سید امیر علی شاه را وعده کرده ایم وفاء آن واجب ست ما خود میرویم دیگران را اختیار ست گفتن همان بود و رفتن همان علی الحال سوار شده در عین شدت باران تشریف بردند یاران که این معامله دیدند بی آنکه انتظار چیزی کنند چه سوار و چه پیاده راه سکندره گرفتند راقم این حروف نیز شریک حال بود نمیتواند که از ان کیفیت دم زند و شرح آن دهد

سلطان خوبان میرود هر سو عاشقان جا بجا

سواران یکطرف مسکین گدایان یکطرف + دیدیم که هر یکی در راه بقدم سعی قطره زن بود آنانکه سوار بودند جلو ریز عقب حضرت ایشان نگذاشتند و آنانکه پیاده بودند پای افزار در دست می دویدند و بزبان حال العجل العجل میگفتند و مطایای شوق آنهمه را بمنزل مقصود رسانیدند الغرض چون همگنان بمیقات معهود فائز شدند و از نفس سوزیها بیاسودند مجلس سماع ترتیب یافت و ابر همچنان آب از دیده میریخت و رعد نعره ها میزد قوالان و خوانندگان که از پیشتر حاضر بودند گفتن آغاز کردند همین که نشیدی چند از حمد و نعت برخواندند سید امیر علی شاه میزبان این غزل را فرمایش کردند

بگذار تا بگریم چون ابر در بهاران
کز سنگ گریه خیزد روز وداع یاران

با ساربان بگوئید احوال آب چشمم
تا بر شتر نه بندد محمل بروز باران

دلها گرم بودند و وقت موافق فیض باطن حضرت ایشان چون ابر مطیر باریدن گرفت اهل مجلس را شورشی پیدا شد که در عبارت راست نیاید کیفیت گریه همگنان را در گرفت و نعره های جگر شگاف از دلها بلند شدند هیچ متنفسی در ان صحبت نبود که بحال خود مانده باشد یکی دست دراز میکرد و دیگری پای بر زمین میکوفت یکی بر خود میلرزید و دیگری بیهوش شده میخروشید

یکی غائب از خود یکی نیم مست + یکی شعر گویان لرزانده دست

حظی که در ان مجلس حاصل شد امروز نقش بر دل ست این مجلس تا دیر برقرار ماند و زحمت راه مبدل براحت گردید الحمد لله علی ذلک همچنین در موضع معافی بود که آنجا قدم رسول زیارتگاه عام و خاص است بارها اتفاق صحبت شد و سید امیر علی شاه مرحوم متکلف و مستدعی آن می شده اند یکباره که منشی بدر الدین وکیل احسان معتقد حضرت ایشان حاضر بوده این دو غزل متاع هوش مجلسیان بتاراج برد

بناز بر شکن چون نیازمند توام
ترحمی که اسیر خم کمند توام

ستاده اسپ جفا بر سر ای شه خوبان
که رو نهاده بخاک سم سمند توام

چهره را صیقلی از آتش می ساخته
خط از خویش نماری که چه بیدم [illegible]

نیست یک سرو درین باغ برعنائی تو	بسکه گردن تماشای خود افراخته
بر سر کوی تو چندانکه نظر کار کند	دل و دین هست که بر یکدگر انداخته

وهمدران مقام جنت نشان که مشهور به باغ بود یکبار این غزل با اهل مجلس کردانچه کرده

آمدم تا مست حیرانت کنم	همچو زلف خود پریشانت کنم
علم بخشم تا که معلومت شود	از سر معلوم نادانت کنم
گر تو افلاطون ولقمانی بعلم	من بیک تعلیم نادانت کنم
شمس تبریزی بمولانا بگو	واقف اسرار یزدانت کنم

واین غزل ــه

هوای سیر گل دیدن ندارم	چو گل بیهوده خندیدن ندارم
نگه آسا روم بر اوج افلاک	ز جای خویش جنبیدن ندارم
بگرد خویش میگردم چو گردون	برون از خود خرامیدن ندارم

ویکبار همدران باغ اتفاق مبیت چنین افتاد که سید امیر علی شاه مولوی جعفر علی میر منشی راجستان
خلیفهٔ حضرت مولوی محمد ظریف رحمة الله علیه هم خرقه حضرت ایشان را در باغ مهمان کردند وجمله
یاران طریقت را نیز خوانده بعد از نماز عشا مجلس ترتیب یافت از قوالان متعدد چوکی حاضر بودند
یکی بعد دیگری غزلها میگفت گویندگان از گفتن بس نکردند وشنوندگان از شنودن علی الرغم روزگار
ما درین کار بودیم که از مسجد بانگ نماز بامداد برخاست و مؤذن کوس الله اکبر بر گوش شب نشینان
فرو کوفت آنگاه مجلسیان آگاه شدند که سحر پدید آمد وندانستند که شب کجا رفت راقم الحروف نیز
شریک بود اگر راست خواهی حق اینست که اینهمه حریص سماع ومولع وجد گردآمده بودند واز همه بالاتر
مهمان عزیز دلداده سماع بود واین صحبت را بسیار دوست میداشت بحکم ضرورت همه از جا برخاستند و
از طهارت وسنت فارغ کرده بجماعت ایستادند امام فی الجمله خوش گلو بود چون الله اکبر گفت جماعت مقتدیان
که در سماع شب سر ابرون آورده بودند ودلهای شان از صحبت شبینه گرم بود وسینه پرجوش هیچو نعره ها
برآوردند وبیجابا بخروشی و ناسے وہوئی در مسجد افگندند و بسمل وار از آن الله اکبر طپیدن آغاز کردند
العظمة لله آن تماشا دیدنی میخواست اما هر یکی بحال خود گرفتار بود واین دیوانگان الهی سزا و قوی
تعزیر که ونه فی الجمله بعد از توقف افاقت میسر آمد وهمگنان مستغفر شده مکرر تحریمه بستند وفرض
وقت ادا کردند چون از نماز فارغ شدیم یافتیم که دیگها سرد شده بود وطعام را حلاوت باقی نمانده

هرچند استغنا تمام در خاطر اقدس حضرت ایشان بود و در هیچ تقریبی و حیلتی شریک ابنای زمان نگشتند و نه بجانه هیچ یکی از یگانه و بیگانه میرفتند اما با خاطر آزاد و دار الحزن یاران طریقت را آبادمی ساختند و از راه دلداری غریبان دلداده را بقدوم همایون می نواختند. روزی بعادت مالوف خانه مولانا بدر الحسن رحمة الله علیه را که از یاران اعلی بودند رونق بخشیدند جماعه از مریدان مخلص همراه شدند مولانا مجلس سماع را طرح انداخت و قوالان مناسب وقت غزلها به نغمات دلکش سرودن گرفتند چون این غزل را گفتند ؎ برده خیال روی تو از دیده خواب را + برداشت از میان من و تو حجاب را + جنبشی در دلها پیدا شد و هرگاه به این بیت رسیدند ؎ آباد ساخت در تو ویرانه دلم + تعمیر کرد عشق بنائی خراب را + گوئی آتشی بیفروخت از سوز دلها و التفات حضرت ایشان دامن بر و میزد اهل مجلس در وجد آمدند و برادر بزرگ شیخ منصب علی را که امیر خسرو ثانی در ینوقت بودند کیفیت بالا گرفت و از فرط ذوق برخاستند و برقص درآمدند و در آن حالت شعله جواله می نمودند و هر دم و هر لحظه ترقی در ذوق بود اهل مجلس با دب برپا شدند و حضرت ایشان نیز موافقت نمودند آخر در ان بیخودی و بیتابی عنان ادب از دست شان رفت و بی اختیار با حضرت ایشان در آویختند و حضرت ایشان نیز در کنارش گرفتند تو گوئی دو محب و محبوب بے مزاحمت اغیار در لذت وصال بودند و تا دیر همچنان سینه بسینه ماندند درین مجلس احدی از شوق و وجد خالی نبود و شور و غریو از نها و مجلسیان بر آمده بو العجب وقتی و شگرف حالتی روی داد که چشم فلک مثل این در زمان سلف دیده باشد یاد دارم که روزی در موسم برشکال نزهتگاه تاج روضه را زینت تشریف بخشیدند و در برجی پهلوی مسجد که بر کنار دریای جمن واقع است با یاران طریق جلوس فرمودند باران آمد و گویندگان از نغمه های غریب و غزلیات عجیب جلیسان را خوشنود کرد و هوای خوشگوار و ترانه های جان نواز در انوقت روح تازه در قالب اهل مجلس میدمید ذوق تمام و حظ ما لا کلام حاصل گردید. گاه بودی که باغ فرزانه بیاس خاطر احمد علیخان مرحوم تشریف می بردند آن جای پر فضا روان آسا بود و گاهی این مسکین راقم الحروف را در ان زمان که قریب مدرسه سرکاری راجه منڈی میگذرانیدم سرفراز بیها ارزانی میداشتند و تنها برادران طریق در ان مقام که کنار شارع عام از آبادی بر کنار و هوا اگرچه لطیف بود فراهم آمده داد سماع میدادند آری احتراز حضرت ایشان از اغنیای دنیا بود و هیچ چیزی از ینها مائل نبودند اگر کسی حاضر آمدی روی از ان نمی تافتند و با خلاق کریمانه خاطرش نگاه میداشتند لیکن با اینهمه بارها مشاهده رفت که حضرت ایشان بنظر استکراه می نگریستند و کناره میفرمودند ؎ برنگ شمع شوم آشنای عالم کثرت + که در محفل و جز رفتن از محفل نمیدانند +

بتقریب این سخن یادم آمد که از وکلای و عمّال عدالت صدر دیوانی یکی درخواست کرده بود که بس مشتاق
حضوری در مجلس حضرت ایشان بوده ام اگر از راه کرم بروز مجلس اطلاع یابم زهی سعادت باشد که بهره
از آن بردارم حضرت ایشان قبول فرمودند طبقهٔ اصحاب صدر را که اکثری منعم و مترف بودند هر سال
در موسم برشکال قرار داد بود که دو سه روز کشتیهای بهمدیگر بسته و آراسته بر آب دریای جمن بصحبت
و عشرت میگذرانند قضا را یک تقریب مجلس عرس در اثنای آن سه ایام معینه واقع شد حضرت ایشان
پیام فرستاده و اکتفا نه بر اطلاع رسمی فرمودند بلکه مولانا بدر الحسن را که هم سلسلهٔ شان در عدالت صدر
بودند و از یاران ممتاز به رسم رسالت فرستادند که مجلس فاتحه امروز است اصرار شما بود که شریک مجلس شویم
تشریف آیند آن مرد دنیا حریص هوا و هوس نیارست که صحبت معهود را خیرباد گفته حاضر آید عذرها خواست
و بلطائف الحیل در گذرانید درین عرض مدت که پیام رفت و جواب آمد راقم الحروف حاضر بودم
دیدم که حضرت ایشان تبسم میفرمودند و بسیار خوشنود بودند که خاطرش نگاه داشته آمد و خودش نیامد -
بسکه لطافت و نفاست بر کمال بود حضرت ایشان با وصف متانت و رزانت گاهی مزاح روا داشتندی
شبی بعادت معهود حضرت ایشان با جمعی از یاران در جماعت خانه رونق افروز بودند شیخ محمد جعفر مرحوم
علاقه بند که از مریدان حاضر باش بود غنودگی برو غالب آمد مظنه آنکه غذا در شام بکار برده است
حضرت ایشان را نظر برو افتاد فرمودند که شیخ محمد جعفر خواب بر شما استیلا دارد جواب داد که خیر
باز همان حالت پیدا شد حضرت ایشان اندکی توقف کردند و فرمودند که شیخ محمد جعفر پس ترک بنشینید
او پنداشت که بر وفق حدیث سوّوا صفوفکم حکم کرده اند و گذشته از خاطرش رفت اندکی از جای خود
جانب پس جنبش کرد و متمکن گشت که دیوار کمرهٔ پشت او را تکیه شد و نفیر خواب ازو بلند شد آنگاه تبسم میفرمودند
و بسوی ما همه بندگان میدیدند حضرت ایشان را عادت معهود بود که نام هیچکس از یاران طریق بی انضمام
القاب بر زبان نیاوردندی اگرچه فروترین پایه می بود و گاه بودی که با نام لفظ صاحب و غیر آن
فزودندی و این افزایش وقتی تفریحاً بودی چنانکه با احمد علیخان لفظ بهادر شامل کردندی حقا که
حسن معاشرت بر ذات قدسی صفات حضرت ایشان نازش میکرد هیچکس در صحبت نبودی که در قول
و در فعل مدارا با وی نفرمودندی اگر شکایتی یا زحمتی میدیدند دلداری و تشفّی میدادند اگر هرج در کار
کسی پیش آمدی در دفع آن بذل توجه رفتی - یاد دارم که وقتی راقم این حروف را آواز گرفته شد
و نمی توانستم سخن گفت با اینهمه شامگاه حاضر خانقاه حسب عادت شدم و با دب نشستم حضرت ایشان
پرسش کردند و غمخواری نمودند با آنکه آواز بر نمی آمد و طاقت سخن نداشتم اما حضرت ایشان مکالمت

بابنده علی التواتر فرمودند هرچند در گذارش تکلف می شد لیکن از جواب برعایت معاف نداشتند
دانستم که اینهمه برای آنست تا محرومی از شرف مخاطبیت موجب شکسته دلی این بیچاره نشود و حضرت ایشان
آنقدر رمز شناس باریک بین دقیقه سنج و نکته آفرین بودند که حیرت پیدا می شد پروای آن نبود که حالت
دیگر چه باشد. شبی از شبها با یاران طریق حاضر خدمت بودم قضارا تسبیحی که باتفاق در دست ماند یکدانه
آنش بردانه دیگر برخورده آوازکی نرم داد چون محل قربت بفرط عنایت داشتم باوجود نزاکت تا سمع
مبارک رسید خطاب شد که چیست عرض کردم که تسبیح بمجرد آنرا خواستند و در دست مبارک آورده
ملاحظه فرمودند اتفاقاً رشته دران تسبیح کهنه بود یکی از مریدان علاقه بند را که حاضر وقت بود آن
تسبیح حوالت کردند که این تسبیح را بار رشته ریشمین و شمسه زرین مرتب کند و بیارد و بنده را اینقدر
حیا آمد و انفعال دست داد که از شرم نمی توانستم سر بردارم تا دیر آنچه از خجالت بر من گذشت شرح
آن دشوارست و عجب مشکلی صورت نمود که نه مجال معذرت بود و نه یارای گفتن که این دانه تسبیح
نه تنها یکی من غمازی کرد و نه مرا آنچه از نزاکت خیال دریافت بخاطر بود از نیست که خاصان بارگاه
و مقربان با اخلاص بر معذرتی بوده اند و در هر کاری و هر مقالی احتیاط بلیغ می داشتند حضرت الٰهی
و مولائی قدسنا الله بسره العزیز به اجمال ظاهری با کمال باطنی از بارگاه خداوندی عطا شده بود صبیح الوجه
گشاده پیشانی خوش ابرو و مکحول چشم وسیع الصدر معتدل القامت مرسل الشعر مرتفع الکتف قوی العضد
لین الساعد فسیح الکف حسن الانامل مستقیم الرجلین احسن المنظر طلیق اللسان فصیح البیان پیوسته
دوزانو با ادب نشسته نشستندی و سخن را با صوت معتدل گفتندی غیر از تبسم شیرین کمتر ضحک بر زبان
آمدی راقم حروف را مدت ده سال در صحبت گذشت هیچگاه قهقهه در خلا و ملا مشاهد نیفتاد امری غیر مرضی
اگر کسی مصدر شد جز چین بجبین پیدا ورندی شکایت در تعنیف نبود سخنان لطیف همچو گوهر آبدار از درج دهان
ریختند حسن ادا و خوبی گفتار شمه از اد بود و گاهی غمز و اشارت یا جنبش چشم یا ابرو نفرمودندی غایت ادب
و نهایت تهذیب در ذات مقدس مطلوبی بود چنانکه از برکت صحبت تمامی حاضران مجلس بکمال اخلاق حسنه
آراسته می نمودند در تکلم پاس تمام بود که حرفی فضول یا سخنی لاطائل بر زبان براید که من حسن اسلام المرء
ترک مالا یعنیه و اگر لفظی مشتبه بی قصد بر آمدی در تصحیح آن کوشیدندی و تمهید معذرت کردندی
صادق القول صادق الوعد کریم النفس مرضی الشمائل بودند دست از همه بنا بزمان اقربا و اخوان
پاک افشانده و با یاران طریق و طالبان رفیق شبانه روز حرف موانست رانده خاطر پاک اگر بروا بود
بهین و سازان و دل پراستغفار اگر سیلی [illegible] عالم تجرید مقرر ید گذرند است

و از جمله عالم فارغ و بر کنار بودی خلاف معهود ساعتی ناگاه حاضر شدم دیدم که خود بدولت در صحن
مجلس خانه تنها میخرامیدند و این بیت را بآواز معتدل سکرانه میخواندند ع دنیا و دین میں یار تو آباد
ہیں تو ہم ہیں + تعمیر دو جہان کی بنیاد ہیں تو ہم ہیں + ماحصل رضیه که در ذات مقدس حضرت ایشان جمع
بوده اند نخستین از آن برادر طریق سید اکبر شاه در مکتوب بخود نوشته و راقم این حروف را ایراد آن اتفاق است
در اینجا نقل کرده می آید می نویسند که حضرت ایشان صاحب ادب بودند و اهل ادب را پسند میفرمودند
بسی از امرا و عمائد دیدم و صحبت شان ورزیدم اما ادب از مجلس حضرت ایشان آموختم حضرت ایشان
صاحب تمکین و وقار بوده اند و صاحب حیا و بر غیور و حمیت اسلامی گویا تشریفی بود که بر قامت حضرت
ایشان دوخته اند و حضرت ایشان قانع و گوشه نشین بودند هیچگاه بدیدن امیرے یا وزیری قدم نزده
و نه در هیچ تقریب دنیاوی قرابت و ریاست را ملحوظ داشته اند حضرت ایشان صاحب مال و منال نبودند لیکن
سیر چشم و غنی بودند گاه گاه یاران طریقت خود را بر سفره خواندندی و بمزید شفقت آنچه از طعام خوش لذیذ یافتندی
اوشان را ارزانی داشتندی و خوشنود و شادمان گشتندی حضرت ایشان صاحب شریعت بودند و در
مسائل فقر و سلوک کلامی منافی شرع از آنحضرت مسموع نشده حضرت ایشان را هیچ یکی از امور دنیاوی
التفات نبود و نه رغبت چیزی داشتند و نه ذکر معاملات دنیا را در مجلس خود می پسندیدند حضرت ایشان را
مزاج نفیس بود و هر نفیس طبع با ادب و سلیقه شعار بشرف خطاب برگزیدندی آنچه موزون و نیکو وضع و
خوش ظاهر و باطن بودی پذیرفتندی بلکه از خود چیزها ایجاد فرمودندی که در نظر همگنان پسندیده و مستحسن بودے
حضرت ایشان صدیق بودند و صادق الوعد بودند با کسی آنچه میفرمودند وفایش قبل از وقت موعود کردندی
حضرت ایشان صافی باطن و پاک طینت بودند اگر احدی از معاملات دنیا سخنی بجنبه پیش حضرت ایشان
بعرض رسانیدی او را در کلام او راست باور کردندی و اگر دیگری نقض یا تکذیب او بعد از آن کردے
حضرت ایشان ناخوش گشتندی که شما برادر خود را غیبت میکنید حضرت ایشان را در مسائل علم سلوک
و فقر آنقدر معلومات و قدرت بیان بوده است که اهل منطق را در مسائل فن خود حاصل نبود تا آنکه بهره
ازین علم نداشتندی و عامیانه و ناآشنا ربیان حقائق ایراد میکردند حضرت ایشان بقوت بیانیه و
طلاقت لسانی معنی مقصود را بهر گونه لباس داده خاطر نشین مخاطب خود کردندی که بعد از ان هیچ شکے
و شبهتی او را نمی ماند و تسکین خاطر و تشفی باطن روی میداد حضرت ایشان کتب حدیث و فقه و تصوف
علی الدوام پیش نظر سعید داشتند و آنچه میخواستند ملتمس میفرمودند صحبت حضرت ایشان را خاصیتی بود که هر که
شرف حضوری می یافت مواجب نفسانی و خیالات دنیاوی بر دلش گذر نمیکرد بلکه یکسوئی و فراغ خاطر

دذوق شوق الٰہی علیہ می نمود - حضرت ایشان ہر یکی را از وابستگان دامن دولت آنچنان زیر نظر تربیت
می داشتند چنانکہ والدین اطفال خود را دارند بیکہ عنصری حضرت ایشان را ہر چند از ریاضت شاقہ و
لطافت مستلزمہ نزاکت تمام دریافتہ اما ہیچگاہ بالای بستر و بالش نرم نیاسودندی و در موسم سرما جامہ خشن مثل
کمل بکار آوردندی - حکایات سفر اجمیر شریف و زیارت مجذوب ریتا شاہ از زبان مبارک استماع افتاد
دگاہ گاہ بغرض ترغیب حضرت ایشان از مجاہدات و ریاضات خود سخن راندندی کہ سالہا برِبرگ
و بار اشجار قانع بودہ ایم و در یک شب دوازدہ ہزار ضرب وظیفہ خود نمودہ تا آنکہ خون از سینہ بر آمدن
گرفتی انتہی کلامہ - حضرت اللہی و مولائی را خوارق و تصرفات عظیم بود با آنکہ توجہ بصرف ہمت کمتر
داشتند چنانکہ ہر یکے از یاران طریق بالانفراد و بالاتفاق روایت کردہ نقلی و حکایتی از ان بر زبان
دارد ہر چند ذات مقدس حضرت ایشان مستغنی تر از انست کہ حرفی از ان بر نگاشتہ آید لیکن اگر خاطر
یاران طریق و رفیقان راہ توفیق بذکر بعضے از ان نگاہداشتہ آید ما را از جادہ اقتضاے مقام انحراف
نباشد - وقتی شیخ بندہ علی مختار راج ڈمراؤن کہ از مریدان با اخلاص بود مبتلا بعارضہ ضیق شد علاج
از حد گذشت و زر خطیر صرف شد سودی نداشت لاجرم بخدمت حضرت اللہی قدس سرہ گذارش نمت
حضرت ایشان بعضی را از اہل سلوک اشارت فرمودند کہ ہر شامگاہ بخانہ اش رفتہ مشغول بطریقے
باشند کہ تلقین بود چندی برین بر آمد آن یار بیمار دیگر بار پیام ادب فرستاد کہ زحمت از من دست
بر نداشت ساعت نہ راقم الحروف نیز بعادت مالوف حاضر مجلس بود حضرت ایشان تفحص کردند
و از یگان یگان پرسیدند بالآخر ہویدا شد جماعہ کہ مامور بودند التزام خدمت بوجہ تمام نکردہ اند موانع و عوائق
دنیاوی سد راہ شان گشتہ است حضرت ایشان را تنغص بمزاج راہ یافت و ہمانوقت از جماعت خانہ
برخاست فرمودند و مجلسیان را قبل از وقت معہود رخصت دادہ خود بہ نفس نفیس داخل حجرہ خاص
گشتند بوقوع این معنی جملہ حاضران علی الخصوص مسترشدین مامورین مشوش و خائف بخانہ خود بازگشتند
ہمین کہ صبح بر آمد یاران از ہر طرف جوش کردہ بخانہ مریض خود ہجوم آوردند بندہ درگاہ نیز از ہمیان بود
و دیدیم کہ شیخ بندہ علی صحیح و سالم نشستہ و بمشاغل معمولی پیوستہ است ہیچ اثرے از مرض در بشرہ او
پیدا نبود نشستیم و پرسیدیم کہ چگونہ ہستید و چہ حال دارید گفت الحمد للہ کہ مرض از من دور شد اکنون
تندرست ہستم ہمگنان را حیرت در گرفت و تعجب ہا میکردند کہ شب ما چنین حالت بود و صباح را چنان
جمیع یاران حاضر و مریض صحت یافتہ اقرار کردند کہ اینہمہ تصرف قوی مر حضرت ایشان را ست
یاران تحتی تو قوت کردہ شادمان و فرحان بخانہ خود ہا مراجعت کردند - دیگر در اکبر آباد بمیوہ کٹرہ محلہ

آستانه شریف ست که عمارتی بلند برآوردهٔ جناب جلالتمآب سید منور علی شاه والد ماجد حضرت ایشان است
و از تبرکات خاص آستانه شریف جناب غوث اعظم قدس سره العزیز یک علم عطیهٔ حضرت بابرکت سید عبید الله بغدادی
قدس الله سره العزیز پیر سلسله قادریه در ان مودع و مشهور به آستانه شریف ست در ان مقام پاک هر سال
مجلس یازدهم شریف بماه ربیع الاول می بوده همین برادر علاتی حضرت ایشان قدس سره سید امیر علی شاه
مرحوم بصرف منافع دیهه معافی دو اسمے که نذر گذرانده مهاراجه گوالیار برای آستانه شریف مجلس
یازدهم منیف پیشکش حضرت سید منور علی شاه علیه الرحمة است اهتمام و انتظام آن میداشتند خیمه و خرگاه
با آلات روشنی در صحن آستانه می افراشتند و فرشهای مکلف گسترده جمله عمائد شهر و سادات و اهل مناصب
شریک این مجلس می بوده اند و حضرت ایشان در سایهٔ علم رونق می بخشیده اند قوالان و گویندگان
شهر و بیرون شهر جمع آمده مجلس اگرم می ساختند و سماع آن ارباب قلوب را از جا می برد و بکشادهٔ پیشانی
اهل مجلس و مردم انبوه را تقسیم شیرینی و تبرک میکردند. یکباره سید صاحب بتقریب مجلس در آستانه شریف
ترتیب دادند و از کثرت روشنی فانوس و شیشه آلات نادی و جهار شب جلوه روز می نمود مردم در مجلس
آمدن آغاز کردند حضرت ایشان در جماعت خانه با چند مریدان تشریف میداشتند راقم الحروف نیز حاضر بود
که ناگاه باد صرصر برخاست و آنقدر شدت در هوا بود که حواس مردم بجا نماند قریب بود که جمله آلات و ادوات
روشنی از نادی و جهاز و فانوس بر هم خورده بشکند و بریزد بمجرد معاینهٔ این حال سید مرحوم بخدمت بابرکت
حضرت ایشان التجا آوردند و از آسیب باد و تصادم آلات و انطفاء روشنی و برهمی مجلس امان خواستند
حضرت ایشان بنفس نفیس بالای بام جماعت خانه قدم رنجه فرمودند و آن همه خرابی و خسته حالی که پیش
نظر بود ملاحظه نمودند بسمت صرصر فکر کردند و طناب سائبان مجلس آستانه شریف را که بکنگرهٔ جماعت خانه
مربوط بود بدست مبارک خود گرفتند و نگاه داشتند تا آنکه باد صرصر رو بکمی نهاد آنگاه که طوفان باد فرو نشست
از مجلس خبر آمد که هیچ نقصان بسامان تجمل نرسید و جمله آلات روشنی همچنان برجا ماند تماشائیان را حیرت فرو گرفته
و نظارگیان را انگشت بدندان ماند - دیگر زیر دیوار جماعت خانه حویلی بود مولانا محمد عسکری که از مریدان
حضرت ایشان و خویشان سید امیر علی شاه و نائب سررشته دار عدالت فوجداری ضلع بودند در ان حویلی
می ماندند یکبار حسب عادت کاغذات کچهری بخانه آوردند تا بروز یکشنبه که تعطیل انگریزی بود به کار مفصل
پردازند یکشنبه بعد ساعت چار نائب سررشته دار در خانه نبوده بودند آندسته کاغذات کچهری گرفته
با خود برده شور و غوغا برخاست راقم الحروف نیز حاضر بود حضرت ایشان خادم خاص فرستادند که معلوم
چیست دونده بالا آمده و حقیقت حال عرض داشت حضرت ایشان برخاستند و بعجلت بالای بام

جانب بازار رفتند بنده درگاه همراه بود دیدند که بوزنه آن بقچه را پیش خود گرفته بر سقف دکانی نشسته است
و نزدیکست که آن بسته را بکشاید آنوقت حضرت ایشان را دیدم که نگاه برو گماشته اند لحظه بران نرفته بود
که یک بوزنه کلان و قوی از جانب جنوب پیدا شد و از بام چهار دکانات ملحقه جوشان و خروشان جست
کرده در رسید و حمله آور گشت بوزنه سابق از هیبت او دست و پا گم کرده بقچه همانجا گذاشت و جانب شمال
بے تحاشا گریخت و بوزنه دوم در تعقیبش گرم خیزان می دوید چون بقچه تنها ماند آدم بحکم اشارت رفت و
آنرا بدست آورده دیدمش که هیچ آسیبے بدان نرسیده بود و جمله کاغذات بسلامت ماندند - دیگر روایت است
از برادر بزرگ سید نامیر تراب علی که روزی دیارام هندوئے بخدمت حضرت ایشان حاضر آمد و مجلس
معمور بود گفته که اینجا در مجلس خدائی می بینم و از خود رفته ام مرا مسلمان فرمائید حضرت ایشان به
لفظ مبارک راندند که مسجد رفته مسلمان باید شد باز عرضداشت که بدرگاه حضرت خواجه بنده نواز اجمیر شریف
عزیمت دارم ارشاد شد که همانجا مسلمان شو چون معاودت کنی به بیعت گیریم روز دوم متوجه اجمیر شریف
بعد چندی مسلمان شده از اجمیر شریف باز آمد و بخدمت بابرکت بیعت نمود و به خواجه بخش موسوم شد
یک وزیر رسالدارے شرف خدمت دریافت و عرض نمود که برادر من در ملک پنجاب مبتلای بلا بجرمے
ماخوذست که در پاداش آن خطر جانست امید که خلاص شود حضرت ایشان ساکت بودند رسالدار
حاضر ماند بعد از ساعتے التماس بیعت نمود حضرت ایشان فرمودند که هرگاه برادر شما رهائی یابد رسالدار
گوهر این لفظ را آویزه گوش کرده مرخص شد مدت یکماه برین برامد که رسالدار را اطلاع فرستاد که برادرش
خلاص یافت - و دیگر مولوی احمد حسن تحصیلدار که مرید حضرت ایشان بودند از خورجه باکبرآباد رسیده
دولت حضوری داشتند خبر رسید که اسپ سواری شان از دروازه یله شد مولوی را تشویش پیش آمد
بنام کوتوال شهر رقعه نبشت که مرا اسپ بدست آورده پس متامل شد و آن رقعه را چاک نمود -
حضرت ایشان فرمودند که این چه بود مولوی دست بسته عرضداشت که مرکب از پیش دولتخانه رفته است
بسر خویش باز آید حضرت ایشان این لفظ بر زبان مبارک آوردند که آنچه کردید و آنچه گفتید همه را خوش اعتقادی
شما باعث است ساعتی گذشته باشد که آن مرکب بجای خود باز آمد - و دیگر میر محمد علی نام مرید حضرت ایشان
بود نوکری پیشه وقتی تعطل داشت پریشانی درو اثر کرده و سراسیمه بدرگاه حضرت سیدنا امیر ابو العلا
رحمة الله علیه حاضر شد و وظیفه خواندن آغاز نهاد چون اربعینش را وقت اختتام رسید حضرت را بمکرر
در خواب دیدند و فرمودند که همانجا برو و مقصود از آن خدمت حضرت ایشان بود میر بخدمت ایشان رفت
و آنچه گذشته بود بعرض رسانید حضرت ایشان تعریض کردند که آیا شما باجازت ما رفته بودید میران

حرف شنوده بگریست ومعذرت خواست والتجا آورد که تقصیر کردم عفو میخواهم حضرت ایشان از خطای
او درگذشتند سه یا چهار روز بسر آمده بودند که میر بر سر کار شد. وبخدمت حضرت ایشان حاضر آمده از کامیابی
خود خبر داد حضرت ایشان فرمودند که این عنایت حضرت سیدنا امیر ابو العلاست قدس الله سره العزیز
امروز که هژدهم شهر محرم الحرام سنه ۱۳۱۱ هجری ست وراقم به تسوید این حروف اشتغال داشت مولنا محمد محسن
وکیل ضلع مین پوری با برادر خود مولوی محمد حسن صدر اعلی بر سر وقتم رسیدند وازین باب سخن راندند
که روزی در اکبرآباد قصد خدمت حضرت ایشان کردم چون داخل در دولت شدم در دل خود گذرانیدم که
چه خوش بود اگر حضرت ایشان شربت چای بمن دهند بعد ازان که مشرف بخدمت شدم حضرت ایشان
مشرف بر خاطر من شدند وفرمودند که عادت چای خوردن دارید گفتم هر روز که خیر لیکن اکثر اوقات
بکار برم شیخ منصب علی را خواندند درین میان خطره دیگر گذشت که تحریک نزله دارم اگر شیر در چای
نباشد خوب ست شیخ منصب علی حاضر آمدند حضرت ایشان امر باوردن چای کردند وفرمودند که
شیر وچای جداگانه آرید تا آنچه مرغوب خاطر باشد بدان میل کنند شیخ حکیم الله یکی از مریدان نوشته
که من مدت چهل سال ملازم خدمت حضرت ایشان بوده ام در اکثر اوقات حضرت ایشان بطلب کسی
فرستادند رونده باز آمده عرضداشت که در تلاش جهد کردم نیافتم لختی سکوت ورزیدند بعد ازان فرمودند
که فلان مقام برو بیار قاصد آنجا رفت وهمراه خود آن کس را آورد حال آنکه کرت اول آن مقام ازو
خالی بود - ودیگر حضرت ایشان که تا ساعت دوازده مجلس میداشتند یک شبی ساعت ده همین که ازان
استنجا فارغ شدند ومن بخدمت ایستاده بودم خلاف معمول مرا ارشاد رفت که احوال خانه بپرس من بخانه
رفتم دیدم که نفیر گریه وزاری بلندست ازانکه دختر هفت ساله ام ایمجان را پدرود کرده بود ودیگر آنکه
در سفرگاه بکیشر ماسور بوده ام که رخت از پالکی فرود می آوردم چون بمنزل می رسیدند وباز آنرا به پالکی
می نهادم چون روان می شدند صندوقچه که همراه بود بار نداشت واز همان صندوقچه آنقدر نقد خرچ می شد
که مثلش اگر بار تا صندوقچه خالی گشتی عجب نبود - ودیگر یکباره حضرت ایشان را مرض شدید دریافت
وخدمتگاران نیز ناخواسته موافقت کردند من خسته تنها بر خدمت قیام کردم وشب وروز حاضر می ماندم
وقتی در کیسه خرچ پنج فلوس بیش نبود درین میان آهن ساز سرپوش آفتابه را گردان نو ساخته آورد
حضرت ایشان اشارت کردند که اجرتش حواله کنید عرض کردم که این قدر نقد در کیسه موجود نیست
فرمودند که ببرو دید در کیسه او دریا بیاید رفتم دیدم که کیسه پر از فلوس ست ودیگر آنکه حضرت ایشان
چون متوجه عالم معنی شدند مدت یک سال وشش ماه بر آن گذشته بود مرا ضرورت استفسار در شغل

پیدا شد و بیا و آن هادی گم کرده راهان دلم بگرفت و آه حسرت از دل برد و برمی آوردم که بیچاره ام وانکه
برسم دکجا یابم و سه روز همین کیفیت بر من طاری ماند آخر الامر شبی گریان گریان بخواب رفتم دیدم که
حضرت ایشان با همون صورت و شان بر سر این خسته جان جلوه کردند و بکمال شفقت و دلجوئی رطب اللسان
گشتند باین لفظ که گوش کن هرچه بتو سپرده ام یاد گیر و هوش دار ذکر آنست که نه بزبان تعلق دارد و نه بقلب
و نه بنفس و می خود را گم کن تا پیدا شود پس باینقدر ترا بس ست انتهی - از برادر سید عبد العلی روایت است
که حضرت ایشان چون از بانس بریلی وارد میرٹھ شدند و بخانه منشی محمد اعظم سررشته دار فرود آمدند شاهزاده
سید اصغر علی شاه را که اکنون صاحب سجاده حضرت ایشانند تپ محرق دامن گرفت و حضرت ایشان را باعث
تنغص گردیده در ظاهر رجوع باطبای شهر قرار دادند و حضرت ایشان در باطن بجانب حضرت سلطان المشائخ
محبوب الٰهی قدس الله سره العزیز متوجه شدند و این بیت القا شد و برزبان مبارک رفت ؎ یا نظام الاولیا
والدین صدر اصفیا ٭ قرة العین نبی شان علی مرتضی ٭ از همان وقت صاحبزاده را خفت در مرض راه یافت
و بتدریج آن گرانی سر بفرو نهاد و حضرت ایشان بشاهزاده مخاطب شدند که دهلی رفتن دل می خواهد عرض آشفته
کردهلی در بین میان منشی محراب علی سررشته دار حج حاضر آمد پسرکی داشت بیمار جان بلب حالت او را بگذارد
و التماس قدم رنجه نمود حضرت ایشان معذرت کردند و شربت آب دمیده ارزانی داشتند بمجرد آنکه طفلک
بیمار فرو خورد چشم بکشاد و شیر از پستان مکیدن گرفت و بی شد - برادر بزرگ غلام عبد القادر الدنی که بار طریق
اجازت یافته حضرت ایشانند کتابت کرده اند که برادر بزرگ مولانا بدر الحسن مو ہانی به تهمتی از قبیل آزشتا
در ابتلا افتادند و از حضرت ایشان مامور صبر و رضا بقضا شده مدتی معدود بهر او تبار زندان را آباد داشتند
مرافعه ها را کار بستند اما از کار بسته گره نکشود چون از هر طرف یاس و نمود دمی نیاز بسوی حضرت ایشان
آوردند و عرضداشتی مشتمل بر احوال پریشانی و بیکسی و نا امیدی مرتب کرده به پیشگاه حضرت ایشان ابلاغ
نمودند اشرف همراهان شیخ منصب علی که مقرب بساط دولت بودند آنرا بادب پیش کردند و بعد حصول
اجازت کشود و خواندن گرفت عنوان عرضداشت این بیت بود ؎ مکن تغافل ازین بیشتر که می ترسم
گمان برند که این بنده بی خداوندست ٭ حضرت ایشان اول این بیت که خوانده شد چشم بر هم نهادند
شیخ منصب علی ساکت ماندند و لحظه توقف شد حضرت ایشان چشم مبارک وا کرده به شیخ منصب علی خطاب
کردند که چه نوشته است شیخ من همان بیت را ادب باز خواند حضرت ایشان باز چشم بند کردند بعد لمحه ارشاد شد
که چه نوشته است شیخ همان بیت انشاد کرد و حضرت ایشان استماع نمودند گریستم چارم که این معامله فیت
دریای رحمت بجوش آمد و پی آنکه عرضداشت تمام شود فرمودند که مدد پیر برادر دوم نبی علی الصباح

شیخ منصب علی حسب عادت وقاعده خود حاضر آمدند و کورنش بجا آوردند حضرت ایشان ارشاد فرمودند که
بروید وبرادر خود مولوی بدر الحسن را همراه خود آرید چون صادق العقیده وکامل الیقین بودند همان وقت
عازم کول عرف علیگڈھ شدند تا بمنزل مقصود رسیدند همانده مولانا را از محبس خلاص میکردند همه حاضران
اقرار برین بیت کردند ؎ اولیا را هست قدرت از اله + تیر جسته باز گردانند ز راه + وحکایت دیگر نیز آورده اند
که سبق ذکر یافت از ترتیب مجلس صحن آستانه شریف و برخاستن باد صرصر تند ومحفوظ ماندن شیشه آلات
تهیاروهاندی وفانوس که در شامیانه آویز بودند - ودیگر مولوی احمد حسین تحصیلدار که درجوار خانقاه
حضرت ایشان مقیم بودند زن برادرش احمد حسن آسیب زده شد ودران ایام که آبستن بود ونوبت
بدان رسید که جان از دست خلل بیرون بردن دشوار می نمود چون وضع حمل کرد مضغهٔ بیش نبود
بمشاهده این واقعه حیرت روی نمود وجمله اهل خانمان را هیبت تمام در گرفت آنگاه رجوع بخدمت
بابرکت حضرت ایشان آوردند. آنحضرت خذف ریزه چند خط کشیده دادند که از آن مرض صعب دور شد
ومریضه شفا یافت - دیگر حکایت یله شدن اسپ سواری تحصیلدار از پیش دروازه خانقاه شریف و
باز آمدنش بسر خود نبشته اند که پیش ازین مفصل بتحریر آمد - دیگر وقتی فرحت علی برادر شیخ منصب علی
مهتمم مهام خانقاه را حمتی پیدا شد از آسیب پری یا جنون که از هر پنج انگشتانش خون روان می شد
وبحالت بیخودی گوناگون درد والم او را مضطرب میداشت شیخ خاکستری از آگردان جماعت خانه گرفته
فرستاد و آن بیچاره از آن رنج باز رست وبیارمید - وحکایتی دیگر بقلم آورده اند که یکبار پیرزنی بخدمت
حضرت ایشان حاضر شد والتجا نمود که فرزند من از من جدا شده وبطرفی سر نهاده وتا ایندم خبرش باز
نیامده است مترصدم که از آن بیاگهم حضرت ایشان فرمودند که بدربار حضرت خواجه بزرگ غریب نواز
قدس الله سره العزیز حاضر شو ترا از انتقام آگهی حاصل گردد - پیره زن آنگاه بارشاد نموده روان شد وباجمیر شریف
خود را افگنده وپیش بلند دروازه بخواب رفت بشارت دادند آن پسر گم کرده را که فرزند تو در شتر خانه والی ٹونک است
برو وباخود آر چون بیدار شد راه ٹونک گرفت وچون رسید فرزند خود را نیافت لاجرم از آنجا برگشت وبدرگاه
عالیجاه اجمیر شریف حاضر آمد وبمقام بشارت خیز دیگر بخواب رفت کرت دوم بگوشش در دادند که پسرت
از ٹونک غیر حاضر بود اکنون بجای خود باز آمده است وترا خواهد پیوست پیرزن از ٹونک پسر را همراه خود
گرفته باکبرآباد سالماً وغانماً رسید شکر بجا آورد که همین توجه حضرت ایشان فرزند من بمن پیوست واین قصه
سر آن نسبت خصوص الشعر می کند که حضرت ایشان را با خدمت حضرت خواجه بزرگ قدس سره العزیز بود
ودیگر واقعه شیخ خورشید علی کوتوال بلند شهر نگاشت که در زمان [illegible] عامه [illegible] قرار یافته

بمجبس مرادآباد افتاد و از منصب تهنگی معزول گردید همین پسرش که کرامت علی نام داشت بعلت بغاوت
زیر مواخذه آمد و بنوعی از انجا در گریخت و خود را به بریلی که قرارگاه جملهٔ بغاة بود افگند و در هنگامهٔ شورش
بیاسا رسید خورشید علی که از سونگار بهچنین چشم زخم دید و از تهیدستی و بیچ میتی کارد باستخوانش رسیده بود و با مولوی
احمد حسین گنگوهی مکنیسری تحصیلدار اترولی طرح مراودت انداخت از انکه هر دو مرید حضرت ایشان و یار طریقت
بودند در انوقت که بخت کوتوال برسر مساعدت بود از مشیت الهی باتفاق چنان افتاد که حضرت ایشان از
جانب دهلی بزیارت آستانهای متبرکه سفر پیش آمد چون مهمانسرای قصبهٔ کول بورود همایون شرف یافت
تحصیلدار بضرورت کار حاکم در انجا رسیدند و باسید میر تراب علی که خاص ملتزم رکاب سعادت بودند برخوردند
و ازین آمد دولت عز آگاهی یافتند بخدمت با عظمت حضرت ایشان فخر اندوز حضوری گشتند و کوتوال [illegible]
یار طریقت خود را نیز برخواندند کوتوال با حال زار افتان و خیزان حاضر شد و چون نظر [illegible] بجمال [illegible]
دلش بهم برآمد و بے اختیار بهای های گریست و یاد مصائب ماند و سرگذشت درد آلود بر زبان آورد و عنان
اختیار از دست او ربود حضرت ایشان را بدیدن این حال رحمت آمد چیزی از وظیفه [illegible] فرمودند و خود
دهلی روان شدند هفته بیش نگذشته که خواجه احمد حسن سهارنپوری سپرنتندنت پولیس [illegible] علی
که بیش از یک لک روپیه مال و نقدش بدزدی رفته بود پیش حاکم درخواه نصب خورشید علی کوتوال معزول کرد
تا مگر بهمدستی و پشتی او کار تحقیق سرقه و گرفتاری دزدان بانجام رساند کوتوال بر منصب [illegible] داری [illegible]
از پیشگاه حاکم وقت بشرط اتمام این خدمت نامزد گردید خورشید علی چون این معامله بوقلمون دید عرضه [illegible]
یکے بعد دیگرے متوالی فرستاد تا این مهم آسان شود و ازین کار بسته گره بکشاید از پیشگاه حضرت ایشان
ارشاد شد که خورشید علی را هوس ست معزول نخواهد گشت اعلام کنید. و همچنان بظهور آمد که شیخ خورشید علی
تا دم واپسین بر همان منصب کوتوالی بلند شهر قائم و کامران ماندند - و همرنگ این قصه قضیه مولوی
احمد حسین تحصیلدار مسبوق الذکر ست که تحصیلدار دو ماه قبل از بروز بغاوت فوج رخصت حسب قاعده
حاصل کرده و با عیال و اطفال بموطن مامن خود اقامت گزیدند و در آن زمان پر آشوب از تمام مکاره
و حوادث محفوظ و مصئون ماندند چون هنگامهٔ بغاوت فرو نشست و امن و امان پدید آمد تحصیلدار
باجازت حضرت ایشان در صدد حصول معاش شدند و بر منصب خود که تحصیلداری اترولی بود فائز
با آنکه هیچ قاعده و قانون مقتضی نبود که نوکری تا دو سال از کار خود بلا استعفا دیگر بار تشریف همان
منصب گیرد جمله ارباب قانون و ضوابط بران اتفاق کردند که ما هیچ معامله نظیرش نیافته ایم و
بیرون از دیدن و شنیدن ست و این نیست مگر از تصرفات حضرت ایشان قدس الله سره -

مولوی غلام عبد القادر الدنی زیدی باین هم نبشته اند که روزی حضرت ایشان حسب عادت با جماعت
طالبان حق حقائق و معارف و تذکره بزرگان سلف از زبان گهربار میفرمودند و من نیز حاضر مجلس بودم
زنی از ان فرقه که بطوائف موسوم ست نیز در انجا سماعت می نمود گریستن آغاز نهاد و عرض داشت که من
از نیشه خود توبه میکنم و زندگی خود چنانکه باشد بسر نمایم بمعاینه اینحال عبرتی تمام بخاطر حاضرین د و بیقین
پیوست که اینهمه برای نصیحت گرفتن خضار ست با همگنان متاثر از ان شده دست بدعا شدیم که حق سبحانه و تعالی ما را
از مناهی و ملاهی بر کنار داشته در ظل عاطفت حضرت ایشان داراد - محمد عبد الله خان جلیسر
مرید حضرت الٰهی قدس سره نبشته اند که شبی بحالت شدت مرض مرا زیارت جناب امام حسین سید الشهدا
علیه السلام و حضرت الٰهی در عالم رویا نصیب شد ارشاد فرمودند که بشدی با مداد آن از مرض وا رستم
چون این واقعه بخدمت با عظمت پیر و مرشد عرض کردم فرمودند که دیگران هم مرآت حضرت سید الشهدا
رضی الله عنه دیده اند غالبا وصال من بشهادت انجامد و همچنین بوقوع آمد که در آخر وقت مرض اسهال لاحق شد
و متوجه عالم قدس گشتند - مولوی طفیل احمد مرید حضرت الٰهی قدس سره تعلیم آورده اند که در زمانه تعاو
هنوز تا چهل روز تپ لرزه نگذاشت روز آخر بعد لرزه و ظهور تپ حالت غشی طاری شد دیدم که حضور
اقدس عصا در دست تشریف آوردند و آثار مسرت بر چهرهٔ مبارک عیان بود همین که افاقت از ان حالت
دست داد از بستر شادان برخاسته این واقعه بخدمت والده ماجده گذاردم که حضرت بابرکت بقدوم
میمنت مرا از مرض خلاص کردند و همچنان شد و بعد از ان مرا لرزه نگرفت - دیگر بتقریب ملکت شاهزاده
عالی گوهر سید اصغر علی شاه سلمه الله تعالی حاضر آمده تا آخر رمضان ملازمت کردم یکروزی بعد نماز
مغرب شرف حضوری یافتم حضور اقدس را دیدم که تنها در کمرهٔ خورد تشریف داشتند مرا طلب نموده
فرمودند که این وقت طاهر شاه مندراسی را که در عرس حضرت خواجه سلیم چشتی قدس الله سره العزیز به
فتحپور سیکری رفته است معاملهٔ پیش آمد و سوی جانب مغرب فرمودند که آن سمت فتحپور سیکری است
کرت دوم متوجه بمن گشتند و بر زبان مبارک راندند که این وقت طاهر شاه مبتلا به بلائی گردید
امروز چه تاریخ ست عرض کردم که شب بست و هفتم ماه رمضان شریف ست بر لفظ مبارک رفت
امشب شب قدرست یاد دارید چون طاهر شاه از فتحپور سیکری باز آمدند از احوال عرس شریف پرسیدم
گفتند که آنجا مشغول بودم ناگاه مادرم از مندراس رسیده دستم بگرفت و گفت که تو در غیبت من قصد
انجا کردی اکنون باخود ت مندراس برم - بمعاینه این معامله اضطراب تمام روی داد حضور اقدس را
یاد کردم آن صورت از چشم من غائب شد و من همچنان مشغول ماندم مرتبه دوم مادر بایک ر دشتی

سر برہنہ موی دراز باز آمده ... دستم بگرفت و گفت برخیز تا بمند رابست برم من تاب این در
نیاورده باز حضور اقدس را یاد کردم یا سید مظفر علی شاه خبر گیرید بمجرد این لفظ آن اشکال ناپدید گشته
تعالی بالله ذات برکات حضرت الٰہی قدس الله سره العزیز چقدر مشکل کشا بود۔ دیگر وقتی عارضۂ زکام و
حرارت بر من استیلا کرد چنان که فرض و سنن نماز شام ادا نمودم و دیگر تاب وظائف معمولی نیاورده در
خانه شدم و لحاف بر سر کشیدم دیدم که حضور اقدس عصا در دست تشریف ارزانی داشتند علی الفور حرارت
و زکام فرو شد صحت رو نمود و بیرون از خانه آمده وظائف معمولی خواندم دیگر یکبارہ دختر م سادر پهلو
برخاست که از شدت آن هوش در باخت سینه عطیه حضور اقدس در آب برآورده قطرات چند در دهانش
انداختم بهاندم هوش آمد و گفت که حضور اقدس تشریف آورده اند و دست شفا بر سینه ام فرود آوردند که
از ان صحت یافتم۔ دیگر مولوی غلام سبطین وکیل سرکار در اکبرآباد بجرم تغلب با خود و سپرد عدالت شن جج
و مقدمه اش بدو سال کشید و وکیل ازین ماجرا به تنگ آمده التجا بحضور اقدس آورد آنوقت که تاریخ اختتام
مقدمه و حکم تعزیر نزدیک بود بر زبان الهام ترجمان رفت که بروید و لفظ بخدا وند تعالی واریند نکو خواهد
چون تاریخ معهود در رسید حاکم عدالت وکیل را اجازت بکر لخ ستن داد و بجانب جنت که مضعف و از فوجداری
رو آورد و گفت که این مقدمه حساب فهمی ست رجوع بعدالت دیوانی بایستی کرد نه به فوجداری و تا که
در عدالت زیرین ترتیب این مقدمه کرده اید و مقدمه را سپرد بعدالت سشن نموده پس آمدن شما
درین عدالت بغرض تقویت و اثبات مقدمه خارج از ضابطه قانون ست باز گردید و کار عدالت
خود کنید و به وکلا مولوی غلام سبطین گفت من از شما خورسندم که شما طریق همدردی با برادر هم پیشه خود
سپرده اید و دست از اجرت شسته شما را احتیاج به گفتگو نیست بعدازان دو سه شهادت از جانب مدعی
گرفته مولوی غلام سبطین را رها کرد و بکار دکالتش مشغول داشت این سرگذشت عدالت بود و اینجا
حضور اقدس از حجره شریف برآمدند و با من مخاطب شدند که امروز مقدمه غلام سبطین پیش گردید
دیر نبود که مولوی غلام سبطین حاضر آمدند و آنچه بر سرش گذشته بود بعرض رسانید۔ دیگر جائے که یکبار
او ده حضور اقدس را اتفاق سفر افتاد و رود میمنت بمقام ردولی بزیارت با عظمت شیخ عبدالحق
قدس الله سره العزیز شد شاه مسعود احمد که از اولاد شیخ و مهتمم درگاه شیخ قدس سره بود و ازین خبر اطلاع
یافته و در مطبخ حکم فرستادند که قیمه با میتهی ساگ هم بر خوان باشد و آن مرغوب خاطر حضور اقدس بوده است
چون بندگان حضور نزول فرمودند و از زیارت شیخ قدس سره بیاسودند و نوبت بطعام رسید
صاحبزاده درگاه شاه التفات احمد که سجاده نشین حضرت شیخ قدس سره اند آنرا پیش حضور اقدس

بدست خود کشیدند. ہمانوقت اشک گوہر نثار از چشم مبارک جاری شد وبارہا این کلمہ بر زبان فیض ترجمان میرفت مہمانداری چنین باید کہ حضرت شیخ قدس سرہ فرمودند اندر روز دوم سجادہ نشین بس بس خواستند کہ امروز ہم قیام شود لیکن حضور اقدس معذرت کردند باین لفظ کہ ہر کرا مہمان بودم رخصت نمود دیگر توقف نتوان کرد سوی دیگر در اثنا سفر با طرف ملک اودھ ہرگاہ کہ حضور اقدس بمقام نوباوان درگاہ فروکش بودند روزی سید سجاد حسین بہرائچی از سادات بارہہ کہ تھانہ دار ضلع گونڈہ بود بزیارت حضور اقدس حاضر شدند وساعتی چند اکتساب شرف حضوری کردند چون از انجا برخاستند عرق آلود آیا بالا بام فرود آمدند واشک از دیدہ می ریختند ومیگفتند کہ دنیا ببرکت ہمچنین اہل اللہ قائم ست ورنہ عمال ما مہلت یک روزہ نمیداد۔ دیگر روزی از زبان مبارک حضور اقدس سرہ سماعت کردم فرمودند کہ از حقیقت تعالے شانہ اجازت بیعت گرفتن بہ سلسلہ کہ بتاریخ دوم جمادی الثانی سنہ ۱۲۹۳ ہجری قدسی الہام شد باین لفظ است ہر کرا دستگیر شوی این بیعت است مانند بیعت دیگران۔ دیگر مرزا اکبر بیگ اثنا عشری کبیر السن بحضور آمد نشست وگفتن آغاز نہاد کہ ما از دوستان والد بزرگوار شما جناب سید منور علی شاہ رضی اللہ تعالی عنہ ہستم وبندگان حضور را در کنار پروردہ وحضرت اللّٰھی قدس اللہ سرہ کہ علم آن داشتند لختے سکوت ورزیدند ومتوجہ گشتند دیر بود کہ مرزا را کیفیتے بگرفت واز پای برخاست وخود را بر قدم حضرت باعظمت انداخت کہ بہ بیعت مراد دستگیر شوید حضور پرنور این لفظ بر زبان آوردند کہ حضرت مرزا این چہ خیال ست ما کنار پروردہ بقول شما ہستیم نیکو باشد کہ بردست پیری سالخوردہ بیعت کنید مرزا اکبر بہ زاری در آمد وعرض نمود کہ من بر دست حضور توبہ کنم حضرت باعظمت تعلل میفرمودند ومرزا را قلق واضطراب می افزود چون اصرار مرزا از حد گذشت التماس او پذیرائی یافت خود مرید شد وجملہ عیال خود را بحلقہ ارادت حضور پرنور آورد ومرزا از ینجہان درگذشت فداایش بیامرزد فرزندش نواب جان نام لباس گوناگون در بر کردہ از شہری بشہری واز ملکی بملکی آمدن ورفتن دارد

مناماتِ حضرت اللّٰھی قدس اللہ سرہ العزیز کہ از زبان مبارک بسماعت رسید

قال مولانا ومرشدنا قد خطر ببالی مرۃ ان المصائب التی وقعت علی امام الکونین حسین بن علی رضی اللہ تعالی عنہ فی دشت کربلا ما فعل بوالدیہ وجدہ المصطفےٰ صلوٰۃ اللہ علیہم اجمعین فاذا انا بنائم فرایت فی المنام کہ جناب علی مرتضی کرم اللہ وجہہ تشریف آوردند من از خدمت ایشان استفسار کردم حضرت ایشان اشارت بجناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

کروند چون بحضور اقدس عرض کردم فرمودند از سیدہ عالم باید پرسید بموجب ارشاد حاضر بجناب خاتون جنت سلام اللہ علیہا شدم از سوگواری و الم انچہ در بندگی ایشان مشاہدہ کردم در گفتن نیاید گریہ در من افتاد وسخت بی اختیار گریستم چنانکہ چشم من بکشاد و بعد از ان در دل گذشت کہ چون حال چنین ست خود بر حضرت امام حسین علیہ السلام چہ رفتہ باشد ہم در خواب دیدیم کہ خدمت امام ہدی صاحب تسلیم و رضا یعنی جناب امام حسین ابن علی مرتضی سلام اللہ علیہما با خاطری آسودہ در جائی تمکن ہستند بمشاہدہ جمال با کمال حضرت ایشان آنہمہ اندوہ من فرو نشست و تسکین تمام حاصل گردید الحمد للہ علی ذلک

قال مولانا و مخدومنا رایت فی المنام مرۃ کہ من طوف روضہ مقدسہ جناب سید الانام علیہ و آلہ الصلوۃ والسلام بکمال ذوق و شوق میکنم و چیزی بر زبان من جاریست چون نیکو تامل کردم این دو بیت بودند ؎

بلغ العلی بکمالہ	کشف الدجی بجمالہ	
حسنت جمیع خصالہ	صلوا علیہ و آلہ	

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام مرۃ کہ من اندرون روضہ مقدسہ نزدیک سر قدم معلی جناب سید الشہدا حسین ابن علی مرتضی علیہما التحیۃ والسلام گریان ایستادہ ام چون نظر بیک جانب افتاد دیدیم کہ جناب سید المرسلین علیہ الصلوۃ والتسلیم تنہا بنفس نفیس رونق افروز ہستند آنسو روان شدم خواجہ دو عالم صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم بسرعتی کہ در بیان راست نیاید متوجہ بمن شدند و ہر دو بازوی من بدست مبارک گرفتہ مرا بجای خود نشاندند و خود بذات اقدس از نظر من نہان گشتند الحمد للہ علی ذلک۔

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام کہ از ہر شے آواز انی انا اللہ بگوش خود می شنیدم و آنوقت عجب عالمی طاری بود کہ در بیان نیاید الحمد للہ علی ذلک۔

قال سیدنا و مولانا رایت فی المنام مرۃ کہ من بجائی رفتہ ام حضرت قدوۃ الاصفیا سید ابو العلا رحمۃ اللہ علیہ را دیدم کہ در لحدی آرمیدہ اند و چادری برنگ گلابی بر سر کشیدہ نزدیک تر رفتم و انگشت پای حضرت ایشان گرفتم بیک ناگاہ از جاے خود برخاستند و نشستند و روی مبارک بجانب من کردند و این لفظ بزبان مبارک راندند ہمہ دین بمن دیا اور کچھ دنیا بھی دی۔ الحمد للہ علی ذلک۔

کلام سراپا الہام حضرت بابرکت سید مظفر علی شاہ مدظلہ کتاب مستطاب جواہر غیبی متخلص بالہی قدس اللہ سرہ العزیز

متضمن حمد و نعت و مناجات و مناقب ست با تقریظ منثور و منظوم از محمد ابو الحسن متخلص بہ حسن فرید آبادی و تقریظ منثور دیگر از منشی محمد عمر دراز خان منصبدار سررشتہ مراکب و خانی اکبر آباد غفر اللہ ذنوبہما و ستر عیوبہما

تقریظ محمد ابو الحسن متخلص بہ حسن رحمہ اللہ و غفر لہ

درین اوان کہ دامن تعلق از ہمہ برچیدہ با دل فارغ صحبت داشتم و نقوش کثرت از لوح خاطر فرو شستہ خویشتن را از زحمت این و آن فراتر می پنداشتم - نہ از تنعم بیشین اثری بود و نہ از ذلل آخرین خطری - روزہا بکسب مالا بد بسر می گذراندم و شبہا بہ بغیمی نفس بسر می راندم - نہ رفیقی بود دمساز کہ با او دل خوش کردمی و نہ جلیسی ہمراز کہ صحبت او را غنیمت شمردمی - در غربت گاہ گاہ ناخن بدل فرو می بردم اما موافقت تقضا و قدر آتشہ را از سینہ می ستردم - طائفہ گمان بردند کہ بباطل پایہ باز جود می چینم و گروہی در شک افتادند کہ بہ نگاہ استغنا در ہمہ کس می بینم اگر صاحب دنیاست پس از صحبت ابنای جنس نفور چراست و اگر از حلقۂ فقراست بازی غزلتش کجاست اما چون در باطن خود نظر می کردم ذوقہا ازین ابیات می بردم

آنکہ مست بادۂ یکتائی است	بی نیاز از ساغر مینائی است
دوستان را بیا از من ست خویش	عافیت در گوشۂ تنہائی است
تو ز خود غافل غلام ہر خسی	شہریاری در خودت دارائی است
از نظر غائب مشو کین ہیچ نیست	چشم پوشیدن ز خود عنقائی است
عشق مولی وان صراط مستقیم	کفر و دین خود ملت آبائی است
ہر سر و سودای او دیگر حسن	طالب اللہی و مولائی است

آگاہ دلان نیکو دانند کہ بسی بر نیامد کہ تغیر تام در وضع روزگار راہ یافت و طرز تمدن و حسن معاشرت کسوت دیگر بر قامت خود یافت آن السنہ قدیم و آن علوم مشرقی کہ پیش ازین سر و بازار داشتہ خود را چون جنس ہیچ میرز در گوز ہول انباشت و نوبت کار تا باینجا رسید کہ لفظ مولوی با نام ہیچو منی ملصق گردید متعلم ملال است و تاسف نہ جای تعصب و تقشف درین وقت اگر دانندہ از صحبت کنارہ گیرد معذورست و اگر شناسائی در گلیم حسرت بمیرد مجبور - حالتی چنین بود کہ این کس فراہم بود درین میان آرندہ ڈاک کاغذی بمن داد چون نیکو نظر کردم یافتم کہ جوہر شناس قدردان محمد عمر دراز خان کہ سلسلہ عزش در اکبر آباد و دولت خانی را چشم بر دیش باز جیدی از اشعار دزدانہ

فراهم آورده و نبذی از منثور خود دران تعبیه کرده علی الحال سر بگریبان فرو بردم و این دو بیت را ترجمان حال خود شمردم ؎

فلو قبل مبکاها بکیت صبابة — بسعدی شفیت النفس قبل التندم
ولکن بکت قبلی فهیّج لی البکا — بکاها فقلت الفضل للمتقدم

نثرش نثری رفعت بود و فقراتش جوزا منزلت سخندان معنی شناس سخن آشنا حقیقت اساس تربیت از فحوای کلامش آشکارا بود و ادب از سیاق مرامش نمودار با اینهمه دماغ جانش از روایح ارادت لبریز و سویدای دلش از نور صداقت موج خیز. صاحب دلیست در زی ارباب دنیا و آزاد طبعیست بی ریب و ریا شگفتها دارم و از غرائب نامی شمارم که درین زمان ها هم صاحب دل و صاحب زبان در عرصهٔ وجود اند که هم در دنیا مسعود اند و هم در عقبی محمود. بعد از نثر چندین از اشعار جواهر نثار که بر صفحهٔ قرطاس رقم بود نتوانم که از مدیحش دم زنم چندی بصورت غزل و اندکی بلباس نعت و منقبت اما اگر بنظر امعان مشاهده رود فی الحقیقت دفتری بود از حقائق و معارف هر بیتی ازان ابیات معانی یک کتاب در بر داشت و خط نسخ بر نسخ نو و کهن می نگاشت عذوبت کلامش لسان الغیب را چاشنی تازه می بخشید و شیرینی زبانش مثنوی معنوی را شکر بر شکر می پاشید عطار را دماغ جان از بوی ولا و نیزش معطر بود و روح سنائی از نور جان فزایش منور. هر بیتش خزینه ایست از اسرار الهی و هر شعرش کنزیست از رموز آگاهی. حقایق بلند از شرح مبینش صورت تصویر بسته و معارف ارجمند از آب تبیانش گرد خفا از رخ شسته غزالان معانی اطلاق در کمند ترکیب لفاظش بند و آهوان اشارات غیب هویت در سلسله امواج نگینش مستمند. گاهی تفسیر کنت کنزا مخفیا را داد و گاهی حقه داد دو قفل سر لولاک را بر منصهٔ شهود نهاد اگر جای خمخانهٔ توحید را در گشود تشنگان بادیهٔ طلب را سیراب نمود و چون در مقامی آتش عشق و محبت افروخت مشتاقان جمال را پروانه صفت پاک بسوخت تنها دست بگریبان ناز انداخته و سوز درد محبت را با ساز باخته تلوین با کام دل هم آغوش و تمکین را ایم منزلت از دل فراموش بیرنگی را از معاینش نازبر ناز بود و اطلاق با مضامین ساده اش دمساز وحدت از پردهٔ کثرت رونما و کثرت در نقطه وحدت چهره کشا اجمالش کنه حقیقت را وا می نمود و تفصیلش مراتب را اگر دانکار می گشود غیبت از بادهٔ مفهومش مخمور و شهود از وضاحت مصداقش سراپا ظهور. بالاتر ازین که تلقین در فیض بر روی طالبان گشود و تعلیم از مرادی الفاظش رونمود و سکر را روش مستانه که از وصحو را از بیانش گرم بازار. و حقیقت

این نہ اشعار اند کہ برسم معہود ترکیب از الفاظ مانوس یافتہ و معانی آبدار شکل گوہر شاہوار از ان گرفتہ تمام بلکہ آئینۂ حقیقت اند و مرآت معارف و دقائق کہ عارفان حقیقت آگاہ صورت مقصود درسان مشاہدہ میفرمایند و واقفان اسرار معرفت چشم تمنا بر روی او میکشایند و چرا نبود کہ این کلام در نظام ترادیدۂ لب و زبان حق ترجمان شاہنشاہی ست کہ امروز در دار الملک فقر بر تخت کامرانی جلوس میمنت دارد و منبر خلافت و نیابت از خطبہ بہ آئینش جلوہ سعادت ۔ یعنی قطب ارشاد قبلہ ابدال و اوتاد آفتاب حقیقت رہنمای طریقت بحر عرفان لاہوت گوہر عمان ناسوت مقرب درگاہ الہی مظہر انوار نامتناہی حامی دین مبین حافظ ارکان شرع متین جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول صاحب ہدایت و ارشاد و مالک مقامات و اجتہاد درۃ التاج سیادت قرۃ العین نجابت امام طبقات انام مقتدای ہر خاص و عام گوہر درج نبوت اختر برج فتوت مولی العرب و العجم سلطان الموالی و المخدم سید السادات مفخر الکائنات حضرت ظل اللہ سید مظفر علی شاہ لا زال شمس ہدایتہ طالعۃ ؎

درخاندان فقر کہ شمع منوری ‌ ‌ در ملک باطن آمدہ شاہ مظفری

علم سلوک را توئی استاد باہنر ‌ ‌ در طبقۂ مشائخ دین شیخ اکبری

بر آسمان فقر و فنای چو آفتاب ‌ ‌ در معدن شریعت و ناموس گوہری

نازد بذات پاک تو بس شجرہ نسب ‌ ‌ نور دو چشم حیدر و روح پیمبری

از صلب آدم آمدہ نی چون تو در وجود ‌ ‌ شد سالہا کہ دور کند چرخ چنبری

خواہد شرف ز نسبت پای تو تخت ماہ ‌ ‌ کسب سعادت از تو کند بخت مشتری

دلہا ز فیض تربیت یافت رنگ و بو ‌ ‌ مانا کہ چون سہیل درخشندہ اختری

ہر کس کہ در ازل ز حقیقت نصیب یافت ‌ ‌ بخشش کند بسوی جناب تو رہبری

زانگونہ نسبت تو بلند ست کز علو ‌ ‌ ختم ست بر تو سلسلۂ چشت و قادری

آنرا کہ بہرۂ ز رشادت نہادہ اند ‌ ‌ آموزد از حضور تو آئین سروری

ذات تو چونکہ مظہر نور نبوت است ‌ ‌ تعمیر شد برای تو این قصر ششدری

چون قامت تو بہر عبادت گرفتہ خم ‌ ‌ بگذاشت سرو در چمن دہر عرعری

گر دست من بہ بوسۂ خورشید وا رسد ‌ ‌ بر پای تو نثار کنم زر شش سری

مداح چون تو شاہ فلک جاہ گشتہ ام ‌ ‌ در زیر خاک می طپد از رشک انوری

مطلع ثانی

آدم گذاشت بهر تو تشریف مهتری   حوا گرفت از پی تو مهر مادری

انوار حق ز روی تو رخشان شد اگر   نور از تو اقتباس کند مهر خاوری

تا خطبه را بنام تو خوانند قدسیان   طوبی شگفت نیست رود گر بمنبری

فرزند مرتضائی و صاحب ولایتی   فخر منست گر بنهم سر بقنبری

مانا بقلب تست از آن ره سطح باغ   شکل عروس یافته شکل صنوبری

سازی مهندسانه نظر پیش تو فلک   خود را اگر صفت فکند از مدوری

ادراک کی شود خط ستر تا حماس   مرکز کجا رسد بمحیط از فراتری

نقض وتی کی رسد بمقامی که جمع تست   آن قسمت وثیت بضرب مکثری

جبر است ونی مقابله لیکن معادلات   در علت که نفی ز اثبات شد بری

شد خط استوا ز طریقت طریق شمس   خط مقوس آمده در کار محوری

جوزا بود ز نعرهٔ توحید تو دو نیم   میزان کند ز عدل تو قصد برابری

ای صدر حقائق و ای عارف رفیع   معروف را تو آمر و ناهی ز منکری

جمع است و جمع جمع مرادم ز لطف تو   مجهولم و علیل نظر فهم چه بنگری

نحوی برفع جاه نصب گشت عین من   کان شد بنا بکسره ترکیب عنصری

مشغول سفسطه شده تصدیق میکنم   نوعی نماند یاد ز جنس تصوری

فصل بعید سلب سلوک از دلم نمود   محصور جزئیات شدم در توانگری

موضوع علم من نبود جز وجود تو   محمول باد حد دگر رسم آزری

امروز جزء لایتجزی ز جود تو   با من همان کند که با عراض جوهری

صورت دگر ندیده هیولای جسم را   بر اصل مطلق آیم اگر نیک بنگری

باب السلام من حرم خانقاه تست   شوق طواف دبسته ام احرام اکبری

شوطی زنم بفرق و مناسک ادا کنم   بر کوه رحمت آیم و لبیک ساحری

نص اصول دین متشابه نشد بطن   امر تو محکم است و مفصل ز برتری

از استعاره کرمت بخت من بکام   تشبیه در بیان چه وهم از سخنوری

تعقید نیست و ز غرابت تنافرات   در شعر من که نظم فصیح است از دری

مطلع

مطلع ثالث

صد بار بدیهی دیجهم طور سروری — بدر دجی و ابر کرم نور مشتری
باشی مبارک تو دو تا تاج فتح باد — ز آثار انتقاد و ترادف بهنگذری
برنا ختنت اگر شکل رود علت — مشکل کشاست اسم تو گر نیک بنگری
ظرف دل ستد مژده از سوی متفال — آن به که در سکوت باسم تو پی بری
تنصیص اسم دبهه شرط او سبب بود — بر دم بکار نغمیه ان سحر سامری
دیگر کنایه هست بلیغ از صراحتی — داند کسی که یافت مذاق هنروری
هرچند عروض و قافیه داند طبع من — نی خاطرم پسند کند نام شاعری
سالم ز حشو و هم ز زحافات نادرست — هر بیت من که هست نمونهٔ ز عنصری
ارکان اوست بسته باوتاد معرفت — اسباب وسن فاصله دار از مروری
بحر طویل شد سخنم قصه مختصر — قصر ملال و حذف خلل که داوری
لبیک میزند بدعای تو ام لبید — احسنت میکند به ثنای تو بحتری

آبای علوی را نظر شفقت بر زمین که همچو خلف الصدق از بطن او بوجود آمده و امهات سفلی را فوق نازش بر آسمان که همچنین فرزند رشید از صلب او بشهود - اجرام سماوی چشم حیرت دوخته که هیچ صاحبدلی مثل او ندیده و اجسام طبعی از تهنیت مایها اندوخته که در خانواده اش چنین صاحب حشمتی نیافریده - آفتاب چندین جواهر شاهوار از معدن بر آورد اما تاج شاهیش نظر قبول ببود نیندا خت و دریا بسی لالی آبدار از صدف بیرون داد خرقهٔ قناعتش دست رغبت بسوی او نیفراخت استغنا در جبین مبینش مانند نور از ماه پیدا و حیا در دیدهٔ شرمگینش چون آب از گوهر رونما صبر در خلوتگاه دلش آرمیده و سکون از دامن ضمیرش گاه بیرون نه دویده رخسار از سیرابی کلامش آب در جو و تسلیم لینت مقالش پا در جستجو اخلاق در صورتش موج خیز و تواضع را از سیرتش جام لبریز سا بروی اشارتش آبروی بشارت و پیشانی کشاده اش آئینه صدارت چشم حق بینش را نور معرفت سرمه سا و دل حقیقت آگاهش را نقطهٔ وحدت سویدا لب معجز بیانش دلهای مرده را حیات تازه بخشید و زبان حقائق ترجمانش نکتهٔ توحید در لوح خاطرها نقش گردانید صفای سینه اش مظهر آئینه و حالهای قلبش را مهر و گنجینه دست سخایش باران کرم و کف همتش مستغنی از دینار و درم پای قناعت در گوشهٔ عزلت کشیده و پایهٔ توکل باوج کیوان رسانیده ترک در جبینش مثل رنگ در گل آشکار و تجرید در طی کلامش

مانند نکهت در نسیم بهار که او همدم در مجلس او پهلوی همدگر نشسته و حسن معاشرتش گرد غم از خاطر که و مه فرو شستی
یاران طریقت را شریک رنج و راحت و ارباب سلوک را زنگ زدای کلفت شبها و شغل طالبان حق بر دنیا
آورده و رد و ذکرها در تلقین صاحب ارادت مان تمام کرده القای پر تاثیرش مشغولان حق را ... عالم کثرت
بمقام وحدت همی رساند و فیضان نسبتش طالبان خدا را نقش هستی از لوح خاطر می زداید و استادی است
در مکتب الهی و آموزگاری است در رموز آگاهی طبیب دلهاست و راهبر ارباب صورتش در معنی برزخ
کبری است و محبتش در حقیقت بهتر از کیمیا سُلّم عروجش را اولین پایه عالم مثال و حریم مقصودش را
تنق عزت مرتبه اجمال نظر بلندش مقام روح را جلوه شهادت داد و همت ارجمندش چشم مراد و بینش بود
مرتبه اطلاق نگشاد و غلبه مقام احدیت هر تعین کونی و الهی را از نظر پاکش بر داشت و خاصیت
غیب هویت سکته حیرت بر سراپای وجودش گماشت عجب نبود که از قید تعین وارستی و سلسله تعلق را
از هم گسستی اما از آنجا که در دیوان مشیت انجاح بسی از مهام حکمت بنام او نبشته اند و اعلان رایات
عام مصلحتها بطینت پاک او سرشته لاجرم کارکنان قضا و قدر سبب ها انگیختند و بقا نسبت عنصری
او را نگهداریکنند از ین است که آن عارف کامل اکثری از اوقات در مطالعه صحائف تصوف و دیگر
علوم حقیقی دل بی آرام را مشغول میداشت و در بعضی از احیان در زینت آباد تاج روضه و باغ سکندره
با یاران طریق و اصحاب سلوک توجه بسماع و احتظاظ می گماشت یاد دارم که وقتی مسئله توحید یا تجدد
امثال بیان میرفت و بوجه بدایت سلوک و اجنبیت از معارف شبهات دلم را میگرفت حجت ها انگیختم
و ایرادهای خصمانه بدامن تقریر ریختم و تا سه چهار روز این بحث در میان ماند شرح عوارف المعارف
و شروح مثنوی معنوی پیش بودند اما آن کوه حلم و وقار چین در جبین نیاورده بهر لباس که امکان بود
در تفهیم آن میکوشید دگاه میدیدم که دست از کتاب باز داشتی و از استدلال ظاهر چشم پوشیده
و لختی در عالم باطن در ماندی و توقف کردی و جواب صاف تر گفتی تا آنکه بعد از وقت تمام طمانیت
میسر آمد آنگاه صفحه از شرح بحر العلوم بگشاد و پیش من بنهاد و دیده دیده نگاه من بر این جمله افتاد که عمر من
بر مرشدان کردن حرام ست آنگاه آنچه از خجالت کشیدم نیارم گفت و هنوز اثرش در باطنم باقیست۔
دیگر از قبیل همان سبحات که از حمد و نعت و از مناقب و غزل شعرها موزون می سازد و نبذی
از ان منظوم ست که بمن رسید حقیقت اینکه ذوق این ابیات را آن کسی تواند دریافت که هم ظاهر و هم
باطن وی آراسته باشد۔ در دلی که درسگاه من ست گاه گاه به تکلیف احباب چیزی می گفتم چه فن
شاعری متهم ست سیما درین زمان که هر یکی شاعر و استاد شعر ست پس دماغ را پر اگندن و خویشتن را

درین طبقه شمردن خود را از منزلت خود فرود آوردنست زحمتی ست بی منفعت بل مضرتی با حسرت بنا علیه ترکش گفتم و در سلک بابا طبعان منسلک گشتم ده سال بیش در آگره بصحبت این حق آگاه ملازمت کردم با این فن کمتر کی پرداختم لیکن مرا اعترافست که اکنون اگر گفته من ذوق و بهره برکت همان صحبت ست و حاصل همان ملازمت - تقریباً درین مقام چندی از ابیات خود بر میگیرم

مقام راحت جان گوشهٔ خراباتست — که هیچ دلیست درونی ریا نه طاماتست

غلام همت آن رندمی گشتم که مدام — بی سلامت او شیخ در مناجاتست

بهوش خدمت رندان کن ز شراب بهوش — که این وسیله تلافی حیله مافاتست

مپوش چشم بصیرت درین جهان غافل — که ذره ذره پی هوشیار آیاتست

اگر خدا طلبی از خودی خود بگذر — که از خودی بخدائی بسی منافاتست

حسن سپاس خداوند نعمت خود کن — که در کلام تو از لطف خاص برکاتست

ای داور داوران پناهے — خسته جگرم بمن نگاهے

سلطان نکند گذر بدرویش — آری چه بود گداه گاهے

تا چند نظر دریغ داری — زین بنده خستهٔ تباهے

کس دید چو من گدای قلاش — نی مثل تو شاه کجکلاهے

فریاد ز دست هجر فریاد — با کوه کند چه برگ کاهے

تا کی پرسی که این فغان چیست — مسکین حسن ست دادخواهے

پارسال که بدیدن جشن قیصری دهلی رفتم و در راه به آگره مرا عید قربان شد. این ابیات بحضور دولتش ره آورد ساختم خوش کردند و تحسین بلیغ فرمودند

عیدست جان و دل بسر ساقی فدا کنم — پیمانه ها کشم پی مستان دعا کنم

خود را زنم بحلقهٔ رندان پاکباز — وز درد دل ترانهٔ دلکش ادا کنم

خود میروم بکوی خرابات پای کوب — هر چه پاس منت باد صبا کنم

عمریست کز خمار مرا درد سر گرفت — خمهای می ز پیر مغان التجا کنم

عزم زیارتست و عجب نیست گر نظر — در پیرهن نگنجم و جامه قبا کنم

دیدار تست حاصلم از عمر آنچه هست دولتسرای پیر مغان جای جنت است	کافر شوم اگر بنظر لعبت سر پا کنم سر بر درش نهاده نه دیگر جدا کنم

دانی حسن که از مدد بخت سازگار
در بارگاه گر برسم من چها کنم

چون حال درین ابیات اشتمال داشت اثرے تمام در حضار مجلس پیدا کرد و من در پیراهن خود نمی گنجیدم روزی چند بران گذشت که یکے از یاران طریق بمن نوشت که حضور عالی در بعضی از اوقات این ابیات میگویانند و خوشوقت می شوند الحمد لله علی ذلک آمدم برین که مجلس سماعش دیدم خدا ایش نصیب هر طالبے فرماید اهل مجلس همه دو زانو باادب نشسته ولب از سخن فروبسته چشم بند و گوش برآواز قوالان مقام شناس غزلهای نیکو چه از شمس تبریز و مولانای روم و چه از واقف و حافظ شیراز می خوانند و بتکرار الفاظ شایسته و ادای بایسته هوش مستمعان می ربایند یکی را از مسرت وصل قهقهه کبک دری برلب و دیگرے را از سوز هجر دست بر سینه و جگر در تاب و تب یکی از بادهٔ وحدت سرمست و مدهوش و دیگرے را شاهد مراد در آغوش - یکی پروانه صفت خود را با تش داده و دیگرے مثل بلبل زبان بنالهای زار کشاده چنان می نمود که ملائک از آسمان طبقهای نور بر فرق مجلسیان می ریزند و مقدسان ملاء اعلی تعظیم این حق پرستان را بر میخیزند بسوگند گویم که در مجلس سماعش هیچ کسی را ندیدم که جامه برتن دریده یا طبانچه بر سر و سا تو رسانیده باشد جوانے ده حلقه مریدانش بود که در سماع اورا اختلاط نفسانی سوی نمود چون شیخ بران مشرف شد اورا از سماع منع فرمود - دریک مجلسی مرا یاد است که این بیت در سماع هنگامه قیامت برپا کرده بود ؎
آباد ساخت درد تو ویرانه دلم + تعمیر کرد عشق تباے خراب را + و در دیگری این اشعار ؎

برسر کوی تو چندانکه نظر کار کند نیست یک سرو درین باغ برعنائی تو	دل و دین ست که برهلکد گر انداخته بسکه گردن بتماشای خود افراخته

روزی در موضع معافی میر منشی میوار را که نسبت باین سلسله درست میداشت مدعو و بعد از عشا یاران سماع کردند تا آنکه موذن بانگ صبح برداشت ندانستند که شب کی رفت و چون نماز برخاستند و امام الله اکبر گفت خروش از نهاد مقتدیان برآمد دلها گرم بودند و سینه ها پر از آتش - یکی بیخود نعرهٔ الله اکبر میزد و دیگری از قیام برزمین افتاد حالتی عجیب بود که در بیان راست نیاید چون افاقه دست داد تکبیر تحریمه بستند و ادائے فریضه خواستند از نیکو نه ماجرا بچشم دیدیم که د

سلف از اکابر قدما مشهور اند- دیگر از همان عالم ست که آن عارف ربانی به تکلیف برادر علاتی
که در شهر آگره رئیس اعظم و معافیدار ست متاهل شده و خداوند کریم فرزندی عطا فرمود که در صغر سن
آثار رشد و سعادت از ویدا ر پر انوارش تابان هستند و محبت و اخلاق در طبیعت آن پاک نژاد
نمایان خوش رو نیک زبان نیک خو و شیرین بیان بسکه در ظل عاطفت خاص پرورده و تربیت خاص
در واثر کرده معقول و منقول از کتب درسیه متوسط بالا گذشت و امید واثق ست که از تحصیل
علوم ظاهر فراغ حاصل کند و بعلوم حقیقی موروثی متواصل شود خداوند بزرگ عمرش دراز کناد و
در مقاصد کونین کامیاب بحق النبی و آله الامجاد —

تقریظ منشی محمد عمر دراز خان

چونکه طبیعت حق طویت این عقیدت کیش همواره مقتضی آن می باشد که خاک قدم میمنت لزوم درویشان
سرمهٔ چشم عبودیت گرداند و به همین ملازمت کیمیا خاصیت ایشان سعادت دارین دریابد روزی
به رهبری بخت و یاوری طالع بملازمت بهره اندوز ان ملائک نشان سیدی احمدی جناب مولوی
سید مظفر علی شاه صاحب شرف اندوز شدم دیدم که آثار کمال بر جبینش پیدا و انوار اجلال بر
پیشانیش هویدا کشف اسرار غیبی واسطهٔ نیک بیانی او و صراحت حقائق لاریبی شعالیت لسانی او
پیشقدمان معرکهٔ معرفت درماندگان کوی رسائیش و فروماندگان کوی تحقیق بر رهنمائی او مقتدای
مراحل الوهیتش تصوف و سیع پیشه در اشارات ابروان معرفتش و معرفت تصوف کیش از ایمای
چین بر جبین عرفان طرازیش دلش موسوم ملائکان باطنش مصدر کردیان رسائی و هوش مرز شناس
وحدانیت و صفای عقلش حقائق شناس حقیقت زهی پاک ذاتی که شب به بندگی میگذارد و چشمه
خورشید صفائی که روز بمصلا پردازی می برارد دمی نیست که دم از یاد الهی نزند و نفسی نیست که یک نفس
از بندگی ایزد و تعالی بسر نبرد گم گشتگان طریق ضلالت از پیراستگی او پیرایه راستی در بر و سیه مستان
خواب غفلت از آراستگی او کله بیدار بختی بر سر تابیدگان و یار ست بتاثیر صحبتش از دل خود از هوش
و فیض یابان دیدار فیض آثارش سماع وجدان وحدت در ره گوش صحبتش مقناطیس قلوب احباب است
شیرین کلامیش همنشینان را اثر کیمیا حبذا حامی دین و کاشف شرع متین ناظم رشتهٔ نظم و نثر
مقتدای فاضل عصر زبانم را چه یارا که لفظی از توصیف ذات و صفاتش بگوید و خامه ام را چه توانا
که حرفی از توصیفش بطراز د وجودش از خاندان قادریه نظامیه چشتی ست و تخلصش در تصانیف
کلام حق اللهی ظهور کلام معجز نظام با عرفان و مسانه مقصود التیام قال حقائق قرآن همرازه فهم

رسائی نیست کہ تا در بحر حقیقت غوطہ نزند گوہر پر معنی مضامینش از صدف فہمید بدست نیارد و نہ عقل آسائی ست کہ تا شہپر دل در ہوای معرفت نپرد فہم از ادراک تصنیف معانیش بال دربر بکشاید اگر در ینجا مان ظہوری می بود تا از ادراک کلامش داد ظہور می داد و اگر انوری می بود تا از مضامین متینش انوری بر می افشاند۔ سبحان اللہ ابیاتی چند کہ من تصنیف خود از زبان الہام بیان فرمودہ اند بفیض رسانی ہر خاص و عام بجلوہ تشہیر می آیم و نشیدہا ی چند کہ از تہ دل صفا منزل بمنصۂ ظہور رسیدہ بموقف اعلان بہ بہرہ اندوزی عوام الناس بحیطہ تسطیر میدہیم۔

کلام فیض نظام خاص حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز

قل الحمد للہ نعم المعین — غفور رحیم ارحم الراحمین
منزہ از ان ہر چہ وانم ترا — مقدس از ان ہر چہ خوانم ترا
محالست باخود ترا یافتن — معلے ست ذاتت ز دریافتن
بری ذاتش از تہمت ماسوا — لہ الحمد و المجد والکبریا
وجود و بلندی و پستی توئی — بجود ہستی و ہست ہستی توئی
وجود ست اصل حدوث و قدم — کہ غیر وجود ست بیشک عدم
بہر رنگ و بو جلوہ فرما توئی — ہمہ خوبی و حسن زیبا توئی
تو معبود و مسجود عالم توئی — تو محبوب و مقصود عالم توئی
شہنشاہ اعلیٰ و ادنےٰ توئی — خداوند ادنے و اعلیٰ توئی
گدا را اگر بادشاہ جہان — دہی عزت و دولت جاودان
چہ عذر ست بدرگاہ ہت اعلیٰ بادشاہ — کہ ہست عذر من بدترین از گناہ
بدرگاہ سلطان چہ آرد فقیر — کہ جز فقر چیزے ندارد فقیر
من از معصیت سخت شرمندہ ام — تو بندہ نوازے و من بندہ ام
خداوند و پروردگارم توئے — گنہگارم امز گارم توئے
گدائے دعا گوئے درگاہ تو — سر افگندہ افتادہ در راہ تو
کسی نیست جز تو مرا دستگیر — خداوند و مونس من دستگیر
کرامت ز تو ہم عنایت ز تو — دعا از من ہست و اجابت ز تو
بہ الٰہی آمدند اے قبول — طفیل نبی ہست و آل رسول

وله

من ندانم جز تو دیگر داورے | جز تو مولائے ندارم دیگرے
ظاہر و باطن ندانم غیر تو | غیر ظاہر من نہ بینم مظہرے
از تو میخواہم صراطے مستقیم | نفس دارم سرکشے غارتگرے
من نمیخواہم خلاص از بند تو | زانکہ سودائے تو دارم در سرے
حسن تو پیداست در ہر ذرہ | گر ببیند چشم عالی منظرے

نیست جز تو در وجود و در شہود
جز تو الٰہی ندارد دیگرے

صلوٰۃ و سلام

الصلوٰۃ ای رحمۃ للعالمین | والسلام ای مقتدای مرسلین
الصلوٰۃ ای بوشاہ انبیا | والسلام ای رہنماے اصفیا
الصلوٰۃ ای سید خیر الانام | والسلام ای سرور عالی مقام
الصلوٰۃ ای صاحب ام الکتاب | والسلام ای شافع یوم الحساب
الصلوٰۃ ای گوہر درج صفا | والسلام ای ماہ برج مصطفا
الصلوٰۃ ای قبلۂ ارباب دین | والسلام ای کعبۂ اہل یقین
الصلوٰۃ ای آفتاب رہبری | والسلام ای حجت پیغمبری
الصلوٰۃ ای فرش تو عرش برین | والسلام ای چاکرت روح الامین
الصلوٰۃ ای معدن فضل و کرم | والسلام ای مخزن جود اتم
الصلوٰۃ ای جلوہ حسن ازل | والسلام ای نور ذات لم یزل
الصلوٰۃ ای اسم اعظم اسم تو | والسلام ای جان عالم جسم تو
الصلوٰۃ ای قبلۂ جانم توئی | والسلام ای نور ایمانم توئی
الصلوٰۃ ای مقصد و محبوب ما | والسلام ای مطلب محبوب ما
الصلوٰۃ ای سر الٰہی توئی | والسلام ای شان مع لائی توئی

نعت

حسن ازل جمال کمال محمدست | نور ابد کمال جمال محمدست

وحدت عبارتست زنور محمدی
ذاتی کہ عقل و وہم نیابد ازو نشان
احسان و فضل و رحمت حق ذات مصطفی ست

قرب خدا از قرب وصال محمد ست
آن ذات چیست معنی و حال محمد ست
لا تقنطوا بیان خصال محمد ست

ایضاً

خیر الوریٰ صدر التقیٰ نجم الہدیٰ نور العلیٰ
شمس الضحیٰ بدر الدجیٰ یعنی محمد مصطفیٰ

آن کاروان سالار دین وان رحمۃ للعالمین
آن مقتدائے مرسلین ان پیشوائے انبیا

جنت فشان کوئی تو و الشمس اسما سوئی تو
واللیل وصف موئی تو خوبی رویت والضحیٰ

اسم تو اسم اعظمی جسم تو جان عالمے
ذات تو فخر آدمے شان تو شان کبریا

در ولایت را صدف برج نبوت را شرف
ایجاد عالم را سبب مقصود محبوب خدا

آن سرور عالی ہمم وان صاحب سیف و قلم
عز العرب فخر العجم بحر کرم کان سخا

ذکر تو در ہر منزلے چون شمع اندر محفلے
ذوق تو اندر ہر دلی چون مشعل ظلمت ربا

مدعو و ہم داعی توئی ہادی و مولائے توئی
مقصود الٰہی توئی یا مصطفیٰ یا مجتبیٰ

ایضاً

رشک حور و ملکی حسرت مہر و ماہے
جلوۂ نور قدم باعث خلق آدم
عارفان را بود از ذات تو مقصود خدا
دستگیر ہمہ بندہ نواز شاہا
ذکر محبوبیت از ملک دتا ملکوت
غیر امداد توام طے مراحل مشکل

رونق یثرب و زینت بیت اللٰہی
سرور عالمی و سید عالی جاہے
نیست غیر از تو خدا دانی و حق آگاہے
مرشدی شان خداوندی و شاہنشاہے
فکر مطلوبیت از ماہ بود تا ماہے
وقت آنست کہ لطف تو کند ہمراہے

ذات والائے تو واللہ درین ملک وجود
محض فضل ست و تمامی کرم اللٰہے

ایضاً

یا رسول اللہ کریمی سیدی
یا جمال اللہ یا نور الہدے

انت مولائی حبیبی مرشدی
یا حبیب اللہ یا خیر الورے

مشفقی یا رحمة للعالمین — یا شفیع الاولین و الآخرین
یا محمد مصطفےٰ یا مجتبےٰ — مقصد والشمس نور و الضحیٰ
اے محیط فضل و احسان و کرم — ای شه غز العرب فخر العجم
یا ملاذی یا معاذی یا مجیب — مستغیثم مستغیثم مستغیث
لطف فرما شان رحمانی توئی — دستگیر اے فضل ربانی توئی

اے زدرگاہت مسیحائی دہند
قرب اللہے و مولائے دہند

ایضاً

قبلهٔ حاجت خود روی تمامی بینم — اندرین آئینه من ذات خدا می بینم
دین و ایمان و دلم گشته فدائے آہت — جان خود سوی تو چون قبله نمامی بینم
کثرت آئینه وحدت شد و وحدت کثرت — این عطائیست که از لطف شما می بینم
مرشد و ہادی و مولائی و عالم ہستی — در گہت قبله و محراب دعا می بینم
مستغیثم بدر دولت شاہنشاہی — روزگاریست که از جرح جفا می بینم
دستگیرم بخدا جز تو مددگارم نیست — مظهر ذات خدا ذات ترا می بینم

قرب اللهی و مولائی و شاہنشاہے
در گدایان تو این فضل و عطا می بینم

ایضاً

دلا طریق حق اینست بے ریا می باش — بگیر مختصر از ہرچه با خدا می باش
اگر تو دولت جاوید آرزو داری — گدای درگه والای مصطفےٰ می باش
اگر ز دوست جفا میرسد وفا می کن — ترا نصیب ہمین ست در رضا می باش

بیا بیا که تماشاے حسن اللهے
ببین در آئینه خویش و خود نما می باش

منقبت حضرت امیر علیه السلام

بنده ام از بندگانت یا علیؑ مرتضیٰ — از غلامانت غلامم یا وصی مصطفےٰ
من چه گویم در ثنایت یا امیر المومنین — صاحب طٰه و یٰسین ست مداح شما

حیدر کرار و صفدر حامی دین متین	شاه مردان شیر یزدان امیر الفتی
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار	بیکسم و ورد زبان تا دفع گردد هر بلا
سرور عالی همه مولای ذو فضل و کرم	در شریعت پیشوا اند طریقت مقتدا
مرشد و مولای من اند طریق حق یقین	هست کامل رهنما مخصوص ذات حق نما
کامیاب از آستانت یا امام المسلمین	هر گدا او بادشاه و اولیا و اصفیا
دست گیر ما از برای رحمة للعالمین	رحم فرما بر من از بهر شهید کربلا

ورد الٰهی ست یا مولا علی مولا علی
یا علی مشکل کشا مولا علی مشکل کشا

ایضاً

من نه از خیر تو و الله تمنا دارم	چشم امید کرم سوی تو شاها دارم
حلقهٔ شاه ولایت ز ازل در گوش است	خواجهٔ سرور سرم مرشد و مولا دارم
زاهدا انچه کنم توبه که از روز ازل	ساقی ماه وش و ساغر و مینا دارم

در شان حضرت امام حسین علیه السلام

قرة العین مصطفی مددے	راحت القلب مرتضی مددے
قبلهٔ جان اولیا مددے	نور ایمان اصفیا مددے
محرم راز کبریا مددے	صاحب سر مصطفی مددے
رونق بزم مصطفی مددے	زینت خانهٔ خدا مددے
قوت بازوی امام حسن ع	همت شاه لافتی مددے
روح زهرا و نور چشم علی	ای دل و جان مصطفی مددے
چشمهٔ فیض و فضل رحمت حق	هادی خلق رهنما مددے

لطف فرمای حال الٰهی
ای مددگار دوسرا مددے

در ثنای حضرت غوث پاک رضی الله عنه

غوث اعظم مددے بادشه جیلان مددے	شاه شاهان مددے مرشد پاکان مددے
شاه والا حسبی سید عالی نسبی	راز دار ازلی کاشف پنهان مددے

گوهر درج صفا شمع شبستان هدی ... معدن لطف و عطا چشمهٔ احسان مددی

قبلهٔ اهل کرم کعبهٔ ارباب همم ... صاحب جود اتم نائب جانان مددی

بادشاه دو جهان قبلهٔ اهل عرفان ... نور یزدان مددی مهر درخشان مددی

چشم امید کرم سوی تو دارم شاها ... از گدایان توام فضل نمایان مددی

مرشد و هادی الٰهی و مولا هستی ... لطف فرمای سوی حال مریدان مددی

در منقبت حضرت خواجه بزرگ رضی الله عنه

ای تاج بخش شاه و گدا هر گدای تو ... آئینهٔ جمال الٰهی لقای تو

مشکل‌کشا و قبلهٔ حاجات عالم است ... مخصوص آستانهٔ دولت‌سرای تو

مولا و مرشدی و خداوند نعمتی ... دیگر شفیق حال ندارم سوای تو

از یمن همت تو رسیدم بکام دل ... شد دستگیر دست کرامت‌نمای تو

ای مظهر جمال و کمال محمدی ... ایمان اسیر تو دل و جانم فدای تو

الٰهی است خاص حضرت لعبد نیاز ... مشتاق لطف منت وجود عطای تو

در منقبت حضرت محبوب الٰهی رضی الله عنه

یا نظام الاولیا والدین صدر اصفیا ... قرة العین نبی شان علی مرتضی

حجت حق است سوی خلق ذات پاک تو ... ای امیر کشور فقر و امام اولیا

آستانت قبله و حاجت‌روای عالم است ... رحمت عام تو مبذول است بر خلق خدا

هست سلطان المشائخ مرشد و مولای من ... آنکه محبوب الٰهی هست ذات حق‌نما

کمترین از بندگانت بندهٔ الٰهی است ... یا نظام الاولیا والدین صدر اصفیا

در توحید

گه در پرده عیان هستی و بی‌پرده نهانی ... هم نام و نشان داری و بی‌نام و نشانی

گه شاه جهانی و گهی شکل گدائی ... از کون مبرائی و هم کون و مکانی

گه عشوه نمائی و گهی ناز و کرشمه ... گر فتنه و آشوب گهی راحت جانی

مولای دو عالم شده در شکل محمدؐ
جانان جهان هستی و هم جان جهانی

گه عابد و گه زاهد و گه عارف کامل
در صورت الٰهی و هم سیرت آسنے

نقاب از رخ خود بردار و بنمار رخ زیبارا
مکن پنهان بما وصفات خود مسمی را

را اسم و رسم خود بگذر نظر سوی مسمی کن
بجز آبی نه بینی قطرۂ و امواج دریارا

ز صورت سوی معنی شو ز معنی سوی صورت آ
که بعد از رفت و آمد میتوان دانستن اشیارا

ز خود رستن بحق پیوستن این سیر است معراج
خلاص از بند هستی شو رها کن این من و مارا

من از حب تو سرمستم من از عشق تو مدهوشم
ندارم کار با ساقی نخواهم جام و مینارا

خبر از خود نمیدارد و بجز عشقے نمیداند
ز الٰهی میرس احوال دنیا را دعقلے را

از برای حل مشکل یاد کن الله را
حرز جان خود کنی نام رسول الله را

نسبت هستی بخود هرگز مکن گر طالبے
تا بدانی سر لاموجود الا الله را

راه سوی حق نمود محض از فضل و کرم
بر صراط مستقیم آورد این گمراه را

ای جمال با کمالت هست نور لم یزل
عکس حسن روی تو نور است مهر و ماه را

عزم سفر چرا تو سوی بحر و بر کنے
خود را بحق رسانی و از خود سفر کنے

حسن ازل بصورت و معنی است جلوه گر
غیرش کجا که دیده بسوی دگر کنے

آئینۂ حقائق و مرأت حق توئی
خود را بخود نمائی و بر خود نظر کنی

چون رویت حق است بحق معنی شهود
حق را بحق به بینی و با حق بسر کنے

غافل مشو ز یاد حق اندر طریق حق
اسمش بگیر تا نفسے گذر کنے

نسیان غیر گر کنی از یاد حق بکن
خود را بدین طریق یقین بهره ور کنی

الٰهی عرض حال تو با هیچکس مکن
در می کنی بحضرت خیر البشر کنے

نام خدا الحسن و جمالے رسیدۂ
در گلشن وجود گل نو دمیدۂ

ای نو بهار گلشن هستی جمال تست
خود را ببین چرا تو بهر سو دویدۂ

دادی

دانی که هست قرب خدا محض موهبت
اندر طلب اگرچه تو همت کشیدهٔ

محتاج شرح نیست که گویم ز حال دل
ای شمع خود تو حالت پروانه دیدهٔ

ای گل کجا ز نالهٔ بلبل ترا اثر
گرچه هزار ناله ز بلبل شنیدهٔ

الهی عرض حال خود از ما مکن دریغ
روئے که دیدهٔ که تو از خود رمیدهٔ

ز کوی دوست مرو دل ترا شفا اینجاست
که درد تو هم از اینجاست هم دوا اینجاست

بخاک پاک در دوست می نشینم و بس
که عز و جاه من اینست و فخر ما اینجاست

عبادتی که درو ذوق بندگی نبود
هزار حیله درین هست و صد ریا اینجاست

نه اعتماد برین چرخ سفله پرور کن
که جور و ظلم و ستم مکر و هم جفا اینجاست

رضا بحق بدهی گر رضای حق خواهی
مدار کار برین است و مدعا اینجاست

جناب پیر مغان جای فیض و ارشاد است
هزار مکرمت و رحمت خدا اینجاست

ببین در آئینهٔ خویش حسن ای الهی
بیا بمیکده جام جهان نما اینجاست

جان را فدای دلبر جانانه کرده ام
این کار دولتست که مردانه کرده ام

زاهد برو که کار بتقوی و زهد نیست
خود را حوالهٔ ساقی و پیمانه کرده ام

دارم کلاه خسروی اندر لباس فقر
این حاصل از گدائی میخانه کرده ام

نه حق حجاب خلق و نه خلق است حجاب حق
من سیر جمع و تفرقه شاهانه کرده ام

الهی آنچه دوست بگوید قبول کن
من این ترا نصیحت شاهانه کرده ام

محصول عمر خود بخرابات داده ایم
در بندگی پیر مغان ایستاده ایم

ما ترک زهد و خرقهٔ سالوس کرده ایم
روئے نیاز بر در ساقی نهاده ایم

ساقی بیا که شاهد ما در کنار ماست
زاهد برو که در طلب جام و باده ایم

سکر محبت است که هرگز نمی رود
سرمست و بیخودیم که از عشق زاده ایم

نیرنگیست اصل همه رنگهای ما
ما یک حقیقتیم که بیرنگ و ساده ایم

الهی ایم و بنده و بیگانه و لئیم
بر آستان سرور دین افتاده ایم

گوہرم لیکن ز نیسان نیستم
محض نورم مہر تابان نیستم

چشم وا کن سوی من تا بنگری
ظاہرم در خلق پنہان نیستم

حق نمایم سید ہم از حق نشان
من خدا گویم غزلخوان نیستم

سرّ من حق است و سرّ حق منم
راز دارم راز جویان نیستم

ہستی من صرف شد در ذات حق
بیخودم گریان و خندان نیستم

گرچہ من پیدا و پنہانم ولے
مطلقم در بند عرفان نیستم

نے بہار و نے خزانم در جہان
گلستان و گل بداماں نیستم

مستیم از حب مولاے منست
ہمنشین مے پرستان نیستم

درد من حق است و درمانم حق است
غیر حق خواہان درمان نیستم

چشم من سوے خداوند من است
گرد خلق و سوی شاہان نیستم

صورت اللہی و مولائے امم
من نیم درویش و سلطان نیستم

طالبانرا دین و ہم ایمان منم
عاشقانرا درد و ہم درمان منم

عالم علوے و ہم سفلے منم
صورت و ہم معنے قرآن منم

نیست جز من در وجود و در شہود
ہم قدیم و محدث و امکان منم

حسن عالم پرتو حسن من است
عالمی را جان و جان را جان منم

چیست عالم مظہر اسماے من
کاندرو ہم ظاہر و پنہان منم

او منم یا من و یم یا من منم
ہر چہ گوئی بالیقین آن آن منم

ذکر و ہم مذکور و ہم ذاکر منم
عارف و معروف و ہم عرفان منم

ظاہر و ہم باطن اللہیم
صورت و ہم سیرت پاکان منم

ہستیم چون حباب مے بینم
این نمایش سراب می بینم

من کہ مشتاق دیدن آبم
عین دریا حباب مے بینم

عین دریاست قطرہ و امواج
جملہ آبست و آب مے بینم

نسخۂ نامۂ الٰہی ام
ذات خود را کتاب می بینم

بیخودی ہست قرب اللہی
خود نمائے حجاب مے بینم

بے نقابش جمال مے بینم	در حجاب آن جمال می بینم
ہر دمے طرفہ حال مے بینم	گاہ پیدا و گاہ پنہانم
جانہ اندر وصال مے بینم	نیست مہجور از حقیقت خود

صورت حق نماست اللہی
در جمالش کمال مے بینم

تاریخ طبع اول از نتائج طبع شاعر فصیح زبان منشی غلام محمد خان رسا اکبرآبادی

رسا گفت تاریخ طبعش چنان که دیدم غزلہائے معجز بیانات

قطعہ و رباعی از مولوی محمد یحییٰ عظیم آبادی کہ مشتمل بر تاریخ طبع ول ۱۲۹۴ ست حضرت اللٰہی و مولائی سفارشش بالحاق آن نشستہ بود ند ضمیمہ این کلام در نظام میگردد و از مطالعہ اش قیاس توان کرد کہ حضرت اللٰہی را در حسن اخلاق وسعت تا چہ غایت بود راقم الحروف حسن را حسن ادب بران آورد کہ بنقل عبارت مکتوب مرسلہ تکملہ آن کند

باسمہ العلی الاعلیٰ

کو تیغ کہ تا فرق فلک راست بنگنیم تا چند مرا از توحید اد انستہ باشند

بحضور پرنور حضرت شاہ صاحب قدوۂ ارباب توحید اسوۂ اصحاب تفرید موصل اہل تقلید بسر منزل تحقیق سرد فتر سیاحان مراحل تدقیق ملاذ المتصوفین عمدۃ الموحدین لازالت شموس کمالاتہم بازقۃ و اقمار افاداتہم شارقۃ

تسلیمات نیازمندانہ رسانیدہ نقاب کشِ خفا اندجنۂ شاہد مدعا می شوم کہ دیروز اشعار آبدار بذریعہ مشفقی حافظ محمد حیات صاحب سامعہ افروز و باصرہ نواز این ذرہ بیمقدار گردید الحق کہ بمنطوق کلام السادۃ سادۃ الکلام چہ قدر موافق مذاق جرعہ کشان خمخانہ توحید و مطابق ذوق سرستان بادہ تفرید افتاد ہر بیتش دفتر معرفت و ہر مصراعش کاشف رموز حقیقت ست راست میگویم و یزدان بہ بیندہ جز رست لسان الغیب حافظ شیراز باز از زبان حقیقت ترجمان و ارادت خود میگوید و بسرود نغمات درد انگیز مستمعان را بوجد می آرد بندہ کہ بطلوع و بینہ و نظر بخصوصیتی کہ آن عالیجناب را با حضرت سید نا و مولانا امیر ابو العلا سلام اللہ علیہ

وعلی آبائه الطاهرین حاصل ست نزد ارادت می بازد یک قطعه و یک رباعی مشتمل بر مادهٔ تاریخ
گفته بر قرطاس پاره نوشته بود و این نمیقة الضراعة میفرستد امید که بقبولش افتخار بخشند وگاه گاه
بعنایت کلام محققانه سرفراز فرمایند و اگر در آگره اخبار این ابیات فقیر مطبوع شود جا دارد و بعد
ملاحظه خدمت حافظ صاحب ممدوح فرستاده آید تا بمعاینه آن خوشوقت شوند و همین که موسم برشکال
می آید برای زیارت مزار پر انوار مولای خود حاضر می شوم زیاده نیاز ست و اد.ب صاحبزاده
والاتبار سلام و دعا قبول فرمایند - الحقیر محمد یحیی ابو العلائی از عظیم آباد پٹنه محله املی آسحاق

قطعه

شبی که نسبت پیران پیر دستگیر ما	رسانده طالبان حق تعالی را بمنزلها
درین عالم عبو... وحدت آن یکی گردد	جهانی خشک لب مردند بر اطراف ساحلها
بوده کامل ترین اهل تحقیق اندرین دوران	اگرچه در جهان بسیار افرادند کاملها
نموده آسان بروبهت مردانه خویشش	براه طالب تحقیق اگر افتاد مشکلها
فرستاد از کرم سویم غزلها آن ولی حق	بیان فرموده سر وحدت خالص بمحفلها
کلامش دیدم و سنجیدم و از جان پسندیدم	زهی قول و زهی قائل همه حق ضد باطلها
زمستانه سخنهایش شدم مست و همی گفتم	الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها
بهار دیانت آن پیر کامل خوان همین مصرع	کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها
[illegible]	مذاق اهل وحدت کن رقم بر لوح دلها

۱۲۹۸ھ

رباعی

از شاه مظفر علی اسرار بجو	توحید باشعار چه خوش گفت نگو
تاریخ چو بنگری غزلهای او	والله سخن اهل حق این باشد گو

قصیده در مدح عالم امر الهی بمنتهی مسند شاهی قادر الهی ایوان معرفت حاکم دیوان حقیقت خلاصهٔ خاندان مصطفوی
و نقاوهٔ دودمان مرتضوی سیدی سندی حضرت مولانا سید مظفر علی شاه صاحب الٰهی قدس سره العزیز
که راقم محسن خان خویش زانوی ادب بخدمت آن برگزیدهٔ حق ته کرده بود

قصیده

راقم میرزا خادم حسین المتخلص به مشرق ولد میرزا زین العابدین مرحوم رئیس اکبرآباد

ای ز نور کشف تو روشن زمین و آسمان	تو بهر در راه شریعت رهنمای گمرهان

ای ز لمع نور تو روشن چراغ آفتاب
مظهر زهد و عبادت مصدر فیض و کرم
خالق ارض و سما چون ذات پاکت آفرید
بیعت دست تو بیعت هست از دست نبی
چون همای اوج کشفت کرد پرواز بلند
کنج نطق کی بار یاب بارگاهش می شود
در علو مرتبت مرغ تصور پر شکست
گوهر الفاظ تو مردم بدامن می کشند
از بهار بوستان روی تو گیرد سبق
ای سپهر مهترے مهر فلک را افسرے
سینۂ پرنور تو گنجینہ اسرار غیب
خضر رہ گم گشتگان را تشنگان را سلسبیل
سایۂ دامان چشم فیض تو بر سر کشید
خاک پایت چشم اعمی را شود کحل البصر
ورد مدح شکر تو هر دم زبان شکر را
بلبل گلزار معنی نغمه سنجم ای رئیس

اے فروغ حسن تو شمع شبستان جهان
مرکز کاف کرامت قدوۂ کون و مکان
گنج اسرار حقیقت بر همه گشته عیان
ظلل پاکت سایہ شیر خدا اے دو جهان
طائر سدره بسیر عرش کردش میهمان
دیده بکشا از خم محراب در کن امتحان
چرخ هفتم زیر پایت ای شهنشاه جهان
ماهی بحر لطافت در دهن دارے زبان
بلبل سدره سراید در گلستان جنان
منبر عرش معلّے ای مسیحائے زمان
راز علم معرفت گوئے عیان را چه بیان
دامن صبر و رضا تسلیم حق را پاسبان
مے نگنجد از تکلف در قبای جسم جان
کیمیا را گرد ساز داین غبار آستان
در ثنا و حسن منقبت فیض گشته سبحه خوان
شاعر نازک خیالم طوطی هندوستان

ذکر بعض اسفار حضرت الٰهی قدس الله سره العزیز

یار محرم جلیس همدم سید تراب علی اکبرآبادی سلمه الله تعالی که از وقت ارادت خود تا دم واپسین ملازم بارگاه و حاضر خدمت بابرکت بوده اند روایت کنند که چون حضرت الٰهی قدس سره العزیز از بیعت ستلی سرفراز تشریف خلافت از پیشگاه قبلۂ دین و دنیا مقتدای اولیا و اتقیا شهنشاه ملک فقر و فنا مالک رقاب اهل تمکین و بقا قطب معرفت آفتاب حقیقت مسند طریقت را زیب و زین حضرت شاه نظام الدین حسین دام ظلل هدایتهم علی رؤس الطالبین حاصل کرده مراجعت باکبرآباد فرمودند مدت بست و پنج سال اندے کم و زیاد بعالم تجرید و تفرید گذرانیدند و سلسلۂ حضرت باعظمت پیر و مرشد خود را رواج میدادند و درین عرصه مدت یکبار متوجه دهلی شدند و بزیارت بزرگان عظام خاندان چشتیه و نظامیه دل خود را آرامش بخشیدند و دامن فیض باطنی ذخیره جیب و کنار گردانیدند بعد ازان در فریدآباد مسکن باین

مسکین راقم حروف را بورود همایون سعادت ابدی ارزانی داشته معاودت بآگره نمودند منرقی ومفاخرتے
که دران نزول اجلال نسبت این ذره بمقدار شرح داده اند حق بجانب سید من است چون مدتے برین بگذشت
ناگاه بر زبان مبارک رفت که زیارت آستانه حضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره العزیز کنیم وبی توقف
عزم مصمم شد دران سفر سید امیر علی شاه مرحوم مهین برادر حضرت بابرکت نیز رفیق طریق گشتند و باندازه
پانزده شانزده کسان از خدام حاضر باش خانقاه سعادت همرکابی دریافتند اعنی سید میر تراب علی
و احمد علی خان بهادر و شیخ غلام محی الدین و حکیم رحمت علی فرزند حکیم رجب علی و کریم خان و امیر بخش
و شیخ محمد جعفر و خادم خاص شیخ الهی بخش و غیرهم بودند چون بمنزل مقصود یعنی اجمیر شریف فائز شدند
دو منزل خانه قریب لنگر خانه درگاه عالم پناه بغرض قیام کرایه گرفتند یکے ازان مختص بذات بابرکات
حضرت اللهی قدس الله سره العزیز شد و بخانه دیگر همراهیان دولت بیارامیدند بعد ازان چون حضرت اللهی
به نیت آستان بوسی حاضر درگاه ملائک آرامگاه شدند نوبت خانه حضرت خواجه غریب نواز به نواختن
و مروحه طاؤسی بر فرق مبارک بجنبیدن درآمد درانوقت آنچه از عنایات خاص حضرت خواجه بنده الولی
و کیفیت نیازمندی حضرت سید اللهی ظاهر بود در بیان راست نیاید و تا قیام بود روزانه سه چهار کرت
حاضری درگاه عرش اشتباه میسر می شد روزے شامگاه چهوٹی طوائف که دوازده ماه ساعت دوازده
بدرگاه شریف حاضر آمده می سرائید و در اجمیر شریف و قرب وجوار آن دیار شهرت تمام داشت حاضر آمد
و بصد منت و الحاح التجا نمود که دعوت این کنیز شرف قبول یابد بندگان حضور توقف نمودند چون
اصرار او از حد گذشت و کار بگریه و زاری کشید تنگ دلی او دریافته باجابت مقرون کردند اذ رخصت شد
و حضرت ایشان رو بهمراهیان دولت نموده فرمودند که این دعوت دعوت خاندان چشت است
اگر داعیه عرض سماع کرد مقبول و گر نه همچو دیگر دعوتها بحساب آید باما و طعام دعوت حاضر آورد بعد
از فراغ اول آن برداشت و برفت چون نماز پیشین گذارده بار دیگر آمد و گفت میخواهم که چیزے
بسرایم حضرت ایشان فرمودند که بدرگاه عالم پناه سماع کنیم آنوقت که معین و معمول اوست -
آن بیچاره بگریه درآمد و هر دو دست جانب زینه درگاه شریف برآورده قسم خورد که مرا از جانب خواجه
بنده نواز حکم داشته است که همین جا بخوانم حضرت ایشان خاموش ماندند پس مجلس سماع ترتیب یافت
و حظ تمام اهل مجلس را حاصل شد این معامله در اجمیر شریف شهرت گرفت که فلان مجرائی درگاه شریف
که هیچ گاهی بمجلسے دیگر نمیرفت امروز بمنزل حضرت اللهی سرائید چون تاریخ عرس شریف نزدیک آمد و
قریب بود که زائرین از هر طرف جوق جوق برسند و تعرف بندۂ آمد امیدنی گویند حضرت مولائی والدی اللهی

قدس اللہ سرہم باستقبال آن گروہ سعادت پژوہ از اجمیر شریف بیرون آمدند اہل سیدنے
حضور پرنور را دیدہ باہمدیگر می گفتند کہ ہم ایشان ہستند نبیرۂ حضرت خواجہ و ازین قبیل آنچہ
بخاطر شان فرو می آمد بر زبان می آوردند و مثل این دیگر معاملات نیز پیش آمدند۔ چون
عرس شریف اختتام یافت خاطر حضرت اللہی نمی خواست کہ از درگاہ شہنشاہی مفارقت گزینند
بلکہ حاضری در دولت روز و شب مکنون خاطر بود۔ یک شبی از شبہا ساعت سہ حضور لامع النور
حضوری آستانہ ملک آشیانہ دریافتند و بعد تقبیل عتبہ علیہ بحتی بیاسودند دیر نبود کہ فرمودند رخصت
ارزانی شد سفری درین خواہد بود و چیزے دیگر ہم بار خواہد بہر دو وقوع این معاملہ حضرت باعظمت
از انجا متوجہ آگرہ گشتند و ہمانجا رخت اقامت انداختند مدت بست چہار سال بسر آمد۔ و آنزمان
سن شریف بہ پنجاہ و دو رسیدہ باشد کہ سید امیر علی شاہ مہین برادر علاتی حضرت ایشان
زحمت نکاح ثانی دادند بتمناء اولاد کہ خود کشش نداشتند چون مشیت ایزدی مقتضی شد حضرت
بابرکت قدس سرہ العزیز رضا دادند و بعد دو سال از نکاح یوم چہارشنبہ پاس سوم بست و ششم
شہر محرم سنہ ہزار و دوصد و ہشتاد و دو ہجری سید اصغر علی شاہ طال عمرہ کہ امروز سجادہ نشین ہموست
ولادت باسعادت یافتند و شیخ محمد زمان سالدار اکبرآبادی مادہ تاریخ افتخار یافتہ موزون
نمود۔ و بتاریخ ہفتم شوال سنہ یکہزار و دوصد و ہشتاد و پنج ہجری فرزند دوم سید غراست علی بوجود
آمدہ سی و ہشت روز زندہ ماند و بتاریخ چاردہم ذیقعد ۱۲۸۵ھ رجوع بعالم معنی نمود از ان بعد
بست و سوم جمادی الثانی ۱۲۸۹ھ ہزار و دوصد و ہشتاد و نہ ہجری یوم چہارشنبہ وقت شب ساعت نہ
دختر نیک اختر کنیز فاطمہ طال عمرہا کہ بی بی عرف ست خانہ دولت را نورانی ساخت سپس
بست و دوم ذیقعد ۱۲۹۱ھ ہزار و دوصد و نود و یک ہجری دختر دوم سعید بیگم متولد شدہ
بعد چندی مہد عدم را آرامگاہ خود ساخت و این دو واقعہ ناگزیر حضرت مخدرات را بقضاے
بشری متالم ساخت و ہمانا در اصل صورت بشری بود قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم لا یموت لاحد من المسلمین ثلثۃ من الولد فیحتسبہم الا کانوا لہ جنۃ من النار
قالت امرأۃ عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او اثنان قال او اثنان
و حق سبحانہ و تعالے بقدرت خویش نعم البدل عطا فرمود کہ بتاریخ بست و چہارم شہر ذیقعد ۱۲۹۴ھ
ہزار و دوصد و نود و چہار ہجری یوم جمعہ وقت نماز صبح سید عبد العلی طال عمرہ تولد مسعود یافت
از انروز کہ حضرت باعظمت ایشان سنت نکاح را برگرفتند ہن لباس لکم و انتم لباس

لہن سکون وسکونت بہ محلسرا اختیار فرمودند چون آیندہ می آمد بیرون از کاشانہ دولت تشریف
آوردندی وہیچکس را محروم از نیل مقصود نکذاشتندے وعادت آن شد کہ صبح وشام بالمرہ از
محلسرا در کمرۂ بیرونی نشست می نمودند حقائق ومعارف از زبان گوہر افشان می تراوید وحاضران
مجلس را تمامی فیض وبرکت می بخشیدند چنانچہ برین عادت مدت دراز بسر آمد وباب افادہ واستفادہ
مفتوح بود وسلسلۂ بیعت وارادت وطریق ارشاد وہدایت دراز ـ از برادر طریق سید
عبدالعلی جعفری حاضر باش وملازم لبساط دولت روایت ست کہ یکسال در آخر زمان بایام
عرس اجمیر شریف این مقطع بحالت کیفیت از زبان فیض ترجمان برآمد ؎ اللّٰہی ست حاضر
حضرت بصد نیاز مشتاق لطف منت جود وعطای تو بر زبان الہام تبیان رفت کہ بر آستانہ
دولت حضرت خواجہ غریب نواز قدس سرہ العزیز رفتن ناگزیر ست چہ از زمان دراز گذشت
کہ این مناقب ذو مطلع ؎ ای تاج بخش شاہ وگدا ہر گدا ے تو آئینۂ جمال الٰہی لقاے تو
بدون مقطع ہدیۂ بارگاہ دولت شدہ بود بعد از مرور سال وماہ امروز مقطعش موزون شدہ
اسرارے دران خواہد بود ـ این بفرمود وعزم زیارت اجمیر شریف مصمم نمود وتصرفی سخت پیدا
آمدہ بود کہ ہر کہ خبر این تہیہ شنود بے اختیار آمادہ این سفر میمنت اثر گردید واجازت ہمراہے
حاصل نمود وآخر بقدر چہل کس ہمرکاب دولت روانہ اجمیر تشریف گشتند سید اصغر علی شاہ فرزند
جانشین حضرت ایشان با سید کرامت علی شاہ خال خود سید تراب علی خلیفہ عبدالقادر رادنی حافظ
محمد جان ـ خواجہ وزیر شاہ ـ سید وزیر علی ـ مرزا وزیر بیگ ـ ومرزا منیر بیگ ـ ومحمد عبداللہ خان
وعبدالرسول خان مختار ـ ومنشی محمد عمر دراز خان صاحب تقریظ کلام حضور وڈاکٹر امام الدین
وشیخ غلام محی الدین مع فرزند ومنشی خورشید علی وراوی سید عبدالعلی وغیرہم منسلک یاران
ہم سفر بودند وانتظام مرکب دخانی ہمہ بردست ڈاکٹر امام الدین بود در اثنار راہ یک شب بمقام
جے پور آسودند میر قربان علی کہ رکن مجلس ریاست جے پور وصاحب بخت وسعادت ست حاضر آمدہ
التماس دعوت نمود ومحول بر مراجعت شد چون مرکب دخانی اجمیر شریف رسید سید امام الدین
صاحبزادہ درگاہ عالم پناہ کہ سلسلۂ ارادت با حضرت بابرکت درست دارد وچند عزیزان با مراکب
بر ریلوے اسٹیشن حاضر بودند جملہ مردم این کاروان سعادت را بر سواریہا ہمراہ بردہ بمکانی مناسب
فرود آوردند وبہ سامان بایستہ دعوت نمودند بمیان حضرت متولی درگاہ عالی بارگاہ وقف شدہ
تنے چند فرستادند کہ مکان مشہور کچہری خواجہ صاحب قدس سرہ سکان حضرت ست کرم کنید و

همین جا اقامت نمائید حضرت اللهی قدس سره العزیز خاطر شان نگاه داشتند و به کچهری دولت
فرمودند و بسی از بزرگان آنجا بر سر وقت رسیده بدیدار بهم یکدیگر مسرور و محظوظ گشتند وقتی که حضرت
مولائی نو اللهی قدس الله سره العزیز بهمراهی همراهیان سعادت برای استیلام عتبهٔ پر رفعت
حاضر درگاه شریف شدند حافظ محمد جان و مرزا امیر بیگ که مریدان خوش آواز بودند این منقبت
خواجه خواجگان بآواز بلند خواندن گرفتند ؎ ای تاج بخش شاه و گدا هر گدا ے تو + تا آخر
و هر یکے به کیفیتے گرفتار بود چون مقطع را نوبت خواندن رسید چهرهٔ نورانی حضرت با عظمت چون
دانهٔ انار احمرار دریافت و گریهٔ با حجم بشارت بر حضرت اللهی افتاد چنان که نتوان بعبارتش آورد
و کیفیت بجائے تاثیر داشت که هر که می دید بے اختیار میگریست بعد از ختم اندکے حضور پر نور دست بسته
چشم بند ایستاده ماندند و ما مردم نیز شرط متابعت بجا آوردند پس حضرت ایشان مرخص شده
بقیامگاه متمکن شدند و روزانه حاضری درگاه شریف تا قیام آن مقام دستور معمول ماند شبی در مجلس
سماع شریک گشتند صاحب سجاده و متولی درگاه شریف حضور پر دولت را با اعزاز تمام صدر نشین
نمودند هر چند خود دل آن نبود که ادب بحد غایت مرعی بود و از ین است که حضرت اللهی گاهے
در هیچ جگاهے بالای چبوتره رفتن جرات نفرموده اند لیکن درانوقت بالمامور معذور
بحکم ضرورت و اشارت و قبول فرمان صدور بارگاه عالم پناه در صدر نشینی ادب شمردند
لمحے توقف فرمودند و معاودت نمودند بار دیگر در مجلس محل شریف حاضر شدند و بطریق اول
اندکے تقاعد نموده بآستانه فیض حضرت خواجه غریب نواز رجوع آوردند و آنوقت استغراق
تام روے نمود و آنچنان تصرفے کامل و عنایتی شامل بود که هر که حاضر می شد قدمبوس حضرت
اللهی میکرد بعد از ان سید امام الدین صاحبزاده و وکیل و مرید حضرت ایشان منجانب
حضرت خواجه خواجگان قدس الله سره العزیز دستار تبرک درگاه شریف برسم مشائخ عظام
بر فرق مبارک حضرت ایشان و فرزند دلبند سید اصغر علی شاه نهاده علی الاعلان بآواز
بلند ندا کرد که مرا از جانب حضرت خواجه غریب نواز برای سید اصغر علی شاه خطاب
چشت کے دولها القا شده است باستماع این سخن جمله حضار درگاه شهنشاهی رسم تهنیت
بجا آوردند و اظهار مسرت نمودند و آن دم حضور پر نور را استغراق تمام شده بود و دل از جا رفته که
بگفتن نیاید بعد از ساعتے که افاقت دست داد بزبان مبارک فرمودند که اینهمه بنده نوازی
و غایت عنایت و کرم حضرت خواجه غریب نواز است و مرا اشارت شد که همان مناقب ادیگر

بخوانید چنانچه آنرا بخواندم و حالتی رفت که جوشش و غلبه وجد را پایان نبود بعد از ختم بکتے
توقف کردند و رخصت شده بمقام خود آمدند و ارشاد نمودند باظهار مسرت نسبت بفرزندار جمند
سید اصغر علی شاه سلمه الله تعالی که اینچنین خطاب تا امروز هیچ کسی را نصیب نبوده است و این
دولت بیدار بنام این فرخنده بخت بود انجمله بنده نوازی حضرت خواجه و نشان قبول بارگاه جناب
ایشانست و اکنون کشف اسرار حاضری گردید که همین ست راقم حروف عرض دارد که تصدیق و
تائید این حکایت از فرمان دستخط خاص حضرت اللهی قدس سره العزیز می شود که بنام این غلام
درآنزمان ورود یافت و نقل آن گذارده میشود

سعید واجمند ازلی سلمه الله تعالی - تاریخ بست و نهم جمادی الآخر ازینجا روانه شده و در جیپور یک
مقام کرده تاریخ دوم رجب مع همراهیان که قریب چهل کس از یاران طریق بودند حاضر حضرت
خواجه بنده نواز شدم و چند ابیات که نذر حضور والا کرده بودم حافظ محمد جان و مرزا نبی بیگ
و سید عبد العلی بحضور والا سرائیدند آنوقت مجمع کثیر بود از هر زبان بلکه از هر در و دیوار صدای
مرحبا و حبذا برخاست و شور قیامت بپا شد ابیات اینست ؎

ای تاج بخش شاه و گدا هر گدای تو — آئینه جمال الهی لقای تو
مشکل کشا و قبلهٔ حاجات عالمست — مخصوص آستانهٔ دولتسرای تو
مولا و مرشدی و خداوند نعمتے — دیگر شفیق حال ندارم سوای تو
از یمن همت تو رسیدم بکام دل — شد دستگیر دست کرامت نمای تو
ای مظهر جمال و کمال محمدی صلعم — ایمان اسیر تو دل و جانم فدای تو

اللهی ست حاضر خدمت بصد نیاز
مشتاق لطف و منت و جود و عطای تو

بعد از ان عرض کردم که این بندگان که وابستهٔ دامن دولت مشتاق احسان و کرم حضرت
خداوندی اند سوز دیگر سید تراب علی را بحضور مزار شریف خطاب مقبول خواجه برای میان شاه
و سید امام الدین را که وکیل و مرید فقیر اند خطاب چشت کا دولها عطا شد هزار جان گرامی
نثار این لفظ مبارک چشت باد مخصوص باین ترکیب که عطا شد - تاریخ ششم رجب بعد ختم
مجلس حاضر حضور والا شدم سید امام الدین بحضور مزار شریف بآواز بلند گفتند که از خواجه
غریب نواز صاحبزاده را خطاب چشت کا دولها عطا شد خدام که دران هنگام حاضر بودند همه

مبارکباد دادند و دستار بر سرش بستند و آستان بوس کنانیدند در انوقت میان را دیدم که رنگش زرد بود و چشمش مست اثر فیضان چشت از سر تا پائے او مستعد می بود و اشارآن هنوز از چشمانش هویداست ؎
شیر مادر تھا یا شراب کہن + جبکا ہے یہ خمار آنکھوں میں + و حال فقیر اینست ؎

تا سایہ مبارکت افتاد بر سرم	دولت غلام من شد و اقبال چاکرم
ور دم اطبیب نداند دوا کہ من	بی دوست خستہ خاطر با دوست خوشترم
ہر کس غلام شاہی و مملوک صاحبست	حافظ کمینہ بندہ سلطان کشورم

تاریخ ہفتم رجب پور رسیدیم و دو مقام کردیم خلفی کہ دآمدند بضرورت تاریخ دہم باکبرآباد رسیدیم مصدر مجد ائی آستانہ شریف و عنایت بیغایت حضرت خواجہ بندہ نواز مرا نمی گذارد ؎ اکنون از من طمع صبر دل و ہوش مدار + کان تحمل کہ تو دیدی ہمہ بر باد آمد + خط ہذا بضرورت بعد مشکل نوشتہ ام نمی توانم کہ جدا جدا نویسم نقل ہذا الشیخ عنایت احمد و شیخ منصب علی و مولوی بدر الحسن ارسال دارند و از خیر و عافیت شیخ منصب علی نیز مسرور الوقت نمایند۔ انتہی کلامہ
بعد اختتام عرس شریف یک روز دیگر قیام کردہ از درگاہ شریف رخصت و بدرگاہ جناب مولانا ضیاء الدین قدس سرہ بہ جے پور فائز شدند و فاتحہ خواندند میر قربان علی شہر الخدمت بجا آوردند و بھانروز مراجعت بہ آگرہ فرمودند چون مدت ہفتہ عشرہ بسر آمد طعام عظیم ترتیب دادہ بعد فاتحہ جناب خواجہ بندہ نواز ہمردم یگانہ و بیگانہ دادند۔ و اظہار مسرت و شادمانی تمام نمودند و الحمد للہ علی ذلک

مدح شاہزادہ عالم سید اصغر علی شاہ از راقم الحروف حسن عفی عنہ

دیدار تو جلوۂ الٰہی	ظاہر شدہ قرات حق نما ہے
خورشید نزول بر زمین کرد	شوریست زماہ تا بما ہے
ای ذات مقدس تو در شخص	لا تنا ہی ست و رتنا ہے
بر فرق مبارک تو زیبد	تاج فقر و کلاہ شاہے
اللّٰہی را تو سر مکتوم	روح نسیمے و نور ما ہے
ہم خواجہ و خواجہ رات مقبول	ذات پاکت دگر چہ خواہے

عمر تو دراز باد یا رب
چندانکہ حساب سال و ماہے

در تهنیت عطای خطاب نابشاهزاده عالم سید اصغر علی شاه از فکر بلند جناب منشی عبد الحیّ صاحب عرشی رئیس گاکوری سلمہ اللہ تعالیٰ

ساقی نامہ

بیا ساقیا ساقیا هان بیا	باندازِ ابرِ بهاران بیا
بده آب چون آتش مشتعل	که باغ من آذر برویدز دل
صبا چون عروس سبا در رسید	چمن شد بصرحِ ممرّد ندید
بله پایچه سرو بالا زده	سلیمان گل خنده صدبازده
بیاد پری ریزد رسا نگین	زبط قطره چون ماهی نگین
که گویم به دیو خرد خیر باد	زند هوش من تخت بر دوش باد
زمین پر طاوس بین از شفیق	چو منقار طوطی بیاور رحیق
که خون کبوتر شلائین شود	پیاله از و چشم شاهین شود
کند شور می خود چمانی گرے	چمانه چمد همچو کبک درے
خرامان رسد تا فراخنگ من	همائی کند طائر رنگ من
به گلگون گلبن که تیرابه بست	نوای عنادل نکیسائی است
تامل به وریادے باده گیر	نباشد می خسروی جوی شیر
کزان قوت مریم به پیمانه در	به بزم مه ارمنے در شمر
صراحی شود گردن حور ازو	بزمم تما شود شمع کافور ازو
درآید قدح مهر ماما به سیر	فروزد جهان چون قندیل دیر
ز سر جوش پر جوش ده کام کام	که بیرون جهد چون شرار از مسام
صدف ها لآل سبد یاسمن	چمنها ریاحین فلکها پرن
برت گردم ای سرو محشر خرام	بکن مجمر از نار زردشت جام
بکین سیاوش ده آن خون ناب	که گیتی چو چشمت تو گردد خراب
شفق گون فلک سینهٔ دشت کین	جگرگاه سهراب روئین مین
خود این طارم سبز تا کے کند	شعاع ستاره ستا کے کند
رصافِ عصیر رزانِ نجم	صبوحی زند دهر بر صبحدم

ع تشهون
به سر آے سپین ۱۲

ع سیاوشین
به سر مصرعه از نیمه
سستی ۱۲

تو پیر مغانی بہ ترویج جم ‌‌‌— مے کہنہ تر دہ ازین خرقہ ام

بخون ریز زہدم نہ زیبد دریغ — ز موج می و جام کن طشت و تیغ

چہ پیچی بدین عیب ستار دلق — خود از دامنم خشک تر نیست حلق

دل و دین گروگان شد ہ مے بدہ — ہلا ہان بدہ ہین بدہ ہی بدہ

باندازہ پیشین اگر دل نہے — تو داد و دہش کن فریدون توئے

ز خم خونبہائے فلاطون بیار — ز رہ کاسۂ راس مجنون بیار

بیا تا بہم دوستگانے زنیم — ز عقل و جنون دم عیانی زنیم

کہ برگشتہ اوراق این انجمن — نخواند کسے خط ساغر چو من

بیا ساقی انداز انعام کن — خرابات بفتار و در جام کن

خم خمکدہ را بپا لا لہیم — بنجشائے ہر قطرۂ یم کشیم

بفتانی چشم کار آزمائے — طلسم مے و سکدہ بر کشائے

مغنی بیا گل بدستار زن — بیا و میان زخم بر تار زن

بے خرقہ ہا را نمازی کنان — گریبان چو من درازی کنان

بیاید در بزم نوشاہ چشت — کہ در خورمی گوی برد از بہشت

بمقبول خواجہ نیاز آورید — نوید سے زبندہ نواز آورید

بد لہا رسد زان پس آگاہی — کز اللہی آمد انا اللہی

حضرت عرشی حیف کہ آخر رمضان سنہ ١٢١١ ہجری ازین خاکدان ظلمانی بعالم نورانی متوجہ شدند انا للہ و انا الیہ راجعون درین دیار عدیل خود در سخن پارسی نداشت و صفات عالیہ ظاہر و باطن در ذات ہمایونش جمع بود راقم حروف را با او سرے خوش بود از انوقت کہ سجتے حضرت حافظ عبد الصمد یوسفی مہین برادرش مفارقت جاودانی گزید ہمین یگانہ وقت مونس خاطرم بود کل من علیہا فان و یبقی وجہ ربک ذو الجلال و الاکرام - خدمت حافظ مرحوم تا زمانی کہ در اکبر آباد مقیم بودند خدمت حضرت الٰہی قدس سرہ العزیز استفادہ داشتند و عقیدت تام و موانست و احترام داشتند حضرت عرشی مرحوم را نیز ہمچ واقعہ ابود اللہ تعالی فرزندان کامگار آن برادران فرخندہ کردار را بمراتب علیا رساند

ونیز مرویست از سید عبد العلی جعفری که مدت هشت یا نه سال گذشت بنده از حسن اتفاق وارد لشکر
گوالیار بودم که حضور پرنور حضرت اللّٰهی قدس سره العزیز بدین والده حکیم سید اکبر علی رضی الله عنه که
علالت داشتند بگوالیار تشریف ارزانی داشتند و بنده بضرورتی آگره واپس آمد و بعد چندے
خود بدولت نیز مراجعت نمودند و قصه حاضری مهاراجه گوالیار و تفرج پھول باغ و ترتیب مجلس
یازدهم شریف از زبان بندگان عالی مقام مسموع گشت دو سال بر آن گذشت که حضرت ایشان
عزم بریلی تشریف فرمودند و همرکاب دولت شاهزاده سید اصغر علی شاه و نیازمند و یک دو خادم دیگر
بودند چون بخانقاه عالم پناه فائز شدند شرف زیارت و قدمبوسی حضرت با عظمت و قبله دام الله
ظلهم العالی میسر آمد و شیرینی بر مزار فائض الانوار جناب شاه نیاز بے نیاز قدس الله سره العزیز
پیش کرده فاتحه خوانده آمد بعد از آن بحکم اشارت این ابیات حضرت اللّٰهی قدس الله سره
خواندم ؎ در پرده عیان هستی بی پرده نهفتے + هم نام و نشان داری و بی نام و نشانی +
هرگاه که ابیات بامر تا گفته شد حضرت با عظمت قبله دام ظلال کمالهم مسرور شدند و جانب
حضرت ایشان مخاطب گشته داد تحسین دادند و لختی باهم مکالمت روح افزا در میان ماند بعد از آن
حضرت ایشان مرخص شده بقیامگاه خاص تشریف آوردند و بیاسودند و بامداد حضرت با عظمت
قبله دین و ایمان بفرط اخلاق و رسم مهمان نوازی بفرودگاه حضرت ایشان برکات نامتناهی
ارزانی داشتند و شاهزاده عالم حضرت معین احمد سلمه الله تعالی سجاده نشین خود طلب نمودند
و تا دیر دران صحبت فیض موهبت سلسله سخن جاری ماند بعد از آن حضرت با عظمت قبله دام ظلهم العالی
بخانقاه معاودت نمودند و روز دوم حضرت بابرکت اللّٰهی قدس سره العزیز از پیشگاه بندگان عالی
اعزاز رخصت یافته بمرکب دخانی میرٹھ رسیدند و بخانه یاران طریق حضرت منشی محمد اعظم سررشته دار
دیوانی و منشی محمد خلیل خلعت شان سررشته دار کلکٹری فروکش شدند که از مدت دراز تمنائے
[illegible] داشتند میزبانان جان نثار را جان تازه بقالب آمد و بدرجه کمال تواضع و مدارا
کردند چهار یا پنج روز قیام بود که شاهزاده سید اصغر علی شاه تپ کردند و حضرت ایشان را تشویش
بپیرامون خاطر گردید چنانچه این حکایت پیش ازین گذشت و از آنجا سوار مرکب دخانی شده
بدهلی خانه سید اکبر زمان که مرید حضرت اند نزول دولت نمودند علی الصباح شاه کمال الدین
صاحبزاده و امام مسجد درگاه جهان پناه جناب محبوب الٰهی قدس الله سره العزیز که مرید حضرت
نیز بودند حاضر خدمت شدند و حضرت باشوق و محبت از دهلی تا بآستانه ملائک آشیانه حضرت

سلطان

سلطان المشائخ محبوب الٰہی سید نظام الدین زری زر بخش رحمۃ اللہ علیہ رسیدہ زیارت عتبہ علیہ نمودند و مناقب حضرت محبوب الٰہی قدس سرہ العزیز کہ در سیر الاولیا شدہ بود بحکم اشارت خواندم و حظ وافر و لطف کامل حاصل شد. بعد از آن حضرت ایشان مراتب بالیۃ آنجا ادا فرمودہ بدرگاہ عرش اشتباہ حضرت خواجہ قطب الدین بختیار اوشی جانہ آمدند. حسب قاعدہ مراسم زیارت و ادب مودی نمودہ بدار الخلافۃ اکبرآباد تشریف شریف ارزانی داشتند و خود را در تعلیم و تلقین انداختند. راقم حروف گوید کہ شاہد این روایت فرمان حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز ست کہ بنام این غلام صادر شدہ بود و اینجا ایراد می یابد. بسم اللہ الرحمٰن الرحیم عزیز دلی سعید واجب. ازلی سلمہ اللہ تعالیٰ حقیقت حال اینست کہ دل من در اینجا نمی آساید چگونہ چسپد یاران کہ باعث ماندنم در اینجا ایشان بودند بعضے از ایشان دور افتادند و بعضے مسافر ملک معنی شدند این شعر در بیان حقیقت حال این غریب ست ؎ کدھر کو چھوڑ گئے مجکو ہمرہان تنہا + پھرون ہون دشت مین جون از کاروان تنہا + مضطرب الحال بہ بریلی رسیدم حضرت قبلہ مدظلہم عنایت بمرتبہ کمال بعدول حال این نیازمند داشتند و بسے اصرار در قیام من فرمودند غرضکہ بعد دو سہ روز رخصت شدہ بمیرٹھ رسیدم زیرا کہ منشی محمد خلیل شہر دارانہ دو والد شان منشی محمد اعظم سررشتہ دار صدر الصدوری آنجا داخل جماعت بستند و ہمیشہ در ایام تعطیل می آمدند و روز بمکان شان مقیم شدم میان کہ ہمراہ بودند مبتلائے تپ و لرزہ شدند و نوبت بسرسام رسید و حال غیر شد. ہمان وقت چند شعر در شان حضرت سلطان المشائخ قدسنا اللہ بسرہ بے اختیار از زبان من برآمد اشعار گفتن ہمان بود کہ صحت یافتن ہمان گویا کہ مبتلا ہیچ عارضہ نبودند و این واردات باعث حیرت تمام حاضرین شدہ غرض معلوم شد کہ این نیازمند را بآستانہ خود حاضر کردن منظور ست و اینہمہ سفر وغیرہ بہانہ بود پس میان را ہمراہ گرفتہ حاضر آستانہ مولائے خود شدم و یکے از ہمراہیان کہ خوش آواز بودند این اشعار بحضور خدام عالی مقام خواندند حال عنایت و شفقت قدیمانہ و شکر آنرا بکدام زبان ادا سازم و قبل از یک روز عید الفطر باکبرآباد رسیدم و مبتلائے تپ و لرزہ شدم و بعد افاقہ بضرورت گوالیار رفتم و بعد دو شب و یک روز باز باکبرآباد آمدم میدانم کہ در اکبرآباد چہ کار دارم با وجود آنکہ ازین شہر نفرت تمام دارم دیگر آنکہ خواہم نہ یا دہ آنچہ افسانہاست - و ہمو راوی ست کہ شش یا ہفت سال گذشتہ کہ امیر آن ... مالک اودھ یعنی راقم حروف عرائض چند بحضور فیض گنجور ارسال داشتہ و ملتجی ...

این مقام هردوئی خوش نسبت اگر چندی مشرف شود موجب افتخار ماست چون اصرار و الحاح بحد کشید و جذب باطن کارکرد بندگان حضرت الٰهی قدس الله سره جانب هردوئی التفات کردند درانوقت شاهزاده سید اصغر علی شاه سجاده نشین و سیدی میر تراب علی و حاجی محمد علی و شاه عنایت احمد و حاجی نگینه خانم خدمتگار شاهزاده و من بنده عبد العلی بسعادت همرکابی مخصوص گشتند و روانهٔ لکهنو شدند - راقم الحروف عرضداشت که بپذیرائی این التماس دستخط بدین الفاظ درپیک فرمانی شد - تمنای دیدار و شوق مجالست آنعزیز محرک قلب می ماند اگر در روانگی کلبرگه توقف باشد انشاء الله تعالے نزد عزیزمی رسیم آنعزیز بسبب کار ضروری دنیوی از سفر معذور اند لیکن فقیر معذور نیست زیرا که درینجا کاری ندارم که مانع سفر وغیره شود انتهی - بعد ازان بسبب شدت مطر توقف پیش آمد امام مزاحم سفر نشد و کاغذ از برادر طریق رفیق شاه عنایت احمد رسید که البته حضور پرنور تشریف ارزانی خواهند فرمود تشویش نکنند و خاطر مطمئن سازند جواب آن که بتاریخ ۱۱ - جنوری ۱۸۸۴ء نبشته آمد اینست ؎

اى برادر پرتو لطف احدست　　زان سبب نامت عنایت احمدست
نامهات که مخزن اسرار بود　　نفحهٔ از طبلهٔ عطار بود
بوی جانی سوی جانم میرسد　　بوی یار مهربانم می رسد
چارهٔ درد دل بیمار کرد　　خبر تو که تا ند چنین تیمار کرد
شکر تا ان اسے محرمان بارگاه　　ده دهی زر کرده مس را از نگاه
بعد نومیدی بسے امیدهاست　　از پس ظلمت بسے خورشیدهاست
سردی سرما غریبان را شکست　　بر سر آمد آفتاب آنرا شکست
گرچه سرما در سفرها ناخوش ست　　لیک با خورشید نیکو دلکش ست
گرمئ خورشید و سردئ زمین　　می دهد فصل بهاران را تزین
تا بود گرمی و سردی را قیام　　خوش خوش و فرخنده باشید السلام

انتهی - راوی نویسد که چون کوکبهٔ دولت به لکهنو رسید خادمت منشی عبد الحی عرشی رئیس کاکوری با فرزند سعیدار جمند عبد القیوم و عزیزان دیگر حاضر ریلوے اسٹیشن برای استقبال بودند بمجرد نزول اقبال از مرکب دخانی همراه بوده در قیصر باغ فرودکش کنانیدند و یک شب در و نمودن مقام پرفضا آثار برکات نمایان بود اهتمام بلیغ برائے دعوت بکار بردند و نیز مشاهده مقامات

مشهور از امام باڑه آصف الدوله و حسین آباد و محمد علی شاه و زیارت مزار مبارک حضرت شاه مینا
قطب لکهنؤ قدس الله سره العزیز نمودند بعد ازین همه استعداد توجه جانب کاکوری کردند از انجا
که حضرت اللهی قدس الله سره العزیز را خیال انتظار تحصیلدار ابو الحسن یعنی راقم الحروف و در
رفتن جانب هردوئی عجلت بود لاجرم درخواست شان بحالت باز آمدن از هردوئی مقرون
باجابت شد از ینجا بندگان حضور ایشان مع همراهیان سعادت متوجه هردوئی و شاه عنایت احمد
روانه وطن شدند و به اسٹیشن هردوئی رسیده آمد عرض داردانجا راقم حروف که این بنده بارگاه عزت
باساز و سامان بایسته بمقام ریلوے اسٹیشن برای استقبال حاضر و چشم انتظار بر شاه راه
گشاده بود که کوکب دولت مثل خورشید از جانب مشرق نمودار گردیده آنوقت انچه از مسرت
و اعزاز و نازش و اهتزاز بجا طرم بود نتوانم که بزبان آرم چه از مدت شش سال که راقم
درین ملک اوده بتقریب تعلق سرکار انگریزی اقامت دارد گاهی بندگان عالی حضرت اللهی
قدس الله سره عزیمت این طرف نفرموده بودند بسی از ارادتمندان با اخلاص و دولتخواهان
صاحب اختصاص خواستند که زحمت قدم بدین دیار دهند. اما استغنا ء خداداد و بی تعلقیهاے
از حد زیاد گاهی رخصت نداد خود بدولت از مرکب دخانی نزول اجلال فرمودند سعادت قدمبوس
دریافته کوٹهی خود را که به سامان بایسته آراسته بود منزل سعادت ازلی نمود لختی گذشت که
برادر بجان برابر سید عبد العلی جعفری که مقام شناس مجلس بود این غزل راقم الحروف را
بالحان خوش گفتند ؎ عید ست جان و دل سر ساقی فدا کنم + پیمانها کشم پے مستان دعا کنم +
حال من متغیر گشت و نتوانستم خود را نگاه داشت گریه بر من افتاد و شور از نهادم برخاست
هژده روز بقیام پر برکات خانه مخدوم را رشک جنت الفردوس داشتند حالتی بود که بجز وقت
کچهری حاضر خدمت می ماندم روزانه یا روزی درمیان یک غزلے موزون می شد و پیش میکردیم
بلطف ملاحظه میفرمودند و صحبتے که بعد از نماز شام مقرر بود برادر سید عبد العلی آنرا با دیگر غزلها
می خواندند و حظها ے بیحساب حاصل می شد عجب صحبت صافی و عیش بیغش دران روزها میسر بود
که صحبت های قدیم و یاران گذشته علی الخصوص حضرت شیخ منصب علی و میر امداد حسین رحمة الله علیهما
یاد می آمدند و به زخمهاے یاد آمد این مجلسیان محبوب و مهمان جان نثار آن جشن طرب سویدا در
نقش شیون خانه غم و ماتمکده الم می گرفت چنانکه یک شبی غزل راقم حروف ؎ عزم مصمم است
که از خود سفر کنم + خوانده می شد چون این بیت عرض شد ؎ عمر عزیز و صحبت اغیار ایدریغ جست

دراز باد که در خود نظر کنم + چندان گریه با حضور پرنور در آمیخت که در بیان نیاید و اثر آن کیفیت مجلسیان را از جاها بر داشت بعد از دیر بسیار افاقه شد بر پاے ادب ایستاده بگذارده‌ام که این بیت فرمودند که خیر اکثرے از ایام قیام هردوئی بندگان حضور التماس راقم بابت تفریح و هواگرفتن شامگاه قبول فرمودندے وگاه بودے که وقت فرصت شاهزاده عالم را سلمه الله تعالے برون هردوئی همراه خود بشکار طیور بردمی و خاطر عاطر شان شگفته و بیان از و می‌شد مرا در تمامی مدت عمر خود اینچنین وقت خوشدلی و کامرانی یاد دارم که گاهی حاصل نشده است و حضرت بدولت الٰهی و مولائی قدس الله سره العزیز بعنایت فارغ البال و آسوده خاطر با هم ایشان بودند چون شهزاده روز بلید عزم جانب شرق نمودند با مرور آنچندروز ایام که هرگز امید قیام مرا نبود تشریف بردن ملازمان حضور سخت ناگوار بود و همین دلخواه بود که چندروز دیگر بیا ساید که مقام خوش و موسم دلکش هوا لطیف و صحبت عزیز بود دم دم آنجا از و کار و کمال سعادت حضوری و فوائد می اندوختند و هر نوبت که حضور پرنور بر شوارع گردشگاه مشی نمودندی هرکه از آینده و رونده دیدی همانجا توقف کردے بے شائبه تکلف و بی مبالغه تمام رفتار حضرت با عظمت با وصف وقار روش سکران داشت و بینندگان را دل از دست می‌ربود شاهزاده عالم را التماس داشتم که مختصر کتب خانه‌ام که هست آنچه از کتب معقول و منقول پسند آید برگیرید که مضمر به از ین نباشد از شرم سر فرو نیاوردند شکایت اینمعنی بحضور والای بردم حضرت با عظمت شاهزاده عالم را پیش خود خواندند و المارئی کتب را کشاده بکمال خوشی و خرمی انتخاب کتب از صحیح بخاری و تاریخ یمینی وغیره و غیره کرده پانزده جدا نمودند تا دلم بیاسود و سعادتم افزود بامداد که روز الوداع بود شب را ابیات ذیل موزون کردم اما ادب رخصت نداد وقتیکه حضور پرنور بخوابگاه خویش که همانجا نشسته میداشتند تشریف بردند بیادر عبد العلی را در کمره خوابگاه شاهزاده آن ابیات حواله نمودم آن برادر بجان برابر ابیات را با آهنگ خوش خواندن گرفت ؎

بلبل چمن بست فرو بسته دهان را
آیا که رسیدش خبر از فصل خزان را

قمری نزند نغمۀ کوکو عجبی نیست
نشگفت که جنبش نبود سرو روان را

وامانده ز حسرت نگران دیدۀ نرگس
سوسن نگشاید ز سر طیش زبان را

آسیمه سرست از غم کاکل سنبل
تسکین ندهد قلب صنوبر خفقان را

صاف طرب از گردش غم گشت مبدل
صد زخمۀ حسرت بزند در روان را

بگذار که از سوز نهم در جگر آتش
وز دیده پر گریه دهم سیل روان را

نتوانستم گذارد که این ابیات چه هنگامهٔ شیون بپا کرد و کیفیت گریه بحدی انقدر هجوم آورد که تا دیر دلها از دست رفته بودند و چشمان سیل‌های سرشک پی در پے برون میدادند۔ آخر مجلسیان بر تخت خود با اقتناع نموده بر بستر خواب غلطیدند۔ هر چند این قصه بپایان آمد دل نمیخواهد که از سخنان آن زمان بس کند بارها ساعت یک و ساعت دو و سه چشم بکشادو و آواز سماع از آرامگاه خاص بگوش خورد بے تحاشا میرفتم و شریک صحبت می گشتم نازم بآن شفقت مرشدانه که هیچگاه از رفتن بیگاه من نیازردند شبے از ان شبها حسب عادت ساعت دو از بستر خود بر خاسته رفتم و بیرون دروازه آرامگاه که کشاده می بود استیادم حضور پرنور محو سماع بودند نظر بسوی بنده نیفتاد و من نتوانستم که بے اجازت اندرون داخل شوم بعد از افاقت اجازت شد و داخل شدم۔ دران ایام خجسته چقدر از یاران غیر حاضر یاد می آمد و تاسف از جدائی شان میخوردیم که بگفتن و رنیاید برادرم شاه عنایت احمد از اگر ده همرکاب سعادت تا لکهنو ماندند چون هردوئی عزم شد همانه خود شتافتند سید سید امداد حسین از نوکری مهلت نشد یاران میرٹهہ خود در سرکار دور بودند۔ ملازمان و نوکران من مرا میگفتند که حضور پرنور خواب نمیکنند گفتم چگونه گفتند که ما از روزن درگاه و بیگاه در وقت شب می بینیم گاه بر زمین و گاه بر بستر پلنگ نشسته و مشغول می یابیم هرگز خواب در چشم حضرت نمیگردد۔ و فی الحقیقت حضور پرنور روز دل را باین و آن مشغول میداشتند و شب چون صحبت بر خاست داخل کمرہ خاص شده باحق مشغول می بودند که از ان مشغولی افاقه نبود و در حالت سکر و محویت و فنا مستغرق می بودند و هیچ ساعت از ان باز نمی ماندند۔ چنانکه دل اوگان مجاز بے تصور دلارام نمی آسایند۔ هر دو وقت دور چاے گردش می کرد و ارباب جلسه همراهیان سیر شده میخوردند اگر چه خود بدولت کم رغبت میفرمودند دو سه چمچه گرفتند۔ و باین بنده پیاله ارزانی میداشتند اما در نوشانیدن چاے بهمراهیان و اهل جلسه مبالغه میفرمودند و میگفتند که غنیمت شمرده و بنده هم درین ایام حسرت هاے دل از ماکل و مشارب و سماع و تلقین تمام برآوردم و کوتاهی در سان راه نیافت برادران هم سفر شریک این ذوق و لذت بوده اند خدای شان سلامت دارد که از ان صحبت باقی هستند الغرض بامداد که روز قرار داد بود بر مرکب دخانی این قافلهٔ دولت سوار شد چون با سٹیشن کاکوری رسید۔ راوی مرد رین سفر برادر عبد العلی می نویسد که به اسٹیشن منشی عبد الحی صاحب مع سامان سواری موجود بودند و از اسٹیشن بر کوٹهی عظیم الشان خود برده فرود کش ساخت و بدرجه غایت حسن ادب را نگاهداشته بنیازمندی تمام پیش آمدند و فی البدیهه این ابیات گفته پیش حضور پرنور بخواندن دادند ؎

شمع بزم مهوشان آمده — دلربائے دلبران آمده
خلق نشناسد دگر دست از ترنج — یوسف کنعان جان آمده
انجمن را وادیٔ ایمن نمود — چون تجلی ناگهان آمده
هرکه اندر بزم بود از خویش رفت — کس چه داند تا چه سان آمده
آفتاب آسا نگه را خیره کرد — چون عیان آمد نهان آمده
الصلا ای می پرستان الصلا — ساقیِ دُردی کشان آمده
بخت مستان را جوانی مفت وقت — هان و هان پیر مغان آمده
آنکه هرجا هست آمد از کجا — آمد و شد در گمان آمده

با همه اطلاق عرشی نام شد
لامکانے در مکان آمده

برادرم سید عبد العلی نوشته اند که من آنرا بالحان خوش خواندم و حظ عظیم دست داد اکثر از رؤسای کاکوری باداب حاضر می آمدند و نذرها پیش می کشیدند اما خدام غیور بندگان حضور بجز آنکه حسب دستور دست رضا بر نهادند هیچ یکی نذر پذیرفتند دو روز درانجا مقام شد و میزبان مهربان بکمال احتشام خوان دعوت بیاراستند و طعامهاے گوناگون پیش کردند. یک روزے دران مقام حضور پرنور بمزار حضرت شاه تراب رحمة الله علیه رفتند و فاتحه بران و مزارات دیگر برخواندند پس صاحب سجاده مولانا محمد اکبر سلمه الله تعالے را دیدند مولانا تبرک و یک جانماز قالین ولایتی که بس عمده بود بنظر حضور گذرانیدند ازان بعد حضرت الٰهی قدس سره با منشی عبد الحی مرخص شده واپس آمدند از خدمت منشی عبد الحی مرا مسموع ست که حضرت باعظمت نخستین از قبول تبرک و جانماز توقف نمودند و بعد ازان این سخن فرمودہ که از حضرت شاه تراب قدس سره اشارت ست قبول کردند. راقم را بخاطر می آمد که این توقف و قبول بہ تقاضاے ادب بوده آن پس دیر نبود که بندگان حضور ازانجا رخصت شده براه راست بسواری ریل اسٹیشن ردولی رسیدند آنجا شاه عنایت احمد حاضر بودند استقبال نموده با خود به ردولی بردند و حضرت باعظمت زیارت شاه عبد الحق قدس الله سره العزیز حاصل نمودند و بعد ازان شاه مسعود احمد غفر الله له و حضرت شاه التفات احمد سجاده نشین سلمه الله تعالے را دیدند و این حضرات باکمال اخلاق و محبت مهمان نوازی درویشانه بہ نیاز مندی پیش آمدند که مزیدے بران نباشد و یک شبانه روز درانجاے پاک

قیام شد و بر بعضے از مزارات متبرکہ آنجا بزیارت فرمودند حضرت جانشین سلمہ اللہ بار بار اعادہ ہمین لفظ می نمودند کہ حضور والا ہمان حضرت شیخ عبد الحق قدس اللہ سرہ ہستند مادر ان چہ ہست روز دیگر حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ از انجا رخص شدند و شاہ التفات احمد سجادہ نشین بمشایعت تا اٹیشن ردولی نمودند از انجا کاسوان دولت سوار شدہ گذر بر فیض آباد کنان بمقام گونڈہ خاص فائز گردید شب در انجا گذراندہ بامداد بمقام نوابادان درگاہ مولد و موطن برادر شاہ عنایت احمد تشریف ارزانی فرمودند آنروز توگوئی کہ خانہ شان روز عید بود ماہ ربیع الاول بود و ہم درین جا دنیا بہ دستار مبارک جناب رسول مقبول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم تاریخ دوازدہم ربیع الاول از مدت دراز معمول بودہ است و آنرا بطور مستند شہرت ست بتاریخ مذکورہ اول حضرت باعزت باہمراہیان زیارت آن فرمودند پس تبرکاً آن دستار مبارک بر فرق فرقدان سائے حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ و جملہ ہمراہیان گذاشتہ آمد و قریب پانزدہ روز دائرہ دولت در ہمان مقام نزہت ماند درین مدت متواتر غزلہائے فلان یعنی راقم الحروف مالامال از حسرت و فراق رسیدند و من آنہمہ را بحضور پر نور دست بستہ عرض می نمودم درینجا بتقاضائے موقع گذاردہ می آید

سرو من دامن کشان وا میروی	تا چہا دیدی کہ از ما میروے
از خدا با صد دعا یت خواستم	تو کجا از من خدا را میروے
بر کہ نالم من زبخت بے اثر	ناشکیبم تو شکیبا میروے
دیدۂ اہل نظر فرش رہ اند	گر کسے تا نیست کانجا میروے
عالمی جانہا نثار مقدمت	دور چشم بد کہ زیبا میروی
تا کہ گوید با تو از من این پیام	دیر می آئے و زود وا میروی
خانۂ ویران دگر آباد کن	ہمچو دل گر از بر ما میروے

میروی و میروے تا کے حسن

رفتہ کے آید بجا نا میروے

ایضاً

ستد ملتانہ ملک نازگردی	ز خوبان جہان ممتاز گردے
در آید آب رفتہ باز در جوے	اگر روزے بسویم باز گردے
مرا با قیمت بس اف انہ بجز	چہ باشد گر شبی دمساز گردے

درونم خلوتی خالیست از غیر / سرت گردم اگر سهم از گردی
الا ای طالع برگشتهٔ من / خوشتی گر بکامم باز گردی
مروای بوی سوز از سینه بیرون / که ترسم عشق را غماز گردی
بدیشان گر حسن رائی سخن را / عجب نی بلبل شیراز گردی

ولہ

دلی گنجینهٔ آگاهی آمد / که اندر ظل شاهنشاهی آمد
زبان گر یافت نوری عشق او / اگر یونس ببطن ماهی آمد
حضوری هست فرض مدت العمر / سجود سهو اگر دل ساهی آمد
بزن سرخ خورشیدش خریدار / که رنگ چهرهٔ او کاهی آمد
غلام صورت آن رند قدم / که مست سر لا تیناهی آمد
مرا گلبانگ نوشانوش ساقی / حدیث دولت جم جاهی آمد
الا عبد العلی یار طریقم / بگو باری که دیگر خواهی آمد
خوشا بخت حسن ثانی که نظمش / قبول حضرت اللهی آمد

ولہ

حضور عشق دیدم اوستادی / که او را میرسد هر اجتهادی
مقام وحدت آمد جای راحت / حلولی نی درونی اتحادی
رفیق راه من درد محبت / ترا ای صبر از من خیر بادی
برو از پیش من عقل نیا نگا / که از تو هیچ دل دیدم نه شادی
حرام آمد برو اسم فدائی / که از تو جز تو میخواهد مرادی
بگیتی هر چه از مفهوم و محسوس / بجز عشق تو افسانست و بادی
بیا خوش ببین دیگر حسن را / کزین پس زو نیابی جز رمادی

حضرت اللهی قدس سره العزیز را اینهمه کلام بسیار پسند می آمد تا آنکه یکبار دو غزلی نبشته آمد

الا عبد المعلی یارہ طرّیقم بگو بارِ سے کہ دیگر خواہی آمد

شنیدن ہمان بود کہ دریای رحمت بجوش آمد و حضرت با مرحمت قدس سرہ العزیز فرمودند کہ ہردوئی رفتن دیگر خواہد شد از آنجا کہ بہرائچ شریف از قیامگاہ نزدیک بود و زیارت حضرت سید سالار مسعود غازی رحمۃ اللہ علیہ واجب لاجرم بہرائچ رسیدہ و دولت آستان بوسی بدست آوردہ شد و زیارت جبّہ شریف نیز میسر آمد چنان می نمود کہ حضرت سید سالار قدس سرہ را غایت عنایت و رعایت برین طبقہ زائرین بود و آن مقام پاک مظہر ہیبت حق می نمود انتظام صفائی نیکو و عمدہ بنظر آمد یک روز اتفاق مبیت افتاد با مداوان حضور مولائی قدس سرہ العزیز از انجا سوار شدہ براہ راست روانہ ہردوئی شدند و ظلّ دولت بر سر فلان یعنے این مسکین کاتب الحروف افگندند و برادر شاہ عنایت احمد با خاطر رنجیدہ گریہ کنان مراجعت بخانہ نمودند۔ انتہیٰ عرض دارد بندہ ابو الحسن کاتب الحروف کہ چون مژدہ دلنواز مراجعت بندگان مقدس حضرت مولائی والّٰہی قدس سرہ بمن رسید این چند ابیات موزون و ہمانندم ہدیہ گوبہ دولت نمودم ؎

بوے یار دل ستان آید ہمے	در تن افسردہ جان آید ہمے
روزگار محنت و سختی برفت	این صدا از آسمان آید ہمے +
من فدائے آنکہ از لطف و کرم	خوش بکام دوستان آید ہمے
ساقیا برخیز و پر کن جام را	کان حریف مہربان آید ہمے
خیمہ زد در صحن باغستان بہار	خندہ بر رغم خزان آید ہمے
حبذا بخت سعید آن چمن	کاندرو سرو چمان آید ہمے
بے نیاز ست از ہمہ آن نازنین	شکر کن صد شکر کان آید ہمے

گر ندیدستی تماشا کن حسن +
ماہ بر فرش کتان آید ہمے

و از انروز وقت در انتظار میگذشت تا آنکہ تار برقی بشارت جان بخش رسانید و بوقت معین حاضر اسٹیشن ہردوئی با سامان بایستہ برای استقبال شدم و شادان و فرحان آن دولت دوجہان را با کمال ادب و احترام و عظمت و اکرام بخانہ خود آوردم و بے اختیار از ہر دو دیدہ این بیت بگوش دل میرسید ؎ امروز شاہ شاہان مہمان شدست ما را +

جبرییل با ملائک دربان شده ست ما را + و دیگر بار ہمان مجلس عیش و ناز ترتیب یافت غزلہای تازه موزون می شد و شام بعد نماز مغرب بخواندن می آمد و خطهای و از نصیب ورنگا بلندگان میگر دید این مرتبه و و از دو روز داد کامرانی داده آمد و وقت خوش گذشت که تا آخر عمر آنچنان میسر آمدن محال ست ہمین که فاتحه دو از دہم شریف ربیع الثانی فرا آمد و به نیکو روشی سرانجام یافت حضرت اللهی و مولائی قدس الله سره العزیز بدولت و اقبال از ہردوئی با کاروان خود عزم اکبرآباد فرمودند و این مسکین حزین بادل اندوهگین واپس خانه آمد و نتوانم عرض کرد که ازین روانگی چه بر سر گذشت و چگونه دل با سوز و ساز بپرداخت ؎

حیف در چشم زدن صحبت یار آخر شد		روی گل سیر ندیدیم و بہار آخر شد	

ذکر وصال حضرت اللهی قدس سره العزیز

از برادر عبد العلی سلمہ الله روایت ست که چون حضرت باعظمت اللهی قدس الله سره العزیز از سفر شرقی باکبرآباد رسیدند تندرست و باعتدال مزاج مقرون بودند و ہیچ گونه تفاوت در صحت نبود اما ازین عالم فانی بر داشته خاطر می بوده اند مدت شش ماه گذشته بود که بتاریخ چہارم یا پنجم ماه شوال ۱۳۰۶ ہجری اولا تپ لرزه آمدن گرفت و روز بروز شدت در آن تپ و لرزه پدید آمد بنده و دیگر اصحاب حاضر حضور می بوده اند اما ہیچ یکی ہیچ وقتی جسم اطہر را با اینهمه شدت متحرک ندیده بود ؎ تحمل چند مدچندان تحمل + روزی چند ہمین نسق گذشت و ہیچ معالجه نخواست چون این مدت ہم بسر آمد حضرت حکیم سید مهر علی و حکیم سید اولاد علی سلمہما الله تعالی که قرابت قریبه با حضرت باعظمت دارند و مرجع ظاہری و باطنی اہل آگره اند بپای رفع صحت معالجت آغاز کردند و ہر گونه دوا و علاج بکار بردند تا آنکه افاقت از تپ دست داد لیکن مرض پیچش لاحق گردید و ہمانطور معالجه ہم تبدیل یافت بعد چندی از آن مرض ہم خلاص حاصل شد برادر سبحان برادر سید عبد العلی می نویسد که در مدت تمام مرض غزلیات این کاتب حروف علی الاتصال میگویانیدند که بحد غایت پسند خاطر بودند و من بالحان خوش و لهجه دلکش ادا می کردم و حضرت اللهی قدس سره العزیز احظ وافر و وجد کمال پیدا می شد و تصرف عظیم بر حاضرین وقت جاری میگردید و از جمله غزلهای این سه بیت نہایت مرغوب بود و سماع میفرمودند ؎

	تبسم زیر لب فرما و تاراج گلستان کن		بہارست و چمن پر جوش ساقی رو بمستان کن

بیا در روی زیبای تو بشکستند جام جم ۔ لب بام آ تماشاهای روی مه پرستان کن

حسن را گردش ایام فرقت خوش نمی آید
ترحم ای فلک بهر خدا ابر زبر دستان کن

ورد زبان این مصرع بر زبان مبارک جاری بود ؎ اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہیں
دران حالت نیز اگر احدے بزیارت حاضر می شد بے آنکه لب کشاید خود بدولت متوجه می گشتند
و دلداریش می نمودند و آینده را رقت پیدا می شد و حاضرین را دل بدرد می آمد و سخت متاثر
می شدند بسی از مردم دیار دور دست بدیدن حضرت باعظمت می آمدند چنانکه منشی محمد اعظم
پنشن دار پیشین سررشته دار سلمه الله که مرید سابق و رفیق دلی هستند از میرٹھ حاضر آمدند و دران صحبت
سفارش گزین فرزند خود منشی محمد خلیل سررشته دار کلکٹری کردند بر لفظ مبارک رفت که شما را
خبر است منشی محمد خلیل را سپرد حضرت خواجه بنده نواز نموده ایم بعد ازان منشی محمد اعظم را
با بدرقه خواجه وزیر بزیارت آستان خواجه خواجگان قدس الله سره العزیز متوجه اجمیر شریف
کردند و این هر دو یار وفادار شرط خدمت و زیارت بجا آورده باز آمدند. و باین تقریب فاتحه
حضرت خواجه غریب نواز بعمل آمد درین فرصت حضور پر نور را افاقتی حاصل شد و منشی محمد اعظم
روانه و منشی محمد خلیل حاضر آمدند و شرف زیارت دریافته و باز گشتند. روزے چند برین نه آمد
که دیگر بار مرض اسهال دریافت و از غذا نفرت کلی شد. هر چند معالجت رفت اما فائده بران
مترتب نشد. مرض شدت گرفت و طاقت را زوال بود عاقبة الامر رجوع به ڈاکٹر ملکند لال
آوردند که در فن طبابت انگریزی معروف و مشار الیه بودند ڈاکٹر روزانه می آمدند و از هر گونه
دواهاے انگریزی بکار بردند که ازان لختی بیاسودند و از زحمت اسهال قدرے برات روی نمود
درین فرصت حضرت سید مهر علی سلمه الله تعالے مشورت دادند و حضرت باکرامت قبول کردند
که همین فرزند ارجمند سید اصغر علی را جانشین خود فرمایند. بنا بران شرفاء و مشائخ آگره را
آگاهی دادند که هفتم ماه ربیع الاول ۱۲۹۹ روز جمعه بعد از زوال مجلس سجاده نشینی ترتیب
یابد. چنانچه عمل بران رفت و انبوه کثیر از یار و اغیار جمع آمد آنگاه حضرت باعظمت قدس الله
سره العزیز نشستند و سید اصغر علی را پیش خود نشاندند و حضرت حکیم سید مهر علی ممدوح
و سید کرامت علی خال سید اصغر علی را نزد خود جا دادند و نیز حکیم سید اولاد علی و سید
اولاد حسین و سید قدرت علی و سید اختر زمان و سید عاشق علی و سید معصوم علی و سید تقصور علی

وسید برکت علی اعزهٔ خاندان را با حکیم رجب علی و رحمت علی و سید احمد خان صوفی و سید اکبر شان
در فرش خود نشانده آنچه از کلمات تعلیم و تلقین طریقه خاندان قادریه و چشتیه نظامیه و صابریه
و سهروردیه و نقشبندیه بر که مشائخ سلف بجانشینان گفته اند سید اصغر علی جانشین خود را ارشاد نمودند
و تا دیر از نصائح دلپذیر و مواعظ تاکید بیاد جانشین خود دادند آن زمان چهرهٔ نورانی سجاده نشین
را استین سرخ تمام گردید و کیفیتی طاری گشت و گریه رقت بر وافتاد که اثرش بر اهل مجلس متعدی بود
تصرف قوی احاطه کرد و از مجلسیان هیچ یکے از ان کیفیت خالی نبود بعد از ان خوانهای شیرینی
پیش کشیدند و حضرت اللهی قدس الله سره العزیز دست مبارک برداشته فاتحه خواندند و اولش
خود بدهن سجاده نشین نهاد و هار در گلو انداخت و دستار سجاده نشینی بر سرش بسته در خاندان قادریه
و چشتیه و سهروردیه و نقشبندیه سجاده نشین خود گردانید و اجازت هر چهار خاندان ارزانی داشت
و مبارکباد فرمود بمجرد این معامله از هر جانب صدای مبارکباد برخاست و از طرف مریدان معتقدان
سلسله نذرها پیش شدند چون این رسم بعمل آمد حضور پرنور قدس الله سره العزیز حضرت سید مهر علی
سلمه الله تعالی را مخاطب کرده فرمودند که من این را واشارت بجانشین کردند بتمامی سپاهم
سپس شیرینی تقسیم یافت و مجلس برخاست مولوی محمد اکبر ابو العلائی رئیس دانه پوری باین تقریب
بیتی چند موزون کردند که آن اینست ؎

شاه اصغر علی ستوده صفات	باد با فیض او درین دنیا
راز دار رموز فقر شده	بعنایات و نسبت آبا
با دو میمون خلافت پدرش	بطفیل رسول هر دو سرا
در ربیع نخست و هفتم و جمعه	شد بجای پدر قیام ورا
پدرش کو علی مظفر شاه	قادری چشتی ست او بخدا
متقی این تقی باشد	آن مه آسمان فقر و فنا

سالش از روی اصطفا اکبر
گفت حقا خلافت اولا

گویم در نقل تاریخ سهو رفته است. بعد اختتام مجلس جانشینی بار دیگر مرض اسهال عود نمود
تا آنکه در یک روز می پنجاه و شصت بار اجابت می شد ضعف استیلا یافت و قوت مسلوب گشت
و غذا با طبیعت موافقت نمیکرد و هیچ علاج موثر نمی آمد در ان حالت سماع می نمودند و این معمول

در روز بان بود ؎ اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہیں - درین مہلت در ضمن سخنان وصیت جملہ امور
از تجہیز و تکفین و غسل و نماز و قبر وغیرہ بر زبان می آوردند و شوق وصال و تمنائ لقا از کلمات حالیات
می تراوید گویا کہ ترجمہ **اللہم بالرفیق الاعلیٰ** بود کہ قول رسول مقبول علیہ الصلوٰۃ والسلام بوقت
آخر بر زبان معجز ترجمان جاری بود با اینہمہ حضرت باعظمت قدس اللہ سرہ العزیز میفرمودند کہ من ہم
تعین رہا شوم و یک دو روز قبل از وقوع واقعہ ناگزیر **کل من علیہا فان ویبقیٰ وجہ ربک**
ذو الجلال والاکرام اینہم بر زبان میرفت کہ روز یکشنبہ سے گی شود و دوشنبہ کے آید بالآخر وقت
نصف شب دوشنبہ نہم ربیع الاول ۱۲۹۹ھ بود کہ حضرت اللّٰہی قدس اللہ سرہ العزیز خادم خاص را
کہ بشیر و مبشر وقت است ارشاد نمودہ او بجا آوردش و خواندن گرفت ؎ یا رسول اللہ کرمی سایۂ
و حضرت بابرکت سماع فرمودند و در حالت ذوق اللہ اللہ بر زبان جاری شد درین یکبارگی ہر دو دست
آنچنان دراز کردند کہ گوئی باکسی معانقہ را دست برآرند و نوبت آخر بآواز بلند اللہ گفتہ جان بجان
سپردند **انا للہ وانا الیہ راجعون** در آنوقت نتوان گذارد کہ چقدر صدائ گریہ و زاری بلند بود
چون سحر آمد در شہر آگرہ قیامتی قائم بود و از ہر طرف صدای ماتم و آہ و نالہ ہنگامہ عظیم برپا کردہ بود
خدمت غسل تجہیز و تکفین و نماز جنازہ و قبر حسب وصیت بجا آوردند و ہیچ دقیقہ نامرعی نگذاشتند مولانا فیض احمد
مدرس مدرسہ اسلامیہ و امام مسجد اکبری خدمت غسل بجا آوردند و تبرکاً جملہ اہل خاندان شریک گشتند
چون غسل برآوردہ شد من بندہ عبدالعلی از تخت فرود آوردم جسد اطہر ہمچو گل بود ہر گاہ کہ جنازہ
روان شد ہزارہا بندگان خدا چہ از مسلمان و چہ از ہنود و انگریزان ہر کرا با حضور پرنور نسبت نیازمندی
درست بود معیت جنازہ نمود گریہ و زاری کید کشید کہ بعضی از آن جم غفیر بیہوش شدہ بر زمین افتادند
و حالتے بر شہریان طاری شد کہ بگفتن در نیاید ہر طرف کہ جنازہ بران گذارہ شد دکانداران
دکانہا فرود آمدہ برپا ایستادہ ماندند و بسے از اعیان و رندگان کہ کیفیت اتفاق پیش آمد لی آنکہ
تہیہ کنند ہمراہ جنازہ شدند و در افواہ عوام افتاد کہ اکنون خیر و برکت از اکبرآباد برخاست قطب آگرہ
رحلت نمود باید دید کہ چہ می شود الغرض تاریخ دہم شہر ربیع اول ۱۲۹۹ھ ہجری روز دوشنبہ ساعت نہ
یا دہ در محلہ مدرسۂ شاہی کہ مسجد عظیم و مزار و مرقد اہل خاندان حضرت اللّٰہی قدس اللہ سرہ العزیز
دران واقع شدہ جنازہ مقدس با آئین نیکو بردند و ہمانجا مولوی فیض احمد موصوف نماز جنازہ
کردند و ہمراہیان اقتدا ایش نمودند بعد از نماز مابین مرقد شریف حضرت سید امجد علی شاہ جد امجد
و حضرت سید منور علی شاہ والد ماجد رضی اللہ عنہما دفن نمودند و قطعہ تاریخ کہ انتخاب بودہ

به سنگ بالین کنده شده اینست-از راقم این حروف ہ

شاه مظفر نصف شب از عاشر اول ربیع	آسوده در قرب الله اہلاً و سہلاً و مرحبا
سال وصالش از سر الله اکبر ای حسن	شمس الہدیٰ بدر الدجیٰ نجم العلیٰ نور العبا

۱۲۹۹ھ

از شیخ محمد زمان رسالدار رئیس آگره

مظفر علی شاه عالیجناب	ہمہ صفت رحمۃ العالمین
دُرِ احمدی گوہر مصطفیٰ	ز سادات اکرم نگہبان دین
سراپا بزرگ از بزرگانه فخر	سر اولین امجد آخرین
بصد عزت و شان بصد آشتی	نشستند بر صدر خلد برین
بدان از سروش سال وفات	منور شد از نور پاکش زمین

۱۲۹۹ھ

چون قریب چهل روز برین بگذشت تبقریب چهلم عرس ترتیب دادند بروز معین جمله اعیان شہر و ارکین اہل شہر حاضر آمدند مجلسی عظیم ترتیب یافت مریدان و عقیدتمندان از ہر اطراف و جوانب ہجوم آوردند قوالان و گویندگان جمع آمدند و یک روز و یک شب جمعیت کثیر دران مقام بود چادرے از کمخواب که از پیشگاه درگاه حضرت خواجه غریب نواز قدس سره العزیز مقام اجمیر شریف عطا شده بود آنرا باعزاز تمام سید امام الدین صاحبزاده درگاه شریف باکبرآباد آوردند و در مقامے محفوظ فرود آمدند شامگاه که آغاز شب عرس شریف بود گروہے بزرگ از منتسبان حضرت و ارادتمندان باعقیدت رسم استقبالش بجا آورده صاحبزاده را با چادر شریف باخود آوردند و ہمراه این گروه سعادت پژوه قوالان خوش الحان غزلہاے مناسب درد انگیز میگفتند راقم حروف ہمراه و شریک این آورد بود چون بمدرسه مقام مقصود رسیدند باحتیاط تمام و اعزاز و اعظام فرود آورده بر مزار شریف نہادند و سماع آغاز شد حالتے که دران وقت رفت از گفتن بیرونست نعره ہاے جگر شگاف از ہر طرف بلند بود و ہنگامه وجد مجلسیان را در گرفته سید اصغر علی شاه سلمه الله را از شدت بکا و رقت دل از جا رفته بود و ہیچگونه افاقت رو نمی نمود و ہر قدر که مردم شہر گروه گروه پیشکش پنکھا با سامان شایسته آوردند و نذر کردند شمار آن نتوان نمود بعد از ان شب را فاتحه و بامداد قرآن خوانی بعمل آمده این تقریب باختتام رسید مہمانان را از ہرگونه سامان آسایش کرده آمد و سید حکیم اکبر علی برادر خاله زاد حضرت باعظمت قدس الله سره صاحبزاده موصوف را بکمال اعزاز

و تعظیم مرخص نموده و بعد ازان مهمانان را بلطف تمام شرف رخصت ارزانی داشتند ازان بعد هر سال تا شب دهم ربیع اول و روز تاریخ مذکور عرس حضرت با عظمت بکمال احتشام و رونق تمام سرانجام می یابد و از حضرت خداوند تعالی عز اسمه توقع عظیم ست که این تقریب علی الدوام سرانجام نیکو یابد بمنه و کرمه

ذکر حضرت سید اصغر علی شاه سجاده نشین سلمه الله تعالی

مهین شاهزاده کامگار سید اصغر علی شاه با حداثت سن از علوم ظاهر عربیه معقول و منقول خطے وافی برداشته و از نسبت باطن چشم بد دور بهره عظیم دریافته و چرا چنین نبود که حضرت با عظمت الٰهی قدس سره العزیز تربیت کامل فرموده اند هم در ظاهر و هم در باطن - با اینهمه اخلاق پسندیده و اوصاف حمیده در ذات والا ایش فراهم آمده با آنکه بعد از وصال حضرت الٰهی قدس سره العزیز مکاره دنیا روی نمود اما باستقلال تمام تحمل فرمود و حق تعالی حضرات مخدرات و مام ظلهما را بفرق همایونش سلامت دارد

تذکره بعض یاران طریق حضرت الٰهی مولائی قدس سره

غریق دریای وحدت و حریق آتش محبت صاحب مقامات علیه مالک احوال سنیه مقبول بارگاه کردگار حضرت حیدر خان عطار اکبرآبادی اول کسی که سعادت ابدی و دولت سرمدی از شرف بیعت حضرت الٰهی دریافت همین بختیار کامگار سعید بخت بیدار بود در ان زمان که حضرت با عظمت الٰهی و مولائی قدسنا الله بسره العزیز تکمیل مراتب وجود و تحصیل دولت کشف و شهود نموده با کمالات ظاهر و باطن خرقهٔ خلافت و فرمان اجازت یافته از بانس بریلی معاودت باکبرآباد نموده شب و روز از ذکر الٰهی نمی آسودند و آنقدر غلبه مقام تجرید و تفرید بود که هر چند بارشاد و تلقین مامور بوده اند لیکن با وجود التجا و الحاح التفات به بیعت و ارادت خلق نمی فرمودند و این کار را مثل خار در راه خود فهمیده مدام خود را ازین کار و بار بر کنار می داشته اند اما ازانجا که در مشیت ازلی هدایت بسیاری زبندگان خدا و تکمیله نفوس بے منتها از دست بابرکت مقدر بود لاجرم باطن مقدس را میل این طرف پدید آمد و سرچشمه فیض آن دریاے خاموش رو بجانب این طالب یگانه نهاد و دست بیعت او گرفت یسکیه آن زمان عنفوان شباب این طریق بود و سحاب مدرار طبیعت بلند بر سر جوش در اندک فرصت آنجناب تعلیم و تربیت اثر کرد که غبار کثرت از فضای خاطرش برخاست و صفای وحدت در سراپایش نشست کیفیت این برگزیده درگاه خدا و مقبول حضرت کبریا در سماع آنقدر بلند بود که

که نظارگیان را دیدنش دل از دست می ربود. حضور عالی حضرت اللهی و مولائی شبی در معامله دیدند
که آن مقدمة الجیش یاران طریق را جماعهٔ سواران با خود همراه می برند بادشاه ملک معنی یعنی حضرت
اللهی و مولائی امتناع ازان نمودند. که با این جماعه رفاقت مکن اما آن رهرو سبک سیر التجا آورد
که مرا رفتن دهید حضرت باکرامت سکوت ورزیدند و او با رفقا خود راه گرفت چون بامداد شد حضرت
با عظمت قبل ازانکه خبری بسمع همایون رسد. حاضرین وقت را خطاب فرمودند که حیدر خان نخواهند ماند
ازین جهان خواهد رفت که شب این واردات گذشته است دیر نبود که خبر انتقال آن مسافر ملک معنی
رسید حضرت اللهی و مولائی را وقوع این واقعه گران آمد. و رنج مفارقتش دامن خاطر کشید چنانکه خود
به نفس نفیس جنازه اش را مشایعت فرمودند. درین میان منشی سراج الدین لکهنوی پیشکار صدر دیوانی
که سوار میرفتند جنازه را دیده از پالکی فرود آمدند و گفتند که با این جنازه چه رونقی غریب ست و همراه
شدند چون بر حضور اللهی نظر افتاد عرض داشت که این جنازه را دیدم هیبتی بر من زد بیخود از مرکب
فرود آمدم ارشاد شد. که این جنازه حیدر خانست و بزمین کربلایش سپردند. بعد چند روز مقتدای اهل الله
حضرت مولانا عبید الله قدس سره العزیز که خلیفه جناب مستطاب شاه نیاز احمد قدس الله سره العزیز
و مهتمم خانقاه شریف حضرت شاه نیاز بے نیاز بودند از حسن اتفاق وارد اکبرآباد شدند و بزیارت
حضرت سیدنا امیر العلا رحمة الله علیه حاضر آستانه دولت گشتند ساعتی دران مقام راحت بخش
چشم بسته گذرانیدند چون افاقت دست داد سمت کربلا دست بر داشته به شیخ منصب علی و سید ابو العلی
خواص حضرت اللهی فرمودند این طرف زیارتگیست که آتشش تمام دارد ایشان برگذاردند که خیر
الا یکی از یاران ما درین طرف خفته است حیدر خان نام داشت حضرت مولانا فرمودند که برخیزید
این آتش هم او دارد پس برخاستند و بر قبر فاتحه خواندند و نشستند بعد ازان فرمودند که این شخص را
عجب آتش عشق ست که شعله اش از زمین تا آسمان بلند میرود پس معاودت ازان مقام نموده
تحسین بلیغ در حق آن سوخته آتش محبت بحضرت اللهی و مولائی فرمودند مخفی مباد که این حضرت
مولانا عبید الله قدس الله سره همان هستند که جناب شاه نیاز قدس الله سره العزیز وقتی فرموده بودند
که عبید الله اگر تو فقیر نباشی فقیر نباشم. اینست انچه از یاران خاص ثقات مسموع شد و این روایت نیز
از یاران خاص حاضر وقت بگوش رسید که وقت وفات این یگانه عهد ا کیفیت مسرت علانیه
بعد ازان که تعین رها کرد اثر تبسم بر لب او عیان بود دریغ که من او را ندیدم لیکن برادرش میر چپو خان
مشهور که برادر طریقت با سینه گرم صاحب کیفیت است یادگار او باقی است ـ

شهباز هوای عشق عنقای قاف توحید واقف رموز طریقت شاهباز حقیقت سرآمد یاران عاشق
مونس طالبان صاحب توفیق معدن عنایات حضرت اللهی منبع معرفت و آگاهی ستوده یار و اغیار
شیخ منصب علی مختار مولدش قصبه یوسف پور در ضلع غازیپور زمینیان ست تعلق معاش و جذبه
آب و دانه اش در بلده اکبرآباد مسکن ساخت بعد از آنکه در سنه ۱۲۶۰ هجری ارادت بحضرت اللهی آورد
و روز بروز شوق طلب تقاضا کرد رخت اقامت در خانقاه انداخت از سرتا پا مایهٔ عشق و محبت بود
و عقیدت تمام با حضور پرنور اللهی پیر دستگیر خود میداشت در اطاعت و رضا جوئی دقیقه از دقائق
فرو نمی گذاشت لاجرم حضرت باعظمت اللهی مولائی را نظر شفقت و تربیت در حق شان بدرجهٔ غایت بود
و وقتیکه لطف باطن جوش میکرد حضرت اللهی بلقب شیخ منصب علی صاحب خطاب فرمودندی سعادتی
و قبولیتی که در ذات آن برگزیده صفات مجتمع بود اندازه اش نتوان کرد از بندگان درگاه و طالبان
مقام خانقاه در زمان خود احدی را باین صفت کمتر یافتم که کیفیت عشق و توحید در و برابر باشد
همانا این خاصه همین عزیز بود. یاد دارم که در اکثر مجالس سماع که مملو از مردم خاص و عام و مشحون از
پخته و خام می شد قوالان را فرمایش کردندی که سرود آنکه دم زنم من ز کمال کبریائی + که سوای
حق ندیدم بوجود فی قبائی + و دیگر ابیات شیخ شمس تبریز و حضرت احمد جام که قرین معنی این بیت بود
با آنکه یاران طریق و گاهی خود حضور پرنور فرمودندی که در چنین مجالس عام پر غوغا باز دحام فرمایش
همچو ابیات را ملاحظه دارند اما آن سرشار بادهٔ توحید در وقت خود بی اختیار بودی و در ابیات
عاشقانه و اشعار محبت خیز شورش و ولوله بدرجه اقصی میرسید چنانکه ذکر کیفیت خدمت او در مجلس
سماع مولانا بدر الحسن برین بیت که آباد ساخت در تو ویرانهٔ دلم + تعمیر کرد عشق بنای خراب را +
گذشت در طبقهٔ یاران طریق مثل او سماع دوست کمتر بود و دیگری را در وجد نوبت رقص در برابرش
کم رسیدی و از بینست که اکثر اوقات از کیفیت دیگران متاثر می گشت همین که احدی را حال وارد شد
در دم اثرش می افتاد و گرفتار کیفیتش میگردید تا آنکه سخنی از زبان مبارک حضرت پیر و مرشد خود شنید
تغیر در و پیدا می شد و نعره های جگرشگاف میزد در آن زمان که حضور اللهی قدس سره شغف تام
بسماع بود و در جماعت خانه که مجلس گاه بالای چهت بود و کمرهٔ کلان او را گفتندی هر شبی که مجلس
سماع ترتیب می یافت و تا ساعت ده می کشید از شورش این عزیز دلها و یاران هم صفیرش خواب
از چشم و قرار از دل همسایگان و باشندگان میوه کتره میگریخت چون حضوری و منزلت او فراوانه
همه بود یاران دیگر مدد و توسل کردندی و او برادرانه شریک رنج و راحت و مستعد سفارش و انجاح

مرام یاران نشتی از بسکه محبت و عقیدت شیخ در دلش جا گرفته بود بی شائبه ریب مرتبه فنا فی الشیخ
او را حاصل بود و کار بجدی رسیده که غالب اوقات بهر کرا در راه بهیچو. و مردم از یار و اغیار خدمت او را
حضور اللٰهی پنداشته تعظیم و ادب بجا آوردندی همانا امیر خسرو عهد خود بود هرگاه که طریق سلوک بقدم ریاضت
طے نمود از پیشگاه حضرت اللٰهی شرف اجازت بیعت و هدایت خلق عطا شد و بقیام غازیپور زمینا که
وطن مالوف او بود مامور شد و رخصت ارزانی داشت بسی از خلائق آن دیار دست به بیعت او دادند
و سلسلۂ خاندان حضرت اللٰهی جاری شد و ثمرۂ اینهمه کار و بار آن یافت که عاقبة الامر بان نواح
بحضور اقدس ملقب و مشهور شدند مدت شانزده سال منقضی شد که روزی حضرت اللٰهی در معامله
دیدند که شیخ منصب علی بلباس شاهانه جلوس بر تخت دارند. حاضرین آنوقت را ازان واقعه خبر داده
فرمودند که خیر باد چنان می نماید که شیخ منصب علی از ینجهان بدرود شدند روز دوم از غازیپور نوشته آمد
که شیخ موصوف متوجه عالم معنی شدند حضرت اللٰهی و مولائی را باستماع آن رنج عظیم روی داد و یاران
طریق را ملالت تمام دامن گرفت - دران ایام فرمانی که بنام این راقم حروف از جانب حضور اللٰهی و
مولائی قدس سره صدور یافت عبارت مشعر این واقعه ازان نقل می شود و هو هذا - خط شیخ
لیاقت علی مختار مقام یوسف پور پرگنہ محمد آباد سے آیا تھا اس سے معلوم ہوا کہ شیخ منصب علی تاریخ
ہفتم ماہ جمادی الاخری روز چہارشنبہ بعد نماز ظہر ۱۲۹۵ ہجری مسافر ملک معنی ہوے او لکھا تھا
کہ وقت انتقال غلبہ محبت حضرت سلطان المشائخ بدرجہ اتم تھا اور انپر ایک حال عجیب و غریب
وارد تھا اور عجب کیفیت پیدا تھی اور آثار قبولیت اسقدر نمایان تھے کہ دیکھنے والون کو تمنا تھی کہ
ایسی موت ہمکو نصیب ہو اور بہت کچھ لکھا تھا مین مختصر کہتا ہون اور مین نے بھی خواب مین دیکھا کہ
مزار حضرت سلطان المشائخ اکبرآباد مین ہے اور مین حاضر ہون پھر دیکھا کہ شیخ منصب علی غسل کیے ہو
اور لباس سفید نہایت عمدہ پہنے ہوے میرے پاس آئے اور نذر کی اور کہا کہ حضور اقدس کی عنایات
اور کرم سے مجکو صحت کلی ہو گئی اب مین آستانہ حضور کبھی نہین چھوڑونگا اور یہین رہونگا اور چند بار
دیکھا غرضکہ دنیا مین خوش رہے اور خوش گئے اور خوش ہونگے چند عزیز اسی طرح سفر کر گئے مین فقط
بے لطف زندہ ہون اور انکے رنج مفارقت مین پراگندہ اور پریشان رہتا ہون انتہی - از خلیفه
غلام عبد القادر الدنی زاہدی یار طریق منقولست که روزی قاضی حمید الدین و میر علی و شیخ صادق علی
مدن حاگڈھ مانکپوری که هر دو نسبت مصاهرت با مولوی احمد حسین تحصیلدار خورجه می داشتند وارد مقام
آگره و مهمان شیخ منصب علی شدند از ان هر دو قاضی مردی طالب العلم و متقلد مولوی محمد اسمعیل که

در عہد خود شہرت تمام و بنا الفت طبقہ صوفیہ داشت و از باطن بے بہرہ و منکر وجد و سماع بود درین اثنا
قوال بچہ از در رسید و در آن وقت مست شیخ او را گفت کہ امروز مراد مرا کہ اشارت بقاضی بود از ایمان خود
مست و بیخود گردان قاضی ... اگر صاحب کمالی توجہ برگمارد عجب نیست شیخ
با کمال فرمود کہ امروز شما را ... کہ بینید مست خواہد گردید ... آن قوال بچہ سرودن آغاز نہاد و
قاضی را سماع درگرفت و انقدر ... تا ... قاضی از خود رفتہ سر از پا نمی شناخت
آنگاہ قاضی اعتراف آورد کہ آرے ... اہل ... یا نصیب اوست انتہی خدمت شیخ
با راقم حروف لطف بسیار داشت تمام ... مستقیم در مسکن این
مسکین در راجہ منڈی تشریف بردی و از انجا ... حضرت اللّٰہی قدس اللہ سرہ شرف
قدمبوس حاصل نمودندے ... در خانقاہ بفراغ بال می گذشت ... راقم باز بمقام خود
باز می آمد و خدمت شیخ بمقام خود می پرداخت و در آن زمان کہ راقم الحروف قیام راجہ منڈی
داشت بارہا خدمت شیخ با یاران دیگر قدم رنجہ میکردہ قوالان شاہ گنج حسب قرارداد حاضر بودند
مجلس سماع ترتیب می یافت و کیفیت وجد یاران را نہایت نبود تا آنکہ دلہا از سماع تمام
نمی آسودند. آن عیش صافی و ان صحبت یاران موافق ہرگز از دل نرفتہ است و نخواہد رفت
سباق میدان ارادت سباح دریای ریاضت سرمست رحیق فنا مربع نشین مقام بقا حضرت
سید تراب علی اکبرآبادی سلمہ اللہ تعالے - در عنفوان شباب با سید امیر علی شاہ مرحوم رابطہ
مودت داشت و در سنہ یکہزار و دو صد و شصت ہجری بحلقہ ارادت حضرت اللّٰہی قدس اللہ سرہ در آمد ازان
باز دیگر از حضوری تقاعد نکرد و نماز شام آمدن و وقت رخصت رفتن معمول ماند ظلمت شب
تیرہ و تار و بارش ابر مدرار و شدت گرما و حدت سرما ہیچ یکے راہزن این ملازم درگاہ نبودے
از شام تا نیم شب لحظہ از خدمت نیاسودے چون لحنی پسندیدہ و بہرہ از علم موسیقی داشت
گاہ گاہ حضرت اللّٰہی قدس سرہ را بگفتن ابیات وقت خوش نمودے حضرت با نظر الکمال التفات
و نظر شفقت بود و اعتماد تمام بر و سید داشتند و ہموارہ در سفر و حضر رفیق طریق بودہ با کملای این
طریق بارہا نظر بہ تربیت مورد عتاب حضرت با کرامت می شدہ اند لیکن خدمت سید را کمتر
درین حالت مبتلا یافتم از ینست کہ خدمت سید صاحب کشف و شہود و مالک ہمت و کشود مسلم است
از ابتدا تا انتہا ہیچگاہ از خدمت شان قولے و فعلے خلاف مرضی حضور پرنور بوقوع نیامدہ
و مدام عمل برین قول نمودے اگر شہ روز را گوید شب است این بباید گفت اینک ماہ و پروین

خوشا بخت مند سعادت پژوه که قبلهٔ همت او رضاے مولیٰ باشد چون جماعت یاران طرق عظیم بود
لاجرم معاملات کثیر پیش آمدی و ضرورت سفارش بحضور حضرت الٰهی لاحق گشتی یاران خدمت
سیدی را نیز خواستندے که با ایشان شریک باشد اما آن دلدادهٔ رضاے مولیٰ ازان برکنار بودے
و اگر کسے دران اصرار کردے خدمت سیدی گفتی که (مین میان کی زبان ہوں) ازانجا که سید
موصوف در باطن مرتبه بلند داشت از نارضامندی حضور پرنور سخت لرزان و خائف بوده است
بارها دران تقریب که براے سفارش ترتیب می یافت خدمت سیدی نیز حاضر بود و آنچه از حضور پرنور
حرف رد یا قبول شنودی همون را تائید کردی و هم زبان حضرت با برکت گشتی آنوقت دل یاران
سفارش اندیش هم برآمدے و غیر ازانکه درصورت آن سید صاحب نظر کنند چاره دیگر نبود چون معامله
راست می شد همگنان انصاف داده سید موصوف را منفرد و سید انشتند - همین سید عزیز دلهاست که
هرگاه کسی درخواه انجاح مرام و رواے حاجت می نمود حضرت الٰهی و مولائی او را مامور بصرف همت
می فرمودند هیچکس را محرم بارگاه و رفیق گاه و بیگاه چه در سفر و چه در حضر مثل سیدی در حضرت الٰهی
ندیده ام شب اگر کسی اباز خاص در حضور پرنور بوده همین مقبول برگزیده است - در سماع گاهی
نیافتم که سیدی را غیر از کیفیت وصل و قهقهه و مسرت باشد مانا که مقامی خاص عطا شده است
و با آنکه امی محض ست اما ابیات پارسی زبان را هیچو دانندگان فهم میکند روزی بحضور پرنور حسب
مظنه خود گذارش کردم که سید ما را مگر علم وهبی ست فرمودند که خیر مزاولت استماع ملکه فهم داده است
از وسعت اخلاق احدی را ندیدم که از سیدی رنجیده باشد بعد ازانکه حضرت الٰهی تعین ما
فرمودند و در بساط قرب الٰهی بیاسودند تقریب عرس شریف از جهلم وا یافت راقم حروف نیز
حاضر شدم و دیدم که سید مهجور را عجب حالتی روی داده بود که در بیان راست نیاید و تا این دم
برهمان طریق ثابت قدم یافتم که شامگاه حاضر خانقاه و بعد برخاست جناب شاهزاده مراد دل
و دیده سلمه الله تعالے معاودت بخانه میکند درین زمان که قافله یاران گذشت و بساط صحبت
در نوردید وجود خدمت ایشان غنیمت ست و راقم حروف را اگر دلاویزی دستگیره است باقدمِ

سید موصوف ست الله تعالیٰ برکت در عمر شریفش فرماید

مستغرق بحر شهود مستهلک وحدت وجود عالم باعمل برگزیده سادات مبجل طبیب دلها مبیت فقرا
مقبول بارگاه سبحانی مولانا سید بدر حسن مولانی صورت مقدس او یاد از صحابه کرام می دادو
سیرت پاکش غنچه خاطرها را می گشاد تهذیب اخلاق جامه بود که بر قامتش برینده و تحسین آداب

تشریفی بود کہ بر سراپایش پسندیدند قصبہ موہان مولدش از مضافات لکھنوست جد امجدش خلیفۂ
حضرت سید حسن رسول نماد ہاوی بوده نخستین در حلقۂ ارادت مولانا عبد الوالی لکھنوی سلسلۂ خاندان
حضرت شیخ عبد الرزاق قادری بانسوی در آمدند چون تعلق صدر دیوانی بمنصب مسلمخوانی در آگره
انداخت ہر روز بمجلس حضرت الٰہی و مولائی مراودت می نمود از سید تراب علی محرم اسرار خفی و جلی استماع است
کہ روزی مولانا را در مجلس بابرکت کیفیتی طاری شد و مولانا را بران آورد کہ التماس بیعت بحضرت
باعظمت کردند و روایت دیگر اینست کہ والد مولانا در رویا اشارت باین ارادت فرمودند بزبان
حضرت الٰہی و مولائی قدس سره یافت کہ عجلت چیست چون اصرار مولانا از حد گذشت مشرف به بیعت
نمودند و آنچہ از تلقین بود تعلیم کردند از ان رو مولانا در خانقاه با جماعت یاران طریق مشغولے
ورزیدند در حق مولانا قول سید تراب علی سلمہ اللہ تعالے اینست کہ مولانا بغایت پاکیزه صورت و
نیک سیرت فرشتہ خصلت صاحب علم و عقل و خوش عقیدت بودند و حضرت الٰہی قدس اللہ سره العزیز
ہم شفقت و عنایت اتم مبذول حال شان داشتند در ہنگامی کہ حاکم فوجداری مراد آباد بسنہ ۱۲۶۸
ہزار و دو صد و شصت و ہشت ہجری مولانا را با دیگر عمال و وکلاء عدالت صدر ماخوذ کرده بمراد آباد
میبرد قبل از روانگی مولانا بخدمت حضور پرنور قدس اللہ سره العزیز حاضر آمدند و دست بستہ عرض کردند
کہ مراد آباد می برند حضرت الٰہی لختے سکوت نموده فرمودند کہ برو یار من با شما ہستم و بطفیل شما ہمہ
مردم ماخوذ رہا خواہند شد بالجملہ بعد تحقیقات آنہمہ محبوس گشتند باستماع این واقعہ حضرت الٰہی
را بغایت ملال روی داد دران مقام پرآلام ہمگنان التماس بیعت بخدمت مولانا کردند اما
قبول نیافت بعد چندے مولانا با رفقا ازان کوره ابتلا ہمچو زر ناب بیرون آمدند و در اکبرآباد مثل
ماہی بدریا رسیده آرمیدند و پیش از وصال حضور پرنور بزبان حال طرفہ گویان راه عالم معنی
گرفتند رضی اللہ تعالے عنہ

سید با صدق و صفا یادگار آل مجتبیٰ غواص بحر محبت غرقاب لجۂ عقیدت صاحب فقر و فنا سالک
طریق بقا فارغ از رنج و شادی سید امداد حسین شکوه آبادی ابتدا طریق شیعہ داشت اکثر حاضر
حضور پرنور شدی روزی بتصرف حضرت الٰہی قدس اللہ سره العزیز روی دل از مذہب قدیم
تافت و توفیق بیعت حضرت مولائی دریافت سید زمانے دراز تعلیم و تلقین از پیشگاه حضرت
باعظمت حاصل نمود بعد ازان ولولۂ شوق و محبتش با جبہۂ شریف رسانید و مدتے دران مقام
پاک قدم مجاہده و ریاضت بیفشرد چون از تصفیہ و تزکیہ پرداخت مراجعت بآگره نمود و بدگاه

حضرت اللہی قدس اللہ سرہ شرف حضوری دریافت چند روز برآمدہ بود کہ حضور پرنور سید موصوف را
صاحب اجازت فرمود وارشاد بنوکری نمود بفرخ آباد شتافت وتعلق نوکری را ذریعۂ تعمیل امر شناخت
اما بفرط عقیدت ومحبت پیوستہ حاضر بارگاہ می گشتی تا آنکہ حضرت اللہی را مرض موت لاحق شد
سید پاک را ہم مرض موت رو نمود ودر ہمان حالت شوق قدمبوس غلبہ کرد وباکبرآباد حاضر خدمت
شد چون حضرت اللہی یافتند کہ مرض شان برشدت است بفرخ آباد رخصت نمودند وسید ممجد با
صد گریہ وزاری وداع یافتہ فرخ آباد رسید دہ دوازدہ روز قبل از وصال حضرت اللہی ومولائی
راہی ملک معنی شد رضی اللہ تعالی عنہ سید ما عزیز دلہاے یاران بود در اخلاق کریمہ ومواسات
ہمتا نداشت تا در خانقاہ می بود خدمت حضور پرنور ویاران طریق را کمر می بست وآستین جہد
برمی چید از کار وبار ہمنشینان ننگ وعار نداشت گوئی کہ برین بیت راقم عمل می نمود ؎

بہوش خدمت رندان کن شراب بنوش ... کہ این وسیلہ تلافی جملہ مافات ست

مست بادۂ محبت مخمور نشۂ عقیدت محو رضای حضور اللہی مورد انظار الہی مقدم مریدان نکوکردار
مولوی احمد حسین تحصیلدار گڈھ مکتیسری مدت چل سال شد کہ بتقریب تعلق نوکری قیام باگرہ
می داشت ودر مجلس حضرت اللہی ومولائی می نشست تا آنکہ روزی توفیق یار شد ودست بیعت
داد تحصیلدار بفرط محبت وعقیدت کہ با حضور پرنور داشت پیوستہ شرف حضوری کسب می کرد
تا آنکہ از اکبرآباد بمقام خورجہ رخت اقامت افگند وبمنصب تحصیلداری فائز شد حکایت باز آمدن
شان بشہر اکبرآباد وبازیافت اسپ یاوہ شدہ سابق ذکر یافت وہمین تحصیلدار نامدار است کہ در ہنگام
بغاوت معزول از منصب خود شدہ بعد چند سال بران منصب [illegible] کان حضور را بتقریب
خانہ خود برد ورغبت تمام بشیرینی داشت وقتی چند خوان شیرینی پیش حضور پرنور نہادہ آمد چون
فاتحہ خواندند ہمہ اش بجاے خود نگاہ داشت مردمان گفتند کہ مولانا این چہ کردید شیرینی فاتحہ
حق ہمہ بود گفتند این شیرینی [illegible] ہم دیگر [illegible] کرد وتقسیم نمود حاضرین را عجب آمد
واز فرط عقیدت ومحبتش [illegible] این اجل مسمی رسید بروضۂ رضوان خرامید رضی اللہ
تعالی عنہ خلیفہ غلام عبد القادر سالدنی می نویسند کہ تحصیلدار در اکبرآباد بجوار خانقاہ سکونت داشت
وعقیدتش از ان پیدا شد کہ در خانہ خلل آسیب پدید آمد وبتصرف حضرت اللہی رفع گردید چون دہلی
منصب اسسٹنٹ پرمٹ یافت خواستگار بیعت شد لیکن حضرت اللہی آنوقت بیعت بمصلحتے قبول
نفرمودند وگاہ رخصت اینقدر بر لفظ مبارک رفت ؎ دست پیر از غایبان کوتاہ نیست + دام

بزیارت درگاه حضرت دہلی نمودند اث تحصیلدار منقول ست که مراد مجالس آن عتبت عالیه قبل از
حصول بیعت همچنان کیفیت بودی پیدا کرد ارباب سلوک و طریقت را در مقام خود جهت بیایه تحصیلدار سید
بعد ازان که داخل سلسله شده اند در آن زمان که حضرت اللّٰهی قدس سره العزیز بزیارت خواجه قطب الاقطاب
قدس الله سره العزیز عزیمت دہلی فرمودند در مقام خود جه خانه تحصیلدار نزول نمودند همراه حاجی خورشید علی
کوتوال بلندشهر و شیخ محمد اعظم ناظر کالکتری و شیخ رحیم الدین جمعدار و دیگر مردم داخل سلسله عالیه
گشتند انتهی - راقم حروف نیز مولوی احمد حسین را در اکبرآباد بخانقاه شریف دیده است ادب و
اہلیت عقیدت و محبت او با حضور پرنور همچنان یافت که یاران قدیمش ذکر کرده اند بنده در آن وقت
حاضر بودم که از پیشگاه خدمت حضور پرنور رخصت گرفته روان شدند درین اثنا بار بار در عقب می نگریستند
و با هر یکے از یاران التجا میکردند که مرا با حضور پرنور خواهم که آورده باشید و سلب حواس از بشره
آن محب صادق می نمود رحمه الله تعالی

مقبول صاحب صدق و صفا مستغرق ... در اراده و محبت واسطة العقد عقیدت واقف رموز
آگاهی مورد الطاف حضرت اللّٰهی یار معظم منشی محمد اعظم سلمه الله تعالی از قدیم یاران طریق اند
در اکبرآباد در ۱۸۹۳ع بواسطه یکجائی مولوی احمد حسین و شیخ منصب علی بار در مجلس عالی یافته
در ۱۸۹۴ع که حضور پرنور را گذر در بلندشهر مسکن شان افتاد و شرط مهمانداری بجا آوردند و در حلقه ارادت
آمدند و همواره در ایام تعطیل آخر سال انگریزی حاضری اکبرآباد وظیفه شان بود چنانکه در فرمائی از فرامین
معلے است بندگان حضور تا آخر زمان که از بانس بریلی علیگڈه واپس تشریف آوردند ازانجا بدیدن
آن یار طریق متوجه میرٹھ شدند و بار دوم مهمان آنعزیز گشتند - در مرض الموت که تعطیل سالانه رسید
حسب عادت حاضر خدمت گردیدند حکم زیارت حضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره ارزانی داشتند
و آداب و مناسک آن روضه مقدسه تعلیم کرده با خواجه محمد وزیر سلمه الله تعالی رخصت فرمودند
بعد اجرای این دولت عظمی که آگره حاضر شدند با منشی محمد خلیل فرزند سعید آن یار وفادار را یاد کرده
و فرمودند که او را بحضرت خواجه غریب نواز قدس الله سره العزیز سپرده ایم اگر خدا تعالی خواست
از عمر و اقتدار تمتع خواهند یافت منشی محمد اعظم که این حکایت کردند میفرمایند که خود مرخص شده
بمیرٹھ باز آمدم و منشی محمد خلیل را بخدمت علیا روانه کردم که بعد حصول قدمبوس واپس آمدند بعد
چندی از اکبرآباد نبشته آمد که حضرت با عظمت متوجه عالم معنی شدند انا لله و انا الیه راجعون انتهی
گوهر دریاے نجابت یادگار خاندان ولایت جرعه کش جام سرمدی خلیفه غلام عبد القادر الدنی زاهدی

نبیره حضرت مخدوم فخر الدین شاه زاهد شاه ولایت میرٹهی سلمهما الله تعالی چنانکه نبشته اند بوساطت
مولوی احمد حسین و شیخ منصب علی دولت قدمبوس حضرت الهی دریافتند روزیکه چند نقش عقیدت
درست نداشتند روزی بعالم رویا دیدند که دریای عظیم بر سر طغیانست و از مردم بعضی آب از ان
دریا می خورند و بعضی ماهی میخورند و بعضی بزرگ میگیرند در ان حال خود را ادام بدوش یافتند و با مردم
گفتند که طالب ماهی کلان هستم و سبقت بر آنها نموده اندرون دریا ماهیان بزرگ بزرگ بدام آوردند
چون تعبیر این خواب از زبان فیض ترجمان حضرت الهی قدس سره العزیز شنودند عقیدت راسخ شد
با آنکه از پیشتر نسبت بسلسله چشتیه داشتند بنظر استفاده در سلسله عالیه قادریه شرف طلب بردست
حضرت الهی و مولائی قدس سره العزیز حاصل نمودند و بمقاصد دل فائز گشتند حضرت الهی و مولائی
قدس الله سره اجازت بیعت بهر دو سلسله عالیه ارزانی داشتند و هر انگاه که طواف کعبه مکرمه و زیارت
مدینه طیبه در عالم رویا نصیب می شد در تعبیر آن خواب دولت قدمبوس حضرت الهی قدس سره العزیز
میسر می آمد و یکبار در ترکیب عقد انامل بدعاء حزب البحر رسانده بودند بالقاء فیض اتمام آن مشکل شد
و بارها در عالم رویا تلقین یافتند حضرت خلیفه معامله ابتلاء مولانا بدر الحسن رضی الله عنه و واقعه
محفل سید امیر علی شاه مرحوم و وزیدات باد صرصر که سابق مذکور شده اند هر دو را از عالم خوارق عادات
رقم نموده و در مدح سر حلقه یاران شیخ منصب علی رضی الله عنه حکایتی در ارادت آوردن منکرے
کرامات به ذات حضرت خلیفه مغتنم است الله تعالی سلامتش دارد
پیر باطن و ظاهر طریق سلوک را ماهر سیراب از دنیا پاک بند رضای مولی رند پاکباز دست افشان
از ثمره و آزاد از هر پست و بلند خواجه وزیر علاقه بند اکبر آبادی عمرش بعمد سالگی رسیده از چهل سال
بخدمت با عظمت آرمیده و راسته مزاج در ابتدا ابو دچون پنجه سال بر آمد میل بطائفه فقرا نمود
اما هر یکبی فرو نمی آورد و سواسه چند داشت که مدار عقیدت بر جوابش بود شیخ حسین شمشیر ساز
رهنمونی کرد و در حضرت الهی روی نیاز آورد کام دل یافت و بیعت نمود بعد از ان صحبت یافت
داد کار و اشغال را تلقی کرد تا آنکه صاحب اجازت گردید و مردم را جانب حق داعی گشت خواجه را مقولات
هرگاه که یاد میکنم حضرت باکرامت را در می یابم و من هر شب بر دستنی خود می خوابم - یاران خواجه را عزیز
دارند و حضرت الهی را قدس سره العزیز التفات تمام بسوی خواجه بود اکنون خواجه را معمولیست
که در شب دوم ربیع الاول به عرس شریف چاء شیرین سبیل میکنند و خلقی انبوه از ان سیراب میگردند
برکت در عمرش باد

گوهر درج عقیدت اختر برج محبت سرمست بادهٔ ذوق سرامد اصحاب شوق مورد عنایات حضرت الٰهی جامع
رموز طریقت و آگاهی مقبول بارگاه صمد شاه عنایت احمد سلمه الله تعالے مولدش لونباوان ضلع
گونڈه از مضافات صوبهٔ اوده است عم بزرگوارش شیخ امام بخش در اکبرآباد پیشهٔ وکالت بعهده دیوانی
داشت و در سیوه کٹره مقیم بود بوجه قرب مسکن در بارگاه حضرت الٰهی قربت پیدا کرد و حاضر حضور می بود
روزی درخواه بیعت کرد چون شیخ معمر بود بلفظ مبارک گفت که شما صحبت فقرا برداشته اید و گرم و سرد
روزگار آزموده از ما چه دریده اید که میل به بیعت دارید شیخ گفت که آری لیکن اینچنین نفاست و استغنا
در طبیعت هیچ یکی ندیده ام از نیست که بیعت میکنم خدمت حضور قدس سره را این سخن ساده خوش آمد
دست به بیعت داد و تلقین فرمود یاد دارم که چون اجلش فرا رسید روز جمعه بود حسب عادت در مسجد
نماز آدینه گزارد و باز آمد چون نماز دیگر رسید بنماز پرداخت و در سجده جان بجان آفرین سپرد رضی الله عنه
راقم حروف دیده است صورت بزرگانه و وضع قدیمانه داشت در ظل عاطفت این بزرگ صوری و معنوی
شاه عنایت احمد سلمه الله تعالے تربیت می یافت و چون صغیر السن بود بتعلم علم ظاهری می پرداخت
و درین میان با عم بزرگوار خود آمد رفت خانقاه گرفت و منظور نظر حضرت باعظمت گردید و یکماه
بعد از بیعت عم خود مشرف به بیعت گشت حضرت مولائی را نظر خاص با او بود در ابتدای صحبت تعلیم
بکار او بردند در لونباوان خانه اش زیارت موی شریف است بنام آن موضع لونباوان درگاه
شهرت یافته حضرت الٰهی قدس سره العزیز در سفر شرقی چندی مهمان او بوده اند و زیارت موی شریف
فرموده برکات موفور ارزانی داشته اند و هم حضرت بابرکت اوشان را اجازت بیعت بخشیده اکنون
صاحب سجاده آن درگاه ذات حمیده صفات اوشان است و مردم آن دیار ببرکت انفاس او استفاده
کنند الله تعالے بعمر طبعی رساند و ترقی مراتب نصیب و نگارش کرده اند

سیّاح فیافی شوق شهرهٔ شهرستان ذوق جاذب قلوب خاص و عام طالب مرضات انام واقف منازل
سوز و ساز حافظ محمد جان زنگار ساز سلمه الله تعالے در عنفوان شباب مشرب رندانه داشت چون
طالعش یار بود برهنمونی خال بزرگوارش شیخ محمد جعفر شرف بیعت مولائی قدس الله سره العزیز یافت
و در یک سالی بقول خویش حفظ قرآن نموده تشریف حفاظ بر قامت خود یافت در اوایل شوق
میلادخوانی در دماغش پیچیده یاران طریق در خانقاه شریف مشغول ذکر بودندے و حافظ ما در
اکثر اوقات بلاد شرقی و غربی سیما بماه ربیع الاول سفر کردے که الی الآن معمول و معتاد است بسکه
حنجرهٔ مناسب و الحان خوش از واهب بے منت عطا شده و طرز خواندن میلاد شریف دلکش افتاده

چنانکه گویند از مولانا غلام امام شهید یادگرفته خلقی در مجلس‌ها هجوم آوردندی و دلها اسیر ادای او گشتی چون حافظ خوش الحان وخواننده میلاد حبیب رحمن بود صلی الله علیه وآله وسلم سمعا نزاول از دست رفتی لاجرم مردم هر شهر و دیار رجوع آوردند و دست به بیعت دادند حضرت اللهی قدس سره العزیز متنکره بودند عاقبة الامر چون مدتے برین برامد یاران شفاعت برخاستند حضور پرنور نیز اجازت بیعت ارزانی داشتند دیگباره مجلس میلاد شریف را حکم ترتیب دادند بوجود باجود خود زینت افزودند از حافظ ما روایت ست که بست سال ست مرا اجازت بیعت ست و نیز ار در هزار مردم بحلقه بیعت درآمدند و نیز مرویست که یکبار اجازت رفتن گوالیار شد وقتیکه بست و هفت روز در انمقام برمن گذشت مرا کیفیتے پیدا شد که دران حالت بدان غایت خندیدم و گریستم که در مدت العمر هیچگاه خنده و گریه نکردم و تاثیر متعدی بود هر که خندان دید خندان شد و هر که گریان دید بگریه درامد. انتهی. پنج سال ست که حضرت اللهی و مولائی قدس الله سره العزیز متوجه عالم معنی شدند امسال حافظ موصوف را

شریک عرس شریف دیدم و بدیدار خجسته اش مسرت اندوختم برکت در عمرش باد

صاحب ایمان و یقین متشبث دین متین معتقد خاص و مقبول حضرت اللهی جرعه کش جام وحدت و آگاهی محو رضاے حضور مرشد و ہادے احمد علے خان بہادر اکبرآبادے ادخله الله بحبوحة جنانه در بنا و یکدش بود بیرون شهر مسکن داشت که نا مرد بباغ فرزانه بود بعد ازانکه بشرف اسلام و بیعت حضور قدس الله سره مشرف شد هر چند اهل ملت قدیم بخودش خواندند و طماع بلیغ درکارش کردند از جادهٔ مستقیم خود برنگشت و بر مال و دولت دنیاوی پشت پاے خود زد روزانه شامگاه حاضر خانقاه بودی و با همه شهریان رخصت یافته بخانه سعادت نمودی باآنکه چند میل در میان بعد مسافت بود حضرت اللهی قدس سره العزیز را وقت خوش می بود خطاب به احمد علیخان بهادر فرمودندی و این مخاطبت با تبسم شیرین بالغایت نیکو و مستحسن نمودی حضرت مولائی گاه گاه بیت الحزن آن ستوده منش را بقدم همایون افتخار می بخشیدند و در انمقام بعضی از مسیحیان بزیارت می آمدند و از هر دری سخن میراندند مردی مرتاض قناعت کیش و فاستعار بود و معاکیفیت بارها در سماع حظ بر داشتے و وجد صحیح اما درسیافتی عزیز یاران بود و خوشخوی مهربان و درسال سنه ۱۲۴۲ هجری

رحلت نمود رضی الله تعالی عنه

واثق الاعتقاد و المحبته مرزا وزیر بیگ علاقه بند اکبرآبادی سلمه الله تعالی در ریعان شباب آواز خوشی داشت بعضے از هولی و ٹھمری خوب میخواند حضرت اللهی را بدان رغبت بود و ذوق نیکو نصیب اوست

من بغیر از کیفیت مسرت دیگران و کمتر دیدیم همواره با یاران مشغول ذکر مانده خدمت بندگان حضور قدس الله سره نصب العین او فی الحال مقبول بارگاه حضرت الٰهی قدس الله سره است مرا بسیار او وقت خوش می‌شود برکت در عمر و قبولیتش روز افزون باد

محبت متانت پیوند شیخ غلام محی الدین علاقه‌بند اکبرآبادی مرید نیکو سیرت صاحب ذوق بود خدمت پخت چای و طعام خانقاه شریف تعلق با او داشت تمیز و سلیقه در کار او نمودار بود حضرت الٰهی قدس سره العزیز را نظر التفات بر وزگارش بود پیوسته حاضر خدمت و شریک کار و بار خانقاه ماند سالی چند شد که او ازین عالم فانی درگذشت غفر الله له۔

دستار بند خواجه بگی شیخ محمد جعفر علاقه‌بند اکبرآبادی مرید حضرت باعظمت بود مردی باوضع مردم آمیز گاه بودی که حضرت الٰهی قدس سره العزیز با او طیبت فرمودندی او در هر جلسه خود را شریک میداشت لاجرم یاران طریق را نیز با او سرخوش بود وقتی یاران خانقاه گفتندش شیخ محمد جعفر ما دیگلان چای پکن مگر خدا تعالی فرزندت نصیب کند و با او شرط کردند که بحضور پرنور اطلاع نکنند آن با قبول کرد در خانقاه بحویلی زیرین این تقریب قرار یافت جمله سامان مهیا کرد و چای برسم معهود پخته شد بعضی از یاران این ماجرا بعرض حضور پرنور رسانیده در آن شب قبل از معمول رخصت خواستند پذیرائی یافت جمله یاران بحویلی جمع آمدند دور چای جاری شد راقم این حروف شریک این صحبت بود چون از چای نوشیدن فراغ یافتند همگنان دست بدعا برداشتند که فرزند نصیب محمد جعفر شود لطف آن صحبت نتوانم که بر گذارم پس از همدیگر رخصت شدند و خانه‌ها رفتند روز دیگر بوقت معهود یاران حاضر خدمت شدند حضرت الٰهی و مولائی قدس الله سره بشیخ محمد جعفر غفر له فرمودند که شب در حویلی خانقاه چه تقریب بود حالتی که بر شیخ محمد جعفر رفت در بیان راست نیاید یاران مجلس اگرچه ساکت بودند اما نفس در سینه‌شان نمی‌گنجید شیخ قصهٔ خود باز گفت و معذرتها خواست حضور پرنور تبسم فرمودند حق تعالی آن عزیز را بیامرزد

پاک اعتقاد نیک نهاد سید وزیر علی ساکن اکبرآباد سلمه الله تعالی از نبی حضرت بابرکت را در خواب دید و با ڈاکٹر امام الدین که مرید صاحب عقیدت وارادت است شرف حضوری یافت و بسفارش مولوی یعقوب خان داخل سلسله گردید و ملازم خدمت ماند چون حضرت باعظمت را مرض الموت دریافت پیش طبیب مراودت می‌نمود بعد از آن شریک غسل و تدفین شده سعادت دارین یافت۔

خلف دودمان سیادت سرآمد اهل رشادت صاحب دانش و تمیز عقیدت سرشار محبت خیز مقبول

بارگاه یزدان سید اکبر زمان اکبرآبادی سلمه الله تعالی در زمان غدر بعلت بغاوت در جزیره اندمان
مدتی دراز گذرانیدا ازان بعد که میعاد معین سپری شد بوطن مالوف باز گشت و بخدمت حضرت اللّٰهی
قدس سره العزیز در پیوست چندی صحبت یافت و مورد الطاف و منظور نظر گردید ازانجا که کار و بار
تجارت در ممالک شرقیه بحالت جلا وطنی پیدا کرده بود اکثرے از اوقات همانجا میگذراند و بعد از چندے
بر نیای صاحب رشد و صلاح دلداده صواب و فلاح موتمن ارادت ولی سید عبد العلی اکبرآبادی سلمه الله تعالی
از ایام خوردی با پدر خو گرفته حضوری شد بعد از رحلتش بحلقه ارادت در امد و حاضر باش سو زانه گردید
در اکثری از اسفار برکاب سعادت مانده آواز خوش و حنجره موزون دارد بنا برآن غزلهائے نیکو چه در سفر و چه در حضر
بحضور پر نور میخواند درجه قبولیت بحضرت باعظمت داشت و همواره بخدمت کمر بسته می بود در آن سال
که حضرت اللّٰهی و مولائی قدس سره العزیز توجه بسفر شرقی فرمودند این عزیز نیز همراه بود و بمقام هر دوئے که
بندگان عالی مقام مسکن این مسکین را شرف افتخار بخشیدند غزلهای روان آسامی گفت و حاضران را
حظ عظیم و مید ادبی تکلف دران وقت مجالس زمان گذشته بیاد می آمد باوصف قلت استعداد کلام
موزون هم می آرد و با جامع این اوراق مانوس بر قدر که از گفته من یافت در بیاضی با خود دارد و در
دادنش منت میکند و دیگر غزلی که این بیت در ایام سفر شرقی بحضور پر نور فرستادم خیلی محظوظ و
منتج شد ؎ الا عبد العلی یار طریقم ✣ بگو بارے که دیگر خواهی آمد ✣ خدا ایش خوش دارد پیش حضرت
اللّٰهی قدس سره العزیز خود را نگاه میداشت بعد ازانکه حضرت باعظمت در نهانخانه قرب وصال
آسودند باطنش سمت ظهور یافت و اکنون در مجلس سماع کیفیتش متجاوز است با جامع این اوراق
در جمیع احوال یاران از زبان سیدی میر تراب علی سلمه الله هم آهنگ شد و از میر ظهور بسی از قطعات و
تواریخ خاتمه این کتاب مستطاب فرستاد خدا ایش در عمر و سعادت ترقی بخشد

خاکپای یاران طریقت پس مانده کاروان دولت خدمت گذار جواهر غیبی ابو الحسن بن محمد حسن فرید آبادی
غفر الله ذنوبه و ستر الله عیوبه در حضرت دهلی از علوم رسمی پرداخته مینجک پاک اکبرآباد افتادم و سبد این
جنبش مشیت ازلی بود که بصورت تعلق بمدرسه سرکار انگریزی برفراز کرده و بشرف ارادت و بیعت ظل الهی
حضرت باعظمت اللّٰهی قدس الله سره العزیز در پیوست الحمد لله علی ذلک روزان بفکر کسب معاش میبردم
و شبان در خدمت پیر دستگیر خود میگذرانم مدت ده سال بیش بهمین نسق گذشت بعد ازان در ضلع
ملک وده بسر برده اکنون بوظیفه پنشن و تعلق به نولکشور پریس انفاس باقی مانده را می شمرم می توانم گفت
که مرا با پیلوان طریق جز این نسبتی نیست که در سلک این طائفه علیا منسلک هستم حضرت باعظمت اللّٰهی

قدس سره العزیز در نظاره مجالی و عیان یک آیت الهی بودند کامل و مکمل و رهنمای حق و استاد طریقت
و ازینست که تربیت یافتگان این بارگاه عالم‌پناه صاحب احوال و مقامات بوده و بمرتبه هدایت و ارشاد
رسیده اند و شهادت این معنی از سوانح و آثار این تذکره پیداست اما هر یکی را نصیبی و قسمتی ازلی ست که دیگری را
بآن شرکت نیست و منهم از یاران گذشته که بسی ازین طائفه سفر عالم معنی نموده در خلوتخانه بقا آرمیده اند
چه قدر معاملات و اسرار ناگفته با خود برده اند و آنچه از قلیل افراد موجود اند دم از آن کشیده اند
و فی الواقع لب باظهار آن کشودن کشف عورات نمودن ست و ازینست که درین تذکره راقم
از آن مهر سکوت بر دهان مانده اما ازین واقعه توان تصور کرد که آنچه از احوال و معاملات درینجا
مذکور شده ورای آن بر منصه شهود نیامده باشد حاشا و کلا یکی از یاران طریق که همدم و همسر بوده
گوید که در آنوقت که در ظل همایون پرورش می یافتم و بمشغولیها سر فرو برده حالتی داشتم که قبل ازانکه یکی
از در و در اندیشه اش بخاطرم می گذشت و با آنکه ریاضتی مزید نبود شبی در خواب بودم که این بیت
از مثنوی مولانا روم بر زبانم جاری شد ذوق مرا در گرفت گریه در من افتاد و اشک از دیده بجوش
میرفت تا آنکه چشم من باز شد و اثر آن هنوز در دل باقی ست ؎ غرق عشقی ام که غرق ست اندرین
عشقهای اولین و آخرین ✦ دیگر یک روز هم بمکان شیخ بنده علی مختار که از یاران ممتاز بود جلسه
سماع در دادند و یاران طریق گرد آمده گوینده این غزل بگفت ؎ لا کے اس بت کو التجا کرکے
کفر توڑا خدا خدا کرکے ✦ ذوق غلبه کرد و در حالت وجد این بیت وارد شد ؎ نرگس مست دیکھتی
رہی ✦ جب چمن میں چلے حیا کرکے ✦ خواننده آن بیت بر داشت و حظ وافر و داد ✦ دیگر بیست و هفتم
ماه ربیع الاول ۱۳۰۹ هجری بخواب بودم این بیت وارد گشت و بر زبان جاری گردید ؎ در ازل عکس می
تلمو رها و بهر دو نگاشت ✦ سجده ما بر زمین و سجده او بر عرش داشت ✦ و ذوق تمام مرا در یافته بود
که چشم باز شد و این بیت بیاد ماند و وقتی در خواب این مصراع بر زبان رفت ذوقها انداخت
میراندم تا آنکه بیدار شدم و اشک همچنان از چشم جاری بود ع دلا مدانکی نماند یک دل ✦ دیگر شبی
بخواب بودم بیرون شهر که جامی سپید از بالا فرود آمد معلق و آن پر از شیر سرشیرین و خوشبو بود
آن را نوشیدیم اندکی از آن باقی بود که یکی از برادران خود حوالت نمودم هرگز آن ذائقه را فراموش
نکنم ✦ دیگر یکبار خود را بحرم محترم مکه معظمه یافتم بصورت سجدی و در صحن آن مسجد نماز گزاردم و
بحالت سجود آن ذوق پیدا شد و گریه تمام استیلا یافت و بار دیگر که در خواب حاضر حرم کعبه مقدسه شدم
هر طرف میرفتم و نظاره میکردم چون بر لب زمزم آمدم چیزی دیدم که هیچ کار دشنیده بودم مرا یک

حضرت حاجی غفراللہ لہ موانست بود این قصہ بر خواندم او تصدیق کرد کہ ہمچنانست - دیگر یک شبی بر جہاز
سوار بمکہ معظمہ رسیدیم و از جہاز فرود آمدم چند قطعات مکتوب از طرف مادر و دیگر عزیزان آنجا یافتم و
خواندم از آنجملہ آنچہ بیاد ماند بحضور پر نور نوشتہ روان کردم تعبیرش کہ از قلم ہمایون آمدہ اینست —
بسم اللہ الرحمن الرحیم دولت دارین غلامی کناد خیریت نامہ رسید مشعر بر واردات عظیم بس بفضل و احسان
حضرت خداوندی یاد کردم و در آن حال آنچہ بر من گذشت گذشت زبان و قلم در بیان آن [illegible]
آنچہ بخاطر فقیر رسید مختصر میگویم کہ خواب شما در روز جمعہ بعد زوال واردات است بس عظیم و این
واردات در صورت خواب در خلا ہر ہم منزلتے عالی دارد چہ ظاہر است کہ اینچنین سعادت عظمی و عطیہ کبری
نصیب ہر کس نیست الا ماشاء اللہ تعالے و درین اخبار غیبی و اسرار لاریبی ست شما ہم درین فکر کنید
و من ہم مختصر میگویم کہ مراد از کعبہ دل باشد و رسیدن بآن مراد از قرب حق تعالی و نشستن در آن مراد
از مرتبہ تمکین و مراد از پیش شدن صحائف از ارباب وطن انکشاف حقائق و مراد از وطن وطن اصلی یعنی
حقیقۃ الحقائق و مراد ازین قول کہ از مفارقت شما ہیچ ملالی نیست بلکہ نہایت خوش ہستم کہ شما سفر کعبہ
کردید مبارکباد آنست یعنی مفارقت شما از مادر کہ اصل ست چند روزہ بود اکنون کہ بکعبہ یعنی بمقام دل
رسیدید مبارکباد غرضکہ این مبارکباد و فقرات تہنیت از مادر کہ اصلست بشارتے ست از حق تعالے
کہ اصل ہمہ کائنات ست و ظاہر این وعدہ ایست واثق و بشارتے ست باصل خود رسیدن [illegible] تعالے
راست آید انتہی دیگر شبی از شبہائے عشرہ محرم محترم در خواب این لفظ بر زبانم جاری شد کہ مجھے نفرت ہے
اور بہت نفرت ہے فلانے صحابہ یعنی معاویہ سے حیرتم زد کہ این نہ لفظ من ست و نہ گاہی لب آشنائے
اینچنین حرف گشتہ کہ ناگاہ بر دلم رسیدند کہ جناب امیر المومنین حضرت علی مرتضی بودند کرم اللہ وجہہ
قائل این قول بودند چون بیدار شدم ازین معاملہ جز این نہ بر داشتم کہ امیر معاویہ از صحابہ بودند و حضرت
شاہ ولایت امیر المومنین علی مرتضی کرم اللہ وجہہ را نفرت کلی بودہ است - دیگر یک شبی بخواب دیدم
کہ بحر بیت زخار ناپیدا کنار و در قعر آن دریا یافتم کہ من و چند یاران دیگر بجماعت مشغول نماز ہستیم و
حضور پر نور حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز امام آن جماعت ہستند - و شبی از شبہا در عالم رویا خود را
در یک باغی یافتم کہ بغایت سرسبز و شاداب بود و من در میان آن باغ خرامان میرفتم و خود بودم آنچہ بودم
انتہی آمدم بر اینکہ از یاران من ببرکت تعلیم و تربیت حضرت باعظمت الٰہی قدس اللہ سرہ العزیز ہر یکی صاحب وقت
و صاحب دولت بودہ اند و اینچنین نہ از عصبیت و عقیدت باشد بلکہ در واقع و حقیقت بودہ است - شبی در
خدمت حضرت الٰہی قدس اللہ سرہ با جماعہ یاران حاضر بودم حقائق و معارف بر زبان مبارک میرفتند

بیان

ناگہان نعرۂ بیخود از من برآمد چنانکہ تا بجائے رسید کہ برادر بزرگ شیخ منصب علی رحمۃ اللہ علیہ بالاے
کمرۂ خود بودند چون مجلس برخاست بعضے خانہا رفتند و من و دیگر بعضے با شیخ محتشم صحبت کردم یکی از ہمیاران
گفت کہ درین صحبت خاص نعرہ بلندانہ کہ سرزد فرمودند کہ از منصب علی ثانی این قول مرا موجب افتخار
است و مباہات شیخ منصب علی معظم یاران و سرحلقہ حاضران بودہ اند شبی از خدمت حضرت اللٰہی
قدس سرہ العزیز رخصت یافتہ روان شدیم مولانا بدر الحسن رحمۃ اللہ علیہ فرمودند کہ بیائید تا شیخ منصب علی
را ببینیم شب زیاد رفتہ بود و مرا بدایت در حاضری بود از زبانم بے اختیار برآمد کہ آیا شیخ منصب علی مرشد
ہستند مولانا فرمودند کہ بلے شیخ منصب علی مرشد خورد ہستند من از گفتہ خود پشیمان شدم و با مولانا
شریک صحبت گردیدیم سرگروہی یاران او را مسلم بود با ہمہ رفق و مدارا ورزیدندے و شریک رنج و راحت
گردیدندے ضلع غازیپور یا اطراف و حوالی آن پر آوازہ از صیت کمال اوست و مردم بشمار از مائدہ فیضش
بہرہ یاب گشتہ اللہ تعالیٰ در حظیرۃ القدس قربش جای دہاد۔ بندگان حضور پر نور اللٰہی را قدس سرہ العزیز
آنچہ از التفات مبذول این شکستہ بود نیارم کہ دم از بیانش زنم با کم استعدادی و بے ریاضتی نظر لطف
برمن بود کہ ادای شکرش را زبان ندارم حیف کہ آن صورت از نظر نہان شد و آن صحبت و معاشرت
از دست رفت آہ ازان صحبت گذشتہ و یاران رفتہ کہ یکے بعد دیگرے ہمچو دانہاے مروارید کہ رشتہ
نظامش از ہم گسستہ باشد از ہمہ گر جدا شدند و آن کاروان با کاروان سالار ازین آشوبگاہ کوس
رحلت زدہ بمنزل مقصود و مقام راحت بیاسودند چون آنہمہ یاران ہمدم و ہم قدم حضرت باعظمت اللٰہی
بودند قدس اللہ اسرارہم ظن من آنست کہ دران عالم بر مثل این عالم صحبت ہم داشتہ محظوظ بودہ باشند
و بمناسبت روحانی وصول یکے با دیگرے میسر آمدہ شبی بعد از وصال حضرت اللٰہی و مولائے
قدس اللہ سرہ العزیز در عالم رویا دیدم کہ سر آستانہ ہست کہ مردم انبوہ حوالی آن گرد آمدہ اما احدے را
دران بار نیست من ہمچنان با اندرون رفتم حضور پر نور و حضرات مخدرہ را در صحن خانہ جلوہ افروز یافتم
ہمین کہ فرا رفتم حضرت باعظمت قدس اللہ سرہ العزیز مرا بسینہ خود آمیختند شفقتی تمام کہ پدر را با پسر باشد
چون از ان معانقہ جدا شدم حضرات مخدرہ سلمہا اللہ تعالےٰ در کنارم گرفتند با مہری و الفتی کہ مادر را
با فرزند بود چشمم باز شد و قلق آن ہنوز در دل دارم در خبرست کہ کما تعیشون تموتون و کما تموتون
تبعثون صاحب ترجمہ عوارف در فصل دہم آداب تقیدات نفس آوردہ کہ وقتی امیر المومنین علی
رضی اللہ عنہ امیر المومنین عمر را رضی اللہ عنہ گفت ان اردت ان تلقی صاحبک فرقع
قمیصک وقصر الامل وکل دون الشبع و در مشکوٰۃ المصابیح باب مناقب حضرت ابی بکر و عمر

رضی اللہ عنہما از صحیحین آوردہ و عن ابن عباس قال انی لواقف فی یوم فدعوا اللہ لعمر
وقد وضع علی سریرہ اذا رجل من خلفی قد وضع مرفقہ علی منکبی یقول یرحمک اللہ
انی لارجو ان یجعلک اللہ مع صاحبیک لانی کثیرا ما کنت اسمع رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم یقول کنت وابوبکر وعمر وفعلت وابوبکر وعمر وانطلقت
وابوبکر وعمر ودخلت وابوبکر وعمر وخرجت وابوبکر وعمر فالتفت فاذا علی
ابن ابی طالب متفق علیہ - اکنون تنی چند از یاران قدیم باقی ہستند کہ دیدار ایشان بس
غنیمت ست و یادگار آن صحبت عزیز اند خدای شان سلامت دارد و از لطف الٰہی کریم نامتناہی
حق عز وجل امیدوارم کہ بعد رہائی ازین تعین شریک صحبت دران عالم شوم و مرا در حلقہ یاران
من جا دہند و دیدہ نادیدہ را از جمال باکمال حضرت اللہی قدس اللہ سرہ العزیز منور گردانند -
قال عز وجل وتعالے انا عند ظن عبدی بی فلیظن بی ما یشاء - ایں معنی بے
غائلہ ریب ست کہ حضرت باعظمت اللہی مولائی رضی اللہ عنہ وعنا باین غلام التفات خاص بود
ولطفہا فرمودندی و مراعات نمودندے یاد دارم کہ شبی از شبہا ساعت دہ حسب معمول بایاران
از خدمت مرخص شدم وقتیکہ از بالا فرود آمدم خادم خاص از بالا آوازم داد باز گشتم و مشرف
بحضوری شدم و بادب نشستم فرمودند کہ بنگرید این بیت را کہ گویندہ چہ نیکو گفتہ است و آن این بود
ع ماندہ ام از یار دور و زندہ ام + زین گنہ تا زندہ ام شرمندہ ام + آہ آن بیت را اکنون مصداق
بودہ ام حیف کہ ہیچ یکی را از یاران توفیق جمع ملفوظات و مکتوبات و منامات نصیب نشد
ورنہ امروز یک دفترے از ہدایت و ارشاد پیش ما می بود فرامینے چند کہ بخود دارم مضمون آن نقل کنم
بسم اللہ الرحمن الرحیم دولت ابدی و سعادت سرمدی نصیب باد نامہ خیریت مشحون پیرایۂ مسرت
گردانید الحمد للہ علی ذلک در تعبیر مختصر می گوییم - از آبی کہ در راہ بود بر سفینہ نشستم مع الخیر بکنار
یعنے در کشتی بساحل رسیدم و از گرداب بلا نجات یافتم و از تفرقہ بواسطہ سفینہ یعنی مرشد بمرتبہ
جمع رسیدم و جمع مشاہدہ حق ست بی خلق و باز از انسو باین طرف آمدم یعنی بمقام جمع الجمع رسیدم
و جمع الجمع شہود خلق ست قائم بحق و این بقا باللہ ست این مقام را فرق بعد الجمع و فرق ثانی
و صحو بعد المحو گویند ازین اعلیٰ تر مقام کامل را نیست و شراب خوردم یعنی بمقام جمع رسیدم
و از قیامگاہ طلبا برای رفتن بمسکن مالوف خود شدہ ام یعنی از برکات صحبت پیر طریقت مستعد
تجلی حق شدہ ام و آنوقت دل را فارغ از غم و مملو شادمانی یافتم یعنے از عنایت و ہدایت پیر طریقت

از غم هستی موهومه فارغ شدم و مملو شادمانی یافتم یعنی کامیاب شدم و هنگام رخصت نماز در مسجد گذاردم
یعنی از دنیا ایمان بسلامت بردم و مشاهده حق درین عالم نمودم و بزرگی دستار بر سرم نهاد یعنی پیر طریقت
اجازت هدایت خلق الی الحق عطا فرمود و عزیز دیگر تبرکاً تسبیح بدستار گذاشت یعنی اجازت هدایت
بحضرت خداوندی مقبول شد و فرمان سبحان الله گفتن رسید یعنی شکر این نعمت بحضرت خداوندی
بجا آر و مستغرق شو یعنی رجوع به تنزیه کن و خلق را هدایت بسوی حق نما اینست مجمل پاکباز شیراز
قدس سره میفرمایند ؎ ای خوش آندم که خراب از می گلگون باشی + بے زر و گنج بصد حشمت
قارون باشی + و این سرمست خمخانهٔ الست چنین می سراید ؎ ای خوش آندم که دمے بیخود و با حق
باشی + بے همه شو که خلاص از غم مطلق باشی + شکر و منت ساقی ازل آنچه که در صحبت ما نصیب باطن
شما شده برای هدایت خلق کافی ست بزرگے را از درگاه خداوندی فرمان رسید که خلق را بسوی
حق هدایت کن عرض کرد که من خود را لائق هدایت نمی دانم حکم شد که هدایت از تو و عنایت از ما
ازینجاست که حضرت خواجه بهاء الدین نقشبند قدس سره حضرت خواجه یعقوب چرخی را پیش از کمال
اجازت هدایت دادند- انسان تمام روز گرفتار نفس خود می ماند اگر دو ساعت برای خداوند خود دهد چه
نقصان بلکه این سعادتی ست عظمیٰ و عطیه ایست کبریٰ **و ذلک فضل الله یوتیه من یشاء**
والله ذو الفضل العظیم یاد دارید که شما را اجازت هدایت داده ام و اکنون از غیب حکم
تعمیل آن رسید پس در تعمیل آن حتی الامکان قصوری نرود و مشغولی فتوری وما علینا الا البلاغ والسلام
بسم الله الرحمن الرحیم نخل مراد تا یوم التناد سرسبز باد- خیریت نامه رسیده خیلی مسرور گردانید خواب پریشان
خبر میدهد از ترقی دارین شما ؎ دولت فقر خدایا بمن ارزانی دار + کین کرامت سبب حشمت و
تمکین من ست + اطلاع حال ظاهر و باطن خود ناگزیر دانند و حال ما اینست که علاوه مصائب دیگر
گاه بیمار می شویم و گاه شفا می یابیم بهر حال شکر گزاریم ؎ مرا گدای تو بودن ز سلطنت خوشتر +
که ذل جور و جفای تو عز و جاه من ست + مگر به تیغ اجل خیمه برکنم ورنه + رمیدن از در دولت
نه رسم و راه من ست + از ان زمان که بران آستان نهادم روی + فراز مسند خورشید تکیه گاه من ست +
نه از حیرانی خود شکایت ست و نه از پریشانی یاران حکایت ؎

اسباب حاجتیم و زبان سؤال نیست	در حضرت کریم تمنا چه حاجت ست
جام جهان نماست ضمیر منیر دوست	اظهار احتیاج خود اینجا چه حاجت ست

از جمیع محبان سلام باشوق تمام خوانند

بسم الله الرحمن الرحیم عافیت و جمعیت قرین حال فرخنده مآل باد - خیریت نامه رسید خیلی مسرور گردانید
الحمد لله علی ذلک - خواب عزیز دار داتی ست که خبر میدهد از ترقی دارین ؎ دیدیم بخواب خوش که
بدست قدح باده بود + تعبیر رفت کار بدولت حواله بود + باید که از ذکر غافل نباشند که این دولتی ست ابدی
و منزلتی ست سرمدی و الله المستعان بشرط فرصت از حقائق بلند و معارف ارجمند خبر میدهم ازین رهگذر
خاطر جمع دارید که فقیر را از عالم خداوندی از سر وجود و عدم کماهی خبر داده اند و این تصدق حضرت
سید عالم صلی الله تعالی علیه و آله و اصحابه وسلم است ؎

ما از ازل بخانهٔ خمار آمدیم
دُردی کشان میکدهٔ یار آمدیم
در خلوت عدم همه مستی جام دوست
کردیم نوش و مست به بازار آمدیم

خردان را سلام و دعا میرسانند خصوصاً سید تراب علی بعد شوق سلام و نیاز عرض میکنند.

بسم الله الرحمن الرحیم عنایت ازلی و هدایت لم یزلی مبدل حال فرخنده مآل باد و دوام آگاهی
بر آن مستزاد - ورود نامه خیریت آمود باعث مزید نشاط و انبساط گردید الحمد لله علی ذلک خوابها
که درین روزها دیده نهایت خوب و مناسب حال مشغولی شماست و نزد فقیر این کمال عنایت و بداهت
که از عالم خداوندی باشما ارزانی داشتند بیانش بسبب ضیق فرصت در معرض التوا است مگر حرفی چند
حوالهٔ قلم ؎

ساقی بیار باده که ماه صیام رفت
در ده قدح که موسم ناموس و نام رفت
وقتی عزیز رفت بیا تا قضا کنیم
عمری که بی حضور صراحی و جام رفت
[illegible]
در عرصهٔ خیال که آمد کدام رفت

مراد از دیدن [illegible] حصول سعادت و شرافت دارین دیدن مرد کامل است
و در دیدن [illegible] بصورت کعبه و آینده بشادت
از وصول بحق ؎

[illegible] عید آمد و ولها [illegible]
می میخانه بجوش آمد و می باید خواست
نوبت زهد [illegible] گرانجان بگذشت
وقت شادی و طرب کردن رندان برخاست

از جمیع عیان سلام شوق خوانند خصوصاً از سید تراب علی

بسم الله الرحمن الرحیم [illegible] سلمه الله تعالی بعد دعای عافیت دارین واضح باد که خیریت نامه
[illegible] تشفی نوشته ام زیاده ازین چه نویسم لیکن چهار و پنج روز شد

که وقت سحر در فکر آئینین امور متوجه حضرت خداوندی شدم خود را بر کنار دریای عظیم استاده یافتم و آن وقت
گریه بر من مستولی ست و هر دو دست را بسوی آسمان کشاده ام و در خواست شفاعت میکنم بحضرت شفیع الاولین
والآخرین صلی الله علیه و آله و اصحابه وسلم که از آسمان دو دست پیدا شد و هر دو دست مرا گرفت من ستمها را
ندیدم لیکن دانستم که این خداوند من ست که دستگیر من شده است چون ازین واردات افاقه شد
حالی بر من طاری شد که خارج از بیان ست و هر وقت که این عنایت و تفضل خداوندم یاد می آید
حال دگر پیدا می شود اظهارش موقوف بر وقت ست اینقدر بس ست که ازینجا حال ما و استکمال ما
قیاس باید کرد والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم [illegible] نصیب باد - شنفته مباد که حضرت مولوی
معنوی و حضرت [illegible] و حضرت [illegible] و حضرت شیخ فرید الدین عطار و حضرت نظامی و
حضرت سعدی و حضرت حافظ شیراز و حضرت امیر خسرو دهلوی و حضرت شیخ حسن اعلامی سنجری
و حضرت شیخ فخر الدین عراقی و صاحب گلشن راز و دیگران که در طریقت در بیان حقائق و معارف
شانی عظیم و مرتبه عالی داشته اند و هر یکی [illegible] دولت [illegible] عصر بوده کلام ایشان در حسن و جمال
و خوبی و کمال بمرتبه رسیده است که بیانش [illegible] و معنی آن بحر ازل کمال [illegible] ست
که ظاهر آن بعلم آراسته باشد و باطن [illegible] معرفت [illegible] پیراسته لیکن طرز بیان هر یکی علاحده است اگرچه
در بعضے موافق یکدیگر مگر انداز [illegible] حافظ شیراز [illegible] الفاظ و معانی رنگ دیگر دارد لهذا حضرت ایشان را
لسان الغیب میگویند [illegible] شما چند اشعار [illegible] حضرت شیراز نقلم آورده
و میخواهم که کلام شما را اول [illegible] دیگر [illegible] اکنون بملاحظه اشعار
شما معلوم شد که بعض اشعار شما مثل حضرت حافظ [illegible] ان شاء الله تعالی بعد چندی
در هر شعر شما و حضرت ایشان امتیاز نخواهد ماند و امر اختیار [illegible] نخواهد شد عرصه
یک ماه یا زیاده از آن گذشته که [illegible] استاده [illegible] راست خود را [illegible]
راست من [illegible] مالیده و آن [illegible] ست مثل [illegible] بکمال حسن و خوبی [illegible]
افاقه بخاطرم رسید که طریقه [illegible] مقام [illegible] ست و آن [illegible] مقامات ست و طرفه
مقام قلب و این مرتبه تلوین [illegible] قلب ست [illegible] شعر تعبیر نمودم حاصل اینکه باطن شما از
مرتبه تقلب و تلوین گذشته و مناسبته [illegible] من پیدا کرده فیض [illegible] زیاده ازین فکر نکردم
شما نیز فکر کنید و از آن اطلاع دهید والسلام

بسم اللہ الرحمن الرحیم خلاصہ سعیدان رشادت آئین و زبدہ رشیدان سعادت قرین سلمہ اللہ تعالیٰ
بود و دنامہ خیریت آمود خیلے مسرت بر داشتم حکایت اشتیاق القاء مسرت اشمار از تحریر افزون است
و شکایت فراق از تقریر بیرون کہ دل اگر کام دو از سر طوبیٰ گردد کی بجز جلوہ قدتو تسلے گردد +
اکنون بدریافت نعمت روزہا شمردن ور دمن ست ہر چند کہ کشایش ہر عقدہ موقوف بر وقت ست
و ظہور ہر وقتی بارادہ جناب الٰہی لیکن تمنا ر دلی مقتضے آنست کہ گوہر مراد از گنجینہ حضرت خداوندے
زود تر بکنار انتظار آید۔ ہنگامے را یاد میکنم کہ باب معانی بر ما وشما مفتوح بود و مضامین تازہ
در آئینہ ظہور جلوہ می نمود لیکن فلک را پسند نیامد آنرا بگردش داد و کار بر ہم افتاد انشاء اللہ المستعان
و علیہ الاعتماد و التکلان کہ من و ساقی بہم سازیم و بنیادش براندازیم + خط شیخ منصب علی
و شیخ عنایت احمد نیز آمدہ بود ہر دو صاحبان را از من دعا نویسند و قبل از دو سہ روز
روانگی خود ہم خبر دہند و السلام

عبارت بقلم خاص حضرت اللّٰہی دو مولائی قدس سرہ ظاہری غزلے کہ بعد ملاحظہ واپس آمد۔
چون عرض کردم کہ غوث اعظم مددے یا شہ جیلان مددے + شاہ شاہان مددی مرشد پاکان
مددے + بخاطرم رسید کہ بالفاظ دیگر عرض کنم از قبول آن سرفراز فرمودند۔ و امتیاز بخشیدند کورنش
و تسلیم بتقدیم رسانیدم و عرض کردم کہ ہر چہ کہ سلطان بپسند د ہنر ست + کہ غرض زدنیا و
عقبیٰ قبول حضرت تست + زر و غیر چہ باکست گر پسند توام + مگر آفرین بر خوبی استعداد و حسن نیت
شما کہ کشف این سر غیبی بر شما ارزانی داشتند کہ زبان شما باین الفاظ مترجم شد کہ این مطلع نہایت
حسین ست و دل مرا بس عزیز کہ فیض روح القدس ار باز مدد فرماید + دیگران ہم بکنند انچہ
مسیحا میکرد۔ بے غائلہ ریب عنایت مرشدان عظام مبدل حال شماست و این سخن از شائبہ
کذب و مداہنت پاک۔ ہر دو خواب شما بر ترقے و ارین دلالت دارند خاطر جمع باید۔
پیر مغان بگوش دلم الخ و شعر دیگر کہ رائی صواب نیست کہ از می خدر کنم + بس معنی بلند دارند
مرا از خود می برند این ہر دو شعر از وار دات من ست از زبان خود دیدہ انم یا از زبان پاکباز شیراز
و زبان شما نیز زبان ہنست نوشتہ بفرستند۔

حضرت با عظمت اللّٰہی را قدس سرہ العزیز رغبت تام جانب کلام منظوم من بود و قدر از حد بیش
میفرمودند چنانکہ در ان باب نقل مکتوب ایراد می باید۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم سعید و ابرار منش
ازلی سلمہ اللہ تعالیٰ خیریت نامہ رسیدہ خیلے مسرور گردانید اکثر مردم مشتاق شرشما ہستند و منتظر اند

وتقاضا می کنند و من مشتاق نظم شما ہستم درین صورت نظر التفات بہر دو جانب باید ـــ
بسم اللہ الرحمن الرحیم منظور نظر اہل نظر مقبول دل حق منظر سلمہ اللہ القادر المقتدر ـ
دعا و حسن عاقبت و خیریت دنیا و آخرت از فقیر مطالعہ نمایند ہنوز در انتظار جواب خطی کہ شعر
احوال لشکر گوالیار بود اتفاق تحریر دیگر نیفتاد و جوابش نیز الی یومنا ہذا نرسیدہ مانعش بجز شادمانی
مباد ـ چہار دہم ربیع الآخر با کبرآباد رسیدم و انوار التہذیب نیز از گوالیار باکبرآباد رسید از
مطالعہ آن بسیار مسرور شدم معروف شما کلام شماست حسن ثانی یعنی حسن دہلوی حسن علا سجزی
صاحب فوائد الفواد آنعزیز را امیدانم و حسن قبول و لطف سخن از عالم خداوندی نصیب شما
کردہ اند بیان حقائق و معارف کہ موجب ترقی مراتب ظاہری و باطنی شماست از عالم
حقیقۃ الحقائق مبذول حال شما باد عمر دراز خوان کہ شیفتۂ کلام شما اند نظم و نثر شما نقل کردہ اند
و بران موافق حوصلہ خود خواہند نوشت و در مطبع خواہند داد و انوار التہذیب نیز برائے نقل گرفتہ اند
بسم اللہ الرحمن الرحیم مقدم سعیدان و مکرم رشیدان سلمہ اللہ الکریم المنان ـ بعد دعاء
خیریت دنیا و آخرت مطالعہ نمایند کہ رقیمہ عافیت کام روا گردید ـ روزے مجمع کثیر از ہر قسم مردمان
بود و گوئندہ غزلہائے فقیر می گفت اگرچہ جنس فقیر کم بہا بود لیکن پسند خاطرہا ، قدردانان و
سخن سنجان آنرا بہاء دیگر بخشید ـ منشی عمر دراز خان کہ یکے از افسران محکمۂ ریل ہستند بسبب
عقیدۂ خود آن غزلہا را بمنت از من گرفتند و موافق عقیدۂ خود نثر بران افزودند و در مطبع
دادند و آن بارچہائے مطبوعہ را جابجا تقسیم کردند و در شہرہا روانہ نمودند چنانچہ مولوی محمد یحییٰ
صاحب خطی بنام فقیر فرستادند و قطعہ در تعریف غزلہا و یک تاریخ ـ نقل آن لف ہذا ست و
درینجا نیز بعضے سخن سنجان نظم و نثر بران می نویسند بعد حصول فرستادہ خواہد شد و از بعضی شنیدہ ام
کہ میگویند مولوی ابوالحسن صاحب نثر و نظم بران نوشتہ باشند و یقین داریم کہ نظم و نثر ایشان فوق
ہمہ خواہد بود لہذا اطلاع میدہیم کہ آنعزیز نیز موافق لیاقت خود نثری بران نویسند و باید کہ گاہ گاہے
غزل نیز نوشتہ باشند چنان نشود کہ آن مضمون غیبی کہ از عنایت لاریبی بذہن شما رسیدہ است از یاد رود
و عیدیست جان و دل السخ کلام تمام است و از اول تا آخر نہایت پسند خاطر فقیر شدہ و مقبول خاص و عام
گردیدہ ہر کہ می شنود بی اختیار از زبان او برمی آید کہ این لسان الغیب ست و کلام حافظ شیراز ـ
حق سبحانہ و تعالے در دنیا و دین بمرتبہ علی رساند آمین و باید کہ این قطعہ و تاریخ ایشان در نثر خود داخل کنند نقط
فرامین کہ مشتمل بر تلقین و اسرار خاص بودند نقل آن معدودیست اکنون بایہ چندین از اشعار خود اختتام این تذکرہ می نمایند خواہا

فی الحمد

حمد آن خلاق اکبر را که ذاتش از ازل ‌ ‌ هست بی شبه و نمون هم در ابد او بے بدل

نے ازل را ز ابتدائے ذات او دارد خبر ‌ ‌ نے ابد را عقدهٔ از انتهایش گشته حل

چه ازل استغفر الله شد درو آن ازل گم ‌ ‌ چه ابد حاشا که گشته اندرو آباد اضل

هست ازل یک نقطهٔ از گردش پرکار او ‌ ‌ هست ابد یک سقطهٔ از چرخ دوّار عمل

نقطه کے گردد محیطے گردش پرکار را ‌ ‌ سقطه چون دائر شود بر دور چرخ اندر وحل

شد زمین سکته زده در انتظار او زمن ‌ ‌ آسمان سرگشته اندر جستجویش گشته شل

سفلیان ار در هوای وصل آهنگ فلک ‌ ‌ علویان بهر لقایش چشم بر وا دو حبل

تو چه الله اکبر ذات پاکت بے نشان ‌ ‌ تو کجائی دیکھ ای قائم بذات و نی محل

اصطلاح ماست تنزیه و وراء ماورا ‌ ‌ ورنه ذات بیچگون پاکست از ینجمله حیل

زانکه با مفهوم و معنی میرسد ادراک و عقل ‌ ‌ غیر مفهومی که اسمآت وارد فی المثل

بسط این اسرار سیحواهم الهی چون کنم ‌ ‌ می بر دازخود مرا این ذوق توحید بدل

عقل وا در الست آلهٔ عالم حکمت کشا ‌ ‌ لیک تحقیق آنکه اندر عالم قدرت عطل

ذات هر شے اصل باشد دیگر اعراضش فروع ‌ ‌ اصل می باشد مقدم چون فرعش بر ظلل

هیچ ذاتے را از اعیانی کزو عالم پرست ‌ ‌ عقدهٔ کنه حقیقت را نکرده عقل حل

فلسفه حیوان ناطق حد انسان گفته اند ‌ ‌ زین معانی ترجمانی هین چه خیزد جز خلل

فلسفی چون کنه ذات خویش نشناسد که چیست ‌ ‌ ذات خلاق جهان را کی بداند آن اجل

آنکه در صنعت نداند بافتن یک بوریا ‌ ‌ کے سزد گو باشد اندر بافت دیبا مشتغل

ما عرفنا کست قول سید ابرار لیک ‌ ‌ من عرف بانفسه هم گفت ما قل و دل

یعرفون مقصود باشد در قرآن لیعبدون ‌ ‌ تان رجوع اندر تفاسیرے که باشد بے نزل

کنت کنزا مخفیا یارب حجاب و حجلات ‌ ‌ شوق احببت فگنده آن حجاب آن حجل

حب تو آورد تا گه سحر هستی را بجوش ‌ ‌ تا فت خورشید شهود و نه باعیان من عجل

اشتیاق آمد میان انگه ز دی صوت الست ‌ ‌ خاسته شور بلی و الوحدة الان ارتحل

گنبد نیلی فلک شد پر صدا از حرف کن ‌ ‌ غلغل چون و چرا افتاده بر کوه و طلل

آسمان تاریک شد تابیده سی از انجم فروغ ‌ ‌ شد زمین لرزان سکون دادی او تاد جبل

ز امتثال امر تو بخشند سعادت مشتری
بر نفاذ امر تو ریزد نحوست را زحل

از رہ حکمت مزاج فصل دی شد منحرف
وز کمال قدرتت طبع بہاران معتدل

داد آدم را ید لطف تو تشریف قبول
یافت طوق لعنت از قہر تو شیطان دغل

در قلوب عارفان بخشیدہ روح شفا
در دماغ فلسفہ آمیختی رنج خلل

مومنت را از ازل تازگی مانند گل
منکرت را تا ابد پژمرگی مثل جعل

اختر منحوس اعدا ہست دائم در ہبوط
آفتاب طالع احباب در برج حمل

چون تقاضائے تعین شد مؤثر لاجرم
شرک و طغیان را ز اقرار بلیٰ کردہ بدل

کفر را از صولت اسلام تو شد سینہ شق
شرک را از سطوت توحید تو مامن اجل

ختم شد بر وی رسالت خاص در آخر زمان
چون شدہ ختم الوہیت بذاتت در ازل

نقطہ گردش نمود و گردید پیدا دائرہ
آخرش پیوست با اول چہ آید زین خلل

کل شے راجع تو سے مسلم در جہان
باز ہم انا الیہ راجعون نص اجل

آنچہ از ناز و مسرت بندگانت را رسید
بی تکلف بے ادب گشتند بے خود بے محل

آن ز سبحانی سرایند این انا الحق می زنند
بو العجب اسرارشان پیداست خالی از علل

قطرہ قطرہ از نم تو بحر عمان در کنار
ذرہ ذرہ از نمودت مہر تابان در بغل

قطرہ قطرہ ذرہ ذرہ از وجودت مستفیض
رب انی فی العطش لو لم یکن وابل فطل

ملک الملک زمینی و خداوند سمائے
شہ لاہوت و شہنشاہ معلّا ورائے

تو مقدس تو منزہ ہمہ از چون و چرائے
ملکا ذکر تو گویم کہ تو پاکے و خدائے

نروم من بجز آن رہ کہ تو آن راہ نمائی

در جنت کہ گشودہ شود از لطف بر ویم
دم دوزخ کہ شود گرم و کند قصد بسویم

نہ گلش چینم الٰہی نہ تفش دیدہ بمویم
ہمہ درگاہ تو جویم ہمہ در راہ تو پویم

ہمہ توحید تو گویم کہ بہ توحید سزائے

نہ اثر شمس و قمر را کہ دہد طالع یاری
نہ قدر لات و ہبل را کہ کند کار برائے

ہمہ محتاج تو ہستند تو جباری و باری
تو خداوند یمینی تو خداوند یسارے

تو خداوند زمینی تو خداوند سمائے

همه جویای زن وجفت خود از ماه تمامی — همه خواهان خور وخفت در ویزه و شتائی
تو بری از همه عادت که شد خلق بپائی — تو زن وجفت نجوئی تو خور وخفت نخوائی

احدائی زن وجفتی ملکا کامروائی

ملکی خود نه ترا تخت ضرورت نه حاجت — نه نگین ملک ترا باید و نی سکه رواجت
همه اخلق تو کردی تو کنی باکه سماجت — نه نیاز بولادت نه بفرزند تو حاجت

تو علیل الجبروتی تو امیر الامرائی

گنهم بید و ترسم که اگر تنگ بگیری — نتوانم که خلاصم بود از بند اسیری
مگر از لطف تو امید که عذرم بپذیری — تو کریمی تو رحیمی تو سمیعی تو بصیری

تو معزی تو مذلّ ملک العرش بجائی

تو شهنشاه معظم که تو خلاق جهانی — همه دانی و نگیری همه بینی و نمائی
همه لطفی همه جودی همه فضلی همه شانی — همه را عیب تو پوشی همه را عیب تو دانی

همه را رزق رسانی که تو با جود عطائی

تو قدیمی که نبودی و نبود جمله تراشے — نه عرض بر تو وارد نه جواهر نه تلاشی
غنی از بود و نبود و همه غیر تحاشے — نبود خلق تو بودی نبود خلق تو باشی

نه تو خیزی نه نشینی نه تو کاهی نه فزائی

نه بلندی که بلند تو رسد علم حقائق — نه قریبی که بود لمس یا دراک تو شائق
غرض آنی که تو برعلو وسفلی شده فائق — نه سپهری نه کواکب بروجی نه دقائق

نه مقامی نه منازل نه نشیمنی نه بپائی

برون از فهم و ذکائی برون از نقش و طرازی — برون از شکل و شمائل برون از عشوه و نازی
برون از هرچه بشاید عجمی مردم و تازی — بری از چون و چرائی بری از عجز و نیازی

بری از صورت رنگین بری از عیب و خطائی

احدا ره تو ام بسوی ذات تو بردن — صمد احد بشر نیست صفات تو شمردن
همه جمعند برین قول ثنائی که تو فردم — بری از خوردن و خفتن بری از تهمت مردن

بری از بیم و امیدی بری از رنج و بلائی

ملکا نائیم از جرم وخطائی که تو گیری — بپذیر عذر من وجلوه مده شان نذیری

بکه نالم بکه فریاد کنم گر نه پذیری
تو علیمی تو حکیمی تو خبیری تو بصیری

تو نمایندهٔ فضلی تو سزاوار خدائی

نبود هیچ عدیل تو و هم صاحب عدلی
نبود هیچ شریک تو و بخطره جدلی
متفرد بوجودی همه جودی همه بذلی
احد لیس کمثلی صمد لیس کفضلی

لمن الملک تو گوئی تو سزاوار خدائی

همه کس ششدر و حیران که درین ارتجی
نه نشان تو کسی یافت نه بر چرخ بگنجی
نتوان گفت چه لیکن تو مخفی شده گنجی
نتوان وصف تو گفتن که تو در وصف نگنجی

نتوان شرح تو گفتن که تو در شرح نیائی

ملک انس تهلیل تو افروخته رویند
فلک ارض تکبیر تو از زنده بمویند
نه دل و جان جن مغفرت خود ز تو جویند
لب و دندان ثنائی همه توحید تو گویند

مگر از آتش دوزخ بودش زود رهائی

فی التوحید

دران خلوت که معمور از صفا بود	حدیث غیر لب نا آشنا بود	دوئی خاصیت حرف غلط داشت	ز یکتائی کتاب ناز وا بود
بعلم خویشتن فرزانهٔ عصر	نه محتاج کتاب و داستان بود	نظر در کار و نی پروای چشمش	نه در بند نگاهش منتها بود
سخن میگفت با و لب و دندان	نه پیدا صوت و حرف و نه صدا بود	کلام خویش را خود بود شنوا	منا طلب غیر عین خلوت کجا بود
ز وحدت کامران بود از وجودش	که بیرنگی بذاتش خودنما بود	تجلی بر تجلی ذات او داشت	نقابی گر برخ بودش حیا بود
ز محبوبی بخویشش ناز بیجا	که خوبی را جمالش انتها بود	لطافت در ادایش موج در موج	صرافت را صفا اندر صفا بود
غنی از ننگ و پاک از خط و خال	که حسن ساده اش بس دلربا بود	لقائی از قیامت وعده میداد	که بر دیدار او چشم وفا بود
ز بی جهتی نظر هر سو همی کرد	اگر غیر وجود او کجا بود	نبود و بود چشمش در تقاضا	نمود آخر که رمز مدعا بود
نگرد از دست خود آئینه راز	که نور چل صباحتش در صفا بود	نبود آئینهٔ هم صورت خواهش	بهانا یک تجلی را ضیا بود
چو شد عرض امانت تماشا را	هم آئینه پذیرفت و سزا بود	بصورت نازک و پیدا نشسته	که بیرون از حد ارض و سما بود
خوش افتادش مرا آئینه تماشا	که هم خود بود و هم از وی جدا بود	ندید و دید اگر هم صورت خویش	نبود و بود اگر ناز و حیا بود
بدون آمد ز خلوتخانهٔ خاص	که چشم آئینه را از دیده ابرو	بهر جانب که از جلوه نظر کرد	جهان افگنده شوری ز انا بود
برفت از چشم ما جان اسیرین	که هر عضو را آن اقتضا بود	ز وحدت گشت این کثرت نموده	نگردد حد ذات خود جدا بود
تعالی شانه الله اکبر	خدای بنده بنده کی خدا بود	چو بشنو بانگ الست اسرار وحدت	ز هر سو خاست شور بلی بود

امین انوار مظهر خاص
الا ای چشم بینا نور خود بین
همین عرفان که خوابت کرد بیدار
ترا خود یک ترا آن بود که زیست
احد مطلق است و فرش بیست آجاد
تعین صفر باشد در مراتب
وجود اصل تمامی کائنات است
تعین او وجود هر دم مدد کرد
عصای موسی گر دید ثعبان
قمر رو آی کی دار دگر گاهی
حجاب اکبر است این علم خردی
ترا هم نور و هم مدقه هی است
ز نور آن نور مقصود است اینجا
تعین است تو نتوانی زدودن
تصوف چیست تصحیح خیالات
نه ذکر غیر را محکم کند تر
دگر باشد ادا از نفی و اثبات
تو سوی خود آشنا باید
حقیقت دان که شد مقصود هم
نه بشناسی که تا گر آید پیش
دگر خود ادعا باشد به باب گشت
تا بهیچ در دنیا جفا را
بی اکبر مو با یکملک سا
شهید راه حق هرگز نمیرد
دگر گوئی مسلم گشت ممنوع

همان آئینه بود و خوش لقا بود
که آن درست و لی از تو جدا بود
به تشکیک ای دل اکن گر قضا بود
تو باشی دور از آن کی روا بود
ز نیک شمعی مکان را ضیا بود
اگر نه یک شده شد اما خود خلا بود
عدم باشد تعین کان هبا بود
دگر نه خود تعین در فنا بود
بهر صورت وجود اندر بقا بود
بلا بود بود یا بد ر دجی بود
که صاحب علم را رد در وفا بود
سینه را این ضلالت آن هوی بود
که هم از نور و هم ظلمت جدا بود
ز دو دی گر کجا یکی یک دو تا بود
ز حکمت کاندرون چون جدا بود
اگر چه نفی او حل آشنا بود
نه الا استفاد از حرف لا بود
که نفی غیر در هیچ اثبات را بود
نه ندای کر اثبات ادعا بود
مگر آنکه کر اثبات و ندا بود
خجل آنکس که دعوی اش خطا بود
برای کار دین ای جفا بود
که قسمت ضم یک سطر جفا بود
که او زنده است و اجتهش فدا بود
و در این بیان تا ثابت مدعا بود

شده در چشم او چون نور نهان
حیات و کاسه بارت هست از کمان
مباش اعمی که هستی عین عرفان
تو دانی خویشتن را احد و آ
حبابی خاسته از جنبش باد
ذات ترا شو از این تحقیق و تمثیل
تعین هر کجا مبنی حد است
وجود هرگز عدم گر دو محال است
تغیر در وجود آمد نه هرگز
رسد تا علم تو هست آن تعین
برو علم تعین است برد آ
مگر دان نو تا بان قصد خویش
تا به نور وحدت این آنرا
چو شکستی دو تا را چاره تا شد
فرامید در تصور غیر را نفی
نه بی مشکل که افتاد در تو
مگر تائید بخشد فیض ملقین
تو حاضر باش تا غیرت نیابد
عزیزی را که از وی دو تا بیم
اگر گوئی بسم الله عنایت
نه بینی غضب حق گردند غیبا
حدیث است از نبی نحن جبینا
شهادت مدعی انتها بیت
بقا خواهی فنا شو در سوی حق
ز من بشنو که معروف از امان است

مگر ظلمات را آب بقا بود
اگر بشناختی عین عمی بود
مزن گر و صفت پرده در خفا بود
که دارد پرده و نورش ورا بود
اگر نی در تبه او غیر ما بود
گر نهانی یکی عقده کشا بود
مری آنکه از تعین خود جدا بود
رود گر یک تعین او بجا بود
تو ای در صور گر چه قضا بود
مقام لا تعین آن فرا بود
که نورت ار اگر بود این غطا بود
اگر چه نور خود ظلمت زدا بود
که ضد نه صفات ما سوی بود
مرض اغرود و مطلب از شفا بود
نیاید کار دان بانگ درا بود
که اظهارت مدد اختفا بود
که اثبات آمد و این عقده وا بود
همین مطلق است و بس نفیت خطا بود
اگر چه از دل و جانت آشنا بود
بلی صادق تر از قولت حیا بود
رسد دعوی اگر جانی جفا بود
جدا اصغر و اکبر جدا بود
فدا شو کین فنا باب بقا بود
که حق حقیقت و باطل از فنا بود
صدور فعلش از دیگر جدا بود

نه من هرگز شنیدم در همه عمر ‌ که حکم شاه در دست گدا بود
ز ظلمت ابود تا بندگی نور ‌ ز جبل ادراک اسم افضا بود

الا ائمة واکو هر گذشته ‌ که چون هستی جبانت با جرا بود
بجا گم کرده آن یوسف خویش ‌ که در دیش چشم اعمی را ضیا بود

نبوده راز دار و محرم خاص ‌ ز حشمت بر رخش هر لحظه دام بود
چه حیرت اینکه دارمی لقایش ‌ مگر حیرت پی درد دوا بود

هر دو هستی شنوی کنه هر وحدت ‌ بیابی از پی تو در ندا بود
بیا آئینه و سازد دیدن ‌ کجا بودی نه این عهد وفا بود

گسسته از من و آمیختی غیر ‌ همانا این نه فحوای صفا بود
جدا از تو نبودم روز و شب ‌ نه یابی گر مرا نیست خطا بود

تو بودی چشم من نور من و دیده ‌ ز دیده نور کی هرگز جدا بود
من از بهر توام چون جان تن را ‌ ترا از غیر دست خود کجا بود

نبودی ورنه آوردم از غیب ‌ ز من غیبت ترا هرگز روا بود
ز حب من بود از چشم خوابت ‌ ز حشمت بینخ اغیار وا بود

نه من هستم تو و تو نیستی من ‌ چرا با هستی من این انا بود
برو در هستیم گم کن انا را ‌ که حاجب در من و تو این انا بود

حجاب ناز گشت اندیشه تا یار ‌ اگر قلبش کنی روشن قفا بود
قفایش هم افق باشد بسی عیب ‌ از آنم چون ادا فهمی ادا بود

خودی در خلوت نیست محرم ‌ که خود غیرت و یارش کم نشان بود
ز خود بیرون آ ای شباب پرده خویش ‌ که بیخود در حریم من سما بود

مرا خواهی جدا کن خویشتن را ‌ اگر غیر خود مرا کم رهنما بود
من آن هستم که هستم آنچه هستم ‌ ترا چون هستی و ملت فنا بود

علیمم حی قیومم بصیرم ‌ سمیعم قادرم حقم ثنا بود
قدیمم نیست حادث اهرمن راه ‌ وجودم کی به ممکن آشنا بود

لطیفم از قدر دور ست شانم ‌ تقدس پرده اسم عظمت ذات
سپر من از من و بیچون بیچگونم ‌ مگو از من که کی در من چرا بود

احد هستم شریکی خود ندارم ‌ سلامم مومنم نورم بقا بود
بری ملکم ز آسیب و است ‌ برون جا و بر از قید جها بود

قضا نامست چیزی را که خواهم ‌ قدر اندازه من و قضا بود
بیک حرفم دو عالم شد پدیدار ‌ نه حرف من با نگشت تنها بود

بهشت از لطف من باشد نشانه ‌ جهنم قهر را صورت نما بود
جهات سته را من منتهایم ‌ ز من سبع سموات ابتدا بود

همه از من منم مستغنی از غیر ‌ همه محتاج و ذاتم را غنا بود
منم اصل همه اشیاء کونی ‌ منم باقی و آن جمله فنا بود

وجودم را همه ذرات دائم ‌ نظام شمس بر حمل من بنا بود
سکون دارم نه جنبش لیکن و تا ‌ هم جنبان و هم ساکن بپا بود

نجنبد بی رضایم برگ کاهی ‌ نه بی اذنم سکون و کوه ها بود
بدان هژده هزار عالم چو تحقیم ‌ که ذوالکرش انسون فرمانروا بود

همه علمم بود علم محیطی ‌ حصول هر حوادث را سزا بود
تامل نی مرا فکر و تدبر ‌ روان حکمم چو جلنا در سما بود

حکیم حاکمم ملک وجودم ‌ عزیزم شان من از کبریا بود
حیات و موت عالم در کف من ‌ نه جابرم بمن شرکت کرا بود

نفس در سینه آینه شکست ‌ نظر بردار عرض مدعا بود
چگویم ربنا انا ظلمنا ‌ نعمارت کز نخشیدی مرا بود

تو ای در هر دو عالم بر چه هستی ‌ توئی ظاهر توئی باطن سزا بود
مجیبی و آهی ربی ر دعی ‌ غفوری بر تو و توابی ترا بود

رشیدی معنی هستا یا نگ ‌ حنیفی شان توجز تو کجا بود
ضعیفم من جهولم هم ظلومم ‌ عجولم تا جفا کار من بجا بود

بخواب هستی آسوده بودم ‌ ز رنج و راحت گیتی فرا بود
ته چرخ چنبری یک بعقه سنگر کوب ‌ نه این قطع زمین گیر آ پا بود

نه زنجیر عناصر گشته ملکش در است | نه میدان شش جهت دشت فراخ بود
فراغ خاطر از تثلیث و تربیع | قمر در عقرب اندر کل لا بود

ظهورت غلغله در عالم افگند | که شور محشرش کمتر صدا بود
رسیدا ز دیده ام آن خواب آیت | که چشم خفتگان را سرمه سا بود

کنون بینم درین بازار هستی | گران چون و چرا صد ماجرا بود
کجا دور او فتادم از وطن آه | که نی محرم درون آشنا بود

نه در دوغ بیتم بی خواب آرام | خوشا وقتی که زین دم شفا بود
نیارم دم زد و زین درد و درمان | که آهنگش شکیب دل ربا بود

دمم گرمم اگر سوزد دو عالم | عجب نی سینه پر درد را بود
نخواهم راز دل از لب دهان | که ترسم گوش اغیار از قفا بود

درین عالم نه بینم محرم خویش | که دیدم هرکرا غیر آشنا بود
الا صبح وطن برکش علم را | رخت شام غریبان از صبا بود

هرچند در مظاهر ظاهر به هر شیونی | بیچون و بیچگونی بی شبهه و بی نمونی
حرفی من از دلبری گویم اگر نگه‌ی | در حسن بی نظیری در عشق رهنمونی
تا دیده میر بائی در پرده می نمائی | بی مثل در خدائی یکتای ذو فنونی
نیرنگ تست ظاهر شد هرکه دید کافر | تا ید چنین ساحری سحر و فسونی
موجود بی نشانی پیدا و هم نهانی | هم صورت عیانی هم سر هر بطونی
ظاهر توئی و باطن هستی توئی ولیکن | غیر تو نیست ممکن بیرون و هم درونی
بی رنگ و بی نگاری در صورت آشکاری | هم رنگ و هم نگاری لیکن برون چونی

درستان او چه گوئی هر سو حسن چه پوئی
بیرون ز خود چه جوئی بنگر که تو نمونی

فی المناجات

ور دمانده ایست درمان یا الهی استغیث | مانده ام در کار حیران یا الهی استغیث
ای خدای دو جهان و ای پناه بیکسان | غرقه ام در بحر عصیان یا الهی استغیث
گوش رحلت میزند هر دم تجلی بطون | چون سفر ایست سامان یا الهی استغیث
نفس اهرم میزند شیطان بسوی خود کشد | الامان از نفس و شیطان یا الهی استغیث
آنچه از طلعت بظاهر کرده باشم اندرو | بود کید نفس پنهان یا الهی استغیث
بر سر بازار عقبی هر کسی دارد هوس | ما تهیدستیم و حرمان یا الهی استغیث
تو کریمی تو رحیمی تو عزیزی تو قوی | من ز جرم خود پشیمان یا الهی استغیث
دولت جمع است مقصودم خدایا کن عطا | تفرقه دارد پریشان یا الهی استغیث
تفرقه ظلمت نماید جمع آب زندگی | ده ز ظلمت آب حیوان یا الهی استغیث

تفرقه عادت فتاده نی طبیعت تو مرا ‌ ‌ بر طبیعت باز گردان یا الهی استغیث

طفل چون با گرگ باشد عادتش بر وی نهد ‌ ‌ طفل را از گرگ برهان یا الهی استغیث

خود منم من لیک نتوانم که من خود من شوم ‌ ‌ این چه مشکل گشت آسان یا الهی استغیث

علم شی بر آنچه باشد عین حکمت گفته‌اند ‌ ‌ گنج حکمت بر من افشان یا الهی استغیث

گر مرا در خانهٔ خود ره نباشد وین عجب ‌ ‌ چون شوم با خواجه مهمان یا الهی استغیث

آبرو دارد کسی کو خانهٔ خواجه رود ‌ ‌ آبرویم رفت پنهان یا الهی استغیث

آب دارد گوهر غلطان و تا بخشش دهند ‌ ‌ گوهرم بی آب غلطان یا الهی استغیث

غلطم و صد بار غلطم گر مرا آبی دهند ‌ ‌ گوهرم روشن بگردان یا الهی استغیث

ای صدف وا گو که نیسان رستم قطره ‌ ‌ چون یتیمم کیست آبان یا الهی استغیث

گوهر من بود نور چشم روشن ای عزیز ‌ ‌ اشک شد بر خاک ریزان یا الهی استغیث

کیست مر افتادگان را دستگیر ای دستگیر ‌ ‌ بیکسان را کیست پرسان یا الهی استغیث

مستمندم بی سر و پا ناتوانم بی وطن ‌ ‌ ای مغیث دردمندان یا الهی استغیث

المدد شمس حقیقت بر فکن از رخ نقاب ‌ ‌ الکرم ای مهر رخشان یا الهی استغیث

شبنم تر دامنم افتاده در خاک و خجل ‌ ‌ الغیاث ای مهر تابان یا الهی استغیث

یک نظر فرما ای شاهنشه ملک وجود ‌ ‌ مانده ام سوی تو نگران یا الهی استغیث

مان سرت گردم بده رخصت شعاع شمس را ‌ ‌ تا کند جذبم بخویش آن یا الهی استغیث

قطرهٔ شبنم اگر گردد فنای آفتاب ‌ ‌ شان او را نیست نقصان یا الهی استغیث

ای خوشا وقتی که برخیزد من تو از میان ‌ ‌ بعد عین قرب گردان یا الهی استغیث

نیکوان خود نیک باشند ای کریم و ای رحیم ‌ ‌ ما بدان حق غفران یا الهی استغیث

ایمن از دوزخ کن و فارغ ز جنت ای کریم ‌ ‌ محو ذاتت خویش گردان یا الهی استغیث

نعمتی خوشتر ز دیدارت نباشد در بهشت ‌ ‌ گر همه روح است و ریحان یا الهی استغیث

باب فیضان تو مفتوح است و در دنیا هنوز ‌ ‌ هم صفات تست تابان یا الهی استغیث

بنده ام من بندهٔ درگاه تو ای ذو الجلال ‌ ‌ لطف فرما لطف شاهان یا الهی استغیث

بی نیازی ذات تو از طاعت ما بی نیاز
ما همه محتاج و ترسان یا الهی استغیث

فی الخطاب مع القلب

دل من چہ حالتست این کہ بخویشتن نیائی
چہ فسون مبتلیست کہ مژہ نمی کشائی

ہمہ ہائے وہوی مستان چکید از لبت پریشان
ہمہ شور خود پرستان کہ ز وجد می سرائی

قدحی زمی کشیدی کہ زخویشتن رمیدی
تو ز بیخودی چہ دیدی کہ بہوش در نیائی

نشود ز نشئات کم نگرت گزید ارقم
چہ بلا ہلاست درہم کہ افاقہ را نشائی

مرضی نہ بیمت خود کہ ترا مگر پری زد
کہ گذشت علاج از چارہ بجواہش شفائی

تو گذر کہ جلیلی بن کعبہ جلیلے
تو سبیل سلسبیلے گہری نہ کہربائی

تو بجانہ شب چراغی ز فروغ در فراغے
چہ شدت کہ سوز و داغی تو باین صفت چرائی

سر راحت جہانی کہ تو سر جسم و جانی
تو وانیت سرگرانی کہ امیدگاہ ملائی

غم دو جہان و شادے ہمہ آتو ہی مبادے
تو معاش وہم معادی تو مراد خجستہ رائی

منم از پیت مشوش مکش از من ابروی جوش
برہانم از کشاکش کہ بکار من سزائی

غم غیر نے و خلوت دم فرصتے غنیمت
نفسے نشین براحت کہ تو خستہ می نمائی

گرہ از جبین و خاطر بکشا چو یار شاطر
کہ نباشد از تو نادر رہ و رسم بیریائی

سخنم بگوش گیری کہ بگویم از دلیرے
چہ بود اگر پذیری سر تو کہ لب نخائی

بجہان تو ہست تاجی شب اج را سراجے
تو چو شمع در زجاجی کہ دہندہ ضیائی

ہمہ کار و بار انسان ز تو یافت ساز و سامان
تو مدبری چو لقمان تو بحکمت آشنائی

ز معارفی خزینہ ز حقایقے دفینہ
کہ سنی ز تست سینہ ز تو تافتہ صفائی

تو لطیفۂ الٰہی تو منزہی کماہی
تو نہ فلسفی الٰہی رش نور کبریائی

بچنین صفات انور کہ بعالمست برتر
چہ جنون تراست در سر چہ شدت کہ در بلائی

نہ عقل و دین نرفتی پی دام و دد گرفتی
تو بزیر دام افتی کہ بزیرکی ہمائی

ہمہ روز بند شہوت ہمہ شب بخواب غفلت
ز خدائے باد شرمت کہ چہ سخت بیحیائی

بحکمت بمال دنیا ز نظر فتادہ عقبے
اسفی علیک آنا سزد از چو تو جدائی

نہ نماز نی سجودی نہ قیام نہ قعودے
نہ ترحمی نہ جودی مگر ایمن از خدائی

نہ خلوص در عبادت نہ خلاص از بطالت
چہ تفاوت از شقاوت کہ دراتو منتہائی

حذرت ز نفس باید کہ بدست صحبت بد
تو خراب گشتی از حد دہت خدا رہائی

بگذار شرک عصیان که ترا از وست نقصان   ببر آنچه هست فرمان که ترا بود رهائی

بقضای حق رضا ده که هر آنچه کرد آن به   قدم از حدش برون نه چو تو منکر قضائی

مکن اضطراب چندان پی بطلب رزق نادان   تو ز فتنه باش ترسان پس از آن که به برائی

دگرت نه نفس دشمن بگذار عطف وا این   بطلب ز عقل و دین مدد ای زند بهائی

منگر به نفس بدخواه که به ظلمت برد راه   سزد عقل با تو آگاه که دهد ز دو ثنائی

همزات نفس و شیطان همه غفلت است و عصیان   تو ز دین و عقل بستان ره طاعت و رضائی

ز فریب نفس غافل مشو ار تو هستی عاقل   ته آب دوست آن گل که گر افتی برنیائی

حذر از مکائد او بخدا پناه از دو جو   که عدو تست و بر رو نماید آشنائی

تو مراد نفس را این که چگونه دادش آئین   بله خیز و عیب او چین بکام خود درآئی

لف تو بتو فرو هل ز رخش که بنی ایدل   کف مار چیز ماباهل ته مهرهٔ خطائی

ز خطاست مهره او ز عراف مهر هر رو   می مهر و زهر در بر تو نفس و نش تا نیائی

عرقی که بر تو ریزد به جگر چه درد خیزد   ز کفش پناه ایزد ز دمش بگیر پائی

عجبا دفتاده مشکل شده عقل پائی بگل   که عدوست نفس مایل هم از و غرض روائی

نظری با عتدالش که فعل و انفعالش   نگمار کز کمالش متمتع اندر آئی

وگرت قبول ابهیم نبود که گفتم این دم   تو مقر خود جهنم شمر و ورا سزائی

عجبا ز درایت تو اسفی کفایت تو   نکنم حمایت تو پس از این که سفطائی

تو بکار هو بار دنیا که دو روزه هست و کم پا   نه پسندی عین خود را چه عاقبت [illegible]

ز منافع و مضرت که رسد ترا بعبرت   ز مسرت و ز حسرت همی کاهی و فزائی

نه نظر کنی بعقبی که تراست خلد ماوا
چه خواست ای دا که نه فرق می نمائی

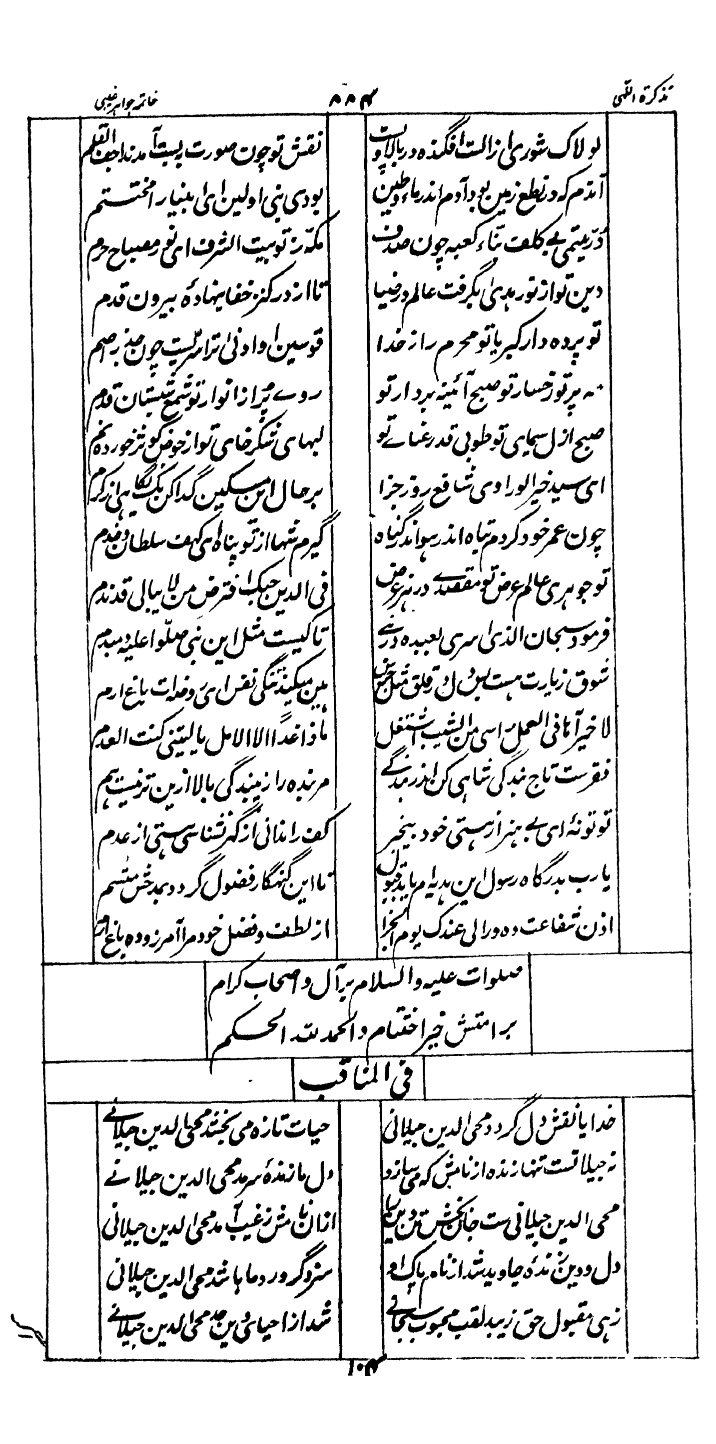
فی النعت

ای بادشاه انس و جان خیل ملائک در حشم   بطحی و یثرب تخت تو زیر نگینت ملک جم

ذات تو مر ظل احد پاکست از رنگ جسد   هستی بتو نازش کند چند انکه بر سایه عدم

شمس حقیقت از علا افکنده پرتو بر ملا   نور است عین و هم جدا فرق مراتب لیک هم

سلطان معنی را نظر افتاده بر اعیان نگر   خورشید را چون بر قمر یا شمع را چون بر ظلم

لولاک شوری ز الست افگنده در بالای تو / نقش تو چون صورت ببست آمد ندا جف القلم

آدم که در نطع زمین بود آدم اندر ما و طین / بودی نبی اولین ای بنیاد مختتم

دُرّ یتیمی بی کلفت تا کعبه چون صدف / مکه ز تو بیت الشرف ای نور مصباح حرم

دین تو از نور هدی بگرفت عالم را ضیا / تا از در کنز خفا بنهاده بیرون قدم

تو پرده دار کبریا تو محرم راز خدا / قوسین او ادنی تراست چون عبد بر صنم

مه پرتو رخسار تو صبح آئینه بردار تو / روی تو از انوار تو شمع شبستان قدم

صبح ازل سیمای تو طوبی قد رعنای تو / لبهای شکر خای تو از حوض کوثر خورده نم

ای سید خیر الوری ای شافع روز جزا / بر حال این مسکین گدا کن یک نگاهی از کرم

چون عمر خود کردم تباه اندر هوا و گناه / گیرم شها از تو پناه ای کهف سلطان و خدم

تو جوهری عالم عرض تو مقصدی در هر غرض / فی الدین حبک فترض من لا یبالی قد ندم

فرمود سبحان الذی اسری بعبده در شبی / تا کیست مثل این نبی صلوا علیه وسلم

شوق زیارت هست بس از قلق شد جان من / هین میکند تنگی نفس ای وی وفات باغ ارم

لا خیر آنا فی العمل ای اسی من الشیب اشتعل / ماذا اعد الا الامل یا لیتنی کنت العدم

فقرست تاج بندگی شاهی کن اندر بندگی / مر بنده را زیبندگی بالا ازین ترتیب هم

تو تو نهٔ ای بی هنر از هستی خود بیخبر / کف را ندانی از گهر نشناسی هستی از عدم

یا رب بدرگاه رسول این هدیه‌ام بادا قبول / تا این گنهگار فضول گردد بمحشر محتشم

اذن شفاعت ده ورا ای عندک یوم الجزا / از لطف و فضل خود مرا آمرزده باغ ارم

صلوات علیه والسلام بر آل و اصحاب کرام
بر اتمش خیر اختتام والحمد لله الحکم

فی المناقب

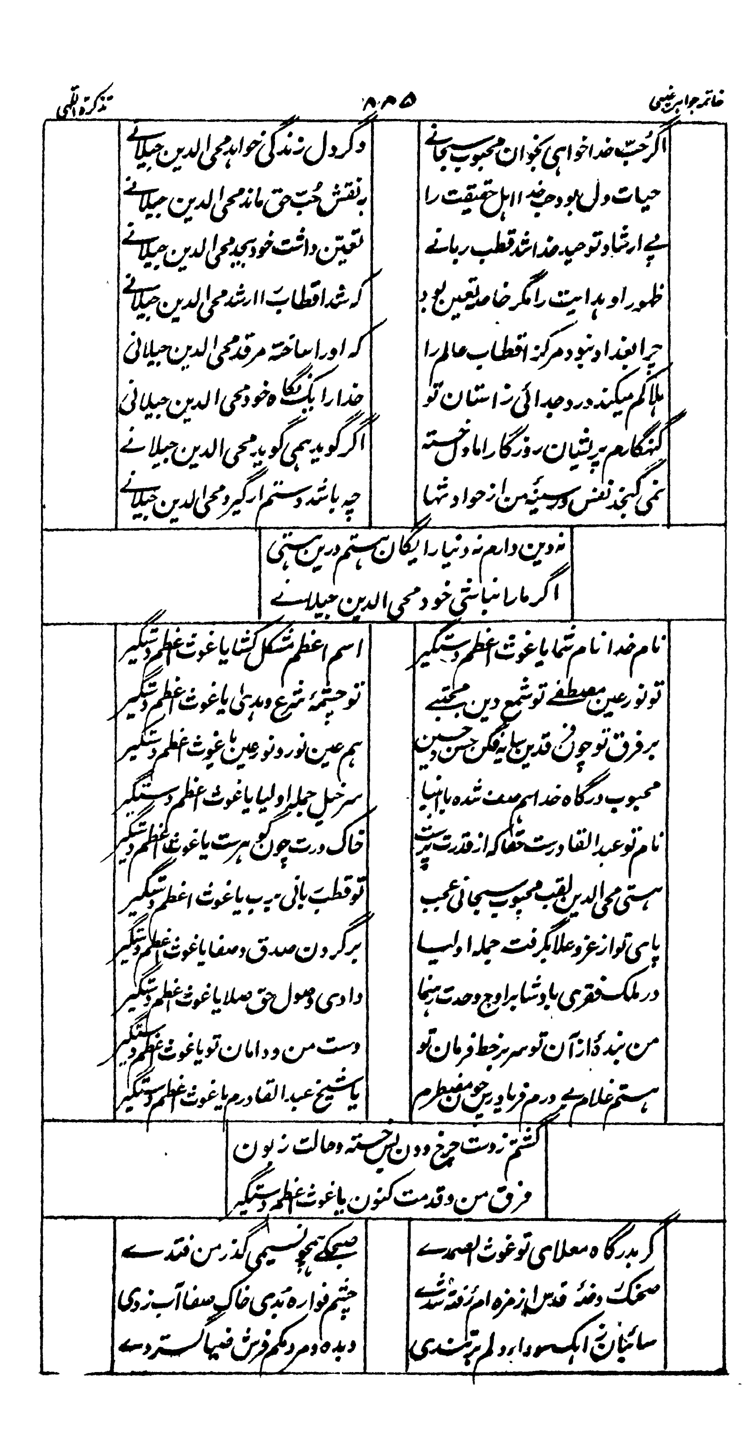
خدایا نقش دل گردد محی الدین جیلانی / حیات تازه می بخشد محی الدین جیلانی

نه جیلانست تنها زنده از نامش که می سازد / دل ما زنده سرمد محی الدین جیلانی

محی الدین جیلانی ست جان بخش تن دینی / از آن نامش ز غیب آمد محی الدین جیلانی

دل و دین زنده جاوید شد از نام پاک او / سزد گر ورد ما باشد محی الدین جیلانی

زهی مقبول حق زیبد لقب محبوب سبحانی / شد از احیای دین جد محی الدین جیلانی

اگر حب خدا خواهی بخوان محبوب سبحانی
دگر دل زندگی خواهد محی الدین جیلانی

حیات دل بود حب خدا اهل حقیقت را
بنقش حب حق ماند محی الدین جیلانی

پی ارشاد توحید خدا شد قطب ربانی
تعین داشت خود بحید محی الدین جیلانی

ظهور او هدایت را مگر خاصه تعین بود
که شد اقطاب ارشد محی الدین جیلانی

جز از بعد او نبود مرکز اقطاب عالم را
که او را ساخته مرقد محی الدین جیلانی

ملائکم میکند در وجد ای ز استان تو
خدا را یک نگاه خود محی الدین جیلانی

گنهگارم پریشان روزگارم دل خسته
اگر گویم همی گویم محی الدین جیلانی

نمی گنجد نفس در سینه من از جواد تنها
چه باشد دستم ار گیرد محی الدین جیلانی

نه دین دارم نه دنیا رایگان هستم درین هستی
اگر ما را نباشی خود محی الدین جیلانی

نام خدا نام شما یا غوث اعظم دستگیر
اسم اعظم مشکل کشا یا غوث اعظم دستگیر

تو نور عین مصطفی تو شمع دین مجتبی
تو چشمۂ شرع و هدی یا غوث اعظم دستگیر

بر فرق تو چون قدمش سایه فگن حسن و حسین
هم عین نور و نور عین یا غوث اعظم دستگیر

محبوب درگاه خدا اسم صفت شده با انبیا
سرخیل جمله اولیا یا غوث اعظم دستگیر

نام تو عبد القادرست خاکه از قدرت پدرست
خاک درت چون گوهرست یا غوث اعظم دستگیر

هستی محی الدین لقب محبوب سبحانی عجب
تو قطب ربانی به رب یا غوث اعظم دستگیر

پای تو از عز و علا بگرفته جمله اولیا
بر گردن صدق و صفا یا غوث اعظم دستگیر

در ملک فقری بادشا بر اوج وحدت هما
وادی وصول حق صلا یا غوث اعظم دستگیر

من بنده از آن تو سر بر خط فرمان تو
دست من و دامان تو یا غوث اعظم دستگیر

هستم غلام بی درم فریاد رس من مضطرم
یا شیخ عبد القادرم یا غوث اعظم دستگیر

گشتم ز دست چرخ دون بس خسته و حالت زبون
فرق من و قدمت کنون یا غوث اعظم دستگیر

اگر بدرگاه معلای تو غوث الصمدی
صبح کی هیچو نسیمی گذر من قدمی

صحنک وضو قدس از زمزه ام رفته شدی
چشم فواره بدی خاک صفا آب زدی

سایبان نه اکسو دا بر و لم بر تندی
دیده و مژه کنم فرش ضیا گستردی

انگری از جگرم مجمر دل افروزدے	سوز وی عود صفت بوز سویدا ومدے
ولکم نغمہ کشیدی رگ جانراکشدی	غم دوری دہدی غنچہ از خود رمدے
طوفکی کردمرا تکندی چرخ زدی	ہمچو پروانہ کہ بر شمع دل از جان کندے
چہ شدی دستکش ار دامن دولت رسدے	دل شوریدہ بپایت قدسے نعرہ زدے

غوث اعظم مددے یاشہ جیلان مددے
شاہ شاہان مددے مرشد پاکان مددے

از کہ خواہم بی درد دل حیران مددے	مرضی خود عجبی وزکفت حرمان مددے
آمدم پیش تو دست طلب ہان مددے	غوث اعظم مددی یاشہ جیلان مددے

شاہ شاہان مددے مرشد پاکان مددے

منعمے نیست مرا غیر تو در ہر دو سرا	نہ پسندم کہ شود دست درازم بسوا
توئی مولا من و دست طمع از تو مرا	چشم امید کرم سوے تو دارم شاہا

از گدایان توام فضل نمایان مددے

در رہ فقر و فنا از ہمہ بالا ہستی	نتواند حسنت گفت کہ آنجا ہستی
آیت شان خدا روح معلی ہستی	مرشد و ہادے اللّٰہی و مولا ہستی

لطف فرماے سوے حال مریدان مددے

مناقب

ای خواجہ خواجگان چشتی	ہر بندہ بندہ ات بہشتی
در سلسلہ ات اولیاء کامل	بار آور گشت انچہ کشتی
ہستند سراب جملہ سیراب	آنجا کہ تو از کرم گذشتی
افراخت علم چو صبح صادق	آن شب کہ زرخ نقاب ہشتی
شد ہر کہ مرید سلسلہ تو	مانا کہ درو صفا سرشتی
از بیعت تو بہشت رضوان	ہر چند کہ کافر کنشتی

کن یک نظرے ز لطف حسن را
تا وا رہد از تمام زشتی

مرا بآن خیال قامت شمشاد می آید	حدیث بادہ گلرنگ و ساقی یاد می آید

چہ سازم چارہ در دفراق آن بت ترسا — کہ یاد صحبت او در دل ناشاد مے آید
حریفان رخت بربستند و بزم عیش شد خالی — کنون از ہر در و دیوار صد فریاد مے آید
نباید بست عاقل را دل خود اندرین دنیا — کہ بوی صد خرابی زین خراب آباد می آید

حسن جان و دل خود کن فدائے آنکہ بر گوید
کہ اینک پیر دیر ماسے ارشاد مے آید

مناقب حضور پرنور قدس سرہ

جمال اولیا شاہ مظفر — کمال اصفیا شاہ مظفر
منور کرد دین جد امجد — ز آل مصطفے شاہ مظفر
نمودہ واصل حق طالبان را — مثال مرتضے شاہ مظفر
حبیب حضرت محبوب سبحان — ز بہر قطب ہدیٰ شاہ مظفر
محبت شان محبوب الٰہی — نذری زر بخش ما شاہ مظفر
ز عبد اللہ بغدادی سیادت — گرفت آن مقتدا شاہ مظفر
ز مولانائے فخر الدین دہلے — ضیا رہنما شاہ مظفر
نیاز احمد کہ شاہ بی نیاز ست — از و مشکل کشا شاہ مظفر
نظام الدین حسین آن قطب ارشاد — طریقت اوستا شاہ مظفر
فنا فی اللہ وہم باقیست باللہ — عدوئے ماسوے شاہ مظفر

ز احسانت کہ فرمودے حسن را
دلم ممنون ست یا شاہ مظفر

ابر آمد وز دسائبان یا لیتنی عند الحضور — بارانست خوش قطرہ فشان یا لیتنی عند الحضور
ہر قطرہ کز آسمان ریزد زمین را سبز تان — یا دم دہد از لطفت تان یا لیتنی عند الحضور
بارش دہد دل را سرور چون باغ نو را آرزو حضور — فریاد بستم از تو دور یا لیتنی عند الحضور
گرد ہر صورت ماند می خطہا شنیدے و افراط آمدے — دست از ہمہ افشاندمی یا لیتنی عند الحضور
مستانہ می سازد ہوا دل را الکہ کوب جفا — یا دلبرا یا حسرتا یا لیتنی عند الحضور
فصل بہاران دلکشی وز ہجر شوقت آتشے — میگشتمی ہم دلخوشی یا لیتنی عند الحضور
یا من لدیہ حاضر یا من الیہ ناظر — حیثیت انی قاصر یا لیتنی عند الحضور

این وسم و مسکین حسن مهجور خستهٔ پر حزن
دارد همین بر لب سخن یا لیتنی عند الحضور

قبلهٔ ارباب عرفان نوربیائی شماست — تاج فرق طالبان نقش کف پائی شماست
مقصد کان در دل ارباب حاجت عقده گشت — حل آن در گوشهٔ ابروی ایمای شماست
در جهاد اکبر از جد رفت بنیاد جهد — نفس اماره چو ذمی کشتهٔ ترسائی شماست
ظلمت هستی که اندر نور حق گردید گم — آفتاب عالم آرا پرتو رائی شماست
هر که اندر طالع همت طالب مقصود گشت — بی ریاضت کامیاب از فیض القائی شماست

فارغ از دنیا و آزاد از غم عقبی حسن
بندهٔ دلدادهٔ لطف تولای شماست

ای خوشتر از تن و جان دشمن جفای تو — افتاده ام ملول دور از لقای تو
سالی تمام شد به تمنای سجده آت — واکنون جبین بسوده نبینم به پای تو
شد آنزمان که زمزمهٔ بلبل نشد — در گلشن شگفته حقائق نمای تو
اکنون جز این نمانده اجاره گر — گر خدمت تو گریه کنم های های تو
دادم اگر نه سه جز تو است شفیق — دردی مرا نه به کند الا دوای تو
پیوسته دیده ام نگران سوی مکرمت — از من خطا و از در دولت عطای تو
میخوان به آستان کرم بین پس مرا — خوشتر بود هزار ز سلطان گدای تو
پرورده شد ز نفحهٔ لطفت دماغ من — تا زنده ام سر من و باب هوای تو
ننشسته ام تو به خلق نافذ ست — ای من فدای همت حاجت روای تو

بار غمی که خاطر مسکین حسن بخست
برگیر دست شها کرم غم زدای تو

چه موالیست سید مظفر علی شاه — شه ماست سید مظفر علی شاه
به تلقین و ارشاد مر طالبان را — بیاراست سید مظفر علی شاه
همه روز و شب محو فی الذات بوده — خدا راست سید مظفر علی شاه
پناه غریبان و کهف مساکین — همانا است سید مظفر علی شاه
به تعلیم حقائق بسته معارف — معلی است سید مظفر علی شاه

به کشف صحیح و بوجدان صادق ... چه یکتاست سید مظفر علی شاه

ز دنیا و عقبی بود آنچه کاسی
حسن راست سید مظفر علی شاه

شه ملک بقا شاه مظفر اکبرآبادی ... فنا اندر فنا شاه مظفر اکبرآبادی
بعرفان مظهر ذات و صفات خاص اللهی ... زهی ظل خدا شاه مظفر اکبرآبادی
طریقت را بهین او سا حقیقت را معین انما ... شریعت آشنا شاه مظفر اکبرآبادی
سحاب رحمت یزدان شهاب ثاقب عرفان ... قباب کبریا شاه مظفر اکبرآبادی

حسن با خاطر ناشاد و مشتاق لقا از دل
غلام تست یا شاه مظفر اکبرآبادی

زبدهٔ آل نبی شاه مظفر علی ... قرة عین علی شاه مظفر علی
درّهٔ درج نجف درّی برج شرف ... فرّ خلف تا سلف شاه مظفر علی
فاتحة الکاملین خاتمة الواصلین ... آیهٔ للغافلین شاه مظفر علی
وارث علم رسول جامع فرع و وصول ... هادی راه وصول شاه مظفر علی

مدح شه و این دهن بابش و بگو ای حسن
مرشد من پیر من شاه مظفر علی

بند نقاب از روی خود بگشا و قربان کن مرا ... مانند چشم آئینه در خویش حیران کن مرا
زلف سیه کارت ربود از دست من تقوی و دین ... گر کافر دیرینه ام باری مسلمان کن مرا
از یاد صرصرهای هجر افتاده ام دور از چمن ... چون بوی در گل ای صنم در خویش پنهان کن مرا
عمریست کاندر کوی تو نقش قدم گردیده ام ... روزی خدا را یک نظر انداز و سلطان کن مرا
نار فراقت در جگر زد شعله های جرح سوز ... همچون خلیل از وصل خود آتش گلستان کن مرا
در چاه تاریک غمت هاروت سان افتاده ام ... بنمای روی خوبتر بر نور زندان کن مرا

بیچارهٔ مسکین حسن این التجا دارد که من
از درد دل هستم بجان انجواجه درمان کن مرا

هر هوسناکی نتابد بادهٔ سرجوش را ... هیچ خامی در نیازد باده نقد هوش را
کسب کن از موج خود راه شهی اختیار ... بحر نگشاید پی هر آشنا آغوش را

کام جان خواہی صورت سوی معنی کار کن — گوش کے داند شنودن نکتهٔ خاموش را
ذوق باید تا شناسد مرد سر نیک و بد — میکند از ہم جدا کام تو زہر و نوش را
در طریقت مرد را از تعلق حمیت است — تا توانی بار خود افگن تہی کن دوش را
تا نیابی لذت طاعت مکن مزه حرد وش — سر حق حاصل نگردد ہیچ باطل گوش را

جشن جمشید ار گذشت امید مگذار ای حسن
عید فردا خوش بود بگذار خواب دوش را

ہر ذرہ ظہور عجبی را سببی ہست — دیر و حرم از یکد گرے بو العجبی ہست
گر قرب شہنشہ طلبی دور ز خود شو — زائر وی که از بہر مقامی ادبی ہست
از روضهٔ رضوان بطلب آمده آدم — قلبی که در عشق نباشد حطبی ہست
یکدو قدمی پیشتر ک عیز و بدیر آ — تا مکه اگر سیر کنی بو لہبی ہست
چند انکه کنی طے مراحل نه ندت سکر — ہر آبله در پای یک ہر و عبنی ہست
طیران تو باید که رساند بسکونت — تیزی زن از ان بام که میل و ہرلی ہست

کفر ست حسن یاس ز درگاه الہے
تا منزل مقصود رسی گر طلبی ہست

روز ما را آفتاب دیگر ست — گلشن ما را سحاب دیگر ست
جلوه گر ہر جاست حسن لم یزل — لیک تابان در نقاب دیگر ست
تا توانی خویش را می کن فنا — علم تو بر تو حجاب دیگر است
چشم دل را پاک تر کن از قذر — گوہرم را آب و تاب دیگر ست
ای فقیه وقت از من در گذر — جان پاکم سر ناب دیگر است
شد ز دو استاد سبق گیرم ز نع — بو حنیفه را کتاب دیگر است
شیب سوی من اگر آوردہ ور و — ہر دم از عشقم شتاب دیگر ست
زاہدا بنشین بکش یک جرعه — کاندرین خمہا شراب دیگر ست

گنج اسرار الہی را حسن
غیر الہی نه یاب دیگر است

مقام راحت جان گوشهٔ خرابات ست — که ہیچ دیست درونی ریا نه طامات

غلام ہمت آن رندمی کشم کہ مدام
بی سلامت او شیخ در مناجاتست
زکوی پیر مغان رفتنم نصیب مباد
شنیده ام کہ دعا مغز جملہ طاعاتست
بہوش خدمت رندان کن و شراب بنوش
کہ این وسیلہ تلافی جملہ مافاتست
مپوش چشم بصیرت درین جہان غافل
کہ ذرہ ذرہ پی ہوشیار آیاتست
اگر خدا طلبی از خودی خود بگذر
کہ از خودی بخدائی بسی منافاتست

حسن سپاس خداوند نعمت خود کن
کہ در کلام تو از لطف خاص برکاتست

آنکہ مست بادہ یکتائی است
بی نیاز از ساغر و مینائی است
دوستان دارید از من دست خویش
عافیت در گوشۂ تنہائی است
میدہم جان از برائے یک نگاہ
دلبر من محو خود آرائی است
یاد احسان منتم بر جان نہد
رحمت حق باد بر صہبائی است
مولوی امام بخش اوستاد راقم ۱۲
تو ز خود غافل غلام ہر خسے
شہریاری در خودت دارائی است
از نظر غائب مشو کین ہیچ نیست
چشم پوشیدن ز خود عنقائی است
عشق مولیٰ دان صراط مستقیم
کفر و دین خود ملت آبائی است

ہر سر و سودا ے او دیگر حسن
طالب اللہ و مولائی است

ای آنکہ دلم کشد ببویت
تا چند نہان ز دیده رویت
آ بر سر بام خود کہ خلقی
رفتند ز جان در آرزویت
گر کشتہ شوم چہ باک جانان
جان دہم آیدم ز بویت
از در نروم اگر برانی
دانم بسرت کہ چیست خویت
چون یار سمن شدی دگرها
بہر چہ کنند گفتگویت
گو دست قضا تنم بریزد
آویختہ جان من بمویت

خاموش حسن کہ آمد آواز
تنگ آمده ام ز ہاے و ہویت

گلزار دہد جلوہ سرو و سمن خود
تا عرضہ کنم تربت سیمین بدن خود

گر سایهٔ دولت فگند بر من درویش — دل پیش کنم هدیهٔ شاه زمن خود

پنهان ز نظر مست ز بویش همه عالم — تا نام برم آهوی دشت ختن خود

گر پرده ز رخ برفگنی ای جگر آشوب — هر مردهٔ صد ساله بدرد کفن خویش

ارباب نظر دوخته بر روی تو چشم اند — افشان در شهوار ز درج دهن خود

از ناز فرود آی که بینی شه خوبان — آن یوسف مصری ته چاه ذقن خود

تا چند کنی بند دل خستهٔ ما را — بگشای ز زلف شکن اندر شکن خود

با بادهٔ کهنه سر تو شیخ نیرزد — هر چه بری مضطرب دلق کهن را

چون در غریبی نه بدر و ز شب آرم — خوش آیدم از جمله حدیث وطن خود

اللهی من هست شناسنده نقدم — هرگز نه برم پیش دگر کس سخن خود

ای یار دل افروز اگر جرعه بریزی
یاد آر بهیچ کرمت از حسن خود

همای دولتم در دام افتاد — که عکس روی او در جام افتاد

ندارم بعد ازین پردهٔ ناموس — که پیدا طشت من از بام افتاد

لب ساغر بمن این راز و گفت — که میکش را بخیر انجام افتاد

مئے گلگون بخلوت جوش میزد — ازان یک قطره‌ام در کام افتاد

نیاید غیر یار اندر حریمش — رقیب اندر خیال خام افتاد

نه بردارم نظر تا روز محشر — اگر چشمم بر آن خود کام افتاد

منادی میزند عشق جهان سوز — که محروم آنکه در آرام افتاد

بعالم فتنه تا چشم تو انگیخت — که نامش گردش ایام افتاد

نه دل بر فلک هرگز که مهرش — سحر بالا گرفت و شام افتاد

حسن هر جا مقام جلوهٔ اوست
که دیر و خانقاهش نام افتاد

دل با غم جانسوز تو خو کرد نکو کرد — پروانه سر شمع غلو کرد نکو کرد

آن نقد گرانمایه که زاهد بغل داشت — صرف گهر جام و سبو کرد نکو کرد

تا سجدهٔ شکرانه برد پیش تو عاشق — با خون دل خویش وضو کرد نکو کرد

سحرست که دلدار بیک چشم که انداخت
بیمار ز بیمار نکو کرد نکو کرد

بر سینهٔ من دست نهاده پی تسکین
آتش که به دل بود فرو کرد نکو کرد

تا رنگه مهرفزائے تو پری رو
چاک جگر ریش رفو کرد نکو کرد

مستانه ز خود می برد این قول حسن را
آنکس که ز خود سوے تو رو کرد نکو کرد

ز دیدار تو جان در قالب آمد
جمالت قبلهٔ هر طالب آمد

مسلسل کرد آن زلف چلیپا
دلم در دیر ترسا راهب آمد

دهد جان دگر هر دم نگاهش
شهادت عاشقان را واجب آمد

تعین نیست جز امر اضافے
وجود آخر حقیقی غالب آمد

اگر بر صورت او نیست آدم
حقیقت را چگونه نائب آمد

نهد سر زیر ناب آن آهنے را
که مقناطیس او را جاذب آمد

خرابات از حسن گردید آباد
ز مستوری همانا تائب آمد

زلف پیچان تو در تاب همانست که بود
چشم فتان تو در خواب همانست که بود

میکشانند ز خود رفته خرابات آباد
گردش جام مے ناب همانست که بود

سجدهٔ شکر کنم ساقی دوران که ترا
گوشهٔ چشم بارباب همانست که بود

کی بود کی گذرت بر سر ما باده فروش
ذکر خیر تو بآداب همانست که بود

از در کعبه سفر کرده رسیدم تا دیر
خم ابروے تو محراب همانست که بود

عشق خواهم که برد هستی موهوم ز راه
خانه ام چشم بسیلاب همانست که بود

لب او داده نشان گفت طبیبان من
شکر و شربت عناب همانست که بود

ای بسا نامور دهر که شد زیر زمین
چرخ را گردش دولاب همانست که بود

گر جفا ہاے فلک آب رحم ریخت حسن
سخنم گوهر شاداب همانست که بود

دلی گنجینهٔ آگاہے آمد
که اندر ظل شاهنشاہے آمد

زیان کے یافت نو بیغش او
اگر یونس به بطن ماہے آمد

حضوری هست فرصت العمر سجود و سهو اگر دل ساهی آمد

به زر سرخ خورشیدش خریدار که رنگ چهرهٔ او کاهی آمد

غلام صورت آن رند فردم که مست سر لا تتناهی آمد

مرا گاه با ناب نوشا نوش ساقی حدیث دولت جمجاهی آمد

خوشا بخت حسن شاه که نظمش
قبول حضرت اعلیٰ آمد

باز در حضرت میخانه مرا بار رسید محرمانه که ز خلوت اسرار رسید

خدمت پیر مغان دولت جاوید بود زودم از صومعه گیر بدیکار رسید

تا کسی از در میخانه حریفان فتند یک صلای کرم از بادهٔ گلنار رسید

خوبرویان جهانند سراپا مغرور جلوهٔ از رخ او بر سر بازار رسید

کفر و دین چون ز حقیقت بم اهل دوست آتش اندر سبحهٔ خرقه و زنار رسید

ای مقیمان سراپردهٔ ظل اللهی شمهٔ از نفس دمی و عطار رسید

عیش صافی گر و بیخودی و آزادیست تن به مستی و خوشی مرد هم هشیار رسید

در طریق ادب اسرار نهفتن شرطست وانکه خارج بود آهنگ سر دار رسید

بندهٔ خاص حسن هست دعاگوی شما
بو که یک ذره ز درد دل بیمار رسید

چشمم بوصال پر نم آمد زمزم بطواف چشم آمد

چون لعل لبت ز روح دم زد عیسی بکنار مریم آمد

ابروی مقوس تو چون دید محراب ز واه و در خم آمد

شد آب حیات در لبت خشک نوش تو بجوی او سم آمد

دیدم ز بتان ساده بسیار مانند تو دلربا کم آمد

مهر تو همی کشد دلم را خورشید بجذب شبنم آمد

عشق تو گرفت جای تقوی نامحرم رفت و محرم آمد

شادی بربست رخت از دل تا همدم جان من غم آمد

برخیز حسن ز جان شیرین کان خسرو ماه پیچم آمد

مرا با بنای آن خیال قامت شمشاد می آید
حدیث بادهٔ گلرنگ و ساقی یاد می آید

چه سازم چارهٔ درد فراق آن ستمگر را
که یاد صحبت او در دل ناشاد می آید

حریفان رخت بربستند و بزم عیش شد خالی
کنون از هر در و دیوار صد فریاد می آید

نباید بست عاقل را دل خود اندرین دنیا
که بوی صد خزان زین چمن آباد می آید

حسن جان و دل خود کن فدای آنکه بر گوید
که اینک پیر دیر ما پی ارشاد می آید

عید است جان و دل بر ساقی فدا کنم
پیمانه ها کشم پی مستان دعا کنم

خود را زنم بحلقهٔ رندان پاکباز
و ز درد دل ترانهٔ دلکش ادا کنم

خود می روم بکوی خرابات پای کوب
بهر چه پاس منت باد صبا کنم

عمریست کز خمار مرا درد سر گرفت
خمهای می ز پیر مغان التجا کنم

عزم زیارتست و عجب نیست کز طرب
در پیرهن نگنجم و جامه قبا کنم

دیدار تست حاصلم از عمر آنچه هست
کافر شوم اگر بطریقت ریا کنم

دولت سرای پیر مغان جای رحمت است
سر بر درش نهاده نه دیگر جدا کنم

دانی حسن که از مدد بخت کارساز
در بارگاه گر برسم من چها کنم

دردیست پنهان یارب بجانم
اظهار نتوان یارب بجانم

خواهم که افتد طشت من از بام
تا کی ز کتمان یارب بجانم

در عشق از من گشتند بدظن
گبر و مسلمان یارب بجانم

از درد فرقت شبها طپیدم
صبر و نه درمان یارب بجانم

هرگز ندیدم دیگر ز وصلت
دشوار و آسان یارب بجانم

دشمن نه بیند حالی که دارم
نی جان نه جانان یارب بجانم

حسن تو فارغ کرده حسن را
از بار احسان یارب بجانم

عزم مصممست که از خود سفر کنم
شبگیر ها زنم که بموطن سحر کنم

چون دشمنان من بکمینها نشسته اند
پنهان روم چنانکه نه خود را خبر کنم

اغیار گر مزاحم راہم شوند باز / از دور باش ہو ہمہ انتشر کنم
ہر گہ غم تو مایۂ آرام و زندگیست / درد ترا چگونہ من از دل بدر کنم
عمر عزیز و صحبت اغیار ایدریغ / فرصت دراز باد کہ در خود نظر کنم
در صومعہ چو سر حقیقت پدید نیست / خاک در مغ آرم و کحل بصر کنم
پیر مغان بگوش دلم آنچہ بار گفت / دیوانہ ام کہ گویم و آنرا سمر کنم
آنجا کہ دور بادۂ گلگون بدست تست / رائے صواب نیست کہ از می حذر کنم

از نور فیض حضرت روح القدس حسن
نظم کلام روکش سلک گہر کنم

صوفی بیا و بادۂ گلرنگ نوش کن / وانگہ سروش غیب زمیخانہ گوش کن
در خلوتی کہ سر معانی دہند عرض / گویا اگر دل است زبانرا خموش کن
تا ہوش ہست بار مجود حریم وصل / گر طالبی نخست وداع از نو ہوش کن
گر بہرۂ ز صدق و محبت بود ترا / دل را بگیر و خدمتی میفروش کن

امروز گر بود سر راحت ترا حسن
خاطر فراغ از غم فردا و دوش کن

بہاریست و چمن پر جوش ساقی بزم مستان کن / تبسم زیر لب فرما و تاراج گلستان کن
بیاد روے زیبای تو بشکستند جام جم / لب بام آ تماشا ہای ہوے می پرستان کن
بامید قدومت روزگار من بسر آمد / منور از رخ چون ماہ خود ایجان شبستان کن
نباشد سخت جان چون این تن من مشہد جسمی تم / خجل از قوت بازوے خود رستمان و دستان کن

حسن گردش ایام فرصت خوش نے آید
ترحم ای فلک بہر خدا بر زیر دستان کن

صوفی صباح عید صبوحی زبادہ کن / خرقہ ز دوش برکن و بیعت اعادہ کن
دستی بدہ بدست کریمانہ پیر دیر / دستی دگر بگردن مینای بادہ کن
در کوزہ کوزہ قطرۂ آب حیات دان / در قطرہ قطرہ عمر گذشتہ زیادہ کن
خواہی کہ بہرۂ ز سعادت بری مدید / قد کشیدہ از پی خدمت کبادہ کن
دل می کشد بجانب منصور داریانہ / لیکن دگر ز سر انا الحق اعادہ کن

حیران

دیرست حلقهٔ در میخانه میزنم — بخشای و باب رحمت یزدان گشاده کن

بگذر حسن ز نقش و نگاری که بسته اند
میلی بسوی آن بت سیمین ساده کن

ای که در شوخی نداری همسری — می نمائی هر دمی از منظری
بی محابا برفگن از رخ نقاب — تا نماند در جهان یک منکری
دست قدرت صد هزاران رنگ ریخت — مثل تو صورت نه بسته پیکری
داد ای سلطان خوبان از غمت — میزند در هر رگی یک نشتری
در زمین مثل تو کی باشد پری — بر فلک چون تو نتابد اختری
خانهٔ دل را تماشا کن که هست — هر بنه زاری و بندرو یک اخگری

مصرع دلکش بود ور حسن
غیر الهی ندارم دیگری

نقاب از رخ کشیدستی چه بودی — قرار دل ربودستی چه بودی
هزاران موسی عمرانست مشتاق — تجلی گر نمودستی چه بودی
قیامت وعدهٔ وصلست فردا — اگر امروز بودستی چه بودی
دعای ما گدایان را اثرهاست — شه من گر شنودستی چه بودی
غم پر لذتش جان کاهد اما — خوشستم گر فزودستی چه بودی
دلم گنجینهٔ اسرار و ستم — گلویم سرمه سودستی چه بودی
حباب نازکست این هستی من — نگاهش آزمودستی چه بودی
بپا گندم ازین چشم جهان بین — اگر لختی غنودستی چه بودی

حسن از دست خود فریاد دارد
نمودی گر نبودستی چه بودی

بوی یار دوستان آید همی — در تن افسرده جان آید همی
روزگار محنت و سختی برفت — این صدا از آسمان آید همی
من فدای آنکه از لطف و کرم — خوش بکام دوستان آید همی
ساقیا برخیز و پر کن جام را — کان حریف مهربان آید همی

خیمه زد در صحن باغستان بهار	خنده بر غم خزان آید همی
حبذا بخت سعید آن چمن	کاندرو سرو چمان آید همی
بی نیاز ست از بها آن نازنین	شکر کن صد شکرگان آید همی

گر ندیدستی تماشا کن حسن
ماه بر فرشش کتان آید همی

حضور عشق دیدم اوستادی	که او را میرسد هر اجتهادی
مقام وحدت آمد جای راحت	حلولی نی درونی اتحادی
رفیق راه من درد محبت	ترا ای صبر از من خیربادی
برو از پیش من عقل زیانکار	که از تو هیچ دل دیدم نه شادی
حرام آمد بر او اسم فدائی	که از تو جز تو میخواهد مرادی
بگیتی هرچه از مفهوم و محسوس	بجز عشق تو افسانه ست و بادی

بیا و خویش بین دیگر حسن را
گرتین پس ز دنیای جز ز مادی

شه طناز ملک ناز گردی	ز خوبان جهان ممتاز گردی
درآید آب رفته باز در جوی	اگر روزی بسویم باز گردی
مرا باقیست بس افسانه هجر	چه باشد گر شبی دمساز گردی
درونم خلوتی خالیست از غیر	سرت گردم اگر همراز گردی
الا ای طالع برگشته من	خوشستی گر بکامم باز گردی
مرو ای بوی سوز از سینه بیرون	که ترسم عشق را غماز گردی

بدینسان گر حسن رانی سخن را
عجب نی بلبل شیراز گردی

سرو من دامن کشان وا میروی	تا کجا دیدی که از ما میروی
از خدا با صد دعایت خواستم	تو کجا از من خدارا میروی
بر که نالم من ز بخت بی اثر	ناشکیبم تو شکیبا میروی
دیدهٔ اهل نظر فرشش رهند	نرگسستانیست کانجا میروی

عالمی جانها نثار مقدمت — دور چشم بد که زیبا میروی

تا که گوید با تو از من این پیام — دیر می آئی و دردا میروی

خانهٔ ویران دگر آباد کن — همچو دل گر از بر ما می روی

گر نمی آئی بیا ای دلشکن — میروم من میروم تا میروی

مجلس رندان بجه از دست شیخ — آمدی هشیار و شیدا میروی

میروی و میروی تا که حسن
رفت که آید بجانا میروی

هر چند در مظاهر ظاهر بهر شیونی — بیچون و بیچگونی بی شبهه بی نمونی

حرفی من از دلیری گویم اگر نگیری — در حسن بی نظیری در عشق رهنمونی

نادیده میر یابی در پرده می نمائی — بی مثل و در خدائی یکتای ذوفنونی

نیرنگ تست ظاهر شد هر که دید کافر — تا دید چنین ز ساحر نی سحر و نی فسونی

موجود بی نشانی پیدا و هم نهانی — هم صورت عیانی هم سر هر بطونی

ظاهر توئی و باطن هستی توئی و لیکن — غیر تو نیست ممکن بیرون و هم درونی

بی رنگ بی نگاری صورت آشکاری — هم رنگ و هم نگاری لیکن برون ز چونی

در شان او چه گوئی هر سو حسن چه پوئی
بیرون ز خود چه جوئی بنگر که تو همونی

ای حور بهشتی ملکی روح امینی — هاروت دمی زهره جبین سحر مبینی

مومن بحرم جوید و راهب به کلیسا — شاید عظیمی که در آئی نه در اینی

در صد خرابات کشی بادهٔ احمر — با اهل مناجات همی گوشه نشینی

پیدائی و از چشم خلائق همه پنهان — خود بوالعجبستی که نهانی و همینی

حسن همه از حسن تو آموخت نمایش — پیش تو کرا گفت توانم که حسینی

بوی تو کند تازه دل و جان جهان را — گلدستهٔ نورسته فردوس برینی

آنکس که ترا یافت رخ از قبلهٔ خود تافت — ای آفت جان فتنهٔ ایمانی و دینی

نیرنگ تو صد شعبده در کار خرد کرد — مهری همه با دشمن و با دوست بکینی

مانا که وجود تو بود نور و مثالش — مصباح زجاج آمد و مشکوة یقینی

در عقل نمی آئی و در وهم نه گنجی — در بحر هویت دُرِ شهوار ثمینی

یارای حسن نیست که وصف تو شمارد
بالاتر از آنی که توان گفت چنینی

نباشد چون تو سرو سرفرازے — جهان را جان و جان را چاره سازے
سرت گردم نشین در دل که بر جاست — میان جان و جانان امتیازے
نباشی سرگران هرگز که زیبد — ز تو نازی و از من صد نیازے
دلم پامال خیل غمزه ات شد — نصیب کس مباد این ترکتازے
مسلمانان حذر بهر خدا را — ز چشم مے پرستی نیم بازے
بت پندار من بشکن چو محمود — هزاران ای ترا چون من ایازے

نگوشد گر حسن گردید با نام
حریفے باده خواری عشقبازے

ای داور داوران پناهے — خسته جگرم بمن نگاهے
سلطان نکند گذر بدرویش — آری چه بود که گاه گاهے
تا چند نظر دریغ دارے — زین بنده خستهٔ تباهے
کس دید چو من گدای قلاش — بی مثل تو شاه کج کلاهے
فریاد ز دست هجر فریاد — با کوه کند چه برگ کاهے

تا کے پرسی که این فغان چیست
مسکین حسن ست دادخواهے

نباشد فارغ از عشقت وجودی — ترا زیبد بهر ملت سجودے
بسوی تست روی جمله ذرات — ظهور هر یک از تو در شهودے
بیادت هست صوفی مست و تعالی — بشوقت رند کف زن بر سرودے
برهمن برده زود در دیر ناقوس — بمسجد مومن آورده قعودے
همه حاضر تو غائب از نظر ما — همه غافل تو در شانے نمودے
بهار گلشن هستی وجودت — بهر حرفت ز انگشت جحودے
ظهور تست هر جلوے و شعلی — وجود هر یک از تو هست جودے

حسن از خویشتن گر ویدید شود   گر گوید بر دو انش یک در دویی

خاتمہ تذکرۃ اللّٰہی

شکر ست کم آرزو بر آمد   کاین تذکرۃ اللّٰہی سر آمد
چہ تذکرہ مجلسی پر از نور   ز اللّٰہی و اہل اللّٰہ معمور
اللّٰہی را صدارت او   اہل اللّٰہ در زیارت او
مانا کہ مصوّری زہر رنگ   مانی صفت آوریدہ ارژنگ
آنکس کہ نہ مجلسش بدیدہ   زین تذکرہ گو فرو نہ دیدہ
یاران طریق یکدل و جان   انداختہ طرح عیش شادان
پہلو زدہ ہم بکامرانی   چونانکہ بعہد زندگانی
لب بستہ زبان حال گویا   زان سر بطون شان ہویدا
کای ہمنفسان محفل انس   وی ہمقدمان منزل قدس
یاد آن ایام عشرت و ناز   وان صحبت دوستان ہمساز
آن مہر و مہر شیم اختلاطے   خون گرمی و باہم ارتباطے
گہ سحر حقایقے در جوش   گہ مہر بلب زدہ کہ خاموش
مشغولے ذکر حق شب و روز   بودے ظلمت زدا دل افروز
گہ غلغلۂ سماع در گوش   گہ ہستی خویشتن فراموش
آنرا ز وصال خندہ بر لب   وانرا ز فراق گریہ و تب
اسکندرہ بود گہ نشیمن   گہ گلشن تاج سوختہ مامن
گاہے قدم رسول بر سر   گہ طوف ابو العلا میسر
گہ جذب علاء دین مجذوب   بردے بسوے فضای مرغوب
زد بانگ تراب بتن ناگاہ   عنقائیے مغربیم باللّٰہ
از برزخ مغربے زمانہ   انداخت حجاب درمیانہ
اکنون پس بعد مغربین ست   غربت راہ دراز حسن ست
حین ست پل وصال محبوب   فانی شو گر تراست مطلوب
خوشتر بود آن جہان کہ مائیم   از زحمت این و آن ورائیم

نے چرخ بلند هست سرکوب — نے قطع زمین ست خاطر آشوب

نقطه ست مربع عناصر — صفر ست ز شش جهت معبر

بالا و نه زیر نے چپ و راست — نی پیش و نه پس که جمله بر خاست

نے قرب نه بعد وقفه نے سیر — نے کعبه نه خانقاه نے دیر

خوبے سزئے آنکه جاودانه — ز نیکو نه سرآورد زمانه

خوشتر بود آنکه جمله یاران — گلدسته صفت بروز باران

فارغ ز دو کون خوش نشینند — دل خواستهای خویش بینند

این ست مراد خاطر ما — پس باقی داستانست فردا

دردا که بسے ز غمگساران — رفتند چو موسم بهاران

یک یک چو گهر ز سلک افتاد — چون دانه اشک گشته برباد

نے سلک گهر زمانه بگسیخت — کش واسطة العقود هم ریخت

یاد آیدم هر یکے از ان جمع — ریزم پے شان ز دمع چون شمع

چشمم چو بدیدگان یگان را — آن کو که دهد نشان خدا را

آوخ که ازین بساط نیرنج — رفتند چو مهرهاے شطرنج

وین شاطر روزگار هیهات — نه برشته داد مات بر مات

راندند سوے عدم جلوریز — دیدند نه بر قفا دراَنگیز

کس داند غیر عالم الغیب — دانند که هر چه هست بی ریب

آن جمله کزین جهان گذشتند — هستند کجا فسانه گشتند

یارب بحبیب خود که چون من — آزاد شوم ز محبس تن

بنماے مرا جمال یاران — کن داخل خیل غمگساران

دوزخ بود ار بهشت جا شان — مگذار ز بو الحسن جدا شان

خاتمة الطبع

الحمد لله که کتاب فیض انتساب مملو ز جواهر لاریبی موسوم به جواهر غیبی با خاتمه مسمی به تذکرة اللهی حسن اهتمام یافت ارباب ذوق تصوف را بخت بیدار و طالع یار بود که اینچنین نسخه جدید جامع مسائل طریقت و شریعت بار اول ماه اگست سنه [illegible]ع قالب طبع آمد مشفقی که در ترتیب وی مراد اجزای جدید ادنا و خاتمه این تذکرة اللهی هم خاطر رسید و روح افزا است که بخط بقلم مولوی محبوب احمد خوشنویس تحریر یافت

اخلاق و تصوف اردو

تواریخ انبیاو اولیا فارسی

خزینۃ الاصفیا - اسمین احوال انبیا و مرسلین و ائمہ کبار و صحابہ کرام ہی و جملہ ابرار اولیاء اللہ سالک و مجذوب خانوادہ حضرت قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ اور جسقدر خانوادے ہین تبفاوت مراتب فرادی فرادی سب کا ذکر ہی بڑی جامع کتاب ہی دو جلد مین مصنفہ مفتی غلام سرور لاہوری -

۱ جلد - چار مخزن احوال انبیا و ائمہ و صحابہ کبار و سائر اولیا -

۲ جلد - پانچوان مخزن از حال شیخ ادہم تا حال مشتاق شاہ لاہوری -

وقائع شاہ معین الدین چشتی اسمین مختصر احوال حضرت حسن سنجری ثم الاجمیری بہت بسلاست کے ساتھ لکھا ہی مولفہ منشی بابو لال -

روضۃ الصفا - بڑی عمدہ کتاب متداول ہی مانند سبع سیارہ کے سات جلد مین مصنفہ اخوند میر شاہ ہروی -

مصباح التہذیب - باسم تاریخی حکایات نصائح مصنفہ شیخ کمال الدین -

صد پند سودمند لقمان حکیم مع چار رسائل جلی قلم خوشخط -

۱ - رسالہ سعادت نامہ -

۲ - رسالہ خواجہ عبید اللہ -

۳ - رسالہ تحفۃ الملوک -

۴ - رسالہ منہاج العارفین -

مطالب رشیدی - رموزات فقر و تصوف از شاہ تراب علی کاکوری -

تواریخ احوال انبیا و رسل اردو

قصص الانبیا موسوم بہ روضۃ الاصفیا - از مولوی محمد طاہر صاحب -

ایضاً - خرد -

عجائب القصص - بسوط کتاب ذکر حالات انبیا و اولیا مین مرتبہ مولوی فخر الدین - دو جلدمین

۱ - جلد - مین حالات آفرینش نور محمدی سے تا قصہ اسکندر فیلقوس -

۲ - جلد - مین تمام ذکر حضرت ختم المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم -

تاریخ حبیب الہ - احوال حضرت از ولادت تا وفات مصنفہ مولوی عنایت احمد -

فتوحات واقدی - علیہ الرحمہ کا ترجمہ اردو چار حصہ -

۱ حصہ - مین مغازی الرسول -

۲ - حصہ - مین فتوح الشام -

۳ - حصہ مین فتوح المصر -

۴ - حصہ - مین فتوح العجم -

یہ مجموعہ کتاب عربی مین مصنفہ حضرت واقدی تھا جسکا ترجمہ اردو مین بعبارت سلیس عام فہم فرمایا - مترجمہ مولوی بشارت علی خان و سید مہدی حسین -

ترجمہ فقط مغازی الرسول موسوم بہ مغازی الصادقہ

ترجمہ فتوح الشام - و فتوح المصر - یکجائی -

ترجمہ فتوح العجم مسمیٰ بہ غزوۂ عرب -